Digitized by Google

Digitized by Google

BENEDICTI

PERERII VALENTINI,

E' SOCIETATE IESV,

PRIMVS TOMVS

SELECTARVM DISPVTATIONVM IN SACRAM SCRIPTVRAM, CONTINENS ſuper libro Exodi centum triginta ſeptem Diſputationes.

EDITIO SECVNDA,

Facta poſt Primam Editionem ab ipſomet Auctore denuò recognitam, & multis in locis diligenter emendatam, miſſiſq; ab eo Lugdunum emendationibus.

LVGDVNI,

SVMPTIBVS HORATII CARDON.

M. DCII.

CVM PRIVILEGIO.

Digitized by Google

ROBERTO

BELLARMINO

SANCTÆ ROMANÆ ECCLE-SIÆ REVERENDISSIMO, ET ILLV-STRISSIMO CARDINALI,

Benedictus Pererius è Societate IESV *S. D.*

QVi te nouerunt, Illuſtriſſime Cardinalis, (quis autem doctorum hominum te non nouit?) quòd meum hoc volumen Selectarum Diſputationum in Sacram Scripturam, tibi potiſſimùm dicauerim; valdè, vt ſpero, conſilium, & animum meum approbabunt. Talia nimirùm ſunt literaria hæc munera, præſertim verò ex abditis grauiorum, ſanctiorúmque diſciplinarum theſauris deprompta, vt ea maximè viris pietate, ac ſapientia præcellentibus offerri deceat: Sin autem quibuſlibet promiſcuè deferantur, & gratiam perdant, atque eius, qui dedit, aut vecordiam, aut vanitatem infament. Ego de tuis egregiis virtutibus multa, & præclara, quæ dici verè poſſent, hîc ſciens, & volens tacebo: non enim breuis epiſtola capit dignum rerum tuarum encomium: ſimúlque gratificari tibi cupio, qui humanarum laudum, ſi quis alius, nequaquàm cupidus, lucem ipſam virtutis, & ſapientiæ amas, & ſequeris: vmbram eius, laudem, & famam, & gloriam minimè curans. Vnum modò dicam,

cuius ipſe multis annis ſpectator fui: Vitam egiſti in Societate noſtra, per annos quadraginta, planè inculpabilem: quinetiam multarum inſignium virtutum, præcipuè autem pietatis, & continentiæ documentis, exemplíſque laudabilem. Aſſumptus poſteà es (nulla ſanè ambitioſa tua cupiditate) ad Cardinalatum; in quo ita viuis, vt eum te non cupiuiſſe, facilè nobis perſuadeas. Excellentem porrò doctrinam tuam, & nouerunt omnes, tuáque doctiſsima ſcripta teſtantur: quorum lectio, incertum, vtilior ſit, an iucundior. In his laudant alij, meritóque laudant, ſingularem quandam perſpicuitatem orationis, & aptiſsimum ordinem diſpoſitionis, multitudinem item, robúrque argumentorum, mirámque tàm ſacræ, quàm profanæ eruditionis varietatem, & copiam. Ego ſuper omnia laudo exactam omnium Catholicorum dogmatum tractationem, & vniuerſæ doctrinæ dogmaticæ, factũ à te tanquàm vnum quoddam corpus, ſuis ex omnibus quaſi membris pulchrè coagmentatum, omnibúſque numeris abſolutum. Accipe igitur meum hoc munuſculum, tuis non alienum ſtudiis, nec tuę indecens ſapientiæ: quod equidem ſpero futurum tibi, vel eo nomine, periucundum; quod diutino Sacrarum literarum ſtudio, vſuque comparatum, & ex variis, atque eruditis, amœniſque diuinarum rerum commentationibus, & diſſertationibus, concinnatum eſt.

AVCTOR

AVCTOR OPERIS LECTORI.

VT abſolui totius libri Geneſis explanationem, quatuor in Commentariorum Tomos digeſtam; ſtatim ſum aggreſſus opus Selectarum Diſputationum in Sacram Scripturam, non ſemel à me prioribus in libris iam editis promiſſum. Selectas autem Diſputationes propterea vocaui, quod de plurimis, quæ à me in Tractatus earum rerum, de quibus diſſerebam, afferri potuiſſent, permulta omittens, potiora tantùm, & vtiliora delegi: ea nempè, quæ vel inſignem quampiam ſcripturæ obſcuritatem, ac difficultatem multùm illuſtrare poterant: vel continebant eruditionem aliquam minimè vulgarem; aut ex propriis diuinæ Scripturæ theſauris depromptam: aut extrinſecùs petitam ex optimis diſciplinis, & ad Sacrarum literarũ vſum, & ornamentum accommodatam. Feci autem opus hoc tripartitum, in tres Tomos diſtributum: quorum primus nunc exit in lucem, continens ſuper libro Exodi centum triginta ſeptem Diſputationes: duos verò reliquos Tomos ita iam elaboratos habeo, vt non aliud in his, niſi, velut in pictura, extrema manus: & tanquàm faſtigium in ædificio deſideretur. Quòd ſi meam hanc operam, & laborem iudicat Lector non ingratam, nec inutilem fore iis, qui Sacræ doctrinæ ſtudio delectantur: roget Deum, vt vitam mihi præſtet, vigoremq; animi, & corporis valetudinem, quoad incœpta, vel potiùs affecta, planè conficiam, & abſoluam. Vale.

CLAVDIVS AQVAVIVA,
SOCIETATIS IESV PRÆPOSITVS GENERALIS.

Cùm Tomum hunc primum Selectarum Diſputationum in Sacram Scripturam, centum & triginta ſeptem Diſputationes in librum Exodi complectentem, à Patre BENEDICTO PERERIO, noſtræ Societatis Theologo compoſitum; tres eiuſdem Societatis Theologi, quibus id commiſſum fuit, recognouerint, & in lucem edi poſſe probauerint: facultatem concedimus, vt typis mandetur, ſi iis, ad quos pertinebit, videbitur. In quorum fidem has literas manu noſtra ſubſcriptas, & ſigillo noſtro munitas dedimus Romæ XXII. Auguſti M. DC.

CLAVDIVS AQVAVIVA.

BENE-

Digitized by Google

BENEDICTI PERERII IN SELECTAS DISPVTATIONES ſuper libro Exodi,

PRÆFATIO.

HISTORIAM *libri Geneſis Moſes,commemo-* Gen. 50. *rata Ioſeph morte,finiuit. Libri autem Exodi initium duxit à ſeruitute,qua poſt mortem Ioſeph Hebræi vehementer afflictati & oppreſſi ſunt in Ægypto. Ea porrò ſeruitus ſeptē annis, vel paulò amplius ante ortū Moſis excitata & incœpta eſt,vt paulò infrà oſtendemus. Inter mortem autem Ioſeph & ortum Moſis, annos non plus quatuor & ſexaginta interceſſiſſe demonſtratum à nobis eſt in quarto Tomo Commentariorum noſtrorum in Geneſin ſuper caput 50. in Diſputatione quinta, ad numerum marginalem 28. Ex hoc conficitur,inter finem hiſtoriæ Geneſis,quem fecit mors Ioſeph,& initium libri Exodi,ſumptum à ſeruitute Hebræorum, interfluxiſſe annos circiter quinquaginta ſeptem, per quos, Hebræis in Ægypto quietè ac proſperè viuentibus, nihil admodùm inſigne, ac memoratu dignum contigiſſe, non temerè quiſpiam putauerit:non enim id Moſes,qui alia tam multa diligenter ſcripſit, in præteritis reliquiſſet. Et his facilè eſt redarguere* Tres errores ſuper ætate Ioſephi & Moſis. *tres veterum,nec ignobilium ſcriptorum errores. Primus fuit Cheremontis antiqui ſcriptoris, qui in ſcriptis ſuis, vt refert Ioſephus priori libro aduerſus Apionem, Moſen & Ioſeph facit æquales,atq; in eadem ætate viuentes. Alter fuit Trogi Pompeij,ſiue Iuſtini,qui* 1. Chere. *lib.36. Moſen tradit fuiſſe filiū Ioſeph. At enim inter mortem Io-* 2. Iuſtini. *ſeph & ortum Moſis interiectum fuiſſe tempus ſexaginta quatuor anno-*

Digitized by Google

3.Ioſep. *annorum, dudum eſt concluſum. Tertius error fuit Ioſephi Hebræi, qui eodem illo priori libro contra Apionem affirmat, Ioſeph eſſe defunctum ante Moſis ortum, quatuor ætatibus, vel centum ſeptuaginta annis: quod tam inſigne erratum Chronologiæ, equidem reor non ex inſcitia, ſed ex incogitantia, & incuria obrepſiſſe Ioſepho.*

Illud quæri hoc loco dignum eſt, cur Moſes librum Exodi auſpicatus ſit ab enumeratione eorum, qui cum Iacob intrauerunt in Ægyptum: Sic enim librum illum exorſus eſt: Hæc ſunt nomina filiorum Iſraël, qui ingreſsi ſunt in Ægyptum cum Iacob, &c. *Sed id optimo conſilio & ratione factum eſt à Moſe. Ac primò quidem id fecit, vt ex eo pernoteſceret cauſa, cur Ægypti tantoperè odiſſent Hebræos, & conati eſſent eos opprimere: quòd vidiſſent illi videlicet, paucos illos Hebræos cum Iacob ingreſſos in Ægyptum: in multitudinem propemodùm innumerabilem breuiſſimo tempore excreuiſſe: ob idq; timerent, ne tum multitudine, tum viribus ſuperiores ipſis exiſterent: & vel hoſtibus Ægyptiorum adiuncti, vel etiam ipſi per ſe aduerſus ipſos bellum mouerent, atque ipſis debellatis imperium Ægypti raperent: vel Ægypto egreſſi irent quocunque vellent. Deinde manifeſtum fecit Moſes hac ratione, promiſſum Dei datum Abrahæ de multiplicando eius ſemine inſtar cœli ſtellarum, fuiſſe iam maxima in parte completum: & ideò ſperare debuiſſe Hebræos, alterum Dei promiſſum de donanda eis terra Chanaam, ſimiliter breui completum iri. Hinc etiam notum fit, quando primùm Ægypti cœperint dura ſeruitute Hebræos vexare, poſt mortem ſcilicet Ioſeph, & omnis cognationis eius, id eſt, mortuis & fratribus eius, & filiis eorum, ac nepotibus, qui vnà cum Iacob ingreſſi fuerant Ægyptum. Id autem non obſcurè ſignificauit Moſes in primo capite Exodi, narrans, poſt mortem Ioſeph, mirandum in modum propagatis, ac multiplicatis Hebræis, Aegyptios conſilium cœpiſſe eos dura ſeruitute opprimendi, ac perdendi.*

***

IN CAPVT PRIMVM EXODI DISPVTATIONES DECEM.

Narratur mira Hebræorum propagatio in Ægypto, & laborioſa eorum ſeruitus: inſignis item pietas obſtetricum in Hebræos, & diuina earum remuneratio.

CAPVT PRIMVM EXODI.

HÆc ſunt nomina filiorum Iſraël, qui in- Verſu
greſſi ſunt in Ægyptum cum Iacob: ſinguli 1.
cum domibus ſuis introierunt:* Ruben, Si- 2.
meon, Leui, Iudas, * Iſſachar, Zabulon, & 3.
Beniamin, * Dan & Nephthali, Gad, & 4.
Aſer. * Erant igitur omnes animæ eorum, 5.
qui egreſſi ſunt de femore Iacob, ſeptua-
ginta: Ioſeph autem in Ægypto erat.* Quo 6.
mortuo & vniuerſis fratribus eius, omnique
cognatione illa,* filij Iſraël creuerunt, & quaſi germinantes multi- 7.
plicati ſunt: ac confortati nimis, impleuerũt terram.* Surrexit inter- 8.
ea rex nouus ſuper Ægyptum, qui ignorabat Ioſeph: * & ait ad po- 9.
pulum ſuum. Ecce, populus filiorũ Iſraël multus, & fortior nobis eſt.
* Venite, ſapienter opprimamus eum, ne fortè multiplicetur: & ſi 10.
ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis noſtris, expugnatiſ-
que nobis egrediatur de terra.* Præpoſuit itaque eis magiſtros ope- 11.
rum, vt affligerent eos oneribus: ædificaueruntque vrbes taberna-
culorum Pharaoni, Phithom, & Rameſſes. * Quantóque oppríme- 12.
bant eos, tantò magis multiplicabantur & creſcebant:* oderántque 13.
filios Iſraël Ægyptij, & affligebant illudentes eis:* atque ad amari- 14.
tudinem perducebant vitam eorum operibus duris luti, & lateris,

15. omníque famulatu,quo in terræ operibus premebantur. * Dixitautem Rex Aegypti obſtetricibus Hebræorum : quarum vna voca-
16. batur Sephora,altera Phua,* præcipiens eis:Quando obſtetricabitis Hebræis,& partus tempus aduenerit,ſi maſculus fuerit,interfici-
17. te eum:ſi fœmina,reſeruate.*Timuerunt autem obſtetrices Deum, & non fecerunt iuxta præceptum regis Ægypti, ſed conſeruabant
18. mares.* Quibus ad ſe accerſitis : Quidnam eſt hoc,quod facere vo-
19. luiſtis,vt pueros ſeruaretis?* Quæ reſponderunt:Non ſunt Hebrææ ſicut Ægyptiæ mulieres:ipſæ enim obſtetricandi habent ſcientiam,
20. & priuſquam veniamus ad eas,pariunt. * Bene ergo fecit Deus ob-
21. ſtetricibus:& creuit populus,confortatúſque eſt nimis. * Et quia ti-
22. muerunt obſtetrices Deum,ædificauit eis domos. * Præcepit ergo Pharao omni populo ſuo,dicens : Quicquid maſculini ſexus natum fuerit,in flumen proiicite:quidquid fœminini,reſeruate.

PRIMA DISPVTATIO.

De mira Hebræorum propagatione in Ægypto.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 6. & 7. Quo mortuo (Ioſeph) & vniuerſis fratribus eius,omníque cognatione illa,filij Iſraël creuerunt, & quaſi germinantes multiplicati ſunt: ac roborati nimis, impleuerunt terram.

1. MAGNAM profectò vim habet ad indicandam numeroſiſſimam Hebræorum propagationem illud : *quaſi germinantes multiplicati ſunt.* Declarat enim,propagationem Hebræorum eſſe factam inſtar germinum,herbarum & ſegetum , in quibus ex vno grano multas naſci ſpicas,plurimaque grana cernimus. Similiter enim gens Hebræa ex paucis hominibus, qui cum Iacob intrauerant Ægyptum,breui tempore mirum in modum propagata fuerat.LXX. Interpretes locum hunc ita reddiderunt:*Filij Iſraël creuerunt & multiplicati ſunt,& effuſi facti ſunt,& inualeſcebant valdè : multiplicabat autem illos terra.* Hebraicè ſunt in hoc loco quatuor verba diuerſæ ſignificationis, ſed ad ſignificandam copiam & abundantiam pertinentia.Primum verbum eſt(Parah)ſignificans creſcere,vel potius fructificare. Alterum verbum eſt(Saras)ſignificans,more reptilium , vel pecorum numeroſiſſimè multiplicari.Tertium verbum(Rabab) propriè ſignificans multiplicari. Quartum verbum

Digitized by Google

Verbum eſt(Azam)ſignificans fortificare,& roborare,præſertim in multitudine:ſiquidem multitudo hominum robuſta eſt, paucitas verò inualida, tum ad aggrediendum quippiam arduum,tum ad reſiſtendum.

2. Verùm in hac diſputatione tres quæſtiunculæ breuiter explicandæ ſunt. Prima eſt,quanta fuerit illa propagatio & multiplicatio Hebræorum.Altera,quanto tempore ſit facta.Tertia,quomodo ſit facta.Primæ quæſtioni reſpondemus, certè non poſſe definiri quanta fuerit illa propagatio: ex eo tamen quod narratur in libro Numerorum,capite primo,coniectare licet,atque exiſtimare, fuiſſe maximam atque incredibilem. Eo namque loci traditur, in primo anno, quo egreſſi ſunt Hebræi ex Ægypto,recenſitos fuiſſe Hebræos idoneos ad bellandum à vigeſimo anno ætatis,& vltra,& repertos eſſe ad ſexcenta millia bellatorum, & inſuper tria millia,& quingentos,& quinquaginta.Extra hunc autem numerum fuit vniuerſa tribus Leui,quæ non eſt recenſita: fuerunt item omnes infantes, pueri, & adoleſcentes,vſque ad annum vigeſimum,quorum,in comparatione hominum vlterioris ætatis,maxima eſt multitudo.Fuit præterea extra illum numerum ſexus muliebris,quem fuiſſe tunc numeroſiſſimum,quòd vnus vir pluribus per matrimonium iungeretur mulieribus,neceſſe eſt.Nec eo numero incluſi ſunt ſenes inualidi atque imbelles, quorum ingentem fuiſſe numerum,non eſt dubitandum: nam & veriſimile fit,poſt ſeptuageſimum annum vacaſſe à militia, & pleróſque, id temporis centeſimum annum ſupergredi ſolitos conſtat. Itaque nonnulli,benè ſubducta ratione, non temerè concluſerunt, vniuerſam illam Hebrææ gentis multitudinem,fuiſſe ad tricies centena millia hominum: quam tamen omnem ex ſexaginta nouem,qui ingreſſi fuerant Ægyptum, breui tempore ſcimus eſſe propagatam.

Tres quæſtiones. Prima quæſtio,quanta fuerit Hebræorum propagatio.

3. Alteri quæſtioni reſpondendum eſt, Iſtiuſmodi propagationem factam eſſe (vt longiſſimum tempus ponamus) ducentis quindecim annis, quibus Hebræi manſerunt in Ægypto,poſt ingreſſum Iacob: tot enim annos præteriiſſe ab ingreſſu Iacob in Ægyptum,vſque ad egreſſum Hebræorum ex Ægypto, demonſtratum eſt à nobis in tertio tomo nostrorum Commentariorum in Geneſim, ſuper caput 15. in Diſputatione ſexta ad numerum marginalem 70. Sed enim B. Auguſtinus putat, inſignem illam multiplicationem eſſe factam poſt mortem Ioſeph, per annos duntaxat centum quadraginta quinque: id enim ſatis indicat Scriptura, dicens hoc loco, mortuo Ioſeph, Hebræos vehementer creuiſſe in Ægypto.A morte verò Ioſeph,vſque in egreſſum Hebræorum ex Ægypto, anni quinque & quadraginta centúmque excurrerunt. Quanquam ſi attentius conſideremus verba huius loci Scripturæ,reperiemus, multiplicationem Hebræorum, de qua hîc Scriptura loquitur,eſſe factam poſt mortem Ioſeph,& ante ſeruitutem ipſorum. Docet enim apertè Scriptura, propter tantam Hebræorum multitudinem,regem Ægypti adductum eſſe ad eos ſeruitute opprimendos & perdendos. Spatium autem temporis inter mortem Ioſeph,& initium ſeruitutis, annorũ fuiſſe circiter quinquáginta, paulò ſuprà oſtendimus. Nec debet incredibilis videri, tam breui tempore tanta vnius gentis ex paucis hominibus propagatio. Etenim non amplius ducentis quinquaginta annis poſt Diluuium, ex tribus duntaxat filiis Noë, in tantum, genus hominum eſt propagatum, vt vel ſolus Ninus, primus monarcha & conditor Aſſyriorum monarchiæ,qui anno poſt Diluuiũ quinquageſimo circiter & ducenteſimo regnare cœpit, in exercitu,quẽ duxit aduerſus Bactrianos, habuiſſe dicatur peditum ſepties & decies centena millia, equitum ducenta millia,curruum falcatorum decem millia,& inſuper ſexcentos. Cuius rei teſtem laudat Diodorus Siculus in libro 3.cap.2. Cteſiam perantiquum & cumpri-

Secũda quæſtio, quanto tempore illa propagatio ſit facta.

S. Auguſti. li. 18. de ciuitate Dei, cap. 7.

Mira exercitus Nini magnitudo auctore Diodoro, & Cteſia.

mis nobilem hiſtoriæ ſcriptorem:Sic enim ſcribit:Ninus,ciuitate à ſe condita, adiecit animum ad Bactrianos,patriam montoſam,acceſſúque difficilem, & hominum numero ac viribus præualidam.Cùm autem priore expeditione nihil admodum profeciſſet,maioribus opus eſſe ratus copiis,coacto ex ſingulis Gentibus electo,& ingenti exercitu aduerſus eos profectus eſt.Tradit Cteſias ſcriptor, pedites ad decies ſepties centena millia fuiſſe,equitum ducenta millia, currus verò falcatos,paulò minus decem millibus,& ducentis.Sic ille.

Tertia quæſtio quo modo facta ſit illa propagatio,& an fuerit naturalis,an per miraculum facta.

4. Tertiæ denique quæſtionis hæc ſit ſolutio: Tantam illam gentis Hebræorum in Ægypto propagationem, hiſce modis fieri potuiſſe. Primò quidem vt omnes mulieres Hebrææ eſſent fœcundæ, & ſingulis annis parerent:tum vt præmaturè inciperent parere,& ſerò admodum deſinerent:ad hæc,vt quælibet mulier,aut certè pleræque,binos parerent,aut etiam ternos & quaternos vno partu, ſicut tradūt Hebræi. Sed illud hoc loco in quæſtionem cadit; An iſtiuſmodi tanta fœcunditas Hebræarum mulierum fuerit planè naturalis, an ſingulari beneficio Dei eis conceſſa,& aſſignanda miraculo:hoc enim ſenſiſſe videtur B. Auguſtinus, ſicut intelligere licet ex verbis eius,quæ ſunt in libro 18.de ciuitate Dei,capi. 7. ea verò ſunt eiuſmodi:Creuerunt Hebræi,diuinitùs fœcundata eorum multiplicatione. Verùm ex aduerſo poſſet videri probabilius,illam propagationem fuiſſe naturaliter & ſine miraculo factam:nam quòd mulieres pariant binos,vel ternos vno enixu, non ſolùm non eſt naturaliter factu impoſſibile; verùm etiam frequenter ſolitum fieri in Ægypto:de cuius terræ ac gentis mulierum fœcunditate admiranda, memorabilis ſanè,& ad id,quod nunc agitur,firmandum, perquam accommodata eſt Ariſtotelis ſententia,qui in libro 7.de hiſtoria animalium, cap. 4. hunc in modum ſcribit.

S. Auguſt.

Fœcunditas mulierum in Ægypto ex Ariſtotele.

Cùm animalia quædam ſingulos pariant, alia plures, genus humanum in ancipiti eſt. Nam, quod plurimùm, & locis plurimis agitur, mulieres ſingulos ſingulæ pariunt,Verùm ſæpè,& locis pleriſque geminos etiam edunt,vt in terra Ægypto fieri certum eſt.Pariunt enim in Ægypto & tres, & quatuor:idque locis nonnullis ſæpe fit:ſed cùm plurimùm quinque naſcuntur:iam enim hoc pluribus eueniſſe conſpectum eſt:& quædam quatuor partubus viginti edidit, quinos ſingulis partubus enixa;maiórque eorum pars enutriri,& adoleſcere potuit.Sic Ariſtoteles. Thoſtatus quidem certè iuxta Philoſophorum & Medicorum doctrinam eſſe dicit, in muliebri matrice reperiri velut ſeptem cellulas, in quibus ſeparatim totidem fœtus & formari,& contineri vſque in partum queant.

Thoſtatus.

Auctoris ſententia;illi Hebræorum propagationē, nō abſque ſingulari auxilio Dei eſſe factam.

At enim verò,mihi ſententia,quam ſuprà poſui, B.Auguſtini, vehementer probatur, nec illam Hebræorum propagationem, ſine præcipuo quodam & ſingulari auxilio & concurſu Dei factam eſſe arbitror. Etenim quòd vna & altera mulier in vna aliqua familia vel ciuitate binos aut ternos pariat, non eſt vltra vim & modum, & morem naturæ. At quòd omnes mulieres vnius ampliſſimæ gentis, per duo, & eo amplius ſæcula, perpetuò, quolibet partu plures ederent, vt de Hebræis traditur, id profectò & vltra fidem eſt, ſupráque omnem naturæ poteſtatem. Verùm illa grauior eſt huius rei probatio, quòd Hebræi in ſummis & continuis laboribus, & afflictationibus corporis & animi,quantò magis opprimebantur,tantò magis creſcebant:hoc autem contra naturalem rationem, & vim naturæ eſt:nimius enim labor & afflictatio corporis, maximè contraria eſt fœcunditati, & ſterilitatem affert.

Allegoria.

5. Superioris porrò hiſtoriæ allegorica expoſitio, huiuſmodi eſſe poſſet. Iacob cum duodecim filiis ingreſſus Aegyptum, præfigurauit Chriſtum cum duodecim Apoſtolis, qui in terris prædicauit Euangelium. Et ſicut ex illis duodecim filiis Iacob tanta eſt facta, ſecundùm carnem, hominum propagatio, ita ex illis Chriſti

diſci

diſcipulis, innumerabilis credentium multitudo eſt multiplicata; vt veriſſimè dictum ſit a Dauide Pſalmo 138. *Dinumerabo eos, & ſuper arenam multiplicabuntur.* *Locus Pſalmi 138.* Sic enim promiſſum illud Dei datum Abrahæ de multiplicando eius ſemine inſtar pulueris terræ, completum eſt. Quemadmodum autem poſt mortem Ioſeph, præcipuè atque abundanter multiplicatus eſt Hebręorum populus, ita poſt exceſſum Chriſti, fidelium Eccleſia totum per orbem dilatata eſt, ſicut ipſe prædixerat: *Ioan. 12.* *Niſi granum frumenti cadens in terram, mortuum fuerit, ipſum ſolum manet: ſi autem mortuum fuerit, multum fructum affert.* Et alio loco: *Ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum.* Lege quæ in hanc ſententiam diſputat Auguſtinus in ſermonibus de tempore, ſermone 84.

SECVNDA DISPVTATIO.

Quiſnam fuerit nouus ille rex, qui ignorans Ioſeph, auctor fuit duriſſimæ ſeruitutis Hebræorum.

SVPER ILLIS VERBIS:

Surrexit interea rex nouus ſuper Aegyptum, qui ignorabat Ioſeph: & ait ad populum ſuum: Ecce populus filiorum Iſraël multus & fortior nobis eſt, venite ſapienter opprimamus eum. *Verſu 8. & 10.*

6\. PEROBSCVRVM eſt, atque idcirco, propter varias Auctorum opiniones, ſatis controuerſum, quiſnam fuerit ille rex nouus Ægypti, qui tantam afflictionem Hebræorum excitauit, effecitque. Prima eſt opinio Caietani, affirmantis, regem illum non fuiſſe Ægyptium, neque ex familiis Ægyptiorum: ſiquidem Ioſeph notiſſimus erat vniuerſæ genti Ægyptiorum, vniuerſiſque familiis eius regni, è quibus aſſumebantur ad regnum. *Prima opinio Caietani fuiſſe regem illum Aſſyrium.* Cùm enim Ioſeph per octoginta annos ſumma cum laude, celebriq; fama rexiſſet Ægyptum; atque ingentium meritorum eius in Ægyptios multa extarent, eaque clariſſima monumenta; non poterat eius nomen vlli regalium familiarum Ægypti eſſe ignotum. Fuiſſe igitur putat Caietanus regem illum externum, & quantum ex verbis Iſaiæ capite 52. colligi poteſt, fuiſſe Aſſyrium. Sic enim per Iſaiam eo loco dixit Deus: *In Aegyptum deſcendit populus meus in principio, & Aſſur abſque vlla cauſa calumniatus eſt eum.* Rex autem, qui per dolos & calumnias in Ægypto voluit opprimere populum Hebræorum, non alius vtique fuit niſi is, de quo hîc agit Moſes, auctor nempe tyrannicæ ſeruitutis Hebræorum. Fuit igitur ille rex genere ac gente Aſſyrius. Ponam hîc verba Caietani. Si Ioſepho creditur, ideo rex iſte nouus dicitur, quia ex alia familia ortus erat, quam fuerat ille, qui prouexerat Ioſeph ad tantam dignitatem, atque illius poſteri.

Ex eo tamen quod ignoraſſe dicitur Ioſeph, videtur quòd non fuerit rex ille Ægyptius; Ioſeph quippe notus fuerat familiis omnibus Ægyptiorum. Præ ſe ferunt autem verba Iſaiæ cap. 52. quod fuerit Aſſyrius. Sic enim ait: *In Ægyptum deſcendit populus meus, & Aſſur calumniatus eſt eum.* Hic ſanè rex nouus eſt, qui oppreſſit abſque vlla culpa populum Iſraël. Hæc Caietanus.

7. Verùm Caietani opinio iſta, minimè eſt probabilis. Conſtat enim ex hiſtoriis, & chronicis, & monumentis rerum Ægyptiacarum, nec ante Moſen fuiſſe regem vllum Ægypti Aſſyrium, nec poſt Moſen, vſque ad Cambyſem, ſecundum Perſarum Monarcham, qui Aſſyriorum quoque imperio potiebatur: is verò mille annis poſt Moſen imperauit. Et verò, ratio, quæ mouit Caietanum, duplex fuit, & vtraque ſatis leuis & infirma. Nam quod dicitur rex ille ignoraſſe Ioſeph, dupliciter poteſt accipi: vel quod plus quàm quinquaginta annorum tempore poſt mortem Ioſeph elapſo, nomen vel certè memoria rerum geſtarum Ioſeph, iam obliterata eſſet, maximè apud iſtum regem, qui ex diuerſa erat familia; præſertim verò quia proprium eſt magnatum & regum, facilè, citóque obliuiſci beneficiorum ab aliis acceptorum. Vel dicitur ille ignoraſſe Ioſeph, id eſt, non amaſſe eum, nec poſteros eius, & merita eius pro nihilo duxiſſe: qua ſignificatione & verbum ignorandi & cognoſcendi, non rarò vſurpatur in Scriptura.

Locus Iſaiæ cap. 52. Locus autem ille Iſaiæ nihil adiuuat opinionem Caietani: illic enim ſecundum tranſlationem ſeptuaginta Interpretum, atque interpretationem B. Hieronymi, aliorumque Patrum, duplex ſignificatur, pauciſſimis verbis, magna Hebræorum afflictio: prior in Ægypto, de qua in hoc loco agit Moſes: altera per Aſſyrios, nimirum vel per regem Sennacherib, vel per Salmanaſar, qui decem tribus Iſraël abduxit in captiuitatem, vt traditur in quarto libro Regum. Septuaginta certè Interpretes pro eo quod nos habemus in illo Iſaiæ loco; Et: *Aſſur calumniatus eſt eum*: ita verterunt: *Et violentè abducti ſunt in Aſſyrios.* Quanquam Franciſcus Forerius, vir doctus, ſuper eo ipſo loco Iſaiæ contendit, nomine Aſſur ibi vocatum eſſe Pharaonem regem Ægypti, propter potentiam & crudelitatem: erat enim temporibus illis, quibus vixit Iſaias, in prouerbio apud Iudæos, nomen Aſſur, ad denotandum hoſtem aliquem Iudæorum, præpotentem, præferocem, & crudelitate inſignem, vt ex lectione Prophetarum apparet. *Franciſcus Forerius.*

8. Altera opinio eſt Vincentij in libro primo Speculi hiſtorialis, aientis, regem illum fuiſſe Mephrem; cuius nono regni anno mortuus fuit Ioſeph, tuncque cœpta eſt ſeruitus & afflictio Hebræorum. Idem tradere videtur Euſebius in Chronicis, niſi quod mortem Ioſeph, & initium afflictionis Hebræorum in anno primo eius regni ſignat: quem regem facit quartum ex Dynaſtia decima octaua, quæ vocata eſt Polytanorum. At enim iſti ſententiæ apertè contradicit Scriptura in hoc loco, dicens, poſt mortem Ioſeph, & omnium fratrum eius, & vniuerſæ cognationis ipſius, & poſt ingentem multiplicationem Hebræorum, inſurrexiſſe aduerſus Iudæos regem iſtum nouum, qui non nouerat Ioſeph. Non igitur ſtatim poſt mortem Ioſeph, fuit iſte rex, nec incœpta eſt ſeruitus Hebræorum. Leui certè, frater Ioſeph, quadriennio, quàm ille grandior natu, vixiſſe legitur centum triginta ſeptem annis, Exodi 6. Cum igitur Ioſeph annis duntaxat centum decem vixerit, neceſſe eſt Leui ſuperuixiſſe illi, tribus & viginti annis: poſt cuius tamen mortem excitata eſt illa Hebræorum vexatio.

Secunda opinio Vincentij in Speculo Hiſtor. ait regem illum fuiſſe Mephrem. Refellitur ſecunda opinio.

9. Tertia opinio eſt quorundam, exiſtimantium, regem illum fuiſſe Rameſſem, ex eo coniecturam facientes, quòd Hebræi iuſſi ſunt à rege ædificare duas vrbes, quarum vni nomen Rameſſes inditum eſt; ex nomine videlicet ipſius regis, tunc dominantis. Sed iſti ſententiæ ratio temporum aduerſatur: ſiquidem Rameſſes, Ægy-

Tertia opinio, regē illum fuiſſe Rameſſem.

pti

Digitized by Google

pti rex, regnauit auctore Plinio lib. 36. ca. 8. temporibus belli Troiani: id autem eſt, *Plinius.* plus trecentis annis poſt obitum Moſis. Euſebius in Chronicis regnantem facit *Euſebius.* Rameſſem in Ægypto, in ætate Debboræ & Barach Iudicum populi Hebræi, poſt *Cyrillus.* mortem ſcilicet Moſis, annis amplius centum quadraginta. Cyrillus Alexandrinus libro primo contra Iulianum ſcribit, Rameſſem in Ægypto regnaſſe anno centeſimo vigeſimo poſt ortum Moſis: id autem eſt, eo ipſo anno, quo è viuis deceſſit Moſes.

Quarta opinio Gerardi Mercatoris, diligentis in hac ætate Chronographi; qui *Quarta opinio Gerardi Mercatoris.* in ſua Chronographia, regem iſtum, auctorem inſectandi & opprimendi Iudæos, vocat Armeſelmianum, cui aſſignat annos regni ſexaginta ſex, ſuperque menſes duos, eúmque facit regnare cœpiſſe quinque annis ante ortum Moſis. Hinc ſine dubio (inquit Gerardus) eſt rex ille Ægypti, qui filios Iſraël ſtuduit opprimere, vt traditur Exodi 1. ſiquidem poſt multum temporis à fuga Moſis ob eius perſecutionem, dicitur fuiſſe mortuus, Exod. 2. quod ſanè benè conuenit cum multitudine annorum, quibus iſte regnauit. Tum etiam, quia filij Iſraël Phithon & Rameſſen ædificare coacti ſunt, quorum vnum regis conditoris nomen præfert, alterum fortaſſe reginæ. Sic Gerardus.

Mihi ſanè non ſatis liquet, quo nomine, quóue numero inter Ægypti reges 10. fuerit is, qui primus Hebræos inſectari, & affligere cœperit: conſideratis tamen *Quinta opinio, quam ſequitur Auctor, fuiſſe Regem Amenophin.* omnibus auctorum ſententiis, atque inter ſe comparatis, illa videtur minus improbabilis, quæ facit eum regem fuiſſe Amenophin, ſeptimum nempe regem ex decima octaua Dynaſtia, quæ dicta eſt Polytanorum, cuius regis anno regni decimo octauo notat Euſebius in Chronicis natum eſſe Moſen. Afflictionem verò illam Hebræorum paucis ante ortum Moſis annis cœptam eſſe paulò infrà oſtendemus. De iſto Amenophi, ſic Euſebius ſcribit: Amenophis Ægypti rex anno vno *Euſebius.* & triginta regnauit. Fuit autem is Amenophis ſeu Amenoptes, quem quidã Mem- *Memnonis ſtatua.* nonem putant, lapidem loquentem, quippe cuius ſtatua vſque ad Chriſti aduentum, ſole oriente, vocem dare dicebatur. Hanc porrò ipſam, quæ nobis maximè omnium probatur, ſententiam ſecutus eſt Auctor hiſtoriæ Scholaſticæ ſuper li- *Auctor Hiſtoriæ ſcholaſticæ.* brum Exodi c. 2. & Thoſtatus ſuper primum caput Exodi. Quanquam in eo lapſus memoria videtur Thoſtatus, quod idipſum ſenſiſſe putat Ioſephum: quem tamen *Thoſtatus.* ego nec in libro ſecundo Antiquitatum, nec in libris aduerſus Apionem, nec alibi vſpiam ſcriptorum ſuorum, id prodidiſſe reperio. Nominat quidem ille regem, ſub quo egreſſi ſunt Hebræi de Ægypto, eúmque vocatum eſſe dicit Themoſem, ex ſententia Manethonis, vt patet ex priore libro in Apionem.

Cęterùm quæri poſſet cur Moſes iſtum regem appellauerit nouum. *Surrexit*, in- 11. quit, *rex nouus*. Quidam eam fuiſſe cauſam iſtius appellationis exiſtimant, quòd *Cur dictus ſit rex nouus.* ille fuerit ex alia Dynaſtia, quàm fuerint alij ſuperiores reges. Verùm iſtis contradicit Euſebius in Chronicis, numerãs iſtũ regẽ quartũ in decima octaua Dynaſtia, quæ dicta eſt Polytanorum, cuius initiũ fuit paulò pòſt ingreſſum Iacob in Ægyptum. Ioſephus lib. 2. Antiquitatum, propterea nouum fuiſſe dicit, quòd eſſet ex aliis familiis, quàm ſuperiores reges: qui cum nepotes fuiſſent & poſteri eius regis, qui Ioſeph eductum è carcere tantopere amauerat & honorauerat, fuerant, ob eius memoriam, erga Hebræos beneuoli & benefici. Hic autem rex, quod ex diuerſa eſſet familia, non eſt ſecutus priorum regũ exempla. Vel dicitur rex nouus, ratione ingenij, conſuetudinis, morum, & gubernationis. Nouitas autem gubernationis in eo erat, quòd cum ſuperiores reges humaniter ac liberaliter tractaſſent Hebræos, hic primus inhumaniter, aſperè, crudeliterque tractare cœpit. In quo execranda fuit eius ingratitudo. Nam vt taceam, eum moueri debuiſſe maximo il-

lo beneficio, quo Ioſeph vniuerſam Aegyptiorum gentem affecerat, liberans eam ſupremo famis exitio, quo haud dubiè periiſſet, niſi diuina Ioſeph ſapientia tanto malo eſſet prouiſum atque ſubuentum; vt omittam multa alia & ingentia bona, quæ percepit Ægyptus ex optima Ioſephi per octoginta annos gubernatione: Illud certè beneficium Ioſeph, quod perpetuò ſentiebant reges Ægypti, à tanto ſcelere regem iſtum reuocare debuit. Ioſeph enim maiorem in modum redditus vniuerſos regis amplificauerat, cùm in tempore famis legem tulit, quæ deinceps ſeruata eſt, vt omnium terræ prouentuum quinta pars, tributi nomine, regi ſolueretur, vt ſcriptum eſt in libro Geneſis, cap. 47.

12. *Allegoria.* Sed quiſnam fuit, ſecundum allegoricam intelligentiam, iſte nouus rex Ægypti ignorans Ioſeph, & poſt mortē eius affligens eius populū? Haud dubiè fuit Diabolus princeps huius mūdi, & qui eſt rex ſuper omnes filios ſuperbiæ, vt ait Iob. *Iob. 41.* Dicitur nouus rex, quia primus & verus noſter Dominus & rex eſt Deus; Diabolus eſt Deus alienus, & Deus nouus, ſic enim appellatur in Scriptura. Audi Moſen in *Deuteronomij 32.* Cātico Deuteronomij: *Immolauerūt dæmoniis & nō Deo, diis quos ignorabāt. Noui recentesq́; venerunt, quos non coluerunt patres eorum. Deum, qui te genuit, dereliquiſti, & oblitus es Dei creatoris tui.* & Dauid Pſalmo 80. *Non erit in te Deus recens, neq́; adorabis Deum alienum.* Diabolus autem ignorabat Ioſeph, id eſt, Chriſtum; vel quia eum oderat atque inſectabatur; vel quia licet nouerit vt Meſſiam; non tamen *1. Corinth. 2.* vt Redemptorem mundi per mortem ſuam. Si enim, vt Paulus ait, cognouiſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Diabolus porrò inuidēs fęlicitati Chriſtianorum, cœpit vehementer eos poſt mortem Chriſti affligere, ſicut rex Ægypti Hebræos poſt mortem Ioſeph. Afflixit autem Diabolus populum fidelem tripliciter: primò violenter, per decem illas Tyrannorum perſecutiones: tum ſapienter, id eſt, ſpecie atque obtentu doctrinæ, per Philoſophos & hæreticos: denique ſuauiter, iam parta Eccleſiæ pace, per illecebras voluptatum, & blandimenta vitiorum: quemadmodum legimus Numerorū 25. Hebræos, qui ab hoſtibus aperto Marte vinci non poterant, victos eſſe per muliebres blanditias & voluptates, conſilio Balaam arioli, quod hoſtibus Hebræorum dederat: quamobrem cæſa ſunt *D. Aug. Rupertus.* viginti quatuor millia hominum. Videat Lector apud ſanctum Auguſtinum in ſerm. 84. de Tempore, pulchrum & vtilem tractatum huius hiſtoriæ tropologicum, & apud Rupertum lib. 1. Commentariorum in Exodum, cap. 5.

TERTIA DISPVTATIO.

Quibus rebus, quibúſue cauſis tam atrociter, atque crudeliter aduerſus Hebræos incitati, efferatique ſint Ægyptij.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 10. & 12. Venite, ſapienter opprimamus eum, ne fortè multiplicetur, & ſi ingruerit cōtra nos bellum, addatur inimicis noſtris, expugnatíſque nobis egrediatur de terra. Oderātq; filios Iſraël Aegyptij, & affligebant, illudentes & inuidentes eis.

Tres

TRES cauſas hiſce verbis tangit Scriptura, quibus incenſi ſunt Æ- 13.
gyptij ad inſectandos & perdendos Hebræos: Metum, Odium atque Inuidiam. Metus erat, ne propter amplitudinem gentis Hebrææ, & robur periculum Ægyptiis ingrueret ab hoſtibus, ſi ad eos ſe adiungerent Hebræi. Nam & Ægyptios expugnare poterant, illisq́; debellatis ac ſpoliatis, deſerta Ægypto, ire in terrā Chanaan, quā illi vehementer optabant. Permanauerat enim ad Ægyptios ex frequēti ſermone Hebræorum, poſtquam aliquandiu cōmorati eſſent in Ægypto, maximis bonis cumulatos, profecturos inde in terram Chanaan, ipſis à Deo promiſſam. Et quod promiſerat Deus Abrahæ, Geneſ. 15. frequenti ſermone vſurpabant. Hoc autem malè habebat Aegyptios: quippe plurima, atq; ingentia emolumenta & bona ex habitatione Hebræorū in Aegypto, ad ipſos perueniebant. Inuidia vrebat etiā Aegyptios, videntes inferiores ſe multis rebus eſſe Hebræis, eosq́; triplici illo genere bonorū, corporis, animi, & fortunæ affluere, & florere. Inuidebant nempe corporis pulchritudinem, robur, tantam ſobolis propagationem, ſingularem animi prudentiam & ſolertiam, multarumq́; virtutum decora, & bonorum externorum ampliſſimam copiam. Odium porrò Ægyptiorum aduerſus Hebræos oriebatur maximè ex diuerſitate religionis. Aegyptij multos deos colebant; Hebræi, vnum tantùm, cęteros omnes execrantes. Ægyptij adorabant animalia, quod Hebræi deridebant, ſimulq́ue abominabantur. Ægyptij nefas atque impium ducebant, interimere bouem, aut ouem, aut capram: Hebræi hæc vulgo mactabant, tum ſacrificandi, tum veſcendi gratia.

Audi Ioſephum in priori libro contra Apionem, de cauſa odij Ægyptiorum erga Hebræos ita ſcribentem. *Ioſephus.* Plures odij, atque inuidiæ cauſas habuerunt Ægyptij. Primò quidem, quia in eorum regione noſtri progenitores, potentes effecti ſunt: & inde regreſſi ad propria, denuò fuere fœlices. Verùm maximè diuerſitas ſacrorum, multas inter eos fecit inimicitias, tanto præſtantiore noſtra pietate, quàm ſolemnitates illorum, quantum Dei natura animantibus ratione carentibus antecellit. Communis namque apud illos ritus eſt, genera quædam animalium arbitrari, & venerari vt deos; vani omnino & fatui homines, & ab initio prauis iſtiuſmodi opinionibus aſſueti: & propterea nequaquam imitari noſtram plenam veritatis & honeſtatis & decentiæ religionem potuere: videnteſque quòd multi noſtram æmularentur conuerſationem, inuidiam habuerunt, &c. ſic Ioſephus. Idem lib. 2. Antiquitatum ſtrictim exponit ſupradictas tres cauſas, his adiungens quartam valde memorabilem; ait enim, eo tempore quēndam vatem Ægyptium, ſcribam ſacrorum, quorum hominum vaticiniis, certam fidem habebant Ægyptij, prædixiſſe, breui fore, vt ex Hebræis quidam oriretur, qui ſi adoleſceret, imperium Ægyptiorum euerteret; re autem Hebræorum mirandum in modum promoueret, ac proſperaret. Hoc igitur vaticinio perterritum regem, ingentem illam Hebræorum inſectationis ac vexationis flammam excitaſſe. Ponam hîc verba Ioſephi, quæ ſic habent: Aegyptij, gens delicata, & ad laborem ſegnis, voluptatibus tantùm, & captandis vndequaque lucris dedita, male volebat Hebræis, *Ioſephus.* quòd per inuidiam ferre æquo animo illorum fœlicitatem non poterat. Videntes gentem Hebræorum florere, & opibus, labore, atque induſtria quæſitis abundare; non ſatis tuta ſibi eorum incrementa exiſtimauerunt. Cùm itaque iam Ioſephi beneficiorum memoriam tempus obliteraſſet, regnumq́ue Aegypti in aliam familiam translatum eſſet, inhumanè tractabant Hebræos, & variis laboribus atterebant. Exortum eſt deinde aliud quiddam, cur genus noſtrum magis etiam cuperent extinctum; quidam ex eo genere hominum, quos gens illa vo-

 cat

cat Sacrorum Scribas, quorúmque prædictionibus plurimùm tribuit; prænunciauit regi, naſciturum per id tempus apud Iſraëlitas quendam, res Ægyptiorum aliquando grauiter afflicturum: Hebræorum contrà aucturum, ſi modò ad ætatem adultam perueniret; nam & virtute fore præcellentiſſimum, & gloria, per omne æuum, celeberrimum. Quo terrore percitus rex, edicit, ex ipſius monitoris ſententia, quicquid maſculini ſexus inter Hebræos naſceretur, in flumen proiici; atque ita gentem Hebræam ſenſim, & per aſtum deleri. Sic Ioſephus.

QVARTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 13. **Oderántque filios Iſraël Aegyptij.**

14. Locu. Pſal.104. CAVSAM ſuper iſtis verbis dubitandi, diſputandique dedit, quod dixit ſanctus Propheta Dauid in Pſalmo 104. memorâs curſim hanc ipſam hiſtoriam Exodi: *Et auxit*, inquit, *populum ſuum vehementer, & firmauit eum ſuper inimicos eius. Conuertit cor eorum vt odirent populum eius, & dolum facerent in ſeruos eius.* Si enim Deus conuertit, id eſt, inclinauit & incitauit cor Ægyptiorum in odium Hebræorum, neque Ægyptij peccauerunt, proſequentes odio Habtæos, quippe qui, Deo incitatore, id fecerunt; nec tale odium pro peccato haberi debet, aut obnoxium reprehenſioni eſſe poteſt; non enim Deus auctor mali eſſe poteſt. Videt Lector, omne diſputationis ac difficultatis momentum in eo eſſe, vt probè intelligatur, quemadmodum verè Deus conuerterit cor Ægyptiorum in odium Hebræorum, & nihilominus tamen tale odium fuerit iniuſtum atque execrandum, nec eius auctor fuerit Deus. Ego primùm exponam, quemadmodum locum illum Dauidis, & veteres, & recentio-

S. Auguſt. res commemoratione digni Auctores explanauerint. S. Auguſtinus ſuper eo loco ad hunc modum diſſerit, Nunquid intelligendum & credendum, Deum cor hominis ad facienda peccata conuertere? An peccatum non eſt, vel paruum peccatum eſt, odiſſe populum Dei, & dolum facere in ſeruos Dei? Quis hoc dixerit? Num igitur iſtorum tam grauium peccatorum auctor eſt Deus, qui nullius vel le-

Pſal.106. uiſſimi peccati auctor credendus eſt? Quis ſapiens, & intelliget hæc? Nam ipſa eſt illa admirabilis bonitas, per quam benè vtitur etiam malis, vel Angelis, vel hominibus. Cùm enim vitio ſuo mali ſint, ille de malo eorum benefacit; non enim antequam odiſſent populum eius, boni erant, ſed maligni & impij cum eſſent, facilè incolis ſuis fœlicibus inuiderunt. In eo ergò quod populum ſuum multiplicauit, hoc beneficio ſuo malos ad inuidendum conuertit: inuidia enim eſt odium fœlicitatis alienæ. Non itaque cor illorum malum faciendo, ſed populo ſuo benefaciendo, cor illorum ſponte malum conuertit ad odium. Non enim illos malos faciendo, ſed iſtis bona, quibus mali facillimè poſſent inuidere, largiendo, incitaſſe dicitur ad odium. Quo tamen illorum odio, & ad exercitationem populi ſui, & ad gloriam nominis ſui, quo modo Deus ſit vſus, conſequentia docent, quæ in eius laude commemorantur, cùm cantatur Alleluia. Sic Auguſtinus. Cuius ſumma

diſputa

diſputationis, & ſententiæ, hæc eſt; Dici Deum conuertiſſe, vel mutaſſe cor Æ-
gyptiorum in odium Hebræorum, non per ſe, quaſi tale odium infundendo illis,
& efficienter ad id voluntatem eorum inclinando; ſed per accidens, & per occaſio-
nem ab illis malè acceptam: proſperitas enim, quam tribuit Hebræis, mouit Æ-
gyptios ad odium, & inuidiam Hebræorum. Theodoretus ſuper illo eodem loco
Pſalmi ſic exponit: Non quòd Deus Aegyptiorũ mentem mutauerit, ſed quòd eo- *Theodoret.*
rum libero arbitrio locum dederit, eorúmque inſidias minimè prohibuerit: eo
nimirum conſilio, vt eos, qui inſidias patiebantur, ſuperiores inſidiantibus oſten-
deret. Hæc Theodoretus. Qui verbum illud (conuertit) non effectiuè, ſed permiſſi-
uè interpretatur: permiſit enim Deus, vt & odirent populum ſuum, & valde affli-
gerent ad tempus, vt inde maior diuini nominis gloria, & vtilitas, ac fęlicitas He-
bræorum exiſteret.

Rupertus libro 1. Commentariorum in Exodum, cap. 5. tractans illum ipſum 15.
Pſalmi locum: Numquid, inquit, hoc dicens Dauid, odientes, Aegyptios iuſtificat, *Rupertus.*
aut odium eorum excuſat? Non vtique, ſed nimiùm peccatores fuiſſe indicat, quos
tales Deus inueniret, vt ex conſpectis beneficiis ſuis, cor eorum, in odiũ ſeruorum
ſuorum conuerteretur. Non enim Deus cor eorum de malo in malum conuertit:
aut de bono fecit malum: ſed conuertit cor eorum in odium, quemadmodum ſol
molle lutum conuertit in durum. Nam lutoſam illorum gratiam, in qua dudum
Hebræos exceperant propter Ioſeph, fęlicium aduenarum ita ſplendor vſſit, vt in
odij duritiam conuerteret, & meritam illis pœnam Deus attribueret. Nam quia
non ſolùm non compatiendo, verùm etiam illudendo affligebant Hebræos, id-
circo, quemadmodũ illa luti & lateris opera, quæ cogebantur ab ipſis facere He-
bræi, priùs mollia, deinde coquente igni fiebant dura: ſic eorum corda paulatim
terrena indurarentur impœnitentia. Sic Rupertus: cuius ſententia videtur eſſe, ſi-
militer Deum dici conuertiſſe corda Aegyptiorum in odium Hebræorum, vt ſæ-
pius dicitur in libro Exodi, induraſſe cor Pharaonis, operando videlicet multa cir-
ca ipſum extrinſecus & intrinſecus, per quæ ille vitio ſuo magis ac magis indu-
raretur, & Aegyptij vehementiùs in odium Hebræorum inflammarentur, ex eo-
rum proſperitate, inuidiæ atque odij cauſas animo concipientes.

Euthymius explanans verba illa Dauidis, ſic legit eum locum: *Conuertit cor eius,* 16.
vt odio haberet populum eius. Et ſic exponit, cor ſcilicet Pharaonis, non illius, qui *Euthymius.*
amabat Ioſeph, ſed alterius, qui eum non nouerat. Indurauit enim Deus cor Pha-
raonis, hoc eſt, obdurari permiſit, vt ſcilicet afflicti Hebræi, & odio habiti ab Ae-
gyptiis, maiore animi ardore ad egrediendũ ex Aegypto contenderent, & acerbiſſi-
mam Aegyptiorum oppreſſionem euaderent. Sic ille. Vult igitur Euthymius illud
verbum, *Conuertit*, habere in illo loco ſignificationem diuinæ permiſſionis, non
autem effectionis. Caietanus ita ſenſit. Conuertit Deus cor Aegyptiorum in odiũ, *Caietanus in Pſ. 104.*
non incitando ad odium, Deus enim non eſt incitator ad peccatũ, ſed ſubtrahẽdo *Ianſenius in*
gratiam, & permiſſiuè. Similis eſt interpretatio Ianſenij: Quoniam, inquit, Deus *eundem*
inſigni miraculo Hebræos ex Aegypto liberari, ſuámque in eorum liberatione po- *Pſalmum.*
tentiam declarare omnibus voluit, nec id fieri poterat, niſi illis antea afflictis, &
vehementer oppreſſis: idcircò incitari permiſit animos Aegyptiorum, vt odio
proſequerentur Hebræos, quos antea fecerat per Ioſeph ab illis amari. Mutauit
autem dico eorum animos, non incitando ad odium, ſed affectum dilectionis,
quem antea dederat, ſubtrahendo, & odij occaſiones apponendo, atque permitten- *Genebrar-*
do, vt in odium eorum conuerterentur. Sic ille. A quo proximè diſtat, ſi tamen di- *dus in eun-*
ſtat, Genebrardi expoſitio, quæ eſt huiuſmodi: Præ bonorum copia, quibus He- *dē Pſ. 104.*
bræos afficiebat, conuertit Aegyptios in odium Hebræorum, non infundendo

eorum animis odium, ſed multiplicando & proſperando Hebræos, quibus Ægyptij inuidebant, ita vt inſignis Dei erga Hebræos beneficentia prouocaret inuidiã Ægyptiorum. Ergo Deus hîc ſignificatur cauſa odij non per ſe, nec propriè, nec efficienter, ſed per accidens, & per conſecutionem, & per occaſionem. Nonnulli tamen Rabbinorum, pręter verbi conſuetudinem, exponunt intranſitiuè, quaſi illud, *Conuertit cor eorum*, dictum ſit pro, *conuerſum eſt cor eorum*.

17. *Auctoris ſententia.* Ex ſuperioribus interpretationibus manifeſtum ſit Lectori, in illo Dauidis loco verbum illud, *Conuertit*, non eſſe propriè poſitum pro eo, quod eſt, *inclinauit, & efficienter mutauit eorum cor*: ſic enim Deus fuiſſet cauſa illius odij, nec illud odium, iniuſtum & culpandum fuiſſet, vtpote factum incitatore, auctoréque Deo: ſed ibi verbum, *conuertit*, poſitum eſt figuratè; quo tamen modo frequenter in Scriptura & verbum iſtud, & alia ſimilia, quę denotant efficientiam mali cuiuſpiam, attribui ſolent Deo: vti ſunt, Indurare cor hominis, excœcare, decipere. Explicantur enim iſta quadrupliciter, vel permiſſiuè, quòd cùm Deus prohibere poſſet, non prohibeat, ſed fieri permittat: vel ſubtractiuè, quòd ſubtrahat gratiam ſuam, qua remota, exiſtant illa mala: vel occaſionaliter, quòd multa operetur Deus, ex quibus homines improbi peiores euadant: vel deniquè diſpoſitiuè, & ordinatiuè, quod ita fieri permittat, vt ea tamen mala in maximum à ſe intentum bonum ordinet. His addi poteſt, quod nos in quarto Tomo Commentariorum noſtrorum in Geneſim ſuper caput 43. ad numerum marginalem quartum adnotauimus ſuper illis verbis, quæ dixit Iacob filiis ſuis: *In meam hoc feciſtis miſeriam*, Scripturam non rarò ſequi vulgarem conſuetudinem loquendi. Habet autem hoc communis & vulgata conſuetudo loquendi, vt cùm ex facto alicuius perſonæ, aliquid euenit, etiamſi præter conſilium & voluntatem eius, id tamen vulgo credatur, & dicatur eſſe factum ab illa perſona, non ſecus ac ſi illud voluiſſet ac deſignaſſet. Quoniam igitur Deus omni genere bonorum cumulauerat atque ornauerat Hebræos, & multò ſuperiores Ægyptiis fecerat: ex eo autem in animis Ægyptiorum ingens odium aduerſus Hebræos exarſit, idque fore prænouerat Deus, idcirco dicitur Deus ſecundũ iſtiuſmodi vulgarem loquendi morem, auctor eius odij: & quia prius, viuente Ioſeph, excitauerat in Ægyptiorum animis affectum beneuolentiæ, humanitatis, & benignitatis erga Hebræos, poſt mortem autem Ioſeph talem affectum ſubtraxit, & in eius locum ſucceſſit odium Ægyptiorum, propterea dicitur conuertiſſe illorũ cor, à beneuolentia videlicet ad odium. Verùm de hoc ſatis, & pergamus ad alia.

QVINTA DISPVTATIO.

De ſeruitute Hebræorum, quàm ea fuerit laborioſa, & aſpera, & planè tyrannica.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 11. Præpoſuit eis magiſtros operum, vt affligerent eos oneribus: ædificauerúntque vrbes tabernaculorum Pharaoni, Phithom & Rameſſes, &c.

QVAM

QVAM fuerit dura, & acerba, atque intolerabilis ſeruitus illa He- 18.
bræorum in Ægypto, diſtinctiùs & apertiùs duo Hebræorum anti- *Philo.*
quiſſimi, & doctiſſimi ſcriptores declararunt, Philo, & Ioſephus. Il-
le quidem in primo libro de vita Moſis ita ſcribit: Hebræos, qui reli-
ctis patriis ſedibus, in Ægyptum ſe contulerant, vt eam ſecurè in-
colerent tanquam alteram patriam, rex indigna ſeruitute ſubiugabat, quaſi iure
belli captiuos, aut emptos de lapide: cogebatque ad opera ſeruilia homines non
ſolùm ingenuos, verumetiam hoſpites, ſupplices inquilinos: nihil veritus numen,
cui exoſę ſunt id genus iniurię. Ad hęc, imperabat eis grauiora quàm ferre poſſent,
alios ſuper alios labores cumulans. Si quis labori, ob infirmitatem ſe ſubtraheret,
capitalis noxa iudicabatur. Operibus præerat immitiſſimus quiſque atque crude-
liſſimus, quos exactores operum appellabant ab hoc officio. Operabantur autem,
partim lutum formando in lateres, partim comportando paleas: nam paleis cohæ-
rent lateres. Alij iuſſi ſunt publica & priuata ædificia extruere, foſſaſq; fodere, dies
noctéſque conuehendo materiam ſine intermiſſione: nec tantiſper permiſſi quieſ-
cere, dum ſomno ſe reficerent. Et ipſi miniſtrorum ſimul & opificum præſtabant
operas, vt breuî, primùm animi, mox & corpora deficerent. Itaque alij poſt alios
emoriebantur peſtilentia: quos inſepultos proiiciebant extra terminos, nec humo
ſinentes corpora tegi; nec lachrymis cognatos aut amicos tam miſerè mortuos
proſequi: adeò, etiam affectibus animi, quos penè ſolos natura fecit liberos, iugum
imponebant homines impij, premendo eos neceſſitate prauiſſima. Sic Philo.

Similia fermè Ioſephus, ſed preſſiùs. Cùm iam, inquit, beneficiorum Ioſeph in *Ioſephus.*
Aegyptios memoriam tempus obliteraſſet, regnúmque Aegypti in aliam familiam
demigraſſet, inhumanè tractabant Hebræos, & variis laboribus conterebant. Nam *Hebræi in*
& flumen in multas foſſas diducere ſunt iuſſi; & mœnia exædificare, & aggeres *Aegypto*
conſtruere, quibus inundationes fluminis arcerentur. Pyramidum etiam inſanis *conſtruxe-*
ſubſtructionibus vexabant gentem noſtram, cogendo varias artes ediſcere; & labo- *runt Pyra-*
ribus ferendis aſſueſcere. Atque in hunc modum per quadringentos annos labo- *mides illas*
ratum eſt; Aegyptiis id agentibus, vt Hebræos nimio labore perderent, noſtris cō- *celebres.*
tra omnes difficultates eluctari conantibus. Hæc Ioſephus. Apud Euſebium libro *Eupolemus*
nono de præparatione Euangelica, Eupolemus, nobilis & vetus ſcriptor, prodidit, *apud Euſe-*
regem iſtum Aegypti, præter alia, quibus Hebræos affligebat, imperaſſe, diuerſa *bium.*
Hebræos veſte, quam Aegyptios indui, vt ita facilè dignoſcerētur, & tanquam im- *Hebræi di-*
pij deſpicerentur, & impunè ab omnibus vexarentur. Verùm propter huiuſmodi *uerſa, quàm*
tyrannicā oppreſſionē, regem illū elephantiaco morbo cruciatū interiiſſe. Sic ille. *Aegyptij veſte vti ſunt coacti.*

Cæterùm ſacra Scriptura duritiem & aſperitatem, atque immanitatem illius 19.
ſeruitutis, paucis quidem verbis, ſed grauiſſimis atque ſignificantiſſimis demon-
ſtrauit. Nam in hoc capite ſic ait: *Oderant filios Iſrael Aegyptij & affligebant illuden-
tes eis; atque ad amaritudinem perducebant vitam eorum, operibus duris luti, & lateris,
omniq́; famulatu, quo in terra operibus premebantur. Dixitque rex Aegypti obſtetrici-
bus Hebræorum: Quando obſtetricabitis Hebræas, & partus tempus aduenerit, ſi maſcu-
lus fuerit, interficite eum; ſi fœmina, reſeruate. Præcepit quoque Pharao omni populo ſuo,
dicens: Quidquid maſculini ſexus natum fuerit, in flumen proiicite; quicquid fœminini,
reſeruate.* Hæc in primo capite Exodi: in quinto verò capite, hæc traduntur: *Egreſſi
præfecti operum, & exactores, dixerunt ad populum: Sic dicit Pharao: Non do vobis pa-
leas: ite, & colligite, ſicubi inuenire poteritis, nec minuetur quicquam de opere veſtro.
Diſperſuſq́; eſt populus per omnē terram Aegypti ad colligendas paleas. Præfecti quoque
operum inſtabant, dicentes: Complete opus veſtrum quotidie, vt prius facere ſolebatis,
quando dabantur vobis paleæ. Flagellatiq́; ſunt qui præerant operibus filiorum Iſrael ab*

exactoribus Pharaonis,occurreruntque Moyſi & Aaron , & dixerunt ad eos: Videat Dominus & iudicet,quoniam fœtere feciſtis odorem noſtrum coram Pharaone , & ſeruis eius,& præbuiſtis eis gladium vt occideret nos. In libro autem Leuitici , ſic eſt: *Ego Dominus Deus veſter , qui eduxi vos de terra Ægyptiorum ne ſeruiretis eis, & qui confregi catenas ceruicum veſtrarum , vt incederetis recti.* Et in Deuteronom. cap.4. *Vos*,inquit Moyſes,*tulit Dominus & eduxit de fornace ferrea Ægypti*.Idémque docet Salomon 3.Reg.cap.8. & Hieremias cap. 10. Ex his Scripturæ verbis, meridiana luce clarius eſt , quàm fuerit ſeruitus illa inhumana , & omnino tyrannica.

20. *Quæſtio cur vocentur vrbes Tabernaculorum.* *Thoſtatus.* *Lyranus.*
Verùm ſuper illis vrbibus , quas in tempore ſeruitutis , ædificatas eſſe ab Hebręis,memorat hoc loco Scriptura,tres quæſtiones exiſtunt. Primùm enim quæritur , cur Latinus interpres appellauerit illas vrbes Tabernaculorum. Thoſtatus duas reddit rationes:Sic enim , inquit,appellatæ ſunt,quòd in illis morarentur cuſtodes regni:inde iuſſi à rege ſpeculari,quinam extrinſecus in Aegyptũ ingrederentur,& an Hebræi inde effugerent:erant enim illæ vrbes in terra Geſſen , quam habitabant Hebræi,quæ erat in extremitate Aegypti.Vel dictæ ſunt vrbes Tabernaculorũ,quia in illis ædificarunt Palatia,& domos regias Pharaoni,quæ vulgò appellarentur,Tabernacula regis.Verbũ Hebræum Latinus Interpres in primo Paralip.c.8.vertit arces & præſidia,ſiue vrbes munitas. Lyranus ait,ſecundũ proprietatem linguæ Hebrææ,ſignificari vrbes Theſaurorum,ſic appellatas , quòd adeò eſſent munitæ & tutæ,vt in illis theſauri regij tutò condi & cuſtodiri poſſent. At ſecundum Hebræos,cùm theſauri & opes Ægyptiorum præcipuè conſtarent abundantia tritici , vocabantur vrbes theſaurorum,quòd in illis fabricata eſſent horrea & granaria ampliſſima , in quibus plurimùm frumenti recondi , & aſſeruari poſſet.

21. *Eugubinus.*
Hebræum ſanè vocabulum (*Miſchenot*) pleriq́ue huius ætatis hebraizantium interpretati ſunt non *(Tabernaculorum)* vt Latinus interpres,ſed *Theſaurorum*:alij verterunt *vrbes munitas,ſiue propugnacula*,alij verò aliter. Eugubini verò ſuper illo vocabulo, tale quoddam eſt adnotamentum in hunc locum Exodi:Quanquam, inquit,Hebraica vox tabernaculũ ſignificat,accipitur tamen hîc non pro tabernaculis,ſed pro arcibus & præſidiis.Quam potiſſimùm ſignificationem ſecuti LXX. Interpretes,ita verterunt hunc locum:*Ædificarunt vrbes munitas*:eodémq; modo idem vocabulum alibi vertit Hieronymus : Nam in primo libro Paralipomenon, cap.8.interpretatus eſt *ciuitates munitiſſimas*. Itaque Hebræi ad labores & onera coacti,arces munitiſſimas,tutiſſimaq́ue præſidia ædificarunt Pharaoni:quem morem , hodieq́ue ſeruant Principes , qui ruſticos ad conſtruenda mœnia & propugnacula cogunt.Quod autem tradit Lyranus, Hebraicè haberi *vrbes Theſaurorum*, clarum eſt eſſe falſum:eſt enim textus Hebraicus ita vt vertit Hieronymus,ſed tabernacula ab Hebræis,etiam præſidia atque arces vocantur.Confirmatur id etiam

Philo. auctoritate Philonis ita ſcribentis , Iudæi autem ad vrbes & domos,mœniaq́ue ædificanda à rege ablegati ſunt.Sic Eugubinus.

22. *Oleaſter.*
At verò ſecus Oleaſter,qui legens hoc loco : *Vrbes Theſaurorum* , notationem ſuper eo ſubdit huiuſmodi:Nomen Hebraicum(*Miſchenot*) id eſt, Theſaurorum, quod hîc ponitur,eſt à verbo *(Sachan)* quod ſignificat claudere ſiue includere,atque etiam occultare.Vnde (*Sochan*) id eſt,incluſor,ſeu theſaurarius, ſiue cuſtos,vt Iſai. 22. *Ingredere ad Aſochen*,id eſt , ad Cuſtodem , ſeu Theſaurarium hunc. Sic Pſalm.139.vbi noſtri vertunt,*Et omnes vias meas proficere feciſti*.Tu verte,Incluſiſti, ſeu clauſiſti , vt amplius non valeam incedere. Eſt igitur ſenſus huius loci Exodi: Quòd Iudæi ædificarunt Ægyptiis vrbes ad includendum , ſiue theſauros,

ſiue

ſiue arma, ſiue quiduis aliud. Poſſet etiam, ſalua propria vocabuli ſignificatione, eſſe hic ſenſus: Et ædificarunt vrbes incluſionum, id eſt, muris incluſas, ſeu muratas. Hactenus ex Oleaſtro.

Altera quæſtio eſt: Cùm hoc loco Latina Lectio; & item Scriptura Hebraica, 23.
nec non & Paraphraſis Chaldaica, duas tantùm memorent vrbes tunc ædificatas
ab Hebræis, Phiton & Rameſſes: tranſlatio L X X. Interpretum, iſtis duabus
addit tertiam, quam vocat Hebraicè On, Græcè autem Heliopolim. Sic enim
habet in hoc loco tranſlatio L X X. Interpretum: *Et ædificauerunt filij Iſraël ciuitates munitas Pharaonis Phithon & Rameſſes, & On, quæ eſt Heliopolis.* Quæritur an
iſtud additamentum tertiæ vrbis factum à L X X. Interpretibus, ſit probabile. S.
Hieronymus non obſcurè carpſit iſtiuſmodi lectionem L X X. Interpretum, ita
ſcribens in libro de locis Hebraicis: On, vrbs eſt in Ægypto, quæ Heliopolis
Græcè dicitur, id eſt, Ciuitas ſolis, quam ædificauerunt filij Iſraël, ſicut L X X.
Interpretes arbitrantur. Alioqui id in Hebræis voluminibus non habetur, & rectè
profectò, ſiquidem antequam Iacob ingrederetur in Aegyptum, iam erat extructa
iſta ciuitas, quæ & ſacerdotem habuit Petephren patrem Aſeneth, vxoris Ioſeph.
Hoc modo Hieronymus. Et verò, mirum videri poſſet, LXX. Interpretes poſuiſſe in hoc loco Exodi, vrbem Heliopolim fuiſſe ab Hebræis in tempore ſeruitutis ædificatam, cùm ipſimet in libro Geneſ. c. 41. poſuerint ſocerum Ioſeph fuiſſe ſacerdotem Heliopoleos. Niſi fortè aut duæ in Ægypto fuerint eiuſdem illius nominis vrbes; aut illa ipſa vrbs fuerit prius caſu aliquo euerſa, & poſtea denuò Hebræorum laboribus refecta.

Secũda quæſtio, An probabilis ſit tranſlatio LXX Interpretũ quæ hoc loco tres vrbes memorat ab Hebræis ædificatas.
S. Hierony.

Similem habet dubitationem vrbs Rameſſes, quæ dicitur hoc loco fuiſſe ab 24.
Hebræis ædificata: ſiquidem in libro Geneſis cap. 47. ſcriptum eſt, Ioſeph dediſſe
patri & fratribus ſuis habitationem & poſſeſſionem in Ægypto, in optimo terræ
ſolo Rameſſes. Thoſtatus hanc dubitationem ſic enodat: Proculdubio vrbem
Rameſſes fuiſſe ab Hebræis tempore ſeruitutis ædificatam, vt hîc dicitur, nec fuiſſe eo tempore, quo Ioſeph intrauit Ægyptum, fuiſſe tamen in loco illo Geneſis nominatam à Moſe, per Anticipationem: quippe librum Geneſis creditur Moſes ſcripſiſſe poſt egreſſum Hebræorum ex Ægypto, quo tempore iam fuerat ea vrbs ædificata, eratque Hebræis notiſſima, vt verba illa hanc reddant ſententiam: Ioſeph dedit ſuis ad habitandum, optimam terræ Geſſen partem, quæ nunc Rameſſes vocatur, ex nomine ciuitatis, quam ibi poſtea ædificarunt Hebræi. S. Hieronymus in libro de Locis Hebraicis, Rameſſe, inquit, vrbs eſt, quam ædificauerunt filij Iſraël in Ægypto: olim autem, & vniuerſa prouincia ſic vocabatur, in qua habitauit Iacob vnà cum liberis ſuis. Sic Hieronymus. Videtur autem ſignificare; prius prouinciam illam fuiſſe appellatam Rameſſe, & inde poſtea vrbem inibi ædificatam; eodem nomine vocatam eſſe.

An vrbs Rameſſes fuerit in Ægypto etiam ante ingreſſum Hebræorũ, vt ſignificatur Gen. 47.
Thoſtatus.
S. Hieron.

SEXTA DISPVTATIO.

Quandiu ſeruitus illa Hebræorum in Aegypto durauerit.

25. *Prima opinio Ioſephi.* TRES video eſſe ſuper ea re auctorum ſententias. Prima eſt Ioſephi in libro 2. Antiquitatum, affirmantis, Hebræos laboraſſe in illa ſeruitute per annos quadringentos. Ductus fortaſſe Ioſephus eſt in eam opinionem iis verbis, quibus prædixit Deus Abrahæ, vt legitur Geneſ. 15. fore vt ſemen eius peregrinaretur in terra non ſua & ſeruiret, & affligeretur annis quadringentis: quod ſine dubio de ſeruitute & afflictione Ægyptiaca intelligendum eſt. Verùm de iſto loco Geneſis paulò infrà dicturi ſumus. Opinio certè iſta Ioſephi duplici nomine reprehendenda eſt, tum quòd manifeſtè aduerſetur diuinæ Scripturæ, tum quòd in ea Ioſephus ſibi ipſe repugnet. Scriptura tradit in hoc primo capite Exodi, ſeruitutem illam eſſe cœptam poſt mortem Ioſeph: eadem in capite 12. Exodi habet, Hebræos habitaſſe in Ægypto per annos quadringentos triginta. Ergo ſi ſeruitus illa duraſſet quadringentis annis, vt ait Ioſephus, neceſſum eſſet, fuiſſe inceptam quadraginta annis ante mortem Ioſeph, quippe qui ſeptuaginta annis vixit poſt ingreſſum Iacob in Ægyptum. Deinde Ioſephus hanc ſuam opinionem funditus ipſemet euertit paulò infra in eodem 2. libro Antiquitatum, vbi notat tempus egreſſionis Hebræorum ex Ægypto: ait enim Hebræos, duce Moſe egreſſos eſſe ex Ægypto, anno ducenteſimo decimo quinto poſt ingreſſum Iacob in Aegyptum. Si igitur ſeruitus illa duraſſet quadringentis annis, inde concluderetur, Hebræos ſeruire cœpiſſe in Aegypto, annis centum octoginta quinque, antequam intraſſent Ægyptum, quo quid abſurdius, & inſulſius dici poteſt?

26. *Secunda ſententia Euſebij.* Altera eſt ſententia Euſebij in Chronicis, definientis illam ſeruitutem centum quadraginta quatuor annis: facit enim initium eius ſeruitutis à morte Ioſeph, à qua vſque ad exitum Hebræorum ex Ægypto centum quadraginta quatuor anni computantur. Euſebij verba hæc ſunt: *Geneſ. 50.* Ioſeph moritur anno centeſimo decimo: poſt cuius interitũ Hebræi in Ægypto ſeruierunt annis 144. fuerunt autẽ in Ægypto, annis ducentis quindecim, qui ab eo tempore computantur, quo Iacob cum filiis ſuis deſcendit in Aegyptum. Sic Euſebius. Cuius opinio minimè conſentit, cum narratione Moſis in hoc loco: vbi apertis verbis tradit, inceptam eſſe ſeruitutem Hebræorum non ſolùm poſt mortem Ioſeph, verùm etiam poſt mortem omnium fratrum eius. Quorum fratrum tertius natu Leui, quadriennio natus eſt ante Ioſeph, vixit autem 137. annis, vt dicitur Exodi 6. Cùm igitur Ioſeph decem tantùm & centum annis vixerit, conſequens eſt, Leui annis viginti tribus ſuperuixiſſe Ioſeph, & poſt eius mortem initium ſeruitutis Hebræorum in Aegypto eſſe factum: nec vltra centum viginti annos ſeruitutem illam extendi potuiſſe.

27. *Tertia opinio Hebræorum.* Tertia eſt opinio Hebræorum, quam ipſi tradunt & exponunt in ſua maiori Chronologia, Hebraicè appellata (Seder Olam Rabba) quam Latinam fecit Genebrardus, eam verò tradunt hiſce verbis: Mortuus eſt Ioſeph, & cuncti eius fratres, & mortuus eſt Ioſeph anno centeſimo decimo. Nec eſt, qui minus diu vixerit inter omnes fratres eius: quemadmodum nullus eſt, qui inter eos diutius vixerit, quàm Leui. Quamdiu autem vixit Leui, Iſraëlitæ non ſunt oppreſſi ſeruitute Aegyptiorum: nam ſcriptum eſt Exodi primo, poſt mortem Ioſeph, & omnium fratrum eius, regem nouum ſurrexiſſe, qui non cognouit Ioſeph. Poſtquam verò Leui è viuis exceſſit, cœperunt Aegyptij ſeruituti eos ſubiicere. Et hinc manauit inter Hebræos prouerbium: Vno fratre mortuo, dolent cuncti fratres, & vno ſociorum defuncto, dolet vniuerſa ſocietas. Numerantur porrò anni ab obitu Leui ad exitum Iſraëlis de Aegypto centum ſexdecim. Proinde ſeruitus Aegyptiaca nec plus, nec minus octoginta ſeptem annis durauit, quantus fuit videlicet annorum Mariæ ſororis Moſis numerus, quæ nata eſt eo ipſo anno, quo cœpta eſt ſeruitus:

uitus:& iccirco appellata eſt Maria, ab amarore, quem tota ipſius ætate ſenſerunt Hebræi. Atque hæc eſt opinio Hebræorum, quam ſatis eſſe veriſimilem, ex iis, quæ mox dicemus, elucebit. *Evincitur opinio Hebræorum.*

Quanquam iſta opinio Hebræorum dupliciter corrigenda eſt. Primùm enim ab obitu Leui vſque in exitum Hebræorum, computant annos duntaxat centum ſexdecim, cùm ſint computandi centum viginti duo. Manſerunt enim Hebræi in Aegypto ducentis quindecim annis: Leui autem poſt ingreſſum Iacob in Aegyptum, vixit nonaginta tribus annis: quare ab eius morte vſque ad egreſſum Hebræorum ex Aegypto, reliqui fuerunt anni centum viginti duo. Verùm hic error Hebræorum, ex alio manauit eorundem errore: falsò enim putarunt, Hebræos mãſiſſe tantùm in Aegypto per annos ducentos decem; quam eorum opinionem etiã Lyranus & Caietanus, aliique ſecuti ſunt: contra quos diſputauimus in tertio Tomo Commentariorum noſtrorum in Geneſim, ſuper caput 15. Diſputat. 16. ad numerum marginalem 71. Deinde cum Hebræi facere videantur initium illius ſeruitutis ab obitu Leui; eam tamen definiunt annis tantùm ſeptem & octoginta: cùm ab obitu Leui ad egreſſum Hebræorum de Aegypto, ipſi recenſeant centum ſexdecim annos; ſed reuera centum viginti duo computandi ſint.

Ego meam quoque ſuper iſta re opinionem breuiter indicabo Lectori. Triplici via & ratione inueſtigari, & comprehendi poteſt, quamdiu durauerit illa ſeruitus, & quando incœperit. Ac primò quidem ſeruitus illa non potuit excedere centum quadraginta quatuor annos: tot enim fuerunt à morte Ioſeph, vſque ad exitum ex Aegypto: ſeruitus autem illa cœpta eſt, vt ait Scriptura, poſt mortem Ioſeph. Deinde, minorem fuiſſe eam centum viginti duobus annis, ex eo liquet, quòd cœpta eſt illa ſeruitus poſt mortem omnium fratrum Ioſeph; inter quos Leui, (qui vixit centum triginta ſeptem annis, & quadriẽnio maior natu erat quàm Ioſeph) poſt mortem Ioſeph vixit annis viginti tribus: quos ſi demas ex ſuperioribus centum quadraginta quatuor, reſtant centum & viginti vnus. Adhæc, illa ſeruitus non modo cœpit poſt mortem Ioſeph, & fratrum eius; verùm etiam, vt Scriptura dicit in hoc capite, poſt mortem vniuerſæ cognationis eius; illius, inquam, cognationis, quæ vnà cum Iacob intrauerat Aegyptum, id eſt, mortuis etiam filiis fratrum Ioſeph, qui cum patribus ſuis ingreſſi fuerunt Aegyptum. Sumamus igitur vnum ex illis, exempli cauſa, Phares filium Iuda, qui ingreſſus eſt cum patre ſuo in Aegyptum, Geneſ. 46. & natus eſt vno anno antè ingreſſum Iacob in Aegyptum, vt probatum à nobis eſt in quarto Tomo Commẽtariorum noſtrorum in Geneſim, ſuper caput 38. ad numerum marginalem 4. Hic igitur Phares primo ætatis anno ingreſſus Aegyptum, vixiſſe creditur non minus centum triginta annis, idque ſatis veriſimile eſt: talis enim longinquitas vitæ, id temporis frequens erat: Leui enim, qui patruus fuerat ipſius Phares, vixit centum triginta ſeptem annis; & Chaath filius Leui, & conſobrinus Phares, vixit centum triginta tribus; & Amram filius ipſius Chaath, & multo poſterior natu quam Phares, vixit centum triginta ſeptem annis. Sic enim de iſtis tribus proditum eſt in libro Exodi capi. 6. Ergo ſi ſeruitus illa incœpit poſt mortem Phares, vt indicat Scriptura; is autem poſt ingreſſum Iacob in Aegyptum, vixit ibi centum triginta annis, non reſtant ab eius obitu vſque ad exitum Hebræorum ex Aegypto, amplius octoginta quinque annis, quos illi ſeruituti aſſignare poſſimus. Quocirca ſupradicta Hebræorum opinio determinantium illam ſeruitutem annis octoginta ſeptem, ex his, quæ diſputauimus, admodum probabilis eſſe concluditur. 28. *Auctoris ſententia.*

Sed vnus etiamnum reſtat hoc loco ſcrupulus, quem iniicit ſupradictus ille locus Geneſis, capit. 15. vbi Deus prædixit fore, vt Hebræi ſeruirent, & affligerentur 29. *Locus Geneſis, capi. 15.*

quadringentis annis. Verùm nos iſtã difficultatẽ explicatiſſimè tractauimus in tertio Tomo Commentariorum noſtrorum in Geneſim, ſuper illud ipſum caput 15. Diſputat. 6. ad numerum marginalem 72. Quapropter ad præſens breuiſſimè dicimus, in illis verbis Domini dictis ad Abraham, tria contineri: quorum vnum eſt, peregrinatio ſeminis Abrahæ in terra nõ ſua, alterum ſeruitus, tertium afflictio. Tempus itaque illorum quadringentorum annorum nõ competit in quodlibet illorum trium disiunctè ac ſeparatim, ſed in tria illa coniunctè, quòd illa tria euentura eſſent & complenda, intra ſpatium quadringentorum annorum. Ergo ſenſus illorum verborum Domini ad Abraham, hic eſt, ſemen tuum, priuſquam veniat ad poſſidendum terram Chanaan, tibi & illi promiſſam, tranſiget quadringentos annos: in quo temporis ſpatio, & peregrinabitur in terra aliena, & aliquandiu etiam dura ſeruitute affligetur.

SEPTIMA DISPVTATIO.

Cur Deus populum ſuum tam aſpera & longa ſeruitute premi & affictari paſſus ſit.

30. *Thoſtatus.* THOSTATVS Quæſtione 7. in primum caput Exodi, cauſam reddit huiuſmodi. Hebræi propter diutinam cum Ægyptiis côuerſationem & conſuetudinem, etiam ſuperſtitionibus eorum fuerunt implicati atque infecti, & multiplicem illorum Idololatriam didicerant atque coluerant. Propter hoc igitur Idololatriæ peccatum, quod eſt grauiſſimum maximéque Deo exoſum, rectiſſimè permiſſum à Deo eſt, Hebræos tam dure, & tam diu vexari ab Ægyptijs. Quod autem Hebræi in Ægypto ſtuduerint idololatriæ, probatur tripliciter. Etenim ſtatim vt egreſſi ſunt Ægypto, quo tempore ad montem Sina conſtiterunt, prolapſi ſunt in Aegyptiacam idololatriam, pro Deo adorantes vitulum, more videlicet Aegyptiorum adorantium bouem, vocatum Apim. Deinde, poſt id temporis fuiſſe procliuiſſimos ad idololatriam Hebræos, atque in eam ſæpiſſimè lapſos, in ſacra Scriptura multifariam teſtatum eſt: id autem propterea eis accidit, quod ab initio, dum verſarentur in Aegypto, idololatriis Aegyptiorum imbuti & aſſueti fuerant: nam vt Poëta ille dixit:

An Hebræi in Ægypto ſtuduerint Idololatriæ.

Exodi 32.

Horatius.

Quo ſemel eſt imbuta recens, ſeruabit odorem
Teſta diu.

Sed hoc ipſum validè confirmatur auctoritate Ezechielis, per quem Deus exprobrat Hebræo populo idololatriam ab eo commiſſam in Aegypto, per quandam ſimilitudinem mulieris in adoleſcentia ſua fornicantis. Verba Domini apud Ezechielem, cap. 23. huiuſmodi ſunt: *Et factus eſt ſermo Domini ad me, dicens: Fili hominis duæ mulieres filiæ vnius matris fuerunt, & fornicatæ ſunt in Ægypto in adoleſcentia ſua.* Et infrà: *Multiplicauit fornicationes ſuas, recordans dies adoleſcentiæ ſuæ, quibus fornicata eſt in Ægypto.* Et proximè infrà: *Viſitaſti ſcelus adoleſcẽtiæ tuæ, quãdo ſubacta ſunt in Ægypto vbera tua, & cõfracta ſunt mammæ pubertatis tuæ.* Hæc verba perſpicuè

Locus Ezechielis, c. 23.

ſpicuè indicant Hebræum populum in Ægypto ſtuduiſſe ac ſeruiſſe idololatriæ.

Atque in hanc ſententiam locum iſtum Ezechielis explanat S. Hieronymus, ita ſcribens: Duæ iſtæ mulieres, Samaria ſunt & Hieruſalem, quæ fuerunt vnius matris filiæ, in Iſraël ſtirpe generatæ, & fornicatæ ſunt in Ægypto in adoleſcentia ſua: neque enim ſtatim eductæ de Ægypto accepiſſent legem in monte Syna, tam ſeuere eis prohibentem venerari Idola, niſi in Ægypto fuiſſent Ægyptiaca portenta veneratæ. Sic Hieronymus. Conſimili ratione exponit Theodoretus: Patres, inquit, Hebræorum, Abraham, & Iſaac, & Iacob pietate ſplenduerunt, eorumque filij ita permanſerunt, vt idololatriæ myſteriis minime initiarentur. Verùm qui ex illis procreati ſunt, cum in Ægypto commorarentur, impietatem didicerunt. Adoleſcentiam porrò eorum vocat initium, vnde tanta creuit multitudo. Corruptionem verò & mammarum ſubactionem & confractionem, appellat impiorum dogmatum doctrinam. Quemadmodum enim violatam virginitatem mammarum laxitas conſequitur; ita cum quis à Deo defecerit, ſequitur eius partis, quæ in nobis principatum tenet, caſus & corruptio. 31. *S. Hierony.* *Exodi 20.* *Theodoret.*

Atque hæc pro ſententia Thoſtati afferri poſſunt. Quæ tamen propterea videri poſſet non admodum probabilis, quod de tanto ſcelere nuſquam in his libris Pentateuchi eos reprehendit Moſes. Quid, quod non eſt veriſimile, Hebræos ſtuduiſſe idololatriæ, dum vixit Ioſeph, aut fratres eius: poſt mortem autem eorum, cœpta eſt ſeruitus, & afflictio Hebræorum. Nec ſanè, tantopere odiſſent Ægyptij Hebræos, ſi ſuæ eos idololatriæ ſtudioſos & participes vidiſſent, nec Deus progeniem eorum, non ſine miraculo, tantum multiplicaſſet, boniſque omnibus cumulaſſet vſque ad inuidiam & odium Ægyptiorum. Dictum autem illud Ezechielis, non ineptè quiſpiam interpretari poſſet de idololatria, quam admiſerunt ad montem Sina, in adorando vitulum: quod factum dicitur in Ægypto, id eſt, in ipſa egreſſione & profectione ex Ægypto in terram Chanaan. *Diſcutitur opinio Thoſtati.*

Si quis igitur ſuperiorem cauſam à Thoſtato allatam minimè approbauerit; ei probatum iri confido ſex alias eius rei cauſas, quas hîc ſubtexui. Paſſus eſt itaque Deus Hebræos tam atroci, longaque premi ab Ægyptiis ſeruitute: Primum quidem: vt ob hoc ipſum odio vehementius impuros eorum mores, impiaſque ſuperſtitiones haberent, & omnino auerſarentur. Tum quò ardentius cuperent libertatem & profectionem in terram Chanaan ipſis à Deo promiſſam. Deinde, vt iuſta illis cauſa eſſet diſcedendi à ſeruitute Aegyptiorum, eoſque bonis omnibus ſpoliandi. Ad hæc, vt multiplex daretur occaſio plurima & maxima edendi prodigia; quò clarius explendeſceret diuina potentia & ſeueriſſima eius contra obſtinatos Ægyptios iuſtitia, & ſuauiſſima erga populum Hebræum miſericordia. Præterea, vt ea ratione, infinita Dei potentia & bonitas appareret: qui facit vt etiam mala bene vertant bonis, eorúmque virtutem mirabiliter augeant & illuſtrent. Ecce tibi Hebręi quanto magis affligebantur & opprimebantur ab Ægyptiis, vt ait in hoc capite Scriptura, tanto magis multiplicabantur & proſperabantur. Poſtſtremò, id propterea factum eſt, vt Hebręos ſemel Aegypto egreſſos, nunquam deinceps illuc reuertendi cupido inceſſeret. Nam ſi tot tantiſque calamitatibus & malis affecti & contriti ab Ægyptiis, ſæpius tamen poſteà flagrantiſſimè concupierunt res Aegyptiacas, & illuc regrediendi non voluntatem modo, ſed etiam conatum habuerunt: quid facturos eos fuiſſe putamus, ſi bene illis ſemper ac proſpere fuiſſet in Aegypto, & humaniter ac liberaliter ab Aegyptiis tractati fuiſſent? Flagrans Hebræi populi deſiderium rerum Aegyptiacarum exponit Moſes in libro Numerorum, c. 11. inducens Hebræos præ nimio deſiderio rerum Aegyptiacarum flentes, & dicentes: *Quis dabit nobis ad veſcendum* 32. *Sex cauſæ cur Deus Hebræos tantoperè vexari ab Aegyptiis paſſus eſt.* *Locus Numerorum, 11. & 14.*

carnes? Recordamur piſcium, quos comedebamus in Ægypto gratis: in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, porrique & cepe, & allia. Anima noſtra arida eſt: nihil aliud reſpiciunt oculi noſtri niſi Man. Quod autem deliberauerint aliquãdo regredi in Aegyptum, perſpicuè oſtendunt illa Hebræorum verba, quæ memorat Moſes in eodem libro Numerorum, capit. 14. *Nonne,* inquiunt, *melius eſt reuerti in Ægyptum? Dixerúntque alter ad alterum, conſtituamus nobis ducem, & reuertamur in Ægyptum.*

33. *Allegoria Ruperti.* Rupertus regem illum Aegypti, qui tam dura ſeruitute afflixit Hebræos, figuram facit Diaboli, qui poſt peccatum Adæ, & ante Chriſti Domini aduentum, genus humanum miſerrima peccati ſeruitute, duriſſimáque mortis neceſſitate cõſtrictum & oppreſſum tenebat. Verba Ruperti in lib 1. Commentariorum in Exodum, cap. 5. ſunt huiuſmodi: Sed ad illum Pharaonem, & illos Aegyptios noſter ſermo redeat, de quibus nos Chriſti gratia liberauit. *Venite,* dixit Aegyptiis rex ille, *ſapienter opprimamus eum.* Huius ſapientis, & ſapienter opprimentis, id eſt, Diaboli, quàm grauia ſint onera, quibus humanum genus afflixit, iampridem perſentiſcere cœpimus, ex quo vocem audiuimus in Euangelio ſuo liberatoris noſtri ſic dicentis: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & inuenietis requiem animabus veſtris.* Nam antequam hoc dixiſſet, nos laborem noſtrum neſciebamus; immò peccati oneribus delectabamur, ſub quibus & animæ, ſenſum vitæ expirauerant, & corpora noſtra inſtante mortalitate languebant. Tot autem iuga ſunt ſeruitutis illius, quot vitia; tot onera, quot peccata; quæ perſequi, nimis longum & difficile, immo & impoſſibile eſt. Hoc tantùm dixerim, quia ex quo intrauit Iſraël in Aegyptum, vſque ad veſpertinam immolationem agni, id eſt, ex quo Adam de Paradiſo cecidit, vſque ad paſſionem Chriſti Filij Dei, non ceſſauit vnquam ille exactor, non quieuit tributum, non eſt ſolutum iugum dominantium; ſed tunc demum facta eſt pax, & reddita nobis libertas. Nec enim, vt ante, ita nunc, agit quicquam Diabolus pro imperio: verumtamen vt latro inſidioſus poſt nos incedit; & inuidus inſectatur liberatos: vacuas eſſe gemens vrbes, quas ædificauimus illi: Phithom, quod interpretatur, Os abyſſi, vnde nos Chriſtus eduxit: & Rameſſes, quod interpretatur tinea, à qua medicus ille capita noſtra purgauit. Hactenus ex Ruperto.

Locus Mat. 11.

OCTAVA DISPVTATIO.

De obſtetricibus.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 15. 16. & 17. Dixit autem rex Aegypti obſtetricibus Hebræorũ, quarum vna vocabatur Sephora, altera Phua, præcipiens eis, quando obſtetricabitis Hebræas, & partus tempus aduenerit, ſi maſculus fuerit, interficite eum, ſi fœmina, reſeruate, &c.

HEBRÆI

HEBRÆI tradunt, iſtas obſtetrices fuiſſe Hebræas; quarum altera 34
vocabatur Hebraicè Iochabed, mater Moſis & Aaron; altera nominabatur Maria, eorundem ſoror. S. Auguſtinus in libro contra Mendacium, cap. 15. 16. & 17. iſtas obſtetrices vocat Hebræas, ſed falſa eſt iſta Hebræorum traditio. Nam præterquam ſcribit Ioſephus, fuiſſe eas Ægyptias, etiam hoc ipſum non obſcurè indicat narratio Moſis, quę eſt in hoc loco. Cùm enim obſtetrices reſponderunt Regi: *Non ſunt Hebraæ ſicut Aegyptiæ mulieres: ipſæ enim obſtetricandi habent ſcientiam, & priuſquam veniamus ad eas, pariunt:* ſatis declararunt hiſce verbis, ſe non Hebræas, ſed Ægyptias fuiſſe. Nec ſanè rex tam atrox mandatum de necandis infantibus Hebræorum dediſſet Hebræis mulieribus; vt quas exiſtimare debebat, ob naturalem gentis ſuæ amorem & pietatem minimè obtemperaturas. Sed cur duas tantùm obſtetrices accerſiuit Rex? Pluribus enim vſas eſſe Hebræas, quarum erat innumerabilis propè multitudo, nõ eſt dubitandum. Caietanus reſpondet, iſtas duas fuiſſe obſtetrices nobiliorum Hebræorum, quorum ſobolem potiſſimum extinguere volebat rex: nam plebeios Hebræos nimiis laboribus macerando, paulatim ipſe ad internecionem redigebat. Non eſt perſpicuum, inquit Caietanus, an duæ iſtæ obſtetrices; vice omnium obſtetricum, vocatæ fuerint, tanquam præcipuæ, & à quibus aliæ penderent: an ſolæ fuerint nominatæ ad extinguendum filios Hebræorum nobilium & artificum, qui non affligebantur in propriis perſonis circa vilia ſeruitia. Sed hoc ſecundum magis quadrat communi conſuetudini: non enim ſolita eſt inter obſtetrices eſſe præſidentia, vt aliæ aliis præſideant; ſed magis conſentaneum eſt, vt quemadmodum viliores afflixit rex operibus vilibus; ita contra nobiles & vrbanos Hebræos excogitauerit iſtiuſmodi extinguendi modum per iſtas obſtetrices. Sic Caietanus. Verùm iſtud poſſet videri figmentum, cùm nulla vel ratione, vel auctoritate nitatur. Nec verum eſt, quod ſumit Caietanus, nobiliores Hebræos non fuiſſe afflictos laborioſis illis & vilibus operibus: cum legamus Exodi 5. principes Hebræorum, qui præerant operibus eorum, fuiſſe flagellatos ab exactoribus Pharaonis, dicentibus: *Quare non impletis menſuram laborum, ſicut prius: &c.* Similius igitur vero eſt, vocatas fuiſſe omnes à rege obſtetrices, ſed præcipuè eſſe nominatas iſtas duas, quòd celebriores eſſent, & frequentius accerſerentur ab Hebræis, & per quas idem mãdatum regis denuntiandum erat reliquis obſtetricibus.

An obſtetrices fuerint Hebrææ vt dicunt Hebræi.

An ipſæ duæ obſtetrices tantum vocatæ fuerint à Rege. Caietanus.

Sed cur iuſſit rex ille, mares Hebræorum occidi, & ſeruari fœminas? Quinque 35.
reddi poſſunt cauſæ. Primo ne nimis aperta & intolerabilis eſſet eius crudelitas, ſi indiſcretè & generaliter deſæuiret in omnes Hebræos. Tum quod cauſa ſæuiendi, erat timor, ne Hebræi tantopere multiplicati, aliquando fortaſſe hoſtibus Ægyptiorum adiuncti, ipſos debellarent: id autem à fœminis ſibi non timebat rex. Deinde, quòd Hebrææ mulieres eſſent multo pulchriores & amabiliores Ægyptiis, quas ad abuſum libidinis ſeruari volebat. Ad hæc, quod Hebrææ ingenio, & induſtria, & variis artibus præſtabant, multaq; opera ad laneficium, & rem veſtiariam, & tincturam pertinentia, egregie faciebant: Itaque earum opera perutilis erat Ægyptiis. Ac demum, ſeruari eas volebat in famulatum vxoris ſuæ, & vxorum Principum Aegypti. Sed notandum eſt circa illa verba: *Ipſæ enim obſtetricandi habent ſcientiam*, vocem Hebræam (Caioth,) prout variè deducitur, varias habere ſignificationes; quarũ vna eſt, vt ſignificet viuacem, & ita vertunt multi: *Quonia ipſæ viuaces ſunt*, ſed viuacẽ eſſe, poteſt tria ſignificare: vel eſſe ſagaci animo & perſpicaci ingenio: quo ſpectat latina lectio. *Ipſæ obſtetricandi habent ſcientiam*: & Paraphraſis Chaldaica, *quoniam ipſæ ſapientes ſunt*. Poteſt etiã ſignificare, robuſtũ, & vegetũ, &

Cur Pharao iuſſerit occidi mares, & ſeruari fœminas.

 alacrem

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

alacrem eſſe;quam ſignificationem expreſſerunt,qui hebręa verbum de verbo latinè conuerterunt; vt ſit ſenſus,Mulieres Hebræorum non ſunt ita teneræ & delicatæ,& imbecilles, vt Ægyptiæ : ſed viuaces ſunt, hoc eſt,validæ,& robuſtæ,patienteſque laborum & dolorum. Poteſt etiam , viuacem eſſe , ſumi actiuè,pro eo quod eſt, præſtare vitam , ſeu viuificare, quod propriè conuenit obſtetricibus, quæ parturientibus adſunt, & iuuant eas , vt fetus in lucem veniat; & ita quaſi viuificare fetum videntur. Poteſt denique vocabulum hebræum duci à nomine (Haiah)quod ſignificat animal & beſtiam,vt ſit ſenſus , Hebrææ mulieres ſimiles ſunt beſtiis, quæ pariunt ſine obſtetricibus. Thargum Hieroſolymitanum ſic interpretatur hunc locum : *Quoniam viuificant ipſa, antequam veniat ad eas obſtetrix:orant coram Patre ſuo cæleſti, & exaudit eas , atque ita pariunt.*

36. *Hiſtoriæ obſtetricum myſtica expoſitio.* Huius porrò hiſtoriæ obſtetricum myſticam interpretationem & intelligentiam,talem quandam expromere licet ex Origene in hunc locum Exodi, ex Ambroſio in libro de Fuga ſeculi,cap.9.& ex Commentariis B.Hieronymi in cap.2. Eccleſiaſtes,& in 3.cap.Nahum Prophetæ. Rex Aegypti volens occidere mares Hebræorum,& ſeruare fœminas,ſignificabat Diabolum, qui ſpirituales mares inſectatur ad necem,fœminas minime curans. Mares verò ſignificant viros perfectos,fœminæ molles,& mundi amatores:vel mares ſignificant opera hominis facta ſecundum partem maſculinam & virilem,id eſt,ſecundum rectam rationem & legem Dei : fœminæ ſignificant opera ſecundum carnem & appetitum ſenſitiuum,& huc applicari poteſt diſtinctio illa fructuum ſpiritus , & operum carnis, à Paulo tradita ad Galatas 5. Annotauit B.Hieronymus ſuper caput 2.Eccleſiaſtes,in *S.Hierony.* Scriptura rarò inueniri viros iuſtos & perfectos genuiſſe fœminas: Iacob vnam tantùm genuit Dinam,propter quam tamen vehementer periclitatus eſt. Vbicunque , ait Hieronymus , in Scripturis fœmina legitur & ſexus fragilior, ad materiæ intelligentiam transferamur. Vnde Pharao noluit maſculos viuificari,ſed tan- *Num.27.* tùm fœminas , quæ materiæ ſunt vicinæ , & è contrario nullus Sanctorum, niſi perrarò, fœminas genuiſſe narratur : ſolúſque Salphaath , qui in peccatis mortuus fuerat,omnes filias genuit.Iacob inter duodecim Patriarchas , vnius filiæ pater eſt,& ob ipſam periclitatur.Sic Hieronymus.Illud quoque animaduertendum, mares & fœminas non differre , ſecundum ſubſtantiam , ſed ſecundum magis minúſve perfectum : ſic bona opera moralia & philoſophica, poſſunt eſſe eadem ſecundum ſubſtantiam,atque opera Chriſtiana:differunt tamen ratione perfectionis: tam ratione principij , ex quo proueniunt, quàm reſpectu finis , ad quem referuntur. Et Chriſtiana quidem , dici poſſunt mares, quòd mares hæreditant,& opera Chriſtiana hæreditant vitam æternam. Atque huiuſmodi opera maſculina , vt ita dicam, conatur Dæmon aut impedire ne generentur, aut genita, vt quàmprimum extinguantur : fœminas autē,id eſt,bona opera moralia & philoſophica,parum curat. Ad hanc ſimilitudinem pertinet, quod ſcriptum eſt in primo Regum, cap. 11. regem Naamas voluiſſe dextros oculos eruere Hebræis,relinquendo illis ſiniſtros.Iam verò , quod rex Ægypti infantes, non autem iam prouectæ ætatis iubebat occidi,documēto eſt,Dæmonem nouitiis in ſeruitute Dei,& infirmis atque imperfectis præcipue inſidiari , facilem de illis ſperando victoriam;at verò prouectos iam multum & perfectos in via Domini , vehementer formidat. Duæ autem obſtetrices, per quas vult occidere infantes, ſunt Caro & Mundus:per has enim duas res Dæmon maximè oppugnat ſeruire volentes Deo,id eſt,per carnales concupiſcentias & voluptates , & per mundanas diuitias atque honores.Obſtetrices illæ ob timorem Dei non occiderūt infantes:ita nos carnem noſtram timore Dei configamus , & armemus animum noſtrum ad-

aduerſus

uerſus illecebras mundi,ne bona opera noſtra perdamus. Poſtremo, neque illud vacat myſterio, quod mulieres Hebrææ dicuntur non indigere obſtetricibus ad pariendum.Similiter enim perfecti viri ad bene operandum non egent mundanis vel humanis auxiliis & incitamentis & illecebris, ſed intrinſecus ad id mouentur à Spiritu ſancto.Imperfecti verò, non ferè inducuntur ad bene agendum, niſi vel timore alicuius damni & dedecoris,vel ſpe alicuius emolumenti & honoris, nec poſſunt parere ſine obſtetricum auxilio.

NONA DISPVTATIO.

De Mendacio obſtetricum.

SVPER ILLIS VERBIS:

Quæ reſponderunt (Regi):Non ſunt Hebrææ ſicut Aegy- *Verſu 19.*
ptiæ mulieres:ipſæ enim obſtetricandi habent ſcientiam,
& priuſquàm veniamus ad eas,pariunt.

NON eſt dubium,quin falſum fuerit hoc, quod dixerunt regi:nam pau- 37.
lò ſupra Moſes dixit, eas adfuiſſe parientibus Hebræis,& conſeruaſſe mares, contra regis præceptum. Mentitas igitur fuiſſe eas, cùm & falſum dixerint, & animo fallendi regem, dubitari non poteſt. Sed quæſtioni locus eſt, An tale mendacium fuerit malum & peccatum,an verò peccati expers, & laudandum potius, quàm culpandum. S. Aug. in libro Quæſtionum *Sanctus* ſuper Exodum, quæſtione prima, attingit hanc difficultatem,ſed inexplicatam at- *Auguſt.* que inſolutam prætereiens, in dubio reliquit: quanquam videatur eſſe propenſior ad putandum, illud mendacium fuiſſe malum & peccatum. Verba S. Auguſtini hæc ſunt: De obſtetricum mendacio, quo fefellerunt Pharaonem, ne occiderent maſculos Iſraëlitas,quãdo naſcebantur, dicentes, nõ ita parere mulieres Hebtæas, ſicut pariebant Ægyptiæ; quæri ſolet, vtrum talia mendacia approbata ſint authoritate diuina; quandoquidem ſcriptum eſt,Deum benefeciſſe obſtetricibus:ſed vtrum pro miſericordia ignoſcebat mendacio, an & ipſum mendacium dignum præmio iudicabat, incertum eſt. Aliud enim faciebant obſtetrices viuificando infantes; & aliud Pharaoni mentiendo. Nam in illis viuificandis, opus miſericordiæ fuit: mendacio autem illo pro ſe vtebantur, ne ſibi noceret Pharao; quod potuit non ad laudẽ, ſed ad veniam pertinere. Sed diligentius de hac quæſtione alibi diſſerendum eſt, propter alia exempla, quæ in Scriptura reperiuntur.Sic ibi Auguſtinus. Sed enim in libro contra mendacium, cap. 10. de iſtarum obſtetricum, & de Rahab mendacio propriè ac nominatim diſſerens, ſine vlla dubitatione, quin etiam omni aſſeueratione tradit, fuiſſe malum & peccatum, ad hunc modum argumentans:Quæ contra legem Dei fiunt, iuſta eſſe non poſſunt:dictũ autem eſt Deo:

Lex

Lex tua veritas: cum igitur contra legem Dei ſit mendacium, id iuſtum eſſe non
Pſal. 118. poteſt. Item: Ex veritate eſt omne quod iuſtum eſt: Clamat autem Ioannes: *Omne*
1. Ioan. 2. *mendacium non eſt ex veritate*. Omne ergo mendacium, non eſt iuſtum. Quapropter cum nobis de ſacta Scriptura mentiendi proponuntur exempla, aut mendacia non ſunt, ſed putantur eſſe, dum non intelliguntur: aut ſi mendacia ſunt, imitanda non ſunt, quia iuſta eſſe non poſſunt. Nam quod ſcriptum eſt, bene Deum feciſſe
Ioſu. 6. Hebræis obſtetricibus; & Rahab Hierecuntinæ meretrici; non ideo factum eſt, quia mentitæ ſunt, ſed quia in homines Dei miſericordes fuerunt. Non eſt itaque in eis remunerata fallacia, ſed beneuolentia: benignitas mentis, non iniquitas mentientis. Sicut enim non eſſet mirum, ſi priori tempore commiſſa ab ipſis opera mala, propter poſteriora opera bona vellet Deus ignoſcere: ita mirandum non eſt, quod vno tempore in vna cauſa, Deus vtrumque conſpiciens, id eſt, factum miſericorditer, & factum fallaciter; & bonum remunerauerit, & propter hoc bonum, & illi malo ignouit. Si enim peccata, quæ propter carnis concupiſcentiam, non propter miſericordiam fiunt, ea propter poſteriora opera miſericordiæ dimittuntur, cur non merito miſericordiæ dimittantur, quæ propter ipſam miſericordiam committuntur? grauius eſt enim peccatum, quod animo nocentis, quàm quod animo ſubuenientis efficitur. Sic eo loci Auguſtinus.

38. Auguſtino ſimillima ſcribit S. Gregorius in libr. 18. Moralium, ſuper illis verbis
Sanctus Gregorius. Iob, capit. 26. *Donec ſupereſt halitus in me, non loquentur labia mea iniquitatem, nec lingua mea meditabitur mendacium*. Quod prius iniquitatem dixerat Iob, (inquit Gregorius) hoc poſtmodum mendacium dicit. Nam & omne mendacium iniquitas eſt, & omnis iniquitas mendacium: quia profecto ab æquitate diſcrepat, quicquid à veritate diſcordat. Summopere igitur cauendum eſt omne mendacium: quamuis nonnunquam ſit aliquod mendacij genus culpæ leuioris, vt ſi quis vitam præſtando, mentiatur. Sed quia ſcriptum eſt: *Perdes omnes, qui loquuntur mēdacium*.
Pſal. 5. Et: *Os quod mentitur, occidit animam*: hoc quoque mendacij genus perfecti viri fu-
Sapient. 1. giunt: vt nec vita cuiuſquam per eorum fallaciam defendatur, ne ſuæ animæ noceant, dum præſtare vitam carni nituntur alienæ. Quanquam hoc ipſum peccati genus facillime credimus relaxari. Nam ſi quælibet culpa ſequenti ſolet pia operatione purgari; quanto magis hæc facillimè abſtergitur, quam mater boni operis, pietas ipſa comitatur? Nonnulli tamen de obſtetricum fallacia conantur aſſerere, hoc mendacij genus no eſſe peccatum: maximè quod illis mentientibus, ſcriptum eſt, Deum ædificaſſe illis domos. Verùm in ea ipſa recompenſatione, cognoſcitur, quid mendacij culpa mereatur. Nam benignitatis earum merces, quæ eis potuit in æterna vita retribui, pro admiſſa culpa mendacij, in terrenam eſt recompenſationem declinata: vt in vita ſua, quam mentiendo tueri voluerunt, ea, quæ fecerant, bona reciperent. Nam ſi ſubtiliter perpendatur, amore vitæ præſentis mētitæ ſunt, non intentione mercedis. Parcendo quippe, conatæ ſunt, infantium vitam tegere; mentiendo, ſuam. Hæc Gregorius. Nos etiam in quarto Tomo noſtrorum Commentariorum in Geneſim, ſuper caput 27. in Diſputatione 2. ad numerum marginalem 35. & ſequentes, copioſè diſputauimus, omne mendacium, qualecunque ſit, etiam iocoſum & officioſum, licet optimo conſilio & animo dictum, & ob euitādum quantumuis malum, vel qualecunque bonum conſequendum, eſſe malum, & peccatum, & fugiendum.

39. At enim verò, Rupertus illius mendacij obſtetricum acerrimus eſt propugna-
Ruperti mira opinio. tor: idque nec malum fuiſſe, nec peccatum, tripliciter argumentatur. Primo, ſi mendacium illud obſtetricum damnatur, ſimiliter arguendum, & damnandum eſſet

men

mendacium Rahab, dictum ab ea inquirentibus exploratores Hebræos; at Rahab, & ab Euangeliſta iuſtificatur, & à propheta Dauide. Deinde, illud mendacium obſtetricum ex magno profectum eſt affectu charitatis. Charitas eſt ſuper omnia, & omnia delicta extinguit, & omnem mendacij prauitatem abſtergit, & præualet, ac præponenda eſt inutili veritati. Adhæc, ſi mendacium illud fuiſſet malum, non eſſet à Deo remuneratum: ſed eſt remuneratum à Deo, non temporali tantùm, ſed etiam æterna mercede: ergo bonum fuit, & Deo acceptum. Sic Rupertus; cuius hæc ſunt verba in libro 1. Commentariorum in Exodum, capit. 7. Hoc loco importunè nimis de mendacio obſtetricum diſputatur, quòd non poſſint iuſtificari obſtetrices mentiendo, dicentes regi: *Non ſunt Hebrææ mulieres ſicut Ægyptiæ: ipſæ enim obſtetricandi habent ſcientiam, & priuſquam veniamus ad eas, pariunt.* In tempore namque parientibus Hebræis aderant illæ, de quibus dictum eſt, videlicet, quia conſeruabant mares. Quod quiſquis pro culpa obiicit, reſtat vt Rahab meretricem mendacij redarguat: quæ tollens duos exploratores miſſos à Ioſue, abſcondit, & quærentibus eos, dixit: *Fateor, venerunt ad me, ſed ego neſciebam vnde eſſent, eúmque porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exierunt; neſcio quo abierunt: perſequimini cito, & comprehendetis eos.* Ergo qui obſtetrices pro tot infantibus ſeruandis mentientes accuſant, conſequitur, vt multo magis pro duobus hominibus liberandis, mentientem non iuſtificent Rahab: quam tamen & prophetica ſimul, & euangelica iuſtificat auctoritas. In Euangelio namque, Chriſti mater aſſumitur, & parens veritatis, quæ Chriſtus ipſe eſt: & propheta de eádem in typum Eccleſiæ de Gentibus præcinit: *Memor ero Rahab & Babylonis ſcientium me.* Deinde charitas præponenda eſt veritati. Apoſtolus certè vſque adeo nullam omnino veritatem charitati præponit, vt optet ipſe anathema eſſe à Chriſto pro fratribus ſuis, id eſt, à veritate pro charitate. Et Moſes obſtetrices Deum timentes, in ſacra Scriptura nominatas eſſe iure voluit, pro eo quod charitatem vellent præponere inutili veritati. Nullas igitur quaſi mendacij tenebras adſcribamus lucido charitatis operi: vbi ſic illæ homicidam impium regem fefellerunt, vt vitam reſeruarent hominum. Præſertim verò, cum Deus hoc ipſum eorum mendacium laude, & remuneratione dignum duxerit, Scriptura continuo dicente: *Bene igitur fecit Deus obſtetricibus: & quia timuerunt obſtetrices Deum, ædificauit illis domos:* ſubauditur, æternas; æternum quippe eſt, quod Deus ædificat. Hæc Rupertus.

Prouerb. 10.

Ioſue cap. 2.

Matth. 1.

Pſal. 86.

Roman. 9.

Equidem miror, Rupertum non legiſſe diſputationem Beati Auguſtini, paulò ſupra memoratam, iſti opinioni eius planè contrariam: at ſi eam legit, non [illegible] ſe perſuaſum, & ab iſta ſententia reuocatum. Sed enim nec vera eſt [illegible] Ruperti, & rationes, quibus eam firmant, infirmæ admodum, & leues [illegible] ſunt. Nam ſi illud fuit mendacium, non potuit eſſe non malum, & peccatum, cum omne mendacium, qualecunque ſit, intrinſecè malum ſit, [illegible] habens, vt ita loquar, inordinationem, & prauitatem: nec vlla ratione, vllaue [illegible], bonum & rectum fieri poteſt. Verùm ea de re cum d[illegible] in 4. Tomo noſtrorum Commentariorum in Geneſim loco dudum [illegible] re fuerit, hîc ea de re verba facere. Examinemus igitur tres illas Ruperti rationes. Prima ratio fuit, quòd Rahab mentiens, iuſtificetur. Reſpondendum, Rahab non eſſe iuſtificatam propter mendacium, ſed propter fidem [illegible] Deum & charitatem, quam exhibuit Hebræis. Nec quia memoratur in genealogia [illegible] propterea mendacium eius commendatur: hac enim ratione commendaretur etiam [illegible] Thamar, & adulterium Bethſabee, quarum nomina etiam ponuntur in eadem genealogia Chriſti. Altera ratio erat, illud mendacium eſſe profectum ex [illegible].

42.

Gen. 38.

Reg. 11.

Reſpondeo, non ex charitate, ſed ex timore perdēdæ vitæ propriæ profectum eſſe, vt affirmat S. Gregorius loco ſupra poſito. Neque charitas præponenda eſt veritati, ita vt falſum dicatur propter amorem alicuius boni: eſſet enim id inordinatum. Bonum enim, nō eſt contrarium bono: nec charitas aduerſari debet veritati: Nec facienda ſunt mala, vt eueniant bona: alioquin ex charitate furari liceret, vt indigenti ſubueniatur. Tertia ratio fuit, illud mendacium fuiſſe remuneratum à Deo: ſed id falſum eſt: non enim mendacium earum, ſed miſericordia erga Hebræos, & timor Dei remunerata ſunt: Hoc enim apertè indicant illa verba: *Quia timuerunt Deum obſtetrices, ædificauit illis domos.* Mendacium enim cum ſit intrinſecè malum, & diſplicens Deo, & dignum aliqua pœna, non poteſt eſſe meritorium vllius boni apud Deum.

Roman. 3.

An mendacium poſſit eſſe meritorium vllius boni apud Deum.

Quanquam enim S. Thomas in ſecunda ſecundæ quæſt. 110. art. vlt. in reſponſione ad quartum, ſignificare videatur, mendacium illud obſtetricum non potuiſſe mereri remunerationem æternam, ſed fortaſſe meruiſſe aliquam remunerationem temporalem; cuius merito non repugnabat deformitas illa mendacij, ſicut repugnabat meritum remunerationis æternæ: Verumtamen S. Doctor, neque iſtud aſſeueranter dixit, ſed cum dubitatione, adiecta illa voce (fortè): nec tam id ex ſuo ſenſu dixit, quàm vt ſententiam quandam Gregorij ad ſanum intellectum reuocaret. Siquidem in articulo præcedenti eiuſdem Quæſtionis in reſponſione ad ſecundum, apertiſſimis verbis, & affirmatiſſimè dixerat, obſtetrices non fuiſſe remuneratas pro mendacio, ſic enim ait: Obſtetrices non ſunt remuneratæ pro mendacio, ſed pro timore Dei & beneuolentia, ex qua proceſſit mendacium. Vnde ſignanter dictum eſt Exodi, 1. *Quia timuerunt Deum obſtetrices, ædificauit illis domos.* Mendacium verò poſtea ſequens, non fuit meritorium. Sic B. Thomas.

DECIMA DISPVTATIO.

Verſu 21.

De obſtetricum mercede, quæ ſignificatur illis verbis:

Quia obſtetrices timuerunt Deum, ædificauit illis domos.

41. *Quintuplex lectio huius loci.* *S. Auguſt.* *S. Hieron.*

HIc locus variè admodum legitur. Ego quinque reperio lectiones. Vna lectio eſt in tranſlatione Græca huius loci, ſic habens: *Quoniam timebant obſtetrices Deum, fecerunt ſibi ipſis domos.* Hanc lectionem ſequitur Auguſtinus initio libri ſecundi Locutionum in Exodum, eandemque citat S. Hieronymus ſuper caput 65. Iſaiæ, licet moneat, aliter eſſe in hebræo. Verùm Scriptura Hebraica, & paraphraſis Chaldaica, non ſolū noſtra lectio Latina, habent numero ſingulari, *fecit eis domos.* Sedenim quis fecerit, & quibus fecerit domos, quadruplex eſt interpretatio. Quidam referunt ad populum

Digitized by Google

pulum Hebræum, qui dicitur feciſſe obſtetricibus domos munitas, in quibus illæ ab incurſu Ægyptiorum, quorum præcepta contempſerant, tutæ eſſent: hac videlicet ratione volens earum erga ſe beneuolentiam & pietatem rependere ac remunerari. Verùm non eſt credibile, Hebræos in ſummo tunc labore & timore Ægyptiorum verſantes, aut voluiſſe, aut potuiſſe tutari obſtetrices aduerſus regem. Alij referunt ad Pharaonem, quem aiunt extruxiſſe domos, in quibus clauſit obſtetrices; iuſſitque Hebræas parturientes deduci ad ipſas, vt ibi Ægyptiis inſpectoribus, exploratè cognoſceretur, maréſne an fœminas parerent Hebrææ. At enim, Scriptura hoc loco perſpicuè indicat, quia obſtetrices timuerunt Deum, factas eſſe eis domos: non igitur referri poteſt ad Pharaonem. Sunt etiam qui illud, *fecit*, referant ad Deum; & illud pronomen (illis) quoniam Hebraicè eſt maſculini generis, referant non ad obſtetrices, ſed ad Hebræos, ad hunc intellectum: Quoniam obſtetrices timentes Deum conſeruarunt mares, hinc factum eſt, vt Deus mirandum in modum multiplicauerit ſobolem Hebræorum: nam proximè antè dixit Scriptura, propter illud beneficium obſtetricum, vehementer creuiſſe populum Hebræum, & multiplicatum eſſe. Sed nec iſta lectio & interpretatio multum congruit huic loco. Siquidem paulò ante dixerat Moſes, Deum benefeciſſe obſtetricibus; vt illud pronomen (illis,) non ad Hebræos, ſed ad illas referendum ſit. Nec obſtat, quod illud pronomen ſit maſculini generis; in vſu enim eſſe apud Hebræos, pronomina maſculina vſurpari pro fœmininis, & fœminina viciſſim pro maſculinis; aliquot ex ſacra Scriptura productis teſtimoniis, probat Oleaſter hunc Exodi locum tractans. Germana *Oleaſter.* igitur, & propria, & ſincera huius loci lectio eſt hæc, *Fecit*, ſiue *ædificauit illis domos*: Deus nimirum piis obſtetricibus.

Cæterùm huius poſtremæ lectionis, quam cæteris anteponimus, obſcura eſt 42. ſententia, & multiplex interpretatio: quod non ſatis liqueat, quid per, *facere*, vel *Quid ſit ædificare domos, ſex interpretatione.* ædificare domos, intelligere hoc loco oporteat: quo factum eſt, vt ſex horum verborum interpretationes extiterint. Prima expoſitio eſt Hebræorum, quam habet etiam Thargum Hieroſolymitanum, vt ſupra dictum eſt. Putant illi, obſtetrices illas fuiſſe Hebræas; earumque alteram fuiſſe Iochabed, matrem Moſis; alteram *Prima expoſitio Hebræorum.* Mariam ſororem eiuſdem. Aiunt porrò Deum iſtis ædificaſſe domos, quòd in earum poſteris fundauerit poſtea tam domum ſacerdotalem, quàm regiam. Etenim de Iochabed, natus eſt Aaron, penes quem, eiuſque poſteros Hebræi ſacerdotij dignitas fuit. Maria verò nupſit Caleb, viro primario tribus Iuda, in qua poſtea fuit regalis dignitas. Sed iſtud, merum eſt Hebræorum commentum: ſupra enim oſtenſum eſt, illas obſtetrices non fuiſſe Hebræas, ſed Aegyptias, & falſum eſt, Mariam nupſiſſe Caleb. Ioſephus certè in 3. libro Antiquitatum facit eam *Ioſephus.* vxorem Hur, cuius fit mentio in libro Exodi, cap. 17. & alibi. Nec in poſteritate Caleb, fuit poſteritas regia, quando eam obtinuit tribus Iuda: ſed in familia Dauid, qui non ex Caleb, ſed aliunde genus duxit.

Secunda expoſitio eſt, quam approbare videtur Dauid Chimhi in libro Radicum, ſecundum phraſim Hebraicam dictum eſſe, Deum feciſſe domos obſtetricibus, pro eo quod eſt, protexiſſe ac defendiſſe eas, & in tuto collocaſſe: ſic enim ille Rabbinus ſcribit: *Fecit illi domos*, hoc eſt, Abſcondit eas à Pharaone, vt nihil mali eis faceret, iuxta illud, quod dicitur de Hieremia & Baruch: *Et abſcondit eos Dominus.* *Secunda expoſitio Dauid Chimhi.* *Hierem. 36.*

43. Tertia expoſitio Lyrani; is ædificare domos interpretatur, fuiſſe obſtetrices illas receptas in populum Hebræum, quę nubentes viris eius populi primariis, nobilium atque illuſtrium familiarum inter Hebræos capita fuerunt: ſicut ac- *Tertia expoſitio Lyrani.* *Ioſue 2.*

 cidit

Iudith 13. Thoſtatus contra Lyranum.

cidit Rahab, vt eſt in libro Ioſue, & item Achior, vt traditur in libro Iudith. Hanc expoſitionem refellens Thoſtatus, ait, non eſſe veriſimile, elegiſſe obſtetrices illas fieri ex populo Hebræo; quia tunc Hebræi erant viliſſimæ atque abiectiſſimæ conditionis, tales nempe, quales ſunt ſerui & mancipia: & quia ſic vehementius irritaſſent contra ſe Pharaonem & Ægyptios. Adde, quod vt iuſtificarentur & ſeruirent Deo, neceſſe non erat fieri ex populo Hebræo: nondum enim tunc lata erat lex: nec poſtquam lata eſt, alios obligabat, niſi Iudæos. Verùm quicquid ſit de iſtis rationibus Thoſtati aduerſus Lyranum, illa videtur firmior aduerſus eum confutatio, quod Lyranus id gratis, ſine vlla probabili ratione, vel auctoritate dixit: nec Scriptura id tacuiſſet, ſicut non tacuit de Rahab in lib. Ioſue, cap. 6. & de Achior in lib. Iudith, cap. vlt.

Quarta expoſitio Hieronymi & Ruperti.

44. Quarta expoſitio Beati Hieronymi ſuper caput 65. Iſaiæ, & Ruperti libro primo Commentariorum in Exodum, cap. 7. qui domos ædificatas obſtetricibus, interpretantur domos ſpirituales & cœleſtes, id eſt, cœleſtis patriæ felicitatem æternaque Sanctorum præmia. Nam vocabulo domus, interdum in Scriptura ſignificari cœleſtem gloriam, perſpicuè indicant verba illa Domini Ioan. 14. *In domo Patris mei manſiones multæ ſunt.* Et illa Pauli 2. ad Corinthios, cap. 5. *Scimus quoniam ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, ſed æternam in cœlis.* Deus igitur, bonum illud opus obſtetricum charitatis erga Hebræos, & actum illum timoris Dei, dignum fecit æternæ mercedis retributione. Verba Sancti Hieronymi ſunt huiuſmodi: Ergo domus in quibus habitaturi ſunt qui ædificant eas, vel virtutes intelligendæ ſunt, vel diuerſæ manſiones apud Patrem, quas iugiter poſſidebit, qui eas ædificauerit. Quales ſibi ædificaſſe & obſtetrices dicuntur in Exodo, quia timebant Deum: licet in Hebræo ſcriptum ſit, à Deo eis ædificatas domos, quia timuerunt Deum. Sic Hieronymus. Rupertus autem, illud, *Ædificauit eis domos*, exponens, ſubintelligendum eſt, inquit, (æternas) quod enim ædificat Dominus, æternum eſt. Sed profectò, ſic accipi hoc loco (ædificare domos) non eſt veriſimile: tum quia talis locutio, cum ſit frequens in veteri Teſtamento, nuſquam reperitur tali ſignificatione vſurpata, præſertim in hiſtorica narratione, & in Pentateucho Moſis, vbi promiſſiones regni cœleſtis, æternorumque bonorum poſt hanc vitam non traduntur expreſſe: tum etiam quod conſentaneum erat, pietatem illam obſtetricum remunerari Deum in hac vita, inſigni aliquo præmio temporali: vt qui cernerent ita fuiſſe à Deo remuneratas propter Dei timorem, & officium pietatis præſtitum Hebræis, etiam ipſi ad timendum Deum, & benefaciendum Hebræis incitarentur.

Locus ſecũdæ ad Corinth. c. 5.

An opus illud obſtetricum factum fuerit ex gratia, & meruerit vitam æternam. S. Thomas. Diſſoluitur ſententia quædam B. Gregorij.

45. Non eo tamen inficias, obſtetrices illo actu timoris Dei, & opere pietatis erga Hebræos, meruiſſe vitam æternam: id namque præter Hieronymum & Rupertum ſuprà memoratos, affirmate tradit etiam S. Thomas in Secunda Secundæ quæſtione 110. articulo vltimo. Quod etiam ex ipſa Scriptura colligi poteſt: dicuntur enim obſtetrices timuiſſe Deum, qui timor, cum ſimpliciter & præcisè dicatur, ſanctus ille timor, quo filij Dei reuerentur Deum, intelligendus eſt. Et ſanè, niſi à Deo vehementer adiutæ per interiorem earum animis infuſam gratiam, & incitatæ fuiſſent, nequaquam ſeipſas in tam manifeſtum vitæ diſcrimen pro faciendo illud opus charitatis, & pro timore Dei commiſiſſent. Nam quod Beatus Gregorius ſcriptum reliquit in 18. libro Moralium, & à nobis ſuprà commemoratum eſt, obſtetrices illas per actum illum timoris, & per opus pietatis erga Hebræos potuiſſe mereri æternam mercedem; verum propter mendacium quod poſtea dixerunt, commutatam illis fuiſſe retributionem mercedis æternæ, in temporalis mercedis retributionem; hoc, inquam, dictum Gregorij, haud quaquam videtur probabile.

Aut

Aut enim actus ille timoris Dei, & benignitatis erga Hebræos profectus fuit ex Dei gratia ipſas ſanctificante, aut non: ſi non, non poterant per illum actum mereri vitam æternam, etiam ſi mendacium poſtea non dixiſſent. Sin autem illa profecta ſunt ex gratia Dei, ſine dubio meruerunt vitam æternam, etiamſi poſtea mendacium dixerunt: tum quia peccatum poſt futurum, non poteſt impedire meritum præſentis gratiæ ac iuſtitiæ: tum quia mendacium illud, fuit officioſum, ideóque leuis ac venialis culpæ, vt ipſemet Gregorius fatetur; peccatum autem veniale, ſicut non tollit gratiam, ita nec meritum vitæ æternæ.

46. *Quinta expoſitio Auguſtini & Theodoreti.*

Quinta expoſitio B. Auguſtini initio libri ſecundi Locutionum, quæ ſunt in libro Exodi, & Theodoreti in quæſtione 2. in Exodum, & Scholiaſtæ Græci in hunc locum. Hi ædificare alicui domum interpretantur, augere rem familiarem eius, & locupletare, ingentémque bonorum temporalium copiam largiri. Vnde in capit. 30. Geneſis, pro eo quod latina Lectio habet: *Iuſtum eſt, vt aliquando prouidea domui mea*, Hebraicè eſt: *Vt faciam ego etiam domum meam.* Audi verba B. Auguſtini: Nunquid antea non eas habuiſſe domos intelligendum eſt? An ad diuitias hoc verbum pertinet, vel potius ad aliquas rei familiaris idoneas facultates? Huic enim ſimile videtur, quod Iacob, poſt quatuordecim annos ſeruitutis ſuæ, ſocero volenti adhuc tenere eum apud ſe, dixit: *Nunc ergo quando faciam & ego mihi domum?* dixerat enim quod creuiſſent multum pecora Laban ſub illo. Cum ergò dicit; *Quando faciam & ego mihi domum?* ſubintelligitur: ſicut & tu: vt ad ipſam domum faciendam videatur pertinere, quod conſequenter à Laban merces ipſa ſtatuenda proponitur. Sic Auguſtinus & Theodoretus ait: Deum remuneraſſe obſtetrices, largiendo eis diuitias.

47. *Sexta expoſitio, quæ ſequitur Auctor.*

Sexta eſt expoſitio, quæ cæteris anteferenda eſt, Ædificare ſibi domum vel alij, eſt hebraiſmus frequens in veteri Teſtamento, ſignificans facere progeniem & familiam, & poſteritatem. Verbum enim hebræum (Banah) ſignificat, ædificare: inde ducitur nomen (Ben) ſignificans filium, quod filius ſit quaſi ædificium quoddam patris. Quemadmodum poſt vnam domum ædificatur altera, & poſt illam alia, &, ſi plures aliæ coniunctæ ædificentur, fit vicus vel ciuitas: Conſimili ratione generatur filius, & hic generat alium filium, & ſic deinceps, & ita efficitur familia & progenies, & poſteritas. Hac porrò ſignificatione frequentiſſimè vſurpatur, Ædificare domum, & paſſim obuia ſunt exempla. Etiam poëta Latinus vocauit domum Aſſaraci, id eſt, genus & progeniem: & vulgò dicitur, Caſa, vel Caſata. Ergo germanus intellectus illorum verborum: *Ædificauit eis domos*, hic eſt; Fecit eas capita numeroſarum familiarum, dans illis progeniem & poſteritatem numeroſam, & diuturnam. Quinque autem res maiorem in modum nobilitant familiam, amplitudo eius, opulentia, dignitas & honores, potentia, & dominium. diuturnitas ſiue vetuſtas. Hanc expoſitionem refert non ſine approbationis ſignificatione, S. Hieronymus in Traditionibus Hebraicis in Geneſim ſuper capit. 16. Nam cum citaſſet illa verba: *Ingredere ad ancillam meam, vt habeam filios ex ea*, ſubdit: Diligenter nota, quod procreatio filiorum in hebræo ædificatio ſcripta eſt. Legitur enim hoc loco: *Ingredere ad ancillam meam, ſi quo modo ædificer ex ea.* Et vide ne fortè hoc ſit, quod in Exodo dicitur: *Benedixit Deus obſtetricibus, & ædificauerunt ſibi domos.* Hæc Sanctus Hieronymus. Caietanus tres proximè ſuperiores interpretationes tanquam ſatis probabiles, in ſua huius loci expoſitione complectitur ita ſcribens: Præmium obſtetricum, quantum litera ſonat, temporale deſcribitur: nam ædificatio domus, vel materiale ædificium ſignificat, vel fœcunditatem ſucceſſiuam, qua conſtruitur progenies. Si enim transferatur ad ſignificandum conſtructionem

Virgil. 1. Æneid.

Quinque res nobilitantes familiam.

S. Hierony.

Caietanus.

Digitized by Google

opulentiæ, vel ad conſtructionem domorum ſpiritualium pro vita futura, nullus eſt error. Sic Caietanus.

48. Cæterùm quæri hoc loco poſſet, an talis merces obſtetricibus reddita, fuerit eorum merito conueniens, & quaſi iuſta eorum compenſatio. Cùm enim meritum illud ex gratia Dei profectum fuerit, vt dudum eſt dictum: dignum proculdubio erat cœleſti, æternaque mercede: ergo merces illa temporalis, nimio fuit minor obſtetricum merito. Sed profectò talis merces, merito obſtetricum aptiſſimè reſpondet. Siquidem illæ, non occidendo infantes, ſeruauerunt, & multiplicauerunt domos Hebræis, id eſt, progeniem & poſteritatem, & ſimiliter Deus illis ædificauit domos, id eſt, numeroſas familias. Illæ vt bonum illud opus facerent, vitam ſuam expoſuerunt morti. Deus item fecit illas non ſolùm diu & proſperè viuere, ſed etiam quodammodo poſt mortem viuere, in diuturna ſcilicet poſteritate, quam eis tribuit. Quanquam autem principalis meriti eorum merces fuerit vita æterna: attamen quia talis merces mortalibus eſt occulta, nec homini, niſi poſt hanc vitam reddenda; imperfecti autem homines & carnales præcipuè concupiſcunt temporalia bona, & præſentis vitæ; idcirco præmium æternum hoc loco tacitum eſt à Moſe, temporale autem commemoratum, quod id efficacius ſit ad permouendos homines. Hanc autem ob cauſam in veteri Teſtamento, etiam viris ſanctis, & pro ſactis ac meritis præſtantiſſimis, promittebat Deus, & reddebat bona temporalia, tacitis æternis, quæ ſine dubio illi promeriti fuerant. Videre hoc licet in Abraham Geneſ. cap. 22. cui Deus pro excellentiſſimo eius facto circa immolationem vnigeniti filij ſui, repromiſit ampliſſima quidem bona, ſed temporalia tamen, nullum de bonis æternis verbum faciens. Idem quoque animaduerti poteſt in Dei promiſſione data Phinees pro eius eximio zelo diuini honoris: vt legitur Numerorum, cap. 25. Nimirum expreſſa regni cœleſtis, & æternæ vitæ promiſſio, propria eſt noui Teſtamenti, & Euangelij Chriſti, vt tradit ſanctus Hieronymus in epiſtola quam ſcripſit ad Dardanum. Quinque porrò genera bonorum ſolitus eſt Deus, in veteri Teſtamento promittere. Vnum fuit Longitudo vitæ. Exemplum habes Geneſ. 15. & 25. & Pſal. 30. Alterum, ampla & clara poſteritas: Tertium, opulentia: Quartum, potentia & dominatio: Quintum, victoria inimicorum. Talia enim bona promiſiſſe Deum Abrahæ pro ſingulari eius obedientia, qua ei paruit: pro eximia fide, qua credidit ipſi: & pro excellenti religione, qua etiam ad immolandum proprium filium, vt iuſſus à Deo fuerat, ductus eſt, videre licet Geneſ. 12. 15. & 22.

[illegible] merces reddita ob ſtetricibus [illegible] con ueniens ea rum merito.

S. Hierony. Quinque genera bonorum, quæ Deus in veteri Teſtamento promittebat.

BENE

BENEDICTI PERERII
IN CAPVT SECVNDVM EXODI,
DISPVTATIONES TREDECIM.

Naſcitur Moſes: Exponitur in flumine: Adoptatur in filium à filia regis: Occidit Ægyptium: Fugit in terram Madian: & ibi vxorem ducit, & filios generat.

CAPVT SECVNDVM EXODI.

EGRESSVS eſt poſthæc vir de domo Leui: Verſu
& accepit vxorem ſtirpis ſuæ, * quæ con- 1.
cepit & peperit filium: & videns eum ele- 2.
gantem, abſcondit tribus menſibus. * Cum- 3.
que iam celare non poſſet, ſumpſit fiſcel-
lam ſcripeam, & liniuit eam bitumine ac
pice: poſuitque intus infantulum, & expo-
ſuit eum in carecto ripæ fluminis, * ſtante 4.
procul ſorore & conſiderante euentum
rei. * Ecce autem deſcendebat filia Pharaonis vt lauaretur in flu- 5.
mine: & puellæ eius gradiebantur per crepidinem aluei. Quæ cum
vidiſſet fiſcellam in papyrione, miſit vnam è famulabus ſuis: & alla-
tã, * aperiẽs, cernẽſq; paruulũ vagientẽ, miſerta eius, ait: De infanti- 6.
bus Hebræorũ eſt hic. * Cui ſoror pueri: Vis, inquit, vadã, & vocem 7.
tibi mulierẽ Hebræã, quæ nutrire poſſit infantulũ? * Reſpondit: Va- 8.
de. Perrexit puella, & vocauit matrẽ ſuã. * Ad quã locuta filia Pha- 9.
raonis: Accipe, ait, puerũ iſtum, & nutri mihi, ego dabo tibi mer-
cedem tuam. Suſcepit mulier, & nutriuit puerũ: adultumque tradi-
dit filiæ Pharaonis. * Quem illa adoptauit in locũ filij, vocauitq; no- 10.
mẽ eius Moyſes, dicens: Quia de aqua tuli eum. * In diebus illis 11.

Digitized by Google

poſtquam creuerat Moyſes, egreſſus eſt ad fratres ſuos, vidítque
afflictionem eorum, & virum Ægyptium percutientem quendam
12. de Hebræis fratribus ſuis.* Cúmque circumſpexiſſet huc atque il-
luc, & nullum adeſſe vidiſſet, percuſſum Ægyptium abſcondit ſa-
13. bulo.* Et egreſſus die altero conſpexit duos Hebræos rixantes: di-
xítque ei qui faciebat iniuriam: Quare percutis proximum tuum?
14. * Qui reſpondit: Quis te conſtituit principem & iudicem ſuper
nos? num occidere me tu vis, ſicut heri occidiſti Ægyptium? Ti-
15. muit Moyſes, & ait: Quomodo palam factum eſt verbum iſtud?* Au-
diuítque Pharao, & quærebat occidere Moyſen: qui fugiens de
conſpectu eius, moratus eſt in Terra Madian, & ſedit iuxta puteum.
16. * Erant autem Sacerdoti Madian ſeptem filiæ, quæ venerunt ad
hauriendam aquam: & impletis canalibus adaquare cupiebant gre-
17. ges patris ſui.* Superuenere paſtores, & eiecerunt eas: ſurrexítque
18. Moyſes, & defenſis puellis, adaquauit oues earum.* Quæ cum re-
uertiſſent ad Raguel patrem ſuum, dixit ad eas: cur velocius veni-
19. ſtis ſolito?* Reſponderunt: Vir Ægyptius liberauit nos de manu pa-
ſtorum: inſuper & hauſit aquam nobiſcum, potúmque dedit ouibus.
20. * At ille: vbi eſt? inquit. Quare dimiſiſtis hominem? Vocate eum vt
21. comedat panem. * Iurauit ergo Moyſes quod habitaret cum eo.
22. Accepítque Sephoram filiam eius vxorem: * quæ peperit ei filium,
quem vocauit Gerſam, dicens: Aduena fui in terra aliena. Alterum
verò peperit, quem vocauit Eliezer, dicens: Deus enim patris mei
23. adiutor meus eripuit me de manu Pharaonis. * Poſt multum verò
temporis mortuus eſt rex Aegypti: & ingemiſcentes filij Iſ-
raël, propter opera vociferati ſunt: aſcendítque clamor
24. eorum ad Deum ab operibus.* Et audiuit gemitum
eorum, ac recordatus eſt fœderis, quod pepi-
25. git cum Abraham, Iſaac & Iacob. * Et
reſpexit Dominus filios Iſraël,
& cognouit eos.

* * *

PRIMA

Digitized by Google

PRIMA DISPVTATIO.

De Moſis parentibus Amram & Iochabed.

SVPER ILLIS VERBIS:

Egreſſus eſt poſt hæc vir de domo Leui, & accepit vxorem ſtirpis ſuæ: quæ concepit & peperit filium. *Verſu 1.*

TACVIT hoc loco Moſes nomina patris & matris ſuę, quæ tamen expoſuit infra cap. 6. illis verbis: *Accepit Amram vxorem Iochabed patruelem ſuam, quæ peperit ei Aaron, & Moyſen, & Mariam.* Moſis pater dictus Amram, filius fuit Chaath, & nepos Leui, & pronepos Iacob patriarchæ. Natus eſt in Ægypto annis (vt refert Euſebius ex Alexandro Polyhiſtore lib. 9. de Præparatione Euangelica, cap. vltimo) quatuordecim ante obitum Ioſeph, id autem eſt, annis quinquaginta ſeptem, poſt ingreſſum Iacob in Ægyptum. Cum eſſet autem Amram ſeptuaginta ſeptem annorum, genuit Moſen. Vixit auten centum triginta ſeptem annis: obiitque annis viginti ante egreſſum Hebræorum ex Ægypto. 1.

Alexander Polyhiſtor apud Euſebium.

Non eſt tacendum hoc loco perinſigne figmentum, & probroſum mendacium Hebræorum, qui annos vitæ Amram vltra ſexcentos prolatant. Aiunt enim perueniſſe eum vſque ad ætatem Ahiæ Silonitis, qui poſt Salomonis mortem propheta inducitur lib. 3. Reg. cap. 11. Ab egreſſu autem Hebræorum ex Ægypto, vſque ad quartum annum regni Salomonis, recenſentur in libro 3. Regum, cap. 6. anni quadringenti octoginta: his adde octoginta annos, ab ortu Moſis vſque ad egreſſum Hebræorum ex Ægypto, & inſuper ſeptuaginta ſeptem annos, quos erat natus Amram, cum genuit Moſen, ex his efficietur numerus annorum ſexcentorum triginta ſeptem; quos vixiſſe Amram commenti ſunt Hebræi. Hoc eorum commentum proditum à Rabbinis ſuper 2. caput libri Numerorum, refert Genebrardus lib. 1. Chronologiæ, hiſce verbis: Amram pater Moſis, ex ſeptem illis viris extitit, qui feruntur à Mundi principio, ad vſque finem, humanam vitam metiri. Adamum enim, vidit Mathuſalem: hunc Sem, qui peruenit vſque ad Iacob, quem Amram ipſe conſpexit: is verò vſque ad Ahiam Silonitem vixit; à quo viſus eſt Elias, qui vſque ad extremum orbis æuum ſaluus permanebit: ſic tradunt Rabbini in caput 2. Numerorum. Hæc Genebrardus. Quis autem non demiretur tam inſignem licentiam fingendi, & mentiendi impudentiam? præſertim contra manifeſtam Scripturæ ſententiam, quæ in libro Exodi cap. 6. ſic habet: *Fuerunt anni vitæ Amram, centum triginta ſeptem.* 2.

Hebræorum ridiculum figmentum, de longinquitate Amram.

Genebrardus.

Refert Ioſephus viſum quoddam & oraculum diuinum quod habuit Amram, dum eius vxor Moſen vtero gereret. Amram, inquit, vir inter ſuos nobilis, valde ſollicitus tum publico periculo (rex enim iuſſerat omnes Hebræorum infantes necari) ne gens, defectu iuuentutis, ad nihilum redigeretur: tum priuatim, 3.

Viſum & oraculũ diuinũ oblatũ Amram. Ioſephus.

 quòd

quòd domi prægnantem vxorem haberet, inopia conſilij laborabat: & ad implorandum diuinum præſidium conuerſus, orabat vt tandem miſeraretur hominum, à quibus vnis perpetuò cultus fuerat: daretque finem præſentis afflictionis, quæ toti genti ſupremum minabatur exitium. Deus autem precibus ſupplicis ad miſericordiam flexus, aſtitit ei per quietem, iuſſitque in futurum bene ſperare: Scito, inquit, mihi eſſe cordi & publicam veſtram incolumitatem, & priuatim tuam gloriam: puer enim iſte, cuius natiuitatis metu Ægyprij fœtus veſtros ad necem damnauerunt, tibi naſcetur. Hic neque deprehendetur ab obſeruatoribus, & poſtquam euaſerit, præter opinionem, educatores nactus, ſuo tempore ex Ægyptia ſeruitute liberabit Gentem ſuam, memoriamque ſempiternam hoc præclaro facinore conſequetur: non apud ſuos tantùm, ſed apud exteros. Fratrem quoque talem habebit, qui dignus ſit meo ſacerdotio, ipſi & poſteri eius in omne æuum. His per viſionem cognitis, Amram experrectus, narrauit ea vxori, quæ res vtrique ſolicitudinem auxit: iam enim non puero tantùm timebant, ſed ne quo pacto promiſſa felicitas interciderer. Verum, mox oraculi fidem fecit mulieris partus: quæ tā facilè eſt enixa, vt obſeruatores fefellerit, nihil ſentiens eorum, quæ in vulgaribus puerperiis ſentiri ſolent. Hæc Ioſephus.

4. De matre autem Moſis, quæ vocata eſt Iochabed, ſatis litigioſa inter Hebræos, & Lyranum atque Thoſtatum quæſtio agitatur, vtrum Iochabed, mariti ſui Amram, fuerit amita, filia videlicet ipſius Leui; an verò fuerit eius conſobrina & patruelis, id eſt, filia patrui eius. Hebræi putant, Iochabed matrem Moſis, filiam fuiſſe Leui, & ab eo genitam eo tempore quo Iacob ingreſſus eſt in Ægyptum: eandemque vſque eo longæuam fuiſſe, vt Moſi ſuperſtes fuerit. Hoc Hebræorum commentum referens Lyranus, multis argumentis confutat. Principio, non potuit Iochabed eſſe nata ſub id temporis, quo Iacob deſcendit in Ægyptum: Inde namque vſque ad ortum Moſis, fluxerunt anni centum triginta: (verius dixiſſet Lyranus, fluxiſſe annos centum triginta quinque) in tali autem ætate iam effœta fuiſſet Iochabed. Nam ſi Saræ nonagenariæ deſierant fieri muliebria propter ætatem, & ideo inhabilis erat concipiendo; quanto magis Iochabed, annis quadraginta illam excedens? Si autem Hebræi dicant, partum Moſis non fuiſſe naturalem, ſed miraculo aſſignandum: reſpondeant, cur id nuſquam Scriptura indicauit, cùm eſſet admodum inſigne & mirabile, ſicut aliorum partus admirandos non tacuit? Quid item reſpondebunt de partu Aaron, quem Iochabed triennio ante Moſen enixa eſt? Quid de Maria ſorore Moſis, quam ſeptem annis antè procreauit? Deinde, ſuprà in cap. 1. Exodi ſcriptum eſt, poſt mortem Ioſeph & fratrum eius omniſque cognationis eius, cœptam eſſe afflictionem Hebræorum: ergo Iochabed, quæ erat filia fratris Ioſeph, & vnà cum Iacob deſcenderat in Ægyptum, mortua fuerat ante illam afflictionem Hebræorum: poſtquam tamen aliquot annis genitus eſt Moſes. Adhæc, ſi Iochabed ſuperſtes fuiſſet Moſi, vixiſſet vtique non minus ducentis quinquaginta annis, nam ab ingreſſu Iacob in Ægyptum, ſuprà numerauimus centum triginta vſque ad ortum Moſis: vixit autem Moſes centum viginti annis: ſed tam longæua ætas nulli hominum, poſt ortum Abrahæ, contigit. Præterea, ſi Iochabed filia fuiſſet Leui, fuiſſet mariti ſui amita, is enim auum habuit Leui, vt Exod. 6. traditur: at inter amitam, & filium fratris non erat licitum matrimonium, ſed prohibitum, Leuitici 18. Licet enim illud coniugium paulò ante legem latam eſſet factum: ſed eorum tamen, quæ, lege, iuſſa aut vetita ſunt, multa etiam ante obſeruabantur à viris piis, & veri Dei cultoribus. Arbitratur itaque Lyranus, Iochabed fuiſſe conſobrinam mariti ſui Amram; ſiquidem in capite ſexto Exodi dicitur, Amram duxiſſe vxorē Iochabed, patruelem ſuam,

An Iochabed fuerit amita vel conſobrina mariti ſui Amram. Hebræorum opinio.

Lyranus refellit Hebræos.

Geneſ. 18.

Opinio Lyrani.

ſuam,id eſt,filiam patrui,& quod idem eſt,conſobrinam ſuam.Si autem Scriptura
vocat alicubi filiam Leui,intelligendum eſt,dici filiam, non quaſi proximè ab eo
genitam,ſed tanquam ex ſtirpe ejus generatam:quemadmodum Lucas, Eliſabeth *Luc.1.*
ſcribit fuiſſe de filiabus Aaron,& Meſſias dicitur filius Dauid.

Thoſtatus verò partim aſſentitur Lyrano,cenſens Iochabed non fuiſſe natam ante 5.
ingreſſum Iacob in Ægyptum, nec fuiſſe Moſi ſuperſtitem, partim ab eo diſſen- *Thoſtatus*
tit, affirmans, Iochabed verè filiam Leui fuiſſe,& amitam ipſius Amram,id enim *refutat Ly-*
expreſsè habet textus Hebraicus in cap. 6. Exodi. Nam pro eo, quod ibi habet *ranum.*
Latina tranſlatio,Iochabed fuiſſe patruelem ipſius Amram, omnes Codices He-
bræi, & item Paraphraſis Chaldaica, & Thargum Hieroſolymitanum habent,
vocabulum ſignificans amitam.Quod autem dicit Lyranus,inter amitam & nepo-
tem non fuiſſe licitum matrimonium, verum id quidem fuit poſt legem latam,
non ante: nec probare Lyranus poteſt, quæ lege Moſis ſancita ſunt, ea fuiſſe
omnia prius à bonis, & veri Dei cultoribus obſeruata. Putat itaque Thoſtatus, *Thoſtati*
Iochabed fuiſſe in Ægypto genitam à Leui, cùm is eſſet centum & decem anno- *opinio.*
rum, quod in illis temporibus videri non debet incredibile: ſiquidem proauus
eius.Abraham dico,natus annos centum & amplius triginta ſeptem,genuit filios
ex Cetura,Geneſ.25.genuit enim eos poſt mortem Saræ, quæ vixerat centum vi-
ginti ſeptem annis,Geneſ.23.qua grandior natu erat Abraham decem annis, Ge-
neſ.18.& Iacob centeſimum ſeptimum annum agens,genuit Beniamin.Leui igitur
centeſimum decimum annum agens,genuit in Ægypto Iochabed:hęc autem cum
annorum eſſet ſexaginta octo(quæ ætas muliebris, in illo tempore, non erat in-
fœcunda,)genuit Moſem.In hac porrò ratiocinatione ponuntur quædam, ſed cer-
ta:vt Leui vixiſſe centum triginta ſeptem annis,quod infrà dicitur cap. 6.& fuiſſe
annorum circiter quadraginta quatuor,quo tempore ingreſſus eſt Aegyptum cum
patre ſuo Iacob,quod ex libro Geneſis facilè poteſt oſtendi: & quod ab ingreſſu
Iacob in Aegyptum, vſque ad ortum Moſis, fluxerunt centum triginta quinque
anni,quod paulò infra probabitur,& patet ex eo,quod ab ingreſſu Iacob in Aegy-
ptum vſque ad egreſſum populi Hebræi,duce Moſe octogenario,numerantur an-
ni ducenti quindecim.Hactenus ex Thoſtato.

Idem ſentit Paulus Burgenſis ſuper hoc loco Exodi,& Eugubinus,& Oleaſter, 6.
& Pagninus ſuper cap.6. Exodi, & ibidem Paraphraſis Chaldaica; & Thargum *Paulus Bur-*
Hieroſolymitanum initio huius capitis ſecundi ita legit: *Et abijt vir de tribu Le-* *genſis. Eugu-*
ui,& duxit vxorem Iochabed amitam ſuam in vxorem. Caietanus ſuper caput 6. Exo- *binus. Olea-*
di, exponens illa verba Latinæ editionis: *Accepit Amram vxorem Iochabed,* *ſter. Pagni-*
patruelem ſuam. Iuxta Hebræum, inquit, ſic habetur: *Amitam ſuam.* Ita quod *nus. Para-*
mater Moſis erat ſoror carnalis Chaath,patris mariti ſui.Et hinc patet,quod con- *phraſis Chal-*
iugium cum amita, non eſt contra ius naturæ:quandoquidem erat licitum in po- *daica. Thar-*
pulo Dei,nulla neceſſitate cogente,ante legem Moſis, quæ prohibet tale coniu- *gum Hiero-*
gium.Sic Caietanus.Lippomanus autem in Catena ſuper illis ipſis verbis capitis *ſolymitanū. Caietanus.*
ſexti, huiuſmodi quoddam reliquit adnotamentum: Vox,inquit, Hebræa(Dad) *Lippoma.*
accipitur quandoque pro patruo,& quandoque pro patruele, vnde hic aliqui red-
diderunt, *amitam ſuam*, id eſt, ſororem patris ſui, putantes Iochabed fuiſſe fi-
liam Leui,& ſororem Chaath,patris mariti eius,ita vt Moſes, per matrem, nepos
fuerit Leui,per patrem autem,abnepos eius.Alij dicunt,filiam fuiſſe ſororis patris,
quam ſententiam ſecuta eſt Chaldaica Paraphraſis, reddens: *Filiam ſororis patris
ſui.* Nonnulli volunt, fuiſſe filiam patrui, quæ fuit ſententia L X X. Interpretum,
ita reddentium, *filiam fratris patris ſui.* Ac demum non deſunt, qui velint patrui
eſſe ſororem. Verè autem, Iochabed, matertera fuit mariti ſui Amram: quia vt

habetur in libro Numerorum, ſoror erat Chaath patris Amram. Hęc Lippomanus. In cuius ſententia quędam ſunt animaduerſione & correctione digna. Sed quia nunc aliud agimus, diſſimulanter prætereunda ſunt.

7. *Auctoris ſententia.* Mihi videtur non eſſe diſcedendum ab auctoritate Latinæ verſionis: cui manifeſtè fauet tranſlatio L X X. Interpretum, habens infra capite ſexto, Iochabed filiam fuiſſe fratris patris Amram: quod vno verbo Latinus Interpres dixit, *patruelem ſuam*. *Euſebius.* Apud Euſebium quoque lib. 9. de præparatione Euangelica, cap. vlt. Alexander Polyhiſtor prodidit, Amram duxiſſe vxorem Iochabed filiam auunculi ſui. Nec huic interpretationi refragatur vocabulum Hebræum (Dod) cuius ſignificationem ignoraſſe L X X. Interpretes, & B. Hieronymum, nequaquam credibile dictu eſt: nam & qui curioſè rimati ſunt ſignificationes vocum Hebræarum, prodiderunt, voce (Dod) ſignificari patruum & patruelem, productis ex Scriptura locis. Nec quod ſcriptum eſt libro Numerorum cap. 26. Iochabed fuiſſe filiam Leui, & natam ei in Aegypto, conuincit eam fuiſſe proximè genitam à Leui: cum frequens ſit, nomen filij & patris in Scriptura tribui nepotibus, & pronepotibus, ac longè etiam remotioribus poſteris. Et vna perſona dicitur genuiſſe aliam, non quia proximè genuit, ſed quia per alios à ſe genitos eam genuit, quemadmodum apud S. Matthæum capite primo, Ioram dicitur genuiſſe Oziam, qui tamen quartus fuit ab illo, id eſt, abnepos eius.

8. *De ſignificatione vocis hebrææ (Dod).* Sed nonnihil de voce ipſa Hebræa attingendum hoc loco eſt. Marcus Marinus, & alij cenſent vocem (Dod) primum ſignificare amorem, ſeu amatum, & dilectum, & amicum, deinde verò patruelem, interdum etiam patruum, propter amorem videlicet mutuum inter eos, qui in tali gradu ſunt cognationis. Pro amico autem & dilecto, ſæpè ponitur in Canticis, vt cap. 1. verſu 14. cap. 4. verſu 16. Pro patruele verò Leuit. 25. verſu 49. illis verbis: *Qui valuerit ex fratribus ſuis, redimet eum & patruus, & patruelis, & conſanguineus, & affinis.* Et 1. Paral. 27. verſu 32. *Ionathan autem patruus Dauid, conſiliarius, vir prudens, & literatus.* Et Hierem. 32. verſu 12. *In oculis Hanameel patrui mei*, qui paulò ſupra, verſu 8. appellatur filius patrui. Pagninus arbitratur ea voce primum ſignificari patruum, deinde amatorem, vel amicum, vel dilectum, vel ipſum etiam amorem. Nec deſunt, qui primariam eius vocis ſignificationem putant eſſe, qua ſignificantur vbera, quemadmodum ponitur Canticor. 1. verſ. 2. *Meliora vbera tua vino.* Tum ab vberum gratia ductam eſſe vocem, ad ſignificandum amorem, amatorem, dilectum & amicum, ac denique etiam patruum vel patruelem. Vox igitur (Dod) & patruum, & patruelem ſignificare poteſt, & in fœminino genere (Dodam) patruam, vt ita dicam, id eſt, amitam & patruelem, id eſt, filiam patrui. Ex his apparet ſine ratione vlla probabili, tam Hebræos, quàm Hebraizantes, poſthabita tranſlatione L X X. Interpretum, & B. Hieronymi, maluiſſe eam vocem conuertere, in amitam, quàm in patruelem, id eſt, in filiam patrui.

SECVNDA DISPVTATIO.

De tempore ortus Moſis.

DIGNI

DIGNITAS, & auctoritas, & præſtantia tanti viri depoſcit, vt 9.
ortum eius diligenter conſideremus, & exponamus. Tempus autem
ortus Moſis dupliciter conſiderari & notari poteſt, tum ſecundum
Chronologiam ſacram, tum etiam profanam. Secundum ſacram
Chronologiam ſunt aliquot inſignia tempora, & in ſacris literis
memoratiſſima, cum quibus tempus ortus Moſis comparari, & penſitari poteſt.
Horum temporum quædam præceſſerunt ortum Moſis, alia eum conſecuta ſunt.
Quæ præceſſerunt, ea ſunt huiuſmodi; Tempus creationis mundi; Tempus Di-
luuij Noëtici: Tempus ortus Abrahæ: Tempus ingreſſus Iacob in Ægyptum; ac
demum ſeruitutis Ægyptiacæ. Natus eſt itaque Moſes ab orbe condito, anno
his milleſimo trecenteſimo, & circiter ſeptuageſimo. A Diluuio, anno ſe-
ptingenteſimo decimoquarto. Ab ortu Abrahæ, quadringenteſimo vigeſimo
quinto. Poſt ingreſſum Iacob in Ægyptum, anno centeſimo trigeſimo quin-
to. Poſt cœptam denique ſeruitutem Hebræorum in Ægypto, anno circiter
ſeptimo.

Supradictam porrò computationem, ex ipſa Scriptura facile eſt probare. Siqui- 10.
dem ab initio mundi vſque ad Diluuium, colliguntur anni mille ſexcenti, quin-
quaginta ſex, ex capite quinto Geneſis. A Diluuio vſque ad ortum Abrahæ, du-
centi nonaginta duo Geneſ. 11. Ab ortu Abrahæ vſque ad primam promiſſionem
ei datam à Deo, anni ſeptuaginta quinque, vt Geneſ. cap. 12. ſcriptum eſt. A prima
Dei promiſſione data Abrahæ, vſque ad legem in monte Sina latam, tertio menſe
poſt egreſſum Hebræorum ex Ægypto, S. Paulus ad Galatas 3. recenſet quadrin-
gentos triginta annos. Ab ingreſſu Iacob vſque ad exitum Hebræorum ex Ægy-
pto, prætererunt anni ducenti quindecim, vt ſupra non ſemel dictum eſt, & à
nobis probatum in 3. tom. in Geneſim ſuper cap. 15. in Diſputat. 6. ortus demùm
Moſis, octoginta annis præceſſit egreſſum Hebræorum ex Aegypto, vt traditur
Exodi 7. Ex his itaque liquet, ſupradictas computationes eſſe veras.

Res autem perinſignes conſecutæ ortum Moſis, è quibus ratio temporum pu- 11.
tari ſolet in Scriptura, ſunt huiuſmodi: Exitus Hebræorum ex Ægypto: Ingreſſus
eorum in terram promiſſionis: Regnum Dauidis: Aedificatio templi Salomo-
nis: Captiuitas Babylonica: Solutio eius, & reditus Iudæorum in patriam: Ad-
uentus Meſſiæ: Euerſio ac deſolatio vrbis ac templi Hieroſolymitani, & perpe-
tua Iudæorum diſperſio. Moſes igitur natus eſt ante egreſſum Hebræorum ex
Aegypto, annis octoginta: Erat enim octogenarius, cum eduxit populum ex Æ-
gypto, vt ſcriptum eſt Exodi 7. Ante ingreſſum Hebræorum in terrã promiſſionis,
annis centum viginti, tot enim annis vixit Moſes, Deuteronomij vltim. poſt cu-
ius mortem ſtatim populus, tranſmiſſo Iordane, intrauit terram promiſſionis, quod
ex fine Deuteronomij, & initio libri Ioſue manifeſtum eſt: Ante regnum Daui-
dis, annis quingentis decem & ſeptem: Ante ædificationem verò templi Salomo-
nis, annis quingentis ſexaginta: vtrumque colligitur ex cap. 6. libr. 3. Regum, vbi
ſcriptum eſt ab egreſſu Hebræorum ex Aegypto, vſque ad quartum annum re-
gni Salomonis, præteriiſſe annos quadringentos octoginta: Dauid autem regnauit
quadraginta annis, cui proximè ſucceſſit in regnum Salomon, cuius quarto regni
anno templum ædificari cœptum eſt. Ante captiuitatem Babylonicam ortus
eſt Moſes nongentis nonaginta annis: ſiquidem ab ædificatione templi Salomo-
nis, vſque ad vltimum annum regis Sedechiæ, quo facta eſt captiuitas, ex annis re-
gum Iuda recenſitis in 3. & 4. lib. Regum, computãtur anni quadringenti triginta.
Ante ſolutionem captiuitatis, & reditum Iudæorũ in patriam, natus eſt Moſes an-
nis mille ſexaginta: durauit namque captiuitas illa, ſeptuaginta annis, vt eſt in fine

libri ſecundi Paralipomenon,& apud Hieremiam 25. & 29. Ante Meſſiæ aduentum,annis mille ſexcentis viginti. Etenim Chriſtus Dominus natus eſt vltimo anno centeſimæ nonageſimæ quartæ Olympiadis, id eſt, ab initio Olympiadum annis ſeptingentis ſeptuaginta ſex. Initium autem Olympiadum concurrit cum octauo anno Achaz, regis Iuda, ad quod vſque tempus ab ædificatione templi Salomonis ex annis regum Iuda in libris Regum commemoratis colliguntur anni ducenti, & paulò amplius octoginta. Quæ autem hic ſumimus de tempore ortus Chriſti, & initio Olympiadum, alibi ſunt à nobis probata, vt mox dicemus. Poſtremò natus eſt Moſes ante vrbis & templi Hieroſolymitani excidium, & perpetuam Hebræorum deſolationem, annis mille & propè ſeptingentis: Talis enim deſolatio vrbis & templi facta eſt in ducenteſima & duodecima Olympiade iam deſinente, vt demonſtratum eſt à nobis in libro vndecimo Commentariorum noſtrorum in Danielem, in tractatu Quæſtionis octauæ.

12. Sed veniamus ad externam & profanam Chronologiam: ſecundum quam res & facta celeberrima, à quibus Ethnici ſcriptores arceſſere ſolent rationē & computationem temporum, quatuor præcipuè ſunt: Ogygis diluuium: ludi Olympici, & ratio Olympiadum: Troianum bellum: exordium vrbis Romæ. Moſes itaque ortus eſt ante initium Olympiadum annis octingentis quadraginta. Supra enim oſtenſum eſt, Moſem natum eſſe annis quingentis ſexaginta ante ædificationem templi: vnde vſque ad octauum annum regni Achaz regis Iuda, in quo anno poſuimus initium Olympiadum, numerantur anni ducenti, & paulò amplius octoginta. Et hinc innoteſcit, Moſen eſſe natum poſt Ogygis diluuium annis centum octoginta. Apud Euſebium namque in libro 10. de Præparat. Euangelica, cap. vult. multorum veterum & nobilium ſcriptorum auctoritate firmat Iulius Africanus, diluuium Ogygis præceſſiſſe mille viginti annis initium Olympiadum. Ad hæc, ortus Moſis anteceſſit bellum Troianum annis quadringentis triginta tribus, Eratoſthenes enim vir, vt Plinius ait, in omni literarū doctrina ſubtilis & ſolers, ſed in temporum computatione mirus, quem plerique deinceps ſecuti ſunt, facit bellum Troianum, annis quadringentis ſeptem prius initio Olympiadum. Ad extremum, ortus eſt Moſes ante Romam conditam, annis octingentis ſexaginta quinque. Etenim probatorum auctorum ſententia eſt, fundatā eſſe Romam initio ſeptimæ Olympiadis, id eſt, anno vigeſimo quinto poſt incœptam rationem Olympiadum. Atque hæc de tempore ortus Moſis, tam ſecundum Chronologiam ſacram, quàm profanam pro ratione inſtituti noſtri tractata ſunt. Verùm de tempore diluuij Ogygis, & Troiani belli, & initio vrbis conditæ, & initio Olympiadum, & tempore ortus Domini noſtri, ſi Lector cupit ampliores & ſubtiliores diſputationes, legat quæ à nobis ſuper hiſce rebus explicata ſunt in libro quarto noſtro de Philoſophia, cap. 3. & in lib. 11. Commentariorum noſtrorum in Danielem, in quæſtione ſecunda & quinta.

Quatuor inſigniora velut capita, vnde Chronologia profana duci ſolet.

Plinius.

TERTIA

Digitized by Google

TERTIA DISPVTATIO.

Super antiquitate Moſis, comparando eam cum antiquitate inſignium maximè virorum, quorum vetuſtatem Ethnici mirificè celebrarunt.

PROPOSITVM mihi eſt in Tractatu huius diſputationis demonſtrare, longe maiorem fuiſſe antiquitatem Moſis, quam vel ſcriptorum, vel aliorum, rerum inuentarum, aut geſtarum gloria inſignium virorum, etiam Deorum, quos ſtulta Gentilitas coluit. Ex quo ſimul & illud palam erit, diuinam Scripturam, hoc etiam vetuſtatis nomine, omnibus Ethnicorum doctrinis & Scripturis antecellere: vnde apparebit, falſam eſſe opinionem Græcorum, vanamque iactantiam; qui omnium ſe diſciplinarum, atque omnium rerum, vitæ hominum maximè vtilium, & inuentione & vſu vetuſtiſſimos eſſe, primoſque gloriantur: Cum tamen oſtenſuri ſimus, ſeneſcente iam, vt ita loquar, in populo Dei ſapientia, vix dum natam eſſe in Græcia philoſophiam; extremoſque noſtrorum Prophetarum, æquales fuiſſe primorum apud Græcos ſapientum: nec homines modo, ſed illos quoque maiorum Gentium Deos, quos ſtulta ſuperſtitione coluit Græcia, fuiſſe nouitios, profectò nouitios, ſi cum antiquitate Moſis comparentur. Nec ad id probandum domeſticis vtemur teſtimoniis, ſed externis, & quæ tradiderunt memoriæ homines Iudaicæ religionis, & Chriſtianæ non ſolòm expertes, verum etiam hoſtes, in medium proferemus. 13. 14.

Maxima antiquitas apud Græcos Inachi & Phoronei, & Ogygiani diluuij.

Principio, quàm alte Græci arceſſant antiquitatem ſuam, doceamus. Equidem in Græcorum hiſtoriis & annalibus, etiam in fabulis, nihil antiquius Inacho & Phoroneo, primis Argiuorum regibus, nihilque Ogygis diluuio, quod illis regnantibus vniuerſam Atticam obruit, memorati reperio. Dionyſius Halicarnaſſeus, vir in hiſtoria & Chronelogia probatiſſimus, in libro, quem de temporibus ab eo editum ſæpe laudat Euſebius, res Argolicas, quæ ab Inacho cœperunt, omnium Græcarum rerum vetuſtiſſimas affirmat. Acuſilaus, peruetus hiſtoriæ ſcriptor, Phoroneum, quaſi primum mortalium facit: & Phoronides poëta, hominum patrem eum appellat. Solon quoque legislator Athenienſium, (ſi vera credimus quæ de eo in Timæo ſcripſit Plato) de Athenienſium antiquitate, coram ſacerdotibus Ægyptiis verba facturus, à Phoroneo & Niobe, quaſi omnium vetuſtiſſimis, orſus eſt dicere. M. Varro, doctiſſimus Romanorum, omnis antiquitatis hiſtoriam vſque ad res Romanas, ſuaque tempora pertexuit: in qua nihil Ogygij diluuio agnoſcit antiquius. Quo autem tempore fuerit hoc diluuium, nec obſcurum, nec dubium reliquit Iulius Africanus, æqualis Origenis, palmam Chronographiæ inter noſtros iure tenens. Is enim in tertio Annalium libro, ab Ogygis diluuio ad vſque primam Olympiadem viginti & mille annos fluxiſſe, multorum,

Dionyſius Halicarnaſſeus. Acuſilaus. Phoroneus. Solon. Plato. M. Varro. Iulius Africanus apud Euſebium lib. 10. de Præparat. Euangelica, cap. vii.

& veterum, & nobilium ſcriptorum, auctoritate confirmauit. Hoc enim, inquit, prodidere Hellanicus, & Philocorus, qui Athenienſium Annales compoſuerunt: hoc mandarunt literis Thalus & Caſtor, qui Syriacam hiſtoriam diligenter tractarunt. Cum his etiam conſentit Diodorus Siculus, qui orbis hiſtoriam quadraginta libris digeſtam, in Bibliothecam contulit: aliique permulti in eandem ſententiam conuenerunt. Propter hoc porrò, quod dixi, Ogygis diluuium, Attica ducentis propè annis, vſque ad Cecropen primum Athenienſium regem, penè inculta, & deſerta fuit. Actæum namque, cæteroſque poſt Ogygem, quos nonnulli fingunt, ante Cecropen, in Attica regnaſſe, nuda tantummodo eſſe nomina, Philocorus tradidit.

Hellanicus. Philocorus. Thalus. Caſtor. Diodorus Siculus. Philocorus.

15. Iam verò quæcunque à Græcis memorabilia & mirabilia de claris hominibus, & heroibus, diiſque, vel tradita hiſtoriis, vel fabuloſis celebrata miraculis narrantur, ea poſt Cecropen fuiſſe conſtat. Etenim poſt Cecropen fuit Deucalionis diluuium, Phaëtontis incendium, ortus Erychthonij, Proſerpinæ raptus, Cereris myſteria, Triptolemi ſatio, Europæ raptus, Apollinis partus. Poſt Cecropen Cadmus Thebas condidit, primaſque literas à Phœnicibus acceptas, Græcis tradidit: Dionyſius, ſeu Liber pater, Indos ſubegit, Orientemque domuit: Minos, leges illas à veteribus laudatiſſimas, Cretenſibus dedit: Æſculapius medicinæ fama excelluit, miris curationum operibus, honores, etiam diuinos, conſecutus. Poſt Cecropen, Perſei victoriæ, geſta Theſei, Herculiſque labores celebrantur. Poſt Cecropen primi illi Poëtæ, è quibus Græcorum Theologia profluxit, Amphion, Linus, Orpheus, & Muſæus floruerunt. Non ero longior, quadringentis poſt Cecropen annis, bellum Troianum geſtum eſt: in quo Agamemnon, Vlyſſes, Achilles, Neſtor, aliique Carminibus Homeri, quàm ſuis virtutibus factiſque clariores, extiterunt.

16. Venio ad Homeri antiquitatem: qui tantæ fuit veteribus admirationi & venerationi, vt eum appellarent parentem antiquitatis, ſolem omnium doctrinarum, & fontem ingeniorum: ei rex Ægypti Ptolemæus Philopator templum conſecrauit: & Galato pictor, Homerum pinxit euomentem; alios autem Poëtas, ea, quæ euomuiſſet, haurientes. Nec ſolùm Græci, verum etiam Perſarum reges, quin etiam remotiſſimi Gentium Indi, maternam in linguam conuerſa Homeri poëmata concinebant. Verùm de Homeri ætate, maior etiam quàm de patria, lis eſt inter auctores. Herodotus extremis verbis eius libri, quo vitam Homeri ſcripſit, eum poſt cladem Troianam centum ſexaginta octo annis claruiſſe ait. Sed enim in libro ſecundo Hiſtoriæ ſuæ, trecentis annis eum Troiæ excidio poſteriorem facit, quam ſententiam Apollodoro Grammatico, & Cornelio Nepoti placuiſſe video. Crates auctor eſt, Homerum vixiſſe poſt cladem Troianam annis octoginta: Eratoſthenes, centum: Ariſtarchus, centum quadraginta: Philocorus, centum octoginta: Alij quadringentis, nempe circa primam Olympiadem. Plinius lib. 16. cap. 16. ſcribit fuiſſe Homerum propè mille annos ante ſuam ætatem: Claruit autem Plinius circa Olympiadem ducenteſimam decimamtertiam; id autem eſt, annis octingentis octoginta poſt Olympiadum initium; quod quadringentis ſeptem annis poſterius fuit bello Troiano: ex quo efficeretur Homerum, Plinij ſententia, ducentis quinquaginta fermè annis fuiſſe poſt euerſionem Troiæ. Solinus, cap. 42. tradit, exceſſiſſe rebus humanis Homerum annis poſt captum Ilium, ducentis ſeptuaginta duobus. S. Cyrillus Alexandrinus Homerum facit centum ſexaginta quinque annis recentiorem bello Troiano. Atque hæc eſt Græcorum de Homeri ætate diſſenſio. At enim in tanta opinionum varietate conſtare inter pleroſque animaduerto, Homerum poſt euerſionem Troiæ, minimum, annis centum

Homeri laus. Aelianus li. 12. & 13. variæ hiſtoriæ. De Homeri ætate variæ opiniones. Herodotus. Apollodor. Cornelius Nepos. Crates. Eratoſthen. Ariſtarch. Philocorus. Plinius. Solinus. S. Cyrillus Alexand. lib. 1. contra Iulian.

tum fuiſſe.Hinc porrò apparet, ſeptem illos Græciæ ſapientes, circa quinquageſimam Olympiadem in Græcia florentes,hiſque poſteriores Pythagoram,Heraclitum,Empedoclem,Hippocratem,Democritum, Anaxagoram, Socratem, Platonem,Ariſtotelem,Eudoxum,Callippum, Pindarum, Sophoclem, Demoſthenem, cæteroſque omnes philoſophiæ,medicinæ,aſtrologiæ,& hiſtoriæ, atque oratoriæ, poëticæque artis gloria inclytos,non annis modo plurimis, ſed aliquot etiam ſeculis Homero fuiſſe poſteriores.

Ioſephus porrò priori libro contra Apionem,non dubitauit affirmare, nullam 17.
apud Græcos reperiri ſcriptionem,Homeri poëmate vetuſtiorem;& multis viſum *Ioſephus.*
eſſe,ne Homerum quidem ſuum literis poëma mandaſſe:ſed id primò quidem diu *Nulla ſcriptio apud*
fuiſſe cantibus vſurpatum, memoriaque conſeruatum; poſtea verò conſcriptum: *Græcos Homeri poëmate*
quo factum putant,vt multa in eo incompoſita,& incongrua; nec pauca incondita atque inſulsè dicta videantur.Lycurgus,primus omnium, licet ſerò, vniuerſam *vetuſtior.*
Homeri poëſim in Græciam tulit ex Ionia,quo tempore peregrè profectus eſt.Poſtea Piſiſtratus Iliadem & Odyſſeam coniunctas edidit:& Hipparchus Piſiſtrati filius maximus,Homeri poëmata primus Athenas attulit,iuſſitque Rhapſodos, hoc eſt,recitatores in Panathenæis canere: vt tradit Ælianus de varia hiſtoria libro 8. & 13. Et quanquam idem lib.11.ſcribit,ante Homerum ſcripſiſſe Iliada Daretem Phrygem,eamque vſque ad ſuam ætatem extare: quam ego quoque Latinè conuerſam,ſi tamen eadem eſt,vidi inter ſcripta Diodori Siculi: ſed illud tamen opus nec illius creditur,nec probatis Auctoribus vnquam probatum eſt. Sed redeo ad ſcriptores Græcorum,apud quos ſerò admodum in vſu fuiſſe publicas ſcriptiones ingens eſt argumentum,Athenienſes, qui ſe Terrigenas, omniumque diſciplinarum,vel inuentores,vel primos certè cultores,doctoreſque iactitant:ingenuè fateri,publicarum literarum antiquiſſimas eſſe leges de ſuppliciis à Dracone, circa quadrageſimam Olympiadem,Athenis publicè ſcriptas.

Lycurgus. Piſiſtratus. Hipparchus *Ælianus. Dares Phryx.* *Draconis leges.*

Verùm iuuat ſuper iis,quæ nunc & curſim, & carptim diximus,doctam,& diſertam Ioſephi ſententiam hic adſcribere, quam is priore libro contra Apionem 18.
hiſce verbis expoſuit.Qui omnium ſe primos eſſe crediderunt(Græci)ſciant quod *Ioſephus.*
etiam ſerò, & vix naturam literarum agnoſcere potuerunt: Nam antiquiſſimum earum vſum habuiſſe creduntur à Phœnicibus, & à Cadmo ſe didiciſſe gloriantur. Sed neque illo tempore poterit aliquis demonſtrare, ſeruatam fuiſſe conſcriptionem vllam,neque in templis,neque in publicis anathematibus:quando etiam de Troianis rebus,vbi tot annis militatum eſt,poſtea multa fuerit quæſtio, vtrum literis vſi ſint: & magis veritas obtinuerit, quod vſus modernarum literarum illis fuiſſet incognitus. Conſtat verò, apud Græcos nullam inueniri ſcriptionem Homeri poëmate vetuſtiorem: & hunc etiam poſt bella Troiana fuiſſe, manifeſtum eſt. Et aiunt, neque hunc literis ſuum poëma reliquiſſe, ſed primo cantibus memoria conſeruatum, & poſtea fuiſſe compoſitum, & propterea multam in eo comperiri diſſonantiam. Qui autem hiſtoriam apud Græcos primi ſcripſerunt, vt Cadmus Mileſius, & Acuſilaus, & poſt hunc alij quicumque fuerunt, hi paruo tempore Perſarum aduerſus Græcos expeditionem anteceſſerunt. Sed & eos,qui de cœleſtibus ac diuinis primitus apud Græcos ſunt philoſophati,vt Pherecydem, Pythagoram,& Thaletem, inter omnes conuenit, Ægyptiorum & Chaldæorum fuiſſe diſcipulos: & breuiter ſcripſiſſe, quæ à Græcis omnium antiquiſſima iudicantur;ita vt vix credant ab illis fuiſſe conſcripta. Quomodo igitur non eſt irrationabile,tanto Græcos faſtu turgere,tanquam ſoli ſciant vetera,& veritatem eorum exactè tradant.Hactenus ex Ioſepho.

Prætereo,ſciens & volens in præſentia,quo tamen poſſem Græcos vehementer 19.

Tempus ante Olympiades fabuloſum.

vrgere ac premere, quæ apud ipſos de rebus ante Olympiades geſtis ſcripta ſunt, ea nullam planè auctoritatem ac fidem habere. Etenim totum id temporis, quod præceſſit Olympiades, non modo Iulius Africanus, & Iuſtinus Martyr, ſed etiam M. Varro, & Diodorus Siculus, incompertum eſſe, & quæ de eo prodita ſunt literis, fabuloſa exiſtimant. Plato certè refert in Timæo, quendam ſacerdotem Ægypti, ætate ac ſapientia maiorem cæteris, Soloni, Græcorum vetuſtatem prædicanti illudentem dixiſſe: O Solon, Solon, Græci ſemper pueri eſtis, nec quiſquam è Græcia ſenex. Cur autem id diceret, percunctanti Soloni, reſpondiſſe illum; Quia iuuenis vobis ſemper eſt animus, in quo videlicet nulla ex vetuſtatis commemoratione priſca eſt opinio, nulla eſt cana ſcientia: & ſemper tanquam iuuenes, eſtis rudes & ignari rerum præteritarum. Verùm pauca hæc de Græcorum vetuſtate ſatis ſit breuiter diſſeruiſſe: quam vetuſtatem vltra Cecropem non extendi, ſupra docuimus. Sequitur vt deinceps ad demonſtrandam Moſis antiquitatem gradum faciamus.

Græci tanquam pueri, id eſt, rudes antiquitatis.

20\. Fuit Tiberij Cæſaris principatu quidam nomine Apion, genere Ægyptius, profeſſione, & cognomento Grammaticus, multorumque voluminum ſcriptione adeo inflatus vt non puduerit eum dicere, immortalitate donari eos à ſe, ad quoſcunque aliquid ipſe ſcripſiſſet, vt non immeritò Tiberius Cymbalum mundi eum vocauerit; Plinius autem publicæ famæ tympanum; Is porrò, in quodam ſuorum voluminum, quæ ſcripſit aduerſus Iudæos, quorum fuit hoſtis acerrimus, prodidit, Moſem ex Ægypto Hebræos eduxiſſe primo anno ſeptimæ Olympiadis, quo etiam anno Tyrij Carthaginem in Africa condiderunt. Carthaginis autem mentionem adiecit, ratus ea ratione, quod de Moſe mentiebatur, quia perpaucis notum eſſet, facilius probatum iri multis. Sed, homo ſapiens, non animaduertit, id potius fore argumentum, quo mendacium eius deprehenderetur euidentius. Verùm nos vtramque ſententiæ eius partem excutiamus. Ac primo conſideremus quod de origine Carthaginis dixit, affirmans eſſe conditam in primo anno ſeptimæ Olympiadis: quo certè anno à Romulo fundatam eſſe Romam, & Solinus, & Dionyſius Halycarnaſſeus, aliique graues cumprimis ſcriptores tradiderunt. At enim, multis ante Olympiades annis conditam eſſe Carthaginē, in promptu eſt oſtendere. Taceo hîc poëtas, quorum principem Virgilium nemo neſcit cecinisſe, Æneam quo tempore, poſt cladem Troiæ profugus Italiam peteret, veniſſe Carthaginem tunc recens à Didone fundatam. Velleius Paterculus priori libro Hiſtoriæ ſuæ ſexaginta quinque annis conditam eſſe Carthaginem ante Romam tradit. Trogus Pompeius (vt in lib. 18. Iuſtini legimus) Carthaginem facit duobus & ſeptuaginta annis priorem Roma: idemque ſentit, cap. 30. Solinus: neque diſcrepant Eutropius lib. 4. & Oroſius lib. 4. cap. 6.

Apion Grammaticus.

Quando ſit cōdita Carthago.

Solinus.
Dionyſius Halycarnaſſeus.
Virgilius.
Velleius Paterculus.
Trogus Pōpeius.
Solinus.
Eutropius.
Oroſius.

Verumenimuerò, originem & antiquitatem Carthaginis, nemo exploratius,
21\. & compertius, atque explicatius tradidit, quàm Ioſephus in priore libro aduerſus Apionem. Is enim ex vetuſtiſſimis & probatiſſimis Phœnicum annalibus perſpicuè demonſtrauit, notatis diligenter ſingulorum regum annis, qui apud Tyrios vſque ad Pygmalionem & Didonem regnauerunt, ab Hiramo Tyriorum rege, qui fuit æqualis Salomonis, eique ad ædificandum templum (vt tertius liber Regum narrat) egregiam nauauit operam, vſque ad exordiū Carthaginis, fluxiſſe annos centum quinquaginta quinque. Ab ædificatione autem templi Salomonis, quæ cœpit anno duodecimo Hirami regis, ad primam vſque Olympiadem, quæ competit in annum octauum regni Achaz regis Iuda, anni ducenti, & paulò amplius octoginta numerantur. Ex qua computatione licet intelligere, Carthaginem non ſeptima Olympiade, vt Apion mentitus eſt, ſed quadraginta & centum annis

Ioſephus.

annis ante Olympiades fuiſſe conditam.

Cæterùm altera pars ſententiæ Apionis, quæ ætatem Moſis refert ad ſeptimam 22.
Olympiadem, maiorem prodit Apionis vel inſcitiam antiquitatis; vel licentiam
atque impudentiam mentiendi. Nos enim, quanto maior ſit antiquitas Moſis
exordio Olympiadum, auctoritate Græcorum, & Ægyptiorum ſcriptorum cele-
berrimi nominis apud Græcos, oſtendemus. Ordiar autem à Porphyrio, & Chri- *Porphyr.*
ſtianis inimico, & Græcis, exiſtimatione ſapientiæ, multum probato. Is autem
in quarto libro eorum, quos in Chriſtianos fecit, teſtem ac præconem antiquita-
tis & laudum Moſis citat Saconiathonem quendam Berutium: qui antiquarum *Saconiatho.*
rerum hiſtoriam, Phœnicum lingua, partim ex ſingularum vrbium annalibus, par-
tim è libris ſacris, qui templis dicari ſolebant, collectam, Abelbolo Berutiorum
regi nuncupauit. Hunc verò Saconiathonem, paulò poſt Moſen fuiſſe, & multò
ante bellum Troianum, nempe Semyramidis Aſſyriorum reginæ propemodum æ-
qualem, confirmat Porphyrius. Quo eius teſtimonio palam fit, Moſem plus o-
ctingentis annis anteceſſiſſe bellum Troianum, & amplius mille ducentis primã
Olympiadem. Quanquam in eo lapſus eſt Porphyrius, quod Moſen æqualem fa-
cit Semyramidis reginæ; cũ ea regnante, vixerit Abrahã; à cuius ortu, vſque ad ortũ
Moſis fluxiſſe annos quadringẽtos viginti quinque, in ſuperiori Diſputatione oſtẽ-
ſum eſt. Abrahã quippe natus eſt quadrageſimo tertio anno imperij regis Nini, qui
monarchiã Aſſyriorũ cõdidit; cui proximè ſucceſſit in regnũ vxor eius Semiramis.

Polemon autem in primo Græcarum hiſtoriarum libro tradit, egreſſum Hebræ- 23.
orum ex Ægypto, & ingreſſum in terram Chanaan, præceſſiſſe ſexcentis fermè *Polemon.*
annis bellum Troianum. Eupolemus dixit Moſen fuiſſe hominem ſapientiſſi-
mum, & primum literas tradidiſſe Iudæis; à quibus eas Phœnices acceperunt, à
Phœnicibus autem ad Græcos Cadmus Thebarum conditor tranſtulit. Artapanus,
quem Iudæi vocant Moſen, à Græcis dictum eſſe Muſæum prodidit: cuius do- *Eupolemus.*
ctrina Orpheus multa didicit. Moſes verò bellica inſtrumenta inuenit, & literas *Artapan.*
ſacerdotibus Ægyptiorum tradidit. Quo factum eſt, vt quaſi Deus ab Ægyptiis
coleretur, & propter literarum inuentionem, Mercurius appellaretur. Præcla-
ra ſunt hæc de Moſe teſtimonia: Sed haud ſcio, an ſint clariora eorum, qui à Græ-
cis, natione quidem barbari dicebantur, doctrinæ autem præſtantia mirabiles fue- *Beroſus.*
runt. Beroſus ſanè vir Babylonius, & nobiliſſimæ gentis Chaldæorũ Sacerdos fuit;
cui ob diuinas prædictiones, vt inquit Plinius libro ſeptimo, Athenienſes publicè *Plinius.*
ſtatuam inaurata lingua poſuerunt. Hic Moſen longè ante bellum Troianum fuiſſe
affirmauit. Theodorus, Hipſicrates, & Mochus Phœnices fuere ſcriptores: quo-
rum hiſtoriam Aditus vir diſertus in Græcam linguam conuertit: in qua ſcriptum *Lib. 3. Reg.*
illi reliquerunt, fuiſſe bellum Troianũ paulò ante Salomonis tẽpora. Salomonem *cap. 6.*
autem (vti docent ſacræ literæ) annis octoginta & quadringentis Moſes anteiuit.

Conſtat porrò inter omnes, idque Plato etiam tradidit in Timæo, Ægyptios in 24.
condendis annalibus, notandiſque temporibus fuiſſe omnium diligentiſſimos. *Plato.*
Annales verò Ægyptiorum Ptolemæus Mendeſius ſacerdos ex ſacris libris com- *Ptolemæus*
poſitos edidit. In his Moſem regnaſſe apud Iudæos affirmat eo tempore, quo Ina- *Mendeſius.*
chus Argis imperabat; & diluuium Ogygis Atticam vaſtauit: à quo tempore
vſque ad Olympiades, mille præterque viginti præcurriſſe annos, ſupra docui
mus. Manetho etiam ſacerdos Ægyptius, rerumque Ægyptiarum ſcriptor, vetu- *Manetho.*
ſtate ac diligentia percelebris, in quodam ſuorum voluminum retulit, Hebræos
ex Ægypto, Imperatore Moſe, veniſſe in Palæſtinam, annis tribus & nona
ginta ſupra trecentos, priuſquam Danaus Argos veniret, licet eum Argiui an-
tiquiſſimum eſſe iactitent: id autem temporis, annis prope mille cladẽ Troiæ ante

greſſum eſt. Verùm pauca hæc de plurimis, ſat fuerit in præſentia de antiquitate Moſis commemoraſſe, quæ antiquiſſimi & nobiliſſimi Ethnicorum auctorum ſcripta teſtataque reliquerunt: quæ vera ſint omnia, nec ne, nunc non diſputo. Illud affirmo, Moſen omni Græca antiquitate, vel ipſorum Græcorum teſtimonio, fuiſſe antiquiorem.

25. *Comparatio antiquitatis Moſis cum Græcorũ antiquitate.*

Verùm age comparemus nunc antiquitatem Moſis, cum Græcorum antiquitate. Nihil apud Græcos antiquius memoratur Ogygis diluuio: poſt quod annis centum octoginta, vt ſuperiori Diſputatione oſtenſum eſt, natus eſt Moſes: quo quidem temporis tractu vſque ad Cecropem, primum Athenienſium regem, nihil memorabile reperitur. Cecropis verò ſynchronos & æqualis fuit Moſes: ſiquidem ille paulò minus ducentis annis poſt Ogygianum diluuium regnauit. Ergo ſi omnia Græcorum vetuſtiſſima, & ab illis celebrata, fuere poſt Cecropem, vt diximus, Moſe quoque poſteriora fuiſſe ea neceſſe eſt. Adhæc in præcedenti Diſputatione concluſum eſt, Moſen eſſe natum quadringentis triginta tribus annis ante bellum Troianum, & octingentis quadraginta ante Olympiades. Ex quo efficitur, Moſen fuiſſe ante primos Græcorum Theologos, Linum, Orpheum, Muſæum, qui vna tantum generatione præceſſerunt bellum Troianum, fuiſſe, inquam, Moſen ante iſtos annis prope quadringentis. Quoniam autem Homerus, vt minimùm centum annis fuit poſt bellum Troianum, vt dudum oſtendimus, liquet priorem eo fuiſſe Moſen plus quingentis annis. Ante ſeptem verò Græciæ ſapiẽtes, qui circa Olympiadem quinquageſimam floruerunt, ortus eſt Moſes plus mille annis. Et multò plus ante Pythagoram, Anaxagoram, Democritum, Hippocratem, Socratem, Platonem, Ariſtotelem, alioſque vel Philoſophiæ, vel Aſtrologiæ, vel Poëticæ, vel Oratoriæ, vel Medicinæ, vel Hiſtoricæ facultatis laude inter Græcos maximè celebres. Et quia Moſes eximius fuit poëta, Philoſophus, Orator, Hiſtoricus, vt docuimus in Præfatione primi Tomi noſtrorum Commentariorum in Geneſim; ex eo licet intelligere, Moſen fuiſſe antiquiſſimum, primúmque omnium Philoſophorum, & Oratorum, & Poëtarum, & Hiſtoricorum, quos Gentilitas celebrauit.

QVARTA DISPVTATIO.

An Moſes fuerit notus antiquis ſcriptoribus Ethnicis.

26. *An Moſes ante Chriſti aduentum fuerit ignotis Ethnicis ſcriptorib. Origenes.*

ORIGENES in Homilia ſecunda ſuper Cantica, quam Latinè vertit S. Hieronymus, ait, Moſen ante Chriſti Domini aduentum fuiſſe Græcis, aliiſque ſcriptoribus Ethnicis innominatum atque incognitum, poſt aduentum autem Saluatoris noſtri, & prædicationem Euangelij & Moſen, & Prophetas pernotuiſſe Gentibus. Verba Origenis, vbi exponit verſiculum illum Canticor. 1. *Vnguentum effuſum nomen tuum*, vt ſunt ab Hieronymo Latinè interpretata, huiuſmodi ſunt: ſicut vnguentum quod effuſione ſui, odorem longè latéque diſpergit: ſic Chriſti nomen effuſum eſt in vniu[illegible] Chriſtus nominatur, in omni mundo prædicatur Dominus: vnguentum

guentum enim effuſum eſt nomen eius. Nunc Moſis nomen auditur, quod prius
Iudææ tantùm claudebatur anguſtiis. Neque enim Græcorum quiſpiam meminit
eius: neque in vlla Gentilium literarũ hiſtoria de illo ſcriptum aliquid inuenimus.
Statim autem, vt Ieſus radiauit in mundo, eduxit ſecum Leges & Prophetas, & ve-
rè completum eſt: *Vnguentum effuſum nomen tuum*. Hæc Origenes: cuius ſententiã
iſtam eſſe falſam, ex his, quæ in hac Diſputatione commemorata ſunt, planè intel-
ligitur. Supra enim nominauimus Sachoniathonem Berutium, antiquiſſimũ ſcri-
ptorem, & Beroſum Chaldæum; Ptolemæum item Mendeſium, & Manethonem
Ægyptios ſcriptores: inter Græcos verò Artapanum, Polemonem, & Eupolemum,
qui amplam & honorificam Moſis mentionem fecerunt. His adde Trogum Pom- *Diodorus*
peium apud Iuſtinum libr. 36. & Diodorum Siculum, qui inter antiquiſſimos Le- *libr. 2.*
gumlatores numerans Moſen hæc ſcribit: Apud Iudæos Moſes, ab Iao, quem illi
Deum inuocant, acceptas leges ſe dare præferebat. Et Numenius Pythagoricus di- *Numenius.*
cere non dubitauit, nihil aliud eſſe Platonem, quàm Moſen Atticum: & Pythago- *Strabo.*
ram ſtudioſè, curioſeque ſectatum eſſe dogmata Moſis. Strabo etiam li. 16. ſcribit,
Moſen fuiſſe Hierophantem Ægyptium: ſed cum moleſtè ferret Ægyptiorum mo-
res atque inſtituta, illinc demigraſſe. Nam docebat (inquit) non rectè ſapere Ægy-
ptios, qui ferarum & pecorum imagines Deo tribuerent: Itemque Lybes & Græ-
cos, qui Deos, hominum formis figurarent.

Sed illud memorabile, quod Demetrius Phalereus, Præfectus Alexandrinæ bi- 27.
bliothecæ dixit Ptolemæo, Philadelpho, regi Ægypti, vt proditum eſt in hiſtoria, *Demetrius*
quam de ſeptuaginta duobus Interpretibus ſcriptam reliquit Ariſtęas. Rectum au- *Phalereus.*
tẽ fuerit (dixit Demetrius regi) & hos libros (legis Moſaicæ) extare inter tuos: quia
leges illæ & ſapientiores, & ſanctiores ſunt aliis, vt quæ ſint diuinę. Quo factũ eſt, *Hecatæus*
vt alij ſcriptores & poëtæ, & hiſtorici abſtinuerint à mẽtione iſtorum; quia vt He- *Abderites.*
catæus Abderites aſſerit, planè ſanctam quandam & venerandam contineant in ſe
ſententiam & contemplationem. Hæc ibi. Et in extremo propemodum eiuſdẽ hi-
ſtoriæ percunctanti regi, Quare tanti Operis nullus hiſtoriographorum aut poë- *Cur Ethnici*
tarum, aggreſſus ſit mentionem facere? reſpondit Demetrius: Tum quia iſta lex, in- *ſcriptores*
quit, eſt ſacro ſancta, & diuinitus lata: tum quod nonnulli aggreſſi diuina plaga, ab *nullam fece*
inſtituto deſtiterunt. Audiui enim cum Theopompus vellet quædam ex iſta Lege *rint mentio*
non ſatis incommodè verſa, inſerere hiſtoriæ ſuæ, animo fuiſſe valde turbatum vl- *nem libro-*
tra dies triginta: & in morbi intermiſſione, cum exoraſſet Deum votis, vt ſibi de- *rum Moſis.*
clararet quam ob cauſam hoc ſibi accidiſſet: fuiſſe ei in ſomno indicatum, propte-
rea accidiſſe, quia diuina euulgare conaretur, & ad homines referre. Qui cum ab
incœpto deſiſteret, dicitur fuiſſe morbo liberatus. Accepi etiam de Theodecte tra-
gico poëta, cum voluiſſet aliquid ex hoc libro transferre in quandam ſuam fabulã,
repentè orbatum eſſe viſu, donec intellexiſſet id ſibi accidiſſe, quòd rem ſacram &
diuinam audacter temerare tentaſſet: & per multos dies precibus & votis Deum
ſibi reconciliaſſe. His auditis, Philadelphus rex, acceptam à Demetrio legis Moſai-
cæ interpretationem, religioſa veneratione eam proſecutus eſt: iuſſitque magnam
curam haberi eorum librorum, religioſeque conſeruari. Hæc de Lege Moſis ad
Regem Ptolemæum dicta ſunt à Demetrio Phalereo, viro doctiſſimo, qui trecen-
tis ante Chriſti aduentum annis, tum Athenis, tum in Ægypto claruit. Verùm po-
namus finẽ huic Diſputationi, monẽtes, quæ de Græcorũ antiquitate hic ſtrictim
attigimus, eſſe à nobis delibata ex libris veterũ, & apprimè nobiliũ auctorũ, ex li-
bris, inquã, Ioſephi contra Apionẽ, ex libris Stromatũ Clemẽtis Alexãdrini, pręci-
puè autẽ ex primo: ex Chronicis Euſebij, & libris de pręparatione Euãgelica, nono
& decimo: & ex primo libro cõtra Iulianũ Apoſtatã, Cyrilli Alexandrini, aliiſque.

QVINTA DISPVTATIO.

De expoſitione infantis Moſis in flumine.

SVPER ILLIS VERBIS:

Exo. c. 2. vſque ad 10. Egreſſus eſt poſt hæc vir de domo Leui, & accepit vxorem ſtirpis ſuæ: quæ concepit & peperit filium, & videns eum elegantem, abſcondit tribus menſibus: Cúmque celare non poſſet, ſumpſit fiſcellam ſcirpeam, & liniuit eam bitumine ac pice: poſuitque intus infantulum, & expoſuit eum in carecto ripæ fluminis, ſtante procul ſorore eius, & conſiderante euentum rei, &c.

28. Ioſephus. HANC hiſtoriam pulchrè Ioſephus lib. 2. Antiquitatum enarrat, adiectis pluribus circumſtantiis ad expreſſiorem atque illuſtriorem rei geſtæ cognitionem non parum conferentibus. Cum enim narraſſet quemadmodum Amram, pater Moſis, diuino oraculo edoctus eſſet, filium, quem vxor eius vtero tunc gerebat, non modò non periturum, verum etiam vniuerſæ gentis Hebrææ ſeruatorem futurum ac liberatorem, poſt hæc ſubdit: Oraculo fidem fecit mulieris partus, quæ tam facilè eſt enixa, vt obſeruatores fefellerit, nihil ſentientes eorum quæ in vulgaribus puerperiis ſentiri ſolent. Tunc infantulum per tres menſes clam nutrierunt: ſed veritus Amram, ne re deprehenſa, mox & ipſe cum puero omnique familia ſublatus è medio, promiſſionem Dei faceret irritam, maluit ſalutem filij totam Dei prouidentiæ committere: certam ſpem habens eum prouiſurum, vt oraculi veritatem euentus declararet. Lectulo itaque è papyro contexto, quantus infantulum commodè capere poterat, bitumine illito, ne aqua penetrare poſſet, indiderunt puerum, atque in flumen proiecerunt, eius ſalutem Dei prouidentiæ committentes. In hunc modum cum à flumine deferretur, Maria ſoror eius, iuſſu matris, ex aduerſo per ripam deſcendebat, obſeruatura quo tandem papyraceum illud vas deportaretur à flumine. Hîc verò manifeſtiſſime Deus declarauit, nihil humana ſapientia, ſed omnia omnipotenti eius bonitate confici; eoſque qui propter vtilitatem ſuam aut ſecuritatem, aliis perniciem moliuntur, quantalibet vtantur diligentia, ſæpe tamen voti compotes haud quaquam fieri: Contra verò, qui ſuam ſalutem Deo committunt, præter opinionem, è mediis periculis emergere, quod & in hoc puero videre licet. Erat filia regi, nomine Thermutis: hæc dum ludit ad ripas fluminis conſpicata vas fluitans, miſſis natatoribus, iubet ad ſe in ripam extrahi: in quo viſus infans mirè placuit, quod pro ætate magnus eſſet ac pulcher. Tanto enim fauore Deus Moſen proſecutus eſt: vt eum fecerit ab illis nutriri & educari,

cari,qui propter eius natiuitatem, reliquos quoque Hebræos perdendos decreue-
rant.Iuſſit Thermutis Ægyptiam mulierem adduci,quæ infantem lactaret. Sed eo
non admittente mammam,verum auerſante,idque cum alia poſt aliam adducere-
tur: tunc Maria ſoror eius,quaſi non dedita opera, ſed fortuito ad ſpectandum
interueniſſet, Nihil agis,inquit,regina, dum nutrices infanti adhibes alieni gene-
ris mulieres: ſi Hebræam aliquam acceſſeres, is fortè gentilis mulieris mammam
admitteret. Placuit reginæ conſilium: iuſſitque vnam quampiam de Hebræis ad-
ducere.Ea verò communem adduxit matrem,ignotam omnibus qui tum aderant:
cuius infans auidè mamillam appetere,atque ei penitus inhærere viſus eſt. Hacte-
nus ex Ioſepho. Clemens Alexandrinus eandem commemorans hiſtoriam in *Clemens*
primo libro ſtromatum, pleraque mutuatus videlicet ex primo libro Philonis *Alexand.*
de vita Moſis, refert etiam verſus Ezechielis veteris poëtæ,& Iudaicarum tra-
gœdiarum ſcriptoris, quibus hæc ipſa hiſtoria concinnè admodum expo-
nitur.

Cæterùm de vaſe ſeu lectulo,quo Moſes expoſitus fuit in carecto ſeu papyrione 29.
(vtrumque enim in hac narratione ponitur)iuxta ripam fluminis,quale fuerit,non
ſatis inter interpretes conuenit. Primum enim pro eo quod Latinus interpres ha-
bet (fiſcellam) id eſt, ciſtam, Hebraicè eſt,*Thebath*,quod in vniuerſum ſignificat
arcam,hoc enim vocabulo appellata eſt arca Noë,& arca Domini:& ſic etiam ha-
bet Paraphraſis Chaldaica.Septuaginta Interpretes retinuerunt vocabulum He-
braicum,deflexum tamen ad terminationem Græcam appellantes Thibin, voce
apud Græcos inuſitata.Quocirca S.Auguſtinus in lib.2.Locutionum Exodi ſic ha- *Auguſt.*
bet: Quid ſit *Thibin* ideo difficile eſt noſſe, quia nec Græcus interpres ex He-
bræo,nec Latinus ex Græco vertit hoc nomen, ſed tranſtulit vt inuenit: Sic Au-
guſtinus.Græca tamen tranſlatio Complutenſis habet non Thibin, ſed θήκην, id
eſt,arcam:vt non vana ſit quorundam ſuſpicio,ſic etiam ſcripſiſſe L X X.Interpre-
tes,verum per inſcitiam vel negligentiam commutatis literis ex θήκην factum eſſe
Thibin.Haud dubiè deceptus eſt Origenes, qui in Homil. 2. in Exodum ſcripſit, *Origenes.*
Thibin genus eſſe tegminis ex virgis aut papyro contextum,vel ex arborum cor-
tice formatum:cum propriè non ſignificet aliud,niſi arcam,ſicut etiam habet ver-
ſio Pagnini & Vatabli, & Paraphraſis Chaldaica. A quo Ioſephus diſcrepare pu-
tandus non eſt,vocans lectulum.

Sed quia Latina tranſlatio hoc loco habet fiſcellam, in qua poſitus eſt Moſes, 30.
fuiſſe ſcirpeam,& locatam eſſe in carecto, ſiue, vt paulò infrà dicitur,in papyrio-
ne, declaranda eſt breuiter iſtarum vocum ſignificatio. Scirpus idem eſt quod *Scirpus*
iuncus:eſt enim leuis & fragilis iunci ſpecies,& paluſtris, quocirca plerique He- *quid ſit.*
braizantium,vertunt hìc,iunceam.Kimhi tradit vocem Hebræam (Gome) (ſuper *Rab. Kymhi.*
qua multa in hoc loco diſputat Oleaſter) ſignificare arborem ſiue lignum leuiſſi-
mum,qualis eſt arundo marina.Septuaginta verterunt papyraceam, ſicut etiam
Ioſephus lib.2.Antiquitatum.Eſt autem papyrus,vel papyrum, arbuſcula vel fru- *Papyrus.*
tex,maxime in paluſtribus Nili naſcens,obliqua radice,triangulis lateribus,decem
cubitis longa,& in gracilitatem faſtigiata.Ex hoc frutice quondam præparaban-
tur chartæ,in prætenues atque latiſſimas phillyras acu diuiſæ, quæ ab hoc fruti-
ce,papyrus appellabantur, & quia chartæ noſtræ eundem ſcribendi vſum præ-
ſtant,licet ex contritis linteis factæ, nihilominus tamen appellabantur papyrus.
Lege Plinium lib.13.cap 11.Papyri autem ingens erat in Ægypto circa Nilum co- *Plinius.*
pia.Carectum porrò,in quo dicitur poſita fiſcella Moſis,eſt locus Caricum com- *Carectum.*
plurium vno in loco naſcentium: eſt autem Carix herba alta,in ſpeciem gladij,&
ſub finem acuminata.Pagninus vocat Iuncetum: Kimhi, arundinetum: ſeptua-

 ginta.

Digitized by Google

gin̄a, paludem. Aben Eſdra ait apud Hebræos eſſe nomen fruticis circa fluminis ripas naſcentis. Ex his intelligitur, locum illum, in quo poſitus eſt Moſes fuiſſe paluſtrem, & ſtagnantibus Nili aquis affuſum, denſis tamen herbis vel arbuſculis ſeptum: vt inibi poſitus infans, non facile fluminis fluxu atque impetu abriperetur.

Arguitur falſitatis Ioſephus.

Malè igitur, & contra Scripturæ narrationem, Ioſephus dixit; Vas illud, in quo poſitus fuerat Moſes, proiectum eſſe in medium flumē, & deportatum eſſe ab aquis: filiam verò regis miſſis natatoribus, iuſſiſſe vas illud ex aquis extrahi, & ad ſe afferri. Perſpicuè namque tradit Scriptura contrarium in hoc loco, dicens: *Expoſuit eum in carecto ripæ fluminis.* Et paulò infrà: *Quæ cùm vidiſſet fiſcellam in papyrione,*
31. *miſit vnam è famulabus ſuis, vt tolleret illam; & allatam aperiens, &c.*

Rupertus. *Lucanus li. 4.*

Rupertus ſupradicta verba primùm hiſtoricè, tum allegoricè declarans, hunc in modum ſcribit lib. 1. Commentariorum in Exodum, cap. 9. Scirpus, genus aquoſæ geneſtæ, eſt ſine nodo: papyrus, leuis canna, de qua Lucanus ſic inquit;

Cum tenet omnia Nilus,
Conſeritur bibula Memphitis cymba papyro.

Bitumen contra ſentinam aquæ tenaciſſimum præſidium eſt. Hoc ergo ſategit, quantum potuit, parens Moſis, vt infans ſcirpeo in cophino ſuauiter cubaret; & leui papyro conſerta cymba, ſine pondere ſupernataret: & bene bituminata, ſentinam omnem aquæ excluderet. Porrò myſticè totum id, adminiſtrandæ per Moſen

Pſal. 45.

Scripturæ præſagium fuit. Elegans quippe infantulus vili ſcirpo contegitur: quia futurum erat eo ſcribente, vt elegantia ſpiritus, vilitate literę regeretur. Ipſe papyro, ſcriptoris eiuſdem futurum calamū deſignat iturum cum impetu fluminis, quod

Locus Iſaiæ cap. 18.

lætificat ciuitatem Dei, contra illa vaſa papyri, id eſt, vaſa ſcriptorum falſitatis, de quibus per Iſaiam, cap. 18. *Væ terræ cymbalo alarum, quæ eſt trans flumen Æthiopiæ, quæ mittit in mare legatos ſuos in vaſis papyri ſuper aquas.* Nec enim terra illa, ſcilicet Diabolus, ſiue Antichriſtus in terreno corpore futurus, qui propter ſuperbiam dicitur cymbalum alarum, id eſt, accentus blaſphemiarum; aliud mittit, niſi mendacium per legatos ſuos; id eſt, Paganos, & Hæreticos: in mare huius ſeculi; & in vaſis papyri, id eſt, ſcriptoribus mendacibus & fallacibus, per quos aduerſus Deum cōſurget, & conſiſtet. Contra quos per hunc elegantem infantulū miſſurus erat Deus
32. elegantiam & efficaciam inſuperabilis veritatis. Sic Rupertus.

Quæſtio an parētes Moſis peccauerint exponendo eum.

Sed quæſtio exiſtit hoc loco, num peccauerint parentes Moſis, exponendo eum tam manifeſto vitæ diſcrimini. Duplex enim dubitandi ea de re ratio exiſtit. Primum enim id videtur arguere ſententia illa B. Pauli 1. ad Timoth. 5. *Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum curam non habet, Fidem negauit, & eſt infideli deterior.* Deinde, Extra de Infantibus expoſitis, capite vnico, damnantur impietatis, qui relegato, vt ibi dicitur, pietatis officio, filios ſuos exponunt: & tam parentes exponentes liberos ſuos, quàm domini ſeruos, vel ancillulas, grauiſſimis pœnis decernuntur obnoxij. At enim contrà res habet: nec ſolùm non peccarunt parentes eius, verùm etiam & prudenter egerunt. Etenim non poterant aliter conſeruare vitam infantis: nam ſi eum domi retinere voluiſſent, haud dubiè per ſagaciſſimos exploratores deprehenſus puer periiſſet, & vna cum puero omnis familia. Nec parentes omni præſidio deſtitutum infantem reliquerunt: immo verò omnia illa, quæ poterant, pietatis officia præſtiterunt. Primum celarunt illum tribus menſibus: & cum diutius celari non poſſet, expoſuerunt eum, ſed quàm tutiſſimè potuerunt: nimirum in vaſe bene munito, & in loco ſatis tuto: iubentes item ſororem eius non procul ab eo abſcedere, vt illum, ſi qua iuuandi occaſio ſeſe offerret, quoquo modo adiuuaret. Quod ſi verum eſt, quod narrat Ioſephus, patrem eius fuiſſe diuino oraculo edoctum, Moſen, quo tunc grauida erat eius vxor, nequaquam propter atrox regis edictum,

ctum,periturum, quinetiam ſalutis & libertatis vniuerſæ Gentis Hebrææ futurum auctorem:meritò ſanè pater Moſis hoc fretus oraculo,puerum fidenter expoſuit, diuinæ protectioni eum permittens. Hinc ſolutio duarum ſuperiorum obiectionum,in promptu erit lectori.

SEXTA DISPVTATIO.

De Moſis adoptione, & de ipſo nomine Moſis impoſito ei à filia regis.

SVPER ILLIVS VERBIS:

Quem illa adoptauit in locum filij,vocauítque nomen eius Moſes, dicens: Quia de aqua tuli eum. *Verſu 10.*

33. EX iſtis verbis palam fit,Moſen fuiſſe adoptatum in filium à filia regis,&pro tali filio nutritum eſſe , vulgóque habitum atque honoratum.Idem quoque tradidit B.Stephanus,vt refert S.Lucas Actor. 7.dicens:*Expoſito autem illo,ſuſtulit eum filia Pharaonis , & nutriuit ſibi eum in filium.* Et B. Paulus ad Hebræos 11. *Fide , inquit , Moſes grandis factus,negauit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis.* Sed enim quia difficile videtur creditu,potuiſſe id fieri aſſenſu regis,qui atrociſſimus erat Hebræorum hoſtis, & à vate quodam Ægyptio præmonitus & prædoctus fuerat , naſciturum eo tempore ex Hebræis,qui Ægyptiis ingens afferret exitium: idcirco quæritur quemadmodum talis adoptio in filium,à filia regis fieri potuerit.Philo dicit, id factum per deceptionem,errorémque regis.Etenim filia regis,cum careret liberis, quorum tamen incredibiliter ardebat deſiderio,ſimulaſſe ſe grauidã , atque hunc peperiſſe, idque perſuaſiſſe regi.Hæc ſunt autem Philonis verba in primo libro de vita Moſis:Filia regis infantem,vt alienum,matri eius commendauit , Deo prouidente , vt prima educatio contingeret infanti domi apud parentes ſuos : Poſt hæc nomen ei datur,ſumptum ex ipſa re,quia eſſet ex aquis ſublatus : Nam Ægyptiorum lingua(Mos)aqua dicitur:vbi vero maioribus quàm pro ætate incrementis auctus, maturè ablactatus eſt,mater,eadem & nutrix,eum reddidit filiæ regis,eleganti ſanè præditum indole.Illa videns eum ſuprà ætatem proficere, ex aſpectu renouata, atque incenſa magis beneuolentia , facit ſuum filium ſuppoſititium: quippe iam ante muliebri arte finxerat ſe grauidam, vt nutritius putaretur filius, non aſcititius. Tam facilè ſuccedit,quicquid Deo placet,quantumuis arduum.Sic Philo.

Locus Actor.7. & ad Hebr.11.

Philo lib.1. de vita Moſis.

34. Ioſephus autem in libro 2.Antiquitatum , cauſam illius adoptionis refert ad incredibilem venuſtatem,& elegantiam Moſis,qua erat omnibus amabiliſſimus, vt non mirum fuerit tanta eius elegantia captam regis filiam , habere eum pro filio voluiſſe,& ipſum regem aſſenſum eſſe:ſed potiſſimùm referendam eſſe putat Ioſephus cauſam ad omnipotentem Dei voluntatem , qui , quod deſtinauit fieri , denique facit , etiam per eos , qui alieniſſimi erant , maximè volentes atque *Ioſephus.*

Digitized by Google

cupientes id fieri, ſcitiſſimè enim dictum eſt à Salomone; Cor regis eſſe in manu

Prouer. 21.

Dei, & flecti ab eo quocumque voluerit. Sic autem ſcribit Ioſephus: Admirandam gratiam infanti Deus addidit: nemo enim erat adeo tetricus; vt viſa Moſis pulchritudine non obſtupeſceret: ita vt, dum geſtaretur, obuios quoſque in ſe conuerteret, qui relictis ſeriis negotiis præcellenti eius forma contuenda ſatiari non poterant. Tanta erat pueriliis gratia, vt inuiti homines ab hoc ſpectaculo diſcederent. Quo factum eſt, vt Thermutis hunc ſibi filium adoptauerit, cum alioquin germanis liberis careret: allatumq; patri oſtentabat, dicens, de ſucceſſore ſe cogitare: Hunc puerum, inquit, ego educaui non minus indole, quã pulchritudine diuina excellentem: quem Nilus ipſe in ſinum meum tradidiſſe videri poteſt: quem ego decreui adoptare mihi in filium, tibi verò in principatum atque imperium ſucceſſorem: atque hæc dicens, patri infantem in manus tradit. At ille cum ad pectus appreſſiſſet ſuum, filiæ gratificaturus, comiter diadema ſuum eius capiti impoſuit. Moſes autem detractum capiti, & prolapſum in terram, pedibus etiam calcauit: id quod mox ominoſum eſt viſum, & regno & Ægyptiis portentoſum. Quinetiam ille ſacrorum ſcriba, qui natiuitatem eius infantis Ægypto exitialem fore dixerat, occidere puerum volebat, vociferans: Rex, puer iſte, per cuius necem ſecuritatem nobis Deus pollicetur, vaticinium iam confirmabit meum, dum puer etiamnum inſultat regno tuo, & diadema conculcat. Hoc interempto, tam Ægyptiis metum, quàm Hebræis ſpem & fiduciam adime. Thermutis verò, confeſtim eum eripuit, rege quoque non reluctante, cui Deus talem mentem animúmque indiderat, Moſis ſaluti prouidens: itaque educabatur in regia, quàm accuratiſſimè: Et Hebræi quidem fęlicitatem ſuæ gentis ſperabant: Aegyptiis contrà ſuſpecta erat eius educatio. Sed quia nemo erat tunc vel è cognatis regiis, vel ex aliis optimatibus, qui etiamſi Moſes ſublatus eſſet, magnoperè curaturus videretur Ægyptiorum commoda, abſtinuerunt ab eius cæde. Hactenus ex Ioſepho. Mihi vtraque ratio & cauſa tum Philonis, tum Ioſephi probatur: ſed illa potiſſimum, quæ id ad voluntatem & prædeſtinationem Dei refert.

Clemens Alexãdrinus. Ezechielis poeta verſus apud Clementem Alexandrinum.

Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromatum, memorat Ezechielis poëtæ tragici verſus, quibus hiſtoriam hanc deſcribens, ſic loquentem facit ipſum Moſen:

„ *Nomen dedit Moſes mihi quod ab humida*
„ *Ripa repertum, ſuſtulit flaminea.*
„ *Infantiæ at tempus mihi vbi tranſiit,*
„ *Ad regiam me mater adduxit domum,*
„ *Cum cuncta dixiſſet prius mihi ordine,*
„ *Genúſque, patriam, Deique munera.*
„ *Dum puerilis nobis itaque ætas fuit,*
„ *Et victus amplus, & doctrina regia,*
„ *Æquè dabantur, ac ſi eſſem eius filius.*
„ *Plenus dierum ſed vbi affuit ſinus,*
„ *Egreſſus ædes regias, &c.*

Narrat enim deinceps, quemadmodum occiderit Ægyptium, & ſepelierit in arena.

Cur Deus voluerit Moſen nutriri, & educari, in aula Regia.

Sed quæreret fortaſſe quiſpiam, cur Deus Moſen in aula regia nutriri atque educari voluerit. Cui reſpondendum eſt, id ſingulari factum eſſe Dei prouidentia. Primùm, quia nullus alius vel Hebræorum, vel Aegyptiorum, niſi filia Regis auſus eſſet contra Regis tam atrox in Hebræorum infantes edictum, Moſen ſuſcipere, & ſeruare & educare. Deinde, quia regali cura, & dignitate educatus, euaſit in virum vrbaniſſimis moribus atque elegantiſſimis præditum: atque animi magni-

tudine

tudine & liberalitate,aliiſque regiis virtutibus præcellentem; qualem ſcilicet decebar inſtitui,futurum poſt,ampliſsimæ gentis Rectorem atque Imperatorem. Ac demun ita factum eſt,vt omni diſciplina atque eruditione inſtitueretur, vt propter cognitas eius ab Aegyptiis eximias animi corporiſque virtutes, & admirabilem doctrinam atque ſapientiam, poſt deinde, cum apud ipſos,Dei legatione pro liberatione Hæbræorum fungeretur, maiorem haberet auctoritatem, fidem, admirationem, ac venerationem: maximè verò editis tot, tantiſque miraculis, quæ videntibus ipſis fecit.

De nomine autem Moſis impoſito à filia regis diſſentitur, vtrum nomen fuerit 56.
Aegyptiacum, an Hebraicum. Tres ſanè antiquiſſimi & celeberrimi ſcriptores, Philo, Ioſephus, & Clemens Alexandrinus, cenſent, fuiſſe vocem Ægyptiacam: idque admodum ſit veriſimile: non enim mulier Aegyptiaca impoſuiſſet nomē infanti, non ſuæ linguæ, id eſt, Aegyptiacum: ſed alienæ, atque etiam Aegyptiis exoſæ, Hebraicam dico linguam. Philonis verba in libro primo de vita Moſis ſunt huiuſmodi: Poſt hæc, nomen ei datur ſumptum ex ipſa re, quòd eſſet ex aquis ſublatus. Nam Aegyptiorum lingua (Mos) aqua dicitur. Sic Philo; Ioſephus verò: Et quia, inquit, proiectus fuerat in profluentem, ab hoc caſu nomen eſt ſortitus: aquam enim Aegyptij vocant (Mos) (Iſes) verò, ſeruatos: quare compoſita voce ex vtriſque, nomen infanti fuit inditum. Hæc Ioſephus. Clemens verò Alexandrinus in primo libro Stromatum hoc modo ſcribit; Deinde puero imponit nomen regina, Moſes, apta etymologia, eo quod eum ex aqua ſuſtuliſſet. Aquā enim (Mos) vocāt Aegyptij, in qua moriturus fuerat expoſitus: Moſen autem vocant eum Aegyptij, qui ex aquis emerſus reſpirauerit. Clarum eſt ergo, quod prius circumciſo puero parentes aliquod aliud nomen impoſuerint: vocatus autem fuerat Ioachim. Habuit autem tertium quoque nomen in cœlo, poſtquam in illud aſſumptus eſt, vt dicunt Myſtæ, nempe Melchi. Hactenus ex Clemente.

An nomen Moſis fuer. Aegyptiacum an Hebraicum.

Philo.

Ioſephus lib. 2. Antiquitatum.

Clemens Alexandrinus.

At verò Thoſtatus arbitratur, nomen illud Moſis fuiſſe Hebraicum: filiam autem Regis didiciſſe linguam Hebraicam ex puellis Hebræis, quas in ſuo famulatu habebat. Idemque contendunt Eugubinus, Lippomanus, Oleaſter; deducunt enim vocem Moſeh, à verbo Hebraico (Maſſah) quod ſignificat extrahere: hac enim ſignificatione vſus eo verbo eſt Dauid in libro 2. Reg. cap. 22. & in Pſalm. 17. illis verbis: *Extraxit me de aquis multis*, vt propterea fuerit appellatus Moſes, quod ex aquis extractus eſſet. Rabbi Aben Eſra ait, nomen Moſis Hebraicum eſſe, ſed tranſlatum ex lingua Aegyptiaca: in qua lingua vocatus fuit primum Monion, idq; teſtatur ſe in libro quodam Arabico reperiiſſe. Et verò, fieri potuit, vt appellatus fuerit primò Aegyptiaca voce, poſt factum ſit ei nomen Hebraicum, habens tamen ſimilem Etymologiam atque ſignificationē priori voci Aegyptiacæ.

Thoſtatus.

Eugubinus.

Lippoman.

Oleaſter.

Locus Pſal. 17.

Aben Eſra.

SEPTIMA DISPVTATIO

Quibus diſciplinis & artibus inſtitutus atque eruditus fuerit Moſes in Ægypto.

37. *Caietanus.* RECTE annotauit in hoc loco Caietanus, cum hîc dicit Scriptura Moſen fuiſſe adoptatum in filium à filia regis, & (vt B. Stephanus inquit, Actorum 7.) pro filio ab ea nutritum, ſatis ea re ſignificaſſe, cum quoque omnium liberalium, optimarumque artium genere, vt *Philo.* decebat regium filium, ſtudioſè, curioſeque fuiſſe inſtitutum. Quibus autem doctrinis, quibúſue artibus fuerit in aula regia Moſes eruditus, declarauit Philo in primo libro de vita Moſis. Facit enim tripartitam Moſis inſtitutionem, atque eruditionem, Chaldaicam, Græcam, & propriè Æægyptiacam: & à Chaldæis didiciſſe ait ſideralem, & aſtrónomicam ſcientiam, præſertim quæ futurorum prædictiones continet: à Græcis verò, Philuſophiam accepiſſe. Doctrinam porrò Ægyptiacam, duplicem facit: Vnam quidem, popularem, & apertam, & expoſitam omnibus; nimirum Geometriam, Arithmeticam, Aſtrologiam, & Muſicam: alteram verò Ægyptiorum doctrinam ſcribit fuiſſe ſecretam, & ſactam, & dictam Hieroglyphicam, maximo apud illos in pretio & honore, per ſymbola quædam atque ænigmata, grauiſſima quæque Phyſiologiæ, & Theologiæ, & Politicæ facultatis myſteria, & dogmata denotantem. Verùm præſtat ipſum audire Philonem, hæc, quæ nos curſim attigimus, diſertè ſcribentem: Nactus igitur educationem regiam, (inquit Philo) nequaquam infantium more delectabatur aſſentationibus, iociſue, aut luſibus, quamuis indulgenter haberetur ab educatoribus: ſed iam tum modeſtiam, grauitatemque præferens, malebat audire, ſpectareque vtilia: confeſtim itaque acceſſerunt aliunde præceptores: quidam vltro venientes è præfecturis Ægypti proximis: alij magnis pretiis inuitati è Græcia. Eos autem puer intra modicum tempus ſuperauit, natiua docilitate inſtitutionem præcurrens, vt reminiſci videretur, non diſcere: in rebus difficilioribus de ſuo comminiſcens aliquid; quippe præclara ingenia, multa nouant circa ſcientias. Et quẽadmodum bonæ habitudinis corpora, membris omnibus agilia, ſecuros pædotribas faciunt, exhibendo illis vel nihil negotij, vel minimum: itidemque agricolis generoſę plantæ per ſe proficientes in bonas arbores: ſic anima bene nata, præceptis obuiam ſe offerens, à ſe ipſa magis, quàm à magiſtris adiuuatur: arreptisque rudimentis cuiuſque ſcientiæ, equus (iuxtà prouerbium) fertur in planitiem. Itaque numeros & Geometriam, vniuerſamque Muſicam, tum practicam, tum contemplatiuam accepit ab Ægyptiis doctoribus: & inſuper occultam Philoſophiam deſcriptam literis, vt vocant, Hieroglyphicis, hoc eſt, notis animalium, quæ ipſi venerantur pro numinibus: Reliquas literales artes Græci docebant. Ex propinquis autem regionibus vocati Aſſyrij, ſuas literas, & Chaldæi ſideralem ſcientiã tradebant. Obſeruabat autem Moſes quid inter eos conueniebat, & quid differebat: intactusque à contentionibus veritatem tantùm quærebat: multò ſecùs quàm plerique, qui accepta ſemel qualiacumque dogmata, obſtinatè defendunt, ſiue proba fuerint, ſiue improba; more videlicet cauſidicorum mercenariorum, litibus ſerendis, & prolatandis propter lucrum gaudentium, ius verò & æquum negligentium. Hæc Philo.

38. *Refellitur Philo, & oſtenditur nullas fuiſſe in Græcia diſciplinas & doctrinas tempore Moſis.* Sedenim quod Philo dixit de Græcis Doctoribus & eruditoribus Moſis; falſum eſſe conuincitur tribus argumentis. Primùm enim B. Stephanus Actor. 7. hanc ipſam commemorans eruditionem & inſtitutionem Moſis, præcisè dixit, fuiſſe eum omni ſapientia Ægyptiorum eruditum; de doctrina autem Græca vel Chaldaica, qua Philo ait eum fuiſſe inſtructum, planè nullum verbum facit; quod ſanè, cum ad illuſtriorem Moſis laudem faceret, minimè tacuiſſet. Deinde, antè ſeptem illos & primos Græciæ ſapientes, qui circa Olympiadem quinquageſimam claruerũt, nulla fuit apud Græcos philoſophia, vel grauis doctrina. Ortus verò Moſis, *Locus Actor. 7.*

vt

Digitized by Google

vt ſuprà oſtenſum eſt, plùs mille annis ætatem ſeptem illorum ſapientum anteceſſit. Quid plura; primus omnium dicitur Cadmus literas à Phœnicibus acceptas in Græciam tranſtuliſſe, & in vſum Græcorum primò induxiſſe: Cadmus porrò non paucis annis Moſe poſterior fuit.

39. Eadem fermè Philoni de inſtitutione Moſis tradit Clemens Alexandrinus in primo libro Stromatum, indubiè mutuatus ea, paucis adiectis, ex Philone. Cùm autem, ait Clemens, ætate iam eſſet grandior Moſes, Arithmeticam & Geometriam, Rhytmicam & Harmonicam, & præterea Medicinam, ſimulque Muſicam doctus eſt ab iis, qui erant inſignes apud Ægyptios: & inſuper eam, quæ traditur per ſymbola, ſeu ſigna, philoſophiam, quam in literis oſtendunt Hierogyphicis. Alium verò doctrinæ orbem tanquam puerum regium, Græci eum docuere in Ægypto, vt dicit Philo in vita Moſis. Didicitetiam rerum cœleſtium ſcientiam à Chaldæis & Ægyptiis. Vnde in eius rebus geſtis dicitur fuiſſe doctus in omni ſapientia Ægyptiorum. Eupolemus autem in lib. de Iudææ regibus, dicit, Moſen fuiſſe ſapientem, & Grammaticam, atque literas primùm tradidiſſe Iudæis, à quibus Phœnices acceptas tranſtulerunt ad Græcos *Hæc Clemens.*

Clemens Alexandrinus.

40. At enimuerò primum omnium Moſen dediſſe literas Hebræis, haud quaquam probatur B. Aug. in li. de ciuit. Dei 18. cap. 39. ſuper ea de re hunc in modum diſſerenti: Non eſt credendum, quod nonnulli arbitrantur, Hebræam tantùm linguam, per Heber, à quo Hebræi ſunt appellati, fuiſſe ſeruatam, àtque inde perueniſſe ad Abraham; Hebręas autem literas à lege cœpiſſe, quæ data eſt per Moſen. Sed potiùs exiſtimare conuenit, per illam ipſam ſucceſſionem Patrum, Hebræam linguam cum ſuis literis eſſe cuſtoditam. Denique Moſes in populo Dei conſtituit, qui docēdis literis præeſſent, priuſquàm diuinæ legis literas vllas noſſent. Hos appellat Scriptura, *Grammatum Iſagogos*, qui Latinè dici poſſunt literarum introductores; eò quòd eas inducant quodammodo in corda diſcentium, vel in eas potiùs ipſos, quos docent, inducant. *Sic Auguſtinus.* Ioſephus autem primò libro Antiquitatum, apertè teſtatur, etiam ante Diluuium, vt linguæ Hæbraicæ, ſic etiam literarum vſum fuiſſe apud priſcos illos homines. Nam de poſteris Seth, qui fuerē ante Diluuium, verba faciens, ita ſcribit: Sideralem ſcientiam, & cæleſtium rerum cognitionem excogitauerunt. Ne autem inuenta ſua ex hominum notitia dilaberentur, & priùs perirent, quàm pernoſcerentur; ſcientes, prædixiſſe Adamum, duplicem fore vniuerſalem rerum interitum; vnum incendio, diluuio alterum: excitatis duabus columnis, vtrique ſua inuenta inſcripſerunt: vt ſi lateritiam diluuio deleri contingeret, lapidea ſuperſtes, hominibus diſcendi copiam faceret, & quæ inſcripta continebat, ſpectanda exhiberet. Lapidea porrò columna ab ipſis dicata, noſtris etiam temporibus extat in terra Syria. *Hæc Ioſephus.*

B. Auguſt. ait, Moſen non fuiſſe inuentorem literarum Hebraicarum.

Deut. 29.

γραμμάτων εἰσαγωγούς.

Ante diluuium fuiſſe vſum literarum Hebraicarum. Ioſephus.

Vaticinium Adam de duplici mūdi exitio.

OCTAVA DISPVTATIO.

De ſapientia Ægyptiorum, qua eruditus eſt Moſes: qualiſnam fuerit, & vnde ab Ægyptijs accepta.

SVPER ILLIS VERBIS B. STEPH.

Actor. 7.

Et eruditus eſt omni ſapientia Aegyptiorum: & erat potens in verbis, & in operibus ſuis.

***

Artapanus dicens, Moſen inuentorem fuiſſe apud Aegyptios literarum, refellitur.

41. QVONIAM in hoc loco agimus de Moſis inſtitutione, congruè facturi videmur, ſi etiam hîc ſententiam illam B. Stephani, de inſtitutione Moſis in omni ſapientia Ægyptiorum, penſitemus, ac diligenter exponamus. Verùm ante omnia præmonendus eſt Lector, euidenter illa ſententia B. Stephani confutari, & falſitatis argui, quod prodidit Artapanus peruetuſtus ſcriptor, referente Euſebio in libro nono de præparatione Euangelica, capite vltimo. Tradidit enim Artapanus, inter alia præclara Moſis inuenta, & vtilitates Ægyptiis ab eo allatas, literas etiam ipſum ſacerdotibus Ægyptiorum tradidiſſe: atque eo factum eſſe, vt quaſi Deus ab Ægyptiis ille coleretur, & propter literarum inuentionem appellatus fuerit ab Ægytiis

Qualis & quotuplex fuerit ſapientia Aegyptiorum.

42. Mercurius. Sed hoc falſum eſſe, arguit ſententia beati Stephani dicentis; Moſen, cùm puer eſſet, eruditum fuiſſe omni ſapientia Ægyptiorum. Ergo ante Moſen, Ægyptij non literas modò, verùm etiam multiplicem ſapientiam habuerunt.

Iuſtinus Martyr. Diodorus Siculus. Diogenes Laërtius. Euſebius. Clemẽs Alexandrinus.

Verùm breuiter exponamus, qualis fuerit apud priſcos illos Aegyptios, in tempore Moſis, doctrina & ſapientia. Sanctus Martyr Iuſtinus duplicem fuiſſe ſcribit apud Aegyptios, id temporis, doctrinam: Vnam quidem apertam & vulgarem, & quibuslibet tradi ſolitam; erat autem hæc Geometria, Arithmetica, Aſtrologia, & Muſica; quibus præterea, ſecundum Diodorum lib. 2. & Diogenem Laërtium in Proœmio, Euſebium lib. 1. de præparatione Euangelica, & Clementem Alexandrinum in quarto libro Stromatum, adiicere oportet & Phyſiologiam, haud multùm diſſimilem Peripateticæ; & Theologiam tum de natura, & varietate Deorum.

rum: tum de ritibus,& cæremoniis in Deorum cultu obſeruandis. Altera Ægyptiorum doctrina erat ſecreta & ſacra, dictáque Hieroglyphica, magno apud illos in pretio & honore habita, nec quibuslibet, ſed electis tantùm, eximiiſque viris cognobilis; per ſymbola nimirum & ænigmata, Phyſiologiæ & Theologiæ, necnon & Politicæ facultatis myſteria & documenta inſinuans & adumbrans. Adſcribam hîc Iuſtini ſuper ea re verba. Propoſita Iuſtino fuerat ab Orthodoxis quæſtio hæc, quæ inter quæſtiones Orthodoxorum numeratur XXV. Si inſtitutus erat Moſes in omni ſapientia Æegyptiorũ, adeò vt factis dictiſque potens eſſet, vt tradunt diuinæ literæ: cõſequens vtique eſt, vt Aſtromantiã,& Geometriã,& Aſtrologiam, quæ apud Aegyptios errorum documenta tradebant, etiam Moſes didicerit. Quomodo igitur ex talibus dictis,& factis, taliúmque diſciplinarum cognitione & vſu, Moſen celebrari dignum fuit? Ad hanc quæſtionem ſibi propoſitam ita reſpondet Iuſtinus: Celebrat Moſen diuina Scriptura ob dictorum factorúmque potentiam, non propter dicta & facta per ſe, erant enim indigna, ob quæ celebraretur Moſes. Sed quia propter vtraque percelebris & admirabilis apud Aegyptios erat Moſes, videlicet propter orationis diſciplinam, & ciuilis vitæ claritatem: cui tamen vtique pietatem prætulerat Môſes, atque ob eam cauſam laudatur & celebratur in ſacris literis. Aſtronomantia porrò, Aſtrologia & Geometria, erant tunc temporis apud Ægyptios diſciplinæ forenſes,& vulgares,& humiles,& abiectæ habebantur. In pretio autem & honore apud illos erant diſciplinæ, quæ vocantur Hieroglyphicæ: quæ quidem in penetralibus, abditiſque locis & ſacris, nec quibuslibet hominum, ſed eximiis tantùm electiſque tradebantur. Harum Moſes ſcientiam quidem habebat, vſum verò minimè: vtpotè contrarium diuino Hebræorum regimini, propter quod ille contempta vniuerſa regali in Ægypto potentia, maluit cum Dei populo aduerſa pati. *Hæc Iuſtinus.* Huiuſmodi porrò ſymbolicam & ænigmaticam Aegyptiorum ſapientiam, tres habuiſſe ſpecies, Imitatiuam, Tranſlatiuam,& propriè dictam Aenigmaticam, copioſè atque eruditè docet Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromatum, corúmque velut ſummam quandam diſtinctè Sixtus Senenſis expoſuit in lib. 2. Bibliothecæ ſanctæ.

Iuſtinus Martyr. *Ad Hebræos 11.* *Clemẽs Alexandrinus.* *Sixtus Senenſis.*

43\. Sequitur altera quæſtio, vnde iſtiuſmodi ſapientiam acceperint Aegyptij, quiſue apud eos primus doctor eius, aut etiam inuẽtor fuerit. Tres auctorum ſunt opiniones. Prima, Ethnicorum,& cùm primis Iamblici, facientium eius ſapientiæ primum doctorem,& inuentorem, Mercurium, Triſmegiſtum, propterea cognominatum, quòd idem maximus philoſophus fuerit, maximúſque rex, & idem ſacerdos maximus: ſub cuius nomine nunc exſtant dialogi duo, Pimander,& Aſclepius. Iamblicus quidem certè in libro, quem de myſteriis Aegyptiorum ſcripſit, hunc Mercurium affirmat, non ſolùm philoſophiæ, ſed totius etiam Aegyptiacæ ſapientiæ fuiſſe auctorem, teſtéſque Seleucum & Menœcum excitat, veteres ſcriptores, aſſerentes, ſcripſiſſe eum de vniuerſa Aegyptiorum ſapientia libros triginta ſex mille, & quingentos viginti quinque. Clemens libro ſexto Stromatum, ait, ſua ætate fuiſſe libros eius de vniuerſa Aegyptiorum philoſophia triginta tres: de Medicina libros ſex: de Sacerdotibus decem: de Aſtrologia libros quatuor. Verùm iſtam opinionem falſam eſſe demonſtrat ratio temporum. Etenim Mercurium iſtum vel paulò iuniorem fuiſſe Moſe, vel etiam non paucis annis poſteriorem, ex veterum monumentis notum eſt. Nam quo tẽpore natus eſt Moſes, eo tẽpore claruit Atlas ille celebrariſſimus Aſtrologus,& Promethei Phyſici frater,& maternus auus Mercurij, vt docet Euſebius in Chronicis,& S. Aug. li. 18. de ciuitate Dei, c. 8. Huius porrò Mercurij cẽſent nonnulli nepotem fuiſſe alterũ Mercurium,

Quis fuerit ſapientiæ Aegyptiacæ primus doctor aut inuentor. *Prima opinio, quòd auctor Aegyptiacæ ſapiẽtiæ fuerit Mercurius Triſmegiſtus, reiicitur.* *Mercurij ſcripta.* *Clemens Alexandrinus.* *Euſebius.* *S. Auguſt.*

cognomine Triſmegiſti nobilitatum,de quo nunc agimus. Cùm igitur ſapientia Ægyptiaca,qua Moſes in prima ætate eruditus eſt, multò antiquior fuerit ipſo Moſe:eóque poſterior fuerit iſte Triſmegiſtus,palàm eſt,eum auctorem eſſe non potuiſſe Ægyptiacæ ſapientiæ quam Moſes didicit.

Secunda opinio,quòd diſciplinas Aegyptij didicerint ab Abraham.

Eupolemus apud Euſebium. Ioſephus.

44. Altera ſatis peruulgata opinio eſt,bonas diſciplinas,atque iſtam ſapientiam didiciſſe Ægyptios à Patriarcha Abraham eo tempore, quo fame compulſus petiit Ægyptum,atque inibi aliquandiu moratus, bonas diſciplinas Ægyptios docuit.Apud Euſebium lib.9.de præparat.Euangelica, cap. 4. Eupolemus antiquus ſcriptor teſtatur,Abraham in vrbe Heliopoli,vnà cum ſacerdotibus verſatū eſſe,à quo illi Aſtrologiam didicerunt.Et Ioſephus in primo libro Antiquitatum, tradit, Abraham ob ſapientiam fuiſſe magno in pretio habitum ab Ægyptiis, vt qui eximiam intelligendi,iuxtáque dicendi facultatem præ ſe ferret,quibus ille & numerorum,& aſtrorum ſcientiam benignè impertiuit:námque anteà earum diſciplinarū planè rudes illi,atque ignari fuerant.Hæ porrò diſciplinæ à Chaldæis ad Ægyptios perlatæ,diu multúmque inibi floruerunt:Poſteà verò ab Ægyptiis tranſuectæ ſunt ad Græcos. *Hæc Ioſephus.*Sed iſtam opinionem non eſſe probabilem,dupliciter probatur.Primùm enim Abraham breuiſſimo tēpore tunc fuit apud Ægyptios, vt perſpicuè oſtendit narratio Moſis in ca.12.Geneſis:itaque diſciplinas Ægyptiis, in tanta temporis breuitate,tradere non potuit.Verùm hæc nos enucleatiùs,& latiùs diximus in tertio tomo Commentariorum noſtrorum in Geneſim ſuper cap. 12.Geneſis,in diſputatione 6.Deinde,B.Auguſtinus in lib.18.de ciuitate Dei, cap. 40.grauiſſimo M.Varronis teſtimonio firmat, Aegyptios primùm didiciſſe literas,magiſtra Iſide,paulò plus duobus annorum millibus ante ſuam ætatem.Euſebius autem in Chronicis, Inachi regis,cuius filia Iſis fuit,regnū inchoat poſt mortem Abrahæ: Non igitur Abraham Aegyptiis diſciplinas tradidit, qui poſt mortem Abrahæ primas literas ab Iſide didicerūt.Si autem,quam dixi,Euſebij Chronologiam eſſe veram credimus,non erit verum,Iſidem fuiſſe ante ætatem vel Varronis,vel B.Auguſtini non multò plùs duorum millibus annorū. Etenim regnante Inacho & viuente eius filia Iſide,factum eſt Ogygis diluuium, quod mille viginti annis præceſsit primam Olympiadem. Marcus autem Varro claruit circa Olympiadem centeſimam octogeſimam,B.verò Auguſtinus circa trecenteſimam Olympiadem,poſt annos ſcilicet quadringentos ab ortu Domini noſtri.Quapropter Iſis præceſsit ætatem Varronis,annis mille & minùs octingentis,id eſt,multò minùs duobus millibus annorum:Aetatem verò B. Auguſtini præceſsit annos propè bis mille ducentos:id autem eſt,multò plùs duobus millibus annorum.

Marcus Varro apud Auguſtin. Euſebius. Diſcutitur Chronologia S.Auguſt. vel Varronis de tempore Iſidis.

45. Tertia ſententia,prioribus haud paulò probabilior eſt huiuſmodi:Aegyptios& literas,& doctrinarum elementa accepiſſe ab Iſide,vt Varro tradidit: Verùm poſteà,cùm ab aliis,tum præcipuè à Iacob,qui iam ſenex per decem & ſeptem annos cum Aegyptiis verſatus,& apud eos mortuus eſt, doctrinæ Aegyptiacæ magnam eſſe factam acceſsionem & ingentia eſſe allata incrementa,credibile admodum eſt. Sed maximè Aegyptios docuit multiplicem ſapientiam Ioſeph:is enim per octoginta annos,ſummo cum Imperio,ſecundum regem, Aegypto præfuit, maxima prudentiæ & ſapientiæ apud Aegyptios in opinione & admiratione: & huic ſententiæ videtur ſuffragari etiam diuina Scriptura,quæ de Ioſeph, dū verſatus eſt in Aegypto,hæc ſcribit:*Conſtituit eum*,Rex Aegypti ipſum Ioſeph, *Dominum domus ſuæ,& principem omnis poſſeſſionis ſuæ,vt erudiret principes eius ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret.*Nā Aegyptij ſapientiā à Iacob, & Ioſeph acceptā, per alios Hebrææ gentis viros ſapientes,quibus cum ampliùs ducentis annis cōuerſati ſunt, maiorem in modum amplificare potuerunt, & amplificarunt ſanè,

Locus Pſalmi 104.

ſed

ſed admixtis ex ſua ſuperſtitione,& Dæmonum illuſione pluribus, variiſque erroribus,vaniſſimis profectò & abſurdiſſimis: vt mirum non ſit,in doctrinis, & inſtitutis,& legibus Ægyptiorum veterum,multa Hebræorum doctrinæ,legis, & morum ſimilliima,legi apud Herodotum,& Diodorum Siculum, alioſque, qui de priſcis Ægyptiis ſcripſerunt.

NONA DISPVTATIO.

Cur Deus Aegyptiorum diſciplinis erudiri Moſen voluerit: & quam hæc hiſtoria Moſis habeat allegoricam futurorum ſignificationem.

CVR Deus voluerit Moſen Ægyptiorum ſapientiam perdiſcere, tres 46.
cauſas ſatis idoneas & probabiles afferre licet. Ac primò quidem, quò eſſet Moſes apud Ægyptios in maiori pretio & honore: & poſtea,Dei ad Pharaonem mādata,maiori auctoritate & efficacia exequeretur. Ægyptij nempe,eos,qui ſuæ rudes erant ſapientiæ, deſpiciebant; in ea verò præſtantibus, ſingularem honorem, maximamque fidem habebant. Quanti verò Moſen facerent Ægyptij, intelligere licet ex illis Scripturæ verbis Exodi 11. *Fuit Moſes magnus coram ſeruis Pharaonis,& omni populo.* Deinde, pertinet ad conſummatam, & omnibus numeris abſolutam ſapientis viri perfectionem & laudem, noſſe omnia:non ſolùm propria & domeſtica, ſed externa & aliena;non ſolùm vera, ſed etiam falſa; non ſolùm bona & vtilia;ſed mala & noxia:tum ad malorum prouiſionem & cautionem, fugamque; tum ad maiorem in bonis confirmationem: eadem enim contrariorum eſt diſciplina, vt videre eſt in Medicina,Ethica,Agricultura,Militari diſciplina, & Politica. Salomon, omnium ſapientiſſimus mortalium, partem quandam ſapientiæ ſuæ duxit,noſſe hominum ſtultitias & errores. *Dedi cor meum vt ſcirem prudentiam atque doctrinam, erroreſque,ac ſtultitiam.* Et in libro Eccleſiaſtici, capit. 39. perfectus amator, ſectatorque ſapientiæ deſcribitur hiſce verbis: *Sapientiam omnium antiquorum exquiret ſapiens, & in Prophetis vacabit: narrationem virorum nominatorum conſeruabit, & in verſutias parabolarum ſimul introibit, occulta prouerbiorum exquiret, & in abſconditis parabolarum conuerſabitur. In terram alienigenarum gentium pertranſiet: bona enim & mala in omnibus tentabit.* *Locus Eccleſiaſtæ,c.1* *Locus Eccleſiaſtici,c.39*

Ad hæc, cognitio diſciplinarum & ſapientiæ Ægyptiorum duas Moſi, & has 47.
quidem ingentes, & muneri, quod poſteà obiturus erat, plurimùm conducentes vtilitates,attulit. In illa enim Ægyptiorum doctrina, multa erant non ſolùm falſa, ſed vana, abſurda, ſuperſtitioſa, & impia:quorum falſitas,& vanitas, & impietas, tantò apertiùs demonſtrari, tantóque validiùs confutari poterat;quantò meliùs & penitiùs eſſet cognita. Id porrò multùm proficere poterat tum ad conuerſionem Ægyptiorum ad veritatis notitiam; tum ad continendos Iudæos in accepta veritatis à maioribus ſuis doctrina; ne, pro ipſorum natiua ad malum propenſione,

H deflue

deſluerent ad errores Ægyptiorum, Erant tamen non pauca in illis Ægyptiorum diſciplinis & artibus non ſolùm vera, ſed frugifera, & humanæ ſocietati, ac vitæ plurimùm conducentia, & quæ Moſi, futuro ampliſſimæ gentis Imperatori & Legiſlatori, necnon & doctori, atque rectori multiplicem vſum, ingenſque adiumentum afferre poſſent. His addere oportet, quod tradit Clemens Alexandrinus libro 6. Stromatum, Moſen in quibuſdã legibus & pręceptis ſuis tradendis, vſum eſſe Hieroglyphica Ægyptiorum ratione, per Symbola quædam & ænigmata, ſalutaria virtutum moralium, & religionis adumbrando & inſinuando documenta.

Clemens Alexandrinus.

Ariſtæus in hiſtoria, quam ſcripſit de Tranſlatione LXXII. Interpretum.

Eleazarus certè Pontifex Iudæorum, Andreæ & Ariſtææ legatis regis Philadelphiæ ad ipſum, percunctantibus ex eo, non ſine admiratione, cur Moſes, cæteroqui vir prudentiſſimus & ſapientiſſimus, interdixiſſet Iudæis quorundam animalium eſum, quibus vulgo cæteræ Gentes veſcerentur: & ad vſum ſacrificiorum quædam animalia admiſerit, & reiecerit alia; reſpondit iſtiuſmodi præcepta Moſis, eſſe Symbolica, & ænigmatica, qualia erant Hieroglyphica Ægiptiorum, & famoſa illa Pythagoræ Symbola: de quibus pauca quædam à B. Hieronymo in libro tertio Apologiæ aduerſus Ruffinum, ſtrictim memorata, non ab re fuerit, vt hîc adſcribam. Ænigmata illa Pythagoræ, (ait Hieronymus) quæ diligentiſſimè Ariſtoteles in ſuis libris perſequitur, huiuſmodi erant. *Staterem ne tranſilias*: id eſt: Ne prætergrediare iuſtitiam. *Ignem gladio ne fodias*. Iratum videlicet, & tumidum animum, verbis maledicis ne laceſſas. *Coronam minimè carpendam*, id eſt: Leges vrbium conſeruandas. *Cor non comedendum*, id eſt, Mœrorem de animo proiiciendum. *Per viam publicam ne ambules*, id eſt, Ne multorum ſequaris errorem. *Hirundinem in domum non eſſe recipiendam*, id eſt, Garrulos & verboſos homines ſub eodem tecto habendos non eſſe. *Oneratis ſuperponendum onus, deponentibus autem onus minimè communicandum*, id eſt, Ad virtutem contendentibus augenda eſſe præcepta, laborem verò fugientes, & otio deditos eſſe relinquendos. Hæc pauca de Symbolis Pythagoræ, referente B. Hieronymo, indicare Lectori, non alienũ duxi.

Symbolica Pythagoræ documenta ex B. Hieronymo.

48. Cæterùm in hac hiſtoria Moſis deliteſcentem, opertamque allegoricam futurorum ſignificationem aperientes, oſtendamus, quid hiſtoria ortus, expoſitionis, & adoptionis Moſis præfigurauerit de Chriſto. Natus eſt Moſes quo tempore cœpta fuerat, & vehementer flagrabat ſeruitus & afflictio Hebræorum: Natus, inquam, tunc eſt Moſes, futurus eius ſeruitutis depulſor, & gentis ſuæ liberator. Similiter Chriſtus in mundum venit factus homo, quo tempore primum gens Hebræa redacta fuerat ſub ſeruitutem regis alienigenæ Herodis, quando nimirum verè completum eſt illud vaticinium Iacob: *Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de fæmore eius, donec veniat, qui mittendus eſt*. Verùm tunc præcipuè Chriſtus venit, cùm Diabolus oppreſſum tenebat genus humanum duriſſima ſeruitute vitiorum, præſertim autem idololatriæ. Moſes tribus menſibus in domo parentum ſuorum occultatus eſt. Chriſtus occultatus eſt in veteri lege, quæ ſignificatur per Moſen, etiam quodammodo tribus menſibus. Dum enim lex Moſis durauit, tripartitum fuit regimen Iudæorum: primò ſub Iudicibus: tum ſub Regibus: denique ſub Pontificibus. Chriſtus igitur occultatus eſt in lege, quæ viguit hiſce tribus temporibus. Vel aliter Chriſtus occultatus eſt in veteri Teſtamento, id eſt, occultè ſignificatus trifariàm: Primùm in perſonis & factis, vt in immolatione Iſaac, in venditione Ioſeph, in pugnã Dauid cum gigante Goliath. Deinde in ſacramẽtis & ſacrificiis, aliiſue cæremoniis illius legis; vt in agno Paſchali, in Manna, in ſerpente æneo, aliiſque, ſuper quibus præclarè diſputat Apoſtolus in epiſtola ad Hebræos. Ac demùm in oraculis & vaticiniis, vt illud Iacob: *Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de fæmore eius, &c.* Et illud Moſis: *Prophetã de gente tua, & de*

Geneſ. 49.

Geneſ. 22. Infrà 37. 1. Reg. 17. Exodi 12. & alibi. Infrà 16. Num. 21. Geneſ. 49. Deut. 18.

fratribus

fratribus tuis,ſicut me,ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus: ipſum audies, &c. & alia
plurima vaticinia ad Chriſtum pertinentia, quorum referti ſunt Prophetarum
libri, præſertim Iſaiæ,& Danielis. Proiectus eſt à parentibus in flumen Moſes: &
Chriſtum Synagoga in aquas tribulationis, & mortis deiecit. In perſona enim
Chriſti dixit Dauid: *Intrauerunt aquæ vſque in animam meam: infixus ſum in limo* Locus Pſa. 68.
profundi,veni in altitudinem maris,& tempeſtas demerſit me. Moſen à parentibus ab-
iectum & expoſitum mulier infidelis accepit,& pro filio ſuo educauit: ita populus
Gentilis Chriſtum à Iudæis abiectum gaudens & exultans fide accepit, & religio-
ne adorauit,& pro Deo ſuo coluit. Et Moſes quidem natus eſt in domo exigua,&
ex parentibus pauperibus & ſeruientibus: ſed magnificè ac ſplendidè, & regaliter
nutritus & educatus eſt à filia regis: Conſimili ratione,Eccleſia Chriſti in ortu ſuo
puſillá, & paupercula fuit: vbi verò Chriſtum Gentilitas accepit, euaſit in ampliſ-
ſimam & honoratiſſimam, & ditiſſimam: ſicut diſertis verbis prædixerat Iſaias fu-
turum. Quod autem Moſes adoptatus eſt à muliere Gentili propter eius elegan- Iſa. 49. &
tiam,& hoc futuri præſagium fuit. Futurum enim erat,inquit Rupertus,vt ſcholis 60.
Gentilium placeret maximè elegantia & maieſtas ſanctarum Scripturarum. Verbi Rupertus
gratia,Ptolemæus Philadelphus rex Ægypti,cùm omnium Scripturarum vtilium lib. 4. Com-
ſtudio flagraret,leges quoque Dei per Moſen conſcriptas,ſibi in Græcum ſermo- mentariorũ in Exodũ,
nem transferri,ſumma inſtantia depoſcens,accepit ab Eleazaro Iudæorum Pon- cap. 9.
tifice ſeptuaginta duos ſeniores: à quibus leges Dei Græcè interpretatas relegens,
oppidò lætatus eſt. Nã quod hîc rex egit,ſimile quodãmodo fuit, atque quod ſo-
ror Moſis Maria procul ſtans,matrẽ eius vocauit: quæ & nutriuit infantẽ,& adul-
tum tradidit filiæ Pharaonis. Mater quippe ſanctæ Scripturæ lingua Hebræa eſt,
quam ad interpretandum,vel transferendum in Græcum,euocare philoſophia per-
ſuaſit regi Philadelpho. *Sic Rupertus.*

DECIMA DISPVTATIO.

An Moſes iuſtè occiderit hominem Ægyptium rixantẽ cũ Hebræo.

SVPER ILLIS VERBIS:

In diebus illis,poſtquàm creuerat Moſes,egreſſus eſt ad fra- Verſu 11. & 12.
tres ſuos: vidítque afflictionem eorum, & virum Aegy-
ptium percutientem quendam de Hebræis fratribus ſuis.
Cúmque circumſpexiſſet huc atque illuc, & nullum ad-
eſſe vidiſſet,percuſſum Aegyptium abſcondit ſabulo.

POST infantiam Moſis, vſque ad annum fermè quadrageſimum, 49.
quem agebat,cùm occidit illum Ægyptium, nihil de eo proditum
eſt in ſacris literis: ſicut etiam de Chriſto, poſt infantiam eius Luc. 2.
vſque ad annum trigeſimum,nihil Euangeliſtæ tradiderunt,niſi re-
manſionẽ eius duodennis in tẽplo. Manſit itaque Moſes in Ægypto

Ioſephus li. 2. Antiquita.

Auctor hiſtoriæ ſcholaſt. c. 6. hiſtoriæ ſuæ in Exodum.

per quadraginta annos magno in honore & dignitate: erat enim, vt ait Beatus Stephanus, vir potens verbis & operibus. Eo autem temporis ſpatio, narrat Ioſephus, Moſen iuſſu regis Ægypti, bellum geſſiſſe aduerſus Æthiopes depopulantes Ægyptum. Ductoque per ſolitudinem, admirabili conſilio & prouidentia exercitu, Æthiopes fugatos & profligatos, compulit in Saba, eius gentis regiam: quam vrbem poſtea Cambyſes Perſarum rex, de nomine ſororis ſuæ, Meroëm appellauit. Eam vrbem cùm artiſſima obſidione Moſes premeret, nec tamen, quòd eſſet inexpugnabilis, capere eam poſſet, Tharbis, filia regis Æthiopum, Moſis admiratione, & amore capta, vrbem dedit Moſi, ea conditione, vt ipſam vxorem acciperet. Et hanc Moſis vxorem quidam putant (& in his, Auctor hiſt. Scholaſticæ) fuiſſe Æthiopiſſam illam, propter quam Maria & Aaron murmurauerunt contra Moſen, vt ſcriptum eſt Num. 12. ſed hoc falſum eſſe, paulò infrà oſtendemus. Hanc quoque expeditionem Moſis aduerſus Æthiopes commemorat, licèt paulùm diuersè, Artapanus apud Euſebium li. 9. de præparat. Euangelica, ca. vltimo. Tradit præterea Auctor hiſtoriæ Scholaſticæ, (neſcio vnde ſibi compertum) cùm Moſes, parta victoria, redire vellet in Ægyptum, nec acquieſceret filiæ regis, quam vxorem duxerat; eum, vt qui periti ſſimus eſſet aſtrorum, duas imagines ſculpſiſſe in gemmis, eius virtutis ac poteſtatis, vt altera memoriam afferret, altera obliuionem. Cùmque paribus annulis eas inſeruiſſet, alterum annulum, ſcilicet obliuionis, dedit vxori: alterum ipſe ſibi reſeruauit: vt ſicut pari amore, ſic paribus annulis inſignirentur. Cœpit ergo mulier amoris obliuiſci Moſis, & ſic ille potuit liberè in Ægyptum regredi. Hæc ille Auctor: quod præterquàm quod fabuloſum duco, cùm ſit admodum inſigne, & memorabile, mirum id à Philone, & Ioſepho, in his, quæ de Moſe copioſiſſimè ſcripſerunt, vel ignoratum fuiſſe, vel prætermiſſum.

Oecumenius

S. Auguſti. putauit aliquãdo Moſen iniuſtè occidiſſe hominem Aegyptium: ſed poſtea cõtrariam ſententiam probabiliorẽ duxit.

Auguſt. li. 22. contra Fauſtũ, cap. 70.

50. Sed videamus an illa cædes hominis Ægyptij, iniuſta fuerit. Et verò fuiſſe videtur iniuſta: tum quòd Moſes eo tempore nullam habebat legitimam auctoritatem & poteſtatem, neque in Hebræos, neque in Ægyptios; tum quòd Ægyptius ille propter ſolam percuſſionem hominis Hebræi, non merebatur occidi. Oecumenius in Commentariis ſuis in epiſtolam B. Iudæ, tradit, Diabolum in altercando cum Michaële Archangelo ſuper corporis Moſis ſepultura, dixiſſe, Moſen dignum non eſſe ſepultura, quòd iniuſtè occidiſſet hominem Ægyptium. Sanctus Auguſtinus putauit aliquando, cædem illam non fuiſſe iuſtam: indolem tamen virtutis & magnitudinem animi, & zelum iuſtitiæ, quem in ea re declarauit Moſes, eſſe laudandum: ſicut laudamus terram feracem multarum herbarum, etiam inutilium & noxiarum, ob natiuam eius vbertatem videlicet & fœcunditatem. Non fuiſſe autem licitam illius Aegyptij cædem, eo probat argumento Auguſtinus, quòd nullam tũc haberet Moſes legitimam poteſtatem neque in Hebræos, neque in Aegyptios, vel à Deo ipſi proximè demandatam, vel humana delatam auctoritate. Verba Beati Auguſtini ſuper ea re huiuſmodi ſunt: Conſulta æterna lege, reperio, non debuiſſe hominem à Moſe, qui nullam ordinatam poteſtatem gerebat, quamuis iniurioſum & improbum occidi. Verumtamen animæ virtutis capaces ac fertiles, prææmittunt ſæpè vitia quædam, quibus indicent, cui virtuti ſint potiſſimùm accommodatæ, ſi fuerint præceptis excultæ. Sic enim & agricolæ, quam terrã viderint, licèt inutiles, tamen ingentes herbas progignere, frumentis aptam eſſe pronuntiant: & vbi filicem aſpexerint, licèt eradicandam ſentiant, validis viribus habilem intelligunt: & quem montem oleaſtris ſylueſcere aſpexerint, oleis eſſe vtilem cultura accedente, non dubitant. Similiter igitur animi motus, quo Moſes peregrinum fratrem à ciue improbo iniuriam perpetientem: non obſeruato ordine poteſtatis, inultum eſſe non pertulit; non virtutum fructibus inutilis erat, ſed adhuc incultus, vitioſa quidem,

dem,ſed magna fertilitatis ſigna fundebat: Conſimili etiam ratione Petrus, euaginato gladio, volens defendere Dominum, aurem perſecutoris abſcidit: quod eius factum Dominus ſatis minaciter cohibuit, dicens: *Recondc gladium: qui enim gladio vſus fuerit, gladio cadet.* Ille autem vtitur gladio, qui nulla ſuperiori ac legitima poteſtate vel iubente, vel concedente, in ſanguinem alterius armatur. Iuſſerat vtique Dominus diſcipulos ſuos, gladium ferre, ſed non iuſſerat ferire. Quid ergo incongruum, ſi Petrus poſt hoc peccatum, factus eſt paſtor Eccleſię, ſicut Moſes poſt percuſſum Ægyptium, factus eſt rector illius ſynagogæ? Vterque enim non deteſtabili immanitate, ſed emendabili animoſitate, iuſtitiæ regulam exceſſit: vterque odio improbitatis alienæ, ſed ille fraterno, iſte dominico, licèt adhuc carnali, tamen amore, peccauit. Reſecandum quidem hoc vitium, vel eradicandum fuit: ſed tamen tam magnum cor, tanquam terra frugibus, ita ferendis virtutibus excolendum erat. *Sic ibi Auguſtinus.* *Locus Matthæi 26.* *Luc. 22.*

At enim in iſta ſentẽtia haud quaquã permãſit Auguſtinus: ſed perſuaſus verbis Beati Stephani, non obſcurè ſignificantis, Moſen conſcium poteſtatis à Deo ſibi demandatæ defendendi Hebræos ab iniuriis Ægyptiorum, occidiſſe Aegyptium; hac, inquam Beati Stephani auctoritate permotus Auguſtinus, poſt habita priori ſententia, arbitratus eſt, cædem illam licitam & iuſtam fuiſſe. Sic enim ſcriptum reliquit in libro Quæſtionum ſuarum in Exodum, in Tractatu ſecunda quæſtionis: De facto Moſis, cùm occidit Aegyptium ad defendendos fratres ſuos, ſatis diſputauimus in illo opere, quod de vita Patriarcharum, aduerſus Fauſtum ſcripſimus, vtrum indoles in eo laudabilis fuerit, qua hoc peccatum admiſerit, ſicut ſolet vbertas terræ, etiam ante vtilia ſemina, ob quandam herbarum, quamuis inutilium feracitatem, laudari. An omninò ipſum factum iuſtificandum ſit? Quod ideò non videtur, quia nullam adhuc legitimam poteſtatem tunc gerebat Moſes, nec acceptam diuinitus, nec humana ſocietate ordinatam. Attamen ſicut Stephanus dixit in Actibus Apoſtolorum, putauit tunc Moſes intelligere fratres ſuos, quòd per ipſum Deus daret illis ſalutem. Videtur itaque per hoc teſtimonium, Moſes iam diuinitus admonitus, quod Scriptura eo loco tacet, iuſtè facinus illud audere potuiſſe. *Hactenus ex Auguſtino.* Et hæc proculdubiò eſt vera ſententia, & communis Doctorum. 51. *Actor. 7.*

52. Quinque porrò modis cædes illa vindicatur à crimine, & licita, iuſtaque fuiſſe demonſtratur. Ac primò quidem Hebræi tradunt, Moſen non gladio interemiſſe hominem Aegyptium, ſed pronunciando ſanctiſſimum Dei nomen *Tetragrammaton*, eo ſcilicet modo, quo beatus Petrus ſolo verbo dedit neci Ananiam & Sapphiram. Nec eſt nouitium hoc Hebræorum commentum, ſed antiquiſſimum: id enim commemorat Clemens Alexandrinus, qui ante mille & circiter quadringentos annos fuit. Scribit enim in primo libro Stromatum, Myſtas Hebræorum tradere, Aegyptium illum non gladio, ſed verbo interfectum eſſe à Moſe; eo modo, quo B. Lucas narrat Ananiam & Sapphiram ſolo verbo occiſos eſſe à Petro. Sed enim ſatis apparet, eſſe hoc, figmentum Hebræorum: Scriptura enim hoc loco dicit, Moſen percuſſiſſe Aegyptium, & abſcondiſſe ſabulo. id eſt, arena. Quod ſi eo modo Aegyptius ille occidiſſet, nemo aduertiſſet, fuiſſe eũ à Moſe occiſum; quod tamen & fuiſſe ab aliis animaduerſum, & delatum ad Regem, teſtatur Scriptura hoc loco. Quid, quòd cùm Scriptura commemorat, fuiſſe aliquem ſolo verbo percuſſum & occiſum, idipſum apertis verbis exponit, vt videre eſt in illo facto B. Petri, Actor. 5. & B. Pauli, cùm percuſſit cæcitate Magum contumaciter prædicationi ſuæ aduerſantem. Alij dicunt, propterea non eſſe culpandam cædem illam, quòd Moſes, licèt priuatus homo eſſet, ſingulari tamen inſtinctu & impulſu Dei eam *Cædes Aegyptij quomodo fuerit inculpabilis, quinque opiniones.* *Prima opinio Hebræorum.* *Actor. 5.* *Clemẽs Alexandrinus.* *Actorũ 13* *Secũda opinio.*

H 3 fecerit.

Iudic. 15. Num. 25.

fecerit. Nimirum hoc modo vindicatur à crimine factum Samſonis,ſibi mortem conſciſcentis:& Phinees priuatus homo,ob interfectum Hebręum publicè fornicantem,laudatus eſt,& remuneratus à Deo.

Paulus Burgenſis. Tertia opinio S.Tho. B.Ambro.

53. Eſt prætereà opinio quorundam,ſatis meo iudicio,probabilis, quam memorat S.Thomas,& ſolam approbat Paulus Burgēſis ſuper hoc loco,Moſen, abſque ſingulari inſpiratione Dei,& poteſtate aliqua publica,ex officio & debito charitatis fraternæ,quo tenemur proximum innocentem ab iniuria defendere, ſi poſſumus, licitè ac laudabiliter occidiſſe Ægyptium, cùm aliter non poſſet Hebræum ab illius violenta oppreſſione defendere.Probatur hoc tum auctoritate B.Ambroſij, tum etiam diuinæ Scripturæ.Ac B.quidem Ambroſius in lib.1.de Officiis,cap.36. Qui ſocium, inquit,non defendit ab iniuria, cùm poteſt, tam eſt in vitio, quàm ille,qui facit:hinc tentamenta ſuæ fortitudinis bellicæ orſus eſt Moſes.Et in libr.1. Hexameron,cap.2.Moſes,inquit,priusquàm ad munus liberandi populum vocaretur, naturali æquitatis ſtudio prouocatus, quendam de ſuis popularibus accipientem iniuriam,vltus eſt.Idem quoque præcipit diuina Scriptura:*Erue*, inquit, *eos,qui ducuntur ad mortem:Et;qui trahuntur ad interitum,liberare ne ceſſes. Si dixeris:Vires non ſuppetunt,qui inſpector eſt cordis,ipſe intelligit, & ſeruatorem animæ tuæ nihil fallit, reddétque homini iuxta opera ſua.* Ad eandem ſententiam pertinet, quod Iob dixit:*Auris audiens beatificabat me,& oculus videns, teſtimonium reddebat mihi, eò quòd liberaſſem pauperem vociferantem,& pupillum,cui non eſſet adiutor.Benedictio perituri veniebat ſuper me:& cor viduæ conſolatus ſum.Conterebam molas iniqui, & de dentibus illius auferebam prædam.*

Locus Prouerbior. ca. 24.& Iob. 29.

Quarta opinio Caietani.

Caietanus ſuper hoc loco Exodi, dupliciter enodat hanc quæſtionem.Primò
54. ait,inexcuſabile videri à peccato, factum illud Moſis, vtpote nulla, vel diuina, vel humana poteſtate patratum. Deinde ait, poſſe id vindicari à crimine, ſi dicamus, Ægyptium, qui percutiebat Hebræum, fuiſſe vnum ex illis Præpoſitis operum,quos Pharao præfecerat ad vexandum,& affligendum Hebræos, nempe iniquiſſimè atque crudeliſſimè:vt ſcriptum eſt Exod.5. Quocircà eiuſmodi Præpoſitos,tanquam publicos hoſtes,& oppreſſores Hebræorum,ius &poteſtas erat Hebræis occidere,ſi poſſent.Caietani verba ſunt huiuſmodi: Antiqua occurrit quæſtio de excuſatione facti huius.Apparet enim ex textu,quod inexcuſabile ſit.Nam ex eo,quòd non defenſionis neceſſitate,ſed vltionis cauſa occidit Ægyptium (vt teſtatur circumſpectio,an aliquis eſſet teſtis)officiū Iudicis vſurpauit Moſes:quod tamen legitimum non habebat.Niſi forte excuſetur,tanquam diuina præditus ad id faciendum auctoritate. Sed contra id militat tanta Moſis in illo facto circumſpectio: nam ſignum id fuit humanæ cautelæ, non diuinæ inſpirationis. Quod ideò dico, quia ſi certum eſſet, Ægyptium illum fuiſſe vnum de Præpoſitis Pharaonis ad affligendos filios Iſraël,potuiſſet Moſes cauſam agens populi ſui, occidere Præpoſitum illum, tanquam publicum hoſtem: Vt hoc facto inchoaretur liberatio Hebræorum.Atque hac ratione vſus videtur B.Stephanus Actor.7. dicendo,putaſſe Moſen,filios Iſraël intelligere per hoc factum ſuum, ipſos liberatum iri à ſeruitute Ægyptiaca per ipſum Moſen, tanquam agentem cauſam communem,Deo principaliter efficiente.Quòd verò Ægyptius ille fuerit Præpoſitus, innuere videntur verba textus,dicendo:*Et vidit in oneribus eorum:& vidit virum Ægyptium percutientem.* Ex eo enim,quòd viſio onerum præmittitur, non obſcurè ſi-
55. gnificatur, Ægyptium illum percutientem, fuiſſe exactorem onerum. *Hæc Caietanus.*

Quinta opinio, quam ſequitur Auctor.

Eſt denique quintus modus vindicandi cædem illam à peccato omniū maximè probabilis,& diuinæ Scripturæ conuenientiſſimus,Moſen iuſtè cædē illam feciſſe aucto-

auctoritate nimirum diuinitus à Deo accepta. Sciebat hoc Moſes vel per ſingularem quampiam Dei reuelationem, vel id acceperat à patre ſuo Amram, (vt ſuprà retuliſmus ex Ioſepho) qui diuino oraculo doctus fuerat, cùm Moſes etiam dum matris vtero gereretur, deſtinatum ipſum eſſe à Deo defenſorem, ſeruatorem, ac liberatorem gentis Hebrææ. Hoc ſanè apertiſſimè indicat B. Stephanus, qui factum hoc Moſis in ea, quam publicè ad Iudæos habuit concione, commemorans, ſic ait: *Cùm impleretur ei (Moſi) quadraginta annorum tempus, aſcendit in cor eius, vt viſitaret fratres ſuos filios Iſraël. Et cùm vidiſſet quemdam iniuriam patientem, vindicauit illum: & fecit vltionem ei, qui iniuriam ſuſtinebat, percuſſo Ægyptio. Exiſtimabat autem intelligere fratres, quoniam Deus per manum ipſius daret ſalutem illis: at illi non intellexerunt, &c.* Hanc ſolutionem quæſtionis maximè approbans, & ſequens Lyranus, ſcribit hæc: Quæritur hîc, quo modo Moſes cædem illam fecerit, *Lyranus.*
cùm non eſſet Iudex conſtitutus illorum hominum. Item, dato, quòd eſſet Iudex, videtur pœnam iniuſtam intuliſſe, vt potè pro ſimplici percuſſione mortem inferendo: cùm tamen ſola repercuſſio deberetur ſecundum legem talionis, in qua dicitur: *Dentem pro dente, & vulnus pro vulnere.* Ad primum dicendum eſt: quòd *Exodi 21.*
Moſes ex diuina electione ad liberandos Hebræos, habebat auctoritatem vindi- *Matth. 5.*
candi iniurias eis factas: & hoc ſciebat ipſe per reuelationem diuinam. Et hoc eſt, quod dicitur Actor. 7. *Exiſtimabat intelligere fratres, quod per manum ipſius Deus daret ſalutem illis.* Ad ſecundum dicendum, quòd interfecit Ægyptium non ſolùm pro percuſſione Hebræi, ſed etiam pro adulterio commiſſo fraudulenter cum vxore illius Hebræi: de quo cùm ab Hebræo argueretur, ille percutiebat, & affligebat Hebræum, vt tradunt Hebræi. Id autem, ſuperueniens Moſes, audiuit ex ipſis inter ſe ſuper ea re altercantibus. *Sic Lyranus.* Poſſet etiam dici, non omnia de illa cæde narrari in Scriptura, quæ contigerunt. Fortaſſe Ægyptius ille ita grauiter, & inſtanter percutiebat Hebræum, vt proximè abeſſet ab occidendo: nec aliter Moſes poſſet eum repellere ab inſtante cæde, quàm eum occidendo. Vel Moſes, cùm Hebræum vellet defendere, Ægyptius violenter in eius necem irruit: quamobrem Moſes vim vi repellens, eum occidit. Hunc modum excuſandi factum *Thoſtatus.*
Moſis, etiam tenet Thoſtatus: & ante ipſos tradidit eum modum B. Auguſtinus *B. Auguſt.*
in libro Quæſtionum ſuper Exodo, in quæſtione 2.

B. Thomas priorem ſententiam Auguſtini damnantis illud factum, ſed facien- 56.
tis Moſis indolem, ac zelum commendantis, refert vt probabilem. Inter opinio- *S. Thomas.*
nes autem eorum, qui cædem illam vindicant à crimine, duas tantùm vt probabiles commemorat de ſupradictis, ſecundam, & tertiam. Diſputans enim in Secunda Secundæ quæſtione 61. arti. vlt. An iudicium per vſurpationem, reddatur peruerſum, obiicit ſibi exemplum Moſis & Phinees, qui cùm nullam haberent iudicandi alios auctoritatem & poteſtatem, occiderunt homines non modò ſine crimine, ſed etiam cum laude, ſicut ſcriptū eſt Nume. 25. & Pſal. 105. Ad hanc obiectionem reſpondens, ita ſcribit: Videtur Moſes occidiſſe Ægyptium tanquam ex inſpiratione diuina auctoritatem adeptus: Dicitur enim Actor. 7. quod exiſtimabat Moſes intelligere fratres ſuos, *Quod Dominus per manus ipſius daret ſalutem Iſrael.* Vel poteſt dici, quòd Moſes occidit Ægyptium, defendendo fratrem ſuum Hebræum, qui iniuriam ab illo patiebatur, cum moderamine inculpatæ tutelæ: vnde Ambroſius dicit in libro de Officiis, quòd qui non repellit iniuriam à ſocio cùm poteſt, tam eſt in vitio, quàm ille, qui facit: & ad hoc probandū inducit exemplū Moſis. Vel dici poteſt, ſicut dicit Auguſtinus in Quæſtionibus ſuper Exodum, quòd ſicut terra, ante vtilia ſemina, ex herbarum inutiliū fertilitate laudatur, ſic illud Moſis factum, vitioſum quidē fuit, ſed magnæ fertilitatis ſignū gerebat, in

quantum ſcilicet erat ſignum virtutis eius,qua populum ſuum liberaturus erat. De Phinees autem dicendum eſt, quòd ex inſpiratione diuina, zelo Dei commotus, illud fecit, vel quia licèt nondum eſſet ſummus ſacerdos, erat tamen filius ſummi ſacerdotis:& ad eum hoc iudicium pertinebat,ſicut & ad alios iudices,quibus hoc erat præceptum.*Hactenus ex B.Thoma.*

57. *Allegoria huius hiſtoriæ.* Reſtat,vt obrectam in hac hiſtoria,& inuolutam,quæ ad Chriſtum pertinet,allegoriam explicemus, atque enodemus. Moſes relicta aula regia, in qua maximis erat in deliciis,& ampliſſimis honoribus, venit viſere fratres ſuos duriſſima ſeruitute oppreſſos. *Baruch.3.* Chriſtus exiuit à Patre,& deſcendit de cœlo,& in terris viſus eſt,& cum hominibus conuerſatus, vt ſaluum genus humanum faceret, quod perierat. Moſes videns Hebræum percuti ab Aegyptio, liberauit eum, percuſſo, & occiſo Aegyptio.Chriſtus humanum genus tyrannica Diaboli poteſtate oppreſſum liberauit,percuſſo & occiſo Diabolo,id eſt,fracta eius potētia, deſtructoque imperio, *Ioan.12.* quod in homines habebat. Quod ipſe prædixerat futurum,cùm dixit:*Princeps huius mundi eiicietur foras.*Et per parabolam dicebat:*Cùm fortis armatus cuſtodit atriũ ſuum,in pace ſunt omnia, quæ poſſidet:ſi autem fortior eo ſuperueniens vicerit eum, vniuerſa arma eius auferet, in quibus confidebat, & ſpolia eius diſtribuet.* Aegyptius ille occiſus, abſconditus eſt in ſabulo, id eſt, arena. Diabolus abſconditus latet in arena.

Virgilius Ecloga. *Frigidus,ô pueri,fugite hinc,latet anguis in herba.*Sed quid arena ſignificat? Equidem puto ſignificare bona temporalia. *Matth.7.* Dominus dixit, ſtultum ædificare domum ſuam ſuper arenam,id eſt,vota,ſpes, & curas, omnemque ſuam fœlicitatem collocare in bonis temporalibus,quæ,inſtar arenæ,imbecilla,& inſtabilia ſunt. *Ibidem.* Sapientem verò dixit ædificare domum ſuam ſupra firmam petram, quòd propoſita ſibi tantùm habeat æterna,& cœleſtia bona.Latet autem Diabolus abſconditus in bonis temporalibus, quia per immoderatam iſtiuſmodi bonorum cupiditatem & cõſectationem,inſidiosè ac fallaciter homines corrumpit & perdit. Moſes duos Hebræos inter ſe rixantes conciliare & concordare voluit: quod alter illorum ægrè ferens dixit ei: *Quis te conſtituit iudicem ſuper nos?* *Epheſ.2. Ioan. 10.* Chriſtus voluit populum Gentilem diſcordantem à Iudaico,per fidem & gratiam ſuam conciliare, vtrumque parietem in vno angulo coniungens, & vnum ouile faciens. Sed iſtam concordiam noluit, & repudiauit, & auerſatus eſt Hebræus. Et vt ille Hebræus noluit agnoſcere Moſen iudicem,quinimmò per eum accuſatus eſt apud Pharaonem:Iudaicus itidem populus noluit accipere Chriſtum, *Ioan.19.* iudicem & regem ſuum:quinetiam accuſauit eum apud præſidem Gentilem, quòd ſe Iudæorum principem & regem facere voluiſſet.

* * *

VNDECI

VNDECIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Timuit Moſes, & ait: Quomodò palàm factum eſt verbum iſtud? Audiuítque Pharao ſermonem hunc, & quærebat occidere Moſen, qui fugiens de conſpectu eius, moratus eſt in terra Madian. *Verſu 14. & 15.*

NON leuis exiſtit quæſtio, quo modo hîc dicatur Moſes, timens re- 58.
gem, fugiſſe ex Ægypto: cùm B. Paulus ad Hebræos 11. planè cõtra- *Laus Pauli ex c. 11. Epiſt. ad Hebræos.*
rium dicere videatur, ita ſcribens: *Fide reliquit Ægyptum*, (Moſes)
non veritus regis animoſitatem (Græcè θυμὸν, id eſt, iracundiam & fero-
ciam) maiores diuitias æſtimans theſauro Ægyptiorum, improperium
Christi. Moſes ipſe fatetur hoc loco ſe timuiſſe: & Paulus ſcribit, cum non timuiſ-
ſe: quæ videntur inter ſe contraria. Tota difficultas videtur eſſe poſita in recta ex-
poſitione, germanoque intellectu verborum Pauli. Quocircà ego breuiter hîc re-
feram complures Doctorum expoſitiones, variè interpretantium illa Pauli verba.
Theodoretus ait, Paulum in illis verbis poſuiſſe effectum pro cauſa, id eſt, diſceſ-
ſum Moſis ex Ægypto, qui cum timore fuit, pro cauſa eius diſceſſus, quæ fuit cæ-
des Aegyptij; quam Moſes, intrepidè atque animosè fecit. Verba Theodoreti ſunt *Prima expoſitio Theodoreti.*
huiuſmodi: Aegyptum quidem timens reliquit: audacter autem Aegyptium con-
fodit. Fugam ergo poſuit pro cauſa fugæ. *Sic ille.* Verùm dura eſt interpretatio hæc
Theodoreti. Oecumenius, & Theophylactus duas ponunt expoſitiones illorum
verborum; quarum prior eſt Chryſoſtomi ſuper illum Pauli locum: altera propria *Secunda expoſitio Chryſoſtomi.*
eſt ipſorum. Sic autem ſcribit Oecumenius: Moſes per fidem egreſſus eſt Aegypto,
ne Deum tentaret, non tamen veritus ferociam regis. Atqui in Exodo habetur,
quòd timuerit. Verùm nihil in hoc eſt contrarietatis. Neque enim adeò timuit,
quin iterum rediret in Aegyptum, & patrocinium ſuæ gentis ſuſciperet. Verè au-
tem timentis fuiſſet, non ampliùs reuerti in Aegyptum, & defenſionem ſuæ gentis
formidare. Quod ergo ait: *Non veritus ferociam regis.* Intellige ad ſecundò redeun-
dum. Primò autem timuit non regem, ſed nolens ſe in manifeſtum coniicere pe-
riculum: id enim fuiſſet tentantis Deum. *Et hæc eſt Chryſoſtomi interpretatio.* Subdit
poſt hæc Oecumenius alteram interpretationem huiuſmodi: Aut dicendum eſt, in- *Tertia expoſitio Oecumenij & Theophylacti.*
quit, quòd Moſes non timuerit, vt adeò increſceret regis ferocia, vt eum inſeque-
retur fugientem, & comprehenſurus eſſet. Vnde non longè abiit, ſed ad vicinam
Madianitarum regionem ſeceſſit. *Sic ille.* Sed proculdubiò Scriptura hoc loco non
obſcurè ſignificat, Moſen verè timuiſſe, & timuiſſe regẽ Aegypti, qui quærebat eũ
occidere. Vnde infrà c. 4. animans Deus Moſen ad reuertendum in Aegyptum, di-
xit: *Vade, & reuertere in Ægyptum: mortui ſunt omnes, qui quærebant animam tuam.*

B. Thomas ſuper eo loco Pauli hanc ipſam tractans difficultatem, duo eſſe ait in 59.
timore diſtinguẽda; quorum vnum eſt vituperabile, metus videlicet cauſa, aut ma- *Quarta expoſitio D. Thomæ.*

lum facere, aut bonum omittere;& hic non fuit in Moſe. Alterum eſt, ſalua fide,
& ſine detrimento proximi, fugere ad tempus, inſtans periculum, & hoc laudabi-
le eſt, & à Domino noſtro & verbis commendatum, & præcepto præſcriptum,
exemplóque ſuo confirmatum: atque hac ratione fugit Moſes regem, & reliquit
Ægyptum. Verba B. Thomæ ſunt hæc: Dicendum eſt, quod in timore duo ſunt
conſideranda: & vnum eſt vituperabile, ſi propter timorem aut fiat, quod non eſt
faciendum; aut quod eſt faciendum, non fiat: & ſic non timuit Moſes, quippe
qui propter timorem non omiſit iuuare fratres ſuos. Alterum eſt laudabile, ſi quis
Locus Mat. 10. ſalua fide refugiat periculum inſtans. Sicut Dominus præcipit diſcipulis ſuis: *Cum
Ioan. 8. perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam.* Si quis enim ſalua honeſtate ſua poſ-
ſet vitare periculum, & non vitaret, ſtultus eſſet, & tentaret Deum. Sic Ieſus ceſ-
ſit volentibus ipſum lapidare: & Moſes confidens diuino auxilio, ad tempus fu-
git propter timorem regis. *Hæc S. Thom.* Cuius equidem laudo expoſitionem.

Auctoris ſententia. Sed illa mihi propoſitæ quæſtionis planior & probabilior videtur explicatio.
Bis Moſes reliquit Ægyptum: primò, cùm ob cædem Ægyptij à ſe factam fugit
in terram Madian: & tunc verè timuit regem, vt apertè docet Scriptura in hoc
loco. Iterum autem diſceſſit ex Ægypto, cùm inde vniuerſum populū Hebræum
eduxit, in quo tempore non ſolùm non timuit regem, quamuis ſibi obſtinatiſſimè
repugnantem, & ferociſſimè comminantem, ſed incredibili animi conſtantia, om-
nis periculi ſecurus, regem contempſit: munus ſibi à Deo iniunctum liberandi
populum, intrepidè atque animosè perficiendo: nec poſteà timuit regem, cum
validiſſimo exercitu inſequentem, licèt antè, mari Rubro, pœnè, exercitu Ægy-
ptiorum circumuallatus, & circumcluſus teneretur. De hoc igitur ſecundo diſceſ-
ſu Moſis ex Ægypto, loquitur Paulus, cùm ait: *Fide Moſes reliquit Ægyptum, non
veritus animoſitatem regis.* Et hanc interpretationem habet Gloſſa interlinearis,
quam Lyranus & Thoſtatus ſequuntur: quæ mihi etiam maximè probatur.

Lyranus. Thoſtatus. Sed quid eſt illud, quod adiungit Paulus: *Maiores diuitias æſtimans theſauro Æ-
60. gyptiorum, improperium Chriſti?* Quódnam eſt illud improperium Chriſti, quod
Locus Pauli ad Hebræos, 11. Moſes, ſecundum Paulum præoptauit, & prætulit theſauris Ægyptiorum? Quin-
que ſunt iſtorum Pauli verborum expoſitiones. Prima eſt Caietani, improperium
Chriſti appellari improperia, quæ tunc patiebatur Hebræus populus; quæ vocan-
Prima expoſitio Caietani. tur Chriſti, quòd ex illo populo naſciturus erat Chriſtus, eique Genti propriè ſæ-
piùs fuerat promiſſus. Secunda expoſitio Lyrani, improperium Chriſti vocari,
Secūda expoſitio Lyrani. quod Moſes ſuſtinuit in fide Chriſti futuri. Moſes enim fide præuidens Chri-
ſtum paſſurum eſſe grauiſſima improperia, eius animatus atque incitatus exemplo,
& ipſe improperia non modò patienter tulit, ſed etiam pretioſiora duxit theſauris
Tertia expoſitio. Ægyptiorum. Tertia expoſitio, improperium, quod pertulit Moſes, dicitur impro-
perium Chriſti per Antonomaſiam, quoniam ipſe omnium mortalium maxima
ſuſtinuit improperia, & idcircò fuit tanquam exemplum omnibus Sanctis talia
Quarta expoſitio. patiendi. Quarta expoſitio, improperium Chriſti vocatur, quia Moſes tale im-
properium ſuſtinuit, quale Chriſtus maximè laudauit, & magnificauit, & pre-
tioſiſſimum eſſe dixit, vt potè habens copioſam in cœlis mercedem, dicens: *Beati,
Matth. 5. Ibidem. qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam: quoniam ipſorum eſt regnum cœlorum.*
Et iterum: *Beati cùm maledixerint vobis homines, &c. Gaudete & exultate, quoniam
merces veſtra copioſa eſt in cœlis.* Tantam igitur mercedem opprobriorum Moſes
animo ſpectans, cetteraque iam ſpe præſumens alacriter ſuſtinuit opprobria: Vn-
Quinta expoſitio Chryſoſtomi. de ſubdit ibi Paulus: *Aſpiciebat enim in remunerationē.* Quinta expoſitio Chryſó-
ſtomi, Gloſſæ interlinearis, Oecumenij, & Theophylacti, quæ mihi præ cæteris
placet, improperium, quod Moſes tulit, vocari improperium Chriſti: quoniam
fuit

fuit ſimile eius, quod Chriſtus pertulit, & quaſi figura illius. Moſes etenim reliquit aulam regiam, in qua ſummo erat in honore, & particeps eſſe voluit laborum, & ærumnarum populi ſui, nullúmque periculum recuſauit, vt liberaret populum ſuum: tum etiam multa pertulit tum ab Aegypriis, tum etiam à ſuis Hebræis: his autem rebus præfigurauit ea, quæ paſſurus erat Chriſtus, deſcendens de cœlo, & factus homo mortalis & paſſibilis, multaque paſſus ab Hebræis & Gentilibus. S. Thomas ex ſupradictis quinque expoſitionibus, duas tantùm commemorat, & approbat, ſecundam & quintam.

Huius hiſtoriæ de cæde Ægyptij à Moſe facta, expreſſiorem, plenioremque narrationem tradunt Philo & Ioſephus, haud quaquam omittendam hoc loco. Ille in primo libro de vita Moſis ita ſcribit: Erant inter præfectos laboribus Hebræorum, quidam efferati rabie, nihil differentes à venenatis carniuorisque beſtiis, ferro adamanteque duriores. Ex his vnum immaniſſimum, quia nihil his remittebat, ſed magis etiam exacerbabatur precibus: & niſi celeriter iuſſa fierent, verberabat miſeros Hebræos, & cruciabat, Moſes interemit, fas eſſe ratus: & reuera fas erat occidere eum, qui viuebat in perniciem hominum. Hoc auditum ægrè tulit Rex, vt indigniſſimum facinus, nō tam propter ipſam cædē, ſed quòd nepos ab ipſo diſſentiret, non eoſdem habens pro inimicis & hoſtibus: ſed amans quos ipſe odiſſet, & ſibi caris infenſus. Hanc occaſionem nacti purpurati, & ſuſpectum habentes iuuenem, quem norant aliquando pœnas exacturum præſentis crudelitatis, patulas regis aures impleuerunt plurimis calumniis, hinc inde inſuſurrantes: Te ipſum, rex, mox aggredietur: nihil mediocre ſapit: ſemper magnū aliquid animo meditatur, & molitur: ante tempus ad regnū aſpirat, aliis pollicetur, alios territat: indemnatos interfecit: quò quiſq; eſt tui amantior, eò magis eū inſectatur. Quid cunctaris? An vt quæ conatur, efficiat? Proderit inſidiatori hæc tua dilatio. Moſes, cui hæc ignara non erant, ſeceſſit in finitimam Arabiam, vbi tutiùs degere poterat. *Sic Philo.* 61. *Philo.*

Ioſephus tres cauſas exponit cur Ægyptij vellent Moſen occidere: Primam, inuidiam fœlicitatis eius ob inſignem victoriam de Aethiopibus partam: Alteram, metum eius, ne rebus ſecundis elatus, res nouas moliretur in Ægypto: Tertiam, prædictiones vatum Ægypti, denuntiantium, niſi maturè tolleretur è medio, repentè fore Ægyptiis exitio. Sic autem ſcribit Ioſephus: Ægyptij accepta ſalute, odium pro gratia Moſi repoſuerunt, & maioribus ſtudiis inſidias contra eum machinabantur: ſuſpicatique ne rebus fœliciter geſtis elatus, res nouas in Ægypto moliretur, apud regē cædis eum accuſauerunt. Rex porrò iam ipſum habere ſuſpectū cœperat: partim, inuidia motus, ob bellū fortiter, & prudenter adminiſtratū: partim etiā ob metum alicuius cladis, ſolicitantibus eum, atq; irritantibus indeſinenter Scribis & Sacrificis. Itaq; Moſes minimò minùs aberat à pernicie, opprimēdus ſine dubio, niſi rem olfaciens, in ipſo temporis articulo, ſe clàm ſubduxiſſet. Et cùm vias omnes obſeruari intelligeret, per ſolitudines fugam arripuit, quà euaſurum ipſum minimè ſuſpicabantur. Quamuis autē nuſquā inuenirer alimenta, inediam tamē patientia ſuperabat; & ad vrbē Madienam perueniens, in Rubri maris littore ſitam, denominatam ab vno ex Abrahami, & Ceturæ filiis, ſedens ad quendam puteum, laſſitudinem ex laborioſo itinere contractam recreabat. *Sic Ioſephus.* 62. *Ioſephus.*

Nonnihil etiam de terra Madian, ad quam fugit Moſes, in præſentia dicendum eſt. Ioſephus in verbis proximè antè poſitis, ait, Madian fuiſſe vrbem in littore maris Rubri ſitam, à Madian filio Abrahæ ex Cetura vxore appellatam. S. Hieronymus in libro de locis Hebraicis, duas facit vrbes Madian: alteram trans Arabiam, ad meridiem, in deſerto Saracenorum, contra orientem maris Rubri, alteram iuxta Arnonem & Areopolim; cuius vrbis ſuo tempore ruinæ tantum 63. *De terra Madian.* *S. Hierony.*

Digitized by Google

Philo. Artapanus apud Euſebium.

demonſtrabantur. Philo in libro primo de vita Moſis, & Attapanus apud Euſebium libro nono de præparatione Euangelica, capite vltimo, eam regionem appellanr Arabiam. Alij dicunt, fuiſſe olim dictam Æthiopiam, quòd in libro Numerorum capit.12.vxor Moſis, quæ erat Madianita, appelletur Æthiopiſſa. Illud certè licet ex ſacra Scriptura colligere, eam regionem fuiſſe propinquam monti Sina, interiectamque inrer Ægyptum, & terram Chanaan. Etenim infrà capite tertio Exodi dicitur Moſes paſcens greges ſoceri ſui Madianitæ, duxiſſe illum ad montem Sina:non longè igitur ab eo diſtabat.Et cap. 18. Exodi, narratur; cùm Moſes vnà cum populo Hebræo ſubſtitiſſet ad montem Sina, veniſſe eò ſocerum eius ex regione Madianitica, ſecum ducentem filios, & vxorem Moſis: ex quo apparet regionem Madianiticam propinquam fuiſſe monti Sina, & pertinuiſſe ad Arabiam, in qua videlicet Paulus ad Galat.4.locat montem Sina.Madian igitur, regalis erat vrbs, eiuſque nominis regio, habens ingentem camelorum, ouium, caprarumque multitudinem, atque hiſce opibus victitans.Huius regionis mulieres pellexerunt Hebræos ad fornicationem & idololatriam; quamobrem Madianitæ, Dei iuſſu, omnes vnà cum quinque ſuis regibus, præter virgines, internecione deleti ſunt, combuſtis eorum vrbibus & pagis, & caſtellis omnibus. Poſteà verò tempore Iudicum, cùm Madianitæ ſubegiſſent ſibi Hebræos, centum triginta quinque millia eorum ab Hebræis duce Gedeone, memorabili victoria, cæſa ſunt. Et in hac regione Moſes apud Iethro ſocerum ſuum per quadraginta annos moratus eſt.

Locus Numer.25. & Deut.31. Iudic.7.

DVODECIMA DISPVTATIO.

De ſocero Moſis, cui nomen Raguel & Iethro, &c.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſ.16. & 17. Erant ſacerdoti Madian ſeptem filiæ, quæ venerunt ad hauriendam aquam: & impletis canalibus adaquare cupiebant greges patris ſui. Superuenere paſtores & eiecerunt eas: ſurrexitque Moſes, & defenſis puellis adaquauit oues earũ. Quæ cùm reuertiſſent ad Raguelẽ patrẽ ſuum, &c.

64. DE ſocero Moſis, ſuper verbis ſupradictis, tres quæſtiones explicandæ ſunt. Prima quæſtio eſt de nomine eius: nam Scriptura Hebraica, & Paraphraſis Chaldaica, & Latina tranſlatio vocar eum hoc loco Raguelem. At verò LXX. Interpretes in hoc capite appellant Iethro. Ioſephus lib.2. Antiquitatum air, proprio nomine vocatum eſſe Raguelem, cognomento autem Iethro. S. Hieronymus in libro contra Heluidium, ſcribit, eum fuiſſe binomium, appellatumque Raguelem & Iethro; eſſe namque morem Scripturæ vocare eundem diuerſis nominibus. Idem enim dicitur in libro Iudicũ, Gedeon,

Ioſephus. S. Hieronymus.

Gedeon, & Hierobaal: Et in libris Regum, Ozias idem dicitur & Azarias: & in Euangelio, idem vocatur Petrus, & Simon: idemque Iudas Zelotes, & Thaddæus: Auctor hiſtoriæ Scholaſticæ cap. 7. libri ſui ſuper Exodum, ſcribit, eum fuiſſe trinomium; nam proprio nomine dicebatur Raguel; agnomine Iethro; cognomine autem Cinæus. Hebræi, quos Lyranus & Thoſtatus ſequuntur, fuiſſe eum tradunt quatrinomium: nam in hoc capite vocatur Raguel: in cap. 3. 4. & 18. dicitur Iethro: in libro Numerorum, cap. 10. appellatur Hobab: in libro Iudicum, cap. 4. appellatur Cynæus. Audi Lyranum: Socer Moſis pluribus nominibus appellatus eſt, Raguel, Iethro, Hobab, & Cinæus. Et dicunt Hebræi appellatum eſſe Iethro, quæ vox ſignificat, *adiiciens*, vel, *addens*, quia ipſe addidit legi vnum caput; de ordinatione populi per tribunos, centuriones, quinquagenos, & decanos, vt habetur infrà cap. 18. Nominatus item eſt Hobab, id autem ſignificat, *diligens & amans*, quia dilexit legem Dei, & conuerſus eſt ad Iudaïſmum, vt ſignificatur infrà c. 18. At ego ſocerum Moſis fuiſſe eum, qui in libro Numerorum appellatur Hobab, nequaquam aſſentior Hebræis; quinetiam miror, Lyranũ & Thoſtatum in eorum diſceſſiſſe ſententiam, quam in promptu eſt ex ipſa Scriptura refellere. Infrà enim Exodi 18. narratur, cùm Moſes eductis ex Aegypto Hebræis, ſubſtitiſſet ad montem Sina, veniſſe eò ſocerum eius cum vxore & filiis eius: & poſteà, dimiſſum à Moſe, rediiſſe in regionem ſuam. At Hobab fuit cum Moſe, quoad is manſit ad montem Sina: quinetiam inde diſcedentem eum cum populo, rogatu eius, comitatus eſt, vt traditur in libro Numerorum, cap. 10. vbi etiam nominatur filius Raguelis: erat autẽ Raguel ſocer Moſis, vt dicitur in hoc ſecundo capite. Non igitur Hobab erat ſocer Moſis, ſed filius ſoceri, & frater vxoris eius. Non me fugit, S. Hieronymum in libro de locis Hebraicis, adhærentem vtique illi opinioni Hebræorum, vbi agit de Madian, vocaſſe Hobab ſocerum Moſis, ſed enim illius libri de locis Hebraicis, non tam auctor fuit ſanctus Hieronymus, quàm interpres: librum enim ab Euſebio Græcè compoſitũ in Latinũ ipſe cõuertit ſermonẽ, vt teſtatur ipſe in præfatione eius libri.

Auctor hiſtor. Scholaſtica. — *Hebræi.* — *Lyranus.* — *Thoſtatus.* — *Auctoris opinio.* — *Locus Nume. cap. 10.*

Altera quæſtio eſt, an ille Raguel ſocer Moſis, fuerit verè ſacerdos. LXX. Interpretes, & Latinus interpres, vocant ſacerdotem hoc loco: Itidem appellant Philo lib. 1. de vita Moſis, & Ioſephus lib. 2. Antiquitatum. At verò Chaldaica paraphraſis vocat eum principem Madian, & apud Euſebium lib. 9. de præparat. Euangeli. cap. vltimo, vetus ſcriptor Artapanus, appellat eum Regem Arabiæ. Hæc diuerſitas appellationis ex ambiguitate vocis Hebrææ, *Cohen*, extitit. Ea quippe vox duplici ſignificatione vſurpata reperitur in Scriptura. Et frequentiſſimè quidem ſignificatur ea voce ſacerdos propriè dictus; cuius ſignificationis exempla plurima ſunt in Sacris literis, & paſſim obuia. Interdum quoque ſignificat magiſtratum & primarium virum. Cuius ſignificationis luculentum habemus exemplum in 2. libro Regum, cap. 8. cuius extrema verba ſunt hæc: *Filij Dauid erant*, Chohanim, *id eſt, principes*. Septuaginta eam vocem Græcè interpretantes ibi vocarunt eos; αὐλάρχας, id eſt, principes aulæ. Latinus interpres ibi vertit, *ſacerdotes*, ſine dubio abuſus vocabulo ſacerdotis; ſiquidem apud Iudæos ex ſola tribu Leui, & ex ſtirpe Aaron ſacerdotes eſſe poterant; filij autem Dauid erant de tribu Iuda, ex qua nullus eſt vnquam, (vt diſputat B. Paulus ad Hebræos 7.) ſacerdotio functus. Latinus porrò Interpres in primo libro Paralipomenon, capite 18. eandem vocem Hebræam expreſſiùs reddidit, ſic vertens: *Filij Dauid erant primi ad manum regis*, id eſt, in miniſteriis & muneribus regalibus ipſi principatum tenebant; vel aſſiſtebant regi ad latus eius, ſiue lateri eius adhærentes. Poſſet igitur exiſtimari, ſimiliter in hoc ſecundo capite Exodi, Latinum interpretem poſuiſſe vocabulum, *ſacerdotis*, pro principe, vt idem ſit ſacerdos Madian, quod princeps Madian. Verùm quia LXX. In-

65. *Secunda quæſtio, an ſocer Moſis fuerit ſacerdos propriè dictus.* — *Philo.* — *Ioſephus.* — *Locus 2. Reg. cap. 8.*

Digitized by Google

terpretes, qui ſemper vocabulo ſacerdotis propriè vſi ſunt, vocarunt in hoc loco ſacerdotem, Moſis ſocerum; & itidem appellarunt Philo, & Ioſephus: ſimilius vero fit, eum fuiſſe ſacerdotem propriè dictum: Niſi fortè fuerit idem ſacerdos atque princeps eius Gentis, ſicut in more fuit antiquitus apud illas Gentes: Nam & Melchiſedec ſacerdos erat, ſimulque Rex Chananæorum, & apud Iudæos poſt captiuitatem Babylonicam, iidem fuère Pontifices, atque principes, & reges in populo.

66. *Tertia quæſtio, Verum Iethro fuerit ſacerdos veri Dei, an Idolorum.* *Abē Eſdr.* *Dauid Kimhi.* Tertia quæſtio, An iſte ſocer Moſis fuerit ſacerdos Idolorum, an veri Dei. Super qua re lis eſt inter duos inſignes Hebræorum Rabbinos, Nam Aben Eſdra fuiſſe illum veri Dei ſacerdotem, probat ex capite 18. Exodi, vbi ſic eſt: *Lætatus eſt Iethro ſuper omnibus bonis, quæ fecerat Dominus Iſraeli. Eò quòd eruiſſet eum de manu Aegyptiorum, & ait: Benedictus Dominus, qui liberauit vos de manu Ægyptiorum, & de manu Pharaonis. Obtulit ergo Iethro holocauſta & hoſtias Domino.* His verbis apertè demonſtratur, Iethro fuiſſe adorator & cultor veri Dei. Dauid autem Kimhi contra ſentit, affirmans fuiſſe eum priùs ſacerdotem Idolorum: ſed poſteà cùm veniſſet ad Moſen in montem Sina, auditis prodigiis in Ægypto factis pro liberatione Hebræorum, conuerſum eſſe ad verum Deum. Et hæc mihi ad veritatem propenſior videtur ſententia. Nam & Iethro ſacerdos fuit Madianitarum, qui verum Deum non colebant: Et in illo ipſo capite 18. Exodi, perſpicuè indicatur, tunc primùm fuiſſe conuerſum Iethro ad veri Dei cognitionem & cultum. Poſt verba enim paulò ante poſita ſubdit Iethro: *Nunc cognoui, quia magnus Dominus ſuper omnes Deos, eò quod ſuperbè egerunt contra illos. Obtulit ergo Iethro holocauſta & hoſtias Domino: veneruntque Aaron & omnes ſeniores Iſrael, vt comederent panem cum eo coram Deo. Nunc*, inquit, *cognoui, quia magnus Deus ſuper omnes Deos*, quaſi antea non cognouiſſet.

DECIMA TERTIA DISPVTATIO.

De vxore & filijs Moſis.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 22. Accepit Sephoram filiam eius, vxorē: quæ peperit ei filiū, quem vocauit Gerſam, dicens: Aduena fui in terra aliena. Alterum verò peperit, quē vocauit Eliezer, dicens: Deus patris mei adiutor meus eripuit me de manu Pharaonis.

67. *Euſebius.* DE iſto coniugio Moſis pauca hæc refert Euſebius in libro nono de præparatione Euangelica, capite vltimo, ab Ethnicis & antiquis ſcriptoribus tradita memoriæ. Demetrius hiſtoricus, *inquit Euſebius*, dicit Moſen ex Aegypto in Madian profugiſſe, atque ibi Iothoris filiam, Sephoram nomine, in vxorem duxiſſe: quam, coniectura ex

ex nominibus capta, ex Abraham genus traxiſſe affirmat: Abraham enim ex Cetura genuit Gerſam, ex quo natus eſt Adani, à quo Raguel, pater Iothoris, cuius filiam Sephoram Moſes vxorem accepit. Generationes quoque ait ita conuenire; vt veriſimile ſit, Sephoram, & Moſen ex Abraham deſcendentes, eiſdem temporibus fuiſſe: Moſen quidem ſeptimum ab Abraham ab vno filiorum Abrahæ nominatum eſſe. Eodémque in loco Euſébij traditur, Moſen fuiſſe ſtatura longum, & flauũ, prolixiore capillo & barba, ac denique ſtatura, & facie permagnæ dignitatis. *Qualis statura corporis Moſis.*

Sed quia ex hoc loco Exodi conſtat, Sephoram vxorem Moſis fuiſſe Madianitam, in libro autem Numerorũ, ca. 12. vxor Moſis appellatur Æthiopiſſa. Sic enim ibi ſcriptum eſt: *Locuta eſt Maria & Aaron contra Moſen, propter vxorem eius Æthiopiſſam*, haud quaquam leuem habet quæſtionem, vtrum eadem fuerit mulier, duplici nomine appellata, an diuerſa. Si enim eadem, cur quæ erat Madianita, vocatur Æthiopiſſa; cùm diuerſas fuiſſe conſtet gentes, Madianitarum, atque Æthiopum? Sin autem diuerſæ mulieres fuerunt, & Moſes plures habuit vxores: quæritur, an ſimul eas habuerit, an vnam poſt aliam? Caietanus explanans locum illum libri Numerorum, ait, incertum eſſe, vtrum fuerit vna atque eadem, an diuerſæ. Multi putant fuiſſe diuerſas: & illam quidem Æthiopiſſam fuiſſe filiam regis Æthiopum, quam, *vt refert Ioſephus lib. 2. Antiquitatum*, vxorem Moſes duxit in illa nobili expeditione, quam fecit aduerſus Æthiopes. Verùm neque Ioſephus ſcribit iuiſſe cum Moſe redeunte in Aegyptum: & Auctor hiſtoriæ Scholaſticæ affirmat, eam remanſiſſe in Aethiopia, captam vtique obliuione amoris Moſis: & totam iſtam hiſtoriam, merum eſſe figmentum Ioſephi, vel aliorum Iudæorum, à quibus is acceperit, non temerè creditur. Nam quale obſecro eſt, vt rem adeo inſignem, ac memorabilem, ignorauerit Philo, qui tres libros de vita Moſis conſcripſit? cùm is paulò ſenior fuerit ipſo Ioſepho: imperante enim Caligula, Philo maximè floruit, quo tempore natus eſt Ioſephus, vt ex verbis eius vltimi libri Antiquitatum, colligi poteſt. Vel igitur tempore Philonis figmentum iſtud nondum fuerat generatum: vel ſi iam natum fuerat, id Philo vt fabuloſum, & aſpernabile contempſit. 68. *Quæſtio, an Sephora fuerit vxor Moſis, & ea quæ in libro Num. c. 12. vocatur Æthiopiſſa.* *Caietanus. Diſcutitur hiſtoria Ioſephi de filia regis Æthiopum ducta in vxorem à Moſe.*

Eſt igitur communis opinio Hebræorum iuxtà & Chriſtianorum, fuiſſe eandem vxorem Sephoram. Cùm enim Moſes maneret ad montem Sina cum populo Hebræo, venit eò ſocer eius Iethro, ducens vxorem Sephorã, & filios Moſis. Quod autem de vxore Aethiopiſſa dicitur, id haud multò plus vno anno poſt id temporis accidit. Cumque Moſes, vbi aggreſſus eſt negotium liberationis Hebræorũ ex Aegypto, remiſerit vxorem & filios ad ſocerum ſuum, quò expeditior ſcilicet foret ad munus ſuum ritè obeundum, qui fit credibile, poſtquàm eduxit Hebræos ex Aegypto, dum in deſerto peregrinaretur, multò nimirum, quàm anteà impeditior, eum denuò aliam vxorem duxiſſe? Nec illud obſcurum eſt indicium, aut leue argumentum, non aliam Moſi fuiſſe vxorem, niſi Sephoram, quòd filij Moſis non alij numerantur in Scriptura, niſi quos è Sephora ſuſceperat: ſiquidem in priore libro Paralip. cap. 23. (in illis autem libris alibi derelicta ſupplentur) in memorando filios Moſis, non alij commemorantur quàm Gerſam, & Eliezer, quos vtrique de Sephora genuerat. 69.

Quod autem paulò ſuprà dixi, hiſtoriam illam Ioſephi de filia regis Aethiopum ducta in vxorem à Moſe, videri fabuloſam, confirmare prætereà Theodoreti auctoritate poſſum, qui in libro ſuarum Quæſt. ſuper librum Numerorum, quæſt. 22. ponit huiuſmodi: *Quænam intelligenda eſt mulier Aethiopiſſa, quã accepit vxorem Moſes?* cui quæſtioni ad hunc modum reſpondet: Ioſephus quidem ait, Moſen, cùm in regia educatus verſaretur, in bello cõtra Aethiopes ab Aegyptiis ſuſcepto, 70. *Theodoret.*

Apollinarius.

creatum eſſe ducem: partaque victoria, regis illius filiam duxiſſe vxorem: Apollinarius autem fabulam finxit hac Ioſephi longè fabuloſiorem. Ait enim, poſt Sephoram, voluiſſe Moſen ducere aliam vxorem Aethiopiſſam, vt eſſet figura Chriſti Domini, qui poſt Iſraëliticam, gentium Eccleſiam ſibi deſponſauit. Atqui Sephora etiam erat alienigena. Non eſt autem diuini Spiritus fabulas fingere, ſed id contrarij ſpiritus proprium eſt. Tantam quippè habuit curam honeſtatis, atque ingenuitatis Moſes poſt vocationem ſuam, vt ingreſſurus Aegyptum, propriam vxorem domi reliquerit. Siquidem poſtquàm ex Aegypto egreſſus eſt, acceſſit ad eum ſocer eius, adducens vxorem vnà cum liberis. *Sic Theodoretus.*

Locus libri Numerorũ, cap. 12. fusè tractatus.

71. At enim ſi eadem fuit mulier, Sephora videlicèt, cùm illa fuerit Madianita, cur in libro Numerorum appellata eſt Aethiopiſſa? Quidam putant ſic eſſe appellatam per ludibrium & contemptum, propter deformitatem & turpitudinem morum; quemadmodum hodieque vocari aliquis ſolet per contemptum, Maurus, vel Turca, vel Aethiops: atque id vſitatum eſſe in Scriptura, poſſet colligi ex illis verbis Domini, quæ ſunt apud Prophetam Amos, cap. 9. *Nunquid non, vt filij Æthiopum, vos eſtis mihi, filij Iſraël?* An exiſtimarunt fuiſſe nominatam Aethiopiſſam, per antiphraſim, quòd eſſet corpore & animo, moribuſque pulcherrima, & amabiliſſima: ad hanc certè ſententiam Paraphraſis Chaldaica in illo loco Numerorum pro, *Aethiopiſſa*, habet, *pulchram*, & Auctor Paraphraſis Hieroſolymitanæ, ſic expreſſit illum locum: *Quemadmodum Aethiops differt cute & colore ab omnibus alijs hominibus; ita etiam Zippora vxor Moſis, forma, pulchritudine, & bonis operibus mirabiliter ſuperabat reliquas omnes mulieres.*

Paraphraſis Chaldaica, & Hieroſolymitana.

72. Quidam Hebræorum cenſent, propterea dictam fuiſſe Aethiopiſſam, quòd Aethiopia Orientalis vicina eſſet terræ Madianitarum: ob idque ob propinquitatem regionum, Mariam & Aaron maluiſſe appellare eam Aethiopiſſam, quàm Madianitam, contemptus videlicet, & contumeliæ cauſa. Hanc opinionem adiuuat quod ſcribit Theodoretus loco ſuprapoſito, hunc in modum: Sephoram appellauit Aethiopiſſam: ſiquidem Saba, Gens eſt Aethiopica. In Euangelio enim appellatur regina Aethiopum, quæ in lib. 3. Regum, vocatur regina Saba. Porrò Saba, gens Homoritarum appellatur, quibus vicini ſunt Madianitæ. *Sic Theodoretus.* S. Auguſtinus in Quæſtionibus ſuis ſuper librum Numerorum in quæſt. 20. ſoluens hanc quæſtionem, ait, Madianitas fuiſſe antiquitus dictos Aethiopes: idque probat ex quodam loco Scripturæ, qui eſt in lib. 2. Paralip. cap. 14. Hæc ſunt verba Auguſtini: De vxore Moſis Aethiopiſſa quæri ſolet, vtrùm ipſa erat filia Iethro, an alteram duxerit, vel ſuperduxerit. Sed ipſam fuiſſe credibile eſt. De Madianitis quippe erat, qui reperiuntur in libris Paralip. Aethiopes dici, quando contra eos pugnauit Ioſaphat. Etenim in his locis dicuntur eos perſecuti Hebræi, in quibus Madianitæ habitabant, qui nunc Saraceni appellantur. Sed nunc eos nemo ferè appellat Aethiopes, ſicut ſolent locorum, & Gentium nomina plerúmque vetuſtate mutari. *Hæc Auguſtinus.*

Theodoretus.

Lucæ 11.

S. Auguſti.

Auctoris opinio.

Duplex Aethiopia.

73. Noſtra ſententia, duarum ſuperiorum ſatis eſt affinis. Nos duplicem facimus Aethiopiam, alteram quidem Orientalem, & Occidentalem alteram: quam diſtinctionem ab Homero primùm traditam, & probatam ab Herodoro, amplexi ſunt Strabo, & Plinius. Occidentalis Aethiopia longè remota eſt ab Aegypto, & Palæſtina, & ad torridam Zonam pertinens: Orientalis propinqua Aegypto eſt, & Rubrum mare verſus porrecta. Hæc poſterioribus temporibus dicta eſt Arabia, Hebraicè, *Chus*; quod nomen LXX. Interpretes, & noſter interpres Latinus ferè Aethiopiam, & Chuſym, Aethiopes interpretati ſunt: pro quo alij, vſitatiore, notiorique vocabulo Arabiam, & Arabes verterunt. Hanc porrò Aethiopiam Orientalem,

Digitized by Google

lem,ſiue Arabiã coluêre antiquitùs variæ Gentes:Iſmaëlitas dico,&Madianitas,&
Amalechitas:quæ tum propter vnam generis originem,& ſtirpem ex Abraham;tũ
propter vicinitatem habitationis,vnitatémque regionis,promiſcuè nonnunquam
aliæ pro aliis,quaſi eædẽ Gentes nominantur in Scriptura;omneſq; in commune,à
multis auctoribus vocãtur Arabes.Hinc igitur apparet,cur Sephora, quæ erat Ma-
dianita,appellata fuerit Æthiopiſſa, ſiue Arabiſſa. Verùm quæ nunc carptim dixi-
mus,curſimque tranſiuimus, ea latiùs & accuratiùs tractauimus in Commentariis
noſtris ſuper libro Geneſis:Primùm quidem in 2.tom.li.15.in prima diſputatione:
Deinde in 3.tom.ſuper c.25.Geneſis,in diſp.3.Ad hæc in 4.to.ſuper c.37.in diſp. 6.
Eandem porrò Gentem vocabulo Madianitarum atq; Æthiopum ſignificari & 74.
appellari in ſacra Scriptura,manifeſtum fit ex verbis illis Prophetæ Habacuc, quæ
ſunt in eius Cãtico: *Pro iniquitate vidi tẽtoria Æthiopiæ:turbabũtur pelles terræ Ma-
dian:* quæ primò vocauerat tentoria Æthiopiæ; eadem mox appellauit pelles terræ
Madian,eandẽ rẽ videlicet diuerſis vocabulis declarãs. Quod firmari poteſt etiam
S.Hieronymi auctoritate,verba iſta hũc in modum explanantis. Æthiopes tetri & *S. Hieronymus.*
amantes tenebras,& ab omni luce alieni,qui draconis carne veſcũtur,de quo ſcri-
ptũ eſt: *Dediſti eũ eſcã populis Æthiopũ.* Dęmones intelligũtur.Horũ autẽ fit taber- *Locus Pſalmi 73.*
naculum,quicumq; in hoc ſeculo propter honores & diuitias laborat:quod ſigni-
ficanter verbo iniquitatis oſtẽditur:Omnis enim diues, aut iniquus, aut hæres ini-
qui eſt.Vides homines mare tranſire: ante potentum excubare fores: pati ea,quæ
ſeruorum conditio non patitur;vt diuitias congregent,& aliquam adipiſcantur di-
gnitatem,quod vbi conſecuti fuerint,tradunt ſe luxuriæ,& voluptatibus, & omni
iniquitati:vt quod auaritia congregauit,luxuria conſumat. Iſti ergo pro laboribus
ſuis efficiuntur hoſpitium Dæmonũ:& qui templum Dei eſſe debebant,fiũt taber-
naculum Æthiopum.Cùm autem ſubditur: *Turbabũtur pelles terræ Madian*; eoſdẽ
intellige Æthiopes,& incolas terræ Madian. Poſtquàm enim ditati fuerint, & per
fas ac nefas ad altiſſimum gradum conſcenderint; tunc conſcientia peccatorum
ſuorũ,ſemper mortem,ſemper iudicium formidabunt:& ad leuem febriculã, quaſi
latrones in carcere,ita de æternis ſuppliciis ſuſpitabũt. Madian verò in lingua no-
ſtra ſonat, *ex iudicio*, id eſt,in condemnationem: & oſtenditur, quòd metu iudicij,
æternarúmque pœnarum ſemper in formidine ſint:& cruciatus, quos ſentiunt ſe
mereri,pauore quotidiano ſuſtineant. *Hactenus ex B.Hieronymo.*
Super duobus porrò filiis ex Sephora genitis,Gerſam & Eliezer, duo itẽ habeo 75.
monere Lectorem.Primùm ſciat, iſtos filios non fuiſſe genitos ſtatim poſt initum *Filij Moſis quãdo nati.*
coniugium, licèt narratio Scripturæ videatur id ſignificare: ſed generationem eo-
rum multò pòſt,quàm Moſes venerat in terram Madian,eſſe factam:& paulò antè
regreſſum Moſis in Ægyptum,eos fuiſſe natos.Etenim,vt traditur Act.7. quadra-
ginta annorum erat Moſes,cùm propter cædem Ægyptij,fugit in terram Madian:
& ibi quadraginta annis moratus eſt,quoad iuſſu Dei,rediit in Ægyptũ: quo tem-
pore fuiſſe iſtos filios admodum paruulos,duplex eſt argumentum.Infrà enim c. 4.
dicitur Moſes iſtos filios,quòd pedibus videlicet iter facere nõ poſſent, impoſuiſ-
ſe aſino;& quòd alter illorum non eſſet circumciſus,occidere Moſen voluit Ange-
lus Dei:recens igitur natus fuerat.Nullo enim modo putandum eſt,Moſen circun-
ciſionem eius per quadraginta annos diſtuliſſe: quippe Deus præceperat ſæueriſ-
ſimè infantem circumcidi octauo die, Geneſ.17. Sciat præterea Lector,verba,quæ
hîc ponũtur de generatione ſecundi filij,appellati Eliezer,& de nominis eius Ety-
mologia,ea verba non eſſe in Scriptura Hebraica;eſſe tamen in tranſlatione LXX.
Interpretum,vnde ſumpſit ea interpres Latinus.Sunt tamen ipſius Scripturæ, non
quidẽ in hoc loco,ſed infrà in c.18.vbi eadẽ planè verba reperies,quę hîc ponũtur.

Digitized by Google

BENEDICTI PERERII
IN CAPVT TERTIVM EXODI,
DISPVTATIONES TREDECIM.

Apparitio Dei in rubo: & electio Moſis in ducem, & liberatorem populi Hebræi.

CAPVT TERTIVM EXODI.

Verſu Moſes autem paſcebat oues Iethro ſoceri ſui Sa-
1. cerdotis Madian:cúmque minaſſet gregem ad in-
2. teriora deſerti,venit ad montẽ Dei Horeb.* Ap-
paruítque ei Dominus in flamma ignis de medio
rubi:& videbat quòd rubus arderet, & non com-
3. bureretur.* Dixit ergo Moyſes: Vadam,& videbo
4. viſionem hanc magnam,quare non comburatur rubus. * Cernens
autem Dominus quòd pergeret ad videndum, vocauit eum de
5. medio rubi,& ait:Moyſes,Moyſes. Qui reſpondit:Adſum : * At ille:
Ne appropies,inquit,huc,ſolue calceamentum de pedibus tuis: lo-
6. cus enim,in quo ſtas,terra ſancta eſt.* Et ait : Ego ſum Deus patris
tui,Deus Abraham,Deus Iſaac, & Deus Iacob. Abſcondit Moyſes
7. faciem ſuam: non enim audebat aſpicere contra Deum. * Cui ait
Dominus: Vidi afflictionem populi mei in Ægypto, & clamorem
8. eius audiui propter duritiam eorum,qui præſunt operibus:* & ſciẽs
dolorem eius,deſcendi vt liberem eum de manibus Aegyptiorum,
& educam de terra illa in terram bonam,& ſpatioſam, in terrã, quæ
fluit lacte & melle, ad loca Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi,
9. Phærezæi,& Heuæi,& Iebuſæi. * Clamor ergò filiorum Iſraël ve-
nit ad me,vidíque afflictionem eorũ,qua ab Aegyptiis opprimũtur.
* Sed

* Sed veni,& mittam te ad Pharaonem, vt educas populũ meum, 10.
filios Iſraël de Aegypto. * Dixítque Moyſes ad Deum: Quis ſum 11.
ego, vt vadam ad Pharaonem.& educam filios Iſraël de Aegypto?
* Qui dixit ei: Ego ero tecum:& hoc habebis ſignum, quod miſe- 12.
rim te: Cùm eduxeris populum meum de Aegypto, immolabis
Deo ſuper montem iſtum. * Ait Moyſes ad Deum: Ecce ego va- 13.
dam ad filios Iſraël, & dicam eis: Deus patrum veſtrorum miſit me
ad vos. Si dixerint mihi: Quod eſt nomen eius? quid dicam eis?
* Dixit Deus ad Moyſen: Ego ſum, qui ſum. Sic dices filiis Iſraël: 14.
Qui eſt, miſit me ad vos. * Dixítque iterum Deus ad Moyſen: Hæc 15.
dices filiis Iſraël: Dominus Deus patrum veſtrorum, Deus Abra-
ham, Deus Iſaac, & Deus Iacob miſit me ad vos. Hoc nomen mihi
eſt in æternum:& hoc nomen meum in generationem & genera-
tionem. * Vade, & congrega ſeniores Iſraël, & dices ad eos: Do- 16.
minus Deus patrũ veſtrorum apparuit mihi, Deus Abraham, Deus
Iſaac, Deus Iacob, dicens: Viſitans viſitaui vos,& vidi omnia, quæ
acciderunt vobis in Aegypto. * Et dixi vt educam vos de afflictio- 17.
ne Aegypti in terram Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Phæ-
rezæi, & Heuæi, & Iebuſæi, ad terram fluentem lacte & melle. * Et 18.
audient vocẽ tuam: ingredieríſque tu & ſeniores Iſraël ad regem
Aegypti, & dices ad eum: Dominus Deus Hebræorũ vocauit nos:
ibimus viam trium dierum in ſolitudinem, vt immolemus Domino
Deo noſtro. * Sed ego ſcio quòd non dimittet vos rex Aegypti vt 19.
eatis, niſi per manum validam. * Extendam enim manum meam, 20.
& percutiam Aegyptum in cunctis mirabilibus meis, quæ facturus
ſum in medio eorum: poſthæc dimittet vos. Dabóque gratiam po-
pulo huic coram Aegyptiis:& cùm egrediemini, non exibitis vacui,
ſed poſtulabit mulier à vicina ſua, & ab hoſpita ſua, vaſa ar-
gentea & aurea, ac veſtes: ponetíſque eas
ſuper filios & filias veſtras, & ſpo-
liabitis Aegy-
ptum.

PRIMA DISPVTATIO.

De tempore, in quo facta eſt illa Dei apparitio in rubo.

1. OMNIVM Dei apparitionum, quæ ſanctis viris factæ memorantur in veteri Teſtamento, tres fuiſſe videntur maximè inſignes, ac memorabiles. Prima fuit, apparitio Dei ſuper ſcalam, quam vidit Iacob in ſomno, Geneſ. 28. Altera fuit, hæc apparitio Dei in rubo, vſquequaque inflammato, ſed prorſus incombuſto. Tertia fuit, in qua viſus eſt Danieli Deus, quaſi antiquus dierum, ſedens in throno, quæ deſcribitur Daniel. 7. Verùm ſuper hac apparitione Dei in rubo ante alia, quæ tractanda ſunt, indicare conuenit tempus huius apparitionis: Circa quod tres quæſtiones occurrunt.

Prima quæſtio, quoto ætatis Moſis anno facta ſit hæc apparitio.

Prima quæſtio eſt; Quando facta ſit hæc apparitio, & quoto ætatis Moſis anno. Reſpondeo, factam eſſe poſt quadraginta annos, quibus Moſes moratus fuerat in terra Madian, & octogeſimo ætatis eius anno: erat autem quadraginta annorum, cum fugiens regem Ægypti, petiit terram Madian. Hæc licet colligere ex verbis B. Stephani, quæ refert Lucas Actor. 7. Nam primò ſic ait: *Cùm impleretur ei quadraginta annorum tempus, aſcendit in cor eius viſitare fratres eius, filios Iſrael: & cùm videret quendam iniuriam patientem, vindicauit illum, percuſſo Ægyptio.* Et quibuſdam interpoſitis adiungit: *Fugit Moſes, & fuit aduena in terra Madian, vbi generauit filios duos, & expletis annis quadraginta, apparuit illi in deſerto montis Sina Angelus in igne flammæ rubi.* Si Moſes quadraginta annorum erat, cùm fugit in terram Madian: & poſt id temporis, quadraginta annis expletis, apparuit ei Angelus in flamma rubi: ergo illa apparitio contigit ei iam octogenario. Idipſum confirmatur eo argumento: quòd ſtatim poſt hanc apparitionem miſſus eſt in Ægyptum ad liberandũ populum, quo tempore fuiſſe eum octoginta annorum traditur infrà Exodi 7.

Tripartita ætas Moſis.

Vniuerſa porrò ætas Moſis, fuit centum viginti annorum, in tres admodum inſignes quadragenas partita. In prima quadragena mirabiliter ab interitu ſeruatus eſt, & à filia regis adoptatus, & omni ſapientia Ægyptiorum eruditus, & contemptis bonis Aegypti, pro liberatione ſuæ gentis, Aegyptium hominem occidere non rimuit. In altera quadragena, fugiens in terram Madian, paſtoralem vitam egit, in omni philoſophia animum exercens, & libros aliquot ad eruditionem, & conſolationem Hebræorum ſcribens; denique admirabili hac Dei apparitione dignatus eſt. In tertia quadragena, maximis editis prodigiis, eduxit populum ex Ægypto, & per quadraginta annos rexit in deſerto in mira temporum & rerum varietate.

2. Illud verò dignum obſeruatu, Moſen tot annos verſatum eſſe in paſcendo grege, quot annis poſteà in adminiſtrando principatu, regendoque populo verſatus eſt; quaſi paſtoralis illa exercitatio, præparatio quædam fuerit ad munus regendi & gubernandi populi ritè obeundum.

Secũda quæſtio, quid egerit Moſes in terra Madian per 40 annos. Philo lib. 1. de vita Moſis.

Altera quæſtio eſt; Quid egerit Moſes in illo ſpatio quadraginta annorum, quod exegit in terra Madian? Tacet hoc Scriptura, ſolùm dicens, fuiſſe eum paſtorem ouium. Philo ait, eo tempore exercuiſſe ſe in philoſophia tam practica, quàm ſpeculatiua.

culatiua. Moſes,inquit,intereà exercebat ſe in virtutis ſtadio ſub ratione magiſtra, parans ſe ad optima vitæ genera,actiuum,& contemplatiuum: ſimulque euoluens philoſophiæ dogmata, atque etiam expeditè diiudicans, & recondens in memoriam,vt pòſt,in ſuum vſum poſſet ea depromere;veram laudem videlicet quærens, non inanem opinionem hominum,quippe qui nihil, niſi rectam rationem ſpectaret,fontem,originemque virtutum omnium. Quinetiam paſtoralis ipſa exercitatio,magna fuit ei præparatio ad principatum:Eſt enim ars paſtoralis,quaſi præludium ad regnum,hoc eſt,ad regimen hominum,gregis manſuetiſſimi. Quemadmodum bellicoſa ingenia prœexercent ſe in venationibus, experientes in feri s, quod poſteà in militia,& bello perfecturi ſunt:brutis prębentibus materiam exercitij tam belli,quàm pacis tempore.Et verò, præfectura manſueti pecoris, habet quiddam ſimile cum regno in ſubditos, ideoque reges cognominantur paſtores populorum,non contumeliæ, ſed honoris gratia. Immò, quantum ego intelligo, non iuxta vulgarem opinionem,ſed veritatē veſtigans,(rideat qui volet)ſolus poteſt eſſe rex vſquequaque perfectus, qui benè callet artem paſtoritiam:& curando minora animalia, didicit quo modo præeſſe debeat præſtãtioribus:impoſſibile eſt enim,vt magna priùs,quàm parua perficiantur.Factus eſt igitur Moſes omniũ ſuæ ætatis paſtorum optimus,& vtilitatis pecorum prouidentiſſimus:domi nullũ fugit laborem,ſed vltrò & alacriter vtilitati eorum conſuluit. Quocircà adeò gregum copiam auxit,vt inuidioſus eſſet apud paſtores, nihil ſimile videntes in ſuis gregibus:qui præclarè ſecum agi putabant, ſi nihil detrimenti acciperent:mirãtes illius numerum in dies creſcere, nec tantùm ſingulas oues pulchrè pingueſcere, verùm fœcunditate maiorem in modum multiplicari.*Hactenus ex Philone.* Creditur autem tunc ſcripſiſſe Moſen librum Geneſis,& item librum Iob, vt Hebræos aſperrima ſeruitute afflictatos, dupliciter conſolaretur, & confirmaret: tum exemplo patientiæ Iob,& conſecutæ conſolationis,& fœlicitatis eius;tum exemplis Maiorum ſuorum Abraham,Iſaac,& Iacob; reuocandiſq; in memoriam promiſſis Dei de liberandis ipſis ſeruitute, & introducẽdis in terram Chanaan ipſis promiſſam.

Paſtoralis ars præludium regalis gubernationis, vt in Moſe ac Dauide licet cernere.

3. Tertia quæſtio; Cur Deus tam ſerò apparuerit Moſi, nempe iam octogenario? Reſpondere poſſum, excellentes Dei apparitiones, atque eximias rerum diuinarum reuelationes non contingere ſeruis Dei,niſi ſerò admodum, & diu multùmque in ſtudio virtutis,& perfectioris diſciplinæ exercitatis.Quæ autem præcedere debeant in ſeruis Dei, priuſquàm ad ſublimem hunc perfectionis gradum perueniant,ea fuere adumbrata,& præfigurata in Moſe.Principiò,Moſes dereliquit aulam regiam,magis eligens affligi cum populo Dei,*vt ait Paulus*, quàm temporalem peccati habere iucunditatem, maioreſque diuitias æſtimans theſauro Ægyptiorum,improperium Chriſti. Similiter renuntiatio rerum ſecularium, primus eſt gradus ad perfectionem virtutis.Tum Moſes occidit Ægyptium;& vitia,atque improbæ cupiditates extinguendæ ſunt.Adhæc,Moſes fugit in terram Madiã;quę vox ſignificat Iudicium; Contemplatio iudiciorum Dei erga ſeruos ſuos, & erga peccatores, tam in hac vita, quàm in futura, implet animum piorum hominum ſancto quodam timore Dei,& deſpicientia rerum omnium humanarum, & temporalium,incenditque ſtudio perfectè colendi virtutes,& ſeruiendi Deo.Deinde, Moſes vxorem duxit Sephoram filiam Iethro:ſignificat autem Sephora auem, & Iethro ſignificat excellens:quibus rebus ſignatur vita contemplatiua, quæ eſt tanquàm filia excellentis,id eſt,Dei,ei nimirum gratiſſima,& ſingulare, eximiumque eius donum;per quam mens,quaſi auis,euolat ad ſuperna, duabus elata velut alis, altera, meditatione rerum diuinarum:altera flagranti earundem amore, & deſiderio. Præterea,Moſes ex Sephora genuit duos filios (*Gerſan*) quod interpretatur

Tertia quæſtio, cur tam ſerò Deus apparuerit Moſi.

Ad Hebr. 11.

Sex res faciunt ſeruos Dei capaces diuinarum viſitationũ & reuelationum.

aduena, & Eliezer, quod ſignificat, ***Adiutorium Dei***: Contéplatio enim Dei, ac rerũ diuinarum, duplicem hanc cógnitioné generat in animo noſtro; tum quòd ſimus aduenæ & peregrini, nec habeamus hîc ciuitatem permanentem, ſed eſſe nobis mundum hunc quaſi diuerſorium, vel potiùs exilium. Tum etiam omnem ſpem, & fiduciam eſſe fallacem, præter eam vnam, quæ in Deo collocatur. *Leuaui oculos meos ad montes*, ait Dauid, *vnde veniet auxilium mihi: Auxilium meum a Domino, qui fecit cælum & terram.* Et alibi: *Mihi autem adhærere Deo bonum eſt, ponere in eo ſpem meam.* Ad extremum, Moſes paſcebat oues in ſolitudine, & Dauid aiebat: *Elongaui fugiens, & manſi in ſolitudine.* Et Dominus per Oſeam: *Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius.* Via perfectionis virtutis & vitæ ſpiritualis, eſt quaſi ſolitudo: pauci eam nouerunt: pauciores ingrediutur eam: pauciſſimi vſque ad finem in ea pertendunt. Tres autem greges paſcendi ſunt: vnus eſt ſpiritualis, Intellectus, Voluntatis, & Memoriæ, omniumque cogitationum & affectionum animi. Alter eſt animalis, continens omnes ſenſus & appetitiones animæ. Tertius eſt corporalis, id eſt, omnia corporis noſtri mébra: de quibus Paulus præcepit: *Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem.* Ita verò paſcendi ſunt hi tres greges, vt corpus, animam, & ſpiritum ab omni vitiorum, & errorum inquinamento pura & incorrupta ſeruemus.

Pſal. 120. *Pſal. 72.* *Pſal. 54.* *Oſee. 2.* *Ad Rom. 6.*

4. S. Gregorius, cur Deus tam ſerò apparuerit Moſi, cauſam refert ad maximam animi quietem & tranquillitatem, qua tunc fruebatur Moſes, vitam agens ſolitariam, vacuam à rerum vrbanarum, & ciuilium negotiorum tumultu, ſibique tantùm attendens, totoque ſtudio, & intentione animi vacans contemplationi rerum cœleſtium: non enim eximiæ Dei viſitationes & reuelationes contingere ſolent, niſi iis, qui ab omni rerum externarum perturbatione remoti & liberi ſunt. Gregorij ſuper ea re orationem, plenam grauium & vtilium ſententiarum, his maximè, qui perfectiorem viuendi diſciplinam profitentur & colunt, lubet hîc adſcribere. Sic autem ſcribit lib. 23. Moralium, cap. 20. vel ſecundum aliam editionem, 12. Cùm ab externis actionibus mens ſopitur, tunc plenius mandatorum Dei pondus agnoſcitur. Tunc verba Dei mens viuaciùs penetrat, cùm ad ſe admittere curarum ſecularium tumultum recuſat. Neque enim perfectè homo ſufficit ad vtraque diuiſus: ſed dum ſic interiùs erudiri appetit, vt tamen exteriùs implicetur: vnde exteriùs auditum aperit, inde interiùs obſurdeſcit. Moſes admixtus Ægyptiis, quaſi vigilabat; ſed extincto Ægyptio, poſtquàm in deſertum fugit, dum illic quadraginta annis degit, quaſi ab inquietis deſideriorum terrenorum tumultibus obdormiuit, & ideò diuinam vocem percipere meruit: quia per ſupernam gratiam, quantò magis ab exterioribus appetendis torpuit, tantò veriùs ad cognoſcenda interiora vigilauit. Vnde & ſancti viri, qui exterioribus miniſteriis deſeruire, officij neceſſitate coguntur, ſtudioſè ſemper ad cordis ſecreta refugiunt; ibique cogitationis intimæ cacumen aſcendunt, & legem quaſi in monte percipiunt: dum poſtpoſitis tumultibus actionum temporalium, in contemplationis ſuæ vertice, ſupernę voluntatis ſententiam perſcrutantur. Vnde Moſes crebrò de rebus dubiis ad tabernaculum ibat: ibi ſecretò Deum conſulens, & quid certi decerneret, agnoſcens. Relictis quippè turbis ad tabernaculum redire, eſt, poſtpoſitis exteriorum tumultibus, ſecretũ mentis intrare. Ibi enim Dominus cóſulitur; & quod foris agẽdum eſt, publicè intus ſilẽter auditur. Hoc quotidie boni Doctores faciunt, cùm ſe res dubias decernere non poſſe cognoſcunt: ad ſecretũ mentis, velut ad quoddã tabernaculũ reuertuntur: diuinaq; lege perſpecta, quaſi coram poſita arca Dominum conſulunt. Et quod priùs tacentes, intus audiunt, hoc foris poſtmodùm agentes.

Quibus gratia contemplationis, & diuinæ viſitationis contingat.

Pulcherrima diſputatio B. Gregorij.

tes innoteſcunt. Vt enim exterioribus officiis inoffensè deſeruiant, ad ſecreta cordis recurrere inceſſabiliter curant:&ſic vocem DEI quaſi per ſomniũ audiunt,dũ in meditatione mentis,à carnalibus motibus abſtrahuntur. Hinc eſt,quòd ſponſa vocem ſponſi quaſi per ſomnium audiuit,quæ dicebat:*Ego dormio:& cor meum vigilat*:quaſi hoc diceret,dum exteriores ſenſus ab huius vitæ ſolicitudinibus ſopio, vacante mente,viuaciùs interna cognoſco. Foris dormio,ſed intus cor vigilat:quia dum exteriora quaſi non ſentio, interiora ſolerter apprehendo. *Hactenus ex Gregorio.* *Locus Cantic.5.*

SECVNDA DISPVTATIO.

De eo loco,in quo Apparitio Dei in rubo facta eſt.

SVPER ILLIS VERBIS:

Moſes autem paſcebat oues Iethro ſoceri ſui,ſacerdotis Madian: cúmque minaſſet gregem ad interiora deſerti venit ad montem Dei Horeb. *Verſu.1.*

PARAPHRASIS Chaldaica hunc locum ita reddidit:*Moſes paſcebat oues Iethro ſoceri ſui,principis Madian:& duxit oues per bona paſcua deſerti,venitque ad montem: vbi reuelauit ſe ſuper eo gloria Domini,nempe ab Horeb.* Ioſephus hanc hiſtoriam commemorat hiſce verbis,lib.2. Antiquitatum. Moſes apud Iethro(*quod Raguelis cognomen erat*)ſocerum ſuum paſcens pecora,aliquando egit paſtum greges in montem, qui dicitur Sina, omnium in ea regione celſiſſimum, & paſcuis valde commodum. Abundabat enim herba,eò quòd,vulgato rumore,numen illic habitare,paſtoribus ad id vſque temporis inacceſſus,ob religionem loci fuerat. In eo monte mirabile vidit prodigium:ignis enim rubi fruticem depaſcens viſus, nec frondes,nec flores, nec ramos quidquam læſit:cùm tamen inde maxima &flagrantiſſima flamma eruiſſet. *Sic Ioſephus.* Philo locum illum appellat nemus: Scriptura hoc loco vocat montem Horeb, ſiue Choreb: & fieri poteſt, vt proxima eius montis, vbi rubus erat,in quo facta eſt Dei apparitio,fuerint nemoroſa:creditur enim ad radices eius fuiſſe rubum,& inibi Deum apparuiſſe. 5 *Paraphr. Chaldaica.* *Ioſephus.*

6 *An mons Sina & Horeb vnus fuerit mons, an diuerſi montes.*

Verùm quæritur de iſto monte, an fuerit idem, an diuerſus monti Sina:Quidam putant vnum eſſe montem,& orientalem eius partem eſſe vocatam Sina, occidentalem verò Horeb. Beatus Hieronymus eundem prorſus eſſe montem tradit duplici nomine appellatum in Scriptura, nunc Sina, nunc Horob. Nonnulli arbitrantur, diſtinctos fuiſſe montes,ſed radicibus inter ſe cohærentes atque coniunctos:& Sina,altiorem multò eſſe,quàm Horeb. Nec deſunt,qui dicant, Horeb

S. Hieronym. eſſe velut iugum quoddam eminens,ſuper impoſitum monti Sina.Ponam hîc verba B.Hieronymi ex libro de locis Hebraicis tranſcripta:Choreb,*inquit*,mons Dei in regione Madian, iuxta montem Sina, ſupra Arabiam in deſerto: cui iungitur mons & deſertum Saracenorum,quod vocatur Pharan.Hæc Hieronymus de ſententia Euſebij,cuius librum illum Latinè interpretatus eſt. Sed proximè ſubdit ex ſuo ſenſu:Mihi autem videtur, quod duplici nomine idem mons nunc Sina, nunc *Caietanus.* Choreb vocetur.*Sic Hieronymus*.Caietanus porrò ſuper iſta quæſtione,pauca hæc ſcribit, explanans hunc locum: Mons Sina, *inquit*, appellatur mons Heloim, eò quòd ibi Deus Legiſlator apparuit: Summi enim Iudicis eſt, quod ſignificat nomen *Heloim*,legem dare:& à nomine poſteà impoſito, prænominauit illum Moſes.Et quoniam non in quãcumque partem montis Sina,ſed in illam,quæ appellatur Choreb;venit Moſes,ideò ad ſignificandum in ſpecie partem montis Sina,quę pars habet formam cuiuſdam parui montis,appoſuit,(ad Choreb).*Hæc Caietanus.* Ex verbis Ioſephi paulò ſuprà poſitis ſatis apparet, eum non diſtinxiſſe montem Sina à monte Horeb.

7. Cæterùm mons iſte Horeb ſeptem rebus celebris admodùm, & memorabilis fuit. Ibi enim hæc Dei admirabilis apparitio facta eſt: Ibi Moſes virga percutiens petram, largiſſimam aquarum copiam emanare fecit: Ibi Moſes elatis in ſublime manibus orans,meruit,vt Ioſue debellaret & profligaret Amalechitas:In eũ montem,maxima cum maieſtate & magnificentia deſcendit Deus, daturus legem populo Hebræo: Ibi Moſes quadraginta diebus, ſine vllo cibo, potuque manſit cum Deo: Ibi primum idololatriæ crimen, maximeque execrandum admiſerunt Hebræi,vitulum pro Deo adorantes,ob idque Moſes & tabulas legis confregit,& ingentem populi cædem fieri iuſſit. Ibi denique Helias, poſt quadraginta dierum iter,& ieiunium,admirandam illam Dei viſionem habuit, quæ narratur in 3. Regum,cap.19.

Septem res montẽ Horeb valde celebrẽ & memorabilem fecerunt. Nume.21. Exod.17. Infrà 19. & 20. Infrà 24. Infrà 32.

8. Sed cur Scriptura appellat Horeb montem Dei? An per anticipationem, quoniam ibi Deus poſteà ſępiùs apparuit,ſicut putat Caietanus?An propter antiquam illarum gentium opinionem, quòd in eo monte diuinum quoddam numen habitaret;vt tradit Ioſephus?An more Scripturæ ita dictus eſt,quæ præſtantiſſima quęque,& in quolibet genere eximia,adiuncto nomine Dei,appellare ſolet?ſicut dicitur ciuitas Dei,& bellum Dei, & cedrus Dei: Paraphraſis Chaldaica primam interpretationem ſecuta eſt,dicens: *Ad montem,in quo ſe reuelauit gloria Dei.* Sed cur in eum locum Moſes gregem egit? An quòd optimis paſcuis abundaret, vt tradit Philo & Ioſephus:An curioſitate quadam ductus, vt antiquam eius loci religionem exploraret? An quo maiorem ſeceſſum faceret ab hominum habitatione,vt liberiori animo vacare contemplationi rerum diuinarum poſſet?An potiùs,tacito inſtinctu, incitatuque Dei,qui in eo monte ſeipſum Moſi, admirabili viſione, manifeſtare volebat?

Cur Horeb vocetur mõs Dei: & cur eo venerit Moſes. Ioſephus li. 2. Antiquitatum.

TER.

TERTIA DISPVTATIO.

De rubo ardente & incombuſto, in quo Deus apparuit Moſi.

QVOMODO Deus apparuerit in rubo, variè memorat Scriptura di- 9.
uerſis in locis. Hîc dicitur apparuiſſe, *in flamma ignis de medio ru-
bi:* In Deuteronomio, cap.33. apparuiſſe, *in rubo*. Apud Marcum,
cap.12. *ſuper rubo*. Apud Lucam, cap.20. *ſecus rubum*. B. Stephanus
Actorum 7. dicit apparuiſſe eum, *in igne flammæ rubi.* Hanc hiſto-
riam de rubo ardente, & incombuſto, præclariſſima oratione deſcribit Philo, hũc
ad modum: Accidit, vt dum Moſes ſectatur loca herbida & rigua, lætáque paſcuis,
in quodam nemore videret viſionem horribilem. Rubus ibi erat, frutex ſpinoſus
& inualidus: is, nemine ignem admouente, ſubitò incẽſus eſt, correptúſque totus à
radicibus, vſque ad cacumen, flamma in morem fontis ſcatente, manebátque in-
teger & illæſus, quaſi non eſſet incendij materia, ſed ipſe ab igne aleretur. E me-
dio promicabat forma quædam pulcherrima, nulli viſibili ſimilis: diuinum planè
ſimulachrum, luce fulgens clariſſima, vt ſuſpicari poſſet Dei eſſe imaginem. Vo-
cemus eam Angelum: quandoquidem futura prænuntiauit, tantò clariùs, quantò
magnificentior erat viſio. Significabat porrò ardens rubus, oppreſſos iniuria He-
bræos, vrens verò ignis, oppreſſores Ægyptios. Quòd autem non exurebatur ma-
teria, portendebat non perituros, qui affligebantur inimicorum violentia: ſed co-
natum illorum fore irritum, illos verò euaſuros incolumes. Enimuerò rubus fru-
tex debilis & ſenticoſus eſt, & ſe tangentes vulnerat. Ille verò rubus, ignis voraci
natura non abſumebatur, quinetiam conſeruabatur, qualis anteà fuerat perma-
nens; adeóque nihil amittens, vt niteſceret etiam magis. Hæc omnia deſignabant
exhortationem quandam, tantùm non ſic inclamantem preſſis calamitate: No-
lite ſuccumbere: hæc veſtra infirmitas, eſt potentia, quæ punget, & verberabit
plurimos. Qui delere cupiunt vos, inuiti ſeruabunt: tot mala illæſi euadetis: &
cùm maximè vaſtari videbimini, tunc maximè eniteſcet veſtra gloria. Vos quoque
crudeles, & igni voraci ſimiles innocentium oppreſſores, ne nimiùm confidite ve-
ſtris viribus: cogitate inuictiſſimas, quas putatis, opes veſtras, aliquando dele-
tum iri. Ecce flamma, ſuapte natura, vrens, vt lignum vritur: lignum verò crema-
bile, vrit euidenter in modum ignis. *Hactenus ex Philone.*

Pulchra deſcriptio illius rubi apud Philonem, lib. 1. de vita Moſis.

Quid ſignificaret rubus ardens, & illæſus.

Sed quid arboris vel fruticis eſt rubus? Eſt frutex notiſſimus paſſim in dumis 10.
prouenienſ, florem habens candidum, & fructum moris non abſimilem. De rubi
natura, & proprietatibus, & varietate, multiplicíq; vſu in medicina, conſulendus
eſt Plinius lib.16. cap.37. & lib. 17. cap.13. & lib.24. c.13. & 14. Hebraicè vocatur,
Sene, Græcè, *βάτος*. Hebræi ita definiunt rubum, fruticem ſterilem & ſenticoſum,
quem auis, abſque deplumatione, intrare non poteſt. A rubo, qui Hebraicè dicitur,
Sene, nomen accepit mons Sina: ſiue quòd ibi ingens eſſet ruborum copia, ſiue ab
illo rubo, Dei apparitione mirandum in modum nobilitato, & celebrato.

Quid ſit Rubus.

Plinius.

Verùm quærat quiſpiam, cur Deus apparere voluerit in rubo. Duplex reddi 11.

poteſt ratio, vna ſecundum literalem, & hiſtoricum intellectum: altera ſecundum myſticum. Ratio hiſtorica videtur ea eſſe, quam expoſuit Philo verbis ſuprà poſitis: præfigurabat enim rubus conditionem Hebræorum, in qua tūc erant. Siquidem rubus eſt frutex inualidus, aſpectu vilis, tactu horridus, & ſe tangentes vulnerans. Sic erat populus Hebræus: ob ſeruitutem, quam Ægyptiis ſeruiebat, videbatur inualidus atque ærumnoſus, viliſque & abiectus: is tamen denique grauiſſimas inflixit plagas Ægyptiis eum vexantibus. Ratio myſtica, huiuſmodi eſt: Rubus, frutex vilis & aſper, ſignificat virum humilem & mortificatum carne, anima, & ſpiritu, in quo Deus habitat: & cui ſe ſuáque arcana manifeſtat. Et ſicut rubus adhibetur ad ſepiendum vineam: ſic virtus humilitatis & mortificationis, validiſſima eſt tanquàm ſepes vineæ & vitæ ſpiritualis. Rubus ille inflammabatur ab igne, ſed nihil ab eo lædebatur: ſimiliter quantæuis tribulationes virum humilem & mortificatum non lædunt, quinetiam illuſtrant magis & roborant. Et quemadmodum nemo eſt, qui audeat contrectare manibus rubum: ita Diabolus hominem verè humilem & mortificatum formidat, ac refugit.

Virtus humilitatis & mortificationis.

12. Aliam quandam Theodoretus affert cauſam apparitionis Dei in rubo à quibuſdam traditam: Nonnulli dicunt, Deum in rubo, & non in alia planta apparuiſſe, ne quis poſſet ex rubo Deum effingere, ac effigiare. Erat enim veriſimile, Iudæos hoc auſuros eſſe, ſi in alia planta apparuiſſet. *Sic ille.* Quoniam igitur nec rubus, nec flāma ignis certam quampiam imaginem & figuram referunt rei adorandæ, idcircò in talibus rebus ad arcendam procul à Iudæis Idololatriæ occaſionem, apparuit Deus. Similiter in monte Sina non per formam quampiam viſibilem, ſed per vocem tantùm audibilem, manifeſtauit ſe Hebræis, ne Iudæi ſimilem facerent imaginem, quam vt Deum adorarent. Qua de re commonens Hebræos Moſes, ſic ad eos locutus eſt: *Non vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die, qua locutus eſt vobis Dominus in Horeb, de medio ignis: ne fortè decepti faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem, aut imaginem maſculi vel fœminæ, vel ſimilitudinem iumentorum, quæ ſunt ſuper terram, vel auium ſub cœlo volantium, vel reptilium, quæ mouentur in terra, vel piſcium, qui ſub terra morantur in aquis: ne fortè eleuatis oculis ad cœlum, videas ſolem & lunam, & omnia aſtra cœli, & errore deceptus adores ea, & colas: quæ creauit Dominus Deus tuus in miniſterium cunctis gentibus, quæ ſub cœlo ſunt.* Non rectè autem apud Euſebium lib. 9. de præparat. Euang. cap. vlt. Artapanus refert hiſtoriam huius apparitionis, ita ſcribens: Moſes liberationem populi ſui quotidie petebat à Deo. Contigit autem, vt quodam die repentè coram eo ignis è terra, vbi nulla erat incendio apta materia, erumperet: miſſáque cœlitùs voce dictum eſt ei, liberandos eſſe, ipſo duce, Iudæos, & in antiquam patriam deducendos. *Sic ille.* In hac porrò apparitione Dei, duplex euidens fuit diuinæ inibi præſentiæ indicium, alterum, miraculum rubi ardentis & incombuſti: alterum, vox Dei apertè loquentis Moſi.

Theodoretus in quæſt. 6. in Exodū.

Locus Deuteron. 4.

Artapanus apud Euſebium.

QVARTA

QVARTA DISPVTATIO.

De flamma ignis, in qua Deus apparuit Moſi.

DICITVR Deus apparuiſſe Moſi in flammā ignis, vel in igne flammæ, 13.
nam vtróque modo legitur in Scriptura: quo ſignificatur, ignem iſtum *Triplex*
fuiſſe flammeum. Plato námque triplicem in Timæo facit ignem: Vnus *ignis ex ſen*
eſt craſſus & impurus, alienæque immixtus materiæ, multùm vrens, & *tentia Pla-*
parùm lucens, huiuſmodi eſt ignitum lignum, & carbo, & ferrum. Alter ignis, eſt *tonis, qui-*
ſubtilior & purior, multùm & lucens, & vrens, vti eſt flamma. Tertius ignis, eſt *bus adden-*
mundiſſimus & ſubtiliſſimus, non vrens, multúmque lucens, maximéque ſalubris *dus eſt quar*
& vitalis rebus: huiuſmodi eſt lux cœleſtium corporum, vt ſolis aliorúmque ſide- *tus ex Ari*
rum. His addere oportet quartum ignem, elementarem dico, qui eſt corpus ſim- *ſtotelis do-*
plex, calidus & ſiccus, cui ſub cœlo lunæ locum aſſignant Peripatetici, per ſe nec *ctrina.*
lucens, nec vrens. Ignis autem, in quo Deus apparuit Moſi, erat flammeus & lu-
cens, & vim vrendi habens, ſed tunc diuinitùs ſuſpenſam, vt mox dicemus. Erat *Ignem illũ*
autem verus ignis, & non tantùm ſpecies & ſimilitudo ignis: Scriptura quippe ſim- *rubi fuiſſe*
pliciter vocat ignem, & tanquàm ingens miraculum narrat, ignem illum cùm eſ- *verũ ignē.*
ſet in rubo, non aduſſiſſe eum: at ſi non verus, ſed ſimulatus ignis erat, non poterat
comburere rubum: Et ſanè Moſes errore opinionis fuiſſet deceptus: nam putans
illum eſſe verum ignem, demirabatur quòd rubum non adureret, quæ admiratio,
vana prorſus fuiſſet.

Cæterùm quæri poteſt, à quo ignis ille fuerit productus. Quidā putāt fuiſſe pro 14.
ductū ab eo Angelo, qui è rubo loquebatur Moſi. Nāſi homines multifariā, & ma- *Quomodo*
gna facilitate poſſunt ignem efficere, quantò magis Angelus? Sed iſti opinioni ob- *fuerit produ*
ſtat, quòd Angelus nō poteſt producere ignē, niſi naturaliter ſe habentē, id eſt, qui *ctus ille*
naturaliter exiſtat, & cōſeruetur, & operetur. Cuius rei hæc eſt ratio: tū quòd Ange *ignis.*
lus, cùm naturā, atque poteſtatem finitā, & determinatam habeat, non poteſt na-
turalem rerum conditionem, & ordinem à Deo inditum commutare: tum quia
Angelus, cùm ſit incorporeus, immediatè non producit ignem, ſed applicando, vt
dicitur, actiua paſſiuis: ille autem ignis quædam habebat præter ordinem natura-
lem. Nam cùm eſſet flamma, quæ naturaliter ſolet ſupera loca capeſſere, quaſi
detentus, manebat in loco inferiori: & ſine alimento & pabulo perdurabat: &
cùm eſſet implicitus, & circumfuſus rubo, materiæ nimirum cremabili, nullo mo-
do eum vrebat, aut lædebat. Nonnulli opinantur, ignem illum fuiſſe illuc detruſum
ex proprio loco ignis elementaris finitimo Lunæ cœlo. Hoc ſi concedimus, neceſ-
ſe fuit, vt ignis contra naturalem propenſionem ſuam ad ſuperiora loca, ob nati-
uam leuitatem, deſcenderet ad ima loca terræ: & qui per ſe non lucet in ſphæra
propria, ita denſari vt luceſceret: & per mediam regionem aëris frigidiſſimā, atque *In quo erat*
igni maximè contrariam illæſum tranſiret. Sed profectò longè probabilius eſt, *ſubiectiuè*
ignē illum fuiſſe à Deo productū vel ex aëre, vel ex alia quapiā materia propinqua *ſ'la flāma.*
rubo, eíque applicatum. Non enim ignis ille ſubiectiuè erat in rubo: fuiſſet enim

rubus ignitus, quod fieri non poterat ſine corruptione rubi: non enim potuiſſet igniri rubus, niſi ſubſtantia eius in ignem conuerſa, ignique alimentum ſubminiſtrante. Erat igitur ignis ille ſubiectiuè in ea materia, ex qua eſt generatus, & vſquequaque contiguus rubo; atque ita per eius ramos aliaſque partes ſparſus, atque cohærens, vt non poſſet humano aſpectu diſcerni ignis ille, tanquàm quid ſeparatum à rubo.

Quomodo ignis ille nō vrebat rubum.

15. Sed enim quæſtionem, ſimúlque admirationē habet, quomodò ignis ille non vreret, nec læderet quicquam rubum? Verùm in promptu eſt reſponſio: quia Deus ſuſpēdebat cōcurſum ſuū cū igne ad vrendū. Etenim duo ſunt Theologiæ placita, apud Theologos certa & indubitata: Vnū eſt, nullā rē creatā operari poſſe abſque actuali Dei concurſu cū illa re: Alterum eſt, Deū, quæ ſunt extra ipſum, ea liberè operari, hoc eſt, poſſe operari, & non operari, & quando vult, & vbi vult, & quomodò, quantumque vult, operari. His poſitis, perſpicua eſt ſolutio quæſtionis. Nam quia Deus concurrebat cum illo igne ad lucendum, ideò lucebat: quia verò cum eo non concurrebat ad vrendum, ideò non vrebat. Conſimili etiam ratione tres illi iuuenes Hebræi in ardentiſſimæ fornacis Babylonicæ flammas coniecti, per eas, ab igne prorſus illæſi atque intacti ambulabant. Exemplum huius rei habes in ſecuri: quæ licèt habeat vim ſecandi, & proximè admoueatur corpori ſecabili, niſi tamen moueatur ab artifice, nequaquam ſecabit. Hanc Dei omnipotentiam, duas ignis virtutes naturaliter indiuiſas, atque inſeparabiles: alteram lucendi, & alteram vrendi, mirabiliter diſſociantis, atque diſiungentis, pulchrè declarat ſanctus Baſilius exemplo ignis inferni, vrentis & non lucentis. Explanans enim verſiculum illum Pſalmi 28. *Vox Domini intercidentis flammam ignis*: Intercidit, inquit, flammam ignis Deus ſecundum hiſtoriam trium puerorum apud Babylonem, quando fornax ſuprà cubitos quadraginta nouem, effuſa, eos, qui circumſtabant, combuſſit omnes. E diuerſo autem eadem flamma, Dei præcepto interciſa, recepit in ſe ſpirantem auram, refrigerationem pueris illis tribuens, tanquàm ſub vnius alicuius arboris peramabili vmbra, tranquillo, ac quieto in ſtatu conſtitutis. Multò ſanè admirabilius eſt, naturam ignis intercidi, quàm mare rubrum in partes diuidi. Attamen Domini vox, naturales ignis virtutes ſibi cohærentes & vnitas intercidit. Quanquàm igitur indiuiſibilis & inſecabilis videatur humanis ſenſibus ignis, verumtamen ad præceptum Domini interciditur & diuiditur. Exiſtimo autem, quòd ignis, qui ad ſupplicium, Diabolo & Angelis eius paratus eſt, Domini voce intercidatur. Etenim duo ſunt in igne potiſſima, vrendi vis, atque illuminandi: vis prior ignis, acerrima quidem ad pœnas infligendas, repoſita eſt iis, qui viſione ſunt digni: altera verò illuminandi virtus, velut fortitò accidet iis, qui claritate perfruituri ſunt gaudij perennis. Vox itaque Domini intercidit flammam ignis: nam & obſcurus eſt ignis ſupplicij; & comburendi caret virtute lux illa refocillationis, & gaudij Sanctorum. *Hæc Baſilius.*

Daniel. 3.

Pulchra diſputatio B. Baſilij, quomodo Deus intercidat flammam ignis ſeparās inuicem duas eius virtutes vrendi & lucendi.

Locus Pſalmi 28.

QVIN

QVINTA DISPVTATIO.

Quid portenderet, ac præſignaret admiranda illa viſio rubi ardentis, & non conſumpti.

PRIMARIA eius viſionis ſignificatio ſecundum literalem & hiſtoricum intellectum, videtur ea fuiſſe, quam Philo expoſuit his verbis, 16.
quæ ſuprà in tertia diſputatione commemorauimus. Significabat, inquit, ardens rubus oppreſſos iniuria Hebræos: ignis verò rubum comprehendens, oppreſſores Ægyptios. Quòd rubus non exurebatur, portendebat non perituros, qui affligebantur inimicorum violentia, ſed conatum eorum fore irritum, illóſque euaſuros incolumes. Rubus item frutex debilis eſt & ſenticoſus, & vel ſolo contactu vulnerans: ille autem rubus, ignis voraci natura non abſumebatur. Quæ res præſignabat præſentem infirmitatem Hebræorum, magnam in potentiam conuerſum iri, & quòd ipſi per graues & multas plagas, quaſi per ſpinas rubi, vulneraturi eſſent vehementer Ægyptios, à quibus ipſi tunc vexabantur. *Sic Philo.* Similia ſcribit Theodoretus. Ponit enim hanc quæſtionem numero ſextam, Quæſtionum eius in Exodum: Quid ſibi vult ardere rubum, & non exuri? Reſpondet, illud Dei virtutem, atque humanitatem prædicaſſe, quòd ignis inextinguibilis rubum aridum non conſumeret. Ego verò arbitror etiam alia ſignificare, nempe Hebræorum populum Ægyptiorum iniuriis appetitum non fore ſubiugãdum, ſed aduerſariis ſuperiorem futurum. *Hæc Theodoretus.*

Naturalis ſignificatio illius viſionis ex Philone & Theodoreto.

Præter hanc literalem eius viſionis interpretationem, ſunt aliæ complures myſticæ, hoc eſt, partim allegoricæ, & partim tropologicæ. Prima eſt B. Hieronymi, 17.
qui in epiſtola 127. ad Fabiolam, de quadraginta duabus manſionibus, in Tractatu octauæ manſionis, ait, flammam iſtam inhærentem rubo, nec ei quicquam detrimenti afferentem, figurã fuiſſe Eccleſiæ Chriſti, quæ flammis perſecutionum non conſumitur, nec deficit; ſed viret magis, & viget, & creſcit, & ſplendeſcit. In Chriſti enim Eccleſia verè completum eſt, quod per Iſaiam dixit Deus: *Cùm tranſieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te: cùm ambulaueris in igne, nõ combureris, & flamma non ardebit in te.* Secunda, ſignificabat illa viſio conditionem & proprietatem legis Moſaicæ: nam ſicut ignis ille illuminabat rubum, ſed rubi ſpinas non abſumebat: ita lex Moſaica demonſtrabat quidem peccata, peccatorum tamen ſpinas non auferebat. Et Hebræi quidem acceperunt legem à Deo, ſed peccata ſua non deſeruerunt. Legem illam Moſes ipſe vocauit igneam, Deuteronomij 33. illis verbis: *In dextera eius ignea lex.* Et Dauid Pſal. 31. videtur peccata comparare ſpinis, dicens: *Conuerſus ſum in ærumna mea, dum configitur ſpina.* Tertia, erat figura Chriſti: rubus enim ſpinoſus & aſper, & humilis ac vilis aſpectu figurabat Chriſti humanitatem, quam ſponte multis laboribus & ærumnis ſubiectam, paupertatis, atque humilitatis ſpecie deſpicabilem noſtræ ſalutis cauſa ſuſceperat. Et ſicut ille ignis, licèt maximè coniunctus eſſet rubo, eum tamen non

Prima expoſitio illius viſionis allegorica de Chriſti Eccleſia, B. Hieronym.

Locus Iſaiæ cap. 43.

Secunda expoſitio.

Rom. 7.

Locus Deuteron. 33.

Tertia expoſitio de Chriſto.

abſumebat: ita Diuinitas, quamuis eſſet perſonaliter vnita humanitati, non tamen abſorbebat mortalitatem & infirmitatem carnis. Vtramq; hanc interpretationem ſtrictim attigit B. Gregorius in lib. 28. Moralium, in principio eius libri, ita ſcribens: Per ſuccenſum rubum, Moſen alloquens Deus, quid aliud oſtendit, niſi quod eius populi ductor fieret, qui & legis flammam perciperet, & tamen peccati ſpinam nequaquam vitaret? vel ſignificauit, quod ex illo Populo exiret, qui in igne Deitatis, carnis noſtræ dolores, quaſi rubi ſpinas ſuſciperet: & inconſumptam humanitatis noſtræ ſubſtantiam, etiam in ipſa Diuinitatis flamma ſeruaret.

18. QVARTA. Repræſentabat illa viſio magnum illud miraculum, quod aliquando faciendum erat in B. ſemper Virgine; cuius virginalem pudicitiam, Matris fœcunditas non ſuſtulit: hoc ſanè myſterium, illuminata à Deo ſancta Eccleſia intelligens & prædicans, in quadam Antiphona canit: Rubum, quem viderat Moſes incombuſtum, conſeruatam agnouimus tuam laudabilem virginitatem, ſancta Dei genitrix. Nec Theodoretus non indicauit hanc expoſitionem: loco enim ſuprà poſito, ait: Item viſio illa ſignificabat vnigenitum Dei Filium, humanitatem noſtram aſſumentem, & virginalem vterum inhabitantem; immaculatam ſeruaturum Matris virginitatem. B. Bernardus in ſermone de B. Virgine Maria, ait, viſionem illius rubi fuiſſe figuram eius, quod de B. Maria ſcriptum eſt Apocalyp. 12. *Signum magnum apparuit in cælo, mulier amicta ſole, &c.* Quomodo, inquit, in tam vehementi feruore tam fragilis natura ſubſiſtebat? Meritò quidem admiraris, Moſes ſancte, & curioſiùs deſideras intueri. *Vado*, inquit, *& videbo viſionem hanc magnam.* Magna planè viſio, rubus ardens ſine combuſtione: magnũ ſignum, mulier illæſa manens amicta ſole: non eſt rubi natura, opertum vndique flammis manere nihilominùs incombuſtum; non mulieris potentia, vt ſuſtineat ſolis amictum. Non eſt virtutis humanæ, ſed nec Angelicæ quidem, ſublimior quædam neceſſaria eſt. *Spiritus*, inquit, *ſuperueniet inte*: & tanquã reſponderet illa, quoniam ſpiritus eſt Deus, & Deus noſter ignis conſumens eſt. *Virtus*, ait, *non mea, non tua, ſed Altiſſimi obumbrabit tibi.* Nihil itaque mirum, ſi ſub tali obumbraculo, talis etiam à muliere ſuſtineatur amictus. *Hactenus ex Bernardo.*

Quarta expoſitio de B. Virgine Maria.

Theodoret.

Quinta expoſitio etiã de B. Maria.

Luc. 1.
Ioann. 4.
Deuter. 4.

19. Sexta. In homine iuſtificato manet quidem flamma concupiſcentiæ, ſed non ad conſumptionem, & dominationem eius, verùm ad exercitium virtutis. Manet in eo fomes peccati, ſed non regnat in eo peccatum. Ergo vir iuſtus circumdatus eſt igne, ſed ab eo non vritur. Septima. Viſio illa figura fuit hominis perfecti, in quo eſt flamma ſapientiæ & charitatis, ſimulque eſt vilitas & aſperitas rubi: id autem eſt humilitas conuerſationis, & aſperitas mortificationis: neque ſublimitas ſapientiæ, & gratiæ apud Deum tollit humilitatem conuerſationis apud homines, & aſperitatem mortificationis in ſeipſo. Octaua. Quoniam in hac prima Dei apparitione deſignatus eſt Moſes liberator, & dux, & rector Hebræorum, idcircò per eam ſignificatum eſt, illius rubi ſimilem ipſum eſſe debere. Etenim ignis ſignificabat ſapientiam, qua populum docere & regere debebat; & item charitatem & miſericordiam, qua populi neceſſitatibus conſulere, infirmitatibus condolere, vitia tolerare oporteret: rubus autem aſper & ſpinoſus, ſignificabat, ſimul cum flamma ſapientiæ & charitatis, coniunctas eſſe debere ſpinas iuſtitiæ, & ſæueritatis, caſtigando & puniendo diuinæ legis præuaricatores.

Sexta expoſitio de homine iuſtificato.

Septima expoſitio de viro vſquequaque perfecto.

Octaua expoſitio de Moſe, qualis eſſe deberet Rector populi.

20. Nona. Cùm vellet Deus primùm manifeſtare ſe Moſi, apparuit ei in igne, & rubo, vt per has duas res, & proprietates diuinæ naturæ, & conditionem humanæ naturæ ei declararet: quarum rerum perfecta cognitio, eſt conſummata ſapientia. Meritò itaque ſanctus ille vir, frequenter orationem illam ad Deum vſurpabat, Domine, nouerim te, & nouerim me. Rubus frutex vilis, & inualidus, & boni

Nona expoſitio de conditione Diuinæ naturæ & Humanæ.

fructus

fructus expers, & ſpinoſus, denotat conditionem humanæ naturæ: quæ, propter peccatum, vilis facta eſt, & vt Scriptura ait, comparata iumentis inſipientibus. Eſt item infirma ad bene agendum, & plurimis ærumnis ac miſeriis tanquam ſpinis obſita. Ignis porrò, inter omnes res ſenſibiles, maxime repræſentat diuinæ naturæ proprietates ac perfectiones: quapropter frequentiſſime nomen ignis & ſimilitudo vſurpatur ad explicandas res diuinas. Senſibiles enim proprietates ignis, mirificè referunt inuiſibiles diuinæ naturæ proprietates. Super qua re diuinè diſſerentis B. Dionyſij orationem, ex cap. 15. libri de cœleſti Hierarchia, huc tranſcribam. Cuius hæc ſunt verba: Sanctiſſimi, qui de Deo locuti ſunt viri, ſummam illam, & nullis obnoxiam figuris ſubſtantiam, variè in igne deſcribunt: quippe qui diuinæ proprietatis, ſi dicere liceat, in rebus viſibilibus, plurimas ſeruat imagines. Nempe, ignis ſenſibilis in omnibus (vt ita dixerim) eſt, & per omnia, ſine vlla ſui admixtione proficiſcitur, & ab omnibus excipitur: cum lucidiſſimus ſit: ipſe tamen non admota materia, in qua ſuam vim, ſuumque oſtendat officium, omnibusque in ſeipſo occultus & incognitus manet. Ipſe omnia ſuperat: ea, quibus inſederit, in ſuum traducit officium, omnibusque quomodolibet ſibi appropinquantibus, ſui conſortium tradit. Renouat omnia calore vitali: fulgoribus apertis illuminat: teneri, miſcerique non poteſt: diſcernendi vim habet, ſuperiora ſemper petit, & in acumen tendit: agilis, celer, ſublimis, nullaque vi, vt inferiora petellat, adigi poteſt. Semper mobilis, eodemque ipſo motu vigens alia mouet, & complectitur omnia, cùm tamen adſtringi ipſe non poſſit. Cúmque ipſe alio non egeat, ſibi ipſi tamen clàm incrementa ſuppeditat: atque in qualibet, ſuſcipiente materia, ſuæ maieſtatis potentiam indicat: efficax, potens, omnibusque inuiſibiliter præſens: Si negligatur, non eſſe videtur: attritu autem velut irritatione quadam, naturaliter ac propriè continuò lucentem excitatur in flammam: cumque affatim omnibus participationem ſui locupletiſſimam præbeat, nunquam tamen ipſe minuitur. Complures item alias ignis proprietates inuenies diuinæ actioni (quantum humanis imaginibus fas eſt) propè accedentes. Hoc itaque non ignorantes viri diuina ſapientia repleti, cœleſtes ſubſtantias ex igne maximè effingunt, vt illarum diuinam ſpeciem ad Dei imitationem tendere, pro viribus indicent. *Hactenus ex B. Dionyſio.*

Pſal. 48.

B. Dionyſij expoſitio proprietatũ ignis.

SEXTA DISPVTATIO.

Quis fuerit, qui in rubo apparuit Moſi, Angelúſne, an ipſe Deus?

RATIONEM ea de re dubitandi affert tum ipſa Scriptura, vel potiùs varia Scripturæ interpretatio, tum variæ ſuper ea re auctorum ſententiæ. Hebraica Scriptura oſtendit fuiſſe Angelum: Sic enim habet: *Apparuit ei Angelus.* Et itidem habet Paraphraſis Chaldaica, & tranſlatio LXX. At Latinus interpres ſignificat fuiſſe Deum, vertens: *Apparuit ei Dominus.* Nomen enim Domini præcisè & abſolutè poſitum, ſoli Deo videtur in Scriptura tribui. Inter Patres quoque, ac Doctores Eccleſiæ non conuenit, 21.

 aliis

aliis fuiſſe Dei Filium affirmantibus,aliis verò vnum aliquem de numero Angelorum.Quæritur itáque,putandúmne ſit,eum,qui apparuit Moyſi, verè fuiſſe Deum, an potius vnum ex Angelis, nomine Dei loquentem?

22. S.Auguſtinus ponit hanc quæſtionem, nec eam tamen ſoluit. Nam in quæſt. 3. in Exodum, tractaus illa verba huius capitis: *Clamauit ad eum Dominus de rubo:* ſic ait: Dominus ne in Angelo, an Dominus ipſe,qui & magni conſilij Angelus dictus eſt,& intelligitur Chriſtus?ſuprà enim dixit: *Apparuit ei Angelus Domini in flamma ignis in rubo. Sic ibi Auguſtinus.* Idem ſuper hac ipſa re fuſiùs diſputans in libro 2.de Trinitate,cap.12.ad hunc modum ſcribit:In hoc loco Exodi, ille,qui apparuit Moſi, primò Angelus Domini dictus eſt,denide appellaturDeus. Numquid ergo Angelus, eſt Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob, vt ibi dicitur?Poteſt ergò rectè intelligi & ipſe Saluator. Sed cur priùs Angelus Domini dictus eſt,cùm de rubo in flamma ignis apparuit? Vtrùm quia vnus ex multis Angelis erat,ſed per diſpenſationem,perſonam Domini ſui gerebat? An aſſumptum erat aliquid creaturæ,quod ad præſens negotium viſibiliter appareret, & inde voces ſenſibiliter ederentur,quibus præſentia Domini per ſubiectam creaturam corporeis etiam ſenſibus hominis,ſicut oportebat,exhiberetur? Si enim vnus ex Angelis erat,quis facilè affirmare poſſit, vtrùm ei Filij perſona nuncianda fuerit impoſita,an Spiritus ſancti,an Dei Patris,an ipſius omninò Trinitatis, quæ eſt vnus & ſolus Deus,vt diceret:Ego ſum Deus Abraham,Deus Iſaac, & Deus Iacob? Si autem in vſum rei præſentis aſſumpta creatura eſt, quæ & humanis oculis appareret,& auribus inſonaret,& appellaretur Angelus Domini,& Angelus, & Deus, non poteſt hîc Deus Pater intelligi,ſed aut filius,aut Spiritus S. quãquàm Spiritum ſanctum alicubi Angelum eſſe dictum, non recolo,ſed ex opere tamen poſſet intelligi. Dictum enim de illo eſt: *Quæ ventura ſunt,annuntiabit vobis.* Et vtique Angelus Græcè,Latinè nuntius interpretatur. De Domino autem Ieſu Chriſto euidentiſſimè legimus apud Prophetam,quod magni conſilij Angelus dictus ſit: cùm tamen & Spiritus Sanctus,& Dei Filius ſit Deus & Dominus Angelorum. *Hæc in eo loco Auguſtinus.* Nihil igitur ſuper hac quæſtione in alterutram partem decreuit Auguſtinus,ſed rem in dubio atque incerto reliquit,quaſi ratus vtramuis eius partem eſſe probabilem.

23. At verò Theodoretus in quinta earum quæſtionum, quas ſcripſit in librũ Exodi,cenſet,eum,qui in rubo apparuit Moſi,& qui ſecundum tranſlationem Septuaginta,quam ipſe ſequitur,vocatur Angelus,fuiſſe vnigenitum Dei Filium.Nã eum fuiſſe Deum,ex eo appatet euidenter,quod ipſemet dixit Moſi: *Ego ſum Deus Abraham,& Deus Iſaac, & Deus Iacob.* Et item: *Ego ſum,qui ſum*, quod ſolus Deus verè dicere potuit.Fuit igitur ille, Deus.Sed quæ perſona Deitatis? Non ſanè Pater:non enim appellaretur Angelus,hoc eſt,nuntius & legatus ab aliquo miſſus ad nunciãdum aliquid.Deus autem Pater à nullo poteſt mitti,cùm ſit ipſe principium Deitatis,à nullo habens originem,ſed à ſeipſo ſubſiſtens.Nec ille fuit Spiritus ſanctus:quippè qui nuſquàm in Scriptura appellatus ſit Angelus. Reſtat itaque illum fuiſſe Filium Dei,qui apud Iſaiam cap.9.ſecundum Græcam tranſlationem,nominatur Magni conſilij Angelus: & apud Malachiam cap.3.nominatur Angelus Teſtamenti, deſideratus Hebræis. B. item Dionyſius in cap.4. de cœleſti Hierarchia, hoc ipſum confirmat,ita ſcribens:Ipſe quoque Ieſus cùm ob nimiam charitatem ſuam,ſalutique noſtræ nimiùm neceſſariam, ad ſuæ pietatis opus implendum, in ordine veniſſet nunciantis,magni conſilij Angelus eſt prædicatus. Nam profectò,ſicut ipſe ſuo miniſterio conuenienter locutus, dixit diſcipulis: *Omnia quæcumque audiui à Patre meo,nota feci vobis.* Sic ille.

Sed

S. Auguſt.

Iſa.9.

Ioan. 16.

Iſa.9.

Theodoret.

B. Dionyſ.

Sed ponamus hîc verba Theodoreti:Ea verò ſunt huiuſmodi:Huius loci lectio declarat,quis ſit, qui viſus eſt.*Apparuit*,inquit,*ipſi Angelus Domini in flamma ignis rubi*.Et poſt pauca:*Et dixit illi:Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob.* Et iterum:*Ego ſum,qui ſum*:vniuerſus iſte locus demonſtrat Deum eſſe, qui apparuit.Vocauit autem illum Angelum,vt cognoſcamus quòd is,qui viſus eſt,non eſt Deus Pater:cuius enim Angelus eſſet Pater:ſed quòd fuerit vnigenitus Filius , qui magni conſilij eſt Angelus:quippe qui diſcipulis ſuis dixit:*Omnia quæcumque audiui à Patre meo , nota feci vobis.* *Ioan.15.* Quemadmodum autem Angelum vocauit, non quidem miniſtrorum quempiam, ſed perſonam vnigeniti demonſtrare volens:ſic iterum ipſius tum naturam,tum potentiam prædicat, narrans , dixiſſe ipſum : *Ego ſum,qui ſum*.Et:*Ego Deus Abraham,Deus Iſaac, & Deus Iacob : hoc mihi nomen æternum , & monimentum generationum.* Hæc verò & ſubſtantiam diuinam prædicant,& æternitatem demonſtrant. *Sic Theodoretus.* In hac etiam ſententia fuiſſe putandum eſt complures veterum Patrum,& cùm primis nobilium Eccleſiæ Doctorum , qui cenſuerunt , in omnibus Dei apparitionibus factis in veteri Teſtamento,apparuiſſe Deum,non quidem Patrem,nec Spiritum ſanctum , ſed Filium. Ita enim tradit Iuſtinus Martyr in eo ſermone , quem habuit cum Tryphone ; & *Iuſtinus Martyr.* Tertullianus libr.2.contra Marcionem, & in libro contra Praxeam.Hilarius item *Tertullianus.* libr.4. & 12.de Trinitate:Ambroſius ſimiliter libro 1.de Fide : nec non & Chryſoſtomus ſuper caput ſeptimum Actorum Apoſtolicorum. *Hilarius. Ambroſius. Chryſoſtom.*

25\. At mihi maximè probatur (ſicut etiam Theologis ſcholaſticis probata eſt) illa ſententia B.Dionyſij,omnes Dei apparitiones ante Chriſti aduentum,quibuſlibet perſonis,quocumque modo,& quocumque in loco,aut tempore factas, fuiſſe eas immediatè per ſanctos Angelos factas, eorumque miniſterio oblatas hominibus. *Auctoris ſententia,& hâc apparitionẽ Dei, & alias omnes veteris Teſtamenti immediate per Angelos eſſe factas.* Ponam hîc conſideranda Lectori verba Dionyſij, quæ ſunt in 4. capite libri eius, de cœleſti Hierarchia : Idcirco, *inquit* , cœleſtes ſpiritus præ omnibus Angelicum cognomẽ meruerunt,quòd cùm in eos primò diuinæ claritatis fulgor emanet,ipſi poſtmodùm in nos enunciationes illas ſublimiores ſupernè traiiciant. Sic enim & lex,vt Scriptura diuina teſtatur, per Angelos indulta eſt:& inclytos illos patres noſtros, qui ante legem, quique fuere poſt legem , Angeli ad Deum ſubuexerunt: ſiue quid agendum eſſet admonentes, atque ab errore ſacrilego, vitâque profana, *Dionyſius.* ad rectum veritatis iter traducentes:ſiue ſacra quæuis inſtituta,ſeu cœleſtium Sacramentorum occultas viſiones , ſiue diuinas aliquas prædictiones docendo pandentes.Et paucis interpoſitis,adiungit hæc.Huiuſmodi diuinas viſiones celeberrimi illi patres noſtri , miniſterio cœleſtium virtutum ediſcebant. *Hæc Dionyſius.* *Actor 7.* Qui non ſolùm hoc tradit de apparitionibus factis in veteri Teſtamento; verumetiam in Nouo:in quo itidem diuina myſteria per Angelos reuelata ſunt hominibus,vt Zachariæ,beatiſſimæ Mariæ, & ſponſo eius Ioſeph , & paſtoribus. *Luc.1. Ibidem.* Certè, qui Moſi apparuit in rubo , eum fuiſſe Angelum , apertè teſtatur B. Stephanus. *Infra 2.* Actor.7.appellans eum præciſè Angelum:quo modo non vocatur in Scriptura Filius Dei,verùm ſemper cum adiunctione aliqua, vt Magni cõſilij Angelus,& Angelus Teſtamenti. *Iſa 9. Mala.h.3* Quòd autem appellatur Deus,& dicit,*Ego ſum,qui ſum* , id non officit huic ſententiæ. Licèt enim is , qui apparuit in rubo , ſecundum perſonam fuerit Angelus,repræſentabat tamen maieſtatem & auctoritatem Dei, & non ſuo nomine,ſed nomine Dei loquebatur. Quoniam igitur,etſi perſonaliter fuit Angelus,repræſentatiuè tamen erat Deus,eiuſque verbis vtebatur ; idcircò rectè appellatur Deus Abraham,verèque dixit:*Ego ſum,qui ſum.*

26\. Ad confirmandum hoc , valet quod ſcribit B.Hieronymus ſuper tertium caput *S.Hieronym.*

 epiſtolæ

epiſtolæ ad Galatas, ad hunc modum: Quòd ait Paulus, legem fuiſſe ordinatam per Angelos, hoc vult intelligi, quòd in omni veteri Teſtamento, vbi Angelus primùm viſus refertur, & poſteà quaſi Deus loquens inducitur, Angelum quidem verè fuiſſe, vnum de miniſtris plurimis Dei, eum, qui viſus ſit: ſed in illo Mediatorem locutum eſſe, qui dixit: *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, Deus Iacob.* Nec mirum ſi Deus loquatur in Angelis, cùm etiam per Angelos, qui in hominibus ſunt, loquatur Deus in Prophetis, dicente Zacharia: *Et ait Angelus, qui loquebatur in me*, ac deinceps inferente: *Hæc dicit Dominus omnipotens. Hæc Hieronymus.* Idem, ſed explicatiùs tradit Gregorius in præfatione ſua in librũ Iob, ita ſcribẽs: Angelus, qui Moſi apparuit, modò Angelus, modò Deus memoratur. Angelus videlicet propter hoc, quòd exteriùs loquendo ſeruiebat: Dominus autem dicitur, quia interiùs præſidens, loquendi efficaciam ei miniſtrabat. Hoc fieri quotidie cernimus in Eccleſia. Nam ſtans in medio populi lector clamat: *Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob.* Et quòd Deus ipſe ſit, verè profectò non dicit; nec tamen per hoc, quod dicit, veritatis regulam deſerit: quia cui miniſterium legendo exhibet, eius dominium voce prætendit. *Hæc Gregorius.*

Zachar. 1. *S. Gregor.*

27. Sed illud fortaſſe obiici poſſet, Moſen in Deuteronomio precatum eſſe tribui Ioſeph benedictionem eius, qui ſibi apparuerat in rubo. Sic enim ait: *Benedictio illius, qui apparuit in rubo, veniat ſuper caput Ioſeph.* Non eſt putandum, optaſſe Moſen, & precatum eſſe benedictionem Angeli, ſed Dei, qui ſolus ita benedicit, vt benedicendo etiam benefaciat, & bonis ſuis repleat eum, cui benedicit. Verùm facilis eſt ſolutio, & quidem duplex. Arbitramur enim, eum, qui apparuit Moſi, principaliter fuiſſe Deum: nam etſi non immediatè, ſed per Angelum apparuit, qui formauit verba illa, quæ dicta ſunt Moſi, Deus tamen per ea verba non Angelum illum, ſed ſeipſum manifeſtare voluit Moſi: & verba illa non Angelum repræſentabant, ſed Deum. Rectè igitur Moſes precatus eſt benedictionem eius, qui ſibi apparuit, nempe Dei, qui tunc ſibi principaliter apparuerat. Quanquam non temerè dici poteſt, etiam illius Angeli precatum eſſe benedictionem. Si enim benedictio ſanctorum virorum religioſè expetitur, quantò magis Angeli? Iacob certè duobus ſuis nepotibus Ephraim, & Manaſſe, benedictionem non Dei ſolùm, verùm etiam Angeli precatus eſt, dicens: *Deus, qui paſcit me ab adoleſcentia mea, & Angelus, qui eripuit me de cunctis malis, benedicat pueris iſtis.* Quin etiam gratiam, & pacem ab Angelo, precatus eſt iis, ad quos ſcribebat B. Ioannes dicens: *Gratia vobis & pax ab eo, Qui eſt, & Qui erat, & Qui venturus eſt, & à ſeptem ſpiritibus, qui in conſpectu throni eius ſunt.*

Locus Deuteronom. c. 33. obijcitur. *Geneſ. 48.* *Apoc. c. 1.*

28. Si quis porrò de me quærat, quem ego putem fuiſſe eum Angelum, qui in rubo locutus eſt Moſi: equidem reſponderem, mihi veriſimile admodum fieri, eum fuiſſe Archangelum Michaëlem, qui & in rubo apparuit Moſi, & poſteà in monte Sina; idemque apparuit Ioſue, cùm introducturus erat Hebræum populum in terram promiſſionis. Ad id opinandum hac ducor ratione: Apparitiones illæ factæ Moſi, & Ioſue, non priuatim ad illas tantùm perſonas pertinebant, ſed ad publicam curam, & gubernationem, ſalutémque Hebræi populi, cui ſummo cum imperio præſidebant illæ. Conſentaneũ igitur fuit, eas apparitiones fieri per eum Angelum, qui præſidebat Hebræo populo, præcipuam eius curam à Deo ſibi demandatam gerens: talem autem fuiſſe conſtat Michaëlem, vt quem Scriptura prædicat cuſtodẽ & defenſorẽ, & protectorẽ Hebræi populi. Nimirum is vocatur princeps Hebræi populi, Danielis 10. & c. 12. dicitur eſſe magnus princeps, & ſtare pro filio populi Hebræi: vbi illud, *ſtare*, ſecundũ phraſim Hebraicã, ſignificat pugnare, vel propugnare pro populo Hebræo: Et in libro Ioſue c. 5. ipſemet vocat

Quis Angelorum fuerit, qui apparuit Moſi. *Exodi 19.* *Ioſue 5.* *Daniel. 10. & 12.*

ſe principem exercitus Domini. Si plura ſuper hac re, de qua nunc diſputauimus, noſſe cupit Lector, adeat tom. 4. Commentariorum noſtrorum in Geneſim: in quo ſuper capite 32. reperiet ampliſſimam de hac re diſputationem, quæ eſt in numero diſputationum in illud caput, prima.

SEPTIMA DISPVTATIO.

Cur Moſes iuſſus à Deo fuerit ſoluere calceamenta ſua, propter ſanctitatem loci, in quo erat.

SVPER ILLIS VERBIS:

Ne appropies, inquit, huc: ſolue calceamenta de pedibus tuis. Locus enim, in quo ſtas, terra ſancta eſt. *Verſ. 5.*

THEODORETVS aliquot eius rei exponit rationes. Ponit enim 29.
hanc quæſtionem, quæ eſt ſeptima quæſtionum eius in Exodum: *Theodoret.*
Quare iuſſus eſt Moſes calceamentum ſoluere? Cui hoc modò reſpondet. Dicunt nonnulli ea re ſignificaſſe Deum, vt ſolicitudines ſeculares abiiceret, huic mortali vitæ adhærentes. Nam pelles, vnde conficiuntur calceamenta, mortuorum animalium ſunt. Alij verò dicunt, id fuiſſe imperatum Moſi, vt nuditate pedum ſuorum ſanctificaret terram illã. Quod mihi non probatur. Moſes enim tunc necdum Pontifex, neque Propheta creatus fuerat: & Deus locum illum per ſuam pręſentiam iam ſanctificauerat, ideóque terram illam ſanctam eſſe dixerat. Non igitur Moſes nuditate pedum ſuorum ſanctificaturus erat locum illum. Duo igitur arbitror per hoc ſignificari: primum quidem, vt religioſiorem hac ratione Moſen redderet: deinde verò, vt prædoceret eũ, qua ratione oporteret ſacerdotes in tabernaculo deſeruire: nudis enim pedibus, illi ſacrificia diuina peragebant. *Hæc Theodoretus.*

Sed nos propoſitæ quæſtionis rationes & cauſas tam literales, quàm myſticas, 30.
diligentiùs inquiramus, & ſubtiliùs excutiamus. Prima ratio eſt planè literalis.
Quod tunc Deus imperauit Moſi de ſoluendo calceamentum, idem poſt quadraginta annos facere iuſſit Ioſue in ipſo ingreſſu in terram promiſſionis. Quoniam *Prima ratio.*
autem Moſes tunc audacter, curioſéque, ac parùm religioſè ad ſcrutandum illius apparitionis miraculum, & myſterium propiùs vellet accedere, prohibitus eſt vlteriùs progredi, iuſſúſque calceamentum exuere, vt vel ex eo intelligeret excellentiã diuinæ Maieſtatis, quæ ibi præſentiam ſuam declarabat, & cum ea contendens, atque comparans humilitatem, & vilitatem ſuæ conditionis, ingenti ſubmiſſione animi, & reuerentia, ac religione ad percipiendum oraculum accederet. Si autem Moſes & Ioſue, tales & tanti viri hac cæremonia externa ad maiorem erga Deum venerationem & religionem excitandi & promouendi fuerunt, quis non Hæreticorum noſtri temporis rideat amentiam, atque impietatem execretur? Qui

omnes externas cæremonias Eccleſiaſticas, à ſanctiſſimis Patribus traditas, & ab ipſis vſque religionis noſtræ cunabulis adhuc conſeruatas, & ad eruditionem & promotionem pietatis Chriſtianæ plurimùm conducentes, impudenter ridẽt, im- *[B. Ambro. Secunda ratio.]* piè repudiant, & profligare, atque è medio tollere conantur? B. Ambroſius lib. 7. Commentariorum ſuper Lucam, in caput eius 10. annotauit, calceamenta fieri ex pellibus animalium mortuorum; depoſitionem igitur calceamentorum ſignificaſſe Moſi, vt depoſito mortis metu, fidenter aggrederetur ad munus liberãdi popu- *[Exodi 2.]* li Hebræi, quod ei tunc Deus volebat iniungere. Aggreſſus quidem fuerat Moſes ante annos quadraginta defendere Hebræos ab iniuriis Ægyptiorum, ob idque Ægyptium occiderat: verùm mortis timore, nõ ſolùm incœpto deſtitit, ſed quamprimùm fugit ex Ægypto in terram Madian.

31. Deinde depoſitio calceamentorum ſignificabat, futuro duci & doctori populi *[Tertia ratio.]* Dei, omnes negociationes, atque ſolicitudines, & curas ſeculares, talique officio alienas, & mortali vitæ adhærentes, eſſe prorſus abiiciendas. Conſimili profectò *[Ioan. 13.]* cæremonia Chriſtus Dominus lauando pedes diſcipulorum ſuorum, præparauit eos ad dignam & fructuoſam Euchariſtiæ perceptionem, denotando ea re purificationem affectuum interiorum, & ſecularium cupiditatum, atque curarum abie- *[Quarta ratio.]* ctionem. Ad hæc, ſignificabatur, non eſſe accedendum ad contemplationem diuinorum myſteriorum cum calceamentis: Id autem eſt, cum illis regulis & axiomatibus Philoſophorũ, quibus res creatæ axaminari ab illis, & æſtimari ſolent. Rectè *[Locus Ecclesiaſt. 3. & Prouerb. 25]* enim monet nos Sapiẽs, Eccleſiaſtici 3. *In pluribus operibus Dei ne fueris curioſus: nõ eſt enim tibi neceſſariũ, ea, quæ abſcondita ſunt, videre oculis tuis: plurima enim ſuper ſenſum hominũ oſtenſa ſunt tibi.* Et in libro Prouerbiorũ verè ſcriptũ eſt: *Scrutator Ma-* *[Quinta ratio.]* *ieſtatis, opprimetur à gloria.* B. Cyprianus in libro 2. aduerſus Iudæos numero 19. & Ambroſius in libro de Benedictionibus Patriarcharum, cap. 4. putant idcircò Mo- *[B. Cyprianus. S. Ambroſ.]* ſen eſſe iuſſum deponere calceamenta, ne, quia futurus erat populi Dei liberator & legiſlator, & gubernator, ad Eccleſiam Dei, quæ per rubum ſignificabatur, quaſi ſponſus eius accederet, ſed Chriſto, vero eius ſponſo cedens, calceamentum deponeret. Mos enim fuit apud Iudæos, vt ſi quis ſine liberis moreretur, qui ei propinquior erat cognatione, duceret eius vxorem. Si nollet, & ius ſuum concederet alteri, debebat calceamentum ſibi detrahere, in ſignum & teſtimonium eiuſmodi *[Sexta ratio.]* ceſſionis, vt declaratur Deuteronomij 25. & Ruth 4. Poſtremò Dominus iuſſit Hebræos calceatos comedere agnum Paſchalem, Exodi 12. ad repræſentandam videlicet feſtinationem diſceſſus eorum ex Ægypto: è contrario igitur deponere calceamenta, ſignificat quietem & commorationem. Quapropter Moſes iuſſus eſt ponere calceamenta, vt animo quieto & tranquillo accederet ad oraculum Dei accipiendum; & ad verba Dei non feſtinanter, ſed attentè conſideranda & penſitanda.

***

OCTAVA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Et ait: Ego ſum Deus Patris tui, Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob. Abſcondit Moſes faciem ſuam, non enim audebat reſpicere Moſes contra Deum. *Verſ. 6.*

SVPER hiſce verbis tres quæſtiones in præſenti diſputatione ſunt explicandæ: quarum prima, hæc eſt: cur Deus præcipuè appellet ſe Deum Abraham, Iſaac & Iacob? Nam ſi propter ſingularem eorum ſanctitatem, cur non ſimiliter dictus eſt Deus Abel, Moſis & Noë? 31.
Reſpondemus, plures afferri poſſe ſatis idoneas eius rei cauſas. Principiò, illis tribus Patriarchis propriè Deus promiſerat poſſeſſionem terræ Chanaã, eorum poſteris tradendam, in quam terram tunc volebat introducere populum Hebræum, Ægyptiaca ſeruitute per Moſen liberandum. Deinde, quia tres illi fuerunt præcipui auctores & conditores Hebræi populi: & in ipſis ac per ipſos Dei populus ſegregatus eſt ab infidelibus. Tum quia, tribus iſtis Deus ſæpenumero, & admodum familiariter apparuerat, & conſilia ſua his patefecerat, multaque ac ſingularia in eos beneficia liberaliſſimè contulerat, non ſolùm ipſis benefaciendo, verum etiam ſe poſteris eorum benignè facturum promittẽdo. Adhæc, propter eximias & perinſignes illorum trium virorum virtutes: in quolibet enim eorum virtutes quædam ſingulariter enituerunt. In Abraham quidem, fides & obedientia: in Iſaac, puritas animi & innocentia: in Iacob, admirabilis patientia, & conſtantia. Atque has ob cauſas Hebræi tres iſtos omnium maximè venerabantur, & colebant: cumque vel placare Deum, vel exorare eum aliquid volebant, horum memoriam, auctoritatem, & merita Deo proponebant: idque propter vaticinium Iacob, quod paulò ante ſuam mortem edidit, Geneſ. 48. dicens: *Inuocetur ſuper eos nomen meum, nomina quoque patrum meorum, Abraham & Iſaac.* Apud Danielem quidem cap. 3. quilibet iſtorum trium proprio inſignitur & ornatur epitheto. Azarias enim, vnus è tribus iuuenibus Hebræis, à Nabuchodonoſor in ardentem coniectis fornacem, ſic orauit Deum: *Ne auferas miſericordiam tuam à nobis, propter Abraham dilectum tuum, & Iſaac ſeruum tuum, & Iſrail ſanctum tuum.* Chriſtus quoque Dominus in Euangelio foredixit, vt multi ex Oriente & Occidente venientes, recumbant in regno Dei cum Abraham, Iſaac & Iacob. Poſtremò, in his tribus multa elucent, quæ ad Meſſiam pertinent. Siquidem Abraham promiſſum eſt in ſemine eius (hoc eſt, in Chriſto) benedicendas eſſe omnes gentes. Et Iſaac mirabiliter genitus eſt ex parente ſterili, ſicut Chriſtus ex virgine: & obediens patri ſuo portauit humeris ſui ligna, quibus ipſe ſacrificaretur in monte. Iacob item miſſus eſt in alienam & longinquam terram, vt inde vxorem duceret: duas autem vxores duxit, multis & magnis laboribus ac ſudoribus ſuis ſibi comparatas. Idemque morti proximus, nobiliſſi

Cur Deus præcipuè dictus ſit Deus Abraham, Iſaac, & Iacob, ſex rationes.

Matth. 8.

Geneſ. 21. Infrà 22. Infrà 27. Infrà 29.

Infrà 49. nobiliſſimum illud edidit oraculum de tempore aduentus Meſſiæ. *Non auferetur ſceptrum de tribu Iuda, nec dux de femore eius, donec veniat, qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio Gentium.* Denique nomen Abrahæ, ſignificans patrem multarum gentium, & nomen Iſaac ſignificans riſum, ſiue gaudium, nomenque Iacob ſignificans ſupplantatorem, & nomen Iſraël ſignificans fortem cum Deo; hæc, inquam, nomina veriſſimè, atque aptiſſimè quadrant in Chriſtum Dominum.

Gen. 17. ... 21. ... 27.

33 Altera quæſtio eſt, cur in ſupradictis verbis, ter nomen Dei repetitur, nimirum in appellatione cuiuſlibet illorum trium patrum: dicitur enim: *Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob.* An quia nomen Dei ſignificat prouiſorem, & benefactorem, & protectorem? Deus autem ſingularem quandam & propriam erga quemlibet illorum trium prouidentiam, curam, & benignitatem ſuam oſtenderat, propria cuique eorum, & eximia tribuendo beneficia? An vt ea ratione adumbratè demoſtraretur myſterium ſanctiſſimæ Trinitatis: nam vnum nomen Dei ter in tribus illis perſonis repetitum, inſinuabat Dei Eſſentiam tribus perſonis diuinis communicatam? Et Abraham quidem repræſentabat Deum Patrem, quòd primus fuerit pater fidei appellatus; & filium ſuum vnigenitum paratus & promptus fuerit immolare: Iſaac verò, ligna geſtans humeris ſuis, quibus immolaretur, typum geſſit Chriſti, qui factus Patri obediens vſque ad mortem crucis, ſuis ipſe crucem geſtauit humeris, in qua pro ſalute mundi eſt immolatus: Iacob porrò procedens ab Abraham per Iſaac, ſignificabat Spiritum ſanctum ex Patre per Filium & ex Filio procedentem.

Cur ter in illis verbis repetitum ſit nomen Dei.

Heb. 11.
Geneſ. 22.
Philip. 2.

34. Tertia quæſtio eſt, cur Moſes, iſta verba Deum loquentem cùm audiſſet, continuò abſconderit faciem ſuam. Sic enim ait Scriptura: *Abſcondit Moſes faciem ſuam, non enim audebat reſpicere contra Deum.* Reſpondeo, multas ob cauſas ſolitos eſſe homines faciem ſuam, aut etiam ſeipſos abſcondere. Primùm, timoris cauſa: Adam enim, vt legitur Geneſ. 3. conſcius peccati ſui, audiens Dei vocem, abſcondit ſe. Huc ſpectat illud: *Dicent montibus: Cadite ſuper nos, & collibus, operite nos.* Tum pudoris ac verecundiæ cauſa: quomodo Rebecca, vbi longè vidit Iſaac ſponſum ſuum, continuò vultũ operuit. Deinde, præ ſingulari quadam obſeruantia & reuerentia: quemadmodum in 3. libro Regum, cap. 19. legimus, cùm Deus ſe manifeſtaſſet Eliæ, ipſum continuò vultum ſuum operuiſſe. Præterea, ſolet abſcondi facies ob nimium fulgorem & aſpicientium oculis intolerandum: hanc enim ob cauſam Moſes, cũ ex diutino cõſortio cum Deo, radiantem ac præfulgentem ferret faciem, quam Hebræi intueri non audebant, ipſe operiebat velamine faciem ſuam, cùm ad eos loqui volebat, vt ſcriptum eſt in 34. capite Exodi. Ad extremum, abſcondere faciem ſuam ab aliquo, eſt, deſerere illum, non velle benefacere illi: cuius rei extat luculentum exemplum in 31. capite Deuteron. *Et iraſcetur*, inquit, *furor meus contra eum in die illo, & derelinquam eum & abſcondam faciem meam ab eo: & erit in deuorationem: & inuenient eum omnia mala, & afflictiones, ita vt dicat in illo die: verè, quia non eſt Deus mecum, inuenerunt me hæc mala. Ego autem abſcondam, & celabo faciem meam in die illo, propter omnia mala, quæ fecit, & ſecutus eſt Deos alienos*: & apud Iſaiã: *Abſcondiſti faciem tuam à nobis, & alliſiſti nos in manu iniquitatis noſtræ.*

Cur Moſes, loquente Deo, abſcõdit faciem ſuam.

Quinque cauſas ob quas facies abſconditur.

Luca 23.
Eſaia 2.
Apoc. 6.
Geneſ. 24.

Locus Deuteronomij 31. & Iſaia 64.

35. Moſes itaque partim ob illud prodigium igne flagrantis rubi, non tamen combuſti, partim ob Dei vocem ex ipſo rubo editam, ingenti pauore correptus, ſummaque afflatus, & affectus reuerentia præſentis numinis, continuò faciem ſuam abſcondit. Nec illud non eſt obſeruatione dignum, quod Moſes vbi audiuit Deum dicentem ſibi: *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob*, ſtatim vultum operuit: nihil eſt enim, quod magis nos pudore afficere poſſit, quàm ſi inſignium ſancti

Document. moralia.

Digitized by Google

ſanctitate virorum,qui in vita ſpirituali quaſi Maiores,& Patres noſtri haberi debent, eximias virtutes & præclara facta intueamur, & cum animo noſtro reputemus: atque vitam, & mores,& opera noſtra cum illis comparemus. Illud præterea notabile quoddam habet documentum, quod Moſes in loco illo,quem Dominus vocauit Terram ſanctam,nudis fuit pedibus,& facie abſcondita.Viri namque Eccleſiaſtici,qui in Eccleſia Chriſti, quæ verè Terra ſancta eſt, cum aliqua poteſtate,aut munere, aut miniſterio verſatur, nudis debent eſſe pedibus,& operto vultu, id autem eſt,affectus animi nudos puroſque ab immoderatis rerum terrenarum cupiditatibus & curis habere: at verò erga Sacramenta Eccleſiæ, & Dei cultum & verbum Dei, quarum rerum ipſi ſunt adminiſtratores, operto debent eſſe vultu,id eſt, procul abiecta omni curioſitate, vanitate, & temeritate, ſumma cum reuerentia & religione,diuina tractare, & à rebus mundanis vultum abſcondere, nec ea videre, nec ſe ab aliis videri & coli & honorari præ cæteris velle.

NONA DISPVTATIO.

Super eiuſdem ſententiæ citatione, qua vſus eſt Saluator noſter,ad probandum reſurrectionem mortuorum contra Sadducæos.

DOMINVS noſter, Matth. 22. Marci 12.& Luc 20. ex hiſce verbis Dei: *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob,*redarguit 36.
Sadducæos negantes futuram mortuorum reſurrectionem: ſic enim dixit eis, vt refert Matthæus, capite 22.*De reſurrectione autem mortuorum non legiſtis quod dictum eſt à Deo dicente vobis: Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob: Non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium. Et audientes turbæ, mirabantur ſuper doctrina eius. Phariſæi autem audientes quod ſilentium impoſuiſſet Sadducæis, &c.* Hinc patet, Sadducæos hoc teſtimonio Scripturæ à Chriſto conuictos obmutuiſſe. Eandem Domini ſententiam ita refert Lucas: *Quia verò reſurgunt mortui, & Moſes oſtendit ſecus rubum, ſicut dicit, Dominum Deum Abraham, & Deum Iſaac, & Deum Iacob. Deus autem non eſt mortuorum,ſed viuorum:omnes enim viuunt ei. Reſpondentes autem quidam Scribarum,dixerunt ei:Magiſter bene dixiſti.Et amplius non audebant eum quicquam interrogare.* Ergo Domini argumentatio ex hoc loco Exodi deprompta, Phariſæis & Scribis, nempe doctiſſimis Iudæorum,firmiſſima & optima eſt viſa.Super hac porrò Domini contra Sadducæos ex hac ſententia Exodi argumentatione, duplex quæſtio exiſtit:altera,ſi talis argumentatio eſt omnino valida & neceſſaria,in quo potiſſimum eius vis & robur ſit poſitum:Altera quæſtio eſt,cur ad probandum reſurrectionem mortuorum, hoc Exodi loco potius vti voluerit Dominus, quàm aliis Scripturæ locis ad id perſuadendum apertioribus, magiſque accommodatis.

Locus Mat. 22. Marci 12. & Luc. 20.

S.Hieronymus in Commentariis ſuis ſuper caput 22.Matthæi, argumentationem illam Domini ex hoc loco Exodi contra Sadducæos tractans & perpendens, 37.

duas ſuperiores quæſtiones breuiſſimè ſoluit. Nam priori reſpondet, ex hoc loco Exodi euidenter concludi animas hominum viuere poſt interitum corporis: & quia Sadducæi propterea negabant reſurrectionem mortuorum, quòd putarent animas hominum vnà cum corporibus interire: idcirco probando contra eos immortalitatem animorum, pariter etiam probatur reſurrectio mortuorum. Poſteriori autem quæſtioni reſpondet, Sadduceos, nullos Scripturę libros recepiſſe, niſi quinque ſolos Moſis libros: quocirca præter rem fuiſſet, alia Scripturæ teſtimonia contra ipſos afferre. Verba S. Hieronymi ſunt huiuſmodi: Ad comprobandam reſurrectionis veritatem, multis aliis manifeſtioribus exemplis vti potuit Dominus,
S.Hierony. è quibus eſt illud Iſaiæ 26. *Excitabuntur mortui; & reſurgent qui in ſepulcris ſunt.* Et Daniel. 12. *Multi dormientium de terræ puluere conſurgent, alij in vitam, & alij in opprobrium, & confuſionem æternam.* Quæritur itaque cur voluerit Dominus hoc proferre teſtimonium, quod videtur ambiguum, & nõ ſatis ad reſurrectionis pertinens veritatem: & quaſi eo probato, probaſſet quod volebat, ſtatim intulit: *Non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium.* Cuius rei myſterium etiam circumſtantes turbæ cognoſcentes, admiratæ ſunt de doctrina, & reſponſis ipſius. Supra diximus, Sadducæos, nec Angelum, nec ſpiritum, nec reſurrectionem corporum confitentes, animarum quoque interitum prædicaſſe. Hi quinque tantùm libros Moſis recipiebant, Prophetarum vaticinia reſpuentes. Stultum ergo fuiſſet, inde proferre teſtimonia, cuius auctoritatem non ſequebantur. Porrò ad æternitatem animarum probandam, de Moſe ponit exemplum: *Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob:* ſtatimque infert: *Non eſt mortuorum Deus, ſed viuentium:* vt cùm probauerit animas permanere poſt mortem (nec enim poterat fieri, vt eorum eſſet Deus, qui nequaquam ſubſiſterent) conſequenter introduceretur & corporum reſurrectio, quæ cum animabus bona malaue geſſerunt. Hunc locum pleniùs in extrema parte primæ epiſtolæ ad Corinthios Paulus Apoſtolus exequitur. *Hactenus ex S. Hieronymo.*

38. Auctoru explicatio ſuperiorum quæſtionũ. Sed nos ſuperiores duas quæſtiones paulò fuſiùs & diſtinctiùs, atque enucleatiùs tractemus. Ac prioris quidẽ in eo vertitur difficultas, quòd ex hoc loco Exodi non videtur aliud poſſe concludi, niſi Abraham, Iſaac, & Iacob, tunc viuere ſecundum animas ſuas; quod autem iterum vnà cum corporibus illi reſurrecturi eſſent, non videtur ex eo loco poſſe concludi. Multi enim Philoſophorum cenſuerunt, animas hominum eſſe immortales: nec tamen futuram putarunt reſurrectionem
Triplex reſponſum ad ſuperiores quæſtiones. hominum, talem præſertim, qualem ſacra doctrina & fides Catholica tradit. Ego triplicem, præcipuè ſpectandam conſiderandamque rationem, nodum hunc exoluendi apud auctores reperio. Primùm enim reſpondetur, ex hoc loco Exodi tantum immediatè atque euidenter oſtendi, animas hominum viuere poſt mortem.
Primum reſponſum. Non enim dixit Deus: Ego fui Deus Abraham, & Iſaac, & Iacob; quaſi qui olim quidem fuiſſent, tunc autem nõ eſſent: ſed dixit: *Ego ſum Deus Abraham, & Iſaac, & Iacob*, haud dubiè ſignificans, tunc etiam viuere ipſos & exiſtere. Nomen item Dei ſignificat prouiſorem & gubernatorem; non poteſt autem eſſe prouiſor & gubernator mortuorum, prout mortui ſunt: quocirca adiecit Chriſtus Dominus illud: *Non eſt autem Deus mortuorum: ſed viuorum.* Adde, quòd, eſſe Deum alicuius, eſt ab eo tanquam Deum cognoſci, coli & prædicari; quod ab eo, qui nullo modo eſt, haud quaquam fieri poteſt. Probatur igitur ex hoc loco Exodi immediatè directoque, atque euidenter animas hominum, interitu corporum non perire, ſed morti ſupereſſe. Reſurrectio autem mortuorum, inde probatur non ſimpliciter & abſolutè, ſed (vt in ſcholis loquuntur) ad hominem, id eſt, contra Sadducæos, qui propterea poſſibilem negabant reſurrectionem, quod putarent animas hominum eſſe mortales,

mortales, non ſecus quàm brutorũ: immò nec Angelos, nec ſpiritus vllos eſſe dicebant. De illis enim ita ſcriptum eſt Actor. 23. *Sadducæi dicunt non eſſe reſurrectionem, neque Angelum, neque ſpiritum: Phariſæi autem vtraque confitentur.* Super qua re vide plura apud Ioſephum lib. 2. de bello Iudaico, capit. 7. Si ergo Sadducæi propter falſam opinionem, quam de mortalitate animorum habebant, negabant reſurrectionem; probata immortalitate animorum, neceſſariò etiam contra ipſos probabatur hominum reſurrectio. Et huiuſmodi quidem reſponſum tradit B. Hieronymus, vt ex verbis eius ſupra poſitis perſpicuum eſt. *Locus Act. cap. 23.* *Ioſephus.*

Idem quoque ſentit & tradit Caietanus in expoſitione ſupradicti loci Matth. 22. nam tractans illa verba Chriſti: *Non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium.* Non dixit Chriſtus (ait Caietanus) *Non eſt Dominus mortuorum*: quia verè eſt Dominus & viuentium, & mortuorum: ſed dixit, *Non eſt Deus mortuorum*: quia eſſe Deum aliquorum, eſt coli, haberi, æſtimarique Deum ab illis. Conſtat autem, mortuorum, quatenus mortui ſunt, nullum eſſe Deum: quia ſunt ſine ſenſu, & ſine intellectu, & ſine æſtimatione. Rectè igitur Dominus ex auctoritate illa Exodi conuicit Sadducæos, quòd illorum Patriarcharum ſpiritus viuerent tunc, cùm Deus ea verba Moſi locutus eſt, appellans eorũ animas, nominibus ipſorũ, more videlicet Scripturæ, per ſynecdochen, partẽ pro toto ponendo: præcipuè quia anima eſt quodammodo totum, quod eſt homo, vtpote non ſolùm præcipua eſſentiæ pars, ſed ratio omnis vitæ & operum hominis. Verùm occurrit dubitatio: ex illa enim auctoritate Exodi licet conuincantur Sadducæi, animas hominũ viuere poſt mortem eorum: non tamen apparet, quo modo hinc habeatur reſurrectio mortuorum, ad quam tamẽ comprobandam Dominus Scripturam illã Exodi adduxit, dicens: *De reſurrectione autem mortuorum non legiſtis, &c.* Ad hoc reſpondetur primò, illam auctoritatem afferri ad hominem, videlicet contra Sadducæos: quia radix negandi reſurrectionem erat, quod illi putarent interire animas ſimul cum corpore: vnde euellendo hanc radicem, conuincit ipſos de reſurrectione. Secundò reſpondetur, quòd licet immortalitas animæ, non conuincat Philoſophos, quòd futura ſit reſurrectio mortuorum, conuincit tamen cultores Dei expectantes cœleſtis patriæ beatitudinem perfectam: quia non haberent perfectam beatitudinem animæ, niſi animæ vnitæ corporibus bearentur: maneret enim pars ſeparata ſemper à ſuo toto; vnde in Apocalypſi, acceptis ſingulis ſtolis, clamant expectando corpora ſua. Et propter hanc rationem Scriptura iſta continet non ſolùm animas mortuorum viuentes, ſed animas colentes Deum, dicendo: *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob, &c.* vt ex ipſo cultu, reſurrectionis fides, quæ ex vita animarum initium habet, compleatur. *Hæc Caietanus.* 39. *Caietanus.* *Apocal. 6.*

40. Altera quæſtionem explicandi ratio, huiuſmodi eſt. Licet argumentatio Chriſti Domini immediatè tantum concludat immortalitatem animorum, naturali tamen & neceſſaria conſequentia, non ſolùm contra Sadducæos, verùm etiam ſimpliciter & abſolutè demonſtrat futuram aliquando mortuorum reſurrectionem. Etenim cùm anima rationalis, ſit pars eſſentialis hominis, naturalis forma corporis, coniunctio eius cum corpore, eſt planè naturalis, diſſociatio autem eius, & ſeparatio à corpore, eſt violenta, & præter naturam, quamobrem, omnium terribilium maximè terribilem eſſe mortem, ſcitè dictum eſt ab Ariſtotele. Atqui ſtatus & diſpoſitio rei præter naturam, & violenta, non poteſt auctore Ariſtotele, eſſe perpetua: neceſſe igitur eſt, animos hominum aliquando iterum iungi & conſociari cum corporibus ſuis, B. Thomas in lib. 4. contra Gentes, cap. 79. ait, hanc rationem eſſe euidentem ad probandum futuram aliquando reſurrectionem corporum noſtrorum. Deinde coniunctio animæ cum corpore, pertinet ad completam *Secundum reſponſum.* *Ariſtot. lib. 4. Ethicorum.*

& conſummatam animæ fœlicitatem: quocirca anima ſeiugata à corpore, ſemper naturali appetitu cupit denuo iungi cum corpore ſuo. Idcirco B. Ioannes in Apocalypſi cap. 6. vidit animas Sanctorum ſtolis albis beatitudinis indutas, ardenter expetere ac poſtulare à Deo gloriam corporis, quæ ipſis deerat. Talis porrò appetitus animæ, cum ſit naturalis, & pertineat ad completam eius perfectionem & fœlicitatem, non poteſt eſſe inanis, nec fruſtrari: explebitur igitur aliquādo, animis iterum cum ſuis corporibus copulatis, quod fiet in Reſurrectione mortuorum.

41. Adhæc, homo vt homo eſt, ex corpore atque animo conſtitutus, habet vltimum aliquem finem, & ſupremum bonum, & beatitudinem ſuam, qui ſit etiam principalis finis, & perfectio partium eius, neque enim hominem, cum ſit longè præſtantior aliis omnibus rebus naturalibus, in hoc deterioris eſſe conditionis conuenit. Iſtiuſmodi porrò finis vltimus hominis nō poteſt acquiri in hac vita, eſſet enim temporaneus, ob idque non poſſet eſſe vltimus finis animæ rationalis, quæ principalis eſt hominis pars, & eſt immortalis: neceſſum igitur eſt, hominem vt homo eſt, poſt hanc vitam habere finem vltimum, & conſummatam beatitudinem: cuius participatio nō ſolùm in anima ſit, verùm etiam in corpus redundet. Hoc prætcrea depoſcit ratio diuinæ prouidentiæ, atque æquitas diuinæ iuſtitiæ, vt pro benè vel malè factis, quæ homines vnà cum corpore patrarunt, reddantur itidem illis à Deo ſimul cum corpore vel præmia vel ſupplicia. Nam ſi animus ſocietate ac miniſterio corporis ad benè vel malè agendum vſus eſt; rectum & conſentaneum profectò eſt, vt ſimul etiam corpus ipſum vel gloriæ, vel pœnæ ſocium ac particeps habeat. Iam verò quàm ſit animorum immortalitati neceſſariò cohærens & conſequens corporum reſurrectio, ſatis declarauit Auctor poſterioris libri Machabæorum. Nam cùm in eius libri capite 12. narraſſet, Iudam miſiſſe Hieroſolymam duodecim millia drachmarum argenti, vt ſacrificium Deo fieret pro Iudæis, qui occubuerant in bello, ſubdit hæc verba: *Benè & religiosè cogitans de reſurrectione: niſi enim eos, qui ceciderant, reſurrecturos ſperaret, ſuperfluum videretur & vanum orare pro mortuis.* At enim, diceret quiſpiam, cur ſuperfluum & vanum? nónne talis oratio & ſacrificium profuiſſet animabus mortuorum, etiamſi mortui non reſurgerent? Videlicet tanta eſt connexio & conſequentia inter animorum immortalitatem atque corporum reſurrectionem, vt vno ſublato, alterum quoque tollatur: & vno poſito, alterum etiam poni neceſſe ſit. Atq; hoc etiam quaſi per nebulam aſpexiſſe philoſophi videntur. Qui enim apertè fecerunt animos hominū immortales, quandam etiam induxerunt velut vmbram reſurrectionis, remigrationem nempe animorum ad corpora, quæ fuit Pythagoricorum & Platonicorum opinio: tanquam fieri non poſſe arbitrantes, vt poſt mortem hominis, anima ſemper eſſet ſeparata à corpore. Ob hanc item cauſam, & propter hunc tacitum reſurrectionis ſenſum animis hominum naturaliter inditum, apud omnes gentes, omniq; æuo, præſertim autem apud homines cultioris ingenij & vitæ, magiſque ſecundum rationem viuentes, tantum viguit ſtudium & cura ſepulturæ corporis. Hæc ſane fides & ſpes reſurrectionis, tam ſolicitos fecit & anxios de ſepultura corporum ſuorum priſcos illos Patriarchas Abrahamum, Iacob, & Ioſeph.

Locus 2. libri Machabæorū, cap. 12.

42. Tertius modus eandem expediendi difficultatem ſic ſe habet: Chriſtus Dominus ex illis verbis Exodi, inmediatè probauit reſurrectionem mortuorum, & non tantùm immortalitatem animorum. Cum enim Deus dixerit, ſe Deum eſſe Abraham, Iſaac & Iacob, hæc verò nomina non ſignificent tantùm animas, ſed totos homines, & coniunctum ipſum ex corpore & anima, neceſſe eſt dicere, illos Patriarchas, licet aliis hominibus eſſent mortui, Deo tamen viuere, & quodammodo dormire, propter definitum ſcilicet cōſilium & propoſitum eius, breui excitādi eos

Tertium reſponſum.

eos à morte, tanquam à ſomno. Ad hanc eum ſententiam Chriſtus Dominus dixit, filiam Archiſynagogi, quæ fuerat mortua, non fuiſſe mortuam, ſed dormire. Quocirca Dominus adiunxit (vt refert Lucas cap.20.) poſtquam dixerat: *Non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium*, adiunxit, inquam, illud, *omnes enim viuunt illi.* Viuūt igitur illi Patriarchæ ipſi Deo, & apud Deum habentur quaſi dormientes: ex quo ſequitur, eos aliquando excitatum iri à morte tanquam à ſomno. Ad hunc
intellectum interpretatus videtur eum locum Irenæus libro 4. cap.11. ita ſcribens: *S. Irenæus.*
Si Deus mortuorum non eſt, ſed viuorum: hîc autem dormientium patrum Deus dictus eſt, indubitatè viuunt Deo, & non perierunt, cum ſint filij reſurrectionis.
Sic ille. Eodem item ſenſu locum eundem, intellexit ſanctus Chryſoſtomus ſuper, *S. Chryſoſtomus.*
22.caput Matthæi, his verbis ſcribens: Quemadmodum Adam, quamuis viueret *Theophylactus.*
poſteaquam de vetito ligno comedit, ſententia tamen à Deo prolata, iam mortuus
erat: ſic profectò illi Patriarchæ tametſi mortui erant, diuina tamen pollicitatione *Euthymius.*
reſurrectionis viuebant. Hæc Chryſoſtomus: cuius ſententiæ adſtipulatores ſunt *Geneſ. 2.*
Theophylactus & Euthymius. Verùm ſuper priori quæſtione hactenus ſatis diſputatum. eſt.

Altera quæſtio erat, cur Dominus hoc loco Exodi ad probandum reſurrectio- 43.
nem vſus fuerit potius, quàm aliis Scripturæ locis ad id oſtendendum apertioribus, & validioribus ad perſuadendum. Nam vt alios omittam locos à B. Hieronymo citatos, & à nobis ſuprà memoratos, Iob certè clariſſimum futuræ mortuorum reſurrectioni teſtimonium perhibuit. Audi B. Hieronymum de S. Iob his verbis in Prologo Galeato ſcribentem: Iob exemplar patientiæ, quæ non myſteria ſuo ſermone complectitur? Et (vt de cæteris ſileam) reſurrectionem corporum ſic prophetat, vt nullus de ea vel manifeſtius, vel cautius ſcripſerit: *Scio*, inquit, *quod Redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum: & rurſum circundabor pelle, & in carne mea videbo, quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt, & non alius. Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo.* Huius quæſtionis duplex eſt reſponſum: alterum à B. Hieronymo traditum, Sadducæos ſolos quinq; libros Moſis pro canonicis & ſacris recepiſſe: quapropter teſtimonia aliorum librorum nihil ad eos reuincendos valuiſſent. Alterum reſponſum, eſt huiuſmodi. Sadducæi conati ſunt auctoritate Moſis fidē reſurrectionis illudere ac deſtruere, vt referunt Matthęus & Lucas ſuprà citatis locis: conueniens igitur fuit, eiuſdem Moſis auctoritate & teſtimonio, & inſcitię ipſos arguere, fidémque reſurrectionis confirmate. Sedenim cum etiam alibi in libris Moſis appelletur Deus Abraham, & Iſaac, & Iacob, cur potius ex hoc loco Exodi eam ſententiam protulit Dominus? An quia tunc primum legitur Deus appellaſſe ſe Deum Abraham, Iſaac & Iacob? nec ſolum appellaſſe, ſed adiunxiſſe, *Hoc nomen mihi eſt in æternum, & hoc memoriale meum in generatione & generationem*? An quia tunc primum Deus apparuit Moſi, cumque miſit ad liberandum populum Hebręum, in quo verè declarauit ſe eſſe Deum illorum Patriarcharum, & ſeruaſſe fœdus, quod cum illis pepigerat pro ipſorum poſteritate? An potius, quod eiuſmodi appellationem, perquam inſignem ac memorabilem fecit prodigium illud rubi ardentis & non combuſti, in quo Deus illam ſententiam pronunciauit?

Cur Dominus ad probandum reſurrectionem, hoc Exodi loco potius, quàm alijs Scripturæ locis vti voluerit.

Locus Iob. c.19.

DECIMA DISPVTATIO.

De amplitudine terræ promiſſionis, & numero gentium, quæ ante Hebræos illam terram habitabant.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 8. Deſcendi vt liberem eum, (*populum Hebræum*) & educam de terra illa, in terrãm bonam & ſpatioſam, in terram, quæ fluit lacte & melle, ad loca Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, & Phærezæi, & Heuæi, & Iebuſæi.

44. *De amplitudine terræ promiſſionis.*

QVÆRITVR quomodo terra promiſſionis dicatur ſpatioſa, cùm fuerit perangusta. Beatus certè Hieronymus in epiſtola 129. quam ſcripſit ad Dardanum, exiguis admodum regionibus, atque finibus circumſcripſit terram promiſſionis, aſſignans ei centum ſexaginta milliaria longitudinis, qua videlicet à Dan ad vſque Berſabee porrecta erat: Latitudinis verò, qua ab Ioppe maritima vrbe, vſque ad Bethleem extendebatur, non ampliùs quadraginta ſex milliaria: vlteriora enim, inculta, & inhabitata erant, ex quo apparet, terram illam minorem fuiſſe regno Neapolitano. Verba S. Hieronymi ſunt huiuſmodi: Reſpondeant mihi, qui hanc terram (quæ nunc nobis Chriſti paſſione & reſurrectione, terra repromiſſionis effecta eſt,) poſſeſſam putant à populo Iudæorum, poſtquam reuerſus eſt ex Ægypto, quantam poſſederit, vtique à Dan vſque Berſabee, quæ vix centum ſexaginta milliarium in longum ſpatio renditur. Neque enim Dauid & Salomon potentiſſimos reges, exceptis iis, quos poſt victoriam in amicitiam receperunt, plus tenuiſſe Scriptura teſtatur. Et hoc dico, vt taceam quinque Palæſtinæ ciuitates, Gazam, Aſcalonẽ, Geth, Accaron, & Azotum, Idumæos quoque à meridiana plaga vix ſeptuaginta quinque millibus ab Hieroſolyma ſeparatos: Arabas item & Agarenos, quos vocamus nunc Saracenos, in vicinia vrbis Hieruſalem. Pudet dicere latitudinem terræ promiſſionis, ne Ethnicis occaſionem blaſphemandi dediſſe videamur: Ab Ioppe vſque ad viculum noſtrum Bethlehem, quadraginta ſex millia ſunt; cui ſuccedit vaſtiſſima ſolitudo, plena ferocium beſtiarum. *Hæc S. Hieronymus.*

S. Hierony.

45. *Hecatæus apud Ioſephum.*

Hecatæus autem Abderita, (vt refert Ioſephus priore libro contra Apionem, vir philoſophus, & circa actiones induſtrius, cum Alexandro Magno nutritus, & cum Ptolemæo Lagi commoratus, non obiter, ſed integrum de ipſis Iudæis conſcripſit librum. Idémque vir & magnitudinem prouinciæ, quam incolunt Iudæi, pulchritudinéq; narrauit, his verbis: Penè decies trecẽta millia iugera terrarũ optimatũ, vberrimæ prouinciæ poſſidere noſcũtur: Iudæa nãque huius eſt amplitudinis.

Sic

Sic ille. Eſt autem iugerum, ſpatium terræ, quantùm vno die arari poteſt vno iugo boum: & longitudo eius, eſt ducentorum quadraginta pedum, latitudo, centum viginti. Quomodò igitur terram Chanaan hîc vocatur ſpatioſa? Nempe, non abſolutè, ſed comparatione terræ Geſſen, quam tunc in Ægypto habitabant Hebræi: cui cõparata terra Chanaã, erat ampliſſima, & ſpatioſiſſimà. Hoc autẽ ex ſupradictis Scripturæ verbis intelligere licet, cùm ait: *Vt educã de terra illa in terrã ſpatioſam.* Ergo reſpectu illius terræ, quã tunc incolebant Hebræi, terra promiſſionis, in quam transferre eos volebat Dominus, appellatur ſpatioſa. Terram autem promiſſionis fuiſſe amplè capacem gentis Hebrææ, & quantùm ad victum, & quantùm ad habitationẽ, clariſſimo eſt indicio, quòd ante ipſos, eam terrã commodiſſimè coluerunt ſeptem gentes, multò numeroſiores, quàm erat gens Hebræa, vt ſcriptum eſt in Deuteronomio. Nec poſtquam Hebræi eam tenuerunt, etiam cùm maximè ſunt multiplicati, de anguſtiis eius terræ ſunt conqueſti, aut de prolatandis finibus ditionis, quærendíſque nouis ſedibus, vel habitationis, vel victus cauſa vnquã egerunt. Quanquam ſi aliquando ita eſſent propagati, vt eos terra illa cõmodè non poſſet capere, vel alere, promiſerat Deus eis, amplificaturum ſe ditionem eorum vſque ad Euphratem, vt legitur Geneſ. 15. dummodò illi in cultu Dei, & legis eius obſeruantia permanerent. Quod Dei promiſſum quadamtenus, temporibus Dauidis & Salomonis completum eſt: quibus regibus, omnis Syria, aliæque regiones vſque ad Euphratem ſub tributo ſeruierunt: vt proditum eſt 2. Regum, cap. 8. & in 3. Regum, cap. 4. Verùm ſuper ea re nos copioſè diſſeruimus in tertio tomo in Geneſim ſuper cap. 15. in diſputatione decima.

De Gentium porrò, qui ante Iudæos, terram illam habitarunt, numero, variè 46. admodum in ſacris literis proditum eſt. In hoc enim loco Exodi ſex tantùm numerantur gentes, & item infrà cap. 23. totidem, iiſdémque nominibus recenſentur. Sed fuiſſe ſeptem, memoratis hoc loco addendo Gergezæos, patet tum ex cap. 7. Deuteronomij, tum ex concione B. Pauli, quam refert Lucas Actor. 13. & ex libro Ioſue, cap. 3. Quinetiam translatio L X X. Interpretum in hoc loco Exodi, licèt Scriptura Hebraica, & Paraphraſis Chaldaica, editióque Latina ſex tantùm gentes memorent, ſeptem recenſet, exprimendo Gergezæos, quos Hebræi dicunt propterea hîc eſſe prætermiſſos, quòd iſti minimè aliorum omniũ reſtiterint Hebræis, facillimè eis cedentes. Aliquando verò ſcriptura gentes illas trium duntaxat numero & appellatione deſignat, vt Exodi 23. nomine Heuæorum, Chananæorum, & Hethæorum, quod iſti eſſent numeroſiſſimi, atque potentiſſimi. Interdum quinque recenſet, Chananæos, Hethæos, Amorrhæos, Heuæos, & Iebuſæos, vt Exodi 13. & 33. Nonnunquam nomine vnius gentis Amorrhæorum, vt Geneſ. 15. vel Hethæorum, vt Ioſue 1. comprehendit omnes illas gentes. In libro autem Geneſ. c. 15. recenſentur decem gentes: nam prædictis ſeptem adduntur Cinæi, Cenezæi, Cemorrhæi, & Raphaim. Ex quo apparet, gentes illas nunc pluribus, nunc paucioribus nominibus appellari, pro vt earum aliquæ vel potentia, vel dignitate, vel multitudine magis minúſue præſtabant: ſed plurimùm cenſebantur ſeptem. Idem & in noſtris regionibus fieri cernimus. Si quis enim Italiæ gentes, aut Hiſpaniæ recenſere vellet, poſſet vel plures, vel pauciores, pro varia conſideratione, commemorare. In qua porrò illius terræ parte quælibet illarum gentium habitaret, renuntiarunt exploratores illius terræ, qui miſſi fuerant à Moſe dicentes: *Amalec habitat in meridie, Hethæus, & Iebuſæus, & Amorrhæus in montanis, Chananæus verò moratur iuxta mare, & circa fluenta Iordanis.* Num. c. 13.

Sed quæritur, qui ſint iſti Chananæi, qui hoc loco primi numerantur inter ſex gentes. Nam cùm omnes illæ gentes ex Chanaan progenitæ eſſent, cur iſti propriè 47.

 dicti

dicti ſunt Chananæi,cùm id nominis communiter in iſtas omnes gentes compe-
teret:præſertim cùm in libro Geneſ.cap.10. recenſeantur vndecim poſteri Cha-
naan,nec inter eos ſint iſti propriè dicti Chananæi? Immò verò non obſcurè illic
ſignificatur,nomen Chananæorum fuiſſe cõmune omnium illarum gentium, ſi-
quidem commemoratis vndecim illis poſteris Chanaan,ſubditur: *Et per hos diſſe-*
Eandem gentem eſſe, quam Hebræi Chananæos, & quam Græci Phœnices appellarũt. *minati ſunt populi Chananæorum.* Verùm huic quæſtioni plenè ſatisfactum à nobis
eſt in 2.tomo Commentariorum noſtrorum in Geneſim,in lib.15.ad numerũ mar-
ginalem 126.Illud tamen Lectorem ignorare nolim, quod ante me obſeruauit,&
in Commentariis ſuis ſuper libro Ioſue prodidit Andreas Maſius, quos populos
diuina Scriptura vocat Chananæos,eos appellari ab externis ſcriptoribus Phœni-
ces.Huius rei multa ſunt argumenta.Principiò,in quinto capite libri Ioſue,vbi ſe-
cundum Scripturam Hebraicam,& Latinam tranſlationem,appellãtur reges Cha-
nanæorum,LXX.Interpretes nominarunt reges Phœniciæ:& mulier illa,cuius fi-
Matth. 15. liam à Dæmone vexatam,Chriſtus liberauit,à Matthæo dicitur Chananæa,à Mar-
Marc. 7. co autẽ Syrophœniſſa.Idẽ probatur ex ſedibus,quas ea gens occupabat. Nã Cha-
Num. 13. nanæi,vt renunciarunt exploratores in illã regionem à Moſe miſſi,orã maritimam
Palæſtinæ,qua Mediterraneo mari alluitur,tenebant:eandem quoque oram & ha-
Homerus Odyſſ. 15. bitationem omnes profani ſcriptores aſſignant Phœnicibus.Homerus item Phœ-
nices facit admodum vafros & induſtrios,& mercatura,atque nauicularia facien-
da celebres.Idem quoque de Chananæis dicitur in Scriptura, vt Oſeæ cap.12. &
Iſaiæ cap.23.& Salomon Prouerbiorum vltimo,mulierem frugi laudans, *Linteum,*
inquit,*fecit & vendidit,& cingulum tradidit Chananæo*, hoc eſt,mercatori ac nego-
ciatori. Sicut apud Hebræos, præcisè ſunt Chananæi maris accolæ illi, qui ſupra
Palæſtinam recedunt ad Septentrionem:Sic apud Græcos,Phœnices. Rurſus, vt
interdum apud Hebræos Palæſtini,etiam vſque ad Ægyptum, ſubiiciuntur Cha-
næorum nomini,quod ex cap.10.Geneſis,& cap.5. Ioſue perſpicere licet:ſic etiam
Græci Phœniciam interdum vſque ad Ægyptum protendunt. Dionyſius enim,
qui de ſitu orbis ſcripſit,Gazam in Phœnicia locauit,& Moſes in Chananæa:idém
Strabo. que ſcriptum reliquit Strabo in lib.16 Eſt igitur prorſus eadem, vnáque gens, apud
Hebræos dicta Chananæorum, & apud Græcos, Phœnicum.

VNDECIMA DISPVTATIO.

De fertilitate terræ promiſſionis.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 8. Vt educam eum in terram fluentem lacte,& melle.

48. DVas quæſtiones habet hæc diſputatio:quarum prior eſt,An tanta fue-
rit terræ promiſſionis fertilitas,quanta & hîc,& aliis in Scripturæ lo-
cis prædicatur:an verò illud Dei promiſſum fuerit tantùm conditio-
nale videlicet implendum,ſi quidem Hebræi in veri Dei cultu, & le-
Strabo. gis eius obſeruantia permanerent. Strabo certè in libro 16. terram
Hiero

Google

Hieroſolymitanam, quam totius Iudæę optimam fuiſſe affirmat Ioſephus, facit aridam & ſterilem, ita ſcribens: Locum Hieroſolymitanum facilè obtinuerunt Iudæi, quòd minimè inuidioſus eſſet, nec pro quo quiſquam ſtudioſiùs contenderet: eſt enim petroſus, aquis tantùm abundans: circumiacentem verò regionem, ſterilem ac ſiccam habens, & intra ſexaginta ſtadia petroſam. *Sic ille.* Cuius ſententiam confirmant ea, quæ ſcribit B. Hieronymus ſuper caput 49. Iſaiæ, tractans illa verba: *Dixit Sion, dereliquit me Dominus.* Cùm enim prædocuiſſet, nomen Hieruſalem quatuor modis in Scriptura accipi, ſubdit hæc: Ex quo diſcimus, nequaquam Hieruſalem in Palęſtinæ regione quærendam eſſe: quippè, quæ totius prouinciæ deterrima eſt, & ſaxoſis montibus aſperatur: & penuriam patitur ſitis, ita vt cœleſtibus vtatur pluuiis, & raritatem fontium, ciſternarum extructione ſoletur. Et in epiſtola 129. quam ſcripſit ad Dardanum, quæ dicuntur in Scriptura de fertilitate & fœlicitate terræ promiſſionis, ea non ſecundum occidentem literam intelligi debere, probat eo argumento, quòd non poſſint Iudæi oſtendere, terram illam aliquo tempore fluxiſſe lacte ac melle: quod tamen de ea prædicat Scriptura. *Ioſephus.* *S. Hieron.*

Verùmtamen negari non poteſt, quin terra promiſſionis fuerit vbertima ac fertiliſsima, & antequam poſſeſſa eſt à Iudæis, & poſtquam illi eam obtinuerunt: quinetiam poſtquam ſedibus illis exterminati ſunt. Idque Scriptura apertiſſimis verbis docet, & ratio ipſa ſuadet, & complures externorum ſcriptorum confirmarunt. Scriptura & hoc loco, & alibi ſæpiùs appellat terram fluentem lacte & melle: quod dictum eſt per hyperbolicam locutionem non infrequentem in Scriptura: ſicut etiam in 3. libro Regum, c. 10. ſcriptum eſt, tantam fuiſſe argenti copiam tempore Salomonis, quanta erat lapidum abundantia. Tali autem locutione hyperbolica ſignificare voluit Scriptura, copioſiſſima & optima paſcua, quibus ingẽs lactiferorum animalium copia aleretur: & abundantiam florum, odoriferarum herbarum & arborum, quę idoneæ ſunt ad mellificandum: paſſim enim etiam in ſaltubus, & in petris mellificabant apes, ſecundum illud: *Vt ſugeret mel de petra.* Et verò qualem promiſerat Deus illam terram, talem poſteà eſſe inuentam ab Hebręis, demonſtrat id, quod dixerunt exploratores miſſi à Moſe, ad ſpeculandum terram illam, renuntiantes enim Moſi, quę in ea terra viderant: *Venimus in terram, ad quam miſiſti nos, quæ reuerà fluit lacte & melle, vt ex his fructibus cognoſci poteſt.* Abſciderant enim palmitem cum vua ſua, quam vix portauerant in vecte duo viri. 49. *Auctoris ſententia.* *Deuteron. 32.*

Sed nuſquam alibi Scriptura apertioribus & diſertioribus verbis, quàm in Deuteronomij capite octauo, vbertatem, atque omnium rerum abundantiam terræ promiſſionis deſcribit ad hunc modum: *Dominus Deus tuus introducet te in terram bonam, terram riuorum, & aquarum, & fontium, in cuius campis & montibus erumpunt fluuiorum abyſſi: terram frumenti, hordei, ac vinearum: in qua ficus & mala granata, & oliueta naſcuntur, terrà olei ac mellis. Vbi abſque vlla penuria comedes panem tuum, & rerum omniũ abundantia perfrueris: cuius lapides ferrum ſunt, & de montibus eius æris metalla fodiuntur: vt cùm comederis & ſatiatus fueris, benedicas Domino Deo tuo, pro terra optima, quam dedit tibi. Sic eſt illic.* Idem prætereà hoc etiã argumẽto concluditur. Cùm terra promiſſionis exigua, & anguſta eſſet, (vt ſupra oſtenſum eſt) innumerabilem tamen fermè multitudinem hominum commodè alebat. Legimus in libro Ioſue, plurimos in ea fuiſſe reges, & innumerabilẽ populũ: & ipſe Moſes in Deuteronomio ſcripſit ſeptẽ illic fuiſſe gentes, multò numeroſiores, quàm erat gens Hebræorum. Et poſtquam, iſtis gentibus expulſis, obtenta eſt, poſſeſſaq; ab Hebręis, tempore regni Dauidis, cùm eo iubente recenſiti eſſent, qui idonei erãt ad bellum, inuenta ſunt quindecies centena millia bellatorum. Sic enim ſuper 50. *Pulcherrima deſcriptio terræ promiſſionis.* *Deuter. 8.*

ea re proditum eſt in ptiori libro Paralipomenon, capite 21. *Inuentus eſt omnis numerus Iſraël mille millia & centum millia virorum educentium gladium: Iuda autem quadringenta ſeptuaginta millia bellatorum. Nam Leui & Beniamin non numerauit Ioab, eo quod inuitus exequeretur regis imperium:* Multitudo autem bellatorum in ciuitate aliqua vel prouincia, cenſetur tâquam quarta pars totius multitudinis hominum: maximè verò apud Hebræos, qui niſi à viginti annis & ſuprà non conſcribebantur ad militiam: exceptis nimirum omnibus minoris ætatis, & item fœminis, quarum plures coniugio ſibi iungebant Hebræi, & item propter ſenilem ætatem inualidis ad bellandum. Tantam porrò multitudinem hominum in regione tam anguſta commodè vitam agere potuiſſe, clariſſimum argumentum eſt maximæ fertilitatis & vbertatis eius regionis.

Quàm numeroſa fuerit gens Hebræorum.

51. Venio nunc ad externos ſcriptores. Suprà citaui Hecatæum, æqualem Alexandri Magni, affirmantem, Iudæos eo tempore poſſediſſe decies trecenta millia iugera optimæ terræ in vberrima prouincia. Ariſtæas, qui ſcripſit hiſtoriam de tranſlatione Scripturæ per ſuptuaginta duos Interpretes, quinetiam ipſemet duxit eos ex Iudæa in Ægyptum ad regem Philadelphiũ, hæc reliquit ſcripta de fertilitate terræ Iudæorum. Regio eorum conſita eſt arboribus oliuarum, & ferax omnis generis frumenti & leguminum: adhæc vineis & mellificio abundat. Palmæ verò & aliæ frugiferæ arbores ſunt innumerabiles apud ipſos: itẽ iumenta & pecora omnis generis multa, & paſcua vberrima. Prætereà immenſa copia atomatum, & lapidum pretioſorum, & auri, importatur eò per Arabes: nam regio ad cultum & ad negotiationem eſt idonea. Et ciuitas abundat arcibus, non deeſt ei quicquam eorum, quæ mari aduehi ſolent, cùm habeat portus opportunos, qui abũdè ſuppedirent res, & Aſcalonæ, & Ioppæ, & Gazæ, ſimiliter etiã Ptolemaidis. In horum locorũ quaſi medio ſita eſt ipſa ciuitas, per ſe ipſa abundè habẽs omnia, cùm ſit irrigua vndique aquis, & ad magnã ſecuritatem munita. Nã Iordanis fluuius ille perẽnis, circumfluit ipſam, in ſe ab antiquo continentem nõ minus atuorum, quàm ſex millia myriadũ. Deinde ex vicinia ſexaginta myriades hominum in ipſam peruenetunt, qui ſinguli poſſeſſionem centũ iugerum agri ſunt cõſecuti. Fluuius autem, perinde vt Nilus, circa tempus exundans, multùm terræ irrigat. *Sic Ariſteas.*

Hecatæus. *Ariſteas.*

52. Iam verò Ioſephus gente Iudæus, & in Iudæa natus, educatus, atque etiam cum dignitate & imperio verſatus, qualis fuerit ſuo tempore, id eſt, Chriſti Domini, & Apoſtolorum fertilitas Iudææ, in lib. 5. Antiquitatum, his verbis expoſuit: Iudææ natura talis eſt, vt videre liceat campos magnos, & frugum, & fructuum feraciſſimos, qui collati ad aliam terram, admodùm vberes videri poſſent: quòd ſi ad Ierichuntinum vel Hieroſolymitanum agrum conferantur, iam non magni pretij videbuntur. Cùm hi tamen agri parui ſint, & bona ex parte montani, ſed quantùm ad fertilitatem attinet, nullis aliis ſecundi. De agri autem Ierichuntini fœlicitate mira ſcribit in libro quinto de bello Iudaico. Optimos, inquit, habet paradiſos, palmarúmque irriguarum genera tam ſapore, quàm nominibus varia; quarum pinguiſſimæ, calcibus preſſæ, plurimùm mellis emittunt, non multò deterius alio melle: quanquam & mellis altrix eſt illa regio, & opobalſami ferax, qui omnium cariſſimus eſt fructus ibi naſcentium: itemque cyprum & myrobalanum gignit. Ergo qui diuinum eſſe illum tractum dixerit nequaquam errauerit; quippe ibi &

Ioſephus.

53. larga, & optima generantur, quæ ſunt cariſſima. Sed nec in aliis ei fructibus aliqua facilè toto orbe regio certauerit; adeò multiplicatum, quod ſatum eſt, reddit. *Hæc Ioſephus.*

Brochardus etiam (qui ante annos trecentos vixit, nempe poſtquàm Iudęa ſub imperium Saracenorum ſubiecta eſt, & totum decenniũ cõſumpſit in ea regione, diligen

Brochardus in libro de terra ſancta, parte 2. cap. 1.

Digitized by Google

diligentiſſimè perluſtranda, obſeruandiſque omnibus, & notandis, quæ digna obſeruatione & commemoratione ſunt viſa) abundantiam bonorum eius terræ, tanquam oculatus teſtis, hunc in modum exponit: Non eſt credendum quibuſdam contrarium nunciantibus; neque enim eam diligenter conſiderarunt. His oculis vidi quanta fertilitate terra benedicta fructificat: frumentum enim, vix terra exculta, ſine ſtercore & fimo, mirabiliter creſcit & multiplicatur. Agri ſunt velut horti, in quibus fœniculum, ſaluia, ruta, roſa paſſim creſcunt. Ibi bombyx affluit, cannamelæ abundant, ex quibus ſaccarum extrahitur. Sunt ibi cedri, citri, limones, anarangi ſuauiſſimi & optimi odoris; qui per anni circulum continuè ſeruantur in arboribus: ſunt & quædam poma citrina magna, ex quibus electuaria pretioſa valdè conficiuntur. Sunt & fructus, dicti poma Paradiſi, penitus admirabiles. Porrò hæc creſcunt in modum botri vuæ, & eſt botrus ille interdum magnus vt cophinus ſeu ſporta, habet grana interdum centum, & nonnunquam plura in modum vuæ: ſunt autem longa ad quantitatem ſex digitorum; & nonnunquam ſphærica ad quantitatem oui gallinæ; ſaporis verò delicatiſſimi, & dulcis vt eſt, mel. Grana intus ſemen non habent, ſed tota eorum ſubſtantia comeſtibilis eſt. Fructus iſte vix vno anno creſcit, & maturatur. Arbor citò deficit: eſt enim eius periodus trium annorum, vt plurimùm: qua inareſcente, alia ex radice prodire incipit: & hac item poſteà areſcente, procedit tertia, & ſic deinceps. Folia eius arboris longa ſunt inſtar hominis ſtaturæ: lata vſque adeò, vt duo totum hominem contegant. Vinum terræ ſanctæ pretioſum valde eſt, & ſuaue, præcipuè circa Bethlehem, & nonnullibi eadem vitis ter in anno fert vuas, & maturat omnes ſuo tempore. Ficus, malogranata, oleum, mel, pepones, citruli Babylonici, & omnium generum legumina, & frumētum optimum in Terra ſancta vberrimè colliguntur. Panem adeò ſapidum & delicatum non comedi, qualem in Hieruſalem. Sues ſylueſtres, lepores, capreoli, damę, perdices, coturnices, quantùm ibi abundent, penè eſt incredibile dictu. Plurimum eſt ibi leonum & vrſorum, aliarumque ferarum, camelorum autem incredibilis multitudo, quorum ego in vno grege paſcentium vidi tria millia, pluresque etiam dromedarios. Vidi vnicornios: denique illic extant omnia mundi bona, & verè terra illa fluit riuis lactis & mellis. *Hæc Borchardus.* Sed tranſeamus ad alteram quæſtionem.

Altera quæſtio eſt, An talis, tantaque fertilitas terræ promiſſionis fuerit natura- 54.
lis, ex bonitate illius terræ, cœlique benignitate, atque aliis naturalibus cauſis proueniens: An verò fuerit præter ordinem naturæ, ex præcipua & ſingulari Dei benignitate erga illam terram, gentemque promanans? Verùm facilis eſt, atque breuis reſponſio. Fuiſſe naturalem, negari non poteſt: quippè quæ fuerit etiam cùm eam terram habitarent, ac poſſiderent Chananęi, homines impiiſſimi, & ſceleratiſſimi: & ſub imperio Saracenorum eandem terra illa fertilitatem magna in parte conſeruauerit. Sed nihilominùs fateri neceſſe eſt, eam fertilitatem potiſſimùm ex ſingulari quadam Dei prouidentia (poſtquam eam terram Hebræi obtinuerunt) proueniſſe. Nam cùm Hebræi piè Deum colebant, & legem eius religioſè obſeruabant, ſupradictam fertilitatem eis Deus abundè tribuebat & augebat: Sin autem à Dei cultu impiè deficiebant ad idololatriam, contemptaque Dei lege, omnium ſe inquinamentis ſcelerum contaminabant, infœcundam Deus, & ſterilem bonorum omnium reddebat eorum regionem. Hoc autem ex duobus Scripturæ locis (vt alia nunc omittam) perſpicuè intelligere licet. Alter locus eſt in capite 11. Deuteronomij: *Si obedieritis mandatis meis, ait Dominus, dabo pluuiam terræ veſtræ temporaneam, & ſerotinam, vt colligatis frumentum, & vinum, & oleum, fœnumque ex agris ad paſcenda iumenta, & vt ipſi comedatis ac ſaturemini. Cauete ne recedatis à Domino,*

An fertilitas terræ promiſſionis fuerit naturalis, an ex ſingulari beneficio Dei.

ſeruiatiſq́ diis alienis,& adoretis eos, iratúſque Dominus claudat cœlum,& pluuia non deſcendant,nec terra det germen ſuum,pereatiſq́ velociter de terra optima, quam daturus eſt vobis. Alter locus eſt in Leuitico,cap.26. *Si in præceptis meis ambulaueritis,& mandata mea cuſtodieritis, & feceritis ea, dabo vobis pluuias temporibus ſuis,& terra gignet germen ſuum,& pomis arbores replebuntur. Apprehendet meſſium tritura vindemiam,& vindemia occupabit ſementem:& comedetis panem veſtrum in ſaturitate,& abſque pauore habitabitis in terra veſtra. Comedetis vetuſtiſſima veterum, & vetera nouis ſuperuenientibus proÿcietis. Si autem non obedieritis mihi, dabo vobis cœlum deſuper ſicut ferrum, & terram æneam. Conſumetur in caſſum labor veſter, non proferet terra germen, nec arbores poma præbebunt.*

Locus Leuitici c. 6.

Huius porrò ſingularis, & præcipuę Dei prouidentiæ erga illam terram & gentem, clariſſimum, maximéque admirandum fuit argumentum, quòd cùm iuſſiſſet Deus ne anno ſeptimo Hebręi terram ſererent, ſed eam ſabbathizare ſinerent: ne illi timerent, id ſibi fore detrimentoſum & noxium, cauſamque ingentis penuriæ in ſeptimo & octauo anno, vt hac eos cura, metúque Deus liberaret, promiſit facturum ſe Deus, vt annus ſexus triplicatos ferret prouentus, ſufficientes nempe trium ſequentium annorum victui: Verba Dei ſuper ea re in Leuitico capite 25. referuntur huiuſmodi: *Quod ſi dixeritis: Quid comedemus anno ſeptimo, ſi non ſeueritmus, neque collegemus fruges noſtras. Dabo benedictionem meam vobis in anno ſexto, & faciet fructum trium annorum: ſeretiſque anno octauo, & comedetis veteres fruges vſque ad nonum annum, donec noua naſcantur, edetis vetera.* Hęc ibi. Sed hoc tanto Dei beneficio, iam tempore Machabæorum priuati fuerunt Iudęi, vt in capite ſexto prioris libri Machabęorum cernere licet.

Admirabilis Dei prouidentia,& benignitas erga Iudæos.

Locus Leuitici cap. 25.

DVODECIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS: EGO SVM, QVI SVM.

Verſu 14. 15.

CVM dixiſſet Deus Moſi: *Veni & mittam te ad Pharaonem, vt educas populum meum, filios Iſraël de Ægypto:* reſpondit Moſes: *Ego vadam ad filios Iſraël,& dicam eis: Deus patrum veſtrorum, miſit me ad vos. Si dixerint mihi: Quod eſt nomen eius? quid dicam eis? Dixit Dominus ad Moſen: Ego ſum, qui ſum: Et ait: Sic dices filÿs Iſraël: Qui eſt, miſit me ad vos. Dixitq́ iterum Deus ad Moſen: Hæc dices filÿs Iſraël: Dominus Deus patrum veſtrorum, Deus Abraham,& Deus Iſaac,& Deus Iacob, miſit me ad vos: hoc nomen mihi eſt in æternum,& hoc memoriale meum in generatione & generationem.* Famoſiſſimam igitur ſententiam hanc, *Ego ſum, qui ſum,* plurimorum veterum, etiam Ethnicorum admiratione, ac prædicatione, doctiſſimiſque tum expoſitionibus, tum diſputationibus celebratiſſimam: nos etiam conuenit, pro facultate noſtra, ſubtiliter ac diligenter penſitare, ac diſtinctè, atque enucleatè tractatam explicatamque Lectori tradere. Quam profectò ſententiam, ſi quis dixerit, altiſſimum eſſe velut fundamentum quoddam Theologiæ, ſimúlque celſiſſimum quaſi

quaſi eius faſtigium, is, meo iudicio, minimè à vero aberrauerit. Ante omnia ſciat Lector, pro eo, quod nos legimus, ***Ego ſum, qui ſum***, Hebraicè ad verbum ſic eſſe, *Ero, qui ero*, cuius tamen lectionis eandem eſſe ſententiam, atque lectionis Latinæ, putat Lyranus, hoc loco ita ſcribens: In Hebræo habetur: ***Ero, qui ero*** per vtramque tamen literam idem ſignificatur, videlicet neceſſitas eſſendi, & æternitas, & immutabilitas per omnem modum; quæ eſt conditio propria & ſingularis ipſius Dei. Omnia enim alia, eo ipſo, quòd ſunt de nihilo, habent principium ſui eſſe, & ſunt vertibilia in nihil, quia ſubtracta manutenentia diuina, caderent in non eſſe: & ideò nō eſſe conuenit eis, quantùm ex ſe, ſed eſſe habent à Deo, ſicut ſcriptũ eſt Eſaiæ 41. ***Ecce, vos eſtis ex nihilo, & opus veſtrum ex eo, quod non eſt.*** Sic Lyr. *Lyranus.*

At verò Caietanus arbitratur diuerſam eſſe lectionis Hebraicæ ſententiam. Sic enim ſcribit ſuper hoc loco: Iuxta Hebræum habetur: ***Ero, qui ero***: antequam dicat nomen proprium, manifeſtat rem ſignificatam per illud nomen proprium. Manifeſtat autem dupliciter: primò complexè, deinde incomplexè. Quod vt intelligas, ſcito hanc eſſe eſſentialem diſparitatem inter naturam Dei, & naturas reliquarum rerum quantumcunque excellentium: quòd perſeuerantia eſſendi, ſoli Deo conuenit ſuapte natura, hoc eſt, à ſeipſo, & abſque omni dependentia: Aliæ autem res omnes, quantumcunque immortales & incorruptibiles, habent perſeuerantiam eſſendi emendicando illam à Deo, à quo dependent, & à quo communicatum eſt omnibus eſſe; omnia enim in nihilum deciderent, niſi ea manus Omnipotentis conſeruaret. Quia itaque nulla res alia à Deo, ex propriis viribus habet perſeuerantiam eſſendi, ſignificatam futuro indicatiuo verbi ſubſtantiui, ***Ero***, nec alia res poteſt omnino aſſerere illud, ***ero***, eò quòd in poteſtate Dei ſtat oppoſitum, & ſolus Deus poteſt aſſerere, ***Ero***: ideò proprietatē diuinæ naturæ manifeſtat Deus Moſi dicens: ***Ero, qui ero***, hoc eſt: Ego ſum ille, cui ſuapte natura conuenit perſeuerare in eſſe. Vbi ſcito, prudens Lector, quòd quamuis potuiſſet Deus proprietatem naturæ ſuæ manifeſtare dicendo: ***Ego ſum, qui ſum***: maluit tamen manifeſtare dicendo, ***Ero, qui ero***, quia hic manifeſtandi modus facilior & clarior eſt, quò ad nos, & quò ad filios Iſraël, pro quibus petebat Moſes: ille verò alter modus, ſubtilior eſt, exigens notitiam æternitatis neſcientis pręteritum, pręſens, & futurum, & notitiam, quòd in eſſe comprehenditur omnis perfectio, quæ non facilè percipiuntur communiter. Illis porrò verbis, quæ ſequuntur, ***Sic dices ad filios Iſraël: qui eſt, miſit me ad vos***, manifeſtationem complexā reſoluit in incomplexam. Dixerat complexè: ***Ero, qui ero***, dicit incomplexè: ***ero***: Sic enim eſt Hebraicè: ſiquidē naturæ diuinę propria eſt perſeuerantia eſſendi: aliis enim conuenit ad beneplacitum Dei. Et vide quò ad nos manifeſtiorem modum electum, dicendo: ***Sic dices filiis Iſraël.*** Et ne minor ſuboriretur intelligentia diuinę naturæ, adiungitur: ***Miſit me ad vos***: dicendo, ***miſit***, ſignificat quod ita eſt, ***Ero***, quod etiam fuit: & quod non ita eſt, ***Ero***, tanquam incipiat eſſe: ſed quod eſt ***Ero***, tanquam propriam habens perſeuerantiam eſſendi. Per neutram autem manifeſtationem manifeſtata eſt res perfectè ſignificata per ſubiunctum nomen, ſed manifeſtata eſt ſufficienter ad diſcernendum naturam Dei à naturis reliquarum rerum, & hoc valde magnum donum fuit, & eſt. ***Hactenus ex Caietano.*** *Caietanus.*

Oleaſter putat dictum eſſe, ***Ero, qui ero***, ad ſignificandam differentiam veri Dei à falſis Diis & Idolis, quæ nec ſemper fuerunt, nec ſemper erunt: ideóque Deuteronomij 32. appellantur noui recentéſque Dij. Contrà autem verus Deus de ſe dicit: ***ego primus, & ego nouiſſimus.*** Et rurſus: ***Ante me non eſt formatus Deus, & poſt me non erit.*** De Idolis autem dicitur Hieremiæ 10. ***Vanitas ſunt ſculptilia, opus irriſione dignum, tempore viſitationis peribunt.*** Vult ergo Dominus ſigni- *Eſaia 41.*

ficare Moſi & Hebræis,ſe ſolum verum eſſe Deum,vt qui ſemper fuerit, ſemperq́; futurus ſit. Et hanc ſententiam Dei voluit exprimere ſanctus Ioannes in Apocalypſi capite primo, dicens: *Pax vobis ab eo, qui erat, qui eſt, & qui venturus eſt*, per hoc ſummam Dei æternitatem ſignificare volens. *Hæc Oleaſter.* Nec ſecus locum hunc Exodi videtur interpretatus Beatus Iuſtinus Martyr, vt paulò infrà dicemus.

56. Cæterùm Hebræi illud, *Ero, qui ero*, dupliciter interpretantur. Pleriq́ue enim cēſent,ea locutione,Dei æternitatem ſignificatam eſſe:futurum enim (ſicut Thalmudiſtæ tradunt)omnis temporis differentias continet,præteriti, præſentis, & futuri,ideoque ad denotandam æternitatem, quæ omnem temporis extenſionem & volubilitatem vnitè atque immobiliter comprehendit,ritè accommodatur. Quidam aiunt,illud prius,*Ero*,eſſe nomen Dei;alterum autem, *Ero*, eſſe illius nominis expoſitionem & confirmationem: vt hæc ſit illis verbis ſubiecta ſententia: Nomen meum eſt,*Ero*,& ratio eſt,quia ero in æternum,& abſque fine. *Rabbi Salomon.* At enim Rabbi Salomon arbitratur, hæc verba non eſſe dicta ad ſignificandam æternitatem Dei, ſed ad demonſtrandum & promittendum ſe affuturum Hebræis in illa afflictione Ægyptiaca, & liberaturum eos illa ſeruitute: nec ſolùm tunc,ſed etiam in poſterum ſe futurum illis adiumento & præſidio.Eſt itaque,ſecundum iſtum Rabbinum(quem omninò ſequitur Burgenſis)intellectus illorum verborum,huiuſmodi:*Ego ero*,ſupple,vobiſcum in hac tribulatione,ab ea vos liberans.*Qui ero*,ſupple, ſemper deinceps vobiſcum in omni veſtra afflictione. *Paulus Burgenſis.* Sed enim illa eſt germana huius loci interpretatio Hebraicè poſitum eſſe futurum pro præſenti: nam ſecundum proprietatem Hebrææ linguæ, non rarò poni futura pro præſentibus vel præteritis,probat hoc loco Eugubinus,prolatis in medium aliquot Scripturæ teſtimoniis. *Eugubinus.* Hoc probè intelligentes LXX.Interpretes,locutionem Hebraicam ad tempus præſens accommodantes, verterunt, ſicut habet Latinus interpres, *Ego ſum, qui ſum*,hanc enim habent ſententiam græca: ἘΓῺ ἘΙΜῚ, Ὁ ὬΝ.

57. Sed age,oſtendamus,quemadmodum veteres ſententiam hanc intellexerint, & explanauerint.Illud certè in vniuerſum dici poteſt, exiſtimaſſe veteres, in illis verbis ſignificari,quæ ſint Dei propria,immutabilitatem,æternitatem, atque infinitatem. Cōmemoremus itaq; in hoc loco,nobiliorum aliquot auctorum ſentētias,& inſigniores eorum verborum expoſitiones. *Philo.* Atque à Philone omnium antiquiſſimo ordiamur.Is in primo lib.de vita Moſis, facit Moſen ſic loquentem cum Deo: Quid ſi ex me percunctabuntur Hebræi, quod ſit nomen eius, qui miſit me, nec dicere potero, non-ne impoſtor videbor?Cui Deus: Primùm dic eis: *Ego ſum, qui ſum*: vt diſcant differentiam inter ens,& non ens, & ſciant nullum nomen de me dici propriè,cui ſoli eſſe competit Quòd ſi,vt ſunt debiliores ingenio,inſiſtēt quęrere nomen meum, indica eis non tantùm eſſe me Deum, ſed eſſe Deum trium virorum à virtute denominatorum, Abraham, Iſaac, & Iacob, quorum alius doctrina, alius natura, alius meditatione, quæſitæ virtutis eſt regula. *Sic Philo.*

B. Dionyſius Areopagita in libro de Diuinis nominibus, capite quinto diſputat,Deum potiùs nominari & celebrari ab ipſo eſſe, quàm ab alio vllo effectorum eius; omnium enim, quæ à Deo procedunt, effectaq́ue ſunt,principaliſſimum eſt ipſum eſſe;multas ob cauſas. *Omniū,quæ à Deo procedunt, principaliſſimū eſt ipſum eſſe, ob nouem cauſas.* Primò, quòd, *eſſe*, primum omnium aduenit cuilibet rei,& vltimum omnium ab ea recedit:Secundò, eſt omnium maximè intimum cuiuis rei. Tertiò, eſt maximè independens: Quartò, eſt maximè neceſſarium: Quintò, eſt vniuerſaliſſimum: Sextò, eſt ſimpliciſſimum: Septimò, eſt quodammodò infinitum: Octauò, cætera ſunt velut quædam eius participationes,

tiones, ipſum verò nullius eſt participatio: Nonò, eſt perfectiſſimum, quod eminenter, & virtute continet omnes alias perfectiones. Sed ponamus hîc verba Beati Dionyſij, quæ ſunt huiuſmodi: Ante alias omnes Dei participationes, ipſum eſſe præpoſitum eſt, & eſt ipſum eſſe antiquius, quàm vita, & quàm ſapientia, & quàm alia quælibet ſimilitudinem diuinam participantia: ante hæc enim omnia, ipſo eſſe participant: Meritò igitur reliquis principalius eſt ipſum eſſe: & ex ipſo, tanquam antiquiori aliis, Dei donis, ipſe Deus celebratur. Enim verò, & rerum principia omnia, ipſius eſſe participatione & ſunt, & principia ſunt, & prius quidem ſunt, & inde principia ſunt. Quod ſi velis dicere, vitam eſſe initium viuentium, vt viuentia ſunt; & vnionem eſſe principium coniunctorum, vt coniuncta ſunt; & ordinem eſſe principium ordinatorum, vt ordinata ſunt, & alia quæcunque eſſe initia eorum, quę illorum participatione gaudent; inuenies profectò, ipſas participationes primum ipſo eſſe participare, & eo ipſo eſſe, primum exiſtere; mox verò huius & illius principia eſſe, & ipſo eſſe participando & exiſtere, & participes eſſe. Si autem iſta principia, participatione ipſius eſſe ſunt, multò magis erunt illa, quæ iſtorum participatione exiſtunt. Primum igitur, ipſius eſſe munus cæteris præponens ſuprema illa bonitas, ipſo eſſe vt antiquiſſimo, primoque omnium eius participationum, potiſſimùm celebratur. *Hactenus ex Beato Dionyſio.* *B. Dionyſ. Areopagita.*

Iuſtinus Martyr in ſermone Exhortatorio ad Gentes, ſuper hac ipſa Dei ſententia diſputans, & de Platone loquens, qui doctrinam hanc Moſis, vt alia multa, æmulatus in ſuis libris opertè poſuit, ita ſcribit: Cùm enim Plato in Ægypto audiſſet, olim Deum Moſi dixiſſe, quando ad Hebræos eum mittebat: *Ego ſum ens ille*, intellexit Deum non indicaſſe nomen ſuum proprium: nullum enim nomen poteſt Deo propriè conuenire. Nimirum imponuntur nomina rebus, vt per ea dignoſcantur ipſarum varietas: Deus autem neque ſuperiorem quemquam habuit, à quo nomen acciperet, neque ſe ipſe nominare voluit, cùm vnus & ſolus eſſet: ſicut ipſe per Prophetas de ſeipſo teſtatur dicens: *Ego primus, & nouiſſimus, nec eſt præter me Deus alius.* Cùm igitur alloquens Moſen, mitteret eũ ad Hebræos, non ſe aliquo nomine appellauit, ſed participio quodam, quo ſe vnũ, ſolumq; Deum eſſe ſignificaret, dicens: *Ego ſum ens ille*, videlicet ad differentiam eorum, qui vocantur, nec ſunt dij: vt ſcirent qui per idololatriam ſeducti fuerant, ſe non veris Deis fuiſſe deditos, ſed iis, qui non ſunt. Deus igitur ſciens non eſſe veram de multis diis opinionem, extirpaturus eam, velut moleſtum morbum, ex anima, ante omnia Moſi ſe oſtendens, dixit ei: *Ego ſum ille ens.* Oportebat enim, opinor, futurum Hebraicæ gentis Imperatorem & doctorem, nihil prius, quàm verum Deum diſcere. Quocircà cùm primum ei apparuit, hoc eum docuit. Deinde allegans eum ad Hebræos, iubet idem nunciare ipſis & dicere illis: *Qui eſt, miſit me ad vos.* Hæc Iuſtinus. 58. *Iuſtinus.* *Iſaiæ 41.*

Sanctus Gregorius Nazianzenus illud: *Ego ſum, qui ſum*, interpretatur de æternitate Dei, vt opponitur volubilitati temporis, quæ per futurum, & præſens, & præteritum eſt extenſa, & diſtincta: æternitatis enim proprium eſt, ſemper & immutabiliter eſſe. Verba eius ex oratione de Natiuitate Domini, huc tranſpoſita, ſunt huiuſmodi: Deus & erat ſemper, & eſt, & erit, vel vt rectius loquar, ſemper eſt. Nam erat, & erit, noſtri temporis fluxæque naturæ ſegmenta ſunt: Ille autem ſemper eſt: atque hoc modo ſeipſum nominat, cùm in monte oraculum Moſi edidit. Vniuerſum enim id, quod eſt, in ſe complectitur, nec principium habens, nec finem habiturum; quaſi Pelagus quoddam eſſentiæ immenſum & interminum, omnem tum temporis, tum naturæ cogitationem ſuperans, mente ſola adumbra- 59. *S. Gregorius Nazianzenus.*

 tus:

tus:& quidem perexiguè ac perobſcurè, non ex iis, quæ ſunt in ipſo, ſed quæ circa ipſum, alia ex alio collecta ſpecie ad vnum quoddam veritatis ſimulachrum: prius quàm teneatur effugiens; & prius quàm intellectu percipiatur, ſeipſum fuga proripiens: tantùm principem noſtri partem, eamque à vitiorum labe purgatam colluſtrans, quantū videlicet oculorū aciē, fulguris celeritas minimè conſiſtentis. Hoc autem, mea quidem ſententia, idcircò fit, vt quatenus comprehendi poteſt, nos ad ſe trahat; quod enim percipi omnino nequit, id nec ſperat quiſquam, nec aſſequi conatur. Quatenus autem capi non poteſt, admirationem ſui excitet, atque ex ipſa admiratione vehementiùs expetatur: expetitus purget; purgans autem, diuinos efficiat; taleſq; cùm redditi ſint, cum iis iam, velut cum familiaribus conſuetudinē habeat. Metuo ne hoc audaciùs à me dictum videri poſſit. *Deus diis* vnitus & cognitus, ac tantùm fortaſſe, quantùm iam eos, qui ipſi noti ſunt, cognoſcit. *Hac Nazianzenus.*

60. Conſimili ratione B. Auguſtinus propterea arbitratur ipſum, *Eſſe*, dici propriè de ſolo Deo, quòd ipſe ſolus habeat eſſe indeficiens, & omninò inuariabile. Nam exponens verſiculum illum Pſalmi noni: *Sperent in te, qui nouerunt nomen tuū:*

S. Auguſt. hæc ſcribit: Dominus dixit ad Moſen: *Ego ſum, qui ſum*: Sperent igitur in te, qui cognoſcunt hoc nomen tuum, ne ſperent in rebus, quæ temporis volubilitate præterfluunt, nihil habentes, niſi, *Erit, & Fuit.* Quoniam quod in illis futurum eſt, cùm venerit, fit ſtatim præteritum: & expectatur cum cupiditate, amittitur autem cum dolore. In Dei autem natura non erit aliquid, quaſi nondum ſit; nec fuit aliquid, quaſi iam non ſit: ſed eſt tantùm id, quod eſt, & ipſa eſt æternitas. Deſinant igitur ſperare & diligere temporalia, & ſe ad æternam ſpem conferant, qui cognoſcunt nomen eius, quid dixit: *Ego ſum, qui ſum.* Fertur in fine ſexti tomi Operum Auguſtini, breuis quidam Tractatus ſuper his verbis: *Ego ſum, qui ſum*, qui ſi non eſt Auguſtini, eſt certè pij & docti viri. In eo ſic eſt: *Eſſe*, nomen eſt incommutabilitatis: omnia enim, quæ mutantur, deſinunt eſſe quod erant, & incipiunt eſſe, quod non erant. At, *Eſſe*, verum: *Eſſe*, ſincerum: *Eſſe*, germanum, non habet, niſi is, qui non mutatur. Ille habet tale, *Eſſe*, cui dictū eſt: *Mutabis ea, & mutabuntur, tu autem idem ipſe es.* Quid eſt: *Ego ſum, qui ſum*, niſi, Ego ſolus æter-

Pſal.101.& Hebr.1. nus ſum? Quid eſt: *Ego ſum, qui ſum*, niſi, ſolus ego mutari non poſſum? Nulla creatura, non Cœlum, non Angelus, non Virtutes, non Throni, non Dominationes, non Poteſtates, denique nulla creatura, & cætera, quæ ibi ſequuntur.

61. Sanctus Hieronymus interpretatur, propterea verè dici, ſolum Deum, *Eſſe*, quòd ſolus ipſe à ſe ipſo eſt; cætera verò ex natura ſua non eſſe, ſed voluntate Dei eſſe quantùm ipſe vult, & quemadmodum vult, & quouſque vult. Exponens enim illam ſententiam Pauli, quæ eſt in tertio capite epiſtolæ ad Epheſios: *Ex quo omnis paternitas in cælis, & in terra nominatur*, hunc in modum, ſanè quàm Theologicè,

Locus epiſtolæ ad Epheſios, c.3. diſputat: Sicut Deus eſſentiæ ac ſubſtantiæ ſuæ nomen etiam cæteris rebus impertit, non quòd ipſæ ex natura ſua ſint, fuit enim tempus, quando vniuerſa non fuerunt, & rurſum, ſi voluerit, in nihilum reuertentur: ſed quod eſſe dicantur, id habent, Dei bonitate donatum: ſic & paternitatis nomen ex ſemetipſo largitus eſt aliis. Quod vt manifeſtius fiat, Scripturarum teſtimonium proferamus. Loquitur in Exodo Dominus Moſi: *Ego ſum, qui ſum.* Numquid ſolus Deus erat, & cætera non erant? vtique Angeli, cælum, terra, maria, & ipſe Moſes, cui Dominus loquebatur, & Hebræi, ad quos, & Ægyptij, contra quos mittebatur, erant. Quomodò igitur nomen commune ſubſtantiæ ſibi proprium vendicat Deus? Ob eam profectò cauſam, quòd cætera, quòd ſint, Dei ſumpſere beneficio: Deus verò, qui ſemper eſt, nec habet aliunde principiū, & ipſe ſui origo

eſt,

eſt, ſuæque cauſa ſubſtantiæ, non poteſt intelligi aliunde habere, quòd ſubſiſtit. Nam in igne aliud eſt calidum, aliud calefactum. Ignis abſque calore intelligi non poteſt: cætera, quæ ex igni calefiunt, calorem illius mutuantur: & ſi paulatim abſceſſerit ignis, calore tenuato, redeunt in naturam ſuam, & nequaquam calida nuncupantur. Iuxta hunc quoque ſenſum: Et in Euangelio dixit Dominus: *Nemo eſt bonus, niſi vnus Deus.* Et certè terrā bonā legimus, & hominē, & paſtorem bonum: ſed nemo ex natura ſua bonus, niſi ſolus Deus: Cætera enim, vt dicantur bona, bonitate illius conſequuntur. Sicut ergò ſolus bonus facit bonos, & ſolus immortalis immortalitatem tribuit; & ſolus verus nomen veritatis impertit: ita & ſolus Pater, quia & creator eſt ominum, & vniuerſorum cauſa ſubſtantiæ, præſtat cæteris, vt patres eſſe dicantur. *Hæc Hieronymus.* *Locus Lucæ 18.*

Ad eandem ſanè ſententiam exponit S. Gregorius cur ſolus Deus dicatur eſſe, quia ſolus à ſe ipſo eſt, & ſolus immutabiliter ſemper eſt. Explanans enim illa verba Iob, quæ ſunt in 23. capite: *Ipſe ſolus eſt.* Numquid *Gregorius inquit in libro 16. Moralium, cap. 18.* non ſunt Angeli, & homines, & cœlum, & terra, & cuncta animantia? Certè ſcriptum eſt: *Creauit vt eſſent omnia.* Veruntamen aliud eſt eſſe, aliud principaliter eſſe: & aliud eſſe mutabiliter, atque aliud immutabiliter eſſe. Sunt enim hæc omnia, ſed principaliter non ſunt, quia in ſemetipſis principaliter non ſunt, & niſi gubernantis manu teneantur, eſſe nequaquam poſſunt. Cuncta namque in illo ſubſiſtunt, à quo creata ſunt, nec ea, quæ viuunt, ſibi ipſa vitam tribuunt: neque ea, quæ mouentur, ſuis nutibus ad motum ducuntur: ſed ille cuncta mouet, qui quędam viuificat, quædam verò non viuificata, in extremam eſſentiam mirè ordinans ſeruat. Cuncta quippè ex nihilo facta ſunt, eorúmq; eſſentia ad nihilum tenderet, niſi eam auctor omnium, ſui regiminis manu retineret. Omnia itaque, quæ creata ſunt, per ſe nec ſubſiſtere valent, nec moueri, ſed in tātùm ſubſiſtunt, in quantùm vt eſſe habeāt, acceperunt: in tantùm mouentur, in quantùm occulto inſtinctu diſponuntur. *Hæc Gregorius.* Idem in libro 18. Moralium, cap. 34. ſuper eadem re, hoc modo diſſerit: Solus Deus veraciter eſt: cuius eſſentiæ comparatum eſſe noſtrum, eſt non eſſe. Huic ſi coniungimur, ſumus, viuimus, ſapimus: huic ſi cōparamur, nec ſapimus, nec viuimus, & omninò nec ſumus. Hinc eſt, quòd ſancti viri, quando in Dei viſione proficiunt, quantò magis Diuinitatis interna conſpiciunt, tantò magis ſe nihil eſſe cognoſcunt. Vnde Abraham loquens cum Deo, ſe puluerem ac cinerem eſſe profeſſus eſt. Eſſe namque, ſe aliquem fortaſſe crederet, ſi veracem eſſentiam, quæ ſuper ipſum erat, minimè ſenſiſſet. At verò vbi ad Immutabilem contemplandum ſuper ſe raptus eſt, impletus tantæ contemplationis potentia, dum videret illum, nihil ſe eſſe, niſi puluerem vidit. Hinc ad Moſen dixit Deus: *Ego ſum, qui ſum,* ſolus quippe veraciter eſt, qui ſolus incommutabiliter permanet: nam omne quod modò ſic, & modò aliter eſt, iuxtà non eſſe eſt: permanere enim in ſtatu ſuo non poteſt. Atque aliquo modo ad non eſſe itur, dum ab eo, quod fuerat, ſemper ad aliud per momenta temporum ducitur. Vt ergo in participatione ipſius eſſentiæ aliquid ſumus, cognoſcamus noſmetipſos, quia propè nihil ſumus. *Sic ibi Gregorius: quem etiam vide ſuper eadem re in ſecunda Homilia in Ezechielem.* 62. *S. Gregor.* *Sapient. 1.* *Geneſ. 18.*

S. Bernardus in lib. 5. de conſideratione ad Eugenium, eandem pulchrè tractans ſententiam, hæc ſcribit: Dicimur eſſe & nos, & noſſe, & amare: Deus etiam cognoſcit & amat, ſed Deus amat vt charitas, nouit vt veritas, ſedet vt ęquitas, dominatur vt maieſtas, regit vt principium, tuetur vt ſalus, operatur vt virtus, reuelat vt lux, aſſiſtit vt pietas. Quę omnia faciunt & Angeli, facimus & nos. Sed 63. *S. Bernard.*

longè inferiori modo,non vtique bono,quod ſumus,ſed quod participamus. Deus autem hoc de ſe voluit reſponderi Hebræis per Moſen: *Qui eſt, miſit me ad vos.* Meritò quidem: nihil enim competentius æternitati, quæ Deus eſt. Si enim bonum,ſi magnum,ſi beatum,ſi ſapientem,vel quicquid aliud tale de Deo dixeris, in hoc verbo inſtauratur,quod eſt,*eſt*.Nempe hoc eſt ei eſſe,quod hæc omnia eſſe. Si centum talia addas,non receſſiſti ab eſſe:ſi ea dixeris,nihil addidiſti ad eſſe; ſi non dixeris,nihil de eo minuiſti.Iam ſi vidiſti hoc ſingulare & ſummum eſſe,nónne in comparatione huius, quicquid hoc non eſt, iudicas potiùs non eſſe, quàm eſſe? Quid enim eſt Deus?ſine quo nihil eſt.Tam nihil eſſe ſine ipſo,quàm nec ipſe ſine ſe poteſt. Ipſe ſibi, ipſe omnibus eſt. Ac per hoc quodammodò ſolus eſt ipſe, qui ſuum ipſius eſt,& omnium eſſe.*Hæc S.Bernardus.*

64. *S. Thomas.* S.Thomas in prima parte quæſt.13.arti.11.diſputat,hoc nomen, *Qui eſt*,triplici ratione maximè proprium eſſe Dei. Primò propter ſui ſignificationē;non enim ſignificat formam aliquam, ſed ipſum eſſe. Cùm autem eſſe Dei, ſit ipſamet eius eſſentia, quod nulli alij rei conuenir, liquet, inter omnia nomina Dei, hoc maximè proprium eius cenſeri debere. Deinde, propter huius nominis vniuerſalitatem. Alia enim nomina vel ſunt minùs communia,vel ſi conuertantur cum ipſo, determinant ipſum, addendo aliquid ſecundum rationem. Quapropter quantò aliqua nomina ſunt minùs determinata, & magis communia, & abſoluta, tantò magis propriè dicuntur de Deo à nobis.Vnde Damaſcenus nomen,*qui eſt*,facit principaliùs omnibus aliis nominibus Dei, tanquam totum in ſeipſo comprehendens pelagus ſubſtantiæ infinitum & indeterminatum.Quolibet enim alio nomine determinatur aliquis modus ſubſtantiæ rei:at nomen,*qui eſt*,nullum modum eſſendi determinat,ſed haber ſe indeterminatè ad omnes. Ad hæc,nomen, *qui eſt*, ſignificat eſſe in præſenti, & hoc maximè propriè Deo conuenit, cuius eſſe non nouit præteritum vel futurum. Et quamuis ſecundum Dionyſium in tertio capite de Diuinis nominibus,nomen,*bonum*,ſit principaliſſimum omnium Dei, in quātum Deus eſt cauſa,non tamen ſimpliciter,quia eſſe abſolutè,præintelligitur cauſæ.Attamen nomen Dei *Tetragrammaton*, quod impoſitum eſt ad ſignificandam Dei ſubſtantiam incommunicabilem,&(vt ſic liceat loqui) ſingularem; magis proprium Dei nomen eſt,quàm nomen *qui eſt.Hæc S.Thomas.*

Damaſcenus lib. 1.c. 12.

65. Ex his verbis B.Thomæ apparet,eum facere nomen, *qui eſt*,diuerſum à nomine Dei *Tetragrammato*.Sed reclamant Hebræi,& de noſtris Hebraicæ linguæ ſtudioſi ac periti, affirmantes idem eſſe nomē. Nam nomen,*Tetragrammaton*,eſt futurum verbi ſubſtantiui,*Sum*,non aliud ſignificans,niſi *erit*.Et quia futurum, vt ſuprà diximus,ponitur ſæpe pro præſenti;nomen,*Tetragrammaton*,non eſt aliud, quàm *eſt*.

Eugubinus. Audiat Lector Eugubinum in recognitione Pentateuchi, & in tractatu huius loci Exodi,hac de re ita ſcribentem:Sciendum,inquit, illud eſt, nomen *Tetragrammaton*,quod proprium Dei nomen eſſe exiſtimatur, & apud Hebræos tanquam ineffabile habetur,non eſſe aliud,quàm id,quod dixit Deus Moſi,*qui eſt*,vel,vt eſt Hebraicè,*erit*. Græcè autem dicitur Ο' ΩΝ, eſt enim vox futuri temporis verbi ſubſtantiui,*Sum*.Equidem puto,nomen *Tetragrammaton*,ex hoc loco Exodi natum eſſe:nomen ſcilicet, quo ſe ipſam Diuinitas appellauit ab eſſendo. Et vt hoc clariùs percipias,ſcito,vbi in noſtra editione habetur hîc: *Dixitq́, iterum Deus ad Moſen; Dominus Deus patrum veſtrorum, Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob,* Hebraicè pro illo, *Dominus Deus patrum veſtrorum*, eſſe nomen *Tetragrammaton*, quo prælato,adiunxit Deus, *Hoc nomen mihi eſt in æternum*: neque de alio nomine intelligit,quàm de eo,quod expoſuerat Moſi, *qui eſt*. Nomen ergo *Tetragrammaton*,tempus futurum eſt verbi ſubſtantiui,*Sum*;idemque eſt,atque illud,*ero,qui ero*; hoc

hoc enim ſignificat nomen quadriliterum. Nam ſi ipſum interpretari voluerimus, dicemus, *eſt*, vel *erit*, ſine relatiuo, *qui*, quod fit ſecundum idioma Hebraicũ, in quo relatiua ſæpe omittuntur.

Propè abeſt, ſi tamen abeſt, Caietanus ab hac Eugubini opinione. Ait enim, cùm 66. Deus dixit: *Ego ſum, qui ſum*, vel *ero, qui ero*, non dixiſſe propriè nomen ipſum *Tetragrammaton*: Sed rem ſignificatam eo nomine. Cùm autem mox adiunxit: *Dominus Deus patrum veſtrorum, Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob*, tunc expreſſiſſe nomen *Tetragrammaton*: ſibique id vendicaſſe tanquam proprium, quo nimirum ſignificatur vt natura ſupereminens omnibus rebus. Sic autem ſcribit Caietanus, tractans illa verba: *Sic dices ad filios Iſrael: Dominus Deus patrum veſtrorum.* Caietanus. Iuxta Hebræum, inquit, ſic habetur: *Iehouah Elohe patrum veſtrorum.* Complet autem Deus reſponſionem ad quæſtionem Moſis de ſuo proprio nomine. Priùs reſponderat quò ad rem ſignificatam, dicens: *ero, qui ero*: nunc reſpondet quò ad ipſum nomen, & manifeſtat nomen *Tetragrammaton*, eſſe ſibi proprium. Et quia nomen hoc ab eſſendo ſumptum eſt, hinc liquet, quod ſuprà dictum fuit: *ero, qui ero*, fuiſſe expoſitionem huius nominis. Quoniam autem Deus hoc nomen ſibi vendicat ex proprietate naturæ ſuæ, quæ ſupereminet omnibus, ideò dicit, *Hoc nomen meum in æternum*, id eſt, non commune mihi & aliis, ſed mihi tantùm proprium. Per hoc enim diſcernitur Deus à rebus omnibus, quòd omnes aliæ res pendent à Deo in *Eſſe*: ipſe verò ſolus à nullo pendet, ſed ex ſeipſo ſolo perſeuerat in *Eſſe*. Et ne nouus Deus fingi videretur, adiunxit, quòd ipſe eſt, quem vt ſuum iudicem coluerunt patres eorum, Abraham, Iſaac, & Iacob. Tria itaque de ſeipſo manifeſtat: primò nomen proprium ſuum ex proprietate naturæ, quod eſt *Iehouah*, tum nomen officij ad iudicandum omnes, quod eſt *Elohe*: deinde venerationem ab antiquo ſibi exhibitam à patribus ipſorum: vt ſic omni ex parte ſatisfiat quærentibus nomen Dei mittentis Moſen ad ipſos. *Hæc Caietanus.*

DECIMA-TERTIA DISPVTATIO.

SVPER EISDEM ILLIS VERBIS:

EGO SVM, QVI SVM.

Ex ipſius Auctoris ſententia.

Vvat etiam mè, ſuper hac re, Lectori ſententiam meam indicare. 67. Equidem cenſeo, *Eſſe*, ſimpliciter & præcisè (ſi loquamur propriè) nulli rei creatæ conuenire: immò veriùs dici, ea ratione, quamcumque rem creatam non eſſe, quàm eſſe, quia multò plus habet ipſius non eſſe, quàm eſſe: quod ſanè quatuor ex his rebus perſpicuè licet intelligere. Primò, quæcumque res creata, priuſquàm crearetur, habuit

æternum non eſſe. Deinde, ſi corruptibilis eſt, habebit aliquando etiam non eſſe æternum, ſin autem eſt ſuapte natura incorruptibilis, vt ſunt Angeli, poteſt nihilominus habere non eſſe, quoniam in poteſtate Dei eſt, liberè ipſam conſeruanri s. Adhæc, etiam dum eſt, quia ſubinde mutabilis & variabilis eſt, admixtum habet ipſum non eſſe: in omni enim mutatione, ratio quędā ipſius non eſſe includitur. [*Plato.*] Poſtremò, quælibet res creata (vt egregiè diſputat Plato in Theætero) plus habet non entis, quàm entis, exempli cauſa: homo, tantùm habet eſſe hominis, ſed habet non eſſe cœli, terræ, animalium, aliarumque omnium rerum: habet itaque vnum duntaxat eſſe, & innumera propemodum non eſſe.

68. [*Solum Deus verè dici eſſe, qui eſt, ſine cauſa.*] At enim Deus veriſſimè, maximeque propriè dicitur eſſe, quod ex ſeipſo habeat eſſe, nec ipſe ſit aliud, quàm ſuum eſſe. Ex hoc autem multa ſequuntur, quæ maximè propria ſunt Dei. Primò ſequitur, eum ſemper fuiſſe: ſi enim non ſemper fuiſſet, vel ergò productus eſſet ab alio: at ponitur à ſe ipſo eſſe: vel productus eſſet à ſeipſo, ſed hoc implicat contradictionem: vt enim producens, iam eſſet: vt verò productum, nondum fuiſſet. Secundò ſequitur, eum ſemper fore: tum quia habens eſſe à ſeipſo, nunquam ſeipſum deſeret: tum quia cùm ſit ipſum eſſe, non poteſt admittere non eſſe. Tertiò ſequitur, ipſum eſſe immutabilem: nam ſi mutaretur, aliquo modo participaret non eſſe: & nec habet à quo mutetur, nec propter quid mutetur. Quartò ſequitur, ipſum eſſe æternum: etenim duratio carens principio & fine, atque omnino immutabilis, & tota ſimul, eſt ipſa æternitas. Quintò ſequitur, eſſe ſimpliciſſimū, & actum puriſſimum: ſi enim eſſet compoſitus, poſterius eſſet componentibus ipſum, & ab illis haberet eſſe. Sextò ſequitur, eſſe infinitum; nam cùm habeat eſſe à ſe, non potuit ei determinari ipſum eſſe. Septimò ſequitur, ipſum eſſe cauſam omnis eſſe, quod res creatæ participant. Nam quod eſt ex ſe, & per ſe tale, cauſa eſt eorum, quæ ſunt talia per participationem. Octauò ſequitur, ipſum eſſe vnum, quia habet eſſe ex ſe, & omne eſſe, & infinitum eſſe. [*Locus Iob, cap. 23.*] Rectè itaque Iob de ipſo dixit, capite vigeſimo tertio: *Ipſe ſolus eſt.*

69. Nonnulli exiſtimant, cùm Deus Moſi requirenti nomen ipſius, reſpondit: *Ego ſum, qui ſum*, [*Opinio Platonis, & Iuſtini Martyris.*] non indicaſſe ei nomen ſuum: immò verbis illis demonſtraſſe, nullum ſibi nomen propriè conuenire, quòd ipſe ſit ipſum eſſe ſubſiſtens, atque infinitum, quod & incomprehenſibile eſt, & innominabile, ſicut Salomon docuit, [*Locus Prouer. cap. 30.*] capit. 3. *Quod eſt*, inquit, *nomen eius, & quod eſt nomen filij eius?* Et Dionyſius in [*S. Dionyſ.*] primo capite libri de Diuinis nominibus, Deus, inquit, omninò incōprehenſibilis eſt, & neq; ſenſus vllus eius eſt, neque imaginatio, neque nomē, neq; ſermo, neq; tactus, neque ſcientia. Quod non ignorantes Theologi Deum vt carentem nomine celebrant: eum Deum ipſum aiunt in vna ſacratiſſimarum viſionum apparentē, eum increpaſſe, qui dixerat: *Quod eſt nomen tuum?* Ac veluti ab omni eum diuini [*Geneſ. 32. & Iudic. 13.*] nominis cognitione abducentem, dixiſſe: *Cur de nomine meo interrogas, quod eſt mirabile?* An verò non eſt mirabile nomen, quod eſt ſuper omne nomen? quod [*Dionyſius.*] exuperat omne nomen? quod nominatur ſiue in hoc ſeculo, ſiue in futuro? *Sic Dionyſius.* Ergo illud, *Ego ſum, qui ſum*, dictum eſt ad excludendum certum aliquod nomen Dei. Quòd ſi, *dixit Moſi Deus*, populares tui inſtent quærentes nomē eius, qui te miſit, dices eis, me hoc potiſſimùm nomine ab illis cognoſci, & coli velle, quòd ſum Deus patrum ipſorum, Abraham, Iſaac, & Iacob: vt ſicut illi mihi crediderunt, & ſeruierunt: ita & ipſi mihi, per te loquenti ipſis, credant, & mandatis, [*Philo.*] quæ per te dabo illis, obtemperent. Hoc ſanè intellectu Philo locū hunc Exodi expoſuit, ſic ſcribens: Primùm dic eis: *Ego ſum, qui ſum*, vt diſcant differentiā inter ens & non ens, & nullū nomen de me dici propriè, cui ſoli cōpetit eſſe. Quòd ſi, vt

Digitized by Google

ſi,vt ſunt debiliores ingenio,requirent appellatiõnem meam, indica eis,non tantùm eſſe me Deum,ſed præcipuè Deum eſſe trium illorum virorum à virtute denominatorum,Abraham,Iſaac,& Iacob. *ita Philo.* Similiter etiam Iuſtinus Martyr intellexit hunc locum Exodi,ſcribens,Deum non indicaſſe Moſi nomen ſuum proprium, quia nullum poteſt ei nomen propriè conuenire. *Iuſtini verba paulò ſuprà in hac ipſa Diſputatione commemorata ſunt.* Sunt etiam,qui putent,Deum Moſi requirenti nomen ſuum, ſignificaſſe, hoc eſſe nomen ſuum, quòd ſit ipſe verus Deus, ad differentiam falſorum Deorum, quos plerique omnes tunc colebant:idque probaſſe dupliciter:Primò dicẽdo,*Ego ſum,qui ſum*,quod eſt proprium veri Dei,nec aliis Deis vllo modo conuenit: Tum etiam dicendo ſe eſſe Deum Abraham,Iſaac, & Iacob: Illi enim viri ſanctiſſimi non niſi verum Deum coluerunt.Voluit igitur Deus,Moſen quærentibus Hebræis, quod eſſet nomen eius, à quo miſſus fuerat ad ipſos,reſpondere, ſe miſſum fuiſſe à verò Deo, quem patres eorum coluerant,& quibus ille multa,& magna promiſerat in vtilitatem poſteritatis eorum. *Et ita Iuſtinus quoque locum expoſuit.*

Hæc porrò Theologica doctrina,quòd Deus *Eſt,qui eſt*, ne ipſos quidem latuit 70.
Ethnicorum ſapientes. Referr Eugubinus,in templis Ægyptiorum hęc Dei verba *Aegyptii apud Eugubinum.*
fuiſſe inſcripta:*Ego ſum omne,quod fuit,quod eſt, quodque futurum eſt: Velum meum nemo vnquam reuelauit.* Thales quoque Mileſius, interrogatus, quid eſſet Deus,reſpondiſſe fertur:*Quod ſemper eſt, neque principium habens, neque finem.* *Thales.* Hoc item ſpectaſſe,atque intellexiſſe videtur Parmenides,cùm dixit: *Omnia eſſe* *Parmenides.* *vnum ens immobile.* Plutarchus in quodam Opuſculo tradit,fuiſſe olim à ſapien- *Plutarchus.* tibus viris in foribus templi Apollinis Delphici adſcriptas has duas ſententias; vnam, *Cognoſce te ipſum*, qua Deus templum intrantes quaſi ſalutans, vt ſeipſos noſcerent,admonebat:alteram,(εἶ) quod ſignificat:*Tu es*, qua voce, ingredientes templum,tanquam Deum ipſum reſalutantes,ſolùm ipſum verè eſſe confitebantur.Hominum quippe natura inſtabilis & fluxa eſt:Dei verò natura perpetuo ſtatu manens,immutabilis atque æterna eſt, nec futuri temporis acceſſum expectans vllum,nec præteriti decurſum ſentiens.

At enim,nemo Philoſophorum clariùs hoc vidit,expreſſiuſque tradidit, quàm 71.
Plato,qui in Timæo,ſolum id eſſe affirmat,quod eſt prorſus immutabile, neque *Plato.*
principium,neque finem habens:cætera verò,quæ oriuntur, & commutantur,veriùs poſſe dici non eſſe,quàm eſſe.Et rurſus:*Fuit*,inquit,& *Erit*,temporis ſunt,nec ſempiternæ attribui debent eſſentiæ,cui tantummodò congruit *Eſt. Erit autem*,& *Fuit*, de iis conuenit dicere,quæ in tempore genita,cum tempore ipſo procedunt, iſtiuſmodi enim differentiæ non ſunt æternitatis, ſed temporis, quod æternitatem æmulatur. *Sic Plato.* Propter has eius,aliáſque quaſdam ſententias, nonnulli veterum Doctorum coniectarunt, Platonem aut legiſſe ſacros libros, aut ex *An Plato legerit ſacros libros.* Hebræorum ſermonibus per Interpretem, ſacram doctrinam cognouiſſe,dum peregrinaretur in Ægypto: tunc enim multi Hebræorum, Perſis regnantibus, expulſi à patria, exulabant in Ægypto. Fuit autem Plato, vt acerrimo vir ingenio,ita flagrantiſſimo diſcendi ſtudio.Hanc de Platone opinionem habuere Iu- *Iuſtinus Martyr. Euſeb. Aug.* ſtinus Martyr in Exhortatorio ſermone ad Gentes,& Euſebius libro 11.de præparatione Euangelica,cap.6.& Auguſtinus item lib.8.de ciuitate Dei,cap. 11. Ariſtobulus porrò Iudæus,qui floruit temporibus Machabęorũ, ſcribens ad Ptolemęum Philometora Aegypti regem,prodidit (*referente Euſebio*) Moſaica volumina,etiam *Notabilis* ante imperium Alexandri Magni,& Perſarum Monarchiam,ex Hebræo ſermone *Ariſtobuli* fuiſſe in Græcum tranſlata,è quibus permulta Pythagoram & Platonem accepiſſe. *ſententia.* Idémque Ariſtobulus (*vt narrat Clemens libro 5. Stromatum*) non dubitauit *Clemens Alexandr.*

 dicere,

28. uiam ei in montem Dei,& oſculatus eſt eum. * Narrauítque Mo-
ſes Aaron omnia verba Domini,quibus miſerat eum,& ſigna , quæ
29. mandauerat.* Venerúntque ſimul, & congregauerunt cunctos ſe-
30. niores filiorum Iſraël.* Locutúſque eſt Aaron omnia verba, quæ di-
xerat Dominus ad Moſen:& fecit ſigna coram populo, & credidit
populus. Audierúntque quòd viſitaſſet Dominus filios Iſraël, &
quòd reſpexiſſet afflictionem illorum,& proni adorauerunt.

PRIMA DISPVTATIO.

Super tribus prodigiis exhibitis Moſi à Deo:

ET SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 2. vſque ad 10. Dixit ad eum Dominus: Quid eſt quod tenes in manu tua? Reſpondit,virga.Dixítque Dominus: Proiice eam in terram.Proiecit,& verſa eſt in colubrum,ita vt fugeret Moſes,& cætera,quæ ſequuntur.

1. TRIBVS prodigiis voluit Deus certum facere Moſen,& per ipſum, Hæbræos, quòd ipſe miſiſſet eum ad liberandum populum ſuum, eámque liberationem fæliciter ſucceſſuram. Primum ſignum fuit, virga, quam manu tenebat Moſes, conuerſa in ſerpentem, & rurſus in priorem virgæ naturam reducta. Alterum ſignum fuit, manus Moſis in ſinum eius miſſa, & inde prolata quaſi leproſa, & inſtar niuis: & rurſus retracta in ſinum,& extracta qualis priùs erat. Tertium ſignum fuit,aqua fluminis in terram effuſa, & in ſanguinem commutata. Horum trium ſignorum hiſtoriam *Philo.* breuiter & concinnè denarrat Philo in primo libro de vita Moſis, hunc in modum ſcribens: Si tuis verbis noluerint credere, tribus prodigiis docti flectentur, quæ nemo anteà vnquam vel vidit, vel audiuit. Erant autem huiuſmodi: Virgam, quam Moſes habebat,in terram proiicere iuſſus eſt:ea mox animata reptabat,verſa in draconem ſerpentum principem.Moſes tali monſtro territus,præ timore fugam parans,reuocatur,& à Deo confirmatus, iuſſus eſt caudam eius præhendere: quo facto,draco adhuc repens,ad tactum conſtitit, extenſuſque in longum, denuò in baculum verſus eſt,mirante vtranque mutationem Moſe,& vix diſcernente, vtra eſſet horribilior,ſecutum eſt confeſtim alterum prodigium. Manum iuſſus eſt in ſinum mittere, & inde paulò pòſt referre: quę candidior niue repentè apparuit:

rurſum

ruſúmque condita in ſinum, ac prolata, priſtinam ſpeciem, colorémque natiuum recepit. Hæc ſolus à ſolo diſcebat, tanquam à magiſtro diſcipulus, habens ſecum inſtrumẽta prodigiorum, manum & baculum, quibus quaſi viatico inſtructus eſt. Tertium prodigium nec circumferre ſecum, nec exequi potuit, quod id reſeruaretur Ægypto, non ſanè prioribus minus horrendum ſtupendumque: id tale fuit. Sume, inquit, aquam fluminis & effunde in terram; eritque ſanguis cruentiſſimus, cum colore mutatis & cæteris aquæ virtutibus. Viſum eſt hoc etiam ſignum credibile Moſi, non ſolùm propter certam auctoris fidem, verùm etiam propter præterita, manus, virgæque miracula.

2. *Prima quæſtio, an Moſes tria illa ſigna ibi fecerit.*

Verùm ſuper his tribus prodigiis quatuor explicandæ ſunt quæſtiones. Quarum prima hæc eſt: An Moſes eo in loco tria illa ſigna expertus fuerit. Ac de prioribus quidem duobus non licet dubitare, cùm ea perſpicuis verbis narret hoc loco Scriptura, facta eſſe à Moſe in ſolitudine, vbi Deus ei loquebatur. De tertio autẽ ſigno aquæ conuerſæ in ſanguinem, fortaſſe dubitari poſſet. Nam Ioſeph. li. 2. Antiquitatum perſpicuè ſcribit, Moſen tertium ſignum, ſimiliter vt duo priora feciſſe. Cùm enim duorum primorũ ſignorum effectionem narraſſet, de tertio ſigno hæc ſubdit: Iuſſus deinde aquam è propinquo hauſtam, humi effundere; videt eam in colorem ſanguineum verſam. *Sic ille.* Ex aduerſo autem Philo, in libro primo de vita Moſis, ait priora quidem duo ſigna Moſen illic feciſſe; tertiũ autem ſignum reſeruaſſe, in Ægypto faciendum. *Sic enim ſcribit.* Tertium verò ſignum nec circumferre ſecum, nec prædiſcere potuit Moſes, quod faciendum in Ægypto reſeruaretur, & cætera, quæ paulò ſuprà commemorata ſunt. Atque hæc Philonis ſententia, multò quàm Ioſephi, congruentior eſt narrationi diuinæ Scripturæ, ob idque probabilior. In hoc enim loco apertè traditur, prima duo ſigna eſſe facta à Moſe; de tertio autem ſigno nullum fit verbum. Nimirum id fieri non poterat in eo loco: iuſſerat enim Deus aquam ſumere ex flumine, id eſt, ex Nilo, qui longè aberat ab eo loco, vbi tunc erat Moſes. Ergo priora duo ſigna & antè Moſes fecit, cùm ſolus eſſet, iuxta montem Horeb; & poſtea in Ægypto coram Hebræis: Tertium verò ſignum non niſi in Ægypto, & præſentibus Hebræis. Quibus ſignis Moſes perſuaſus eſt à Deo, certúſque factus, Hebræos fidem verbis ſuis habituros, & legationem ſuam accepturos. Similiter Deus Gedeonem, quem creabat ducem & liberatorem populi, præmiſſis duobus ſignis valde confirmauit, ſecurúmque reddidit proſperi exitus & ſucceſſus.

Ioſephus. *Philo.* *Iudicum 6.*

3. *Secũda quæſtio, cur prima duo ſint facta in virga, & manu Moſis.*

Altera quæſtio eſt, cur Deus illa ſigna dedit in manu, & virga Moſis. Facilis eſt reſponſio. Voluit Deus dari ſigna in rebus, quæ ibi aderant, & in promptu erant. Voluit item per manum ſignificare ingentem poteſtatem operandi mira, quam daturus erat Moſi: Per virgam autem inſinuauit dominationem, quam habiturus erat ſuper Ægyptios, percutiendos, & puniẽdo eos: & quòd ſupremã poteſtatẽ paſcendi, & regendi, & corrigendi, & puniendi Hebræos, cùm opus foret, habiturus eſſet. Voluit præterea Deus ea re prædocere nos, quibus rebus, qui confert ſe ad erudiendum & regendum ſubditos, probare debeat à Deo ſe miſſum eſſe: nempe duabus rebus, virga, & manu: Virga enim ſignificat legitimam poteſtatem, quam habet, & munus ſibi legitimè iniunctum; Manus autem, ſignificat bona opera, & præclarum vitæ exemplum.

4. *Tertia quæſtio, quid illa ſigna ſecundum literalem ſenſum ſignificauerint.*

Tertia quæſtio; Quem ad finem Deus illa ſigna fieri voluit: & cuius rei ſignificandæ gratia. Primum dicamus de illorum ſignorum ſignificatione hiſtorica, & literali, tum dicemus de myſtica. Rabi Abrahã Aben Eſra putat virga illa ſignificatum eſſe regem Ægypti Pharaonem, qui à primo, cùm Hebræi ingreſſi ſunt Ægyptũ, fuit virga mollis, & ſecundum voluntatẽ Ioſeph, omnẽ in partẽ flexibilis, ſed

Aben Eſra.

ficate Moſi & Hebræis,ſe ſolum verum eſſe Deum,vt qui ſemper fuerit, ſemperq́; futurus ſit. Et hanc ſententiam Dei voluit exprimere ſanctus Ioannes in Apocalypſi capite primo, dicens: *Pax vobis ab eo, qui erat, qui eſt, & qui venturus eſt*; per hoc ſummam Dei æternitatem ſignificare volens. *Hæc Oleaſter.* Nec ſecus locum hunc Exodi videtur interpretatus Beatus Iuſtinus Martyr, vt paulò infrà dicemus.

56. Cæterùm Hebræi illud, *Ero, qui ero*, dupliciter interpretantur. Pleriq́ue enim cēſent,ea locutione,Dei æternitatem ſignificatam eſſe:futurum enim (ſicut Thalmudiſtæ tradunt)omnis temporis differentias continet,præteriti, præſentis, & futuri,ideoque ad denotandam æternitatem, quæ omnem temporis extenſionem & volubilitatem vnitè atque immobiliter comprehendit,ritè accommodatur. Quidam aiunt,illud prius,*Ero*,eſſe nomen Dei;alterum autem, *Ero*, eſſe illius nominis expoſitionem & confirmationem: vt hæc ſit illis verbis ſubiecta ſententia: Nomen meum eſt,*Ero*,& ratio eſt,quia ero in æternum,& abſque fine. At enim Rabbi Salomon arbitratur, hæc verba non eſſe dicta ad ſignificandam æternitatem Dei, ſed ad demonſtrandum & promittendum ſe affuturum Hebræis in illa afflictione Ægyptiaca, & liberaturum eos illa ſeruitute: nec ſolùm tunc,ſed etiam in poſterum ſe futurum illis adiumento & præſidio. Eſt itaque,ſecundum iſtum Rabbinum(quem omninò ſequitur Burgenſis)intellectus illorum verborum,huiuſmodi:*Ego ero*,ſupple,vobiſcum in hac tribulatione,ab ea vos liberans. *Qui ero*,ſupple, ſemper deinceps vobiſcum in omni veſtra afflictione. Sed enim illa eſt germana huius loci interpretatio Hebraicè poſitum eſſe futurum pro præſenti: nam ſecundum proprietatem Hebrææ linguæ, non rarò poni futura pro præſentibus vel præteritis,probat hoc loco Eugubinus,prolatis in medium aliquot Scripturæ teſtimoniis. Hoc probè intelligentes LXX. Interpretes,locutionem Hebraicam ad tempus præſens accommodantes, verterunt, ſicut habet Latinus interpres, *Ego ſum, qui ſum*,hanc enim habent ſententiam græca: Ε'ΓΩ` Ε'ΙΜΙ`, Ο' Ω'Ν.

Rabbi Salomon.

Paulus Burgenſis.

Eugubinus.

57. Sed age,oſtendamus,quemadmodum veteres ſententiam hanc intellexerint, & explanauerint. Illud certè in vniuerſum dici poteſt, exiſtimaſſe veteres, in illis verbis ſignificari,quæ ſint Dei propria,immutabilitatem,æternitatem, atque infinitatem. Cōmemoremus itaq; in hoc loco,nobiliorum aliquot auctorum ſentētias,& inſigniores eorum verborum expoſitiones. Atque à Philone omnium antiquiſſimo ordiamur. Is in primo lib. de vita Moſis, facit Moſen ſic loquentem cum Deo: Quid ſi ex me percunctabuntur Hebræi, quod ſit nomen eius, qui miſit me, nec dicere potero, non-ne impoſtor videbor? Cui Deus: Primùm dic eis: *Ego ſum, qui ſum*: vt diſcant differentiam inter ens,& non ens, & ſciant nullum nomen de me dici propriè,cui ſoli eſſe competit. Quòd ſi,vt ſunt debiliores ingenio,inſiſtēt quęrere nomen meum, indica eis non tantùm eſſe me Deum, ſed eſſe Deum trium virorum à virtute denominatorum, Abraham, Iſaac, & Iacob, quorum alius doctrina, alius natura, alius meditatione, quæſitæ virtutis eſt regula. *Sic Philo.*

Philo.

B. Dionyſius Areopagita in libro de Diuinis nominibus, capite quinto diſputat,Deum potiùs nominari & celebrari ab ipſo eſſe, quàm ab alio vllo effectorum eius; omnium enim, quæ à Deo procedunt, effectaque ſunt,principaliſſimum eſt ipſum eſſe;multas ob cauſas. Primò, quòd, *eſſe*, primum omnium aduenit cuilibet rei,& vltimum omnium ab ea recedit: Secundò, eſt omnium maximè intimum cuiuis rei. Tertiò, eſt maximè independens: Quartò, eſt maximè neceſſarium: Quintò, eſt vniuerſaliſſimum: Sextò, eſt ſimpliciſſimum: Septimò, eſt quodammodò infinitum: Octauò, cætera ſunt velut quædam eius participationes,

Omniū, quę à Deo procedunt, principaliſſimū eſt ipſum eſſe, ob nonem cauſas.

tiones, ipſum verò nullius eſt participatio: Nonò, eſt perfectiſſimum, quod eminenter, & virtute continet omnes alias perfectiones. Sed ponamus hîc verba Beati Dionyſij, quæ ſunt huiuſmodi: Ante alias omnes Dei participationes, ipſum eſſe præpoſitum eſt, & eſt ipſum eſſe antiquius, quàm vita, & quàm ſapientia, & quàm alia quælibet ſimilitudinem diuinam participantia: ante hæc enim omnia, ipſo eſſe participant: Meritò igitur reliquis principalius eſt ipſum eſſe: & ex ipſo, tanquam antiquiori aliis, Dei donis, ipſe Deus celebratur. Enim verò, & rerum principia omnia, ipſius eſſe participatione & ſunt, & principia ſunt, & prius quidem ſunt, & inde principia ſunt. Quod ſi velis dicere, vitam eſſe initium viuentium, vt viuentia ſunt; & vnionem eſſe principium coniunctorum, vt coniuncta ſunt; & ordinem eſſe principium ordinatorum, vt ordinata ſunt, & alia quæcunque eſſe initia eorum, quę illorum participatione gaudent; inuenies profectò, ipſas participationes primum ipſo eſſe participare, & eo ipſo eſſe, primum exiſtere; mox verò huius & illius principia eſſe, & ipſo eſſe participando & exiſtere, & participes eſſe. Si autem iſta principia, participatione ipſius eſſe ſunt, multò magis erunt illa, quæ iſtorum participatione exiſtunt. Primum igitur, ipſius eſſe munus cæteris præponens ſuprema illa bonitas, ipſo eſſe vt antiquiſſimo, primoque omnium eius participationum, potiſſimùm celebratur. *Hactenus ex Beato Dionyſio.* *B. Dionyſ. Areopagita.*

58. Iuſtinus Martyr in ſermone Exhortatorio ad Gentes, ſuper hac ipſa Dei ſententia diſputans, & de Platone loquens, qui doctrinam hanc Moſis, vt alia multa, æmulatus in ſuis libris opertè poſuit, ita ſcribit: Cùm enim Plato in Ægypto audiſſet, olim Deum Moſi dixiſſe, quando ad Hebræos eum mittebat: *Ego ſum ens ille*, intellexit Deum non indicaſſe nomen ſuum proprium: nullum enim nomen poteſt Deo propriè conuenire. Nimirum imponuntur nomina rebus, vt per ea dignoſcatur ipſarum varietas: Deus autem neque ſuperiorem quemquam habuit, à quo nomen acciperet, neque ſe ipſe nominare voluit, cùm vnus & ſolus eſſet: ſicut ipſe per Prophetas de ſeipſo teſtatur dicens: *Ego primus, & nouiſſimus, nec eſt præter me Deus alius.* Cùm igitur alloquens Moſen, mitteret eũ ad Hebræos, non ſe aliquo nomine appellauit, ſed participio quodam, quo ſe vnũ, ſolumq; Deum eſſe ſignificaret, dicens: *Ego ſum ens ille*, videlicet ad differentiam eorum, qui vocantur, nec ſunt dij: vt ſcirent qui per idololatriam ſeducti fuerant, ſe non veris Deis fuiſſe deditos, ſed iis, qui non ſunt. Deus igitur ſciens non eſſe vetam de multis diis opinionem, extirpaturus eam, velut moleſtum morbum, ex anima, ante omnia Moſi ſe oſtendens, dixit ei: *Ego ſum ille ens*. Oportebat enim, opinor, futurum Hebraicæ gentis Imperatorem & doctorem, nihil prius, quàm verum Deum diſcere. Quocircà cùm primum ei apparuit, hoc eum docuit. Deinde allegans eum ad Hebræos, iubet idem nunciare ipſis & dicere illis: *Qui eſt, miſit me ad vos.* Hæc Iuſtinus. *Iuſtinus.* *Iſaiæ 41.*

59. Sanctus Gregorius Nazianzenus illud: *Ego ſum, qui ſum*, interpretatur de æternitate Dei, vt opponitur volubilitati temporis, quæ per futurum, & præſens, & præteritum eſt extenſa, & diſtincta: æternitatis enim proprium eſt, ſemper & immutabiliter eſſe. Verba eius ex oratione de Natiuitate Domini, huc tranſpoſita, ſunt huiuſmodi: Deus & erat ſemper, & eſt, & erit, vel vt rectius loquar, ſemper eſt. Nam erat, & erit, noſtri temporis fluxæque naturæ ſegmenta ſunt: Ille autem ſemper eſt: atque hoc modo ſeipſum nominat, cùm in monte oraculum Moſi edidit. Vniuerſum enim id, quod eſt, in ſe complectitur, nec principium habens, nec finem habiturum; quaſi Pelagus quoddam eſſentiæ immenſum & interminum, omnem tum temporis, tum naturæ cogitationem ſuperans, mente ſola adumbra- *S. Gregorius Nazianzenus.*

 tus:

tus:& quidem perexiguè ac perobſcurè, non ex iis, quæ ſunt in ipſo, ſed quæ circa ipſum, alia ex alio collecta ſpecie ad vnum quoddam veritatis ſimulachrum: prius quàm teneatur effugiens; & prius quàm intellectu percipiatur, ſeipſum fuga proripiens: tantùm principem noſtri partem, eamque à vitiorum labe purgatam colluſtrans, quantũ videlicet oculorũ aciẽ, fulguris celeritas minimè conſiſtentis. Hoc autem, mea quidem ſententia, idcircò fit, vt quatenus comprehendi poteſt, nos ad ſe trahat; quod enim percipi omnino nequit, id nec ſperat quiſquam, nec aſſequi conatur. Quatenus autem capi non poteſt, admirationem ſui exciret, atque ex ipſa admiratione vehementiùs expetatur: expetitus purget; purgans autem, diuinos efficiat; taleſq; cùm redditi ſint, cum iis iam, velut cum familiaribus conſuetudinẽ habeat. Metuo ne hoc audaciùs à me dictum videri poſſit. Deus diis vnitus & cognitus, ac tantùm fortaſſe, quantùm iam eos, qui ipſi noti ſunt, cognoſcit. *Hæc Nazianzenus.*

60. Conſimili ratione B. Auguſtinus proptereà arbitratur ipſum, *Eſſe*, dici propriè de ſolo Deo, quòd ipſe ſolus habeat eſſe indeficiens, & omninò inuariabile. Nam exponens verſiculum illum Pſalmi noni: *Sperent in te, qui nouerunt nomen tuũ:* S. August. hæc ſcribit: Dominus dixit ad Moſen: *Ego ſum, qui ſum:* Sperent igitur in te, qui cognoſcunt hoc nomen tuum, ne ſperent in rebus, quæ temporis volubilitate prærerfluunt, nihil habentes, niſi, *Erit, & Fuit.* Quoniam quod in illis futurum eſt, cùm venerit, fit ſtatim præteritum: & expectatur cum cupiditate, amittitur autem cum dolore. In Dei autem natura non erit aliquid, quaſi nondum ſit; nec fuit aliquid, quaſi iam non ſit: ſed eſt tantùm id, quod eſt, & ipſa eſt æternitas. Deſinant igitur ſperare & diligere temporalia, & ſe ad æternam ſpem conferant, qui cognoſcunt nomen eius, quid dixit: *Ego ſum, qui ſum.* Fertur in fine ſexti tomi Operum Auguſtini, breuis quidam Tractatus ſuper his verbis: *Ego ſum, qui ſum,* qui ſi non eſt Auguſtini, eſt certè pij & docti viri. In eo ſic eſt: *Eſſe*, nomen eſt incommutabilitatis: omnia enim, quæ mutantur, deſinunt eſſe quod erant, & incipiunt eſſe, quod non erant. At, *Eſſe*, verum: *Eſſe*, ſincerum: *Eſſe*, germanum, non habet, niſi is, qui non mutatur. Ille habet tale, *Eſſe*, cui dictũ eſt: *Mutabis ea, & mutabuntur, tu autem idem ipſe es.* Quid eſt: Ego ſum, qui ſum, niſi, Ego ſolus æternus ſum? Quid eſt: *Ego ſum, qui ſum*, niſi, ſolus ego mutari non poſſum? Nulla Pſal. 101. & Hebr. 1. creatura, non Cœlum, non Angelus, non Virtutes, non Throni, non Dominationes, non Poteſtates, denique nulla creatura, & cætera, quæ ibi ſequuntur.

61. Sanctus Hieronymus interpretatur proptereà verè dici, ſolum Deum, *Eſſe*, quòd ſolus ipſe à ſe ipſo eſt; cætera verò ex natura ſua non eſſe, ſed voluntate Dei eſſe quantùm ipſe vult, & quemadmodum vult, & quouſque vult. Exponens enim illam ſententiam Pauli, quæ eſt in tertio capite epiſtolæ ad Epheſios: *Ex quo omnis paternitas in cœlis, & in terra nominatur*, hunc in modum, ſanè quàm Theologicè, Locus epiſtolæ ad Epheſios, c. 3. diſputat: Sicut Deus eſſentiæ ac ſubſtantiæ ſuæ nomen etiam cæteris rebus impertit, non quòd ipſæ ex natura ſua ſint, fuit enim tempus, quando vniuerſa non fuerunt, & rurſum, ſi voluerit, in nihilum reuertentur: ſed quod eſſe dicantur, id habent, Dei bonitate donatum: ſic & paternitatis nomen ex ſemetipſo largitus eſt aliis. Quod vt manifeſtius fiat, Scripturarum teſtimonium proferamus. Loquitur in Exodo Dominus Moſi: *Ego ſum, qui ſum.* Numquid ſolus Deus erat, & cætera non erant? vtique Angeli, cœlum, terra, maria, & ipſe Moſes, cui Dominus loquebatur, & Hebræi, ad quos, & Ægyptij, contra quos mittebatur, erant. Quomodò igitur nomen commune ſubſtantiæ ſibi proprium vendicat Deus? Ob eam profectò cauſam, quòd cætera, quòd ſint, Dei ſimplere beneficio: Deus verò, qui ſemper eſt, nec habet aliunde principiũ, & ipſe ſui origo eſt,

eſt, ſuæque cauſa ſubſtantiæ, non poteſt intelligi aliunde habere, quòd ſubſiſtit. Nam in igne aliud eſt calidum, aliud calefactum. Ignis abſque calore intelligi non poteſt: cætera, quæ ex igni calefiunt, calorem illius mutuantur: & ſi paulatim abſceſſerit ignis, calore tenuato, redeunt in naturam ſuam, & nequaquam calida nuncupantur. Iuxta hunc quoque ſenſum: Et in Euangelio dixit Dominus: *Nemo eſt bonus, niſi vnus Deus.* Et certè terrã bonã legimus, & hominẽ, & paſtorem bonum: ſed nemo ex natura ſua bonus, niſi ſolus Deus: Cætera enim, vt dicantur bona, bonitate illius conſequuntur. Sicut ergò ſolus bonus facit bonos, & ſolus immortalis immortalitatem tribuit; & ſolus verus nomen veritatis impertit: ita & ſolus Pater, quia & creator eſt ominum, & vniuerſorum cauſa ſubſtantiæ, præſtat cæteris, vt patres eſſe dicantur. *Hæc Hieronymus.* *Lucæ 18.*

62. Ad eandem ſanè ſententiam exponit S. Gregorius cur ſolus Deus dicatur eſſe, quia ſolus à ſe ipſo eſt, & ſolus immutabiliter ſemper eſt. Explanans enim illa verba Iob, quæ ſunt in 23. capite: *Ipſe ſolus eſt.* Numquid *Gregorius inquit in libro 16. Moralium, cap. 18.* non ſunt Angeli, & homines, & cœlum, & terra, & cuncta animantia? Certè ſcriptum eſt: *Creauit vt eſſent omnia.* Veruntamen aliud eſt eſſe, aliud principaliter eſſe: & aliud eſſe mutabiliter, atque aliud immutabiliter eſſe. Sunt enim hæc omnia, ſed principaliter non ſunt, quia in ſemetipſis principaliter non ſunt, & niſi gubernantis manu teneantur, eſſe nequaquam poſſunt. Cuncta namque in illo ſubſiſtunt, à quo creata ſunt, nec ea, quæ viuunt, ſibi ipſa vitam tribuunt: neque ea, quæ mouentur, ſuis nutibus ad motum ducuntur: ſed ille cuncta mouet, qui quędam viuificat, quædam verò non viuificata, in extremam eſſentiam mirè ordinans ſeruat. Cuncta quippè ex nihilo facta ſunt, eorúmq; eſſentia ad nihilum tenderet, niſi eam auctor omnium, ſui regiminis manu retineret. Omnia itaq; ie, quæ creata ſunt, per ſe nec ſubſiſtere valent, nec moueri, ſed in tãtùm ſubſiſtunt, in quantùm vt eſſe habeãt, acceperunt: in tantùm mouentur, in quantùm occulto inſtinctu diſponuntur. *Hæc Gregorius.* Idem in libro 18. Moralium, cap. 34. ſuper eadem re, hoc modo diſſerit: Solus Deus veraciter eſt: cuius eſſentiæ comparatum eſſe noſtrum, eſt non eſſe. Huic ſi coniungimur, ſumus, viuimus, ſapimus: huic ſi cõparamur, nec ſapimus, nec viuimus, & omninò nec ſumus. Hinc eſt, quòd ſancti viri, quando in Dei viſione proficiunt, quantò magis Diuinitatis interna conſpiciunt, tantò magis ſe nihil eſſe cognoſcunt. Vnde Abraham loquens cum Deo, ſe puluerem ac cinerem eſſe profeſſus eſt. Eſſe namque, ſe aliquem fortaſſe crederet, ſi veracem eſſentiam, quæ ſuper ipſum erat, minimè ſenſiſſet. At verò vbi ad Immutabilem contemplandum ſuper ſe raptus eſt, impletus tantæ contemplationis potentia, dum videret illum, nihil ſe eſſe, niſi puluerem vidit. Hinc ad Moſen dixit Deus: *Ego ſum, qui ſum,* ſolus quippe veraciter eſt, qui ſolus incommutabiliter permanet: nam omne quod modò ſic, & modò aliter eſt, iuxtà non eſſe eſt: permanere enim in ſtatu ſuo non poteſt. Atque aliquo modo ad non eſſe itur, dum ab eo, quod fuerat, ſemper ad aliud per momenta temporum ducitur. Vt ergo in participatione ipſius eſſentiæ aliquid ſimus, cognoſcamus noſmetipſos, quia propè nihil ſumus. *Sic ibi Gregorius: quem etiam vide ſuper eadem re in ſecunda Homilia in Ezechielem.* *S. Gregor.* *Sapient. 1.* *Geneſ. 18.*

63. S. Bernardus in lib. 5. de conſideratione ad Eugenium, eandem pulchrè tractans ſententiam, hæc ſcribit: Dicimur eſſe & nos, & noſſe, & amare: Deus etiam cognoſcit & amat, ſed Deus amat vt charitas, nouit vt veritas, ſedet vt ęquitas, dominatur vt maieſtas, regit vt principium, tuetur vt ſalus, operatur vt virtus, reuelat vt lux, aſſiſtit vt pietas. Quę omnia faciunt & Angeli, facimus & nos. Sed *S. Bernard.*

longè inferiori modo, non vtique bono, quod ſumus, ſed quod participamus. Deus autem hoc de ſe voluit reſponderi Hebræis per Moſen: *Qui eſt, miſit me ad vos.* Meritò quidem: nihil enim competentius æternitati, quæ Deus eſt. Si enim bonum, ſi magnum, ſi beatum, ſi ſapientem, vel quicquid aliud tale de Deo dixeris, in hoc verbo inſtauratur, quod eſt, *eſt*. Nempe hoc eſt ei eſſe, quod hæc omnia eſſe. Si centum talia addas, non receſſiſti ab eſſe: ſi ea dixeris, nihil addidiſti ad eſſe; ſi non dixeris, nihil de eo minuiſti. Iam ſi vidiſti hoc ſingulare & ſummum eſſe, nónne in comparatione huius, quicquid hoc non eſt, iudicas potiùs non eſſe, quàm eſſe? Quid enim eſt Deus? ſine quo nihil eſt. Tam nihil eſſe ſine ipſo, quàm nec ipſe ſine ſe poteſt. Ipſe ſibi, ipſe omnibus eſt. Ac per hoc quodammodò ſolus eſt ipſe, qui ſuum ipſius eſt, & omnium eſſe. *Hæc S. Bernardus.*

64. *S. Thomas.* S. Thomas in prima parte quæſt. 13. arti. 11. diſputat, hoc nomen, *Qui eſt*, triplici ratione maximè proprium eſſe Dei. Primò propter ſui ſignificationē; non enim ſignificat formam aliquam, ſed ipſum eſſe. Cùm autem eſſe Dei, ſit ipſamet eius eſſentia, quod nulli alij rei conuenit, liquet, inter omnia nomina Dei, hoc maximè proprium eius cenſeri debere. Deinde, propter huius nominis vniuerſalitatem. Alia enim nomina vel ſunt minùs communia, vel ſi conuertantur cum ipſo, determinant ipſum, addendo aliquid ſecundum rationem. Quapropter quantò aliqua nomina ſunt minùs determinata, & magis communia, & abſoluta, tantò magis propriè dicuntur de Deo à nobis. Vnde Damaſcenus nomen, *qui eſt*, facit principalius omnibus aliis nominibus Dei, tanquam totum in ſeipſo comprehendens pelagus ſubſtantiæ infinitum & indeterminatum. *Damaſcenus lib. 1. c. 12.* Quolibet enim alio nomine determinatur aliquis modus ſubſtantiæ rei: at nomen, *qui eſt*, nullum modum eſſendi determinat, ſed habet ſe indeterminatè ad omnes. Ad hæc, nomen, *qui eſt*, ſignificat eſſe in præſenti, & hoc maximè propriè Deo conuenit, cuius eſſe non nouit præteritum vel futurum. Et quamuis ſecundum Dionyſium in tertio capite de Diuinis nominibus, nomen, ***bonum***, ſit principaliſſimum omnium Dei, in quātum Deus eſt cauſa, non tamen ſimpliciter, quia eſſe abſolutè, præintelligitur cauſæ. Attamen nomen Dei *Tetragrammaton*, quod impoſitum eſt ad ſignificandam Dei ſubſtantiam incommunicabilem, & (vt ſic liceat loqui) ſingularem; magis proprium Dei nomen eſt, quàm nomen *qui eſt*. *Hæc S. Thomas.*

65. Ex his verbis B. Thomæ apparet, eum facere nomen, *qui eſt*, diuerſum à nomine Dei *Tetragrammato*. Sed reclamant Hebræi, & de noſtris Hebraicæ linguæ ſtudioſi ac periti, affirmantes idem eſſe nomē. Nam nomen, *Tetragrammaton*, eſt futurum verbi ſubſtantiui, *Sum*, non aliud ſignificans, niſi *erit*. Et quia futurum, vt ſuprà diximus, ponitur ſæpe pro præſenti; nomen, *Tetragrammaton*, non eſt aliud, quàm *eſt*.

Eugubinus. Audiat Lector Eugubinum in recognitione Pentateuchi, & in tractatu huius loci Exodi, hæc de re ita ſcribentem: Sciendum, inquit, illud eſt, nomen *Tetragrammaton*, quod proprium Dei nomen eſſe exiſtimatur, & apud Hebræos tanquam ineffabile habetur, non eſſe aliud, quàm id, quod dixit Deus Moſi, *qui eſt*, vel, vt eſt Hebraicè, *erit*. Græcè autem dicitur Ο' ΩΝ, eſt enim vox futuri temporis verbi ſubſtantiui, *Sum*. Equidem puto, nomen *Tetragrammaton*, ex hoc loco Exodi natum eſſe: nomen ſcilicet, quo ſe ipſam Diuinitas appellauit ab eſſendo. Et vt hoc clariùs percipias, ſcito, vbi in noſtra editione habetur hîc: *Dixitq́, iterum Deus ad Moſen, Dominus Deus patrum veſtrorum, Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob*, Hebraicè pro illo, *Dominus Deus patrum veſtrorum*, eſſe nomen *Tetragrammaton*, quo prælato, adiunxit Deus, *Hoc nomen mihi eſt in æternum*: neque de alio nomine intelligit, quàm de eo, quod expoſuerat Moſi, *qui eſt*. Nomen ergo *Tetragrammaton*, tempus futurum eſt verbi ſubſtantiui, *Sum*; idemque eſt, atque illud, *ero, qui ero*;

hoc

hoc enim ſignificat nomen quadriliterum. Nam ſi ipſum interpretari voluerimus,
dicemus, *eſt*, vel *erit*, ſine relatiuo, *qui*, quod fit ſecundum idioma Hebraicũ, in quo
relatiua ſæpe omittuntur.

Propè abeſt, ſi tamen abeſt, Caietanus ab hac Eugubini opinione. Ait enim, cùm 66.
Deus dixit: *Ego ſum, qui ſum*, vel *ero, qui ero*, non dixiſſe propriè nomen ipſum *Te-
tragrammaton*: Sed rem ſignificatam eo nomine. Cùm autem mox adiunxit: *Domi-
nus Deus patrum veſtrorum, Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob*, tunc expreſ-
ſiſſe nomen *Tetragrammaton*: ſibique id vendicaſſe tanquam proprium, quo nimi-
rum ſignificatur vt natura ſupereminens omnibus rebus. Sic autem ſcribit Caie- Caietanus.
tanus, tractans illa verba: *Sic dices ad filios Iſraël: Dominus Deus patrum veſtrorum*.
Iuxta Hebræum, inquit, ſic habetur: *Iehouah Elohe patrum veſtrorum*. Complet au-
tem Deus reſponſionem ad quæſtionem Moſis de ſuo proprio nomine. Priùs re-
ſponderat quò ad rem ſignificatam, dicens: *ero, qui ero*: nunc reſpondet quò ad ip-
ſum nomen, & manifeſtat nomen *Tetragrammaton*, eſſe ſibi proprium. Et quia no-
men hoc ab eſſendo ſumptum eſt, hinc liquet, quod ſuprà dictum fuit: *ero, qui ero*,
fuiſſe expoſitionem huius nominis. Quoniam autem Deus hoc nomen ſibi ven-
dicat ex proprietate naturæ ſuæ, quæ ſupereminet omnibus, ideò dicit, *Hoc nomen
meum in æternum*, id eſt, non commune mihi & aliis, ſed mihi tantùm proprium.
Per hoc enim diſcernitur Deus à rebus omnibus, quòd omnes aliæ res pendent à
Deo in, *Eſſe*: ipſe verò ſolus à nullo pendet, ſed ex ſeipſo ſolo perſeuerat in *Eſſe*. Et
ne nouus Deus fingi videretur, adiunxit, quòd ipſe eſt, quem vt ſuum iudicem co-
luerunt patres eorum, Abraham, Iſaac, & Iacob. Tria itaque de ſeipſo manifeſtat:
primò nomen proprium ſuum ex proprietate naturæ, quod eſt *Iehouah*, tum no-
men officij ad iudicandum omnes, quod eſt *Elohe*: deinde venerationem ab anti-
quo ſibi exhibitam à patribus ipſorum: vt ſic omni ex parte ſatisfiat quærentibus
nomen Dei mittentis Moſen ad ipſos. *Hæc Caietanus*.

DECIMA-TERTIA DISPVTATIO.

SVPER EISDEM ILLIS VERBIS:

EGO SVM, QVI SVM.

Ex ipſius Auctoris ſententia.

IVVAT etiam me, ſuper hac re, Lectori ſententiam meam indicare. 67.
Equidem cenſeo, *Eſſe*, ſimpliciter & præcisè (ſi loquamur propriè)
nulli rei creatæ conuenire: immò veriùs dici, ea ratione, quam-
cumque rem creatam non eſſe; quàm eſſe, quia multò plus ha-
bet ipſius non eſſe, quàm eſſe: quod ſanè quatuor ex his rebus per-
ſpicuè licet intelligere. Primò, quæcumque res creata, priuſquàm crearetur, habuit

æternum non eſſe. Deinde, ſi corruptibilis eſt, habebit aliquando etiam non eſſe æternum, ſin autem eſt ſuapte natura incorruptibilis, vt ſunt Angeli, poteſt nihilominus habere non eſſe, quoniam in poteſtate Dei eſt, liberè ipſam conſeruantis. Adhæc, etiam dum eſt, quia ſubinde mutabilis & variabilis eſt, admixtum habet ipſum non eſſe: in omni enim mutatione, ratio quædã ipſius non eſſe includitur.

Plato. Poſtremò, quælibet res creata (vt egregiè diſputat Plato in Theæteto) plus habet non entis, quàm entis, exempli cauſa: homo, tantùm habet eſſe hominis, ſed habet non eſſe cœli, terræ, animalium, aliarumque omnium rerum: habet itaque vnum duntaxat eſſe, & innumera propemodum non eſſe.

68. At enim Deus veriſſimè, maximeque propriè dicitur eſſe, quod ex ſeipſo habeat eſſe, nec ipſe ſit aliud, quàm ſuum eſſe. Ex hoc autem multa ſequuntur, quæ maximè propria ſunt Dei. Primò ſequitur, cum ſemper fuiſſe: ſi enim non ſemper fuiſſet, vel ergò productus eſſet ab alio: at ponitur à ſe ipſo eſſe: vel productus eſſet à ſeipſo; ſed hoc implicat contradictionem: vt enim producens, iam eſſet: vt verò productum, nondum fuiſſet. Secundò ſequitur, eum ſemper fore: tum quia habens eſſe à ſeipſo, nunquam ſeipſum deſeret: tum quia cùm ſit ipſum eſſe, non poteſt admittere non eſſe. Tertiò ſequitur, ipſum eſſe immutabilem: nam ſi mutaretur, aliquo modo participaret non eſſe: & nec habet à quo mutetur, nec propter quid mutetur. Quartò ſequitur, ipſum eſſe æternum: etenim duratio carens principio & fine, atque omnino immutabilis, & tota ſimul, eſt ipſa æternitas. Quintò ſequitur, eſſe ſimpliciſſimũ, & actum puriſſimum: ſi enim eſſet compoſitus, poſterius eſſet componentibus ipſum, & ab illis haberet eſſe. Sextò ſequitur, eſſe infinitum; nam cùm habeat eſſe à ſe, non potuit ei determinari ipſum eſſe. Septimò ſequitur, ipſum eſſe cauſam omnis eſſe, quod res creatæ participant. Nam quod eſt ex ſe, & per ſe tale, cauſa eſt eorum, quæ ſunt talia per participationem. Octauò ſequitur, ipſum eſſe vnum, quia habet eſſe ex ſe, & omne eſſe, & infinitum eſſe. Rectè itaque Iob de ipſo dixit, capite vigeſimo tertio: *Ipſe ſolus eſt.*

Solum Deū verè dici eſſe, qui eſt, omnia cauſa.

Locus Iob, cap. 23.

69. Nonnulli exiſtimant, cùm Deus Moſi requirenti nomen ipſius, reſpondit: *Ego ſum, qui ſum*, non indicaſſe ei nomen ſuum: immò verbis illis demonſtraſſe, nullum ſibi nomen propriè conuenire, quòd ipſe ſit ipſum eſſe ſubſiſtens, atque infinitum, quod & incomprehenſibile eſt, & innominabile, ſicut Salomon docuit, capit. 3. *Quod eſt*, inquit, *nomen eius, & quod eſt nomen filij eius?* Et Dionyſius in primo capite libri de Diuinis nominibus, Deus, inquit, omninò incõprehenſibilis eſt, & neq; ſenſus vllus eius eſt, neque imaginatio, neque nomẽ, neq; ſermo, neque tactus, neque ſcientia. Quod non ignorantes Theologi Deum vt carentem nomine celebrant: eum Deum ipſum aiunt in vna ſacratiſſimarum viſionum apparentẽ, eum increpaſſe, qui dixerat: *Quod eſt nomen tuum?* Ac veluti ab omni eum diuini nominis cognitione abducentem, dixiſſe: *Cur de nomine meo interrogas, quod eſt mirabile?* An verò non eſt mirabile nomen, quod eſt ſuper omne nomen? quod exuperat omne nomen? quod nominatur ſiue in hoc ſeculo, ſiue in futuro? *Sic Dionyſius.* Ergo illud, *Ego ſum, qui ſum*, dictum eſt ad excludendum certum aliquod nomen Dei. Quòd ſi, *dixit Moſi Deus*, populares tui inſtent quærentes nomẽ eius, qui te miſit, dices eis, me hoc potiſſimùm nomine ab illis cognoſci, & coli velle, quòd ſum Deus patrum ipſorum, Abrahami, Iſaac, & Iacob: vt ſicut illi mihi crediderunt, & ſeruierunt: ita & ipſi mihi, per te loquenti ipſis, credant, & mandatis, quæ per te dabo illis, obtemperent. Hoc ſanè intellectu Philò locũ hunc Exodi expoſuit, ſic ſcribens: Primùm dic eis: *Ego ſum, qui ſum*, vt diſcant differentiã inter ens & non ens, & nullũ nomen de me dici propriè, cui ſoli cõpetit eſſe. Quòd ſi, vt

Opinio Platonis, & Iuſtini Martyris.

Locus Prouer. cap. 30.

S. Dionyſ.

Geneſ. 32. & Iudic. 13.

Dionyſius.

Philo.

ſi,vt ſunt debiliores ingenio,requirent appellationem meam, indica eis,non tantùm eſſe me Deum,ſed præcipuè Deum eſſe trium illorum virorum à virtute denominatorum,Abraham,Iſaac,& Iacob. *Ita Philo.* Similiter etiam Iuſtinus Martyr intellexit hunc locum Exodi,ſcribens,Deum non indicaſſe Moſi nomen ſuum proprium, quia nullum poteſt ei nomen propriè conuenire. *Iuſtini verba paulò ſuprà in hac ipſa Diſputatione commemorata ſunt.* Sunt etiam,qui putent,Deum Moſi requirenti nomen ſuum, ſignificaſſe, hoc eſſe nomen ſuum, quòd ſit ipſe verus Deus, ad differentiam falſorum Deorum, quos plerique omnes tunc colebant:idque probaſſe dupliciter:Primò dicẽdo,*Ego ſum,qui ſum*,quod eſt proprium veri Dei,nec aliis Deis vllo modo conuenit: Tum etiam dicendo ſe eſſe Deum Abraham,Iſaac, & Iacob: Illi enim viri ſanctiſſimi non niſi verum Deum coluerunt.Voluit igitur Deus,Moſen quærentibus Hebræis, quod eſſet nomen eius, à quo miſſus fuerat ad ipſos,reſpondere, ſe miſſum fuiſſe à verò Deo, quem patres eorum coluerant,& quibus ille multa,& magna promiſerat in vtilitatem poſteritatis eorum.*Et ita Iuſtinus quoque locum expoſuit.*

Hæc porrò Theologica doctrina,quòd Deus *Eſt,qui eſt*, ne ipſos quidem latuit 70.
Ethnicorum ſapientes.Refert Eugubinus,in templis Ægyptiorum hęc Dei verba *Aeg. ptij*
fuiſſe inſcripta:*Ego ſum omne,quod fuit,quod eſt, quodque futurum eſt:Velum meum* *apud Eugu-*
nemo vnquam reuelauit. Thales quoque Mileſius, interrogatus, quid eſſet *binum.*
Deus,reſpondiſſe fertur:*Quod ſemper eſt, neque principium habens, neque finem.* *Thales.*
Hoc item ſpectaſſe,atque intellexiſſe videtur Parmenides,cùm dixit: *Omnia eſſe* *Parmeni-*
vnum ens immobile. Plutarchus in quodam Opuſculo tradit,fuiſſe olim à ſapien- *des.* *Plutarchus.*
tibus viris in foribus templi Apollinis Delphici adſcriptas has duas ſententias;
vnam, *Cognoſce te ipſum*, qua Deus templum intrantes quaſi ſalutans, vt ſeipſos
noſcerent,admonebat:alteram,(εἶ) quod ſignificat:*Tu es*, qua voce, ingredientes
templum,tanquam Deum ipſum reſalurantes,ſolùm ipſum verè eſſe confitebantur.Hominum quippe natura inſtabilis & fluxa eſt:Dei verò natura perpetuo ſtatu manens,immutabilis atque æterna eſt, nec futuri temporis acceſſum expectans vllum,nec præteriti decurſum ſentiens.

At enim,nemo Philoſophorum clariùs hoc vidit,expreſſiúſque tradidit, quàm 71.
Plato,qui in Timæo,ſolum id eſſe affirmat,quod eſt prorſus immutabile, neque *Plato.*
principium,neque finem habens:cætera verò,quæ oriuntur, & commutantur,veriùs poſſe dici non eſſe,quàm eſſe.Et rurſus:*Fuit*,inquit,& *Erit*,temporis ſunt,nec ſempiternæ attribui debent eſſentiæ,cui tantummodò congruit *Eſt. Erit autem*,& *Fuit*, de iis conuenit dicere,quæ in tempore genita,cum tempore ipſo procedunt, iſtiuſmodi enim differentiæ non ſunt æternitatis, ſed temporis, quod æternitatem æmulatur. *Sic Plato.* Propter has eius,aliáſque quaſdam ſententias, non- *An Platò*
nulli veterum Doctorum coniectarunt, Platonem aut legiſſe ſacros libros, aut ex *legerit ſa-*
Hebræorum ſermonibus per Interpretem, ſacram doctrinam cognouiſſe,dum *cros libros.*
peregrinaretur in Ægypto: tunc enim multi Hebræorum, Perſis regnantibus, expulſi à patria, exulabant in Ægypto. Fuit autem Plato, vt acerrimo vir ingenio,ita flagrantiſſimo diſcendi ſtudio.Hanc de Platone opinionem habuere Iu- *Iuſtinus*
ſtinus Martyr in Exhortatorio ſermone ad Gentes,& Euſebius libro 11.de præpa- *Martyr.*
ratione Euangelica,cap.6.& Auguſtinus item lib.8.de ciuitate Dei,cap. 11. Ariſto- *Euſeb.* *S. Aug.*
bulus porrò Iudæus,qui floruit temporibus Machabęorũ, ſcribens ad Ptolemęum
Philometora Aegypti regem,prodidit (*referente Euſebio*) Moſaica volumina,etiam *Notabilis*
ante imperium Alexandri Magni,& Perſarum Monarchiam,ex Hebræo ſermone *Ariſtobuli*
fuiſſe in Græcum tranſlata,è quibus permulta Pythagoram & Platonem accepiſſe. *ſententia.*
Idémque Ariſtobulus (*vt narrat Clemens libro 5. Stromatum*) non dubitauit *Clemens* *Alexandr.*

 dicere,

Peripatetica doctrina ex ſacris literis hauſta. Ioſephus. Clearchus Ariſtotelis diſcipulus.

dicere,philoſophiam Peripateticam ex lege Moſaica,& Prophetarum ſcriptis,magnam partem,fuiſſe hauſtam.Quod nemini mirandum accidet, qui ſecum reputauerit, quod ſcribit Ioſephus priori libro contra Apionem , & ab Euſebio commemoratur in libro 9.de præparatione Euangelica,cap.3. Ait enim , Clearchum Ariſtotelis diſcipulum,& inter Peripateticos cùm primis nobilem, in primo libro de Somno , inducere Ariſtotelem narrantem , ſe collocutum fuiſſe cum quodam Iudęo,viro ſapienti,multáque de rebus naturalibus,& diuinis cum eo ſermocinatum eſſe;verùm multò plura ſe ab illo didiciſſe,quàm ipſe eum docuerit.

BENEDICTI PERERII
IN CAPVT QVARTVM EXODI,
NOVEM DISPVTATIONES.

Moſes impoſitam ſibi à Deo legationem ad regem Ægypti, pro liberatione Hebræorum, multiplici tergiuerſatione defugere conatus eſt. Denique eam accepit, tribus à Deo prodigiis confirmatus, fratreq; ſuo Aaron ad ſocietatem delati muneris adiuncto: proficiſcens autem in Ægyptum, propè fuit vt in diuerſorio occideretur ab Angelo, propter filium ſuum incircumciſum.

CAPVT QVARTVM EXODI.

Verſu
1\. RESPONDENS Moſes, ait: Non credent mihi,
neque audient vocem meam, ſed dicent: Non
2\. apparuit tibi Dominus. *Dixit ergo ad eum:
Quid eſt, quod tenes in manu tua? Reſpondit:
3\. Virga.* Dixítque Dominus: Proiice eam in terram. Proiecit,& verſa eſt in colubrum, ita vt fugeret Moſes. * Dixítque Dominus: Extēde ma-
4\. num tuam,& apprehende caudam eius. Extendit,&tenuit,verſaque
eſt

eſt in virgam. * Vt credant, inquit, quòd apparuerit tibi Dominus 5.
Deus patrum ſuorum, Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob.
* Dixitq; Dominus rurſum: Mitte manũ tuam in ſinum tuum: Quã 6.
cum intuliſſet in ſinum, protulit leproſam inſtar niuis. * Retrahe, 7.
ait, manum tuam in ſinum tuum: Retraxit, & protulit iterum, & erat
ſimilis carni reliquæ. * Si non crediderint, inquit, tibi, neque audie- 8.
rint ſermonem ſigni prioris, credent verbo ſigni ſequentis. * Quòd 9.
ſi nec duobus quidem his ſignis crediderint, neque audierint vocem
tuam: Sume aquam, & effunde eam ſuper aridam, & quicquid hau-
ſeris de fluuio, vertetur in ſanguinem. * Ait Moſes: Obſecro, Domi- 10.
ne, non ſum eloquens ab heri & nudiuſtertiùs: & ex quo locutus es
ad ſeruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ ſum. * Dixit Do- 11.
minus ad eum: Quis fecit os hominis? aut quis fabricatus eſt mu-
tum & ſurdum, videntem & cæcum? nónne ego? * Perge igitur, & 12.
ego ero in ore tuo, docebóque te quid loquaris. * Obſecro, inquit, 13.
Domine, mitte quem miſſurus es. * Iratus Dominus in Moſen, ait: 14.
Aaron frater tuus Leuites, ſcio, quòd eloquens ſit: Ecce ipſe egre-
dietur in occurſum tuum, vidénſque te lætabitur corde. * Loquere 15.
ad eum, & pone verba mea in ore eius: & ego ero in ore tuo, & in
ore illius, & oſtendam vobis quid agere debeatis. * Ipſe loquetur 16.
pro te ad populum, & ipſe erit os tuum: tu autem eris ei in his, quæ
ad Deum pertinent. * Virgam quoque hanc ſume in manu tua, in 17.
qua facturus es ſigna. * Abiit Moſes, & reuerſus eſt ad Iethro ſocerũ 18.
ſuum, dixítque ei: Vadam & reuertar ad fratres meos in Ægyptum,
vt videam ſi adhuc viuant. Cui ait Iethro: Vade in pace. * Dixit er- 19.
go Dominus ad Moſen in Madiã: Vade, & reuertere in Ægyptum:
Mortui ſunt enim omnes, qui quærebant animam tuam. * Tulit er- 20.
go Moſes vxorem ſuam, & filios ſuos, & impoſuit eos ſuper aſinum,
reuerſúſque eſt in Ægyptum, portans virgam Dei in manu ſua.
* Dixítque ei Dominus reuertenti in Ægyptum: Vide vt om- 21.
nia oſtenta, quæ poſui in manu tua, facias coram Pharaone: Ego
indurabo cor eius, & non dimittet populum. * Dicéſque ad eum: 22.
Hæc dicit Dominus: Filius meus primogenitus Iſraël. * Dixi tibi: 23.
Dimitte filium meum vt ſeruiat mihi, & noluiſti dimittere eum: Ec-
ce ego interficiam filium tuum primogenitum. * Cúmque eſſet 24.
in itinere, in diuerſorio occurrit ei Dominus, & volebat occidere
eum. * Tulit illicò Sephora acutiſſimam petram, & circumcidit 25.
præputium filij ſui, tetigítque pedes eius, & ait: Sponſus ſangui-
num tu mihi es. * Et dimiſit eum, poſtquàm dixerat: Sponſus 26.
ſanguinum ob circumciſionem. * Dixit autem Dominus ad Aa- 27.
ron: Vade in occurſum Moſi in deſertum. Qui perrexit ob-

28. uiam ei in montem Dei,& oſculatus eſt eum. * Narrauítque Mo-
ſes Aaron omnia verba Domini,quibus miſerat eum,& ſigna, quæ
29. mandauerat.* Venerúntque ſimul, & congregauerunt cunctos ſe-
30. niores filiorum Iſraël.* Locutúſque eſt Aaron omnia verba, quæ di-
xerat Dominus ad Moſen:& fecit ſigna coram populo, & credidit
populus. Audierúntque quòd viſitaſſet Dominus filios Iſraël, &
quòd reſpexiſſet afflictionem illorum, & proni adorauerunt.

PRIMA DISPVTATIO.

Super tribus prodigiis exhibitis Moſi à Deo:

ET SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 2. vſque ad 10. Dixit ad eum Dominus: Quid eſt quod tenes in manu tua? Reſpondit, virga. Dixítque Dominus: Proiice eam in terram. Proiecit,& verſa eſt in colubrum, ita vt fugeret Moſes,& cætera, quæ ſequuntur.

1. TRIBVS prodigiis voluit Deus certum facere Moſen,& per ipſum, Hæbræos, quòd ipſe miſiſſet eum ad liberandum populum ſuum, eámque liberationem fæliciter ſucceſſuram. Primum ſignum fuit, virga, quam manu tenebat Moſes, conuerſa in ſerpentem, & rurſus in priorem virgæ naturam reducta. Alterum ſignum fuit, manus Moſis in ſinum eius miſſa, & inde prolata quaſi leproſa, & inſtar niuis: & rurſus retracta in ſinum,& extracta qualis priùs erat. Tertium ſignum fuit, aqua fluminis in terram effuſa, & in ſanguinem commutata. Horum trium ſignorum hiſtoriam breuiter & concinnè denarrat Philo in primo libro de vita Moſis, hunc in modum ſcribens: Si tuis verbis noluerint credere, tribus prodigiis docti flectentur, quæ nemo anteà vnquam vel vidit, vel audiuit. Erant autem huiuſmodi: Virgam, quam Moſes habebat, in terram proiicere iuſſus eſt: ea mox animata reptabat, verſa in draconem ſerpentum principem. Moſes tali monſtro territus, præ timore fugam parans, reuocatur,& à Deo confirmatus, iuſſus eſt caudam eius præhendere: quo facto, draco adhuc repens, ad tactum conſtitit, extenſúſque in longum, denuò in baculum verſus eſt, mirante vtranque mutationem Moſe,& vix diſcernente, vtra eſſet horribilior, ſecutum eſt confeſtim alterum prodigium. Manum iuſſus eſt in ſinum mittere, & inde paulò pòſt referre: quę candidior niue repentè apparuit: *Philo.*

rurſum

ruſúmque condita in ſinum, ac prolata, priſtinam ſpeciem, colorémque natiuum recepit. Hæc ſolus à ſolo diſcebat, tanquam à magiſtro diſcipulus, habens ſecum inſtruméta prodigiorum, manum & baculum, quibus quaſi viatico inſtructus eſt. Tertium prodigium nec circumferre ſecum, nec exequi potuit, quod id reſeruaretur Ægypto, non ſane prioribus minus horrendum ſtupendumque: id tale fuit. Sume, inquit, aquam fluminis & effunde in terram; erítque ſanguis cruentiſſimus, cum colore mutatis & cæteris aquæ virtutibus. Viſum eſt hoc etiam ſignum credibile Moſi, non ſolùm propter certam auctoris fidem, verùm etiam propter præterita, manus, virgæque miracula.

Prima quæſtio, an Moſes tria illa ſigna ibi fecerit.

Verùm ſuper his tribus prodigiis quatuor explicandæ ſunt quæſtiones. Quarum prima hæc eſt: An Moſes eo in loco tria illa ſigna expertus fuerit. Ac de prioribus quidem duobus non licet dubitare, cùm ea perſpicuis verbis narret hoc loco Scriptura, facta eſſe à Moſe in ſolitudine, vbi Deus ei loquebatur. De tertio autẽ ſigno aquæ conuerſæ in ſanguinem, fortaſſe dubitari poſſet. Nam Ioſeph. li. 2. Antiquitatum perſpicuè ſcribit, Moſen tertium ſignum, ſimiliter vt duo priora feciſſe. Cùm enim duorum primorũ ſignorum effectionem narraſſet, de tertio ſigno hæc ſubdit: Iuſſus deinde aquam è propinquo hauſtam, humi effundere; videt eam in colorem ſanguineum verſam. *Sic ille.* Ex aduerſo autem Philo, in libro primo de vita Moſis, ait priora quidem duo ſigna Moſen illic feciſſe; tertiũ autem ſignum reſeruaſſe, in Ægypto faciendum. *Sic enim ſcribit.* Tertium verò ſignum nec circumferre ſecum, nec prædiſcere potuit Moſes, quod faciendum in Ægypto reſeruaretur, & cætera, quæ paulò ſuprà commemorata ſunt. Atque hæc Philonis ſententia, multò quàm Ioſephi, congruentior eſt narrationi diuinæ Scripturæ, ob idque probabilior. In hoc enim loco apertè tradirur, prima duo ſigna eſſe facta à Moſe; de tertio autem ſigno nullum fit verbum. Nimirum id fieri non poterat in eo loco: iuſſerat enim Deus aquam ſumere ex flumine, id eſt, ex Nilo, qui longè aberat ab eo loco, vbi tunc erat Moſes. Ergo priora duo ſigna & antè Moſes fecit, cùm ſolus eſſet, iuxta montem Horeb; & poſtea in Ægypto coram Hebræis: Tertium verò ſignum non niſi in Ægypto, & præſentibus Hebræis. Quibus ſignis Moſes perſuaſus eſt à Deo, certúſque factus, Hebræos fidem verbis ſuis habituros, & legationem ſuam accepturos. Similiter Deus Gedeonem, quem creabat ducem & liberatorem populi, præmiſſis duobus ſignis valde confirmauit, ſecurúmque reddidit proſperi exitus & ſucceſſus.

Ioſephus. *Philo.* *Iudicum 6.*

3\. *Secũda quæſtio, cur prima duo ſint facta in virga, & manu Moſis.*

Altera quæſtio eſt, cur Deus illa ſigna dedit in manu, & virga Moſis. Facilis eſt reſponſio. Voluit Deus dari ſigna in rebus, quæ ibi aderant, & in promptu erant. Voluit item per manum ſignificare ingentem poteſtatem operandi mira, quam daturus erat Moſi: Per virgam autem inſinuauit dominationem, quam habiturus erat ſuper Ægyptios, percutiendos, & puniẽdo eos: & quòd ſupremã poteſtatẽ paſcendi, & regendi, & corrigendi, & puniendi Hebræos, cùm opus foret, habiturus eſſet. Voluit præterea Deus ea re prædocere nos, quibus rebus, qui confert ſe ad erudiendum & regendum ſubditos, probare debeat à Deo ſe miſſum eſſe: nempe duabus rebus, virga, & manu: Virga enim ſignificat legitimam poteſtatem, quam habet, & munus ſibi legitimè iniunctum; Manus autem, ſignificat bona opera, & præclarum vitæ exemplum.

4\. *Tertia quæſtio, quid illa ſigna ſecundum literalem ſenſum ſignificauerint.*

Tertia quæſtio; Quem ad finem Deus illa ſigna fieri voluit: & cuius rei ſignificandæ gratia. Primum dicamus de illorum ſignorum ſignificatione hiſtorica, & literali, tum dicemus de myſtica. Rabi Abrahã Aben Eſra putat virga illa ſignificatum eſſe regem Ægypti Pharaonem, qui à primo, cùm Hebræi ingreſſi ſunt Ægyptũ, fuit virga mollis, & ſecundum voluntatẽ Ioſeph, omnẽ in partẽ flexibilis,

Aben Eſra.

ſed poſt mortem Ioſeph conuerſus eſt in draconem,inſidiando Hebræis,atque eis exitium moliendo. Nomen verò draconis bellè quadrarè in regem Ægypti, oſtendit Ezechiel cap.29.illis verbis: *Ecce ego ad te, Pharao rex Ægypti, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum*, *&c.* Sed in fine rurſus eſt factus velut virga, non modò ſinens Iudæos ex Ægypto abire, verùm etiam compellens & cogens, celeriter, & feſtinanter decedere, vt infrà dicitur cap.12. *Sic ille Rabbinus.*

5. *Lyranus. Thoſtatus.* Sed rationi magis conſentaneum videtur, quod de iſtorum ſignorum ſignificatione prodidit Lyranus, eumq; ſecutus Thoſtatus: Arbitratur enim illis tribus prodigiis denotari tres in Ægypto Hebræorum ſtatus. Etenim per primũ ſignum virgæ in draconem conuerſæ, & poſt, rurſus in virgam reformatæ, ſignificatus eſt ſtatus Hebræorum, cùm ingreſſi ſunt Ægyptum florente inibi Ioſepho, qui velut virgam tenebat, vniuerſæ dominans Ægypto. Ad cuius rei cõfirmationem facit, quod in cap.48. Geneſis, vbi noſtra tranſlatio habet; *Adorauit Iſraël Dominum, conuerſus ad lectuli caput*: Septuaginta verterunt: *Adorauit Iſraël faſtigium virgæ eius.* Ioſeph videlicet. Virga hæc proiecta eſt in terram, cùm poſt mortem Ioſeph, Hebræi abiecti, & depreſſi ſunt ab Ægyptiis ad opera terrea, laterum, & luti, & virga in draconem verſa eſt: nam quos priùs amabant, & colebant, poſteà, vt draconem oderunt homines, ita Hebræos oderant Ægyptij & inſectabantur, calumniando eos tanquam inſidiarentur Ægyptiis, exitiumque machinarentur. Rurſus virga rediit ad ſpeciem & naturam ſuam: nam in fine eius afflictionis liberati ab Ægyptiis Hebræi, libertatem, & potentiam, & dominationem obtinuerunt.

6. Alterum ſignum manus ſanæ, & leproſæ, denotabat ſtatum Iudæorum, poſtquàm Moſes ſuſcepit curam liberandi eos. Hoc enim ſignificat, manum inferri in ſinum, id eſt, curam habere populi. Hac enim ſimilitudine vſus eſt Deus, loquens *Locus Numer.ca. 11.* Moſi Numer.11. *Porta eos*, inquit, *in ſinu tuo, ſicut nutrix portare ſolet infantulum in ſinu ſuo.* Tunc autem, primò quidem Ægyptij, cùm viderunt Moſen ſuſcepiſſe patrocinium, & cauſam Hebræorum, vehementiùs irritati atque indignati, duriùs quàm antea, & acerbiùs eos affligebant, & vexabant. Quocircà Hebræi dixerunt Moſi, & Aaron, vt traditur Exod.5. *Videat Dominus, & iudicet: quoniam fœtere feciſtis odorem noſtrum coram Pharaone, & ſeruis eius, & præbuiſtis ei gladium, vt nos occideret.* Et hoc ſignificat manus, quæ primò apparuit leproſa. Verùm Moſes deniq; liberauit Hebræos illa ſeruitute, & ſaluos, multiſque bonis Ægyptiorum ornatos, ex Ægypto eduxit. Tertium ſignum aquæ in ſanguinem conuerſæ, ſignificauit ſtatum illum Hebræorum, in quo crudelitas Pharaonis vſque eo proceſſit, vt infantes *Exodi 1.* eorum iuberet in flumen proiici, atque ibi perire. Deus igitur ſigno illo aquæ fluminis mutatæ in ſanguinem, portendit vindicaturum ſe ſanguinem infantium Hebræorum, qui ab Ægyptiis in flumine crudeliter fuerant occiſi. Atque hæc eſt illorum trium ſignorum ſecundum literalem ſenſum expoſitio.

7. *Quarta quæſtio. Expoſitio illorũ ſignorum myſtica. S. Auguſti.* Quarta quæſtio eſt; Quid illa prodigia præfigurarunt ſecundum myſticam expoſitionem atque intelligentiam. Sanctus Auguſtinus in ſermone 86. de tempore, interpretatur primum ſignum factum in virga, de cruce Chriſti; hunc enim in modum ſcribit: Virga illa, fratres cariſſimi, Crucis myſterium præferebat. Sicut enim per virgam Ægyptus decem plagis percutitur; ita per crucem Domini, totus mundus humiliatur, & vincitur. Et ſicut Pharao & populus eius per virgæ Sacramentum affligitur, vt ad ſeruiẽdum Deo, dimittat populum Hebræum; ita & Diabolus & Angeli eius, per Crucis myſterium conſtringuntur & premuntur, vt à Dei ſeruitio reuocare non poſſint populum Chriſtianorum. Quòd autem virga proiecta in terram verſa eſt in ſerpentem, quid ſignificet, videamus. Serpens pro ſapientia *Matth. 10.* ſumitur in Euangelio, dicente Domino: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes.* Et virga quidem

Google

dem Moſis, vt ſuprà diximus, crucem Domini ſignauit. Crux ergò, quæ infidelibus, ſtultitia eſſe creditur, ſicut dixit Apoſtolus, *Gentibus autem ſtultitia.* Poſteaquam in terram miſſa eſt, id eſt, ad paſſionem & mortem Domini adhibita, verſa eſt in ſerpentem, hoc eſt, in ſapientiam; & in tantam ſapientiam, quæ omnem mundi huius ſapientiam deuoraret: Denique omnes ſerpentes, quos Magi incantationibus ſuis fecerant, deglutiuit. Per virgam itaque flagellatur Ægyptus; & per Crucem mundus vincitur, & Diabolus ſuperatur. Alterum porrò ſignum, manus primùm leproſæ, tum mundæ, interpretatur ibidem Auguſtinus, de Synagoga, & Eccleſia Chriſti. Quod autem, inquit, miſit manum ſuam Moſes in ſinum ſuum, & protulit leproſam, & iterum miſit, & protulit ſanam, & carni reliquæ ſimilem, non otioſè debemus accipere. In manu illa typus Synagogæ, vel Eccleſię gerebatur. Sicut prior fuit populus Iudæorum, poſterior autem Gentium, ita prior fuit Synagoga, quàm Eccleſia. Sed quia Eccleſia eligitur, & Synagoga repudiatur, ideò primùm manus Moſis leproſa efficitur, & poſteà carni reliquæ ſimilis redditur: ſic etiam Synagoga, propter infidelitatem, tanquam leproſa relinquitur; Eccleſia verò, quaſi manus ſana, ad omne opus apta eligitur. *Sic Auguſtinus.*

Theodoretus ſignum virgæ interpretatur de Pharaone, ſed meo iudicio duriuſculè: videat ipſum Lector, ſi lubet, in quæſtione nona in Exodum: nam ego non duxi operæpretium, verba eius hîc referre. Alterum ſignum manus leproſæ, ac mūdæ, aptiùs exponit tum de Hebræis, tum de ipſo Moſe, ita ſcribens in quæſtio. 10. Quid ſignificat, quod manus Moſis reddita eſt leproſa? Familia Iacob in pietate educata, profecta eſt in Ægyptum: ſed illic impietatem Ægyptiorum didicit, & quaſi leproſa eſt facta; liberata verò Ægyptiorum ſeruitute, rurſus verum Deum omnium agnouit & coluit, tanquam priſtinæ animi ſanitati reſtituta. Dextera porrò Moſis, quæ admiranda Ægypto in prodigia perpetratura erat, facta priùs eſt leproſa, & poſteà diuinis miraculis inſeruiuit, & elementa mutauit. Quæ res Moſen etiam admonuit, non debere ipſum ſuperbire, ſed agnoſcere naturæ ſuæ humilitatem, perpetuam habens recordationem dextræ ſuæ, lepra priùs infectæ. *Hæc Theodoretus.* 8. *Theodoretus.*

Rupertus primum ſignum accommodat ad incarnationem, & paſſionem Chriſti Domini; ſecundum autem, & tertium ad Synagogam. Sic enim ſcribit in libro primo Commentariorum in Exodum, capite 17. Quid virga illa, niſi humanitatem Chriſti ſignificat, quæ de radice Ieſſe ſumpta eſt? Quæ tunc veraciter in terram proiecta eſt, & in colubrum verſa, ita vt fugeret Moſes; quando Filius Dei per aſſumptionem humanitatis in terras deſcendere, & mortem ſubire dignatus eſt, ita vt in eum credere carnalis Iſraël refugeret. Sed coluber apprehenſus in cauda, rurſus vertitur in virgam: quia Chriſtus poſtquàm de eo omnia conſummata ſunt, qui mortuus fuerat, iterum rediit ad vitam. Et benè per colubrum mors Chriſti præfigurata eſt, quia per aſtutiam colubri mors accidit humano generi, quam in corpore ſuo Chriſtus veraciter ſuſcepit. Moſes igitur caudam colubri apprehendit, & coluber in virgam rediit: quia fides electorum, paſſionem & mortem Chriſti ſubſecuta eſt. Qui reſurgens ex mortuis, iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Sed poſt hoc expauit Moſes & fugit: quia pars maxima Iudaicæ gentis, audita reſurrectione Chriſti, & miraculis Diſcipulorum eius, expauit; ſed à Deo tamen reſiliit, & credere in eum refugit. Pòſt deinde videamus, quo modo manus Moſis leproſa ſignificauerit Synagogam. Nempe, manus protracta de ſinu, Synagoga eſt, à gratia Dei proiecta. Ex quo enim latus Saluatoris ſui, lancea rupit, tetracta eſt manus illa de ſinu eius, peccatorum ſuorum lepra candente perfuſa. Quod propheta longè præuidens gemebundus ait: *Vt quid auertis manum tuam, & dexte-* 9. *Rupertus.* *Geneſ. 3.* *Ad Rom. 6.* *Ioan. 19.* *Locus Pſal. 73.*

Q

& dexteram tuam de medio ſinu tuo in finem? Ecce videmus populum illum à caſtris Dei ſegregatum, haud dubiè, ad arbitrium ſummi ſacerdotis, lepræ condemnatum, habentem veſtimenta diſſuta, caput nudum, os veſte contectum, clamantem, id eſt, diffiteri non valentem, contaminatum ſe, ac ſordidum. Nuda eſt lepra, facies autem velamine perfidiæ contecta. His duobus ſignis atteſtantibus, quiſquis non credit, quòd, qui mittendus erat, iam venerit, iſque ſit Ieſus Chriſtus, qui ſolus à Pharaone ſpirituali, id eſt, Diabolo liberare nos poterit, reſtat, vt tertium contra illum impleatur ſignum, & quicquid hauſerit de fluuio, vertatur in ſanguinem, id eſt, quicquid attingere tentauerit de Scripturarum fluentis, neceſſariò malè intelligat, ad ſuam vtique damnationem. Verùm denique fiet, vt manus eadem in ſinum gra-
Ad Rom. 11. tiæ retracta, & prolata, iterum ſimilis ſit carni reliquæ. Cùm enim plenitudo Gentium ſubintrauerit, tunc omnis Iſraël ſaluus erit. *Hactenus ex Ruperto.*

10. *Auctoris myſtica illorum ſignorum expoſitio.* Præterea poſſet primum ſignum hoc etiam modo exponi: Virga, quæ & recta eſt, non rarò in Scriptura ſignificat principatum & dominationem, demonſtrauit nobilem conditionem humanæ naturæ, cùm eſt à Deo condita. Tunc enim ſumma erat rectitudine prædita, nam & corpus animæ, & anima ſpiritui, & ſpiritus Deo vſquequaque ſubiecta erant: in quo potiſſimùm rectitudo hominis verſatur. Itaque *Eccleſiaſt. 7.* veriſſimum eſt, quod dixit Salomon: *Fecit Deus hominem rectum.* Ad hanc rectitudinē inſuper adiunxit principatū & imperiū in omnes animantes, ſicut ipſe Deus *Geneſ. 1.* dixit: *Præſit piſcibus maris, & volatilibus cœli, & beſtijs, vniuerſæq́, terræ, omnique reptili, quod mouetur in terra.* Virgam Moſes in manu ſua habebat: & in principio fuit homo in manu Dei, id eſt, ſub præcipua quadam eximiáque eius cura & protectione. Virga Moſis proiecta eſt in terram, dictum enim homini eſt poſt peccatū à Deo: *Terra es, & in terram reuerteris.* Ex peccato enim illo contraxit homo *Geneſ. 3.* auerſionem quandam à Deo, & conuerſionem ad cupiditates, & curas rerū terrenarū. Virga Moſis conuerſa eſt in ſerpentē: & homo propter peccatū, quia ſerpēti aſſenſus eſt, & ab eo ſeductus & corruptus, etiā ſimilis ei quodam modo factus eſt. Et ſicut ſerpens habet ingenitum & natiuum venenum: ita nos ab Adamo venenum peccati originalis per naturalem generationem contrahimus. Serpens etiam humi ſerpit, & terram comedit, & homo propter peccatū, ad res terrenas abiectus eſt, & earum amore paſcitur, & in earū curis volutatur: Moſes ſerpentem apprehēdit in cauda: Chriſtus humanam naturam aſſumpſit in extrema mundi ætate. Et quia ſerpentis venenum in capite eſt, non in cauda: Chriſtus humanam naturā ſine veneno peccati aſſumpſit. Serpens reducitur in virgam, quia natura humana per Chriſti incarnationem, nō modò in priſtinam dignitatem, ſed in ampliorē etiam, atque præſtantiorem reſtituta eſt.

11. Alterum porrò ſignum, manus leproſæ & mundæ, præfigurauit incarnationem *Ioann. 1.* Domini noſtri: is enim ſæpè in Scriptura vocabulo manus & brachij, & dexteræ Dei denotatur: per quam ſcilicet manum Deus omnia facit. *Omnia enim per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* Hęc manus ab æterno fuit in ſinu Patris, æqualem cum eo gloriam habens. Extracta verò eſt foras, cùm factus homo deſcendit in terras: & tunc facta eſt leproſa, propter innumerabiles labores, ærumnáſque, *Locus Iſaiæ 53.* ac labores, quibus Humanitas eius afflictata eſt pro nobis. Iſaiam audi diſertè hoc vaticinantem: *Vidimus eum deſpectum, & nouiſſimum virorum, virum dolorū, & ſcientem infirmitatem: & quaſi abſconditus vultus eius & deſpectus: vnde nec reputauimus eum: & nos putauimus eum quaſi leproſum, & percuſſum à Deo, & humiliatum.* Sed rurſus eadem manus retracta in ſinum, priſtinam ſpeciem recepit: Sic Chriſtus in reſurrectione, & aſcēſione, ſeſſioneque ad dexteram Patris, glorioſus apparuit. De ſignificatione tertij ſigni dicemus infrà, cùm exponemus primam plagam.

SECVN

SECVNDA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Obſecro, Domine, non ſum eloquens ab heri & nudius-tertiùs:& ex quo locutus es ad ſeruum tuum, impeditioris & tardioris linguæ ſum. *Verſu 10.*

EXPONAMVS primùm varietatem lectionis huius loci. Latina 12.
tranſlatio habet ea verba,quæ in titulo huius quæſtionis poſita ſunt.
In quibus aduertendum eſt, imperfectam eſſe orationem, & quaſi
ſuſpenſam eſſe ſententiam:quæ vt plena ſit & perfecta, ſupplendum
eſt illud, *Obſecro, Domine, ne mittas me legatum ad Pharaonem,& ad*
Hebræos: quia non ſum eloquens, ſed impeditioris & tardioris linguæ ſum: Hebraica
lectio huius loci eſt huiuſmodi:*Obſecro Domine,non vir verborum ego ſum:etiam ab*
heri,etiam à nudius-tertiùs.Etiam ex nunc,quo locutus es ad ſeruum tuum: quia grauis
*ore,& grauis lingua ſum.*Paraphraſis Chaldaica ita vertit hunc locum:*Non vir ſer-*
monum ego ſum,etiam ab heri & nudius-tertiùs:ſed & à tempore,quo locutus es cum ſer-
uo tuo:quoniam grauis loquelæ profundæq́; linguæ ego ſum. Græca tranſlatio editionis
Romanæ talem habet huius loci ſententiam Latinè redditam;*Precor,Domine:non*
ſum idoneus ante externam,neque ante nudiùs tertianam diem,neque ex quo cœpiſti lo-
qui famulo tuo,gracili voce & tarda lingua ego ſum. Pro illa voce(*idoneus*)Græcæ eſt,
ἱκανὸς,quod ſonat idoneum & ſufficientem,& dignum, vt legit Ambroſius lib. 2.
de Abraham,c.10.In aliis vetuſtis libris Græcis eſt,ἐύλογος,id eſt,eloquens: ſic le- *S. Ambr.*
git Philo in libro, Quod deterius meliori inſidiatur: ſic etiam legit Auguſtinus
quæſt.7. in Exodum:cui lectioni affinis eſt verſio Symmachi,quæ habet ἐύλαλος, *S. Auguſt.*
id eſt, diſertus, vel benè loquens, ſicut habet etiam Complutenſis. Aquila vertit, *Philo.*
ſicut eſt Hebraicè: *Non ſum vir verborum.* Philo hunc locum enarrat ad eam ſen-
tentiam,quam reddit partim Græca, partim Latina tranſlatio, ita ſcribens in libro
primo de vita Moſis:Deprecabatur Moſes eius,quam ſibi Deus imponere volebat,
legationis functionem, cauſatus exilitatem vocis, & linguæ tarditatem, negan-
ſque ſibi adeſſe facundiam, præſertim poſtquàm Deum loquentem audierat. Ratus
enim mutam eſſe humanam eloquentiam cum diuina veritate collatam, & vere-
cundo præditus ingenio, ſubtrahebat ſe grauiori, vt putabat, viribus ſuis oneri,
rogabatque vt alius eligeretur ad exequenda mandata magis idoneus.Deus pudore
viri delectatus, reſpondit:An neſcis quis homini os dederit, & linguam indiderit,
quis guttur, ceteraque vocis rationalis inſtrumenta fecerit? Ego ſum, noli timere:
meo nutu articulatè differes omnia, facundia mutata in melius, & vſque profici-
ente: nec aliter abſque impedimento fluente, & cogitationes promente, quam 13.
fontes manant lympidiſſimi. *Sic Philo.*

Quinque Moſis defectus in lingua & ſermone.

Ex ſupradicta porrò lectionum huius loci varietate coniicere licet,quinque fuiſſe Moſis, circa linguam, & ſermonem, vitia, ſiue defectus appellare mauis. Primò enim erat, vt vulgò dicitur, homo paucorum verborum; id autem eſt, dicendi

ieiunus & inops: hoc enim indicat lectio Hebraica & Chaldaica faciens Moſen dicentem,ſe non eſſe virum ſermonis,vel verborum. Tum,erat rudi, & incondito, & ineleganti ſermone: quod ſignificat Latina lectio, ſecundum quam Moſes dixit; *Non ſum eloquens*, idque habent etiam vetuſti codices Græci, vt ſuprà dictum eſt. Deinde erat tardus ad loquendum,non promptè verba proferens: quod ſignarunt Latinus & Græcus interpretes,dicentes, fuiſſe eum tardum lingua: & textus Hebraicus dicit, cum graui ore; & Paraphraſis Chaldaica vocat eum, hominem profundæ linguæ. Præterea erat gracili admodum, exilique voce: quod expreſſè habet Græca tranſlatio. Adhæc,non rectè pronunciabat, nec bene proferebat aliquas literas ſeu voces: quod Latinus interpres oſtendit,dicens, eum fuiſſe impeditoris linguæ. Propter hos verò defectus linguæ ac ſermonis, Moſes poſteà, vt traditur infrà capite ſexto,vocauit ſe incircumciſum labiis. Cæterùm quis non admiretur humilitatem Moſis,qui tam ingenuè atque humiliter ſuos ipſe defectus,ſuáque vitia omnia manifeſtat, ob eaque exiſtimat indignum ſe, ac minimè idoneum eſſe functioni tam honorificæ legationis, quam ei Deus iniungebat? Non ſic profectò faciunt plerique: qui, quò expeditiùs atque faciliùs honores & dignitates, quas immodicè concupiſcunt,quoquo modo aſſequantur; & virtutes ſimulant, & diſſimulant vitia.

Admirāda ingenuitas, atque humilitas Moſis.

14. Sed quo modo fuerit Moſes ineloquens, & tardus, atque impeditus lingua, naturaliter-ne,an ex accidenti, diſtinctiùs, expreſſiúſque declarandum eſt. Hugo S. Victoris in expoſitione Exodi, refert quorundam opinionem,qui dixerunt, quoniam illa Dei mandata exponenda erant Pharaoni lingua Ægyptiaca, quam Moſes iam fuerat oblitus,vt potè extra Ægyptum quadraginta annos moratus in terra Madian: idcircò dixiſſe eum,ſe non eſſe eloquētem,in lingua videlicet Ægyptiaca. Sed enim,non eſt veriſimile,linguam Ægyptiacam, quam Moſes ab infantia didicerat, & in aula regia educatus, diuque verſatus optimè nouerat, atque eam per quadraginta fermè annos exercuerat, obliuiſci eum potuiſſe. Quid, quod Moſes ſimpliciter & abſolutè,atq; in vniuerſum,& nō tantùm in lingua Ægyptiaca, dixit ſe rudem, & impeditum ſermone fuiſſe? Nonnulli Hebræorum tradunt, Moſen, cùm eſſet trium annorum, & oblatus eſſet Pharaoni, eius diadema ſibi ab eo impoſitum deieciſſe in terram,& pedibus conculcaſſe: idque pro peſſimo omine eſſe acceptum. Cúmque filia regis id attribuiſſet inſcitiæ infantili; de conſilio & ſententia cuiuſdam ſapientis & vatis, prunæ ardentes ſunt eius ori appoſitæ; vt ſi eas repelleret, ſcienter factum illud fuiſſe ab eo exiſtimaretur: ſin autem ore acciperet,infantili tribueretur imprudentiæ. Ille porrò prunas ore accepit, nec aliud ſenſit detrimentum,quàm extremæ partis linguæ aduſtionem: ex quo factum iſti putant,vt poſteà clarè & expeditè loqui nō poſſet. Verùm hoc,inter ſcitas Hebræorum nugas & figmenta referri poteſt. Arbitrantur nonnulli, Moſen his verbis non ſignificaſſe imperitiam ſermonis, ſed gracilitatem vocis & vitium pronuntiationis; & naturalia quædam impedimenta, quibus prohibebatur clarè & expreſſè loqui,vel aliqua verba Aegyptiaca rectè pronuntiare: vitioſa autem, & abſona,& abſurda pronuntiatio,& vocis exilitas,atque inſuauitas,futuro apud regē legato,maximiſq; de rebus acturo,indecora videbatur. *Et hæc interpretatio ſatis eſt probabilis.*

Variæ expoſitiones circa defectum & impedimētum linguæ Moſis.
Hugo S. Victoris.
Hebræorum traditio.

15. Sed communis eſt multorum ſententia, Moſen non fuiſſe naturaliter lingua tardum,atque impeditum, nec loquendi inſcium, & infacundum; immò verò diſertum valde,atque eloquentem: ſed poſtquam cœpit cum Deo colloqui, ex comparatione diuinæ ſapientiæ & eloquentiæ, viſum ſibi eſſe ſe infantem & mutum. Hanc ſententiam tractat Origenes Homilia 3. in Exodum, & fusè B. Gregorius Homilia 8. in Ezechielem. Sic profectò eſt: In conſpectu Dei Abraham dixit: *Cinis & puluis*

Sententia multorum.
Origenes.
D. Gregor.

Digitized by Google

& puluis ego ſum: Hieremias: *A,a,a, Domine, neſcio loqui:* Iſaias: *Vir pollutus labiis ego* Geneſ. 18.
ſum: Dauid: *Vt iumentum factus ſum apud te: & ſubſtantia mea tanquam nihilum ante* Hierem. 1. Pſal. 72.
te. Iob, *Luna non ſplendet, & ſtellæ non ſunt mundæ in conſpectu eius.* Fundamentum Iob 25.
iſtius opinionis, præcipuum eſſe videtur, quòd Moſes non dixit ſimpliciter & ab-
ſolutè, ſe non eſſe eloquentem, & eſſe tardum, atque impeditum lingua; ſed id re-
ſtrinxit ad triduum, dicens, ſe ab heri & nudiuſtertiùs non fuiſſe eloquentem; non
obſcurè ſignificās, eo triduo, quo durauit apparitio illa Dei, & ſermo inter Deum,
& ipſum vltrò citroque habitus, propter admirationem, & venerationem diuinæ
Maieſtatis, ſe viſum ſibi fuiſſe imperitum ſermonis, & tardum atque impeditum
lingua Itaque illud, *ab heri & nudiuſtertius*, idem eſt, atque, hoc triduo, quo tecum,
Domine, locutus ſum. Et quod adiungitur: *Ex quo locutus es ad ſeruum tuum*, idem Rupertus.
ſignificat, quod prius, & eſt prioris dicti expoſitio. Audiat Lector Rupertum in pri-
mo libro Commentariorum ſuorum in Exodum, cap. 18. hoc ipſum, quod diximus,
affirmantem, atque confirmantem his verbis: Claret ex iſto, quia cuncta hæc non
vno die dicta, vel acta ſunt; ex eo videlicet, quod ait, *Ab heri & nudiuſtertiùs.* Nem-
pe nudiuſtertius idem eſt, ac ſi dicas. Nunc dies eſt tertius, *Ex quo*, inquit, *locutus es
ad ſeruum tuum*, ac ſi diceret; Antequàm loquereris ad ſeruum tuum, videbar mihi
eloquens, & velocis linguæ, & expeditæ: nunc autem ex quo loqui cœpiſti, & oc-
culta ſapiētię tuæ manifeſtaſti mihi, hoc de me didici, & ſenſi, quòd eloquens non
ſim, neque tam expeditæ linguæ, vt ea, quæ nunc agenda intelligo, dignè valeam
coram hominibus eloqui. Moſes namque Propheta eſſe incipiens, & illa intus
flamma illuſtratus, quam foris viderat, tanta ſibi imponi myſteria ſentiebat, quan-
tis adminiſtrandis indignum ſe & impatem rectè ac laudabiliter indicare poterat.
Hæc Rupertus.

At enim verò, fundamentum, quo maximè nititur & fulcitur iſta opinio, non ſa- 16.
tis firmum videtur: ait enim, illud; *Ab heri & nudiuſtertiùs*, ſignificare triduum prę- *Quid ſignificet in Scriptura, heri*
teritum: quod non omninò tamen verum eſt. Interdum quidem ſignificat triduum *& nudiuſtertius, & item cras.*
præteritum, vt videre licet in primo Regum, cap. 21. in illis verbis Dauid: *Si de mu-
lieribus agitur; continuimus nos ab heri & nudiuſtertiùs.* Sed plurimùm, ſignificat in-
definitè tempus præteritum, idem valens atque (*antea*) vel toto tempore præterito,
vſque ad hanc diem. vt Gene. 31. *Animaduertit Iacob faciem Laban, quod non eſſet er-
ga ſe ſicut heri & nudiuſtertiùs.* Et Exodi 21. *Si bos cornupeta fuerit ab heri & nudiuſ-
tertiùs.* Et Deuteron. 19. *Qui percuſſerit proximum ſuum neſciens, & qui heri & nu-
diuſtertiùs nullum contra eum habuiſſe odium comprobatur.* Similiter etiam vox, *Cras*,
non ſemper ſignificat diem craſtinum, ſed aliquando indefinitè ſignificat tempus
futurum, vt Geneſ. 30. *Reſpondebit mihi cras iuſtitia mea, quando placiti tempus adue-
nerit coram te.* Et Exodi 13. *Cùm interrogauerit te filius tuus cras, dicens: Quid eſt hoc?
&c.* Vide etiam Deuteronomij 6. & Ioſue 4. Conſimili ratione aduerbium, *heri*,
non ſemper ſignificat diem heſternum, ſed aliquando totum tempus præteritum.
Apoſtolus quippe ad Hebræos, 5. demonſtrare volens æternitatem Chriſti ratione
diuinæ perſonæ, ait: *Ieſus Chriſtus heri & hodie: ipſe & in ſecula.* Præterea iſta opi-
nio hoc validiſſimè refellitur argumento. Si ſermonis & linguæ impedimentum
illud, quod cauſatus eſt Moſes, non fuit ei naturale, ſed accidentale propter tridua-
nam illam apparitionem & collocutionem Dei, ceſſaſſet poſteà illud impedimen-
tum linguæ, & Moſes fuiſſet diſertus & facundus, ſicut anteà fuerat: at contrarium
ex ipſa Scriptura colligitur. Nam poſteà Moſes, vt traditur infrà Exodi 6. vocauit
ſe incircumciſum labiis. Et ad ſupplendam eius infacundiam, & linguæ ac ſermo-
nis defectum, adiunxit ei Deus ſocium legationis Aaron, virum ſcilicet eloquen-
tem, vt ipſe pro eo loqueretur ad populum.

17. Videtur igitur ſimilius vero, Moſen naturali aliquo vitio, ac defectu linguæ, vel ſermonis anteà laboraſſe, ſicut manifeſtè indicat lectio Hebraica, & Græca, & Chaldaica: quale autem fuerit illud vitium linguæ & ſermonis Moſis, & an vnum & ſimplex, an multiplex, ſuprà expoſitum eſt. Ad hanc porrò ſententiam aptari commodiſſimè poteſt etiam lectio Latina. Namque illud: *Ab heri & nudiuſtertiùs,* ſignificat defectum illum non fuiſſe temporarium & accidentarium, ſed fuiſſe antiquum & naturalem. Illud autem, *Et ex quo locutus es cum ſeruo tuo*, ſic exponitur. Significat ſuum illud impedimentum non fuiſſe ſublatum propter colloquium &

Sapient. 14.

ſermonem Dei, qui tamen diſertas facit linguas infantium. Vel ſignificat, propter iſtam Dei viſionem & collocutionem, magis etiam auctum fuiſſe defectum illum.

S. Auguſt.

Secundam expoſitionem ſequitur Auguſtinus in quæſtione ſeptima in Exodũ, hæc ſcribens: Credidit Moſes, ſe fieri potuiſſe, Dei voluntate, ſubitò eloquentem, cùm dixit: *Neque ex quo cœpiſti loqui famulo tuo*: tanquàm oſtendens fieri potuiſſe, vt qui anteà eloquens non fuiſſet, repentè fieret eloquens, ex quo cum illo Dominus loqui cœpiſſet. *Sic Auguſtinus.* Iam verò illud: *Tardioris & impeditioris linguæ ſum:* dupliciter poteſt intelligi: vel vt comparatiuum poſitum ſit pro poſitiuo, ſicut fieri ſolet in Scriptura: præſertim verò cum verba iſta nec Hebraicè, nec Græcè, nec Chaldaicè vim & ſignificationem habeant comparationis. Vel ſi comparatiuè ſumantur, ſignificatur, naturalem linguæ tarditatem & vitium Moſis, fuiſſe auctum ex viſione & colloquio Dei, propter ſummam videlicet diuinæ Maieſtatis admirationem & reuerentiam Moſis.

Cur Moſes indiſertus & rudi ſermone electus à Deo fuerit.
Theodoret.
1. Corint. 1.

18. Cæterùm quærat aliquis, cur Deus, qui Moſe vſurus erat ad tantæ legationis functionem, voluit eum voce gracili, impedita lingua, & rudi ſermone præditum eſſe? Ad hoc reſpondet Theodoretus, diuino id eſſe factum conſilio, vt prodigia & miracula, quæ Moſes erat facturus, & admiranda Hebræorum liberatio, non Moſis eloquentiæ, ſed Dei ſolius potentiæ tribueretur. Qua etiã de cauſa Chriſtus Dominus Apoſtolos futuros Eccleſiæ fundatores, doctoréſque hominum, elegit piſcatores, vt mundus intelligeret, quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſſe cunctis hominibus, & quod infirmum eſt Dei, fortius eſſe omnibus hominibus. Verba Theodoreti hæc ſunt: Cùm Deus miniſterio eſſet vſurus Moſis, cur eum exilis vocis, & tardioris linguæ fecit? Quoniam iſtud potentiam Dei magis illuſtrabat. Quemadmodum enim piſcatores, publicanos, & cerdones, veritatis prædicatores, & doctores pietatis creauit: ſic per vocem infirmam, & linguam tardam, confudit ſapientes Ægypti. *Hæc Theodoretus*. Adiice, quod ſi Moſes ad omnia ſibiipſi ſufficiens & idoneus fuiſſet, nec alienæ indiguiſſet opis, periculum fuiſſet ne philautia captus, per animi elationem, incideret in ſuperbiam: ad eius itaque mentem in modeſtia & humilitate cuſtodiendam, vtile fuit, vt indiſertus, & impeditus lingua eſſet, atque alienæ indigeret præſidio eloquentiæ.

De duplici eloquentia.

19. Illud verò aduertendum eſt hoc loco, duplicem eſſe eloquentiam. Altera eſt humana, in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis cõſiſtens, qua homines vtuntur cum hominibus. Altera eloquentia eſt interior, & ſpiritualis, cuius homini eſt vſus cũ Deo, & Angelis, & contra Dæmones; qua quidem, ſanctimonia præſtantes ac perfecti viri, maximè pollent: quippè qui in perſuadendo quod volunt, &, vel ipſum etiam Deum adducendo ad id, quod optant, præpotẽtes, atque efficaces ſunt. Huius eloquentiæ vim, atque efficacitatẽ in Moſe fuiſſe inſignem & ad-

Quanta Moſis eloquentia.

mirabilem, ſatis apertè demonſtrat Scriptura cùm alibi, tum præcipuè in libro Exodi, cap. 32. Nam cùm Deus, propter crimen adorati vituli, infenſiſſimus eſſet Hebræis, eóſq; delere vellet, oppoſuit ſe Moſes, & oratione ſua placauit Deũ, & ad ignoſcẽdum Hebræis adduxit. *Cerno*, inquit Deus, *quòd populus iſte duræ ceruicis ſit:*

ſit: dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos, faciámque tē in gentem magnam. Moſes autem orabat Dominum Deum ſuum, dicens: *Cur, Domine, iraſcitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxiſti de terra Ægypti in fortitudine magna, & in manu robuſta? Ne quaſo dicant Ægyptij: Callide eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret de terra. Quieſcat ira tua, & eſto placabilis ſuper nequitia populi tui. Recordare Abraham, Iſaac, & Iſrael, ſeruorum tuorum, quibus iuraſti per temetipſum, dicēs: Multiplicabo ſemen veſtrū ſicut ſtellas cœli, & vniuerſam terram hanc, de qua locutus ſum, dabo ſemini veſtro, & poſſidebitis eam ſemper. Placatúſque eſt Dominus ne faceret malum, quod locutus fuerat aduerſus populum ſuū.* Illud prætereà obſeruandum eſt, Deum Moſi, viro ſapienti, ſocium dediſſe Aaron, virum eloquentem: ex quo intelligitur, coniunctionem eloquentiæ cum diuina ſapientia, laudabilem eſſe vtilémque, & Deo acceptam, & frugiferam hominibus: ſit modò eloquentia non vana, & futilis, & fucata, ſed veræ ſapientiæ fida interpres, & fraterno cum ea amore coniuncta, & illa ſit tanquam mens, hæc tanquam os & lingua: illa, Dei conſilia cognoſcat, hæc hominibus enunciet: illa, accipiat à Deo mandata, ab hominibus peragenda, hæc apud homines, quæ agenda ſunt, & quemadmodum agi oporter, eloquatur. *Eloquentia debet eſſe ſocia ſapientia.*

TERTIA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 13.

Obſecro, Domine, mitte quem miſſurus es.

GRÆCA tranſlatio huius loci hanc Latinè reddit ſententiam: *Precor, Domine, elige alium, qui poſſit, quem mittas.* Chaldaica paraphraſis ſic habet: *Mitte nunc per manum illius, qui dignus eſt, vt mittatur.* Ex Hebræo ſic vertit Pagninus: *Mitte per manum illius, quem mittes.* Sed Oleaſter Hebræa, ad verbum ſic vertit: *Mi Domine, mitte nunc, aut quaſo, in manu mittes.* Er ſubdit ipſe: Sic eſt ad verbum, in Hebræo. Et ſenſus eſt, In manu alterius, quem volueris mittere: quoniam ego non ſum eloquens, neque idoneus ad hanc legationem. Eſt autem Hebraiſmus: *Mittere in manu, aut per manum:* ſignificans mittere per aliquem, quaſi per inſtrumentum idoneum ad illud opus efficiendum: quia manus eſt inſtrumentum ad omne opus: &, vt dicunt Philoſophi, eſt inſtrumentum inſtrumentorum. *Sic Oleaſter.* Hanc etiam lectionem Hebraicam ſequitur Caietanus, & ſic interpretatur. Cùm Moſes quatuor obiectiones ſeu excuſationes attuliſſet Deo, ne mitteretur ab eo legatus ad liberationem Hebræorum: Primā ex inhabilitate, atque imparitate ſua ad tantū munus: ſecundā ex ignoto nomine Dei, tertiā ex futura incredulitate Hebræorū, & quartam ex ſua infacundia, & impedimento: cúmque videret huiuſmodi excuſationes non acceptari à Deo, conuertit denique ſe ad humiliter ſupplicandum, vt non ſe mitteret, ſed alium: non quidem hunc, vel illum definitè, ſed quemcunque Deus eligeret mittēdum. Itaque ſupplicatio hæc Moſis principaliter tēdit ad hoc, ne ipſe mittatur: verùm ne videatur impedimentū petere tanti boni, id eſt, liberationis populi, *Oleaſter. Caietanus.*

format ſupplicationem petendo, vt mittat Deus alium ſibi beneplacentem. *Hac Caietanus.* Noſtræ autem Latinæ lectionis: *Mitte, quem miſſurus es*: hic eſt ſenſus: Dummodò non mittas me, qui ſum maximè indignus, minimeque idoneus tanto muneri; mitte, Domine, quemcunque alium ipſe volueris, qui munere illo dignè perfecteque fungi queat.

21. *Lyranus.* *Rabbi Salomon.* Lyranus exiſtimat, Moſen illis verbis poſtulaſſe, vt Deus potiùs mitteret fratrem ſuum Aaron, quippè qui tum ſenior eſſet, quàm ipſe, tum eloquentior; ob idque tam auctoritate, quàm facultate dignior & aptior. Rabbi Salomon ait, reuelatum eſſe Moſi à Deo, ipſum quidem educturum Hebræos ex Aegypto, non tamen introducturum eos in terram Chanaan; verùm poſt eius mortem hoc effecturum Ioſue: Petiiſſe igitur à Deo putat Moſen, vt quem poſteà miſſurus eſſet Deus ad introducendum populum in terram promiſſionis, eum quoque tunc mitteret ad eũdem populum ex Aegypto educendum. Sed huiuſmodi interpretationes à ſententia verborum Scripturæ, atque à conſilio Moſis, alienæ ac remotæ videntur.

22. Non pauci veterum Doctorum tradiderũt, Moſen illis verbis expetiiſſe à Deo, & poſtulaſſe aduentum Meſſiæ. Hunc enim ipſe nouerat tum ex priuata reuelatione ſibi facta, tum ex Dei promiſſis Abrahæ & Iacob datis, venturum in mundum, vt populum Dei malis omnibus liberaret, æterniſque bonis afficeret: Moſes itaq; petiit, vt Meſſiam illum, quem aliquando miſſurus erat, tunc potiùs mitteret ad hanc populi liberationem perficiendam. Sic hunc locum complures Patrum expoſuerunt: ſed præcipuè Iuſtinus Martyr, & Tertullianus, & Cyprianus, & Euſebius in his, quæ ſcripſerunt aduerſus Iudæos, & Baſilius in cap. *6.* Iſaiæ, ſuper illis verbis: *Ecce ego, mitte me.* Horum ſententiæ adſtipulatur Rupertus, itidemque locum hunc interpretans, cùm memoraſſet illa verba: *Mitte, quem miſſurus es*, ſubdit: Tandem nobis aperuit quid vellet, & quò tenderet toties excuſando ſe Moſes. *Mitte*, inquit, *Domine, quem miſſurus es.* Quem enim Dominus miſſurus erat, cùm hæc ille diceret, niſi eum, qui iam nunc miſſus eſt? & quem Iacob annuntiauerat, expectationem fore Gentium, & deſiderium collium æternorum? Non igitur ex diffidentia, ſalutari imperio miniſtrare recuſabat; ſed ſciens quòd miniſterium ſuum nihil ad perfectum duceret; audebat vrgere Dominum, vt mitteret eum, qui mittendus, & perfectam ſalutem operaturus erat. Et adiungit Scriptura: *Iratus eſt Dominus in Moſen.* Multùm quippè iraſci viſus eſt, quia tenerum pietatis deſiderium valde afflixit in eo, quod ad poſtulata non reſpondit. Nimirum, præ ira humano generi debita, Chriſtum ſuum differens, de illo ſiluit, & alia pro aliis dixit. Iratus eſt itaque Moſi, id eſt, Non ita propitius ei fuit, vt non differret implere deſiderium obſecrantis & dicentis; *Mitte, quem miſſurus es*, aut ſaltem diceret ei: *Mittam poſt tot annos, vel illo tempore*: arbitratus vtique indignum eum ſcire tempora, vel momenta, quæ ipſe poſuiſſet in ſua poteſtate. *Hactenus ex Ruperto.*

Iuſtin. Martyr. Tertullian. Cyprianus. Euſebius. Baſilius. Rupertus l. 1. in Exodum, ca. 18. Geneſ. 49.

23. *Toſtatus.* At enim, hanc multorum & nobilium Auctorum interpretationem Toſtatus hoc refellit argumento: ſi Moſes, inquit, petiiſſet à Deo omiſſionem & aduentum Meſſiæ, proculdubiò aliquid ei Deus ſuper ea petitione reſpondiſſet: nihil autem reſpondiſſe eum legimus. Sed iſta obiectio, infirma, & leuis eſt. Propterea enim nihil ſuper ea re Deus reſpondit Moſi, quòd talis petitio intempeſtiua eſſet, ac nimis præcox: miſſurus enim Deus erat Meſſiam, verùm non eo tempore, ſed multa poſt ſecula: ſic enim & decebat magis, & expediebat. Sed vehementiùs in iſtos Auctores inuehitur Eugubinus, inſcitiæ ac ſuperſtitionis arguere non dubitans eos, qui verba iſta Moſis referunt ad Meſſiam: affirmans, non modò eos talibus interpretamentis non illuſtrare Chriſtianã religionem & diſciplinã, ſed magis etiam infu-

infuſcare,ſimulque ſuam prodere inſcitiam & ſuperſtitionem. Propria eius verba hîc adſcribam:Quidam,inquit,verba hæc Moſis referunt ad Saluatorem noſtrum. Dicam ingenuè,quod ſentio:Non faciunt piè,ſed magis ſuperſtitioſè: hoc enim eſt extorquere diuinas literas. Medium iter ſumendum eſt: & Meſſiæ tribuenda ſunt,quæ eius ſunt:& quæ aliorum ſunt,aliis.Quæ res ſi confundatur, fieri ſine maximo flagitio non poterit.Qui enim,quod in ſacris literis de Meſſia ſcribitur,id ad alias perſonas detorquet,is profectò & impius eſt, & malignos Iudæos imitatur. Qui verò,quæ de aliis dicuntur,ea tribuere vult Meſſiæ,is profectò in eorum referendus eſt numerum,qui ſuperſtitioſi ſunt, & imperitè ſacras literas interpretantur.Hæc tamen dico,vt ſemper recipiamus & approbemus quicquid diuini ſcriptores prodiderunt,ne quorundam ſtultam & barbaram audaciam imitemur. *Sic Eugubinus.*

Eugubinus in Recognitione Pentateuchi ſuper hoc loco Exodi.

Verùm ſatis imprudenter,& audacter carpere auſus eſt Eugubinus tot tantóſque Eccleſiæ Doctores,quibus ipſe nec ſanctitate,nec doctrina,nec auctoritate cōferēdus erat,qui verba Moſis:*Mitte quem miſſurus es*,de Meſſiæ aduentu interpretati ſunt.Nec immeritò ſanè.Etenim diuina Scriptura multis locis Meſſiæ aduentum ſignat vocabulo *Mittendi, & Miſſi*.Nempe,ſic eum appellauit Iacob in illo nobili vaticinio,quod de ipſo edidit Geneſis 49. *Donec*,inquit,*veniat, qui mittendus eſt*.Et Iſaias cap.16.*Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ de petra deſerti*. Et in Euangelio B.Ioannis ſæpenumerò vocatur Miſſus à Patre. Nam etſi Deus multos diuerſis temporibus,tam homines, quàm Angelos miſit in mundum, ob excellentiam tamen Filij Dei,miſſio eius in mundum, ſimpliciter appellatur Miſſio,& ipſe vocatur Miſſus, vel qui mittendus eſt. Solet prætereà in ſacris literis, cùm de inſigni quapiam corporali & temporali liberatione populi Hebræi agitur, mox inferri mentio ipſius Meſſiæ,qui genus humanum ab omni peccato, æternáque morte liberaturus erat:quòd huius liberationis, inſignes illæ corporales liberationes in populo Dei factæ,illuſtrem quandam imaginem prætuliſſent. Exempli cauſa,Geneſ.49.cùm Iacob fore prædixiſſet, vt de tribu Dan,exiſteret aliquando,qui populum Hebræum graui hoſtium ſeruitute liberaret,haud dubiè Samſonem ſignificans,protinus de Meſſia ſubdidit:*Salutare tuum expectabo, Domine*. Et Iſaias cap.7.loquens de liberatione Achaz regis Iuda à coniuratione duorum regum aduerſus ipſum,Syriæ,& Iſraël,proximè adiunxit multa de Meſſiæ aduentu. Similiter Daniel cùm ſupplicaſſet Deo pro liberatione populi Iudaici ex captiuitate Babylonica:Angelus Gabriel,qui ad eum docendum erudiendúmque miſſus fuerat à Deo,multa ei prænuntiauit de Meſſia. Ergo Moſes itidem, cùm ageretur de mittendo liberatore populi Hebræi,optare potuit,& petere à Deo, vt Meſſias, qui aliquando mittendus erat,maturaret aduentum ſuum, & tunc mitteretur,vt eam liberationem Hebræorum ipſe perficeret,cùm ad id muneris perfectè obeundum, ipſe omnium maximè idoneus eſſet.

24. *Iuſta reprehenſio Eugubini.*

Mos Scripturæ.

Dan.c.9.

R QVAR

QVARTA DISPVTATIO.

An peccauerit Moſes, tam multiplici excuſatione, & tergiuerſatione, munus ſibi à Deo iniunctum defugiendo ac recuſando.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 14. Iratus Dominus in Moſen, ait, Aaron frater tuus Leuites, ſcio quòd eloquens ſit, &c.

25. VIDETVR Moſes grauiter peccaſſe, toties, & tam vehementer renitens Dei voluntati & imperio, id enim ſine graui offenſa Dei fieri non potuit. Deinde, Scriptura ait, Deum fuiſſe iratum Moſi: talis autem ita Dei figuratè ſignificat grauem Dei offenſam, grauemque hominis culpam. Adhæc, Dominus dixerat Moſi, Hebræos fidem verbis ipſius habituros: ſic enim ſuprà in cap. 3. ſcriptum eſt: *Et audient vocem tuam.* At Moſes, quaſi Deo non credens, reſpondit, vt poſitum eſt in exordio huius quarti capitis, *Non credent mihi, neque audient vocem meam.* His itaque rationibus permoti quidam Hebræorum, cenſuerunt, Moſen graui & mortifero peccato deliquiſſe, præbendo ſe incredulum & diffidentem verbis, & promiſſis Dei, iuſſiſque renitentem: atque eius peccati pœnam in eo fuiſſe Moſen, quòd Deus noluit eum introducere Hebræos in terram promiſſionis, ſed cùm ad eius terræ conſpectum veniſſet, vita eum priuauit. Sed hoc falſum eſt: tum quia Deus hîc non arguit, neque reprehendit Moſen incredulitatis, aut diffidentiæ, aut contumaciæ: tum quòd cauſa cur Moſes non ſit ingreſſus terram promiſſionis, non alia memoratur in Scriptura, quàm quod Deum offendiſſet ad petram Cades in aquis contradictionis, vt videre licet in libro Numerorum cap. 20. 27. & 32. & Deuteron. cap. 3. Rabbi Salomon arbitratur etiam, grauiſſimè peccaſſe Moſen; ac propter id peccatum fuiſſe priuatum dignitate ac poteſtate ſacerdotali, & pôtificali, quæ ab eo tranſlata eſt ad fratrem eius Aaron. Verùm, hoc futile eſt, ac ridiculum: nam neque Deus vnquam promiſerat Moſi dignitatem ſacerdotalem: nec ei debebatur iure naturæ: cùm ante legem latam, iam inde à Diluuio Noëtico vſque, ſacerdotalis dignitas cum primogenitura coniuncta eſſet, vt qui eſſet primogenitus, etiam ſacerdotali fungeretur munere, Moſes autem non erat primogenitus, ſed Aaron.

Opinio Hebræorum.

26. Ad contrarias autem rationes initio poſitas, quibus probabatur grauiter peccaſſe Moſen, ſic ordine reſpondendum eſt. Ad primam, multiplex illa Moſis excuſatio & tergiuerſatio non proficiſcebatur ex incredulitate vel diffidẽtia, vel timore humano, ſed ex profundiſſima humilitate, & timore Dei: quòd ſe indignum iudicabat functione tanti muneris; & infirmiorem, quàm vt tantæ prouinciæ onus ſuſtinere poſſet. Similiter etiam Saul, indigniſſimum ſe iudicauit, vt crueretur rex Iſraël: & Ieremias ſuæ obtentu inhabilitatis, valde recuſauit munus prædicãdi à Deo ſibi

Solutio rationum.

1. Reg. 9.

ſibi iniunctũ. Sedenim quàm fuerat Moſes humilis & cunctabundus in deſugiendo principatu; tam fuit poſteà, quàm deliberatam Dei voluntatem agnouit, in eo accipiendo obediens, & in eo gerendo ſtrenuus, patiens, fortis, conſtans, & magnanimus. Ad ſecundam rationem ita reſpondeatur: Duplex eſt ira, vna, qua amici inter ſe, ſalua & integra amicitia iraſcuntur, aut parentes ſubiraſcuntur, filiis, talis iræ demonſtratione volentes eos docere, quid agere debeant, & ad id, quod volunt, inducere. Talis profectò fuit, quæ hîc appellatur ira Dei in Moſen. Altera eſt ira grauis, in peccatores, ob ſcelera, grauiſſimis dignos ſuppliciis: cui non fuit obnoxius Moſes, nec de tali ira hîc loquitur Scriptura. Rupertus iram Dei hoc loco figuratè vocatam eſſe interpretatur. Eo namque viſus eſt Moſi iratus Deus, quòd ei obnixè petenti miſſionem & aduentum Meſſiæ, vt ſuprà expoſitum eſt, non ſolùm non annuerit eius optatis atque poſtulatis, verùm nihil planè reſponderit. *Ierem. 1.* *Rupertus.*

Ad tertiam rationem reſponſum ſit huiuſmodi: Deus Moſi dixerat, Hebræos vocem eius audituros: non quidem omnes, aut quoſlibet, ſed propriè ac nominatim ſeniores populi. Hæc ſunt enim Dei verba: *Vade, & congrega ſeniores Iſraël, & dices ad eos, &c.* Et paulò pòſt: *Et audient vocem tuam: ingredierisq́, tu, & ſeniores Iſraël ad regem Ægypti.* Ex quibus verbis apparet, non quoſlibet Hebræos, ſed tãtùm ſeniores populi auſcultaturos eſſe Moſi, dictum fuiſſe à Deo. De hoc autem Moſes non dubitauit: ſciebat enim illos eſſe viros bonos, & timentes Deum, peritoſque rerum diuinarum; quique Moſen, propter eximiam eius ſapientiam, & virtutem, vſque à prima ætate multis rebus ſpectatam, magnifacerent, & venerarentur. Iſti námque memoria repetentes, atque reputantes ſecum, quod prædixerat Deus Abrahæ, vt traditur Geneſis 15. Semen eius ſeruiturum, & afflictum iri in terra aliena, & poſt quadringentos annos liberatum iri ea ſeruitute magna cum gloria & opulentia: comperiebant tempus illud liberationis prædictum à Deo, iam veniſſe. Ob has igitur cauſas non dubitabat Moſes, quin ſeniores ac ſapientes populi ſibi aſſenſuri, & crediturí eſſent. Verùm dubitauit Moſes de vulgo Hebræorum, quod nouerat eſſe ignauum, atque inſtabile, & incredulum, ac duræ ceruicis, quod niſi multis & admirandis prodigiis perſuaſum & permotum, atque conuictum, non erat fidem verbis, & mandatis Moſis habiturum. Ergò quòd Moſes dixit initio huius quarti capitis: *Non credent mihi, neq́, audient vocem meam: ſed dicent, Non apparuit tibi Dominus*, hoc, inquam, Moſes dixit, non de ſenioribus populi, ſed de vulgo: Ioſephus quidem certè lib. 2. Antiquitatum, ſcribit tria illa ſigna fuiſſe Moſi data à Deo, non quòd ille verbis Dei non crederet, aut promiſſis diffideret; ſed vt talibus portentis populũ ſuopte ingenio incredulum ad id credendũ pertraheret. Hæc enim facit Moſen loquentem cum Deo: Potentiæ tuæ, Domine, quam & ego veneror, & Maiores mei coluerunt, non ſum tam inſanus, vt parere dubitem. Attamen ego dubito, quomodo ego vir priuatus, & nullis viribus præditus, vel meis popularibus perſuadere potero, vt relicta terra, quam habitant, aliam ignotam ipſis, multóque labore parandam, me duce quærãt: vel tametſi hoc illis perſuaſero, quomodo rex Pharao ſit cogendus, vt Hæbræos dimittat, quorũ opera, & induſtria cõſtat Ægyptiorum fęlicitas. *Sic Ioſephus.* 27. *Exodi. 3.* *Ioſephus.* 28.

Thoſtatus & Caietanus putant Moſen peccaſſe, non quidem peccato graui, & mortifero, ſed leui, & veniali. Non peccaſſe eum mortaliter, argumentatur Thoſtatus ad hũc modum: Peccatores non exaudit Deus, *vt patet Ioann. 9.* ſed Deus exaudiuit petitionem Moſis, dando ei Aarõ fratrem ſuum ſocium eius legationis iuxta eius petitionem: ergo non peccauit mortaliter. Deinde, ſi grauiter peccaſſet, non feciſſet eum Deus liberatorẽ Hebræorũ, & ducem, & legiſlatorem: nec tantam *Thoſtatus. quæſtione 6 in c 4. Exodi.* *Opinio Thoſtati & Caietani Moſen peccaſſe venialiter, diſcutitur.*

 ei

ei dediſſet poteſtatem tot tantaque ſigna faciendi. Adhæc, ſi Moſes peccaſſet per contumaciam obſirmato animo repugnans imperio & voluntati Dei, fuiſſet profectò grauiſſimum peccatum: contempſiſſet enim Deum quodammodò in propria perſona: non ergo illud tuliſſet impunè, ſed maxima quapiam fuiſſet à Deo pœna punitus. At nulla pœna mulctatus eſt, non ergo peccauit. Quare dicendum eſt, peccaſſe eum venialiter, quoniam præter rationem puſillanimis, & timidus fuit. Cùm enim Deus ei diceret, non eſſe timendum accipere legationem illam, nihilominùs tamen ipſe aliquo modo timebat, & cunctabatur accipere. Non fuit tamen magna puſillanimitas, nec immodica cunctatio, quia talis fuiſſet mortale peccatum, vtpotè multùm declinans à medio rectæ rationis. Modica autem declinatio, pro leui culpa ducitur. *Sic Thoſtatus.*

Caietanus.

Caietanus itidem ſentit & tradit in expoſitione huius loci Exodi. Et primùm probat peccaſſe Moſen ex eo, quòd dicitur iratus ei fuiſſe Deus. Si enim culpa vacaſſet petitio Moſis, nequaquàm ei fuiſſet iratus Deus: ſed eo ipſo, quòd iratus ei deſcribitur, manifeſtatur culpa eius: ſiquidem ira Dei, iuſtitia eſt punitiua. Et verè culpa fuit poſt omnes excuſationes eius excluſas à Deo, adhuc inſtare, vt non mitteretur: cognita ſiquidem ſufficienter diuina voluntate, non eſt fas etiam humiliter ſupplicando petere oppoſitum. Quod autem Moſis peccatum fuerit leue ac veniale, demonſtrat Caietanus ex lectione Hebraica huius loci, quæ ſic habet: *Et iratus eſt furor Iehouah in Moſen.* Quod leuis, inquit, fuerit culpa Moſis, teſtatur lectio Hebræa, dicendo, non quòd iratus eſt Deus, ſed quòd iratus eſt furor Dei, vt more humano ſignificaretur ira per modum paſſionis repentinæ: ac ſi de homine aliquo loquente diceremus, quòd accenſa eſt cholera eius, tanquã non ipſe ex propoſito eſſet iratus, ſed cholera eius. Pari ſiquidem ſimilitudine deſcribitur furor Dei iratus, tanquam non ipſe Deus, ſed repentinus furor eius ſit iratus, culpa ſiquidem Moſis exigebat, ſcribi Deum, more humano tanquam repente excandeſcentem. *Hæc Caietanus.*

Auctoris ſententia Moſen diuinæ ad Pharaonē miſſioni reluctando nihil peccaſſe.

At mihi verius dictu videtur, Moſen nihil peccaſſe, quinetiam probè, ac lauda-
29. biliter feciſſe. Ad hanc opinationem adducit me non ſolùm eximia virtus & ſanctimonia Moſis, toties, tantumque laudata in ſacris literis, verùm etiam auctoritas grauiſſimorum Eccleſiæ Doctorum, Gregorij, Baſilij, & Hieronymi, excuſationes illas Moſis & tergiuerſationes non modò vindicantium à peccato, ſed etiam mirificè laudantium. Ac B. quidem Gregorius in lib. 35. Moralium, cap. 13. egregiè diſputat exemplo Moſis, obedientiam, cùm imperantur nobis honorifica & proſpera, cunctabundam, & timidam eſſe debere, & aliquatenùs renitẽtem: Cùm autem præcipiuntur dura & aſpera, vltrò & alacriter, & promptè ad talia iuſſa offerre ſe debere. Ponam hîc aurea eius verba: Debet, inquit, obedientia & in aduerſis ex ſuo aliquid habere, & in proſperis nihil omninò ex ſuo habere: quatenus & in aduerſis tantò ſit glorioſior, quantò diuinæ diſpoſitioni etiã ex deſiderio iungitur, & in proſperis tantò ſit verior & ſincerior, quantò à præſenti gloria, quam diuinitùs percipit, funditùs ex animo ſeparatur. Moſes, Domino per Angelum in igne loquente, vocatus eſt, vt liberando populo Hebræo præeſſet: Sed quia apud ſe mente humilis extitit, oblatam protinus tanti regiminis gloriam expauit: móxque ad infirmitatis patrocinium recurrit, dicens: *Obſecro, Domine, non ſum eloquens.* Et ſe poſtpoſito, alium depoſcit, dicens: *Mitte quem miſſurus es.* Ecce, cum auctore linguæ loquitur, & ne tanti regiminis poteſtatem ſuſcipiat, elinguem ſeſe cauſatur. Paulus verò diuinitùs ire Hieroſolymam iuſſus, cùm prophetante Agabo cognouiſſet, magna ſibi mala parata eſſe Hieroſolymis, magno animo reſpondit: *Ego non ſolùm alligari, ſed & mori in Hieruſalem paratus ſum pro nomine Dei:* atque

An obedientia, æquabili affectione animi, quælibet Superiorum iuſſa capeſſere debeat.

Gregorij aurea ſententia.

Acto. 20.

inſti

inſtitutum iter magno animo proſequens diuina iuſſa peregit. Moſes itaque precibus renititur, ne Hebræo populo præferatur: Paulus ad aduerſa prompto animo ducitur. Ille præſentis poteſtatis gloriam, Deo, voluit, iubente, declinare:iſte, Deo aſpera & dura diſponente, ſe ſtuduit ad grauiora præparare. Præeunte igitur vtrorúmque ducum infracta virtute inſtruimur, vt ſi obedientiæ palmam apprehendere veraciter nitimur, proſperis huius ſeculi, ex ſola iuſſione, aduerſis autem etiam ex deuotione militemus. *Sic Gregorius.*

Idem in prima parte Paſtoralis curæ, cap. 7. docet, prædicationis officium quoſdam laudabiliter appetere, & alios etiam laudabiliter recuſare, nec niſi coactos accipere; exemplo Iſaiæ & Hieremiæ, quorum ille vltrò ſe obtulit Deo mittendum, dicens: *Ecce ego, mitte me*: hic, ne mitteretur, humiliter reluctatus eſt, dicens: *A, a, a, Domine Deus, ecce ego neſcio loqui, quia puer ego ſum.* Sed nec Iſaias mitti petiit, niſi poſtquàm audiuit ſe calculo ignito per Seraphin ab omni peccato purgatum: nec Hieremias obfirmarè reſtitit, ſed denique obediuit. Et poſt hæc ſubdit Gregorius hæc verba: Vtrumque hoc Moſes miro opere expleuit, qui præeſſe populo Hebræo & noluit, & obediuit, ſuperbus enim fortaſſe fuiſſet, ſi ducatum plebis innumeræ, ſine trepidatione ſuſcepiſſet: & rurſus ſuperbus extitiſſet, ſi auctoris imperio obedire recuſaſſet. Vtrobique ergò humilis, vtrobique ſubiectus: & præeſſe populis, ſemetipſum metiendo, noluit, & tamen de imperantis viribus præſumendo conſenſit. Hinc ergò quique præcipites colligant, cum quanta culpa, ex appetitu proprio cæteris præferri non metuunt, ſi ſancti viri, plebium ducatum ſuſcipere, Deo etiam iubente, timuerunt. Moſes, ſuadente Domino, trepidat: & infirmus quiſque, vt honoris onus ſuſcipiat, anhelat: & qui ad caſum valde vrgetur ex propriis, humerum libenter, opprimendum oneribus ſubmittit alienis: quæ egit, ferre non valet, & auget quæ portat. *Hæc Gregorius.* *Iſaiæ 6.* *Hierem. 1.*

S. Baſilius in Commentariis ſuis in Iſaiam, tractans illa verba Eſaiæ: *Ecce ego, mitte me*, ponit hanc quæſtionem, Quomodò Iſaias, & Moſes, qui fuerunt viri ſanctiſſimi, contrarias ſuper ſimili re, habuere animi ſententias, & affectiones? Nam cùm Deus mittere vellet Moſen ad liberandum populum Hebræum, ille ſæpius legationem illam deprecatus, & abnuens, dicebat: *Obſecro, Domine, non ſum eloquens.* Et: *Mitte quem miſſurus es.* Iſaias verò, qui nominatim nõ mittebatur à Deo, vltrò & alacriter ſe mittendũ obtulit. Sed enim affectus Sanctorum, ſi quando inter ſe contrarij videntur circa eandem rem, non ſunt tamen cõtrarij. Ac Moſes quidem cognoſcens cauſam cur mitteretur, extrahebat tempus deprecando & recuſando, reſpiciens videlicet ſuperbũ, & peruicax, & inexorabile cor Pharaonis, ſimúlque contumax ingenium, & inſtabilem animum, & duram ceruicẽ Hebræorum. Quocircà dicebat, *Quis ego ſum, vt vadã ad Pharaonem, & educam populũm ex Ægypto*: Et rurſum de Hebræis dicebat: *Non credent mihi, neque audient vocẽ meam: ſed dicent: Non apparuit tibi Dominus.* Atque hoc fuiſſe conſilium, & ſenſum animi Moſis, declarantur, quæ idẽ ipſe poſt eductũ populũ, in deſerto dixit, & fecit. Cùm enim Deus vituli adorati crimẽ, propter ipſum condonans populo, dixiſſet ei: *Vade, & duc in viam populum hunc, ego mittam Angelum meum ante te*: Moſes renuens ac reclamans, dixit: *Niſi tu ipſe, Domine, proficiſcaris nobiſcum, non eſt neceſſe nos hinc emigrare.* Quæ obſecro fuit iſta dicentis mens & ſententia Moſis? Nimirum populus ille erat ad peccandũ procliuior: quapropter eius indigebat præſentia, quam penes eſt poteſtas remittendi peccata: Angeli verò, peccata quidẽ vlciſci poſſunt, condonare autem & remittere non poſſunt. Eam ob rem efflagitauit Moſes aduentum Dei, dicens: *Elige alium, quem mittas*: hoc eſt: Qui verus es legifer ipſe venito, qui ſaluos facere nos potes; qui ſolus poteſtatem habes remittendi peccata. 30. *Iſaiæ 6.* *Comparatio inter Moſem & Iſaiam, lucuclentè tractata à B. Baſilio.* *Exodi 32.*

Sed quia nondum venerat plenitudo temporis, quo mittendus erat in mundum Filius Dei, ad aſſumendam à Deo Verbo Humanitatem, oportebat pluribus typicis figuris præſignari, ob eas cauſas Moſis petitio minimè tunc exaudita fuit. *Hactenus ex Baſilio.*

31. *S. Hieron.* S. Hieronymus in epiſtola 142. quam ſcripſit ad Damaſum Papam ſuper viſione Iſaiæ, & Triſagio, refert diſputationem cuiuſdam Hebræi præceptoris ſui differentis, vter meliùs fecerit, Moſes-ne, qui cùm à Deo mitteretur ad populum liberandum, multiplici excuſatione recuſauit ire, dicens: *Precor, Domine, non ſum dignus, &, Prouide alium, quem mittas.* An Iſaias, qui cùm non eſſet electus, vltrò ſe obtulit, dicens: *Ecce ego, mitte me.* Summa porrò eius diſputationis fuit huiuſmodi: In eo, quod fecit Moſes, valde prædicandam eſſe eius humilitatem & manſuetudinem, & ſe indignum iudicans miniſterio Dei, ob eam ipſam cauſam maior effectus eſt. Iſaias quoque non tam ſuo merito, quàm miſericordia Dei confiſus, poſtquam à Seraphim audierat ſe purgatum ab omni peccato, otio noluit torpere, ſed vltro in miniſterium Dei, quaſi à peccatis mundatus, zelo ſe obtulit fidei. Ex quo manifeſtè poteſt intelligi, & Iſaiā rectè poſt purgata labia ſua, in Dei ſe obtuliſſe miniſterio: & Moſen ſuæ conſcium infirmitatis, & tanti muneris magnitudine territum, laudabiliter etiam tam magnum miniſterium recuſaſſe.

32. *Cur Moſis virga dicta ſit virga Dei.* Super illis verbis: *Reuerſus eſt (Moſes) in Ægyptum, portans virgam Dei in manu ſua*: quæreret fortaſſe quiſpiam, cur virga illa, quam ferebat Moſes, vocata ſit virga Dei. Verùm in promptu eſt cauſa. Deus nempe mandauerat Moſi, vt ſuprà dictum eſt, vt eam ferret in Ægyptum. Et primum quidem illorum trium prodigiorum, de quibus ſuprà diſſeruimus, à Deo factum eſt in illa virga, primùm in draconem transformata, & rurſus in priorem virgæ ſpeciem, & naturam reformata. His adde, quòd breui Deus per illam virgam ingentia facturus erat prodigia in Ægypto. *Hebræorum figmenta.* Hebræi prætereà duas cauſas commenti ſunt: quarum altera eſt, virgam illam fuiſſe quadrilateram, atque in ea fuiſſe nomen Dei *Tetragrammaton* expreſſum, ſingulis eius nominis literis, in ſingulis virgæ lateribus inciſis. Alteram cauſam reddunt huiuſmodi, virgam illam fuiſſe natam in horto ſoceri Moſis, qui dictus eſt Iethro: & cùm multi euellere conati eam fuiſſent, nulla tamen vi extrahere potuiſſe, donec Moſes, nullo labore, maximáque facilitate ipſam euellit. Hac virga dicunt Moſen proſperè gregem ſuum pauiſſe, & quocunque volebat, ſine labore egiſſe, eadémque virga infeſtas gregi beſtias, magno iniecto illis terrore arcuiſſe. *Artapan.* Artapanus (vt refert Euſebius lib. 9. de præparatione Euangelica, cap. vltimo) memoriæ tradidit, virgam, qua Moſes tot edidit in Ægypto miranda, magno deinceps in honore fuiſſe apud Ægyptios. Namque propter illius virgæ memoriam & venerationem, ait, vbique apud Ægyptios in templo Iſidis, baculum poni & coli: *Moſis virgam religiosè coluerunt Ægyptij.* Iſidem enim putant illi terram eſſe, quæ baculo illo percuſſa, tot monſtra & prodigia produxit.

QVIN-

Digitized by Google

QVINTA DISPVTATIO.

Quem voluerit Dominus occidere in diuerſorio, Moſen-ne, an filium eius, & cur.

SVPER ILLIS VERBIS:

Cúmque eſſet in itinere in diuerſorio, occurrit ei Dominus, & volebat occidere eum. *Verſu 24.*

QVATVOR ſuper his verbis diſquirenda ſunt. Quis voluerit occidere, & quem, & quomodò, & cur Latina tranſlatio appellat Dominum, eum, qui occidere voluit, quod nomen communiter in Angelo, & Deo dicitur: Hebraicè eſt nomen Dei *Tetragrammaton*: at in editione Grȩca, & in Paraphraſi Chaldaica, expreſsè nominatur Angelus. Et certè immediatè & perſonaliter Angelus erat: repræſentatiuè autē & auctoritatiuè Deus; qua de re copioſè diſputauimus ſuprà circa initium tertij capitis. Sed quem voluit occidere? Gloſſa interlinearis ait, intelligi poſſe vel Moſen, vel eius filium, qui tunc circuncisus eſt. S. Auguſtinus, licèt verba Scripturæ ad vtrumque referri poſſe dicat, propenſior tamen videtur ad opinandum, referri debere ad filium Moſis. Sic enim ſcribit, tractans quæſtionem vndecimam in Exodum; Primùm quæritur, quem volebat Angelus occidere; vtrùm Moſen, quia dictum eſt: *Occurrit ei Angelus, & quærebat eum occidere*: Nam cui putabitur occurriſſe, niſi ei, qui vniuerſo ſuorum comitatui præfuit, & à quo cæteri ducebantur? An puerum quærebat occidere, cui mater circumcidendo ſubuenit? vt ob hoc intelligatur occidere voluiſſe infantem, quia non erat circumciſus: atque ita ſancire voluiſſe præceptum circumciſionis ſæueritate vindictæ. Quanquam etiam ſi de Moſe accipere quiſquam voluerit, non eſt magnoperè reſiſtendum. *Sic Auguſtinus.*

33. *Quis voluit occidere Moſen.* *Quem voluerit Angelus occidere, Moſen-ne, an filiū eius.* *S. Auguſt.*

Sed tam Hebræi, quàm plerique interpretes verba Scripturæ ad cædem Moſis referunt: quod mihi etiam, & narrationi Scripturæ, & rationi congruentius videtur. Etenim nulla erat in infante culpa, nulláque cauſa cur occideretur ob circumciſionis omiſſionem; cuius culpa non penes ipſum, ſed in parentibus reſidebat. Quòd ſi Angelus occidere infantem voluiſſet, ipſe Moſes potiùs, quàm vxor eius, confeſtim ei ſubueniſſet circumcidendo eum: ſed quia ipſummet voluit Angelus occidere, idcircò prȩſentis mortis periculo vehementer perterritus, atque animo conſternatus, non valuit ſubuenire filio, atque eum circūcidere, ſed vxor extremum viri periculum videns, circumciſionem infantis perfecit. Tertullianus tamen periculum mortis refert ad filium Moſis, in libro contra Iudæos, ita ſcribens: Filius Moſis ab Angelo præfocatus fuiſſet, niſi Sephora, mater eius, calculo præputium infantis circuncidiſſet. *Tertullian.*

Tertio loco quæri dignum eſt, Quemadmodum Angelus voluerit occi- 34.

Digitized by Google

Quomodo Angelus voluerit occidere Moſen. dere Moſen. Theodoretus, & Diodorus Tharſenſis indicant, Angelum appa- ruiſſe Moſi diſtricto gladio, & minimitabundum ei mortem. Similiter at- que Balaam inſidentem aſinæ, apparens Angelus diſtricto gladio necare vole- bat, vt traditur Numerorum 24. Alij dicunt, Moſen grauiſſimo quodam & le- thali genere morbi, percuſſum fuiſſe ab Angelo: atque ob eam cauſam non Moſen, vti conueniens erat, ſed vxorem eius operatam eſſe circuncisionem.

Tertullian. Tertullianus verbis proximè memoratis ſignificat, Angelũ voluiſſe præfocare filiũ Moſis. Rabbi Salomon, more ſuo fabulatur atque nugatur, Angelum apparuiſſe Moſi ſpecie ingentis draconis, Moſenque hianti ore abſorbuiſſe vſque ad locũ circuncisionis, reliqua parte corporis extra os draconis pendente. Quod videns Sephora vxor Moſis, intellexit, id Moſi accidiſſe, quòd filium non circuncidiſ- ſet: quocircà confeſtim arrepta petra acutiſſima, circuncidit infantem: ſtatím- que draco rurſus Moſen ex ore ſaluum, atque incolumem euomuit. *Rabbi Salomonis ridiculum figmentum.*

35. Reſtat quarta quæſtio, cur Angelus voluerit Moſen occidere: Tres cauſas ab au- ctoribus traditas, hîc breuiter cõmemorabo. Quidã hãc fuiſſe putãt cauſã, quòd Moſes parùm fideliter, ac prudẽter, ac ſedulò feciſſet, qui tãta functurus legatione, ſecum duxiſſet vxorem & filios, futuros proculdubiò oneri, & impedimento in illo negotio ſibi diuinitùs commiſſo peragendo. Quocircà Moſes ex hoc loco, vel minis Angeli perterritus, vel admonitu & ſuaſu Aaron adductus, vxorem & filios remiſit ad ſocerum, quos ille, poſteaquàm Moſes, eductis ex Ægypto He- bræis, ad montem Sina commorabatur, reduxit ad eum, vt infrà dicitur, capite 18. Hoc ſanè ſignificat B. Auguſtinus in ſermone 86. de tempore. Nam citans illa verba Scripturæ ex hoc 4. capite Exodi: ***Leuauit Moſes Sephoram vxorem ſuam, & veniebat in Ægyptum, & aſtitit Dominus contra eum, & volebat occidere eum.*** Sub- dit hæc: Forſitan ex hoc loco poſſumus intelligere, quòd diſplicuerit Deo, quòd Moſes tanta facturus mirabilia, vxoris impedimentum ſecum ducere voluerit in Ægyptum. Vnde datur intelligi, quòd ex illo loco remiſerit vxorem ad ſocerum, quam tamen ille poſteà ad Moſen in deſerto verſantem reduxit. *Sic ibi.* Et in quę- ſtione 12. in Exodum: Quomodò, inquit, dicitur hîc Moſen vxorem & filios duxiſſe in Ægyptum, cùm infrà ſcriptum ſit, Iethro ſocerum eius, cùm iam Mo- ſes populum eduxiſſet ex Ægypto, duxiſſe ad eum vxorem, & filios eius? Sed in- telligendum eſt poſt illam, quæ ab Angelo futura erat, interfectionem Moſis, vel infantis, reuerſam fuiſſe vxorem cum filiis. Nam quidam putauerant, ob id An- gelum terruiſſe, ne ad impedimentum miniſterij, quod diuinitùs impoſitum Mo- ſes gerebat, fœmineus ſexus comitaretur. ***Hæc Auguſtinus.*** *Exodi 18.*

36. Ita quoque opinati ſunt Euſebius Emiſſenus, & Cæſarienſis: Aiunt enim Mo- ſen ducendo ſecum vxorem, & filios in Aegyptum, præ ſe tuliſſe, & ſuſpicionem Hebræis afferre potuiſſe, non omninò ſe credere, aut ſperare Hebræos liberatum iri ſeruitute Aegyptiorum, & profecturos fore in terram ipſis promiſſam. Si enim hoc putaſſet, ac pro certo habuiſſet, quid opus erat vxorem & filios ſecum ducere in Aegyptum? Expeditiùs namque, commodiúſque erat, relinquere eos in terra Madian apud ſocerum: vt in itinere, quod illac facturus erat, poſteà eos acciperet: Dei enim iuſſu ductus erat Hebræos ad montem Horeb, cui vi- cina eſt terra Madian. Verùm Theodoretus excuſat Moſen, affirmans, non po- tuiſſe eum ſine vxore, ac liberis abire abſque graui offenſione ſoceri, ſuſpicaturi, velle ipſum repudiata Sephora, aliam in Aegypto vxorem ducere: ob ídque pro- fectionem eius vel impediturí, vel certè retardaturi. Nec fuiſſe cauſam iræ, atque comminationis Domini aduerſus Moſen, eam, quam iſti auctores tradunt, ſatis indicat narratio Scripturæ in hoc loco, vbi nihil de iſta re ſignificatur, *Euſebius Emiſſenus. Cæſarienſis.*

ſed

ſed tantùm de circumciſione filij.
Diodorus & Theodoretus cauſam, cur Moſen Dominus occidere voluerit, hâc 37.
fuiſſe tradunt. Cùm Moſes valdè timeret Pharaonem & Ægyptios, multumque de *Opinio Diodori, & Theodoreti.*
incredulitate populi Hebræi dubitaret, timidè, diffidenterque iuſſa Dei executu-
rus, proficiſcebatur in Ægyptum. Quapropter voluit Deus timorem illum Moſis
maiori alio quodam timore, ſicut clauus clauo truditur, ex eius animo penitùs ex-
trahere. Angelus itaque mortem ei comminatus eſt; perinde quaſi & diceret: Tu
nimium formidas Pharaonem: at enim me timere magis deberes, quippè qui poſ-
ſum te, vt vides, nullo negotio interimere. Poſui hîc verba Theodoreti, quæ ſunt *Theodoretus*
huiuſmodi: Cur Angelus voluit interficere Moſen? Vxor Moſis id putabat propte-
reà factum eſſe, quia puerorum alter non eſſet circumciſus ſecundum legem He-
bræorum, ideoque protinus eum circumcidit. Quidam putant cauſam fuiſſe, quòd
Moſes ad liberandum Hebræos miſſus à Deo, coniugem itineris ſociam habere
voluiſſet. Quos vtique animaduertere oportebat, Moſen, ne ſocero ſuſpicionem
moueret, vxorem ſe contemnere, vel alteram ei præferre velle, illam aſſumere coa-
ctum eſſe; non autem quòd perfunctoriè diuinum præceptum exequeretur; nam
mox, occaſionem nactus ab Angelo, iuſſit illam ad ſuos cognatos reuerti. Aliud
igitur quippiam moliebatur Angelus, dum gladium euaginatum oſtentabat. Mo-
ſes quippè, cæteroquin vir magnus, metuebat Pharaonem, vt indicant illa eius
verba: *Quis ſum ego, vt vadam ad Pharaonem regem Ægypti?* Minabatur igitur illi
pœnam mortis Angelus, metum minorem videlicet, maiori metu repellens: Perin-
de ac ſi per enſem illum nudatum dixiſſet ei, ſi Pharaonem timuiſti, me multò ma-
gis timebis, qui modo inuiſibili te vulnerare poſſum. *Hæc Theodoretus.* Verùm hanc
interpretationem, & opinionem, licet acutè ſatis cogitatam, reſpuit tamen Scri-
pturæ narratio, longè diuerſam illius Angelicæ interminationis cauſam indicans.
Germanam itaque & propriam cauſam cur Angelus Moſen interimere volue- 38.
rit, ego fuiſſe cenſeo, quòd filium ſuum, quo tempore oportebat, non circumcidiſ-
ſet; contra fœdus Dei percuſſum cum Abraham & poſteris eius, vt dicitur Geneſ.
17. Id verò culpabilius videbatur, & vituperabilius in Moſe: is enim mox futurus
legiſlator, & imperator Hebræorum, legem de Circumciſione denuò illis ſancire
debebat: At

Turpe eſt doctori, cùm culpa redarguit ipſum. "

Ita ſentit Hebræorum doctiſſimus Rabbi Dauid Kimhi, & de noſtris Iſidorus Pe- *Rab. Dauid Kimhi:*
luſiota, Rupertus, Lyranus, Thoſtatus, Caietanus, & multis ante iſtos ſeculis Ter- *Iſidorus Peluſiota.*
tullianus. Nam etſi periculum mortis non ad Moſen refert, ſed ad filium eius, cau-
ſam tamen periculi fuiſſe dicit, quòd filius eius incircumciſus eſſet. Sic enim habet *Rupertus.*
in eo libro, quem fecit aduerſus Iudæos: Filius Moſis ab Angelo præfocatus fuiſ- *Lyranus.*
ſet, ſi non Sephora mater eius, calculo præputium infantis circumcidiſſet; & ideò, *Thoſtatus.*
ſi ſalutem circumciſio omni modo attuliſſet, etiam ipſe Moſes in filio ſuo non in- *Caietanus.*
termiſiſſet octauo die circumcidere eum, quando conſtat Sephoram coactam ab *Tertullian.*
Angelo, id feciſſe in itinere. Conſideremus itaque, quòd non potuerit vnius in-
fantis coacta circumciſio omni populo præſcribere, & quaſi legem huius præce-
pti condere in ſalutem. Nam prouidens Deus, quòd hanc circumciſionem, in ſi- *Roman. 4.*
gnum, non in ſalutem daturus eſſet populo Iſraël, idcircò filium Moſis, ducis futu-
ri, inſtigat circumcidi, vt cùm cœpiſſet per eum populo dari præceptum Circum-
ciſionis, non aſpernaretur populus, videns exemplum in iudicis filio iam celebra-
tum. *Sic Tertullianus.*
Si quis autem quærat, cur Moſes non ante circumcidiſſet filium ſuum; reſpon- 39.
det Rupertus, Moſen in terra aliena, & cùm vxorem haberet alienigenam, & apud *Rupertus.*

ſocerum alienigenam habitaret, id facere non potuiſſe, cognatis omnibus maxi-
mè repugnantibus. Sic enim ait capite vigeſimo libri primi Commentariorum in
Exodum: Cur Angelus volebat occidere Moſen? Quia filios ſuos non circumcide-
rat. Verùm hoc in terra aliena, & obſiſtente vxore alienigena, facere nequiuerat.
Igitur vidente Sephora, voluit Dominus occidere Moſen, vt quæ ratione adduci
noluerat, præſentia periculi cognoſceret, ſalutare eſſe poſteris Abrahæ, eorum in-
fantes circumcidi, Nihil ergò cunctata, quid potiùs eligeret, necém ne viri, an
filiorum circumciſionem; tulit illicò acutiſſimā petram, & circumcidit præputium
Thargum Hieroſolymitanum. filij ſui. *Ita Rupertus.* Eandem quoque ſententiam habet Thargum Hieroſolymi-
tanum, exponens hunc locum Exodi: Et præſcidit, inquit, præputium filij, ap-
plicuitque ipſum ante pedes Angeli deuaſtatoris, dicens: Sponſus meus volebat
circumcidere puerum, at ſocer eius non permittebat ei. Nunc ergò propitius eſto
propter ſanguinem circumciſionis pueri, peccatis ſponſi mei. Cumque reliquiſſet
eum, cum laude dixit Sephora: Quàm gratus eſt ſanguis circumciſionis, qui eri-
puit ſponſum meum de manibus Angeli mortis? *Sic Thargum.* Sed enim haud qua-
quam veriſimile eſt, Moſen, virum nempe ſanctiſſimum, & religioſiſſimum Dei
cultorem, & præceptorum eius fideliſſimum obſeruatorem, tam graue, tam anti-
quum, tam generale, tamque neceſſarium de Circumciſione præceptum Dei, pro-
pter eam cauſam, violari paſſum eſſe. Nec vana eſt coniectura, Madianitas, vt de-
ſcendentes ex Madian filio Abrahæ, ex coniuge Cetura, vt ſcriptum eſt Geneſ. 25.
non fuiſſe expertes Circumciſionis, & Sephora ſtatim circumcidens infantem, ſa-
tis indicauit ſe iſtius ritus eſſe peritam.

40. Sed enim illud officere huic ſententiæ videri poſſet, quòd Hebræi per annos
propè quadraginta, quibus verſati ſunt in deſerto, impunè omiſerunt circumciſio-
Locus Ioſue, c. 5. nem ſuorum infantium, vt traditur Ioſue 5. illis verbis: *Populus, qui natus eſt in
deſerto per quadraginta annos itineris latiſſimæ ſolitudinis, incircumciſus fuit, &c.* Non
igitur tam ſeuerè puniendum fuiſſe videtur in Moſe, quod abvniuerſo populo He-
bræo tot annis impunè factum eſt. Verùm ſcire conuenit, Hebræos in deſerto, ſine
crimine circumciſionem infantium omiſiſſe. Ad id autem probandum, ſatis argu-
menti eſſe debet, quòd nuſquā in Scriptura legimus, Hebræos fuiſſe de tali omiſ-
ſione reprehenſos: cùm eorum tamen haud multò maiora ſcelera non diſſimulet
Scriptura, ſed acriter accuſet, & reprehendat. Nec Moſes religioſiſſimus vtique
Dei præceptorum cultor & obſeruator, tam diutinam diuinæ legis de circumciſio-
Numer. 15 ne, violationem, in populo Hebræo paſſus eſſet. Nam ſi hominem in die Sabbathi
colligentem ligna, lapidibus obrui iuſſit, non minori profectò ſeueritate in vio-
latores præcepti Circumciſionis animaduertiſſet: quippè obſeruatio & religio
Circumciſionis, grauior & ſanctior quàm Sabbathi, (vt Dominus noſter docuit
Ioannis 7.) apud Iudæos habebatur.

41. Cauſa porrò cur omiſſio Circūciſionis in deſerto inculpabilis fuerit, duplex tra-
ditur. Altera eſt, quòd Circumciſio data erat, vt eſſet ſignum quoddam ſenſibile
diſtinctiuū poſterorū Arbahæ à cæteris gentibus, tali autem ſigno non erat opus
in deſerto, vbi populus Hebræus ſolitarius, ſeparatusq; à cæteris gentibus fuit per
Theodoret. illos quadraginta annos. Hanc cauſam reddit Theodoretus in quæſtione 2. in li-
brum Ioſue, his verbis: Vbi liberati ſunt Hebræi à ſeruitute Ægyptiorum, & ege-
runt vitam in deſerto, non poſtulauit Deus, vt lex Circumciſionis ſeruaretur ab ip-
ſis, neque pœnas trāſgreſſionis exegit; quoniam enim apud ſe viuebant, non per-
mixti nationibus alienis, non egebant ſignaculo Circumciſionis. At verò poſteà
cùm introduxit illos in terram promiſſam, circumcidi præcepit, ne per conuerſa-
tionem cum extraneis, pietas labefactaretur. Si enim contingeret quempiam de-

cipi,

cipi, facilè erat, perſpecta nota, in gregem recipi: ſicut oues aliquo ſigno notatæ, ſi errent, reperiuntur. *Sic Theodoretus.* Similia ſcribit Damaſcenus in libro 4. de fide Orthodoxa, cap. 26. Circumciſio, inquit, ante legem data eſt Abrahæ, poſt benedictiones & repromiſſiones, ſignum diſtinguens ipſum, & poſteros eius à Gentibus, cum quibus verſarentur. Quod ex eo manifeſtum eſt, quòd cùm in deſerto, quadraginta annis Iſraël ſolus, & per ſeipſum verſatus fuerit, nec commixtus alteri genti, quotquot tunc in deſerto generabantur, nequaquam circumcidebantur. Sed cùm Ioſue traduxit eos per Iordanem, circumciſi ſunt, & data eſt ſecundò lex Circumciſionis. Siquidem in Abraham primò data fuerat lex Circumciſionis: deinde ceſſauit in deſerto quadraginta annis; & rurſus ſecundò dedit Deus Ioſue legem Circumciſionis poſt tranſitum Iordanis, vt in libro Ioſue ſcriptum eſt; *Fac tibi cultros petrinos de petra rupis, & ſedens circumcides filios Iſraël ſecundò. In quadraginta enim & duobus annis conuerſatus eſt Iſraël in ſolitudine, & propter hoc incircumciſi erant ipſorum plurimi bellatores.* Quare ſignum erat Circumciſio diſcriminans Iſraël à Gentibus, quibus cum diuerſabatur. *Sic Damaſcenus.* Verùm hæc cauſa, ſine crimine omiſſæ Circumciſionis in deſerto, à Theodoreto, & Damaſceno tradita, nõ videtur admodum probabilis. Non enim Circumciſio ad eum tantummodò finem & vſum data fuerat, vt eſſet ſignum diſtinctiuũ Hebræorum ab aliis gentibus: ſed ob alias plures cauſas, eaſque potiores iſta: nos enim in tertio Tomo Commentariorum noſtrorum in Geneſin ſuper cap. 17. Geneſis, ad numerum marginalem 17. copioſè diſputauimus, Circumciſionem datam eſſe, vt eſſet ſignum multiforme, ſignum dico memoratiuum, repræſentatiuum, diſtinctiuum, demonſtratiuum peccati originalis, atque eiuſdem curatiuum, ac demùm ſignum etiam futurarum rerum præfiguratiuum.

Damaſc.

Geneſ. 17.

42\. Altera igitur cauſa, quam plerique tradunt, multò eſt probabilior. Etenim vt ſine crimine omitteretur in deſerto Circumciſio, videbatur iuſta eſſe, ac fermè neceſſaria cauſa. Namque in iſta ſolitudine, Hebræi perpetuò tam itionis, quàm manſionis incerti & ſuſpenſi erant: pendebant enim ex Dei nutu, per columnæ nubis motum & quietem eis declarato: ideóque nullum dabatur eis certum manendi & quieſcendi ſpatium. At recens circumciſis ob ſectionis vulnus & dolorem, tertio maximè, pòſt, die graueſcentem (vt ſignificatur Geneſ. 34.) aliquantiſper neceſſariò interquieſcendũ erat. Vtramque ſuperiorem cauſam amplexus B. Thomas, ita ſcribit in tertia parte quæſt. 70. artic. 4. in reſponſione ad tertium. Populus Hebræus in deſerto prætermittens mandatum Circumciſionis, excuſabatur: tum quia neſciebant quando caſtra mouenda erant, tum quia, vt Damaſcenus dicit, non neceſſe erat eos aliquod ſignum diſtinctionis habere, cùm ſeorſum ab aliis populis habitarent. Et tamen, vt Auguſtinus dixit (in libro Quæſtionum ſuper Ioſue, quæſt. 6.) inobedientiam incurrebant, qui ex contemptu prætermittebant Circumciſionem. *Hæc S. Thomas.*

B. Thom.

SEXTA DISPVTATIO.

Verſu 25. *Cur Sephora filium ſuum petra circumciderit: & an Hebræis vel præceptum, vel mos fuerit vtendi petrinis cultris in circumcidendo.*

SVPER ILLIS VERBIS:

Tulit illicò Sephora acutiſſimam petram, & circumcidit præputium filij ſui.

QVIDAM Hebræorum tradunt, vocem Hebræam, *Sor*, ambiguæ ſignificationis eſſe, & tam petram aut ſilicem, quàm gladium ſeu nouaculam ſignificare: ideoque tam in hoc loco, quàm in libro Ioſue cap. 5. pro, *petra*, legunt, *nouaculam*. Sed enim tam paraphraſis Chaldaica, quàm tranſlatio LXX. Interpretum, aliæque tranſlationes ex Hebræo ad verbum factæ, habent hoc loco, petram. Andræas certè Maſius, vir Hebraicæ & Syriacæ linguæ peritiſſimus, in Commentariis ſuis ſuper cap. 5. Ioſue, teſtimoniis veterum Hebræorum confirmat, vocem Hebręam, *Sor*, ſecundum propriam rationem ſuam, non aliud ſignificare, niſi ſaxum vel ſilicem, nec vſquàm in Scriptura pro gladio, vel nouacula poni ſecundum propriam ſignificationem: Poſſe autem acuto ſilice non præſecari modò præputium, ſed etiam teſtes amputari, ſatis indicat Catullus in illo elaborato carmine de Berecynthia & Atti. Loquens enim de Sacerdotibus matris Cybeles, ſic ait: [Maſius. / Catullus.]

" *Deuoluit ipſe acuto ſibi pondera ſilice.*

& Iuuenalis Satyra 6. de iiſdem dixit: [Iuuenal.]

" *Mollia qui rupta ſecuit genitalia teſta.*

43. Cæterùm illud quæſitu dignum, an Hebræi vel diuino præcepto, vel Maiorum traditione, & antiqua conſuetudine ſemper vterentur, in circumcidendo, cultris petrinis, an ferreis? Duas circa eam rem opiniones reperio. Quidam putarunt, Circumciſionem non alio inſtrumento, quàm petrino cultro fieri conſueuiſſe apud Iudæos. Hoc certè ſignificat S. Auguſtinus in ſermonibus de Tempore, ſermo. 141. Et item S. Bernardus in primo ſermone de circumciſione Domini, Magiſter quoque Sententiarum lib. 4. vbi agit de Circumciſione. Quorum opinio probari poſſet his argumentis. Principiò, in duobus tantùm Scripturæ locis, vbi declaratur nominatim inſtrumentum faciendi Circumciſionem, expreſſè ponitur petra acuta, vel culter petrinus, vt videre licet, & in hoc loco Exodi, & in libro Ioſue, cap. 5. Tale igitur inſtrumentum videtur fuiſſe in vſu apud Hebræos. Deinde, ſi non fuiſſet neceſſarium, vel vſitatum facere Circumciſionem ſaxo vel ſilice, ſed potuiſſet ea fieri etiam ferro; cur Sephora non potiùs cultro aliquo ferreo circumcidiſſet filium? nec enim gladium vel cultrum ferreum ei defuiſſe credibile eſt. Cur potiùs, inquam, arripuit petram, quàm cultrum? Aut quomodò petram acutam & idoneam [Prima opinio S. Auguſtini, Bernardi, Magiſtri ſententiarum.]

ad

ad circumcidendum,in promptu & obuiam habuit, niſi quia talis petra ad id muneris comparata fuerat? Adhæc, videtur eo conſtantiùs hæc opinio Chriſtiano doctori ſequenda,tuendaque,quòd pulcherrimam habet figuram Chriſti Domini, per quem fit perfecta Circumciſio,non carnis,ſed animi, ac ſpiritus:ſiquidem, vt Paulus ait: *Petra erat Chriſtus.*

1. Corinth. 10.

Altera eſt huic contraria,multorum grauium,doctorumque virorum ſententia, 44. arbitrantium,nec in præcepto,nec in vſu fuiſſe apud Iudæos, Circumciſionem facere cultris petrinis:ſed vel petra,vel gladio,ſeu cultro,vel nouacula, vel alio quolibet ad ſecandum præputium idoneo inſtrumento, Circumciſionem fieri, & ius, & morem fuiſſe.Huic ſententiæ Hugo de S.Victore lib.2.de Sacramentis,part.12. & Thoſtatus ſuper hoc libro Exodi,ſubſcribunt, & item S. Thomas in tertia par. quæſt.70. in reſponſione ad ſecundum, vbi hæc habet verba: Cultellus lapideus non erat de neceſſitate Circumciſionis; vnde non inuenitur tale inſtrumentum diuino præcepto determinatum.Neque etiam communiter tali inſtrumento Iudæi vtebantur ad circumcidendum,ſicut nec modò vtuntur. Leguntur tamen aliquot Circumciſiones famoſæ,cultello lapideo factæ,ſicut legitur Exodi 4.quòd Sephora tulit acutiſſimam petram,& circumcidit præputium filij ſui.Et Ioſue quinto dicitur: *Fac tibi cultellos lapideos,& circumcide ſecundò filios Iſrael,* per quod figurabatur, ſpiritualem Circumciſionem eſſe finiendam per Chriſtum, de quo dicitur 1. Corinth.10. *Petra autem erat Chriſtus. Hæc B.Thomas.* Sed multò ante iſtos auctores B.Martyr Iuſtinus,in eo ſermone,quem habuit cum Tryphone Iudæo, & ſcriptis prodidit, idem ſenſiſſe ſe declarat his verbis: Dico in ipſo ingreſſu in terram ſanctam,iterum eſſe circumciſum populum,iubente Ioſue,cultris lapideis.Sanctus autem Spiritus interdum factis claras figuras edebat futurorum euentuum; interdum verbis enunciabat res futuras, quaſi iam tunc gererentur, aut geſtæ fuiſſent. Id portò artificium, niſi ſciant lectores, nequaquàm poterunt accommodare ſe Propheticis ſermonibus. Noſtram igitur ſpiritualem Circumciſionem præſignauit Circumciſio illa Iudæorum facta cultris lapideis, & quæ appellata eſt ſecundaria. Nam prima illa veſtra Circumciſio carnalis,& olim fiebat ferro, hodieque fit, ideoque permanet in vobis eadem cordis duritia.At noſtra, quæ ſecunda poſt veſtram Circumciſionem numeratur,fit per acutos lapides,hoc eſt,per verbum Apoſtolorum illius angularis lapidis exciſi ſine manibus: vt reſecetur à nobis Idololatria,& in vniuerſum,omnia vitiorum genera.Qui cor habemus,ita circumciſum, vt mortem quoque libenter ſubeamus, propter nomen illius boni lapidis, ex quo promanans aqua,rigat corda diligentium Deum,potumq; præbet omnibus, quotquot volunt de hoc latice bibere. *Hactenus ex Iuſtino.*

Secunda opinio Hugonis,Thoſtati, S.Thomæ,S.Iuſtini Martyris, nec in præcepto, nec in vſu fuiſſe,petra fieri circũciſionẽ tantũ.

S.Thomas.

Iuſtini Martyris egregia ſententia.

Daniel. 2.

In hanc ſententiam, ego quoque proniore aſſenſu, libentiorique animo diſce- 45. do; non ſolùm iſtorum auctorum permotus auctoritate, verùm etiam his rationibus perſuaſus. Ac primò quidem,non eſt credibile, cùm vniuerſus populus Sichimitarum eſt circumciſus, vt traditur Geneſis 34. in promptu illis fuiſſe tot petras, ſeu ſilices ad ſecanda præputia, idoneas & accommodatas, apud quos ſcilicet nullus anteà fuerat circumciſionis vſus:ac nõ potiùs eos ad promptiorem facilioremque circumciſionis effectionem,gladiis vel cultris eſſe vſos.Et verò,ſi circumciſio non aliter fiebat,nec fieri poterat,niſi petra,quid opus erat,Deum propriè, ſignatéque,& ſic explicatè mandare Ioſue, vt faceret ſibi cultros lapideos ad circumcidendum populum? Satis enim erat iubere ſimpliciter, vt populus circumcideretur: ſiquidem non alio,quàm petræ inſtrumento,circumciſio apud Iudæos fieri vel ſolebat,vel etiam poterat.Quid item attinebat,hoc loco nominatim referre,Sephoram accepiſſe petram acutam ad circumcidendum filium, ſi non aliter quàm petra

Auctor ſecundæ opinioni accedit.

circumcidi fas,vel mos erat? expreſſio itaque ac determinatio talis inſtrumenti in facienda duplici illa circumciſione,magno eſt argumento,eiuſmodi circumciden-di rationem non ſolùm non fuiſſe in præcepto,ſed ne in more quidem,atque vſu apud Iudæos.Adiice,quod nec in decimo ſeptimo capite libri Geneſis,vbi primùm lata eſt circumciſionis lex,neque vllo in alio Scripturæ loco, vbi præceptum circumciſionis commemoratur,ſit verbum vllum de certo aliquo,& definito inſtrumento,quo fieri debeat circumciſio,cùm tamen ſignatè,ac definitè præſcribatur, & quis circumcidendus ſit,& qua in parte corporis, & quo tempore, & item qua pœna,circumciſionis præcepti violator plectendus ſit.

46. *Cur Sephora potius petra, quàm ferro filium ſuũ circumciderit.* Sed fortaſſe quiſpiam vrgebit nos,percontando,ſi cultri petrini in circumcidendo vſus non erat neque in præcepto,neque in more apud Iudæos, cur Sephora filium ſuum petra potiùs,quàm ferro circumciderit? Huic reſpondebo, Sephoram perterritam, ac vehementer animo perturbatam, tam repentino & periculoſo mariti ſui caſu,& aſpectu Angeli mortem ei minitantis, quoniam periculum erat in mora,quodcunque ei ſors obtulit,& primò fuit obuium, arripuit,& ad circumcidendum filium adhibuit: fortè autem contigit, vt tunc petram acutam, & ad ſecandum idoneam offenderit, eàque, ne aliud quærendo, moras necteret, vſa ſit. Commentitium planè, ac ridiculum eſt, quod de Iudæis refert auctor hiſtoriæ Scholaſticæ, in capite decimo hiſtoriæ ſuæ, ſuper libro Exodi: Quidam, inquit, ex hoc facto Sephoræ, vel illo Ioſue originem habuiſſe volunt morem circumci-*Ridiculum figmentum Hebræorũ.* dendi petrinis cultellis. Cùm tamen vbi nos habemus, ***petram***, textus Hebræus habeat, ***acum.*** Vocat autem acutiſſimam aciem, nouaculam: vnde & Iudæi nouaculis circumcidunt.Fabulantur porrò quidam Hebręi, vſque ad Dauid, circumciſionem factam eſſe petra:ſed quia in deiiciendo Goliath; ferrum loricæ & galeæ ceſſit lapidi iacto funda Dauidis,quaſi dans ei locum,deinceps ceſſit lapis ferro in *1.Reg. 17.* circumciſione. ***Sic ille.*** In tertio tomo Commentariorum noſtrorum in Geneſim, ſuper caput 17.Geneſis,in extrema diſputatione ſexta, promiſi tractaturum me in opere Electarum diſputationum quæſtionem,(quam ibi curſim attigi) de inſtrumento,quo fiebat circumciſio apud Hebręos,an eſſe oporteret lapideum, an verò ferreum,vel ex alia quapiam certa materia:hoc igitur promiſſum,in hoc loco à me perſolutum eſt.

47. *Verſu 25. Quæſtio, cùm Moſes duos filios ſecum haberet, cur vnus tantum dicatur circumciſus.* Reſtat enodanda quęſtiuncula quædam ſuper illis verbis: ***Et circumcidit præputium filij ſui.*** Nam cùm Moſes,è terra Madian proficiſcens in Ægyptum, duceret ſecum duos filios,cur non vterque,ſed vnus tantùm circumciſus dicitur? Ad hoc Hugo de ſancto Victore dupliciter reſpondet: Vel enim, inquit, mater, quę erat alienigena,vnum ſibi filium,quaſi proprium & incircumciſum retinuerat; alterum verò Moſi,qui de gente circumciſorum erat,reliquerat circumcidẽdum. Vel vnum tantùm filium ducebat ſecum Moſes,alterum verò apud ſocerum reliquerat, quaſi obſidem ſinceræ voluntatis ſuę erga vxorem & ſocerum. Verùm,& Scriptura hoc loco dixit,Moſen tuliſſe ſecum filios,ſignificans vtrumque, & non vnum tantùm: & ſimile figmento eſt,vnum filiorum,in matris gratiam, relictum eſſe incircumciſum, alterum verò circumciſum fuiſſe priùs à Moſe. Euſebius. Cęſarienſis, *Euſebius Cæſarienſis, & Emiſſenus.* & Euſebius Emiſſenus aiunt, alterum filium fuiſſe tunc circumciſum, vt dicitur in hoc loco: alterum verò relictum eſſe incircumciſum: ex quo illi aduerſus Iudæos argumentantur; Moſen neque propter omiſſionem circumciſionis veniſſe in mortis periculum,nec propter eiuſdem executionẽ,diſcrimine mortis fuiſſe liberatũ.Sed iſtis manifeſtè aduerſatur narratio Scripturę,quæ narrat hoc loco,ſtatim vt circumciſus eſt filius Moſis,liberatum eſſe Moſen mortis periculo: nec aliam cauſam indicat Scriptura, cur Angelus vellet occidere Moſen, quàm quod

quod haberet ſecum incircumciſum filium: alioqui cur tantoperè feſtinaſſet Sephora eum circumcidere? quomodò igitur eſt credibile, vno filio circumciſo, alterum eſſe relictum incircumciſum, cùm eadem vtriuſque eſſet cauſa?

Caietanus affirmat, vtrumque filium Moſis tunc eſſe circumciſum: ſed Scripturam dixiſſe, *filium*, pro, *filios*, numerum ſcilicet ſingularem ponendo pro plurali, quod non rarum eſt in Sacris literis. Fuiſſe autem ad id vſque temporis vtrumque filium Moſis incircumciſum, demonſtrat ea ratione, quòd Sephora, peracta circumciſione, dixit Moſi: *Sponſus ſanguinum tu mihi es, propter circumciſionem.* Si enim iam anteà circumcidiſſet alterum filium, non illud verè, & aptè dixiſſet Sephora, vt quæ iam anteà profuſionē ſanguinis in circumciſione filij fuiſſet experta. *Verba Caietani hæc ſunt.* Vnum ſupereſt dubium, cur vnus tantùm filius narretur circumciſus, cùm clarè teſtetur litera, quòd Moſes ducebat ſecum vxorem, & filios: Solutio eſt, quòd Sephora circūcidit omnes filios: ſed Scriptura, quemadmodum paulò ſuprà dixit, Moſen impoſuiſſe filios ſuper aſinam, ſignificando omnes aſinos, ſuper quos equitabant: ita dixit circumciſum fuiſſe filium, ſignificando omnes filios ſuos. Ita quòd Dominus inſtabat perſequendo Moſen, donec Sephora circumcidit omnes filiōs: & adhuc expectauit, vt illa abiiceret ſe ad pedes eius, rogando eum, vt deſiſteret ab inſequendo Moſen. Si enim alter filius circumciſus antè fuiſſet, non dixiſſet Sephora Moſi, propter circumciſionem filij: *Sponſus ſanguinum tu mihi es.* Hæc enim verba, tunc dicta, inſinuant, quòd tunc incœpit effundi ſanguis filiorum eius in circumciſione. *Hæc Caietanus.* 48. *Caietanus.*

At enim verò probabilior illa videtur Hebræorum, quam ſequuntur Thoſtatus & Lyranus, opinio. Aiunt iſti, vnum duntaxat filium tunc fuiſſe circumciſum: nam Gerſan, qui erat primogenitus Moſis, in terra Madian circumciſus fuerat: Secundus autem filius, cui nomen Eliezer poſitum fuerat, nōdum tunc erat circumciſus; ob idque Angelus mortem interminatus eſt Moſi, & à Sephora confeſtim tunc circumciſus eſt. Cauſam porrò, cur non etiam circumciſus fuiſſet Eliezer, hanc reddunt Lyranus, & Thoſtatus, aliique complures, quòd Eliezer natus fuerat paulò antè, quàm ingreſſus eſſet Moſes iter in Ægyptum. Quoniam verò, iubente Deo, iter illud faciebat, putauit quamprimùm ſibi diſcedendum, & feſtinandum eſſe in Ægyptum, ideóque noluit tantiſper expectare, dum infans octauo die circumcideretur, & à vulnere ſanaretur. Verùm in eo culpam non effugit Moſes: nam vt infans octauo die circumcideretur, apertis, conceptiſque verbis iubebat lex Dei, quam ipſemet retulit in libro Geneſis, cap. 17. quòd autem ex terra Madian tantoperè diſcederet, feſtinantérque contenderet in Ægyptum, hoc ſanè in Dei mandatis non habebat. Nec verò putet quiſpiam, quòd Moſes moratus fuit in terra Madian quadraginta annis, & cumprimùm illuc venit, duxit vxorem, & generauit iſtos duos filios, vt ſuprà dictum eſt capite ſecundo, ex eo ſequi, cùm Moſes diſceſſit è terra Madian, fuiſſe iſtos filios iam grandes natu, & paulò minores quadrageſimo anno. Nam licèt Scriptura ſuprà in capite ſecundo ſtatim poſt aduentum Moſis in terram Madian, memoret coniugium Sephoræ, & generationem duorum filiorum, non tamen ſtatim, ſed multò poſt tempore, procreatio iſtorum filiorum facta eſt, vnius ſaltem, qui non fuerat circumciſus, & propter quem Angelus voluit occidere Moſen: qua de re cùm dictum à nobis ſit in expoſitione capitis ſecundi, nihil prætereà nunc ſuper ea re dicendum eſt. *Hebræorū, Lyrani & Thoſtati opinio cæteris probabilior.*

SEPTIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 25. & 26. Tetigítque pedes eius, & ait, Sponſus ſanguinum tu mihi es: & dimiſit eum, poſtquàm dixerat, ſponſus ſanguinum tu mihi es, ob circumciſionem.

49. OBSCVRISSIMVS eſt hic locus: tria enim in eo ſũt, quę obſcurã ſententiam habẽt, & difficilem explicatum. Primũ eſt illud: *Tetigit pedes eius.* Alterum eſt illud: *Sponſus ſanguinum tu mihi es.* Tertium eſt illud: *Dimiſit eum.* Ingentis autem obſcuritatis nõ dubium eſt argumentum, multiformis loci huius varietas expoſitionum: quocirca triplex hæc obſcuritas tribus pariter propriis & ſeparatis diſputationibus diſcutienda, atque illuſtranda eſt. Ac primò quidem in illo; *Tetigit pedes eius,* obſcurum eſt, & quis tetigerit, quóve modo tetigerit, & cuius pedes tetigerit, & ad quem illud pronomen, *eius*, referri oporteat. Quatuor autem modis exponuntur hæc verba. Quidam enim illud pronomen, *eius*, referunt ad Angelum, idque dupliciter: Primò, vt illud, *Tetigit pedes*, referatur ad Sephoram, & ſignificet, præſenti coniugis periculo perterritam Sephoram, humiliter ſe proſtrauiſſe, atque abiecíſſe ad pedes Angeli, deprecantem mariti periculum, atque pro eius ſalute obnixè ſupplicantem. Hanc interpretationem adiuuat tranſlatio LXX. Interpretum, ſic habens hoc loco: *Et procidit ad pedes eius*: eandemque ſequens Caietanus, & hunc locum Exodi explanans, ſic ait: Hinc habetur quòd apparitio iſta fuerit ſenſibilis, & communis etiam vxori Moſis, & quòd interceſſerit ſermo ſenſibilis de incircumciſo filio. Ita quod dicendo Scriptura, *Et volebat occidere eum,* breuiſſimè ſignificauit, quod in ſpecie hominis armati apparens, & motu, & actione, & verbis præſe ferebat ſe quærere Moſen, vt occideret eum, quia filius eius erat incircumciſus: Et propterea vxor cauens marito, circumcidit filium. Nec ſolùm circumcidit filiũ, ſed etiam proiecit ſe ad pedes Domini inuadentis Moſen, vt etiam ſic placaret eum. Intelligimus enim hinc, quòd apparens Dominus, etiam poſt circumciſum puerum, non deſiſtebat à comminatione Moſis: & propterea Sephora tetigit pedes Domini perſequentis Moſen. *Sic Caietanus.*

Prima expoſitio.

Caietanus.

Secũda expoſitio.

Alij tamen illud, *tetigit*, referunt ad præputium: vt Sephora circumciſum filij præputium proiecerit ad pedes Angeli, quaſi dicens; Si propter incircumciſum filium iratus es marito meo, ecce tibi præputium circumciſum, quare placatus, deſine inſectari virum meum. Et hanc ipſam ſententiam videtur expreſſiſſe paraphraſis Chaldaica, ita reddens hunc locum: *Et tulit Sephora petram, amputauitque præputium filij ſui, & obtulit coram eo, dicens, Propter ſanguinem circumciſionis iſtius, detur ſponſus meus vobis.* Similem quoque interpretationem habet Thargum Hieroſolymitanum, ita locum hunc exprimens: *Et præcidit præputium filij, applicuitque ipſum ante pedes Angeli deuaſtatoris, dicens: Sponſus meus volebat circumcidere iſtum, at ſocer*

meus

meus non permittebat ei:nũc ergò propitiùs eſto, propter ſanguinem circumciſionis iſtius, peccatis ſponſi mei.

Nonnulli porrò illud pronomen,*eius*,referunt ad infantem circumciſum:cuius pedes mater,vel ſanguine fuſo, vel ipſo præputio proiecto tetigit, vel rinxit. Sed mihi rectiùs,& aptiùs,atque congruentiùs narrationi Scripturæ ſentire, atque interpretari videntur,qui pronomen illud, *eius*, referunt ad Moſen: ad cuius pedes abiecit Sephora præputium amputatum filio, vel tanquam iratá & frenens, (vt quidam exponunt) quòd propter ipſum coacta eſſet ſauciare filium, & multum eius ſanguinem profundere:vel potiùs quaſi lætabunda, & gratulabunda,bono eſſe animo iubens maritum:proinde quaſi ei diceret:En præputium filij tui, propter quod percutere te voluit Angelus: nunc igitur eo ablato, infanteque circumciſo, nihil mali ampliùs tibi metuendum eſt. Rupertus libro primo Commentariorum in Exodum, capite 26. exponens verba hæc: *Tetigit pedes eius*, ait,Sephoram proſtratam eſſe ad pedes Moſis, importunè rogando, vt permitteret ſe redire in terram ſuam. Sic enim ſcribit: Vt quid tetigit pedes eius? Videlicet, vt dimitteretur: nam protinùs ſequitur: *Et dimiſit eum.* Idcircò igitur tetigit pedes eius, id eſt,importunè ſupplicauit, ne ipſum longiùs ſequi compelleretur: exterrita vtique, vel imparata tantis viſionibus:vtpotè quibus gentiliter viuens,nondum intereſſe merebatur. *Sic ille.*

Tertia expoſitio.

Quarta expoſitio.

Rupertus.

OCTAVA DISPVTATIO.

Quæ ſit recta, & propria illorum verborum ſententia & interpretatio :*Sponſus ſanguinum tu mihi es.*

ALTERA obſcuritas eſt in illis verbis:*Sponſus ſanguinum tu mihi es.* 50.
Quæ verba, certum eſt, dicta eſſe à Sephora: ſed cui dicta ſint, & quænam ſit eorum germana, & propria ſententia ,perobſcurum eſt. Cur autem pro his verbis, quæ habet etiam Scriptura Hebraica, & paraphraſis Chaldaica,LXX.Interpretes verterint: *Stetit ſanguis filij mei*,equidem neſcio. Nam nec ambiguitas vocis Hebrææ, nec ſimilitudo, & conuenientia eius cum alia quapiam voce, iſtiuſmodi interpretationis præbere occaſionem potuit.S.Auguſtinus in quæſtione 11.in Exodum, confugiens ad myſteria, putauit magnum aliquod myſterium latere in eo,quòd ſeptuaginta verterunt: *Stetit ſanguis filij mei.* Verùm nos hæc miſſa faciamus; penſitemus potiùs verba Latinæ tranſlationis.Rabbi Abraham Zepharadi refert verba hæc ad filium Moſis,qui fuerat circumciſus: vt hiſce verbis mater applaudens filio, atque eum amplexans, dixerit:*Tu es mihi ſponſus ſanguinum.*Tradunt enim Hebræi morem fuiſſe Hebreis matribus,cùm filij erant circumciſi,vocare eos ſponſos ſuos.

Diuerſitas lectionis Græcæ.

Prima expoſitio Abraham Zepharadi.

Rabanus verba hæc refert ad Moſen, cui dicta ſint ab vxore arguente maritum inclementiæ, quòd eius cauſa,filium ſauciari,& cruentari neceſſe fuerit: ac ſi diceret ei:Tu quidem,mi vir,non abhorres à fundendo ſanguine filij tui, dum iubes illum circumcidi.Erat enim illa Madianitis,eius cæremoniæ inſolens, atque ignara. *Sic Rabanus.*Sed eum meritò refellit Thoſtatus. Quomodò enim Sephora iraſceretur

Secunda expoſitio Rabani.

T

retur Moſi propter Circumciſionem filij, quam Angelus, vidente ipſa, manifeſtè exigebat; & propter ipſam o i iſſam, volebat occidere Moſen? Quid, quòd illa Circumciſio non erat ei noua, cùm alter filius iam antè fuiſſet circumciſus in terra Madian? Neque latebat ipſam circumcidendi ritum, ſolennem eſſe genti Hebrææ, nec ab ea ſine capitali noxa, violari poſſe: nec eſt non probabile, etiam Madianitas è ſtirpe Abrahæ progenitos, eo tempore vſos eſſe Circumciſione.

Tertia expoſitio.

Alij credunt, Sephoram illis verbis ſignificare hoc voluiſſe marito ſuo Moſi: Video te fore mihi ſponſum laborioſum, & ſanguinarium. Sentio mihi tua cauſa, maiores in dies moleſtias, & calamitates ſubeundas eſſe: nam ſi hoc nobis in itinere accidit, quid non mali expectare debemus in Ægypto? Liceat itaq; vel mihi, bona tua cum venia, regredi in patriá: nam ſi quod nunc aggrederis, ex ſententia ceciderit, facilè erit, nos etiam ad ſocietatem gaudij & fœlicitatis accerſere: ſin aliter euenerit, non vnà omnes peribimus. Et hac ex occaſione creditur, Sephoram cum filiis ex eo loco dimiſſam à Moſe, regreſſam eſſe cum filiis in terram Madian.

Quarta expoſitio Thoſtati, quæ placet Auctori.

51. Placet mihi præ cæteris expoſitio Thoſtati, breuis, recta, aptaque, ac maximè congruens Scripturæ narrationi, atque optimè propriam horum verborum ſententiam exprimens. Sephora poſt circumciſum filium, atque præputio eius ſanguinolento ad pedes Moſis proiecto, dixit Moſi: *Sponſus ſanguinum tu mihi es*, quaſi diceret: Niſi ego ſanguinolentam filij mei circumciſionem feciſſem, tu ab Angelo interfectore periiſſes: Te igitur ego mihi denuò ſponſum acquiſiui, non quidem dote pecuniaria, ſed profuſione ſanguinis filij mei. Sententia itaque huius totius loci, huiuſmodi eſt: Iratus Moſi Dominus, quòd filiolum ex gentili vxore ſuſceptum, in tempore non circumciderat, mortem ei per Angelum interminatus eſt. Quod vbi animaduertit Sephora, mox arrepto ſaxo acuto, præputiũ filioli ſui amputauit, non dubitans, periculum mariti ob id eueniſſe. Reſectũ porrò infantis præputiũ ad pedes mariti abiecit, dicens: *Quoniam ſponſus ſanguinum tu mihi es*: quaſi diceret, ſanguine te mihi denuò ſponſum redimere ac retinere cogor: ſanguine, inquam, filioli mei, cuius niſi ſanguinem circumciſi fudiſſem, perieras tu, atque ego ſponſum meum perdidiſſem. Hoc autem facto, dictoque, Moſes periculo mortis, quam ei Angelus Domini intentabat, liberatus eſt.

David Kimki.

52. Quoniam verò Dauid Kimki hiſtoriam huius loci breuiter ac dilucidè, appoſitéque in libro Radicum enarrauit, non abs re viſum mihi eſt, vt in hoc loco eam adſcriberem: Eſt autem interpretatio eius huiuſmodi. Veriſimile videtur, ſicut homo in die nuptiarum ſuarum, *Chaſan*, id eſt, ſponſus vocatur, ita & infantem in die Circumciſionis, eodem nomine appellari ſolitum. Etymon nempe eius vocabuli ſignificat nouum gaudium: quemadmodum igitur nouum gaudium fit in die nuptiarum, ita quoque in die Circumciſionis. Dicit autem Scriptura, quòd Angelus quæſiuit occidere Moſen in itinere, & in ipſo hoſpitio: ob eam videlicet cauſam, quòd non circumcidiſſet Eliezer filium ſuum. Quod vbi Moſes intellexit accidere ſibi propter culpam Circumciſionis, præcepit Zipporæ, vt circumciderer illum: non enim ipſe poterat id facere, præpeditus graui morbo, qui illum corripuerat. Accepit itaque Zippora petram, & abſcidit præputium filij ſui, applicuitque ad pedes Moſis: quaſi dicens ei, Si ob hãc cauſam ægrotus es factus, en habes ſanguiné Circumciſionis. Dixitq; *Quoniam ſponſus ſanguinum tu mihi es*: Tanquam diceret: Factus es mihi hodie ſponſus ſanguinũ, & interfectionis mariti mei. Poſtquàm verò applicuiſſet de ſanguine Circũciſionis ad pedes Moſis, & reliquiſſet eũ morbus, tunc cognouit, & dixit: Sponſus ſanguinũ Circumciſionis es, quaſi diceret: Tu, quem vocaueră ſponſum ſanguinis, non es profectò ſponſus ſanguinis interfectionis, ſed ſponſus ſanguinis Circumciſionis. *Hactenus ex Dauide Kimki.*

NONA

NONA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Et dimiſit eum : Et item de multiplici expoſitione myſtica huius hiſtoriæ. *Verſu 25.*

RESTAT tertia obſcuritas, cui ſimiliter, vt duabus prioribus,lux ali- 53.
qua facienda eſt. Ea verò poſita eſt, in illis verbis :*Et dimiſit eum.* Non enim ſatis liquet,& quis dimiſerit, & quem dimiſerit.Sunt autem quatuor horum verborum interpretationes. Prima eſt Lyrani , referentis illud, *dimiſit*, ad Sephoram,illud verò pronomen,*eum*,ad Moſen , & interpretantis propter atrocem illum mariti caſum, & triſte ſauciati filij ſpectaculum, Sephoram dimiſiſſe Moſen, id eſt, ab eo receſſiſſe, & in patriam rediiſſe. Verùm iſti expoſitioni repugnat verbum Hebræum,reſpondens Latino, *dimiſit*,quod ſecundum proprietatem linguæ Hebrææ , relationem denotat ad ſuppoſitum maſculinum: non igitur referri poteſt ad Sephoram. Deinde non Sephora dimiſit Moſen , ſed Moſes eam remiſit in patriam , vt colligitur ex iis , quæ ſcripta ſunt infrà cap.18. Creditur autem remiſiſſe eam ex hoc loco , quòd ex illa viſione & comminatione Angeli intellexerit eius, ac filiorum comitatum indecentem ſibi,atque incommodum fore negotio , quod tractatum ibat in Ægyptum. Vel dimiſit eam ex monte Horeb , vbi occurrit ei frater eius Aaron , cuius admonitu & ſuaſu , vxorem cum filiis remiſit in patriam.

Prima expoſitio Lyrani.

Altera expoſitio eſt Pauli Burgenſis, illud,*Dimiſit*, interpretantis de Moſe,illud 54.
autem , *Eum* , de filio ipſius: vt ſit ſenſus , Moſen poſt illam viſionem , remiſiſſe filium in terram Madian. Verùm duriuſcula videtur interpretatio, nec ſatis cohærens Scripturæ verbis, & potiùs dixiſſet, remiſiſſe eam,id eſt, vxorem , quàm eum, id eſt, filiolum infantem, nec virium , nec rationis potentem ad redeundum. Tertia expoſitio eſt, referri hæc verba ad morbum , qui Moſen inuaſerat:ſed vbi filius circumciſus eſt, continuò eum dimiſit,& abiit.Sed magis cōgruit narrationi Scripturæ quarta expoſitio , referens verbum , *dimiſit*, ad Angelum,& pronemē,*eum*, ad Moſen. Angelus enim,qui mortē interminabatur Moſi,peracta infantis Circūciſione deſtitit eum inſectari, atque ei mortem intentare.Hanc expoſitionem adiuuat Græca tranſlatio , expreſſum hîc habens nomen Angeli , ſic enim ait : *Receſſit ab eo Angelus.*Et itidem locum hunc expoſuit S. Auguſtinus quæſt.11.in Exodum. 55.

Secunda expoſitio Pauli Burgenſis. *Tertia expoſitio quorūdam Hebræorum.* *Quarta expoſitio præ cæteris placens Auctori.*

Non ſunt hîc prætermittendæ ſex hiſtoriæ huius myſticæ expoſitiones ex bonis auctoribus excerptæ.Prima expoſitio, quam tradit Gregorius Nyſſenus,eſt huiuſmodi : Moſes iunctus vxori alienigenæ adumbrauit doctorem Chriſtianum , ſtudioſum & deditum humanæ Philoſophiæ. Filius incircumciſus, propter quē Moſes occidiſſet , niſi confeſtim ille fuiſſet circumciſus, ſignificat philoſophica dogmata habere præputium neceſſariò amputandum , hoc eſt , errores mixtos veritati , qui niſi protinùs reſecentur , & abiiciantur , exitiales atque lethales erunt

Allegorica ſuperioris hiſtoriæ ſextuplex expoſitio. *Prima expoſitio Gregorij Nyſſeni.*

doctori Chriſtiano. Exempli cauſa, Communis eſt multorum Philoſophorum, & celebris ſententiæ, Animum hominis eſſe immortalem, verùm ea veritas præputium habet apud nonnullos Philoſophos neceſſariò amputandum. Quidam enim eorum fatentur quidem animum noſtrum eſſe immortalem, ſed negant eſſe ſubſtantialem formam hominis, vel pro multitudine hominum multiplicari, ſed tranſmigrare ex vno corpore in aliud corpus humanum. Plurium etiam Philoſophorum dogma eſt, ſanè veriſſimum, vnum eſſe Deum, eumque creatorem & gubernatorem omnium: ſed hæc veritas, in nonnullis Philoſophis præputium habet, id eſt, fœdum atque impium errorem admixtum. Quidam enim eorum impiè negant Deum eſſe agens liberum, ſed aiunt ex neceſſitate naturæ operari; Alij dicunt non eſſe præditum infinita poteſtate, nec poſſe ab eo quicquam fieri ex nihilo, ſed habere ipſum coæternam ſibi materiam, ex qua efficiat omnia. Vides, doctrinam Philoſophorum, plures habere filiolos incircumciſos, dogmata dico, partim vera, partim erroribus permixta, & contaminata: quæ niſi petra circumcidantur, id eſt, iuxta fidem & doctrinam Chriſti, purgentur & reſecentur, mortem afferunt homini Chriſtiano nimis imprudenter, atque incautè Philoſophorum dogmata & ſcripta verſanti.

Secunda expoſitio Gloſſæ. Secunda expoſitio eſt Gloſſæ, & ſic habet, ſecundum hiſtoriam, Sephora, mulier Gentilis, admirans nouitatem rei, potuit dicere Moſi: *Sponſus ſanguinum tu mihi es,* quaſi diceret; Ritus gentis tuæ cogit me fundere ſanguinem filij mei: quod aliis gentibus non eſt moris. Myſticè autem, Sephora Eccleſiam ex Gentibus deſignat, quæ præputium filij ſui, id eſt, antiquos errores petra circumcidit, id eſt, per fidem & doctrinam Chriſti abiecit, exuens veterem hominem cum actibus ſuis.

56. *Tertia expoſitio, Quales eſſe oporteat Eccleſiæ paſtores.* Tertia expoſitio. Obſeruatione dignum eſt, quod in hac hiſtoria dicitur, Angelum occidere voluiſſe Moſen, non iter facientem, nec ſolitarium; ſed in diuerſorio, vnà cum vxore & filiis commorantem & quieſcentem. Hinc enim licet intelligere, magno dignos eſſe ſupplicio eos, qui à Deo miſſi ſunt, & quorum, ex officio intereſt ire ad erudiendos homines, & liberandos peccatorum tenebris, & diaboli ſeruitute; ſi tanti muneris incurioſi & negligentes, in cupiditatibus & curis rerum temporalium, & in amore, & conuerſatione cognatorum & amicorum commorentur & conquieſcant. Nō ſic profectò beatus Paulus; qui de ſe ſcribit ipſe: *Cùm,* inquit, *placuit ei, qui me ſegregauit ex vtero matris meæ, & vocauit per gratiam ſuam, vt reuelaret Filium ſuum in me, & euangelizarem illum in Gentibus: continuò non acquieui carni & ſanguini, neque veni Hieroſolymam ad anteceſſores meos Apoſtolos, ſed abij in Arabiam, & iterum reuerſus ſum Damaſcum.* *Locus Pauli ad Galat. 1.* Et alio loco teſtatur, vbi vocatus fuit ad Chriſti fidem, & ad prædicandum Euangelium, oblitum ſe fuiſſe quæcumque retrò ſunt, & quæ priùs magna ſibi ducebat emolumenta & decora, poſteà æſtimauiſſe, Chriſti cauſa, tanquàm ſtercora & detrimenta. *Ad Philip. 3.*

57. *Quarta expoſitio.* Non ſatis fuit Moſi futuro Hebræorum rectori, atque imperatori, quòd ipſe circumciſus eſſet: ſed quia ſecum habuit filium incircumciſum, in vitæ diſcrimine verſatus eſt. Non igitur ſatis eſt, rectores Eccleſiæ, & paſtores fidelium populorum, bonos eſſe ipſos, atque innocentes: niſi etiam ſedulò curent, vt omnes ipſorum domeſtici & adminiſtri, boni etiam ſint, & iuſtitiæ atque honeſtatis, & pietatis obſeruantes: alioqui propter ſuorum peccata, & ipſi obnoxij culpæ ac pœnæ ſunt. *1. Reg. c. 3.* Cuius rei exemplum præbet nobis Scriptura, perilluſtre in Heli pontifice: ceteroqui viro ſatis bono ac pio, ſed propter filiorum ſuorū peccata, Dei vindictam promerito, & ſæuiſſimè punito.

58. *Quinta expoſitio.* Quinta expoſitio ſententiam habet huiuſmodi. Quilibet religioſus Dei cultor, & fidelis Chriſti ſeruus, quod dixit Sephora Moſi, idem verè poteſt Chriſto Domino

mino dicere: *Sponſus ſanguinum tu mihi es*, idque duplici de cauſa. Etenim Chriſtus ſanguine ſuo deſponſauit ſibi Eccleſiam, nobiſque bona omnia promeruit. Sicut Paulus dixit Epiſcopis Aſiæ: *Attendite vobis, & vniuerſo gregi, in quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo*: & B. Petrus in priori epiſtola ſua ſcriptum reliquit, Non corruptibilibus auro & argento redemptos eſſe nos de vana noſtra conuerſatione: ſed pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti, & incontaminati. Deinde, Chriſtus eſt nobis ſponſus ſanguinum, quia nemo perfectè Chriſto placere poteſt, niſi qui abnegat ſemetipſum, & tollit crucem ſuam: Niſi qui odit, & perdit animam ſuam in hoc mundo: Niſi qui carnem ſuam crucifigit cum vitiis & concupiſcentiis; Niſi qui Diabolo, Carni, & Mundo reſiſtit vſque ad ſanguinem. Denique certum eſt, Chriſtianæ diſciplinæ dogma illud, quod prædicauit Apoſtolus: *Omnes, qui piè volunt viuere in Chriſto Ieſu, perſecutiones patientur*. Nec minus verum eſt, quod idem Apoſtolus alio loco dixit: *Si ſecundum carnem vixeritis, moriemini: ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaueritis, viuetis*. Atque hæc eſt perfecta Circumciſio, non carnis, ſed ſpiritus; non exterior, ſed interior; non Iudaica, ſed Chriſtiana; nec laudem habens ab hominibus, ſed à Deo.

Quomodo Chriſtus ſit nobis ſponſus ſanguinum. *Actor. 20.* *1. Pet. 1.* *Matth. 16.* *Ioan. 12.* *2. Tim. 3.* *Ad Rō. 8.* *Ad Rō. 2.*

Sexta expoſitio. Non profuit Moſi quòd vnum filium haberet circumciſum: ſed quia incircumciſum habuit alterum filium, deuenit in periculum mortis. Similiter non ſatis eſt, Eccleſiæ Principes & Rectores habere circumciſum intellectum ab omni errore circa fidem & doctrinam Chriſtianam; niſi affectum etiam à vitioſis moribus & voluptatibus, atque immoderatis rerum terrenarum cupiditatibus circumciſum habeant. 59.

Sexta expoſitio.

BENEDICTI PERERII
IN CAPVT QVINTVM EXODI,
QVATVOR DISPVTATIONES.

Moſes & Aaron Dei nomine petunt à Pharaone, vt Hebræos ſinat ire in ſolitudinem ſacrificatum Deo: At ille Deo rebellis & blaſphemus, ob id iubet Hebræos inhumaniùs & crudeliùs tractari.

CAPVT QVINTVM EXODI.

Verſu POſt hæc ingreſſi ſunt Moſes & Aaron, &
1. dixerunt Pharaoni: Hæc dicit Dominus
Deus Iſraël: Dimitte populum meum,
2. vt ſacrificet mihi in deſerto.* At ille re-
ſpondit: Quis eſt Dominus, vt audiam
vocem eius? & dimittam Iſraël? neſcio
Dominum, & Iſraël non dimittam.
3. * Dixerúntque: Deus Hebræorum vo-
cauit nos, vt eamus viam trium dierum in
ſolitudinem, & ſacrificemus Domino Deo noſtro: ne fortè accidat
4. nobis peſtis aut gladius.* Ait ad eos rex Aegypti: Quare Moſes &
5. Aaron ſolicitatis populum ab operibus ſuis? ite ad onera veſtra.* Di-
xítque Pharao: Multus eſt populus terræ: videtis quòd turba ſuccre-
6. uerit: quantò magis ſi dederitis requiem ab operibus? * Præcepit
ergò in die illo præfectis operum, & exactoribus populi, dicens:
7. * Nequaquam vltrà dabitis paleas populo ad conficiendos lateres,
8. ſicut priùs: ſed ipſi vadant, & colligant ſtipulas.* Et menſuram late-
rum, quam priùs faciebant, imponetis ſuper eos, nec minuetis quid-
quam

quam:vacant enim,& idcircò vociferantur,dicentes, Eamus, & ſa-
crificemus Deo noſtro.* Opprimantur operibus, & compleant ea: 9.
vt non acquieſcant verbis mendacibus. * Igitur egreſſi præfecti 10.
operum & exactores,ad populum dixerunt: Non do vobis paleas:
* Ite,& colligite,ſicubi inuenire poteritis, nec minuetur quidquam 11.
de opere veſtro.* Diſperſuſq; eſt populus per omnem terram Ae- 12.
gypti ad colligendas paleas. * Præfecti quoque operum inſtabant, 13.
dicentes:Complete opus veſtrum quotidie, vt priùs facere ſoleba-
tis,quando dabantur vobis paleæ:* Flagellatique ſunt,qui præerant 14.
operibus filiorum Iſraël,ab exactoribus Pharaonis, dicẽtibus:Qua-
re non impletis menſuram laterum ſicut priùs,nec heri, nec hodie?
* Venerúntque præpoſiti filiorum Iſraël, & vociferati ſunt ad Pha- 15.
raonem,dicentes:Cur ita agis contra ſeruos tuos? * Paleæ non dan- 16.
tur nobis,& lateres ſimiliter imperantur: en famuli tui flagellis cæ-
dimur.* Qui ait:Vacatis otio,& idcircò dicitis,eamus,& ſacrifice- 17.
mus Domino. * Ite ergo & operamini, & reddetis conſuetum nu- 18.
merum laterum.* Videbántque ſe præpoſiti filiorum Iſraël in malò, 19.
eò quòd diceretur eis: Non minuetur quidquam de lateribus per
ſingulos dies. * Occurrerúntque Moſi & Aaron, qui ſtabant ex di- 20.
uerſo,egredientibus à Pharaone:* & dixerunt ad eos: Videat Do- 21.
minus,& iudicet,quoniam fœtere feciſtis odorem noſtrum coram
Pharaone,& ſeruis eius,& præbuiſtis ei gladium, vt occideret nos.
* Reuerſúſque eſt Moſes ad Dominum, & ait: Domine,cur 22.
afflixiſti populum iſtum? quare miſiſti me? * Ex eo 23.
enim,quo ingreſſus ſum ad Pharaonem,vt lo-
querer in nomine tuo, afflixit popu-
lum tuum:& non libe-
raſti eos.

PRIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Poſt hæc ingreſſi ſunt Moſes & Aaron, & dixerunt Pharaoni: Hæc dicit Dominus Deus Iſraël: Dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi in deſerto.

1 PAVL ò infrà verſu tertio eadem verba referentes Moſes & Aaron, expreſſerunt, quod priùs tacuerunt, quàm longè ceſſuri eſſent in ſolitudinem, trium ſcilicet dierum itinere. Sic enim locuti ſunt Pharaoni; *Deus Hebræorum vocauit nos, vt eamus viam trium dierum in ſolitudinem, & ſacrificemus Domino Deo noſtro: ne forte accidat nobis peſtis, aut gladius.* Sed enim locus hîc duas fert quæſtiones: priorem quidem excitant prima illa verba huius capitis quinti: *Poſt hæc ingreſſi ſunt Moſes & Aaron, & dixerunt Pharaoni, &c.* Nam ſuprà capite tertio Deus dixit Moſi: *Ingredieris tu, & ſeniores Iſraël ad regem Ægypti, & dices ad eum: Dominus Deus Hebræorum vocauit nos: ibimus viam trium dierum in ſolitudinem, vt immolemus Domino Deo noſtro.* Cùm igitur præcepiſſet Moſi, vt expoſiturus mãdata ſua Pharaoni, duceret ſecum ſeniores populi; quomodò hîc dicitur, ſolos Moſen & Aarõ ingreſſos eſſe ad Pharaonem, nulla ſeniorum facta mentione? Lyranus putat, etiam ſeniores vnà cum Moſe & Aaron ingreſſos, eſſe ad Pharaonem; ſed hîc nominari tantùm Moſen & Aaron, quòd iſti eſſent aliorum principes, & illorum nomine loquerentur Pharaoni. Inclinat etiam Caietanus in hanc opinionem: ait enim verba illa Pharaonis; *Ite ad onera veſtra*, non tam Moſi & Aaron, quàm aliis ſenioribus, qui illic aderant, dicta eſſe. Sed cum iſtis diſſentit Thoſtatus, cenſens ſolos Moſen & Aaron ingreſſos eſſe ad regem Ægypti: illud namque mandatum datum Moſi de ſenioribus Iſraël ſecum ducendis ad Pharaonem, datum ei fuit, antequàm Deus adiunxiſſet ei Aaron: is enim ei datus eſt loco ſeniorum, tanquàm adiutor & interpres eius apud Regem & populum. Hoc etiam mihi videtur ad veritatem propenſius. Idemque ſentiunt Hebræi: verùm more ſuo nugantur, aientes, metu regis non eſſe auſos ſeniores populi ad Pharaonem ingredi: eóſque poſteà ob eam culpam punitos eſſe à Deo. Cùm enim Deus legem daturus Hebræis deſcendiſſet in montem Sina, vetuit ſeniores propiùs ad ſe accedere. Quaſi verò non itidem filij Aaron, qui erant iuuenes, propiori ad Deum acceſſu prohibiti fuerint: quinetiam ipſi Aaron idem quoque interdictum eſt.

Quæſtio, cur ſeniores Iſraël non ſecū duxerit Moſes ad Pharaonē, ſicut ei Deus mandauerat.

Lyranus, & Caietanus.

Thoſtatus.

2 Obſerua, bone Lector, quemadmodùm Moſes & Aaron in exequendo mandata Dei de liberando põpulo Hebræo, geſſerint ſe cum rege Ægypti. Cùm enim rex ille non ſolùm veri Dei eſſet ignarus, ſed etiam irriſor atque contemptor, & cùm Hebræos iniqua & tyrannica ſeruitute oppreſſos teneret; Moſes tamen non excitauit popularem tumultum & ſeditionem; non inflammauit populum aduerſus Regem;

Regem;non ſolicitauit Hebræos ad defectionem,& rebellionem,nec ſuaſit,vt arma caperent,quibus regem & Ægyptios,clandeſtino aggreſſu, trucidarent:ſed pacificè Regem ipſum adiuit,& rogauit, vt Hebræis poteſtatem faceret proficiſcendi in deſertum, & ſacrificandi Deo ſuo. Reflecte nunc,Lector,cogitationem ad hæc noſtra tempora, & reputa, an itidem geſſerint ſe huius ætatis Hæretici: qui ſpecioſo quodam obtentu,neſcio cuius nouæ libertatis, & religionis Euangelicæ, omnia humana, iuxtaque diuina iura confundentes, ac peruertentes; rapinis, incendiiſque,ac cædibus ſectam ſuam fundare, ac propagare, & confirmare conati ſunt; non modò Chriſtianæ religionis hoſtes, verùm etiam communis hominum ſocietatis violatores,atque euerſores.

3. Alteram quæſtionem pariunt verba illa:*Vt eamus viam trium dierum in ſolitudinem*. Quæritur enim, cur Deus iuſſerit peti à Pharaone triduanam tantùm profectionem in deſertum : cùm ipſe conſtituiſſet, Hebræos omninò educere ex Ægypto,& perducere in terram Chanaam : & imperaſſet ,vt Hebræi profecti ex Ægypto, ſacrificarent ipſi in monte Horeb ; ad quem montem ſciebat ipſe, non ante tertium menſem:quàm egreſſi fuiſſent ex Ægypto,Hebręos peruenturos?Quidam Hebræorum aiunt,ſumi hoc loco nomen diei pro menſe:ſiquidem poſt iter trium menſium, vt infrà dicitur cap. 19. peruenerunt Hebræi ad montem Horeb : & ibi ſacrificauerunt Deo:nec mirum videri debere aiunt,poni hoc loco diem pro menſe,cùm apud Ezechielem capite quarto,dies ſumatur pro anno. Sed nugæ ſunt, & figmenta Hebræorum : ſic enim petitio illa Moſis captioſa fuiſſet,atque fallax, & ad decipiendum regem aſtutè concinnata;quod non eſt fas de Moſe,multò autem minùs de Deo dicere. Propoſitæ igitur huic quæſtioni breuiter hoc modo reſpondendum eſt.Quamuis Deus vellet omninò educere Hebræos ex Ægypto,& ducere in terram Chanaan ; iuſſit tamen peti à Pharaone triduanam tantùm profectionem in deſertum : quam ſciebat Regem nequaquam conceſſurum ; quò clariùs videlicet appareret inhumanitas, & inclementia, atque obſtinata malitia regis, tam facili & iuſtæ petitioni ſuperbè contradicentis ac repugnantis:ex eoque palàm fieret, iuſtè ipſum à Deo fuiſſe punitum. Conſimili ratione quæſtionem hanc explicarunt Lyranus & Thoſtatus ſuper cap.5.Exodi. At ego ſolutionis, quam tradidi, auctorem habeo B.Auguſtinum in quæſt.13. in Exodum,ita diſſerentem : Quæritur,quo modo Hebræis dictum ſit, Deum velle, eos ex Ægypto deducere in terram Chanaam:Pharaoni autem dictum eſt,iubere Deum,Hebræos ire viam trium dierum in deſertum ad ſacrificandum ipſi. Sed intelligendum eſt, quamuis Deus ſciret, quid eſſet facturus; quoniam tamen præſciebat, non conſenſurum Pharaonem ad dimittendum populum Hebræum, illud primò dictum eſſe, quod etiam primitùs fieret,ſi ille dimitteret:vt enim ſic fierent omnia, quemadmodùm conſequens Scriptura teſtatur, Pharaonis contumacia meruit & ſuorum. Neque enim mendaciter Deus iubet,quod ſcit non facturum, cui iubetur, vt iuſtum iudicium conſequatur.*Sic Auguſtinus*.

Quæſtio cur Deus iuſſit peti à Pharaone triduanam tantum Hebræorũ profectionẽ in deſertum, cùm ipſe cõſtituiſſet eos perducere in terram Chanaam.

Lyranus. Thoſtatus. S. Auguſtin.

4. Illud porrò iter trium dierum in ſolitudinem ad ſacrificandum Deo, variè, ſecundum myſticum intellectum & tractatum exponitur à Doctoribus. Vel enim referunt ad tres partes Sacramenti Pœnitentiæ, Contritionem, Confeſſionem & Satisfactionem:vel ad illud. quod dixit Propheta : *Poſt duos dies viuificabit nos, & die tertia ſuſcitabit nos*. Vel ad myſterium ſanctæ Trinitatis : vel ad illud Apoſtoli dictum 1.ad Theſſalonicenſes,5.*Vt integer ſit ſpiritus, anima & corpus, ſine querela*: vel quia tripartitam Philoſophiam,rationalem,naturalem,& moralem,referre debemus,& accommodare ad diuina dogmata, vel quia bene cogitando, & bene loquendo,& bene agendo,triplex Deo gratum ſacrificium,cordis,oris,& operis exhibetur.

Varia expoſitio myſtica itineris trium dierum.

Oſeæ 6.

V hibetur.

Pſal. 50. bibetur. De ſacrificio cordis ſcriptum eſt: *Sacrificium Deo, ſpiritus contribulatus: cor*
Pſal. 49. *contritū & humiliatū, Deus, non deſpicies.* De ſacrificio oris legimus: *Immola Deo ſa-*
Ibidem. *crificium laudis.* Et itē; *Sacrificium laudis honorificabit me.* De ſacrificio etiam operis
Pſal. 4. proditū eſt: *Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ, & ſperate in Domino.* Lubet hîc adſcribere verba S. Auguſtini ſuper hac ipſa re in ſermonibus ſuis de tempore, & in Exordio
S. Auguſt. ſermonis nonageſimi, hunc in modū pulchrè diſputantis. Videamus quid ſit illud, quod dixit Moſes: *Viam trium dierum ibimus in deſertum, vt ſacrificemus Domino Deo noſtro.* Hæc quidem volebat Moſes, ſed contradicebat Pharao, nolens filios Iſraël à ſe longè diſcedere. Non enim volebat Princeps huius mundi, trium dierum Sacramenta cognoſcere. Illa vtique ſacramenta, de quibus Propheta dixit: *Viuificabit nos poſt duos dies, & in die tertio ſuſcitabit nos.* Prima dies, paſſio Domini
Oſeæ 6. Saluatoris eſt: Secunda dies, deſcenſus eius ad infernum: Tertia verò, reſurre-
Exodi 13 ctionis eſt dies: & ideò die tertia Deus antecedebat eos per diem in columna nubis, ducebatúrque populus per mare rubrum. Tres autem dies non incongruè poſſumus dicere myſterium Trinitatis, Patrem, & Filium, & Spiritum: nam & Pater dies eſt, & Filius dies eſt, & Spiritus ſanctus dies eſt, & hi tres vnus dies. Via quoque trium dierum, per quā Hebræi de Ægypto exierunt, ſignificauit eum,
Ioan. 14 qui de ſeipſo dixit; *Ego ſum via, & veritas, & vita*: quia nemo venit ad Patrem,
Ibidem. niſi per ipſum. Ipſe eſt via, per quam populus Dei educitur ex Ægypto, id eſt, de Idolorum obſeruatione, & educitur per mare rubrum, Chriſti ſanguine rubicundum, & quodammodo iam tunc Baptiſmi myſterio conſecratum: tanquàm per Baptiſmi Sacramentum Pharaone ſubmerſo, populus Dei eripitur. *Sic Auguſtinus.* Ac demùm via trium dierum, qua itur ad ſacrificandum Deo, eſt cultus Dei per
Ioan. 4. fidem, ſpem, charitatem, hoc enim cultu gaudet Deus, & in ſpiritu & veritate ritè adoratur.

5\. Iuuat etiam hîc commemorare miracula, quæ in hoc primo Moſis ingreſſu ad
Artapanus apud Euſebium. Pharaonem contigiſſe, vetus auctor prodidit Artapanus, referente Euſebio in lib. 9. de præparatione Euangelica, cap vltimo. Sic enim ait, Cùm Moſes à Deo quotidie liberationem populi ſui peteret, accidit, vt quodam die, repentè coram eo
Miracula, quæ Moſi adeunti Pharaonē contigerūt, Artapano auctore. ignis è terra, vbi nulla incendio apta materies erat, ſubitò erumperet, voce edita, liberandos ab ipſo breui eſſe Hebræos, & in antiquam patriam perducendos. Hoc Dei oraculo fretus Moſes, priuſquàm exercitum compararet, ad regem Ægyptiorum, ſoceri conſilio, deſcendit: dixitque ei, orbis Domini nomine, ac iuſſu, vt Hebræos dimitteret. Quo rex audito, in carcerem detrudi eum iuſſit. Sed inde nocte, cuſtodibus mortuis, ac repentè portis patentibus, ianuiſque omnibus, quæ inibi erant, confractis, exiuit Moſes: rectaque via in regiam, ad vſque regis cubiculum, ipſúmque regem, ianuis apertis, intrauit. Interrogatus porrò à ſtupente rege, quodnam eſſet eius Dei nomen, à quo miſſus eſſet, inclinata Moſes ceruice, cùm in aurem Regi, nomen Dei dixiſſet, protinùs id audiens Rex, mutus cecidit, ſed mox à Moſe ad ſanitatem, atque integritatem reuocatus eſt. Scripſit præterea Moſes ipſum Dei nomen in tabula: quas literas cùm nonnulli ſacerdotum deriderent, legere neſcientes, ſpaſmo animam omnes expirarunt. *Hactenus ex Artapano.*

Sed ego ægrè adducor, vt credam Artapano, iſta eſſe vera: non enim veriſimile ſit, vt res tam inſignes, ac memorabiles Moſes ſcribere prætermiſerit, qui multa in eo negotio facta, minoris ſanè admirationis & momenti, diligenter expoſuerit.

SECVN

SECVNDA DISPVTATIO.

Super intoleranda Pharaonis ſuperbia & blaſphemia in Deum.

SVPER ILLIS VERBIS:

Quis eſt Dominus? vt audiam vocem eius, & dimittam Iſ- *Verſu 2.*
raël? Neſcio Dominum, & Iſraël non dimittam.

SI verba hæc dixit Pharao ex ignotantia; quæ potuit eſſe turpior, & mi- 6.
ſerabilior ignotantia, quàm neſcire Deum? ſiquidem verè illud ſcri-
ptum eſt in libro Sapientiæ, cap. 13. *Vani ſunt omnes homines, in quibus*
non ſubeſt ſcientia Dei. Cuius item vecordiæ eſt, gloriari de diuitiis, no-
bilitate, fortitudine, multarúmque rerum ſcientia, ſi quod eſt omnis ſapientiæ,
omníſque boni caput, ignoretur Deus? Ab eo quippè homo effectus eſt; ab eo re-
gitur & conſeruatur, & vſquequaque pendet: & in eo ſuptemum eius bonum,
cuius adeptione, beatus eſſe poteſt, collocatum eſt. Nempe veriſſimum eſt, quod
per Hierẽmiam dixit Dominus: *Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & non gloric-* *Locus Hie-*
tur fortis in fortitudine ſua, & non glorietur diues in diuitiis ſuis: ſed in hoc glorietur, *remiæ 9.*
qui gloriatur, ſcire & noſſe me. Sin autem Pharao reſponſum illud dedit nou ex
ignorantia Dei, ſed ex ſuperbia, & contemptu; quæ poteſt eſſe deteſtabilior, atque
intolerabilior arrogantia, quàm eſſe Diuini numinis contemptorem? hoc vtique
euidens ſignum eſt hominis ad extremum malitiæ prouecti, & in profundo pecca-
torum demerſi. Nam, vt Salomon dixit: *Impius cùm in profundum venerit peccato-* *Locus Pro-*
rum, contemnit. Sicut enim boni ſic procedunt in bono, vt à Dei amore incipien- *uerbiorum*
tes, peruenianr vſque ad contemptum & odium ſui: ita mali contrà ſic in malo *18.*
procedunt, vt incipientes ab amore ſui, vſque ad Dei contemptum prouehantur.

Cæterùm quæritur, cùm Deum eſſe ſit per ſe notum, quomodò potuit Pharao 7.
neſcire Deum? Paulus Burgenſis ſuper hoc loco ait, pro eo, quod Latinus interpres *An Deũ*
vertit, dixiſſe Moſen: *Hæc dicit Dominus*, protuliſſe Moſen nomen ipſum Dei *eſſe ſit per*
Tetragrammaton, & quia nomen illud planè incognitum, & inauditum Pharaoni *ſe notum*
erat, idcircò reſpondit, ſe neſcire Dominum. Sed hoc ſimile videtur commento *cuilibet ho*
Artapani, quod ſuprà memorauimus. Quorſum enim Moſes in tam graui legatio- *mini.*
ne, ac negotio vſurpaſſet nomen Dei, quod ſciebat omninò ignotum Pharaoni? *Burgenſis*
Exiſtimare enim potuit, ad conſequendum id, quod petebat, atque optabat, futu- *opinio re-*
rum id impedimento potiùs, quàm adiumento. Thoſtatus hîc longam texit diſpu- *fellitur.*
tationem, An Deum eſſe, ſit per ſe notum: cuius in ea diſputatione, hæc de- *Thoſtati*
nique ſententia eſt: Deum eſſe, per ſe notum eſt, non ſolùm, quia prædicatum *opinio ex-*
eſt de ratione ſubiecti, nam eſſe & eſſentia idem omnino ſunt in Deo, quapropter *cutitur.*

Exod. 3. ſolus ipſe verè potuit dicere, quod dixit Moſi: *Ego ſum, qui ſum*: verùm etiam quia ſi notum ſit, quid ſignificetur nomine Dei, nemo poteſt ignorare, aut dubitare Deum eſſe. Etenim nomen Dei ſignificat id, quod eſt omnium rerum optimum, atque perfectiſſimum: Oportere autem tale quippiam eſſe in rerum vniuerſitate, per ſe manifeſtum eſt: nam ſeriem & ordinationem rerum eſſe infinitam, nec ſurſum aut deorſum determinari, euidenter aduerſantur rationi. Poteſt tamen ignorari an illud optimum & perfectiſſimum ſit incorporeum, & omnia intelligens, & agens liberum, & infinita poteſtate præditum, atque omnium rerum curam, & prouidentiam habens. Pharao igitur non dixit, ſe neſcire Deum, ſed neſcire Dominum, quod nomen ſignificat prouiſorem, atque gubernatorem. *Sic Thoſtatus.*

8. Sed opinio iſta Thoſtati habet quidem ſubtilitatem doctrinæ ſcholaſticæ, verùm ſententiæ verborum Scripturæ minimè congruit. Neque enim Pharao, cùm dixit, ſe neſcire Dominum, cogitabat id, quod dicit Thoſtatus, nec tacitus apud ſe diſtinguebat vocem Domini à vocabulo Dei. Nec per ſe manifeſtum, & cuilibet hominum euidens eſt, vt putat Thoſtatus, ſeriem cauſarum, atque ordinationem rerum non eſſe infinitam, ſed extremitate aliqua determinari oportere. Si enim id per ſe eſſet manifeſtum, etiam quoad nos (ſic in ſcholis loquimur) ſuperuacaneum, atque adeò ſtultum eſſet, id argumentari, & demonſtrare velle. At ſapientiſſimus
Ariſtoteles. Philoſophorum, in libro ſecundo Metaphyſicorum, id accuratiſſimis rationibus
S. Thomas in 1. par. q. 2. art. 9. probare conatus eſt. Sed audiat Lector ſuper hac ipſa re beati Thomæ ſententiam. Cenſet enim, quòd ſecundum ſe quidem Deum eſſe, ſit per ſe notum; quia prædicatum eſt idem cum ſubiecto, Deus enim, eſt ſuum eſſe. Quia tamen ignoramus de Deo, quid eſt, ideò non eſt nobis per ſe notum Deum eſſe: ſed id indiget demonſtrari per ea, quæ ſunt magis nota quoad nos, & minùs nota quoad naturam, ſcilicet per effectus. Quod ſi Deum eſſe etiam quoad nos, per ſe notum eſſet, ergò nullus poſſet cogitare, Deum non eſſe; nullus enim cogitare poteſt oppoſitum eius, quod eſt per ſe notum omnibus, vt docet Philoſophus in 4. Metaphyſi. textu 9. & in priori lib. poſterior. textu vltimo, vt patet in primis principiis: at Deum non eſſe quidam non modò cogitarunt, ſed etiam dixerunt, ſecundum illud, quod dicitur
Locus Pſalmi 52. Pſalmo quinquageſimo ſecundo: *Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus.* Ergo Deum eſſe, non eſt per ſe notum quoad nos. *Hactenus ex B. Thoma.*

9. Verius igitur dictu fuerit, ſi dicamus, Pharaonem idcircò dixiſſe, ſe neſcire
Auctoris ſententia. Deum, quia erat atheus, putans mundum nec à Deo regi, nec ab eo factum eſſe. Vel quia, cùm plurimos Deos, ritu Ægyptiorum, coleret, non putauit vnum aliquem certum Deum ſibi admodum eſſe reuerendum, ac timendum. Vel, cùm dixit, ſe neſcire Dominum, non ſignificauit ſe abſolutè, ac ſimpliciter neſcire Deum, ſed neſcire ſe quis eſſet Deus Hebræorum, qui ſibi tanta auctoritate imperaret, vt
Vnde accidat, vt quis neget Deũ. Hebræos dimitteret. Quatuor porrò ex cauſis accidere poteſt, vt quiſpiam dicat ſe neſcire Deum: vel repentino, ac nimio timore perturbatus; vt ſi pro confeſſione Dei, paratam ſibi mortem videret: quemadmodùm cùm B. Petrus præ timore ne-
Matth. 5. gauit Chriſtum. Vel vanitate quadam humani ſenſus, craſſaque ignorantia, ſicut dicitur Sapientiæ, 13. *Vani ſunt omnes homines, in quibus non ſubeſt ſcientia Dei.* Vel impia quadam inſipientia, quam parit inueterata & corrupta ſceleribus vita. Hoc
Locus Pſalmi 13. enim ſignificatur verbis illis, quæ ſunt in Pſalmis 13. & 52. *Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus. Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis: non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.* Poſtremò, ingens bonorum temporalium abũdantia, diuturnaque proſperitas, nonnumquàm facit, vt quis putans ſe ſufficien-
Locus Prouerb. c. 30. tem eſſe ſibi ad omnia, neget Deum. Hoc timens Salomon rogabat Deum, ne ſibi diuitiarum copiam largiretur, ne fortè ad negandum Deum adduceretur. Hæc

eſt

eſt enim ad Deum oratio eius in libro Prouerbiorum,cap.30.literis prodita: *Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi:tribue tantùm victui meo neceſſaria:ne fortè ſatiatus illiciar ad negandum:& dicã, Quis eſt Dominus?* Dauid quoque loquens de hominibus bonorum temporalium abundantibus,ait: *Ideò tenuit eos ſuperbia , operti ſunt iniquitate,& impietate ſua. Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum, tranſierunt in affectum cordis, cogitauerunt, & locuti ſunt nequitiam , iniquitatem in excelſo locuti ſunt: poſuerunt in cœlum os ſuum, & lingua eorum tranſiuit in terram.*

TERTIA DISPVTATIO.

De paleis , quibus Hebræi coquebant lateres in Ægypto.

SVPER ILLIS VERBIS:

Nequaquam vltrà dabitis paleas populo ad conficiendos lateres,ſicut priùs,ſed ipſi vadant,& colligant ſtipulas. *Verſu 1.*

QVIS erat palearum vſus in coquendis lateribus? An pro incentiuo,ſimulque nutrimento & pabulo ignis vtebantur illis? Verùm tenuis admodùm materies, leueque nutrimentum ignis eſt palea. Lyranus non temerè putat , palearum in coquendis lateribus , apud Ægyptios eum fuiſſe vſum , quòd comminutæ & contritæ paleæ permiſcebantur luto,quò tenacius fieret, & firmius. Sic enim ſcribit ſuper hoc loco Exodi: Paleæ dicuntur , quicquid remanet de meſſe , excuſſo grano:& paleæ commiſcebantur cum luto,vt lateres fortiores eſſent : ex talibus autem fiebant ædificia in Ægypto, quia rari lapides ſunt ibi. Verùm non modò propter penuriam lapidum,latetitia ædificia faciebant Ægyptij,præſertim regia & publica, ſed præcipuè maioris firmitudinis;& diuturnitatis cauſa:talia enim ædificia ſolidiora & firmiora eſſe,teſtis eſt Plinius in lib.35.cap.14.ita ſcribens:Græci,præterquàm vbi ex ſilice fieri poterat ſtructura,parietes lateritios prætulere.Sunt enim æterni , ſi ad perpendiculum fiant : ideò & in publica opera, & in regias domos adduntur. Sic extruxere murum Athenis, qui ad montem Hymettum ſpectat:ſic Patris ædes Iouis, & Herculis,quamuis lapideas columnas, & epiſtylia circumdarent. Idem Plinius lib.7.cap.56.Epigenis grauiſſimi auctoris teſtimonio firmat,apud Babylonios, ſeptingentorum annorum obſeruationes ſyderum , coctilibus laterculis inſcriptas, conſeruatas eſſe.Hoc ipſum indicant illa Ezechielis in cap.13. verba: *Ipſe ædificabat parietem, & illi liniebant eum luto abſque paleis, &c.* 10. *De vſu palearum.* *Lyranus.* *Plinius.* *Lateritij ædificij firmitas & diuturnitas.*

Verum enim verò labor ille Hebræorum ſeruientium Ægyptiis,in paleis, luto, & fornacibus,vbi coquebantur lateres, multa continet myſteria, & documenta ad eruditionem moralẽ & ſpiritualẽ pertinentia. Primùm de paleis dicamus. Significat moraliter palea turpem delectationẽ : ſicut enim palea citò accenditur & citò abſumitur,ſic turpis cogitatio citò mentẽ accendit,ſed breui tranſit,atq; euaneſcit. 11. *Quid paleæ ſecundũ myſticum ſenſum ſignificent.*

Lutum,id eſt,praua cogitatio,delectatione coquitur,cùm in actum trāſit:ſed cùm
S. Auguſt. ducitur in conſuetudinem,ſolidatur atque duratur in lateres. Mitatur B. Auguſtinus in lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 4. naturam paleæ, cuius eſt tam frigida vis, vt obrutas niues ſeruet: ſimúlque tam feruida virtus, vt poma immatura maturet. Talis videtur carnalis & mundana voluptas. Hæc nempe frigiditatem ſpiritus in bono,torporémque fouet,& conſeruat:inchoatas verò malas cogitationes,& quaſi immaturas cupiditates maturat ad vitium.Superius autem illud, quod de paleis diximus,firmari,atque illuſtrari poteſt pulcherrima quadam Bernardi ſententia, quæ eſt in ſerm. 34. eorum ſermonum,qui appellantur Parui.Sub iugo,inquit,Pharaonis fiunt lutea opera,id eſt,diſſoluta & ſordida. Ab ipſo dantur paleæ, id eſt,leues cogitationes.Palearum eſt leuiter accendi,& in momento conſumi:ſic & malæ cogitationes à Diabolo immiſſæ, citò in mentibus noſtris accēduntur, carnis mollitie conſentiente:ſed ſi viriliter ſtudeamus reſiſtere,Deo iuuante,protinùs extinguuntur.Paleis accēſis coquebatur lutum,& ſolidabatur in lateres:ſimiliter prauæ cogitationes, quæ ſunt lutum, paleis delectationis accenduntur. Quæ cùm tranſeunt in actum, tunc decoquuntur. Cùm verò ducuntur in conſuetudinem, tunc tanquàm in lateres ſolidantur. *Hæc S. Bernardus.*

12. Quid autem lutum in Sacris literis, ſecundum myſticam intelligentiam ſignificet,benè declarat S. Gregorius in libro 34. Moralium, cap. 9. tractans illa verba Iob capitis quadrageſimi primi: *Seruet ſibi aurum quaſi lutum:* Nomen,inquit, luti aliquando in ſacro eloquio ſignificat terrenarum rerum multiplicitatem: aliquando ſordidam doctrinam,aliquando deſiderij carnalis illecebram. Per lutum namque terrenarum rerum multiplicitatem figurari,ſignificatum eſt per Habacuc Prophetam,dicentem: *Væ ei,qui multiplicat non ſua,vſquequò aggrauat contra ſe denſum lutum:* denſo enim ſe luto aggrauat,qui per auaritiam terrena multiplicans, peccati ſui ſe oppreſſione coanguſtat. Rurſum luti nomine,doctrina ſordidum ſapiens deſignatur,ſicut per eundem Prophetam Domino dicitur: *Viam feciſti in mari equis tuis,in luto aquarum multarum:* ac ſi diceret: Aperuiſti iter prædicatoribus tuis inter doctrinas huius ſeculi,ſordida & terrena ſapientes. Per lutum quoque,deſiderium ſordidæ delectationis exprimitur,ſicut Pſalmiſta deprecans ait: *Eripe me de luto,vt non inhæream.* Luto quippè inhærere,eſt ſordidis deſideriis concupiſcentiæ carnalis inquinari. Quia igitur Leuiathan,multos, qui intra ſanctam Eccleſiā fulgore iuſtitiæ reſplendere videbantur:vel terrenarum rerum concupiſcentia, vel errantis doctrinæ contagio, vel carnalibus voluptatibus ſibi ſubiicit:idcircò aurum ſibi quaſi lutum ſternere dicitur. Aurum enim,quaſi lutum ſternere,eſt, in quibuſdam vitæ munditiam per illicita deſideria conculcare:vt hi etiam ſordidis eius veſtigiis ſeruiant,qui contra illum priùs virtutum ſplendore rutilabant. *Hæc S. Gregorius.* Fornax verò,vbi ex luto coquebantur lateres, ſignificat ardorem concupiſcentiæ;in qua prauæ cogitationes,& cupiditates terrenarum rerum,& carnalium voluptatum coquuntur in vitia:& ſolidantur,atque durantur in prauos habitus, & conſuetudines. Ergò tria illa Ægyptiaca,palea, lutum, & fornax, ſignificant tria item illa,de quibus Apoſtolus Ioannes ſcripſit: *Omne, quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt,& concupiſcentia oculorum,& ſuperbia vitæ.*

S. Gregor. Triplex ſignificatio myſtica luti,in Scriptura.

Locus Habacuc. 2.

Baruch. 3.

Pſalm. 68.

Fornax Ægyptiaca quid myſtice.

Locus primæ Ioan. c. 2.

13. Sed quid myſterij eſt in eo,quod feciſſe dicitur Pharao,primò dans paleas Hebręis,poſteà verò denegans illis? Dupliciter poſſumus hoc myſticè interpretari,per Pharaonem intelligentes Diabolum. Etenim Diabolus ſeruis ſuis,& mundi amatoribus,aliquando dat paleas, id eſt, bona temporalia,vt tali eſca illectos,in omnia vitia facilè deiiciat. Interdum eaſdem paleas detrahit,& aufert bona tēporalia, vt acerbè dolentes de amiſſione bonorum,quæ flagrantiſſimè amabant,cadant in deſpe-

Pharao dans primò paleas Hebræis, poſteà denegans illis, quid ſignificet.

deſperationem. Vel aliter hoc explicati poteſt, vt palea ſignificet inanem gloriam. Diabolus enim dat paleas viris bonis & ſpiritualibus, id eſt, inſpirat vanam gloriam circa bona opera, quæ faciunt; vt quando impedire non poteſt ne benè operētur, ſaltem faciat, vt labe inanis gloriæ, ac ſuperbiæ illorum opera inquinentur. Peccatoribus autem paleas dettahit, vt, qui prius propter appetitum gloriæ, nonnulla, in ſpeciem, bona faciebant, & propter metum infamiæ, à nonnullis ſe flagitiis & ſceleribus abſtinebant, detractis paleis, id eſt, reſtincto appetitu gloriæ, ac metu infamiæ adempto, quaſi fræno abiecto, in omne turpitudinis genus, nullo reſpectu timoris, aut honoris ſeſe præcipitent.

Sed quid eſt illud, quod dixerunt præpoſiti Hebræorum Moſi & Aaron: *Fœtere feciſtis odorem noſtrum coram Pharaone & ſeruis eius*: verſu 21. Chaldaicè eſt ad verbum: *Malum feciſtis eſſe odorem noſtrum*. Eſt autem figurata locutio, ducta à re grauęolenti, à qua faciem & nares auertimus. Senſus igitur eſt: viles & abominabiles nos reddidiſtis coram Pharaone, & Ægyptiis, horrent & abominantur nos, atque huius rei, vos præcipuè, fuiſtis auctores. Sanctus Paulus ſimili locutione, ſed in contrariam ſententiam, vſus eſt, cùm dixit, bonos Chriſtianos, Chriſti bonum eſſe odorem: odorem vtique accipiens pro fama. Tunc enim bonus odor ſumus, cùm ita nos gerimus, vt grati & accepti ſimus, & homines benè de nobis exiſtiment, ac loquantur, Verba Pauli hæc ſunt: *Deo gratias, qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco. Quia Chriſti bonus odor ſumus Deo, in iis, qui ſalui fiunt, & in iis, qui pereunt: Aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam.* In fine capit. trigeſimi quarti libri Geneſis, vbi Latinus interpres, verba, quæ dixit Iacob Simeoni & Leui auctoribus cædis Sichimitarum, ſic vertit: *Turbaſtis me, & odioſum feciſtis me Chananæis, & Pherezæis, habitatoribus terræ huius.* Scriptura Hebraica ſic ad verbum ibi habet: *Turbaſtis me, vt fœtere me faceretis coram habitatoribus huius.* Quaſi diceret: vilem & abominabilem & exoſum me feciſtis.

Fœtere odorem alicuius coram alio, quid ſit.

Locus 2. Cor. c. 2.

QVARTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Domine, cur afflixiſti populum iſtum? quare miſiſti me? ex eo enim, quò ingreſſus ſum ad Pharaonem, vt loquerer in nomine tuo, afflixit populum, & non liberaſti eos.

Verſu 22 & 23.

VERBA hęc Moſis ad Deum, inquit Auguſtinus, non ſunt verba contumacię, nec indignationis, ſed inquiſitionis & orationis. Quod ſatis apparet ex iis, quæ Dominus Moſi reſpondit: Non enim arguit infidelitatem eius, ſed quid eſſet facturus, aperuit ei. *Sic Auguſtinus.* Sed quomodo verè dixit illud Moſes: *Domine, cur afflixiſti populum iſtum?* non enim Deus affligebat Hebræos, ſed Pharao, & Ægyptij: nec ſatis probabile videtur reſponſum, dicere, propterea Deum dici affligere Hebræos, quia

S. Aug. q. 14. in Exod.

Digitized by Google

permittebat eos affligi, non magis profectò, inquit Thoſtatus, quàm ſi diceretur Deus mentiri, quia permittit hominem mentiri. Verius igitur reſponſum, hoc eſt: Iuſſerat Deus peti à Pharaone dimiſſionem Hebræorum: qua petitione vehementer aſperatus rex, magis aduerſus Hebræos irritatus, atque efferatus eſt; atque ob eã cauſam etiam atrociora in eos edicta fecit, iuſſitque crudeliùs eos, quàm anteà tractari. Quoniam igitur ex occaſione illius legationis Dei ad Pharaonem, ac petitionis, maior Hebræorum excitata fuerat afflictio, idcircò Moſes dixit: Deum afflixiſſe Hebræos: id enim fieri iuſſerat, ex quo ſecuta eſt maior Hebræorum afflictio. Eſt enim conſuetudo ſacræ Scripturæ, quam in Commentariis noſtris in Geneſim non ſemel expoſuimus. Si quid dicat, vel faciat quiſpiam, ex quo ſequatur aliquid vel bonum, vel malum, id attribuere illi tanquàm effectori; etiamſi præter conſilium & voluntatem eius illud euenerit.

Conſuetudo Scripturæ.

15. Sed cur paſſus eſt Deus, vt Hebræi, quò propiùs aberant ab egreſſu ex Ægypto, & à liberatione ex ſeruitute Ægyptiaca, eò magis affligerentur ab Ægyptiis? Multas ſanè ob cauſas: Primùm vt Deus iuſtiorem haberet cauſam caſtigandi Ægyptios ob tantam eorum inhumanitatem, & crudelitatem: tum quò maiorem atque illuſtriorem haberet occaſionem declarandi potentiam ſuam tot & tantis in Ægypto edendis prodigiis. Deinde, quò maiori odio, & deteſtatione, Ægyptiorum conuerſationem, moreſque ac ſuperſtitiones proſequerentur Hebræi. Adhæc, quò ardentiùs cuperent egredi ex Ægypto, & venire in terram promiſſionis: nec vnquàm cupido eos inceſſeret regrediendi in terram Ægyptum, vbi tantis perfuncti malis fuerant. Nam ſi tot, & tantis calamitatibus in Ægypto afflictati & contriti, nihilominùs tamen poſteà ſæpius in Ægyptum regredi voluerunt, vt videre licet in hoc ipſo libro infrà cap. 14. & in libro Numerorum, cap. 11. 14. & 21. quid eos facturos fuiſſe putamus, ſi anteà in Ægypto commodè, iucundè, proſpereque vixiſſent? His conſona ſcribit Theodoretus quæſt. 13. in Exodum. Cur, inquit, Hebræos iſta pati permiſit Deus? nimirum, vt odio proſequerentur non tantùm Ægyptios, ſed & illorum Deos: & vt diligenter parerent iis, quæ mandarentur à Deo. Nam ſi miſeriis illis afflicti, nihilominùs recordabantur deliciarum Aegypti, & ſæpè illuc redire conati ſunt: quis illis nullam ibi moleſtiam paſſis, perſuadere potuiſſet, vt Aegyptum relinquerent? *Sic Theodoretus.*

Cur paſſus ſit Deus, cùm Hebræi liberandi erant, tunc vehementiùs ab Ægyptiis affligi.

Theodoretus.

16. Sed obſeruanda eſt hoc loco admiranda conſuetudo Dei. Solet enim Deus, quibus magnifica promittit beneficia, ſinere, vt ad breue tempus quædam eis omninò contraria datis promiſſis eueniant: quò videlicet fidei eorum firmitudinem, & fiduciæ conſtantiam magis probet. Exempli cauſa, promiſit Deus Abrahæ, daturum ſe ei poſteritatem, inſtar pulueris terræ, numeroſiſſimam; & poſteà iuſſit filium ſuum Iſaac ſacrificare ſibi; vnicum ſcilicet filium, à quo vno pendebat promiſſa poſteritatis multiplicatio. Atque hoc egregiè ponderat Paulus ſcribens ad Hebræos, cap. 11. & dicens: *Fide obtulit Abraham Iſaac, cùm tentaretur, & vnigenitum offerebat, in quo ſuſceperat repromiſſiones: ad quem dictum eſt (Quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen) arbitrans, quia & à mortuis ſuſcitare potens eſt Deus: vnde eum & in parabolam accepit.* Alterum exemplum eiuſdem rei habemus in libro Iudicum, ca. 20. Cùm enim in tribu Beniamin infandum quoddam, atque immane ſcelus patratum eſſet, idque vlciſci cæteræ tribus decreuiſſent: conſuluerunt Dominum Deum tam de gerendo bello, quàm de belli duce & imperatore. Diuino reſponſo iuſſi ſunt pugnare in Beniamitas; & primo congreſſu, ingenti accepta clade, victi ſunt, cæſis duobus & viginti millibus ſuorum. Rurſus conſulunt Deum, an iterum pugnare debeant: reſponſum eſt, vt pugnent. Pugnant iterum, atque iterum vincuntur, decem & octo millibus ſuorum interemptis. Sed cùm tertium conſuluiſ-

Mira Dei prouidentia in præſtandis ſuis promiſſionibus.
Gen. 13. & 15.
Infrà 22.
Locus Pauli ad Hebræos, c. 11.
Geneſ. 17.

ſent-

ſent Deum,& ſimiliter iuſſi eſſent pugnare,tertio prælio , ampliſſimam victoriam reportarunt.Tertium exemplum præbet nobis locus hic Exodi. Cùm enim Deus iuſſiſſet,Moſen,verbis ſuis,prædicere Hebræis libertatem mox futuram, & egreſſum ex Ægypto,& profectionem in terram Chanaan lacte & melle fluentem;hoc ipſo tempore paſſus eſt Hebræos vehementiùs , quàm anteà,vexari , & duriſſimis laboribus opprimi ab Ægyptiis : quaſi pro libertate promiſſa grauiorem permittens ſeruitutem;& pro requie,duriores labores. Vult enim Deus in beneficiis ab ipſo promiſſis paratos nos eſſe ad tentationes. Ideoque cùm magnam cuipiam ſpẽ dat,mox eum tentat per ea,quæ videntur afferre deſperationem ; & videtur ſpem, quam dedit,demoliri velle,aut dubiam,& incertam facere.

Iam verò quòd Hebræi,cùm eſſent liberandi ab Ægyptiis, tunc atrociùs ab illis afflictati ſunt,figuram habet eius rei,quam emergere volentibus è peccato contingere,quotidianis experimentis videmus. Cùm enim quis peccati ſtatum deſerere conatur, tunc crebrioribus, atque grauioribus à Dæmone tentationibus oppugnatur, vrgetur,& affligitur:nolens enim Dæmon prædam ſibi è manibus eripi, omnes tunc nocendi artes ſuas adhibet , omnéſque tentationum machinas admouet. Quemadmodum Laban generum ſuum Iacob, qui ſibi per viginti annos laborioſiſſimam ſeruitutem ſeruierat,diſcendentem à ſe,hoſtili odio inſecutus eſt. Fidum igitur & prouidens eſt conſilium traditum Eccleſiaſt.cap.2.*Fili,accedens ad ſeruitutem Dei, ſta in timore , & præpara animam tuam ad tentationem.* Audiat Lector B. Bernardum in ſerm.18. de Conuerſione ad Clericos , hanc ipſam rem confirmantem hiſce verbis : Quotidianis diſcimus experimentis, eos, qui conuerti ad Deum deliberant,tentari acriùs à concupiſcentia carnis, & vrgeri grauiùs in operibus luti,& laterum, qui Aegyptum egredi , & Pharaonis imperium effugere moliuntur. *Hæc Bernard.*Caſſianus quoque in Collat.21.c.28.tradit,ſeniores & magiſtros vitæ monaſticæ exploratè obſeruaſſe,in diebus Quadrageſimæ,quibus ſolent homines ad meliorem ſe ſtatum vitæ recipere ; & monachi acriori ſtudio , & contentione animi,atque corporis,ad maiorem virtutis,& ſpiritus perfectionem adipiſcendam contendere,tunc ſolito acriùs,& moleſtiùs infeſtari à Dæmonibus monachos , & incitari ad egrediendum è monaſteriis,deſerendamque ſolitudinem : ſimiliter atq; Pharao volentes ex Ægypto egredi Hebræos,pluribus,durioribuſque laboribus & operibus fatigabat,& afflictabat. 17.

Volentes ad Deum ſeſe conuertere, vehemẽtius à Dæmone tentari.

Geneſ. 31.

B. Bernardus.

Caſſianus.

Verùm diſertiſſimis,& grauiſſimis,ſuper hac re,verbis & ſentẽtiis diſputauit S. Gregorius in libro 29.Moral.cap.14.cuius ego partem diſputationis, pulcherrimã, hîc adſcripſi,iucundiſſimam legentibus hæc, ſimulque vtiliſſimam fore non dubitans. Tractans enim verba illa Iob:*Per quam viam ſpargitur lux , & diuiditur æſtus ſuper terram?* ad hunc modum ſcribit : Cùm diuina lux in mentes humanas ſpargitur,mox ab occulto aduerſario,contra fulgentem mentem tentamenta ſuccreſcũt. Vnde,poſtquàm dixiſſet:*Per quam viam ſpargitur lux?* Rectè ſubiunxit : *Diuiditur æſtus ſuper terram.* Hoſtis namque callidus,quos iuſtitiæ luce ſplendeſcere conſpicit,eorum mentes illicitis deſideriis inflammare contendit : vt plerumque plus ſe vrgeri tentationibus tunc ſentiant,quàm cùm lucis internæ radios non videbant. Vnde & Iſraëlitæ,poſtquàm à Deo per Moſen vocati ſunt,contra Moſen & Aaron de exreſcente labore conqueruntur,dicentes:*Videat Dominus, & iudicet, quoniam fœtere feciſtis odorem noſtrum coram Pharaone & ſeruis eius , & præbuiſtis ei gladium, vt interficeret nos.* Volentibus quippè ex Aegypto diſcedere, Pharao paleas ſubtraxerat , & tamen eiuſdem menſuræ opera requirebat. Quaſi ergò contra legem menſ ſubmurmurat , poſt cuius cognitionem , tentationis ſtimulos acriores portat:& cùm ſibi labores creſcere conſpicit,in eo,quòd aduerſario diſplicet,quaſi 18.

B. Gregorij præclara ſententia.

Exodi 5.

Digitized by Google

Callidiſſimum Diaboli, in tentando homines artificium.

fœtere ſe in oculis Pharaonis dolet. Poſt lucem ergò æſtus ſequitur, quia poſt illuminationem diuini muneris, tentationis certamen augetur. Rectè porrò diuidi æſtus dicitur: non enim omnibus omnes, ſed quibuſdam ſibi vicinis ac iuxtà poſitis vitiis ſinguli fatigantur. Priùs enim propenſionem vniuſcuiuſque Diabolus perſpicit, & tunc tentationis laqueos apponit. Alius namque lætis, alius triſtibus, alius elatis moribus exiſtit. Quò igitur faciliùs capiat, vicinas propenſionibus deceptiones parat: Nam quia iuxta lætitiam eſt voluptas, idcircò lætis moribus luxuriam proponit. Et quia triſtitia in iram facilè labitur, triſtibus poculum diſcordiæ porrigit. Quoniam verò timidi ſupplicia formidant, pauentibus terrores intentat. Et quia elatos extolli laudibus conſpicit, eos ad quæcunque voluerit, blandis fauoribus trahit. Quia ergo in tentationis ardore callidè ſingulis inſidiãs, vicinos moribus laqueos abſcondit, rectè dicitur: *Diuiditur æſtus ſuper terram.* Sed cùm præmittitur: *Per quam viam ſpargitur lux:* Et mox adiungitur: *Diuiditur æſtus ſuper terram.* Per eandem viam, qua lux ſpargitur, etiam diuidi æſtum indicatur. Alta quippè & incomprehenſibilis Spiritus ſancti gratia, cùm lucè ſua mentes noſtras irradiat, etiam Diaboli tentationes, diſpenſando modificat: vt ſimul multæ non veniant, aut ipſæ tantùm, quæ ferri poſſunt, illuſtratam iam à Deo animam tangant: vt cùm tactus ſui ardore nos cruciant, perfectionis incendio non exurant, Paulo atteſtante, qui ait: *Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id, quod poteſtis, ſed faciet cum tentatione etiam prouentum, vt poſſitis ſuſtinere.* Hunc ergò tentationum æſtum, aliter diuidit callidus ſupplantator, & aliter miſericors conditor. Ille ita diuidit, vt per eum citiùs interimat: hic vt eum tolerabilem reddat. *Hactenus ex B. Gregorio.*

Benignisſima Dei erga ſuos prouidentia.

Locus 1. Corint. 10.

BENE

BENEDICTI PERERII
IN CAPVT SEXTVM EXODI,

DISPVTATIONES QVATVOR.

Indicatur excellentia Moſis in cognitione Dei ſuper antiquos Patriarchas: & tribus, ac genus Moſis, atque Aaron enarratur.

CAPVT SEXTVM EXODI.

DIXITQVE Dominus ad Moſen: Nunc videbis Verſu.
quæ facturus ſum Pharaoni: per manum enim 1.
fortem dimittet eos, & in manu robuſta eiiciet
illos de terra ſua. * Locutúſque eſt Dominus ad 2.
Moſen, dicens: Ego Dominus, * qui apparui A- 3.
braham, Iſaac, & Iacob in Deo omnipotente: &
nomen meũ Adonai non indicaui eis: * Pepigí- 4.
que fœdus cum eis, vt darem eis terram Chanaan, terram peregri-
nationis eorum, in qua fuerunt aduenæ. *Ego audiui gemitum filio- 5.
rum Iſraël, quo Aegyptij oppreſſerunt eos: & recordatus ſum pacti
mei. * Ideò dic filiis Iſraël: Ego Dominus, qui educam vos de erga- 6.
ſtulo Aegyptiorum, & eruam de ſeruitute, ac redimam in brachio
excelſo, & iudiciis magnis. * Et aſſumam vos mihi in populum, & ero 7.
veſter Deus: & ſcietis quòd ego ſum Dominus Deus veſter, qui edu-
xerim vos de ergaſtulo Aegyptiorum: * & induxerim in terram, ſu- 8.
per quam leuaui manum meam, vt darem eam Abraham, Iſaac, &
Iacob: dabóque illam vobis poſſidendam, ego Dominus. * Nar- 9.
rauit ergò Moſes omnia filiis Iſraël: qui non acquieuerunt

Digitized by Google

10. ei propter anguſtiam ſpiritus,& opus duriſſimum.* Locutúſque eſt
11. Dominus ad Moſen,dicens:* Ingredere,& loquere ad Pharaonem
12. regem Ægypti,vt dimittat filios Iſraël de terra ſua.* Reſpõdit Mo-
ſes coram Domino: Ecce filij Iſraël non audiunt me: & quomodò
13. audiet Pharao, præſertim cùm incircumciſus ſim labiis?* Locutúſ-
que eſt Dominus ad Moſen & Aaron, & dedit mandatum ad filios
Iſraël,& ad Pharaonem regem Ægypti,vt educerent filios Iſraël de
14. terra Ægypti.* Iſti ſunt principes domorum per familias ſuas. Filij
Ruben primogeniti Iſraëlis: Henoch & Phallu,Heſron & Charmi.
15. * Hæ cognationes Ruben,filij Simeon:Iamuel & Iamin,& Ahod,&
Iachin, & Soar, & Saul filius Chananitidis. Hæ progenies Simeon.
16. * Et hæc nomina filiorum Leui per cognationes ſuas: Gerſon &
Caath & Merari. Anni autem vitæ Leui fuerunt centum triginta
17. 18. ſeptem.* Filij Gerſon:Lobni & Semei per cognationes ſuas. * Filij
Caath: Amram & Iſaar, & Hebron & Oziel: Anni quoque vitæ
19. Caath centum triginta tres.* Filij Merari:Moholi & Muſi. Hæ co-
20. gnationes Leui per familias ſuas. * Accepit autem Amram vxorem
Iochabed patruelem ſuam: quæ peperit ei Aaron & Moſen. Fue-
21. rúntque anni vitæ Amram,centum triginta ſeptem. * Filij quoque
22. Iſaar:Core & Nephec & Zechri.* Filij quoque Oziel: Miſaël, &
23. Eliſaphan, & Sethri. * Accepit autem Aaron vxorem Eliſabeth fi-
liam Aminadab, ſororem Nahaſon, quæ peperit ei Nadab, & Abiu,
24. & Eleazar,& Ithamar.* Filij quoque Core: Aſer,& Elcana, & Abia-
25. ſaph.Hæ ſunt cognationes Coritarum.* At verò Eleazar filius Aa-
ron accepit vxorem de filiabus Phutiel:quæ peperit ei Phinees. Hi
26. ſunt principes familiarum Leuiticarum per cognationes ſuas. * Iſte
eſt Aaron & Moſes, quibus præcepit Dominus, vt educerent filios
27. Iſraël de terra Ægypti per turmas ſuas. * Hi ſunt, qui loquuntur ad
Pharaonem regem Aegypti, vt educant filios Iſraël de Aegypto:
28. * Iſte eſt Moſes & Aaron, in die,qua locutus eſt Dominus ad Mo-
29. ſen in terra Aegypti. * Et locutus eſt Dominus ad Moſen,di-
cens: Ego Dominus,loquere ad Pharaonem regem Ae-
gypti, omnia, quæ ego loquor tibi. * At ait Moſes
30. coram Domino: Et incircumciſus la-
biis ſum, quomodò audiet
me Pharao?

PRI

PRIMA DISPVTATIO.

Super nomine Dei, quod vocatur Tetragrammaton,

ET SVPER ILLIS VERBIS:

Ego Deus, qui apparui Abraham, Iſaac & Iacob in Deo om- *Verſu 5.*
ni potenti: & nomen meum, *Adonai*, non indicaui eis.

DECEM narrantur Dei nomina in Scripturis ſæpe vſurpata, & ab 1.
Hebræis celebrata: quæ beatus Hieronymus in epiſt. 136. quam ſcri- *Decem no-*
pſit ad Marcellam, curſim commemorat, ſtrictimque interpretatur. *mina Dei.*
Primum nomen eſt, *El*, quod ſeptuaginta ΘΕΟΝ, id eſt, Deum, Aquila etymologiã eius exprimens, ἰσχυρὸν, id eſt, Fortem interpretatur. Alterum nomen eſt. *Elohim*, & tertium, *Elohe*: vtroque autem ipſe Deus dicitur; Quartum, *Sabaoth*, quod ſeptuaginta, Dominum virtutum, Aquila, exercituum vel copiarum Dominum, tranſtulerunt: quo modo etiam frequenter interpres Latinus vertit. In Pſalmo 23. ſic eſt: *Quis eſt iſte Rex gloriæ? Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio, Dominus virtutum, ipſe eſt Rex gloriæ.* Quintum, *Helion*, quod nos, *excelſum*, dicimus; quod Epithetum crebrò tribuitur Deo: vnde eſt illud Dauidis: *Excelſus ſuper omnes gentes Dominus, & ſuper cælos gloria eius.* Et in cap. 14. libri *Pſal. 112.*
Geneſis, prope finem, ter, paruo interuallo, hoc nomen ponitur, illis verbis: *Benedictus Abram Deo excelſo, qui creauit cælum, & terram: & benedictus Deus excelſus, quo protegente, hoſtes in manibus tuis ſunt.* Et paulò poſt dixit Abram: *Leuo manum meam ad Dominum meum excelſum poſſeſſorem cæli & terræ.* Triplicem porrò celſitudinem ac ſublimitatem veneramur in Deo: primam *Entis*, quia eſt primum, & ſummum *Ens*: alteram *Cauſalitatis*, quia eſt prima cauſa, à qua omninò pendent cæteræ omnes cauſæ: tertiam *Perfectionis*, quia eſt prima, & ſuprema, & infinita perfectio. Sextum nomen, *Eſer Ehele*, quod in Exodo legitur: *Qui eſt, ſiue, Qui erit, miſit me.* Septimum, *Adonai*, quem nos Dominum generaliter appellamus. Octauum, *Ia*, quod in Deo tantùm ponitur, & in Alleluia extrema quoque ſyllaba id ſonat. Nonum eſt, *Saddai*, quod Aquila interpretatur ΑΛΚΙΜΟΝ, quod nos & robuſtum, & ſufficientem ſibi ad omnia perpetranda, & omnipotentem poſſumus interpretari. Hoc nomen poſitum eſt in exordio capitis 17. Geneſis; *Ego Dominus omnipotens, ambula coram me, & eſto perfectus*: & in cap. 31. *Ego Deus omnipotens, creſce & multiplicare.* Eſt autem Deus ſolus ſibi ſufficiens & quantùm ad eſſe, quia non pendet ab alio producẽte, vel conſeruante ipſum: & quantùm ad potentiam, quoniã per ſeipſum ſine alieno adminiculo, poteſt quodlibet facere, & ſubeſt ei poſſe, cùm vult: Denique quantùm ad bonorum omnium copiam, & beatitudinem; quoniam à ſeipſo, & in ſeipſo beatiſſimus eſt, & infinitum pelagus bonorum. Decimum eſt nomen, *Tetragrammaton*, quod ineffabile putauerunt, & his literis ſcribitur, *Iod, He, Vau, He*, & ideò *Tetragrammaton*, id eſt, quadriliterum, appellatur.

2. Quoniam verò in omnibus ferè libris ſacris aliqua iſtorum nominũ leguntur, inde argumentati voluerunt quidam Hæretici, librum, qui inſcribitur Cantica Canticorum, non eſſe ſacrum, ſed profanum, in quo videlicet amores ſuos Salomon decantauerit: & idcircò Salomonem religione adductum, non eſſe auſum amatoriis carminibus ſanctiſſimum Dei nomen immiſcere, ne contra legis præceptum, nomen Dei in vanis ſermonibus aſſumeret. Verùm iſtiuſmodi homines, ſtolidi, atque impuri, non animaduerterunt, quale eſſet illius libri argumentum. Eſt enim Epithalamium, & quaſi nuptiale carmen inter Chriſtum, & Eccleſiam, tanquàm inter ſponſum & ſponſam. Et idcircò Salomen abſtinens à nominibus Dei magnificis, & terrificis, conſultò vſus eſt blandiſſimis, & dulciſſimis nominibus, ardentiſſimo nempe inter Chriſtum & Eccleſiam amori mutuo conuenientiſſimis. Quocircà appellat ſe inibi ſponſum, paſtorem, fratrem, amicum, ſponſum dilectum, deſiderabilem. Cùm enim cœleſtis ille ſponſus in eo Cantico conſolari vellet myſticam ſponſam illam, tamdiù dilecti ſponſi ſui oſcula expectantem, & tanta dilatione deſiderij ſui tabeſcentem: omiſit vetuſtam diuinorum nominum appellationem, ipſo penè ſono formidabilem, & in eorum loco vſurpauit blandiſſima & ſuauiſſima nomina: pro Omnipotente, Pacificum & Paſtorem: & pro Domino, fratrem, amicum, dilectum, & ſponſum, pro Robuſto ac Forti, vulneratum ac ſaucium: pro Ineffabili, vnguentum effuſum, faſciculum myrrhæ, botrum cyprium, hinnulum ceruorum, electum ex millibus, omnium pulcherrimum, totum deſiderabilem, & amabilem. Viciſſim porrò ſponſam ſuam vocat, non ſicut anteà, filiam Sion, vel Iuda, vel ancillam & ſeruam: ſed ſororẽ, ſponſam, amicam, columbam, dilectam, vnicam, mulierem pulcherrimam, aliiſque blandiſſimis nominibus ad ſponſæ animam diuturno ſponſi ſui deſiderio æſtuantem, atque confectam efficaciter recreandam, & conſolandam mirificè accommodatis.

Exodi 20.

Cur in libro Canticorum prædictũ Dei nomen non legatur.

3. Mira porrò de nomine *Tetragrammato* tradunt Hebræi, & de noſtris quicunque traditiones & commentationes Hebræorum ſtudioſè ſectantur. Primò aiunt, nomen illud eſſe præſtantiſſimum omnium nominum Dei, immò eſſe quaſi fundamentum, & radicem aliorum omnium nominum: quorum quadruplex ratio & diſtinctio ſignari poteſt. Quædam enim de Deo dicuntur propter diuinas operationes ad intra, vt eſſe *Patrem*, vel genitorem, & *Filium*, vel natum, & *Verbum*. Alia dicuntur de Deo propter quandam relationem eius ad creaturas ſecundum aliquod genus cauſalitatis, quod habet Deus in creaturas, vt eſſe creatorem, gubernatorem, conſeruatorem, & dominum, & Deum. Nonnulla tribuũtur Deo per negationem & remotionem quandam imperfectionum, quæ ſunt in creaturis, vt eſſe incorporeum, immortalem, immutabilem. Quædam porrò nomina Dei denotant certam quampiam perfectionem, qualis quodammodò cernitur etiam in creaturis, vt eſſe ſapientem, potentem, iuſtum. Nomen autem *Tetragrammaton* ſignificat ipſum *Eſſe*, prout in ſeipſo eſt, per ſe ſubſiſtens, independens, infinitum, idemque prorſus cum ipſa Dei eſſentia, atque idcircò incommunicabile aliis. Et ſicut ipſum eſſe, atque eſſentia, Dei eſt incomprehenſibilis homini, ita nomen hoc ſignificans eam, eſt ineffabile, & ſecundum propriam vim & notionem ſuam incomprehenſibile: de quo nimirum intelligitur illud Salomonis Prouerbior. 30. *Quod eſt nomen eius, & quod nomen Filij eius, ſi noſti?* Et ſicut in hac vita hoc nomen propter eius maieſtatem, ſilentio reuerentiæ reticeri debet: ita poſt hanc vitam in cœlis, hoc præcipuè nomine à Beatis nominabitur, & inuocabitur, & laudabitur, & celebrabitur Deus, ſecundũ illud, quod legimus apud Zachariam capite vltimo: *In die illa erit Dominus rex ſuper omnẽ terram: & erit Dominus vnus,*

Quæ tradant Hebræi de nomine Tetragrãmato.

Quadruplex ratio nominum Dei.

Locus Prouer. ca. 30.

&

& nomen eius vnum. Tradunt præterea Hebræi huius nominis literas apud He-
bræos dici literas flatus,& item quietis: & ſic eo nomine indicari verum Deum,
qui ſolus ſpiritum & flatum omnia viuificantem ſuppeditat. Quemadmodum Da-
niel dixit regi Balthaſari: *Deum,qui habet flatum tuum in manu ſua, non glorificaſti.* Dan.5.
Et alibi dicitur tribuere ſpiritum omni carni. Habet etiam id nominis literas, vt
vocant,quietis: quo ſignificatur, in ſolo Deo veram & perfectam eſſe quietem, Pſal.102.
hoc eſt,æternam fœlicitatem:nec præter Deum, vlla in re poſſe animum hominis Pſal.106.
conquieſcere,ſecundum illud: *Qui replet in bonis deſiderium tuum.*Et: *Qui animam* Pſal.114.
*eſurientem ſatiat bonis.*Et item illud: *Conuertere, anima mea,in requiem tuam, quia*
Dominus benefecit tibi.

Galarinus porrò in lib.2.cap.10.11.& 12.multa,quæ videntur memorabilia, re- 4.
fert ex Rabbinis Hebræorum exprompta:Et in primis eſt illud, quod quidam ce- *In ipſo no-*
leberrimi nominis Rabbinus ſcripto prodidit, nomen *Tetragrammaton*, ſicut ab *mine Tetra*
Hebræis ſcribitur,ſignificare Deum generantem: & quia fieri non poteſt,vt Deo *grammato*
generante,non ſit etiam Deus generatus, genitum enim neceſſariò infertur ex ge- *contineri*
nerante,eíque conſubſtantiale eſſe,neceſſe eſt:ex eo concluditur eſſe Deum gene- *opertè my-*
rantem,& Deum genitum.Impoſſibile quoque eſt,vt inter Deum generantem, & *ſterium Tri-*
Deum generatum, non ſit mutuus amor vtrique conſubſtantialis & coæternus. *nitatis.*
Quocircà in nomine *Tetragrammato* opertè atque inuolutè continetur myſterium
Trinitatis,ſignificans Deum generantem, Deum generatum, & Deum amorem.
Vocant etiam Hebræi nomen *Tetragrammaton*,nomen expoſitum,cùm enim no- *Cur nomen*
men illud,vt reuera eſt,enunciare in vulgus religioni verterent: exponebant illud *Tetragram*
per alia nomina,præſertim autem per duo;quorum alterum vocabatur nomē duo- *maton vo-*
decim literarum, alterum quadraginta duarum. Non quòd poſſit eſſe nomen ali- *cetur nomē*
quod duodecim,aut quadraginta literis conſtans: ſed erat complexio multorum *expoſitum.*
nominum,tot numero literas habens,ad illud vnum nomen ſacrum exponendum
accommodatas:per quam videlicet loco illius nominis,quod non proferebant,oc-
cultā eius nominis vim Rabbini populum docebant.Nomē duodecim literarum
conſtabat tribus nominibus Hebræis,in quibus coniunctè ſumptis erant duode-
cim literæ:nomina verò illa,ſi exprimantur Latinè, hæc ſunt, *Pater, Filius, Spiritus*
Sanctus,ſiue ſpiritus ſanctitatis. Nomen autem quadraginta duarum literarum, erat
oratio quædam continens huiuſmodi nomina Latinè reddita: *Pater Deus, Fi-*
lius Deus, Spiritus Sanctus Deus, verùm non tres Dij, ſed vnus Deus. Atque
hæc vocum & nominum complexio, Hebraicè continet quadraginta duas
literas.

Tradunt præterea Hebræi,vltimum ſacerdotum, qui in templo pronunciauit *Luca 2.*
nomen Dei *Tetragrammaton*,fuiſſe Simeonem iuſtum, qui Dominum noſtrum in
templo accepit in vlnas ſuas.Poſt illud verò tempus nunquam fuiſſe,aiunt,nomen
illud pronuntiatum:nec Iudæos ſcire legitimam illius nominis, & propriam pro-
nunciationem:ideóque preces eorum inanes eſſe,nec exaudiri à Deo. Forè tamen
ſperant,vt cùm veniet Meſſias,doceat populum ſuum nomen illud, ſicut prædictū
eſt ab Iſaia capite quinquageſimo ſecundo, illis verbis: *Sciet populus meus nomen*
*meum.*Et tunc exaltabitur à Deo populus Iudaicus, ſicut ipſemet Deus per Daui-
dem promiſit,dicens: *Protegam eum, quoniam cognouit nomen meum.* Quin etiam *Pſalm.90.*
putant quidā ex Chriſtianis auctoribus,hoc eſſe nomen,de quo Dominus dixit ad
Deū Patrē ſuum in Oratione,quam habuit proximè ante mortē ſuam: *Pater,mani-* *Ioann 17.*
*feſtaui nomen tuum hominibus:*Manifeſtauit autem,cùm ſacræ Trinitatis myſterium *Matth. vlt.*
eo nomine tectè incluſum,expoſitè,atque apertè declarauit, cùm dixit diſcipulis
ſuis: *Docete omnes gentes,baptizantes eos in nomine Patris,& Filij,& Spiritus Sancti.*

Digitized by Google

Quæſtio, cur pro nomine Tetragrammato ponatur in Scriptura nomẽ Adonai.

5. Cæterùm duæ hoc loco exiſtunt quæſtiones, quarum prior eſt hæc, cùm in illis verbis: *Nomen meum Adonai non indicaui eis*, pro illo, *Adonai*, Hebraicè ſit nomen *Tetragrammaton*, cur Latinus interpres id omiſit, & loco eius ſubſtituit nomen, *Adonai*, quod diuerſum eſſe nomen ab illo, ex ſupradicta expoſitione decem nominum Dei, manifeſtum eſt; & quia diuerſis iſta duo nomina literis ſcribuntur. Sed reſpondẽdum eſt, Latinum interpretem ſecutum eſſe LXX. Interpretes, qui omiſſo nomine *Tetragrammato*, pro eo verterunt Græcè, ΚΥΡΙΟΣ, id eſt, *Dominus*: idem autem ſignificat nomen Hebraicum *Adonai*. Voluit item ſequi communem Hebræorum, ab antiquis vſque ductam temporibus conſuetudinem, non audentium nomen Dei *Tetragrammaton*, præ ſumma eius reuerentia, ac veneratione, aut pronunciare, aut ſcribere, ſed pro illo adhibebant, vel nomen, *Adonai*, vel *Elohim*: & idcircò nomen illud, ſecundum B. Hieronymum, appellabatur ἀνεκφώνητον, id eſt, ineffabile: ſecundum Theodoretum ἄφραστον, id eſt, indicibile, ſecundum verò Damaſcenum, ἄῤῥητον, id eſt, ineloquibile. Sic verò appellabatur, vel quia literæ componentes hoc nomen, per ſe ſunt inſonæ, & nullam articulatam vocem exprimũt: vel quia, quod propriè ſignificatur hoc nomine, eſt Diuina Eſſentia, vt eſt in ſe: ea verò nec verbis exprimi, vti eſt, nec intelligentia comprehendi poteſt: vel demùm ob ſingularem reuerentiam Maieſtatis Dei, qui hoc ſe nomine voluit præcipuè coli & celebrari. Quo factum eſt, vt tale nomen nonnumquàm proferretur extra ſolennes illas benedictiones, quarum formula deſcribitur in libro Numerorum, capite ſexto, aut niſi cùm ſummus Pontifex in feſto Expiationis, Sancta Sanctorum ingrediebatur. Quocircà apud Ioſephum libro quarto de bello Iudaico, Ananus Pontifex in concione, quam habuit ad populum, quaſi gloriabundus dixit, ſe veſtimentum pontificale, & omnium venerabilium Dei nominum ſanctiſſimum, & venerabiliſſimum hoc nomen ineffabile geſtaſſe.

Nomen Tetragrammaton cur diceretur ineffabile.

Ioſephus.

6. Non ergò licebat, hoc Dei nomen extra templum Hieroſolymitanum vſurpare, ac ne ibi quidem quolibet tẽpore. Quapropter ne in Synagogis quidem olim, hodieque à Iudæis pronuntiatur; immò verò qua vocalitate id nominis propriè ſit pronuntiandum, planè ignorant, propter temporis longinquitatem, vera eius pronuntiatione prorſus obliuioni tradita. Neque hoc ſanè, quod de ineffabili Dei nomine diximus, latuiſſe videtur Platonem: Sic enim de eo ſcribit Euſebius in libro 11. de præparatione Euangelica, cap. 8. Moſes omneſque Prophetæ ineffabilem rẽ, atque intellectu ſolùm perceptibilem, Deum eſſe docent: in huiuſque rei ſymbolum, ſcriptum apud eos quatuor literis, nomen Dei fertur, quod proferre non poſſunt. Conſona his etiam Plato in magna epiſtola dixit: Effabile, inquit, nullo modo eſt (Deus vel Dei nomen) ſed ex multa inhæſione, vt ita dixerim circa rem ipſam, & ex vitæ integritate, repentè quaſi ab igne accenſum lumen animo innaſcitur, quod ſe ipſum alit. *Sic Plato*, Et illud quidem Platonis exemplum, multò ante Platonem eximius Hebræorum vates protulit, dicens: *Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine, dediſti lætitiam in corde meo*. Et rurſus: *In lumine tuo videbimus lumen. Hactenus ex Euſebio.*

Platonis de Deo ad nodum notabilis ſententia.

Pſal. 4.

Pſal. 35.

Alexandri Magni reuerẽtia aduerſus Iaddum Pontificẽ Iudæorum Ioſephus.

Hoc porrò Dei nomen non Iudæis ſolùm, ſed etiam Gentibus, atque adeò earum potentiſſimis, & ſuperbiſſimis regibus, ſummæ fuit venerationi. Narrat Ioſephus extremo libro vndecimo Antiquitatum, Alexandrum Magnum procumbentem humi ad pedes Iaddi Pontificis, ſacroſanctum Dei nomen, quod in fronte geſtabat Pontifex, reuerenter adorauiſſe. Ioſephi verba Latinè reddita, ſunt huiuſmodi: Alexander, vt vidit à longinquo candidatum populum, & ſacerdotes, ante agmẽ, in amictu byſſino, Pontificemq; in ſtola hiacynthina, auro diſtincta, thiaráque in capite geſtantem, cum præfixa aurea lamina, cui erat inſculptum ſacrum

Dei nomen, ſolus ad eum accedens, nomen illud adorauit, & ſalutauit Pontificem. Syriæ reges, qui comitabantur regem Alexandrum, obſtupuerunt, vix eum credentes mentis compotem. Solus Parmenio propiùs accedens, rogauit familiariter, Quid ita, cùm ipſe adoraretur ab omnibus, nunc adoraret Iudæorum Pontificem? At ille, non hunc ſe adorare reſpondit, ſed Deo, cuius pontifex eſſet, honorem illum habuiſſe. *Sic Ioſephus.*

Altera quæſtio, multò eſt difficillima: Quæritur enim quonam modo pronuntiandum ſit nomen *Tetragrammaton:* & an ex illis quatuor literis, *Iod, He, Vau, He,* vnum aliquod nomen formetur, & quodnam illud ſit. Irenæus appellare videtur *Iaoth*, ita ſcribens: Si autem quidam ſecundum Hebræam linguam, diuerſa Dei nomina in Scripturis opponant, quale eſt *Sabbaoth, Elohe, Adonai*, & alia: ex his oſtendere conantes diuerſas potentias, & diuerſos Deos: diſcant, quoniam iſta vnius & eiuſdem Dei ſignificationes & nuncupationes ſunt. Quod enim dicitur *Elohe* ſecundum Iudaicam vocem Deum ſignificat: & *Elloeuth* ſecundum Hebraicam linguam, ſignificat id, quod continet omnia. *Adonai* verò aliquando ſignificat nominabile & admirabile: aliquando verò duplicata litera delta, & præfixa aſpiratione, vt ſi dicas, *Haddonai*, ſignificat præfinientem, & ſeparantem terram ab aqua, ne vnquàm poſteà exurgat ſuper eam. Similiter *Sabbaoth*, per omega ſcriptum, ſignificat voluntarium: per omicron verò, primum cœlum manifeſtat. Eodem modo & *Iaoth*, extenſa cum aſpiratione nouiſſima ſyllaba, menſuram præfinitam manifeſtat, cùm autem non per omega, ſed per omicron ſcribitur, ſignificat eum, qui, dat fugam malorum. Cætera itidem nomina, licèt multa, & diuerſa videantur, vnius tamen eiuſdémque ſunt vocabula & nuncupationes. *Sic Irenæus.* Iſidorus nomen *Tetragrammaton* facere videtur *(Iodiod:)* ait enim illud nomen confici ex duplicata litera *(Iod.)* 7. *Irenæus. Iaoth. Quomodo pronuntiandum ſit nomen Tetragrammatõ. Iſidorus. Iodiod.*

Diodorus Siculus Deum Iudæorum appellat *(Iao:)* Nam cùm in libro ſecundo, cap. 5. diſputaret, veteres legum latores ſimulaſſe, leges, quas ferebant, datas ſibi fuiſſe ab aliquo inſigni Deo, quo videlicet, promptiores ad eas religioſè accipiendas populos haberent, & ad obſeruandas obedientiores, memoratis aliquot exemplis legum latorum, ſubdit de Moſe: Apud Iudæos quoque Moſes ab *(Iao)* quem Deum Iudæi inuocant, acceptas leges dare præ ſe ferebat: ſiue putans, rem mirandam ac diuinam, maximéque mortalibus vtilem leges eſſe: ſiue vt Dei timore, populi citiùs obtemperarent legibus. *Hæc Diodorus.* Apud Macrobium etiam libro 1. Saturnalium, cap. 18. Deus, *Iao*, ceu omnium Deorum ſummus celebratur. In oraculo, inquit, Apollinis Clarij, aliud quoque nomen ſoli adiicitur: quippè in ſacris verſibus inter cætera vocatur, Ἰάως. Conſultus enim Apollo Clarius, quis Deorum habendus ſit, qui vocatur ΙΑΩΣ: ita reſpondit: 8. *Diodorus Siculus. Iao. Macrobius.*

Φράζεο τῶν πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν Ἰάω:

Id eſt,

Summum cunctorum diuûm tu dicito Iao.

Huius autem vocabuli vim, & huius numinis, atque nominis interpretationem, qua ſol dicitur Ἰάως, executus eſt Cornelius Labeo in libro, cui titulus eſt, De oraculo Apollinis Clarij. *Hæc Macrobius.* Clemens Alexandrinus lib. 5. Stromatum, nomen *Tetragrammaton*, vocat *(Iao)* ſiue vt Græcè legitur Ἰάȣ, niſi fortè mendum ſit, & legi oporteat (ΙΑΩ:) verba Clementis hæc ſunt: Quin etiam myſticum illud nomen *Tetragrammatum*, quod his ſolis imponebatur, qui poterant ingredi adytum, dicitur *(Iao)* quod exponitur: *(Qui eſt, & qui futurus eſt.) Ita Clemens.* Vbi Gentianus eius interpres pro *Iao*, vel *Iau*, vertit *Iehouah*: nempe de ſuo ſenſu affingens vetuſtiſſimo ſcriptori nomen, hoc ſeculo inuentum. Auctor quoque *Clemens Alexãdr.*

Y Commen

Commentariorum in Pſalmos, qui fert nomen B. Hieronymi, appellat inſerta
Iaho. aſpiratione *Iaho*: exponēs enim prima illa verba Pſalmi 8. ***Domine, Dominus noſter.***
Prius, inquit, nomen Domini apud Hebræos quatuor literarum eſt, ***Iod***, ***He***, ***Vau***,
He, quod propriè Dei vocabulum ſonat, & legi poteſt, ***Iaho***, & Hebræi vocant
ineffabile. Poſterius autem nomen Domini, eſt Hebraicè, ***Adonai***, omnium commune,
& quod ſæpe in hominibus ponitur. ***Sic ille.***

9\. *Theodoret.* Theodoretus in quæſtione 15. in Exodum, tractans hunc ipſum locum Exodi,
ſuper quo nunc diſputamus, ſcribit, nomen ***Tetragrammatum*** vocari à Samaritis,
Iaue: ab Hebræis autem, ***Ia. Sic enim ſcribit***: Hoc nomen apud Hebræos dicitur
inenarrabile: prohibetur enim apud eos lingua pronuntiari; ſcribiturque quatuor
literis, & ob id ***Tetragrammon*** appellatur. Inſcribebatur etiam id nominis in lamina
aurea, quæ vittæ capitis alligata, pendebat ad frontem Pontificis. Samaritani
vocant illud nomen ***Iaue***, Iudæi verò ***Ia. Sic ibi.*** Idem verò in Epitome Diuinorum
decretorum, in capite de ſancto Spiritu: Stolidi, inquit, Hæretici Hebraicorum
nominū ignorantes ſignificationes, diuerſos eſſe Deos exiſtimarunt ***Adonai***,
Eloi, ***Sabaoth***, ſed nomen ***Eloth***, Deus interpretatur: ***Eloi*** autem Deus meus: ***El***,
verò ſi teneatur quidem, etiam ipſum ſignificat Deum, ſin autem aſpiretur, ſignificat
Fortem. ***Adonai*** ſignificat Dominum. Dominus ***Sabaoth***, Dominus copiarum,
vel exercituum interpretatur. ***Saddai***, ſufficientem & potentem ſignificat.
Aia verò, (niſi fortè ſit mendum) & vt ſuprà, ſic etiam hic legi debeat,
(***Ia***) ſignificat eum ***Qui eſt***. Id autem erat etiam apud Hebræos ineffabile. Samaritani
porrò id nominis vocant ***Iaua***, ignorantes verbi virtutem. ***Hactenus
ex Theodoreto.***

SECVNDA DISPVTATIO.

An nomen Tetragrammaton, ſit Iehouah.

10\. *Communis opinio Hebraizantiū huius ſeculi.* IN hac ætate noſtra communis iam eſt Hebræorum atque
Hebraizantium opinio, quam permulti etiam alij magno
aſſenſu, & approbatione ſequuntur, nomen Dei *Tetragrammaton*
non aliter pronuntiari debere, quàm hac
voce ***Iehoua***, vel per contractionem ***Joua***: vnde, creditur
à quibuſdam, eſſe tractum nomen Iouis, quem Gentilitas
pro ſummo Deo colebat. Varro quidem certè Romanorum
S. Auguſt. de Varrone. doctiſſimus, exiſtimauit Deum Iudæorum
eſſe Iouem, quo nihil ſuperiùs colerent Romani: Sic
enim de eo ſcribit Auguſtinus in libro 1. de conſenſu Euangeliſtarum, cap. 22. Varro,
quo doctiorem apud ſe neminem inueniunt Romani, Deum Iudæorum Iouem
putauit

putauit:nihil intereſſe cenſens,quo nomine nuncupetur, dum eadem res intelligitur,credo illius ſummitate deterritus. Nam quia nihil ſuperius ſolent colere Romani,quàm Iouem,quod Capitolium eorum ſatis,apertéque teſtatur, eúmque regem omnium Deorum arbitrantur: cùm aduerteret Iudæos ſummum Deum colere,nihil aliud potuit ſuſpicari,quàm Iouem. *Sic ibi Auguſtinus.* Et mox ſub initium proximè ſequentis capitis, adiungit hæc: Nos (aiunt Romani) Iouem colimus, de quo dixit Maro: *Ecloga 3.* *Hier. 23.*

Iouis omnia plena:

id eſt, omnia viuificantem Spiritum. Meritò igitur & Varro Iouem opinatus eſt coli à Iudæis: quia eorum Deus dixit per quendam Prophetam: *Cœlum & terram ego impleo.* Hæc de Varronis ſententia, referente Auguſtino. E quibus licet intelligere, Varronem non propterea exiſtimaſſe Deum Iudæorum eſſe Iouem, quòd legiſſet, vel audiſſet ab ipſis appellari Iehoua, vel Iouem, hoc enim nec ipſe dixit, nec Auguſtinus, qui eius ſententiam retulit: ſed quia cenſuit à Iudæis coli ſummum Deum, quem non eſſe alium putauit, quàm Iouem, vt quem Romani pro ſummo Deo colerent.

II. *Diſputatio ſuper nomē Iehoua, an ſit verum & propriū nomen Tetragrammaton.*

Illud porrò nomen *Iehoua* fuit ignotum ferè omnibus, qui ante centum annos tam inter Hebræos,quàm inter Chriſtianos floruerunt:vt ſatis appareat nouitium eſſe inuentum atque commentum: quinetiam id nominis non aptè reſpondere literis nominis *Tetragrammati*, ſecundum præcepta & regulas Grammaticæ Hebrææ, à viris Hebraicè doctis, obſeruatum & probatum eſt. Genebrardus certè vir Hebraicæ linguæ, rerúmque Hebraicarum ſcientiſſimus, in epiſtola ad Lectorem, quam præfixit vltimæ editioni Commentariorum ſuorum in Pſalmos, omnino abiicit, & auerſatur iſta nomina, *Iehoua*, & *Ioua*, hunc in modum ſcribens: Vnde manare potuit *Ioua* vocabulum, vel *Iehoua*, niſi à *Ioue* finitimo nomine? cum *Ioua*, ſiue *Iehoua* neque ſit vocabulum Chriſtianum,neque Iudaicum,quibus duntaxat populis Deus ſuis nominibus innotuit.Nos Chriſtiani à nullis Apoſtolis, vel Patribus didicimus, Deum ſic eſſe vnquam appellatum: etiamſi olim Dionyſius, Hieronymus, Theodoretus, Rabanus Maurus, Ioachimus Abbas, noſtráque memoria Reuclinus, compluréſque alij, integros libros de Nominibus Dei Latinè, Græcéque ſcripſerunt: ac Hebraicas voces ſuis ſonis ſcripſerunt. Iudæi certè ad hunc vſque diem, inficiantur ſe vllum huius prolationis habere Dei nomen, quinetiam deteſtantur profanationem illorum, qui Deum iſta nuncupatione afficiunt: Nam hoc, inquiunt illi, non latuiſſet cùm omnes maiores noſtros, tum etiam vniuerſos minores, præſertim Rabbi Moſen Ægyptium, & Ioſeph, & Albonem, & Iacob, & Moſen auctorem Maiemonim, & Abraham, & Aben Ezram, & Lyranum, & Paulum Burgenſem, & Ritium & Felicem, è Iudaiſmo ad Chriſtum conuerſos: quorum alij de cunctis Dei nominibus Hebraicis, alij de nomine *Tetragrammato*, quod iſti in *Iehouam* transformant, ex profeſſo opuſcula, ſyntagmata, capita, vel tractatus condiderunt. Taceo cæteras clariſſimas rationes à me alibi de hoc copioſè commemoratas. Eſſe autem maximè deteſtandum Gentilium errorem nomen nouum, incertum, peregrinum & inuſitatum Deo imponere, docet contra Celſum Origenes. Taceo nunc, per iſtos ab inferis reuocati Varronis ſpiritum, putantis Deum Iudæorum eſſe Iouem, & tale delirium mundo perſuadere conantis, ad Dei veritatem obruendam, quemadmodum multis teſtatur, & *Genebrar.* *Origenes.*

 deplo

deplorat Auguſtinus. Nonnulli etiam iſtis nominibus ſubeſſe ſuſpicantur venenum Caluiniticum de Α'υτοθεῷ,& ἀυτοθεῷ; vt Dei filius,cui verè quoque, ac propriè competit nomen *Tetragrammaton*,à ſe diuinam Eſſentiam, non à Patre conſecutus videatur. *Hac Genebrardus.*

12. Horũ ſimilia & arbitratus eſt, & ſcripta reliquit Cardinalis Bellarminus, vir, etiam literarum Hebraicarum ſcientia præſtans,non ſolùm in doctrina Patrum,& diſciplina Eccleſiaſtica,omníque Theologia, & ſacra Scriptura doctiſſimus. Is enim in exercitatione Grammatica ſuper Pſalmo 33. exponens priora illa verba: *Benedicam Dominum in omni tempore.* Vbi pro vocabulo (*Dominus*) Hebraicè eſt nomen *Tetragrammaton*, ſcribit veram atque germanam pronuntiationem eius nominis eſſe prorſus ignotam:& idcircò eos,qui primi puncta vocalia repererunt, cùm eius nominis ſonum proprium ignorarent,puncta ei aliena, id eſt, nominis *Adonai* ſubieciſſe eo ſcilicet conſilio,vt vbicunque nomen *Tetragrammaton* inueniremus,per aliud nomen Dei,ſonum eius efferremus.Quod autem puncta nominis *Tetragrammati*, ſint ipſamet puncta nominis *Adonai*, & quòd cùm occurrit nomen *Tetragrammatum*,legendum ibi ſit *Adonai*,non autem *Iehouah*,quatuor rationibus,quæ apud ipſum legi poſſunt,probat.Neque verò,ait, Rabbinos punctorum inuentores,fuiſſe putet quiſpiam primos, qui nomen *Tetragrammaton*, per nomen *Adonai* efferre cœperunt: ſed ante ipſos id eſſe à multis factitatum conſtat.Siquidem B.Hieronymus illis vetuſtior, idem obſeruauit: nam in hoc loco Exodi vertit:*Et nomen meum Adonai non indicaui eis.* Et Origenes in Tetraplis, atque Exaplis ſuis, in ea columna,in qua voces Hebraicas Grçcis literis deſcripſit, vbique pro nomine *Tetragrammato*, poſuiſſe fertur nomen *Adonai.* Quinetiam L X X.Interpretes ſemper vocem *Tetragrammaton* per nomen ΚΥΡΙΟΣ reddiderunt,quod eſt Hebraicè *Adonai*,& Latinè *Dominus*. Et quod eſt omnium maximum,Chriſtus & Apoſtoli, cùm ſæpenumerò ex veteri Teſtamento proferant teſtimonia, in quibus hoc Dei nomen continetur: nunquàm tamen ipſum pronuntiarunt *Iehoua*, ſed *Dominus*, cùm tamen alia nomina propria, ſuis vocibus expreſſerint,vt Adam,Noë,Abraham,Euam,Saram,Mariam. Denique apud veteres omnes inauditũ fuit nomen Iehoua:& licet aliqui nomen *Tetragrammatũ* per *Iabo*,alij per *Iaue*,vel *Iah*,exprimi poſſe crediderint; plures tamen id nomen ineffabile,atque impronuntiabile vocauerunt.Non diſplicet tamen Cardinali Bellarmino eorum coniectura, qui nomen hoc Dei nihil aliud eſſe credunt,quàm tertiam perſonam futuri verbi ſubſtantiui(*Haiah*;) & hunc in modum ſcribi & efferri debere (*yhie*) quod ſignificat *Erit*,*ſiue Erat*,*ſiue Eſt*:id autem propriè ſoli Deo conuenire,docemur Exodi 3. *Sic ille.*

Cardinalis Bellarmin.

13. Ego doctis iſtis viris aſſentior.Cenſeo autem nomen *Tetragrammatum* non eſſe ſimpliciter impronuntiabile, alioqui non eſſet nomen: nec dubitari poteſt,quin cùm Deus dixit Moſi: *Nomen meum Adonai non indicaui eis*, tunc eius nominis pronuntiationem audiuiſſe,& cognouiſſe Moſen.An verò eam pronuntiationem Moſes poſteà tradiderit proceribus Synagogæ, ac Pontificibus, & illi alijs, atque ita deinceps omni æuo, inexploratum eſt. Illud fit veriſimile, germanam eius nominis pronuntiationem,iam tempore L X X. Interpretum aut fuiſſe ſimpliciter ignotam,aut certè pauciſſimis cognitam: atque ob eam cauſam LXX. Interpretes nomen iſtud,vti eſt, nunquam expreſſiſſe, ſed pro eo poſuiſſe nomen ΚΥΡΙΟΣ.Nec temerè creditur à nonnullis,veram pronuntiationem eius nominis periiſſe in captiuitate Babylonica, ſicut alia multa, & in primis lingua & ſermo Hebræorum notabiliter contaminatus, & corruptus eſt. Non eſſe autem nomen *Tetragrammatum* reuera idē,atque nomen *Adonai*,probabile admodũ facit auctoritas

Auctoris ſententia.

ritas veterum omnium, qui de nominibus Dei differentes, diſtinxerunt, & diuerſa fecerunt nomina *Adonai* & *Tetragrammaton.* Quinetiam in lectione Scripturæ ſæpè occurrit vtrumque nomen ſimul, *Tetragrammaton*, & *Adonai*: & tunc nomen *Tetragrammatum* effertur per nomen *Elohim.*

TERTIA DISPVTATIO.

Super eiſdem Scripturæ verbis: Quomodo intelligendum ſit, Deum nomen ſuum, Tetragrammaton, non reuelaſſe antiquis ſuis Patriarchis, ſed id primùm reuelaſſe Moſi.

NON eſt putandum, reuelaſſe Deum Patriarchis alia ſua nomina, no- 14.
men tamen *Tetragrammatum* non reuelaſſe illis, ſed primùm manife-
ſtaſſe Moſi: id enim falſum eſt. Deus enim dixit Abrahæ Geneſ. 15.
Ego Dominus, qui eduxi te de Vr Chaldæorum: vbi Hebraicè pro voce
Dominus, eſt nomen *Tetragrammaton*. Nec digna eſt cõmemoratione quorundam
opinio, qui propter ignorantiã Scripturæ Hebraicę, putãtes nomẽ Dei non reuela-
tum Patriarchis, ſed Moſi, eſſe nomen *Adonai*, quod hîc legitur, & Latinè ſonat
Dominus, dixerunt, Deum non manifeſtaſſe Patriarchis illis nomen ſuum, qui vo-
catur Dominus, id eſt, non declaraſſe illis generale ſuum dominium, quod habet
in omnes creaturas faciendo in eis, ſicut vult, etiam præter naturalem earum ordi-
nem, curſumque, vt cùm facit prodigia & miracula: hoc autem liquidò manifeſta-
uit Moſi, tot tantáque in Ægypto per ipſum miracula patrando. Sed iſti dupliciter
errant: tum quòd hoc in loco Hebraicè eſt aliud nomen, quàm *Adonai*: tum quia
Deus ante Moſen maiora fecerat miracula, vti fuit generale diluuium, repentiná- *Geneſ. 7. & 8.*
que euerſio quinque ciuitatum, & mira conuerſio vxoris Loth in ſtatuam ſalis: hæc *Infra 19.*
enim multò inſigniora ſunt, quàm vel ſubmerſio Ægyptiorum in mari rubro, vel *Ibidem.*
decem plagæ Ægypti, vel virgæ Moſis transformatio in ſerpentem ſiue dra- *Exod. 14.*
conem. *Supra 7.*

Eſſe verò locum huius obſcuriſſimum, & perdifficilem ad explicandum, ſatis 15.
declarat multiformis expoſitionum varietas: ſex enim celebriores, memoratuque *Prima ex-*
digniores feruntur huius loci expoſitiones. Rabbi Salomon ait, nomẽ *Tetragram-* *poſitio Rab-*
matum propriè ſignificare veritatem & conſtantiam, & immutabilitatem eſſe *bi Salomo-*
Dei tam in ſe, quàm in dictis & promiſſis ſuis. Quapropter ad veritatem hu- *nis.*
ius nominis pertinet, vt Deus ea, quæ fore promiſit, faciat eſſe, id eſt, opere ipſo
compleat & præſtet. Senſus igitur huius loci eſt hic: Dicit Deus ſe apparuiſſe tri-
bus illis Patriarchis in Deo omnipotenti, hoc eſt, demonſtraſſe diuitem ſe eſſe,
& copioſum, & ſufficientem, vt qui pollicitus illis fuerit plurima & ampliſſima
bona, & cùm primis feraciſſimam, & amœniſſimam terram Chanaan. Sed

nomen ſuum *Tetragrammatum* non eis manifeſtaſſe, hoc eſt, non feciſſe actu eſſe ſua promiſſa, ſicut nomine ſuo ſignificatur. Hæc autem promiſſa per Moſen ſe aggreſſurum implere, & idcircò ei præcipuè manifeſtatum eſſe nomen *Tetragram-*
Sixtus Senenſis. *maton. Sic ille.* Cuius interpretatio probatur maximè Sixto Senenſi in libro ſecundo Bibliothecæ ſanctæ, ita ſcribenti: Dicitur fidelis & verax, qui perſtat in ſententia, & ſeruat promiſſa, ea complens opere: & hanc ſignificationem habet vox *Iehoua*, deducta à radice (*Haia*) quæ ſignificat fuit, & eſſe fecit. Vnde *Iehoua* ſignificat eum, Qui eſt, & qui aliquid eſſe facit. Iuxta quem ſenſum dixit Deus ad Moſen: *Nomen meum Iehoua non indicaui eis*, hoc eſt, Nondum me reuelaui per impletionem earum rerum, quas promiſi Abrahæ, Iſaac, & Iacob: nunc autem reuelabo me nomine *Iehouah*, hoc eſt, præſenti & manifeſta impletione promiſſionum mearum, & iuxta ſignificationem nominis mei *Iehoua*, faciam eſſe quod promiſi. Promiſi autem me daturum terram Chanaan filiis illorum, quam mox ipſis exhibens manifeſtabo nomen meum *Iehoua*, ex nunc eſſe faciens, quæ ego verax & fidelis pollicitus ſum. *Hæc ille*. Verùm hæc interpretatio eò minus probabilis videtur, quod nomen Dei *Tetragrammaton* non ſignificat veritatem diuinorum promiſſorum, aut pactorum, ſed ipſum Eſſe Dei.

16. Paulus Burgenſis germanam ſententiam illorum verborū dicit eſſe huiuſmodi:
Secūda expoſitio Pauli Burgenſis, & Ruperti. Non reuelaui eis nomen meum *Tetragrammaton*, id eſt: Non dedi Patriarchis poteſtatem faciendi prodigia & miracula, ſicut dedi tibi, ô Moſes, & idcircò nomen hoc meum terribile, & miracula faciens, non oſtendi illis. Sed neque nomen *Tetragrammaton* propriè ſignificat id, quod tradit Burgenſis, eſſe videlicet operatiuum prodigiorum & portentorum. Ab hac item expoſitione non multùm diſtat interpretatio Ruperti ſuper hoc loco Exodi ita ſcribentis, lib. 1. Commētariorum in Exodum, cap. 24. quod hîc dicitur: *Nomen meum Adonai non reuelaui eis*. Sic eſt accipiendum, vt ſubaudias, non indicaui eis, quantæ eſſet potentiæ, & virtutis. Magnifica namque, & terribilia in Ægypto facturus, hæc loquitur ad oſtenſionem gloriæ nominis ſui, quòd talia non fecerit in diebus Abrahæ, Iſaac, & Iacob; quibus tamen in Domino omnipotente apparuit. Et illi hoc ipſo, quod omnipotens eſſet, non quæſierunt oculis explorare, vnde & fides eorum glorioſior, & maioris habetur meriti. Contrà verò Pharaonis duritia, quæ faciendorum cauſa fuit talium ſignorum, deteſtabilior extitit: & quantò plura facta ſunt, tantò iuſtiùs, æternum contemptor incurrit interitum. Ergò cùm dicit: *Nomen meum Adonai non indicaui eis*. Subaudiendum eſt, quod iam nunc, poſcente cauſa, indicabo tibi, quàm ſit glorioſum, & terribile. Nam & paulò antè dixerat: *Nunc videbis quæ facturus ſum*
Exodi 9. *Pharaoni*. Et poſtmodùm dicturus eſt eidem Pharaoni: *Idcircò autem poſui te, vt oſtendam in te fortitudinem meam*.

17. Gloſſa ſic interpretatur hunc locum: Deum illis Patriarchis reuelaſſe quidem
Tertia expoſitio Gloſſæ, & B. Gregorij. nomen ſuum, verùm ſubobſcurè & confusè: Moſi verò tam clarè, & diſtinctè, & copiosè, vt illorum cognitio Dei, propè nulla dici poſſit, præ cognitione Dei, quam habuit Moſes. Eſt autem hæc Gloſſa ſumpta ex B. Gregorio, qui in homil. 16. ſuper Ezechielem docet, cognitionem Dei ab initio mundi per gradus procedendo, noua ſumpſiſſe incrementa: maiorem enim fuiſſe in Moſe, quàm in Abraham, Iſaac, & Iacob, vt ex hoc ipſo loco Exodi elicitur: maiorem porrò fuiſſe in Dauide, quàm in Moſe, ſicut ipſe dixit in Pſalmo 118. ſe ſuper ſenes, & ſuper docentes ſe intellexiſſe: multò denique maiorem fuiſſe in Apoſtolis, quàm in prioribus Patribus: illis enim dixit Dominus, Lucæ decimo: *Multi Reges, & Prophetæ*
Locus Lucæ cap. 10. *voluerunt videre, quæ vos videtis, & audire, quæ vos auditis, &c.* Ponam hîc verba beati Gregorij: Sciendum eſt, inquit, quod per incrementa temporum, creuit ſcientia

ſcientia ſpiritualium Patrum. Plus enim Moſes quàm Abraham, & plus Prophetæ quàm Moſes, & plus Apoſtoli quàm Prophetæ in Dei ſciẽtia eruditi ſunt. Fallor, ſi hæc ipſa Scriptura non loquitur: *Pertranſibunt plurimi*, ait Daniel, *& multiplex erit ſcientia*. Quis neſcit, quod Abraham cum Deo locutus eſt? & tamen Moſi dixit Dominus: *Ego ſum Deus Abraham, Iſaac, & Iacob, & nomen meum Adonai non reuelaui eis*. Ecce plus Moſi quàm Abrahæ innotuerat, qui illud de ſe Moſi manifeſtauit, quod Abrahæ non reuelauerat. Dauid porrò ait: *Super omnes docentes me intellexi, quia teſtimonia tua meditatio mea eſt*. Et iterum: *Super ſeniores intellexi, quia mandata tua quæſiui*. Quibus verbis maiorem ſe diuinorum eloquiorum ſcientiam accepiſſe, quàm Moſen manifeſtat. De Apoſtolis verò Veritas ipſa dixit: *Multi Reges & Prophetæ voluerunt videre, quæ videtis: & audire, quæ auditis, ſed non viderunt*. Plus ergo quàm Prophetæ de diuina ſcientia nouerunt Apoſtoli: quia quod illi ſolo ſpiritu viderant, ipſi etiam corporaliter videbant. Impleta itaque eſt ea, quam ſuperiùs diximus, Danielis ſententia: *Pertranſibunt plurimi, & multiplex erit ſcientia*.

Daniel. 12. — *Exod. 3. & 6.* — *Pſal. 118.* — *Lucæ 10.*

18. *Quarta expoſitio Lyrani, Thoſtati, & Caietani.*

Lyranus tractans hunc locum Exodi, ſic eum exponit: Licet Abrahæ, Iſaac, & Iacob, alia mea nomina, inquit Deus: quinetiam hoc nomen *Tetragrammatum*, quantùm ad ipſam vocem manifeſtauerim: propriam tamen, atque intimam eius nominis vim & rationem, qua ſignificatur ipſummet eſſe Dei, vt eſt in ſe, illorum nemini aperui, ſed primùm tibi, ô Moſes, declaraui. Declarauit autem Deus vim eius nominis Moſi primùm, cùm ex rubo dixit ei: *Ego ſum, qui ſum, & qui eſt, miſit me*: deinde cùm in raptu vidit Diuinam *Eſſentiam*, ſicut indicatur Numerorum duodecimo: idque arbitratus eſt aliquot locis beatus Auguſtinus. Verba Lyrani ſic ſe habent: Deus indicauit nomen *Tetragrammatum* Moſi, non ſolùm quantùm ad vocem, ſed etiam quantùm ad ſignificatum, quod eſt propriè declarare nomen aliquod. Et hoc primò indicauit Moſi, quando dixit: *Ego ſum, qui ſum*: quia per hoc nomen ſignificatur neceſſitas, & ſtabilitas eſſendi, & plenitudo ipſius Eſſe, & tanquam infinitum quoddam *Subſtantiæ* pelagus, vt dixit Damaſcenus. Et hoc eſt proprium nomen Diuinæ Eſſentiæ, & competit ei circumſcripto omni alio, nec ſignificatur per modum cuiuſdam diſpoſitionis diuinæ eſſendi, ſicut ſapientia, & potentia, & ſimilia. Secundò nomen hoc oſtendit ei clariùs, quando in raptu conceſſum eſt ei videre diuinam *Eſſentiam* nudè & clarè, vt dicit Auguſtinus in libro decimo tertio ſuper Geneſim, & ad Paulinum in libro de videndo Deo. Idque ſignificatur Numerorum duodecimo, vbi dicitur de Moſe: *Palàm, & non per ænigmata, & figuras Deum videt*. Neutro autem prædictorum modorum legitur, Deum nomen *Tetragrammatum* manifeſtaſſe Patribus, qui fuerunt ante Moſen: nam licet loquens Abrahæ, Geneſis decimo quinto, vſus ſit nomine *Tetragrammato*, dicens: *Ego Dominus, qui eduxi te de Vr Chaldæorum*, proprium tamen ſignificatum eius nominis non expreſſit. Similiter nec ipſi, nec alij cuiquam oſtendit Eſſentiam ſuam clarè, ſicut Moſi. Rectè igitur dicitur hîc: *Apparui in Deo omnipotenti*, hoc eſt, Indicaui me eis ſub nomine importante reſpectum ad creaturas. *Nomen autem meum Adonai non reuelaui eis*, videlicet prædictis modis, ſicut reuelatum eſt Moſi. *Hæc Lyranus*.

Damaſcenus. — *S. Auguſt.*

19. Idem ſentit, atque eodem modo interpretatur hunc locum Exodi Thoſtatus in tractatu quæſtionis primæ ſuper caput ſextum Exodi. Nec iſtis diuerſa opinatur, & ſcribit Caietanus. Exponens enim hunc locum Exodi: Duplex, inquit, occurrit hîc quæſtio; vna eſt circa veritatem horum verborum: *Nomen meum Iehoua*, ſic enim eſt Hebraicè, *non indicaui eis*: tum quia nomen iſtud reuelatum fuerat Abrahæ,

Thoſtatus. — *Caietanus.*

cùm dixit ei Geneſis decimo quinto: *Ego Iehoua, qui eduxi te de Vr Chaldæorum:* Immò verò ante diluuium nomen hoc cœptum fuit inuocari tempore Enos, filij Seth, vt traditur in fine quarti capitis Geneſis. Altera quæſtio eſt, quorſum hæc dicantur Moſi in hoc loco, quia non videntur facere ad propoſitum. Solutio primæ quæſtionis hæc eſt. Non eſſe hîc ſermonem de notitia huius nominis Dei, quantùm ad ipſam vocem, & confuſam quandam eius notitiam, ſic enim notum fuiſſe Patribus nomen *Iehouah*, non aduerſatur præſenti textui. Sed eſt hîc ſermo de notitia diſtincta rationis nominis *Iehouah*: talem enim notitiam Patres non habuerunt, ſed illam docuit Deus Moſen, & per Moſen filios Iſraël, quando è rubo dixit: *Ero, qui ero*, vt declaratum eſt ſuprà Exodi tertio. Sententia igitur in hoc conſiſtit: quòd Deus prioribus Patribus manifeſtauerat attributa ſua, fortitudinem, potentiam, ſapientiam, bonitatem, & huiuſmodi; non autem manifeſtauit eis *Eſſentiam ſuam*: manifeſtauit illis communia ſibi, & creaturis: ſed non manifeſtauit illis, quod ſibi ſoli proprium eſt, & incommunicabile creaturis. Nam tam nomen *El*, quàm *Saddai* attributa ſunt communia Deo, & aliis: nomen autem *Iehoua* proprium Dei nomen eſt. Solutio autem ſecundæ quæſtionis, huiuſmodi eſt: Voluit Deus per hæc verba declarare, ſe pluris quodámodò facere Moſen, & filios Iſraël modernos, quàm Patres antiquos, dum eis communicat notitiam ſui, quam Patribus negauit. Et fuit valdè opportuna hæc comparatio, vt afflicti Hebræi, ex perceptione tanti doni, ſperarent firmiter futurã liberationem. *Hactenus ex Caietano.*

Lippomanus. Lippomanus in Catena tres primas expoſitiones refert, atque vt cæteris probabiliores complectitur.

20. *Quinta expoſitio Oleaſtri.* Oleaſter denique à ſuperioribus longè diſcordans, & diuerſiſſimam nominis *Tetragrammati* ſignificationem, atque interpretationem ſequens, ſuper illis verbis: *In Deo omnipotente apparui illis, nomen autem meum Iehouah non indicaui eis*, hunc in modum diſputat: In Hebræo, inquit, pro *Omnipotente*, eſt vox *Saddai*, & pro illo *Adonai*, eſt *Iehoua*: diſquirenda eſt igitur germana & propria ſignificatio vtriuſque vocis, tam *Saddai*, quàm *Iehouah*, recurrendo ad radices earum vocum. Ac nomen quidem *Saddai* deriuari poteſt vel à *Sad*, quod mammã ſignificat, vel à *Sadad*, quod ſignificat prædari, & expilare. Si deducatur à *Sad*, dictum de Deo, ſignificabit Deum, quatenùs præbet vbertatẽ, & bona ſua in nos effundit, quemadmodùm ab vbere lac diffunditur. Sin autem deriuetur à *Sadad*, quod eſt prædari, ſeu expilare, ſignificabit Deum, quatenùs eſt fortis prædator. Ergò cùm dicitur: *In Deum Saddai apparui eis*: dupliciter exponi poteſt. Primò ſic: Oſtendi me Patribus, vt beneficum, & dantem illis, & promittentem bona magna: deinde, ita oſtendi me illis tanquàm fortem deprædatorem, & expilatorem, accipiendo videlicet bona ab aliis, & tradendo eis: quemadmodùm bona Laban tranſtulit in Iacob, ſicut vxores eius dixerunt, Gen 31. *Tulit Deus opes patris noſtri, & dedit nobis*. Et Iſaac ditatus eſt bonis Philiſtinorum, vt dicitur Gen. 26.

Sadad.

21. *Iehoua.* Similiter vox *Iehouah* deriuari poteſt à radice, *Hauah*, quod ſignificat Eſſe, & ab *Houah*, quod ſignificat contritionem, ſiue malum euentum, vt patet Ezechielis capite ſeptimo, vbi dicitur: *Houah al Houah*, id eſt, contritio ſuper contritionem veniet. Videtur autem nomen *Iehouah* potiùs deriuari ab *Houa*, quod eſt conterere, quàm ab *Hauah*, quod eſt eſſe: quia maiorem conuenientiam habet cum *Houah*, quàm cum *Hauah*. Quare nomen *Iehouah* propriè ſignificat Deum, quatenùs eſt conterens, & mactans, & deſtruens, & malos euentus immittens: vt ſit hic germanus illorum verborum intellectus: Antiquis Patribus manifeſtaui me vt fortem, & prædatorem, vel copioſum ad largiendum, ſed non viſus eis ſum nomine *Iehouah*, id eſt, conterentis, vaſtantis & deſtruentis regna & gentes propter

vos,

vos, ſicut nunc oſtendam me: vnde ſubiunxit Dominus: *Dic filijs Iſraël: Ego Iehouah, & educam vos ex oneribus Ægypti, & eruam vos ex ſeruitute eorum: & redimam vos in brachio extento, & in iudiciis magnis.* Quibus verbis videtur explicare vim & notitiam nominis *Iehouah.* Quòd autem omnes ferè interpretantur, *Saddai*, Omnipotentem, non video quomodò quadrare poſſit, cùm non conueniat vllo pacto ſignificationi radicis, quæcumque illa ſit, vt antè diximus. *Hæc Oleaſter.* Cuius extrema verba contra eos, qui vocem *Saddai* interpretantur Omnipotentem, dicta videntur in Latinum noſtrum interpretem, qui pluriſariàm ita Latinè reddere ſolet id nominis. Sed eſſe falſam Oleaſtri opinationem, & iniquam reprehenſionem, demonſtrauimus in tertio Tomo noſtrorum Commentariorum in Geneſim, ſuper caput 18. Geneſis, ad numerum marginalem quartum.

Quænam igitur eſt noſtra illorum verborum: *Nomen meum Adonai*, id eſt, *Te-* 22.
tragrammaton, non indicaui eis: interpretatio? Dicam breuiter, ſi vnum illud antè *Sexta expo-*
docuero, eſſe morem Scripturæ, ac phraſim linguæ Hebrææ, vſurpare nomen pro *ſitio Au-*
re nominata, & ſignificata illo nomine, vt nomen hominis pro ipſo homine, & no- *ctoris.*
men Dei pro ipſo Deo. Multa ſunt huius rei, & paſſim obuia in Sacris literis exem- *Mos Scri-*
pla. Nomen hominis pro ipſo homine, legere eſt in Actis Apoſtolorum, capite *ptura nomē*
primo, in illis verbis: *Erat turba hominum ſimul ferè centum viginti.* Pro *hominum*, *res pro re ip-*
Græcè eſt ὀνομάτων, id eſt, nominum: ſed Latinus interpres, fugiens Hebraiſmum *ſa ſæpe vſur-*
permultis ignotum, ſenſum maluit, quàm verba reddere, perſpicuitatis cauſa. Item *pantis.*
Apocalypſis tertio ſic eſt: *Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt* *Locus Actorum ca. 1. & Apocalypſis, c. 3*
veſtimenta ſua, pauca nomina dicit, id eſt, paucos homines: quamobrem non dicit:
quæ non inquinauerunt veſtimenta ſua, ſed, *qui non inquinauerunt*, haud dubiè indicans, cùm dixit, *nomina*, non vocem, ſed rem ſignificatam intelligi oportere. Simile in eodem libro legitur capite 11. ibi: *Occiſa ſunt in terræmotu, nominum ſeptem millia*, id eſt, ſeptem mille homines. Nomen etiam Dei frequentiſſimè in Scriptura vſurpatur pro ipſo Deo: vt cùm dicitur nomen Dei æternum, omnipotens, ineffabile, atque incomprehenſibile, id eſt, ipſe Deus. Huiuſmodi etiam ſunt illa: Credere in nomine Dei, vel ſperare, id eſt, in ipſo Deo: & illa, Nomen Dei timere, in-
uocare, diligere, id eſt, ipſum Deum. Eodem ſpectant illa. *Turris fortiſſima, nomen* *Prouer. 18.*
Domini. Et: *Oſtendam illi* (Saulo) *quanta oporteat eum pro nomine meo pati.* Et: *Non eſt* *Actor. 9.*
aliud nomen ſub cœlo datum hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. Et: *Propter no-* *Pſalm. 30.*
men tuum deduces me, & enutries me. Et illud Iſaiæ cap. 30. *Ecce nomen Domini venit de longinquo, ardens furor eius, & cætera.* Ex his liquidò intelligitur, frequentiſſimā eſſe in Sacris literis vſurpationem nominis pro re, cuius eſt nomen.

His verò expoſitis, ac benè perceptis, non eſt difficile intellectum capere illo- 23.
rum verborum: *Nomen meum Adonai non indicaui eis.* Senſus enim eſt: Manifeſtaui me quidem Patribus ante Moſen, ea ratione, vt ſum fortis & ſufficiens ad omnia patranda, & præſtanda, & vt ſum omnipotens: ſed illis non manifeſtaui me perfectiſſimo illo modo, quo ſum nominabilis, & cognobilis mortalibus, & vt ſignificor nomine illo *Tetragrammato*, id eſt, vt ſum ipſum *Eſſe* ſubſiſtens, & independens, atque infinitum, atque immutabile, atque æternum, eminenterque omnia, & cauſaliter omnia; quæ quidem omnia inuolutè ſignificantur nomine *Tetragrammato.* Quare nomen hoc, quantùm ad claram rei per iſtud nomen ſignificatæ notitiam, non reuelaui Abraham, Iſaac, & Iacob, ſicut reuelaui tibi; ô Moſes, cùm è rubo dixi tibi; *Ego ſum, qui ſum,* quibus verbis clarè docui te, quod his verbis ſignificatur. Ergo Deus nomen ſuum *Tetragrammaton* primò reuelauit Moſi, quia ſeipſum, ſecundum id, quod tali nomine ſignificatur, diſtinctè ac dilucidè manifeſtauit ipſi. Hinc autem ſequitur, ampliorem & præſtatiorem Dei cognitionem, quàm

tres illos Patriarchas, habuiſſe Moſen, ſicut ex hoc loco Exodi rectè concludit, & demonſtrat B. Gregorius in Homil. 16. ſuper Ezechielem, cuius verba paulò antè commemorauimus. Et hoc ipſum eſt, quod Lyranus, Thoſtatus, & Caietanus tradiderunt, nomen *Dei Tetragrammaton*, licet quantùm ad vocem, & confuſam quandam notitiam, non fuerit ignotum illis Patriarchis: tamen quantùm ad rem illo nomine ſignificatam, & quantùm ad claram eius rei cognitionem, non illis, ſed Moſi primùm fuiſſe reuelatum. Hoc porrò Deus dixit Moſi, & per ipſum, Hebræis illius temporis; vt inde cognoſcentes quanto ipſos dono, ſuper maiores ſuos, dignatus eſſet Deus, certiſſimè ſperarent, ſe ab eo liberatum iri ſeruitute Ægyptiaca, & deinceps ſub eius ſemper cura & protectione futuros. Audiat Lector Theodoretum ita ſcribentem in quæſt. 15. in Exodum: Quidnam hoc eſt: *Et nomen meum (Dominus) non indicaui illis* oſtendit his verbis Deus, quanto honore, quantaque beneuolentia ſit Moſen proſecutus. Nam qui Patriarchas celauerat nomen ſuum, hoc ipſum aperuit Moſi: dixit enim illi: *Ego ſum, qui ſum*, & cætera. *Sic ille.*

Theodoret.

QVARTA DISPVTATIO.

Super ætate Leui, qui fuit proauus Moſis:

ET SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 17. 19. & 20.

Anni vitæ Leui fuerunt centum triginta ſeptem: *Et item de annis vitæ Caath & Amram, quorum ille auus, hic autem pater fuit Moſis.*

24. ENARRATVRVS Moſes progeniē ſuā, repetiit eam à Leui proauo ſuo, & principe tribus, quæ ab eo appellata eſt tribus Leui. Sed quia Leui fuerat tertius filiorum Iacob: primus enim fuerat Ruben, & ſecundus Simeon: idcircò antè prænarrauit familias Ruben & Simeonis. Nam quia viſus eſt Iacob primis iſtis tribus filiis maledixiſſe: Ruben quidem propter nefarium eius cōcubitum cum Bala, vxore patris ſui: Simeoni autem & Leui propter iniquam & atrocem Sichimitarum cædem: ne putarentur tres iſtæ tribus à Deo prorſus repudiatæ & abiectæ, voluit in hoc loco Scriptura, illorum trium filiorum Iacob multas atque illuſtres familias commemorare. Vbi animaduertere conuenit, recenſeri in hoc loco filios Ruben, ac Simeonis & Leui, eos, qui cum Iacob ingreſſi fuerant in Ægyptum, & qui fuerant principes familiarum ex ipſis deſcendentiū: nam qui numerantur hoc loco poſteri Ruben, Simeonis & Leui, eoſdem in lib. Geneſ. cap. 46. recenſuit Scriptura, tamquam ingreſſos cum patribus ſuis, & auo ſuo Iacob in Ægyptum. Rubē porrò appellatur, in hoc capite, primogenitus Iacob, cùm tamē ab eo priuatus fuerit primogenitura; ſed primogenitus erat ſecundū carnē, & ordinē naſcendi, reuerà tamen prærogatiuā primogenituræ amiſerat. Etenim duplex erat prærogatiua primogenituræ, altera hæreditatis bonorū: primogenito enim duæ partes hæreditatis dabantur,

Geneſ. 35
Supra 34.

Digitized by Google

tur, cùm aliis filiis ſingulæ ſingulis partes darentur. Et hæc prærogatiua tranſlata eſt à Ruben in Ioſeph, cuius filij duas partes in diuiſione terræ Chanaan ſortiti ſunt, tanquàm duas diſtinctas tribus conſtituentes, ſicut prædixerat ipſemet Iacob, vt traditur Geneſ. 48. & prioris libri Paralipom. cap. 5. Altera primogenituræ prærogatiua erat honoris & dignitatis, in eo poſita, quòd primogenitum cæteri fratres tanquàm principem & dominum ſuum honorabant & venerabantur: quod perſpicuè cernere licet in eo, quod Iſaac dixit filio ſuo Iacob, conſtituens eum primogenitum ſuum, Geneſ. 27. *Seruiant*, inquit, *tibi populi, & adorent te tribus: eſto dominus fratrum tuorum: & incuruentur ante te filij matris tuæ.* Et paulò pòſt, idem dixit filio ſuo Eſau, loquens de Iacob, cui tanquàm primogenito ſuo benedixerat: *Dominum tuum illum conſtitui, & omnes fratres eius ſeruituti illius ſubiugaui.* Hæc verò prærogatiua honoris adempta eſt Ruben, & collata in Iudam, licèt is ordine generationis, quartus fuiſſet: illi namque benedicens Iacob, dixit: *Iuda, te laudabunt fratres tui, & adorabunt te filij patris tui.* Verùm his breuiter prænarratis, primo loco excutiamus, atque perpenſitemus ætatem Leui in hoc loco ſtrictim expoſitam.

Dicitur in hoc capite verſu 17. vixiſſe Leui annos centum triginta ſeptem: fuerat autem Leui natus quatuor annos ante Ioſeph: nam cùm Iacob quatuor primos filios ſuos continuata generatione procreauerit, vt colligitur ex cap. 29. & 30. libri Geneſis, indidem etiam liquet, tertiũ ordine generationis fuiſſe Leui, natum vtique in tertio anno ſecundi ſeptennij ſeruitutis Iacob: in cuius ſeptennij vltimo anno natus eſt Ioſeph: Erat ergo Leui quatuor annis natu antiquior, quàm Ioſeph. Ex hoc autem multa licet concludere memoratu digna. Ac primò quidem hinc apparet, Leui fuiſſe trium & quadraginta annorum, cùm intrauit Ægyptum vnà cum patre ſuo Iacob, tunc enim Ioſeph fuiſſe triginta nouem annorum, elicitur ex cap. 41. ſimúlque ex cap. 54. lib. Geneſ. at Leui quatuor annis, vt dictum eſt, grandior natu erat, quàm Ioſeph. Secundò colligitur, Leui tribus & viginti annis mortuum fuiſſe poſt obitum Ioſeph: Ioſeph enim vixit centum decem annis, vt traditur Geneſis vlt. cap. Leui autem vixit centum triginta ſeptem annis, vt in hoc loco ſcriptum eſt; erátque quatuor annis prior natu, quã Ioſeph, ergo fuit illi ſuperſtes viginti tribus annis. Tertiò colligitur, poſt ingreſſum Iacob cum omni familia ſua in Ægyptum, vixiſſe Leui in Ægypto annos nonaginta quatuor. Patet hoc, quia Leui erat quadraginta trium annorum, cùm intrauit Ægyptum vnà cum patre ſuo Iacob, vt dudum eſt dictum: Omne autem tempus vitæ eius definitur in hoc capite annis centum triginta ſeptem: quare ſi ex hoc numero detrahas annos quadraginta tres ante ingreſſum in Ægyptum, reliqui erunt anni nonaginta quatuor, quos exegit in Ægypto. Quartò colligitur, mortuum eſſe Leui annis vno & viginti ſuper centum, ante egreſſum Hebræorum ex Ægypto. Siquidem ab ingreſſu Iacob in Ægyptum, vſque ad egreſſum Hebræorũ inde, fluxerunt anni ducenti quindecim, vt alibi docuimus: ſed Leui poſt ingreſſum Iacob in Ægyptũ, vixit inibi, vt proximè dictũ eſt, annis nonaginta quatuor: ergò poſt mortẽ Leui, vſq; ad egreſſum Hebræorum ex Ægypto, reliqui fuerunt anni centũ & viginti, & vnus. Quintò colligitur, mortuũ eſſe Leui vno & quadraginta annis ante ortum Moſis: ſiquidem ipſe mortuus eſt, vt diximus, ante egreſſum Hebræorum ex Ægypto, vno & viginti, centúmque annis: ſed Moſes erat octoginta annorum, cùm eduxit Hebræos ex Ægypto, vt proditum eſt in cap. 7. huius libri Exodi: ergo mors Leui, vno & quadraginta annis ortum Moſis anteceſſit.

Chronologia vitæ Leui, qui fuit proauus Moſis. 25.

Caath verò, qui fuit auus Moſis, dicitur in hoc capite, verſu 18. vixiſſe annos centum triginta tres: & hunc ipſum numerũ habent Codices Hebræi & Græci, & Para-

Chronologia vitæ Caath, qui fuit auus Moſis. 26.

phraſis Chaldaica. Quare miror quomodò Eugubinus in Recognitione Pentateuchi ſuper hoc loco ſcriptum reliquerit, Caath ſecundum LXX. Interpretes, vixiſſe annos tantùm centum triginta. Si autem Caath vixit centum triginta tribus annis, neceſſe eſt eum mortuum eſſe, minimùm duobus annis ante Moſis ortum, & quod eſt conſequens, duobus & octoginta ante egreſſum Hebræorum ex Ægypto. Etenim ipſe dicitur Geneſ. 46. intraſſe Ægyptum vnà cum patre ſuo Leui, & auo Iacob: Ponamus igitur, eum eodem illo anno natum eſſe paulò ante ingreſſum in Ægyptum. Certum autem eſt, ab ingreſſu Iacob in Ægyptum, vſque ad egreſſum Hebræorum ex Ægypto, annos fluxiſſe ducentos quindecim; ad vſque verò Moſis ortum centum triginta quinque, vt alibi probatum eſt. Sed Caath vixit centum triginta tribus annis, ergo duobus annis ante ortum Moſis, & octoginta duobus ante egreſſum ex Ægypto mortuus eſt. Ex his apparet, erraſſe Alexandrum Polyhiſtorem, qui (vt refert Euſebius lib. 9. de præparat. Euangel. cap. vlt.) prodidit, cùm mortuus eſt Leui, fuiſſe eo tempore Caath, quadraginta annorum. Si enim Caath ingreſſus eſt Ægyptum cum auo ſuo Iacob, vt traditur Geneſ. 46. & pater eius Leui poſt ingreſſum in Ægyptum, vixit inibi nonaginta quatuor annos, vt paulò ſuprà demonſtratum eſt, fuiſſe Caath, minimùm nonaginta quatuor annorum, cùm exceſſit pater eius Leui, neceſſe eſt.

Alexandri polyhiſtoris erratum.

27. Amram porrò, pater Moſis, dicitur in hoc capite, verſu 20. vixiſſe annos centum triginta ſeptem: licet codex Græcus Romanus in hoc loco omnem eius vitam definiat annis duntaxat centum triginta duobus. Quoniam verò Alexander Polyhiſtor, apud Euſebium loco proximè nominato, tradit, Amram eſſe natum quatuordecim annis ante mortem Ioſeph: & cùm eſſet ſeptuaginta ſeptem annorum, genuiſſe Moſen: hinc efficitur, eum eſſe mortuum viginti annis ante egreſſum Hebræorum ex Ægypto, & ſexageſimo anno ætatis filij ſui Moſis. Si enim Amram natus eſt quatuordecim annis ante obitum Ioſeph; is autem obiit vno & ſeptuaginta annis poſt ingreſſum Iacob in Ægyptum, & annis centum quadraginta quatuor ante egreſſum Hebræorum ex Ægypto, vt alibi probatum eſt: ergo Amram natus eſt quinquaginta ſeptem annis poſt ingreſſum Iacob in Ægyptum; & centum quinquaginta octo ante egreſſum Hebræorum ex Ægypto, ante ortum verò Moſis ſeptuaginta octo. Cùm igitur Amram vixerit centum triginta ſeptem annis, neceſſe eſt, vt diximus, obiiſſe eum vno & viginti annis ante egreſſum Hebræorum ex Ægypto. Sed aduertat Lector, ſecundum Euſebium in Chronicis, ortum Moſis ſignari in ſeptuageſimo anno vitæ patris eius Amram: Ex quo ſequitur, cùm Amram vixerit centum triginta ſeptem annis, vixiſſe eum poſt genitum Moſen, ſexaginta ſeptem annis; & obiiſſe ante egreſſum Hebræorum ex Ægypto tredecim annis.

Chronologia vitæ Amram, qui fuit pater Moſis.

Alexãder Polyhiſtor.

28. Sed quid eſt illud, quod extremis verbis huius ſexti capitis ſcriptum eſt: *Et ait Moſes coram Domino, en incircũciſus labiis ego ſum, quomodo audiet me Pharao?* Circumciſio propriè dicta, erat amputatio præputij, quod eſt quid ſuperfluum, & apud Hebræos pro re admodum fœda & abominabili ducebatur. Illi enim, probri & contumeliæ loco, vocabant aliquem incircumciſum. Sic enim Dauid appellauit Gigantem Goliath, vt ſcriptum eſt in 1. Reg. cap. 17. Hinc porrò per ſimilitudinem quandam, tranſlatitia ſignificatione, abſciſſio & remotio cuiuſlibet rei vitioſæ, aut noxiæ, aut quæ impedimentum erat agendi aliquid boni & præclari, vocabatur circumciſio. Vnde ſunt illa in Sacris literis, circumciſio cordis, & mentis, & linguæ. Contrà verò, qui talibus vitiis & defectibus præditi erant, appellabantur incircumciſi corde, vel mente, vel lingua. Generaliter itaque, ac præciſè, incircumciſum eſſe metaphoricè ſignificat, vitio aliquo, vel defectu, vel impedimento eſſe prædi

Quid ſit, incircumciſũ eſſe labiis.

prædi

prædirum. Hac igitur ſignificatione Moſes dixit,ſe incircumciſum eſſe labiis, hoc eſt, impeditæ linguæ, & rudem atque ineptum ad loquendum. Chaldaica Paraphraſis hoc loco habet: *Grauis loquelæ ego ſum.* Apud ſeptuaginta eſt; *Gracili voce ſum.* Super quo dubitabundus ita ſcribit Auguſtinus quæſt. 17. in Exo. Non videtur tantùm propter magnitudinem populi excuſare ſe de vocis gracilitate; verùm etiam propter vnum hominem, videlicet Pharaonem: ait enim: *Ecce ego gracili voce ſum, & quomodò exaudiet me Pharao?* Mirum igitur eſt, tam gracili voce Moſen fuiſſe, vt ne ab vno quidem homine poſſet audiri. An fortè regius faſtus non permittebat, eos de proximo loqui ſecum? *Hæc Auguſtinus.* Sed lectio Hebraica, & Latina, & Chaldaica non tantùm gracilitatem vocis, ſed alia quoque vitia, & defectus linguæ, & ſermonis denotabant. Dignum profectò eſt obſeruatione, & admiratione, Deum, qui tot tantaque dona largitus fuerat Moſi, noluiſſe paruum illum linguæ defectum ei adimere; ſed voluiſſe, indigere eum fratre ſuo Aaron tanquàm Interprete. Verùm ita ſolet vſu venire, vt quibus Deus maxima tribuit, iis nonnunquàm minima deneget; ne donorum magnitudine ſuperbè extollantur; ne alios præ ſe contemnant; & vt palàm fiat, neminem eſſe poſſe in hac vita, vſquequaque perfectum, & nullius indigentem. Moſes repræſentabat legem veterem, quæ poterat dicere, ſe neſcire loqui: tum, quòd licèt indicaret peccata, non tamen auferendi ea, poteſtatem haberet: licèt Diabolo repugnaret, eum tamen ſuperare, ac tyrannica mundi dominatione ſpoliare non poterat: ſuadebat bona, ſed paucis perſuadebat: docebat diuina, verùm pleraque non apertè, nec explicatè, ſed tectè, atque inuolutè per figuras & ænigmata. S. Auguſt.

BENEDICTI PERERII IN CAPVT SEPTIMVM EXODI,

DISPVTATIONES TREDECIM.

Moſes conſtituitur tanquam Deus Pharaonis, & Aaron Propheta eius: facit ſigna, & Magos ſimilia item facientes ſuperat: & prima plaga ferit Aegyptios, omni aqua in ſanguinem conuerſa.

CAPVT SEPTIMVM EXODI.

Verſu DIXITQVE Dominus ad Moſen: Ecce conſti-
1. tui te Deum Pharaonis: & Aarō frater tuus erit
2. Propheta tuus. * Tu loqueris ei omnia, quæ
mādo tibi: & ille loquetur ad Pharaonem, vt di-
mittat filios Iſraël de terra ſua.* Sed ego indura-
3. bo cor eius, & multiplicabo ſigna, & oſtēta mea
in terra Aegypti,* & non audiet vos: immittám-
4. que manum meam ſuper Aegyptum, & educam exercitum, & po-
5. pulum meum filios Iſraël de terra Aegypti per iudicia maxima. * Et
ſcient Aegyptij, quia ego ſum Dominus, qui extenderim manum
meam ſuper Aegyptum, & eduxerim filios Iſraël de medio eo-
6. rum. * Fecit itaque Moſes, & Aaron ſicut præceperat Domi-
7. nus: ita egerunt. * Erat autem Moſes octoginta annorum, &
8. Aaron octoginta trium, quando locuti ſunt ad Pharaonem. * Di-
9. xítque Dominus ad Moſen & Aaron: * Cùm dixerit vobis
Pharao: Oſtēdite ſigna: dices ad Aaron: Tolle virgam tuam, &
10. proiice eam coram Pharaone, & vertetur in colubrum. * Ingreſſi

itaque

itaque Moſes & Aaron ad Pharaonem, fecerunt ſicut præceperat
Dominus:tulitque Aarón virgam coram Pharaone, & ſeruis eius,
quæ verſa eſt in colubrum. * Vocauit autem Pharao ſapientes 11.
& maleficos, & fecerunt etiam ipſi per incantationes Aegy-
ptiacas & arcana quædam ſimiliter. * Proiecerúntque ſinguli vir- 12.
gas ſuas,quæ verſæ ſunt in dracones:ſed deuorauit virga Aarō vir-
gas eorum.* Induratúmque eſt cor Pharaonis, & non audiuit eos, 13.
ſicut præceperat Dominus.* Dixit autem Dominus ad Moſen: In- 14.
grauatum eſt cor Pharaonis, non vult dimittere populum. * Vade 15.
ad eum manè, ecce egredietur ad aquas,& ſtabis in occurſum eius
ſuper ripam,& virgam,quæ conuerſa eſt in draconem,tolles in ma-
nu tua.* Dicéſque ad eum: Dominus Deus Hebræorum miſit me 16.
ad te,dicens:Dimitte populum meum,vt ſacrificet mihi in deſerto:
& vſque ad præſens audire noluiſti.* Hæc igitur dicit Dominus: 17.
In hoc ſcies,quòd ſim Dominus:Ecce percutiam virga, quæ in ma-
nu mea eſt,aquam fluminis, & vertetur in ſanguinem. * Piſces quo- 18.
que,qui ſunt in fluuio,morientur,& computreſcent aquæ,& affligē-
tur Aegyptij bibentes aquam fluminis.* Dixit quoque Dominus ad 19.
Moſen:Dic ad Aaron:Tolle virgam tuam,& extende manum tuam
ſuper aquas Aegypti,& ſuper fluuios eorum,& riuos,ac paludes, &
omnes lacus aquarum,vt vertantur in ſanguinē:& ſit cruor in omni
terra Aegypti,tam in ligneis vaſis,quàm in ſaxeis. * Fecerúntque 20.
Moſes,& Aaron ſicut præceperat Dominus:& eleuans virgam,per-
cuſſit aquam fluminis coram Pharaone,& ſeruis eius: quæ verſa eſt
in ſanguinem.* Et piſces,qui erant in flumine,mortui ſunt: compu- 21.
truítque fluuius,& non poterant Aegyptij bibere aquam fluminis:
& fuit ſanguis in tota terra Aegypti. * Fecerúntque ſimiliter male- 22.
fici Ægyptiorum incantationibus ſuis, & induratum eſt cor Pha-
raonis,nec audiuit eos,ſicut præceperat Dominus.* Auertítque ſe, 23.
& ingreſſus eſt domum ſuam,nec appoſuit cor etiam hac vice.
* Foderunt autem omnes Aegyptij per circuitum flu- 24.
minis aquam,vt biberent:non enim poterant bi-
bere de aqua fluminis.* Impletique ſunt 25.
ſeptem dies, poſtquàm per-
cuſſit Dominus flu-
uium.

PRIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 1. Dixit Dominus ad Moſen: Ecce conſtitui te Deum Pharaonis: & Aaron frater tuus, erit Propheta tuus.

1. QVÆRITVR quemadmodùm intelligere oporteat, quòd his verbis dicitur, Moſen eſſe conſtitutum Deum Pharaonis. Germana horum verborum hæc eſt ſententia. Moſes ferociam, & impiam ſuperbiam, & crudelitatem Pharaonis vehementer formidabat; & ideò legationem ad eum obire quoquo modo refugiebat. Dominus autem his verbis oſtendit, non eſſe formidandum ipſi Pharaonem, ſed contrà facturum ſe, vt ipſe formidabilis eſſet, atque horribilis Pharaoni, propter ingentia prodigia, quæ facturus erat coram ipſo, & terribiles plagas, quibus ipſe percuſſurus erat Ægyptios. Dabo, inquit Deus, tibi tantam auctoritatem, & potentiam in Pharaonem, vt ipſe reuereatur, & pertimeſcat te, quaſi Deum. Cuius rei clariſſimum illud fuit indicium, maximũque argumentum, quòd Pharao toties à Moſe tam atrociter, & calamitosè percuſſus, non ſit auſus eum attingere, nedum occidere: timebat videlicet ne ſi quid tale tentaret, prorſus ipſe cum vniuerſa gente Ægyptiorum periret.

Quinque modis ex ſacra Scriptura cognoſcitur Ieſum Chriſtũ eſſe Deum, vt probat S. Hilarius.

2. S. Hilarius in lib. ſeptimo, de Trinitate, diſputat, ex ipſa Scriptura cognoſci, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum eſſe verum Deum, quinquè modis; nomine, natiuitate, natura, poteſtate, & profeſſione. Nomine, quia ſimpliciter, & præcisè vocatur Deus, vt in principio Euangelij Ioannis: *Deus erat Verbum.* Et in fine primæ epiſtolæ eiuſdem; *Vt ſimus in vero Filio eius: hic eſt verus Deus.* Et apud Paulum ad Romanos, 9. *Ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula.* Natiuitate & generatione, quoniam ſæpe in Scriptura vocatur verus Filius Dei, id eſt, non per voluntariam gratiæ adoptionem: ſicut autem filius hominis, eſt homo, ita Filium Dei neceſſe eſt Deum eſſe, quia naturalis natiuitas conſubſtantialitatẽ generationis & geniti neceſſariò habet. Natura, quoniam ipſe dixit: *Ego & Pater vnum ſumus,* non *vnus,* quod perſonam denotat: eſt autem diſtincta perſona, Patris & Filij; ſed *vnum,* quod ſubſtantiam demonſtrat. Hæc verò prorſus vna atque eadem eſt Patris & Filij, alioqui non vnus tantùm eſſet Deus poteſtate; Ipſe enim dixit: *Data eſt mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra.* Et Patri dixit: *Omnia mea tua ſunt.* Et: *Quæcunque Pater facit, hæc & Filius ſimiliter facit.* Denique profeſſione; quoniam ipſemet Chriſtus profitebatur ſe habere Deum Patrem, eique ſe conſubſtantialem & æqualem eſſe: qua de re accuſabant eum Iudęi, & ſemel lapidare eum voluerunt. Audi quę ſcribit Ioãnes capite quinto: *Propterea, inquit, magis quærebant Iudæi eum interficere, quia non ſolùm ſoluebat Sabbathum, ſed & Patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe faciens Deo.* Et apud eundem Ioannem, cap. 10. ita ſcriptum eſt: *Reſponderunt ei Iudæi: De bono opere non lapidamus te, ſed de blaſphe*

Ioan 10.
Matth. vlt. Ioan. 16. & 17 & *Matth.* 11.
Ioan 5.
Ioan. 10.

blaſphemia, & quia tu homo cùm ſis, facis teipſum Deum. Sed Hilarius obiicit ſibi locum hunc Exodi, in quo etiam Moſes appellatur Deus. Verùm is facilè diluit eam obiectionem: non enim ibi dicitur Deus genuiſſe Moſen Deum, ſed conſtituiſſe eum Deum: nec præcisè, & abſolutè vocatur Deus, ſed cum hac adiunctione (*Deus Pharaonis.*) Non eſt data Moſi natura, qua Deus eſſet: ſed data ei eſt auctoritas & poteſtas, qua velut Deus Pharaonem terreret, puniret, & nolentem cogeret dimittere Hebræos. *Hactenus ex Hilario.*

3. Beatus Gregorius in Homilia octaua in Ezechielem: In Scriptura, inquit, aliquando Deus nuncupatiuè dicitur, aliquando verò eſſentialiter dicitur. Nuncupatiuè Deus appellatus eſt Moſes, cui dictum eſt: *Ecce conſtitui te Deum Pharaonis.* Et ipſe Moſes ſacerdotes & iudices appellauit Deos, dicens: *Diis non detrahes.* & rurſum: *Applicabitur ad Deos.* & Dauid Pſalm. 81. *Deus ſtetit in ſynagoga Deorum, in medio autem Deus diſcernit.* Eſſentialiter porrò Deus dicitur, ſicut ad Moſen dictum eſt Exodi tertio: *Ego ſum Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob.* Vnde Paulus volens nuncupatiuum Dei nomen ab eſſentiali diſcernere, de Redemptore noſtro locutus eſt, dicens: *Quorum patres, ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula.* Nam qui nuncupatiuè Deus dicitur, is eſt inter omnia: qui verò eſſentialiter Deus dicitur, is eſt ſuper omnia. Vt igitur oſtenderet Chriſtum naturaliter eſſe Deum, non hunc Deum tantummodò, ſed Deum ſuper omnia eſſe memorauit. Quem autem Paulus Deum ſuper omnia vocat, hunc Ezechiel propheta Deum ſublimem nominauit, dicens: *Audiebam ſonum alarum, quaſi ſonum aquarum multarum, quaſi ſonum ſublimis Dei. Sic B. Gregorius.*

Secundũ B. Gregorium Deus in Scriptura dicitur vel eſſẽtialiter, vel nuncupatiuè. — *Exodi 22.* — *Ibidem.* — *Locus ad Roman. 9.* — *Ezech. 1.*

4. Sed lubet hæc ipſa paulò diſtinctiùs atque enucleatiùs tradere. Sciendum eſt, Deum appellari quadrifariàm in Sacris literis: vel eſſentialiter, & ſic nomen hoc, præterquàm tribus Perſonis diuinis, eſt incommunicabile: ſicut ſcriptum eſt in libro Sapientiæ contra Idololatras, qui incommunicabile Dei nomen lapidibus, & lignis impoſuerunt. Vel perſonaliter, & hac ratione ſolus homo Chriſtus verè dicitur Deus. Vel ſecundum vanam exiſtimationem, & appellationem hominum, vt Dij Gentilium, qui re vera non erant Dij, ſed opinionis errore, pro Diis ſtultè colebantur. Idcircò Paulus ad Galatas quarto, dixit: *Iis, qui natura non ſunt Dij, ſeruiebatis.* Et in prioris epiſtolæ ad Corinthios, capite octauo de huiuſmodi Diis loquens: *Nullus eſt Deus,* inquit, *niſi vnus: nam etſi ſunt, qui dicantur Dij ſiue in cælo, ſiue in terra (ſiquidem ſunt Dij multi, & Domini multi) nobis tamen vnus eſt Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illo: & vnus Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum.* Vel dicitur Deus per ſimilitudinem quandam, & participationem, idque quadrifariàm. Primò propter participationem diuinæ gratiæ, propter quam efficimur diuinæ conſortes naturæ, vt dixit B. Petrus: vt patet in ſanctis Angelis, & hominibus beatis. Vel ob participationem ſcientiæ, quæ eſt propria Dei, qualis eſt ſcientia futurorum contingentium, & rerum ſupernaturalium, & quæ vocantur ſecreta cordium, quam habuerunt Prophetæ, ob idque vocabantur antiquitùs Videntes. Vel ob participationem eximiæ cuiuſdam auctoritatis, atque poteſtatis alios regendi, & iudicandi, atque puniendi, vt erant Iudices, atque Principes. Vel demùm propter ſanctitatem diuini muneris, cui obeundo conſecrati & ſanctificati fuerant, vt erant ſacerdotes, quorum erat proprium munus, quæ ad cultum & religionem Dei pertinent, adminiſtrare, ac peragere.

Auctoris ſententia de multifaria vſurpatione nominis Dei. — *Locus libri Sapientiæ, c. 14.* — *1 Petri 1.*

5. Quid autem propriè ſignificet nomen Dei Græcum ΘΕΟΣ, & quæ vis, & notio ei voci ſubiecta ſit, præclarè beatus Dionyſius Areopagita declarat in capite 12. libri de Diuinis nominibus, ſcribens; ΘΕΟΝ appellari Deum, quòd is perſpiciat cuncta mirabili prouidentia & bonitate, & circum omnia currat, cunctaque con-

Quid ſecundum B. Dionyſium ſignificet nomen ΘΕΟΣ.

tineat,& ſeipſo repleat omnia,atque vniuerſa tranſcendat, quæ prouidentia illius vtuntur. Et interiectis quibuſdam,ſubdit:Sanctos autem viros, & reges, & dominos,& deos Scripturæ appellant,quæ in ſingulis ſunt magis principales diſtinctiones,per quas ſecundæ,atque ſequentes,diuina percipientes munera,diſtributionis illarum ſimplicitatem,circa ſuas multiplicant differentias:quarum primæ varietatem prouidè,ac diuinè ad ſuam colligunt vnitatem. *Ita Dionyſius.*

6. Licet porrò videre in hoc loco, quàm vera ſit illa Domini noſtri ſententia: *Locus Lucæ cap. 14.* *Omnis,qui ſe humiliat,exaltabitur.* Ecce tibi, Moſes vſque eò abiecit ſeipſum,vt minimè omnium,obeundæ legationi,quam ſibi Deus imponebat, idoneum ſe iudicaret:vnde paulò antè deprecans eam legationem,dixerat Deo: *En incircumciſus labiis ego ſum,quomodò audiet me Pharao?* At Deus, tantam eius viri humilitatem in tam ſublimem honoris atque dignitatis gradum extulit,vt eũ conſtitueret quaſi Deum quendam Pharaonis,& ipſius fratrem Aaron, Prophetam eius faceret. Rectè igitur ſuper hoc loco Rupertus: *Rupertus primo libro Commentariorum in Exodum, cap. 26.* Glorioſa,inquit,virtutũ regina humilitas, quæ in cœlum volare conſueuit,locuta eſt in Moſe,dicente, ſe incircũciſum eſſe labiis: & idcircò dignum,ac pro ſua reuerentia magnificum accepit reſponſum, vt audiret homo priuatus,regnantis hominis ſe eſſe Deum. Nec dixit Deus auctor Deorum: *Ecce conſtituam*,ſed,*ecce conſtitui te Deum Pharaonis*,ſubauditur enim, *à conſtitutione mundi*:nec enim ille Deus Deorum,nouo quicquam conſilio conſtituit, aut deſtituit. Ac ſi dicat:Quoniam tu mitiſſimus virorum, pro tam glorioſo negotiò, cum Pharaone dimicare,& cum regibus confligere indignum te ducis,atque hoc modo vſque ad nouiſſima terræ te deprimis: ecce ego ſuſtollam te ſuper altitudinem nubium,faciámque te Deum,non quem ille fideliter adoret, ſed quem ſeruiliter formidet:vt imperes aquis pro poteſtate Dei:vt ranas crees:vt imperes terræ, ac cineri,faciáſque in rege,& in exercitu eius cyniphes & veſicas: vt imperes aëri,& peſtem admodùm grauem generet,vt imperes igni,& cum grandine mixtus feratur ſuper peccatores.Sic imperando elementis, Deus eris Pharaonis. *Hæc Rupertus.*

7. *S. Auguſt.* Sequitur altera pars huius loci Exodi: *Et Aaron frater tuus erit Propheta tuus.* Super quibus verbis hæc annotauit S.Auguſtinus in quæſt. 17.in Exodum:Notandum,inquit,quòd cùm Moſes mitteretur ad populum,non ei dictum eſt: Ecce, dedi te Deum populo,& Aaron erit Propheta tuus:ſed dictum eſt: *Frater tuus Aaron loquetur tibi ad populum,& erit os tuum,& tu illi eris in his,quæ ſunt ad Deum:* non eſt autem dictum:Tu illi eris Deus. At Pharaoni datus eſſe Deus dicitur:& ſecundum analogiam Propheta Moſi datus eſt Aaron,ſed ad Pharaonem. Hinc autem inſinuatur nobis,ea loqui Prophetas Dei, quæ audiunt ab eo: nihilq́ue aliud eſſe prophetam Dei,niſi enuntiatorem verborum Dei hominibus,qui Deum vel non *Animaduerſio in Theodoret.* poſſunt,vel non merentur audire: *Sic Auguſtinus.* Sed Theodoretus, ſecũdum eius interpretem Latinum,ſecùs legit hunc locum,quàm eſt in Scriptura Hebraica, vel Græca,vel Latina,vel Chaldaica. Nam pro Deo Pharaonis legit Deum Aaronis. His enim verbis tractat quæſt. 17.in Exodum: Quomodò Moſes fuit Deus ipſius Aaron? Quemadmodùm Deus imperabat Moſi,ita Moſes ipſi Aaron:quamobrem etiam Aaron appellatus eſt Propheta Moſis. *Sic ille.* Sed in Notationibus ad Biblia Græca Romæ nuper edita, in prima Notatione ſuper hoc caput ſeptimum Exodi, proditum eſt,in manuſcripto Codice Theodoreti non Aaronis,ſed Pharaonis legi: nec ſanè poſſum animum inducere,aliter ſcripſiſſe Theodoretum.

8. Rupertus tractans hæc verba Exodi: Quoniam, inquit,non eſt dignus Pharao *Rupertus.* tecum, ô Moſes, qui Deus eius es conſtitutus, loqui, Aaron tuus erit propheta, plagas, quas tu facies,pronuntiaturus, ſiue tanquàm miniſter tuus, illaturus:Ego

Deus

Deus Deorũ tecũ,qui Deus es Pharaonis,loquar facie ad faciem,vt loqui ſolet homo ad amicum ſuum , non igitur dignaberis tu multa loqui,vel orationem protelare cum rege Ægypti,vel faciem tuam aperire popularibus ineruditis, ſed loqueris prophetæ tuo Aaron,& contra Pharaonem, & ad populum tuum : exemplo videlicet mei, qui nec verborum indiciis agò cum principe tenebratum, nec paſſim viſibiliter appareo mortalibus , ſed per prophetas meos mando , vel quæ illis denuntianda ſunt, vel quæ ſunt à me facienda.Porrò tu illi eris in his,quæ ad Deum pertinent : de te enim loquente pariter & audiente, ille accipiet quid loquatur. Et iſti duo homines ita profectò egerunt, alter poteſtatem in ſermone habens , alter poteſtatem in faciendis coram Pharaone ſignis exercens. *Hæc Rupertus.* *Numer.12.*

9\. Cæterùm nomen Prophetæ , ac verbum Prophetandi multiformes in Sacris literis vſurpationes habent. Ac germana quidem, ac propria eius vocabuli ſignificatio ponitur in eo,qui diuina mortalibus occulta videt , & multò antè futura prænuntiat.Quamobrem Prophetæ antiquitùs dicebantur Videntes,vt traditum legimus in primo libro Regum,cap.9. Nec eo nomine vetus tantùm Propheta, ſed etiam falſus,pro vero tamen exiſtimatus,& honoratus , appellatur. Quocircà B. Paulus in primo capite Epiſtolæ,quam ſcripſit ad Titum Epimenidem,qui dixerat,Cretenſes ſemper eſſe mendaces,& malas beſtias,& ventres pigros, proprium Cretenſium Prophetam appellauit.Prophetare item in Scriptura, ſignificat pſallere,& cantare diuinas laudes,modulis atque inſtrumentis muſicis.In prioris nãque libri Paralipomenon,c.25.legimus filios Aſaph & Heman prophetaſſe in cytharis & cymbalis & pſalteriis:& ibidem dicitur Idithum prophetaſſe in cythara ſuper confirentes & laudantes Dominum.Dicitur etiam prophetare idem, atque deſipere,& furere,& more arreptitiorũ,aliena,atque inepta loqui:qua quidem ſignificatione in primo libro Regum,c.18.dicitur Saul,cùm inuaſiſſet eum ſpiritus malus, prophetaſſe eum in medio domus ſuæ. Quinetiam alicubi prophetare ſignificat in Scriptura,miraculum quodpiam facere,ad declarandum fuiſſe aliquẽ Prophetam. Ad hanc nempe ſententiam in libro Eccleſiaſt. c. 48. dicitur mortuum Eliſæi corpus prophetaſſe:quòd alterius hominis cadauer in ſepulchro Eliſæi poſitum , repentè contactu eius ad vitam excitatum eſt.Prophetare demùm ſæpe in Sacris literis idem ſignificat,quòd res ſacras,& diuinas,nec multis peruias,atque cognobiles,interpretari atque exponere.Hac vtique ſignificatione vſus eſt B.Paulus in illa nobili diſputatione,quam de comparatione Prophetiæ,& doni linguarum tractauit in cap.14.prioris Epiſtolæ,quam miſit ad Corinthios: vbi quod ſit munus ſic prophetantis,indicauit illis verbis: *Qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem,& exhortationem,& conſolationem. Qui loquitur lingua,ſemetipſum ædificat : qui autem prophetat,Eccleſiam Dei ædificat. Si enim omnes prophetent , intret autem quis infidelis vel idiota:conuincitur ab omnibus,diiudicatur ab omnibus:occulta enim cordis eius manifeſta fiunt : & ita cadens in faciem adorabit Deum , pronuntians quòd verè Deus in vobis ſit.* Secundum hanc quoque ſignificationem nominis Prophetæ , accipiendum eſt,quod hoc loco dicitur,Aaron fuiſſe Prophetam Moſis,hoc eſt,interpretem, & vt ſuprà dictum eſt cap.4.os eius. Aaron quippè mandata Moſis, & Dei data Moſi, apud Pharaonem,& Ægyptios eloquebatur , & exponebat.

Quinque ſignificationes vocis Prophetæ, & Prophetare.

Locus 1.Paralip.c.25.

Locus 1.Regum,c.18.

Locus Eccleſ.c.48.

Locus Pauli 1.Cor.14.

SECVNDA DISPVTATIO.

De Magis Pharaonis, qui ſeſe Moſi oppoſuerunt, ſimilia prodigia & ſigna facere conati.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 11. Vocauit autem Pharao ſapientes & maleficos: & fecerunt etiam ipſi per incantationes Aegyptiacas, & arcana quædam ſimiliter.

10. *Philo.* HANC hiſtoriam denarrans Philo in primo libro de vita Moſis, ita ſcribit: Confluente ad regiam multitudine, frater Moſis baculum, elatum priùs, vt eſſet conſpicuus omnibus, in terram proiicit, qui mox in draconem mutatus eſt: Tunc circulus ſpectatorum præ metu, ſtuporeque diffugit. Sophiſtæ verò & Magi quotquot aderant: Quid vos terret, inquiunt? Nec nos ſumus rudes talium artium: & nos talia patrare poſſumus. Tunc cùm ſuam quiſque virgam proieciſſet, multi dracones circa primum illum voluebantur ſinuoſis orbibus. At ille, arrecta ceruice, immanique hiatu, non aliter, quàm obiectos piſciculos circumquaque poſitos abſorbuit: atque ita deglutitis, in priſtinam virgæ naturam rediit. Id tam magnificum ſpectaculum, etiam iniquis animis omnem ſuſpicionem exemit: ne putarent videlicet, agi hæc humanis artibus & fallaciis ad ludificationẽ ſenſuum excogitatis; ſed diuina potentia, cui nihil perficere, difficile eſt. *Sic Philo.* *Ioſephus.* Similia ſcribit Ioſephus, ſed paulò diſtinctiùs & expreſſiùs: Cùm, inquit, Moſes contemptim audiri ſe à rege animaduerteret, exhibet illi ſpecimen prodigiorum, quæ in Sina monte viderat. Rex verò iratus, ſceleratum eum appellat; qui Ægyptiorum quondam fugitiuus, nunc magicis inſtructus præſtigiis ad decipiendos homines fidenter venerit. Habere ſe quoque iactat ſacerdotes, qui eadem oſtenta repræſentare noſſent: nec eſſe cur Moſes gloriari debeat, quaſi ſolus diuina præ cæteris virtute polleat, & idcircò apud rudem multitudinem, tanquàm ſupra mortalem conditionem poſitus, ſe venditet: confeſtimque cùm illi ſuas virgas in terram proieciſſent, in dracones ſunt conuerſæ; tum Moſes nihil his motus: Non ignoro, inquit, artes Ægyptiorum; ſed quę ego operor, tantò præſtantiora ſunt, quàm iſtorum magia, quanto interuallo res diuinę humanas poſt ſe relinquunt. Iamque manifeſtè declarabo, non eſſe quæ facio præſtigias, veritatis ſpecie, parùm cautis imponentes: ſed ipſiſſimam Dei virtutem, argumentum omnipotentis diuinæ voluntatis apud incredulos futuram. Atque his dictis, virgam in terram miſit, quæ in draconem mutata, Ægyptiorum virgas, quæ draconum ſpecie reptabant, vnam poſt aliam aggreſſa, ad vnam omnes deuorauit: moxque in priſtinam virgæ ſpeciem reuerſam, Moſes in manum ſuſtulit. *Hæc Ioſephus.*

11. Sed nos perpendamus, quæ de Magis illis in hoc loco tradit Scriptura: Ait, Pharao

Pharaonem aduerſus Moſen accerſiri iuſſiſſe ſapientes, & maleficos, qui per in-
canrationes Ægyptiacas,& arcana quædam,ſimilia operibus Moſis,facerent. Sa-
pientes vocat, vel Aſtrologos & Philoſophos, præſertim verò Magiæ naturalis
peritos,vel eo nomine ſignificat ſacerdotes,qui apud Ægyptios, exiſtimatione ſa-
pientiæ omnium maximè celebrabantur. Maleficos autem appellar, qui magicas
artes malo modo,& in malum vſum exercebant. Horum porrò nomine ſignificá-
tur præſtigiatores, & Necromantici, & qui magicis artificiis abutebantur ad pa-
rranda ſcelera,vt adulteria,& furta,atque homicidia: ob idque nominati ſunt ma-
lefici;nam & faciebant mala,& malo modo,Dæmonum videlicet inuocatione,at-
que auxilio; adhibitiſque multis fraudibus, & mendaciis, atque hominum de-
ceptionibus. Ioſephus quidem certè Magos illos Pharaonis apertè tradit fuiſſe ſa-
cerdotes:apud Ægyptios enim tales erant, opinione ſapientiæ, ſacerdotes, quales
apud Indos Brachmanes, apud Æthiopes Gymnoſophiſtæ, apud Græcos Philoſo-
phi,& apud Iudæos Prophetæ.Dicit autem hoc loco Scriptura, Magos illos Ægy-
ptios operari ſolitos per incantationes Aegyptiacas,& per quædam arcana:opera-
bantur enim cantando quædam verba modo carminum; ſed quia vel illa verba
erant ſecreta, vt non audirentur ab aliis, vnde Onchelus vertit, ſuſurrationes,vel
modus,quo operabantur,erat occultus,ideò vocantur arcana.Dicuntur autem Ae-
gyptiaca, non quòd primùm in Aegypto inuenta fuiſſent, ſed quòd verbis & riti-
bus Aegyptiacis conſtabant;vel quia non idem eſt genus & modus incanrationũ,
idemque vſus Magiæ apud omnes Gentes, ſed alius alibi Gentium. Septuaginta
Interpretes hoc loco vocarunt illos, Sophiſtas, & Pharmacos, id eſt, Veneficos;
Onchelus, Magos; Aquila vertit κρυφιαϛὰς, id eſt, occultorum cognitores & pa-
tratores.

Cæterùm quæri dignum eſt,qui fuerint nominatim Magi, qui reſtiterunt Moſi 12.
coram Pharaone. In veteri Scriptura, neque hoc loco,neque alibi vſpiam,eorum *Nomina il-*
nomina memorantur.Sed enim B.Paulus in cap.3.poſterioris Epiſtolæ,quam ſcri- *lorũ Mago-*
pſit ad Timothæum,eos, qui reſtiterunt Moſi coram Pharaone, nominat Iannem *rum.*
& Mambrem.S. Chryſoſtomus illum Pauli locum exponens, ſcribit,illorum Ma- *Locus Pau-*
gorum nomina comperta habuiſſe Paulum ex antiqua & certa Hebræorum tra- *li 2. ad Ti-*
ditione; vel ex reuelatione Spiritus ſancti; idemque ſuper eo loco tradunt Theo- *moth.ca.3.*
doretus & Theophylactus. Origenes in Tractatu 35.in Matthæum, citans ſupra *S. Chryſoſt.*
dicta verba Pauli, ait, nomina illa Magorum non inueniri in Scripturis publicis, *Theodore-*
ſed in ſecreto quodam libro,qui inſcribebatur liber Iannis & Mambres,vulgò pu- *tus.*
tatus. Ambroſius, eundem illius Epiſtolæ locum explanans: exemplum,inquit, *Theophyla-*
hoc,de apocryphis eſt. Iannes enim & Mambres fratres erant magi, vel venefici *ctus.*
Aegyptiorum: qui magicis ſuis artibus virtuti Dei,quæ per Moſen operabatur,æ- *Origenes.*
mulatione commentitia,reſiſtere ſe poſſe putabant. Sed cùm Moſis virtus in ope- *S. Ambroſ.*
ribus creſceret, humiles facti, cum dolore vulnerum fateri coacti ſunt, Deum in
Moſe operari. *Sic ille.* Gelaſius Papa diſtinctione 15.cap. Sancta Romana Eccleſia, *Gelaſius*
librum Iannes & Mambres reprobat,inter Apocryphos numerans. *Papa.*

Numenius Pythagoricus in 3.libro de Bono, vt refert Euſebius lib. 9.de præpa- 13.
ratione Euangelica,cap.3.ſcriptum reliquit,Iannem & Mambrem Aegyptios,ma- *Euſebius.*
gicis artibus adeò præpotentes fuiſſe,vt Muſæo Iudæorum duci, qui coniunctiſſi-
mus Deo erat, ſoli cunctorum Aegyptiorum reſiſtere poſſe iudicati ſint. Plinius *Plinius.*
verò libro 30.cap.1.horum magorum mentionem faciens, vocat Iamne & Iotape,
falsò dicens,eos fuiſſe Iudæos. Sed in eo prætereà fallitur, quòd eos multis anno-
rum millibus poſteriores facit Zoroaſtre:cùm ex libro primo Iuſtini hiſtorici con-
ſter,Zoroaſtrē fuiſſe temporibus Nini primi Aſſyriorum regis,quo regnante natus

Digitized by Google

eſt Abraham: à cuius ortu ad tempus vſque iſtorum Magorum, ſiue egreſſus Hebræorum ex Ægypto, anni non plutes quingentis quinque fluxerunt, & ab ipſo diluuio, ſeptingenti nonaginta ſeptem.

14. *Palladius mira de ijſis Magis ſcribit.* Mira porrò de iſtorum Magorum ſepulchro narrat Palladius in vita B. Macharij, ab eo viſa & comperta, ſibique ab eo commemorata, quæ hoc loco adſcribere putaui non iniucundum fore Lectori. Dicebat Macharius, Iannem & Mambrem fuiſſe fratres, & propter Magicæ artis excellentiam, maximam apud Ægyptios habentes auctoritatem, atque poteſtatem. Hi dum viuerent, intra quandam Ægypti ſolitudinem, in hortis quibuſdam ſepulchrum ſibi conſtruxerũt ex lapidibus quatuor pedum magnitudine: multúmque auri illic condiderunt, & omnis generis arbores plantauerunt, & magnum aquæ puteum foderunt: ſperantes fore videlicet vt poſt ſuum obitum, in illo paradiſo deliciis fruerentur. Hic autem locus, vt communi regionis illius fama ferebatur, tenebatur à Dæmonibus, atque cuſtodiebatur. Inceſſit Macharium cupido viſendi locum, profectuſque, cùm iam propè acceſſiſſet, obuiam illi proceſſerunt ad ſeptuaginta Dęmones, variis formis: alij clamantes, alij exilientes, alij magno cum fremitu in eum dentibus ſtridentes, alij figura coruorum in eum inuolantes. Quibus euaneſcẽtibus, eique iam in paradiſum illum ingredienti, occurrit Diabolus cum diſtricta rhomphæa ei minitans: quem ille facto crucis ſigno repellens, ingreſſus eſt locum: omniáque conremplatus, reperit cadum æneum, catena ferrea pendentem ex puteo, iam tempore conſumptum: & fructum malorum punicorum, quæ nihil intus habebant, fuerant enim arefacta à ſole, & plurima item aurea donaria. *Hæc Palladius.*

15. *Variæ ſpecies Magiæ.* Cùm autem Scriptura hoc loco dicit, Magos illos operari ſolitos per incantationes Ægyptiacas, & per quædam arcana, inter multas Magiæ ſpecies, duas hiſce verbis indicauit. Varias enim ſpecies Magiæ demonſtrat Plinius libro 30. cap. 1. ab Oſthane principe eius artis doctore, eſſe traditas. Namque, ait Plinius, & ex *Plinius.* aqua, & ex ſphæris, & ex aëre, & ſtellis, & lauacris, & peluibus, ſecuribúſque, & multis aliis modis diuina promittit, præterea vmbrarum, inferorúmque colloquia. *Iamblicus. Proclus. Porphyr.* *Sic Plinius.* Iamblicus de Myſteriis Ægyptiorum, Proclus de Sacrificio & Magia, & Porphyrius de Sacrificiis, duplicem faciunt Magiam, ſicut ex Porphyrij doctrina refert B. Auguſtinus lib. 10. de ciuitate Dei, cap. 9. Alteram vocant Theurgiã, qua certis quibuſdam hoſtiis & ſacrificiis, & cum munditia quadam corporis, & animæ, aliíſque adhibitis cæremoniis boni ac benefici, vt vocant ipſi, Dæmones inuocantur, quorum afflatu & auxilio, & occulta manifeſtant, & futura prænunciant, & mira faciunt opera. Alteram Magiæ ſpeciem appellant Goëtiam & Necromantiã, quæ mortuos excitat, & conſulit, & per eos reſponſa requirit de rebus occultis, vel futuris. Vocatur Goëtia à planctu, quo facto circa mortuorum ſepulchra, animæ eorum ex inferis euocantur. Necromantia verò appellatur, quòd ſit *Suidas.* diuinatio ex mortuis euocatis petita. Suidas has memorat ſpecies, Goëtiam & Magiam, & Pharmaciam, quas à Perſis, & Medis inuentas dicit, eáſque ita diſtinguit: Magia, eſt inuocatio Dæmonum beneficorum, ad bonum aliquod efficiendum: huiuſmodi fuerunt Apollonij Thyanei oracula. Goëtia, manes inuocatione elicit, dicta à lamentis & fletibus, quæ ad ſepulchra fiunt. Pharmacia verò eſt, cùm venenum aliquod læthale per os ingeritur. *Ita Suidas.*

16. *Antiquitas Magiæ.* Nec verò exiſtimet quiſpiam, quòd in hoc Scripturæ loco primùm ſit mentio Magorum, & artium Magicarum, fuiſſe eas artes inuentum Ægyptiorum, & tunc primùm cœpiſſe, aut non multò antè: id enim falſum eſſe conſtat. Vetus enim opinio eſt, plurimorum auctorum firmata conſenſu, principem huius Magiæ doctorem, & quaſi parentem, fuiſſe Zotoaſtrem Perſem, vt Plinius, & Diogenes Laër- *Diogenes Laert.*

tius

Digitized by Google

tius vocant, vel Bachtrianum, vt Diodorus Siculus, aliique nominant. De eo Plinius in libro 30. cap. 1. ita ſcribit: Sine dubio in Oriente orta eſt Magia, in Perſide à Zoroaſtre, vt inter auctores conuenit. Eudoxus Zoroaſtrem ſex millibus annorum ante Platonis mortem fuiſſe prodidit, ſic & Ariſtoteles. Hermippus, qui de tota ea arte diligentiſſimè ſcripſit, & vicies centum millia verſuum à Zoroaſtre condita, indicibus quoque voluminum eius poſitis explanauit, præceptorem Zoroaſtris facit Azonacem, quinque millibus annorum ante bellum Troianum. Hęc ibi Plinius, qui libro 7. ſcribit, vnum omnium mortalium Zoroaſtrem, eodem, quo natus eſt die, riſiſſe: cerebrúmque ita ei palpitaſſe, vt impoſitam repelleret manum, futuræ pręſagio ſcientiæ: viginti annis in deſerto Magiæ vacantē, caſeo vixiſſe, ita temperato, vt vetuſtatem non ſentiret. Iuſtinus quoque hiſtoricus initio libri primi inuentorem artis Magicę, facit Zoroaſtrem: idémque tradit B. Auguſtinus lib. 21. de ciuitate Dei, c. 13. *Plinius.* *Iuſtinus.* *S. Auguſt.*

17. *Antiquitas Zoroaſtris, qui putatur inuentor Magiæ.*

Cæterùm de antiquitate Zoroaſtris non ſatis conuenit inter ſcriptores. Eudoxus námque, & Ariſtoteles, vt ex Plinio retulimus, faciunt eum ſex millibus annorum Platone antiquiorem: Hermippus verò, vel vt citat Laërtius, Hermodorus Platonicus in libro de Diſciplinis, facit eū quinque millibus annorū bello Troiano vetuſtiorem: ex aduerſo autem Xantus Lydius, referente Laërtio, multò recentiorem, dicens, ſexcentis duntaxat annis fuiſſe ante Xerxis tranſitum in Græciam. Sed enim & illi longè plures vero, & hi pauciores annos computant. Conſtat enim Zoroaſtrem fuiſſe tempore Nini primi Aſſyriorum regis, quo regnante natus eſt Abraham: ab ortu autem Abrahæ vſque ad primam Olympiadem, fluxerunt anni mille ducenti ſexaginta octo. Bellum porrò Troianum ſeptem & quadringentis annis præceſſit Olympiades. Xerxis autem tranſitus in Græciam, in ſeptuageſimam quintam Olympiadem incidit: Platonis demùm exceſſus in octauam & centeſimam Olympiadem competit. Ex quo apparet, multitudinem illam annorum, quam Eudoxus, Ariſtoteles & Hermippus antiquitati Zoroaſtris aſſignant, vel eſſe fabuloſam, vel annos illos, non quales noſtri ſunt, ſed quales Ægyptij, vel Arcades habuerunt, hoc eſt, trimeſtres, eſſe cenſendos. Nec diſſimile fuit eodem in loco erratum Plinij: is quipè Moſen multis annorum millibus facit poſteriorem Zoroaſtre: cùm ſubtiliſſima Chronologiæ ratione compertum ſit, minùs ſexcentis annis Zoroſtrem fuiſſe priorem Moſe.

18. *Chā fuiſſe inuentorem Magiæ, dictum ab Ethnicis Zoroaſtrē.* *Auctor hiſtor. Scholaſticæ.*

Auctor hiſtoriæ Scholaſticæ ſuper libro Geneſis in cap. 39. ſuæ hiſtoriæ: Ninus, inquit, vicit Cham, qui adhuc viuebat, & regnabat in Bactria, ſeu in Thracia, vt alij volunt, & vocatur Zoroaſter, inuentor artis Magicæ, qui & hanc, & ſeptem liberales artes in quatuordecim columnis ſcripſit, ſeptem æneis, & ſeptem lateritiis, contra duplex orbis excidium, quod timebatur, vnum per aquam, alterum per ignem. Ninus verò libros eius combuſſit: hinc etiam orta ſunt Idola. *Sic ille.* Apud Caſſianum verò Serenus Abbas collat. 8. capite 21. originem Magiæ & maleficarum artium priorem Diluuio facit, eo videlicet tempore, quo filij Dei, vt narrat Scriptura, permiſti ſunt filiabus hominum. Ait enim ſcientiam rerum cœleſtium & ſublunarium, quā à Deo acceperat Adam, tradidiſſe ipſum filio ſuo Seth: cuius poſteritas eam ſeruauit incontaminatam, & donec ſeparata fuit à ſacrilega propagine Cain, eam doctrinam ad Dei cultum, & ad communis vitæ vtilitatē contulit. Cùm verò eius poſteri mixti eſſent impiæ generationi Cain, quæ piè didicerant, ea, inſtinctu Dæmonū, ad res profanas, atq; noxias deriuarūt: curioſasq; ex ea maleficiorū artes, atque pręſtigias ac magicas ſuperſtitiones audacter inſtituerūt. Quòd autē hęc curioſa, & malefica doctrina diluuio nō perierit, cauſa fuit Chā, vt antiquæ ferunt traditiones: qui ſuperſtitioſis & ſacrilegis artibus infectus, eas artes, *Origo Magiæ auctore Caſſiano, fuit ante Diluuium.* *Geneſ. 6.*

cùm in arcam, in quam vnà cum Noë patre ſuo, & aliis fratribus ingreſſurus erat, inferre non auderet, diuerſorum metallorum laminis, quæ ſcilicet aquarum non corrumperentur iniuria; & duriſſimis lapidibus, qui vim ignis non ſentirent, inſculpſit: quæ diluuio peracto, eàdem, qua illas celauerat, curioſitate perquirens, ſacrilegiorum, ac perpetuæ nequitiæ ſeminarium tranſmiſit in poſteros. *Sic eo loco eſt eſt apud Caſſianum.*

19. Fuiſſe autem in ætate Moſis celebrem Magiæ vſum, præter Magos Pharaonis, qui ſe Moſi vehementer oppoſuerunt, ſimilia miraculis eius facere conati, non dubiam fidem etiam facit lex à Deo per Moſen lata Hebræis. Nec enim Deus in ea lege tam graues pœnas aduerſus Magos, aliarumque ſuperſtitioſarum artium administros conſtituiſſet, nec tam ſeuerè eorum congreſſum, atque conſuetudinem Iudæis interdixiſſet, niſi iam tunc iſtiuſmodi artiũ vſus, ſicut hominibus pernicioſus erat, ſic notus & celebris fuiſſet.

Magia tempore belli Troiani.

Circa Troiani verò belli tempora claram fuiſſe Magiæ famam, non obſcurè indicat Homerus, præſertim in Vlyſſis erroribus, adeò vt totum illud opus non aliundè conſtare videatur. Siquidem Prothea, & Syrenum cantus, apud eum non aliter intelligi volunt: Circe verò, & Inferorum euocatione, hoc ſolùm agi. Deinde apud Theſſalas vrbes diu Magia magna celebritate viguit. Orpheus quoque magnam ei fidem, & auctoritatem addidit.

Oſthanes Magiæ doctor, atque commentator inſignis.

Sed primus extat, vt inquit Plinius, de ea commentatus Oſthanes, Xerxem regem Perſarum, bello, quod Græcis intulit, comitatus: qui velut ſemina artis portentoſę ſparſit, obiter infecto, quocumque commeauerat, mundo. Et hic maximè ad rabiem, non auiditatem modò, ſcientiæ eius, Græcorum populos egit. Ante hunc tamen, clariſſimum in ea arte Pythagoræ nomen fuit: & poſt eum Empedocles, & Democritus, & Plato, ad hanc diſcendam artem nauigauere, exiliis veriùs, vt Plinij verbis vtar, quàm peregrinationibus ſuſceptis, hâc reuerſi prædicauere; hâc in arcanis habuere.

20. Multis poſt hos ſeculis, Apoſtolorum temporibus, apud Brachmanes Indorum, Iarchas, & apud Gymnoſophiſtas Æthiopum Teſpeſion, Magiæ fama perilluſtres fuerunt.

Simõ Magus.

Hoc item tempore Simonem, cognomento Magum, propter hanc artem, multùm claruiſſe, omnis loquitur Eccleſiaſtica hiſtoria. Is enim Apoſtolorum æmulus, non apud Samaritas modò, ſed apud Romanorum etiam Principes, ad eius magicas præſtigias attonitos, honores etiam diuinos obtinuit. Ex quo, velut parente, multiplex Hæreticorum ſoboles prognata, & ſub Chriſtiano nomine magicas artes profeſſa, Chriſtianam religionem & diſciplinam apud ignaros, infamem & odioſam fecit.

Apollonius Tyaneus.

Sed enim omnes ante ſe, poſtque, eius artis fama celebres, longè ſuperauit Apollonius Tyaneus, Domitiani principatu clarus. Is perdiſcendæ Magiæ ſtudio totum penè orbem peruagatus eſt, & cum iis congreſſus, quicumque in ea tunc arte clari habebantur, tantamque Magiæ ſcientia, nominis claritatem adeptus eſt, tantaque ſui admiratione animos hominum impleuit, vt quaſi Deus (tanta eſt hominum inſcitia, & ſtultitia) & viuus, & mortuus coleretur.

Vnde tanta Magiæ auctoritas & celebritas. Plinius.

21. Sed quæret aliquis, quomodò Magia, omnium artium vaniſſima & fraudulentiſſima, tantùm in toto orbe terrarum, totque ſeculis, viguerit ac valuerit? Huic quæſtioni reſpondens Plinius in primo capite trigeſimi libri, Auctoritatem, inquit, ei arti maximam fuiſſe, nemo miretur: quandoquidem ſola artium tres alias ſuperſtitioſiſſimas humanæ mentis, complexa, in vnam ſe redegit. Natam primùm è medicina nemo dubitat; ac ſpecie ſalutari irrepſiſſe velut altiorem, ſanctioremque, quàm medicinam: ita blandiſſimis, optatiſſimiſque promiſſis, addidiſſe vires religionis, ad quas maximè, etiam nunc caligat humanum genus. Atque, vt hoc quoque ſuggeſſerit, miſcuiſſe artes Mathematicas, nullo non auido futura de ſeſe ſciendi, atque ea de cœlo veriſſimè peti credẽte. Ita poſſeſſis hominũ mẽtibus triplici

triplici vinculo, in tantum faſtigium adoleuit, vt hodieq; in magna parte gentium præualeat; & in Oriente, regum regibus imperat. *Hæc Plinius.*

Iſtiuſmodi porrò improborum & fallacium artium primum inuentorem, & doctorem fuiſſe Diabolum, à quo mortales earum cognitionem acceperint, & vſum didicerint, ita certum & manifeſtum eſt, vt probatione non egeat. Namque Diabolus, (vt de eo Dominus noſter dixit,) *Homicida eſt ab initio, & in veritate non ſtetit, quia non eſt veritas in eo. Cùm loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax eſt, & pater mendacij.* Atque hoc, ne ipſi quidem Magiæ propugnatores & laudatores, qui apud Ethnicos claruerunt, inficiantur. Porphyrius enim, vt refert Euſebius libro quinto de præparatione Euangelica, capite ſeptimo, ſcripta hæc reliquit in libro de Reſponſis: Non ſolùm fœlicem conuerſationem ſuam, verùm etiá quibus rebus gaudeant, & quibus alligentur, Dij hominibus ſignificarunt. Adhæc, quibus ipſi rebus cogantur, & quæ ſibi offerenda ſint, & quos dies vitare oporteat, figuras quoque ipſas ſimulachrorum, quales eſſe deberent, & in quibus locis ipſi verſentur, docuerunt mortales: & omninò nihil eſt, quod ab ipſis homines non didicerint. *Ita Porphyrius.*

22. Primum Magiæ inuentorem & doctorē fuiſſe Diabolum. Ioan. 8.

Porphyrius apud Euſebium.

Sed luculentiſſima eſt ſuper hac re B. Cypriani ſententia, & oratio, in libro de Idolorum vanitate, hunc in modum diſputantis. Nequiſſimi, inquit, ſpiritus ſub ſtatuis, atque imaginibus conſecratis delitefcunt: hi afflatu ſuo, vatum pectora inſpirant, extorum fibras animant, auium volatus gubernant, ſortes regunt, oracula efficiunt, falſa veris ſemper inuoluunt: nam & falluntur, & fallunt: vitam humanam turbant, ſomnos inquietant, irrepunt in corpora, mentes terrent, membra diſtorquent, valetudinem frangunt, morbos laceſſunt: vt ad cultum ſui cogant, vt nidore altarium, & rogis pecorum ſaginati, remiſſis, quæ conſtrinxerant, curaſſe videantur: hæc eſt ab illis medela, cùm illorum ceſſat iniuria. Nec aliud illis ſtudium eſt, niſi à Deo homines auocare, & ad ſuperſtitionem ab intellectu veræ religionis auertere. Et cùm ſint ipſi pœnales, quærunt ſibi ad pœnam comites, quos ad crimen ſuum fecerint erroris participes. Hi tamen adiurati per Deum vnum à nobis, ſtatim cedunt, & fatentur, & de obſeſſis corporibus exire coguntur. Videas illos noſtra voce, & operatione, quaſi flagris cædi, & igne torreri: eiulare, gemere, deprecari: audias, & vnde veniant, aut quando diſcedant, ipſis etiam, qui eos colunt, audientibus, confiteri: & vel exiliunt ſtatim, vel euaneſcunt gradatim, prout fides patientis adiuuat, aut gratia curantis aſpirat. Hinc vulgus in odium noſtri nominis, illi cogunt, vt nos odiſſe incipiant homines, antequàm noſſe: ne cognitos aut imitari poſſint, aut damnare non poſſint. *Hactenus ex Cypriano.*

23. Præclara B. Cypriani ſententia.

BB TER

Digitized by Google

TERTIA DISPVTATIO.

An opera Magorum omnia ſint ſimulata & fucata, An verò ſint aliqua vera.

QVo ſit expeditior ingreſſus in tractatum, explicatúmque eorum, quæ in hoc capite de ſignis factis à Magis Pharaonis tradit Scriptura, duo ante omnia prædocenda eſſe putaui: Primò, an omnia opera Magorum ſint ſimulata & non vera: An verò nonnulla eorum opera ſint vera, & qualia videntur, verè talia ſint: Deinde, quænam opera mira Magi, auxilio Dæmonum poſſint facere, & quas res nec Magi, nec Dæmones poſſint facere.

Pleráque Magorum opera eſſe falſa.

24\. 1 Permulta opera Magorum, opera eſſe ſimulata, & inani ſpecie, atque imagine veritatis, ſenſus hominum fallentia, manifeſtis exemplis & rationibus oſtendi poteſt. Etenim huiuſmodi ſunt, quæ de ſociis Vlyſſis à Circe Maga, in varias beſtiarum ſpecies transformatis tradita memoriæ ſunt: & item de Arcadibus, qui traiecto quodam ſtagno vertebantur in lupos. Hoc ne prorſus fabuloſum, & incredibile videatur, facit auctoritas beati Auguſtini, qui libro decimo octauo de ciuitate Dei, capite decimo octauo, narrat fuiſſe ſuo tempore in regione quadam Italiæ, ſtabularias quaſdam mulieres, quæ viatores, quibus caſeum dabant veneficiis imbutum, mutare eos ſolebant in iumenta: corúmque opera ad portanda onera aliquandiu vſæ, rurſus in priſtinas hominum figuras reformabant.

S. Auguſt. Mira trāſformàtio Magica.

Magica opera Iarcha.

25\. 2 Huius etiam generis multa ſunt exempla apud Philoſtratum in libris, quos ſcripſit de vita Apollonij. Tale eſt illud, quod ab eo traditur libro tertio, capite octauo. Cùm enim Apollonius, & Iarcha, & alij Brachmanes menſæ accubuiſſent, tripodes lapideos, ſua ſponte fuiſſe motos: & ab æreis pincernis calices in gyrũ circumlatos eſſe, certa menſura vinum & aquam miſcentes, & cyathos offerentes conuiuis. Eodem ſpectat, quod idem narrat libro quarto, capite decimo ſexto, de puella, quæ tanquam mortua efferebatur: cuius funeri occurrens in via Apollonius, ſecretò quædam illi admurmurans, & ad aurem inſuſurrans, ad vitam, integrámque valetudinem reuocaſſe viſus eſt. Illud quoque memoratu dignum, quod ab eodem traditur libro ſexto, capite tertio, de ſtatua Memnonis: quam vbi radius ſolis, circa eius exortum, attigiſſet, & ad os eius perueniſſet, tunc illa, more, modóque hominum, loquebatur. Cuius affine eſt, quod in eodem libro capite quinto memoratur, iuſſu Veſpeſionis, qui princeps erat Gymnoſophiſtarum apud Æthiopes, arborem vlmum, voce quidem clara & diſtincta, ſed tenui admodùm, & quaſi muliebri ſalutauiſſe Apollonium. Huc pertinent, quæ XXVI. quæſt. 5. cap. Epiſcopi, de nonnullis ſtrygibus narrantur, quorum Dæmones ita illudebant, & corrumpebant imaginationem, vt putarent illæ longa ſe terrarum ſpatia, per aëra equitando conficere: & cum Diana & Herodiade in amœniſſimis locis iucundiſſimè epulari, ac ludere, cùm nec loco mouerentur, nec perſonæ illæ adeſſent, ſed omnia imaginationis tantùm ludificatione conſtarent. Ad hanc quoque ſententiam multa ſcribit B. Aug. in libro decimo octauo de ciuitate Dei, capite decimo ſexto, & ſequentibus.

Statua Memnonis.

Hoc

Digitized by Google

Hoc ipſum prętereà, manifeſta firmari ratione poteſt. Magi enim in ſpectaculis, 26.
ſubitò ex terra, vel lapidibus, aut lignis apparere faciunt vel leones, vel lupos, quaſi tunc ab illis procreatos: conſtat autem, huiuſmodi animalia, cùm ſint perfecta, nulla ratione, (citra ſupernaturalem Dei potentiam) generari poſſe, niſi ex ſemine, & à ſui ſimilibus: nec ſubitò perfectam magnitudinem corporis habere, verùm ſtatis quibuſdam temporum intervallis, ad eam peruenire poſſe. Faciunt etiam ſtatuas ligneas ambulare, ac loqui, quæ actiones cùm ſint humanæ, à ſtatuis verè non poſſunt effici. Dicuntur etiam mortui à Magis reuocati ad vitam, ſicut traditum eſt de puella illa, quæ Apollonij opera, vt ſuprà dictum eſt, reuixiſſe vulgò credita eſt. Plinius etiam libro ſeptimo cap. 37. narrat, Aſclepiadem, celeberrimum, tempore *Plinius.* Pompeij Magni medicum, hominem quendam mortuum è funere retuliſſe, ac ſeruaſſe. Non poſſe autem verè mortuos, à Magis verè ad vitam reuocari, hac ratione concluditur. Si animus hominis eſt mortalis, non poteſt ſemel extinctus, idem numero reuiuiſcere: ſin autem eſt, vt reuerà eſt, immortalis, non poteſt vllis hominum, vel Dæmonum artificijs, vllíſve naturalium cauſarum viribus, rurſus ad corpus ſuum animandum, & viuificandum reduci: tum quia cùm ſit incorporeus, atque immaterialis, eum ſupra omnis naturæ corporeæ poteſtatem eſſe, nec vllius rei creatæ facultati ſubiacere, neceſſe eſt: tum quia nõ poteſt anima rationalis verè iterum vniri corpori, niſi tale fieret corpus mortuum, quale fuerat anteà viuũ, habens videlicet humano corpori conueniens temperamentum, & calorem naturalem, ac viuificum, & ſpiritus naturales & animales, & verum, atque humanũ ſanguinem. Has porrò, atque alias res, ſine quibus corpus humanum animę rationalis capax eſſe nõ poteſt, nec Dęmon, nec vlla naturalis cauſa pręſtare valet corpori humano: cùm earum rerum naturalis, & propria cauſa ſit: primò quidem naturalis virtus ſeminalis & formatrix humani corporis, poſteà verò naturalis virtus animæ ſentientis & alẽtis. Ex his itaque cõficitur, reſurrectiones mortuorũ, quæ à Magis factæ narrãtur, vel eſſe fabuloſas, vel tãtùm ſimulatè, atque in ſpeciẽ eſſe factas.

Sed enim vt multa ſint opera Magorũ ſimulata & falſa, nonnulla tamen vera eos 27.
facere poſſe, & aliquando feciſſe minimè negandum eſt. Hoc ſanè videtur ex ipſa *Nonnulla* ſacra Scriptura demonſtrari poſſe. Deus enim, (vt ſcriptum eſt Deuteronomij 13.) *opera Ma-* denuntiauit Hebræis, venturos Pſeudoprophetas, qui prędicerent futurum aliquod *gorum eſſe* portentum: idque ita eueniret, vt ab illis fuerat prędictum. Dei verba hæc ſunt: *vera.* *Si ſurrexerit in medio tui Propheta, & prædixerit ſignum, atque portentum, & euenerit* *Locus Deu-* *quod locutus eſt, & dixerit tibi, Eamus, & ſequamur deos alienos, quos ignoras, & ſer-* *ter.c.13.* *uiamus eis: non audies verba Prophetæ illius: quia tentat vos Dominus Deus veſter, vt palàm fiat vtrùm diligatis eum, an non, in toto corde, & in tota anima veſtra.* Conſtat prętereà, inter auctores Eccleſiaſticos, Apollonium Tyaneum, omnium maximè fuiſſe Magum: eius tamen non pauca opera, & facta, fuiſſe naturalia & vera, affirmat B. Iuſtinus Martyr in Reſponſione ad Quęſtiones Orthodoxorũ. Ponit *Iuſtini mar-* enim huiuſmodi quęſtionem, quę eſt numerò vigeſima quarta: Si Deus eſt opifex, *tyris de ope-* & dominus naturæ, quî fit, vt Apollonij dictata, in pluribus mundi partibus pol- *ribus A-* leant? Nam & maris impetus, & ventorum curſus, & murium ac ferarum incurſio- *pollonij iu-* nes, vt videmus, arcent. Ac ſi quę facta ſunt à Domino miracula, ſola narratione fe- *dicium.* rũtur, illius verò plurima in rebus ipſis oſtenduntur, nõ-ne eos decipiũt, qui ea vident? Quod ſi Dei permiſſione, illa facta ſunt, nõn-ne dux ad Gentilitatem fuit iſta permiſſio? ſin minus, nõn-ne poteſtate Dęmonũ acta ſunt illa? Rurſus, ſi Deus rebus illis, vt bonis delectatus, illum adiuuit, cur non per Prophetas & Apoſtolos talia facta ſunt? Sin ea, vt falſa & praua, ei diſplicebant, cur quod falſum & prauũ erat, aut ſtatim non impediuit, aut paulò pòſt non diſſoluit, ſed in poſterũ vigere permiſit?

BB 2 Ad

Digitized by Google

Ad hanc quæſtionem ita reſpondet B. Iuſtinus Martyr. Appollonius, vt vir naturalium cauſarum, & virtutum; & diſſenſionum earum mutuam, atque conſenſionum peritus, ex hac ſcientia faciebat illa dictata, non diuina auctoritate. Hanc ob rem in ſuis omnibus dictatis, indiguit aſſumptione idonearum materiarum, quæ adiuuarent eum ad id perficiendum, quod efficiebatur. At Saluator noſter Chriſtus, diuina auctoritate miracula faciens, minimè indiguit materia: ſed eius iuſſa & imperium res ipſæ ſequebantur & ſequuntur. Et Apollonij quidem dictata, quoniam facta ſunt ex ſcientia cauſarum & virtutum naturalium ad corporalem actionem & vſum hominum, nō euertit Dominus. At ipſum Dæmonem intra illius ſtatuam latentem, qui homines oraculis ſuis ita deceperat, vt Apollonium tanquam Deum honorarent, & venerarentur, obmuteſcere fecit, abolitis eius oraculis, ſimiliter etiam reliquorum Dæmonum, qui Deorum nomine à Gentilibus colebantur, poteſtatem ſuſtulit, vt res indicat. In his itaque cum habeamus diuinæ Chriſti poteſtatis argumenta, non eſt dicendum Chriſti miracula, in nuda narratione eſſe poſita. *Et hactenus quidem ſunt B. Iuſtini diſputatio.*

28. Eadem eſt doctrina B. Auguſtini in libro 3. de Doctrina Chriſtiana, cap. 7. & 8.
S. Auguſt. Verùm diſertiſſimè in opere Octoginta trium quæſtionum, & præcipuè in Tra-
Locus Matthæi c. 24. ctatu quæſtionis 79. vbi diſputans ſuper illis verbis Domini, quæ refert Matthæus cap. 24. *Surgent Pſeudochriſti & Pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia, ita vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi:* hunc in modum ſcribit: Quod autem Dominus dixit, Pſeudoprophetas multa ſigna & prodigia facturos, ita vt fallant etiam (ſi fieri poteſt) electos; admonet vtique, vt intelligamus, quædam miracula etiam ſceleratos homines facere, qualia ſancti facere non poſſunt, nec ideo tamen potioris loci apud Deum eſſe, arbitrandi ſunt. Non enim acceptiores Deo, quàm populus Iſrael, erant Magi Ægyptiorum, quòd non poſſet populus ille facere, quod illi Magi faciebant: quamuis Moſes in virtute Dei maiora facere potuerit. Sed ideò non omnibus Sanctis iſta tribuuntur, ne pernicioſiſſimo errore decipiantur infirmi, exiſtimantes in talibus factis maiora dona eſſe, quàm in operibus iuſtitiæ, quibus æterna vita comparatur. Propterea Dominus prohibuit gau-
Locus Lucæ c. 10. dere diſcipulos, cùm ait: *Nolite in hoc gaudere, quoniam ſpiritus vobis ſubiiciuntur: ſed in hoc gaudete, quoniam nomina veſtra ſcripta ſunt in cælo.* Cùm ergo talia faciunt Magi, qualia nonnunquam Sancti faciunt, talia quidem viſibiliter eſſe apparent, ſed ex diuerſo fine, & diuerſo iure fiunt. Illi enim faciunt quærentes gloriam ſuam, hi faciunt quærentes gloriam Dei: & illi faciunt per quædam, poteſtatibus conceſſa in ordine ſuo, quaſi priuata commercia, vel beneficia: iſti autem publica adminiſtratione, iuſſu eius, cui omnis creatura ſubiecta eſt. *Sic Auguſtinus.*

29. Idem ſentit, & tradit B. Thomas exponens ſupradictum illum Matthæi locum
S. Thomas. de magnis ſignis & prodigiis Pſeudoprophetarum: ſed præcipuè ſententiam ſuam aperit in prima parte, quæſt. 114. Dæmones, inquit, non poſſunt facere miracula propriè dicta, quia miraculum propriè dicitur, quod fit præter ordinem totius naturæ creatæ, ſub quo ordine continetur omnis virtus creata. Dicitur tamen quandoque miraculum largè, quicquid excedit humanam facultatem, & conſiderationem. Et ſic Dæmones poſſunt facere miracula, faciendo ſcilicet ea, quæ homines mirentur, eorumque facultatem, & cognitionem excedant. Nam & vnus homo, in quantum facit aliquid, quod eſt ſupra facultatem, & cognitionem alterius hominis, ducit alium in admirationem ſui operis, vt quodammodo miraculum videatur operari. Sciendum tamen eſt, quod licet eiuſmodi opera Dæmonum, quæ nobis videntur miracula, ad veram miraculi rationem non pertingant, ſunt

tamen

tamen quandoque res veras: ſicut Magi Pharaonis, per virtutem Dæmonum, veros ſerpentes & ranas fecerunt. Et quando ignis de cœlo cecidit, & familiam Iob vna cum gregibus pecorum vno impetu conſumpſit; & turbo domum deiiciens, filios eius occidit, ea fuerunt opera Satanæ, non ſanè phantaſtica, ſed vera, vt docet Auguſtinus de ciuitate Dei. *Hæc B. Thomas.* Iob 1. B. Auguſt.

30. Poteſt hoc ipſum prætereà demonſtrari hac ratione. Dæmones naturali ſolertia, quæ ſumma illis eſt, & ſcientia cunctarum rerum naturalium, quam propter peccatum non amiſerunt, quinetiam longiſſimi temporis experientia, quâ præpollent, occultas & admirandas rerum facultates & virtutes, ipſarúmque rerum inter ſe vel ſympathiam, vel antipathiam, & quemadmodum inuicem res iſtæ applicari, & componi, ac temperari debeant, optimè nouerunt, & vel per ſe ipſos, vel per Magos miniſtros ſuos præſtare poſſunt. Enimuerò non ſolum mira ſunt, & pro ingenti miraculo habita, quæ multi ſcriptis prodiderunt de piſce, Latinis dicto *Remora*: ſed ea vera eſſe, confirmat Plinius, manifeſtum pluribus ſui temporis, experimentum eius rei commemorans. In libro enim 32. cap. 1. hunc in modum ſcribit: Ruant venti licet, & ſæuiant procellæ, imperat furori vnus, ac paruus admodum piſciculus, Echeneis appellatus, vireſque tantas compeſcit, & cogit ſtare nauigia: quod non vincula vlla, non anchoræ pondere irreuocabili iactæ. Infrænat impetus, & domat mundi rabiem, nullo ſuo labore, non retinendo, aut alio modo, quàm adhærendo. Hæc tantilla res, contra tot impetus ſatis eſt, vt vetet ire nauigia. Sed armatæ claſſes imponunt ſibi turrium propugnacula, vt in mari quoque pugnetur, velut è muris. Heu vanitas humana, cùm roſtra illa, ære, ferroq; ad ictus armata, ſemipedalis inhibere poſſit, ac tenere deuincta piſciculus. Fertur, Actiaco Marte, tenuiſſe prætoriam nauem Antonij, properantis circumire & exhortari ſuos, donec tranſiret in aliam: ideóque Cæſariana claſſis, impetu maiore protinus venit. Tenuit, & noſtra memoria, Caij Principis, ab Aſtura Antium renauigantis: nec longa fuit illius moræ admiratio, ſtatim cauſa intellecta, cùm è tota claſſe, quinqueremis ſola non proficeret, exilientibus protinus, qui id quærerent circa nauim, inuenere adhærentem gubernaculo, oſtenderúntque Caio, indignanti, hoc fuiſſe, quod ſe reuocaret, quadringentorúmque remigũ obſequio contra ſe intercederet. Conſtabat peculiariter miratũ, quomodò adhærẽs tenuiſſet, nec idem polleret, in nauigiũ receptus. Qui tunc, poſteáque videre, eum limaci magnæ ſimilem eſſe dicunt. *Hæc ibi Plinius: idemque lib. 9. cap. 25. plura de illo piſciculo tradit.* Si Magus igitur quiſpiã, Diaboli opera, iſtum piſce occultè cuipiã naui admouens, curſum eius ſiſteret, multis ſpectantibus & admirantibus, rem ille proculdubio veram faceret, quæ tamen pro ingenti miraculo haberetur.

Probatur, Dæmones poſſe facere mira, quæ vulgo putantur miracula.

Remora. Plinius.

31. Prætereà extra controuerſiã eſt, longè maiorem, atque perfectiorem eſſe in Dæmone, quàm in vllo ſapientum hominum, ſit, aut fuerit vnquàm, cognitionem artium omnium, & doctrinarum, rerúmque mirabilium, quæcunque aut occultis virtutibus naturalibus, aut ingenioſis hominum artibus poſſunt effici. Si homines igitur per artem quampiam poſſunt verè nonnulla facere, quæ videatur miracula: quantò magis facere ſimilia, aut etiã maiora per Magos Dæmon poterit? Archimedes ingentem nauem onerariam, quã plurima hominum turba, vix, labore maximo, mouere poterat, hominibus inſuper multis, multiſque ponderibus impoſitis, procul aſſidens, & quietè impellens manu, vi quadã multiplicis machinæ, quaſi tranquillo mari prolaberetur, ad ſe adduxit. Cùmq; Marcellus Imperator Romanorũ, maximo exercitu Syracuſas terra, marique obſideret, Archimedes ad vrbis propugnationem, mirabiles & terribiles omnis generis machinas, reliquæ, abditiſſimæ Mathematicæ doctrinæ ſcientia, quæ vocatur Mechanica, adinuenit.

Mira opera Archimedis.

Plutarchus in Marcello.

quibus tantas hominum ſtrages paſſim edebat, vt Romani, admiratione incredibili, ſimúlque terrore perculſi, dicerent, ſe non contra homines, ſed contra Deos pugnare. Memorabiliſſimum quoque eſt factum illud Architæ Pythagorici, quem ferunt ſimulachrum columbæ è ligno, ratione quadam Mechanica, ita feciſſe, vt volaret, ſic erat videlicet libramentis ſuſpenſum, & aura ſpiritus incluſa atque occulta concitum. Seuerinum item Boëtium, in Epiſtola quadam, ſiue à Caſſiodoro, ſiue à Theodorico ad eum ſcripta, dicitur miracula quædam feciſſe, hoc eſt, vt metalla mugirent, æneus anguis ſibilaret, aues ſimulatæ canerent dulciſſimè, homines aërei in aëre buccinarentur.

Gell. li. 10. cap. 12.

Architæ columba lignea volans.

32. Hoc ipſum denique comprobari poteſt clariſſimis exemplis duarum nobilium fœminarum Romanarum. Cùm enim mater deorum ex Peſſinunte Phrygiæ, naui Romam adueheretur, ita dicitur hæſiſſe nauis in Tyberi, vt non hominum, non boum vi moueri loco poſſet. Claudia Veſtalis, quò ſuam caſtitatẽ probaret, diſcinxit ſe, zonámque naui alligans, eam, quò volebat deduxit. Tucia quoque Veſtalis, quò ſuam etiam probaret pudicitiam, aquam, Tyberi hauſtam cribro, tulit vſque ad Capitolium. Anno vrbis conditæ ſexcenteſimo nono, vt tradit Plinius libro 28. cap. 2. & S. Auguſtinus lib. 10. cap. 16. de ciuitate Dei. Hæc duo facta procul dubiò vera fuerunt, ea tamen pro miraculis habita ſunt. Quanquàm exiſtimat S. Thomas in quæſtionibus de Potentia, quæſtione 6. artic. 5. etiam miniſterio bonorum Angelorum, opera illa fieri potuiſſe, Deo nimirum ſic volente, caſtitatis virtutem & præſtantiam hominibus commendare. Verba B. Thomæ in Reſponſione ad V. argumentum illius articuli, huiuſmodi ſunt: Non eſt à fide remotum, quòd Deus verus in commendationem caſtitatis per ſuos Angelos bonos: huiuſmodi miraculum per retentionem aquæ fecerit: quia ſi qua bona in Gentilibus fuerunt, ea fuerunt à Deo. Si autem per Dæmones illud factum eſt, nec hoc repugnat prædictis: nam quieſcere, & moueri localiter, ab eodem principio ſunt; per quam enim naturam aliquid mouetur ad locum, & quieſcit in loco. Vnde ſicut Dæmones poſſunt mouere corpora localiter, ita poſſunt & à motu retinere. *Sic ibi B. Thomas.*

Mira probatio pudicitia.

Claudia Veſtalis.

Tucia Veſtalis.

Vide Liuiũ lib. 2. de bello Punico, & Valerium Maximum, li. 8.

S. Auguſt.

Notabilis opinio S. Thomæ.

QVARTA DISPVTATIO.

Quáſnam res miras, & quæ vulgò putantur miracula, Dæmon aut per ſeipſum, aut per Magos facere poſſit, & quas res verè non poſſit facere.

33. DVPLEX actio eſt Dæmonũ, vt vocari ſolet, tranſiens: vna eſt immediata, & eſt motus localis, quo Dæmon mouet alia corpora: nam ſicut Angeli non per aliqua media inſtrumenta, ſed immediatè mouent orbes cœleſtes, ita Dæmones immediatè poſſunt mouere alia corpora ſecundum locũ. Ponamus autẽ hîc, vt certũ & manifeſtum

Duplex actio tranſiens Dæmonum.

ex Sacris literis, Dęmonem poſſe moueri ex vno loco in alium locum, variáque loca, etiam diſiunctiſſima, maxima celeritate obire, vt licet intelligere ex principio libri Iob, & ex cap. 12. Matthæi: & item, Dæmonem poſſe mouere alia corpora ſecundum locum, ad eum modum, quo Angelus ille Prophetam Habacuc *Daniel* capillo apprehenſum, ex Iudæa Babylonem vſque tranſtulit, & inde retulit: & *14.* Dominus noſter paſſus eſt aſſumi & duci ſe à Dæmone in pinnaculum templi, & in montem excelſum. *Matt. 14.* Altera Dæmonis actio tranſiens, eſt mediata, ea nempe, quæ motionem localem à Dæmone factam conſequitur. Etenim Dæmones afferendo ex variis locis, & inuicem applicando cauſas naturales, & agentia, atque patientia inuicem componendo, varios producunt effectus naturales: qui à cauſis naturalibus immediatè proueniunt, mediatè verò à Dæmonibus, qui cauſas iſtas præſentes ibi fecerunt, & materiis, quæ ab ipſis aptè ſunt pati, idoneè, ritèque accommodarunt. His poſitis, quænam opera mira Dæmones poſſunt facere, aut per ſeipſos, aut per Magos, deinceps curſim oſtendamus.

Principiò, Multa poſſunt Dæmones facere per motum localem, quæ permira 34.
eſſe, ac fidem humanam excedere videantur, quorum nonnulla hîc ſubiiciã exempla. *Quæ opera mira poſſunt facere Dæmones per motum localem.* Primò, poſſunt ignem ex ſuperiore aëris parte in terram demittere, quo multa conſumant & perdant: poſſunt etiam mittere vehementes & turbulentos ventos, qui magna ſubuertant ædificia. Hoc feciſſe Dæmonem aduerſus Iob, initio libri eius legitur. *Cecidit*, inquit Scriptura, *ignis de cælo, & tactus oues, puerósque conſumpſit: & repentè ventus irruit à regione deſerti, & concuſſit quatuor angulos domus, quæ corruens oppreſſit liberòs tuos, & mortui ſunt:* *Locus libro Iob cap. 1.* Et de inſigni quodam Antichriſti præcurſore, in libro Apocalypſis, cap.13. ſcriptum eſt, his verbis: *Locus Apoc. 13.* *Fecit ſigna magna, vt etiam ignem faceret de cælo deſcendere in terram, in conſpectu hominum* Poteſt etiam Dæmon per motum localem grauiſſimas in mari tempeſtates & procellas excitare, vel aquas maris ab imo ſurſum commouendo, vel per concitatiſſimos ventos. Poteſt item ingentes facere terræmotus, vel mittendo vehementem aliquem ſpiritum in cauernas terræ, vel incluſum in illis vehementiùs agitando. Sic fortaſſe fieri potuit, quod narrat Philoſtratus lib.3. ca.3. de duobus doliis, quæ vidit Apollonius apud Indos, quæ cùm aperiebantur, imbres & ventos emittebant: clauſa verò, cohibebant, atque compeſcebant. Secundò: Poteſt Dæmon ex vno loco in alium locum quantumuis remotum transferre vel homines, vel animalia, vel quæuis alia corpora. Narrat hiſtoria Eccleſiaſtica, Simonem Magum à Dæmonibus inuiſibiliter per aëra euectum eſſe in ſublime, quaſi aſcendentem in cælum: vnde tamen, precibus B. Petri ad Deum fuſis, deiectus in terram eſt. In hiſtoriis quoque Gentilium memoriæ proditum eſt, viſos interdum eſſe ſerpentes, & dracones, & homines per aëra volantes: quinetiam Albertus Magnus tradit, aliquando boues pluiſſe, quod hac ratione factum eſſe, exiſtimare conuenit. *Albertus Magnus.* Tertiò: Poteſt Dæmon ſubitò res præſentes è conſpectu hominum ſubtrahere, atque ita reddere inuiſibiles: Sicut Apollonium ferunt, cùm eſſet in conſpectu Domitiani Imperatoris, repentè ex oculis omnium exceſſiſſe, & longè alibi extitiſſe. Et niſi volumus fabulã fuiſſe id, quod de Gyge Plato & Cicero memorãt, hac etiã ratione dicemus *Plato in 2. de Repub.* Gygẽ, cùm volebat, potuiſſe latere oculos præſentium & ſpectãtium: idq; feciſſe *Cic. lib. 3. de officiis.* non virtute & poteſtate eius annuli, quẽ geſtabat, vt illi tradunt, ſed potiùs Dęmonũ artificio. Quartò: Poteſt Dæmõ facere, vt ſtatuæ, vel aliæ res inanimatæ ambulent, & incedãt more hominũ, Dæmone videlicet illas mouẽte. Sic eſt factũ, quod ex Philoſtrato ſuprà cõmemorauimus, de tripodibus lapideis & pincernis æreis, *Philoſtrat.* qui apud Iarchã, præſente Apollonio, in cõuiuio per ſe mouebãtur, & more famulorũ miniſtrantium menſis, & pocula cõuiuis in loco, ac tẽpore præbebãt. Quintò:

poteſt facere, vt vel ſtatuæ, vel arbores, vel animalia loquantur more hominum: qua ratione factum eſt, quod narrat Valerius Maximus lib. 1. cap. vlt. de ſimulachro

Valerius Maximus.

Iunonis Monetæ: quod interrogatum, quaſi per iocum, à militibus, an Romam migrare vellet; velle ſe, reſpondit. Et ſimulachrum Fortunæ muliebris, matronis Romanis, a quibus fuerat conſecratum, dixiſſe fertur: Ritè me vidiſtis, Ritè me conſecraſtis. Et cum Apollonius eſſet apud Veſpeſioné, Gymnoſophiſtarum in Æthiopia principem, eius tacito iuſſu, arbor Vlmus, humana voce Apollonium ſalutauit, vt narrat Philoſtratus. Non eſt autem putandum, Dæmonem iſtiuſmodi rebus tribuiſſe facultatem loquendi, ſed ipſum voces illas articulatas, & ſermonem humano ſimilem in aëre formaſſe, iuxta, vel intra illa corpora: ad eum ſcilicet modum, quo Angelus fecit, vt aſina Balaam humano ſermone loqueretur. Sextò: Hac item

Locus Numeror. 22.

ratione fieri potuit, quod ſuprà de duabus Romanis mulieribus Claudia, & Tucia commemoratum eſt: quarum illa nauem hærentem in Tyberi, zona ſua extraxit, & duxit quò voluit: hæc verò aquam Tyberi hauſtam Capitolium vſque cribro tulit; Dæmone nimirum & nauim occultè promouente, & aquam, ne per cribrum dilaberetur, ſuſpenſam tenente. Septimò: Facit interdum Dæmon, vt variarum rerum appareant corpora, eáque mouet & regit, ita vt homo, vel Angelus, vel leo, vel aliud quodpiam animal videatur: idque facit vel ad exterrendos, vel ad decipiédos homines. Hac ratione ſæpe Dæmones in variis & terrificis animalium formis apparuerunt B. Antonio, vt iſtiuſmodi viſis pauefactum, à ſancto propoſito remouerent. Tales fuere apparitiones Caſtoris & Pollucis factæ Romanis, vel in ſimilitudinem pugnantium in acie, vel nunciorum, quæ longinquis in terris tunc ge-

Valerius Maximus.

ſta erant, denuntiantium, vt narrat Valerius lib. 1. cap. 8. Octauò: Poteſt Dæmon repræſentare figuras quarumlibet rerum, vt argenti, auri, gemmarum, vini, epularum: quemadmodum peritiſſimi fictores, aut ſculptores, pictoréſve varias formas, & figuras rerum ita effingunt, vt interdum veræ & naturales videantur. Sicut tradit Pli-

Plinius.

Philoſtratus.

Poſſunt cōcitare, turbareque humores, ac ſpiritus, qui ſunt in humano corpore, diſtingere etiam, & diſtrahere partium compages, atque connexiones, eaque re grauiſsimis morbis, & vehementibus cruciatibus afficere, ſicut in iis cernimus, qui torquentur à Dæmonibus.

nius lib. 35. cap. 10. de vuis à Zeuxide pictis, ad viuum, perfectéque naturales vuas ita reddentibus, vt ab auibus appeterentur. Similiter Dæmon ex aëre denſato, vel alia quapiam materia figuras quarumlibet rerum tales effingere poteſt, vt fallant humanos ſenſus, pro veris habitæ. Cuius rei memorabile quoddam exemplum refert Philoſtratus libro quarto de vita Apollonij capite quinto, cuiuſdam Lamiæ, quæ Menippo iuueni, cui nubere ſe velle ſimulabat, plurimas opes & precioſa ornamenta, ingentemq́ue vini, & epularum copiam in conuiuio oſtentabat: quas res Apollonius docuit, eſſe inania tantùm ſimulachra, & imagines earum rerum, quas repræſentabant. Quo dicto, totus ille apparatus, ex oculis omnium euanuit, & mulier illa ſe Lamiam eſſe confeſſa eſt. Nonò: Poſſunt etiam ſpiritus animales, qui ſenſuum interiorum functionibus peragendis inſeruiunt, ita modificare & conformare, vt res aliquas vel præteritas, vel præſentes, vel etiam futuras repræſentent. Decimò: Poſſunt item eoſdem ſpiritus, in quibus inſunt ſpecies rerum ſenſibilium, extrinſecùs per ſenſus exteriores impreſſæ, vſque ad ipſos ſenſus exteriores deuoluere: quò fiet vt etiam, qui vigilant, videantur ſibi videre aliquid, vel audire, vel facere, quod reuerà non ſic eſt; ſicut videmus phreneticis contingere: nam quod violentia morbi alicuius, contingit homini, id quoque per Dæmonem poſſe in homine effici, non eſt dubitandum. Vndecimò: Poſſunt dormientium phantaſmata tranſmutare, & conformare ad repræſentandum aliqua futura, ea videlicet, quæ Dæmones cognoſcunt eſſe futura: vt ea ratione decipiant homines, fidem habentes ſomniis: & hinc originem traxit, quæ olim apud Ethnicos viguit, Diuinatio per ſomnia, cuius plurima exempla reperies Lector apud Ciceronem in priori libro de Diuinatione, & apud Valerium Maximum libro primo. Simili

Dæmo

Dæmonum artificio fidem, atque adeò etiam honorem inuenit apud Gentiles, Augurum & Aruſpicum diſciplina, per volatum, vel garritum auium, aut per inſpectionem extorum, quæ in cæſis animalibus cernebantur, vel per miſſionem, atque electionem ſortium, futurorum diuinationem promittens. Talibus enim rebus libenter ſe Dæmon ingerit, atque immiſcet, quò mentes hominum vanis imbuat ſuperſtitionibus, & pernicioſis erroribus implicet. Duodecimò: Poſſunt Dæmones varias hominum affectiones vel amoris, vel odij, vel iræ, vel timoris vehementer in hominibus excitare: idque faciunt dupliciter, vel obiiciendo ſpecies rerum extrinſecùs, quæ ad eiuſmodi affectiones inflammandas plurimùm valent; vel interiùs mouendo, & conformando phantaſmata ad eas res, quæ talium affectionum ſunt incitabula, repræſentandas: vel agitando & incitando humores, qui ſunt earum affectionum velut materia, ſanguinem dico, & atram vel flauam bilem. S. Hieronymus in vita B. Hilarionis, narrat, virginem quandam, magicis artibus vſque adeò incenſam eſſe cuiuſdam iuuenis amore, vt præ amore illius fureret. [S. Hieron.] Atque hæc ſunt, & alia quædam horum ſimilia, quæ Dæmones ſumma hominum admiratione facere poſſunt per motum localem, & interdum etiam faciunt: interdum dixi eos facere, quia non quæcumque poſſunt facere, licet eis, & quando volunt, & quantùm volunt, facere; ſed tantùm, quantùm eis per Dei prouidentiam conceſſum eſt: habent enim naturalem ſuam poteſtatem reſtrictam, & quaſi ligatam à Deo; quam eis nonnunquam laxare ſolet Deus, vel ad exercendos, probandoſque bonos, vt aduerſus Iob, vel ad caſtigandos, & puniendos improbos, vt aduerſus regem Achab, & prophetas eius. [Iob. 1. & 2. 3. Reg. 17. & 22.] Sicut enim Dæmones, Chriſti permiſſu, in porcos ingreſſi, præcipitauerunt eos in mare; ita homines in omnia malorum animi iuxtà, & corporis genera incitarent, atque deturbarent, ſi eis Deus quantùm ipſi vellent, potentiæ, ac malitiæ ſuæ in homines exercendæ, poteſtatem faceret. [Matth. 8.]

QVINTA DISPVTATIO.

Quas res poſſint facere Dæmones per naturalium agentium & patientium, certa quadam ratione, applicationem.

PER alteram porrò actionem Dæmonum tranſeuntem, quæ non eſt motio localis Dæmonum, ſed eam motionem conſequitur, hoc eſt, per naturalium cauſarum inuicem applicationem & moderationē, mira quoque Dæmones poſſunt efficere. 35. Sunt enim ſingulares quędam virtutes occultæ, atque ignotæ hominibus; & latent illæ quidem in certis quibuſdam aquis, ſuccis, gemmis, lapidibus, herbis, lignis, & animalibus, quinetiam in ipſo hominis corpore, admirabilium, & penè incredibilium operum effectrices: quarum exempla reperiet Lector plurima cùm apud alios, tum apud Plinium in libro ſecundo, & Albertum Magnum in libris de Mineralibus, & Animalibus. [Plinius. Albertus Magnus.] Huiuſmodi verò admirandæ virtutes, quibus in rebus lateant, vbi locorum exiſtant, quibuſque cum rebus componi, & miſceri, ac temperari debeant; quo

quo etiam tempore,ad operandum idoneo & opportuno, adhiberi eas oporteat, notiſſimũ eſt Dæmonibus:eáſque illi vndecúmque,& quocúmque voluerint, maxima facilitate & celeritate,clam homines,afferre,& transferre poſſunt. Tales autem effectus,quatuor ob cauſas,ſunt hominibus admirabiles. Primò, quia ſunt noui & inuſitati:tum quia modus,quo illos Dæmon producit,eſt occultus & inuiſibilis hominibus:Deinde,quia ſicut homines variè temperando & modificando res naturales,poſſunt effectus aliquos producere,quos per ſe nunquam naturales cauſæ produxiſſent,vt patet in arborum inſitionibus,in diſtillationibus aquarum, in ciborum & condimentorum confectionibus, & in medicamentorum compoſitionibus;ita Dæmõ ſingulares quoſdam effectus per cauſas naturales, à ſe applicatas & modificatas,poteſt generare;quos cauſæ illæ naturales nunquam per ſe produxiſſent.Poſtremò,quia vt docet S. Thomas tertiò libro aduerſus Gentes,ca.103.

S.Thomas. cùm Angeli,vel Dæmones vtuntur cauſis naturalibus ad procreandos aliquos effectus,vtuntur eis tanquàm inſtrumentis:ex inſtrumento autem procedit effectus, non tantùm eius virtuti reſpondens,ſed multò etiam præſtantior & perfectior, reſpondens ſcilicet virtuti principalis agentis, à quo mouetur illud inſtrumentum ad operandum: quemadmodùm ſecuris non tantùm ſecat,ſed etiam facit lectum, vel menſam,vel hominis ſtatuam,vt eſt inſtrumentum hominis ex arte operantis: & calor naturalis,qui eſt in ſemine:vel in animali,non ſolùm calefacit, & rarefacit,& ſegregat,ſed etiam generat ſanguinem,carnes,& oſſa in virtute animæ, vel animalis, cuius eſt inſtrumentum. Conſimili ratione, cauſæ naturales,interdum producunt effectus præſtantiores ſuis ipſarum virtutibus, ex eo quòd ſunt inſtrumenta Angelorum,vel Dæmonum,à quibus mouentur & reguntur.

36. Cæterùm hoc loco quæſitu dignum eſt,An ſupradicta opera Magorum,quæ vulgò putantur,& vocantur miracula,verè ſint miracula, eoque nomine verè appellari ſimpliciter poſſint. Tripliciter intelligi poteſt aliquid eſſe miraculum: primò ſimpliciter & abſolutè,comparatione videlicet cuiuſlibet naturæ:& hac ſignificatione nullum eſt miraculum:nihil enim eſt,quod reſpectu Diuinæ potentiæ, ac ſapientiæ miraculum dici queat.Etenim miraculum alicui dicitur,quod eius tam facultatem,quàm intelligentiam excedit:Deus autem,nihil eſt,quod admirati poſſit, cùm & cauſas omnium,quæ fiunt,optimè cognoſcat,& princeps ipſe cauſa ſit efficiendi omnia. Qui enim per ludum & iocum (vt eſt in Prouerbiis Salomonis) ex nihilo mundum fabricatus eſt,quid magnum ei, nedum admirabile eſſe queat? ſiquidem coram eo(vt eſt apud Iſaiam cap.40.& in libro Sapientiæ,cap.9.)omnes Gentes,totúſque terrarum orbis eſt,tanquàm gutta roris antelucani,quæ diſpergitur,& quaſi puluis,& tanquàm inane, & nihil. Altero modo aliquid dici poteſt miraculum reſpectu hominum, qui, quæ ſunt ipſis inuſitata, & quorum cauſas ignorant,quoniam ea maximè admirantur,vocare ſolent miracula. Et hac quidem ratione non Dæmonum modò,& Magorum,ſed ſapientium etiam hominum inuenta quædam noua,& artificioſa opera,cuiuſmodi fuerunt illa Architæ,& Archimedis,& Boëtij,quæ ſuprà commemorauimus,miracula nominantur. Sed verè,ac propriè miraculum dicitur id opus, quod ideò verè, meritóque miraculum eſt, quod omnis naturæ creatæ vim atque poteſtatem excedit.

Triplex ſignificatio vocis miraculum, & an mira opera Magorum ſint miracula.

Prouerb.8.

37. Hoc autem tribus modis poteſt euenire. Exceſſus namque,quem diximus naturæ creatæ,eſſe poteſt vel in eo,quod fit,quod nullo modo tale natura poſſit facere:cuiuſmodi eſt, vt duo corpora ſimul in eodem ſint loco, ac ſe inuicem permeent:& vt corpus humanum euadat immortale, atque impaſſibile, & in cœlis maneat:hæc autem primum tenent locum & gradum in miraculis. Vel ille exceſſus naturæ creatæ, non eſt in eo, quod fit,ſed in eo, vel ex quo res fit,vel in quo fit: poteſt

Tres gradus verorũ miraculorum.

poteſt enim natura facere aurum, vel arborem, ſed non ex nihilo: poteſt etiam na-
tura generare hominem viuentem, ſed non eum, qui mortuus fuerat: poteſt item
largiri videndi facultatē homini, ſed non ei, qui cæcus natus fuerat: hæc porrò ſecū-
dū in miraculis locū tenent. Vel demùm exceſſus naturæ creatæ, nec eſt in eo, quod
fit, neque in eo, ex quo & in quo fit: ſed vel in modo, vel in ordine, vel in alia qua-
piam circumſtantia, aliiſve rebus, cum quibus naturaliter coniunctum eſt id, quod
fit: exempli cauſa: poteſt Medicus ſanare ægrotum, verùm non ſubitò, neque abſ-
que medicina: poteſt Magus, vel Dæmon, vel etiam natura ex ligno producere ſer-
pentem, verùm non immediatè: atque hic eſt infimus locus, & gradus miraculo-
rum. Magorum autem opera, ſi quis vigilatè, attentéque penſitet, in nullo trium
iſtorum graduum collocari poſſunt: nam vel non ſunt res veræ, ſed imaginatæ, ac
ſimulatæ: vel ſi veræ ſunt, per naturalem facultatem Dæmonis, vel per virtutes, ac
poteſtates cauſarum naturalium, quibus is vtitur, fiunt, nec vllo modo, naturæ
creatæ facultatem excedunt.

Iam verò, Dæmonum, ac Magorum miracula non vera, à veris miraculis, quæ 38.
in Sacris literis, & Eccleſiaſticis hiſtoriis facta legimus, diſtinguuntur, & diſcerni
poſſunt quinque modis: Primò, dignitate principalis cauſæ efficientis: tum quali-
tate eorum, qui ea miracula faciunt, tanquam miniſtri principalis cauſæ: adhæc, di-
uerſitate factorum: deinde modo, quo fiunt: ac demùm fine, cuius gratia fiunt.
Ac vera quidem miracula, cùm omnis naturæ creatæ vim exuperent, ſolius Dei
poteſtate poſſunt effici: nam licet per Angelos, vel ſeruos Dei fieri videantur, illi
tamen non agunt propria virtute, ſed Dei, cuius ſunt adminiſtri, & tanquàm in-
ſtrumenta. Magi verò faciunt opera ſua, vel virtute quarundam rerum naturalium,
quibus vtuntur occultè, vel adiutorio Dæmonum, qui clam Magis auxiliantur. Ve-
ra item miracula, quamuis interdum faciant etiam homines improbi, rarò tamen
faciunt, nec niſi ad confirmationem veritatis, & diuinæ virtutis declarationem.
At Magi, homines ſunt improbiſſimi, atque flagitioſiſſimi, & plurifariàm malefi-
ci, quos proinde adire, & conſulere, diuinis, humaniſque legibus interdictum eſt.
Prætereà, quæ faciunt Magi, vel ſunt tantùm phantaſtica & ſimulata, ideóque non
ſunt diuturna, ſed mox retegitur eorum falſitas, & vanitas: vel ſunt planè inutilia,
immò etiam pernicioſa. Vera autem miracula, ſunt opera vera, & ſolida, & vtilia
hominibus, nec niſi magna quapiam vtilitate, aut etiam neceſſitate facta. Magi
quoque in faciendo miracula ſua, vtuntur multis præſtigiis, mendaciis, ludificatio-
nibus hominum, variiſque ſignis, & figuris, & literis, & verbis, vel nihil, vel ab-
ſurda ſignificantibus, aliiſque ſuperſtitioſis cæremoniis, miſcentque ſacra profa-
nis, ſacra verba vſurpantes, quæ adiunctis ſuperſtitionibus, contaminant, & pro-
fanant. Nihil tale faciunt Sancti in edendo miracula, ſed vel interiori, vel etiam
exteriori oratione, atque inuocatione diuinæ Maieſtatis, factóque Crucis ſigno, &
ſacris aliquibus verbis religioſè, ac piè recitatis, miracula operātur. Poſtremò, fi-
nis, ob quē Dæmones, vel Magi faciūt miracula, nō eſt obſcurus: faciunt enim aut
lucri, aut gloriæ, & honoris cupiditate, diuinum ſibi nomē & cultū captantes, vel,
vt peruertant veritatē, & falſitatē hominibus perſuadeant, vel ad patrāda maleficia,
& ſcelera, vti ſunt furta, & adulteria, & homicidia. Sancti autē viri miracula faciūt
non ſua cauſa, cùm & diuitias cōtemnant, & fugiāt honores: ſed vt Deū honorēt,
atque glorificēt, & ſanctā Eccleſiā ædificent, atque illuſtrēt, homineſq; non ſolùm
corpore, ſed multò maximè animo, & ſpiritu adiuuēt. Ergò quicūque ſanæ mentis
fuerit, & veritatis amator, atque virtutis, ei operoſum & difficile nō erit vera mi-
racula internoſcere à falſis. Qui autem flagitioſè viuit, & Chriſti doctrinam auer-
ſatur, nec ſtudio veritatis, ſed vanæ curioſitatis cupiditate quærit miracula, is

Quinque differentiæ verorū, atque falſorum miraculorum.

Dei iuſto iudicio permittitur, vt qui veritati conſentire & acquieſcere noluit, circumueniatur mendaciis, & falſis miraculis perſuaſus, prauam doctrinam,& falſa dogmata,veris ac piis repudiatis,amplectatur. Hoc enim eſt, quod docuit Beatus Paulus in 2. Epiſtola ad Theſſalonicenſes,cap. 2 præmonens venturum Antichriſtum; *In omni,inquit,virtute, in ſignis & prodigiis mendacibus, & in omni ſeductione iniquitatis,iis,qui pereunt,eò quòd charitatem veritatis non receperunt, vt ſalui fierent. Ideò mittet illis Dominus operationem erroris, vt credant mendacio: vt iudicentur omnes,qui non crediderunt veritati,ſed conſenſerunt iniquitati.*

Locus 2. ad Theſſalonicenſes,ca.2.

39. B. Auguſtinus in libro 83. quæſtionum, in Tractatu quæſtionis 79. Magorum miracula à veris miraculis ſanctorum virorum diuerſa eſſe ait dupliciter; tum fine,propter quem fiunt;tum iure,id eſt,auctoritate & poteſtate,qua fiunt.Magi,inquit,faciunt, quæ videntur miracula,quærentes gloriam ſuam;ſancti viri miracula faciunt, quærentes gloriam Dei: & illi faciunt per quædam poteſtatibus conceſſa in ordine ſuo,quaſi priuata commercia,vel beneficia; iſti verò publica adminiſtratione,& iuſſu eius, cui omnis creatura ſubiecta eſt. Aliter igitur miracula faciunt Magi,& aliter boni Chriſtiani,& aliter mali Chriſtiani. Magi, per priuatos quoſdam contractus:boni Chriſtiani per publicam iuſtitiam:mali Chriſtiani per ſigna publicæ iuſtitiæ; interdum enim vel Schiſmatici, vel Hæretici per nomen Chriſti, aut per ſacra verba,aut per Sacramenta Chriſtiana exigunt aliquid à Dæmonibus, quibus indictum eſt,honori Chriſti cedere. Quemadmodùm nonnunquam mali milites, quos imperialis diſciplina condemnat, ſignis Imperatoris ſui nonnullos poſſeſſores territant,& ab eis aliquid,quod publicè non iubetur,extorquent.Cùm autem,malis iubentibus,Dæmones voluntate cedunt,ad ſeducendos homines cedunt,quorum errore lætantur:cùm autem inuiti cedunt,in honorem Chriſti cedere coguntur. Nec mirum eſt ad hoc valere ſacra Chriſti ſigna à malis Chriſtianis adhibita;cùm etiam ab iis, qui nullo modo Chriſtiani erant,vſurpata ſimiliter valuerint, propter honorem videlicet excellentiſſimi Imperatoris. Talis fuit is, de quo diſcipuli dixerunt Domino,quòd in nomine eius Dæmonia eiiceret, cùm tamen eum non ſequeretur.Si quando tamen Dæmones non cedunt eiuſmodi ſacris ſignis, Deus eſt, qui prohibet occultis modis, cùm id iuſtum,atque vtile iudicat. Non enim Dæmones audent iſta ſigna contemnere; quinetiam contremiſcunt ea, vbicumque proſpexerint.Sed,neſcientibus hominibus,aliud iubetur diuinitùs,vel ad confundendos malos, ſicut de Sceuæ filiis ſcriptum eſt in Actis Apoſtolorum, quibus dixit Dæmon: *Ieſum ſcio,& Paulum noui,vos autem qui eſtis?* vel ad monendos bonos,vt proficiant in fide, neque iſta iactantet, ſed vtiliter poſſint: vel ad diſcernenda dona membrorum Eccleſię;ſicut Apoſtolus dixit: *Nunquid omnes virtutes? nunquid omnes dona habent curationum?* Propter has igitur cauſas plerunque neſcientibus, iubetur diuinitùs, vt his ſignis adhibitis, Dæmones voluntati hominum nequaquàm obtemperent. *Hactenus ex Auguſtino.*

Sẽtentia B. Auguſtini de differentia miraculorum, quæ faciunt Magi, & mali Chriſtiani, ac ſancti viri.

Locus Lucæ cap 9.

Locus Actorum 19.

Locus 1. ad Corinth.ca. 12.

SEXTA

SEXTA DISPVTATIO.

Quas res, nec Magi, nec Dæmones facere poſſint.

SEQVITVR, vt dicamus, quas res miras non poſſint facere Dæmones, nec per Magos, nec per ſeipſos. Principiò, Dæmon non poteſt mũdum deſtruere, aut eius ordinem ſubuertere: non enim (vt ait Paulus ad Hæbræos 2.) ſubiecit Deus Angelis orbẽ terræ: Nec poſſunt ſuis locis extrahere, & aliò transferre principales partes mundi, vt ſunt cœli, & elementa. Non poſſunt ſiſtere motum cœli, vel in contrarias partes ipſum mouere. Non poſſunt facere vt in mundo detur vacuum: quippè, vacuum tollit coniunctionem, & connexionem, & ſubordinationem partium mundi, in quo mundi conſeruatio, atque gubernatio vertitur. Dixi, non poſſe Dæmonem prædictas res facere; quod intelligi volo, vel ſimpliciter, vel ſecundum potentiam ordinariam à Deo eis conceſſam, & quam eis concedi, æquiſſima diuinæ prouidentiæ ratio depoſcit. Ad horum confirmationem facit, quod ſcribit B. Thomas in quæſtionibus de Potentia, quæſtione 16. quæ eſt, de Dæmonibus, & artic. 10. Nam in reſponſione ad quartum, ſic ait: Corpora cœleſtia excedunt proportionem motiuam Dæmonum, vel propter conditionem naturæ ſuæ; vel propter damnationem culpæ. Vnde ſequitur, nõ poſſe Dæmonem mouere cœlos, nedum ſiſtere motum eorum, aut contrario motu ciere. Et in reſponſione ad octauum: Licet, inquit, Dæmones poſſint mouere aliquam partem terræ, non ſequitur tamen quòd poſſint mouere totam terram: quia hoc non eſt proportionatum naturæ ipſorum, vt mutent ordinem elementorum mundi. *Ita Doctor Angelicus.* Quod autem ille dixit de terra, de aliis itidem elementis exiſtimandum eſt. Præterea, non poſſunt Dæmones facere, vt duo corpora ſint ſimul in eodem loco, nec vt in duobus locis ſimul ſit vnum, idemque corpus: Nec poſſunt transferre vnum corpus ab vno loco extremo ad alium extremum, & non per medium. Et cùm Dæmones habeant vim motricem ſecundum locum definitam, alij quidem maiorem, alij verò minorem, non poſſunt quantumlibet corpus, nec quantalibet velocitate, nec quantolibet tempore, nedum in inſtanti mouere. 40. *S. Thomas.*

Quæ igitur Dæmones per motionem ſecundum locum non poſſunt facere, ferè ſunt huiuſmodi. Per alteram verò actionem eorum mediatam, id eſt, per naturalem alterationem, corruptionem, & generationem rerum naturalium, cùm illi naturalia agentia, & patientia inuicem componunt, & temperant, plura item ſunt, quæ facere non poſſunt. Ac primò quidem, cùm Dæmon ſit incorporeus, atque immaterialis, non poteſt immediatè per ſeipſum alterare materiam corporalem, ex qua formæ naturales educuntur, quapropter non poteſt Dæmon immediatè vllam formam, nec ſubſtantialem, nec accidentalem producere. Nam quòd non poſſit Dæmon aliquid creare ex nihilo, non eget probatione: tum quia creatio requirit infinitam virtutem actiuam: tum quia nec motus localis Dæmonum, nec vlla operatio eorum tranſiens poteſt in nihilo recipi. Immò non poteſt ex quolibet facere 41.

quodlibet nec per quamlibet cauſam, vel inſtrumentum producere quemlibet effectum. Nam cùm Dæmon iſta non operetur, niſi per cauſas naturales, quò non extenditur virtus naturalis, nec poteſtas Dæmonis pertingere poteſt. Non poſſunt item Dæmones producere formas ſubſtantiales non præmiſſis alterationibus materiæ, nec præuijs earū proprijs, & idoneis diſpoſitionibus. Nec poſſunt quamlibet rem naturalem immediatè in quamlibet aliam tranſmutare. Adhæc, non poſſunt animalia perfecta producere ſine ſemine, quia non eſt potens natura aliter producere iſta animalia. Quare ſi quando viſi ſunt Dæmones, vel Magi, eorum opera, ex lapidibus, aut lignis producere equos, vel leones, vel ex nubibus pluere vitulos, non eſt putandum, ſic eos fuiſſe tunc generatos: ſed exiſtimare conuenit, vel aliunde fuiſſe inuiſibiliter illuc allatos: vel non fuiſſe vera animalia, ſed tantùm imagines & ſimulachra, cernentium oculos fallentia. Nec poſſunt etiam Dæmones animal producere ſtatim perfectum ſecundum magnitudinem, & virtutē agendi: hoc enim ſuperat omnino vires agentium naturalium. Nec poteſt inter formas per ſe ſubordinatas, poſteriorem inducere in materia, non inducta priori. Nec poteſt mortuos ad vitam reuocare, vt ſupra oſtenſum eſt ad numerum marginalem 26. Nec poteſt demum impedire, ne agens naturale habens omnia requiſita ad agendum, non agat, ſuſpendendo virtutem, & actionem eius.

Quæ poſſint, & quæ non poſſint facere Dæmones, ſecundum B. Thom.

42. B. Thomas in prima parte quæſtione 114. artic. 4. in Reſponſione ad 2. quas res poſſint Dæmones facere, & quas non poſſint, generaliter ac breuiter exponit his verbis: Materia corporalis non obedit Angelis bonis, ſiue malis ad nutum, vt Dæmones ſua virtute poſſint tranſmutare materiam de forma in formam, ſed poſſunt adhibere quædam ſemina, quæ in elementis mundi inueniuntur ad huiuſmodi effectus complendos, vt tradit Auguſtinus lib. 3. de Trinitate, cap. 8. Omnes itaque tranſmutationes corporalium rerum, quæ poſſunt fieri per aliquas virtutes naturales, ad quas pertinent prędicta ſemina, poſſunt etiam fieri per operationem Dæmonum, adhibitis illis ſeminibus: quemadmodum cùm aliquæ res tranſmutantur in ſerpentes, vel ranas, quæ per putrefactionem generari poſſunt. Illæ verò tranſmutationes rerum corporalium, quæ non poſſunt virtute naturæ fieri, nullo modo per operationem Dæmonum, ſecundum rei veritatem perfici poſſunt: vt quod corpus humanum mutetur in corpus beſtiale: aut quod corpus hominis mortuum reuiuiſcat. Si quando igitur talia per operationem Dæmonum fieri videntur, ea non ſecundum rei veritatem, ſed ſecundum apparentiam tantùm fieri, putandum eſt. Idque dupliciter poteſt contingere: vel ab interiori, quia Dæmon mutat phantaſiam hominis, & ſenſus corporeos, faciens aliquid ei videri aliter, quàm ſit, quod etiam interdum fieri dicitur virtute aliquarum rerum corporalium. Vel id contingit extrinſecùs: cùm enim poſſit Dæmon formare quodlibet corpus ex aëre, cuiuſcúmque voluerit figuræ, vt illud aſſumens, in eo viſibiliter appareat: eadem ratione cuicumque rei corporeæ poteſt circumponere quamcumque formam corpoream, vt in eius ſpecie videatur. *Hæc B. Thomas.*

SEPTI

SEPTIMA DISPVTATIO.

An vera ſit euocatio animarum ab inferis per Necromantiam facta.

CÆTERVM, niſi me fallit animus, cuperet hoc loco ſcire curioſus 45.
Lector, an vera ſint, quæ Magi per artem Necromantiæ, præſtare creduntur, facientes mortuos apparere, & loqui viuis, multaque indicare, & loqui mortalibus. Porphyrius in libro 2. de Abſtinentia animalium, cùm de prauis, & fallacibus Dæmonibus dixiſſet, mox de animabus mortuorum hæc ſubdit: Sunt & animæ mortuorum, quæ vitiis oppletæ è corpore migrarunt: conflictantur enim etiam tunc iræ, & concupiſcentiæ perturbationibus, & in naturam conuerſę Dæmonum, ſimiles exiſtunt illorum noxiæ, ac turbulentæ: quæ in varias ſe vertunt formas, & modò conſpicuas ſe præbẽt oculis, & modò abſcondunt: & ita eludunt aciem tam intuentium, quàm cogitantiũ. Idem alio loco: Praua, inquit, anima, quæ corpus ſuum violenter reliquit, ad hoc ipſum deinde ſe admouet: ibique moras trahit: vnde nonnunquã viſæ ſunt animæ lamentari. Quinetiam animæ carentium ſepultura, circa corpora immorãtur, quibus malefici ſæpiùs abutuntur ad miniſterium ſuum explendum, compellendo eas ad corporis vel totius vel partis aſſumptionem. Quocircà qui vaticinantium animalium inſinuari ſibi animas optant, præcipua illorum membra deglutientes, veluti ceruorum, vel talparum, vel aliorum accipiunt, & ita præſentem ſibi faciunt animam, Dei ritu vaticinantem: talis enim anima vnà cum ſui corporis aſſumptione, in corpus humanum ſe penitùs ingerit. *Sic Porphyrius.* Hoſthanes, apud Plinium lib. 30. c. 2. celeberrimus Necromantiæ profeſſor, & doctor, promittebat, quorumlibet mortuorum excitationes, & colloquia cum viuis. Sed illud maioris eſſet admirationis, (ſiquidem verum fuiſſet) quod extremo illo capite tradit Plinius, his verbis: Adoleſcentibus nobis viſus Apion Grammaticæ artis, prodidit, Cynocephaliam herbam, quæ in Ægypto vocaretur Oſyrites, diuinam non in viuos modò, ſed etiã in mortuos habere potentiam, & contra omnia veneficia: ſeque, per eam, euocaſſe vmbras ad percontandum Homerum, qua patria, quibúſque parentibus genitus eſſet, nõ tamẽ auſus profiteri, quid ſibi reſpondiſſet. *Hæc ibi Plinius*, Fuerunt etiã quondam apud varias gentes loca Necromãtiæ vſu nobilitata, vbi à defunctis oracula & reſpõſa petebãtur: ſicut notũ eſt de Cymmerio oraculo ad Auernum Campanię lacũ, celebrato ab Homero, & itẽ à Virgilio. Apud Lucanũ Erictione venefica Theſſala mortuũ euocat, qui Sexto Pompeio exitũ Pharſalicæ pugnæ denuntiat. Apud Tertullianũ in lib. de Anima, hæc legimus: Noſemanas propria oracula, apud parentũ ſepulcra mãſitando captare, Heraclides ſcribit. Celtas apud virorum fortium buſta, eadem de cauſa abnoctare Nicander affirmat. Cæterùm nihil eſt, quod ita probabilem reddat huiuſmodi artem, vt eſt, quod in primo libro Regum, cap. 28. legimus de Samuele, qui per Pythoniſſam, rogatu regis Saulis, excitatus à mortuis, & apparens Sauli, de impendentis belli euentu conſulenti, quæ mox ei ventura erant, veriſſimè prænuntiauit.

Porphyr.

Hoſthanes.

Apionis impudens mendaciũ de Cynocephalæ herbæ virtute.

Virg lib. 6. Aeneid.

Lucanus.

Tertullian.

44. At enim verò, mortuorum apparitiones, quæ per artem Necromanticam fiunt, vanas eſſe, & fallaces, minimè dubitandum eſt: nam pleraſque ab ipſiſmet Necromantis, vel ab aliis confictas, atque ementitas eſſe, liquidò compertum eſt. Si quæ autem reuerà contigerunt, in his, non animas mortuorum viuis apparuiſſe exiſtimandum eſt, ſed ipſos Dæmones tales oſtendiſſe ſe Necromantis, vel eos conſulentibus, tales, inquam, habitu, ſpecie, ætate, voce, & affectu, quales olim fuerant mortui, quos ſimulant; cùm inter viuos verſarentur. Hanc ego ſententiam vt veriſſimam credam, hiſce adducor argumentis. Principiò, ratio illa nec obſcura, nec infirma eſt, qua hoc ipſum S. Thomas confirmat in prima parte, quæſtione 117. artic. 4. ita fermè ſcribens: Anima ſeparata, naturali ſua virtute non poteſt mouere aliquod corpus: cùm enim ſit naturalis forma humani corporis, non habet vim mouendi ſecundum locum, niſi corpus, quod informat & viuificat: nam etiam cùm eſt vnita corpori, ſi fuerit aliquod membrum ſui corporis mortificatum, non obedit animæ ad motum localem. Quare mortuorum animæ nec aſſumere corpora, nec cum illis ad viuos venire poſſunt. *Sic ille.* Deinde, Necromantæ nullum habent ius, & imperium in mortuorum animas, quæ ſunt in cœlo, aut in Purgatorio; non enim fas eſt putare, Sanctorum animas impiæ artis poteſtati ſubiacere. Neque imperium habent in animas, quæ ſunt in inferno: cùm enim ſint à Deo in eum locum, tanquàm in carcerem, detruſæ, vt æternas ibi ſcelerum ſuorum pœnas luāt, nulla inde vi poſſunt educi; neque, niſi Dei mandato, egredi: non fit autem credibile, Deum id concedere Necromantis, per quos videlicet conatur Dæmon mortales decipere, & à veri Dei cultu auertere; Sic enim Deus artem Necromantiæ, per ſe infamem, & toties in Sacris literis reprobatam, extremoque mortis ſupplicio damnatam, honore, ac fide, cultuq; apud homines dignaretur. Profectò, ſi cui mortuorum reditus ad viuos erat concedendus, videbatur concedi debuiſſe illi diuiti, cuius mentio fit apud Lucam, cap. 16. roganti obnixè Abraham, vt de iis, qui erant in inferno, mitteret aliquem ad fratres, & cognatos ſuos, monitum, vt benè viuendo, inferni pœnas effugerent; nec id tamen ei conceſſum eſt; quinetiam ſignificatum eſt, nemini concedendum fore.

Confutatur Necromantia. *S. Thomas.* *Locus Lucæ cap. 16.*

Non inficior, animas, quæ ſunt in Purgatorio, nonnunquàm apparuiſſe viuis; id enim B. Gregorius in lib. 4. Dialogorum nonnullis, certiſque probat exemplis. Nec equidem nego, etiam animas beatas vel Martyrum, vel aliorum Sanctorum interdum deſcendere in terras, hominibus, eorum implorantibus auxilium, opem & ſalutem ferentes: id quippè confirmat B. Auguſtinus in libro de cura pro mortuis agenda, exemplo B. Felicis Nolani Epiſcopi, quem Nolanis, cùm à Barbaris vehementer oppugnarentur, apparuiſſe, & ſubueniſſe affirmat S. Auguſtinus ſe non incertis rumoribus, ſed certiſſimis teſtibus audiuiſſe. Hæc, inquam, ita eſſe non ambigo; ſed aio, mortuorum animas, cùm apparent viuis, non id facere ſua voluntate, nec poteſtate naturali, multoque minùs potentia artis Necromanticæ; ſed id fieri ſingulari Dei conſilio, & voluntate, ac poteſtate. Nec mortuorum animas intereſſe rebus viuorum minus miraculum eſt, auctore B. Auguſtino in ſupradicto libro; & item B. Thoma in prima parte quæſt. 89. artic. 8. quàm illuminatio cæci, vel alia, quæ magnis in Dei miraculis numerantur. Audi B. Auguſtinum: Verùm iſta, inquit, diuinitùs exhibentur longè aliter, quàm ſeſe habet vſitatus ordo ſingulis creaturarum generibus attributus. Non enim ideò putandum eſt, viuorum rebus quoſlibet intereſſe poſſe defunctos, quoniam quibuſdam ſanandis, vel adiuuandis, Martyres adſunt: ſed ideò potiùs intelligendum eſt, per diuinam potentiam Martyres virorum rebus intereſſe, quoniam defuncti per naturam propriam viuorum rebus intereſſe non poſſunt.

Quomodò intelligendum ſit, animas mortuorũ aliquãdo apparuiſſe viuis. *S. Auguſt.* *S. Thomas.* *Vera apparitio animarũ poſt mortẽ, inter nõ minima Dei miracula cenſetur.* *B. Auguſt.*

Simu

Simulant igitur Dæmones (vt docent Chryſoſtomus homil. 29. in Matthæum, 45.
& Auguſtinus lib. 10. de ciuitate Dei, cap. 11.) animas defunctorum, quo faciliùs errores Gentilium animis hominum inſerant, ad eos perniciosè decipiendos. Primùm enim Dæmon ea ratione faciliùs perſuadet homini quicquid vult; ſiquidem homines animabus defunctorum parentum, vel cognatorum, vel amicorum, quos dilexerunt, & à quibus ſe dilectos eſſe perſuaſum habuerunt, lubentiùs & promptiùs credunt, quicquid ſibi dixerint, quàm Dæmoni, quem naturaliter horrent. Deinde, ita Dæmon perſuadet hominibus, infernum non eſſe carcerem perpetuũ, ex quo non liceat aliquando egredi; nec inferni pœnas adeò eſſe graues, atque intolerandas, vt putant homines. Adhæc, facit, vt homines credant, animas etiam poſt mortem habere corpora, vel quælibet in corpora poſſe animas ſe induere, vel in alia hominum, aut beſtiarum corpora demigrare: vt ea re concipiatur animo error Pythagoricus de Tranſmigratione animarum, eoque concepto & perſuaſo, labaſcat fides, & ſpes Chriſtianæ reſurrectionis. Poſtremò, hac ratione fit artificio Dæmonum, vt viui mortuos, vel quaſi terrificos, ſibiq; noxios metuãt, & variis ſuperſtitionibus placare, ac ſibi conciliare ſtudeant; vel tanquàm beneficos, ſibique vel amicitia, vel neceſſitudine deuinctos, nimis ſuperſtitiosè diligant, & colant, quinetiam non humanis tantùm, ſed diuinis quoque honoribus obſeruent.

Non eſſe animas, quæ viuis apparent, ſed Dæmones, & cur malint haberi ſe animas mortuorũ, quã Dæmones.

Grauiſſimis profectò, ac difertiſſimis verbis ſuper hac ipſa re diſputans Tertullianus in libro de Anima, vbi agit de Inferis, & Animarum euocatione, ad hunc fermè modum ſcribit; Necromantia, ſecunda eſt Idololatria: in qua ſe Dæmones perinde mortuos fingunt, quemadmodum in illa Deos. Quidni? cùm & Dij mortui ſint? Itaque, inuocantur quidem defuncti, ſed Dæmones operantur ſub eorum obtentu. Hanc autem fallaciam Diaboli ſub perſonis defunctorum deliteſcentis, etiam rebus probamus, cùm in exorciſmis noſtris interdum Dæmon aliquem ſe ex hominibus affirmat, vel gladiatorem, vel beſtiarium, ſicut & alibi Deum; nihil magis curans, quàm hoc ipſum excludere, quod prædicamus, ne credamus animas omnes malorum ad inferios redigi; & vt iudicij ac reſurrectionis fidem turbent. Et tamen iſte Dæmon poſtquàm circumſtantes circumuenire tentauit; inſtantia diuinæ gratiæ victus, id, quod erat in vero, inuitus confitetur. Sic etiam in Necromantia, quæ iam quieſcentes animas euellere ab inferis creditur, & conſpectui exhibere, non alia fallaciæ vis eſt, operatior planè, quia & phantaſma præſtatur, & corpus effingitur, nec magnum illi, exteriores oculos circumuenire, cui interiorem mentis aciem excæcare perfacile eſt. Nulli autem animæ omninò inferos patere, ſatis Dominus in argumento illo pauperis requieſcentis, & diuitis ingemiſcentis, ex perſona Abrahæ ſanxit, non poſſe relegari renuntiatorem diſpoſitionis; quod vel tunc licere potuiſſet, vt Moſi, & Propheris crederetur. Sed etſi quoſdam reuocauit Dei virtus in documentum iuris ſui, non idcircò communicabitur fidei & audaciæ Magorum, & fallaciæ ſomniorum, & licentiæ Poëtarum: nam in hac mortuorum reſurrectione, qua Dei virtus in corpore animas repræſentat, ſolida & contrectabili, & ſatiata veritate, præiudicatum eſt, hanc eſſe formam veritatis, vt omnem mortuorum exhibitionem incorporalem, præſtigias iudices. *Hæc Tertullianus.*

Egregia Tertulliani cõtra Necromantas diſputatio.

Lucæ 16.

Plinius verò, iſtam Magiæ ſpeciem non ſolùm omni fide abdicat, verùm irriſu, atque contemptu digniſſimam cenſet, ita ſcribens in capite 2. libri 30. Promittit præterea vmbrarum, inferorumque colloquia; quæ vana & falſa eſſe, ætate noſtra, princeps Nero comperit. Quippè non cytharæ, tragicique cantus libido illi maior fuit, fortuna rerum humanarum ſumma geſtiente in profundis animi vitiis. Nemo vnquàm vlli artium validiùs fauit. Ad hæc, non opes ei defuere, non vires, non diſcendi ingenium, aliaque patiente mundo. Immenſum, & indubitatum exemplum

Plinius.

eſt falſæ artis,quam dereliquit Nero.Tyridates venerat Armeniacum de ſe triumphum afferens,& ideò prouinciis grauis.Nauigare noluerat,quoniam expuere in maria,aliiſque mortalium neceſſitatibus violàre naturá eam,fas non putabat. Magos ſecum adduxerat:Magicis etiam cœnis Neronem initiauerat:non tamen cùm regnum ei daret;hanc ab eo accipere artem valuit. Proinde ita perſuaſum ſit,inteſtabilem,irritam,inanem eſſe hanc artem:habentem tamẽ quaſdam veritatis vmbras,ſed in his veneficas artes pollere,non magicas. *Sic Plinius.* De Samuelis autem anima,an verè apparuerit Sauli,ſeparatim differendum eſt:propriam enim requirit ea res diſputationem.

OCTAVA DISPVTATIO.

An qui apparuit Sauli, verè fuerit anima Samuelis: An Dæmon ſub ſpecie Samuelis.

46. DE Samuele per Pythoniſſam ſuſcitato, vtrùm vetus Samuel fuerit, an imago tantùm,& ſimulachrum eius diabolico artificio formatum,atque oculis exhibitum Saulis, & vetus, & litigioſa quæſtio eſt.Narratio ſanè ipſius Scripturæ in 1.Regum cap.28. indicat fuiſſe verum Samuelem,dum ſimpliciter vocat Samuelem,& facit eum prophetare quæ ventura erant:& in libro Eccleſiaſtici cap.46.ſcriptum eſt,Samuelem poſt mortem ſuam prophetaſſe Sauli. Ex aduerſo autem,videtur minimè conſentaneum rationi, ſanctiſſimi viri animam ab inferis, per artem Magicam reuocari ad ſuperos potuiſſe. Nam vel id Samuel fecit volens, vel coactus: ſed vtrumque abſurdum videtur de illo ſentire. Quomodò enim vir ſanctiſſimus ſuffragari voluiſſet arti magicæ exemplo ſuo, maximamq; apud homines ei fidem aſtruere, quaſi eius potentia, ſuſcitatus ipſe fuiſſet? Coactum verò fuiſſe à Dæmone,reſpuit animus credere,nõ enim in animas Sanctorum ius & poteſtatẽ habere poteſt Dæmon, cùm de ſanctis viris, etiam dum viuerent, dictum ſit: *Super aſpidem & baſiliſcum ambulabis, & conculcabis leonem & draconem.* Verùm ſuper hac quæſtione, Doctorum opiniones exponamus. *Pſal. 90.*

Prior opinio, quòd non fuerit verus Samuel. *Tertull.* Tertullianus in libro de Anima, vbi diſputat de inferis, omninò negat, cum, qui Sauli apparuit, ſuſcitatum à Pythoniſſa, fuiſſe verum Samuelem, ſed tantummodò imaginem, & ſpectrum quoddam eius, ad hũc modum ſcribens:Ecce, hodieque Simonis hæreticos tamdiù præſumptio artis Magicæ extollit,vt etiam Prophetarum animas ab inferis mouere ſe ſpondeant:& credo,quia mẽdacio poſſunt: nec enim Pythonico tunc ſpiritui minus licuit animam Samuelis effingere, poſt Deum mortuos conſulente Saule. Abſit autem, vt animam cuiuſquam Sancti, nedum Prophetæ, à Dæmonio credamus extractam:certi, quòd ipſe Satanas transfiguratur in Angelum lucis, etiam Deum ſe aſſeueraturus, ſignaque potentiora editurus, ad euertendos, ſi fieri poſſet, electos. *Hoc modo Tertullianus.* Idem aſſeueranter traditur in libro ſecundo de Mirabilibus ſacræ Scripturæ, idemq; affirmatè, *2. Corint. 11.* *Matt. 24.*

copio

copioſéque probarur in libro quæſtionum veterum & noui Teſtamenti, in quæſt. 27. Hi autem libri, etſi non ſunt Auguſtini, ſub nomine tamen eius feruntur, ille in tertio Tomo operum eius, hic in quarto.

Auctor librorum de Mirabilib. ſacræ Scripturæ. Auctor q. vet. & nou. Teſtam.

S. Auguſt.

S. Auguſtinus in libr. 2. ad quæſtiones Simpliciani in Reſponſione ad tertiam quæſtionem eius, & in libro de octo Dulcitij quæſtionib. in quæſt. 6. diſputat in vtramque partem: Num ille fuerit verus Samuel, an potiùs Dæmon ſpecie & figura Samuelis. Propenſior tamen videtur ad credendum, non fuiſſe verum Samuelem, ſed ſpectrum quoddam eius, diabolica formatum arte, & aſpectui Saulis repræſentatum: appellari verò in Scriptura Samuelem, quòd illum habitu, ſpecie, & auctoritate ad amuſſim repræſentaret. Non enim infrequens eſt, tum in communi hominum loquendi conſuetudine, tum in Sacris literis, rerum imagines, & ſimulachra, nominibus ipſarum rerum appellari. Hanc item B. Auguſtini in vtramque partem ſuper hac quæſtione diſputationem ſine alterius partis aſſeueratione, ſecutus eſt B. Thomas in ſecunda ſecundæ, quæſtione 95. artic. 4. ad ſecundum, & quæſt. 154. artic. 5. ad quartum. De huius autem ætatis ſcriptoribus, in eadem ſententia fuit Ianſenius in Commentariis ſuis ſuper librum Eccleſiaſtici, in explanando ſuprà citatum locum illum capitis 46. de Samuele.

Ianſenius.

Rationes porrò, quibus hæc opinio fundata & firmata eſt ab eius ſectatoribus, 47. ſunt huiuſmodi. Prima ratio: Si Pythoniſſa exercente artem Necromanticam, verus Samuel apparuit Sauli, vel igitur ſponte ſua & volens apparuit, vel coactus virtute ac potentia Necromantica: ſed neutrum fas eſt ſentire, ac dicere de ſanctiſſimo illo viro: ergò non fuit anima Samuelis, quę tunc apparuit. Hanc rationem paulò ſuprà enucleatiùs poſuimus. Secunda ratio: Ille, qui tunc apparuit Sauli, paſſus eſt adorari ſe ab illo: Sic enim ait Scriptura: *Et intellexit Saul quod eſſet Samuel, & inclinauit ſe ſupra faciem ſuam in terra, & adorauit.* At Samuel nullo modo admitteret adorationem illam, vtpotè contrariam diuinæ legi. Tertia ratio: Ille, qui apparuit, dixit Sauli: *Cras tu, & filij tui mecum eritis.* Sed hoc, ſi de vero Samuele intelligatur, falſum eſt: Samuel enim erat in Limbo, & in ſinu Abrahæ cum reliquis Sanctis mortuis, quorum in locum Saul, æternis damnandus pœnis, venturus non erat. Sed quia is, qui apparuit, erat Diabolus, ſpeciem gerens Samuelis, idcircò verè dixit, Saulem poſt mortem futurum ſecum. Quarta ratio: Ille, qui apparuit Sauli, dixit ei: *Quare inquietaſti me, vt ſuſcitarer?* Atqui Dæmon non potuit inquietare animam Samuelis: ea nempe in ſinu Abrahæ quieſcebat, quò Diaboli ius & poteſtas non pertingebat: quare quietem animæ Samuelis turbare Diabolus nequaquàm potuit. Quinta ratio: Si Saul legitimè conſulens Deum per ſomnia, & per ſacerdotes, non tamen meruit reſponſum à Deo vllum accipere: quomodò credibile eſt, ei impiè conſulenti Pythoniſſam, reſponſum dare voluiſſe Deum per maximum eius temporis Prophetã, ab inferis ad ſuperos mirabiliter reuocatũ? Atq; his prædicta opinio argumentis comprobatur.

Quinque rationes, quibus hæc opinio probatur.

Altera eſt, huic contraria, & multò probabilior ſententia, fuiſſe veram Samuelis animam, quæ tunc apparuit Sauli; exercente quidem Pythoniſſa artem ſuam magicam, ſed non eius artis virtute ac potentia, ſed imperio Dei ab inferis excitatam, quæ diſpenſatione diuina, Pythoniſſam & Saulum latente, oſtẽdit ſe aſpectibus iniqui regis, diuina eum ſententia percuſſura, vt impius rex, quæ poſt mortem ſupplicia impietati ſuę debita paſſurus erat, etiamnũ viuens, acerbiſſimo doloris ſenſu prægustaret. Ergò anima Samuelis apparuit quidẽ, dũ Pythoniſſa exercebat artem magicã, non tamen potentia illius artis ad apparendũ coacta, ſed Dei conſilio & poteſtate ad ſuperos eo tempore reuocata. Hoc ipſum docet nos B. Thomas in ſecũda ſecundæ q. 174. artic. 5. in reſponſione ad quartum, ita ſcribens: 48.

Altera ſententia probatur, quòd verè Samuelis anima apparuerit Sauli.

S. Thom.

DD 2 Anima

Anima Samuelis, voluntate Dei, euentum belli prænunciauit Sauli, Deo ſibi hæc reuelante. Nec obſtat, quod arte Dæmonum hoc dicitur factum: quia etſi Dæmones animam alicuius Sancti euocare non poſſint, neque cogere ad aliquid agēdum: poteſt tamen hoc fieri, vt dum Dæmon conſulitur, ipſe Deus per ſuum nuncium veritatem enunciet, ſicut per Eliam reſpondit veritatem nunciis regis Ochoziæ, *Lyranus. Thoſtatus. Caietanus.* qui mittebantur ad conſulendum Deum Accaron, vt traditur 4. Regum ca. 1. *Hæc S. Thomas.* Huius porrò ſententiæ probatores ſunt, & propugnatores Lyranus, & Thoſtatus, & Caietanus ſuper caput 28. primi lib. Regum. Immò etiam B. Auguſtinus, & S. Thomas, vt paulò infrà oſtendemus.

Quoniam autem verum intellectum & probabilitatem ſententiæ huius, optimè, ſimulque breuiſſimè declarauit Caietanus, è re viſum eſt fore verba eius hîc adſcribere. Antiqua, inquit, occurrit quæſtio, à priſcis etiam Doctoribus diſcuſſa, & adhuc ſub iudice manens, An vera fuerit anima Samuelis, quæ apparuit Sauli, an Dæmon ſub ſpecie animæ Samuelis. Et præcipua dubitandi ratio eſt, quia hunc Scriptura nominat Samuelem, clarè dicendo; *Et vidit mulier Samuelem:* idemque ſæpè repetit. Inde autem certum eſt, quod nulla incantationis ars extenditur ſuper animas Sanctorum. Verùm ſolutio eſt, quòd tam textui Scripturæ, quàm rationi quadrat, quòd verè fuerit anima Samuelis. Scripturæ quidem, quia & hîc Samuelem viſum eſſe dicit: & quia ille, qui apparuit, manifeſtè reſtatur ſe eſſe Samuelem, dicendo Sauli: *Quemadmodum locutus eſt Dominus in manu mea*, quod ſanè verificari non poteſt, niſi de vero Samuele. In libro quoque Eccleſiaſtici cap. 46. clarè dicitur, fuiſſe animam Samuelis, illis verbis; *Et poſt hæc dormiuit*, (Samuel) *& notum fecit regi, & oſtendit illi finem vitæ ſuæ.* Nec propterea ſequitur, quòd ars magica extenſa fuerit ad animam ſancti Samuelis: ſed quòd, quemadmodùm exercente Balaam incantationes ſuas, apparuit ei Deus non vi incantationum, ſed præoccupans & impediens incantationis effectum: ita exercente muliere incantationes ſuas, præoccupauit Deus mittendo animam Samuelis, & impediendo incantationis effectum. Nec mirum eſt, quòd Deus negauerit reſpondere Sauli interroganti ipſum per Sacerdotes, & Prophetas, & tamen reſponderit interroganti per Magos: quoniam & inuito Balaam, & regi Moab reuelauit, quæ vtrique diſplicebant, vt habes *Numr. 22.* in libro Numerorum, & ſimiliter non interrogatus à Saule, obtulit reſponſionem non quæſitam, & Sauli maximè diſplicentem. Obtulit autem & certam de futuris contingentibus, qualem Dæmon dare non potuiſſet, & hoc ad initium punitionis æternæ. Quod autem Samuel dixit Sauli: *Quare inquietaſti me, vt ſuſcitarer?* Verum dixit, quia occaſionaliter fecerat moueri ipſum de ſuo loco, & aſcendere ſuper terram, quamuis non efficaciter: quoniam ſolus Deus potuit efficaciter mouere animam Samuelis ad huiuſmodi apparitionem. *Hactenus ex Caietano.*

49. Huius autem ſententiæ duplex nunc mihi ſuppetit probatio. Et altera quidem *Duplex probatio huius ſententiæ. Locus 1 Regū, cap. 28.* probatio ducitur ex verbis diuinæ Scripturæ narrantis illam Samuelis apparitionem in primo libro Regum cap. 28. quo in loco diuina Scriptura memorat ea locutum eſſe Samuelem Sauli, quæ, niſi fuiſſet verus Samuel, vera eſſe non poſſent; vti eſt illud: *Faciet tibi Dominus ſicut locutus eſt in manu mea.* Et item illud: *Quare inquietaſti me, vt ſuſcitarer?* Deus autem locutus fuerat contra Saulem per manum veri Samuelis, non autem per Diabolum in ſpecie Samuelis: nec Diabolus inquietatus tunc fuerat, vt ſuſcitaretur. Non igitur quæ dicuntur eo loco, ad ſimulatum Samuelem aptari poſſunt, ſed belliſſimè quadrant ad verum Samuelem. Deinde, illa regula eſt generalis, & recta interpretandi Scripturam ſecundum literalem ſenſum, Germanum & proprium ſenſum literalem alicuius Scripturæ, cenſeri eum debere, quem verba propriè ſumpta reddunt: niſi fortè ſic accepta, facerent ſenſum

aut falſum,aut indecentem Scripturæ. Si autem in illo Scripturæ loco verba pro-
priè accipiantur , nihil abſurdi ſequitur , vt ex ſolutione contrariarum ra-
tionum pateſcet;propriè verò accepta,nonniſi ad verum Samuelem referri, & ap-
tari poſſunt.

Altera huius ſententiæ probatio,eaque fortior , petitur ex illo, quem ſuprà no- 50.
minaui Scripturæ loco,qui eſt in capite 46.libri Eccleſiaſtici : vbi hanc apparitio-
nem Samuelis factam Sauli narrat Scriptura his verbis:*Et poſt hoc dormiuit, & no-* *Locus Eccleſiaſtici,cap. 46.*
*tum fecit regi.*Significatur enim iſtis verbis,eundem illum Samuelem, qui dormie-
rat,id eſt,mortuus fuerat,notificaſſe regi,quæ ventura illi erant. At enim,qui mor-
tuus fuerat,erat verus Samuel;ergo verus item Samuel fuit, qui poſt mortem locu-
tus eſt Sauli. Deinde illud : *Exaltauit vocem eius de terra in Prophetia*, hunc habet
ſenſum:Aſcendens Samuel ex inferis ſuper terram, alta & clara voce,prophetauit
regi futura.Deus igitur Samuelem,etiam poſt mortem exaltauit & honorauit do-
no Prophetię,ſicut habuerat viuus:quod in Diabolum,vel ſpectrum Samuelis ve-
rè non competit. Præterea, in eo loco Scriptura ſex res memorat , ad præcipuam
commendationem , eximiamque laudem Samuelis pertinentes. Primò quidem *Sex res in laudem Samuelis.*
quòd Samuel verax & fidelis Propheta fuerit : tum quòd regiam gubernationem
conſtituerit in populo Hebræo,primumque regem inunxerit:ad hæc,quòd viderit *1.Reg. 10.*
Deum Iacob,id eſt,quòd Deus ſæpe illi apparuerit:deinde,quòd ipſo Deum oran- *Infrà 12.*
te,horrendis tonitruis & fulguribus cœlitùs miſſis,hoſtes perterrefacti,atque pro-
fligati ſint:præterea , quòd ante finem vitæ ſuæ in conſpectu regis & vniuerſi po- *Ibidem.*
puli, continentiam atque innocentiam ſuam mirè probauerit:ſextum & vltimum
fuit,quòd etiam poſt mortem prophetauerit Sauli , ventura illi. Si hoc igitur po-
ſtremum , ſimiliter vt priora quinque,pertinet ad laudem Samuelis ; ergò intelligi
debet de verò Samuele,non autem de imagine eius; alioquin ad laudem eius nihil
planè faceret.Denique,interpretatio huius loci Eccleſiaſtici de vero Samuele, pla-
na,& clara,& ſimplex,& verbis aptiſſimè inhærens, & propoſito Scripturæ maxi-
mè congruens videtur:contraria autem interpretatio videtur incongrua Scripturę,
& dura,& quodammodò violenta.

Hic autem locus Eccleſiaſtici, tam euidenter oſtendit veram animam Samuelis 51.
apparuiſſe Sauli,vt id negari non poſſit,ſi is liber pro Canonico & ſacro habeatur.
Audi beatum Thomam apertè hoc docentem in prima parte,quæſt. 89.articu.8.ad *S.Thomas.*
2.his verbis:de Samuele dici poteſt,quod ipſe apparuit per reuelationem diuinam;
ſecundum id,quod dicitur Eccleſiaſtici 46.quòd *Dormiuit,& notum fecit regi finem*
vitæ ſuæ : vel illa apparitio fuit procurata per Dæmones : ſi tamen Eccleſiaſtici au-
ctoritas non recipiatur propter hoc , quod inter canonicas Scripturas apud He-
bræos non habetur. Hæc beatus Thomas , quæ profecto S. Doctor mutuatus eſt,
ad verbum ex beato Auguſtino,qui in libro de cura pro mortuis gerenda,capit.15. *S. Auguſt.*
ſimilia ſcribit,hoc modo : Mitti quoque ad viuos aliquos ex mortuis , ſicut è con- *2. Corinth.*
trario,Paulus ex viuis in paradiſum raptus eſt, diuina Scriptura teſtatur. Nam Sa- *12.*
muel Propheta defunctus , viuo Sauli futura prædixit : quamuis nonnulli putent
non ipſum fuiſſe , qui potuerit magicis artibus euocari ; ſed aliquem ſpiritum
illius ſimilitudinem figuraſſe. Cùm tamen liber Eccleſiaſticus , quem Ieſus fi-
lius Sirach ſcripſiſſe traditur , & propter eloquij nonnullam ſimilitudinem Sa-
lomonis pronuntiatur , contineat in laude Patrum , quòd Samuel etiam mor-
tuus prophetauerit. Sed ſi huic libro , quia non eſt in Canone Hebræorum,
contradicitur , quid de Moſe dicturi ſumus , qui in Deuteronomio mortuus *Deuteron. vltimo.*
dicitur , & in Euangelio cum Elia , qui mortuus non eſt , legitur apparuiſſe *4. Reg. 2.*
viuentibus ? *Sic Auguſtinus.* Non igitur obſcurè ſignificant ſanctus Augu- *Matth.17.*

ſtinus,& B.Thomas,ſi liber Eccleſiaſtici,vt Canonicus & ſacer recipiatur,nō poſſe negari,verum Samuelem apparuiſſe Sauli.Loquuntur autem illi conditionaliter de auctoritate libri Eccleſiaſtici,non quòd ipſi de eius auctoritate dubitarent: ſed quia nec Hebræi eum reciperent,& reponerent in Canonem ſacrorum librorum, & quidam Catholicorum de eius auctoritate dubitaſſent.

52. *Solutio rationum contraria opinionis.* Reſtat vt quinque contrarias huic noſtræ ſententiæ rationes ſuprapoſitas diluamus. Primæ rationis ſolutio manifeſta eſt ex eo,quod ſupra dictum eſt, Samuelem non eſſe per Pythoniſſam euocatum efficaciter,id eſt, potentia magicæ artis, ſed tantùm,vt ita loquar, occaſionaliter, per occaſionem námque Saulis conſulentis Pythoniſſam,atque ipſius Pythoniſſæ exercentis artem ſuam magicam,fecit Deus aſcendere Samuelem,& apparere Sauli, ad maiorem videlicet gloriam Samuelis, ſimúlque acerbiorem ipſius Saulis pœnā.Illa igitur euocatio & apparitio Samuelis,à Deo facta eſt,Angelorum miniſterio.Secunda ratio, leuis eſt: verbum enim adorandi,nec in lingua Hebraica,neque in vſu ſacræ Scripturæ ſignificat tantùm adorationem latriæ ſoli Deo debitæ,ſed quamlibet venerationem, & cultum ſiue Deo,ſiue Angelis, ſiue hominibus,cum exteriori quadam corporis declinatione, ac demiſſione factum.Super qua re videat Lector: quæ latiùs diſputauimus in tertio tomo Commentariorum noſtrorum in Geneſim ſuper caput 18. ad numerum marginalem 7.& ſuper cap. 23. ad numerum 25. Tertia ratio ita ſoluitur: Verum fuit illud, quod Samuel dixit: *Cras tu, & filij tui mecum eritis:* licet enim apud inferos diuerſæ fuerint ſedes bonorum atque improborum, cùm in Euangelio legamus Luc. 16. Abrahā dixiſſe diuiti epuloni, inter ſe,atque ipſum, longiſſimū atque intranſibile chaos intercedere, cōmune tamen omniū erat mortuorū deſcendere ad inferos,ibíque detineri,licèt diuerſis in locis. Quapropter S. Aug. reſpōdens ad tertiā quæſt. Simpliciani, docet verba illa Samuelis non ad æqualitatē fœlicitatis, ſed ad ſimilem conditionem mortis referri debere. Eſt itáque illorum verborum hic ſenſus:Cras & non ampliùs eris inter viuos;ſed eris inter mortuos,& apud inferos,vbi ego ſum:tunc enim,vſque ad Chriſti Domini aduētum, & in ea loca deſcenſum, omnes tam boni, quàm mali,apud inferos,ſedibus licet diſcluſi detinebantur. Quartæ rationis ſolutio, ſit huiuſmodi: *Inquietaſti me,* dixit Samuel Sauli, pro eo,quod eſt,Feciſti,vt relinquerem locum meum,in quo cum aliorum Sāctorum animabus quietè maneo,nullo affectus doloris ſenſu. Vnūquodque enim quieſcit in ſuo loco naturali,& qui ſibi conueniens ſit: Locus autem inferorum, erat ante Chriſti aduentum,conueniens animabus Sanctorum ſecundum diuinam ordinationem.Saul autem inquietauerat Samuelis animam,(ſic intelligēdo verbum inquietandi,vt dudum expoſuimus)non efficaciter,ſed occaſionaliter; vt bene declarauit Caietanus in locis citatis. Quintæ denique rationis in promptu eſt ſolutio.Etenim Deus priùs nō reſpōderat Sauli,nec per Sacerdotes,nec per Prophetas,quòd indignus eſſet diuino reſponſo,& vt inde cognoſceret,deſpectū ſe à Deo, eſſe,& à facie eius proiectum.Poſteà verò reſpondit ei conſulenti Pythoniſſam,vt deteſtabilem eius impietatem Prophetica ſententia damnaret,per eum ipſum,cui dum viueret,nomine Dei imperanti obedire noluerat: idque Samueli proficeret ad inſignem gloriam,Sauli verò atrociorem afferret punitionem.

S. Auguſt. *1. Reg. 15.*

***

NONA

NONA DISPVTATIO.

An fuerint veri dracones, quos ex virgis ſuis fecere Magi Pharaonis.

SVPER ILLIS VERBIS:

Proiecerunt ſinguli virgas ſuas, quæ verſæ ſunt in dracones, ſed deuorauit virga Aaron virgas eorum. *Verſu 3.*

PERTRACTATIS ſuperioribus quæſtionibus, expeditus, & fa- 53.
cilis erit & huius, & ſuperioris diſputationis tractatus, atque explicatus. Magna quæſtio eſt, variis Doctorum in vtramque partem agitata ſententiis, An dracones illi, in quos Magi ſuas virgas conuerterunt, fuerint veri & naturales dracones, non ſecùs, quàm is, in quem virga Aaron mutata eſt: An potiùs fuerint tantùm ſimulachra quædam, & imagines draconum, qui à Dæmonibus in ſimilitudinem, modúmque draconum mouerentur? Quod autem de draconibus dicimus, de aqua item mutata in ſanguinem, & de ranis productis intelligi volumus. Multi, & antiqui, & graues ſcriptores arbitrati ſunt, dracones illos fuiſſe veros & naturales: hoc enim ſentit Theodoretus in quæſtione 18. in librum Exodi, hoc ipſum copiosè diſputat S. Auguſtinus in lib. 3. de Trinitate, cap. 7. & 8. & in lib. 83. quæſtionum, quæſt. 79. Auguſtinum verò tum alij Theologi ſcholaſtici, tum maximè S. Thomas ſequitur, affirmatè hoc tradens ſuper 24. caput Euangelij ſecundùm Matthæum, & in prima parte, quæſtione 114. artic. 4. Cui ſententiæ accedunt Lyranus, Thoſtatus, Burgenſis, & Caietanus: Cuius verba iuuat hîc apponere, quibus hanc ſententiam breuiter exponit, ſimúlque confirmat. Is enim ſuper hoc ſeptimum caput Exodi, declarãs verba illa Scripturæ; *Proiecerunt ſinguli virgas ſuas, quæ verſæ ſunt in dracones*: ita ſcribit: Non eſt vertendum in dubium, virgas Magorum verſas eſſe in ſerpẽtes: Scriptura enim eiſdẽ verbis vtitur narrando tranſmutationem virgæ Aaron, & tranſmutationem virgarum Magorum: verè enim mutatæ ſunt virgæ in ſerpentes, ſicut verè mutata eſt aqua in ſanguinem, & verè productæ ſunt ranæ. Quod ex eo quoque patet, quòd Magi impotentes fuiſſe dicuntur ad faciẽdum quartum ſignum: hæc enim impotẽtia teſtatur, quòd non ad apparentias, ſed ad res ipſas faciendas Magi operã dabant. Nec eſt impoſſibile, opera Dæmonum applicantium actiua paſſiuis, verti citò virgas in ſerpentes: nam videmus aërem verti in aquam, ſtatim cùm aqua frigida ponitur in phiala vitrea æſtiuo tempore, cùm apparet tãquam ſudor extra phialam. Interceſſit etiam multum temporis ſpatium à vocatione Magorum vſque ad proiectionem virgarum coram Pharaone: in quo tempore operabantur Dæmones diſponendo virgas per naturalia agentia, & ſic mutando, vt poſteà proiectæ ſtatim verterẽtur in ſerpentes: Et hoc tantò poſſibilius eſt, quantò naturalia agentia plus poſſunt, qua-

Fuiſſe veros dracones. *Theodoret.* *S. Auguſt.* *Lyranus.* *Burgenſis.* *Thoſtatus.* *Caietanus.*

tenus ſunt inſtrumenta ſubſtantiarum ſpiritualium, quàm poſſint propriis virtutibus, vt de motu cœli Philoſophi tradunt. *Hæc Caietanus.* *Philo.* Philo quoque in primo libro de vita Moſis, ita loquitur de ſerpentibus Magorum, quaſi fuiſſent veri, nec falſitatis eorum aliquam dat ſignificationem.

54. *Altera opinio, quòd nõ fuerint veri ſerpẽtes.* At enim, complures alij vetuſtatis & doctrinæ laude celebres, ſerpentes illos Magorum non fuiſſe veros, & naturales: ſed ſimulatos & apparentes, & artificio quodam Magico & diabolico, ſpectantium oculis imponentes, & cenſuerunt, & ſcriptis ſuis prodiderunt. *Ioſephus.* Ioſephus certè libr. 2. Antiquitatum, ait, illos ſerpentes Magorum in ſpeciem, ac ſimilitudinem verorum ſerpentium reptaſſe, reuerà tamen fuiſſe præſtigias, ſpecie veritatis, hominibus non admodùm cautis deceptionem facientes. *Iuſtinus Martyr.* Idem tradit ſanctus Iuſtinus Martyr in libro Reſponſionum ad ad quæſtiones Orthodoxorum, in Reſponſione ad quæſt. 26. hæc ſcribens: Quæ à Moſe facta ſunt miracula, quia edita ſunt diuina virtute, facta ſunt mutatione rei propoſitæ in naturam eius, quod efficiebatur: At, quæ à Magis, opera Dæmonum ſunt facta, ſpectantium oculis pręſtigias offundebant; vt qui ſerpens non eſſet, eum viderent quaſi ſerpentem; & non ſanguinem, quaſi ſanguinem, & non ranas, quaſi ranas. *Tertullianus.* Tertullianus in libro de Anima: Poſſunt, inquit, & ſolent Dæmones phantaſmata præſtare, & corpora fingere, quibus exteriores oculos circumueniant. Corpora enim videbantur Pharaoni & Ægyptiis, magicarum virgarum dracones: *Nyſſenus.* ſed Moſis veritas mendacium eorum deuorauit. Gregorius Nyſſenus. Qui ex virga Moſis, inquit, factus eſt ſerpens verè animatus, Magorum virgas, reuerà ligna, viſus *Græcus interpres.* autem deceptione ſerpentes, facilè deuorauit. Græcus interpres, qui citatur in Catena in Exodum, ſuper hoc loco, ait, illos ſerpentes Magorum, fuiſſe meras præſtigias, nihil verorum ſerpentium, præter ſpeciem & imaginem habuiſſe. Vulgò pu- *Ambroſius.* tatus Ambroſius in cap. 3. poſterioris Epiſtolæ ad Timotheum, ita ſcribit: Iannes & Mambres virtuti Dei, quæ per Moſen operabatur, commentitia æmulatione reſiſtere conati ſunt. Eiuſdem Pauli locum explanans auctor Commentariorum in *Hieronym.* epiſtolas Pauli, qui fert nomen B. Hieronymi: Sicut, inquit, illi Magi artis Magicæ præſtigiis Moſi obſtiterunt: ſic nonnulli argumentorum fallaciis, Chriſtianæ veritati ac ſimplicitati reſiſtere, atque illudere conantur. *Rupertus.* Rupertus libro 1. Commentariorum in Exodum, enarrans conuerſionem virgæ Moſis in draconem: Hoc, inquit, ſignum fecit Moſes tanquam Deus Pharaonis: quia, quòd ſolius diuinæ poteſtatis eſt, virgam inanimatam in verum animal conuertit, videlicet quia transformauit in colubrum, deuorauitque virgas Magorum, ſpeciè tantùm ſerpentes. Et rectè, illæ enim virgæ erant, quod fuerant, ſed per incantationes Ægyptiacas, & arcana quædam faſcinauerant Magi oculos hominum, vt virgæ viderentur eis ſpeciem habere draconum. Deuorari ergò, & non deuorare potuerunt, quæ deuoratrices eſſe videbantur, & non erant.

55. *Auctoris ſententia, eſſe probabilius fuiſſe illos veros dracones.* Equidem arbitror, neutram iſtarum opinionum vel teſtimoniis ſacræ Scripturæ, vel humanis rationibus euidenter ac neceſſariò aut probari, aut improbari poſſe: Videtur tamen aliquandò probabilior B. Auguſtini, & ſancti Thomæ ſententia. Primò, quia narrans Scriptura in hoc capit. 7. quæ fecit Moſes, atque Magi, iiſdem planè verbis, eodemque modo narrat, virgam Aaron verſam eſſe in draconem, & indè virgas Magorũ in dracones eſſe mutatas: Si igitur ille ſerpẽs Aaron, fuit verus ſerpẽs, ſimiliter etiã ſerpẽtes Magorũ veri ſerpẽtes fuiſſe vidẽtur. Ibi quoq; dicitur, quòd virga Aarõ deuorauit virgas Magorũ, id eſt, ſerpẽs ex virga Aarõ factus, deuorauit ſerpẽtes factos ex virgis Magorum: non diceretur autẽ ſerpẽs Aarõ deuoraſſe ſerpẽtes Magorũ, niſi fuiſſet illi veri ſerpẽtes. Deinde infrà c. 8. Exodi traditur, Magos defeciſſe in tertio ſigno, nec potuiſſe producere ciniphes: ex eo igitur ſatis intelligitur,

telligitur, verè, ac non in ſpeciem tantùm priora duo ſigna eſſe à Magis facta: alioqui etiam in ipſis defeciſſent. Adhæc, ſi non fuiſſent veri ſerpentes, Moſes retexiſſet illam fallaciam, quò planiùs veritas diuini operis cognoſceretur, atque coleretur, falſitas verò magici & diabolici operis conuinceretur, atque confutaretur. Præterea, credendum eſt, Dæmonem omnes vires ſuas contuliſſe ad reſiſtendum Moſi, & vt demonſtraret, ſe per Magos ſimilia opera poſſe facere. Cùm igitur veros ſerpentes poſſet vel producere per cauſas naturales, vel iam productos aliunde latenter præſentare oculis Pharaonis & Ægyptiorum: hoc potiùs feciſſe eum putandum eſt, quàm ſimulatis & fictis ſerpentibus vti voluiſſe: præſertim cùm vereri poſſet, ne fraudem & fallaciam detegeret Moſes, magna cum ignominia, & ludibrio Magorum, & ipſius Dæmonis. Poſtremò, Scriptura vocat ſimpliciter & præcisè ſerpentes: & ex nulla circunſtātia narrationis Scripturæ colligi poteſt, eos non fuiſſe veros ſerpentes: nec repugnat, eos fuiſſe veros, ſiue productos à Dæmone, vt diximus, ſiue aliunde, modo inuiſibili, in eum locum allatos, & oculis ſpectantium expoſitos. Ex his igitur apparet & extat, probabilius eſſe, illos fuiſſe veros ſerpentes, quàm ſimulatos, & fictos.

DECIMA DISPVTATIO.

Quo modo facti ſint ſerpentes illi Magorum.

QVI putarunt, ſerpentes illos non fuiſſe veros, ſed tantùm inania quædam ſerpentium ſimulachra, duobus modis fieri potuiſſe docent, vt Magi tales ſimulatos ſerpentes oculis ſpectantium exhiberent. Vel enim nulla facta eſt mutatio in virgis Magorū, nihilque eis additum vel demptum eſt, ſed tantùm in ſenſibus eorum, qui ſpectabant, intrinſecùs facta eſt mutatio & ludificatio, ita vt viderentur ſibi in illis virgis cernere ſerpentes: Nam quod violentia & malignitate morbi vſu venit phreneticis ob conturbationem ſpirituum ſenſitiuorum, & ſpecierum ſenſibilium in illis inhærentium, vt multa illis videantur eſſe præſentia, quæ non ſunt, & talia eſſe, qualia nō ſunt: idem opera Dæmonum effici poteſt, commouentium ſpiritus ſenſitiuos, & conformantium ſpecies ſenſibiles ad repræſentandum id, quod ipſi volunt. Vel altero modo potuit id fieri, vt Dæmones virgis illis affingerent formam & figuram ſerpentium, & in illis motum, qualis eſt verorum ſerpentium, efficerent. Vtrumque hunc modum, quo Dæmones mira quædam faciunt, non verè, ſed tantùm apparenter, tradit S. Thomas in prima parte, quæſt. 114. artic. 4. Altero igitur iſtorum duorum modorum factum eſt à Magis illud ſerpentium ſpectaculum. Sed quia nos ſuperiori diſputatione concluſimus, tanquàm probabilius, fuiſſe illos naturales, atque veros ſerpentes, iſtos duos modos nunc miſſos faciamus. 56. *S. Thomas.*

Qui autem cenſent, illos fuiſſe veros ſerpentes, duobus item modis declarant, quemadmodùm ſubitò illi fuerint exhibiti à Magis. Et vnus quidem modus eſt, vt tunc Dæmones, qui Magis aderant, & auxiliabantur, virgas illas Magorum, ſtatim vt proiectæ ſunt in terram, conuerterint in veros ſerpentes, applicando 57. *An fuerint tunc generati ſerpentes ex virgis.*

Digitized by Google

videlicet illis inuiſibiliter certa quædam agentia naturalia, nobis quidem ignota, Dæmonibus tamen exploratiſſima, & ad generandos ſerpentes potentiſſima, & efficaciſſima. Hunc modum tenet Caietanus in hoc loco, ſecutus plures alios auctores: qui tamen modus nec Lyrano placet, nec Thoſtato, nec mihi ſanè ſit admodũ veriſimilis. Equidẽ, non fuiſſe tunc productos illos ſerpentes, poſſum argumentari ad hunc modum. Certum eſt, Dæmones non potuiſſe immediatè ex virgis producere illos ſerpentes, vt ſuprà oſtenſum eſt, ſed tantùm mediatè, adhibendo nimirum naturales cauſas ſerpentium productiuas. Certum quoq; eſt, nullum agens naturale poſſe ſubitò producere formam ex materia non antè idoneè præparata. Certum item eſt, diuerſas formas, exigere diuerſas materiæ præparationes: & quò formæ ſunt nobiliores, eò plures, atque operoſiores præparationes depoſcere, maior enim præparatio ſit materię, ad accipiendam formam mixti, quàm ad formam elementi, & maior etiam ad formam animalis perfecti, quàm vel ad formam plantæ, vel imperfecti animalis. His poſitis, quæ ſecundum Philoſophiam negari nullo modo poſſunt, quæramus, an Dæmones immediatè ſerpentes illos produxerint ex virgis? At materia virgæ, eſt admodum remota & aliena accipiendę formæ ſerpentis. Si dicatur, non immediatè ex virgis illis productos eſſe ſerpentes, ſed variis anteà tranſmutationibus præmiſſis: At qui tot & tã variæ tranſmutationes, quibus opus erat vt virgę transformarẽtur in ſerpentes, tam breui illo tempore fieri nequaquam potuerunt: ſtatim enim vt Magi proiecerunt virgas in terram, apparuerunt ſerpentes. His adde, quòd natura nõ poteſt ſtatim producere ſerpentẽ cuiuſcunq; magnitudinis, ſed primò paruũ & inualidũ, qui poſteà creſcẽs & adoleſcens ad perfectionem veniat: Serpentes autem illi Magorum, vel, vt vocat Scriptura, dracones, ſtatim apparuerunt magni & perfecti, ęquales vtique virgis, alioqui non eſſet viſum, mutatas eſſe virgas in ſerpentes.

Caietani opinio diſcutitur.

58. Caietanus, vt vim huiuſce argumẽtationis, ab ipſo, vt arbitror, præuiſam effugeret, duo reperit effugia: Vnũ effugiũ eſt huiuſmodi: eo tẽpore, quod effluxit, dum Pharao vocauit Magos, & ipſi ad eum venerunt, Dęmones vltimã diſpoſitionem pro generanda forma ſerpentis, induxerunt in illas virgas, atque ita cùm virgę in terram proiectę ſunt, ſtatim potuerunt generari ſerpentes, quòd in virgis fuiſſet vltima diſpoſitio formę generandę, qua diſpoſitione poſita in materia, immediatè generatur forma. Sed hoc effugium, vel refugium, infirmum, atque intutum eſt. Etenim vltima diſpoſitio, & proxima generationi ſerpentis, non potuit eſſe in virga, manente forma & figura virgę, ſed anterioribus aliquot factis tranſmutationibus, oportuit exteriorem virgæ formam, & figuram eſſe corruptam antequàm induceretur proxima diſpoſitio formæ ſerpentis generandæ. Quid, quòd cùm illi fuerint dracones, id eſt, perfecti in genere ſerpentis, non potuerunt aliter, quàm ex proprio ſemine generari. Alterum effugium Caietani eſt hoc: Licet agens naturale, propria virtute non poſſit ex virga, & ſubitò generare ſerpentem: attamen, vt ſit inſtrumentum ſpiritualis ſubſtantiæ, vel Angeli, vel Dæmonis, poteſt id facere: quemadmodùm per lumen cœli, multa generantur, nobiliora non ſolùm lumine, ſed ipſo cœlo, ea vtique ratione, vt lumen & motus cœli ſunt inſtrumentum intelligentiæ mouentis cœlum. Verum neque hoc perfugium ſatis eſt firmum & ſecurum. Nam licet agens naturale, vt eſt inſtrumentum vel hominis, vel Angeli, vel Dæmonis, poſſit facere aliquid vel citiùs, vel meliùs, quàm propria virtute faceret: non ob id tamen poteſt, ex qualibet, & in qualibet materia immediatè effectum ſuum producere: nec poteſt formã generare nõ antè præmiſſis eius propriis diſpoſitionibus: nec generare formam poſteriorem, non antè producta priori. Inter formas enim, & inter formarum diſpoſitiones eſt ordo quidam naturaliter immutabilis,

bilis,qui nec à Dęmone, nec ab Angelo,ſed à ſolo Auctore naturæ mutari poteſt.

Reſtat igitur alius quidam modus,quo,probabiliter cogitari poteſt, Magos,vbi 59.
proiecerunt virgas,earum loco ſerpentes exhibuiſſe oculis ſpectantium. Dæmones enim,non aduertentibus,qui ſpectabant, virgas à Magis proiectas in terram, ſubitò è conſpectu eorum,qui aderant,latenter abſtulerunt,& in earum loco veros ſerpentes,& mole æquales ipſis virgis,non quidem tunc ibi generatos,ſed vel ante præparatos,vel aliundè tunc celerrimè allatos, intuentium oculis ita ſubiecerunt,vt virgæ in ſerpentes viderentur eſſe conuerſæ. Hoc modo defendimus, illos fuiſſe veros ſerpentes,ſicut in ſuperiori Diſputatione probatum eſt. Nec tamē dicere cogimur eos ſerpentes fuiſſe tunc generatos ex virgis, ne vrgeamur & premamur iis incommodis,quibus obnoxios eſſe docuimus iſtius opinionis probatores.Enimuerò,id omninò dicendum videtur de prodigio ſanguinis,quod fecerunt Magi:neque enim ipſi potuerunt per vlla agentia naturalia,ſanguinem immediatè generare ex aqua,ſicut fecit Moſes diuina virtute:verus namque ſanguis,nec alibi generari poteſt, quàm in animali,nec aliter, quàm virtute animæ,& per calorem naturalem,qui eſt in animali. At enim,vnum quid eſt,quod huic ſententiæ videtur officere:Scriptura enim ait hoc loco,virgas Magorum eſſe verſas in dracones:at ſi non ſunt generati dracones ex illis virgis, ſed aliundè illuc allati,non poteſt verè dici,virgas eſſe conuerſas in dracones.Sed reſpondendum eſt,Scripturam id dixiſſe,non quod ita fuerit ſecundum veritatem,ſed quia ita videbatur, & ſpectantium iudicio putabatur.Hac etiam ratione legimus,Geneſ.18.tres illos Angelos, qui apparuerunt Abrahæ,ſimpliciter appellari viros,& dici pedes eorum lauiſſe Abraham,eóſque manducaſſe:cùm tamen nihil horum propriè verum fuerit, ſed tantùm in ſpeciem,& ſecundum exiſtimationem hominum. Neque verò hæc obiectio nos propriè vrget,ſed communiter pertinet tum ad eos: qui cenſuerunt,non fuiſſe illos veros ſerpentes:ſic enim non eſt verum, virgas eſſe conuerſas in ſerpentes:tum etiam ad Caietanum,quippè qui vult illas habuiſſe vltimam diſpoſitionem pro forma ſerpentis,quando à Magis proiectæ ſunt in terram : ſic enim non poterant eſſe veræ virgæ,vt ſuprà oſtendimus,ſed habere tantùm ſpeciem & figuram virgæ.Quare ſecundum Caietanum,nec Magi proiecerunt veras virgas, nec veræ virgæ tunc conuerſæ ſunt in ſerpentes.

Auctoris ſententia, quæ eſt Lyrani & Thoſtati.

An virgæ Magorum verè ſint conuerſa in ſerpentes.

VNDECIMA DISPVTATIO.

Cur Deus ſit paſſus, Magos facere ſigna & prodigia, ſimilia miraculis Moſis.

MIRVM videri poſſet,permiſiſſe Deum, vt Magi, qui contradicebant 60.
Moſi,ſigna facerent,ſimilia miraculis Moſis: cùm ea res & diuinam virtutem,quæ per Moſen operabatur,obſcurare videretur: & Pharaonis animum in perfidia & inobedientia magis obſirmatum & obſtinatum redderet. . Ad hanc quæſtionem breuiſſimè reſpondens in homilia

S.Chryſoſt. 46. ſuper Acta Apoſtolorum, B. Chryſoſtomus ita ſcribit: Non doleamus, quòd multæ ſint ſectæ, & multi pſeudochriſti veritatem obſcurare conantes, ſed illa magis fulget, manifeſtaq; fit vbique. Hoc, etiam tempore Prophetarum euenit, fuerunt enim tunc plures pſeudoprophetæ: verùm ex illorum comparatione, veri Prophetæ illuſtriores fuerunt. Etenim morbus ſanitatem magis demonſtrat, & tenebræ lucem, & tempeſtas tranquillitatem. Non poſſunt dicere Græci, quòd Prophetæ & Apoſtoli, impoſtores & Magi fuerint, cùm iſtud genus hominum maximè contrarium illis fuerit, & ab illis confutatum & redargutum. Hoc etiam Moſi contigit. Permiſit Dominus aliquid Magis contra Moſen, ne Magus putaretur eſſe Moſes. Per miſit, Magorum exemplo diſcere omnes, quantùm ars magica imponat ſenſibus: ſed non permiſit vltra eos progredi, ne ab illis deciperētur homines, ſed ipſimet ſe victos eſſe à Moſe confeſſi ſunt. Nihil nobis nocent impoſtores, ſed meliores potiùs reddunt, ſi quis rectè conſideret. *Hæc Chryſoſtomus.*

61. *Theodoret.* Verùm propoſitam quæſtionem pleniùs, atq; enucleatiùs tractauit Theodoretus, ponēs hanc ipſam quæſtionem, quæ eſt decima octaua inter quæſtiones eius in librum Exodi, his verbis: Ad quid permiſit Deus incantatoribus, eadem facere, quæ Moſes? cui quæſtioni reſpondens, Reperiuntur, inquit, etiam nunc quidam homines impij, dicere audentes, Moſen prodigia illa feciſſe arte magica. Quamobrem Deus conceſſit tunc incantatoribus, vt quædam facerent ſimilia eorum, quæ faciebat Moſes, quò magis vtrotumque diſcrimen pateſceret. Mutabant illi quidem virgas in ſerpentes, ſed virga Moſis, virgas illorum deuorabat. Mutabant illi aquam in ſanguinem: ſed ſanguinem in priorem aquæ naturam reducere non poterant. Produxerunt illi ranas: ſed moleſtiam, & incommoda ranarum Ægyptiis auferre non poterant, ſicut fecit Moſes. Conceſſit itaque Deus incantatoribus huiuſmodi facere, vt etiam per ipſos caſtigaret Ægyptios: non tamen conceſſit illis, vt illatam vltionem & calamitatem auferre poſſent. Nā dum à Deo punitetur rex Ægyptiorum, non fuit Deus contentus plagis per Moſen illatis: ſed inſuper præcepit incantatoribus vltionē augere. Quaſi diceret Regi: Quia puniri te delectat, tuorum etiam ſeruorum opera te caſtigabo, & grauiùs plectam. Sed cùm videret, regem ob id vehementiùs indurari, Magorum illorum facultatem cohibuit, vt qui maiora animalia, vt ſunt ranæ, anteà produxerant, crābronem minutulū producere nō poſſent, ſed plagam illam, eſſe digitum Dei confiterentur. Prætereà, Magorum corpora puſtulis afflixit, vt tum illi, tum fatuus eorū rex, euidenter cognoſcerēt, quòd non ſolùm plagas à Deo immiſſas auferre non poſſent, ſed etiam ipſi cum reliquis plecterentur. Impudentiſſimum igitur mendacium eſt dicere, Moſen artibus magicis prodigia illa perpetraſſe: cùm contrà Magi clamarēt, ſigna illa, virtutis eſſe diuinæ. Si enim erat imaginarium, quod per Moſen gerebatur, illos quoque ſimiliter effingere oportebat, & artificij ſui ſocium conuincere: at verò diſertè confitentur, hoc eſſe digitum Dei. *Hactenus ex Theodoreto.*

62. *Auctoris reſponſio.* Sed nos eidem quæſtioni paulò explicatiùs & diſtinctiùs reſpondeamus, complures cauſas afferentes, cur paſſus ſit Deus Magos ſimilia facere miraculis Moſis. Prima cauſa: Voluit Deus palam facere, ſemper veritatem, ac pietatem fuiſſe multis obnoxiam contradictionibus, ſpeciem veritatis & pietatis præ ſe ferentibus. Hanc cauſam indicauit ſanctus Paulus capite tertio poſterioris epiſtolæ ad Timothæum, de iſtis Magis Pharaonis loquens: *Quemadmodū*, inquit, *Iannes & Mambres reſtiterunt Moſi: ita etiam hi reſiſtunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem.* Quæ verba explanans vulgò putatus Hieronymus in Commentario illius epiſtolæ: Sicut, ait, illi Magi, artis magicæ præſtigiis reſtiterunt Moſi, ſic nonnulli argumētorum fallaciis, Chriſtianæ veritati, ac ſimplicitati obſiſtere, atque illudere conantur.

conantur. Huiuſmodi autem contradictiones veritatis & pietatis, ſi quis memoria
repetat prǽterita, reperiet ab initio vſque mundi fuiſſe. In cœlis Lucifer, eiúſque
aſſectatores talem contradictionem excitarunt aduerſus Deum, repugnātibus Mi- *Apoc.12.*
chaële, & ſanctis Angelis. In terris ſtatim poſt creatum hominem, improbitas
Caini contradixit innocētiæ Abel: & poſteà Iſmaël Iſaaco, Eſau Iacobo, Ioſepho *Geneſ.4.*
fratres eius, Dathan & Abirom Moſi & Aaron, Pſeudoprohetæ veris Prophetis. *Infrà 21.*
In nouo Teſtamento Apoſtolis Simon Magus, & Chriſtianæ diſciplinæ prędica- *Infrà 27.* *Infrà 37.*
toribus Philoſophi, & Magi, & Hæretici obnixè reſtiterunt. Secunda cauſa: vt *Num.16.*
hoc exemplo aliiſq; ſimilibus innoteſceret, quàm ſit verum, quod dici ſolet, Dæ- *Dæmon ſimia Dei.*
monem eſſe veluti ſimiam Dei. Is enim, quàm initio affectauit Dei ſimilitudinem, *Iſaiæ 14.*
neq; in cœlo aſſequi potuerat, eam poſteà in terris omni tempore per inſipientiam
hominum adipiſci conatus eſt. Deus habet veros Prophetas: & Dæmon Pſeudo-
prophetas habet: Deus varios ordines religioſorum hominum inſtituit, vbi prę-
cipua quadam, eximiáque ſanctitate coleretur: & Dæmon plures ſectas hominum
inſtituit, vt ab inſipientibus hominib. ſuperſtitiosè coleretur. Deus vera miracula
facit ad conteſtandam, & comprobandam veritatem. Dęmon ad perſuadendam
falſitatem, ſimilia in ſpeciem veris miraculis operatur. Atque huius quidem diabo-
licæ ambitionis luculentum fecit exemplum concertatio hæc Magorum Pharao-
nis cum Moſe. Tertia cauſa: Vt ex tanta Magorum repugnantia, & cōtentione cum
Moſe liquidò appareret, Moſen non eſſe Magum, ſi enim Magus fuiſſet, Magorum
vtique fuiſſet amicus & familiaris Dæmonis: cui tamen maximè contrarius erat,
eius fraudes detegens, & ab eius cultu deceptos homines deducens. Denique lex
ipſa Moſis, toties & tam ſeuerè damnans, & puniens Magos, ſatis oſtendit, alieniſ-
ſimum fuiſſe Moſen ab omni magica ſuperſtitione, idque ipſum cōfeſſi ſunt Magi
hoſtes eius, opera eius non Dęmoni, ſed digito Dei aſſignantes. Conſimili profectò
ratione Dominus noſter, vt refert Matth. c. 12. argumentatus eſt in Phariſæos, ſe
non eiicere Dęmonia in principe Dęmoniorum, ſed in digito Dei, vt expreſsè dixit
Lucas c. 11. Quarta cauſa: Huiuſmodi Magorum ſigna facientium, exemplo, voluit
Deus fideles ſuos admonitos eſſe & cautos ne turbarentur, aut ſcandalizarentur *Matt. 24.*
ſignis & prodigiis impiorum hominū, quaſi illa eſſent miracula, & diuinę virtutis
teſtimonia. Hinc enim apertè cognoſcitur, multa videri miracula, quæ non ſunt, &
proprium eſſe Diaboli transfigurare ſe in Angelum lucis, & ad circumueniendos *2.Cor.11.*
mortales, ſimulare prophetiam & miracula, & alia, quæ ſunt dona Dei ſupernatu-
ralia. Quinta cauſa: Id quoque permiſit fieri Deus, ad tentandā exercendamq;, ac
probandā fiduciam, & conſtantiam, & pietatē non ſolùm Moſis & Aaron: ſed He- *Locus Deuteron. c. 13.*
bręorum, tanta Magorum ſigna cernentium: num propter hæc in fide diuinorum
promiſſorum, & veri Dei cultu deficerent, aut titubarent. Deus ipſe, poſt illud cer-
tamen Magorum cum Moſe, prædixit Hebręis, vt legimus Deuteronomij 13. ſuo
permiſſu, venturos pſeudoprophetas, ſigna & portenta facientes, vt ea ratione tē-
tentur, atque explorentur Hebręorum animi, num ſyncerè, ac perſeueranter Deum
ſuum colant & diligant: & Dominus noſter apud Matthæum, c. 24. loquens de die
iudicij: *Surgent*, inquit, *pſeudochriſti, & pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna &
prodigia, ita vt in errorem inducantur (ſi fieri poteſt) etiam electi.* Sexta & vltima cauſa:
Permiſit Deus Magos facere illa ſigna, in maiorem Pharaonis indurationē, ſic eius
peccatis exigentibus, vt eo magis, magiſque indurato, plura Deus, & mirabiliora
faceret opera quibus omnipotentiam ſuam declararet, atque Ægyptios vehemen-
tiùs affligeret, animos verò Hebræorū validè firmaret, & multiplici ſolatio in tan-
tis eorū malis recrearet. Solet enim Deus multa facere per ſe bona, è quibus tamē
homines improbi occaſionē capiunt grauiùs peccandi, & in peccando perſeuerādi.

> *An propter ſigna Magorum, excuſabilis fuerit iniquitas, atque inobediētia Pharaonis.*

63. Quærat aliquis,num Pharao excuſabilis fuerit,videns Magos ſuos ſimilia facere Moſi,quòd ei,tanquam legato Dei credere,atque obedire noluerit. Reſpondēdum eſt,Pharaonem fuiſſe prorſus inexcuſabilem:multa enim vidit in illa concertatione Magorum & Moſis,quæ demonſtrabant euidenter, Moſen multò eſſe ſuperiorem,& potentiorem Magis: nec arte magica,ſed virtute diuina operari. Omitto nunc quædam verorum,& falſorum miraculorum diſcernicula,quæ licet veriſſima ſint,ſunt tamen obſcura & incognita hominibus:vt quòd vera miracula fiant virtute Dei:falſa,Dæmonis: quòd illa omnem creatæ naturæ poteſtatem excedant: hæc,minimè:quòd illa bono conſilio & fine,ad gloriam Dei, & vtilitatem hominum fiant:hæc,malo conſilio,& fine:illa,piè ſanctéque fiant:hæc improbè, ac ſuperſtitioſè.Huiuſmodi miraculorum diſcrimina,vt occulta & ignota hominibus, ad præſens omitto:illa tantùm commemoro,quæ conſpicua erant,& in ipſos oculos incurrebant:quæ rex & Ægyptij nec negare poterant, nec ignorare. Magi fecerunt quidem ſerpentes:ſed ſerpens Aaron deuorauit eos:fecerunt item ranas,ſed moleſtias & incommoda ranarum,quibus affligebantur Ægyptij,auferre non potuerunt.Cumq; maiora feciſſent,permiſſu Dei,eo tamen prohibente,minora facere,id eſt,ciniphes producere non potuerunt:quod adeò Magi demirati ſunt, vt eo maximè cognouerint,Moſen diuina virtute operari.Nec ſolùm Magi plagas illatas Ægyptiis auferre nō potuerūt,ſed ne à ſe quidē illas arcere valuerūt. Nec ſanè Pharao maius aut deſiderare,aut habere potuit teſtimoniū diuinæ virtutis per Moſen operantis, quàm ſuorū Magorū,vel inuitis expreſſam, confeſſionē,teſtantium digitum eſſe Dei,qui per Moſen operabatur.Sedenim quod tunc accidit Pharaoni,idem poſteà contigit Synagogæ. Dæmones palàm confitebantur, Ieſum eſſe Filium Dei,& ipſum Chriſtum:at proceres Synagogæ, Phariſæos dico, & Scribas,& Sacerdotes,non ſolùm id credere noluerunt,ſed propter ipſa Chriſti miracula,magis etiam in eius odio,ſuáque perfidia obfirmati ſunt. Verè igitur in huiuſmodi homines quadrat,quod dixit B.Paulus, & ſuprà partim à nobis commemoratum eſt: *Quemadmodum*,inquit,*Iannes & Mambres reſtiterunt Moſi,ita & hi reſiſtunt veritati,homines corrupti mente,reprobi circa Fidem:ſed vltrà non proficient: inſipientia enim eorum manifeſta erit omnibus,ſicut & illorum fuit.*

DVODECIMA DISPVTATIO.

Quæ eſt Generalis diſſertatio de plagis Ægypti.

IN hoc ſeptimo capite Moſes incipit enarrare plagas, à Deo illatas Ægyptiis:quarum primam hîc memorat,cæteras ſequentibus capitibus vſque ad duodecimum.Sunt porrò quædam cōmunia omnium plagarum: ſunt item alia permulta ſingularum plagarum propria: primùm igitur de illis, tum de his dicendum.In hac diſputatione

tracta

Digitized by Google

tractabimus quæ ſunt communia, redigentes ea ad ſeptem quæſtiones: harum prima erit de numero plagarum, ſecunda de loco, tertia de tempore, quando factæ ſunt, quarta de tempore, quandiu durarunt, quinta de cauſa efficiente, ſexta de fine, ob quem factæ ſunt, ſeptima, an illæ plagæ contigerint omnibus tunc in Ægypto verſantibus.

Quæritur itaque primo loco, quot fuerint illæ plagæ, an tantùm decem, an verò plures. 64. *An tantũ decem fuerint plagæ.* Moſes certè in hoc libro Exodi, decem tantùm plagas commemorat. quarum prima fuit aquarũ conuerſio in ſanguinem: ſecunda, productio ranarum: tertia, ciniphum: quarta, muſcarum: quinta, peſtis & interitus animalium: ſexta, veſicæ turgentes, & vlcera tam in hominibus, quàm in animalibus: ſeptima, tonitrua, grando, & fulmina: octaua, locuſtæ: nona, triduanæ tenebræ: decima, cædes primogenitorum. Has, vt dixi, plagas tantùm commemorat Moſes, nõ vtique omiſſurus, ſi quæ, præter has, fuiſſet alia. At enim B. Auguſtinus ſuper Pſalmum *S. Auguſt.* 77. in quo, ſicut etiã in Pſalmo 104. Ægypti plagæ recenſentur, plures fuiſſe, quàm decẽ, plagas illas arbitratur. Etenim in Pſalmo 77. inter plagas Ægypti numerantur tres non commemoratæ in libro Exodi. *Tres loci Pſal. 77.* Prima quidem declaratur illis verbis: *Dedit ærugini fructus eorum.* Secunda illis: *Occidit moros eorum in pruina.* Tertia illis: *Et dedit poſſeſſiones eorum igni.* Moſes enim in libro Exodi, inter plagas Ægypti nec æruginis, nec pruinæ, nec ignis meminit. Verùm mihi probabilius fit, *Auctoris ſententia.* decem tantùm fuiſſe plagas, ſicut habet communis Doctorum ſententia, & tres illas memoratas Pſalmo 77. non eſſe diuerſas ab illis, ſed ad eas reduci debere. Nam illic pro (ærugine) vocabulum Hebræum *(haſil)* ſignificat bruchum, ſpeciẽ *Euthym.* locuſtæ, & ita vertit ex Hebræo Hieronymus & Aquila, teſte Euthymio ſuper eo Pſalmo, & ipſemet Latinus interpres poſteà in Pſalmo 104. itidem tranſtulit: ſic enim habet: *Dixit & venit locuſta, & bruchus, cuius non erat numerus.* Quare plaga illa æruginis, pertinet ad octauam plagam locuſtarum, quam narrat Moſes. Plaga verò pruinæ, pertinet ad ſeptimã plagam grandinis: pro pruina enim vox Hebræa *(Hanamal)*; vt notauit Genebrardus ſuper eo loco, ſpecies eſt grandinis, & vehementioris, *Genebrar.* quaſi lapis quidam gelatus, ſeu conglaciatus. Illa demum plaga ignis, ad eandem ſeptimam plagam pertinet: ſiquidem narrat Moſes, ſimul cum grandine mixtum cecidiſſe ignem, magnámq; vim fulminum; quorũ incendio, & irẽ grãdinis ictu, omnia, quæ in agris erant, vaſtata & conſumpta ſunt. Extra hunc porrò numerum decem plagarũ, cenſeri debet maxima omnium plaga illa, ſubmerſionẽ dico Ægyptiorum in mari Rubro: hæc enim accidit, iam emiſſis ex Ægypto Hebræis, illæ verò factæ ſunt, vt ex Ægypto emitterẽtur. Sciat Lector eaſdẽ has plagas memorari in Pſ. 77. & 104. ſed nec ordine recto, nec iuſto numero: nã in Pſ. 77. omittuntur tres, tertia, ſexta, & nona, in Pſ. 104. tacitę prętereũtur duę, quinta & ſexta.

Sed cur Deus decem plagis ferire voluit Ægyptios, & non pluribus, aut paucioribus? 65. *Cur fuerũt tantum decem plagæ. Philo.* Reſpondet Philo, lib. 1. de vita Moſis, denarium eſſe numerum perfectum, & terminum numerorum: nam vltra eum, non adiiciuntur noui numeri, ſed priores repetuntur: quò fit, vt donet & perfectionẽ, & conſummationẽ. Denario igitur plagarum numero ſignificatum eſt, illam Dei animaduerſionem vſquequaque fuiſſe plenam & perfectam: Sicut improbitas Aegyptiorũ erat conſummata: & itẽ afflictio & vexatio Hebræorum in Aegypto, erat ad ſummum perducta. Fuiſſe autem illã Dei animaduerſionem in Aegyptios vſquequaque plenam, ſi quis attendat animũ ſiue ad ea, per quæ: ſiue ad ea, in quibus puniti ſunt Aegyptij: ſiue ad terminũ & finem punitionis, planè intelliget. Puniti namque ſunt Aegyptij per omnes fermè creaturas: Primò, per elementa, terram, aquam, aërem & ignem: tum per mixta inanimata, vt per grandinem & ſanguinem: deinde per animalia, vt ranas, muſcas,

ciniphes,locuſtas:adhæc per cœli aſtra,vt per tenebras triduanas.Puniti etiam ſunt
per homines,vt per Moſen & Aaron:& per Angelos,vt traditur in Pſalmo 77. &
principaliter per ipſum Deum , qui illius vindictæ princeps auctor fuit.Præterea
puniti ſunt in bonis omnibus,quæ chariſſima eis erant,hoc eſt, in fructibus atque
omnibus,quæ generantur in agris:& in animalibus, in ſuis filiis primogenitis : in
domeſtica etiam ſupellectile auri atque argenti,aliarúmque rerum pretioſarum:ac
demum in corporibus ſuis:propter fœdiſſima & acerrimi doloris vlcera.Per om-
nes quoque ſenſus puniti ſunt:in viſu per denſiſſimas tenebras trium dierum , &
monſtrifica & terrifica ſpectra,quæ ſubinde illis ſeſe oſtentabant,vt traditur libro
Locus Sapientiæ cap. 17. Sapientiæ,cap.17.In guſtu per potum cruentę aquę,& cruciatum ſitis.In odoratu,
ob terrum odorem ex ranis & vlceribus.In tactu,per dolorem vlcerum,&morſum
ciniphum.In auditu propter horrenda tonitrua.In ſenſu autē interiori, atque ima-
ginatione,per incredibilem mœrorem animi,ac multiplicem terrorem. Poſtremò
animaduerſio hæc completa & conſummata eſt , cùm Ægyptij Hebręos , quos
abire permiſerant,immò compulerāt:denuò hoſtiliter inſectati, in mari rubro de-
merſi,miſerè interierunt.

66. Sequitur altera quęſtio , quo in loco plagę illę factæ ſint. Cùm enim conſtet
Secunda quæſtio de loco plagarum. eas plagas eſſe in Ægypto factas,cur Dauid in Pſal.77. dicit eſſe factas in campo
Taneos:*Coram patribus eorum*,inquit,*fecit mirabilia in terra Ægypti,in campo Ta-
neos.*Et infrà:*Sicut poſuit in Ægypto ſigna ſua, & prodigia ſua in campo Taneos.* At-
Locus Pſalmi 77. que idem paulò pòſt ait facta hæc eſſe in terra Cham , vel in tabernaculis Cham:
ſicut etiam in Pſal.104. dicens:*Poſuit in eis verba ſignorum ſuorum, & prodigiorum
in terra Cham.*Sed facilis eſt huius quæſtionis enodatio.Propterea enim Ægyptus
vocatur terra Cham, quòd primus omnium , qui terram Ægypti tenuit poſt dilu-
Geneſ. 10. uium, & parens fuit gentis Ægyptiorum, fuit Meſraim, filius Cham:quamobrem
Hebræi ipſam Ægyptum appellant Meſraim. Ex quo licet intelligere, Ægyptio-
rum hæreditariam & originalem improbitatem,quippè qui ex peſſimo illo Cham,
Vrbs & caput Taneos. filio Noë, progeniti fuerint. Tanis verò,ciuitas erat regia,& caput Ægypti,vbi rex
Pharao, & principes eius , & ſapientes Ægypti habitabant , vt ex cap. 19. & 30.
Iſaiæ, cognoſci poteſt. In hac igitur vrbe, & in circumiacente agro plagæ illæ pri-
mùm factę ſunt coram Pharaone, & principibus eius. Vel, per Synecdochen, vo-
cabulo Taneos , quæ princeps Ægypti ciuitas erat , vniuerſa denotatur Ægyptus,
eaque, ob ampliſſimam planiciem , & agrorum fertilitatem ritè nominatur cam-
Rabbi Salomon. pus. Tanis porrò ciuitas, Hebraicè vocatur , *Zohan* : de qua Hebræi , & inter hos
Rabbi Salomon, quantùm pertinet ad plagas Ægypti, hæc ſcribunt : Zohan præ-
clara vrbs Ægypti eſt , vbi regum erat ſedes. Quocircà plagas Ægypti , in campo
Taneos factas eſſe legimus : quia ibi primùm apparebat plaga , & inde per vniuer-
ſam Ægyptum diffundebatur : vt caput videlicet feriretur priùs , deinde reliqua
membra. Si aqua corrumpebatur , prima ea vrbs calamitatem ſentiebat : ſi ranæ
producebantur , ibi primò tale oſtentum cernebatur. Quia & ſcelerum colluuies
ibi potiſſimùm vigebat:vbi enim Regiæ ſunt,maiora inibi cernuntur flagitia, ſiue
propter multiplicis hominum generis frequentiam : ſiue quod id genus hominum
curias potiſſimùm , & regales aulas frequentare ſoleat. *Hæc iſti, Latinè , more no-
ſtro, reddita.*

Tertio loco diſſerendum eſt de tempore , quo factæ ſunt illæ plagę , habito re-
67. ſpectu ad res aliquas percelebres eodem illo tempore geſtas,&ab Ethnicis ſcripto-
Tertia quæſtio.quando contigerint illæ plagæ. ribus notatas, & traditas memoriæ. Iulius Africanus lib.3. Annalium, vt refert Eu-
ſebius lib.10. de præparat. Euangel. cap.3. ſcriptum reliquit,plagas Ægypti eodem
ipſo tempore contigiſſe,quo accidit memoratiſſimum illud apud antiquos dilu-
uium

uium Ogygis: quo diluuio regio Attica propè ducentos annos vaſtata, & inculta
fuit: de quo nos diluuio aliquoties diximus in 2. & 3. tomo noſtrorum Commen-
tariorum in Geneſim: ſed indubiè memoria lapſus eſt Africanus. Nam ipſemet tra- *Africani lapſus.*
didit, & multorum grauium auctorum firmauit teſtimonio, vt eodem illo in loco
memorat Euſebius, Ogygis diluuium anteceſſiſſe mille viginti annis primam O-
lympiadem: tempus autem harum plagarum Ægypti, primam Olympiadem, quæ
incidit in octauum annum regni Achaz, regis Iuda, non amplius ſeptingentis &
ſexaginta tribus annis præceſſit. Propius certè vero eſt, quod annotauit Paulus O- *Paulus Oroſius.*
roſius in lib. 1. hiſtoriæ ſuæ, cap. 9. & 10. circa tempus harum plagarum accidiſſe
diluuium, Deucalionis appellatum; quo maior pars populorum Theſſaliæ abſum-
pta eſt, paucis, perfugio montium, liberatis; maximè in monte Parnaſſo, in cuius *Circa tẽpus decẽ plagarũ contigiſſe Deucalionis diluuiũ, & incẽdiũ, quod vocat Phaetontis.*
circuitu Deucalion tunc regnabat: qui ad ſe confugientes ratibus, ſuſcepit, & per
gemina Parnaſſi iuga fouit, aluitque, ob idque locum fecit fabulæ, vt ab eo repara-
tum genus humanum diceretur. His etiam temporibus adeò iugis & grauis æſtus
incanduit, vt ſol per deuia tranſuectus, vniuerſum orbem non calore affeciſſe, ſed
igne torruiſſe dicatur: impreſſumque feruorem & Æthiops plus ſolito, & inſoli-
tum Scytha non tulerit. Ex quo etiam quidam, dum non concedunt Deo ineffabi-
lem potentiam ſuam, inanes ratiunculas conquirentes, ridiculam Phaëtontis fabu-
lam texuerunt. *Hæc Oroſius.*

Sed nos de tempore illarum plagarum, vt res habet, breuiter dicamus. Contige- 68.
runt illæ plagæ poſt exordium mundi, annis bis mille quadringentis octoginta tri-
bus: Poſt diluuium Noëticum ſeptingentis nonaginta ſeptem: Ante bellum Troia-
num, quod incidit in tempus Samſonis, vel Heli Pontificis Hebræorum, annis tre-
centis quinquaginta ſex: Ante primam Olympiadem, ſeptingentis ſexaginta tri-
bus: Ante Romam conditam, ſeptingentis octoginta nouem, à quo numero propè
abeſt Oroſius lib. 1. cap. 10.

Quarto loco diſquirendum eſt, quanto tempore plagæ illæ factæ ſint, & quan- 69.
diu durarint. Si quis hiſtoriam harum plagarum à Moſe deſcriptam, obſeruarè, cu- *Quanto tẽpore factæ ſint & quãdiu durarint plagæ illæ.*
rioſeque penſitet, omne tempus, quod in iſtis plagis conſumptum eſt, comperiet
fuiſſe dierum circiter viginti ſeptem. Horum dierum rationem inire, ac ſubducere,
ſingulas percenſendo plagas, ad hunc modum licebit. Poſt primam plagam, vſque
ad ſecundam tranſierunt dies ſeptem, vt patet ex ſeptimo & octauo capite Exodi.
Iam igitur habemus octo dies. Die nono ablatæ ſunt ranæ, vt dicitur capite octa-
uo. Die decimo immiſſi ſunt ciniphes. Die verò vndecimo minatus eſt muſcas; &
die duodecimo immiſit eas; & die decimotertio remouit eas. Die decimoquarto
minatus eſt quintam plagam, & die decimoquinto inflixit eam. Die decimoſexto
infligitur plaga ſexta. Die decimoſeptimo minatus eſt plagam ſeptimam, quæ in-
flicta eſt die decimo octauo, & ſublata eſt die decimo nono. Die vigeſimo mina-
tus eſt octauam plagam, & die vigeſimo primo inflixit eam, & die vigeſimo ſe-
cundo remouit. Sequentibus tribus diebus, id eſt, vigeſimo tertio, vigeſimo quar-
to, & vigeſimoquinto, durauit plaga tenebrarum. Die vigeſimo ſexto Pharao a ſe
expulit Moſen, & media nocte huius diei, inflicta eſt decima plaga cædis primo-
genitorum, ſub initium diei vigeſimi octaui. Vnus igitur fere menſis lunaris à pri-
ma vſque ad vltimam plagam tranſactus eſt. Et cùm vltima plaga facta ſit decima-
quarta die vel, ſecundum aliam computationem, decimaquinta primi menſis He-
bræorum, qui dicitur *Niſan*, reſpondens noſtro Martio, neceſſe eſt primam plagam
factam eſſe circa medium vltimum menſem Hebræorum dictum *Adar*, reſpon-
dentem noſtro Februario. Non ſum neſcius, Hebræos in ſua maiori Chronologia
tradere, illas plagas ſpatio duodecim menſium, per aliquot interualla, eſſe factas,

eámque traditionem Genebrardum ſequi ſuper Pſalmum 104. Sed mihi, quod ſuprà dixi, narrationi Moſaicæ conuenientius viſum eſt.

70\. *Quinta quæſtio de cauſa efficiente.* Sequitur vt deinceps agamus de illarum plagarum cauſa efficiente. Ac principalem quidem cauſam fuiſſe Deum in confeſſo eſt: cuius nempe conſilio, voluntate, imperio ac poteſtate plagæ illæ factę ſunt: quamobrem Deo potiſſimùm plagas illas attribuere ſolet Scriptura. Sed vſus tamen eſt Deus miniſterio hominum & Angelorum: hominum quidem tam Moſis, quàm Aaron. Etenim primæ tres plagæ factæ ſunt per Aaron: quatuor aliæ, id eſt, ſexta, ſeptima, octaua, & nona per Moſen. De quarta & quinta, per quem ſint factæ, non apertè indicat Scriptura. Decima plaga nominatim dicitur facta à Domino: nec ſanè hominum miniſterio fieri poterat. Vſum quoque Deum eſſe in iſtis plagis inferendis miniſterio Angelorum, perſpicuè indicauit Dauid in Pſalmo 77. illis verbis: *Miſit in eos iram indignationis ſuæ, indignationē, & iram: immiſſiones per Angelos malos.* Et verò prodigioſa opera Dei, quæ in hoc mundo fiunt, per Angelos fieri, & præcipuè per eos, qui ſunt de ordine virtutum, Theologorum conſenſu firmatum eſt.

Locus Pſ. 77. Vtrum Angeli effectores plagarū Aegypti, fuerint boni, an mali Angeli.

Sed enim, quia Dauid appellauit Angelos malos, putant nonnulli, atque in his Genebrardus, Deum ad eas plagas infligendas, adminiſtris vſum eſſe Dæmonibus, quos videlicet malos eſſe Angelos conſtat: non quòd etiam boni viri non affligantur per malos Angelos, vt liquet exemplo Iob: aut quòd improbi non caſtigentur etiam per bonos Angelos, vt patet de Sodomitis, & de exercitu Sennacherib: ſed quòd Dauid expreſsè vocauerit illos Angelos malos: quę appellatio in ſanctos Angelos minimè competit. Verùm hæc ratio non cogit nos id ſentire, quod iſti volunt. Non enim appellantur Angeli mali, à malitia morali: ſed à malitia pœnali, quam iuſtè inferunt hominibus: quia ſunt calamitatum, & ſuppliciorum inferendorum adminiſtri Dei. Quocircà plures ex Hebræis pro Angelis malis verterunt eo loco, Angelos noxios, vel nocentes: Euthymius certè interpretatur malos Angelos, non natura, aut electione, ſed effectu, quia pœnas inferunt & ſupplicia. Quin poſſet videri probabilius, omnes illas plagas eſſe illatas per bonos Angelos. Nam ſi prima & ſecunda plaga per bonos Angelos factæ ſunt, vt probat Auguſtinus eo argumento, quòd ſimilia prodigia facta fuerint à Magis, per malos, vtique Angelos: cur non itidē cæteras plagas per bonos Angelos factas exiſtimemus? Illud autem vocabulum, *Immiſſionem*, propriè ſignificat legationem, vt ex Græca & Hebraica voce manifeſtum eſt: id verò aptiſſimè quadrat ad bonos Angelos, quos multifariàm Scriptura, Dei nuncios & legatos appellat.

Genebrar. Iob 1. & 2. Geneſ. 19. 4. Reg. 19.

Euthym.

Auguſtin.

71\. *S. Auguſtini diſputatio, Quomodo vtatur Deus miniſterio Angelorum ad puniendum homines.* B. Auguſtinus explanans ſupradicta illa verba, *Immiſſiones per Angelos malos*, breuem facit diſputationem, An Deus vtatur Angelorum miniſterio ad puniendum & affligendum homines: cuius diſputationis, vt dicam ſummatim, quadripartita eſt ſententia. Primò docet, Deum vſum eſſe malis Angelis ad puniendum homines tam improbos, quàm probos: ſic enim puniuit Ægyptios. Sic etiam afflixit & probauit beatum Iob, vt traditur initio libri eius. Sed hoc intereſt, quòd Diabolus in malos, tanquàm in mancipia ſua, habet poteſtatē: quanquàm à Deo ligatam, nec exercendam, niſi quantùm à Deo relaxata ei fuerit. In bonos verò Dęmon nullam habet poteſtatem: ſed tribuitur ei à Deo cùm iudicat, affligi bonos, & illis vtile fore, & ſibi glorioſum. Deinde oſtendit Angelos tam bonos, quàm malos habere poteſtatem in corpora ſublunaria, elementa dico, & mixta, ſicut etiam habent homines tam boni, quàm mali: verùm in Angelis longè maiorem talem eſſe poteſtatem, quàm in hominibus: & ampliorem in bonis Angelis, quàm in malis, quibus eius poteſtatis exercitium, pręcipuè in perniciem hominū, ligatū eſt, & voluntate, ac permiſſu Dei relaxatur cùm opus eſt. Ea verò poteſtas, ſoluta Diabolo fuit,

ad

ad tempus,aduerſus beatũ Iob:vnde breuiſſimo tempore &ignem de cœlo mittẽs, *Iob 1.*
pecora eius conſumpſit, & immiſſo vehementi admodùm vento domum filij eius ſubuertit. Nec tamen ſanctus Iob dixit: *Dominus dedit*, Diabolus abſtulit, ſed, *Dominus abſtulit*. Sciens vtique non potuiſſe id facere Dæmonem, niſi iuſtiſſimo Dei permiſſu, optimaque voluntate. Tertio loco, ſimilius vero putat Auguſtinus, prima duo Moſis ſigna, ſanguinis, & ranarum, facta eſſe per Angelos bonos, eò quòd ſimilia ſigna facta ſint à Magis per Angelos malos:Sic enim ait:Si per Angelos Deus illas plagas inflixit Ægyptiis, numquid audebimus dicere, & aquam in ſanguinem per Angelos malos verſam eſſe, & ranas factas, cùm eorum ſimilia etiam Magi veneficiis ſuis facere potuerint: tanquam Angeli mali ex vtraque parte conſiſterent, hinc illos affligentes, inde fallentes ſecundùm iudicium, & diſpenſationem iuſtiſſimi & omnipotentiſſimi Dei, iuſtè vtentis etiam iniquorum malitia? Non audeo dicere. Vnde enim ciniphes facere Magi minimè potuerunt? An quia hoc permiſſi ipſi Angeli mali non ſunt? An,quòd veriùs dicendum eſt,occulta cauſa eſt, & vires noſtræ inquiſitionis excedit? Ne quis verò propterea putaret per Angelos malos factas eſſe illas plagas,quòd per bonos Angelos non pœnæ irrogentur,ſed beneficia præſtetur hominibus.Quarto & vltimo loco probat Auguſtinus, etiam per bonos Angelos puniri malos,exemplo illorum Angelorum,qui Sodomitas punierunt, quos paulò antè hoſpitio exceperat, & honorauerat ſanctus Patriarcha Abraham. Eos verò fuiſſe bonos Angelos, nullo modo dubitare licet. An verò per bonos Angelos etiam interdum caſtigentur,& malis corporalibus affligantur viri iuſti, negat liquere ſibi Auguſtinus. Iuſtos, inquit, corporalibus pœnis per bonos Angelos tentari & probari,non mihi occurrit.Hactenus pertinet diſputatio Auguſtini. Nos igitur probabiliùs cenſemus, plagas illas miniſterio bonorum Angelorum eſſe factas, cùm in pluribus magna fuerint miracula edita, non ſolùm ad punitionem Ægyptiorum, ſed ad illuſtriorem Dei gloriam, maioremque populi Domini confirmationem, & conſolationem. An verò illator decimæ plagæ, fuerit malus Angelus, nec ne, in proprio loco diſquiretur.

Geneſ. 19. Suprà 18.

Sequitur ſexta quæſtio de fine illarum plagarum. Cur autem Deus iſtiuſmodi plagas in Ægyptios miſerit, varias, & ſatis idoneas, atque probabiles cauſas poſſumus reddere. Prima cauſa fuit, vt Deus iuſtiſſimè vlciſceretur grauiſſimas iniurias & ingentia damna, quibus Ægyptij per tot annos affecerant & afflictauerant Hebræos. Secunda cauſa, vt hiſce plagis percuſſi & contriti Ægyptij, vel inuiti, cogerentur liberos dimittere Hebræos, & illi, excuſſo ſeruitutis iugo, relictaque Ægypto, alacres irent in terram promiſſionis. Tertia cauſa, vt per hæc prodigia, non tantùm Ægyptiis, ſed aliis quoque gentibus perhorreſceret, tum ineuitabilis Dei iuſtitia ſcelerum vindex, nulla relinquens impunita peccata: tum incomparabilis, atque inæſtimabilis Dei potentia, omnem naturæ ordinem, & curſum, atque poteſtatem infinito excedens interuallo, & in rebus à ſe creatis, quodcumque libuerit, & quomodocũque libuerit,operans. Et hanc cauſam indicauit Deus in Exodo, cap.9.per Moſen,dicens Pharaoni:*Idcircò poſui te,vt oſtendã in te fortitudinẽ meã, & narretur nomẽ meum in omni terra.* Quarta cauſa:vt his prodigiis excitati, doctique Hebræi, perſpicuè cognoſcerent,quanta ipſos beneuolentia,& gratia cõplecteretur Deus, & quam ſingularem ipſorum curã gereret: eaque re in poſterum Dei,ac Moſis dictis, iuſſiſque, creduli atque obedientes eſſent, & ad legẽ paulò pòſt ipſis dandam promptiſſimis animis & religioſis mentibus præpararentur. Quinta cauſa: vt eorum prodigiorum fama longè lateque ſparſa, vicinas gentes, quas Hebræi tranſituri,& ad quarum regiones obtinendas ituri erãt,

72. *Sexta quæſtio, de fine illarum plagarum exponuntur ſeptem cauſa, ob quas ſunt à Deo miſſa.*

Dei Hebræorum,atque ipſius Hebrææ gentis pauore,terroréque compleret, vt repugnare illis nequaquàm auderent: atque ne gens Hebræa, tam potentis Dei ſui protecta & munita,firmatáque præſidio,vllas hoſtium vires formidaret. Huc ſpe-
Locus Ioſue cap. 2. ctat,quod exploratoribus à Ioſue miſſis dixit Raab: *Audiuimus quòd ſiccauerit Dominus aquas maris Rubri ad veſtrum introitum, quando egreſſi eſtis ex Ægypto. Et hæc audientes,pertimuimus,& elanguit cor noſtrum,nec remanſit in nobis ſpiritus ad in-*
1. Regū 6. *troitū veſtrū. Dominus enim Deus veſter ipſe eſt in cœlo ſurſum,& in terra deorſum.* Ad eandem ſententiam pertinet id,quod Philiſtinorum ſacerdotes,& Diuini dixerunt Philiſtæis de Arca Domini: *Quare grauatis corda veſtra, ſicut aggrauauit Ægyptus & Pharao cor ſuum: Nónne poſtquàm percuſſus eſt, tunc dimiſit eos,& abierunt?* Similia horum legimus in libro Iudith,capit.5. Achior, ducem Ammonitarum, dixiſſe Holoferni. Sexta cauſa:vt futuris ſeculis gens Hebræa,tot,tantorúmque prodigiorum,quæ in Ægypto pro liberatione ipſius,atque in vltionem, exitiumque Ægyptiorum à Deo facta fuerant, iugi recordatione,conſtanter, ac religioſè permaneret in Dei cultu & obſequio:nec vllis rebus aduerſis,tanti Dei præſidio,quod Maiores ipſorum toties admirabiliter experti fuerant,confiſa, concideret animo, atque deficeret;ſed eius auxilium implorans, omnium malorum depulſionem vſque ad Meſſiæ aduentum ſperaret,fidenti animo. Septima cauſa: vt manifeſtum foret omnibus,quanta fuerit malitia Ægyptiorum, quanta in Deum contumacia, quàm pertinaciter in peccatis obfirmatus, atque obduratus animus:quippè qui tantis viſis prodigiis, tantiſque percuſſi plagis, non ſunt vel ad ſcelerum ſuorum pœnitentiam,vel ad Dei metum,& obedientiam emolliti,flexique. Quò apparet,conuertendis ad Deum peccatoribus,niſi priùs diuino ſpiritu afflatis,& commotis, nulla, quotquot, & quantacumque fuerint, ſufficere miracula, quinetiam eos, illis ipſis miraculis, quibus fieri meliores debebant, peiores, ac ſceleratiores plerumque fieri.

73. Reſtat ſeptima quæſtio explicāda, An omnibus tūc in Ægypto verſantibus,plagæ illæ contigerint. Extra controuerſiam eſt,non omnes, qui erant id temporis, in Ægypto,fuiſſe plagis illis comprehenſos. Ac primò quidem, illæ plagæ Hebræos nequaquàm attigerunt: id enim apertè tradit Scriptura capite octauo, inducens Deum illa verba loquentem: *Faciam mirabilem in die illa terram Geſſen,in qua populus meus eſt,vt non ſint ibi muſcæ,& ſcias quoniam ego Dominus in medio terræ:ponamque diuiſionem inter populum meum & populum tuum.* Et in capi. 9. narrans quintam plagam: *Mortua ſunt,* inquit, *omnia animantia Ægyptiorum de animantibus verò filiorum Iſraël, nihil omninò periit. Et miſit Pharao ad videndum, nec erat quicquam mortuorum de his,quæ poſſidebant filij Iſraël.* Et in eodem capite,exponēdo ſeptimam plagam,quæ fuit grandinis,ſic ait: *Tantùm in terra Geſſen,vbi erant filij Iſraël,grando non cecidit.* Et in cap.10. memorans nonam plagam,quæ fuit tenebrarum: *Factæ ſunt,* inquit, *tenebræ horribiles in vniuerſa terra Ægypti tribus diebus:vbicumque autem habitabant filij Iſraël,lux erat.* Denique in cap.12. exponens plagam decimam, id eſt,cædem primogenitorum: *Et tranſibo,* ait Dominus, *per terram Ægypti nocte illa,percutiámque omne primogenitum ab homine vſque ad pecus. Erit autem ſanguis vobis in ſignum in ædibus,in quibus eritis:& videbo ſanguinem,& tranſibo vos,nec erit in vobis plaga diſperſionis,quando percuſſero terram Ægypti.* Quod autem in his plagis expreſſum eſt,idem quoque intelligere oportet eſſe factum in aliis,vbi eſt tacitum. Cur autem Scriptura id primùm exponere voluerit in quarta plaga,& in tribus prioribus tacuerit,rationem quandam reddit S. Auguſtinus,ita ſcribens: Quod hîc aperuit Scriptura,ne vbique diceret,intelligere nos voluit idem & in poſterioribus, & in prioribus ſignis factum eſſe, vt terra,quam habitabant Hebræi, nullis plagis

Septima quæſtio, An illæ plagæ omnibus tunc in Ægypto verſantibus contigerint.

S. Auguſtinus quæſt. 26. in Exodum.

plagis talibus vexaretur. Opportunum autem fuit, vt ibi hoc primum apertè poneretur, vnde cœperunt ſigna, quibus Magi nec ſimilia fecerunt, nec facere conati ſunt. Quouſque ergò deficerent Magi, nihil de diſtinctione habitationis Hebræorum, & Ægyptiorum dictum eſt: ſed ex quo cœperunt ea fieri ſigna, in quibus Magi ſimilia facere, ne conari quidem auſi ſunt. *Sic Auguſtinus.*

Nec verò illæ plagæ contigerunt aduenis & peregrinis, qui aliis ex regionibus in Ægyptum varias ob cauſas venerant. Nimirum plagæ illæ conſultò inferebantur propriè Ægyptiis, ob eorum propria & grauiſſima ſcelera aduerſus Deum, & gentem Hebræorum: non igitur conueniens fuit, externos, talium ſcelerum expertes, participes illarum plagarum fieri. Nam, ſi qui non erant Ægyptij, percuſſi fuiſſent illis plagis, non liquidò enotuiſſet, plagas illas inflictas eſſe à Deo irato Ægyptiis, & peccata eorum vindicante. Quin illud fit credibile, externos homines, qui tunc erant in Ægypto, cùm tam atroces plagas cernerent, dubitantes de totius regionis exitio, quam primùm ex Ægypto abiiſſe. 74.

Plagas illas nō accidiſſe aduenis, & peregrinis in Ægypto.

Sed num omnibus Ægyptiis plagæ illæ acciderunt? ſicut non omnium par fuit culpa, ità nec pœna; ſed prout maiora erant, minoráve peccata eorum contra Deũ & Hebræos, ita maiorem, minorémve dolorem, atque detrimentum ex plagis capiebant. Nam, vt iuſtè poſteà ſancitum eſt lege Moſis, pro menſura peccati, eſſe debet plagarum modus. Quare plagis illis maximè omnium percuſſus eſt Pharao: namque aliorum omnium mala, præter eius propria, etiam in ipſum redundabant. Proximi ab eo fuere Principes & conſiliarij eius, ſecundum hos, fuerunt præfecti operum, qui iuſſa regis crudeliter exequentes, proximè Iudæos affligebant. Extremo loco fuit plebs, & qui de populo vel conferebant aliquid ad vexationem Iudæorum, vel certè eorum calamitatibus gaudebant. Si qui autem Ægyptiorum nihil in Iudæos peccauerant, eos fuiſſe liberos ab illis plagis ſatis eſt veriſimile. Dixi, veriſimile, quia ſic clariùs apparebat, plagas illas inferri à Deo ob peccata Ægyptiorum aduerſus Hebræos. Alioqui non eſt id neceſſarium: interdum enim in generali punitione alicuius gentis, vel ciuitatis, ſolent boni ſimul cum malis iiſdem calamitatibus & miſeriis affici: quemadmodùm duriſſimæ captiuitatis & ſeruitutis Babylonicæ Hebræorum, cùm alij viri boni, tum duo innocentiſſimi & ſanctiſſimi Prophetæ, Daniel & Ezechiel participes fuerant: idque facturum ſe, Deus minatus eſt ciuitati Hieruſalem, dicens: *Occidam in te iuſtum & impium.* Verùm ſuper hac quæſtione, An videri poſſit iniquum, innocentes homines propter aliorum peccata puniri, copioſè diſputatum à nobis eſt, tum in ſecundo Tomo Commentariorum noſtrorum in Geneſim, libro 14. tum in tertio Tomo, ſuper caput 18. Geneſis. 75.

An omnibus Ægyptiis contigerint illæ plagæ.

Deuteron. 25.

Locus Ezechiel. 21.

An verò Ægyptij habitantes in terra Geſſen vnà cum Hebræis, comprehenſi ſint plagis illis, vocari poſſet in dubium. S. Auguſtinus in quæſt. 44. in Exodum, putat illos fuiſſe intactos illis plagis, præter vltimam. Nam in prioribus plagis terra variis calamitatibus percutiebatur, à quibus libera fuit terra Geſſen, atque eam inhabitantes: in decima verò plaga, non terra, ſed homines, vbicumque locorum in Ægypto eſſent, percutiebantur. Auguſtini verba ſunt huiuſmodi: Ab hac decima plaga non ſunt putandi immunes fuiſſe Ægyptij, qui habitabant in terra Geſſen: hominum quippè erat, vel animalium iſta plaga, non terræ; id eſt, homines, & animalia primogenita moriebantur occulto, & angelico percuſſu: non autem aliquid in terra, vel in cœlo factum erat, ſicut rana, vel locuſta, vel tenebræ, vnde qui habitabant terram, affligerentur. A talibus enim plagis cùm terra Geſſen fuiſſet aliena, proculdubiò perueniebat beneficium ad eos Ægyptios, qui in eâdem terra cum 76.

An Ægyptij habitãtes in terra Geſſen vnà cũ Hebrais, ſenſerint illas plagas. S. Auguſt.

 Hebræis

Hebræis morabantur. *Hæc Auguſtinus.* Cuius tamen ſententia non eſt planè certa: immò probabilius videtur Thoſtato, Ægyptios, qui habitabant in terra Geſſen, fuiſſe plagis illis percuſſos: tum quòd omnes Ægyptij gentilitio quodam odio, & malignitate inſectarentur Hebræos: tum quòd ea re putarent illi maximam ſe inire gratiam à Pharaone, & quòd perniciem Hebræorum ingenti bono futuram ſibi ſperarent. Habitaſſe autem Ægyptios in terra Geſſen vnà cum Hebræis, oſtendimus in 4. Tomo in Geneſim, ſuper cap. 47. ad numerum marginalem 8.

77. Si quiſpiam quærat cur Deus tam lentè, & per interualla variis plagis punierit Ægyptios, cùm eos poſſet vna plaga perdere vniuerſos, vel cogere ad dimittẽdum Hebræos: reſpondebo, cauſam eius rei fuiſſe, maximam Dei benignitatem & longanimitatem, qui multiplicando plagas, & protogando eorum exitium, opportunum eis impertiebatur tempus ad reſipiſcendum & pœnitendũ. Et hãc cauſam exponit Scriptura in libro Sapientiæ in cap. 11. & 12. & in Pſalmo 7. Deus vocatur iudex, iuſtus, & fortis, & patiens. Iuſtus, quia neminem iniuſtè punit: fortis, quia nullus punitionem eius effugere poteſt: patiens, quia diu pœnas differt, & paulatim punit. Deinde, quò illuſtrior fieret declaratio diuinæ omnipotentiæ in multiplicatione prodigiorum. Ad hæc, in grauiorem pœnam Ægyptiorum, quibus lenta punitio, acerbior erat. Ac demùm, quò exploratior eſſet contumacia & obſtinatio Pharaonis: qui exemplum fuit hominum reproborum, qui quò pluribus flagellis à Deo percutiuntur, hoc magis obfirmantur, & obdurantur in peccatis.

Cur Deus tam lentè proceſſit in puniẽdis Ægyptijs. Lo:m Pſ. 7.

78. Sed quomodò in iſtis plagis ſe geſſit Pharao? Variè admodùm, atque inconſtanter: interdum enim valde contumaciter, & ſuperbè, atque impiè. Nam cùm Moſes, Dei nomine, denuntiaret ei: vt dimitteret populum, ſicut dictũ eſt Exodi 5. reſpondit ſuperbiſſimè: *Quis eſt Deus? Neſcio Dominum, & Iſraël non dimittam.* Deinde, nec per primam plagam, nec tertiam, nec quintam, nec ſextam emollitus eſt, ſed in ſua perſtitit contumacia: at in ſecunda plaga, & in quarta, & in ſeptima, atque octaua, & nona nonnihil emollitus eſt, & flexus, & ſimilis reſipiſcenti, ac pœnitenti factus: ſiquidem rogauit Moſen, vt fuſis ad Deum ſuum precibus remoueret plagam, dicens: *Orate Dominum, vt auferat ranas à me, & à populo meo, & dimittam populum, vt ſacrificet Domino.* Quinetiam confeſſus eſt peccaſſe ſe, dicens Exodi 9. Moſi & Aaron: *Peccaui etiam nunc: Dominus iuſtus, & ego, & populus meus impij. Orate Dominum, vt deſinant tonitrua, & grando, vt dimittam vos, & nequaquam hic vltrà maneatis.* In dimittendo etiam populo Hebræo ad ſacrificandum Deo, variè ſe geſſit. Primò conceſſit vt ſacrificarent tantùm in Ægypto, vt patet Exodi 8. Deinde vt extra Ægyptum irent, ſed relinquerent in Ægypto mulieres, vt patet Exodi 10. Ad hæc vt irent etiam mulieres, ſed relinquerent animalia, vt ibidem dicitur. Denique, vt omnes cum omnibus ſuis rebus abirent ex Ægypto, Exodi 12. Sed his quæſtionibus in commune de plagis Ægypti curſim expoſitis, ad proprium ſingularum plagarum tractatum, explicatúmque veniamus.

Quemadmodum ſe geſſerit Pharao cùm illis plagis perceteretur.

Exodi 8.

DECI

DECIMA TERTIA DISPVTATIO.

De prima plaga, id eſt, de aquarum conuerſione in ſanguinem.

SVPER ILLIS VERBIS:

Et eleuans virgam, percuſſit aquam fluminis coram Pharaone, & ſeruis eius: quæ verſa eſt in ſanguinem. *Verſu 19.*

79.
MOSES in deſcribendo hanc primam plagam, ſex ſuper ea plaga res
docet nos: primò, omnes aquas Ægypti, qualeſcunque, & vbicunque
eſſent, conuerſas eſſe in ſanguinem, cùm ait verſu 19. *Extende manum
tuam ſuper aquas Ægypti, & ſuper fluuios eorum, & riuos, ac paludes, &
omnes lacus aquarum, vt vertantur in ſanguinem, tam in ligneis vaſis, quàm in ſaxeis.*
Deinde, omnes piſces, qui erant in aquis, computruiſſe. Sic enim ait verſu 21. *Et piſces,
qui erant in flumine, mortui ſunt. Computruitq́; fluuius.* Adhæc, plagam hanc pertinuiſſe
ad omnem terram Ægypti, vbicunque erant aquæ: ait enim tam in verſu
19. quàm in 21. *Et fuit ſanguis in tota terra Ægypti.* Non igitur terra Geſſen libera
fuit ab hac plaga, quantùm ad aquas, & potum Ægyptiorum. Prætereà, Magos ſimile
prodigium feciſſe, aquam vertendo in ſanguinem: *Fecerunt*, inquit Scriptura
verſu 22. *ſimiliter malefici Aegyptiorum incantationibus ſuis.* Præter hæc, Ægyptios
fodiſſe puteos circa flumẽ in remediũ ſitis: quod indicant illa verba verſu 24. *Foderunt
omnes Ægyptij per circuitum fluminis, aquam vt biberent: non enim poterant bibere
de aqua fluminis.* Denique ſignificat Moſes, plagam hanc duraſſe ſeptem dies,
dicens verſu 25. *Impleti ſunt ſeptem dies, poſtquàm percuſſit Dominus fluuium.* Verùm
ſuper hiſtoria huius plagæ, nonnullæ quæſtiones tractandæ ſunt.

Prima quæſtio, cur initium plagarum factum eſt ab aqua, & ab aqua Nili? Phi- 80.
lo huiuſmodi reddit rationem: Quoniam Ægyptij præ cæteris rebus, honorabant *Cur prima plaga*
aquam, tanquam rerum omniũ primam, & principium: idcircò Deus eã primò ad *facta eſt*
caſtigandos, plectendóſque noxios adhibuit. *Sic ille.* Meritò autem Ægyptij puniũ- *in aquis.*
tur in aquis Nili: primùm propter varias execrandæ impietatis cæremonias, ab Æ-
gypriis in Nilo celebrari ſolitas, vel circa cultũ Apis, & crocodilorũ, de quo vide
Solinum cap. 35. & Plinium lib. 8. cap. 46. vel quia Nilo, ob aliarum aquarum penu- *Solinus.*
riam, & quòd is plurimas, ingentéſque commoditates Aegypto præberet, diuinos *Plinius.*
honores tribuebant, ſimúlque ad deprimendam eorum arrogantiam, & frangen-
dam fiduciam, qui de hoc flumine plurimùm gloriabantur, & propter hũc, ſe bea-
tos iactabant. Sed præcipua cauſa fuit, vt qui Hebræos in aquis Nili maiorẽ in mo-
dum afflixerant, eorum infantes in flumen proiiciendo: per ipſum quoque Nilum
vehementer cruciarentur, vt ſceleri pœna reſponderet, ſicut ſcriptum eſt Sapien- *Locus Sapientiæ 11.*
tiæ 11. *Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur.* His conſona ſunt, quæ ſcribit

Theodoretus.

Theodoretus quæſt.19 in Exodum. Cur, inquit, primã aquæ plagam intulit Deus? quia valde gloriabantur Ægyptij de flumine ſuo, & hunc pro Deo habebant: vt qui parem vſum illis præberet, atque nubes cœli. Deinde propter pueros Iudæorum in illum demerſos: fluuius enim ille mutatus in ſanguinem, velut conquerebatur de cæde puerorum per Ægyptios commiſſa. *Sic Theodoretus.* Perbellè quadrat in hanc plagam, quod ſcriptum eſt in Apocal. cap. 16. de tertio Angelo, qui effudit phialam iræ Dei ſuper flumina, & ſuper fontes aquarum, & factus eſt ſanguis; & dixit Angelus: *Iuſtus es, Domine, qui es, & qui eras, qui hoc iudicaſti: quia ſanguinem Sanctorum & Prophetarum effuderunt, & ſanguinem eis dediſti bibere: digni enim ſunt.*

Locus Apocal. ca. 16.

81. Secunda quæſtio: Quàm acerba, & noxia fuerit hæc plaga: Grauitatem & acerbitatem eius bene declarat Philo in primo libro de vita Moſis, hæc ſcribens: Moſis fratre percutiente virga fluuium, continuò in ſanguinem vertitur, quàm longus eſt ab Æthiopia vſque ad mare: Idem in ſtagnis, foſſis, puteis, fontibus, & omnibus Ægyptiis aquis euenit, vt deficiente aqua potabili, ripas nemo peteret: & nouas venas aperientibus, pro lympido liquore ſanguis emicaret, tanquàm è vulnere. Piſcium quoque genera extincta ſunt cuncta vitali facultate verſa in peſtiferam; vt fœtore complerentur omnia, putreſcentibus ſimul tot corporibus. Hominum quoque ſiti enectorum magnus numerus iacebat in triuiis, non ſufficientibus domeſticis ad ſepulturæ officia. Per ſeptem autem dies hoc malum durauit, donec Ægyptiis ſuppliciter Moſen inuocantibus, & illo deprecante, Deus, cùm ſit exorabilis, miſertus eſt pereuntium: mutauitque ſanguinem in aquam dulcem, redditis amni fluentis ſalubribus, qualia priùs fuerant. *Hæc Philo.* Quorum ſimilia in lib. 2. Antiquitatum, ſcribit Ioſephus. Primò, inquit, amnis ſanguineis fluentis prolabens, ad potus inopiam eos redegit, cùm præter aquam fluminis nullum fontem habeant. Nec coloris tantùm id erat vitium: ſed ſi quis ſiti coactus guſtaret, confeſtim acri dolore corripiebatur. Eratque talis aqua ſolis Aegyptiis: Hebræis verò dulcis ac potabilis, & omninò priſtinam naturam retinens. *Sic Ioſephus.*

Quanta fuerit acerbitas primæ plagæ. Philo. Ioſephus. Idẽ tradit Plinius lib. 6. cap. 29.

82. Verùm quod Philo dixit totum Nilum ab eius origine ad eius exitum in mare, fuiſſe in ſanguinem conuerſum, nec rationi, nec ſacræ Scripturæ cõſentaneum eſt. Etenim cùm magna pars Nili ſupra Syenem, & introitum eius in Aegyptum, alias Gentes, vt Aethiopes præterfluat; ſi totus eſſet in ſanguinem verſus, ea plaga non ſolùm Aegyptiis, propter quorum peccata infligebatur, verùm etiam aliis Gẽtibus, quæ talium peccatorum aduerſus Hebræos participes non fuerant, indiſcretè contigiſſet; quod nequaquam credibile eſt. Deinde Scriptura expreſſè dicit, ſanguinem fuiſſe in omni Aegypto, non autem extra Aegyptum; & inde afflictos eſſe vehementer Aegyptios, non autem alias gentes. Hoc autem, quod dicimus, ſi verum eſt, vt eſt profectò veriſſimum, ex eo apparet, fuiſſe miraculum illud multò maius, quàm primo aſpectu æſtimari poſſit. Nam ſi totus fluuius eſſet verſus in ſanguinem, ſemel factum eſſet miraculum, & aliquandiù continuatum: ſed quia pars ſuperior fluminis ante ingreſſum in Aegyptum, puras & naturales aquas ferebat; vbi verò attingebat fines Aegypti, continuò vertebatur in ſanguinem, neceſſe profectò fuit, miraculum iſtiuſmodi conuerſionis, ſubinde multiplicari. Nec mirum accidat cuiquam, quòd Scriptura ait, mortuos eſſe omnes piſces, qui erant in aquis: nam ſi fluuius computruerat, vt inquit Scriptura, neceſſe fuit, locum illum piſcibus peſtilentem, atque exitialem reddi. Et cùm ea ſit piſcium natura, vt extra aquã non viuant, quòd tale elementum, ſecundùm qualitates & virtutes ſuas, ſit generandis piſcibus, atque conſeruandis naturaliter conueniens, ac ſalubre: ſanguis verò tum propter craſſitudinem, tum propter caliditatem alienus, & noxius eſt locus piſcibus.

Contra Philonem, quòd non totus Nilus verſus ſit in ſãguinem.

piſcibus, elucet, cur piſces tunc mortui fuerint. Atque hinc etiam æſtimare licet detrimentum eius plagæ: piſcium enim vſus erat vulgariſſimus, & communiſſimus cibus Aegyptiorum, & propter incredibilem copiam, nullius fermè pretij; quod indicat querimonia illa Hebræorum in ſolitudine dicentium: *Recordamur piſcium, quos in Ægypto comedebamus gratis.* *Locus Numer. ca.11.*

Tertia quæſtio: Si omnis aqua Aegypti per Aaron verſa eſt in ſanguinem, vndénam Magi habuerunt aquam illam, quam & ipſi mutaſſe dicuntur in ſanguinem? Nouem reſpondendi huic quæſtioni rationes, à variis traditas auctoribus, reperio. Primum Reſponſum: Magos vertiſſe aquam in ſanguinem non ſtatim, vt id fecit Aaron; ſed poſt ſeptem dies, nimirum poſtquàm Moſes ſanguinem rurſus mutauit in aquam. Secundum Reſponſum: Licet in omnibus aliis Aegypti locis omnis aqua eſſet in ſanguinem conuerſa: attamen in terra Geſſen, vbi Hebræi habitabant, aquę fuerunt intactæ: Inde igitur Magi allatam aquam mutare in ſanguinem potuerunt. Hæc duo reſponſa breuiter tradit Auguſtinus in quæſt. 23. in Exodum, ita ſcribens: Quæſtio eſt, vnde Magi aquam in ſanguinem verterunt, ſi tota aqua Aegypti in ſanguinem conuerſa iam fuerat? Vnde intelligendum eſt, regionem, in qua filij Iſraël habitabant, plagis talibus non fuiſſe percuſſam: & inde potuerunt incantatores aquam haurire, quam in ſanguinem verterent ad ſolam demonſtrationem magicæ potentiæ. Quanquàm potuerunt etiam, poſtquàm illa compreſſa ſunt, id feciſſe: ſed Scriptura citò narrando coniunxit, quod etiam poſteà fieri potuit. *Sic Iuſtinus.* Sed neutrum reſponſum videri cuipiam poſſet admodùm probabile: non quidem priùs; ſiquidem veriſimile eſt, Magos, quò magis fidem prodigiorum Moſis eleuarent, & ſuam Aegypriis ſapientiam, atque potentiam oſtentarent, voluiſſe ſtatim facere ſimilia eorum, quæ fecerat Aaron: dilatio enim, quaſi minoris potentiæ argumentum, & auctoritatem ipſis, & factis ipſorum fidem magna ex parte abrogaſſet. Nec verò poſterius reſponſum videtur probabilius: nam & Scriptura clarè dicit in hoc capite, fuiſſe ſanguinem in omni terra Aegypti, nullam terram excipiens; ergo plaga illa pertinuit etiam ad terram Geſſen: alioquin excepiſſet eam, ſicut in aliis plagis excepit. Adiice, quòd ſi in terra Geſſen fuiſſent intactæ aquæ, illuc accurriſſent Aegyptij ad bibendum; nec tantoperè ſiti laboraſſent, & cruciati fuiſſent: & Aegyptij, qui etiam illic habitabant, & qui fuerant crudeliores in Hebræos, vt ſuprà oſtendimus, immunes ab hac plaga fuiſſent. 83. *Vnde Magi habuerint aquam, quā & ipſi mutarunt in ſanguinem.* *S. Auguſt.*

Tertium Reſponſum: Solas aquas dulces & potabiles fuiſſe verſas in ſanguinem, hoc enim ad Aegyptios puniendos, & affligendos pertinebat. Potuerunt itaque Magi ex mari, quod in proximo erat, aquam allatam, in conſpectu Pharaonis, & Aegyptiorum, vertere in ſanguinem. Hoc reſponſum tradit Theodoretus in quæſt. 20. in Exodum, ſcribens hoc modo; Si vniuerſa aqua mutata eſt in ſanguinem, quomodò Aegyptiorum incantatores ſuis maleficiis idem fecerunt, quod Moſes? Erat illis mare proximum: fluuialis autem aqua tota conuerſa erat in ſanguinem: licebat igitur illis, aquam è mari allatam in domum regiam, in colorem ſanguineum conuertere, Deo nempe id concedente propter iam dictas cauſas ſupra in quæſt. 18. Prædicebat autem Moſes ſupplicia, quæ illaturus erat, ne exiſtimare poſſent caſu contigiſſe, ſed intelligerent eſſe plagas, ipſis propter ipſorum peccata, à Deo illatas. *Hæc Theodoretus.* Idem reſponſum tradit eidem quæſtioni B. Auguſtinus initio 7. Epiſt. Et verò non eſt improbabile reſponſum. 84. *Theodoretus.* *S. Auguſt.*

Quartum Reſponſum eſt Hebræorum, quod Lyranus refert his verbis: Dicunt Hebræi, non omnes Aegypti aquas fuiſſe cōuerſas in ſanguinem, ſed ſolam aquam fluminis, & quæ inde manabat ad riuos & paludes, & quæ inde hauſta fuerat in vaſis: præter hanc autem erant aliquæ aquæ fontium in Aegypto, quæ non erant 85. *Hebræi apud Lyranum.*

conuerſæ In ſanguinem, & aquam inde allatam Magi conuerterunt in ſanguinem. Sed hoc videtur contrarium textui Scripturæ, quæ apertè dicit, omnes aquas, ſiue in flumine, ſiue in riuis, ſiue in paludibus, ſiue in lacubus, ſiue in vaſis, verſas eſſe in ſanguinem, & in tota Ægypto fuiſſe ſanguinem: & idcircò ſiti coactos, fodiſſe in circuitu fluminis, vt reperirent aquam, nec tamen reperiſſe, niſi ſanguinem, vt tradit Ioſephus. Si autem habuiſſent ex fontibus aquas potabiles, non eſt veriſimile, quòd fodiſſent circa fluuium in ſanguinem conuerſum. Quintum Reſponſum, quorundam aientium, licet Scriptura dicat, omnes aquas Ægypti eſſe conuerſas in ſanguinem, id tamen non eſſe omninò, & ſimpliciter intelligendum, ſed quòd maxima pars aquarum fuerit verſa in ſanguinem, ita vt aquæ non conuerſæ, propter paucitatem, pro nihilo ducerentur. Nó rarò enim Scriptura vtitur ſignis vniuerſalibus, non vniuerſaliter, ſed pro maxima parte accipiendis, ſicut in libro Geneſis 42. dicitur, ex omnibus prouinciis in Aegyptum veniſſe homines emptum triticum. At enim generalis Scripturæ ſententia, non eſt, ſine euidenti cauſa, reſtringenda, præſertim quæ liquidò oſtendit, generalem Aegyptiorum punitionem à Deo illatam. Nam, cur obſecro, ſi maximam aquarum partem Aaron conuertit in ſanguinem, non itidem conuertiſſet paucas illas aquas, quas iſti dicunt ab iſta plaga fuiſſe immunes?

86. SEXTVM reſponſum eſt Caietani, affirmantis, omnes quidem aquas fuiſſe conuerſas in ſanguinem, at non omnes ſimul: ſed primò flumen Nili, deinde riuos è Nilo profluentes, poſteà lacus & paludes, denique aquas, quæ in vaſis erant ligneis & lapideis. Poſtquàm igitur Aaron virgâ ſua percuſſum Nilum vertit in ſanguinem, potuerunt ſtatim Magi ex aliis aquis facere ſimile prodigium. Adde, quòd Scriptura tantùm dicit, aquas poſitas in vaſis ligneis & lapideis eſſe conuerſas in ſanguinem, poterant autem aquæ eſſe in aliis vaſis, vt teſtaceis & metallicis, vaſa dico ærea, ferrea, argẽtea. Verba Caietani hæc ſunt: Non eſt intelligendum, fuiſſe hunc effectum interitus piſcium; & putrefactionis fluminis, tunc præſente Pharaone apud flumen, ſed, poſteà: Moſes enim, more ſuo, ſcribit priùs ex integro effectus, quamuis poſteà ſubſecutos. Quod ideò adnotandum duximus, vt hinc habeatur, quod in promptu ſupererat aqua, quam Magi Pharaonis, verterunt in ſanguinem: Solus enim fluuius verſus erat tunc in ſanguinem. Et quemadmodùm nominans Scriptura tantùm vaſa lignea & lapidea conuerſa in ſanguinem, ſignificauit exempta eſſe vaſa teſtacea, & ſi qua erant metallica: Ita aquæ puteales exemptæ fuerunt illæ, quæ erant putei in potentia: nam expreſsè dicitur in textu, quòd Ægyptij foderunt circa flumen ad habendum aquam pro potu, quia de aquis riui non poterant bibere. Et quoniam Scriptura Ægyptios tantùm nominat hac plaga percuſſos, innuit, eam plagam Hebræis non accidiſſe: modus autem, quo ex hac plaga euaſerunt, non eſt ſcriptus. *Hactenus Caietanus*. Sed non video, cur eadem virtute diuina, qua flumen, percuſſum virga Aaron, verſum eſt in ſanguinem, non ſimul item aliæ aquæ Ægypti in ſanguinem verſæ fuerint, præſertim cùm id apertis verbis doceat Scriptura: quæ nominans vaſa lignea & lapidea, etiam alia, in quibus erant aquæ, intelligi voluit: niſi fortè non eſſet mos Ægyptiorum, in aliis vaſis, quàm ligneis & lapideis aquas in vſus domeſticos habere. Nec mihi placet, hiſtoricam narrationem ſacræ Scripturæ, aliter interpretari, quàm fert ſeries narrationis, & ſignificatio verborũ eius, niſi fortè quid ſit, quod euidenter obſtet. Septimum Reſponſum, ſanguinem factum per Aaron, Magos vertiſſe in aquam, eamque rurſus mutaſſe in ſanguinem. Sed hoc minimè omnium probabile eſt: non enim Deus côceſſiſſet Magis poteſtatẽ deſtruẽdi miraculũ ſuũ: magna enim fuiſſet in ea re tentatio ad non credendũ, diuina potentia miraculũ illud fuiſſe factum.

Octauum

Octauum Reſponſum B. Auguſtini Martyris, aientis, omnes aquas Aegypti, quæ 87.
ſuper terram erant, fuiſſe in ſanguinem conuerſas: Aegyptios tamen circa flumen *Iuſtinus Martyr.*
fodiſſe puteos, & hauſta inde aqua, ſe, ſuáque animalia ſuſtentaſſe: atque huiuſmodi aquam Magos conuertiſſe in ſanguinẽ. Verba Iuſtini in Reſponſione ad vigeſimam ſeptimam quęſtionem Orthodoxorum, ſic habent: Si omnes aquæ in ſanguinem à Moſe mutatæ ſunt, quî potuit fieri, vt poſteà idem prodigium facerent incantatores Ægyptiorum? Alterutrum enim eſſe falſum neceſſe eſt; quia alterum deſtruit alterum. Reſpondet huic quęſtioni ad hunc modũ Iuſtinus: Omnibus aquis, quæ ſuper terram erant, in ſanguinem verſis, cogebantur Ægyptij circa flumen fodere puteos, & inde hauſta aqua, ſeipſos & animalia ſuſtentare. Huiuſmodi porrò aquam incantatores verterunt in ſanguinem. Et miracula quidem facta per Moſen & Aaron, cùm diuina eſſent virtute edita, facta ſunt per naturæ rei propoſitæ, in naturam eius, quod efficiebatur, mutationem. At quę ab incantatoribus facta ſunt, Dæmonum opera ſunt facta, qui ſpectantium oculis eas pręſtigias offuderunt, vt qui ſerpens non eſſet, eum viderent quaſi ſerpentem: & non ſanguinem; quaſi ſanguinem: & non ranas, quaſi ranas. *Sic Iuſtinus.* Nonum Reſponſum *Lyranus & Thoſtatus.*
Lyrani & Thoſtati, arbitrantium, aquam illam à Magis verſam in ſanguinem, fuiſſe extra Aegyptum, & latenter Dęmonum opera tunc allatam in cõſpectum Pharaonis: nec ad id longo fuiſſe opus tempore, propter incredibilem celeritatem, atque agilitatem Dæmonum.

Mihi, ex ſupradictis reſponſis, duo vltima præ cæteris probantur. Nam quòd *Aquas marinas non eſſe verſas in ſanguinem, vt putauit Genebrardus.*
ſcripſit Genebrardus ſuper Pſalmum 114. etiam marinas aquas eſſe verſas in ſanguinem, planè diſſonum eſt ſacrę hiſtoriæ, quæ percenſens diſtinctè omnes aquas verſas in ſanguinem, de aqua marina nullum verbum facit, non vtique ſi factum id eſſet, tacitura, cùm longè maius id fuiſſet miraculum. Satis item apparet plagam hanc eſſe factam in aquis tantùm potabilibus, vt ſiti cruciarentur Aegyptij.

Quarta quæſtio, primam hanc plagam, ſeptem dies duraſſe, indicant extrema il- 88.
la verba huius capitis: *Impletiq; ſunt ſeptem dies: poſtquàm percuſſit Dominus fluuium.* *Quomodò non omnes Aegyptij perierint ex illa ſeptiduana ſiti.*
Quocircà meritò quæritur, Quomodò ſeptem dierum ſitim tolerare potuerint Aegyptij, ac non prorſus omnes interierint? Tripliciter huic quęſtioni reſponderi poteſt. Primum reſponſum eſt Euſebij Cęſarienſis (vt citatur in Catena in Exodum ſuper hoc loco) negantis, plagam illam duraſſe ſeptem dies, ſed vna tantùm die: ſupradictis autem verbis Scripturæ ſignificari poſt primam hanc plagam præteriiſſe ſeptem dies vſque ad ſecundam plagam. Sed non videtur probabile hoc reſponſum. Si enim vno tantùm die, aut etiam minori tẽpore duraſſet ea plaga, non tantus profectò fuiſſet Aegyptiorum cruciatus, quantum fuiſſe, hoc loco ſignificat Scriptura, dicens vehementer afflictos eſſe Aegyptios, ac ſiti vrgente coactos eſſe circa flumen fodere, vt aliquantùm aquæ potabilis reperirent, & ſitis ardorem *Euſebius.*
ſi nõ extinguere, aliquantulùm certè poſſent demitigare. Euſebio autẽ apertè Phi- *Philo.*
lo aduerſatur, ſcribens ſeptiduanam fuiſſe illam plagam. Alterum reſponſum eſt Iuſtini Martyris in Reſponſione ad quæſtionem 26. Orthodoxorum, aientis, Ægyptios tempore illius plagæ fodiſſe propter flumen puteos, & aliquantulùm aquæ *B. Iuſtinus.*
inueniſſe, qua ſe, ſuaque animalia, ne omninò perirent, aliquo modo ſuſtentarunt, & hoc reſponſum ſatis eſt probabile.

Tertium eſt reſponſum Thoſtati, quod ego propriis eius verbis exponam. Is 89.
enim tractans quæſtionem nonam ſuper hoc caput 7. Exodi, hunc in modũ ſcribit: *Thoſtatus.*
Aqua, quã Ægyptij fodiebãt circa flumẽ, non erat vera aqua, ſed erat ſanguis, qui de ſanguine fluminis promanãs ſubterraneo meatu, per arenas colabatur, & attenuabatur, & purgabatur, aliquantulum perdens ſanguinis craſſitiem, & colo-

rem, & ſaporem:ſolet enim color & ſapor aquarum mutari ex colatione, & propter terras, quas pertranſeunt; vt aqua ſalſuginoſa, vel amara, perdit ſaporem illum, tranſiens per aliam terram, vel in toto, vel in parte: idque manifeſtum fit frequentibus experimentis in aqua marina, quæ ſalſa eſt; infuſa enim in vaſa quædam cerea, exuens ſalſedinem, fit dulcis ac potabilis, cera videlicet ſalſedinem ebibente, atque conſumente. Illum igitur ſanguinem percolatum, & ad ſimilitudinem aquæ perductum, ob idque tolerabilem in potu, bibebant Aegyptij. Notum enim eſt ex multis hiſtoriis, neceſſitate famis, ác ſitis vrgente, etiam viliſſima & ſpurciſſima bibiſſe, ac comediſſe homines, ſecundum illud Iob capite 6. *Anima eſurienti, etiam amara, dulcia videntur. Quæ prius nolebat tangere anima mea, nunc præ anguſtia cibi mei ſunt.* Hactenus ex Thoſtato: cuius mihi videtur propior vero ſententia. Sed vtcumque res ſeſe habeat, non eſt dubitandum, quin permulti Aegyptiorum præ ſiti perierint: quod perſpicuè docet Philo illis verbis: Hominum ſiti enectorum magnus numerus aceruatim iacebat in triuiis, non ſufficientibus domeſticis, ad ſepulturæ officia, per ſeptem enim dies hoc malum durauit. *Sic Philo.*

Locus Iob cap. 6. — *Philo.*

90. Sed illo ſeptiduo quid biberunt Hebræi? námque in terra Geſſen, quam illi habitabant, etiam omnes aquas eſſe verſas in ſanguinem, ſuprà docuimus. Sed reſpondemus, in hoc fuiſſe alterum ingens miraculum. Nam aquæ illæ ſanguineæ, Aegyptiis haurientibus & potantibus, erant intolerandi ſaporis, & noxiæ bibentibus; at Hebræis haurientibus, & bibere volentibus, continuò reſtituebantur priſtinæ naturæ, colorem, & ſaporem, & virtutes aquæ recipientes. Audi Ioſephum in libro ſecundo Antiquitatum, idipſum comprobantem, his verbis: Si quis Aegyptiorum ſiti coactus guſtaret de ſanguineo flumine, confeſtim acerrimis doloribus corripiebatur: ſed erat talis aqua ſolis Aegyptiis: Hebræis autem, dulcis, ac potabilis, & omninò priſtinam naturam retinens. *Sic Ioſephus.*

Ioſephus.

91. *Locus Pſalmi 77.* Quinta quæſtio: Dauid in Pſalmo 77. memorans hanc plagam, ſic ait: *Conuertit in ſanguinem flumina eorum, & imbres eorum ne biberent.* Quomodò Dauid dixerit, imbres Aegypti fuiſſe verſos in ſanguinem, cùm Moſes harum plagarum ſpectator, & princeps Auctor, omnes aquas nominans in ſanguinem verſas, nullam pluuialis aquę faciat mentionem? Et verò imbres non cadunt in Aegyptum, vt Philo tradit lib. 3. de vita Moſis, & Plinius lib. 6. & Mela lib. 3. cap. 9. idque non obſcurè ſignificatur Deuteronomij cap. 11. illis verbis: *Terra, quam ingrederis poſſidendam, non eſt, ſicut terra Ægypti, de qua exiſti, vbi iacto ſemine in hortorum morem aquæ ducuntur irrigua: ſed montuoſa eſt, & campeſtris, de cœlo expectans pluuias.* Nilus enim Aegyptiis vicem præſtat nubium, atque imbrium; copioſè, ac tempeſtiuè ſuperfluendo, non eam ſolùm irrigans, ſed etiam oblimans, atque fœcundans: quamobrem Aegyptij (*vt Philo tradit*) pluris faciunt, pluſque honorant Nilum, quàm cœlum. Non latuit hæc difficultas B. Auguſtinum: is enim ſupradicta verba Dauidis tractans in Commentariis ſuis in Pſalmos, monet pro *imbribus*, potiùs vertendum fuiſſe (*manationes aquarum*:) ſic enim, inquit, nonnulli meliùs intelligunt & interpretantur Græcam vocem, quæ eſt in eo loco, τὰ ὀμβρήματα, quas Latinè ſcaturigines dicimus, ab imo aquas ebullientes: foderunt enim Aegyptij, & ſanguinẽ pro aquis inuenerunt. *Sic ibi Auguſtinus.* Addit Ianſenius, Idem eſſe nomen Latinis (*imber*,) quod Græcis, ὄμβρος, ſiue, ὄμβρημα, mutata litera (*o*) in (*n*): proinde meritò intelligendum eſſe, locum illum Dauidis ita vt expoſuit Auguſtinus. Dicitur enim ὄμβρος, ab ὁμοῦ, καὶ βρέω, hoc eſt, à ſimul fluere, quod etiam conuenit aquis ab imo ſcaturientibus. Hebræam certè vocem, quam Latinus interpres illic vertit, *imbres*, alij ex Hebræo verterunt *riuos*, vel *fluenta*, quemadmodùm ex Hebræo conuertit ſanctus Hieronymus. Latinus etiam interpres in Pſalmo 104. vbi hæc ipſa plaga

Philo. Plinius. Mela. Locus Deuteron. c. 11. — *S. Auguſt.* — *Ianſenius.*

iterum

Digitized by Google

iterum memoratur,non *imbres* vertit,ſed *aquas*, illis verbis:*Conuertit aquam eorum in ſanguinem,& occidit piſces eorum*. Ergò imbres dixit, non propriè, ſed vniuersè, atque indifferenter pro quibuſlibet aquis.

Sexta quæſtio:An ſanguis, qui ex aqua dicitur factus à Magis, fuerit verus ſanguis,an verò ſpeciem tantùm ſanguinis habens, & ſenſus hominum fallens? Iuſtinus Martyr in reſponſione ad quæſtionem 26.Orthodoxorum,ſcribit,ſanguinem factum per Aaron ex aqua, fuiſſe verum ſanguinem; ſanguinem verò à Magis exhibitum,non fuiſſe verum,ſed præſtigioſum,& fallacem.Sic enim ſcribit : Quæ ab incantatoribus Ægyptiorum facta ſunt,ea Dæmonum opera ſunt facta,qui ſpectantium oculis tales præſtigias offuderunt,vt qui ſerpens non eſſet,eum viderent quaſi ſerpentem,& non ranas,quaſi ranas. *Sic ille*.Sed reclamare videtur Scriptura, dicens in hoc capite: *Fecerunt ſimiliter malefici incantationibus ſuis*.Si autem ſanguis eorum non fuiſſet verus, quomodò ſimile feciſſent ſigno Aaron? nam ſi non erat verus ſanguis,non igitur ſimiliter fecerunt,atque Aaron. Siquidem ille veritatem ſanguinis, hi tantùm ſpeciem atque inanem ſimilitudinem fecerunt. Sed quomodò ſanguis ille verus à Magis tunc exhibitus fuit?ſanctus Auguſtinus lib.3. de Trinitate,cap.8.& in lib.83.quæſtionum,quæſt.79.ſignificat, Magos generaſſe ſanguinem illum ex aqua,non ſua poteſtate,ſed Dæmonum adiutorio; quo etiam modo putat virgas Magorum verè conuerſas fuiſſe in ſerpentes. Sed hoc perdifficile eſt, non ad credendum modò, verùm etiam ad intelligendum. Cùm enim ſanguis, ſit corpus quoddam mixtum,& naturæ admodùm diuerſæ ab aqua,quomodò immediatè potuit ex ſimplici elemento aquæ generari;cùm ne intra ipſum quidem animal aqua vertatur in ſanguinem, ſicut medicorum pariter, atque Philoſophorum ſententia conſtat?Deinde, cùm ſanguis ſit proprius animalium,nec niſi intra animal, & facultates animalis generabilis; non poteſt per vllam naturalem potentiam,extra ipſum animal verus ſanguis generari.Illud igitur videtur,hîc etiam dictu probabilius, quod ſuprà docuimus, cùm diſputaremus de virgis Magorum in ſerpentes conuerſis,non fuiſſe ſanguinem illum ex aqua tunc generatum, ſed opera Dæmonum aliundè latenter allatum; & ſubtracta aqua inuiſibiliter, ſtatim in eius loco exhibitum oculis ſpectantium;ita vt ſenſus eorum iudicaret,aquam fuiſſe conuerſam in ſanguinem. *Atque ita quoque Lyranus & Thoſtatus ſentiunt*. Dicet aliquis; Ergò non ſimiliter fecerunt Magi, atque Aaron; quod tamen ait Scriptura; Aaron enim aquam conuertit in ſanguinem, per Magos autem, nulla prorſus in aqua mutatio facta eſt? Reſpondeo, Magos feciſſe ſimiliter,non quantùm ad omnia,ſed quantùm ad aliqua:non fecerunt ſimiliter quantùm ad conuerſionem aquæ in ſanguinem; ſed fecerunt ſimiliter, quantùm ad exhibitionem veri ſanguinis. Qui autem dicunt,ſanguinem illum Magorum non fuiſſe verum, nihil feciſſe Magos,ſimiliter atque Aaron,poſſunt oſtendere,neque quantùm ad cõuerſionem aquæ in ſanguinem,neque quantùm ad veritatem ſanguinis.

92. An Magi fecerint verũ ſanguinẽ ex aqua. S.Iuſtinus. Auguſtinus.

Septima quæſtio:Quomodò ceſſauit hæc prima plaga? Nihil de modo ceſſationis eius ſcripſit Moſes in hoc loco. Philo tradit humili ſupplicatu Aegyptiorum permotum Moſen,deprecatum eſſe Deum, & auertiſſe plagam. Hæc ſunt verba Philonis:Per ſeptem dies hoc malum durauit, donec Aegyptiis ſupplicitet Moſen inuocantibus,& illo deprecante;Deus miſertus eſt percuntium.Is enim cuius infinita bonitas ſemper eſt exorabilis,mutauit ſanguinem in aquam dulcem, redditis amni fluentis ſalubribus,qualia priùs fuerunt.*Hæc Philo*. Ioſephus autem ait,Pharaonem,cùm miſerandum Aegyptiorum cruciatum ob hanc plagam vidiſſet,feciſſe poteſtatem Hebræis abeundi ad ſacrificandum Deo, & ira ceſſaſſe plagam: ſed mox facti pœnitentem,reuocaſſe diſcedẽdi facultatem.Sic autem ſcribit Ioſephus:

93. Quomodò ceſſauerit prima plaga. Philo. Ioſephus.

 Quo

Quo miraculo rex,inops conſilij, timens incolumitati gentis, permiſit Hebræos abire:cúmque malum ceſſaſſet, rurſum ad priſtinā mentē rediit, ſententiam ſuam reuocās. *Sic ille*. Sed Moſes, qui in aliis plagis aperte docuit,quemadmodùm ceſſauerint,ſi in hac prima plaga ita ceſſaſſet,vt Philo,vel Ioſephus tradunt, id quoque dixiſſet:nulla enim ratio fuit,tacere hoc in prima plaga,& in aliis dicere. Similius

Thoſtatus. igitur vero eſt, quod tradit Thoſtatus, & alij, primam hanc plagam per ſeptem dies duraſſe,vſque ad ſecundam:& inflictionem ſecundæ, fuiſſe finem primę.Itaque ceſſauit non rogatu Pharaonis vel Ægyptiorum,nec deprecatu Moſis,ſed voluntate Dei,volentis Ægyptios nouis ſubinde,vatiiſque plagis punire.

94. Octaua quæſtio:Quis fuerit effector iſtius plagæ,vel vt veriùs loquar, adminiſter diuinæ potentiæ in efficiendis iſtiuſmodi plagis?Nam non vnus, idémque fuit omnium iſtarum plagarum effector & adminiſter, vt ſuprà etiam diximus: prima enim plaga ſanguinis,& ſecunda ranarum,& tertia ſciniphum, factæ ſunt per Aaron,vt patet c. 7.& 8.Exodi.Quarta plaga muſcarū,& quinta peſtis, neque per Aaron,neque per Moſen factæ memorātur,ſed à Domino,non tamen ſine inuiſibili Angelorum miniſterio. Sexta plaga vlcerum, & ſeptima tonitruum,& fulgurum,atque grandinis,& octaua locuſtarum,& nona triduanarum tenebrarum, per Moſen factæ dicuntur capite nono & decimo Exodi.Demùm decima plaga cædis primogenitorum,à Domino facta dicitur,ſed miniſterio Angelorum. Moſes porrò & Aaron ad iſtas plagas efficiendas vtebantur quaſi inſtrumēto,extenſione manus & virgæ, vel ſuper aquas & terram,vel verſus aëra & cœlum. Ponā hîc verba Philonis,quibus ab eo ſimilia horū traduntur:ſic enim ſcribit libro primo de vita

Quæ plaga per Aarō, & quæ per Moſen, & quæ per neutrum inflictæ ſint.

Philo. Moſis:Decē pœnæ inflictæ ſunt Ægyptiis: vt qui in peccando nihil ſibi reliquum fecerant ad ſummam malitiam,punirentur modis omnibus,perfectóque pęnarum numero ferirentur.Nec verò pœnarum genera fuere vulgaria:Nam elementa mūdi,Terra,Aqua,Aër, & Ignis, conſpirarunt in impios,Deo vindice:ad declarādam videlicet eius potētiam,ea, quibus ad creationē, ſalutemque rerū vſus eſt, vertentis,quandolibet,in perniciē impiorum.Huiuſmodi pęnę,trifariàm diſtributę ſunt: tres pertinentes ad craſſiora elementa. Terram, & Aquam, ex quibus conſtant corpora cum ſuis qualitatibus, Aaron commiſſa ſunt:totidem ſoli Moſi, quas inflixit per Ignem & Aërem,vnde animarum origo pręcipua.Vna vtrique communis,ordine ſeptima.Tres reliquę ad complendum denarium Deo ſeruatę ſunt. *Sic*

95. *Philo.*

Quæſtio nona: Cuius rei hæc plaga figura fuerit, ſecundum myſticam intelligentiam?B. Auguſtinus fecit tractatum de conuenientia decem plagarum Ægypti, cum decem præceptis Decalogi, qui fertur in operum eius Tomo nono. In principio eius tractatus comparat primum Decalogi præceptum cum hac prima Ægyptiorum plaga,& ad hanc ſententiam ſcribit: Non eſt ſine cauſa, fratres dilectiſſimi, quod præceptorum Dei numerus, cum plagarum numero, quibus Ægyptus percutitur, exæquari videtur. Nam ſicut decem præcepta ſunt legis, quibus ad cultum Dei populus admonetur, ita decem plagæ leguntur, quibus ſuperbia Ægyptiorum affligitur. Conſideremus ergò, cur & ibi decem præcepta, & hîc decem plagæ memorantur. Ideò ſine dubio,quia in illis erant vulnera, & in iſtis medicamenta: & opus erat,vt tam periculoſis plagarum vulneribus,decem præceptorum

Myſtica expoſitio primæ plagæ. S. Auguſt.

Exodi 20. medicamina ſubuenirent. Primum itaque præceptum in lege eſt de vno Deo: *Non erunt* inquit, *tibi alij Dij præter me*. Prima plaga Ægyptiorum fuit aqua conuerſa in ſanguinem. Compara primum præceptum primæ plagæ: & Deum vnum, ex quo ſunt omnia, in ſimilitudinem aquæ accipe, ex qua generantur vniuerſa. Ad quam autem rem pertinet ſanguis, niſi ad carnem & naturam mor-

talem?

talem? Quid eſt igitur conuerſio aquæ in ſanguinem, niſi quia illi, qui credere in Deum verum noluerunt, ità obſcuratum eſt inſipiens cor eorum, vt gloriam Dei transferrent ad res carnales & corruptibiles? Aqua ergò in ſanguinem vertitur, quia ſenſus Ægyptiorum tenebroſus efficitur. Et iuſto Dei iudicio factum eſt, vt de illo fluuio ſanguinem biberent, in quo infantium Hebræorum ſanguinem fuderant. *Sic ibi Augu inus* Ergò ſecundum Auguſtinum, aquam in ſanguinem verti, eſt homines carnales, atque inſipientes, indignè ſentire de maieſtate Dei, eiúſque gloriam attribuere animalibus, & lapidibus, vt faciebant Ægyptij.

Quibus rebus quis peccat, per eas ſæpe punitur.

Locus libri Iudicum, cap. 1. 2. Reg. 18.

Quid præterea eſt, aquam Ægyptiis verti in ſanguinem, niſi peccatores, quibus 96.
rebus offenderunt Deum, per eas res à Deo puniri? Et vnde voluptatem, atque vtilitatē, & gloriam captabant, inde maxima detrimenta, & dedecora, & cruciamēta percipere? Legimus initio libri Iudicum, captum fuiſſe ab Hebræis regem Adonibezec, & punitum cæſis ſummitatibus manuum eius, ac pedum. Quam pœnam reſpondere meritis ſuis agnoſcēs ille, dixit: *Septuaginta reges amputatis manuum, ac pedum ſummitatibus, colligebant ſub menſa mea ciborum reliquias, ſicut feci, ita reddidit mihi Deus.* Iezabel quoque, vt traditur 3. Reg. 21. & 4. Reg. cap. 9. in illa ipſa vinea Naboth, propter quam lapidari eum fecerat, interiit præcipitata, & à canibus lacerata. Abſolon quoque capillis ſuis, quibus valde gloriabatur, ſuſpenſus periit, lanceis transfixus.

Sed quid eſt, quòd Aegyptij dicuntur, cùm non poſſent bibere de flumine, cir- 97.
cumfodiſſe puteos, vt aquam potabilem reperirent? repererunt autem aut nihil, aut perparùm aquæ puræ. Hoc ſignificare videtur, veteres Philoſophos, cùm eos puderet Theologiæ antiquorum Poëtarum, vt Orphei, & Muſæi, & Heſiodi, atque Homeri, qui de Diis abſurda, atque etiam homine indigna commenti fuerant, auerſantes eorum Theologiam, varios puteos fodiſſe, id eſt, varias condidiſſe ſectas, vt veram diuinarum rerum ſcientiam reperirent. Verùm partim eorum lutulentam, & ſordidam aquam repererunt, qualis eſt Epicureorum diſciplina: partim potabilem quidem aquam, ſed non planè mundam, verùm non paucis erroribus admixtis, conſpurcatam, vt videre eſt in Platonicorum & Stoicorum ſecta: Partim demùm aquam ferè puram inuenerunt, ſed perpaucam, & quæ naturalem hominum ſitim noſcendi diuina ſedare, nedùm explere, ac penitùs extinguere non poſſet. Quod ſanè in Ariſtotelis Philoſophia animaduertere licet.

BENEDICTI PERERII
IN CAPVT OCTAVVM EXODI,
SEPTEM DISPVTATIONES.

Exponuntur tres ſequentes plagæ, hoc eſt ſecunda, quæ fuit ranarum: & tertia ſciniphum, in qua defecerunt Magi: & quarta, quæ fuit muſcarum.

CAPVT OCTAVVM EXODI.

Verſu 1. DIXIT quoque Dominus ad Moſen: Ingredere
ad Pharaonem, & dices ad eum: Hæc dicit Do-
minus: Dimitte populum meum, vt ſacrificet
2. mihi: * Sin autem nolueris dimittere, ecce ego
3. percutiã omnes terminos tuos ranis. * Et ebul-
liet fluuius ranas, quæ aſcendent & ingredien-
tur domum tuam, & cubiculum lectuli tui, & ſu-
per ſtratum tuum, & ſuper domos ſeruorum tuorum, & in populum
4. tuum, & in ſeruos tuos, & in reliquias ſeruorum tuorum:* & ad te, &
5. ad populum tuum, & ad omnes ſeruos tuos intrabunt ranæ. * Dixít-
que Dominus ad Moſen: Dic ad Aaron: Extende manum tuam ſu-
per fluuios, ac ſuper riuos, & paludes, & educ ranas ſuper terram Ae-
6. gypti. * Et extendit Aaron manum ſuper aquas Aegypti, & aſcen-
7. derunt ranæ, operuerúntque terram Aegypti. * Fecerunt autem
& Malefici per incantationes ſuas ſimiliter, eduxerúntque ranas
8. ſuper terram Aegypti. * Vocauit autem Pharao Moſen & Aaron,
& dixit eis: Orate Dominum, vt auferat ranas à me, & à populo
9. meo, & dimittam populum, vt ſacrificet Domino. * Dixítque
Moſes ad Pharaonem: Conſtitue mihi quando deprecer pro te,

& pro

& pro ſeruis tuis,& pro populo tuo,vt abigantur ranæ à te, & à do-
mo tua,& à ſeruis tuis, & à populo tuo : & tantùm in flumine rema-
neant.* Qui reſpondit:Cras.At ille:Iuxta,inquit, verbum tuum fa- 10.
ciam: vt ſcias quoniam non eſt ſicut Dominus Deus noſter. * Et 11.
recedent ranæ à te,à domo tua,& à ſeruis tuis,& à populo tuo : &
tantùm in flumine remanebunt. * Egreſſiq; ſunt Moſes & Aa- 12.
ron à Pharaone, & clamauit Moſes ad Dominum pro ſponſio-
ne ranarum, quam condixerat Pharaoni. * Fecítque Dominus 13.
iuxta verbum Moſis: & mortuæ ſunt ranæ de domibus, & de
villis, & de agris. * Congregauerúntque eas in immenſos agge- 14.
res, & computruit terra. * Videns autem Pharao quòd data eſ- 15.
ſet requies, ingrauauit cor ſuum, & non audiuit eos, ſicut præce-
perat Dominus. * Dixítque Dominus ad Moſen, loquere ad 16.
Aaron: Extende virgam tuam, & percute puluerem terræ: &
ſint ſciniphes in vniuerſa terra Ægypti. * Fecerúntque ita. Et 17.
extendit Aaron manum, virgámque tenens, percuſsítque pulue-
rem terræ, & facti ſunt ſciniphes in hominibus, & in iumentis, om-
nis puluis terræ verſus eſt in ſciniphes per totam terram Aegy-
pti. * Fecerúntque ſimiliter malefici incantationibus ſuis, vt edu- 18.
cerent ſciniphes, & non potuerunt: erántque ſciniphes tam in
hominibus, quàm in iumentis. * Et dixerunt malefici ad Pharao- 19.
nem: Digitus Dei eſt hic, induratúmque eſt cor Pharaonis, &
non audiuit eos ſicut præceperat Dominus. * Dixit quoque Do- 20.
minus ad Moſen: Conſurge diluculo, & ſta coram Pharaone:
egredietur enim ad aquas: & dices ad eum. Hæc dicit Dominus:
Dimitte populum meum vt ſacrificet mihi. * Quòd ſi non dimiſe- 21.
ris, ecce ego immittam in te, & in ſeruos tuos, & in populum tuum,
& in domos tuas omne genus muſcarum: & implebuntur domus
Aegyptiorum muſcis diuerſi generis, & vniuerſa terra, in qua fue-
rint. * Faciámq; mirabilẽ in die illa terram Geſſen, in qua populus 22.
meus eſt, vt non ſint ibi muſcæ: & ſcias quoniam ego Dominus in
medio terræ. * Ponámque diuiſionem inter populũ meũ, & popu- 23.
lum tuum: cras erit ſignum iſtud.* Fecítque Dominus ita. Et ve- 24.
nit muſca grauiſſima in domos Pharaonis, & ſeruorum eius, & in
omnem terram Aegypti: corruptáque eſt terra ab huiuſcemodi
muſcis. * Vocauítque Pharao Moſen & Aaron, & dixit eis: Ite 25.
& ſacrificate Deo veſtro in terra hac. * Et ait Moſes: Non poteſt 26.
ita fieri: abominationes enim Aegyptiorum immolabimus Domi-
no Deo noſtro? quod ſi mactauerimus ea, quæ colunt Aegyptij
coram eis, lapidibus nos obruent. * viam trium dierum pergemus 27.
in ſolitudinem, & ſacrificabimus Domino Deo noſtro, ſicut præ-

28. cepit nobis.* Dixítque Pharao: Ego dimittam vos, vt ſacrificetis
Domino Deo veſtro in deſerto. Verùmtamen longiùs ne abeatis,
29. rogate pro me.* Et ait Moſes: Egreſſus à te orabo Dominũ,& recedet
muſca à Pharaone, & à ſeruis ſuis,& à populo eius cras: verùmtamen
noli vltrà fallere, vt non dimittas populum ſacrificare Domi-
30. 31. no. * Egreſſúſque Moſes à Pharaone, orauit Domino. * Qui fecit
iuxta verbum illius,& abſtulit muſcas à Pharaone,& à ſeruis ſuis, &
32. à populo eius: non ſuperfuit ne vna quidem.* Et ingrauatum eſt cor
Pharaonis, ita vt ne hac quidem vice dimitteret populum.

PRIMA DISPVTATIO.

De ſecunda plaga Ægypti, quæ fuit ranarum.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 6. Extendit Aaron manus ſuper aquas Aegypti,& aſcenderunt ranæ, operuerúntque terram Aegypti.

HAEC ſecunda plaga ſeptem dies poſt primam facta eſt: ſic enim extremis verbis præcedentis capitis ſcriptum eſt: *Impleti ſunt ſeptem dies, poſtquàm percuſſit Dominus fluuium.* Proximo autem pòſt die ſubſecuta eſt hæc ſecunda plaga, continens innumerabilem multitudinem ranarum, omnibus in locis moleſtiſſimè infeſtantium Aegyptios: quam ranarum copiam ſignificauit Scriptura illis verbis verſu 3. *Et ebulliet fluuius ranas.* Pro quo ſeptuaginta verterunt, *Eructabit*: Hebræum verbum, *Sarax*, ſignificat, modo piſcium & reptilium numeroſiſſimè multiplicari. Nonnulli verterunt: *Scatebit fluuius ranis.* Iam verò plaga hæc aptiſſimè reſpondet peccato Aegyptiorum, qui Hebræorum infantes in aquis interemerant, miſerandis eorum clamoribus nullo modo ad miſericordiam inflexi: quamobrem meritò per ranas puniuntur. *Theodoret.* Infantes námque ranis, inceſſu, quodammodo aſſimilantur, vt ait Theodoretus: nam quia nondum ſolis pedibus vti poſſunt, manibus etiam adhibitis, ſupplent pedum imbecillitatem. Verùm, vt de prima plaga, itidem de hac ſecunda nonnullæ quæſtiones tractandæ ſunt.

1\. *Triplex genus ranarum.* *Plinius.* Prima quæſtio: Quales fuerint illæ ranæ? Præter ranas vulgò notiſſimas in aquis viuentes, alia duo inſigniora, nec omnibus nota ranarum genera tradit Plinius: quarum alterum earum ranarum eſt, quas vocant rubetas: alterum earum, quas vocant

vocant calamitas. Rubetæ, ſic appellatæ, quòd in rubetis & dumetis, & inter vepres viuant, quas Græci *phrynos* vocant, ſunt ranarum omnium grandiſſimæ, geminis veluti cornibus, plenæ veneficiorum. Mira de iſtis tradunt, ſed fabuloſa, auctores: illatis in populum, continuò ſilentium fieri: oſſiculo, quod eſt in dextro latere, iniecto in aquam feruentem, refrigerari vas, nec poſteà feruere, canum impetus cohiberi: & alia, quæ narrat Plinius libr.32.cap.5. idémque libr. 8.cap. 31. ait, omnes rubetas & in terra, & in aqua viuere, plurimis refertas medicaminibus, quæ deponant quotidie, ac reſumant à paſtu, venena tantùm ſibi reſeruantes. Alterum genus ranarum eſt, quas vocant calamitas, quòd inter arundines & frutices verſentur. Eſt rana hæc omnium minima & viridiſſima: ſic enim de ea ſcribit Plinius, lib. 31. cap.7. & 10. Eſt parua rana in arundinetis & herbis maximè viuens, muta, & ſine voce, & viridiſſima. Si fortè hauriatur, ventres boum diſtendit: cuius corporis humorem, oculis inunctis claritatem afferre, carnéſque doloribus oculorum mederi. Cùm igitur tria ſint, vt diximus, ranarum genera, ex quo genere fuiſſe ranas illas Ægyptiacas putandum eſt? Si verba Scripturæ attendas, videntur aut ſolùm fuiſſe primi generis, id eſt, aquatiles, aut certè maxima in parte. Etenim Scriptura in hoc capite aquatilium duntaxat ranarum meminit, dicens verſu 3. *Ebulliet fluuius ranas.* Et verſu 6. *Extendit Aaron manum ſuper aquas Ægypti, & aſcenderunt ranæ, operuerúntq; terram Ægypti.* Nihilominùs tamen equidem reor, etiam ranas, ſuprà dictas rubetas, fuiſſe tunc immiſſas in Ægyptios, vtpote quæ ſint etiam aquatiles, nec ſolùm moleſtæ, verùm etiam noxiæ, ac veneniferæ: ob idque ad infeſtandos & cruciandos Ægyptios accommodatiſſimæ.

2. Secunda quæſtio, quàm fuit hæc plaga Aegyptiis grauis & acerba? Scriptura hoc capite intolerabilem declarat moleſtiam accidiſſe Aegyptiis ex innumerabili multitudine ranarum, omnia eorum loca replentium, omnéſque res inuadentium, atque fœdantiū: ſic enim ait verſu 3. *Ebulliet fluuius ranas, quæ aſcendēt & ingredie-tur domū tuā, & cubiculum lectuli tui, & ſuper ſtratum tuum, & in domos ſeruorū tuorū, & in populū tuū, & in ſeruos tuos, & in reliquias ciborum tuorum, & ad te, & ad populum tuū, & ad omnes ſeruos tuos intrabunt ranæ.* Sed enim pleniùs ac diſtinctiùs moleſtias, & incommoda, & mala iſtarum ranarum enarrant Philo & Ioſephus. Ille quidem libro primo de vita Moſis hoc modo ſcribit: Vix Aaron manum extenderat, cùm ranarum tanta vis proteपſit, vt non ſolùm fora compleret, ac loca ſubdiualia, verùm & domos, & villas, & cuncta ædificia tam ſacra, quàm profana, tam priuata, quàm publica, haud ſecùs, ac ſi genus hoc aquatilium miſſum eſſet in diuerſi elementi coloniam, natura mutante rerum viciſſitudines: Terra quippè contraria eſt aquæ. Itáque cùm nec foras progredi poſſent homines, viis oppletis, nec intus manere, refertis etiā intimis penetralibus, & ad ſummas quoque contignationes ranis obrepentibus, ad extremam deſperationem redacti ſunt. *Sic Philo.* Ioſephus verò hunc in modum ait: Ranarum vis immenſa terram Aegyptiorum populabatur: refertus erat & fluuius, vt aqua inde non, niſi ſanie ranarum vitiata hauriri poſſet, immorientibus earum pleriſque, atque putreſcentibus. Plena erat & terra turpi limo, ex quo enaſcebantur, & in quem rurſus reſoluebantur. Quia & domeſticum victum fœdabant, in eſculentis atque poculentis nuſquàm non repertæ, & in cubilibus quoque paſſim oberrantes, ita vt omnia fœterent, putore è ranis mortuis exhalante, infecta. *Hæc Ioſephus.* Omnes itaque ſenſus ranæ illæ mirū in modum infeſtabant, & cruciabant: viſum, innumerabili multitudine, enormique magnitudine, & coloris atque figuræ defor-

Quanta fuerit acerbitas huius plagæ.

Philo.

Ioſeph.

Omnes quinque ſenſus ranæ infeſtabāt.

mitate: auditum continuis, & moleſtiſſimis coaxationibus, nullam dantes quietem: guſtatum, quòd eſculentis omnibus atque poculentis inſidentes, ea conſpurcabant & corrumpebant: odoratum, teterrimo fœtore, quem exhalabant: ac demum ipſum tactum, quòd plures earum noxiæ, ac venenatæ eſſent. Fabulantur
Clades ciuitatum & populorum à ranis. etiam Hebræi, ranas illas nō extrinſecùs modò infeſtas fuiſſe Ægyptiis, ſed intrinſecus etiam, intrantes videlicet corpora & viſcera eorum, per os apertum dormientium, & per alios meatus. Sciat porrò Lector etiam ſine miraculo Diuinæ omnipotentiæ, vt tunc in Ægypto factum eſt, contigiſſe aliquando, à ranis vaſtari integras ciuitates, populoſque patriis, & natiuis ſedibus exterminari. Plinius lib. 8. cap. 29. Varronem laudat auctorem, à quo proditum ſit, à ranis ciuitatem quādam in Gallia pulſam eſſe. Et Paulus Oroſius extremo capite libri tertij, narrat,
Oroſius.
Caſſandro, poſt mortem Alexandri Magni, Macedoniam tenente, Abderitas intoleranda ranarum multitudine, patrio ſolo exactos, & antiquis ſedibus expulſos, nouas ſedes in Macedonia petiiſſe à Caſſandro. Athenæus lib. 8. c. 2. mira ſcribit de ranarum pluuia, quæ in terra Pæonia facta eſt. Vide quæſo, ea, Lector: Sunt enim nō modò permira, ſed eorū, quæ hîc tradūtur de ranis Ægyptiacis, perſimilia.

3\. Tertia quæſtio: Vnde tanta vis & multitudo ranarum repentè tunc extitit? Non
Vnde tanta ranarū multitudo. ſolùm ex aquis, in quibus erant anteà, eductæ ſunt: non enim illæ opplendis Ægyptiorum locis omnibus ſuffeciſſent: quanquàm inficiari non poſſumus, ingentem eſſe copiam aquatiliū in Ægypto, propter ſtagnantes multifariàm Nili aquas. Maxima itaque ranarum multitudo per Dei potentiam tunc producta eſt: quarum ingentem fuiſſe multitudinem ex eo licet conijcere, quòd illæ poſteà mortuæ, in magnos congeſtæ ſunt aceruos, vt Scriptura indicauit illis verbis: *Congregauerunt eas*, ranas, *in immenſos aggeres.* Nam quæ erant aquatiles, eas putandum eſt ad aquas, è quibus eductæ fuerant, denuò fuiſſe reductas, cùm Moſes amouit plagam illam. Nec verò exiſtimandum eſt, ranas illas ſponte naturæ ſuæ, ex aquis egreſſas, veniſſe in domicilia Ægyptiorum: quomodò enim ex omnibus aquis Ægypti, & quibuſdam longè diſtantibus, tam citò venire potuiſſent? Sed quemadmodùm in
Geneſ. 2. exordio mundi Angelorum miniſterio, cunctæ animantes ductæ ſunt in conſpectum Adam: & poſteà, imminente diluuio, à Noë in Arcam itidem adductæ ſunt,
Infrà 6. & poſt diluuium diſperſæ ſunt per omnes terras & inſulas: conſimili etiam ratione, tunc ranæ in omnes Ægyptiorum habitationes per Angelos immiſſæ ſunt.

4\. Quæſtio quarta ſuper oratione Pharaonis rogantis Moſen, vt depulſionē rana-
Oratio Pharaonis ad Moſen. rum ab Ægyptiis impetraret à Deo ſuo: quam orationem narrat Scriptura his verbis: *Orate Dominum, vt auferat ranas à me, & à populo meo: & dimittam populum, vt ſacrificet Domino. Dixitq; Moſes ad Pharaonem: Conſtitue mihi, quando deprecer pro te, & pro ſeruis tuis, & pro populo tuo, vt abigantur ranæ: Qui reſpondit, Cras.* Verſu 8. Ante omnia conſideret Lector, quemadmodùm intolerandam Pharaonis ſuperbiam Deus mirabiliter depreſſerit: Nam qui paulò antè dixerat, *Quis eſt Do-*
Exodi 5. *minus, vt audiam vocem eius, & dimittam Iſraël? Neſcio Dominum, & Iſraël non dimittam*: is nunc ſupplex ambit gratiam Moſis, vt pro ſe interueniat apud Deum. Idem multis pòſt ſeculis accidit ſuperbiſſimo regi Nabuchodonoſor, qui propter ſuperbiam admirabili Dei vindicta, transformatus eſt in beſtiam, quantùm ad vi-
Danielis. 4 ctum, & cultum corporis, & habitationem: & poſt ſeptēnium huius ſupplicij, reſi-
Cur Pharao non orauit Moſen pro depulſione primæ plagæ. piſcens, dixit verba illa: *Nunc ego Nabuchodonoſor laudo, & magnifico, & glorifico regem cœli: quia omnia opera eius vera, & omnes viæ eius, iudicia ſunt: & gradientes in ſuperbia poteſt humiliare.* Cæterùm quæret fortaſſe quiſpiam, cur Pharao non ſimiliter orauit Moſen pro depulſione primæ plagæ: Philo & Ioſephus aiunt, eum oraſſe, & propter deprecationem Moſis, ablatam eſſe plagam: ſed nobis contrarium

rium ſuprà viſum eſt probabilius. Reſpondemus itaque, hanc ſecundam plagam multò moleſtiorem fuiſſe, quàm primam:prima enim vno tantùm malo ſitis affligebat, quod multifariàm ſi non tolli, certè minui, & mitigari poterat. Etenim diuites & potentes Ægyptiorum, penuriam aquę compenſabant potu vini, & aliorum quorundam potabilium liquorum:plebs autem partim ſuccis herbarum, partim fodiendo terram circum flumen,& inuenta vel aqua pura, licet modica, vel ſanguinea,ſed per arenas purgata & colata,ob idque potabili.At ſecunda hæc plaga per omnes ſenſus,& ſine intermiſſione, & vbique locorum,& grauiſſimè infeſtabat & cruciabat Aegyptios,nec ei vlla via,& ratione occurrere, & mederi poterant.Nam eorum incantatores, potentes quidem erant ad producendas ranas, ſed non ad remouendas.

Sed cur Pharao,cùm ei Moſes optionem dediſſet, quando plagam vellet amoueri,ipſe depulſionem plagæ diſtulit in diem craſtinum? Nimirum, voluit ille ſic experiri,an per ſe deficerent ranæ,tanquàm illuc caſu illatæ:an potiùs tanquam diuina virtute inductæ,non ſine eadem virtute amoueri poſſent. Quocircà Moſes permiſit arbitrio Pharaonis,quo tempore vellet ranas amoueri:vt omnem adimeret ei ſuſpicionem artis Magicæ,vel Aſtrologicæ quæ ad operandum certas quaſdam ſpectat cœli conſtellationes, & definita quædam expectat, atque obſeruat tempora.Moſen verò tam promptè,ac facilè polliceri ranarum depulſionem, cùm id non in ſua poteſtate eſſet,ſed in Dei potentia,non fuit temeritatis, vel arrogantiæ:ſciebat enim,datam ſibi à Deo ampliſſimam poteſtatē faciendi omnia, quæ ad perficiendā Hebræorum liberationē quoquo modo pertinerent:ideò enim Deus ei dixerat:*Conſtitui te Deum Pharaonis.* Nec Moſes tentauit Deum, præfiniendo certum tempus operationi diuinæ, cùm promiſit depulſionem ranarum in diem craſtinum: Quod tamen Iudith exprobrauit ſenioribus Bethuliæ, qui deliberauerant dedere ciuitatem Aſſyriis,niſi intra quinque dies, Deus eis ſubueniſſet. Hæc enim verba dixerant populo: *Hos quinque dies expectemus à Deo miſericordia. Si autem tranſactis quinque diebus non venerit adiutorium,faciemus hæc verba, quæ locuti eſtis.* Quorum deliberationem, & conſilium grauiſſimis verbis reprehendit Iudith,dicens:*Et qui eſtis vos,qui tentatis Dominum? Non eſt iſte ſermo, qui miſericordiam prouocet,ſed potiùs,qui excitet iram,& furorem accendat. Poſuiſtis vos tempus miſerationis Domini,& in arbitrium veſtrum diem conſtituiſtis ei?* Verùm non ſimilis ratio fuit Moſis:is enim frequentiſſimè,ac familiariſſimè loquens cum Deo, & optimè conſcius voluntatis Dei,& ab eo traditæ ſibi poteſtatis,ſapienter, & piè, ac religioſè dixit,& fecit hæc omnia.

Cur Pharao depulſionem plagæ diſtulit in craſtinū.

Locus Iudith cap. 7. & 8.

Quæſtio quinta,cuius rei figura fuit plaga ranarum?Myſtica huius ſecundę plagæ interpretatio,variè traditur à Doctoribus.S.Auguſtinus in libro de conuenientia decem præceptorum cum decem plagis Aegypti, ait, ranas illas ſimilitudinem geſſiſſe Philoſophorum,atque Hæreticorum.Sic enim ſcribit: Secundum præceptum eſt:*Non aſſumes nomen Dei tui in vanum.*Qui enim acceperit nomen Dei ſui in vanum,non mundabitur.Nomen Domini noſtri,veritas eſt:ipſe enim dixit:*Ego ſum veritas.*Et quia veritas mundat,vanitas inquinat,videamus huic ſecundo præcepto contrariam ſecundam plagam.Quæ eſt iſta ſecunda plaga? Ranarum abundantia:in ranis Philoſophi intelliguntur & Hæretici.Habes congruenter ſignatam Philoſophorum & Hæreticorum prauitatem,ſi conſideres ranarum loquacitatem. Philoſophi enim & Hæretici, quia in Chriſto humana omnia eſſe dicunt, ranæ ſunt clamantes in limoſis paludibus.Per ſuperbiam,& inanes contentiones, ſtrepitum vocum habere poſſunt,doctrinam veræ ſapientiæ non poſſunt inſinuare. Qui enim Chriſtianæ veritati contradicunt, & in ſua vanitate decepti decipiunt,

5\.

Myſtica expoſitio ſecundæ plagæ.

S. Auguſt.

Exodi 20.

Ioan. 14.

ranæ ſunt: tædium quidem afferentes auribus, nullos autem præbentes cibos mentibus. *Sic Auguſtinus*. Idem in ſermone 87. de Tempore, docet per ranas eſſe figuratos Poëtas Gentiles, ita ſcribens: Secunda plaga, in qua inducuntur ranæ, indicari figuraliter arbitror carmina Poëtarum: qui inani quadam, & inflata modulatione, velut ranarum ſonis & cantibus ſimiles, mundo, deceptionis fabulas intulerunt. Ad nihil enim animal illud vtile eſt, niſi quòd ſonum vocis improbis & importunis clamoribus reddit. *Hæc Auguſtinus*. Hanc ipſam figuram Poëtarum expreſſiùs & luculentiùs declarauit Rupertus, lib. 1. Commentariorum in Exodum, cap. 32. his verbis: Mandatum legis eſt: *Non aſſumes nomen Domini Dei tui in vanum*: huius mandati præuaricatoribus opprobrium fœditatis præfiguratum fuit in ranis Ægyptiacis. Qui ſunt enim vaniloqui iſti, qui nomen Dei in vanum aſſumunt, niſi maximè loquaces Poëtæ, non ſolùm in fluuiis Ægyptiorum, ſed in cæterarum quoque gentium paludibus fabulantes, atque coaxantes? Et qui iuſtiùs comparantur fœditati ranarum, quàm Poëtæ perſtrepentes in theatris, ridicula figmenta fabularum? Hi planè aſſumunt nomen Dei in vanum, cùm adultero Ioui, & meretriculæ Veneri, nomen Diuinitatis adſcribunt. Et illæ quidem ranæ permoleſtæ fuerunt, aſcendentes & ingredientes domum regis, & cubiculum lectuli eius, & ſuper ſtratum eius, & in furnos eius, & in reliquias ciborum eius: iſtæ autem ranæ, id eſt, fabuloſi Poëtæ, corporaliter aures lectitando, & oculos geſticulando delectauerunt: ſed animi exitiales fuerunt. *Ita Rupertus*.

Idem Auguſtinus. *Rupertus.* *Exodi 20.*

6. Gregorius Nyſſenus de vita Moſis, ranas iſtas facit figuram voluptuoſæ, ac luxurioſæ vitæ: Eſt enim rana animal ancipitis vitæ, in aquis & in terra viuens: in cœno & luto commorans, deformis aſpectus, & tetri fœtoris: quæ aquis non mundatur, ſed magis inquinatur: importunè loquax, & in omnes Ægyptiorum habitationes penetrans, eorúmque omnia conſpurcans & fœdans. Talis profectò eſt turpis voluptas, ſiue carnalis & voluptuoſa vita, Cereri, & Baccho, & Veneri mancipata: hæc omnes mundi huius amatores poſſidet: hæc omnia eorum cogitata, dicta, & facta commaculat. Homo voluptuoſus, ambiguus & dubius videtur inter hominem & beſtiam: figuram hominis gerit, ſed beſtiæ vitam agit: tractat ſæpe diuina, ſed quia impurus eſt, & impurè tractat, illis ipſis rebus magis inquinatur, quàm mundatur: exemplo vitæ ſuæ fœtet omnibus. Hæc immunda ranarum multitudo domos eorum, qui Ægyptiacè, id eſt, vitioſè viuunt, inuadit, in menſis eorum abundat, in lectulis aſſidet, in penetralibus eorum inuenitur. Verè namque ſordida & luxurioſa vita ex fœtido paſſionum limo generata, dubium quoddam animal eſt, aquaticum ſcilicet, ac terreſtre. Secundum naturam homo eſt, quia ita viuit: ſecundum electionem verò, ac mores, pecus, pecudéque ſordidior. In huius muris & aulis diuerſæ ad luxuriam animi picturæ, & in vaſis ſculpturæ impreſſæ, nequitiam eius oſtentant: quarum tetrum aſpectu, animus excitatur ad turpes cupiditates, probroſi ſpectaculi viſione ad animum vſque, paſſionum æſtu perueniente. Similiter ſi menſas, lectos voluptuoſi & luxurioſi hominis conſiderabis, idem ipſum inuenies. Quod ſi abdita & interiora huiuſmodi hominis, non dico vaſcula & capſulas, multis enim ea patent, & conuenientia ſunt turpitudini vitæ, ſed mentis ſecreta, & intimos animi receſſus, ac latebras introſpicere poſſes, coaceruatarum ranarum putredinem reperires. At modeſti hominis, etiam oculus mundus eſt, & hæc, quæ ad luxuriam incitant, ſpectacula reſpuit. Menſa quoque ſimiliter tenuis eſt, & frugalis, non ingenti carnium, aut piſcium onerata congerie. *Hactenus ex Nyſſeno*.

Gregorius Nyſſenus.

SECVN

Digitized by Google

SECVNDA DISPVTATIO.

De tertia plaga, quæ fuit ſciniphum.

SVPER ILLIS VERBIS:

Extendit Aaron manum,virgam tenens,percuſsítque pulueré terræ: & facti ſunt ſciniphes in hominibus,& in iumentis:omnis puluis terræ verſus eſt in ſciniphes. *Verſu 17.*

IN hac plaga Moſes,ſecùs,quàm in duabus prioribus,non præmonuit 7.
Pharaonem,nec venturã ei plagam prænunciauit: fortaſſe quòd indignus erat propter ingens perfidiæ, atque ingrati animi crimen. Is enim nec præſtitit fidem,quam Moſi dederat de dimittendis Hebræis,ſi ranis liberaretur:nec Deo, qui tam citò, prout ipſe optauerat,& petierat,plagam ranarum depulerat, obtemperate voluit. Pertinet autem hæc tertia plaga ad elementum terræ,ſicut duæ priores ad elementũ aquæ. Ægyptij enim dupliciter afflixerant vehementer Hebræos: tum infantes eorum necando in aquis:tum in duriſſimis terræ,id eſt,luti & laterum operibus vexando. Iuſtè igitur per aquam & terram puniti ſunt. Dicitur autem hoc loco, omnis puluis terræ verſus in ſciniphes per hyperbolicam locutionem, ad ſignificandum maximam eorum copiam: quæ figura orationis nec infrequens eſt in Scriptura,& frequentiſſima eſt in vulgari conſuetudine loquendi: de cuius vi,atque vſu legenda ſunt, quæ ſcribit Seneca libro ſeptimo de Beneficiis, capite vigeſimo tertio: Fuit verò hæc plaga in omni terra Aegypti non ſimpliciter, ſed vbicumque locorum erant Aegyptij,vel eorum iumenta. Iam verò ſuper hac plaga,ſimiliter atque ſuper prioribus,quæſtiones aliquot tractandæ ſunt.

Prima quæſtio de nomine ipſo Sciniphes. Vox Hebræa eſt,*Chinnim*:Chaldaica 8.
eſt,*Chalmeta*:LXX. Interpretes Græcè verterunt *(σκνῖπες)* & ſic legit Philo & Ori- *De vocabulo*
genes. Auguſtinus in quæſt.25.in Exodum. Et in libro de Conuenientia decẽ præ- *ſciniphes.*
ceptorum cum decem plagis Aegypti,legit *ſciniphes*,ſicut eſt in multis Bibliis Latinis. Idem in ſermone 87.de Tẽpore,& in Locutionibus libri Exodi legit *ſciniphes*. Sic etiam habent Biblia Græca Romana. Latina Biblia Sixtiana hoc loco habent *ſciniphes*. In multis etiam codicibus vetuſtis Græcis legitur *σκνῖφες*. Quoniam igitur,vel quia nouum hoc genus animalium,tunc productum à Deo eſt, vel quia interpretes ſacræ Scripturæ non inuenetunr apud Græcos & Latinos vocabulum Hebrẹo congtuenter reſpondens, idcircò retinuerunt vocem Hebrǎam, paululùm tamen ińclinàtam,ac demutatam.

Quódnam animal fuerint ſciniphes.

Philo.

9. Quid animalis fuit iſtud, quod vocant, *ſciniphes*? Exponam varias ſuper ea re auctorum opiniones, variáſque huius animalis deſcriptiones, & ordiar à Philone. Is primo libro de vita Moſis, tertiam hanc plagam deſcribit his verbis: Deus aquis ceſſare iuſſis, terreſtrem pœnam induxit, eodem vſus caſtigatore Aaron. Qui vbi terram virga percuſſit, tot ſciniphes ex ea profuſi ſunt, vt velut extenſa nubes, totam obumbraret Ægyptum. Eſt autem id animal, moleſtiſſimum, quamuis ſit minutiſſimum. Nam non ſolùm ſuperficiem cutis lædit pruritu noxio, verumetiã interiora per aures, naréſque penetrat: inuolat in oculos, niſi quis caueat: ſed quĩ caueri tunc poterant, tot eorum dira examina? Sed quæret fortaſſe aliquis: cur Deus tam minutis, & vilibus animalibus ad vindictã vti maluerit, quàm vrſis, pardis, & leonibus, cæteriſque feris carniuoris: aut ſi hæ non placebant, ſaltẽ familiaribus Ægypto aſpidibus, quarum morſus, & ſubitam, & ineuitabilem affert mortem? Is, ſi neſcit, diſcat, Deum voluiſſe Ægyptios caſtigare, non è medio tollere. Nam ſi eos omninò delere voluiſſet, non opus erat animalibus, ſed diuinitùs immiſſa fame, aut peſtilentia. Homines quidem cùm bella gerere volunt, auxilia ſibi conſciſcunt potentiſſima, quibus ſuam infirmitatem ſuppleant. Deus verò omnipotens, & nullius egens, ſi quando vult, tanquam inſtrumentis quibuſdam vti ad exigenda ſupplicia, non valida eligit, ſed vilia, paruáque, atque ita noxios plectit, quod tunc etiam Ægyptiis accidit. Quid enim ſciniphe vilius? Tamen tantùm effecit, vt tota Aegyptus deficiens, exclamare cogeretur; Hunc eſſe Dei digitum: manus enim eius, nec à tota quidem terra, quanta quanta eſt, immò nec à mundo vniuerſo ſuſtineri poſſet. *Hæc Philo.*

Cur Deus in vindictã Ægyptiorum vſus ſit paruis animalibus.

Ioſephus ſciniphes interpretatur pediculos: quẽ ſequũtur Hebræi, & Caietanus, atque Oleaſter.

10. Ioſephus autem libro 2. Antiquitatum, hunc in modum ſcribit: Rurſum Deus alia clade in hominem fraudulentum vindicat. Pediculorum enim magna vis è corporibus Ægyptiorum ſcatebat, à quibus mali malè perdebantur, & neque lauacris, neque medicamentorum vnctionibus extinguere eos valebant. Qua noua peſte turbatus rex, nec magis ipſo periculo, quàm eius fœditate, ac turpitudine territus, nequàm cùm eſſet, ægrè dimidiata ex parte reſipuit. *Sic Ioſephus.* Et hæc Ioſephi de pediculis ſententia, tam Hebræorum, quàm Hebraizantium communis eſt opinio. Huic etiam maximè adhæret Caietanus, ita ſcribens hoc loco: Dictionem Hebraicam interpres Latinus reliquit intactam: & alij intelligunt eſſe quaſdam ſubtiles muſcas, aculeo, quaſi terebro lædentes: alij verò pediculos. Et quoniam Hebræorum eſt hic ſenſus, & dictio Hebraica eſt, nota etiam mulierculis Hebræis, quo ad illius primitiuum, *Chinnah*, idcircò amplectendus eſt. Pediculorum itáque exuberantia tanta, vt defenſioni locum non relinqueret, intelligitur in hac tertia plaga tam hominibus, quàm beſtiis. *Ita Caietanus.* Ad eandem ſententiam Oleaſter ſic ait: Aliqui vertunt, *ſciniphes*: ſed ex materia, de qua facti ſunt, ſcilicet de puluere terræ, quæ eſt eiuſdem coloris cum pediculis, videtur melius eſſe, *pediculos*, vertere. Et dictionis quidem *Chinnim*, id eſt, pediculi, non inuenitur ſingulare in Sacris literis, ſed apud Hebræos Doctores inuenitur *Chinnah. Hæc Oleaſter.* Verùm iſtam opinionem de pediculis, improbabilem facit narratio ipſa Moſis deſcribentis hanc plagam. ait enim ex puluere terræ percuſſe generatos fuiſſe ſciniphes: at pediculi ex ipſo humano corpore generantur: ſicut etiam Ioſephus ſupradictis verbis ſcripſit, dicens per hanc plagam ſcaturiſſe pediculos è corporibus Aegyptiorum, infideliter profectò hiſtoriam ſacram commemorans, quæ non ex corporibus Aegyptiorum, ſed ex puluere terræ generatos eſſe ait ſciniphes.

Oleaſter.

Infideliter ſacra hiſtoria commemoratur Ioſepho.

Origenes ſuper hoc Exodi loco ita deſcribit ſciniphes: (ſic enim appellat ipſe)

Origenes.

11. Hoc, *inquit*, animal pennis ſuſpenditur per aëra volitans: ſed adeò ſubtile, ac minutum eſt, vt viſum, niſi acutè cernentis effugiat: corpus tamen, cùm inſederit,

rir, acerbiſſimo terebrat ſtimulo; ita, vt quom volitantem videre quis non valeat, ſentiat ſtimulantem. Sic Origenes: qui per huiuſmodi animal ſignificari ait Dialecticam, quæ minutis, & ſubtilibus verborum & argumentorum ſtimulis animas terebrat, & tãta calliditate circumuenit, vt deceptus nec videat, nec intelligat. Sanctus Auguſtinus idem prorſus, atque iiſdem verbis tradit de hoc animali in ſermone 87. de tempore, vt dubium non ſit, quin ab Origene mutuatus fuerit. Idem antea in libro de Conuenientia decem præceptorum Dei, & decem plagarum Ægypti, ſic deſcribit hoc animal: Sciniphes nati ſunt in terra Ægypto de limo, muſcæ minutiſſimæ, inquietiſſimæ, & inordinate volantes, in oculos irruentes, non permittentes homines quieſcere: dum abiguntur, iterùm irruunt; dum expulſæ fuerint, iterùm redeunt. *Hæc Auguſtinus.* Albertus Magnus li. 26. de Animalibus, ſcribit, huiuſmodi animalia, corpore quidem eſſe vermes, capite autem, & alis eſſe muſcas: habere in ore aculeum, quo pungunt & ſugunt; paluſtribus naſci locis, & animantium ſpiritus, ſed humanos maximè conſectari. *Ita Albertus.* Suidas ait, eſſe animal culicare, & ligna exedens. Ego arbitror, iſtos ſciniphes non fuiſſe pediculos, quod paulò ſupra in Ioſephum, alioſque eius ſectatores argumentatus ſum. Fuiſſe autem reor vel animal nouum, tunc primùm à Deo productum, aut nobis certè incompertum: ſed tale prorſus, quale deſcriptum eſt à Philone, & aliis, de quibus dudum diximus, infeſtiſſimum videlicet, ac nocentiſſimum homini.

S. Auguſt. *Albertus Magnus.* *Suidas.* *Auctoris coniectatio.*

Tertia quæſtio: Cuius rei figura fuit plaga ſciniphum? Auguſtinus docet hanc plagam opponi tertio præcepto Decalogi, id eſt, obſeruationi Sabbathi, quo iubemur Sabbathum ſanctificare, id eſt, requiem cordis, & tranquillitatem mentis habere, quam facit bona conſcientia. Sciniphes porrò ſignificant inquietos homines, rixarum amatores, calumniarum ſeminatores, contentionis magis, quàm charitatis amatores. Quemadmodùm verò ab iſtiuſmodi animalibus corpus humanum vehementer affligitur: ita cor iſtorum hominum, diuerſis paſſionibus inquietatur, atque compungitur. Tenete præceptum, cauete plagam. *Sic Auguſtinus.* In ſermone autem 87. Hoc, inquit, animalis genus conuenientiſſimè comparari poterit, vel arti Philoſophorum, vel Hæreticorum calliditati, quæ minutis, & ſubtilibus verborum ſtimulis animas terebrat: & tanta calliditate circumuenit, vt deceptus qui fuerit, nec videat, nec intelligat vnde decipiatur. *Hæc ibi Auguſtinus.* 12.

Myſtica expoſitio ſciniphum. *S. Auguſti.*

TERTIA DISPVTATIO.

Cur Magi non potuerint facere ſciniphes, qui maiora fecerant, ſerpentes, & ſanguinem, & ranas.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 18. Fecerúntque ſimilia malefici incantationibus ſuis, vt educerent ſciniphes, & non potuerunt.

13. *Hebræorũ commentũ. Lyranus. Thoſtatus.* CVR Magi non potuerint facere ſciniphes, ſicut fecerunt ſerpentes & ranas, Hebræi tradunt huiuſmodi cauſam: Aiunt, Dæmones non poſſe producere animal minus grano hordei (hoc de illis referunt Lyranus & Thoſtatus) cuius magnitudinis fuiſſe dicunt ſciniphes, minores ſcilicet hordei grano. Sed hoc eorum commentum, nugale prorſus & ridiculũ eſt. Nam ſi poſſunt maiora & perfectiora animalia facere, multò magis poterunt minora & viliora: maiorum enim animalium generatio, & operoſior, & difficilior eſt, vtpotè pluribus indigens, quarum quolibet deficiente, impeditur: Minorum animalium generatio promptiſſimè, & facillimè fit. Verùm Hebræi decepti ſunt ſimilitudine artis: putantes eandem eſſe rationem naturæ, atque artis: aut exiſtimantes producere animalia Dæmones per artem, non autem per agentia naturalia. *Differẽtia artis, atque naturæ.* Artifex enim, non ſi poteſt facere maius opus, poterit etiam facere minus, & quantumlibet paruum: ars quippè extrinſecus operatur circa materiam ſibi ſubiectam, & vtitur inſtrumentis externis & corporeis, vt eſt manus, & ſcalpellum, malleus, penicillum, & alia huiuſmodi. Hæc verò inſtrumenta non poſſunt cuilibet materiæ, & cuiuſcunque fuerit paruitatis, aptari, & accommodari. Quocircà ſculptor poteſt facere ſtatuam hominis, iuſtæ magnitudinis, non tamen ita paruam, vt eſt culex. Quo fit, vt apud Ethnicos maximè celebrati ſint quidam artifices, qui opera ſua in perexiguæ quantitatis materia, politiſſima arte perfecerunt. Horum exempla refert nonnulla Plinius lib. 7. c. 21. his verbis: *Artificum opera ob paruitatem memoratiſſima, ex Plinio.* In nuce incluſam Iliadem Homeri, carmen in membrana ſcriptum, tradit Cicero. Callicrates ex ebore formicas, & alia tam parua fecit animalia, vt partes earum à cæteris cerni nõ poſſent. Myrmecides quidam in eodem genere inclaruit, à quo quadrigam ex eadem materia, quam muſca integeret aliis, fabricatam, & nauem, quam apicula pennis abſconderet. *Ita Plinius.* At ſecùs eſt in natura. Ea námque faciliùs minora perficit, quàm maiora, ob eam cauſam, quam paulò antè poſui, quòd maiorum, & perfectiorum animaliũ generatio pluribus rebus egeat, *An Magi defecerint in tertio ſigno, an in quarto.* quarũ deficiente qualibet, abſolui nõ poteſt. Sed dices, cur B. Auguſtinus, & pleríque omnes dicunt, Magos defeciſſe in tertio ſigno, cùm hoc ſignum ſcinipnum fuerit quartum: nam primum ſignum, fuit virgarum conuerſarum in ſerpentes, ſecun

Digitized by Google

ſecundum, ſanguinis: tertium, ranarum: quartum, ſciniphum: verùm in promptu
eſt reſponſio. Nam inter ſigna ſimpliciter & præciſè ſumpta, fuit quartum: inter
ſigna verò plagarum, fuit tertium.

Rupertus libr. 1. Commentariorum in Exodum, cap. 23. nouam quandam, 14.
& à ſe vno excogitatam rationem affert. Ait, Magos produxiſſe quidem ſciniphes, *Ruperti noua opinio.*
non tamen veros, ſed verorum ſimilitudinem præ ſe ferentes, ſicut etiam in prio-
ribus ſignis fecerant: ſed quia eorum ſciniphes, quòd non eſſent veri, nón punge-
bant, nec infeſtabant Ægyptios, ea re liquidò cognitũ eſt omnibus, non eſſe il-
los veros ſciniphes, quales nimirum erant producti ab Aaron: & idcircò dicuntur
tunc potiſſimùm defeciſſe, quòd tunc fallacia eorũ detecta innotuit. Ruperti ver-
ba, ita ſunt: Quidnam hoc eſt, quòd malefici incantationibus ſuis aquam in ſan-
guinem vertere, & ranas educere potuerunt, ſciniphes autem non potuerunt? An
ſciniphes videri quoque potuerunt, ſed quia moleſtos aculeos nulli infixerunt, id-
circò fallaciter feciſſe conuicti ſunt? Namque quia ſanguinis color, & ranarum
fœditas comprehenditur ſolo viſu, idcircò præſtigiatores ranas falſiſſimas, & ſan-
guinem fallacem, faſcinatis oculis offuderunt. Sciniphes autem quia moleſto quo-
que aculeo apertè diiudicantur, idcircò non fecerunt, quia quod verum eſſet, &
veraciter ſentiretur, homines ſine Deo creare non potuerunt. *Hæc Rupertus.* Cui
apertè contradicit diuina Scriptura, dicens hoc loco, Magos conatos eſſe facere
ſciniphes, & non potuiſſe: non ait eos feciſſe quidem ſciniphes, ſed non aculeatos
& pungentes, vt ait Rupertus, ſed ſimpliciter non feciſſe. Hæc enim ſunt Scriptu-
ræ verba verſu 18. *Feceruntque ſimiliter Malefici incantationibus ſuis, vt educerent ſcini-
phes, & non potuerunt.* Quid eſt: *Fecerunt ſimiliter, vt educerent ſciniphes?* Hoc
nempe: Adhibuerunt omnes ſuas artes, viréſque magicas ad producendum ſcini-
phes, ſed nihil profecerunt: non enim eos producere potuerunt. Deinde, ſi priora
etiam ſigna Magorũ, non fuerunt vera, vt ipſe dicit, iam igitur ante hoc tertium
ſignum, reuerà defeciſſent Magi. Prætereà, vnde compertum fuit Ruperto, Ma-
gos produxiſſe ſciniphes, aut qui viderentur ſciniphes, verùm ſine aculeo, & nihil
nocentes? id enim nec Scriptura tradit, aut ſignificat, nec ab vllo vel Hebræorum,
vel Chriſtianorum proditum eſt: ſed omnium eſt concors ſententia, propterea Ma-
gos in hoc tertio ſigno defeciſſe, quòd qui priora fecerant, hoc tertium facere non
potuerunt.

Caietanus ſuper hoc loco, duas attingit cauſas cur Magi non potuerint produ- 15.
cere ſciniphes: aut quia incantationes eorum non erant appropriatæ ad talem ef- *Caietanus.*
fectum producendum: aut quòd impedita fuerit diuinitùs potentia Dæmonum.
Sic autem ſcribit: Mirum eſt, quòd Dæmones non potuerint tam imperfecta ani-
malia, quæ ex putri materia manifeſtè generantur, producere. Potuit tamen hoc
contingere ex eo, quòd incantationes illæ non eſſent appropriatæ ad talem effe-
ctum, quamuis Dæmones potuiſſent effectum illum producere. Potuit etiam con-
tingere ex eo, quòd impedita fuerit diuinitùs potentia Dæmonum, & hoc potiùs *Qualis ſit efficacia*
ſonant ſubiuncta verba Magorum, dicentium: *Digitus Dei eſt hic. Sic Caietanus.* *incantatio-*
Ego poſteriorem eius rationem probo, & complector. Et paulò infrà enucleatiùs *num.*
eam traditurus ſum. Prior autem ratio non eſt probabilis. Incantationes enim
Magorum non habent per ſe vim producendi Magicos effectus, ſed ex placi-
to & pacto Dæmonis, qui ſe Magis obſtrinxit, affuturum ſe illis ad pro-
ducendum effectus Magicos, tales incantationes exercentibus. Ergò quam-
uis illorum Magorum incantationes propriè non eſſent accommodatæ ad pro-
ducendum ſciniphes, Dæmon tamen affuiſſet illis, & produxiſſet ſciniphes, niſi
fuiſſet à Deo impeditus. Neque enim potentia Dæmonis alligata erat per ſe illis

TERTIA DISPVTATIO.

Cur Magi non potuerint facere ſciniphes, qui maiora fecerant, ſerpentes, & ſanguinem, & ranas.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 18. Fecerúntque ſimilia malefici incantationibus ſuis, vt educerent ſciniphes, & non potuerunt.

13. *Hebræorũ commentũ. Lyranus. Thoſtatus.* CVR Magi non potuerint facere ſciniphes, ſicut fecerunt ſerpentes & ranas, Hebræi tradunt huiuſmodi cauſam: Aiunt, Dæmones non poſſe producere animal minus grano hordei (hoc de illis referunt Lyranus & Thoſtatus) cuius magnitudinis fuiſſe dicunt ſciniphes, minores ſcilicet hordei grano. Sed hoc eorum commentum, nugale prorſus & ridiculũ eſt. Nam ſi poſſunt maiora & perfectiora animalia facere, multò magis poterunt minora & viliora: maiorum enim animalium generatio, & operoſior, & difficilior eſt, vtpotè pluribus indigens, quorum quolibet deficiente, impeditur: Minorum animalium generatio promptiſſimè, & facillimè fit. Verùm Hebræi decepti ſunt ſimilitudine artis: putantes eandem eſſe rationem naturæ, atque artis: aut exiſtimantes producere animalia Dæmones per artem, non autem per agentia naturalia. *Differẽtia artis, atque naturæ.* Artifex enim, non ſi poteſt facere maius opus, poterit etiam facere minus, & quantumlibet paruum: ars quippè extrinſecus operatur circa materiam ſibi ſubiectam, & vtitur inſtrumentis externis & corporeis, vt eſt manus, & ſcalpellum, malleus, penicillum, & alia huiuſmodi. Hæc verò inſtrumenta non poſſunt cuilibet materiæ, & cuiuſcunque fuerit paruitatis, aptari, & accommodari. Quocircà ſculptor poteſt facere ſtatuam hominis, iuſtæ magnitudinis, non tamen ita paruam, vt eſt culex. Quo fit, vt apud Ethnicos maximè celebrari ſint quidam artifices, qui opera ſua in perexiguæ quantitatis materia, politiſſima arte perfecerunt. Horum exempla refert nonnulla Plinius lib. 7. c. 21. his verbis: *Artificum opera ob paruitatem memoratiſſima, ex Plinio.* In nuce incluſam Iliadem Homeri, carmen in membrana ſcriptum, tradit Cicero. Callicrates ex ebore formicas, & alia tam parua fecit animalia, vt partes earum à cæteris cerni nõ poſſent. Myrmecides quidam in eodem genere inclaruit, à quo quadrigam ex eadem materia, quam muſca integeret aliis, fabricatam, & nauem, quam apicula pennis abſconderet. *Ita Plinius.* At ſecùs eſt in natura. Ea nàmque faciliùs minora perficit, quàm maiora, ob eam cauſam, quam paulò antè poſui, quòd maiorum, & perfectiorum animaliũ generatio pluribus rebus egeat, *An Magi defecerint in tertio ſigno, an in quarto.* quatũ deficiente qualibet, abſolui nõ poteſt. Sed dices, cur B. Auguſtinus, & plerique omnes dicunt, Magos defeciſſe in tertio ſigno, cùm hoc ſignum ſciniphum fuerit quartum: nam primum ſignum, fuit virgarum conuerſarum in ſerpentes,

ſecun

Digitized by Google

ſecundum, ſanguinis: tertium, ranarum: quartum, ſciniphum: verùm in promptu eſt reſponſio. Nam inter ſigna ſimpliciter & præciſè ſumpta, fuit quartum: inter ſigna verò plagarum, fuit tertium.

Rupertus libr. 1. Commentariorum in Exodum, cap. 23. nouam quandam, & à ſe vno excogitatam rationem affert. Ait, Magos produxiſſe quidem ſciniphes, non tamen veros, ſed verorum ſimilitudinem præ ſe ferentes, ſicut etiam in prioribus ſignis fecerant: ſed quia eorum ſciniphes, quòd non eſſent veri, non pungebant, nec infeſtabant Ægyptios, ea re liquidò cognitũ eſt omnibus, non eſſe illos veros ſciniphes, quales nimirum erant producti ab Aaron: & idcircò dicuntur tunc potiſſimùm defeciſſe, quòd tunc fallacia eorũ detecta innotuit. Ruperti verba, ita ſunt: Quidnam hoc eſt, quòd malefici incantationibus ſuis aquam in ſanguinem vertere, & ranas educere potuerunt, ſciniphes autem non potuerunt? An ſciniphes videri quoque potuerunt, ſed quia moleſtos aculeos nulli infixerunt, idcircò fallaciter feciſſe conuicti ſunt? Namque quia ſanguinis color, & ranarum fœditas comprehenditur ſolo viſu, idcircò præſtigiatores ranas falſiſſimas, & ſanguinem fallacem, faſcinatis oculis offuderunt. Sciniphes autem quia moleſto quoque aculeo apertè diiudicantur, idcircò non fecerunt, quia quod verum eſſet, & veraciter ſentiretur, homines ſine Deo creare non potuerunt. *Hæc Rupertus*. Cui apertè contradicit diuina Scriptura, dicens hoc loco, Magos conatos eſſe facere ſciniphes, & non potuiſſe: non ait eos feciſſe quidem ſciniphes, ſed non aculeatos & pungentes, vt ait Rupertus, ſed ſimpliciter non feciſſe. Hæc enim ſunt Scripturæ verba verſu 18. *Feceruntque ſimiliter Malefici incantationibus ſuis, vt educerent ſciniphes, & non potuerunt*. Quid eſt: *Fecerunt ſimiliter, vt educerent ſciniphes*? Hoc nempe: Adhibuerunt omnes ſuas artes, viréſque magicas ad producendum ſciniphes, ſed nihil profecerunt: non enim eos producere potuerunt. Deinde, ſi priora etiam ſigna Magorũ, non fuerunt vera, vt ipſe dicit, iam igitur ante hoc tertium ſignum, reuerà defeciſſent Magi. Præterea, vnde compertum fuit Ruperto, Magos produxiſſe ſciniphes, aut qui viderentur ſciniphes, verùm ſine aculeo, & nihil nocentes? id enim nec Scriptura tradit, aut ſignificat, nec ab vllo vel Hebræorum, vel Chriſtianorum proditum eſt: ſed omnium eſt concors ſententia, propterea Magos in hoc tertio ſigno defeciſſe, quòd qui priora fecerant, hoc tertium facere non potuerunt. 14. *Ruperti non vera opinio.*

Caietanus ſuper hoc loco, duas attingit cauſas cur Magi non potuerint producere ſciniphes: aut quia incantationes eorum non erant appropriatæ ad talem effectum producendum: aut quòd impedita fuerit diuinitùs potentia Dæmonum. Sic autem ſcribit: Mirum eſt, quòd Dæmones non potuerint tam imperfecta animalia, quæ ex putri materia manifeſtè generantur, producere. Potuit tamen hoc contingere ex eo, quòd incantationes illæ non eſſent appropriatæ ad talem effectum, quamuis Dæmones potuiſſent effectum illum producere. Potuit etiam contingere ex eo, quòd impedita fuerit diuinitùs potentia Dæmonum, & hoc potiùs ſonant ſubiuncta verba Magorum, dicentium: *Digitus Dei eſt hic. Sic Caietanus.* Ego poſteriorem eius rationem probo, & complector. Et paulò infrà enucleatiùs eam traditurus ſum. Prior autem ratio non eſt probabilis. Incantationes enim Magorum non habent per ſe vim producendi Magicos effectus, ſed ex placito & pacto Dæmonis, qui ſe Magis obſtrinxit, affuturum ſe illis ad producendum effectus Magicos, tales incantationes exercentibus. Ergò quamuis illorum Magorum incantationes propriè non eſſent accommodatæ ad producendum ſciniphes, Dæmon tamen affuiſſet illis, & produxiſſet ſciniphes, niſi fuiſſet à Deo impeditus. Neque enim potentia Dæmonis alligata erat per ſe illis 15. *Caietanus.* *Qualis ſit efficacia incantationum.*

incantationibus, ſed mera ipſius Dæmonis voluntate.

16. S. Auguſtinus in quæſt. 25. in Exodum, ſuper hac ipſa rediſputans, non dubitat quin certa quæpiam cauſa fuerit, licet nobis incomperta, cùr Magi defecerint potiùs in hoc tertio ſigno, quàm in prioribus: & fortaſſe id referri poſſet ad myſterium Trinitatis, quod veteres Philoſophi, quantùm ad perſonam Patris & Filij, videntur aliquo modo cognouiſſe; ſed defecerunt in cognitione tertiæ perſonæ, quæ eſt Spiritus ſanctus. Sic autem eo loci ſcribit S. Auguſtinus: Cur in tertia iſta plaga Magi defecerunt, (nam plagę cœperunt, ex quo aqua in ſanguinem verſa eſt) & ſentire, & explicare difficile eſt. Poterant autem & in primo ſigno deficere, vbi virga in ſerpentem conuerſa eſt: & in prima plaga, vbi aqua in ſanguinem mutata, eſt, & in ſecunda de ranis, ſi hoc voluiſſet digitus Dei, id eſt, Spiritus ſanctus. Quis enim dementiſſimus dixerit, digitum Dei in hoc ſigno potuiſſe conatus Magorum impedire, & in ſuperioribus nequiuiſſe? Omninò ergò certa aliqua cauſa fuit, quare illa facere huc vſque permiſſi ſunt. Commendatur fortaſſe Trinitas: & quod, ſummi Philoſophi Gentium, quantùm in eorum literis indagatur, ſine Spiritu ſancto philoſophati ſunt, quamuis de Patre & Filio non tacuerint: quod etiam Didymus in libro ſuo meminit, quem ſcripſit de Spiritu ſancto. *Hæc Auguſtinus.* Sed hæc ratio B. Auguſtini myſtica potiùs videtur, quàm literalis: nec ſatis firmum videtur, veteres Philoſophos non tacuiſſe de Patre & Filio, verùm tertiæ perſonæ, quæ eſt Spiritus ſanctus, cognitionem nequaquàm attigiſſe. Etenim & Cyrillus in libro primo eorum, quos ſcripſit contra Iulianum Apoſtatam, & Euſebius in libris de præparatione Euangelica, & Theodoretus de curatione Græcarum affectionum, memorant aliquot ex veteribus Philoſophis, qui Myſterium ſanctæ Trinitatis quaſi per nubem viderint, & ſcriptis ſuis adumbrauerint. Certè Plato & Platonici Deum Patrem prædicant, & item Verbum, atque Mentem, ac denum Animam mundi: quanquàm hæc tria & ſecundum ſubſtantiam faciant diuerſa, & perfectione, ac poteſtate inæqualia.

S. Auguſt. *An Gentiū ſapientes cognouerint myſterium Trinitatis.* *Dydimus.* *Cyrillus Alexand.* *Euſebius Caſarien.* *Theodoretus.*

17. Verius igitur dictu, & procliuius creditu illud videtur, cauſam cur Magi & Dæmones non potuerint facere ſciniphes, fuiſſe voluntatem ac poteſtatem Dei, qui priora ſigna Magos facere permiſit, hoc autem ſignum, licèt minus prioribus videatur, facere prohibuit. Ex quo licet intelligere, permiſſu Dei, poſſe Dæmones multa, & magna facere, qualia fuerunt tria priora ſigna à Magis Pharaonis facta, & quæ fecit Dæmon aduerſus B. Iob: Deo tamen non permittente, nihil eos poſſe facere, quantumuis paruum & vile ſit, vti erant ſciniphes; quos tamen facere, licet adhibitis omnibus magicæ artis viribus, & Dæmonum potentia conati ſint, nequaquàm potuerunt. Non igitur nobis Dæmon, ſed Deus timendus eſt? Non enim Dæmon nobis non nocet, quod ei deſit voluntas, aut poteſtas nocendi nobis; ſed quia Deus non ſinit nocere, voluntatem & poteſtatem eius cohibens. Voluit porrò Deus Magos & Dæmones maiora facere, & in minoribus deficere, vt ſic & Dei potentia, & Dæmonum imbecillitas clariùs innoteſceret. Magna profectò fuit tunc bonorum tentatio, Magos ſimilia facere eorum, quæ faciebant Moſes & Aaron: verùm non ſinit Deus tentari nos ſupra id, quod poſſumus, ſed eſt adiutor in opportunitatibus: quapropter in tertio ſigno vim Dæmonum repreſſit, Magoſque potentiam Dei confiteri, & prædicare coëgit.

Authoris ſententia. *Iob. 1. & 2.* *1. Cor. 10.* *Pſal. 9.*

Et vt nonnihil dicamus de myſtica interpretatione huius hiſtoriæ, defecerunt Magi in tertio ſigno, quoniam, vt Strabus ait, Ethnicorum Philoſophi multa de creaturis, nec pauca de Deo cognouerunt, vt indicat S. Paulus ad Rom. 1. & in libro Sapientiæ traditur, capit. 13. ſed ad veram Trinitatis agnitionem aſpirare, ac peruenire non potuerunt. Defecerunt item in tertio ſigno, id eſt, in tertia perſona Trinita

Myſtica expoſitio. *Strabus.*

Trinitatis, quæ eſt Spiritus ſanctus: quoniam in Philoſophis & primariis Gentium viris fuit & potentia, quæ tribuitur Patri; & ſapientia, quæ propriè aſſignatur Filio; ſed non bonitas & ſanctitas, quæ appropriatur Spiritui ſancto.

QVARTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Dixerunt Magi ad Pharaonem: *Digitus Dei eſt hic.* *Verſu 19.*

DVÆ quæſtiones ſuper his verbis tractandæ ſunt. Primùm quæritur, 18.
Quid Magi voluerint ſignificare per digitum Dei, dicentes: *Digitus*
Dei eſt hic. Tres ſunt principales horum verborum expoſitiones;
quarum prima eſt hæc, Per digitum ſignificari plagam: vt ſit hic ſen- *Prima expoſitio digiti pro plaga.*
ſus; Agnoſcimus plagam hanc eſſe à Deo, cui nos reſiſtere nullo
modo poſſumus. Et hunc ſenſum ſecutus eſt Paraphraſtes Chaldæus, ita vertens
hunc locum: *A facie Dei plaga hæc eſt.* Solet enim Scriptura vocabulo, *manus Dei*,
(idem autem de digito Dei intelligere conuenit) ſignificare percuſſionem & plagam
inflictam à Deo. Hinc eſt illud Iob: *Manus Domini tetigit me.* Et Iſaias, atque *Iob 19.*
alij Prophetæ indicare volentes Deum iratum & minitabundum Hebræis, ſolent *Iſa. 9 ſæpius ibidem.*
dicere manum Dei extentam ſuper ipſos. Benè autem conuenit digitus cum plagis
Ægypti, quæ fuerunt decem, ſicut decem ſunt digiti. Nec illud tacendum hoc loco
eſt, in Scriptura, digito facere, vel mouere aliquid, ſignificare, leuiter illud facere,
vel mouere: ſic legimus apud Matthæum cap. 25. de Phariſæis, qui onera importabilia
imponebant aliis, ipſi verò digito mouere ea nolebant. Secundum hanc itaque
interpretationem, per digitum Dei ſignificatur hoc loco, has plagas Ægypti,
licet videantur grauiſſimæ, eſſe tamen admodùm leues comparatione diuinæ potentiæ,
& fortitudinis, & reſpectu perfectæ vindictæ, ac punitionis diuinæ: quam
quidem formidans Dauid humiliter ſupplicabat Deo, dicens: *Domine, ne in furore* *Pſalm. 6.*
tuo arguas me, neque in ira tua corripias me. Et Iob. cap. 35. de Deo vindicante, & vl-
ciſcente in hac vita, hominum ſcelera, ſic ait: *Nunc non infert furorem ſuum, nec vl-*
ciſcitur ſcelus valdè. Compara has plagas Ægypti cum excidio Sodomorum & Go- *Locus Iob. cap 35.*
morrhæorum, aut certè cum Noëtico diluuio: & intelliges, plagas Ægypti fuiſſe
velut digito Dei tactas; illa verò ſupplicia tanquam Dei manu. Quanquàm ſecundum
Philonem, cuius verba paulò ſupra memorauimus, ſi Deus manum extenderet
potentiæ ſuæ ad vindicandum & puniendum, nec tota terra, nec mundus vniuerſus
eam ſuſtinere poſſet.

Altera expoſitio eſt B. Auguſtini, & multorum Patrum, qui digitum Dei hoc lo- 19.
co interpretantur Spiritum ſanctum: quòd ipſi ſic argumentantur: B. Lucas cap. 11. *ſecunda expoſitio, digitus Dei pro Spiritu ſancto,*
ſcribit, Chriſtum dixiſſe aduerſus calumnias Phariſæorum miracula eius tribuentium
Beelzebub principi Dæmoniorum, ſe in digito Dei eiicere Dæmonia: at

enim idem Chriſti dictum referens Matthęus cap. 12. ait, dixiſſe eum, ſe eiicere Dæmonem in Spiritu ſancto: vnde liquet, per digitum Dei ſignificari Spiritum ſanctum. Erit igitur hic ſenſus illorum verborum: *Digitus Dei eſt hic*: Moſen & Aaron non facere illa prodigia per ſpiritum diabolicum, ſicut faciunt Magi, ſed per ſpiritum ſanctum, & diuinum, cuius immenſæ poteſtati & Magi, & Dęmones cedere coguntur. Eſt porrò pulchra quędam analogia inter digitum & *Spiritum* ſanctum: nam ſicut ex corpore procedit brachium, & manus, & inde digiti: ita ex *Patre Filius*, & ex vtroque *Spiritus* ſanctus: & ſicut multi ſunt digiti vnius corporis: ita multa ſunt dona vnius *Spiritus* ſancti, quemadmodum ait Paulus: *Diuiſiones gratiarum ſunt, vnus autem & idem Spiritus, diuidens ſingulis prout vult*: Totidem autem ſunt digiti in ſiniſtra manu, atque in dextera: non enim minore gratia & virtute *Spiritus* ſancti opus eſt ad modeſtè tractandas res ſecundas, quàm ad res aduerſas fortiter perferendas. His adiiciam, quæ ad eandem ſententiam ſcripta reliquit B. Hieronymus, exponens illa verba Domini, quæ ſunt apud Matthęum, cap. 12. *Si autem ego in Spiritu Dei eiicio Dæmones, &c.* In Luca, inquit, iſtum locum ita ſcriptum legimus: *Si autem in digito Dei eiicio Dæmones*: iſte eſt digitus, quem confitentur & Magi, qui contra Moſen & Aaron ſigna faciebāt, dicentes: *Digitus Dei eſt iſte*. Hoc digito Dei tabulæ lapideę ſcriptæ ſunt in monte Sina. Si igitur manus & brachium *Dei, Filius* eſt, & digitus eius *Spiritus* ſanctus: *Patris*, & *Filij*, & *Spiritus* ſancti vna ſubſtantia eſt: nec te ſcandalizet membrorum inæqualitas; ſed ædificet corporis vnitas. *Sic B. Hieronym.*

Analogia digitorum, & ſpiritus ſancti. — *Locus Pauli, 1. Cor. 12.* — *B. Hieron.* — *Deuter. 9.*

20. Tertiam expoſitionem huius loci tradunt Hebræi, & de noſtris ſequuntur eam Grȩcus interpres, qui citatur in Catena, & Rupertus, Thoſtatus, Caietanus, Lippomanus, quinetiam Lyranus ait, hanc expoſitionem eſſe communem apud Hebrȩos & Catholicos. Iſti arbitrantur, per digitum Dei, hoc loco, ſignificari potentiam & virtutem Dei, effectricem rerum mirabilium, ſicut idem ſignificatur ſæpè in Scriptura per brachium & manum. Eſt itaque hic ſenſus illorum verborum: Potentia Dei operatur per Moſen & Aaron, & ideò potentia noſtra cogitur ei cedere. Aduertat Lector, virtutem Dei effectricem rerum, interdum ſignificari nomine digiti, vt hoc loco, & apud Lucam cap. 11. nonnunquam verò plurali numero vocabulo digitorum, vt in Pſalmo 80. illis verbis: *Videbo cœlos tuos, opera digitorum tuorum*: nimirū virtus Dei operatiua, per ſe, & reſpectu Dei, ſimplex & vnica eſt: at verò in operibus Dei, multiplex, ac multiformis relucet, multęque rationes perfectionum Dei reſplendēt in eius creaturis. Nec alienum eſt hoc loco, quod Iſaias cap. 40. de Deo dixit: *Quis menſus eſt pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit? Quis appendit tribus digitis molem terræ, & librauit pondere montes, & colles in ſtatera?* Quid eſt, Deum appendere terram tribus digitis? niſi quòd in hoc mundo, tria maximè eminent atque elucent Dei attributa: Potentia, qua creatus eſt mundus: Bonitas, qua conſeruatur: & Sapientia, qua prudentiſſimè ordinatus eſt, & prouidentiſſimè gubernatur.

Tertia expoſitio, Digitus Dei pro potentia, ſumitur. — *Locus Pſ. 8.* — *Locus Iſaiæ, 40.*

21. Rupertus lib. 1. Commentariorum in Exodum cap. 33. docet, Magos, cùm dixerunt: *Digitus Dei eſt hic.* neſcientes quid dicerent, diuino inſtinctu ſignificaſſe tertiam perſonam *Trinitatis*, id eſt, *Spiritum* ſanctum: ſicut Caiphas neſciens quid diceret, prophetauit de Chriſto. Illis autem verbis intellexerunt Magi virtutem & potentiam Dei. Ponam hîc verba Ruperti: Notum, *inquit*, & celeberrimum apud fidelem Dei Eccleſiam eſt, *Spiritum* ſanctum appellari digitum Dei. Nam & ipſe *Filius* de *Spiritus* ſancti loquens potentia: *Si ego*, inquit, *in digito Dei eiicio Dæmonia.* Sed & plures digiti in eiuſdem *Spiritus* ſignificatione dicuntur, quemadmodùm & vnus eſt *Spiritus*, & tamen ſeptem ſpiritus ante thronum Dei legimus.

Quarta expoſitio. — *Ioann. 11.* — *Luc. 11.*

Et

Digitized by Google

Et Pſalmiſta ait:*Videbo cœlos tuos,opera digitorum tuorum.* Pluraliter dixit, *digito-*
rum,ob pluralitatem donorum vnius & eiuſdem *Spiritus* ſancti. Sed numquid
homines mente corrupti,& incantatores ac malefici,ita *Spiritui* proximi erant,vt Apocal. 1. Eſa. 8.
ſcienter dicerent: *Digius Dei eſt hic*, cognoſcentes proprietatem eius perſonæ,
cauſamque,propter quam diceretur *digitus Dei*? Ergò nec illi à ſemetipſis locuti
ſunt,ſed neſcientes quid dicerent, proprietatem nobis confeſſi ſunt *Spiritus* ſan-
cti: ipſi verò nihil aliud intendebant illis verbis dicere, niſi virtus vel operatio
Dei eſt hæc. *Hæc Rupertus.* Ergo Rupertus putat, iſta verba ſecundum intentio-
nem Magorum ſignificaſſe potentiam *Dei*:ſecundum verò conſilium *Dei* ſigni-
ficaſſe *Spiritum* ſanctum.

Mea ſententia eſt hæc,per digitum *Dei*,ſecundum literalem ſenſum ſignificari 22.
potentiam & fortitudinem *Dei*, ſicut per brachium & manum *Dei* frequenter Sexta expoſitio.
in Scriptura ſignificatur.Significari etiam poſſe reor ſpiritum *Dei*, prout ſpiritus
Sctiprura ſignificat ſingularem quendam impulſum & impetum, ac vigorem
diuinæ virtutis,quę diuinitùs alicui datur. Quo etiam modo accipitur illud Do-
mini:*Si in ſpiritu Dei eijcio Dæmones.* Illud præterea dici poſſet per *digitum*, ſigni-
ficari potentiam,& illud,*Dei*,denotare ingentem & eximiam potentiam, ſecun-
dùm peculiarem Scripturæ phraſim, quemadmodum dicitur Mons *Dei*, Bellum
Dei,Cedrus *Dei*,Homo *Dei*.Vt ſit hic ſenſus:Virtus,qua operantur Moſes & Aa-
ron,maxima eſt,atque omninò inſuperabilis. Sententiam porrò B. Auguſtini &
Hieronymi interpretantium iſta verba de *Spiritu* ſancto, qui eſt tertia perſona
Trinitatis,libenter ſequimur tanquàm myſticam potiùs,quàm literalem: & aſſen-
tientes Ruperto dicenti,Magos illis verbis ſignificare voluiſſe potentiam *Dei*,ſed
præter intentionem ſuam,& neſcientes quid dicerent, diuino inſtinctu ſignificaſ-
ſe perſonam *Spiritus* ſancti.

Altera quæſtio eſt, An Magi dicentes:*Digitus Dei eſt hic*, cognouerint & con- 23.
feſſi fuerint verum *Deum*, quem prædicabat Moſes? Negat Lyranus, hac potiſſi- Secunda
mùm ratione ductus:ſi Magi cognouiſſent verum Deum adeſſe Moſi,& Aaron, quæſtio, an
non fuiſſent deinde auſi ampliùs reſiſtere illis,& Dei præceptis aduerſari: at Mo- Magi cognouerint
ſes infrà cap.9.narrando ſextam plagam,quæ fuit vlcerum, ſcribit hæc verba:*Nec* verū Deū.
poterant malefici ſtare coram Moſe,propter vlcera,quæ in illis erant. Ex quo ſignifica- Opinio Ly-
tur,etiam poſt tertiam hanc plagam,Magos ſeſe oppoſuiſſe Moſi,& aduerſari co- rani diſcu-
natos eſſe.Putat igitur Lyranus,Magos per digitum Dei ſignificare voluiſſe prin- titur.
cipem Dæmonum,qui plura & maiora facere poterat, quàm alij Dæmones, eo-
rúmque operationes cohibere,atque impedire.Sic enim Phariſæi dicebant: Chri- Matth. 12.
ſtum facere miracula in Beelzebub principe Dæmonum. Lyrani verba ita ſunt:
Digitus Dei eſt hic: Id eſt, virtus diuina nos impediens. Vnde coacti ſunt agno-
ſcere,& confiteri diuinam virtutem:& hæc expoſitio eſt communis apud Catho-
licos & Hebræos.Sed quia dicti Magi non ceſſauerunt propter hoc reſiſtere Mo-
ſi, & adſtare Pharaoni,vt habetur ſequenti capite,ideò poſſet aliter exponi, ſine
prę iudicio tamen: quod non confeſſi fuerint virtutem diuinam, cùm dixerunt:
Digitus Dei eſt hic: Sed virtutem alicuius Dæmonis ſuperioris,impedientis per ar-
tem Magicam,operationem inferiorum Dæmonum, ſicut Phariſæi imponebant Matth. 12.
Chriſto expulſionem Dæmonum,tanquàm per principem eorum factam, dicen- & Luc. 11.
tes:*In Beelzebub principe Dæmoniorum eijcit Dæmonia.* Et ſecundum hanc expo-
ſitionem,Magi non confitebantur,Moſen eſſe ſeruum Dei,ſed Magum,& ſigna,
quæ faciebat,facere artibus Magicis.*Sic Lyranus.*

Sed enim Lyrano aduerſantur omnes tam Hebræi, quàm Chriſtiani, maximè 24.

verò Patres:ac meritò ſanè. Etenim phraſis hæc, *Digitus Dei*, Scripturæ peculiaris eſt, ad Deum ſolum pertinens: nec tolerabilis eſſet, qui potentiam Dæmonis *digitum ei* appellaret, nomen enim *Dei* præciſè ſumptũ, de vero tantùm *Deo* vſurpat Scriptura. Ratio autem Lyrani, qua ductus eſt ad eam interpretationem, perinfirma eſt. Potuerunt enim Magi, ſemel *Deo* eos illuſtrante, & ad loquendum impellente, veritatem agnoſcere, ac fateri: poſteà verò, diuino numine deſtituti, ſibíque derelicti, ad priorem ſuam improbitatem, & impietatem redire, contradicendo, & aduerſando Moſi: nam & hoc Dæmones fecerunt contra Chriſtum Dominum. Nónne Pharao ſæpiùs agnouit virtutem *Dei*, quæ operabatur per Moſen, ideóque ſuppliciter orabat Moſen, vt pro ſe Deo ſupplicaret? Quoties tamen deinde ſua in malitia obduratus, *Dei* iuſſis reſiſtere perſeuerauit? Nónne Balaam Gentilis & ariolus, qui ad maledicendum Hebræis conductus fuerat, diuinitùs mutata eius mente benedixit ei populo, & prophetico afflatus ſpiritu, multa & præclara de Deo, & populo Hebræo vaticinia edidit: Is tamen poſteà conſilium dedit Madianitis, quẽadmodum Hebræos ad Idololatriam adducerent. Lege librum Numer. cap. 22. 23. 24. 25. & 31. Et rex Nabuchodonoſor, vbi audiuit interpretationem illius ſtatuæ traditam à Daniele, verum Deum agnouit, & miris laudibus prædicauit, vt ſcriptũ eſt Daniel. 2. Is tamen poſteà, mente admodùm mutata, erexit ſtatuam, in qua ſe, vt Deum, adorari voluit ab omnibus, & cùm ex miraculo illorum trium iuuenum, in admirationem, & ampliſſimam prædicationem, *Dei*, quem illi colebant, effuſus eſſet, poſtmodùm tamen rurſum in ſuperbiam elatus, ob idque transformatus in beſtiam eſt: quæ pluribus verbis in libro Danielis cap. 3. & 4. prodita ſunt. Immò verò ratio ipſa Lyrani, in eum ipſum retorqueri poteſt. Si enim Magi credebant Moſen operari virtute principis Dæmonum, quomodò ei reſiſtere audebant, cùm ſcirent, inferiores Dæmones nihil poſſe contra ſuperiores Dæmones? Caietanus non it inficias, illis verbis Magorum ſignificari verum Deum; ſed ait ſibi non liquere, an ea verba dixerint illi ex animo, an fictè ad excuſationem ſuæ impotentiæ. Sed credibilius eſt, locutos eſſe ex animo, ad id loquendum incitatos à Deo.

QVINTA DISPVTATIO.

An poteſtas, qua mira faciunt Magi, ſit humana, vel naturalis, vel diuina: an verò ſit potiùs diabolica.

25. EX occaſione ſuperiorum diſputationum viſum eſt tractare hoc loco quæſtionem: An ſicut Magi illi euidenter conuicti ſunt, Moſen & Aaron feciſſe prodigia illa poteſtate diuina: ita manifeſtis ſignis, & argumentis peruinci queat, mira opera Magorum, non fieri poteſtate vlla hominum, nec naturalium cauſarum, nec bonorum Angelorum: ſed adiutorio, & potentia Dæmonum. Ma-

nifeſtis

niſeſtis profectò ſignis, firmiſſimiſque rationibus compertum, & comprobatū eſt, *Magorum*
Dæmones adeſſe Magis, eoſque iuuare ad opera mira, quæ faciunt, perpetranda. *Doctores*
Principiò, ſpiritus illi, quibus cum ſocietatem, & commercium habent Magi, iu- *& adiutores*
bent ſe à Magis adorari, tanquàm deos, ſibique ſacrificia fieri: hoc autem eſt pro- *res eſſe Dæ*
prium Dæmonum, qui honorem diuinitatis ab initio affectatum, quia in cœlis aſ- *mones.*
ſequi non potuerunt, in terris, decipiendo homines, aliquo modo adipiſci, & obtinere cupiunt. Boni verò Angeli eiuſmodi honorem non modò non concupiſcunt, ſed vehementer auerſantur. Legimus in Apocalyp. cap. 19. ſanctum Angelum, qui apparuerat Ioanni, prohibuiſſe, ne Ioannes adoraret ipſum, dixiſſeque: *Ne feceris, conſeruus enim tuus ſum, Deum adora.* Deinde, Magi ſunt homines flagitioſiſſima vita, impuriſſimiſque moribus præditi; & artibus magicis abutuntur ad patranda adulteria, furta, homicidia, quinetiam infanticidia: at boni Angeli nec maleficis hominibus fauent, & à talibus ſceleribus prorſus abhorrent. Quid quod Magi, eos, quorum vtuntur opera, inuocantes, minantur illis quædam impoſſibilia, niſi venerint; & cùm venerunt, imperant illis, & certo quodam loco manere cogunt: tale autem imperium habere homines non poſſunt in beatos Angelos: habent autem in Dæmones; vel quia ſuperior Dæmon, cum quo Magi ſocietatem & fœdus fecerunt, cogit inferiores Dæmones parere iuſſis Magorum, vel ſimulant Dæmones, cogi ſe à Magis, cùm tamen id voluntate ſua faciant, nec ab illis cogi queant; quò faciliùs videlicet decipiant homines, tantam vim, & auctoritatem Magorum
admirantes, ob idque certam illis fidem habentes. Quod autem Dominus apud *Locus Mat*
Matthæum, cap. 12. & Lucam 11. argumentatur ſe non eiicere Dæmones pote- *thæi c. 12.*
ſtate principis Dæmonum, quòd non poſſit Satanas Satanam eiicere: alioqui regnum eius diuiſum eſſet, nec diù ſtare poſſet; Hæc, inquam, Domini argumentatio
intelligenda videtur (ſic certè interpretatur eam Auguſtinus) de perfecta eiectione *S. Auguſt.*
Dæmonis ex homine, id eſt, tam ex corpore, quàm ex animo; vel de eiectione profecta ex odio Dæmonis, & deſiderio euertendi imperium, quod habet in homines: nam eiicere Dæmonem ex humano corpore, quò faciliùs ea re deceptos animos hominum variis inficiat erroribus, non eſt eiicere Dæmonem ex homine, ſed magis intrudere in hominem.

Sed ad inſtitutam probationem redeo. Societatem Magorum cum Dæmonibus, 26.
bene demonſtrat Euſebius libro 5. de præparat. Euangel. cap. 7. diſputans, non *Euſebius.*
aliunde, quàm à Dæmonibus potuiſſe Magos diſcere verba illa, & cæremonias, quibus ipſos Dæmones aduocant, eoſque vel certo cuipiam loco, vel annulo, vel vaſi, vel ſtatuæ, vel aliis rebus adeſſe cogunt: nec ſcire quibus ſacrificiis, aut libamentis, aut ſuffimentis Dæmones abigantur, & fugentur, aut contrà, quibus oble-
ctentur & alliciantur. Huius rei teſtem excitat Porphyrium magicæ artis peracrem *Porphyrius*
patronum, & propugnatorem, in libro de Reſponſis ita ſcribentem: Non ſolùm fœlicem conuerſationem ſuam, verùm etiam quibus rebus gaudeant Dij, aut quibus illigentur, ſignificarunt ipſi hominibus. Et item, quibus rebus Dij cogantur, & quæ offerenda ſint ipſis, & quos dies vitare, aut eligere oporteat; & figuræ ſimulachrorum quales eſſe debeant, & in quibus maximè locis diuerſentur, & omninò nihil eſt, quod ab ipſis diis homines non didicerint. Non autem ſolùm figuras quaſdam corporales à Diis amari, docet Porphyrius: ſed illis quoque figuris etiam deos ipſos circumſcribi: contineri enim & eos in conſecrata imagine, quaſi in ſacra quadam terra. Sacram enim putat terram eſſe, quæ Dei habet imaginem; qua ſublata iſtud ſtatim ſoluitur, quo Deus continebatur. *Hæc Porphyrius, Euſebio referente.*

72. Sed nihil eſt, quod apertiùs demonſtret, efficaciúſque probet intimam cum Dæmonibus Magorum ſocietatem, atque coniunctionem, quàm Epiſtola quædam Porphyrij ſcripta ad Anebonum Ægyptium, quam Euſebius libr. 5. de præparat. Euangel. cap. 6. ſcriptis ſuis inſeruit. Ponit in ea Porphyrius nouem dubitationes, ſibi, vt ait, inexplicabiles, ſuper his, quæ faciunt Magi erga Dæmones (*ipſe vocat Deos:*) vnde liquidò cernitur, res magicas, malorum ſpirituum, quos vulgato iam nomine Dæmones vocamus, artificio, opera, & interuentu peragi. Prima Dubitatio: Quomodò, inquit Porphyrius, Magi obſeruant & inuocant Deos, tanquàm ſuperiores, quibus tamen, quaſi inferioribus imperant, & quod volunt, facere eos cogunt? Secunda Dubitatio: Cur Dij Magorum, iubent homines eſſe iuſtos, & caſtos, cùm ipſi à Magis inuocati, & iuſſi, multa perpetrent flagitia & maleficia? Tertia Dubitatio: Nolunt Dij exaudire Magum, qui non multis antè diebus abſtinuerit à Venere: ipſi tamen, Magorum rogatu & iuſſu, illiciunt, & incitant, atque inflammant homines ad turpes & infandas libidines. Quarta Dubitatio: Volunt Dij, Magos, qui inuocaturi ſunt ipſos, antè, carnium vſu abſtinere: ipſi tamen nidore, ac ſanguine cæſorum animalium, maximè oblectantur. Quinta Dubitatio: Eum, qui mortuum tetigit, ad operationes Magicas accedere prohibent: cùm tamen mortuorum tum animalium, tum hominum cadaueribus res Magicæ maximè peraguntur. Sexta Dubitatio: Magi minantur ſoli, ac Lunæ, & Dijs cœleſtibus, dicentes, ſe conciſuros cœlum, & arcana Iſidis enunciaturos, & Oſiridis membra Typhoni tradituros, niſi Dij adueniant, & reſpondeant ipſis. Abſurdum tamen videtur, Deos, quaſi eſſent infantes, fictis eiuſmodi minis & terriramentis commoueri. Moueri autem Deos iſtis Magorum minis, Cheremon ſacer ſcriba teſtatur: & hæc eſſe ait illa, quibus Dæmones maximè coguntur. Septima Dubitatio: Preces, atque orationes, quibus vtuntur Magi inuocantes Deos ſuos, prorſus inanes ac ridiculæ videntur: ſic enim eos compellant: Tu, inquiunt, qui è limo emerſiſti, qui ſedes in lacu, qui nauigio nauigas, qui ſingulis horis formam commutas, & in ſingulis Zodiaci ſignis commutaris. Atque hiſce precationibus, aiunt, Deos hominum viſui ſe ſubiicere, ac repræſentare. Octaua Dubitatio: Quid ſibi volunt verba barbara, & nihil planè ſignificantia, quibus vtuntur Magi ad ſuos Deos aduocandos? Nam ſi ad verborum ſignificationem Dij reſpiciunt, quacunque voce res eadem ſignificetur, mouebuntur: non enim Dij ſunt Ægyptij, vel Scythæ, vel iſtorum tantùm linguis vtuntur, aut illas tantùm linguas norunt. Nona Dubitatio: Cùm Dæmones ſint ſupra ordinem rerum ſenſibilium, quomodò poſſunt rebus ſenſibilibus allici, aut cogi, ſicut à Magis alliciuntur & coguntur? Quare aut Magorum malignitate, omnia hæc conficta ſunt, aut aliter homines de Dijs cogitant, quàm rei veritas habeat. Hæ ſunt in Epiſtola illa Porphyrij dubitationes. Vnde liquet, malorum ſpirituum inſtinctu, & auxilio Magos facere, quæ vulgò mira videntur.

Porphyrij Epiſtola valde memorabilis ad coarguendam Magorum impietatem.

28. Cæterùm duæ hoc loco exiſtunt quæſtiones: quarum prior eſt hæc: Cùm Dæmones ſint incorporei, ob idque cœleſtium corporum poteſtati, & actioni non ſint ſubiecti, cur niſi ſub certis quibuſdam cœli conſtellationibus non aduocantur à Magis, nec aliter magica opera perfici queunt? Reſpondere poſſum, id quidem plures & varias ob cauſas Dæmones velle obſeruari ab hominibus. Primò, vt in eum errorem homines inducant, vt credant numen eſſe aliquod, & diuinitatem in ſtellis, eáſque pro Deo adorent & colant. Deinde, vt ſimulando, multa fieri per ſtellas maleficia, & ingentia detrimenta inferri hominibus, infament eas, & inuiſas exoſáſque reddant hominibus. Præterea, Dæmones, vt qui non niſi per cauſas naturales operantur effectus naturales, animaduer

Cur Magi & Dæmones certas quaſdam in cœlo conſtellationes priuſquàm operentur, curioſè obſeruent.

uertunt,ſecundum certas quaſdam conſtellationes, materiam ſublunarem,circa quam tunc operari volunt,magis affici,magíſque idoneam reddi ad effectus illos accipiendos: ex quo fit,vt nonnunquàm Dæmones ſecundum incrementa lunæ, maximè quoſdam vexent, ob id vocatos Lunaticos, quorum aliquot ſanaſſe dicitur Dominus in Euangelio, vt eſt in Matthæi cap.4. & 13. Nam cùm cerebrum hominis ſit humidiſſimum, ideóque maximè ſubiiciatur poteſtati lunæ, magnam vim habentis concitandi humores, in cerebro autem perficiantur actiones interiorum ſenſuum, hinc fit, vt Dæmones, ſecundum incrementa lunæ, vehementer hominis tum phantaſiam,tum interiores corporis humores commoueant & conturbent,& inde vexent & affligant hominem. *Locus Matthæi c.4. & 13.*

29. *Quomodò Dæmones, qui ſunt incorporei, certis quibuſdam rebus corporalibus delectentur. S. Auguſt.*

Altera quæſtio eſt, Quomodò Dæmones, qui non modò ſenſus, verùm etiam corporis ſunt expertes, alliciantur per artes magicas, certis quibuſdam herbis, & lapidibus, & animalibus, & libamentis, atque ſuffimentis,& carminibus,aliiſque ceremoniis corporalibus. Bene hanc quæſtionem exſoluit S. Auguſtinus in libr. 21. de ciuitate Dei, cap.16. reſpondens huiuſmodi rebus allici,& trahi Dæmones, non vt animalia cibis, ſed vt ſpiritus ſignis, ea ratione,vt eiuſmodi exhibentur ipſis in ſignum diuini honoris, quem illi flagrantiſſimè concupiſcunt. Ponam hîc Auguſtini verba, quæ ſunt huiuſmodi:Illiciuntur Dæmones ad inhabitandum,per creaturas, rebus quibuſdam delectabilibus,pro ſua diuerſitate diuerſis:non vt animalia cibis, ſed vt ſpiritus ſignis, quæ cuiúſque delectationi congruunt, per varia genera lapidum, herbarum, lignorum, animalium, carminum, rituum.Vt autem illiciantur ab hominibus, priùs eos ipſi aſtutiſſima calliditate ſeducunt, vel inſpirando eorum cordibus virus occultum, vel etiam fallacibus amicitiis, apparendo, eorúmque paucos, diſcipulos ſuos faciunt, plurimorúmque doctores. Neque enim potuit, niſi primis ipſis docentibus, diſci, quid quiſque illorum appetat, quid exhorreat, quo inuitetur nomine, quo cogatur: vnde magicæ artes, eorúmque artifices extiterunt. *Hæc Auguſtinus.*

***

SEXTA DISPVTATIO.

De quarta plaga, quæ dicitur fuiſſe muſcarum.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 21. Ecce ego immittam in te, & in ſeruos tuos, & in populum tuum, & in domos tuas, omne genus muſcarum: & implebuntur domus Aegyptiorum muſcis diuerſi generis, & vniuerſa terra, in qua fuerint.

30. ANTE omnia quæritur; Quod genus animalis muſca fuerit, per quod Dominus in hac quarta plaga cruciauit Ægyptios? Vox Hebræa (*habob*) quam Latinus interpres hoc loco vertit (*muſcas omnis generis, & diuerſi generis, & item muſcam grauiſſimam*) propriè ſignificat mixturam animalium præcisè: & quia non declaratur, quorum animalium ſit mixtura, datus eſt locus Sacrarum literarum tractatoribus, de animalibus huius quartæ plagæ variè admodùm exiſtimandi, prodendique. LXX. Interpretes & hîc, & in Pſalm. 77. & 104. verterunt *cynomyiam*, id eſt, caninam muſcam, quæ pertinaciùs inhæret, acriuſque mordet. Cuius animalis ſpeciem, & infeſtam hominibus, noxiamque naturam, hiſce verbis deſcripſit Philo in primo libro de vita Moſis: *Philo.* Superſunt tria genera plagarum inflicta ab ipſo Deo, ſine vllo humano miniſterio. Primum fuit per animal omnium audaciſſimum, *cynomyiam*, cui veram appellationem impoſuerunt periti nominum, vt erant ſapientiſſimi, compoſitam videlicet è duabus impudentiſſimis animantibus; muſca & cane: altera vincente omnes volucres temeritate; altero omnes terreſtres quadrupedes. Accurrũt enim intrepidè, & ſi quis arceat, nõ cedunt peruicaciter, donec ſatientur carnibus, & ſanguine. At *cynomyia*, particeps amborum audaciæ, & mordax, & inſidioſum animal eſt. Nam è longinquo, in teli morem, magno impetu aduolat, infixaque cuti, hæret pertinaciter. Tunc verò diris exagitatæ, multò erãt moleſtiores, vltra natiuam ſitim ſanguinis, armatæ diuinitùs ad vltionem contra homines impios. *Sic Philo.*

31. Verùm S. Hieronymus ſub finẽ eius Epiſtolæ, quam ſcripſit ad Suniam & Fretelam; ea verò inter Epiſtolas eius numeratur 135. arbitratur L X X. Interpretes non vertiſſe κυνομυῖαν, id eſt, Caninã muſcã, vt interpretati ſunt Latini: ſed κοινομυῖαν, id eſt, communem muſcam, vel muſcam, vt communiter omnem muſcam comprehendat, id eſt, omne genus muſcarum, ſicut vocatur in hoc octauo capite Exodi: ad quam item ſententiam Aquila vertit παμμυῖαν, id eſt, omnimodam muſcam. *Hæc Hieronymus.* Sed contra eius ſententiam facit, quod non ſolùm Theodoretus & Auguſtinus, & Origenes, aliique antiqui Patres legunt ex tranſlatione Septuaginta, *cynomyiam*, id eſt, caninam muſcam, verum etiam ita legit Philo, vt ex verbis

An legendum ſit κυνομυῖα, an κοινομυῖα.

S. Hierony.

verbis eius paulò antè memoratis manifeſtum eſt. Vixit autem Philo tempore Chriſti Domini noſtri,& Apoſtolorum;quo tempore fuiſſe ſinceram,atque incorruptam tranſlationem LXX. Interpretum,fit admodùm veriſimile. Latinus porrò noſter interpres in hoc loco,vt ſuprà diximus, Hebræam vocem interpretatus eſt, muſcam omnis generis,vel diuerſi generis, & item muſcam grauiſſimam. Similiter muſcam vocauit in libro Sapientiæ, cap. 16. vbi commemoratur hæc quarta plaga:at verò in Pſal.77.& 104.ſecutus LXX.Interpretes, etiam Græcum nomen, quo illi ſunt vſi,retinuit,appellans *cynomyiam*.

Sed enim plerique tum Hebræorum,tum de noſtris Hebrææ linguæ,ac Scripturæ ſtudioſis,curioſiſque mixturam animalium,quam ſignificat vox Hebræa, nolūt fuiſſe muſcarum;ſed aliorum animalium,& grandiorum, quàm muſca, & nocentiorum homini.Ioſephus certè memorans hanc plagam,in 2. libro Antiquitatum, ita ſcribit : Varias & multiformes beſtiolarum ſpecies immiſit , quales nemo ante eam diem vnquàm viderat;tanta copia,vt tota regio repleretur hoc malo:præ quarum item frequentia,& homines plurimi extinguebantur,& terra coli nullo pacto poterat : & qui præſentaneum exitium euadebant,infecti tamen eorum veneno,à morbis corripiebantur. *Sic Ioſephus*. Dauid Chimchi in ſuis Radicibus, Hebræam vocem(*Habob*)interpretatur(*ex multis ſpeciebus animalium:*)Vatablus habet : (*varij generis inſecta:*)Pagninus,(*omne genus ferarum:*)Paraphraſis Chaldaica; (*mixturam beſtiarum noxiarum:*)Rabbi Salomon,(*turbam ſerpentium,& ſcorpionum,atque aliorum venenatorum animalium:*)Rabbi Sepharadi,& Aben Eſra,(*incurſionem leonum, pardorum ac luporum.*) 32.

Ioſephus.

Hebræorū Rabbins, Chimchi. Sepharadi. Abē Eſra. Salomon.

Caietanus ait : Licet Scriptura hoc loco , tantùm dicat fuiſſe mixturam animalium, non declarando, quorum animalium mixtura fuerit ; ex verbis tamen ipſius Scripturæ bona fieri coniectura poteſt , fuiſſe mixturam paruorum animalium agreſtium , quæ terris, & rebus Ægyptiorum tam domeſticis , quàm externis nocuerint;non autem perſonis ipſorum;& ideò non fuiſſe muſcas,quæ perſonis magis,quàm rebus infeſtæ ſunt. Ponam verba Caietani : Vbicumque, inquit, in hac quarta plaga legis,omne genus muſcarum,vel muſcas diuerſi generis, vel grauiſſimam muſcam , & breuiter muſcas ; ex officina Interpretum ſcito ita legi : nam in Hebræo textu nullum animal nominatur, ſed tantùm mixtura. Aiunt , ſeptuaginta Interpretes introduxiſſe genus muſcarum,& vitio ſcriptorum,introductas eſſe *cynomyias*. Sed quorum animalium fuerit illa mixtura,nō eſt certum.Hebręi Doctores putant fuiſſe mixturam animalium ſylueſtrium greſſibilium : nos autem in expoſitione Pſalmorum ſecuti ſumus Græcos & Latinos : nunc autem ex propoſito perſcrutando textum proprium,ex his, quæ in litera dicuntur , neutram ſequimur ſententiam. Duo namque de hac mixtura in litera annotauimus:alterum,quòd domus Pharaonis & Ægyptiorum impletæ ſunt hac mixtura : ex quo apparet , non fuiſſe mixturam magnorum animalium , ſiquidem vel vnus leo ſufficiens fuiſſet ad euertendam vnam domum.Alterum eſt,quòd terra habitata ab Ægyptiis,fuerit corrupta & comeſta ab iſta mixtura : vnde liquet, non fuiſſe muſcas ; ſiquidem hæ principaliter ſunt moleſtæ perſonis hominum : Scriptura verò nullam in hominibus fuiſſe læſionem, ſed in domibus tantùm & terris ſignificat. Ex his probabilius apparet,fuiſſe mixturam paruorum animalium agreſtium, quæ ex agreſtibus locis in terram habitatam ab Ægyptiis , venerint , eám comedentes atque deſtruentes. Nec propterea excluduntur ab hac mixtura agreſtia volatilia , ſed tantùm agreſtia venenoſa,quæ perſonis hominum nocent. *Hactenus ex Caietano.* 33.

Caietani opinio diſcutitur.

At enim,Caietano arbitranti, animalia illa non fuiſſe muſcas, nec fuiſſe infeſta, & noxia hominibus , omninò aduerſatur Latina tranſlatio, & item LXX. Inter- 34.

pretum, quas, omnes Patres & Theologi ſecuti ſunt: hæ namque, vbicumque in Scriptura memoratur hæc plaga, faciunt eam muſcarum. Aduerſantur etiam Caietano duo Hebræorum principes, à Patribus & ab antiquis Eccleſiæ Doctoribus valde laudati, Philo & Ioſephus, qui (vt ex ſuprà poſitis eorum verbis manifeſtum eſt) animalia illa præcipuè hominibus, maximéque nocuiſſe prodiderunt. Aduerſatur demùm Caietano ſacra Scriptura tribus in locis. Primùm in Pſalmo 77. dicens: *Miſit in eos cynomyiam, & comedit eos.* Et item in libro Sapientiæ cap. 16. vbi hæc plaga memoratur, apertè dicitur, Muſcarum morſibus occiſos eſſe Ægyptios. Denique in hoc capite dicitur, miſiſſe Deum omnis generis muſcas in Pharaonem, & in ſeruos eius, & in omnes domos, & in omnem terram eorum. Vbi videre licet, non ſolùm domos, & terras Ægyptiorum, ſed etiam perſonas eorum fuiſſe infeſtatas, & læſas ab illis animantibus.

35. *Auctoris ſententia.* Sed quænam eſt noſtra ſententia? Ego, vt putem quartam hanc plagam fuiſſe omnis generis muſcarum, valde moneor auctoritate Latini interpretis, vbique vocantis muſcas: quam lectionem plerique Doctorum Latinorum ſecuti ſunt. Vehementer etiam mouet me auctoritas LXX. Interpretum, Hebrææ linguæ peritiſſimorum, & in ſcientia Sacrarum literarum ſapientiſſimorum hominũ, vbique vertentium *muſcas.* Nam licet propriè vocent κυνόμυιαν, id eſt, caninam muſcam, non ideò tamen alias muſcarum ſpecies excluſerunt, ſed præcipuè nominarunt caninam muſcam, quòd ea propter inſignem audaciam, & violentiam, atque moleſtiam memorabilior eſſet. Nec leuiter me mouet auctoritas idem ſentientium, Philonis, & Origenis, atque omnium Græcorum interpretum, & de Latinis, S. Auguſtini, ſed omnium maximè B. Hieronymi, Hebraicæ linguæ & Scripturæ doctiſſimi: qui non ſolùm ſemper vertit *muſcas*, ſed aliam lectionem nullam memorat. Fuit ergo plaga illa omnis generis muſcarum. Thoſtatus quippè varias muſcarum ſpecies eſſe docet, quaſdam communes, alias virides & fœtentes, quaſdã valde craſſas & ſonantes, nonnullas ex mortuis aquis generatas, alias, quæ iumenta maximè inuadant, & infeſtent, & item quaſdam morſu venenatas, quales fuiſſe dicit, quæ per hanc quartam plagam miſſæ ſunt aduerſus Ægyptios.

36. *Quàm fuerint aliquando exitiales muſcæ. Plinius.* Nemo autem leuem fuiſſe putet hanc muſcarum plagam: nam præter moleſtiam, perniciem quoque non ſolùm ſingulatim hominibus, ſed vniuersè populis etiam attuliſſe muſcas, ex veterum monumentis notum eſt. Audi Plinium in libro decimo, cap. 28. hæc prodentem: Inuocant & Aegyptij Ibes ſuas contra ſerpentium aduentum, & Elei *Myiagron* Deum, muſcarum multitudine peſtilentiam afferente: quæ protinùs intereunt, qua litarum eſt illi die. Idem libro 29. capite ſexto: Nullum, inquit, animal minus docile, quàm muſca, exiſtimatur, minoriſue intellectus: eo mirabilius Olympiæ ſacro certamine, nubes earum, immolato tauro, Deo, quem *Myioden* vocant, extra territorium id abire.

Cur Iudæi principem Dæmonum vocauerint Beelzebub. B. Hierony. Verùm duæ hoc loco Lectori fortaſſe occurrent dubitationes: quarum altera eſt: Cur Iudæi principem Dæmonum appellauerint Beelzebub, quod nomen ſignificat Dominum, vel Deum muſcæ, ſiue muſcarum. Audi reſponſionem Beati Hieronymi ſuper capite decimo Matthæi, ad hunc modum ſcribentis: Beelzebub, Idolum eſt Accaron, ſic vocatum in quarto Regum volumine, quaſi dicas, *Idolum muſcæ.* Principem autem Dæmoniorum, ex ſpurciſſimi animalis vocabulo appellabant Iudæi, quod muſca dicitur propter immunditiam, quæ exterminat ſuauitatem olei. *Sic Hieronymus.* Dicamus nos hoc ipſum paulò explicatiùs. Accaronitæ (*fuit autem Accaron vna de principalibus Philiſtinorum prouinciis, quarum domini vocantur reguli in libro Ioſue, capit. 13.*) Beelzebub maximè colebant, vt principem, ſummumque Deorum omnium. Hebræi autem

Digitized by Google

tem odio quodam & deteſtatione illius gentis, quæ ipſis diù, multumque infeſta fuerat, principem Dæmonum, vocabant Beelzebub, eodem videlicet nomine, quo illi ſummum Deum ſuum nominabant.

Cur Deus Accaron vocatus eſt Beelzebub.

Altera dubitatio, cur Deus Accaronitarum vocatus eſt Beelzebub, id eſt, Deus muſcarum? An quòd multo ſanguine victimarum, quæ offerebantur, aſperſum illud Idolum, perpetuò eſſet plenum muſcis? An quòd Deus ille ab ea gente inuocaretur ad muſcarum calamitatem auertendam? ſicut Eleos ob ſimilem cauſam refert Plinius, vt ſuprà diximus, ſacrificaſſe Deo, quem *Myiagron*, id eſt, muſcarum venatorem, vel occiſorem appellabant. Nuſquàm tamen memini legere, talem muſcarum calamitatem antiquitùs contingere ſolitam Palæſtinæ.

Myſtica expoſitio quartæ plagæ. *S. Auguſt.* *Origenes.* *Iſidorus.* *S. Gregor.*

De reliquo, tradenda nobis eſt myſtica huius quartæ plagæ ſignificatio, atque interpretatio. 37. S. Auguſtinus conuenientiam quartæ plagæ cum quarto præcepto Decalogi, quod eſt: *Honora patrem tuum, & matrem tuam*, hunc in modum declarat, Ægyptiorum *Cynomyia*, id eſt, *canina muſca*, pœna eſt eorum, qui parentes non honorant: qui enim parentes honorare negligunt, muſca eos canina, id eſt, nequitia Diaboli ſpiritaliter affligit, & cruciat. Caninum enim eſt, parentes ſuos non agnoſcere: vnde canum catuli, cæci naſcuntur. At Origenes, & idem Auguſtinus in ſermone 87. de Tempore, quartam hanc plagam *Cynomyiæ*, id eſt, *canina muſca*, comparant Cynicorum ſectæ, qui ad reliquas deceptiones ſuæ improbitatis, etiam voluptatem, ſummum prædicant bonum. Secundum Iſidorum, per hanc plagam canini mores, id eſt, audaces, ſordidi, & maledici ſignantur. Poteſt etiam muſca canina ſignificare forenſem eloquentiam cauſidicorum, & litigantium, qui tanquàm canes ſe inuicem mordent & lacerant. Sed quia muſca eſt animal vagum, & inquietum, & importunum, ac moleſtum, pulchrè docet S. Gregorius muſcas iſtas Ægyptias ſignificaſſe mundanarum & carnalium cogitationum & deſideriorum inquietudinem & moleſtiam, qua mundi amatores & ſectatores voluptatum vehementer feriuntur. Ponam verba eius omni melle dulciora: exponens enim verba illa Iob, capite 28. *Et mare loquitur, Non eſt mecum.* Sic ait: Quid maris nomine, niſi ſecularium mentium amara inquietudo ſignatur? Quæ dum ſe viciſſim inimicitiis impetunt, quaſi aduerſantes ſe vndæ collidunt? Rectè profectò mare, vita ſecularium dicitur, quia dum procelloſis actionum motibus concitatur, ab interna ſapientiæ quiete, atque ſtabilitate disiungitur. Quid enim in hac vita laborioſiùs, quàm terrenis deſideriis æſtuare: aut quid quietiùs, quàm huius ſeculi nihil appetere? Hinc eſt, quòd Iſraeliticus populus cuſtodiã Sabbathi accepit in munere: hinc è contrariò eſt, quòd Aegyptus muſcarum multitudine percuſſa eſt. Populus námque Dei cultor, accipit Sabbathum, id eſt, *requiem mentis*, vt nullo in hac vita deſideriorum carnalium appetitu frangatur: Ægyptus verò, quia mundi huius figuram tenet, muſcis percutitur. Muſca enim nimis inſolens, & inquietum animal eſt: in qua quid aliud, quàm inſolentes curæ deſideriorum carnalium deſignantur? Vnde alibi dicitur: *Muſcæ morientes perdũt ſuauitatem vnguenti*: quia cogitationes ſuperfluæ, quæ aſſiduæ in animo carnalia cogitante, & naſcuntur, & deficiunt: eámque ſuauitatem, qua vnuſquiſque intrinſecùs per Spiritum vnctus eſt, perdũt: quoniam integritate eius perfrui non permittunt. Ægyptus ergo muſcis percutitur, quia corda eorum, qui terrenam vitam diligunt, dum ſuorum deſideriorum inquietudinibus feriuntur, turbis cogitationum carnalium ad ima depreſſa ſunt: vt ad quietis intimæ deſiderium non leuentur. In his itáque inquietudinum fluctibus habitare ſapientiam Dei non poſſe, vir ſanctus rectè cognoſcens, dixit: *Et mare loquitur, Non eſt mecum. Hactenus ex B. Gregorio.*

Eccl. 10.

SEPTIMA DISPVTATIO.

De germano intellectu, & ſententia illorum verborum, quæ Moſes dixit Pharaoni:

Verſu 16. Non poteſt ita fieri: Abominationes enim Aegyptiorum immolabimus Domino Deo noſtro? Quòd ſi mactauerimus ea, quæ colunt Aegyptij, coram eis, lapidibus nos obruent.

38. HÆc verba dixit Moſes Pharaoni, poteſtatem facienti Hebræis ſacrificandi Deo, non tamen extra Ægyptum, ſed in Ægypto. Hoc negat Moſes fieri poſſe ſine Hebræorum exitio: quos ea ſacrificantes animalia, quorum cædes abominationi erat in Ægypto, ſine dubio lapidaturi erant Ægyptij. Verùm ante omnia, horum verborum lectionis varietas excutienda eſt. LXX. Interpretes totum hunc locum aſſertiuè ita tranſtulerunt: *Non poteſt fieri ſic: abominationes enim Ægyptiorum immolabimus Domino Deo noſtro. Si enim immolauerimus abominationes Ægyptiorum palam ipſis, lapidabimur.* Paraphraſis Chaldaica huiuſmodi reddit ſententiam: *Non conuenit ita facere: eò quòd iumentum, quod Ægyptij colunt, tollemus ad ſacrificandum coram Deo noſtro. Ecce ſacrificabimus pecudem Ægyptiorum, quam ipſi colunt, ipſis videntibus, an non iubebunt lapidari nos?* Pagninus ex Hebræo ſic vertit: *Non eſt rectum vt faciamus ſic: Num abominationem Ægypti ſacrificabimus Deo noſtro? ſi ſacrificauerimus abominationem Aegypti in oculis eorum, nónne lapidabunt nos?* Itaque LXX. Interpretes totum hunc locum aſſertiuè reddiderunt: Paraphraſis Chaldaica, priorem partem aſſertiuè; poſteriorem interrogatiuè: Pagninus vtramque interrogatiuè: Latinus interpres priorem partem interrogatiuè, poſteriorem verò aſſertiuè expreſſit.

39. S. Auguſtinus, tres fuiſſe in ætate ſua, apud Interpretes, loci huius lectiones, in quæſtione 28. in Exodum, docet his verbis: *Abominationes Aegyptiorum immolabimus Deo noſtro.* Id eſt; hæc ſumus immolaturi, quæ abominantur Ægyptij; & proptereà non poſſumus immolare in Ægypto. Hæc enim manifeſtant verba, quæ adiungit, dicens: *Si enim immolauerimus abominationes Aegyptiorum palam ipſis, lapidabimur.* Hoc autem non intelligentes quidam Interpretes noſtri, ſic locum hunc interpretati ſunt: *Non poteſt ſic fieri, numquid abominationes Aegyptiorum immolabimus Domino Deo noſtro?* Cùm magis hoc Scriptura dixerit, quòd abominationes Ægyptiorum immolaturi erant. Alij verò Latini ſic legunt hunc locum: *Non poteſt fieri ſic: quoniam abominationes Aegyptiorum non immolabimus Deo.* Contrarium ſenſū facit addita particula negatiua: cùm tamē Moſes apertè dicat, immolaturos eos eſſe abominationes Ægyptiorū; & ideò velle in ſolitudinē ire, vbi Ægyptij nō viderent abominationes ſuas. Eſt autē myſticè intelligendū hoc dictū Moſis: ſicut & ꝙ dictū eſt (Gen. 46.) Paſtores ouium eſſe abominabiles Ægyptiis. Sic enim ſacrificia

Tres lectiones huius loci.

Hebræorum

Hebræorum abominationes ſunt Ægyptiis, ſicut iniquis abominabilis eſt vita iu-
ſtorum. *Hæc Auguſtinus.*

Tres itaque ſunt huius loci lectiones, priores duæ affirmatiuæ, quarum prior
vtramque partem ſententiæ reddit aſſertiuè, & eſt lectio L X X. Interpretum: po-
ſterior autem primam partem reddit interrogatiuè, ſecundam verò aſſertiuè, &
eſt lectio Latini Interpretis. Tertia lectio negatiuè reddit ſententiam huius loci: Et
quia S. Auguſtinus improbare videtur ſecundam lectionem, quæ eſt noſtri Latini
Interpretis, ſciendum eſt, eam facilè defendi poſſe, ſi ſubintelligamus illa verba
Coram Ægyptijs, vt proxima pòſt verba declarant. Vt ſit hæc integra lectio: ***Num*** *Lectio vul-*
abominationes Aegyptiorum immolabimus coram ipſis ? Quæ interrogatio vim habet *gata lectio*
negandi. Et hoc indicant proximè ſequentia verba; ***Si enim immolauerimus abomi-*** *nis Latinæ defenditur.*
nationes Ægyptiorum coram ipſis, lapidibus nos obruent. Aduertat autem Lector, in
Latina lectione, particulam illam (*enim*) aut vacare, cùm nō ſeruiat interrogatio-
ni, ſed obſtet potiùs, aut poſitam eſſe pro *An*, vel *Num.*

Sed quæ ſunt abominationes Ægyptiorum? Dupliciter hoc exponi poteſt. Pri- 40.
mò, vt ſignificet ea, quæ Diis ſuis ſacrificabant Ægyptij, quæ Hebræis erant abo- *Quid hoc*
minanda. Apud veteres certè porcus immolabatur Cereri: anſer Veneri: aſinus *loco per abo*
Priapo: Dianæ canis: Phœbo equus. Huiuſmodi porrò animalia, immolare Deo, *minationes*
nefas erat apud Hebræos. Verùm hæc interpretatio licet non malè aptetur tertiæ *Ægyptio-*
lectioni huius loci, quæ eſt negatiua, nec lectioni L XX. Interpretum, nec noſtræ *rum intelli-*
lectioni Latinæ accommodari poteſt: vtraque enim in lectione apertè dicitur, im- *gere opor-*
molaturos eſſe Hebræos ea, quæ abominabantur Ægyptij. Verius igitur dictu eſt, *teat.*
per abominationes Ægyptiorum intelligi debere, eius generis animalia, quorum
cædem, ſiue ad eſum, ſiue ad ſacrificium, abominabantur Ægyptij, quòd ea pro
Diis colerent: huiuſmodi autem animalia erant, tauri, oues, capræ, & id genus alia.
Quam etiam ob cauſam, paſtores ouium deteſtabantur Ægyptij, vt ſcriptum
eſt Geneſ. 46.

Cæterùm quiſpiam fortaſſe quæreret, vnde notum fuerit tunc Moſi, Hebræos 41.
immolaturos eſſe animalia, quorum cædem abominabantur Ægyptij, cùm nihil
tale Deus illis mandaſſet, ſicut teſtatur Hieremias, cap. 7. Et poſt id temporis,
Deus, data lege, præſcripſerit, quæ animalia ſibi eſſent immolanda, quæ verò non. *Num. 12.*
Reſponderi poteſt, vel id fuiſſe notum Moſi per ſingularem quampiam Dei reue-
lationem: nec id mirū, cùm ei familiariſſimus eſſet, & ore ad os tanquàm amicus
cum amico loqueretur cum eo. Vel id fortaſſe fore putauit Moſes, recordatione
eius ſacrificij, quod fecit Abraham Deo, & quo fœdus cum eo percuſſit, vt legi-
tur Geneſ. 15. Tunc enim Deus ſibi iuſſit ſacrificari vaccam, arietem, ca-
pram, & item turturem, & columbam: quorum animalium cædem execraban-
tur Ægyptii.

Ex his petenda eſt ſolutio eius rationis, ſiue argumentationis, qua Rupertus ar- 42.
gumentatur, per abominationes Ægyptiorum, quas immolaturi Deo erant He- *Diſcepta-*
bræi, non debere intelligi pecora, quæ immolaturi eſſent Deo, & quorum cædem *tio cū Ru-*
abominarētur Aegyptij; argumentatur, inquam, hoc Rupertus auctoritate Dei, qui *perto.*
per Hieremiā, cap. 7. affirmat cùm eduxit Hebræos ex Aegypto, nihil tunc ſe prę-
cepiſſe illis de holocauſtis, vel animaliū victimis ſibi faciendis. Arbitratur itaque
Rupertus, abominationes Aegyptiorū immolandas Deo, eſſe fidem, iuſtitiā, pie-
tatem, cæteráſq; virtutes, quas Ægyptij abominabantur, & item aſperam commiſ-
ſorum peccatorum pœnitentiam, macerationem corporis, malarumque cupidita-
tum mortificationem, aliarumque ſimilium rerum, quarum ſacrificium Deo gra-
tiſſimum erat, Ægyptiis contrà prorſus abominabile. Adſcribam hîc verba Ru-

Digitized by Google

perti, qui tractans illa verba: *Abominationes Ægyptiorum immolabimus Domino Deo noſtro* ad hunc modum ſcribit: Grauis Ægyptiorum deteſtatio, & eorum, qui veri adoratores vnius Dei eſſe cupiunt, pulchra inſtructio. Primò ſciendum, quia de nullo hîc pecore agitur, quod vel abominandum, vel colendum eſſet Ægyptiis, vt Domino Deo vero mactaretur, & immolaretur. Nam per Hieremiam ipſe loquitur: *Non ſum locutus cum patribus veſtris, & non præcepi eis in die, qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocauſtomatum & victimarum: ſed hoc præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, & ero vobis Deus & vos eritis mihi populus.* Quænam igitur ſunt abominationes Ægyptiorum, niſi fides, & omnes animi virtutes? Vel quæ ſunt, quæ colunt Ægyptij, niſi omnia vitia? Abominabilis namque eſt ſuperbis humilitas, & iniuſtis vniuerſa iuſtitia. Dicit autem Scriptura: *Sacrificium Deo, ſpiritus contribulatus, cor contritum, & humiliatum, Deus, non deſpicies.* E contrario, tumidam ceruicem, & cor craſſum Ægyptij colunt: ſed primitùs hæc mactare debet verus Iſraël, & tunc demum ſpiritum contribulatum, & cor offerre contritum, vt legitimum & ritè ordinatum ſit ſacrificium. Igitur abominationes Ægyptiorum, id eſt, veritatem, & ſanctitatem immolabimus: & ea, quæ colunt Ægyptij, id eſt, omnem falſitatem, omnémque prauitatem, vnum Deum colendo, in nobis ipſis immolabimus. Sed omnes, qui hoc ordine volunt immolare, perſecutionem patiuntur: vnde ſubditur: *Si mactauerimus ea, quæ colunt Ægyptij coram eis, lapidibus nos obruent.* Hactenus fuere Ruperti verba.

Locus Hierem. 7. cap. vide infrà numero marginali 43.

Pſal. 50.

43. At enim ſacrificium, de quo loquitur Rupertus, eſt internum, & ſpirituale, & eſt ſacrificium vitiorum & virtutum: non eſt autem externum, nec aſpectabile, nec animalium ſacrificium: Moſen verò loqui de ſacrificio externo & corporali, & aliquorum animalium, præter cõcordem omnium expoſitorum tam Hebræorum, quàm Chriſtianorum ſententiam, apertè declarant etiam illa verba Moſis: *Si mactauerimus ea, quæ colunt Ægyptij coram ipſis, lapidibus obruent nos:* Quæ verba ad internum ſacrificium virtutum, ſiue vitiorum haud quaquàm aptari poſſunt. Nimirum, ob tale ſacrificium faciendum nihil tunc Hebræis timendum erat ab Ægyptiis. Auctoritate porrò Hieremiæ non aliud concluditur, niſi Deum, cùm locutus eſt Moſi, de liberandis, educendiſque Hebræis ex Ægypto, nihil ei tunc præcepiſſe de certo aliquo genere animalium ſibi tunc ſacrificando, vt paret legenti tertium, & quartum caput Exodi: vbi legatio iſta Moſis ad liberandum populum à Deo iniuncta narratur: Moſes tamen vel diuina reuelatione, vt diximus, vel exemplo maiorum ſuorum, præcipuè verò Abrahæ, cognitum habuit, ſacrificia, quæ poſt egreſſum ex Ægypto facienda erant Deo, eorum potiſſimùm fore animalium, quorum cædem, atque immolationem abominabantur Ægyptij.

Refellitur interpretatio Ruperti.

44. Clauſula ſit huius diſputationis, myſtica expoſitio illorum verborum: *Abominationes Ægyptiorum immolabimus Domino Deo noſtro.* Sancti viri, Deo immolant abominationes Ægyptiorum, quoniam ea colunt maximè, eáque potiſſimùm offerunt Deo, quæ mundani homines & carnales maximè fugiunt, oderunt, auerſantur: paupertatem dico, humilitatem, ignominias, laborum, & dolorum perpeſſionem, voluntarias corporis afflictationes, iniuriarum atque offenſarum promptam condonationem, hæc illi offerunt Deo, gratiſſimum nempe, & acceptiſſimum ipſi ſacrificium, ſicut Dauid dixit: *Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum, Deus, non deſpicies.* Atque hæc eſt complurium, & cùm primis nobilium auctorum interpretatio, vt Ambroſij in primo libro Epiſtola 4. quæ eſt ad Irenæum: & Bernardi in ſermone ſuper illis verbis: *Dixit Simon Petrus ad Ieſum.* Sed omnium diſertiſſimè locum hunc tractauit B. Gregorius in libro 10. Moralium, cap. 27. Exponens enim verba illa Iob, cap. 12. *Deridetur iuſti*

Locus Pſ. 50.

Ambroſius, & Bernard. Matt. 19.

iuſti ſimplicitas:Huius mundi ſapientia eſt,cor machinationibus tegere, & ſenſum verbis velare:& quæ falſa ſunt,vera oſtendere:& quæ vera ſunt, falſa demonſtrare.Hæc prudẽtia,vſu à iuuenibus ſcitur:hæc à pueris pretio diſcitur:hanc qui ſciũt, cæteros deſpiciendo,ſuperbiunt:hanc qui neſciunt, ſubiecti & timidi,in aliis mirantur,quia ab eis hæc duplicitas iniquitatis, nomine palliata diligitur, dum mentis peruerſitas,vrbanitas vocatur.Hæc ſibi obſequentibus præcipit, honorum culmina quærere,& adepta temporalis gloriæ vanitate gaudere:irrogata ab aliis mala,multipliciùs reddere:cùm vites ſuppetunt, nullis reſiſtentibus cedere:cùm virtutis poſſibilitas deeſt,quicquid explere per malitiam non valent, hoc in pacifica bonitate ſimulare.

Pulchra B. Gregorii oratio, & diſputatio, quam diuerſi bonorum, atque improborũ ſint ſenſus, ſtudia & mores.

At contrà,ſapientia iuſtorum eſt,nihil per oſtenſionem fingere, ſenſum verbis aperire,vera,vt ſunt,diligere,falſa euitare,bona gratis exhibere, mala libentiùs tolerare,quàm facere,nullam iniuriæ vltionem quærere, pro veritate contumeliam, lucrum putare.Sed hæc iuſtorum ſimplicitas deridetur,quia puritatis virtus, à ſapientibus huius mundi fatuitas creditur. Omne enim, quod innocenter agitur, ſtultum ab illis putatur:& quicquid in opere veritas approbat, carnali ſapientiæ fatuum ſonat. Vnde benè egregius ille Dei ſapiens de huius mundi dilectoribus dixit: *Abominationes Aegyptiorum immolabimus Domino Deo noſtro.* Oues quippè Ægyptij edere dedignantur: ſed quod abominantur Aegyptij,hoc Iſraëlitæ Deo offerunt:quia ſimplicitatem conſcientiæ, quam iniuſti velut infirmam, abiectámque deſpiciunt,hanc iuſti in virtutis ſacrificium vertunt. *Hactenus ex B.Gregorio.*

***

LL 2 BENE

BENEDICTI PERERII IN CAPVT NONVM EXODI, DISPVTATIONES QVINQVE.

Exponuntur tres plagæ ſequentes, hoc eſt, quinta, quæ fuit peſtis, ſexta vlcerum, ſeptima grandinis cæleſtibus mixtæ cum ignibus.

CAPVT NONVM EXODI.

Verſu 1. DIXIT autem Dominus ad Moſen: Ingredere ad
Pharaonem, & loquere ad eum: Hæc dicit Do-
minus Deus Hebræorum: Dimitte populum
2. meum, vt ſacrificet mihi. * Quòd ſi adhuc re-
3. nuis, & retines eos, * ecce manus mea erit ſu-
per agros tuos, & ſuper equos, & aſinos, & ca-
melos, & boues, & oues peſtis valdè grauis.
4. * Et faciet Dominus mirabile inter poſſeſſiones Iſraël & poſſeſſio-
nes Ægyptiorum, vt nihil omninò pereat ex his, quæ pertinent ad
5. filios Iſraël.* Conſtituítque Dominus tempus, dicens: Cras faciet
6. Dominus verbum iſtud in terra.* Fecit ergò Dominus verbum hoc
altera die, mortuáque ſunt omnia animantia Ægyptiorum: de ani-
7. malibus verò filiorum Iſraël nihil omninò periit. * Et miſit Pharao
ad videndum: nec erat quicquam mortuum de his, quæ poſſidebat
Iſraël. Ingrauatúmque eſt cor Pharaonis, & non dimiſit populum.
8. * Et dixit Dominus ad Moſen & Aaron: Tollite plenas manus cine-
ris de camino, & ſpargat illum Moſes in cœlum, coram Pharaone.
9. * Sitque puluis ſuper omnem terram Aegypti: erunt enim in homi-

nibus

nibus & iumentis vlcera, & veſicæ turgentes in vniuerſa terra Æ-
gypti.* Tulerúntque cinerem de camino, & ſteterunt coram Pha- 10.
raone, & ſparſit illum Moſes in cœlum: factáque ſunt vlcera veſica-
rum turgentium in hominibus, & iumentis: * nec poterant malefici 11.
ſtare coram Moſe, propter vlcera, quæ in illis erant, & in omni ter-
ra Aegypti.* Indurauítque Dominus cor Pharaonis, & non audiuit 12.
eos, ſicut locutus eſt Dominus ad Moſen. * Dixítque Dominus ad 13.
Moſen: Manè conſurge, & ſta coram Pharaone, & dices ad eum:
* Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Dimitte populum meum, 14.
vt ſacrificet mihi. Quia in hac vice mittam omnes plagas meas ſu-
per cor tuum, & ſuper ſeruos tuos, & ſuper populum tuum, vt ſcias
quòd non ſit ſimilis mei in omni terra.* Nunc enim extendens ma- 15.
num, percutiam te, & populum tuum peſte, peribíſque de terra.
* Idcircò autem poſui te, vt oſtendam in te fortitudinem meam, & 16.
narretur nomen meum in omni terra. * Adhuc retines populum 17.
meum, & non vis dimittere eum. * En pluam cras in hac ipſa hora 18.
grandinem multam nimis, qualis nõ fuit in Aegypto à die, qua fun-
data eſt, vſque in præſens tempus.* Mitte ergo iam nunc, & cõgre- 19.
ga iumenta tua, & omnia, quæ habes: homines enim, & armenta,
& vniuerſa, quæ inuenta fuerint foris, nec congregata de agris, ce-
ciderítque ſuper ea grando, morientur.* Qui timuit verbum Do- 20.
mini de ſeruis Pharaonis fecit conſurgere ſeruos ſuos, & iumenta in
domos:* qui autem neglexit ſermonem Domini dimiſit ſeruos ſuos, 21.
& iumenta in agris. * Et dixit Dominus ad Moſen: Extende ma- 22.
num tuam in cœlum, vt fiat grando in vniuerſa terra Aegypti ſuper
homines, & ſuper iumenta, & ſuper omnem terram agri in terra
Aegypti.* Extendítque Moſes virgam in cœlum, & Dominus dedit 23.
tonitrua, & grandinem, ac diſcurrentia fulgura ſuper terram: pluít-
que Dominus grandinem ſuper terram Aegypti. * Et grando & 24.
ignis mixta pariter ferebantur: tantæq́; fuit magnitudinis, quanta
antè nunquàm apparuit in vniuerſa terra Aegypti, ex quo gens
illa condita eſt.* Et percuſſit grando in omni terra Aegypti cun- 25.
cta, quæ fuerunt in agris, ab homine vſque ad iumenta: cunctámque
herbam agri percuſſit grando, & omne lignum regionis confregit.
* Tantùm in terra Geſſen, vbi erant filij Iſraël, grando non cecidit. 26.
*Miſítque Pharao, & vocauit Moſen, & Aaron, dicens ad eos: Pec- 27.
caui etiam nunc, Dominus iuſtus: ego & populus meus, impij.
* Orate Dominũ, vt deficiant tonitrua Dei, & grando, & dimittam 28.
populum, & nequaquàm hîc vltrà maneatis. Ait Moſes: * Cùm 29.
egreſſus fuero de vrbe, extendam palmas meas ad Dominum, &
ceſſabunt tonitrua, & grando non erit: vt ſcias, quia Domini eſt

30. terra:* Noui autem quòd & tu, & ſerui tui necdum timeatis Do-
31. minum Deum. * Linum ergo & hordeum læſum eſt,eò quòd hor-
32. deum eſſet virens,& linum iam folliculos germinaret: * triticum
33. autem, & far non ſunt læſa: quia ſerotina erant.* Egreſſúſque Mo-
ſes à Pharaone ex vrbe,tetendit manus ad Dominum: & ceſſaue-
runt tonitrua, & grando, nec vltrà ſtillauit pluuia ſuper terram.
34. * Videns autem Pharao quòd ceſſaſſet pluuia, & grando, & toni-
35. trua,auxit peccatum.* Et ingrauatum eſt cor eius, & ſeruorum il-
lius,& induratum nimis: nec dimiſit filios, ſicut præceperat Domi-
nus per manum Moſis.

PRIMA DISPVTATIO.

De quinta plaga, quæ fuit peſtis.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 3. **Ecce manus mea erit ſuper agros tuos,& ſuper equos,& aſinos, & camelos,& boues,& oues, peſtis valdè grauis.**

1. *Ioſephus.* *Philo.* CVR Ioſephus in libro 2. Antiquitatum, hanc ſolam omnium decem plagarum commemorare prætermiſerit, cùm alias omnes diligenrer expoſuerit, non alia videtur reddi poſſe ratio, niſi admodùm craſſa quædam, vel obliuio, vel incuria. Philo hanc plagam breuiter expoſuir, his verbis: Poſt hanc pœnam *(quartam ſcilicet plagam)* ſucceſſit alia, nemine tunc quoque miniſtro irati numinis, videlicet interitus pecorũ. Námque armenta,& greges ouium, caprarúmque, prætereà iumenta omnis generis, vna die, tanquàm ex compoſito, gregatim moriebantur, portendentia, paulò pòſt ſecuturam peſtem hominum: quemadmodùm aiunt, publícas peſtilentias ſolere primùm in bruta ſæuire animalia,& inde mox in homines. *Sic ille.* Hæc plaga, ſicut præcedens, non per Moſen, vel Aaron: ſed proximè à Deo, vel potiùs inuiſibili *Caietanus.* Angelorum miniſterio, inflicta eſt. Cuius rei Caietanus ſub finem octaui capitis, huiuſmodi reddit cauſam: Nec per Moſen, inquit, nec per Aaron, ſicut præcedentes plagæ, nec mediante virga, aut ſigno aliquo ſenſibili fecit Deus hoc miraculum, vt textus ſonat, ad tollendam videlicet occaſionem ſuſpicandi, quòd in virga eſſet virrus faciendi mirabilia per magicas artes,& non ipſe Deus faceret miracula hæc. *Sic Caietanus.*

Meritò

Meritò autem hac quinta plaga puniri ſunt Aegyptij in ſuis animalibus. Etenim 2. ipſi vehementer Hebræos afflixerant, eorum iumenta & armenta, atque greges vel rapiendo, vel intolerandis oneribus impoſitis enecando. Vocatur hæc plaga, ſecundum Latinam tranſlationem, & ipſorum L X X. Interpretum, & ſcripturam Hebraicam, *Peſtis grauis*: ſecūdum autem Paraphraſim Chaldaicā, nominatur *Mors*, ab effectu nempe, quia ſubitam animalibus mortem afferebat. Ac lectio quidem Latina ſignificare videtur, peſtem illam primùm cecidiſſe ſuper agros, & inde ſuper animalia, vt primò quidem paſcua, quæ erant in agris, ſubita peſte infecta, & corrupta ſint, ex quo poſteà factum eſt, vt animalia, quòd illis paſcuis alerentur, peſtem contagione traxerint, atque interierint. Sed enim, ſecundum lectionem Hebraicam, & ſeptuaginta Interpretum, & Paraphraſis Chaldaicæ, peſtis illa animalibus duntaxat, quæ erant in agris, contigit: ſic enim ipſi legūt: *Et erit peſtis, ſeu mors ſuper iumenta, & pecora tua, quæ ſunt in campis, & ſuper equos, & aſinos*. Et ita profectò res habuit: nam & Latina ipſa tranſlatio paulò infrà memorans effectum huius plagæ, narrat tantummodò animalium interitum, nihil de agrorum corruptione loquens. Sic enim ait verſu 6. *Mortua ſunt omnia animantia Ægyptiorum: de animalibus verò filiorum Iſraël nihil omninò periit*. Ergò illud, quod ſuprà dixerat, verſu 3. *Ecce manus mea erit ſuper agros tuos, & ſuper equos, & aſinos*, ſic interpretandū eſt: Erit manus mea ſuper animalia tua, quæ fuerint in agris, ſiue in campis.

Ex his liquet, non fuiſſe hac plaga læſas, tactaſque perſonas hominum, ſed tantùm animalia: non quidem omnia, ſed ea ſolùm, quæ erant in agris, ſiue campis, neque hæc omnia, ſed quinque ſolùm eorum genera, quæ videlicet in textu recenſentur: equos dico, quibus vtebantur Ægyptij ad magnificè incedendum & ad bellandum: aſinos item & camelos quorum erat vſus ad iter faciendum, & portanda onera; huiuſmodi enim animalium maxima eſt in Aegypto copia: denique boues & oues: nam licet hæc animalia non occiderent Aegyptij ad veſcendum, vel ſacrificandum: bobus tamen vtebantur ad arandum, ouibus autem ad lacticinia & lanificia. Nec verò horum quinque generum omnia per quintam plagam mortua ſunt: ſed voluntate Dei, ſuperfuere aliqua, quæ deinde in ſeptima & decima plaga perierunt, vt infrà dicitur. Cùm igitur hoc loco dicitur, *periſſe omnia animalia*, intelligere conuenit illud (*Omnia*) eſſe poſitum pro plurimis: nā hic modus loquendi non eſt inſolens in Scriptura. At Caietanus multò ſecùs id exponit: ait enim hunc eſſe ſenſum, non quòd omnia Aegyptiorum animalia perierint, ſed quòd quæ perierunt, omnia fuerunt Aegyptiorum, & nullum animal Hebræorum tunc periit: Et hanc interpretationē cōprobant illa Scripturæ verba, quæ ſunt verſu 6. *Mortua ſunt omnia animantia Ægyptiorum: de animalibus verò filiorum Iſraël, nihil omninò periit*. Verba Caietani hæc ſunt: Cùm dicitur in textu, *omnia animantia Ægyptiorum eſſe mortua*, duplex poteſt eſſe ſenſus: alter vt ly *omnia*, determinet animalia, & ſignificetur, omnia animalia in textu numerata, periiſſe in campis: ſed hoc aduerſari videtur ipſimet Scripturæ, quæ narrat in ſeptima plaga periiſſe animalia in agro, & in decima plaga cōmemorantur primogenita animalium occidenda. Nec ſufficienter reſponderetur, quòd poſt iſtam quintam plagam aliundè in Aegyptum adducta fuerint ſimilia animalia: temporis enim breuitas, quo iſtæ omnes plagæ factæ ſunt, obſtare videtur. Non quadrat igitur hic ſenſus literæ. Alter itaque ſenſus eſt, vt ly *omnia* determinet *Ægyptiorum*: perinde ac dictum fuiſſet: *Et mortua ſunt animantia*, faciendo ibi punctum, & ſubiungendo, *omnia Ægyptiorum*, ita vt determinetur, animantia, quæ mortua ſunt, omnia fuiſſe Ægyptiorum. In cuius textus teſtimonium ſubiūgitur: *De animalibus verò filiorum Iſraël nihil omninò periit*. Et hūc ſenſus tanquàm conſonus huic literæ, & ſubiun-

3. *Quas res perdiderit hæc quinta plaga.*

Caietanus.

ctis omnibus,amplectendus eſt,quia non ſignificatur,omnia Ægyptiorum animā-
tia in agro periiſſe, ſed graui peſte multa eſſe mortua, & illa quidem omnia fuiſſe
Ægyptiorum,nullo animali Hebræorum læſo.*Hac Caietanus.*

4. Super illis verbis:*Et miſit Pharao ad videndum,nec erat quicquam mortuum de his,*
Verſu 7. *quæ poſſidebat Iſrael.Ingrauátumque eſt cor Pharaonis,& non dimiſit populum.*Primò
adnotandum eſt,ſicut habet Latina lectio hoc loco,ita quoque habere Hebraicam
lectionem,& Chaldaicam,non tamen itidem habere Græcam tranſlationem,quæ
non habet verba illa: *Miſit Pharao ad videndum.* Sed ſic habet: *Videns Pharao,*
*quòd non mortuum eſſet à iumentis filiorum Iſraël quicquam.*Hanc variationem Eugu-
Eugubinus. binus putat non vitio LXX.Interpretum, ſed iniuria temporum, vel inſcitia libra-
riorum accidiſſe.Sed nihil planè errati eſt in Græca lectione: quippè quæ eandem
reddit ſententiam, omiſſo tantum illo de nuntiis à Pharaone miſſis. Et illud ante
nos à viris doctis obſeruatum eſt in trāſlatione LXX. Interpretum,eos non curaſ-
ſe verbum de verbo reddere, ſed ipſam ſententiam planè, ac dilucidè ex-
primere nunc additis quibuſdam aliis verbis,interdum detractis quibuſdam, quæ
ſunt in textu Hebraico,nonnunquā diuerſis verbis appoſitis,ad idem tamen ſigni-
Quæſtio. ficantiùs exprimēdum.Deinde ſuper iſtis verbis quæſtio exiſtit,cur Pharao in hac
plaga miſerit ad vidēdum,an Hebræis hæc plaga contigiſſet, & non miſerit ad vi-
dendum in præcedentibus plagis?Quidam reſpòndent,etiam antè miſiſſe Pharao-
nē,ſed id,quemadmodùm quædā alia tacuiſſe Scripturā.Hoc improbat Thoſtatus:
Thoſtatus. Cur potiùs,inquit,in hac plaga,quàm in aliis id memoraſſet Scriptura,ſi idē ipſum
in aliis quoque accidiſſet?Prætereà,ſi anteà miſiſſet Pharao,cùm ea de re iā ſemel
& iterum factus certior fuiſſet,non rurſus in hac plaga miſiſſet ad id ſciendum:ſi-
cut quia in hac plaga id cōpertū habuit in aliis ſubſequentibus mittere ſuperſedit,
cùm tamē in illis plagis eadem Ægyptiorum,& Hebræorum facta eſſet diſtinctio.
Propius igitur vero eſt,plagas,quæ hanc quintam præceſſerunt,eiuſmodi fuiſſe,vt
obſtarent,ne Ægyptij in terrā Geſſen,vbi erant Hebręi,ire poſſent.Hoc manifeſtū
eſt in plaga ranarū,& ſciniphū,& muſcarū.Similiter in plagis,quæ hāc quintā ſub
ſecutę ſunt,idē videre licet.Verùm quid dicemus de prima plaga, qua in ſanguinē
aqua verſa eſt?Hæc enim obſtare non potuit,quò minùs irent Ægyptij in terrā Geſ
ſen,vt viderēt,an ea plaga percuſſi fuiſſēt Hebræi.An,cū omnis aqua Ægypti ſi vel
in Nilo, vel ex Nilo deriuetur,corrupta Nili aqua,putarunt Ægyptij etiam aquas
Hebræorum fuiſſe corruptas? Et verò,eas quoque in ſanguinem eſſe conuerſas,ſu-
prà oſtenſū eſt. An non id fecerunt Ægyptij, quòd cùm eſſet prima plaga non ve-
nit illis in mētem id explorare; præſertim cùm Moſes non denuntiauerit Pharao-
ni,fore diſcrimen hoc Ægyptiorum,atque Hebræorum?

5. Quæres,cur Pharao non orauerit Moſen pro remotione huius plagæ,ſicut an-
teà fecerat? Sed ratio in promptu eſt:priores namque plagæ aliquandiu durabant:
& idcircò tolli poterant:hæc autem quinta plaga, ſubita corruptione & morte ani
maliū conſummata eſt,nihil faciens reliqui,quod ſeruari poſſet. Illud deniq; hoc
etiam loco poſſet quæri,An peſtis illa per hanc quintam plagam miſſa,fuerit natu-
ralis,id eſt,ex cauſis naturalibus naturaliter profecta,an verò fuerit ſupernaturalis,
id eſt,per omnipotentiam Dei,præter naturæ ordinem & curſum inflicta?Fuit ſanè
illa peſtis principaliter ſupernaturalis:nam idcircò propriè vocatur manus Domi-
ni:*Ecce,*inquit Dominus,*manus mea erit ſuper agros tuos,& iumenta tua.*Hoc ipſum
oſtendit eius effectus, id eſt,ſubitus tot animalium interitus, non quæ intra vrbes,
ſed,quæ extra vrbes in campis erāt.Sed illud certā huius rei fidem facit, quòd cùm
Hebræi,atque Ægyptij promiſcuè habitarent,& itidem eorū animalia ſimul eſſent
in campis,peſtis tamē animalia Ægyptiorum ſuſtulit,Hebræorum nihil læſit. Poſ-
ſet aliquo

ſet aliquo modo dici fuiſſe peſtis illa naturalis, nimirum diſpoſitiuè, ſeu præparatiuè. Siquidem per plagas præcedentes, facta eſt in terra Ægypto præparatio quædam ad peſtem. De ranis quippè ſuprà ſcriptum eſt, eas fuiſſe mortuas, & in immenſos aceruos congregatas, & ab illis computruiſſe, & corruptam eſſe terram, Exodi capite octauo, verſu 14.

6. *Myſtica expoſitio quintæ plagæ.* Accipe Lector paucis, huius plagæ myſticam interpretationem, quam B. Auguſtinus his verbis tradit. Quintum præceptum Decalogi eſt: *Non mœchaberis.* Quinta plaga fuit mors pecorum. More pecorum viuit, ac moritur, qui ratione, ac lege diuina contempta, illicitas ſectatur libidines, nec audit, quod ei dicitur: *Nolite fieri ſicut equus, & mulus, in quibus non eſt intellectus.* Er item illud: *Homo cùm in honore eſſet, comparatus eſt iumentis inſipientibus, & ſimilis factus eſt illis.* Si viuere, vt pecus, non times; ſaltem, vt pecus, mori time. *Sic Auguſtinus.* Origenes ait: Quoniam Ægyptij diuinum animalibus cultum impiè tribuebant, idcircò occiſis eorum animalibus, & impietatis ſuæ meritò puniti ſunt, & dementiæ ſuæ admoniti, quod diuinum in his animalibus numen eſſe credidiſſent, quæ miſera morte viderent interire. *Exodi 20. S. Auguſt. Pſalm. 31. Pſalm. 48. Origenes.*

SECVNDA DISPVTATIO.

De ſexta plaga, quæ fuit vlcerum.

SVPER ILLIS VERBIS:

Dixit Dominus ad Moſen, & Aaron: Tollite plenas manus cineris de camino, & ſpargat illum Moſes in cœlum corã Pharaone, ſitq; puluis ſuper omnem terram Aegypti: erũt enim in hominibus, & iumentis vlcera, & veſicæ turgentes in vniuerſa terra Aegypti. Tulerúntque cinerem de camino, & ſteterunt coram Pharaone, & ſparſit illum Moſes in cœlum, factáque ſunt vlcera veſicarum turgentium in hominibus, & iumentis. Nec poterant Malefici ſtare coram Moſe propter vlcera, quæ in illis erant, & in omni terra Aegypti. Indurauitq; Dominus cor Pharaonis, & non audiuit eos. *Verſu 8. & ſequentib.*

SEXTAM hanc plagam breuiter enarrat Philo in primo libro de vita Moſis, ita ſcribens: Vnam, de communi ſententia, fratres ambo inflixerunt plagam. Deo enim iubente, cinerem è fornace hauſerunt manibus, quem ſolus Moſes iactauit in aërem. Moxque puluis excitatus, & longè, latèq; diſperſus, hominibus, brutiſque dira per totam cutem inuſſit vlcera; carnibus intumeſcentibus, ſimulque fœdis puſtulis ſcatentibus, perinde quaſi 7. *Philo.*

 ſuccenſæ

ſuccenſæ clàm, efferueſcerent. Quo cruciatu, ſicut par erat, in exulceratione, atque inflammatione oppreſſi, non minùs animo laborabant, quam corpore, miſerè vexati doloribus. Videbatur enim vnum vlcus à vertice vſq; ad imos pedes, his, quæ membratim ſparſa erant, continua ſerpigine in vnum coëuntibus; donec rurſum legiſlatore ſupplicante pro ſic affectis, leuatus eſt morbus. Cæterùm hæc caſtigatio commiſſa eſt ambobus fratribus; propter puluerem, ipſi Aaron, penes quem erat cura pœnarum è terra prouenientium: Moſi autem, propter aërem mutatum ad affligendos incolas: hic namque miniſter erat calamitatum ex aëre, cœloque deſcendentium. *Sic Philo.*

8\. Hæc igitur plaga præparata eſt à Moſe ſimul, & Aaron, vtroque manibus ſuis ferente cinerem è camino: ſolo tamen Moſe eum ſpargente in aëra: vnde *factus eſt puluis*, effector huius plagæ. Cur autem Aaron non etiam ſparſerit, quem geſtabat puluerem, in aëra, ſicut Moſes: & quorſum illum puluerem geſtauerit, quidue factum eo puluere ſit, Scriptura tacet, & S. Auguſtinus quæſt. 30. in Exodum, Lectori penſitandum relinquit, ita ſcribens: Signa ſuperiora, virga fiebant, quam non Moſes, ſed Aaron, vel extendebat ſuper aquam, vel ad terram percutiebat. Nunc verò, interpoſitis duobus ſignis de cynomyia, & pecorum mortibus, vbi nec Aaron, nec Moſes aliquid operati ſunt manu, dicitur, vt Moſes fauillam ſpargat in cœlum de fornace, & hanc ambo ſumere iubentur: ſed Moſes tantùm ſpargere, non in terram, ſed in cœlum: tanquam Aaron, qui datus erat interpres Moſis ad populum, terram percutere deberet, vel in terram, ſiue in aquam manum extendere, Moſes verò, qui erat in his, quæ erant apud Deum, in cœlum iubetur fauillam ſpargere. Quid duo illa ſuperiora ſigna ſine Moſis & Aaron manu facta? Quid alia per manum Moſis & Aaron patrata? Quid, inquam, ſibi vult iſta diuerſitas? Neque enim nihil denotat. *Hæc Auguſtinus.*

S. Auguſt.

9\. Sparſit itaque Moſes puluerem in aëra, cœlum verſus, tum vt Pharaoni ſignificaret plagam illam à Domino, ipſius puniendi cauſa, cœlitùs mitti: tum vt cinis ille ſparſus in aërem, & in puluerem conuerſus, cadenſque ſuper homines, & animalia, efficere hanc plagam deberet: quæ hominibus propter eorum culpam, animalibus verò in pœnam hominum infligebatur. Reſpondet autem hæc pœna Ægyptiorum culpæ: quippè qui Hebræos afflixerant circa fornaces ardentes, in ſeruitio coquendorum laterum: quem laborem fuiſſe grauiſſimum Hebræis, manifeſtum facit indicium, quod volens Deus atrocitatem ſeruitutis Hebræorum Aegyptiacæ declarare, eam appellet fornacem ferream: ſic enim legimus Deuter. 4. *Eduxit eos Dominus de fornace ferrea Ægypti.* Magna porrò conuenientia eſt inter illum puluerem, cauſam tantæ plagæ, & inter effectum plagæ: ſiquidem Moſes, Dei iuſſu, accepit cinerem ex camino, ſeu fornace ardenti, & hac re indicabatur effectus inde profecturus: ex illius namque ſparſione natæ ſunt veſicæ turgentes, quæ fiunt ex calore: Cùm enim caro valdè caleſcit igne, primum exiſtunt in ea quædam veſicæ, ſiue tumores pleni humore aqueo, vi caloris reſoluto: ille autem cinis erat calidus & ſiccus. Geſtabant verò Aaron & Moſes manus plenas cinere, ſiue vt alij vertunt, *volas*: vel vt alij, *pugillos*: Cùm enim conuenturi eſſent in aula regia Pharaonem, nec inibi cinerem inueniſſent: nec ſerui Pharaonis aliundè voluiſſent eum afferre, atque eis præbere.

10\. Sed ponderemus verba: *Tollite plenas manus cineris de camino.* Sic habent etiam
S. Auguſt. ſeptuaginta. S. Auguſtin. loco ſuprapoſito, legit, *Fauillam ex fornace.* Philo, *Cinerem è fornace:* ſic etiam vertit Pagninus. Vatablus legit, *Fauillam fornacis calcariæ.* Para-
Caietanus. phraſis Chaldaica habet, *Fauillam fornacis.* Caietanus ait, ſecundum textū Hebraicum ſic reddi hunc locum debere: *Tollite pugillos veſtros, plenos inſlationis fornacis.*

Neque

Digitized by Google

Neque enim in Hebræo nominatur vel cinis, vel fuligo, vel caminus,ſed tantùm ſignificatur materia illa,quam flammæ fornacis vis eleuat, quaſi eam exſufflans, quæ materia cadit extra fornacem,cùm non ampliùs attingitur ab impetu eleuantis flammæ:ea verò eſt media inter cinerem & fumum, grauior vtique fumo, ſed cinere leuior. *Sic Caietanus*.Propriè autem,vt quidam volunt, ſignificatur hîc,alba illa fauilla nondum planè verſa in cinerem, qua ſemimortui carbones conteguntur.Sumpta verò fuit hæc materia ex fornace ardenti, vt ſimili pœna cruciarentur Ægyptij,eius,qua Hebræos ipſi circa fornaces affligebant.

Sequitur: *Sitq; puluis ſuper omnem terram Ægypti*.Non eſt putandum, ex illo cinere in aërem ſparſo,factum eſſe puluerem ſuper omnes Ægyptios, eorúmque animalia:erat enim perpaucus cinis ille,vt qui manibus tantum Aaron & Moiſi geſtaretur:ſed cinis ille ſpargebatur in aërem, ad præſignandam vim plagæ, quæ talis erat futura,qualis ille puluis, qui ſparſionem cineris ſubſecutus eſt. Is verò, Dei potentia tunc productus in aëre,in modum denſæ niuis vel pruinæ, cadebat ſuper Ægyptios,eorúmque animalia,in quibus mox,vrente quadam facultate, efficiebat veſicas turgentes.Non igitur erat puluis terræ: is enim licet ſit naturaliter ſiccus,vim tamen non habet vrendi,turgentéſque veſicas excitandi. Sed erat puluis,vt diximus,vrens,à Deo factus,vim quandam igneam habens,& plagæ huius effectricem.Si quis contrà pugnet,fuiſſe puluerem terræ,eum profectò neceſſe eſt dicere,ſuperadditam diuinitùs fuiſſe hanc nouam virtutem & qualitatem.Et quia puluis ille plurimus erat,& iugiter cadens ex aëre,acríque,& vrenti qualitate pollens,implebat Ægyptiorum corpora turgentibus veſicis.Similem huius plagæ minatus eſt deinde violatoribus legis Dei,Moſes, vt ſcriptum eſt Deuteron. 28. illis verbis:*Det Dominus imbrem ſuper te,puluerem, & de cælo cadat ſuper te cinis, donec conteraris*.Sed pergamus ad alia. 11.

Locus Deuter c. 28.

Erúntque in hominibus & iumentis vlcera,& veſicæ turgẽtes in vniuerſa terra Ægypti. Monet Caietanus,non dici: *In omnibus hominibus, & iumentis*,ſed indefinitè, *in hominibus & iumentis*:id autem eſt,in plurimis eorum. Adiungit autem:*In vniuerſa terra Ægypti*:ſignificans plagam hanc peruaſiſſe omnia loca Ægypti,in quibus habitabant Ægyptij,& iumenta eorum:non tamen omnes Ægyptios, neque omnia eorum iumenta percuſſiſſe. Fuit porrò ea plaga veſicarum turgentium, & vulnerum atque vlcerum: quid autem hæc ſint in humano corpore, indicemus. Veſicæ, ſunt quidam tumores excitati in cute à calore eleuante, ac reſoluente, intra quos tumores erant quædam,vt ita loquar, aquoſitates reſolutæ à calore ignis ex partibus carnis ſubtilioribus, & delicatioribus. Deinde, calore magis ſiccante, cutis conſumebatur, & contrahebatur, ac denique rumpebatur:quæ ruptio carnis aperta, dicebatur vulnus. Poſt rupturam autem cutis, caro illa aperta, & hians paulatim putreſcens,& conſumpta fiebat vlcus.Ab vlcere autem,eò differt vulnus, quòd vulnus eſt diuiſio carnis extrinſecus facta vel ferro, vel ligno, vel lapide:vlcus verò, eſt diuiſio carnis ex interiori malo profecta,nimirũ cùm ob aliquã interiorem intemperiẽ caro putreſcit & conſumitur,ſanguine ſimul & carne conuerſis in ſaniem. L X X. Interpretes habent, *vlcera & veſicas feruentes*, vocabulum Hebræum (*ſechin*) & ſcabiem, & vlcus ſignificat. Vatabli tranſlatio habet, *Apoſtema generans vlcera*, vel *ſcabies producens puſtulas*.Pagninus vertit, *vlcus generans inflationes*:Paraphraſis Chaldaica,*ſcabies germinans veſicas*.Ioſephus ait,per hanc plagam exulcerata fuiſſe intus in cute corpora Ægyptiorum. Philo tradit,horrendam viſu hanc plagam fuiſſe: videbatur enim quaſi vnum vlcus à vertice vſque ad imos pedes, iis, quæ membratim ſparſa erant in corporibus vulnera, in vnum,continua ſerpigine,coëuntibus. Illud hîc obiter notandũ,aliquando Deum 12.

Caietanus.

Veſica.

Vulnus.

Vlcus.

Ioſephus.

Philo.

Digitized by Google

has plagas ex aliqua materia ſenſibus hominum manifeſta, producere voluiſſe, vt hanc ex puluere,& tertiam,quę erat ſciniphum:interdum verò abſque materia vlla appatente,vt in alus plagis videre licet. Ex quo intelligitur, Deum ad id, quod vult,peragendum,non egere creaturarum miniſterio, & poſſe ſine cauſis ſecundis quicquid vult efficere:& item ipſum,Dominum eſſe omnium creaturarum,eaſque ad nutum ei obedire, ſecundum illud Dauidis: *Omnia ſeruiunt tibi.* Et ſicut ſcriptum eſt in libro Sapientiæ, cap. 16. *Creatura tibi factori deſeruiens, excandeſcit in tormentum aduerſus iniuſtos, & lenior fit ad benefaciendum pro iis,qui in te confidunt.*

Pſal. 118.

13. Sequitur:*Nec poterant Malefici ſtare coram Moſe,propter vlcera, quæ in illis erant.* verſu 11. Licèt Malefici in tertia plaga, euidenti veritate conuicti fuerint, Moſen per diuinam potentiam operari, dicentes illud: *Digitus Dei eſt hic*: ex hoc tamen loco patet,eòs poſteà non receſſiſſe à malitia ſua; quinimò perſeueraſſe, quoquo modo poterant,obſiſtere Moſi. Fuerũt igitur illi ex eorum hominum genere,quos Apoſtolus dixit: Cùm Deum cognouiſſent,non ſicut Deum glorificauiſſe,aut gratias egiſſe. Quemadmodùm aër,præſente ſibi ſole,fit lucidus,& mox, abſcedente eo, fit tenebroſus; idemque ſæpiùs ei contingit:ita mirandum non eſt, humanum animum aliquando diuina luce illuſtratum,multa, quæ vera & diuina ſunt, & videre,& prædicare;eundemque diuino illo lumine orbatum, poſteà in tenebris errorum verſari.Non placet mihi adnotamentum Caietani ſuper hoc loco:Hinc, inquit,appatet perſeuerantia Magorum aduerſus Moſen: & quòd non credebant ipſum ſummum Deum, qui eſt fons eſſendi,facere illa mirabilia per manus Aaron, & Moſis:ſed Dæmones aliquos potentiores.Verùm nos in diſputat.cap.6.vbi tractauimus illa verba:*Digitus Dei eſt hic*,opinationem hanc confutauimus. Rupertus docet hoc loco,Magos & Maleficos fuiſſe à Deo cõfuſos,oſtenſumque,quantò eſſent inferiores Moſe,& Aaron.Primò,victi & confuſi ſunt, cùm virga Aaron virgas eorum deuorauit, id eſt, ſerpens Aaron eorum ſerpentes: deinde,cùm non potuerunt ſciniphes producere:Poſtremò,cùm diris vlceribus percuſſi,non potuerunt conſiſtere ante Moſen. Fuiſſe porrò hanc plagam Ægypti grauiſſimam, ſatis clarè oſtendit diuina Scriptura *Deuteron.28.*loquens contra præuaricatores,& violatores legis diuinæ. Verba Scripturæ hæc ſunt:*Percutiat te Dominus vlcere Ægypti,& partem corporis,per quam ſtercora egeruntur, ſcabie quoque, ac prurigine,ita vt curari nequeas.*Simili plaga Philiſtæos, qui Arcam Domini ceperant, vehementer afflictatos eſſe,legimus in primo libro Regum,cap.5.

Malitia Magorum. Exodi 8. Roman. 1. Caietanus. Rupertus. Ter Magi Pharaonis victi & cõfuſi ſunt. Exodi 7. Infrà 8. Ibidem. Locus Deuteron.c.28.

14. Breuem huius plagæ myſticam expoſitionem, Doctores tradunt huiuſmodi: Origenes in homilia in Exodum ſuper hoc loco. Hæc,inquit,plaga habet vlcera, & veſicas cum feruore.In vlceribus arguitur doloſa malitia: in veſicis,turgens, & inflata ſuperbia:in feruore,iræ,ac furoris inſania. S.Auguſtinus in libro de Conuenientia decem præceptorum legis, & decem plagarum Ægypti, hoc modo ſuper hac plaga philoſophatur.Sextum præceptum eſt: *Non occides*: Sexta plaga,puſtulæ in corpore,& veſicæ bullientes, & ſcaturientes incendia vlcerum, velut de fauilla fornacis. Tales ſunt animæ homicidiales:ardent ira, & per iram homicidæ frater perit. Ardent homines iracundia, ardent & gratia:nam qui vult fratri ſubuenire, feruet,& qui vult occidere,feruet:ille præcepto,iſte morbo:ille bonis operibus,iſte ſanioſis vlceribus. O ſi poſſemus videre animas homicidarum,ſine dubio plùs eas plangeremus,quàm putreſcentia corpora vlceratorum!*Sic Auguſtinus.* At Proſper & Rupertus diſputãt,hac plaga deſignatam eſſe adulterorum pœnam. Quid enim eſt adulter,combuſtus libidinis igne ſulphureo,niſi cinis de camino? *Omnes enim adulterantes*(inquit Oſeas cap.7.)*quaſi clibanus ſuccenſus à coquente.* Cinis de camino tol

Myſtica expoſitio ſextæ plagæ. Origenes. S.Auguſti. Exodi 20. Proſper & Rupertus.

no tollitur, & in cœlum ſpargitur, fiuntque vlcera veſicarum turgentium: quia adulter de perpetrati adulterij incendio, ad cœleſte iudicium rapitur; æternaque pœna turgens, totuſque vlceroſus, ſempiternum in anima & corpore portabit incendium.

Reſtant vltimo loco declaranda verba illa: *Indurauitque Dominus cor Pharaonis, & non audiuit eos*, verſu 12. In quinque præcedentibus plagis, ait Caietanus, non eſt nominatus Dominus indurans cor Pharaonis, ſed in hac ſexta plaga dicitur quòd Iehouah indurauit cor Pharaonis, ad ſignificandum videlicet quòd ſubtractione diuinæ gratiæ fiebat illa induratio. Verùm ſcito, in Hebræo non vocari indurationem, ſed roborationem cordis; & hoc intellige vbique tam in præcedentibus, quàm in ſequentibus, vbicumque nominatur induratio cordis. Ad ſimilitudinem quippè roboris eſt, reſiſtere Deo loquenti ſiue per Prophetas, ſiue per miracula, ſiue per plagas. *Hæc Caietanus.* Adnotauit Origenes, indurationem cordis, dupliciter commemorari in Scriptura, ſæpe tanquàm ab ipſomet homine factam; ſuprà enim ſæpiùs legimus, induratum fuiſſe cor Pharaonis; videlicet ab ipſomet; & cap. 8. ſcriptum fuit: *Ingrauauit cor ſuum Pharao.* Quemadmodùm autem peccator induret cor ſuum, docuit nos B. Paulus in cap. 2. Epiſtolæ ad Romanos, illis verbis: *An diuitias bonitatis Dei, & patientiæ, & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? ſecundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram?* Quibus verbis declarauit Apoſtolus, indurationem hominis eſſe impœnitentiam eius, abutentis Dei longanimitate ad ampliùs peccandum. Commemoratur etiam, nec rarò, in Scriptura induratio hominis, tanquàm à Deo profecta. Nam & in hoc loco Exodi dictum eſt, Deum indurâſſe cor Pharaonis; & ad Romanos 9. ſcriptum eſt: *Cuius vult miſeretur, & quem vult, indurat.* Quo loco Paulus dicens Deum indurare, non aperuit, quemadmodùm induret Deus, qui ſummè bonus eſt, & nullius mali auctor: cùm tamen induratio ſit grauiſſimum peccatum. Hanc quæſtionem, inquit Origenes, ponens Apoſtolus ad Romanos 9. inexplicatam præteriuit, tanquàm ſublimiorem captu audientium, nec audens talium rerum ſecreta chartis & attamento committere. Modus enim, quo Deus indurat corda hominum, videtur eſſe de numero eorum, de quibus dixit Paulus, ſe, cùm raptus eſt ad tertium cœlum, & in Paradiſum Dei, audiuiſſe arcana verba, quæ non licet homini loqui. Immò deterruit nos à curioſa huius quæſtionis ſcrutatione, dicens: *O Homo tu, qui es, qui contrà reſpondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei, qui ſe finxit; Quid me feciſti ſic?* Et ſubdit Origenes: Vnde & nobis hæc obſeruaſſe tantùm; & inſpexiſſe ſufficiat, atque oſtendiſſe auditoribus, quanta ſint in lege diuina profundis demerſa myſteriis, pro quibus dicere in oratione debeamus: *De profundis clamaui ad te, Domine. Sic Origenes.*

Sed illud, in hac induratione Pharaonis demiratur S. Auguſtinus, iis rebus eſſe Pharaonem magis obfirmatum in malitia, quibus rebus maximè molliri, & ad timorem, atque obedientiam, & reuerentiam Dei flecti debuiſſet. Tractans enim illa verba huius capitis, quæ ſunt in verſu 7. *Miſit Pharao ad videndum: nec erat quicquam mortuum de his, quæ poſſidebat Iſraël, ingrauatúmque eſt cor Pharaonis, & non dimiſit populum:* hunc in modum diſputat: Quomodò ex contrariis cauſis facta eſt hæc ingrauatio cordis Pharaonis? Si enim & pecora Iſraëlitarum mortua fuiſſent, tunc videretur cauſa competens, qua cor eius ingrauaretur ad contemnendum Deum; ſicut etiam ſi Magi eius feciſſent mori pecora Hebræorum. Nunc verò, vnde debuit ad timendum, & credendum moueri, videns nullum pecus mortuum ex pecoribus Hebræorum, hinc magis ingrauatus eſt, & huc vſq; ingrauatio eius pro-

Marginal notes: 15. *Caietanus.* — *Origenes.* — *Locus Pauli ad Romanos, cap. 2.* — *Origenes.* — *2. ad Cor. 12.* — *Roman. 9.* — *Pſal. 129.* — 16. *S. Auguſt. Pharao, quibus rebus maximè debuerat molliri, in rebus magis obduratus eſt.*

greſſa eſt. *Sic Auguſtinus*. Verùm nos huius nobiliſſimæ diſputationis de induratione Pharaonis, & in vniuerſum, humani cordis, longiſſimum facturi ſumus tractatum infra ſuper caput vndecimum, abſoluta iam omnium plagarum tractatione.

TERTIA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 15. & 16. Nunc extendens manum percutiam te, & populum tuum peſte, peribíſque de terra. Idcircò autem poſui te, vt oſtendam in te fortitudinem meam, & narretur nomen meum in omni terra.

17. HÆc Domini verba non poſſunt referri ad plagam proximè ſequentem, qua néc rex, nec populus Ægypti peſte perierunt: ſed referre oportet ad vltimam plagam, qua primogenita Ægyptiorum, tam hominum, quàm animalium peſte perierunt diuinitus immiſſa, An-
1. *Paral.* gelorum miniſterio. Peſtem enim à Deo in populos mitti, Angelo-
21. rum miniſterio, manifeſtum eſt exemplo eius peſtis, quæ contigit Iudæis tempore Dauidis, qui vidit Angelum ſtantem contra Hieruſalem euaginato gladio. Tandem mors Pharaonis, & principum eius conſummara eſt, cùm ſubmerſi ſunt in
Exodi 14. mari Rubro. Sed enim hic locus Exodi, aliam reddit ſententiã in textu Hebraico: hanc nimirum: *Et quidem, ſi voluiſſem, potuiſſem te interimere peſte, qua occidi pecora tua*. Et poſteà ſequitur: *Verumtamen ideò te poſui, vel ſtare feci, &c.* Cum hac lectione conuenit paraphraſis Chaldaica: ſic habens in hoc loco: *Quoniam nunc propè erat coram me, vt miſiſſem etiam plagam fortitudinis meæ, & percuſſiſſem te, & populum tuum morte, atque ita deletus eſſes de terra*. Atque hæc lectio, & ſententia optimè conuenit cum eo, quod proximè ſequitur: *Ideò autem poſui te*: nam illa coniunctio, *autem*, indicat pendere hanc ſententiam ex præcedenti: hoc enim ſignificat, Deum potuiſſe tam Pharaonem, quàm omnes Ægyptios, momento perdere peſte, ſicut perdiderat eorum animalia: verùm ſeruaſſe illos, vt pluribus eos plagis percutiendo, magis potentiam & gloriam ſuam demonſtraret. Atque hanc quoque ſententiam noſtra lectio Latina habere poteſt: vt ſit hic eius ſenſus: Ego quidem percuſſurus ſum te, & populum tuum peſte, & deleturus è terra, ſed id non ſtatim faciam: Seruaui enim te pluribus aliis plagis feriendum, quò illuſtrior & celebrior exiſtat gloria nominis mei.

18. Sequitur: *Ideò autem poſui te, vt oſtendam in te fortitudinem meam*. Horum verborum triplex poteſt eſſe ſententia: quarum prima eſt, Deum poſuiſſe Pharaonẽ, id eſt, feciſſe ſic obſtinatum, & obduratum in malitia, vt eum multifariàm puniendo, occaſionem haberet demonſtrandi potentiam ſuam. Verùm hæc ſententia & impia eſt, & abſurda. Neque enim Deus poteſt quemquam effectiuè obdurare,

vt

Digitized by Google

vt infrà oſtendemus, cùm ſuper ea re d[illegible]bimus: nec eſt æquum, mala facere, vt eueniant bona: nec Deus indiget [illegible]ſtris, vt his puniendis iuſtitiam & potentiam ſuam declaret. Omnia namque Dei attributa poſſunt, citra pœnarum inflictionem, aliis viis innoteſcere hominibus. Sapientia quippè in mundi diſpoſitione, & quotidiana rerum gubernatione elucet: Bonitas & liberalitas in bonorum largitione: Potentia in rerum creatione, & operatione miraculorum: Miſericordia in miſerorum ſubuentione, ac depulſione miſeriarum: Clementia in gratuita peccatorum remiſſione: Iuſtitia in præmiorum condigna retributione: idémque de cæteris dici poteſt. Roman. 2.

19. Altera illorum verborum ſententia eſſe poteſt, Deum non quidem feciſſe obdurationem Pharaonis, ſed eam conſultò permiſiſſe, & per ſe, talem voluiſſe permiſſionem, quò per illum, & in illo iuſtitiam, & potentiam ſuam illuſtriorem, & admirabiliorem faceret. Sed neque hoc rectè dici poteſt: talis enim diuina permiſſio obſtinationis hominum, eſt maxima pœna, quæ poſſit homini hac in vita infligi: quocircà nemini à Deo infligitur, niſi propter plurima eius, grauiſſimáque peccata præcedentia: quod indicat Scriptura in libro Prouerbiorum, vbi ait, peccatorem cùm in profundum malorum venerit, tunc contemnere. Non igitur tanta pœna, iuſtè inſonti homini infligeretur. Reſtat igitur tertia, & vera ſententia, vt ſit hic illorum verborum ſenſus: Ego te, tua iam induratum malitia, ordinaui ad illuſtriorem demonſtrationem potentiæ, ac iuſtitiæ meæ. Deus enim, qui ſummè bonus, & potens eſt, non ſolùm bonis benè vtitur, ſed etiam malis, ex quolibet malo boni aliquid eliciens. Eſt quippè vera, quæ à Theologis celebratur, illa Boëtij ſententia in libro quarto de Conſolatione, Proſa ſexta: Sola, inquit, eſt diuina vis, cui mala quoque bona ſunt, cùm competenter eis vtendo, alicuius boni elicit effectum. Ordo enim quidam cuncta complectitur: vt quod ab aſſignata ordinis ratione diſceſſerit, hoc idem, licèt in alium, tamen in ordinem relabatur: ne quid in prouidentiæ regno liceat temeritati. Prouer. 18 Boëtij præclara ſententia.

20. Deus porrò varias ob cauſas obſtinatos homines diu patitur & ſuſtinet, nunc beneficiis, aliàs ſuppliciis afficiens. Ac primò quidem id facit, vt notum fiat omnibus, quale quantúmque ſit malum induratio cordis, quæ nec diuinis beneficiis, nec miraculis, nec flagellis mollitur, & flectitur ad bonum: Tum, quò longius det obſtinatis ſpacium reſipiſcendi, ac pœnitendi: *Ignoras*, ait Paulus, *quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit*? Et apud Iob 24. *Dedit illi Deus locum pœnitentia, & ipſe abutitur in ſuperbiam.* Et in libro Sapientiæ, capite duodecimo, dicitur non fuiſſe impotens Deus vel beſtiis ſæuis, vel iuſſu tantùm ſuo impios ſtatim exterminare: ſed partibus, eos iudicans, dabat locum pœnitentiæ. Deinde vt hinc magis exſplendeſceret diuina bonitas, & longanimitas, & patientia Dei, tandiu ſuſtinentis induratos: & quæ, & quanta ſit eorum malitia, & quàm iuſta, ad extremum punitio, liquidò cernitur. Adhæc, vt ex comparatione reproborum, atque electorum, clariùs appareret miſericordia Dei erga electos: hoc indicant verba illa Pauli ad Romanos nono: *Quod ſi Deus volens oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ aptata in interitũ, vt oſtenderet diuitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparauit in gloria.* Poſtremò, non ſtatim Deus reprobos perdit, ne eos perdendo, periclitentur Electi cũ illis permixti: hoc declarat parabola illa zizaniorum, qua vſus eſt Dominus in Euãgelio, prohibens auferri zizania, vſq; ad tẽpus meſſis, ne ſimul cũ illis eradicaretur & triticũ. Sex cauſæ, ob quas Deus longo tempore obduratos tolerat. Ad Rom. 2. Locus Pauli ad Rom. 9. Matt. c. 13

21. Quòd autem hoc loco Latinus Interpres dixit: *Poſui te*, idem in ſupradicto loco epiſtolæ ad Romanos reddidit: *Excitaui te*. Quod verbum exponens S. Auguſtinus: Excitaui, inquit, te, vt contumaciùs reſiſteres imperio meo, non tan-

tùm pœnitendo, ſed multa etiam, ta[illegible]us, quàm foris operando, quæ, per occaſionem, maioris contumaciæ cauſa tib[illegible] Septuaginta Interpretes, & paraphraſis Chaldaica ſic habent hunc locum: *Ideo ſeruatus es*, vel *propter hoc in vita cõſeruaui te*: quaſi dicat, vel vna plaga te de medio tollere potuiſſem, ſed ideò tamdiù te in vita ſeruaui, vt manifeſtarem in te gloriam meam. Verbum Hebraicũ (*hamat*) ſignificat ſtare, ſubſiſtere, ſuſtentare, & ſtatuere. Vnde Pagninus vertit, *Feci te ſtare*, & Vatablus legit, *Conſtitui te*. Sed harum omnium lectionum eadem eſt ſententia.

QVARTA DISPVTATIO.

De ſeptima plaga, quæ fuit grandinis, tonitruorum, & fulminum.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 23. & 24. Extendítque Moſes virgam in cœlum, & Dominus dedit tonitrua, & grandinem, ac diſcurrentia fulgura ſuper terram: pluítque Dominus grandinem ſuper terram Aegypti, & grando, & ignis mixta pariter ferebantur: tantǽque fuit magnitudinis, quanta antè nunquàm apparuit in vniuerſa terra Aegypti, ex quo gens illa condita eſt.

22. *Philo.* HANC plagam ſic enarrat Philo. Ægyptus hyemem neſcit, hyemaleſque tempeſtates: hæc circa brumam irroratur paruis, rariſque pluuiis, in locis duntaxat maritimis: ſupra Memphim autem regiã, nullas omninò ſentit. Tunc igitur repentè aër nouam ſumpſit faciem, vt hybernis regionibus conſuetæ tẽpeſtates ſimul ingruerẽt; imbres dico, & grandines, & procellas, & turbines, & colliſiones nubium, & continua fulgura, & tonitrua ſpecie prodigioſa. Grando enim intermixta ignibus, nec ipſa liqueſcebat, nec extinguebat fulmina, ſed vtráque eodem deferebantur impetu: Nec ſolùm inclementia cœli contriſtabat incolas, verùm etiam rei nouitas. Credebant enim, nec falsò, ab irato Deo mutari omnia: Tempeſtatibus inſolitis arbuſta, & ſegetes vaſtantibus, ſimulque pereuntibus non paucis animalibus, partim frigore abſumptis, partim eliſis grandine ruente in morem lapidum; nonnullis etiã ictis fulmine, ex quibus, ſi quæ ſupererant, ambuſta circumferebant vulnera, ad terrorem videntium. *Hæc Philo*. In hac itáque plaga tria elementa ſæuierunt in Ægyptios, Aër, per tonitrua: Aqua, per grandinem: Ignis, per fulgura, vt vel inuiti cogerentur Ægyptij agnoſcere contumaciter reſiſtere ſe præpotenti Elementorum, &

Mundi

Mundi Domino:Nam vt ſcriptum eſt in libro Sapientiæ,cap.5.*Orbis terrarum pugnabat pro Deo aduerſus inſenſatos,& omnis creatura armabat ſe aduerſus impios.* Et quia Ethnici diuerſis elementis diuerſos præſidere credebant Deos; alios eſſe dicentes Deos cœleſtes,alios igneos,alios aëreos,alios marinos,alios terrenos,alios demùm etiam ſubterraneos; vnde Syri dicebant, Deum Iſraël, eſſe Deum montium,& non vallium,vt traditur 3.Regum, cap.20, Idcircò Deus per has Ægypti varias plagas oſtendit ſe verum,& vnicum eſſe rerum omnium Dominum;& quibuſlibet rebus vti quando vult,& quemadmodum vult, ad vlciſcēdos hoſtes ſuos, ſiue ad ſeruos ſuos iuuandos,atque recreandos. *Locus 3. Reg.ca.20.*

Voluit hanc plagam miſericors Deus antè denunciare,præmonens Pharaonem & Ægyptios,vt ex agris reducerent domum, quæ ſalua eſſe cuperent. Sic enim legimus verſu 19.dixiſſe Moſen Pharaoni:*Mitte ergò iam nunc, & congrega iumenta tua, & omnia,quæ habes in agro:homines enim, & iumenta,& vniuerſa, quæ inuenta fuerint foris,nec congregata de agris,cecideritque ſuper ea grando,morientur.* Tali porrò denunciatione, ac præmonitione vſus eſt Dominus, tum quòd cùm ſummè ſit miſericors, vindictā tēperat miſericordia,apertéq; declarat,quàm verè de ipſo dictū ſit:*Miſerationes eius ſuper omnia opera eius:*& quòd, *miſericordia ſuperexaltat iudicio*, tum etiā quia nouerat inter Ægyptios eſſe quoſdā Deū timentes, & tali miſeratione dignos:de quibus ſic eſt in verſu 20.*Qui timuit verbum Domini de ſeruis Pharaonis,fecit confugere ſeruos ſuos, & iumenta in domos.* Sed hæc,Theodoreti auctoritate firmanda atque illuſtranda ſunt. Is autem ponit hanc quæſtionem, numero 21.Cur Deus grandinem illaturus,ante denuntiauit Ægyptiis,vt pecora domum cogerentur:cui ſic ipſe reſpondet: Dominus cùm ſit humaniſſimus, miſericordia temperat ſupplicia. Alioqui etiam nouerat quoſdam eſſe venia dignos, & timentes Deum; vt Scriptura narrat. Grandinem verò, & fulmina immiſit illis, oſtendens quòd ipſe ſit Dominus omnium elementorum. Etenim tam Ægyptij, quàm Græci exiſtimabant quoſdam Deos eſſe cœleſtes, alios terrenos, alios ſubterraneos,& alios in montes,alios in agros imperium habere. Quapropter Syrus dicebat, Deum montium eſſe Deum Iſraël,& non Deum conuallium. Quocircà meritò Deus omnium,non ſolùm per fluuium,& terram: ſed per aërem,& aquā, & fulmina cœlitùs miſſa,caſtigauit Ægyptios;docens,omnium ſe rerū creatorem, & dominum eſſe.Quod & Moſes verbis illis indicauit:*Vt cognoſcas quia Domini ſit terra,& tu,& ſerui tui.Sic Theodoretus.* 23. *Pſal. 144. Iacob.2. Theodoretus. Pſalm.23.*

24. Quatuor fuere admodùm mira,& horrifica in hac plaga:Primò quòd hæc contigerunt in Ægypto,vbi nihil horum anteà fieri ſolitum erat:tum quia tonitrua,& fulgura,ac fulmina crebriora,& terribiliora erant,quàm alibi fieri ſoleant. Deinde,grando propter inuſitatam magnitudinem,& impetum, quo ruebat deorſum, ingenti erat pauori, ac ſtupori. Sed illud potiſſimùm admirationem, & timorem faciebat,quòd cùm grando permixta eſſet crebris,magniſque ignibus, & fulminibus,nec ignium tamen ardore,grandinis duritięs liqueſcebat,aut molleſcebat;nec frigore grandinis,ardor ignis extinguebatur, aut mitigabatur. Quare in libro Sapientiæ,cap.16.ita ſuper hac re proditum eſt: *Hoc erat mirabile, quòd in aqua, quæ omnia extinguit,plus ignis inualeſcebat,& ſupra vires ſuas excandeſcebat: Nix autem, & glacies ſuſtinebant vim ignis,& non tabeſcebant.* Ergò tonitrua vehementer Ægyptios terrebant:grando omnia,quæ in agris molliora & teneriora erant,perdebat: fulmina,quæ dura,& reſiſtentia erant, demoliebantur, atque diſſipabant. In ſuperiorum temporum monumentis traditum memoriæ eſt,imperante Ludouico filio Caroli Magni, ſummoque Pontifice Eugenio 2. circa annum Domini octingenteſimum vigeſimum quintum, in Gallia miræ magnitudinis cecidiſſe grandinem, *Quatuor mira in hac plaga.*

NN & pecora

Matthæus Palmerius Florentinus in ſuo Chronico. & pecora multa, atque homines interemiſſe: atque eadem tempeſtate glaciem duriſſimam duodecim pedum longitudine è cœlo cecidiſſe. Illud etiam aduertat Lector, in hoc loco Exodi dici, tunc pluiſſe grandinem, non quòd pluuia mixta fuerit cum grandine: id enim duritiē grandinis diluiſſet, & vim eius nocendi, contra Dei conſilium, valdè debilitaſſet: ſed quòd denſiſſima grando, ad modum pluuiæ deciderit: ſicut dicitur aliquando pluiſſe lapides & lanā. In Pſalmo 77. præter grādinem, nominatur pruina, illis verbis: *Et occidit in grandine vineas eorum, & moros eorum in pruina.* In libro autem Sapientiæ memoratur nix & glacies. Sic enim eſt in cap. 16. *Nix & glacies ſuſtinebant vim ignis, & non tabeſcebant, vt ſcirent, quoniā fructus inimicorum exterminabat ignis ardens in grandine, & in pluuia coruſcans.*

25\. Myſticam huius plagæ interpretationem huiuſmodi tradit Origenes: Hucúſque per errorum ſuorum figuras mundo ſupplicia temperantur. Poſt hæc autem verbera, veniunt de ſupernis tonitrua, & grando, & ignis diſcurrēs in grandine. Videte temperamentum diuinæ correptionis. Non cum ſilentio verberat, ſed dat voces, & doctrinā cœlitùs mittit, per quam poſſit culpam ſuam mundus caſtigatus agnoſcere: dat & grandinem, per quam tenera adhuc vaſtentur naſcentia: dat & ignem, ſciens eſſe ſpinas, & tribulos peccatorum, quos debeat ignis ille depaſcere, de quo igne dixit Dominus: *Ignē veni mittere in terram.* Per hunc enim ignem incentiua voluptatis, & libidinis conſumuntur. *Hæc Origenes.* Eadē, atq; iiſdē prorſus verbis habet B. Auguſtinus in ſerm. 87. de Tempore. Verùm in libro de Conuenientia præceptorum Decalogi & plagarum Ægypti, ex proprio ſenſu ſuper hac ſeptima plaga, ſic philoſophatur S. Auguſtin. Septimū præceptū eſt: *Non furaberis*: Et plaga ſeptima fuit, grando in fructibus. Quod per furtū, contra Dei præceptum, ſubducis, de cœlo perdis: nemo enim habet iniuſtum lucrum ſine iuſto damno. Qui furatur, acquirit veſtem: ſed cœleſti iudicio perdit fidem: vbi lucrum, ibi damnum: viſibiliter lucrum, inuiſibiliter damnum. Lucrum ſua cæcitate, damnum, quia viuit ſine æquitate. Ergò qui ſuo malo foriuſecùs furantur, iuſto iudicio Dei intrinſecùs grandinātur. O ſi poſſent fures, aut latrones, aut raptores inſpicere agrum cordis ſui, profectò lugerent, dum ibi non inuenirent, quod in os animæ mitterent: tametſi in furto ſuo inuenirent, quod gutturis auiditate ſorberent. Maior eſt fames animæ, quàm corporis: periculoſior eſt plaga, & grauior mors: multi ob iſtam famem animæ mortui ambulant, & viuentes portant funera ſua. Viuere quidem videntur in corpore, ſed malis artibus mortui probantur in corde. Et multi in anima famelici, de vanis deliciis, & diuitiis gloriantur. Denique bonum Chriſtianum Scriptura diuitem dicit: *Abſconditus, inquit, corde theſaurus, homo, qui eſt ante Deum diues.* Quid ergò tibi prodeſt, ſi vbi homo non videt, furaris: & vbi Deus videt, iuſto eius iudicio grandinaris? *Hæc Auguſtinus.*

Expoſitio myſtica ſeptimæ plagæ. *Origenes.* *Lucæ 12.* *S. Auguſt.* *Exodi 20.*

QVINTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Tantæq; fuit magnitudinis (*grando*) quanta antè nunquàm apparuit in vniuerſa terra Aegypti, à die, qua fundata eſt, vſque in præſens tempus, & ex quo gens illa condita eſt. *Verſu* 18 *&* 24.

IN huius Diſputationis explicatu, duæ quæſtiones breuiter tractandæ ſunt. Primò quæritur, An in Ægypto generentur aliquando imbres, & grando, & tonitrua, ac fulmina. Ioſephus in lib. 2. Antiquitatum, memorans hanc ſeptimam plagam, negat, hæc generari in Ægypto, ita ſcribens: Cùm rex non reſipiſceret, grando nunquàm antè in Ægyptio cœlo viſa, tunc verò maior, quàm apud alios hyberno tempore, aut in ſeptentrionali regione, vere iam adulto ſupernè ruens, omnes eorum fructus contriuit. *Sic ille*. Hoc ipſum pluribus verbis docet Philo, hunc in modum ſcribens: Ægyptus penè ſola inter regiones, in meridiano tractu ſita, vnam ex quatuor anni temporibus ignorat hyemem: vel quia, vt fertur, non longè abeſt à Zona torrida, cuius occulto afflatu caleſcunt finitima: vel quia, circa æſtiuum ſolſtitium, inundans fluuius nubes abſumit. Incipit enim creſcere æſtatis initio, & ſub eius finem deſinit. Quo tempore & Eteſiæ impingunt ex aduerſo in Nili oſtia, impediturque aquarum exitus, mari tumeſcente per ventorum violentiam, & fluctibus quaſi pro muro ſe opponentibus, ita vt amnis fluenta retrò agantur. Ita fit, vt aquis ſibi inuicem occurrentibus, tum his, quæ ſupernè à fonte deſcendunt, tum iis, quæ repelluntur ab oſtiis, & dilatari nequeuntibus, propter ripas eminentiores, exaggerataſque, tandem neceſſariò ſupereffundatur. Eſt & alia cauſa, cur hyems Aegypto ſit ſuperuacanea. Nam quod imbres alibi, hîc reſtagnationes fluminis efficiunt, arua fœcundantes ad prouentus frugũ annuos. Natura autem nõ ſolet ita in vanũ operari, vt pluuias terræ nõ indigenti largiatur, ſimulque gaudet varietate ſui artificij, concentũ è contrariis qualitatibus temperans, & ideò aliis ſupernè è cœlo, aliis infernè è fontibus, ac fluuiis præbet aquarum commoda. *Sic Philo*. 26. *Ioſephus.* *Philo lib. 1. de vita Moſis.*

27. *Plinius.* Iuxta hæc ſunt etiam, quæ tradit Plinius lib. 2. cap. 50. Hyeme, inquit, & æſtate rara fulmina, contrariis de cauſis: quoniam hyeme, nubium craſſiori corio ſpiſſantur, omniſque terrarum exhalatio rigens, ac gelida quicquid accipit ignei vaporis, extinguit. Quæ ratio immunem Scythiam, &, circa rigentia, à fulminum caſu præſtat: & è diuerſo nimius ardor Aegyptum. Siquidem calidi, ſiccique halitus terræ, raras admodùm, tenueſque, & infirmas denſantur in nubes. Vere autẽ, & Autũno, crebriora fulmina, corruptis in vtroq; tempore æſtatis, hyemiſque cauſis. Qua ratione crebra in Italia, quia mobilior aër, mitiore hyeme, & æſtate nimboſa ſẽper quodãmodò vernat, vel autũnat. *Ita Plinius*. Nec his diuerſa videtur

Scriptura tradere: quæ non pluere in Ægypto, non obſcurè ſignificat Deuteronomij, capite 11. vbi ſcriptum eſt: Terram Chanaã, eo diſſimilem eſſe Ægypto, quòd illa pluuiis ſuo tempore perfundatur; hęc verò ductis ex Nilo canalibus, vſquequaque irrigetur. Ex quo poteſt colligi, Ægyptum carere pluuiis. Quòd ſi ob caliditatem, & ſiccitatem Ægypti, non generantur in ea pluuiæ, multò minùs generabitur grando, vel glacies, quæ ex intentiore frigore generantur.

28. At enim, ex aduerſo probabilis admodùm ratio in contrarium ſuppetit nobis ex hoc loco Exodi; vbi dicitur, in hac ſeptima plaga cecidiſſe grandinem tanta magnitudine, quanta nunquàm anteà in Ægypto apparuerat. Si enim nunquàm in Ægypto generatur grando, ineptum profectò, & ridiculum, & abſurdum fuiſſet ita loqui: Vt ſi quis diceret, Romæ cecidiſſe tantam & talem grandinem, aut tantùm pluiſſe, quantùm nunquàm antè pluerit in cœlo Empyreo. Non enim Scriptura hoc loco narrat pro miraculo, quòd hæc facta fuerint tunc in Ægypto, quæ anteà nunquàm ibi erant facta; ſed hoc quaſi admodùm memorabile, & mirabile narrat, cecidiſſe tunc grandinem tantæ magnitudinis, quantæ magnitudinis nunquàm ante id temporis, viſa fuerat in Ægypto. Qui modus loquendi apertè demonſtrat, iſta fuiſſe aliàs facta in Ægypto, ſed non talia, & tanta. Videtur itaque dicendum, pluuiam & grandinem, & fulmina, & tonitrua aliquando fieri in Ægypto, in partibus eius videlicet nonnullis, quæ ſunt magis maritimæ, & ſeptentrionales. Sed quoniam hæc fiunt inibi perquàm raró, & perexiguè, & in paucis Aegypti partibus, idcircò abſolutè, & ſimpliciter dicuntur, non fieri in Aegypto: quod enim parum eſt, pro nihilo ducitur.

Auctoris ſententia.

29. Altera quæſtio eſt, Quid ſignificet illud: *A die, quo fundata eſt Ægyptus vſque in præſens tempus*, verſu 18. Vel: *Ex quo gens illa condita eſt*, verſu 24. Hoc tribus modis exponi poſſet: primò, vt perinde ſit, quaſi diceretur, *(Ex quo terra fundata eſt, & genus humanum creatum, ſiue ab exordio mundi.)* Ab origine autem mundi vſque ad tempus harum plagarum, ſiue vſque ad octogeſimum annum ætatis Moſis (*cum namque annum tunc is agebat, vt Exodi 7. traditur*) prætericrunt anni bis mille quadringenti quinquaginta tres: Ab exordio quidem mundi vſque ad diluuium, mille ſexcenti, quinquaginta ſex, Geneſ. 5. A diluuio vſque ad ortum Abrahæ, ducenti nonaginta duo, Geneſ. 11. Ab ortu Abrahæ vſque ad diſceſſum eius ex Chaldæa, & promiſſionem terræ Chanaan datam ei à Deo, anni ſeptuaginta quinque, Geneſ. 12. Hinc vſque ad legem in monte Sinai, tertio menſe poſt egreſſionem Hebræorum ex Ægypto, latam, anni quadringenti triginta, ad Galat. 3. Verùm expoſitio hæc cum Scripturæ verbis minimè congruit. Non enim dicit Scriptura hoc loco: *(Ex quo terra fundata eſt)* ſed *(ex quo Ægyptus fundata eſt)* nec dicit *(ex quo humanum genus conditum*, vel *(ex quo factus eſt homo)* ſed ait, *(ex quo gens Ægyptiaca condita eſt.*

30. Altero igitur modo ſic exponi poſſunt illa verba, vt ſignificent, ex quo terra illa vocata eſt Ægyptus, atque eius terræ indigenæ & incolæ appellati ſunt Ægyptij. Sed hæc interpretatio non ſolùm Scripturæ verbis incongrua eſt, verùm etiam abſurda, falſamque ſententiam continens. Appellatio enim Ægypti, & Aegyptiorum multò poſt ætatem Moſis, & poſt tempus iſtarum plagarum facta eſt. Nominata enim eſt Aegyptus ab Aegypto Danai fratre, & filio Beli Aegyptij, cui defuncto ſucceſſit ille in regnum, eiecto fratre ſuo Danao, qui conceſſit Argos in Peloponneſum, à quo Argiui nominati poſteà ſunt Danai. Et B. quidem Auguſtinus lib. 18. de ciuitate Dei, cap. 11. Euſebium ſcilicet in Chronicis ſecutus, putat id contigiſſe, imperante apud Hebręos Ioſue, id autem eſt plus octingentis annis poſt diluuium. Sed enim apud Ioſephum in priori libro contra Apionem, Manethon Aegyptius, ſed

Origo appellationis Ægypti, & Aegyptiorum.

S. Auguſt.

Manethon apud Ioſephum.

ſed Græcarum literarum, ac doctrinarum peritus, quique rerum Aegyptiacarum ſcripſit hiſtoriam, ex ſacris Aegyptiorum libris depromptam, numerat omnes reges Aegypti, à tempore egreſſus Hebræorum ex Aegypto, vſque ad tempora Danai, & Aegypti fratrum, recenſitis cuiuſque regis annis, quibus regnauit: quorum annorum facta computatione exiſtit ſumma annorum trecentorum, & ampliùs nonaginta. Hæc ſi vera eſt ſupputatio, neceſſe eſt, initium appellationis Aegypti fuiſſe propè annos quadringentos poſt tempus harum plagarum Aegypti; poſt diluuium autem, plùs mille annis.

Sed recta, & conueniens Scripturæ interpretatio illorum verborum, eſt huiuſ- 31.
modi; Ex quo terra Aegypti poſt diluuium habitari cœpit, & ex quo poſteri Noë ad eam terram profecti, eam coluerunt, & gentis Aegyptiacæ auctores, & parentes fuere. Id autem factum eſt poſt diluuium: id enim oſtendunt extrema illa verba ca. 10. libri Geneſ. *Ab his tribus filiis Noe diuiſa ſunt gentes in terra poſt diluuium.* A diluuio autem, vſque ad tempora plagarum Aegypti, effluxerunt anni ſeptingenti nonaginta ſeptem, vt ex ſuperiori computatione liquidò perſpici poteſt. Nec modo poſt diluuium, ſed poſt euerſionem turris Babel, confuſionemque linguarum, (id verò contigit annis circiter centum poſt diluuium, vt à nobis demonſtratum eſt in 2. tomo Commentariorum noſtrorum in Geneſ. in lib. 15. & in vndecima eius libri diſputatione) tunc enim factam eſſe primùm diuiſionem hominum ſecundum diuerſas linguas, & profectionem ad diuerſas prouincias; & tunc fuiſſe originem diuerſarum gentium, & regnorum, declarat Scriptura in libro Geneſis, c. 11. illis verbis: *Atque ita diuiſit eos Dominus, ex illo loco in vniuerſas terras: & inde diſperſit eos ſuper faciem cunctarum regionum.* Nam quòd Gerardus Mercator probare conatus eſt, gentem Aegyptiorum fuiſſe ante diluuium, quinimò paulò poſt exordium mundi, multifariàm confutatum à nobis eſt in tomo noſtro 2. in Geneſim, in libro 15. atque eius lib. 2. diſputatione, ad numerum marginalem 39. & ſequentes. Primus autem omnium habitator, & quaſi parens gentis Aegyptiorum, fuit ſecundus filius Cham, filij Noë, qui vocatus eſt Meſraim, vel, vt pronuntiant Hebræi, *Mizraym*, ex quo & terra Aegypti, & gens, eodem nomine apud Hebræos nominatur. A tempore porrò euerſionis Babel, & confuſionis linguarum, & diuiſionis Gentium, vſque ad tempora plagarum Aegypti, fluxerunt anni ſexcenti nonaginta ſeptem. Iuuat itaque ridere hoc loco vaniſſimam, & mendaciſſimam Aegyptiorum iactantiam, qui gloriabantur quàm plurimis annorum millibus fuiſſe regnatum in Aegypto, ante regem eius Amaſim, qui ætate Cyri, & Cambyſis regum Perſidis regnauit. Audi Pomponium Melam libro 1. de ſitu orbis, ita ſcribentem: Aegyptij vetuſtiſſimi, vt ipſi prædicant, hominum, trecenos, & triginta reges ante Amaſim, & ſupra tredecim millium annorum ętates, certis Annalibus referunt, mandatumque literis ſeruant, dum Aegyptij ſunt, quater curſus ſuos vertiſſe ſidera; ac ſolem bis iam occidiſſe, vnde nunc oritur. *Sic ille.* Quæ ſumpta ſunt ex Herodoto, & Diodoro.

In Gerardũ Mercatorẽ.

Meſraim primus Aegypti habitator.

Ridetur Aegyptiorũ antiquitas ab ipſis iactata mẽdaciter.

Mela.

Herodotus. Diodorus.

* * *

Digitized by Google

BENEDICTI PERERII IN CAPVT DECIMVM EXODI, DISPVTATIONES DVÆ.

Exponuntur duæ ſequentes plagæ, octaua, quæ fuit locuſtarum, & nona triduanarum tenebrarum.

CAPVT DECIMVM EXODI.

Verſu 1. ET dixit Dominus ad Moſen: Ingredere ad Pharao-
nem: Ego enim induraui cor eius, & ſeruorum il-
2. lius: vt faciam ſigna mea hæc in eo, * & narres in au-
res filij tui, & nepotum tuorum, quoties contriuerim
Aegyptios, & ſigna mea fecerim in eis: & ſciatis quia ego Dominus.
3. * Introierunt ergo Moſes, & Aaron ad Pharaonem, & dixerunt ei:
Hæc dicit Dominus Deus Hebræorum: Vſquequò non vis ſubiici
4. mihi? dimitte populum meum, vt ſacrificet mihi: * Si autem reſi-
ſtis, & non vis dimittere eum: ecce ego inducam cras locuſtam in fi-
5. nes tuos, * quæ operiat ſuperficiem terræ, ne quidquam eius appa-
reat, ſed comedat quod reſiduum fuerit grandini: corrodet enim
6. omnia ligna, quæ germinant in agris. * Et implebunt domos tuas, &
ſeruorum tuorum, & omnium Aegyptiorum, quantam non vide-
runt patres tui, & aui, ex quo orti ſunt ſuper terram, vſque in præ-
7. ſentem diem. Auertítque ſe, & egreſſus eſt à Pharaone. * Dixerunt
autem ſerui Pharaonis ad eum, vſquequò patiemur hoc ſcandalum?
dimitte homines, vt ſacrificent Domino Deo: nónne vides quòd
8. perierit Aegyptus? * Reuocaueruntque Moſen, & Aaron ad Pha-
raonem: qui dixit eis: Ite & ſacrificate Domino Deo veſtro: quí-
nam

nam ſunt, qui ituri ſunt? * Ait Moſes: Cùm paruulis noſtris, & 9.
ſenioribus pergemus, cum filijs & filiabus, cum ouibus & armentis.
Eſt enim ſolennitas Domini Dei noſtri.* Et reſpondit Pharao: Sic 10.
Dominus ſit vobiſcum, quo modo dimittam vos, & paruulos ve-
ſtros: cui dubium eſt, quod peſſimè cogitetis? * Non fiet ita, ſed ite 11.
tantùm viri, & ſacrificate Domino: hoc enim & ipſi petiiſtis. Statím-
que eiecti ſunt de conſpectu Pharaonis.* Dixit autem Dominus ad 12.
Moſen: Extende manũ tuam ſuper terrã Aegypti ad locuſtã, vt aſcẽ-
dat ſuper eam, & deuoret omnem herbam, quæ reſidua fuerit gran-
dini. * Et extendit Moſes manũ ſuper terrã Aegypti: & Dominus 13.
induxit ventum vrentem tota die illa, & nocte: & mane facto, ventus
vrens leuauit locuſtas: * Quæ aſcenderũt ſuper vniuerſam terram 14.
Aegypti: & ſederunt in cunctis finibus Aegyptiorum innumerabi-
les, quales ante illud tempus non fuerant, nec poſteà futuræ ſunt.
* Operuerúntque vniuerſam ſuperficiem terræ, vaſtantes om- 15.
nia. Deuorata eſt igitur herba terræ: & quicquid pomorum in ar-
boribus fuit, quæ grando dimiſerat: nihílque omninò in lignis, &
in arboribus relictum eſt. * Quamobrem feſtinus Pharao voca- 16.
uit Moſen, & Aaron, & dixit eis: Peccaui in Dominum Deum ve-
ſtrum, & in vos: * Sed nunc dimittite peccatum mihi etiam hac vi- 17.
ce, & rogate Dominum Deum veſtrum, vt auferat à me mortem
iſtam. * Egreſſus Moſes de conſpectu Pharaonis, orauit Dominum: 18.
* Qui flare fecit ventum ab occidente vehementiſſimum, & arre- 19.
ptam locuſtam proiecit in mare Rubrum: non remanſit ne vna
quidem in cunctis finibus Aegypti.* Et indurauit Dominus cor 20.
Pharaonis, nec dimiſit filios Iſraël. * Dixit autem Dominus ad 21.
Moſen: Extende manum tuam in cœlum, & ſint tenebræ ſuper
terram Aegypti tam craſſæ, vt palpari queant. * Extendítque Mo- 22.
ſes manum in cœlum: & factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuer-
ſa terra Aegypti tribus diebus: * Nemo vidit fratrem ſuum, nec 23.
mouit ſe de loco, in quo erat. Vbicunque autem habitabant fi-
lij Iſraël, lux erat. * Vocauítque Pharao Moſen, & Aaron, & di- 24.
xit eis: Ite & ſacrificate Domino: oues autem veſtræ & ar-
menta remaneant, paruuli veſtri eant vobiſcum. * Ait Mo- 25.
ſes: Hoſtias quoque, & holocauſta dabis nobis, quæ offe-
ramus Domino Deo noſtro. * Cuncti greges pergent nobi- 26.
ſcum: non remanebit ex eis vngula, quæ neceſſaria ſunt in cul-
tum Domini Dei noſtri: præſertim cùm ignoremus quid de-
beat immolari, donec ad ipſum locum perueniamus. * Indu- 27.
rauit autem Dominus cor Pharaonis, & noluit dimittere eos.

28. * Dixítque Pharao ad Moſen: Recede à me, & caue ne vltrà vi-
29. deas faciem meam: quocumque die apparueris mihi, morieris. * Re-
ſpondit Moſes: Ita fiet, vt locutus es, non videbo vltrà faciem tuam.

PRIMA DISPVTATIO.

De octaua plaga, quæ fuit locuſtarum.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 13. vſque ad 17.

Extendit Moſes virgam ſuper terram Aegypti, & Dominus induxit ventum vrentem tota die illa, & nocte: & mane facto ventus vrens leuauit locuſtas, quæ aſcenderunt ſuper vniuerſam terram Aegypti, & ſederunt in cunctis finibus Aegyptiorum innumerabiles, quales ante illud tempus non fuerãt, nec poſteà futuræ ſunt. Operuerúntque vniuerſam ſuperficiem terræ, vaſtantes omnia. Deuorata eſt igitur herba terræ, & quicquid pomorum in arboribus fuit, quæ grando dimiſerat: nihílque omninò virens relictum eſt in lignis, & in herbis terræ in cuncta Aegypto.

Rupertus lib. 1. Comment. in Exo. c. 38.

1. ECCE, inquit Rupertus, quales inſtruxit acies, quibus ex ordinibus ſua caſtra compleuit Dominus pugnando pro Iſraël in Aegyptios: ranæ, ſciniphes, muſcæ, atque locuſtæ, fuerunt caſtrorum eius acies; & ex huiuſmodi cohortibus, totas, contra fortes Aegyptios, compoſuit legiones. Singuli milites, ſecundum ſe, breues quidem, & infirmi, verùm pro exercitibus Pharaonis, ſatis valentes fueru, duce imperio Dei. Nempè, quòd multus hominum exercitus facere non potuiſſet, iſtæ phalanges locuſtarum ſtrenua peregere militia. Operuerunt enim vniuerſam ſuperficiem terrę. Quamobrem feſtinus Pharao, tanquam ad deditionem, vocauit Moſen & Aaron, duces tanti exercitus, atque primates imperatoris Dei. *Rogate*, inquit, *Dominum Deum veſtrum, vt auferat mortem hanc à me.* Hoc, velut dedititius dixit: ſed vbi data eſt requies, tanquàm refuga, indurauit cor ſuum, nec dimiſit filios Iſraël. Attamen à locuſta victus eſt fortis rex. Proinde ſatis eleganter cùm dixiſſet quodam loco Deus per Prophetam: *Reddam vobis annos, quos comedit locuſta, bruchus, & eruca:* (*Ioel. 2.*) cõtinuò adiunxit: *Fortitudo mea magna, quam miſi in vos.* Fortitudo, inquit, mea magna, locuſta, bruchus, & eruca: non ſanè reſpectu ſupernarum virtutum, & fortitudinum cœleſtium, ſed infirmorũ cõparatione hominũ in ſua infirmitate ſuperbiẽtium, qui ceruicem erigunt cõtra Deum, quã pulici ſubiiciunt. *Hactenus Rupertus.*

Hanc

Hanc plagam locuſtarum ſic exponit Philo: Moſes, iubēte Deo, virgam extendit in aërem: moxq; Auſter incubuit violentiſſimus, per totam diem, noctemque inualeſcens, malū vel per ſe valdè noxium. Eſt enim ventus aridus, & feruidus, inuehens dolorem capitis, & grauedinem, languoriſq; tædiū, præſertim in Ægypto, regione ad Auſtrū oppoſita, & expoſita ſolibus, vt in qua cùm primùm hic ventus mouetur, æſtu exurat omnia. Tunc verò intulit etiam locuſtarum agmina in ſtirpium perniciem: quæ indeſinenter affluentes, abſumpſerunt quicquid, poſt tempeſtates ſuperiores, ſuperfuerat, vt in ampliſſima regione nihil relinqueretur viride. Ad has extremas calamitates redacti Ægyptij vix reſipuerunt, regi clamantes: Quoúſq; non permittis his hominibus exitum? An nondùm ſentis Ægyptum per ditam? Ille, vt tum videbatur, aſſenſit, relaxataque plaga, ad Moſis deprecationem ventus à Mari exortus, locuſtas diſpulit. *Ita Philo.* 2. *Philo.*

Non parùm valent ad hunc Scripturæ locum illuſtrandū, quæ in lib. 11. cap. 29. ſcribit Plinius, his verbis: Mori matres cùm pepererint, certum eſt; vermiculo ſtatim intra fauces innaſcente, qui eas ſtrangulat: eodemque tempore mares obeunt. Tam friuola ratione morientes, ſerpentem, cùm libuit, necant ſingulæ, faucibus eius apprehenſis mordicùs: non naſcuntur niſi in planis & rimoſis locis. In India ternū pedum longitudinis eſſe traduntur, cruribus & feminibus ſerrarum vſum præbere, cùm inaruerint. Eſt & alius earum obitus. Gregatim ſublatæ vento, in maria vel ſtagna decidūt, longinqua maria tranſeunt, continuata plurium dierum fame, quam propter externa pabula petere ſciunt. Deorum iræ, peſtis hæc eſſe intelligitur. Namq; & grandiores cernuntur, & tanto volant pennarum ſtridore, vt aliæ alites credantur: ſolemq; obūbrant, ſolicitè ſuſpectantibus populis, ne ſuas operiāt terras: ſufficiuntq; vires: & tanquàm parùm ſit maria tranſiſſe, immenſos tractus permeant, diraq; meſſibus contegunt nube, multa cōtactu adurētes, omnia verò morſu erodentes, & fores quoq; tectorum. Italiam, ex Africa maximè coortę, infeſtant, ſæpe populo ad Sibyllina coacto remedia cōfugere, inopiæ metu. In Cyrenaica regione lex etiam eſt, ter anno debellandi eas: primò oua obterendo, deinde fœtum, poſtremò adultas, deſertoris pœna in eū, qui ceſſauerit. Et in Lemno inſula certa mēſura præfinita eſt, quam ſinguli enecatarū ad magiſtratus referant. Gracculos quoq; ad id colunt, aduerſo volatu occurrentes earum exitio. Necare & in Syria, militari imperio coguntur. Tot orbis partibus vagatur id malum. Parthis tamen hæ in cibo gratæ. *Hæc Plinius.* 3. *Memorabilia de locuſtis ex Plinio.*

Si locuſta igitur, per ſe animal eſt vſq; eò dirū, & noxium, quales putare conuenit fuiſſe locuſtas illas Ægyptiacas, per Dei omnipotentiā productas & ab irato Deo, & peccata Ægyptiorum vlciſci volente, in eorum perniciem, exitiumque miſſas? Pharao quidem certè nō alio nomine hanc locuſtarum plagam appellauit, quàm mortis: *Rogate*, inquit, *Deum veſtrum, vt auferat à me mortem iſtam.* Enimuerò locuſtæ illæ omnia deuorauerunt, quæ erant in agris, abſumēdo fructus, flores, fondes, germina, ſemina, ligna etiā tenera, perdēteſq; ferè omnia, quibus hominū vita ſuſtentatur. Infeſtabant prętereà vehementer, & affligtabant Ægyptios turmatim ingrediētes, ac replentes eorum domos, & impetu in eorū manus, atq; oculos inſilientes, morſuq; necantes: ſic enim in libro Sapientiæ, cap. 17. ſcriptum eſt: *Locuſtarum morſus occiderunt eos.* Nec ſinebant eos vllo in loco quieſcere: in lectos namq;, & in cibos inuadentes, omnia turbabant, atque fœdabant. In viis quoque conculcatæ, in ſaniem conuerſæ, horrorem incutiebant. In Pſalmo 104. vbi memoratur hæc plaga, præter locuſtam, mentio fit bruchi, illis verbis: *Dixit, & venit locuſta, & bruchus, cuius non erat numerus.* Sed ſciendum eſt, bruchum eſſe ſpeciem locuſtæ, carentem alis, ſegeteſque rodendo conſumentem. 4. *Locus lib. Sap. c. 16.* *Locus Pſalmi 104.*

OO Tradit

Digitized by Google

Quis fuerit ventus ille vrens, quo locuſtæ delatæ ſunt in Ægypt. Thoſtatus.

5. Tradit hoc loco Scriptura, Deum excitaſſe ventum quendam vrentem, quo locuſta immiſſa eſt in Ægyptum: non enim locuſtæ illæ genitæ ſunt in Ægypto, ſed extra, in deſertis videlicet locis, vel Arabiæ, vel Æthiopiæ. Quis fuerit ille ventus, tacuit Scriptura: Thoſtatus putat fuiſſe ſubſolanũ orientalem ventum: nã ventum, quo deinde locuſtæ illæ ex Ægypto eiectæ ſunt in mare Rubrũ, qui haud dubiè contrarius fuit vento, quo illæ immiſſæ fuerunt in Ægyptum, Scriptura hîc appellat occidentalem, id eſt, Fauonium, natura ſua frigidum & humidum, ob idque ſatis efficacẽ ad diſſoluendas locuſtarum vires. Sed contraria ſententia eſt Philonis, aientis, ventũ, qui tulit locuſtas in Ægyptum, fuiſſe Auſtrum: idémq; ſenſere LXX. Interpretes, appellantes illum hoc loco Notum. Nec ſanè quod Scriptura hoc loco dicit de vento illo eum fuiſſe vrentem, quadrat in ventum ſubſolanum: optimè autem conuenit in Auſtrum, maximè verò reſpectu Ægypti, vt dixit Philo.

Philo.

Cur Pharao tot per Moſen, tantiſque percuſſus malis, non iuſſerit, eum occidi.

6. Sed enim mirabitur Lector, Pharaonem tot plagis percuſſum, tantiſque affectum damnis per Moſen, non iuſſiſſe eum occidi. Proculdubiò, ſi rex ille ſuo iudicio, & arbitrio relictus fuiſſet, id facturus erat: Sed Deus aut mentem eius ab iſta cogitatione, & conſilio prorſus auertit: aut ei ingentem incuſſit metum, penitùs perſuaſo, fore, ſi Moſen vel attingere auderet, vt confeſtim ab eo interimeretur. Etenim cùm videret Moſen tantum habere ius, poteſtatémque perdendi quælibet, meritò debuit timere, ne, ſi eum offenderet, poteſtatem ille ſuam in eius exitium, pernitiemque conuerteret.

Myſtica expoſitio harũ plagarum. Origenes. Prouer. 30.

7. Sed agè quarum rerum figuram habeat hæc plaga, vltimo loco, ex veterum ſententia & interpretatione doceamus. Quòd autem, inquit Origenes, octauo in loco fit mentio locuſtarum, puto per hoc genus plagæ, aut detrahentis, aut ſemper à ſe diſcordantis humani generis inconſtantiã deſignari: Locuſta enim cùm regem non habeat, ſicut Scriptura dicit, vna acie ordinatum ducit exercitũ: homines verò, cùm rationabiles à Deo facti ſint, neque ſemetipſos regere potuerũt, neque Dei regis patienter moderamina pertulerunt. *Sic ille.* Eadémque prorſus verba reperiet Lector in ſermone 87. de Tempore B. Auguſtini. Idem verò octauum præceptum Decalogi, quod eſt: *Falſum teſtimonium non dices*: exponens, atque comparans cum hac locuſtarum plaga: Locuſta, inquit, animal eſt dente nocens: Quid autem vult falſus teſtis, niſi nocere mordendo, & conſumere mentiendo? Et ideò nos admonet Apoſtolus, ne inuicem nos falſis criminibus appetamus: *Si mordetis*, inquit, *& comeditis inuicem, videte ne ab inuicem conſumamini.* Hoc ipſum pluribus verbis exponit Rupertus li. 1. in Exodum, c. 38. Plaga, inquit, locuſtarum ad illud legis mandatum ſpectat: *Non loqueris contra proximum tuum falſum teſtimonium.* Hoc videlicet maximè faciunt Hæretici, & omnes, qui loquuntur mendacium. Et in Apocalypſi quidem B. Ioannis, cap. 9. Vis mendacij Hæreticorum, per ſpiritum locuſtarum his verbis deſignata eſt: *Et aſcendit fumus putei ſicut fumus fornacis magnæ, & obſcuratus eſt ſol, & aër, & de fumo exierunt locuſtæ in terram.* Hîc dicitur de fumo exiiſſe locuſtas in terram, In libro autẽ Exodi legitur: Vento vrente locuſtam impulſam eſſe in Ægyptum. Et in loco vtroque idẽ myſticè intelligendum eſt: videlicet, ſicut locuſta proprium non habet volatũ, ſed vento in perniciem Ægyptiorum ſublatæ, & impulſæ ſunt: ſic omnes falſi teſtes, ſiue in foro, ſiue in Eccleſiaſtico concilio contra ſanguinem proximi, ſiue contra fidem Chriſti, falſa de Scripturis teſtimonia proferentes, volare ſe putant pennis ſcientiæ: ſed proculdubiò pennis tolluntur vento diabolicæ ſuperbiæ ad ſubuerſionem audientium, & ad perditionem ſibi conſentientium. *Ita Rupertus.*

S. Auguſt.

Exodi 20.

Ad Gal. 5.

Rupertus.

8. Cæterùm quid locuſtarum nomine, ac ſimilitudine in Sacris literis, ſecundum intellectum myſticum ſignificetur, copioſa & luculenta diſputatione declarat B.

Grego

Gregorius in libro 31. Moralium, c. 20. tractans illa verba Iob, c. 39. *Nunquid ſu-* *Egregia di-*
ſcitabis eum quaſi locuſtas? Vt autem ſummatim vniuerſam eius diſputationem cō- *ſputatio B.*
prehendam, docet S. Gregorius, Locuſtarum nomine in Scriptura quinque res de- *Gregorij de*
ſignari, Iudaicum populum, tum Gentes ad Chriſtum conuerſas, Reſurrectionem *ſignificatio-*
quoque Domini noſtri, & item ſanctorum verbi Dei prædicatorum vitam, ac *ne myſtica*
demùm adulantium linguas. Ac primò quidem Iudaicum populum ſignificarunt *locuſtarũ.*
locuſtæ, quæ ſubitos dant ſaltus, ſed protinùs ad terram cadunt. Saltus enim velut
quoſdam dabant Hebræi, cùm præcepta Domini ſe implere velle promitterent,
dicentes: *Omnia, quæ locutus eſt nobis Dominus, faciemus, & erimus obedientes.* Sed *Exodi 24.*
citò ad terram cadebant, cùm per praua opera quaſi ea ſe audiuiſſe pernegabāt, di- *Num. 14.*
centes: *Vtinam mortui eſſemus in Aegypto, & non in hac ſolitudine. Vtinam pereamus,*
& non inducat nos Dominus in terram iſtam. Locuſtæ igitur erant, habebant enim *Locus Pro-*
ſaltum per vocem, & caſum per actionem. Locuſtarum quoque nomine Gentilitas *uerb. 30.*
deſignatur. Hinc per Salomonē dicitur: *Regem locuſta non habet, & egreditur vni-*
uerſa per turmas ſuas. Derelicta gentilitas, aliena dudum à diuino regimine extitit,
ſed tamen ordinata poſtmodum, contra aduerſantes ſpiritus ad fidei bellum pro-
ceſſit. Locuſtarum etiam nomine per quandam comparationem Redemptoris no-
ſtri reſurrectio deſignatur: vnde & voce eius per Prophetam dicitur: *Excuſſus ſum,*
ſicut locuſta. Teneri enim à perſecutoribus vſque ad mortem pertulit, ſed ſicut lo-
cuſta excuſſus eſt, quoniam ab eorũ manibus, ſaltu ſubitæ reſurrectionis euolauit. *Pſal. 108.*

Ad hæc locuſtarum ſimilitudo ad ſanctos diuini verbi prædicatores pertinet. 9.
Etenim ille prædicator ad perfectionis culmen erigitur, qui non actiua ſolùm, ſed
etiam contemplatiua vita ſolidatur: quare ipſa prædicatorum imperfectio, rectè
locuſtarum ſimilitudine exprimitur: quæ quoties ſe in aërem attollere conantur,
primùm ſe cruribus impellentes ſubleuant, & poſtmodùm alis volant. Similiter
ſancti viri, dum ſuperna appetunt, primò quidem actiuæ vitæ bonis operibus ni-
tuntur, & tunc demùm ſe ad ſublimia per contemplationis ſaltum volando ſuſpē-
dunt. Crura itaque locuſtæ figunt, & alas exerunt: Sancti enim, rectè agendo ſtabi-
liuntur, & alta videndo ſubleuāntur. Illud prætereà ſimile locuſtis habent Sancti.
Matutinis enim horis, id eſt, teporis tempore, locuſtæ vix à terra ſe ſubleuāt: Cùm
verò æſtus exarſerit, tantò altiùs, quantò alacriùs volant. Ad eundem modum ſan-
ctus prædicator, dum quieta Fidei tempora ſunt, humilis, ac deſpectus aſpicitur,
& locuſtarum more, quaſi vix à terra ſubleuatur. Si autem perſecutionis ardor in-
candeat, corde cœleſtibus inhærens: mox quantæ ſit ſublimitatis oſtendit: & pul-
ſatus, alis in altum rapitur, qui quietus in imis torpuiſſe videbatur.

Poſtremo loco, locuſtarum vocabulo linguæ adulantium exprimūtur: quod ex- 10.
hibita cœlitùs Aegyptiis octaua plaga teſtatur. Sic enim ſcriptum eſt in libro Exo- *Adulan-*
di capit. 10. *Ventus vrens leuauit locuſtas, quæ aſcenderunt ſuper vniuerſam terram* *tiũ linguæ*
Aegypti, operuerúntque vniuerſam faciem terræ, vaſtantes omnia. Deuaſtata eſt igitur *ſimiles locu-*
herba terræ, & quicquid pomorum in arboribus fuit. Quid autem per ſignificationem, *ſtis Aegy-*
locuſtæ portendunt, quæ plùs, quàm cætera minima quæque animantia, humanis *ptiacis.*
frugibus nocent, niſi linguas adulantium, quæ terrenorum hominum mentes, ſi
quando bona aliqua proferre conſpiciunt, hæc, immoderatiùs laudando, corrum-
punt? Fructus quippè Aegyptiorum, eſt operatio Cenodoxorum, quam locuſtæ ex-
terminant, dum adulantes linguæ, ad appetendas laudes tranſitorias, cor operantis
inclinant. Herbam comedunt locuſtæ, quando adulatores verba loquentium inani
plauſu, & fauore ſupra verum extollunt. Poma quoque arborum deuorant, quando
variis laudibus, quorundam, iam quaſi fortium, opera eneruant. *Hactenus ex B.*
Gregorio.

Digitized by Google

SECVNDA DISPVTATIO.

De nona plaga, quæ fuit triduanarum tenebrarum ſuper Ægyptios.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 21. 22.23. Dixit Dominus ad Moſen: Extende manum tuam in cœlum, & ſint tenebræ ſuper terram Aegypti tam denſæ, vt palpari queant. Extendítque Moſes manum in cœlum, & factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Aegypti tribus diebus. Nemo vidit fratrem ſuum, nec mouit ſe de loco, in quo erat. Vbicumque autem habitabant filij Iſraël, lux erat.

11. *Philo.* HVIVS plagæ narratio, & deſcriptio apud Philonem, eſt huiuſmodi: Sereno die repentè offuſæ ſunt tenebræ ſiue ob defectum ſolis maiorem ſolito: ſiue continuis denſiſque nubibus cœlum ſubtexentibus: & nimia conſtipatione intercluſis radiis, vt dies nihil differret à nocturna caligine, qua per triduum continuata, videbatur vna perpetua nox longiſſima. Tunc aiunt, Ægyptios, aut non eſſe auſos è cubili ſurgere: aut ſi neceſſitates naturales vrgerent, more cæcorum, palpando parietes, ægrè potuiſſe progredi. Nam ignis, quo vtimur quotidie, vel aëre turbato extinguebatur, vel vincebatur à craſſiſſimis tenebris: ita vt ſaluis oculis, ſummè neceſſarium videndi ſenſum, ceu exoculati requirerent: hoc autem adempto, cæterorum ſenſuum ferè nullus vſus erat. Nam nec loqui, nec audire, nec cibis frui licebat, ſed per ſilentium fame cruciabantur, nulli vacantes ſenſui, præſenti malo prægrauáte, donec Moſe Deum exorante, lux tenebris ſucceſſit, & nocti dies ſereniſſima. *Hæc Philo.* Simile quid tenebris illis Ægyptiacis, etiam in Sicilia quondam euenisse, ob Æthnæorum ignium eruptionem ſolito maiorem, narrat his verbis Cicero libro 2. de natura Deorum: Nos, inquit, tenebras cogitemus tantas, quantæ quondam, eruptione Æthnæorum ignium finitimas regiones obſcurauiſſe dicuntur, vt per biduum, nemo hominem homo agnoſceret: Cùm autem tertia die ſol luxiſſet, tunc, vt reuixiſſe ſibi viderentur. *Ita Cicero.*

ſimile quid tenebris Ægypti quondam in Sicilia eueniſſe. Cicero.

De hac plaga tenebrarum, quinque hæc tradit Scriptura in hoc loco: Primò do-
12. cet, fuiſſe tenebras horribiles, & adeò denſas, vt palpari poſſent: tum, duraſſe tres dies & tres noctes: deinde, fuiſſe eas tenebras in vniuerſa terra Aegypti, vbicunque erant Ægyptij: Prætereà, in tempore illarum tenebrarum nō modò Ægyptios non vidiſſe inter ſe, verùm nec ſe mouiſſe de loco, in quo erant: ac demùm, Aegyptiis

Digitized by Google

tanta offuſis & oppreſſis tenebrarum caligine, Hebræos clariſſima cœli luce vios eſſe. In libro Sapientiæ, cap. 17. pluribus verbis hæc plaga tenebrarum pulcherrimè deſcribitur. Ac primò dicitur, Ægyptios ſtupore, & horrore tenebrarum perſtitiſſe immobiles, quaſi eſſent vinculis, & catenis conſtricti, & tanquam in carcere, vel ſpelunca quapiam recluſi. *Vna*, inquit, *catena tenebrarum omnes erant colligati: & longæ noctis vinculis compediti tenebantur in carcere, ſine ferro recluſi.* Deinde ibi traditur, cùm reliquus terrarum orbis, clariſſimis cœli luminibus frueretur, ſolos Aegyptios cœleſti luce fuiſſe prorſus orbatos. *Omnis*, inquit, *orbis terrarum lympido illuminabatur lumine, & non impeditis operibus continebatur: ſolis autem illis ſuperpoſita erat grauis nox imago tenebrarum, quæ ſuperuentura illis erat. Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere, nec ſiderum lympidæ flammæ illuminare poterant noctem illam horrendam.* Prætereà, in illis tenebris poſiti Aegyptij, audiebant horribiles ſonitus: & viſa monſtrifica, ac terrifica illos præ timore exanimabant. *Somnus*, inquit, *deſcendens perturbabat illos, & perſonæ triſtes illis apparentes, pauorem illis præſtabant: & tranſitu animalium, & ſerpentium ſibilatione commoti, tremebundi peribant.* Sed dicet quiſpiam quomodò in tam denſis tenebris, Aegyptij poterant iſtiuſmodi monſtrifica, & horrifica monſtra cernere? Reſpondet ibidem Scriptura: *Apparebat illis ſubitaneus ignis timore plenus: & metu perculſi illius, quæ videbatur, faciei, exiſtimabant deteriora eſſe, quæ non videbantur.* Ad extremum, partim ob tenebrarum horrorem, partim etiam propter conſcientiæ morſum (ſemper enim præſumit ſæua perturbata conſcientia) omnia pauebant & horrebant. *Siue*, inquit, *ſpiritus ſibilans inter denſos arborum ramos, ſiue ſonus auium, ſiue vis aquæ vehementer decurren-* 13.
tis, ſiue fragor præcipitatarum petrarum, ſiue ludentium animalium curſus inuiſus, ſiue mugientium valida beſtiarum vox, ſiue reſonans de altiſſimis montibus Echo, deficientes faciebat illos præ timore. Atque hæc in libro Sapientiæ prodita ſunt de prodigio, & plaga illarum tenebrarum.

Prima quæſtio. Quomodò factæ ſint illæ tenebræ.

Sed quò meliùs intelligantur, quæ de illis tenebris tradit in hoc loco Scriptura, quæſtiones aliquot, more noſtro, breuiter tractãdæ ſunt: quarum prima ſit: Quemadmodùm factæ fuerint illæ tenebræ: de quo plurimùm inter auctores diſſentitur. Philo duos attigit modos, quibus tenebræ illæ fieri potuerint: alterum, propter maximam ſolis eclipſim tunc factam: alteram propter aërem adeò denſatum, & conſtipatum, vt cœleſte lumen nequaquàm reciperet. Sed prior modus planè improbabilis eſt. Nam ſi fuiſſet eclipſis ſolis, fulſiſſent tunc aliorum ſiderum lumina: at Scriptura dicit, Aegyptios omni lumine priuatos, in denſiſſimis fuiſſe tenebris. Adiice, quòd ſi fuiſſet eclipſis ſolis cauſa earum tenebrarum, fuiſſet obſcuritas illa generalis, & non propria Aegyptiorum, ſicut ait Scriptura. Quid, quòd, obſcuratio totius ſolis in eclipſi naturali, ne vnam quidem horam durare poteſt, nedum totum triduum? Alter verò modus, quem adiunxit Philo, eſt admodùm probabilis, vt infrà dicemus. Fuerunt nonnulli, qui putarunt, tenebras illas non eſſe factas in aëre, ſed in oculis duntaxat Aegyptiorum, impedita oculorum acie, ne videre poſſent. Sed commentum hoc apertè Scriptura excludit: non enim dixit, Aegyptios fuiſſe percuſſos cæcitate, ſicut dictum eſt de Sodomitis Geneſis decimo nono, & de militibus regis Syriæ 4. Regum, capite ſexto, ſed ait Scriptura, fuiſſe tenebras factas ſuper vniuerſa terra Aegypti: in terra autem Geſſen nullas fuiſſe tenebras, ſed lucem clariſſimam. Quod ſi iſto modo facta eſſet hæc plaga, quomodò dixiſſet Scriptura, fuiſſe tenebras illas denſiſſimas, atque palpabiles? Non igitur obſcuritas illa erat tantummodò in oculis Aegyptiorum, ſed extrà in ipſo aëre. Gloſſa Interlinearis cauſam illarum tenebrarum fuiſſe indicat ſolam priuationem luminis cœleſtis. At enim, tunc non fuiſſent tenebræ palpabiles: nam priuatio

Philo.

Prima opinio Philonis. Illas tenebras non eſſe factas ex Eclipſi ſolis.

Secunda opinio. Non accidiſſe tenebras illas, quòd Aegyptij percuſſi fuerint cæcitate.

Hunc ſecũdum modũ etiam Ianſenius innuit ſuper c. 17. libri Sapientiæ, ſub eius initium.

Tertia opinio Gloſſæ.

luminis, per ſe non eſt palpabilis. Dices, iſtud eſſe dictum per hyperbolem, ad declarandam magnitudinem obſcuritatis. Sed non eſt opus confugere ad hyperbolē, cùm verba Scripturæ, cômodiſſimè liceat propriè, & ita vt ſonāt, interpretari, atque intelligere.

Quarta opinio Lyrani, Thoſtati, & Caietani.

14\. Lyranus, Thoſtarus, Caietanus arbitrantur, duo concurriſſe ad effectionem illarum tenebrarum Ægyptiacarum: & horum alterum, eſſe priuatiuum, alterum verò poſitiuum, & vtrumque miraculoſum. Priuatiuum erat, per omnipotentiam Dei, ſubtractio radiorum ſolis, cæterorùmque ſyderū, quæ verſus Ægyptios, vbiuis locorum manētes, radios ſuos non emittebant. Poſitiuum fuit, multorum & craſſiſſimorum vaporum eleuatio, adeò condenſantium aërem, vt is tactum admitteret, & fieret palpabilis. Paulus Burgenſis ſuperuacuū putat eſſe miraculum ſubtractionis ſyderum illuminationis: & ſolam caliginem, & conſtipationē aëris tantam, vt nullo eſſet lumine penetrabilis, ſufficientem fuiſſe cauſam illarum tenebrarum, nec opus eſſe illo tam inſigni miraculo in aſtris cœleſtibus. Fruſtrà autem fit per plura, & maiora, quod æquè bene fieri poteſt per pauciora, & minora, nec ſine cauſa multiplicanda ſunt miracula. Hæc Burgenſis opinio ſatis eſt probabilis, mihique perplacet, & plurimis ante Burgenſem ſeculis, auctor eius fuit Philo in libro 1. de vita Moſis, ita ſcribens: Sereno die, repentè offuſæ ſunt tenebræ, continuis, denſiſque nubibus cœlum ſubtexentibus, & nimia conſtipatione, interclutis radiis ſyderum, vt dies nihil differret à nocturna caligine. *Sic ille.* Ac, niſi ego valde fallor, idem Scriptura ſignificauit non obſcurè in libro Sapientiæ, cap. 17. illis verbis: *Nec ſiderum lympidæ flammæ illuminare poterant noctem illam horrendam.* Quibus verbis ſignificatur, horrorem, id eſt, denſitatem caliginoſi aëris fuiſſe tantam, vt non admitteret lumen ſiderum, propter horrendam craſſitiem. Quòd ſi facta eſſet tunc diuinitùs ſubtractio illa illuminationis ſyderum, non vtique Scriptura in eo loco miraculum tam inſigne, ac memorabile tacuiſſet, vbi alia longè minus notabilia, non enarrauit ſolùm, ſed etiam exaggerauit.

Quinta opinio Pauli Burgenſis.

Auctori placet opinio Burgenſis, quæ fuit Philonis.

Secūda quæſtio, Quomodo illæ tenebræ fuerint palpabiles.

15\. Altera quæſtio eſt, Quomodò intelligendum ſit, tenebras illas fuiſſe palpabiles. Nam palpari non poteſt niſi corpus, tenebræ autem non modò corpus non ſunt, ſed nec ens vllum poſitiuum, quemadmodum loquumur in ſcholis. Adiice, quòd ſenſus tenebrarum, ſicut etiam lucis, eſt viſus: ſenſus verò palpandi, eſt tactus, & præcipuè qui in manibus eſt. Verbum Hebræum, *maſas*, quidam putant ſignificare tria, *auferre, recedere, & palpare*: vnde fluit triplex huius loci interpretatio: Prima: tam denſæ fuerunt tenebræ, vt noctis tenebras auferrent: id autem eſt, vt protſus obruerent obſcuritatem noctis, & noctis tenebræ præ illis, nihil eſſe viderentur, non ſecùs, ac maius lumen, aufert minus, id eſt, obſcurat, vt non videatur. Altera lectio, quam habet paraphraſis Chaldaica, huiuſmodi eſt: *Ut ſint tenebræ, etiam poſtquàm receſſit caligo noctis.* Tertia lectio, verbū Hebræum, Latino verbo palpandi expreſſit, quam lectionem non ſolùm habet Latina trāſlatio, ſed etiā L X X. interpretes, Pagninus & alij. Cur autem dictæ ſint palpabiles, exponitur variè. Philo ait, quia propter magnitudinē, obſcuritatis, cogerentur homines, more cæcorum, palpando parietes, ingredi. Gloſſa dicit, eſſe dictū hoc per hyperbolem, ad denotandam videlicet obſcuritatis magnitudinem. Sed enim cùm per ſe repugnet tenebris, quæ ſunt mera priuatio luminis, eſſe palpabiles: quātumuis excreſcat ratio tenebrarum, & priuatio luminis, ſemper repugnabit tenebris, eſſe ipſas palpabiles: nec vlla videtur eſſe conuenientia tenebrarum cum eo, quod eſt eſſe palpabile: ſiquidem illæ pertinent ad ſenſum viſus, hoc autem ad ſenſum tactus. Verius igitur dictū eſt, quod à pleriſque traditur expoſitoribus, per tenebras ſignificari hoc loco non ipſas per ſe, vt ſignificant priuationem luminis, ſed

Philo.

Gloſſa.

ipſummet

ipſummet aërem tenebroſum, qui craſſiſſimorum vaporum admixtione ita denſatus & confertus erat, vt manu palparetur.

Quod autem Scriptura ſubiungit de filiis Iſraël in verſu 23. *Vbicumque habitabant filij Iſrael, lux erat*, proculdubiò habendũ eſt pro ingenti miraculo. Hebræi enim in terra Geſſen habitabant permixti cum Ægyptiis, erántq; domus eorum aliæ vicinæ aliis, vt patet ex cæde primogenitorum Ægypti, & ex eo, quod Hebræi in diſceſſu, commodato acceperunt à vicinis ſuis Ægyptiis bona eorũ. Cùm igitur tam arcta eſſet habitationis eorum ſocietas, vbicumque tamen Hebræi erant, clariſſima cœli luce fruebantur: vbiuis autem locorum eſſent Ægyptij, licet proximi Hebræis, in denſiſſimis tenebris verſabantur, Deo ita moderante illuminationem ſyderum cœleſtium, vt ad Hebræos perueniret, non autem ad Ægyptios: quòd craſſiſſima illa caligo aëris offuſa erat oculis Ægyptiorum, non autem Hebræorum. In libro Sapiẽtiæ, cap. 10. ſcriptum eſt, in illo triduo tenebroſo, Hebræos audiuiſſe quidem voces Ægyptiorum, ſed figuras eorum non vidiſſe.

Tertia quæſtio ſuper illis verbis Scripturæ in verſu 23. *Nemo vidit fratrem ſuum*, 16.
quæritur, cur Ægyptij in remedium illarum tenebrarum, non accenderint ignes, & lumina artificialia facum, & tedarum, ac lucernarum. Caietanus cenſet, illos fuiſſe vſos iſtiuſmodi luminibus. Nam quòd Scriptura ait, Aegyptios in illo triduo non vidiſſe inter ſe, putat non eſſe intelligendum ſimpliciter, & omninò, ſed cum hac adiunctione, quòd beneficio cœleſtis luminis, vnus non videbat alterum: at verò beneficio luminum artificialium, & inter ſe videre, ac negociari poterant. Ecce tibi Lector verbá ipſa Caietani. Non, inquit, intelligo tanto rigore hanc literam Scripturæ, vt triduo nullus alterum videret, nullus comederet, nullus biberet, niſi fortè iuxta ſe habuerit cibum & potum: ſed intelligo formaliter, videlicet, quòd beneficio lucis cœleſtis, nullus viderit alterum, & nullus exierit domo: cum quo tamen ſtat, quod beneficio lucernarũ domi ſe continentes, comedebant, & coquebant, &c. *Hæc Caietanus.* Verùm præter communem Doctorum interpretationem planè contrariam Caietano, aduerſatur illi etiã aperta Scripturæ ſententia, quæ in libro Sapientiæ, cap. 17. ſic habet: *Et ignis quidem nulla vis poterat illis lumen præbere.* Deinde, cùm Scriptura docet ſimpliciter & præcisè, quòd in illo triduo Ægyptij alij alios non videbant, cur Caietanus vult abſolutã Scripturæ ſententiam reſtringere ad lucem cœli, dicẽs, quòd non videbant ſe beneficio cœleſtis luminis, ſed videbant tamen ſe beneficio aliorum luminum? Quid, quòd plaga illa tenebrarum, quæ fuit grauiſſima & acerbiſſima, ſecundum iſtam Caietani expoſitionem, fuiſſet admodùm leuis, & tolerabilis? Siquidem priuatio luminis cœleſtis tolerabilis eſt vtentibus adminiculo, & remedio luminum artificialium, ſicut ab omnibus fit in ſingulis noctibus.

Tertia quæſtio, An Ægyptij in illo triduo vſi fint luminibus artificialib.

Caietanus.

Paulus Burgenſis ait, caliginem illam Aegyptiorũ, adeò fuiſſe denſam, & craſ- 17.
ſam, vt auferret aſpectum cuiuſlibet lucis, nullo penetrabilis lumine, nullíuſque capax illuminationis. Philo; Ignis, inquit, quo vtimur quotidie, vel aëre turbato extinguebatur, vel vincebatur à craſſiſſimis tenebris. Philoni, quã dixit de turbato aëre, ſuffragatur translatio LXX. Interpretum, quæ hoc loco habet, factas fuiſſe tunc tenebras, & caliginem, & turbinem ſiue tempeſtatem. Thoſtatus ait, 18.
ſi quis apud Aegyptios, id temporis, erat ignis, cum fuiſſe tunc procelloſa aëris tempeſtate protinus extinctum, aut certè, Deo ſuſpendente actum ſecundum eius, qui eſt illuminare, haud quaquam luxiſſe. Mihi & Burgenſis, & Philonis probatur ſententia.

Burgenſis.

Philo.

Thoſtatus.

Quarta quæſtio, Quomodo intelligendum ſit, quod Scriptura dixit hoc loco verſu 23. neminem Aegyptiorũ in toto illo triduo, mouiſſe ſe de loco, in quo erat.

Quarta quæſtio, An Ægyptij in illo triduo tenebrarũ fuerint omninò immobiles.

Digitized by Google

Gloſſa. Philo. Gloſſa hanc ſententiam Scripturæ interpretatur, non quòd Ægyptij fuerint tunc penitùs immobiles, ſed quòd non migrauerint ex vno loco in alium. Philo ait, aut præ metu non eſſe auſos mouere ſe loco, aut aliò ire: aut ſi neceſſitates corporales vrgerent, more cæcorum, palpando parietes, ægrè potuiſſe ingredi. Alij dicunt, Scripturam nolle ſignificare, Ægyptios nullo modo ſe mouiſſe loco: ſed quòd ex locis ſuis, id eſt, ex domiciliis, & domibus non ſe mouebant egrediendo ad alia loca. *Caietanus.* Caietanus, vt ex ſupradictis eius verbis manifeſtum eſt, ſic exponit, quod Scriptura dixit, Ægyptios non mouiſſe ſe loco, in quo erant, quòd illi non mouebant ſe, beneficio videlicet luminum cœleſtium, quibus penitùs erant priuati, at verò ignium artificialium adiutorio, poterant mouere ſe, & ire quocumque vellent. Verùm hanc eius opinionem paulò ſuprà confutauimus. *Burgenſis.* Paulus Burgenſis arbitratur, tantam fuiſſe tunc craſſitiem, & denſitatem aëris, vt non modò aſpectum omnis lucis auferret, veruметiam impediret motum progreſſiuum. Quod ego falſum puto: multò enim magis craſſitudo illa aëris impediuiſſet motum reſpirationis, quo impedito, confeſtim omnes Ægyptij periiſſent.

Lyranus & Thoſtatus, quibus aſſentitur author. Placet mihi Lyrani & Thoſtati ſententia; qui ſimpliciter accipiũt, quod Scriptura dixit, Ægyptios non mouiſſe ſe loco, in quo erant: id verò putant, illis accidiſſe, vel quia terrificis admodùm viſis pauefacti, metuebant, ſi ſe mouerent, ne quamprimùm perirent: vel quia tam inſolitas experti tenebras, putabant, totum mundi ordinem peruerti, & diſſolui, ob idque quocumque irent, grauiora ſibi euentura mala timebant. Et hoc ipſum non obſcurè ſignificauit Scriptura in libro Sapientiæ, cap. 17. dicens, Ægyptios fuiſſe tunc tanquàm catena quadam vinctos, & tanquàm in carcere recluſos. Ergò ex eo loco, in quo erant, cùm ſunt à tenebris occupati & oppreſſi, non ſe mouerunt Ægyptij tranſeundo in alium locum, non tamen in eo loco erant penitùs immobiles, tanquàm ſaxa, vel arbores, vt nec verba proferre, nec gemitus, aut eiulatus edere, nec expuere, nec pedes, aut manus mouere poſſent: nam in libro Sapientiæ, cap. 18. ſcriptum eſt, fuiſſe tunc exauditas voces Ægyptiorum ab Hebræis.

19. Quinta quæſtio, An Pharao durantibus tenebris vocauerit ad ſe Moſen, an poſt triduũ tenebrarũ. Caietanus. Quinta quæſtio, Si nemo Ægyptiorum in toto illo triduo mouit ſe loco ſuo, conferens ſe ad alium, quomodò tunc Pharao miſit nuntios vocatum ad ſe Moſen, & Aaron? Sic enim ait Scriptura verſu 24. *Vocauit Pharao Moſen & Aaron, & dixit eis, &c.* Caietano nihil eſt negotij, ex ſoluere hunc nodum: putat enim, vſu ignium artificialium, quemlibet Ægyptiorum ire potuiſſe quocumque vellet. Sed hoc ſuprà repudiatum eſt. Illud ſanè difficultatem adfert, quòd videtur Pharao etiamnum durante illo triduo tenebrarum miſiſſe nuntios ad Moſen: ſic enim feciſſe legimus eum in præcedentibus plagis: & idcircò putandum eſt vocaſſe Moſen, vt is, deprecando Deum tenebras illas diſpelleret: nam poſt illud triduum, ſublatis iam tenebris non curaſſet vocare Moſen. Verùm quia tunc, vt Scriptura inquit, nemo vidit alium, nec ſe mouit loco, probabilior videtur Lyrani, & Thoſtati ſententia, qui cenſent, Moſen eſſe vocatum à Pharaone, tranſacto iam illo triduo, diſcuſſiſque tenebris. Nam licet Pharao iam eſſet plaga tenebrarum liberatus, prioribus tamen tot, tantiſque plagis percuſſus, meritò timuit, ne alia ſuperueniens plaga, & ſe, ſuoſque perderet, ac de terra deleret: pro arcendo igitur malo, quod venturum timebat, vocari ad ſe iuſſit Moſen & Aaron. Eſſe porrò admodùm probabilem hanc ſententiam, illud etiam fidem facit, quod in hac nona plaga, Pharao vocatos ad ſe Moſen & Aaron, non rogauit vt ſupplicarent Deo ſuo pro depulſione tenebrarum, ſicut fecerat in aliis plagis, vt in ſecunda, quarta, ſeptima, & octaua, quod non obſcuro eſt indicio, iam tum ceſſaſſe plagam tenebrarum.

Finem

Finem imponet huic Diſputationi myſtologica harum tenebrarum Ægyptia- 20.
carum interpretatio. Tenebræ palpabiles Ægyptiorum (ait Origenes) ſignificabant *Myſtica expoſitio nona plaga*
cæcitatem mentis Pharaonis, & Ægyptiorum, qui tot percuſſi plagis, totque viſis
miraculis, non agnouerunt Dei potentiam, nec voluntati eius obtemperare voluerunt. *Origenes.*
Significant præterea tenebræ illæ, obſcuriſſimas eſſe, atque impenetrabiles
diuinæ prouidentiæ rationes: quas qui temerè, ac ſuperbè ſcrutari audent, denſiſſimis
errorum tenebris offunduntur: ſcriptum enim eſt de Deo: *Poſuit tenebras latibulum ſuum.* Et item: *Lucem habitat inacceſſibilem.* De curioſis autem, & ſuperbis rerum diuinarum ſcrutatoribus, proditum eſt: *Obſcuratum eſt inſipiens cor eorum.* Et *Pſalm. 17.* *1. Tim 6.* *Roman. 7.*
alio loco: *Qui ſcrutator eſt Maieſtatis, opprimetur à gloria.* Aegyptus autem denſiſſimis *Prouer. 25.*
tenebris oppreſſa, ſignificauit mūdum, ante Chriſti aduentum, craſſiſſimis errorum tenebris obductum. Quales enim tenebræ fuerunt, pro Deo vero, adorare lapidem, lignum, & brutum animal, & pro Diis colere, quorum inter ſe odia, & bella, & adulteria, atque indigna, nefandaque vitia publicare & celebrare non erubeſcebant? Nónne tibi videntur tenebræ palpabiles, id eſt, errores, qui à quouis homine, tantùm non inſano, aut cæcæ mentis, liquidò diſpici poſſint? Atque iſtiuſmodi tenebræ fuerunt triduanæ: nam errores idololatriæ, & in lege naturæ, & in tempore legis ſcriptæ, & poſt Chriſti aduentum in mundo viguerunt. Tota porrò Aegypto in tenebris demerſa, ſola terra Geſſen, vbi erat Dei populus, clariſſima luce fruebatur: & nunc hi ſolùm, qui manent in Eccleſia Catholica, veritatis & gratiæ lucem aſpiciunt, cæteris gentibus, denſiſſima vitiorum, errorumque caligine oppreſſis. Nonum præceptum, inquit Auguſtinus, eſt: *Non concupiſces vxorem proximi tui:* Et nona plaga Aegypti, fuit caligo palpabilis; nimirum, magnæ ſunt *S. Auguſti.* *Exodi 20.*
animi tenebræ, non eſſe contentum vxore ſua, ſed alienam appetere,
alienumque polluere torum. Eſt profectò palpabilis cæcitas, animi non aduertentis, nihil eſſe, quod magis doleat patiens
iniuriam iſtam; nec quod minus vellet ſibi fieri,
qui eam facit, in qua ſanè duplex eſt, tum
intemperantiæ, tum iniuſtitiæ crimen execrandum.

PP BENE

BENEDICTI PERERII IN CAPVT VNDECIMVM EXODI,

DISPVTATIONES QVATVORDECIM.

Denunciatur decima & vltima plaga, quæ fuit cædes primogenitorum in omni Ægypto: & induratio Pharaonis oſtenditur.

CAPVT VNDECIMVM EXODI.

Verſu 1. ET dixit Dominus ad Moſen: * Adhuc vna plaga tan-
gam Pharaonē, & Ægyptios, & poſt hæc dimittet vos,
2. & exire compellet.* Dices ergo omni plebi, vt poſtulet
vir ab amico ſuo, & mulier à vicina ſua vaſa argentea &
3. aurea. * Dabit autem Dominus gratiam populo ſuo coram Ægy-
ptiis. Fuitque Moſes vir magnus valdè in terra Ægypti coram ſer-
4. uis Pharaonis, & omni populo.* Et ait: Hæc dicit Dominus: Media
5. nocte egrediar in Ægyptum, & * morietur omne primogenitum in
terra Ægyptiorum, à primogenito Pharaonis, qui ſedet in ſolio eius,
vſque ad primogenitum ancillæ, quæ eſt ad molam, & omnia pri-
6. mogenita iumentorum.* Eritque clamor magnus in vniuerſa terra
7. Ægypti, qualis nec antè fuit, nec poſteà futurus eſt. * Apud omnes
autem filios Iſraël non mutiet canis ab homine vſque ad pecus: vt
8. ſciatis quanto miraculo diuidat Dominus Ægyptios, & Iſraël.* De-
ſcendentq; omnes ſerui tui iſti ad me, & adorabunt me, dicentes:
Egredere tu, & omnis populus, qui ſubiectus eſt tibi: poſthæc egre-
9. diemur.* Et exiuit à Pharaone iratus nimis. Dixit autem Dominus
ad Moſen: Non audiet vos Pharao, vt multa ſigna fiant in terra Ae-
10. gypti * Moſes autem, & Aaron fecerunt omnia oſtenta, quæ ſcripta
ſunt, coram Pharaone. Et indurauit Dominus cor Pharaonis, nec
dimiſit filios Iſraël de terra ſua.

DE

DE PLAGA DECIMA,
Id Est

De cæde primogenitorum Ægypti,
QVATVOR DISPVTATIONES.

SVPER ILLIS VERBIS:

Hæc dicit Dominus: Media nocte egrediar in Aegyptum, & morietur omne primogenitum in terra Ægyptiorum: à primogenito Pharaonis, qui ſedet in ſolio eius, ad primogenitum ancillæ, quæ eſt ad molam, & omnia primogenita iumentorum. Eritque clamor magnus in vniuerſa terra Aegypti, qualis nec antè fuit, nec poſteà futurus eſt. Apud omnes autem filios Iſraël non mutiet canis, &c. *Verſu 4. vſque ad 7.*

HISTORIAM huius decimæ plagæ breuiter à Moſe ſcriptam, fuſiùs atque expreſſiùs enarrans Philo; Tandem, inquit, acceſſit extrema pœna diuina ſuperioribus omnibus atrocior, ipſis Ægyptiis morientibus, non tamen omnibus: nolebat enim Deus regionem deſertam reddere, ſed caſtigare tantùm eam voluit. Itáque parcens maximæ turbæ virorum, ac mulierum, morti addixit ſolos primogenitos, exorſus à maximo natu regis filio, & in viliſſimæ ancillæ piſtrinariæ filium deſinens. Nam mediam circiter noctem, omnes primogeniti, ſani, valenteſque, nullo præcedente morbo, repentè interierunt ad vnum, vt nulla familia ſine domeſtico luctu fuerit tunc inuenta. Prima verò luce, cùm quiſque ſuos cariſſimos inopinata nece ſublatos videret, cum quibus ſuperiore die ſuauiter vſque veſperam conuixerat, vt in publico luctu grauiſſimo, comploratione compleuerunt omnia. Cùm enim nemo eſſet exors eius calamitatis, vnus erat clamor omnium, vnúſque luctus obtinebat regionem vniuerſam, quacumque patebat. Qui tantiſper dum intra priuatos parietes ſe continebat, ſingulis aliena mala ignorantibus, priuatus etiam tum videbatur. Vbi verò alij didicerunt ex aliis, geminabatur comploratio, in tantum grauante dolore publico, vt nullus conſolator exiſteret: quis enim ſolaretur alterum, indigens ipſe conſolatione? Cæterùm, vt in tali caſu ſolet fieri, putantes hoc eſſe maiorum initia ma[illegible]rum, & ſoliciti de interitu ſuperſtitum; flentes conuolabant in regiam, ſciſſiſque veſtibus, regi cauſam calamitatis imputabant, dicentes, nihil ſe mali paſſuros fuiſſe, ſi Moſes impetraſſet, quæ petierat, nunc habere ſe obſtinatæ peruicaciæ præmia. Deinde per ſe quiſque certatim hortabatur Hebræos, vt properè tota regione decederent, vel vnam diem, horámue differre, longum rati, & inſuper periculoſum. *Hæc Philo.* *1. Philo.*

PRIMA DISPVTATIO.

Quis fuerit effector decimæ plagæ.

2. TRIA ſuper hac plaga ſunt à nobis tractanda: Primò, per quem inflicta ſit hæc plaga Aegyptiis: Deinde, quinam fuerit effectus huius plagæ: ad hæc, qua ratione plagam hanc euaſerint Hebræi. Quantùm ad primum, Scriptura paulò infrà cap. 12. verſu 23. auctorem huius plagæ vocat Dominum, dicens: *Tranſibit Dominus percutiens Ægyptios.* Non tamen id fecit Dominus immediatè per ſeipſum, ſed inuiſibili vſus Angelorum miniſterio: quod apertè in eodem loco indicauit, ſubiungens: *Et non ſinet percuſſorem ingredi domos veſtras, & lædere.* Ex quo apparet, Deum vſum eſſe miniſterio Angeli percuſſoris. Verùm de iſto Angelo duplex eſt quæſtio; Altera fueritne bonus, an malus Angelus: & altera, fueritne vnus, an plures. Quod ad priorem quæſtionem pertinet, ſciendum eſt, aliter Deum punire homines poſt hanc vitam, & aliter in hac vita. Etenim poſt hanc vitam homines malos punit Deus in inferno per malos Angelos: iuſtiſſima profectò ratione: nam à quo quis ſuperatus eſt, eius & ſeruus eſt: & Deus in extremo vniuerſali iudicio dicturus eſt improbis: *Ite in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo & Angelis eius:* nec ſanè decet, bonos Angelos fieri tortores improborum in inferno. Bonos autem, qui ad tempus in Purgatorio torquentur, haudquaquàm punit Deus per Dæmones; non enim videtur æquum, vt qui Dæmonem in hac vita glorioſè vicerunt, in Purgatorio, eius poteſtati, ac torturæ ſubiiciantur. Nec eos tamen crediderim puniri per Angelos bonos: indecens enim videtur, eos puniri per eos Angelos, quorum mox in cœlis & ciues, eiuſdemque fœlicitatis conſortes futuri ſunt; immò frequentes viſitatores eorum, atque conſolatores eſſe bonos Angelos, pium eſt credere. At enim in præſenti vita, Deus homines, ſiue bonos, ſiue malos indifferenter punit, vel per Dæmones, vel per Angelos bonos. Nam Sodomitas, peſſimos nempe hominum, puniuit per Angelos bonos, quos Abraham videlicet paulò antè hoſpitio acceperat. Et tempore Dauidis, interempta ſunt peſte ſeptuaginta millia hominum, per Angelum vtique bonum, vt ſatis indicat Scriptura 1. Paralipom. cap. 21. nec in tanta illa multitudine fuiſſe aliquos inſontes, atque innoxios dubitandum eſt, teſtante hoc ipſomet Dauide. Præterea malus erat Angelus, qui vexabat regem Saul, tunc iam mente, ac voluntate corruptum, & à Deo repudiatum: nihilo item minùs, qui beatum Iob tantoperè afflixit, malus fuit Angelus, vtpotè Satan vocatus in Scriptura.

Aliter Deũ punire homines in hac vita, & aliter poſt mortem.
Ioan. 8.
Locus Matthæi 25.
Geneſ. 19. & 18.
Iob. 1. & 2.

Ergò fieri potuit, vt hæc plaga facta ſit, vel per Angelos bonos, vel per malos. Lyranus quidem, ac Thoſtatus hoc loco, & Rupertus libro 2. in Exodum, cap. 3. arbitrantur, cædem illam primogenitorum Ægypti factam eſſe per Angelos malos, duplici coniectura ex Sacris literis ducta. In Pſalm. enim 77. commemoratis prioribus nouem plagis, narraturus Dauid plagam decimam, præmiſit illa verba, quæ ſunt in verſu 49. *Miſit in eos iram indignationis ſuæ, indignationem, & iram, & tribulationem: immiſſiones per Angelos malos.* Et poſt hæc ſubdit decimam plagam in verſ. 51. *Per*

An percuſſor primogenitorũ Ægypti fuerit bonus, an malus Angelus.
Lyran.
Thoſtatus.
Rupertus.

Digitized by Google

51. *Percuſſit omne primogenitum in terra Ægypti.* Apertè vocauit Dauid Angelos malos, per quos facta eſt cædes primogenitorum. Deinde in ca. 12. Exodi, verſu 23. ait Dominus, ſe non permiſſurum percuſſorem primogenitorum, intrare domos Hebræorum: quo ſignificatur, Angelum illum, ſpontè ſua nociturum fuiſſe Hebræis, niſi Deus prohibuiſſet: at non eſt faciè exiſtimate, bonos Angelos eſſe promptos ad nocendum bonis. Sed neutra harum coniecturarum magni eſt momenti. Non prior, vocantur enim Angeli mali, non à malitia morali, ſed à malitia pœnali: futuri enim erant mali & noxij Ægyptiis. Nec probabilior eſt altera coniectura: nihil enim aliud illis verbis Domini ſignificatur, niſi principalem auctorem eius plagæ eſſe ipſummet Dominum, eius verò adminiſtrum fuiſſe Angelum, nihil ſua voluntate, arbitrioque facientem, ſed omnia ex Dei præſcripto, atque imperio agētem, & moderantem. Alioqui, fuiſſe tunc inter Hebræos, non paucos improbæ vitæ, ac morum, & qui iuſtè ab Angelo puniri poſſent, minimè dubitauerim. Equidem propenſior ſum ad credendum, cædem illam primogenitorum factam eſſe per Angelos bonos: verùm cùm ſuper ea re ſuprà diſputatum à nobis fuerit in capite ſeptimo Exodi ad numerū marginalē 71. ſuperuacuū fuerit, eadem hoc loco repetere.

Altera quæſtio eſt, Vtrùm fuerit vnus Angelus, qui percuſſit omnia primogenita Aegyptiorum, an plures Angeli. Videtur ex ipſa Scriptura vtrumque elici poſſe. In Pſalmo enim 77. plurali numero vocantur Angeli mali, per quos facta eſt cædes primogenitorum: hìc autem capite 12. Exodi, verſu 23. appellatur numero ſingulari, *percuſſor*. Sed neutrum certam fidem facit: notum eſt enim, eſſe moris in Scriptura, ponere interdum ſingularem numerum pro plurali, & contrà pluralem pro ſingulari: ſed enim probabilius eſt, fuiſſe plures Angelos illius cædis auctores. Etenim terra Aegypti longiſſimè ac latiſſimè patet, habēs plurimas ciuitates, multoque plura oppida, longiſſimis diſſita interuallis, & propè innumerabiles domos. Cædes autem illa facta eſt in tota Aegypto, vbicumque locorum verſabantur Aegyptij, ita vt nulla domus ab ea cæde fuerit immunis: & facta eſt cędes eodem tempore, atque eo quidem breuiſſimo: non igitur vnus Angelus potuit tam breui tempore, in omnibus Aegyptiorum habitationibus, longiſſimè inter ſe diſtantibus, interficere omnia primogenita Aegyptiorum. Legimus in 2. Reg. cap. 24. vnum Dei Angelum occidiſſe ſeptuaginta millia Hebræorum: ſed ea per triduum ſunt occiſa. Eſt item proditum in 4. Reg. 19. Angelum Domini cæcidiſſe centum octoginta millia Aſſyriorum: ſed illi erant ſimul in vno exercitu, atque in vno loco, & per vnam noctem occiſi ſunt. At cædes hæc Aegyptiaca longè amplior fuit, & in plurimis, atque inter ſe multùm diſtantibus locis, & breuiſſimo temporis ſpatio, medio nempe noctis tempore; quod etiam amplè ſumptum, vnam horam non poteſt excedere. Non eſt itaque improbabile, cuiuſlibet ciuitatis, vel magnæ habitationis fuiſſe vnum Angelum percuſſorem. Ac ſententiæ quidem noſtræ, quantùm ad ſuperiores duas quæſtiones, quaſi adſtipulatorem & probatorem habemus Caietanum: is enim exponens illa verba, cap. 12. verſu 23. *Non ſinet percuſſorem ingredi domos veſtras.* Iuxta Hebræum (*inquit*) ſic habetur: *Et non dabit vaſtatorem ingredi domos veſtras.* Ex Chaldaica officina putant quidam prodiiſſe illud: *Non ſinet, vel permittet*, tanquàm vaſtator fuerit malæ intentionis ad occidendos etiam primogenitos Iſraël, ſi Deus permiſiſſet. Sed Hebraica litera habet; *Non dabit*, & propterea ceſſat hinc argumētum, quod vaſtator fuerit Angelus malus: nihil enim aliud hinc habetur, niſi quòd Deus nō per ſeipſum, ſed per Angelū, hoc eſt per multitudinem Angelorū occidit primogenita, præſidendo illi multitudini Angelorū, & ordinando ne domos ſignatas ſanguine agni ingrederētur: ordinando, inquā, tanquā ſi præſens dux diceret: Hanc domum intrate, illam verò domū nō intrate. *Sic Caietanus.*

3. *Fueritne vnus Angelus, an plures effectores huius plagæ.*

Caietanus.

SECVNDA DISPVTATIO.

De effectu decimæ plagæ.

4. *Triplex effectus huius plagæ.* SECVNDO loco de plagæ huius effectu dicendum eſt: Is autem fuit triplex: Primus, cædes primogenitorum hominum: alter cædes primogenitorum animalium: tertius, Deorum Ægyptiorum euerſio. De primo loquens Scriptura, ait, cæſa eſſe omnia primogenita Ægyptiorum, a primogenito vſque Pharaonis, qui ſedebat in ſolio eius, hoc eſt, qui ſucceſſurus ei erat in regnum, vel qui iam coronatus fuerat rex à patre, ſicut Salomon à Dauide patre ſuo, *3. Reg. 2.* & aliquando apud quaſdã gentes regnaſſe ſimul patrem & filium, traditum memoriæ eſt: à primogenito igitur Pharaonis orſa cædes, progreſſa eſt vſque ad filium ancillæ verſantis molam, *Exodi 12.* vel, vt alio loco dicitur, vſque ad filium captiuæ, quæ ſedet in carcere. Serui namq; vel mancipia, interdiu in laboribus, & duris operibus exercentur: noctu verò, ne fugiant, in ergaſtulo recluſi tenentur. His porrò verbis deſcribitur & ſupremus, atque honoratiſſimus primogenitus, & infimus ac viliſſimus, ne vllum cædi ſuperfuiſſe primogenitum ſuſpicari quiſquam poſſet. *An Pharao fuerit primogenitus.* Verùm oritur dubitatio, quomodò non eſt Pharao vnà cum aliis primogenitis occiſus: videtur enim fuiſſe primogenitus patri ſuo, vt qui ſucceſſerit ei in regnum. Reſponderi multifariàm poteſt: Primò, non fuiſſe primogenitum, ſed ſecundum filium, mortuo tamen primogenito ſine liberis, regnũ ei obtigiſſe: vel dici poteſt, non fuiſſe eum per ſucceſſionem electum, quippe in Ægypto aliquandiu regnabant, qui erant ex vna familia, vel Dynaſtia, verbi gratia, vel Diapolitana, vel Thebana. Reſponderi etiam poſſet, eum ſingulari conſilio & ordinatione Dei fuiſſe ſeruatum ex hac cæde, quò vehementiùs torqueretur, videns tantam Ægyptiorum cladem, & vt poſteà cum omni exercitu ſuo demerſus in mare Rubrum, mirè diuinam omnipotentiam illuſtraret.

5. *Quæſtio, ſi tantùm cæſi ſunt primogeniti, qui fieri potuit vt in omni domo fuerit aliquis primogenitus?* Cæterùm illud hoc loco habet difficultatem. Si primogeniti ſolùm occiſi ſunt, quomodò in capite 12. Exodi, verſu 30. dicitur nullam fuiſſe domum in vniuerſa Ægypto, in qua non aliquis iaceret mortuus? non enim eſt veriſimile, in omni domo fuiſſe aliquem primogenitum. S Auguſtinus in quæſt. 44. in Exodum, reſpondet eſſe factum diuina præſcientia, & ordinatione, vt eo tempore in omni domo Ægyptiorum eſſet aliquis primogenitus, quo tempore facienda erat cædes hæc primogenitorum. Auguſtini verba reſpondentis propoſitæ quæſtioni, ſunt huiuſmodi: An & hoc diuinitùs præſcientia Dei fuerat procuratum, vt in omnibus omninò eſſent domibus primogeniti, in quibus percuterentur Ægyptij? *Sic Auguſt.* *S. Auguſt.* Cuius ſententiæ Lyranus ſubſcripſit. *Lyranus.* *Hugo S. Victoris.* Hugo S. Victoris memorat hoc Auguſtini reſponſum, & inſuper ait; Sic poſſe nos interpretari verba Scripturæ, vt non intelligamus ſimpliciter in omni domo fuiſſe aliquem mortuũ, ſed ſubintelligamus, in qua erat primogenitus: vt ſit hæc plena & perfecta oratio: Nulla erat domus in Ægypto habens aliquem primogenitum, in qua non ſit facta cædes. Caietanus: Si miraris, inquit, in omni domo Ægypti fuiſſe primogenitum, reſponderi poſſet, *Caietanus.* appellatione primogeniti, apud homines intelligi, non eum modò, qui primus

natus

natus eſt:ſed etiam eum,qui primo nato mortuo, ſuccedit in iuribus primogeniti. Thoſtatus arbitratur nomine primogeniti hoc loco intelligi debere omnes, qui fuerant primogeniti ex parentibus ſuis, ſiue viuerent parentes, ſiue non, ſiue mares fuerint, ſiue fœminæ, ſiue primogeniti fuerint reſpectu vtriuſque parentis, ſiue vnius tantùm. Ex quo licet intelligere, fieri potuiſſe, vt in vna domo eſſent complures primogeniti: exempli gratia, vt paterfamilias fuerit primogenitus parentibus ſuis, & item vxor eius fuerit primogenita parentibus ſuis, & vtriuſque filius primogenitus, & ſi pater ille familias habuit plures vxores,& ex illis plures liberos, reſpectu cuiuſlibet vxoris potuit eſſe aliquis primogenitus. Hinc apparet potuiſſe in vna domo eſſe primogenitos plures, quàm quinque. Rabbi Abraham Aben Eſra cenſet,propoſitionem hanc vniuerſalē Scripturæ, quòd in omni domo Ægypti fuit aliquis mortuus, non eſſe omninò vniuerſaliter accipiendam, ſed pro maxima parte, vt ſit ſenſus: Pauciſſimæ in Ægypto fuere tunc domus, in quibus non aliquis eſſet mortuus.Sanè nō eſt in Scriptura infrequens,vſurpare ſententias vniuerſales,ſiue aientes, ſiue negātes,nec tamē vniuerſaliter,ſed plurimùm, & pro maxima parte interpretandas. Ego vt hanc interpretationem non repudio, ita expoſitionem B. Auguſtini, atque etiam Thoſtati libenter amplector. *Thoſtatus.* *R. Aben Eſra.*

6. Sed cur Deus occidere voluit primogenitos Ægyptiorum?Ponit hanc quæſtionem numero 22. in Exodum,Theodoretus,& reſpondet,propterea id eſſe factum, quia Ægyptij oppreſſerant populum Hebræum, quem Deus loquens cum Moſe, vocauit filium ſuum primogenitum, Exodi 4. vel cædes primogenitorum reſpondet crudelitati Ægyptiorum in Hebræos, quorum filios maſculos, recèns natos, necabant in flumine. Sed illa mihi videtur præcipua cauſa, quòd Deus prædixerat hanc vltimam plagam ita fore atrocem, vt ea cogerētur Ægyptij vel inuiti,dimittere Hebræos. Cædes porrò primogenitorum fuit Ægyptiis acerbiſſima, tam extenſiuè, quàm intenſiuè:extenſiuè, quòd nulla domus Aegyptiorum hanc plagam euaſerit, quapropter magis tunc de hac plaga,quàm poſteà de ſubuerſione Pharaonis, & exercitus eius in mari Rubro doluerunt Ægyptij. Intenſiuè autem, quòd veriſimile ſit, inter illos primogenitos, fuiſſe complures etiam vnigenitos:& ipſa primogeniti mors, eſt amariſſima parentibus. Quocircà ſolet Scriptura, vt dolorem aliquem exaggeret, comparare eum dolori, qui capitur ex morte primogeniti, vel vnigeniti, ſicut legimus apud Zachariam, cap. 2. *Plangent eum planctu, quaſi ſuper vnigenitum: & dolebunt ſuper eum,vt doleri ſolet in morte primogeniti.* *Cur voluit Deus cadi primogenitos Ægyptiorum.*

7. Alter effectus huius plagæ fuit cædes primogenitorum animalium.Sed quorum animalium?omnium prorſus:præter duo tantùm eorum generatim eorum, quæ non erant in poteſtate ac poſſeſſione Aegyptiorum, vt ſunt volucres per aëra volantes,& feræ in deſertis,& abditis locis verſantes:tum eorum,quæ non ordine quodam generant filios, ſed vno partu plures edunt, nullo primogenitorum diſcrimine.Percuſſit autem Deus animantes rationis expertes, non ſanè ob culpam aliquam,ſed in pœnam dominorum, atque poſſeſſorum: horum quippè magna opulentiæ pars in illis erat. Tertius effectus huius plagæ fuit percuſſio Deorū Aegypti. Sic enim dixit Dominus,vt ſcriptum eſt Exodi 12.verſu 12. *Et in cunctis Diis Ægypti faciam iudicia,ego Dominus.*Qualia fuerint hæc iudicia *(inquit Caietanus)* non eſt ſcriptum: rationi tamen conſentaneum eſt,quòd ceciderint, vel deleta ſeu comminuta fuerint in nocte illa, omnia ſimulachra Deorum in Aegypto. Septuaginta Interpretes pro illo, *Faciam iudicia,* verterunt, *Faciam vltionem, vel vindictā.* Sed quæ fuit illa vltio?Lippomanus citat B.Hieronymum, ex traditione Hebræorum prodentem,fuiſſe tunc deſtructa templa Deorum Ægypti, vel motu terræ,vel fulminibus. Putant quidam, idola Aegyptiorum, fuiſſe deiecta in terram,& mu- *Quorum animaliū primogenita occiſa ſint,& cur.* *Qualis fuerit percuſſio Deorum Ægypti. Caietanus.* *B. Hier. apud Lippomanum.*

tilata;ad eum videlicet modum,quo legitur in 1.Regum,cap.5. Idolum Philiſtinorum,cui nomen *Dagon*,deiectum eſſe in terram diuinitùs,atque obtrũcatum, humi iacuiſſe ante arcam Domini.Hebræi tradunt, idola Aegypti fuiſſe lapidea tunc comminuta in puluerem;lignea,eſſe putrefacta, vel in cinerem redacta; metallica demum,eſſe reſoluta & liquefacta. Et quia, in eo tempore,ſuper omnes Deos Aegypti,præcipuo cultu,& honore colebatur Serapis,ſiue Apis bos,vt oſtendimus in quarto tomo Commentariorum noſtrorum in Geneſim ſuper caput 46. numero marginali 22.non temerè putabimus,cladem iſtam Deorum Aegypti,præcipuè ad Apim bouem pertinuiſſe.Hæc porrò Deorum Aegypti percuſſio & euerſio,in magnam Aegyptiorum ignominiam,detrimentúmque redundabat. Supradictus verò triplex effectus huius plagæ,media nocte euenit;vt improuiſa videlicet, atque inopinata, incautis, ſecuriſque hominibus, horribilior & atrocior, acerbiorque contingeret. Id prætereà factum eſt eo tempore,quo primogeniti erãt congregati cum ſuis quiſque parentibus domi ſuæ.

TERTIA DISPVTATIO.

Quomodò Hebræi euaſerint hanc decimam plagam.

8. Tertio loco declarandum eſt, quemadmodùm Hebræi, cùm permixtè habitarent vnà cum Aegyptiis in terra Geſſen, plagam iſtã euaſerint. Docet hoc Scriptura in cap.12.Exodi verſu 22.his verbis:*Faſciculum hyſſopi tingite in ſanguine,qui eſt in limine,& aſpergite ex eo ſuperliminare,& vtrúmque poſtem: nullus veſtrum egrediatur oſtium domus ſuæ vſque manè.Tranſibit enim Dominus percutiens Aegyptios:cúmque viderit ſanguinem in ſuperliminari,& in vtróque poſte,tranſcendet oſtium domus;& non ſinet percuſſorem ingredi domos veſtras,& lædere.* Superliminare, & liminare,ſunt duo ligna tranſuerſaliter poſita in oſtio,vnum ſubtus, & alterum ſuprà;in quibus ſunt cardines portarum, ſuper quibus vertuntur portæ. Poſtes,ſunt duo ligna,erecta à cardinibus inferioribus vſque ad ſuperiores, quibus inhærent latera portarum. Hæc porrò iuſſit Deus præcipuè tingi ſanguine agni paſchalis, tum quia patent magis aſpectui tranſeuntium,quàm ipſum liminare:tum etiam quia immobiliter manent, nec voluuntur, ſicut valuæ,dum clauduntur,vel aperiuntur fores. Ille autem ſanguis, dicitur fuiſſe in ſignum:ſic enim habes capite duodecimo Exodi,verſu 13. *Erit autem ſanguis vobis in ſignum in ædibus,in quibus eritis:& videbo ſanguinem,& tranſibo vos,nec erit in vobis plaga diſperdens,quando percuſſero terrã Aegypti.* Sed cuius rei,& cuius perſonæ ſanguis ille futurum erat ſignum? Haud dubiè ſanguis ille denotabat ædes Hebræorum,quos ab illa plaga ſeruare Deus conſtituerat.Erat autem ſignum vel Hebræis,vt tali ſigno notatas ædes ſuas, ſperarent à percuſſore Angelo non iri percuſſum:Vel erat ſignum Angelo exterminatori,qui mandatum acceperat à Deo,ędes ſanguine tinctas, prorſus intactas,atque illæſas prætereundi;in ædibus autem, quæ ſangui

Quemadmodũ Hebræi plagã decimã euaſerunt.

Sãguis, quo tingebantur ædes Hebræorũ, cuius rei ſignum fuerit.

ſanguinem iſtum non haberent, omnia primogenita interficiendi. Sed enim principaliter Deus voluit aſperſionem illam ſanguinis, ſignum eſſe futuræ aliquando liberationis humani generis ab æterna morte per effuſionem ſanguinis Meſſię. Per huius itaque cæremoniæ obſeruationem, implicitè profitebantur Hebræi, ab æterna morte ſe liberatum iri per ſanguinem Meſſiæ: omnia enim Euangelicæ legis futura ſacramenta, adumbrabantur & præfigurabantur in legalibus cæremoniis & ritibus, nec tam per ſe proderant illis cęremonialia, quàm quòd opertam & adumbratam continebant fidem & profeſſionem Meſſiæ. Licet igitur ſanguis agni immolati, nec per ſe, nec ex aliqua naturali proprietate, ſignum eſſet liberationis Hebræorum ab illa plaga, potuiſſetq́; pro ſigno poni vel lapis, vel laurus, vel aliud quodlibet: attamen ritè, appoſitéque adhibitus eſt ſanguis agni immolati, propter analogiam, & conuenientiam videlicet. Quemadmodùm propter eandem cauſam, pro ſigno nunquàm ampliùs futuri diluuij, Deus poſuit in cœlo Iridem, vt ipſe dixit Noë Geneſ. 9. & apud Ezechiel. cap. 9. iuſſus eſt Angelus occidere omnes, præter eos, in quorum frontibus ſignata erat litera *Tau*, habens vtique Crucis ſimilitudinem.

Sciendum porrò eſt, non omnes domos Hebræorum fuiſſe tinctas illo ſangui- 9.
An omnes Hebræorum ædes fuerint tinctæ ſanguine.
ne: nam veriſimile eſt, fuiſſe quaſdam domos, quarum habitatores, propter paupertatem & paucitatem non erant ſufficientes comedendo agno paſchali: huiuſmodi autem, ex Dei præcepto, conferre ſe debebant ad aliam domum, vbi cum aliis comederent agnum. Quapropter nec domus eorum tingebatur ſanguine, nec ipſi nocte illa reuerſi ſunt in domum ſuam, alioqui percuſſi fuiſſent ab Angelo. Si qui autem tunc verſabantur in domibus Ægyptiorum, licet ſufficientes eſſent comedendo agno; ea tamen nocte, relictis hoſpitibus ſuis Ægyptij, demigrarunt in domos Hebræorum. Etenim non paſſi eſſent Ægyptii, agnos immolari in domibus ſuis, eorumque ſanguine tingi extrinſecùs domos ſuas. Si enim non erant paſſuri Ægyptij, vt ſuprà dictum eſt, Hebræos in terra ſua ſacrificare oues & boues; quantò minùs id fieri paterentur intra domos ſuas: Vt autem iſtiuſmodi Hebræi ante eam noctem tranſirent ex domibus Ægyptiorum in domos Hebræorum, præmoniti ſunt à Moſe, & ſenioribus populi. Si qui verò Ægyptij erant tunc in domibus Hebræorum, ante eam noctem ſunt emiſſi foras, alioquin alterutrum eueniſſet: vel enim non omnia Ægyptiorum primogenita fuiſſent interempta; vel Angelus intraſſet domos aliquas ſanguine tinctas, atque inibi aliquos percuſſiſſet: vtrumq́; autem erat contra Dei voluntatem & mandatum.

Cæterùm ſuper verſu 22. cap. 12. vbi ſunt hæc verba; *Faſciculum hyſſopi tingite* 10.
Quis fuerit ſanguis, qui erat in limine.
S. Auguſt.
in ſanguine, qui eſt in limine, quæri dignum eſt, quiſnam fuerit ille ſanguis, qui erat in limine: neque enim agnus immolâdus erat in limine domus, ſed intra domum. S. Auguſtinus in quæſtio. 46. in Exod. & ponit, & ſoluit hanc quæſtionem, ita ſcribens: Quæritur, quem ſanguinem dicat eſſe iuxta oſtium: an ſanguinem agni paſchalis? quaſi præceptum fuerit (*licet à Moſe tacitum*) vt agnus iuxta oſtium occideretur. An, quod eſt credibilius, ideò dixit, ex ſanguine, qui eſt iuxta oſtium, quòd is, qui ſanguine liniturus erat ſuperliminare & poſtes, vas continens ſanguinem poſiturus erat iuxta oſtium, vt ad manum eſſet, cùm vellet tingere? *Hæc Auguſtinus.* Hebræi, & plures noſtratium hebraizantium, pro illo: *Qui eſt in limine*, vertertunt, *Qui eſt in pelui, ſiue in catino.* Sed Latinam lectionem habent etiam ſeptuaginta: & verò in eandem iſta recidunt ſententiam. Neque enim cùm dicitur ſanguis fuiſſe in limine, intelligere conuenit, fuiſſe eum ſparſum & fuſum in limine, ſed fuiſſe in vaſe aliquo, quod erat in limine. De hyſſopo autem audiat Lector breue, ſed pium Ianſenij adnotamentum ſuper illis verbis Pſalmi 50. *Aſperges me, Domine, hyſſopo,*
Hyſſopus.
Ianſenius.
Locus Pſalmi 50.

Digitized by Google

& mundabor: Lauabis me, & ſuper niuem dealbabor. Hyſſopi frequens & perecelebris vſus fuit: præſertim autem in ſolemnibus cæremoniis ad expiationem inſtitutis: vt patet Leuitici decimo quatro, in expiatione leproſi, & Numerorum decimo nono, in expiatione, quæ fiebat per aquas luſtrationis. Hyſſopi autem non fiebat aſperſio, niſi per intinctionem eius in ſanguine alicuius animalis occiſi aut in aqua, cui occiſi animalis inceſſent cineres. Enimuerò, putandum eſt, cùm dixit Dauid, *Aſperges me hyſſopo, &c.* reſpexiſſe eum ad ſanguinem illum, & aquam, qua mens, per fidem aſperſa, verè mundatur: ſanguinem dico Chriſti, & aquam ſancti Spiritus: Chriſtus namque in ligno Crucis, charitatis vinculo ligatus, vera eſt hyſſopus, ligno cedrino per filum coccineum colligata: Chriſtus enim ſua humilitate inflationem cordis noſtri ſanat, ſicut hyſſopus, humilis herba, prodeſt purgandis & ſanandis præcordiis. Hæc hyſſopus tincta in Cruce proprio ſanguine, aſpergit per fidem credentes in ipſum, iuxta id, quod de eo dixit Iſaias, capite 53. *Ipſe aſperget gentes multas.* Petit porrò Dauid, & aſpergi ſe, & lauari, nempe cupiens, ſe perfectè mundum fieri: in veteri enim lege bifariàm purificabantur immundi, vel aſperſione, vel ablutione. *Hæc Ianſenius.*

QVARTA DISPVTATIO.

De Myſtica ſignificatione decimæ plagæ.

MYSTOLOGIAM ſuper hac decima plaga, Origenes tradit huiuſmodi: In vltima plaga, primogenitorum infertur interitus. Pri-
11. Origenes mogenita Ægyptiorum, non incongruè principatus & poteſtates huius mundi, id eſt, Diabolus, & Angeli eius intelliguntur, quos in aduentu ſuo Chriſtus deſtruxiſſe dicitur; id eſt, captiuos duxiſſe & triumphaſſe in ligno crucis ſuæ. Poſſumus etiam primogenita Ægyptiorum accipere omnes Hæreticorum auctores, & inuentores falſarum, quæ in mundo ſunt, religionum, quas Chriſti veritas cum ſuis extinguit auctoribus. *Sic Origenes.* Ea-
S. Auguſt. in ſer. 87. demque prorſus habet S. Auguſtinus in ſermone de Tempore. At in libro de Cõuenientia decem præceptorum legis, cum decem plagis Ægypti, comparans hanc decimam plagam cum decimo præcepto Decalogi, hunc in modum diſputat: Decimum præceptum eſt: *Non concupiſces rem proximi tui:* huic mandato contraria eſt plaga decima, mors primogenitorum. Omnes res, quas habent ho-
Exodi 20. mines, hæredibus ſuis ſeruant, & in hæredibus nihil eſt primogenitis carius. Qui volunt res alienas, tanquàm iuſtè poſſidere, ſine hærede ſe quærunt fieri à morientibus. Quid enim tam iuſtum videtur, quàm ſibi rem derelictam poſſidere? Dicit enim aliquis: Dimiſſum eſt mihi in teſtamento: ſecundum legem nihil videtur eſſe iuſtius iſta voce: Tu laudas, quaſi iuſtè poſſidentem: Deus damnat iniuſtè concupiſcentem. Vide qualis es tu, qui optas te ab aliquo hæredem fieri: non ergo, vis vt ille habeat hæredes, in quibus nihil eſt cuius primogenitis. Proinde in primogenitis tuis punris, qui concupiſcendo res alienas, id eſt, quod tibi iure non defertur, quaſi iuris vmbra perquiris. Perdis itaq; primogenita tua: ac facile quidem eſt corporaliter perdere primogenitos: mortales enim ſunt, ſiue ante parentes,

tes, ſiue poſt parentes moriantur. Illud valdè metuendum eſt, ne tu per occultam
& iniuſtam concupiſcentiam tuam, perdas primogenita cordis tui. Primogenita
cordis noſtri fides eſt: nemo enim benè operatur, niſi fides præceſſerit. Omnia ope
ra tua bona, quaſi filij tui ſunt ſpirituales: ſed inter iſtos filios tuos primogenita
tibi eſt fides. Quiſquis rem alienam occultè concupiſcit, internam fidem perdit.
Erit enim primùm ſine dubio ſimulator obſequens, non caritate, ſed fraude; tan-
quàm amans eum, à quo ſe cupit fieri hæredem. Amare ſe ſimulat eum, quem mo-
ri deſiderat. Et vt rerum eius ſe videat poſſeſſorem, optat vt proprium non relin-
quat hæredem. *Hæc Auguſtinus.*

Rupertus in libro ſecundo Commentariorũ in Exodum, cap. 22. Super hyſſo-
po, quem Deus iuſſit tingi ſanguine agni; eoq; aſpergi domos Hebræorum, ad 12.
hunc modum ſcribit: Hyſſopus herba eſt humilis, naſciturque in petroſis locis, & *Rupertus.*
ſanat tumorem pulmonis. Significat autem fidem, & humilitatem paſsionis Chri-
ſti, per quam ſuperbiæ tumor deprimitur, quo primus homo corruptus, contra
ſuum Creatorem intumuit. Hoc ſpectans Pſalmiſta, dicebat: *Aſperges me hyſſopo
& mundabor.* Igitur hyſſopus tinctus agni ſanguine, quo domus ſignetur, humi-
litas mentis eſt cum paſsionis Chriſti fide, in quo quiſque credentium baptizatur.
Iuſſit porrò Deus Hebræos manere domi illa nocte vſque ad manè: Et hoc nobis
etiam vigilantiſsimè obſeruandum eſt, vt vſque manè, id eſt, vſque ad finẽ huius
noſtræ nocturnæ vitæ, intra Catholicæ Eccleſiæ clauſtra maneamus, & neque per
hæreſes, neque per ſchiſmata tumultuando, foras erupiſſe quiſpiam inueniatur.
Nam quiſquis, foris fuerit inuentus, reputabitur Ægyptius, & cum Ægyptiis pa-
riter pertranſeũtis Domini flagello percutietur, maledictus à Deo, & ablegatus in
ignem æternum, paratum Diabolo & Angelis eius, quorum perpetuus infœlicita-
tis, ac pœnæ ſocius, & particeps futurus eſt. *Ita Rupertus.* Idem cap. 17. eiuſdem li-
bri, diſputans cur cædes illa primogenitorum, nocte potius facta ſit, quàm die, in
hunc modum ſcribit: Quid eſt, primogenita Ægypti, poſt immolationem agni eſ-
ſe interfecta, niſi quod originale peccatum mũdi, Deus per immolationem Chri-
ſti filij ſui in cruce deſtruxit, atque deleuit? Verùm hac eadem ſaluæ ſignificatione,
poterat media die, cunctis vigilantibus, nihilominùs fieri cædes primogenitorum:
Cur ergo potiùs, media nocte, dormientes placuit interfici? Videlicet, vt hiſtori-
cum etiam exemplũ dormitantibus proficeret, atque ad vigilandũ eos percelleret:
ſcientes, quia quiſquis exemplo Ægyptiorũ theſaurizabit ſibi irã Dei, nihilomi-
nùs exemplo illorum improuiſam accipiet vindictam. Sic enim & vniuerſale iu-
dicium, duris corde atque impœnitentibus, ex improuiſo ſuperueniet, tãquàm la-
queus, & quaſi fur. Quocircà Dominus aduentum ſuum, quo perdendi ſunt impij, *Lucæ 11.*
mediæ nocti comparauit: *Media,* inquit, *nocte clamor factus eſt, Ecce ſponſus venit,* *1. Theſſ. 5.*
exite obuiam ei. Sed & ipſe media nocte ſurrexit, atque in exemplum diſcretionis *& alibi*
piorum, atque impiorum, pias mulieres Angelica viſione & allocutione demulſit: *paſsim.*
impios autem & fatuos cuſtodes exterruit, & velut mortuos, magno terræ motu *Matt. 25.*
præeunte reddidit. Proinde, per os Pſalmiſtæ, ſancta Eccleſia dicit: *Media nocte* *Infrà 28.*
ſurgebam ad confitendum tibi. Illud enim tẽpus ſacris vigiliis, & ſaluberrimæ con- *Pſal. 118.*
feſſioni deputatũ eſt, vt videlicet, profunda nocte, Domino confitentes, cõmonea-
mus nos, quatenùs illa hora, quæ præuideri non poteſt, non ſimus imparati: In-
gens ergò clamor ille Ægyptiorum, ſalubriter interiori auditu fatigat nos, vt non
dormiamus, ſicut Ægyptij, ſed vigilemus & ſobrij ſimus: *Qui enim dormiunt,* in-
quit Apoſtolus, *nocte dormiunt: & qui ebrij ſunt, nocte ebrij ſunt. Sic Rupertus.* 13.

His addamus etiam nos pauca hæc: Tres nobis ſunt acerrimi hoſtes, & grauiſ- *Auctoris*
ſimi ſalutis noſtræ aduerſarij: Diabolus, Mũdus, & Caro. Diaboli, duo fuere primo- *myſtologia.*

genita, Peccatum, & Mors: nam & primus omnium peccator fuit Angelus in cœlo; eiuſque inuidia, Mors introiuit in orbem terrarum. Hæc Diaboli primogenita, vt
Sapient. 2. interficeret Filius Dei, factus eſt homo, & per ſanguinem ac mortem ſuam pretioſam, peccatum deleuit: quinetiam mortem noſtram moriendo deſtruxit, & vitam reſurgendo reparauit. Mundi primogenita ſunt tria, quę memorat B. Ioannes: Con-
1. Ioan. 2. cupiſcentia Carnis, & concupiſcentia Oculorum, & ſuperbia Vitæ. Sed aduerſus hæc, efficaciſſimus, ac ſaluberrimus eſt antidotus, Paupertas ſpiritus, Munditia carnis & cordis, & Humilitas mentis. Carnis noſtræ primogenita, eſt Concupiſcentia, fomes peccati, & ſeminarium malorum: huius & potentiam, & interitum,
Roman. 7. per Chriſti gratiam, graphicè deſcripſit Apoſtolus, illis verbis: *Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem: video autem aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ & captiuantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Infelix*
Galat. 5. *ego, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominũ noſtrum.* Idem alio loco: *Caro concupiſcit aduerſus ſpiritum: ſpiritus autem aduerſus carnem: hæc enim ſibi inuicem aduerſantur, vt non quæcumque vultis, illa faciatis. Spiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis. Qui autem ſunt Chriſti, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis.*

14. Illa porrò cædes Ægyptiorum, quæ media nocte facta eſt, pulchrè deſcribitur in libro Sapientiæ, cap. 18. illis verbis: *Reſonabat inconueniens inimicorum vox, & flebilis audiebatur planctus ploratorum infantium: ſimili autem pœna ſeruus cum domino afflictus eſt, & popularis homo ſimilia regi paſſus eſt. Similiter ergo omnes, vno nomine mortis, mortuos habebant innumerabiles. Nec enim ad ſepeliendum, viui ſufficiebant: quoniam vno momento, quæ erat præclarior natio illorum, exterminata eſt. De omnibus enim non credentes propter beneficia, tunc, cùm primùm fuit exterminium primogenitorum, ſpoponderunt populũ Dei ſe eſſe. Cùm enim quietum ſilentium continerent omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet, omnipotens ſermo tuus, Domine, exiliens de cœlo à regalibus ſedibus, durus debellator, in mediam exterminij terram proſiluit: gladium acutum, inſimulatum imperium tuum portans: & ſtans repleuit omnia morte: & vſque ad cœlum attingebat, ſtans in terra.*

DE INDVRATIONE PHARAONIS,

Et in vniuerſum, de Induratione humani cordis:

DISPVTATIONES DECEM.

Nouies legitur in libro Exodi Deũ indurasse cor Pharaonis.

EXTREMA illa verba huius capitis vndecimi: *Moſes & Aaron fecerũt omnia oſtenta, quæ ſcripta ſunt, coram Pharaone. Et indurauit Dominus cor Pharaonis, nec dimiſit filios Iſraël de terra ſua.* In hac hiſtoria, quam de Pharaone ſcripſit Moſes, nouies legitur, quòd Deus indurauerit cor Pharaonis. Semel *ca. 4. verſu 21.* & iterum ſemel *cap. 7. verſu 3.* & item ſemel *cap. 9. verſu 12.* ter autem *in cap. 10.* primùm *verſu 1.* ſecundùm *verſu 20.*

Digitized by Google

verſu 20. tertiùm *verſu 27.* & ſemel ſub finem *ca. 11.* & bis *ca. 14.* primùm *verſu 4.* tũ *verſu 8.* Eſt autem perarduum ad intelligendum, & perdifficile ad explicandum; quinetiam, niſi benè intelligatur, horrendum cogitatu, Deum induratorem dici, & eſſe cordis humani. Si enim Deus, nullius peccati auctor eſſe poteſt: eſt autem induratio cordis grauiſſimum peccatum; quomodò eius auctor, effectorque, Deus verè appellari poteſt? Nos igitur, quò dilucidior ſit huius obſcuriſſimæ quæſtionis tractatus, fiatque accommodatior ad intelligendum ea, quæ docere volumus, decẽ eum in diſputationes, breues tamen, atque ſuccinctas, diſpertiemur.

PRIMA DISPVTATIO.

Quid ſit Duritia cordis humani, & quales reddat homines.

COR durum B. Bernardus in primo libro de conſideratione ad Eugenium, diſertè admodùm deſcribit hunc in modum: Cor durum dictum eſt, quod ſemetipſum non exhorret, quia nec ſentit. Nemo duri cordis ſalutem vnquàm adeptus eſt, niſi quem fortè miſerans Deus, abſtulit ei cor lapideum, & dedit ei cor carneum. Cor durum eſt, quod nec compunctione ſcinditur, nec pietate mollitur, nec mouetur precibus, nec cedit minis: quinetiam flagellis duratur magis. Cor durum, eſt ingratum ad beneficia, ad conſilia infidum, ad iudicia ſæuum, inuerecundum ad turpia, impauidum ad pericula, inhumanum ad humana, temerarium ad diuina, præteritorum obliuiſcens, præſentium negligẽs, futurorum improuidum. Ipſum enim eſt, cui præteritorum, præter ſolas iniurias, nihil omninò non præterit: præſentium nihil non perit: futurorum nulla eſt, niſi fortè ad vlciſcendum, proſpectio, atque præparatio. Et vt breui cuncta horribilis mali mala complectar, cor durum eſt, quod nec Deum timet, nec homines reueretur. *Sic Bernardus.* Poſſumus nos, more ſcholaſtico, ad hunc modum definire & cæcitatem mentis, & duritiam cordis. Etenim cæcitas mentis, praua quædam eſt animi affectio, qua quis impeditus, veritatem Dei euidenter ſibi demonſtratam, & quaſi coram, & velut ante oculos eius expoſitam, non cernit, neque intelligit. Duritia verò cordis, praua item eſt animi affectio, qua quis in ſuo malo cõſilio & propoſito obfirmatus, diuinis monitis, & præceptis, atque correptionibus, quibus agere quidquam, aut fugere ſuadetur, vel iubetur, nullo modo cedit, nec acquieſcit; & quæ Deo placita ſunt, ipſique vtilia, non admittit, ſed omninò repudiat. Non diſſimiliter Theodoretus quæſt. 12. declarat quid ſit obdurari cor. De iſtiuſmodi autem hominibus dictum eſt: *Filij hominum vſquequò graui corde? vt quid diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?*

15. B. Bernardi pulchra deſcriptio cordis duri.

Quid ſit cæcitas mẽtis, & duritia cordis.

Theodoretus. Pſalm. 4.

Hinc ſatis apparet indurationem cordis, eſſe peccatum, idque grauiſſimum: quod profectò diuina Scriptura multifariàm, & apertis verbis docet. Moſes certè in libro Exodi & Deuteronomij, & beatus Stephanus in oratione, quam habuit ad Iudæos, & Lucas retulit in Acta Apoſtolica, capite 7. tanquàm ingens crimen exprobrant

16. Duritiã cordis eſſe grauiſſimum peccatum.

exprobrant Iudæis, duritiam cordis, appellantes eos populum duræ ceruicis. *Dura ceruice*, inquit Stephanus, *& incircumciſi corde, vos ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis.* Et in Pſal. 94. *Hodie ſi vocem eius audieritis, nolite obdurare corda veſtra.* Et mox ſubditur: *Et dixi ſemper: Hi errant corde: ipſi vero non cognouerunt vias meas: quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam.* Prouerb. 28. *Qui mentis eſt duræ, corruet in malum.* Eccleſiaſt. autem 3. *Cor durum male habebit in nouiſſimo.* Hieremias quoque cap. 30. *Propter multitudinem*, inquit, *iniquitatis tuæ dura facta ſunt peccata tua, propter dura peccata tua, feci hæc tibi.* Et item Paulus ad Rom. 2. *Secundum duritiam tuam, & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram.* Idem ad Hebræos 3. *Videte fratres, ne forte ſit in aliquo veſtrum cor malum: & vt non obduretur quis ex vobis fallacia peccati.* Ergò duritia cordis, magnum peccatum eſt: nec peccatum modò, ſed etiam pœna peccati. Hæc enim docet B. Auguſtinus lib. 5. contra Iulianum, ita ſcribens: Cæcitas mentis, (*idem verò de duritia cordis ſentiendum eſt*) quam ſolus remouet illuminator Deus, & peccatum eſt, quo in Deum non creditur: & pœna peccati eſt, qua cor ſuperbum digna animaduerſione punitur; & cauſa peccati eſt, cùm mali aliquid cæci cordis errore committitur.

Duritia cordis, & cæcitas mentis, ſunt & peccatum, & pœna peccati, & cauſa peccati, ex D. Auguſtini ſententia.

Iam verò qualiter animo affecti ſint, qui cor in peccatis obduratum habent, licet ex diuina Scriptura diſcere, quæ miſerrimum iſtiuſmodi hominũ ſtatum, horrendamque conditionem, atque execrandas proprietates, variis quaſi coloribus mirifice depingit. Principiò, indurati corde, ſunt quaſi cæci, aut velut in tenebris
17. palpando parietes ambulant, aut qui more ebriorum, titubantibus veſtigiis ingredientes, paſſim labuntur: de quibus loquens Iob cap. 12. *Palpabunt*, inquit, *quaſi in tenebris, & non in luce, & errare faciet eos Deus, quaſi ebrios.* In iſtos videlicet bene conuenit, quod dixit Dominus: *Cæci ſunt, & duces cæcorum*: necnon & quod legitur Iſaiæ 6. Nam pro eo, quod Latina tranſlatio Hebraicæ lectioni reſpondens, habet: *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude:* Septuaginta Interpretes, obſcuritatem & ambiguitatem huius ſententię declarantes, ita expreſſerunt ſententiam Domini: *Incraſſatum eſt cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos compreſſerunt, ne forte videant oculis: & auribus audiant, & corde intelligant, & conuertant ſe, & ſanem illos.* Secundò, indurati corde nolunt intelligere, vt bene agant: claudunt aures ſalutaribus monitis, & ſcientiam rerum vtilium repudiant, atque repellunt. Quorum malitiam deſcripſit Iob, c. 21. his verbis: Qui dixerunt Deo: *Recede à nobis, ſcientiam viarum tuarum nolumus: Quis eſt Omnipotens vt ſeruiamus ei? aut quid proderit nobis, ſi orauerimus illum?* Cuius ſimile eſt, quod Moſi reſpondit Pharao Exodi 5. *Quis eſt Dominus, vt audiam vocem eius? Neſcio Dominum.* In iſtos dixit Iob, ca. 24. *Ipſi fuerunt rebelles lumini, neſcierunt vias eius, nec reuerſi ſunt per ſemitas eius.* Et cap. 34. *Qui quaſi de induſtria receſſerunt à Deo, & omnes vias eius intelligere noluerunt.* Tertiò, huiuſmodi homines Scriptura vocat derelictos & deſpectos à Deo, & proiectos à facie eius. Vnde Dauid Pſal. 50. orat Dominum: *Ne proiicias me à facie tua.* Et Pſal. 26. *Ne auertas faciem tuam à me, & ne declines in ira à ſeruo tuo.* Et alibi: *Ne derelinquas me, neque deſpicias me Deus ſalutaris meus.* Quartò, de iſtis ſcriptum eſt Prouerb. 2. *Qui relinquunt iter rectum, & ambulant per vias tenebroſas: qui lætantur cùm male fecerint, & exultant in rebus peſſimis: quorum viæ ſunt peruerſæ & infames greſſus eorum.* Et cap. 2. *Quaſi per riſum ſtultus operatur ſcelus.* Quintò, venerunt iſti in profundum malorum, procedentes vſque ad contemptum hominum, & Dei; ſicut ſcriptum eſt Prouerb. 18. *Impius cùm in profundum venerit peccatorum, contemnit: ſed ſequitur eum ignominia, & opprobrium.* Sextò, ſunt inemendabiles: nam in iſtos dictum eſt Eccleſiaſtæ 7. *Conſidera opera*

Eorum qui obdurati ſunt corde, duodecim horrendæ proprietates.

Matth. 15.

opera Dei, quòd nemo poſſit corrigere, quem ille deſpexerit. Et in libro Sapientiæ, cap. 12. *Nequam erat natio eorum, & naturalis malitia ipſorum, & non poterat mutari cogitatio eorum in perpetuum.* Septimò, nihil pudet iſtos flagitiorum ſuorum, licèt turpiſſima ſint, maximéque pudenda: ad quos pertinet illud Hieremiæ 3. *Frons meretricis facta eſt tibi, noluiſti erubeſcere.* Frontem cordis, ait S. Gregorius, homil. 10. in Ezechielem, in impudentiam aperit culpa frequens: vt quò crebriùs committitur, eò minùs de illa, committentis animus verecundetur. Octauò, percuſſi & flagellati à Deo, non ſentiunt, ſicut dixit Hierem. cap. 5. *Domine, percuſſiſti eos, & non doluerunt: attriuiſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam: indurauerunt facies ſuas ſupra petram, & noluerunt reuerti.* Itaque benè quadrat in iſtos, quod in libro Prouer. cap. 23. ſcriptum eſt: *Eris ſicut dormiens in medio mari, & quaſi ſopitus gubernator amiſſo clauo, & dices: Verberauerunt me, & non dolui: traxerunt me, & ego non ſenſi.* Nonò, ob inueteratam, & multùm, penitúſque roboratam peccandi conſuetudinem, fit iſtis hominibus, quodam modo impoſſibile, bene agere, immò etiam non peccare: námque ipſum peccare: nimia aſſiduitate, factum eſt illis quodam modo naturale, atque idcircò delectabile, ac perincundum. De iſtis nempe verè dicitur, quod eſt apud Hieremiam, cap. 13. *Si mutare poteſt Æthiops pellem ſuam, aut pardus varietates ſuas, & vos poteritis benefacere, cùm didiceritis malum.* Decimò, peccatum iſtorum dicitur indelebile, & vulnus inſanabile. Audi Hieremiam, cap. 17. *Peccatum Iudæ ſcriptum eſt ſtylo ferreo, in vngue adamantino exaratum ſuper latitudinē cordis eorum.* Audi eundem cap. 30. *Hæc dicit Dominus: Inſanabilis fractura tua, peſſima plaga tua: non eſt, qui iudicet iudicium tuum ad alligandum: curationum vtilitas non eſt tibi. Quid clamas ſuper contritione tua? inſanabilis eſt dolor tuus.* Vndecimò, Paulus, huiuſmodi homines, ait, habere cor impœnitens, & theſaurizare ſibi iram Dei, & traditos in reprobum ſenſum. Vocat eos filios perditionis & diffidentiæ, & vaſa iræ apta in interitum: & qui deſperantes, ſeu (*vt Græcè eſt*) indolentes, tradiderunt ſe in omnem operationem immunditiæ. Duodecimò, iſti peccata in dies peccatis cumulantes, ſemper in peius proficiunt. In hos quippè dicta ſunt verba illa, quæ ſunt in Apocalypſi: *Qui nocet, noceat adhuc: & qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc.* Et quod ſcriptum reliquit B. Paulus 2. Timoth. 3. *Mali homines & ſeductores, proficient in peius, errantes & in errorem mittentes.* Ecce tibi, quales ſint homines obdurati cordis: & quàm ſit non tam miſerandus, quàm horrendus, execrandúſque eorum ſtatus.

S. Greg. — Ad Rom. 1 & 2. — Ephes. 2. — Roman. 9. — Ad Ephe. 4. — Apocal. c. 22.

SECVNDA DISPVTATIO.

An verè dici queat, Deum eſſe cauſam induratio- nis hominum.

18. *Deum propriè loquẽdo, nec indurationis, nec vllius peccati cauſã eſſe.*

DEVM, propriè loquendo, non facere duritiam cordis, neque eam ponere in animis hominum, hac breui ratione concluditur. Duritia cordis, eſt grauiſſimum peccatum: Deus autem, nullius peccati effector eſt: ergò nec indurationis humani animi effector eſſe poteſt. Primam huius argumentationis propoſitionem, in proximè ſuperiori diſputatione abundè probauimus: Secundam verò propoſitionem, quòd Deus nullius peccati ſit auctor, confirmare licet hoc modo. Vel Deus eſt auctor peccati, tentando & incitando homines ad peccandum; at hoc improbat, deteſtaturque B. Iacobus: *Iacobi 1.* *Homo*, inquit, *cùm tentatur, dicat quoniam à Deo tentatur: Deus enim intentator malorum eſt, ipſe autem neminem tentat:* vel Deus eſt auctor peccati; præcipiendo & mandando ipſum fieri, atqui contraria extat diuinæ Scripturæ ſententia in libro Eccleſiaſtici, cap. 15. *Nemini mandauit Deus impiè agere, & nemini dedit ſpatium peccandi.* Et cùm Deus tam per legem naturalem, quàm per ſcriptam, præceperit vitari peccata; ſi quempiam hominum iuberet peccare, ſibi ipſi contrarius eſſet, & ſeipſum negaret, & ſenſu, ac voluntate mutaretur. Vel peccati auctor diceretur Deus, quia cooperatur homini ad peccandum, & concurrit ad faciendum peccatum, ea ratione, vt peccatum eſt: quod tamen abnegat ſacra Scriptura, dicens in libro Eccleſiaſt. cap. 15. *Non dicas, ille me implanauit* (id eſt, errare fecit:) *non enim neceſſarij ſunt ei homines impij: & omne execramentum erroris odit Dominus.* S. Auguſtinus in libro de Gratia & Libero arbitrio, cap. 21. locum hunc Eccleſiaſtici ita citat; *Ne dixeris: Ille me induxit: non enim opus habet viro peccatore.* Deinde in libro Sapientiæ, ca. 11. dicitur Deus nihil odiſſe eorum, quæ fecit: & poſteà cap. 14. ſcriptum eſt: *Odio ſunt Deo impius & impietas eius.* Non igitur Deus peccati, vt peccatum eſt, cooperator, vel operator homini eſſe poteſt. Vel demùm, poſſet dici Deus auctor peccati, ea ra ratione, quòd ipſi placitum & gratum eſſet: idque ſciens homo, adduceretur ad peccandum, vt gratificaretur Deo. Sed contrà prorſus res habet: nam in Pſal. 5. ſcriptum eſt: *Non Deus volens iniquitatem tu es. Odiſti omnes, qui operãtur iniquitatẽ.*

19. *Grauiſſima S. Auguſtini ſententia, quòd Deus non ſit homini cauſa peccandi.*

Atque hanc eſſe veriſſimam, maximéque Catholicam ſententiam, & doctrinã, contrariam verò eſſe falſam, atque impiam, execrandamque, beatus Auguſtinus in eo libro, quo reſpondet ad articulos quoſdam falsò ſibi impoſitos, multifariàm docet & probat. Nam in reſponſione ad decimum articulum, ita ſcribit: Deteſtanda & abominanda opinio eſt, quæ Deum cuiuſquam malæ voluntatis, ac malæ actionis credit auctorem, cuius prædeſtinatio, nunquàm extra bonitatem, nũquàm extra iuſtitiam eſt. Mala enim homines cùm admittunt, ſuis concupiſcentiis & cupiditatibus ſeruiunt, quas ab illa prima voluntariæ præuaricationis labe traxerunt. Cùm autem declinant à malo, & faciunt bonum, à Domino greſſus hominis diriguntur, vt viam eius velit. Non ergò caſus ruentium, nec malignitatem iniquorum, neque cupiditates peccantium prædeſtinatio Dei

aut

aut excitauit,aut ſuaſit,aut impulit:ſed planè prędeſtinauit iudiciũ ſuũ,quod reddi turus eſt vnicuique,prout geſſit,ſiue bonũ, ſiue malum. Et in reſpõſione ad art.13. Nefas eſt,inquit,Deo adſcribere cauſas peccatorum,& ruinarum hominum:qui licet ex æterna ſcientia præcognitũ habuit, quid vnicuique pro meritis redditurus ſit:nemini tamẽ,per hoc,quod falli non poteſt,aut neceſſitatẽ, aut voluntatẽ intulit delinquendi. Si ergò à iuſtitia & pietate quis deficit,ſuo in præceps fertur arbitrio,ſua concupiſcentia trahitur, ſua perſuaſione decipitur. Nec in tali negocio, quidquam diuinæ voluntatis interuenit:cuius ope ſcimus multos,ne laberẽtur, retentos;nullos autẽ,vt laberẽtur,impulſos. In reſpõſione denique ad 14. articulum: Fieri,inquit,non poteſt,vt per quẽ à peccatis ſurgitur,per eũ in peccata decidatur. Si ergò in ſanctitate viuitur,ſi in virtute proficitur,ſi in bonis ſtudiis permanetur, manifeſtũ eſt munus Dei,ſine quo nullius boni operis fructus acquiritur. Si autem ab his receditur,& ad peccata tranſitur,nihil ibi Deus malæ tentationis immittit: & receſſurum ipſe non deſerit,antequàm ille deſerat; & facit plerũq; ne deſerat, aut etiam,ſi diſceſſerit,vt redeat. Cur autem illum retineat,& illum non retineat, nec poſſibile eſt comprehendere,nec licitum inueſtigare. Sed illud ſcire ſufficit,& ab illo eſſe quod ſtatur, & non eſſe ab illo quod ruitur. *Hactenus ex Auguſtino.*

Plato etiam in libro ſecundo de Republica,omninò pugnandum eſſe cenſet,ne 20.
Deus,qui bonus eſt,malorũ dicatur eſſe cauſa:alioqui ſecum eſſe pugnaturũ Deum, *Plato.*
vt qui contraria ſuis legibus fieri mandaret. Quocircà eos ciuitate iubet extrudi,
qui nefaria illa verba de Deo dixerint:nobis vtique,inquit,perniciosa,Deo autem
minimè conſona. Legendus itidẽ eſt ſtudiius ſermo 25. Maximi Tyrij philoſophi, *Maximus*
in quo diſputat,Deum non eſſe malorum cauſam. Beatus etiam Baſilius ſuper ea- *Tyrius.*
dem re orationem,ſanè quàm elegantem, doctamque compoſuit. Et verò, ſi pec- *S. Baſilius.*
catum à Deo efficeretur,non eſſet vtique peccatũ,nec eſſet illicitum:nempe, quod
Deo faciente,aut iubẽte,fit,malum eſſe non poteſt:immò eſſet malum, id non fieri:cuius rei hæc prompta,& aperta,atque indubitata ratio eſt: Quòd perfectiſſima regula omnis bonitatis atque rectitudinis, eſt diuina voluntas:vt rectè fieri neceſſe ſit,quodcunque,volente Deo,fit.

At enim,licet veriſſimum ſit,quod docuimus, negari tamen non poteſt, Deum 21.
aliqua ratione cauſam verè dici indurationis hominum; ſiue per ſe, ſiue per acci- *Deum ali-*
dens;ſiue poſitiuè,ſiue priuatiuè;ſiue directè,ſiue indirectè;ſiue efficienter,ſiue oc- *quo modo eſ-*
caſionaliter. Hoc autem breuiter ita probari poteſt. Principiò, Scriptura plurimis *ſe cauſã in-*
in locis affirmat,Deum induraſſe cor Pharaonis:indurare autem, verbum eſt acti- *durationis.*
uum,ſignificans actionem tranſeuntem in aliud;eſt enim indurare, durum facere. Ergò ſi Deus indurat hominem, aliquid proculdubiò facit ad indurationem eius pertinens,& vnde induratio eius ſequatur. Deinde,ad Rom.1. dicitur Deus tradidiſſe aliquos in reprobum ſenſum: & in 2. Theſſal.2. mittere in aliquos operationem erroris:& Eſaiæ 6.excæcare cor populi, & aggrauare aures eius:& Ezech.14. decipere Prophetam errantem,& mentientem:ſed iſta verba,tradere, mittere, excæcare,decipere, aliquam operationem ſignificant: ergò Deus aliquo modo concurrit ad indurationem hominis. Adhæc, manifeſtum id faciunt verba illa Iudæorum,quæ ſunt apud Iſaiam,cap.63. *Quare*, inquiunt,*errare nos feciſti, Domine, de vijs tuis? indurasti cor noſtrum ne timeremus te?* Et item verba illa B.Pauli, Rom.9. *Cuius vult,miſeretur, & quem vult,indurat.* Ex ſupradictis igitur palàm eſt, Deum eſſe aliquo modo cauſam indurationis hominum; ſed cùm non ſit cauſa, nec per ſe,nec propriè efficiens,nec (*vt vocant*) poſitiua indurationis;declarandum eſt,quánam ratione Deus ſit verè cauſa indurationis, vt verè dici queat indurare cor hominis,nec tamen ipſe duritiam cordis efficiat.

TERTIA DISPVTATIO.

An Deum indurare cor hominis, intelligendum ſit, manifeſtatiuè tantùm, vel permiſſiuè.

S. Auguſt. Prima expoſitio, Indurare: id eſt, manifeſtare duritiam.

22. PVTARVNT quidam, propterea dici Deum induraſſe cor Pharaonis, quia multis & manifeſtis ſignis declarauit aliis, atque alios ſcire fecit, quàm fuiſſet durum & obfirmatum in malo cor Pharaonis. Certè Auguſtinus ſtrictim attigit hanc interpretationem in quæſt. 18. in Exodum: vbi cùm duas ponat propoſitæ quæſtionis ſolutiones: earum, poſterior, breuis ſanè, atque aperta, eſt huiuſmodi. Videndum eſt, inquit Auguſtinus, vtrū ſic accipi poſſit illud: *Ego indurabo cor Pharaonis*, tanquàm diceret, Ego, quàm durum ſit cor Pharaonis, demonſtrabo: ita vt obdurationem eius in malitia omnes euidenter agnoſcant. Pharaonem namque toties à Deo monitum, & tot, ac tantis percuſſum plagis, & attritum calamitatibus, noluiſſe Dei voluntati, iuſſiſque obtemperare, manifeſto fuit omnibus indicio, cum in malitia atque impietate, maiorem in modū fuiſſe obduratum, atque obſtinatū. Sed huic expoſitioni duo videntur aduerſari. Nimis enim durum videri poteſt, nec Scripturæ aliquo exemplo probabile, illud, *Indurabo cor Pharaonis*, interpretari, faciam ſcire, vel manifeſtabo duritiā cordis eius. Nec enim, *(vt per ſe patet)* ſimile eſt, quod in huius probationem afferri poſſet ex cap. 22. Geneſ. *Nunc cognoui, quod timeas Dominum*, id eſt, *(vt multi exponunt)* cognoſcere feci. Verùm, eſto, non ſit dura iſta expoſitio, nec talis locutio ſit aliena Sacris literis, poſſit etiā non ineptè accommodari iis, quæ de Pharaonis induratione tradita ſunt in lib. Exodi. At certè, iſtiuſmodi expoſitio aliis compluribus Scripturæ locis, vbi de induratione hominum agitur, haudquaquàm bene aptari poteſt. Etenim Deuter. cap. 2. ſcriptum eſt, Deum induraſſe cor regis Sehon, vt traderetur in manus Iſraëlis. Et Ioſue cap. 10. *Voluntas*, inquit, *& ſententia fuit Dei, vt Chananæi indurarentur, vt nullam mererentur clementiam, ſed perirent*. Et apud Iſaiam, cap. 63. ſic eſt: *Indurasti cor noſtrū, Domine, ne timeremus te*. Et illud ad Roman. 9. *Cuius vult, miſeretur, & quem vult, indurat*. In huiuſmodi Scripturæ ſentētiis, aliiſque ſimilibus perſpicuū eſt, nō habere locū illā expoſitionē, vt indurare cor, exponatur, manifeſtare quàm ſit durū.

Secunda expoſitio, Indurare, id eſt, permittere indurari.

Altera porrò interpretatio, in titulo huius Diſputationis ſignificata, quòd Deus
23. hominē indurare dicatur non effectiuè, ſed tantùm permiſſiuè, id eſt, ſinere Deum indurari hominem, non præueniendo eum gratia ſua, quæ indurationem cordis prohibeat. Hæc, inquam, interpretatio placuit, nec paucis, nec obſcuris Theologis. Damaſcenus certè lib. 4. de Fide orthodoxa, cap. 20. docet, eſſe conſuetudinem Scripturæ, permiſſionem Dei vocare actionem, vt quod Deus permittit fieri, id dicatur ipſe facere. *Verba Damaſceni ità ſunt*: Operæpretium eſt agnoſcere, moris eſſe diuinæ Scripturæ, permiſſionē Dei, actionem eius vocare: vnde Apoſtolus ait: *Cōcluſit Deus omnia in incredulitate*. Item: *Dedit illis Deus ſpiritū compūctionis, vt oculis nō videant, & auribus nō audiant*, & alia ſimilia: quæ quidē omnia nō vt Deo agente accipienda ſunt, ſed vt Deo permittente, ob liberam ſcilicet agendi facultatem,

Damaſcen. Ad Rom. 11. Iſa. 6.

Digitized by Google

tatem, quia ſine violentia bonum eſſe debet. Permiſſionem igitur Dei, vt actionem & operationem eius dicere, conſuetum eſt ſacræ Scripturæ. Hæc Damaſcenus: ſecundum quem, Deum indurâſſe cor Pharaonis, non aliud ſignificat, niſi Deum permiſiſſe, vt Pharao in ſua malitia, atq; impietate obduraretur. Idem tradit Gloſſa, Exodi 4. *Indurabo cor Pharaonis*, id eſt, indurari permittam. Idem traditur in libro, qui inſcribitur *de eſſentia Diuinitatis*, & fert nomen Auguſtini, & in Tomo 4. Operũ eius, continetur: Eſt profectò eruditũ opus, eruditique ſcriptoris: In eo ſunt hæc verba: Indurare dicitur Deus quorundam malorum corda, ſicut de Pharaone ſcriptum eſt, non quòd per potentiam ſuã dura faciat eor ũcorda, hoc enim impium eſt de Deo ſentire: ſed quia exigentibus eorum culpis, duritiã cordis, quam ipſi ſibi malè agendo nutriunt, non aufert: quaſi eos induret, quia, iuſto iudicio, indurari ſinit. *Sic ibi*. Ad eandem ſententiam interpretatus eſt B. Chryſoſtomus illud Pauli ad Romam. 1. *Tradidit illos Deus in reprobum ſenſum*, ita ſcribẽs: Quod hîc dicitur, *tradidit*, nihil eſt aliud, quàm *permiſit*. Quemadmodùm enim ſi dux aliquis exercitus, ingraueſcẽte bello, ſeſe ſubduceret, quid aliud quæſo faceret, niſi quòd milites hoſtibus traderet, non quòd ipſe illos in ſtragem impelleret, ſed quòd eos ſuo priuaret auxilio. Ad eundem ſanè modum & Deus eos, qui oblatum à ſe auxiliũ amplecti nolẽtes, priores reſilierunt, reliquit. *Sic ille*. Idem ſignificare videtur Caietanus ſuper caput 4. Exodi, ſcribens, quòd Deus indurat hominem non poſitiuè, ſed negatiuè, relinquendo eum ſibi ipſi. Nec ſolùm Scriptura dicere ſolet, Deum aliquid facere, pro eo, quod eſt permittere, ſed etiã dicit Deum præcipere aliquid pro eo, quod eſt permittere: quod vno exẽplo Scripturæ oſtendi poteſt. Libellum enim repudij, quem Iudæi dare iubebãtur vxoribus, quas repudiabant, Matthæus cap. 19. ait, fuiſſe illis permiſſum ob duritiam cordis eorum: Marcus autem cap. 10. ait, fuiſſe illis præcepto impoſitum.

Liber de eſſentia Diuinitatis ad ſcriptus B. Auguſt.

S. Chry.

Caietanus.

Præcipere pro Permittere, dicit interdum Scriptura. Deut. 24.

Verùm hæc ſententia & interpretatio, vt eſt veriſſima, ita non videtur omnem difficultatem quæſtionis exhaurire. Etenim plus habere videtur Deus erga induratos, quàm nudam permiſſionem: alioquin nihil differret inter indurationem, & alia quæuis peccata: quodlibet enim peccatum, quod quiuis hominũ facit, Deus fieri permittit. Celebris enim eſt, atque exploratæ veritatis ſententia illa B. Auguſtini in Enchiridio capit. 96. Non fit quidquam, ait, niſi Omnipotens fieri velit, vel ſinendo vt fiat, vel ipſe faciendo. Si igitur propterea Deus dicitur indurare hominem, quia tantùm permittit ipſum indurari: cur non ſimiliter Deus dicitur furari, quia permittit hominem furari? Aliquid igitur plus habet Deus in induratione, quàm in quibuſlibet aliis peccatis. Beatus certè Auguſtinus libro 5. contra Iulianum, cap. 3. nec paucis, nec inualidis Scripturæ teſtimoniis, & rationibus argumentatur, Deum ad excæcationem mentis, atque indurationem cordis concurrere non modò ſecundum permiſſionem, vel ſecundum patientiam, ſed etiam ſecundum potentiam, & actionem, non ſanè per quam immediatè fiat duritia ipſa cordis, ſed per quam multa fiant, à quibus peccator, vitio ſuo concipiat duritiam cordis, eamque nutriat & roboret. Sed iſta B. Auguſtini ſententia quemadmodùm ſit intelligenda, pluribus infrà docebimus.

24.

S. Auguſt.

QVARTA DISPVTATIO.

An dicatur Deus cauſa indurationis, non vt eſt peccatum, ſed prout eſt pœna peccati.

25. *Tertia expoſitio, Deum eſſe cauſam indurationis, non prout eſt peccatũ, ſed vt eſt pœna peccati.* *S. Auguſt.*

TERTIVS modus declarandi, qua ratione dicatur Deus indurationis hominum cauſa, eſt huiuſmodi. Excæcatio mentis, & induratio cordis, non modò peccatum eſt, ſed etiam pœna peccati, & cauſa peccati. Hoc diſertè B. Auguſtinus probat in lib. 5. contra Iulianum, cap. 3. cuius verba nos ſuprà memorauimus in prima Diſputatione, ad numerum marginalem 16. idque docet apertiſſimè S. Paulus ad Roman. 1. diſputans, propter crimen Idololatriæ ſcienter admiſſum, Deum tradidiſſe Gentes in fœdiſſima & probroſiſſima flagitia: tali pœna impietatem eorum condignè vindicans, ſic ſcribens: *Quia mutauerunt veritatem Dei in mendacium, & ſeruierunt creaturæ potiùs, quàm Creatori, qui eſt benedictus in ſecula: propterea tradidit eos Deus in paſſiones ignominiæ.* Et paulò pòſt: *Propterea ſicut non probauerunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, vt faciant ea, quæ non conueniunt, &c.* Idem Apoſtolus docet in ſecunda epiſtola ad Theſſalonicen. cap. 2. *Quia,* inquit, *charitatem veritatis non receperunt, vt ſalui fierent: ideò mittet illis Deus operationem erroris, vt credant mendacio: vt iudicentur omnes, qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati.* Ergò quia induratio cordis, & peccatum eſt, & præcedentium peccatorum pœna; Deus dicitur eſſe cauſa indurationis, non prout eſt peccatum: cùm enim ſit infinitè bonus, non poteſt eſſe cauſa peccati: ſed prout induratio eſt pœna peccati, quæ à Deo, iuſtiſſimo peccatorum vindice, iuſtè infligitur peccatori. Quod igitur eſt in induratione culpæ, id totum ab homine eſt, & non à Deo: quod autem eſt pœnæ, id referri ad Deum, eius auctorem oportet.

Iſidorus. Hæc interpretatio & opinio videtur placuiſſe Iſidoro. Is enim lib. 2. de ſummo Bono, cap. 19. ita ſcribit: Pœna peccati, peccatum admittitur, quando pro merito cuiuſque peccati; Deo deſerente, in aliud peccatum deterius itur, de quo amplius, qui admiſerit, ſordidetur. Præcedentia itaque peccata, ſequentium criminum ſunt cauſa, vt illa, quæ ſequuntur, ſint præcedentium pœna. Præcedentium verò peccatorum pœna, ipſa vocatur Induratio, veniens de diuina iuſtitia. Hinc eſt, quod ait Propheta: *Indurasti cor noſtrum, ne timeremus te.* *Iſaia 63* Neque enim qui iuſti ſunt, à Deo impelluntur, vt mali fiant: ſed dum mali iam ſunt, indurantur, vt deteriores exiſtant, ſicut dixit Apoſtolus: *2. ad Theſſalon. 2.* *Quoniam veritatẽ Dei non receperunt vt ſalui fierent, miſit illis Deus ſpiritum erroris.* Facit ergò Deus quoſdam peccatores: ſed in quibus talia iam peccata præceſſerunt, vt iuſto iudicio eius, mereantur in deterius ire. *Hæc Iſidorus.* Cenſet itaque Iſidorus, indurationem, vt eſt antecedentium peccatorum pœna, venire à diuina iuſtitia.

26. *Canus.* Melchior Canus, magno vir ingenio, limatóque iudicio, in libro 2. de locis Theologicis, cap. 4. in reſponſione ad ſeptimum argumentum, hanc ipſam opinionem, atque interpretationem aſſignat Caietano, citans duas eius ſententias

ex

Digitized by Google

ex Commentariis eius in librum 2. Regum, huic ſuffragantes opinioni. Ac primò quidem Caietanus exponens illa verba, quæ ſunt in c. 12. eius libri: *Ecce ego ſuſcito ſuper te malum de domo tua*, ita ſcribit. Verificatum eſt hoc, cùm Abſalon fecit ſe regem. Et eſt ſermo non de malo culpæ, ſed de malo pœnæ: Deus enim non eſt auctor peccati, vt ſic, ſed quatenùs eſt pœna ipſius peccantis, vel alterius. Idem ſuper caput 16. eiuſdem libri, exponens illa verba: *Dominus præcepit ei, vt malediceret Dauidi*. Agnoſcit, inquit Caietanus, & fatetur Dauid, maledictionem illam Semei, quatenùs pœnalem ſibi, procedere à Deo, propter peccata ſua: & ideò dixit, Deum præcepiſſe Semei, vt malediceret ſibi. Præceperat quidem Deus non verbo, ſed facto, efficiendo per Semei maledictionem illam, non quatenùs erat peccatum, ſed quatenùs erat pœna ipſius Dauidis. Quemadmodùm ſuperiùs per os Nathan Prophetæ dixerat Deus Dauidi: *Suſcitabo ſuper te malum de domo tua*: non quatenùs erat malum culpæ, ſed pœnæ. *Hactenus ex Caietano*. Neque verò hæc ipſa opinio diſplicuiſſe videtur Ianſenio: vt qui, ſuper caput 15. Eccleſiaſtici hæc verba reliquit ſcripta: Excæcatio, & induratio, & alia ſimilia, in Scripturis non tribuuntur Deo, niſi tanquàm per illa vindicanti & punienti peccata præcedentia, vt illa Deo non tribuantur quatenùs peccata ſunt, ſed quatenùs ſunt pœna peccati. *Sic ille*.

Caietanus.

Ianſenius.

27. Sed hanc expoſitionem trifariàm poſſet quiſpiam refellere. Primùm enim, ſi propterea Deus dicitur cauſa indurationis, quia eſt pœna peccati, ergò ſimiliter diceretur cauſa omnium peccatorum præter primum: poſteriora enim peccata, præſertim grauiora & fœdiora, pœnæ ſunt antecedentium peccatorum. At enim diuina Scriptura non ſolet Deum appellare cauſam quorumlibet peccatorum, ſed præcipuè inſignium quorundam & horribilium, cuiuſmodi eſt excæcatio mentis, & induratio cordis, atque horum ſimilia. Non igitur propterea Deus vocatur in Scriptura cauſa indurationis, quòd induratio ſit pœna peccati. Deinde, quòd induratio eſt grauiſſimum & horrendum peccatum, eo ipſo maxima eſt pœna peccatorum præcedentium, quippè quæ talia & tanta fuerunt, vt meruerint hominem deſeri à Deo, vt in execrandum indurationis peccatum præcipitaretur: non enim induratio eſt pœna corporalis, ſed ſpiritualis. Si igitur Deus eſſet cauſa indurationis, vt eſt pœna peccati, ſimul etiàm cauſa eius eſſet, prout illa eſt peccatum. Ergò vel iſti auctores putant Deum iſtius peccati eſſe cauſam effectiuè ac poſitiuè, at oſtenſum eſt, ſic eum fore cauſam peccati, vt peccatum eſt: vel tantùm eſſe cauſam volunt permiſſiuè, aut priuatiuè, ſed id etiam dici poteſt de induratione, vt eſt peccatum, non ſolùm vt pœna peccati. Ad hæc, pœna, ſi propriè loquamur, eſt voluntaria & volita inferenti pœnam: contra verò, eſt inuoluntaria & acerba patienti pœnam: Cùm igitur induratio, vt eſt pœna peccati, ſit peccatum, ſi propriè auctor eius eſſet Deus, peccatum eſſet ei volitum, quod eſt impium dicere. Et item, ſi induratio eſſet propriè pœna, eſſet vtique inuoluntaria, & exoſa peccatori: at induratio Pharaonis erat ei voluntaria, non autem acerba.

Trifaria confutatio ſuperioris ſententiæ.

28. Nec ego putauerim Iſidorum ſenſiſſe, quod ſuprà ei adſcriptum eſt. Si enim obſeruatè penſitentur eius verba, reperietur Iſidorus facere Deum cauſam indurationis non poſitiuam, ſed priuatiuam, nec tanquàm efficientem, ſed vt deſerentem. Hoc enim indicant illa eius verba: *Tunc peccatum eſt pœna peccati, quando pro merito præcedentis peccati, Deo deſerente, in aliud peccatum deterius itur, de quo ampliùs, qui admiſerit, ſordidetur.* Ac ne ipſum quidem Caietanum, tanto virum ingenio, tantaque Theologicæ doctrinæ ſcientia, in animum meum inducere poſſum, vt credam fuiſſe in ea ſententia, quã ei Catharinus affingit. Sciat itaque Lector, eſſe quaſdam operationes, ab homine agente tranſeuntes in alium hominem patientẽ, quæ reſpectu agentis, & vt ſunt eius actiones, ſunt peccata; reſpectu autem patientis, & vt ſunt

Exponuntur ſuprà dicti auctores.

vt ſunt paſſiones eius, habent tantummodò malum pœnæ corporalis, & poſſunt eſſe moraliter bonæ: Exempli cauſa, calamitas, qua Diabolus percuſſit beatum Iob, tam in eius corpore, quàm in bonis externis, & in liberis, vt fuit actio Diaboli, procul dubiò peccatum fuit, neque ita fuit, à Deo: ſed vt fuit paſſio beati Iob, & pœna corporalis ejus, & bona fuit moraliter, maximeque meritoria, & à Deo intenta & volita. Ergo in huiuſmodi operationibus, quæ reſpectu diuerſorum habent & malum culpæ, & malum pœnæ corporalis, locum habet diſtin-

2. Reg. 11. ctio illa Caietani, quòd Deus non ſit auctor illarum ratione culpæ, ſed ratione pœnæ. Talis quippè fuit Abſalonis rebellio aduerſus Dauidem, & Semei maledictio aduerſus eundem, de quibus loquitur Caietanus in locis ſuprà citatis. Nam rebellio Abſalonis, vt erat actio eius, ſine dubio peccatum fuit, nec fuit à Deo, ſed vt erat paſſio & pœna Dauidis, intenta & volita fuit à Deo, qui voluit iuſtè talia pati Dauidem, propter adulterium Bethſabeæ & cædem Vriæ. Idem quoq; dicendum eſt de maledictione Semei. At verò in excæcatione mentis, & induratione cordis, quæ etiã vt dicuntur pœnæ, grauiſſima ſunt peccata, locũ non habet illa diſtinctio Caietani, nec ipſe loquitur de iſtiuſmodi rebus. De Ianſenio autem, qui putabatur ſecutus ſuptadictam expoſitionem, idem equidem dixerim, atque ſuprà dictum eſt de Iſidoro.

QVINTA DISPVTATIO.

An propterea dicatur Deus indurare hominem, quòd is patientia Dei diſſimulantis peccata, & diu punire differentis, fiat in dies peior.

29. *Quarta expoſitio, quod longanimitas Dei peccatorum diu tolerantis, eſt occaſio, vnde is induretur in peccatis.*

QVARTAM viam & rationem interpretandi, quemadmodùm dicatur Deus indurare hominem, multi veterum & apprimè nobilium ſcriptorum inſtiterunt: ea verò ita ſe habet. Deus indurare dicitur cor hominis, quòd nimia patientia, & longanimitate ſua, quaſi diſſimulans peccata eius, nec eum puniens, vt meretur, diuque expectans ad pœnitentiam, facit quodammodò, vt inde peccator peior euadat, & vehementiùs obduretur in malo. Huius indurationis cauſa dicitur Deus, non quidem propriè, ſed figuratè: ſicut pater nimium indulgens filio, nec ſcelera eius vindicans, vnde is deterior euadit, dicitur ipſe filium perdidiſſe: ſic enim vulgò diceretur ei: Tu furem, tu ſicarium, tu ſcortatorem feciſti filium tuum: ſimile quiddam dicitur in Deum reſpectu peccatoris indurati. Et hanc quidem expoſitionem accepere Patres à B. Paulo in cap. 2. epiſtolæ ad Romanos, ita ſcribente: *An diuitias bonitatis Dei, &*

S. Paulus *patientiæ, & longanimitatis contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei, ad pœnitentiam te adducit? ſecundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor, theſaurizas tibi*

Locus Eccleſiaſtæ, cap. 8. *iram in die iræ, & iuſti iudicij Dei?* His verbis apertè docet Paulus, propter nimiam Dei longanimitatem, multos fieri corde duros, & impœnitentes, & cõfidentiores ad peccandum. Hoc ipſum docuit Salomon Eccleſiaſtæ 8. *Quia*, inquit, *non profertur*

fertur citò contra malos ſententia, abſque timore vllo filij hominum perpetrant mala. Attamen peccator ex eo, quod centies facit malum, & per patientiam ſuſtentatur: ego cognoui quod erit bonum timentibus Deum, qui verentur faciem eius: quaſi diceret: Licet reprobi, Dei patientia & longanimitate improbè abutantur ad perſeuerandum, & proficiendum in malo: electi tamen, incredibilem inde ſibi percipiunt vtilitatem. Iob 24.
Iob quoque, id, quod ſuprà diximus, verbis illis indicauit: *Dedit ei Deus locum pœnitentiæ, & ille abutitur eo in ſuperbiam.*

Hanc porrò viam exponendi, qua ratione Deus indurare dicatur cor hominis, 30.
ſecuti ſunt Origenes, S. Baſilius, S. Hieronymus, Theodoretus, B. Auguſtinus, & quidam alij. Origenes lib. 3. Periarchon, in percelebri capite & diſputatione illa de libertate arbitrij, redarguit quoſdam, eo argumentantes, hominem non voluntate ſua peccare, ſed neceſſitate quadam à Deo impelli ad peccandum, quòd Scriptura ſæpiùs dicat, Deum induraſſe cor Pharaonis. At enim (*ait Origenes*) Scriptu- Origenes.
ra perſpicuè oſtendit, Pharaonem voluntate ſua eſſe induratum: & quia ita ipſe voluit, & meruit, tot tantiſque plagis percuſſum eſſe à Deo. Sic enim ei dixit Deus: *Quoniam tu non vis dimittere populum meum: Ecce ego percutiam omnia primogenita Ægypti.* In quibus verbis prudenter Origenes ponderat illud: *Quoniam tu non vis.* Vnde concludit Origenes, non aliter Deum indurare corda hominum, niſi patienter eos tolerando, nec ſtatim peccata eorum puniẽdo: vt hæc locutio: *Deus indurat cor hominis*: non ſit propria, ſed figurata: talis nimirum, qualis vteretur dominus aliquis, qui quò indulgentior, & benignior fuiſſet erga ſeruũ ſuum, hoc ille inſolentior, atque improbior factus eſſet: diceret enim ei: Serue nequã, ego te talem feci, ego te perdidi: nimia mea patientia & indulgentia, tuæ inſolentiæ cauſa fui. *Sic Origenes.* Similia ſunt, quæ ſuper eâdẽ re diſputat S. Baſilius in illa nobili oratione, S.Baſilius.
qua probat, Deum nõ eſſe malorũ auctorẽ. Obſtinauit Pharaonem Deus, *ait S. Baſilius*, vt cùm per longã eius patientiam, & supplicij procraſtinationem, illius flagitia augeſcerent, ac tandem ad vltimum terminũ excreuiſſent, illuſtrius fieret diuinũ, quo periturus eſſet, iudiciũ. Itaque cùm à minoribus progreſſus flagellis Deus, maioribus deinceps atque maioribus plectere eũ pergeret, neque molliret tamen obſtinatum: comperit, patientiæ ac lenitatis ſuæ illum eſſe contemptorem, ipſoque vſu aduerſus plagas occalluiſſe. Et tamen ne ſic quidem illum morte mulctauit, donec ſe ipſe ſubmergeret: cùm auſus eſſet præ ſuperbia, eâdẽ, qua iuſti, via inſiſtere, ratus, vt Dei populo, ſic etiam ſibi peruium fore mare Rubrum. *Hæc ferè Baſilius.*

Ad eundem quoque modum B. Hieronymus interpretatur, indurari cor hominis à Deo: in Epiſtola enim 150. quam ſcripſit ad Hedibiã, in reſponſione ad quæſt. 31. S.Hieronym.
10. ſic ait: Si patientia Dei indurauit Pharaonem, & multo tempore pœnas diſtulit Iſraëlis, vt iuſtiùs condemnaret, quos tanto tempore ſuſtinuerat: nõ Dei accuſanda eſt patientia: ſed eorũ duritia, qui bonitate Dei in ſuam perditionem abuſi ſunt. Alioqui vnus eſt ſolis calor, & ſecundum naturas ſubiacẽtes, alia liquefacit, & alia indurat, aliáque ſoluit, & alia conſtringit. Liquatur enim cera, & induratur lutum, nec tamen caloris diuerſa eſt natura. Sic bonitas & clementia Dei, vaſa iræ, quæ aptata ſunt in interitum, indurat: vaſa autem miſericordiæ, præparata in gloriam, ſaluat. *Hæc fermè S. Hieronymus.* Quorum adeò ſimilia tradit Theodoretus, vt ea Ad Rom 9.
videatur ex Hieronymo mutuatus: Sic enim ſcribit in quæſt. 12. in Exodum: Deo Theodoret.
perfacile erat, poſt primam contumaciam, Pharaonẽ exitio tradere: ſed vtens Deus inenarrabili longanimitate, moderatas illi caſtigationes inflixit: hæ verò, renitens cor eius reddiderunt, atque obdurarunt. Exiſtimans enim Pharao, Deum non poſſe grauioribus ſe affligere ſuppliciis, mediocria flagella contempſit. Et paulò infra ſubdit: Aduertendum eſt, quòd ſol vi caloris ſui ceram quidem liquefacit, lu-

tum verò exſiccat: & illam quidem emollit, hoc autem indurat. Quemadmodùm ergò ſol, vna & eadem virtute, contraria operatur: Sic ex longanimitate Dei nonnulli capiunt vtilitatem, alij verò damnum: & illi emolliuntur, iſti verò indu-
Ioan 9 rantur. Quod etiam Dominus declarauit in Euangelio dicens: *In iudicium ego veni in hũc mundum, vt qui non vidẽt, videant: & qui vident, cæci fiant.* Cuius eſt ſi-
Lucæ 2. mile, quod ſanctus dixit Simeon: *Ecce poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſraël.* Ita Theodoretus.

32. B. Auguſt. Exodi 10. Hanc ipſam expoſitionem ſecutus eſt B. Auguſtinus in quæſt. 36. in Exod. ita ſcribens: Dixit Dominus Moſi: *Ego indurraui cor Pharaonis & ſeruorum eius, vt ordine ſuperueniant ſigna mea hæc ſuper eos*: tanquàm opus habeat Deus cuiuſquã malitia: ſed ſic intelligendum eſt, ac ſi diceret: Ego patiens fui ſuper eum & ſeruos eius. Quia patiẽtia Dei obſtinatior fiebat malus eius animus, ideò pro eo quod eſt, (*patiens fui cum eo*) dicitur (*grauaui cor eius.*) ſic ibi Auguſtinus. Sed idem luculentiſſimam ſuper hac re diſputationem fecit in ſermone 88. de tempore: quam ego ratus lectori gratiſſimam fore, huc ex eo loco totidem fermè verbis tranſpoſui. Ita verò ſe habet diſputatio Auguſtini. Quoties audimus, fratres chariſſimi, legi, cor Pharaonis induratum eſſe à Deo, non ſolùm laicis, ſed etiam clericis ſolet ſcrupulus generari. Dicunt enim aliqui inter ſe: Cur iniquitas illa imputatur Pharaoni, cùm Dominus cor eius indurаſſe referatur? De hac quoque re immundiſſimi Manichæi ſacrilego furore Scripturam veteris Teſtamenti reprehendere ſolent. Rogo itaque vos, fratres chariſſimi, vt diligenter attendatis: nam breuiter volumus oſtendere, qualiter obdurationem illam debeatis accipere. Ac primò quidem firmiter credendũ eſt, quòd nunquam Deus hominem deſerit, niſi priùs ab eo deſeratur: quinetiam diù expectat peccatorem, vt conuertatur, & viuat. Cùm verò in peccatis ſuis permanet, ex multitudine peccatorum naſcitur deſperatio: ex deſperatione autem obduratio generatur. Primùm enim, homines deſpiciunt peccata ſua, quæ parua videntur: creſcẽtibus minutis peccatis, adduntur etiã crimina, & cumulum faciunt & demergunt. Quod vbi factũ eſt, impletur quod ſcriptũ eſt: *Peccator*
Prouer. 18. *cùm venerit in profundũ malorũ contemnit.* Obduratio itaque, nõ Dei potẽtia cõpellente efficitur, ſed Dei remiſſione, vel indulgẽtia generatur; & ita Pharaonẽ nõ diuina potentia, ſed diuina patientia, credenda eſt obduraſſe. Quoties igitur Dominus dixit: *Ego indurabo cor Pharaonis*, non aliud intelligi voluit, niſi ego ſuſpendam plagas meas, & flagella, vnde eum per indulgentiam meam obdurari permittam. Sed fortè aliquis dicat: Cur Deus parcendo illi, fecit eum indurari: & cur ab eo flagella ſua remouit? His ego ſecurus reſpondeo, proptereà id eſſe factum, quia Pharao pro ingenti cumulo peccatorum ſuorum, non tanquàm filius ad emendationem meruit corripi: ſed tãquàm hoſtis, permiſſus eſt indurari. De illis autem, quos
Loco Prouerb. 3. indurari miſericordia Dei non permittit, ſcriptum eſt: *Flagellat Deus omnem filium,*
quem recipit. Et alio loco: *Ego quos amo, corrigo, & caſtigo.* Et alibi: *Quem diligit, Do-*
Hebr. 12. *minus corripit.* Nemo ergò cum Paganis, aut Manichæis, Dei iuſtitiam reprehende-
Apoc. 3. Prouerb. 3. re, aut culpare præſumat: ſed certiſſimè credat, quòd Pharaonem non Dei violentia, ſed propria impietas, & indomabilis contra præcepta Dei ſuperbia, toties fecerit obdurari. Quid eſt autem, quod dixit: *Ego indurabo cor eius*? niſi, cùm abfuerit ei gratia mea, obduret illũ nequitia ſua? Et vt hoc euidẽtiùs poſſit agnoſci, aliquã ſimilitudinem de rebus viſibilibus charitati veſtræ proponemus. Aqua nimio frigore conſtringitur: ſed calore ſolis ſuperueniente reſoluitur, & diſcedente eodem ſole, iterùm obduratur: Similiter peccatorum frigore refrigeſcit charitas hominum, & velut glacies obduratur: cùmque iterùm eis calor diuinæ miſericordiæ ſu-
Pſalm. 18. peruenerit, reſoluuntur. Ille, inquã, calor, de quo ſcriptũ eſt: *Non eſt, qui ſe abſcõdat à*

ca'ore eius.Cur autem Deus noſter non ita miſericorditer flagellat, vt nullum contrà ſe obdurari permittat? Aut illorum iniquitati,qui obdurari merentur,adſcribẽdum eſt;aut ad inſcrutabilia Dei iudicia referendum,quæ plerumque ſunt occulta, nunquàm tamen iniuſta. Nobis ſufficiat piè,& humiliter credere illud, quod dixit Apoſtolus.*Numquid iniquitas eſt apud Deum?abſit.*Et quod proditum eſt in Cantico Moſis:*Deus fidelis,& abſque vlla iniquitate.*Hoc igitur de Pharaone ſine dubitatione credamus,quòd eum non tam Dei potentia, quàm Dei patientia fecerit obdurari.Quam rem etiam circa vernaculos noſtros exercere conſueuimus, quos nimis delicate, aut ſatis remiſsè nutrimus, vel quibus frequenter peccantibus indulgemus. Cùm enim ipſa indulgentia & remiſſione peiores redduntur , ſolemus exprobrantes illis dicere:Ego te talem feci,ego tibi parcẽdo,proteruiam tuam,&negligentiam nutriui.Hoc autem non dicimus, quòd illi noſtra voluntate in tantam fuerint ſuperbiam deuoluti:ſed quòd abuſi bonitate & indulgentia noſtra, fuerint obdurati. Idem profectò factum eſt in Pharaone: quia dum ab illo pro ineffabili bonitate ſua Deus plagas ſuſpendit,ille obdurato corde,contra Deum ſe ſuperbus erexit. Atque hæc eſt diſerta,& docta B. Auguſtini diſputatio , paucis verbis comprehenſa,ſuper ea quæſtione,in cuius nunc tractatu verſamur. Rom. 9. Deuter. 32

33. Cæterùm quærat fortaſſe quiſpiam,cur Deus tanta vtatur patientia,& benignitate erga peccatores, quos ea ſcit ad grauiùs & perſeuerantiùs peccandum abuſuros.Sed id profectò ſapienter,vt omnia,atque vtiliter facit Deus. Primò quidem, vt ita noteſcat magis bonitas Dei,& miſericordia , vt dixit quidam Prophetarum, præſtabilis ſuper malitia noſtra : contra verò indidem manifeſtum fiat , quanta ſit hominum malitia , tanta Dei bonitate in ſuam ipſorum perniciem , exitiumque abutentium. Deinde,vt tanto iuſtior appareat iſtiuſmodi hominum vindicta, cùm eos Deus puniet. Lẽto enim gradu(*vt dixit ille*)diuina procedit ira,tarditatẽq; ſupplicij,pœnæ grauitate compenſat.Adhęc,diuturna improborum hominum aduerſus Deum peruicacia,occaſionem præbet edendi multa prodigia, vt circa Pharaònem accidit,quibus Dei omnipotentia, mirandum in modum apud multos inclareſcit,atque illuſtratur.His accedit, quòd ea re Deus exemplum hominibus dat, vt ſimiliter ipſi faciant,patienter & longanimiter tolerando inimicos ſuos,& qui ſuis contra eos beneficiis abutuntur. Adiice , quod talis *Dei* patientia & bonitas , & ſi quibuſdam non prodeſt,aliis tamẽ prodeſt plurimùm,qui licet indurati eſſent, per *Dei* tamen miſericordiam molliti ſunt,& ad lucem veritatis & gratię reducti ſunt. Non profuit Pharaoni tanta *Dei* patientia:ſed profuit multis Ægyptiorum, qui ad verum *Dei* cultum ea re perducti ſunt , & abeuntes ex Ægypto Hebræos ſecuti ſunt. Non profuit Pharaoni : profuit tamen vehementer regi Nabuchodonoſor; qui(*vt diſputat Auguſt.in li.de Predeſt. & Gratia,cap.15.*)poſt innumeras impietates flagellatus, pœnitentiam meruit fructuoſam : contrà verò flagellis ipſis durior factus eſt Pharao,& periit.Ambo erant homines; ambo reges; ambo impij ; ambo populum Dei captiuum tenebant;ambo flagellis,clementer à Deo ſunt admoniti. Quid ergò eorum fines , exituſque fecit tam diuerſos? Nempe,quod vnus eorum manum Dei ſentiens,recordatione propriæ iniquitatis ingemuit , & reſipuit ; Alter , libero contra Dei bonitatem pugnans arbitrio , in ſuis permanſit peccatis,& periit. Poſtremò , tanta Dei patientia & longanimitas , licet reprobis non proſit, prodeſt tamen Prædeſtinatis & Electis ; qui tantæ bonitatis Dei contemplatione, admirationeque , ad veri *Dei* agnitionem , & cultum , timoremque maiorem in modum incitantur & adducuntur .Audi ſuper hac re egregiam beati Pauli ſententiam:*Fidelis,inquit,ſermo & omni acceptione dignus:quia Chriſtus Ieſus venit in hunc mundum peccatores ſaluos facere:quorum primus ego ſum : ſed Dei miſericordiam con-*

Cur Deus longanimis ſit erga peccatores, longanimitate ipſius abuſuros.

Ioelis 2.

Valerius Maxim. lib. 1.

Comparatio Pharaonis cum Nabuchodonoſor. S. Auguſt.

ſecutus ſum, vt in me primo oſtenderet Chriſtus Ieſus omnem patientiam, ad informatio- 1 Timot. 1. *nem eorum, qui credituri ſunt illi, in vitam æternam.* Et hæc quidem diſputata ſint ſuper quarta via, & ratione, quemadmodùm *Deus* dicatur indurare cor hominis, per nimiam videlicet patientiam & longanimitatem ſuam. Quam ego interpretationem, vt veriſſimam & ſanctiſſimam eſſe non inficior: ſic exiſtimo plus aliquid ex parte *Dei*, quàm ſolam longanimitatem, concurrere ad effectum indurationis hominum: id verò, quid, & quale, quantúmue ſit, infrà, ſuo loco, exponetur.

Auctoris iudicium de ſupradicta quarta expoſitione.

SEXTA DISPVTATIO.

An eo dicatur Deus indurare hominem, quòd non dat ei gratiam, ſine qua ille molliri & inflecti ad bonum non poteſt?

34. *Quinta Expoſitio: Indurat Deus peccatorẽ, quia non dat ei gratiam, qua molliatur. Ariſtotel.*

HÆc eſt quinta Expoſitio, ſecundum quam, *Deus* indurare cor hominis dicitur, quia, ſic, exigentibus eius peccatis, deſerit eum, & ſpoliat gratia ſua, auxiliiſque multis, quibus ille priuatus, non poteſt reſipiſcere, nec molliri, nec inflecti ad bonum: ſed magis, magiſque obfirmatur, & confirmatur in malo. Quemadmodùm gubernator nauis, deſerens eam: Si exorta tempeſtate ſubmergatur, dicitur cauſa ſubmerſionis eius: vt docet Ariſtoteles in 2. Phyſicorum textu 30. Et qui demolitur columnam, ſuper quam ingens quoddam ſaxum tenebatur ne caderet, dicitur fuiſſe caſus illius ſaxi cauſa. Et item dicitur hominem occidere, non ſolùm qui gladio eum interimit, ſed etiam qui ei aufert vel non dat alimenta, ſine quibus viuere non poteſt. Similiter etiam quia *Deus* peccatori non dat gratiam, ſine qua ille non poteſt habere cor molle, ac flexibile ad bonum, nec rectã viam ingredi ſalutis, idcircò dicitur *Deus* in Scriptura indurare illum, & ducere in errorẽ. Hoc porrò facit *Deus* in pœnam plurimorum, atque grauiſſimorum criminũ antecedentium, quibus peccator, plus ſatis meruit diuinis auxiliis, ſpoliari ac priuari: ob idque huiuſmodi peccatores in Scriptura dicuntur deſpecti, derelicti, repulſi & proiecti à *Deo*.

35. *Chryſoſt.* Hanc expoſitionem multi, iidémque doctiſſimi, ac ſanctiſſimi Patres vehemẽter approbarunt, Chryſoſtomus, Auguſtinus, Gregorius, Iſidorus, & S. Thomas: quorum viſtigiis Lyranus & Thoſtatus, aliíque inſtiterunt. Chryſoſtomus homil. 67. in Euangelium Ioannis ita ſcribit: Dicitur *Deus* in Scriptura quoſdam induraſſe, & alios tradidiſſe in reprobum ſenſum, nõ quòd hæc à *Deo* fiant, quippè cùm à propria hominis malitia proueniant: ſed quia, Deo iuſtè homines deſerente, hæc illis contingant. Cùm enim deſerimur à *Deo*, tradimur diabolo: in cuius poteſtatẽ redacti, innumeris malis afficimur. Quod autem Deus non derelinquat nos, niſi fuerit à nobis derelictus, apertè oſtendit Iſaias, cap. 59. dicens: *Peccata veſtra diuiſerunt inter vos, & Deum veſtrum.* Et in Pſal. 72. ſcriptum eſt: *Qui elongant ſe à te, peribunt: perdidiſti omnes, qui fornicantur abs te.* Et de Hieruſalem dixit Dominus in Euan

Euangelio: *Quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pul-*
los ſuos ſub alas,& noluiſti? Et in Apocalyp. *Ego ſto ad oſtium, & pulſo: ſi quis audie-* Apocal. 3.
rit vocem meam,& aperuerit mihi ianuam: intrabo ad illum,& cœnabo cum illo,& ipſe 1.Timoth.
mecum. Et Paulus: *Deus vult omnes homines ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis* 2.
venire. Et apud Ezechielem: *Nolo mortem peccatoris, ſed vt magis conuertatur & vi-* Ezech. 18.
uat. Ac demum per Oſeam dixit Dominus: *Perditio tua ex te Iſrael: tantummodò ex* & 33.
me auxilium tuum. Hæc B.Chryſoſtomus. Oſeæ 13.

S Auguſtinus idem ſcribit & tradit in Epiſtola 105. quam ſcripſit ad Sixtum: 36.
Non, inquit, obdurat Deus impertiendo malitiam, ſed non impertiendo gratiam: S. Auguſt.
quibus autem non impertitur, nec digni ſunt illi, nec merentur: quin potiùs vt non epiſt. 105.
impertiatur Deus gratiam ſuam, hoc digni ſunt illi, & hoc merentur. Et in libro
de Prædeſtinatione & Gratia, cap. 4. ad hunc modum ſcribit Auguſtinus: Quod Roman. 9.
dixit Apoſtolus: *Cuius vult miſeretur, & quem vult, indurat*. In eo, quantùm ad
miſerationem Dei, nihil eſt difficultatis: quantùm verò ad indurationem, ibi pau-
lulum humanæ mentis intentio, verbi nouitate confunditur. Sed non ita intel-
gendum eſt illud, quaſi Deus in homine ipſam, quæ non eſſet, duritiam cordis
operetur. Quid enim aliud eſt cordis duritia, quàm Dei obuiare mandatis? Nam Act. 7.
B. Stephanus Iudæis dixit: *Dura ceruice, & incircumciſi corde, & auribus, vos ſem-*
per Spiritui ſancto reſtitiſtis. Indurare autem dicitur Deus eũ, quẽ mollire noluerit:
& excæcare dicitur eũ, quẽ illuminare noluerit: & repellere dicitur eũ, quẽ vocare
noluerit. Quos enim prędeſtinauit, illos & vocauit: & quos vocauit, illos iuſtificauit. Roman. 8.
Ipſe enim dedit nobis vt ſimus: & ipſe dedit vt boni eſſe poſſim⁹ *Hæc B. Auguſt.*

Ad eandem ſententiam pertinent, quæ ſcribit B. Gregorius: Is enim lib. 31. Mo- 37.
ralium, cap. 11. tractans illa verba Iob: *Priuauit eum Deus ſapientia, nec dedit illi* S.Gregor.
intelligentiam: quamuis, inquit aliud ſit priuare, aliud non dare: hoc tamen repe-
tiit, ſubdendo, *Non dedit*, quòd præmiſit, *Priuauit*, ac ſi diceret, quòd dixit, *Pri-*
uauit, non iniuſtè ſapientiam abſtulit, ſed iuſtè non dedit. Vnde & Pharaonis cor
Dominus induraſſe dicitur: non quòd ipſe duritiam contulit, ſed quòd exigenti-
bus eius meritis, nulla illud deſuper infuſi timoris ſenſibilitate molliuit. Verùm
idem ſuper hac ipſa re copioſiùs diſſeruit in lib. 11. Moral. cap. 8. Explanans enim
verba illa Iob capitis 12. *Si deſtruxerit, nemo eſt, qui ædificet: ſi incluſerit hominem,*
nullus eſt qui aperiat, hunc in modum ſcribit: Omnipotens Deus humanum cor
deſtruit, cùm relinquit: ædificat, dum replet. Neq; enim humanam mentem de-
bellando deſtruit, ſed recedendo: quia ad perditionem ſuam, ſufficit ipſa ſibi di-
miſſa: Vnde plerúmque fit, vt cùm audientis cor, exigentibus culpis omnipoten-
tis Dei gratia non repletur, incaſſum exterius à prædicatore moneatur: quia mutũ
eſt cor omne, quod loquitur, ſi ille interiùs in corde non clamet, qui aſpirat ver-
ba, quæ audiuntur. Vnde Propheta dixit: *Niſi Dominus ædificauerit domum, in-* Pſal. 126.
vanum laborant, qui ædificant eam. Et Salomon ait: *Conſidera opera Dei, quod nemo* Eccleſi. 7.
poſſit corrigere, quẽ ille deſpexerit. Hinc eſt quòd Cain & diuina voce admoneri po- Geneſ. 4.
tuit, & mutari tamen non potuit: quia exigente culpa malitiæ, iam intùs cor eius
Deus reliquerat, cui foris, ad teſtimonium, verba faciebat. Benè autem ſubditur:
Si incluſerit hominẽ, nullus eſt, qui aperiat: quia omnis homo per id, quod malè agit,
quid ſibi aliud, quàm conſcientiæ ſuæ carcerẽ facit? vt hunc animi reatus premat,
etiáſi nemo exteriùs accuſet. Qui cùm, iudicãte Deo, in malitiæ ſuæ cæcitate relin-
quitur, quaſi intra ſemetipsũ clauditur, ne euadẽdi locũ inueniat, quẽ inuenire mi-
nimè meretur: Nam ſæpè nõnulli è prauis actibus exire cupiunt, ſed quia eorundẽ
actuũ pondere premuntur, in malæ cõſuetudinis carcere incluſi, à ſemetipſis exire
nõ poſſunt. Et quidam culpas proprias punire cupientes, hoc, quod rectè ſe agere

exiſtimant, in grauiorem culpam vertunt: ſitque modo miſerabili, vt quod exitum
Math. 17. putant, hoc incluſionem inueniant. Sic nimirum Iudas cùm ſibi mortem contra peccatum intulit, ad æternæ mortis ſupplicia peruenit: & peiùs de peccato pœnituit, quàm peccauit. Dicatur ergo: *Si incluſerit hominem, nullus eſt, qui aperiat*: quia ſicut nemo obſiſtit largitati vocantis Dei, ita nullus obuiat iuſtitiæ relinquentis. Includere itaque Dei, eſt clauſis non aperire. Vnde ad Moſen de Pharaone dixit Deus: *Ego obdurabo cor eius*. Obdurare quippè Deus per iuſtitiam dicitur, quando cor reprobum, per gratiam non emollit. Recludit igitur Deus hominem, quem in ſuorum operum tenebris relinquit. *Hactenus ex B. Gregorio*: Eiuſdemque ſententiæ
Iſidorus. ſubſcriptor & approbator eſt Iſidorus in libro 2. de ſummo Bono, in capite 19. cuius inde verba citauimus ſuprà in diſputatione quarta ad numerum marginalem 25. tum in capite 15. ex quo verba eius commemorabimus in ea, quæ proximè ſequitur diſputatione.

38. Horum Patrum expoſitionem & ſententiam ſecutus B. Thomas, luculentè ſu-
S. Thomas. per ea re diſputans in prima ſecundæ quæſt. 79. art. 3. Quemadmodùm Deus cor hominis indurare dicatur, his verbis docet: Excæcatio & obduratio duo importāt, quorum vnum eſt motus animi humani inhærentis malo, & auerſi à diuino lumine: & quantùm ad hoc, Deus non eſt cauſa excæcationis & indurationis, ſicut nec eſt cauſa peccati: Alterum eſt, ſubtractio diuinæ gratiæ, ex qua ſequitur, quòd mens non illuminetur diuinitùs ad rectè videndum, & cor non emolliatur ad rectè viuendum: & quantùm ad hoc, Deus eſt cauſa excæcationis & obdurationis. Sed cōſiderandum eſt, quòd Deus eſt cauſa vniuerſalis illuminationis animarum, ſecun-
Ioann. 1. dum illud Ioannis: *Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*. Sicut ſol eſt vniuerſalis cauſa illuminationis corporum; aliter tamen & aliter. Nam ſol illuminat per neceſſitatem naturæ, Deus autem voluntariè per ordinem ſuæ ſapientiæ. Sol itaque licèt, quantùm eſt de ſe, omnia corpora illuminet, ſi quod tamen impedimentum inuenerit in aliquo corpore, relinquit illud tenebroſum, vt patet de domo, cuius feneſtræ ſunt clauſæ. Veruntamen iſtius obſcurationis, nullo modo cauſa eſt ſol: non enim ſuo iudicio & voluntate agit, vt lumē interiùs non immittat: ſed cauſa eius eſt ſolùm ille, qui clauſit feneſtras. Deus autem proprio iudicio & voluntate ſua, lumen gratiæ non immittit illis, in quibus obſtaculum inuenit. Vnde cauſa ſubtractionis gratiæ, eſt non ſolùm ille, qui ponit obſtaculum gratiæ, ſed etiam Deus, qui ſuo iudicio gratiam non apponit. Et per hunc modum Deus eſt cauſa excæcationis mentis, & aggrauationis aurium, & obdurationis cordis: hæc autem tria diſtinguuntur ſecundum effectus gratiæ, quæ & perficit intellectum dono ſapientiæ, & affectum emollit igne charitatis. Et quia ad cognitionem intellectus maximè deſeruiūt duo ſenſus, viſus & auditus: viſus enim deſeruit inuentioni, auditus verò diſciplinæ: ideò quantùm ad viſum, ponitur excęcatio: quantùm ad auditum, aurium aggrauatio; quantùm ad affectum, obduratio. *Ita B. Thomas*. Videat eundem Lector in primo ſententiarum diſtinct. 40. quæſt.
Lyranus. 4. Huic etiam opinioni acceſſerunt Lyranus ſuper cap. 4. Exodi, & Thoſtatus ibidem quæſt. 12. & Caietanus in cap. 9. Exodi. Ego quod de quarta expoſitione ſuprà dixi, de hac itidem nunc dico, eam mihi veriſſimam & ſanctiſſimam videri: Sed præter ſubtractionem gratiæ diuinæ, aliquid plus concurrere ad indurationem hominis, ſicut infrà oſtendemus.

SEPTI

Digitized by Google

Septima Dispvtatio.

Quemadmodùm ſubtrahat Deus peccatoribus gratiam & auxilia ſua, vnde illi obdurantur in malo: & an quis in hac vita omnibus Dei auxilijs priuatus, fieri poßit impœnitibilis, atque inconuertibilis.

QVÆ proximè anteceſſit, Diſputationis tractatio, occaſionem dedit nobis hanc quòque diſputationem conſequenter tractandi, vt ſuperiori non ſolùm affinem, verùm etiam cohærentem. Sciendum autem eſt, cùm primùm quis peccat, Deum ei auferre gratiam iuſtificantem: ſed plura illi relinquere auxilia, quibus interiùs, exteriúſve iuuari queat ad ſurgendum ex peccatò, & redeundum ad gratiam. Si hæc porrò auxilia peccator contemnat, peccata peccatis cumulans, difficilior eius fiet conuerſio, & reductio ad gratiam: tum ex parte ipſius, qui pluribus peccatorum vinculis conſtrictus tenetur: tum ex parte Dei, qui in pœnam tot, & tantorum eius criminum, multa de auxiliis ſuis, quibus ille iuuari poſſet, ei ſubtrahit. In tantùm verò poſſet ille peccando procedere, vt penitùs defereretur à Deo, auxiliis eius fermè omnibus deſtitutus: & tunc diceretur induratus, & quidem à Deo propter diuini auxilij ab eo remotionem. An poſſit autem euenire, vt peccator in hac vita ob multitudinem, & grauitatem ſuorum criminum, in eum miſeriæ ſtatum, iuſto Dei iudicio, demergatur, vt non poſſit ampliùs reſipiſcere, & conuerti, perdifficilem habet quæſtionem, quam nunc tractandam ſuſcepimus. Etenim nec pauci, nec ignobiles Theologi, vt Adrianus quæſt. 3. de Pœnitentia, & B. Martyr Roffenſis in art. 36. aduerſus Lutherum, & Andreas Vega lib. 13. & cap. 23. in Tridentini Concilij cap. 14. de Iuſtificatione, & Thoſtatus in cap. 4. Exodi, quæſtio. 12. confirmant multis Scripturæ & ſanctorum Patrum teſtimoniis, eſſe poſſe aliquos in hac vita, qui omnibus Dei auxiliis priuati, ſint prorſus, vt ſuprà diximus, impœnitibiles, atque inconuertibiles: breuitatis enim & perſpicuitatis gratia, hiſce verbis vti libet. Et Vega quidem ita ſcribit: Veriſimile eſt, vt etiam ante nos, aliquot nobiles auctores tradiderunt, eſſe certum aliquem numerum peccatorum ita magnum & grauem coram Deo, vt cùm homines eum compleuerint, Deus eos deſpiciat, & à ſe proiiciat, vt non ſolùm efficacibus auxiliis, quibus ad pœnitendum indigerent, ſed etiam communibus ita deſtituat, vt vel nunquàm, vel rariſſimè, ac difficillimè pœniteant, vt ſi quis eos corrigere tentet, experiatur verum eſſe, quod dixit Salomon Eccleſiaſtæ ſeptimo: *Nemo poteſt corripere, quem Deus deſpexerit. Sic ille.* 39.

Adrianus. Roffenſis. Vega.

Idem tradit Thoſtatus ſupradicto loco, his verbis: Cùm quis ad tantam venit malitiam, vel toties frequentatam, quanta Dei iudicio digna, immò magis, quàm digna videatur ad perditionem: vel Deus eum non mouet, vel ita debiliter mouet, vt ille ad bonum nunquam flectendus ſit: & iſtos, vt ſic, neceſſarium eſt perire, ſicut præſcitus, vt præſcitus, neceſſariò damnabitur. Sciendum eſt autem, quod cui- 40.

Thoſtatus q. 12. in ca. 4. Exodi.

libet peccato pœna debetur,& ſecundum quantitatem peccati, debet eſſe menſura pœnæ doloris, vt dicitur Deuteron.25. & Apocalypſis 18. Cùm aliquis igitur peccauerit modicum, merebitur pœnam, quæ eſt aliquantus dolor: ſi autem magis peccauerit, magis etiam dolere merebitur. Et in tantum deueniet iſta deordinatio, vt aliquis tantùm, vel toties peccet, vt iam nulla ei pœna, quæ ſit dolor, ſit ſufficiens. Datur ergo ei pœna, quæ nec eſt dolor, nec eſt culpa, ſed eſt tamen occaſio ad peccandum,vel ad non reſurgendum ex peccato.Et quando iſta pœna infligitur alicui,perinde eſt,ac ſi tunc demergeretur in infernum , aut ſi tunc in peccato mortali moretur,quoniam ſic mortuus eſt.Quantus autem ſit numerus peccatorum,ex quibus meretur aliquis , vt gratia ei ad pœnitendum non detur: aut quanta ſint peccata,& quoties repetita,latet humanam cognitionem,& eſt altiſſimum ſecretum Dei,quod ipſe ſibi ſoli ſeruauit.De Pharaone porrò dicẽdum eſt, ipſum tot & tanta mala feciſſe,& toties iteraſſe , vt promeritus fuerit non dari ſibi à Deo gratiam.Quocircà Deus in pœnam præteritorum malorum non appoſuit ei gratiam ſuam,ob idque dictus eſt induraſſe eum. *Sic Thoſtatus.*

41. *S.Thomas.* Beatus etiam Thomas videtur nonnullibi huic opinioni ſuffragari: nam in ſecunda ſecundæ,quæſt.2.artic.5.in reſponſione ad primum , concedere videtur,auxilium gratiæ,neceſſarium ad ſalutem,quibuſdam negari in pœnam alicuius peccati præcedentis:Multa,inquit,tenetur homo facere, vt diligere Deum, & proximum,& articulos Fidei,quæ non poteſt facere ſine gratia reparante:quod quidem auxilium,quibuſcúmque diuinitùs datur, miſericorditer datur:quibus autem non datur,ex iuſtitia non datur,in pœnam præcedentis peccati,& ſaltem originalis,vt Auguſtinus dicit in libro de Correptione,& Gratia,& in eiuſdẽ partis, quæſt.14. artic.8.docet,ſicut morbus aliquis dicitur incurabilis, qui tollit virtutem naturæ, vel inducit faſtidium cibi & medicinæ: licèt talem morbum Deus per omnipotentiam ſuam poſſit curare,ita eſſe peccata quædam irremiſſibilia ſecundũ ſuam naturam,quia excludunt ea,per quæ fit remiſſio peccatorum. Quamuis per Dei omnipotentiam & miſericordiam eiuſmodi peccata remitti poſſunt:per quam tales peccatores aliquando,quaſi miraculosè, ſpiritualiter ſanantur.Et in reſponſione ad primum : Conſiderata, inquit, Dei potentia & miſericordia, de nullo peccatore in hac vita deſperandum eſt:ſed conſiderata tamen conditione peccatorum eius, dicuntur aliqui filij diffidentiæ, vt tradit Paulus ad Epheſios , cap.2. & in reſponſione ad tertium:Et ſi , inquit,liberum arbitrium manet ſemper in hac vita vertibile ad bonũ : tamen quandóque abiicit ex ſe id , per quod verti ad bonũ poteſt, quantùm in ipſo eſt. Vnde ex parte ipſius peccatum eſt irremiſſibile , licet Deus remittere poſſit. *Ita B. Thomas.*

42. *S. Gregor.* Ad confirmationem quoque iſtius ſententiæ videri poteſt valere , quod ſcripſit S. Gregorius lib.11. Moralium, capit. 18. Cain & diuina voce admoneri potuit, *Geneſ. 4.* (*ait Gregorius*) & mutari non potuit:quia exigente culpa malitiæ , iam intùs cor eius Deus reliquerat,cui foris,ad teſtimonium,verba faciebat. Et paulò pòſt : Sæpè nonnulli à prauis actibus exire cupiunt:ſed quia eorundem actuum pondere premuntur,in malæ conſuetudinis carcere incluſi,à ſemetipſis exire non poſſunt. Et paulò infrà:Benè dixit Iob: *Si Deus incluſerit hominem, nemo eſt, qui aperiat* : quia ſicut nemo obſiſtit largitati vocantis Dei,ita nullus obuiat iuſtitiæ relinquentis. Includere autem Dei,eſt clauſis non aperire:recludit itáque Deus hominem , quem in ſuorum operum tenebris relinquit.Et in homil.31.ſuper Euãgelia videtur idem etiam apertiùs indicare,hoc modo ſcribens:De pœna peccati eſt , vt ex dono quidem poſſit bonum conſpici:ſed tamen ex merito contingat à bono, quod conſpicitur,repelli. Vſitata quippè culpa obligat mentem,vt nequaquam ſurgere poſſit ad rectitudinem,Conatur quidem illa,ſed confeſtim labitur:quia vbi ſponte diù per-

ſtitit, ibi & cùm noluerit, coacta cadit.

Nec leue iſtius opinionis in B. Iſidori verbis adiumentũ eſt. Sic enim ille ſcribit lib. 2. de ſummo Bono, cap. 16. Deſerente Deo, nullus pœnitere poteſt. Nonnulli autem ita deſpiciuntur à Deo, vt deplorare mala ſua non poſſint, etiamſi velint. Conſilio immundorum ſpirituum hoc fit: nam quia ipſis negatum eſt, poſt præuaricationẽ, regredi ad iuſtitiam: obſerare aditum pœnitentiæ hominibus cupiũt, ne ipſi ad Deũ reuertantur, ſed eos habeãt ſocios perditionis: illud quibuſcumq; fraudibus agentes, vt aut deſerantur à Deo, aut flagelli immanitate deſperent. Ingemiſcendũ eſt igitur, & excuſſa omni ſecuritate lugendũ, ne, Dei ſecreto & iuſto iudicio, deſeratur homo, & perdendus in poteſtate Dæmonis relinquatur. *Hæc Iſidorus.* 43. *Iſidorus.*

Nec ſolùm auctoritates Patrum & Theologorum habet iſta ſententia, ſed hanc quoque rationẽ, minimè aſpernandã. Sicut nõ repugnat libertati voluntatis humanæ, nec rationi viatoris, eſſe aliquos in hac vita omninò confirmatos in bono, vt à Deo nõ poſſint auerti, vt fuit B. Virgo, & Ioãnes Baptiſta, & Apoſtoli poſt acceptũ in die Pentecoſtes Spiritũ ſanctũ: ita non aduerſatur, nec libero arbitrio, nec ſtatui viatoris, eſſe aliquos in hac vita ſic in malo & peccatis obfirmatos, & diuinis deſtitutos auxiliis, vt ad Deũ conuerti, & ex peccatis emergere non poſſint: nã cõtrariorũ eadẽ eſt diſciplina. Et ſicut aliqui per gratiã in hac vita poſſunt fieri (vt ita dicam) impeccabiles: ita poſſunt è contrario alij, propter magnitudinẽ & grauitatem ſuorum peccatorum, & remotionem diuinæ gratiæ fieri prorſus impœnitibiles & inconuertibiles. Et ſicut illud procedit ex diuina miſericordia, ita procedit hoc ex diuina iuſtitia. Ergò ſi confirmatio in bono, in hac vita non perdendo, non repugnat rationi viatoris, licèt eius voluntas, in hac vita, dicatur eſſe flexibilis ad bonum & ad malum: ſimiliter obfirmatio & obduratio in malo non pœnitendo, nec emendando in hac vita, ſtatum viatoris nequaquàm tollit. 44. *Ratio, quæ eſt ſupradictæ opinionis fundamentum.*

Capit prætereà hæc opinio fidem ex pluribus diuinæ Scripturæ locis, quibus dicitur, eſſe nonnullos homines prorſus inemendabiles, & irreuocabiles à malo, & impotentes benè agendi, & derelictos, atque deſpectos, & proiectos à Deo. Eccleſiaſtæ 7. ita ſcriptum eſt: *Nemo poteſt corrigere, quem Deus deſpexerit.* In lib. Sapient. cap. 12. *Nequàm erat natio eorum, & naturalis malitia ipſorum, & non poterat mutari cogitatio ipſorum in perpetuum.* Hieremiæ 13. *Si mutare poteſt Æthiops pellem ſuã, & pardus varietates ſuas, & vos poteritis benefacere, cùm didiceritis malũ.* S. Paulus quoſdam peccatores dicit habere cor impœnitens, & traditos eſſe in reprobum ſenſum: vocat item filios diffidentiæ, ac perditionis, & vaſa iræ aptata in interitum. Eſaiæ 6. *Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude: ne fortè videant oculis ſuis, & auribus ſuis audiant, & conuertantur, & ſanem eum.* Simile refert Marcus Chriſtum c. 4. dixiſſe diſcipulis ſuis: *Vobis*, inquit, *datum eſt noſſe myſterium regni Dei: illis autem, qui foris ſunt, in parabolis omnia fiunt: vt videntes videant, & non videant, & audientes audiant, & non intelligant: ne quando conuertantur, & dimittantur eis peccata.* Hierem. 7. dixit Deus Hieremiæ: *Noli orare pro populo iſto, & non obſiſtas mihi: quia non exaudiam te.* Et 1. Reg. 16. dixit Deus ad Samuelẽ: *Vſquequò tu luges Saul, cùm ego proiecerim eum?* Eſaiæ c. 5. pulchra ſimilitudine vineæ, ſecundum ſymbolicam ſignificationem, mirificè Deus depingit miſerrimum iſtiuſmodi hominũ, de quibus nunc agitur, ſtatum: ſic enim ait: *Oſtendam vobis quid ego faciam vineæ meæ: auferam ſepẽ eius, & erit in depredationẽ: diruam maceriam eius, & erit in conculcationẽ: & ponam eam deſertam, non putabitur, & non fodietur, & aſcendent ſuper eam vepres & ſpinæ: & nubibus mandabo ne pluant ſuper eam, imbrẽ.* Huc etiã ſpectant apud Hieremiã, c. 51. verba Angelorũ Babylone diſcedẽtium: *Curauimus*, inquiunt, *Babylonem, & non eſt ſanata: derelinquamus eam, quoniam peruenit* 45. *Roman. 2. Suprà 1. Epheſ. 2. Rom. 9 & 2. Timoth. 2.*

vſque ad cœlum iudicium eius. Hæc igitur ſuper hac opinione diſputari, & pro eius confirmatione afferri poſſunt.

46. At enim verò, contraria B. Thomæ ſententia, quam multi ſequuntur, & videtur eſſe communis opinio. Is arbitratur, nullum eſſe peccatorem in hac vita, qui non poſſit fructuosè pœnitere, & ex peccato emergere, ad hunc modum ſuper ea re diſputans in 3. part. q. 86. arti. 1. Non poſſunt per pœnitentiam deleri peccata dæmonum, & hominum iam damnatorum, quia eorum affectus eſt omninò confirmatus in malo, nec poteſt eis diſplicere peccatum, prout eſt culpa, ſed diſplicet ſolùm eis pœna, quam pro illo patiuntur. Et illi quidem aliquam pœnitentiam agunt, ſed infructuoſam: ſicut proditum eſt in libro Sapientiæ, cap. 5. *Pœnitentiam agētes, & præ anguſtia ſpiritus gementes.* Vnde talis pœnitentia, non eſt cum ſpe veniæ, ſed cum deſperatione. Tale autem non poteſt eſſe aliquod peccatum hominis viatoris, cuius liberum arbitriū flexibile eſt & ad bonum, & ad malū. Vnde dicere aliquod eſſe in hac vita peccatum, de quo non poſſit homo pœnitere, erroneum eſt. Primò quidem, quia per hoc tolleretur libertas arbitrij. Secundò, quia per hoc derogaretur virtuti gratiæ, per quam moueri poteſt cor cuiuſcunque peccatoris ad pœnitētiam, ſecundum illud Prouerb. 21. *Cor regum in manu Domini eſt: & quocunque voluerit, vertet illud.* Sic eo loco B. Thomas. Et quia in ſecundo argumento illius articuli, memorauerat verba quædam Auguſtini, aſſerentis eſſe quoſdam peccatores, qui deprecandi humilitatem ſubire non poſſint, etiamſi peccatum ſuum mala cōſcientia agnoſcere, & annuntiare cogantur: ea verba, quæ videbantur contraria opinioni B. Thomæ, ſic ipſe interpretatur, vt illud: (*Deprecandi humilitatem ſubire non poſſint*) intelligendum ſit non ſimpliciter, ſed de facili: difficillimum enim eſt & rariſſimum; poteſt tamen id fieri per diuinæ gratiæ virtutem, quæ etiam interdùm in profundum maris conuertit, ſicut dicitur in Pſalm. 67. ſicut etiam dicitur aliquis morbus inſanabilis, non ſimpliciter, ſed quia difficillimè, & perrarò cōtingit, eum ſanari.

Contraria opinio, quæ eſt S. Thomæ.

47. Secundum igitur B. Thomæ ſententiam, erroneum eſt dicere, eſſe aliquos peccatores, qui in hac vita non poſſint agere pœnitentiam, neque ad Deum conuerti: quod tamen ſupradictæ opinionis auctores, maximè verò Thoſtatus, arbitrantur: vt neceſſe ſit talem opinionem, iudicio S. Thomæ, erroneam cenſeri. Neque verò contrariam habent ſententiam, quæ ſanctus Doctor antè ſcripſerat in Secunda Secundæ, & à nobis ſuprà commemorata ſunt: Illic enim docere tantùm voluit, eſſe aliquod peccatum irremiſſibile, non quidem ſimpliciter, ſed ex parte ſolius peccatoris, qui abiecit omnia remedia, quibus ſanari poſſet: non tamen reſpectu infinitę potentiæ, ac miſericordiæ Dei, qui eſt præſtabilis ſuper malitia hominis, vt dixit Ioël Propheta. Dicuntur prętereà nonnulli peccatores inconuertibiles, non impotentia Logica, vel Phyſica, ſed morali: nam quia eorum nullus, vel pauciſſimi, & rariſſimè, & maximis difficultatibus, & quaſi miraculosè conuertuntur, proptereà dicuntur inconuertibiles, ſecundum loquendi modum non infrequentem in Scriptura. Ac demùm qui tales peccatores ſunt, iis conuertendis & ſanandis non ſufficiunt communia, & ordinaria remedia: ſed opus eſt extraordinariis, atque efficaciſſimis remediis & auxiliis, quæ illis iuſtiſsimo Deus iudicio non impertitur. Itaque tali hoc interpretamento non ſolùm dicta B. Thomæ in Secunda Secundæ, ſed etiam dicta ſanctorum Patrum, & diuinæ Scripturæ teſtimonia, quæ ſuprà ad confirmationem ſupradictæ opinionis allata ſunt, exponere, atque intelligere conuenit. Ruardus Tapper Decanus Louanienſis, vir egregiè doctus, & pius in explicatione articulorum Louanienſium, & in tractatu ſeptimi articuli, vbi tractat hanc quæſtionem, putat in vtramque eius partem ſuppetere multa & argumenta, & teſtimonia

Ioëlis 2.

Ruardus Tapper.

ſtimonia,tum Scripturæ,tum Patrum, ideoque vtramque partem probabiliter de-
fendi poſſe:additq; ſibi certum videri,aliquos omninò deſeri à Deo, non quidem
in totam vitam,vel vſque ad mortem,ſed ad aliquod tantùm tempus, in quo om-
ninò derelicti, tunc conuerti non queant. Contra quod tamen videtur eſſe illud:
Impietas impij non nocebit ei,in quacumque die conuerſus fuerit ab impietate ſua : qui- *Ezechiel. 18.*
bus verbis latenter ſignificatur,peccatorem in omni tempore poſſe ingemiſcere &
conuerti ad Deum, atque omni tempore patere peccatori aditum & acceſſum ad
Deum.

Sed quódnam eſt noſtrum in hac controuerſia iudicium?Toto equidem aſſenſu 48.
in ſententiam feror B. Thomæ: nam & ſententia eius videtur mihi eſſe veriſſima: *Auctoris*
& rationes,quibus eam probat,tum ex proprietate liberi arbitrij hominis viatoris, *ſententia,*
tum ex amplitudine,ac potentia gratiæ Chriſti petitas,& fortes,& firmas eſſe cen- *Nullos eſſe*
ſeo. Etenim ſtatus ille hominum peccatorum ſimpliciter inconuertibilium ad *peccatores*
Deum,& iam ſimilium damnatis in inferno,qualem ſtatum inducit Thoſtatus, vt *in hac vita*
oſtendunt verba eius ſuprà poſita,ante ipſum, inauditus fuit in Eccleſia, & inter *impœnitibiles,atque*
Doctores Catholicos:immò contraria opinio, quòd nulli peccatori ante mortem *inconuertibiles ad*
denegatum ſit poſſe pœnitentiam agere, & ad Deum conuerti, viguit ſemper in *Deum.*
Eccleſia, & inter Patres ac Theologos. Ad omnes enim in vniuerſum peccatores *Prima ratio.*
pertinent ſanctiſſimæ illæ,quæ ſunt in Sacris literis ſententiæ:*Deus vult omnes ho-* *1.Timot.2.*
mines ſaluos fieri,& ad agnitionem veritatis venire : Venite ad me omnes, qui laboratis *Matth. 11.*
& onerati eſtis,& ego reficiam vos.Nolo mortem peccatoris:ſed vt magis conuertatur,& *Ezechiel.*
viuat,Conuertimini à viis veſtris peſſimis:& quare moriemini? Derelinquat impius viã *18. & 33.*
ſuam,& vir iniquus cogitationes ſuas,& reuertatur ad Dominum,& miſerebitur eius, *Ioel.2.*
& ad Deum noſtrum:quoniam multus eſt ad ignoſcendum,& præſtabilis ſuper malitia.
Sunt complures aliæ ſententiæ,quas ſtudio breuitatis,ſciens prætermitto:hinc au-
tem liquidò intelligitur, ſi hæc dicuntur omnibus peccatoribus, omnibus patere
aditum reuertendi ad Deum, & ad miſericordiam Dei volentis eos recipere.

Deinde, huiuſmodi peccatores eſſent iam extra ſtatum viæ, vtpotè qui,ſecun- 49.
dum iſtos auctores,ſint inflexibiles ad bonum,& iam ſimiles damnatis in inferno; *Secunda ratio.*
quantùm ad priuationem omnium Dei auxiliorum, & obſtinationem in malo, &
ſunt extra ſtatum benè,ac malè merendi.Ante mortem igitur, & quidem pluribus
annis,(poteſt enim euenire,vt in illum ſtatum incidant aliqui multis ante mortem
ſuam annis)deſierunt iſti eſſe viatores. Hoc autem eſt contra communem Theo-
logorum & Patrum ſententiam,affirmantium,dum quiſque viuit, & quoad mo-
ritur, eſſe in ſtatu viatoris, eundemque terminum ſtatuunt viæ, ac vitæ hominis.
Quod etiam B.Paulus non obſcurè indicauit 2.ad Corinth. 5. verbis illis : *Omnes
nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, vt referat vnuſquiſque propria corporis,
prout geſſit ſiue bonum,ſiue malum.* Quid eſt:*propria corporis*, niſi quæ geſſit, donec
vitam corporalem viueret,& dum anima fuit in corpore?vt ſecundum B. Paulum,
ſtatus benè,vel malè merendi ſit,quoad anima eſt in corpore,id eſt,vſque ad mor-
tem.Et ſicut beatitudo hominis non incipit niſi poſt hanc vitam, dicente Apoſto-
lo:*Dum ſumus in hoc corpore,peregrinamur à Domino:per fidem enim ambulamus, &* *2.Corin.5.*
non per ſpeciem: ita quoque omnimoda peccatoris derelictio, atque omnis auxilij
priuatio in perpetuum duratura,quæ eſt velut ſubſtantia æternæ damnationis,non
in hac vita,ſed poſt mortem debet incipere.

Adhæc, vndènam iſti auctores compertum habuerunt, eſſe certum quendam 50.
numerum peccatorum, quem qui impleuit, is omninò derelictus à Deo amplius *Tertia ratio.*
pœnitentiam agere, & ad Deum conuerti non queat? Nam cùm iſtud à diuinæ
tantùm voluntatis decreto pendeat, non potuit cuiquam mortalium, niſi per

Digitized by Google

Dei reuelationem, certò innoteſcere: talis porrò nulla extat Dei reuelatio. Dicerent fortaſſe, nihil eſſe opus noua reuelatione, cùm id traditum ſit in Scriptura, vt patet ex locis eius ſuprà citatis. Sedenim nec ſuprà poſita Scripturæ loca probant quod intendunt iſti, & ipſa Scriptura dicit aperiè contrariū. Nam vt ſcriptum eſt Matth. 18. quærenti Petro, an dimiſſurus eſſet fratri peccanti, vſque ſepties? Reſpondit Dominus: *Non dico tibi, vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties.* Ponens hauddubiè numerum determinatū pro indeterminato, & ſignificans, quotlibet, & quantilibet peccatis fratrum eſſe ignoſcendum: ſi apud hominem igitur nullus eſſe debet certus numerus peccatorum, vltra quem non parcat delinquenti fratri, quātò minùs apud Deum, cui propriū eſt, vt dicit ſancta Eccleſia, miſereri ſemper, & parcere, & qui omnipotentiam ſuam parcendo maximè, & miſerando manifeſtat? Poſſum hoc perilluſtri quodam exemplo confirmare. Si quem mortalium fuiſſe in iſto peccatorum ſtatu exiſtimandum erat, maximè id putandū erat de Manaſſe rege Iuda: huius enim & incredibilis fuit ſcelerum multitudo ac varietas, & inæſtimabilis grauitas atque immanitas: & verò ipſemet confeſſus eſt, ſe peccaſſe ſuper numerum arenæ. Legat quæſo Lector triceſimū tertium caput poſterioris libri Paralipomenon, nec dubito quin aſſenſurus ſit mihi. Is tamen cùm in profundo innumerabilium penè, atque immaniſſimorum ſcelerum demerſus eſſet, & ſe ad Deum erexit, atque conuertit, & talem egit pœnitentiam, vt à Deo veniam peccatorum, & captiuitatis liberationem meruerit.

Locus Matth. ca. 18.

Manaſſes admirabile exemplum pœnitentiæ.

51. Præterea in iſto ſtatu hominum peccatorū, quem iſti auctores faciunt irremediabilis perditionis, non vtique negabunt fuiſſe Pharaonem: hunc enim tanquam anteſignanum & principem induratorum hominum proponit Scriptura. Sed quo in ſtatu malitiæ fuit Pharao, in eodem planè ſtatu fuiſſe conſtat regem Nabuchodonoſorem: quem fuiſſe omnium ſui temporis ſuperbiſſimum, crudeliſſimum & impiiſſimū, oſtendit liber Danielis, in cuius cap. 3. Azarias vocat eum virum iniuſtum, & peſſimum vltrà omnem terram: is tamē poſteà fructuoſam egit pœnitentiam. Certè S. Auguſtinus in libro de Prædeſtinat. & Gratia, cap. 15. in eodem ſtatu malitiæ ſtatuit Pharaonem & Nabuchodonoſor: & illum ait permanſiſſe impœnitentem vſque ad mortem: hunc verò fructuoſam egiſſe pœnitentiam. Auguſtini ſuper ea re verba memorauimus ſuprà in diſputat. 6. ad numerum marginalem 33.

Quarta ratio.

S. Auguſt.

52. Adiice, quod S. Ioannes primæ epiſtolæ, cap. 5. duo tantùm facit genera peccantium: & vnum vocat peccantium non ad mortem; alterum verò peccantium ad mortem. Quæro, ſtatum iſtum peccatorum, quem facit Thoſtatus, in vtro iſtorum duorum ponere oporteat? Non poteſt referri ad prius genus peccantium: non enim illi ſecundum B. Ioannem ſunt deſperati, atque omninò perditi, cùm iubeat pro illis orari, quinetiam promittat non modò veniam, ſed etiam vitam. Nec poteſt referri ad poſterius genus peccantium ad mortem: quia peccantes ad mortem, ſunt tantùm, qui in ipſo peccato moriuntur: hoc enim eſt peccare ad mortem, non recedere à peccato dum quis viuit, ſed in ipſo mori. Sic enim exponit Auguſtinus in libro de Correptione & Gratia, cap. 12. & in libro 1. Retractationum, cap. 19. & S. Gregorius lib. 16. Moral. cap. 21. & Gelaſius Papa de Anathematis vinculo, & Lyranus & Vega, & eſt cómunis expoſitio. Atque idipſum exigit ſententia verborū B. Ioannis. Vult enim fideles ſcire, pro quibus debeant fructuosè orare, & pro quibus non: docétque, pro omnibus in hac vita peccantibus, quoniam adhuc ſpatium habent pœnitendi, eſſe orandum, talémque orationem fructuoſam eſſe apud Deum. Pro peccatoribus autem, ante mortem non agentibus pœnitentiam, ſuóque in peccato morientibus, non eſſe orandum, cùm iam nullum habeant pœnitendi ſpatium.

Quinta ratio

Locus primæ epiſtolæ Ioann. c. 5.

S. Auguſt.
S. Gregor.
Gelaſius Pp.
Vega.

Poſtre

55. *Sexta ratio.*

Poſtremò, hæc eſt, fuitque ſemper in Catholica Eccleſia, & Patrum, & Theologorum probata ſententia, de nullo peccatore, dum viuit, eſſe deſperandum: Nulli occluſum eſſe aditum veniendi ad Deum: nec vlli Deum ſufficiens ad pœnitendum denegare auxilium. Audi B. Auguſtinum in lib. 1. Retractationum, cap. 19. retractantem quod dixerat, lib. 1. de ſermone Domini in monte, peccatum ad mortem eſſe, cùm quis poſt agnitionem Dei per gratiam Chriſti, oppugnat fraternam gratiam, & aduerſus ipſam gratiam, qua reconciliatus eſt Deo, inuidentiæ facibus agitatur: hæc, inquam, verba retractans, & meliùs exponens, ait: Addendũ præterea fuit, ſi in hac tam ſcelerata mentis peruerſitate, finierint hanc vitam: de quocũque enim, quamuis peſſimo, in hac vita conſtituto, non eſt vtique deſperandum: nec pro illo imprudenter oratur, de quo non deſperatur. *Sic ibi Auguſtinus*. Hũc B. Auguſtini locum citans Magiſter Sententiarum in lib. 2. diſtinct. 43. hæc ſcribit: His verbis Auguſtini inſinuatur, tunc ſolùm debere dici peccatùm ad mortem, vel in Spiritum ſanctum, cùm non habet comitem pœnitentiam: nec de aliquo peccatore eſſe deſperandum in hac vita, & ideò pro omni eſſe orandum. Vnde illud Ioannis: *Non pro eo dico, vt quis oret*, ſic accipiendum videtur, vt pro aliquo peccante ad mortem, vel in Spiritum ſanctum, poſtquàm ſine pœnitentia finierit hanc vitam, non oremus: dum autem in hac vita eſt, nec de peccato illius deſperare, & pro illo orare debemus. Quocircà idem Auguſtinus in ſerm. 11. de verbis Domini, loquens de blaſphemia in Spiritum ſanctum, quam definit duritiam cordis impœnitentis, hunc in modum ſcribit: De nullo deſperandum eſt, quamdiu ad pœnitentiam, patientia Dei adducit. Paganus eſt hodie, Iudæus eſt hodie, hæreticus eſt hodie, ſchiſmaticus eſt hodie: Quid ſi cras amplectatur Catholicam fidem, & ſequatur Catholicam veritatem? Quid ſi iſti, quos tanquàm deſperatiſſimos damnas, antequàm finiant iſtam vitam, agant pœnitentiam, & inueniant veram requiem, & vitam in futuro? Nolite ergò ante tempus iudicare quemquam. *Ita S. Auguſtinus*. Vnde infert Magiſter: ex his oſtenditur, pro quibuſlibet peccatoribus in hac vita eſſe orãdum, nec de aliquo eſſe deſperandum, cùm quilibet conuerti poſſit, dum in hac vita eſt. *Sic Magiſter*. Et Auguſtinus lib. 21. de ciuitate Dei, cap. 24. Nunc, inquit, Eccleſia ideò pro eis orat, quos in genere humano habet inimicos, quia nunc tempus eſt pœnitentiæ fructuoſæ. Nam quid maximè pro eis orat, niſi vt det illis Deus, ſicut dicit Apoſtolus, pœnitentiam, & reſipiſcant à Diaboli laqueis, à quo captiui tenentur ſecundum ipſius voluntatem? orat itáque pro omnibus in hoc corpore conſtitutis: nec tamen pro omnibus exauditur: ſi qui enim vſque ad mortem habebunt cor impœnitens, nec ex inimicis conuertentur in filios, numquid pro iſtis iam mortuis orat Eccleſia? Cur ita? niſi quia in parte Diaboli computantur, qui dum eſſent in corpore, non ſunt tranſlati ad Chriſtum. *Sic Auguſtinus*. Hoc inſuper firmari poteſt auctoritate Gelaſij Papæ, qui loco ſuprà citato hæc ſcribit: Dixit Ioannes Apoſtolus: *Eſt peccatum ad mortem, non dico vt oretur pro eo*. Peccatum ad mortem eſt, in eodem peccato manentibus vſque ad mortem: & peccatum non ad mortem, eſt, ab eodem peccato recedentibus ante mortem. Nullum eſt quippè peccatum pro quo remittendo, aut non oret Eccleſia: aut quod, data ſibi diuinitùs poteſtate, deſiſtentibus ab eo non poſſit abſoluere, vel pœnitentibus relaxare. Ita Gelaſius. Poſſem equidem plurium auctorum teſtimoniis hanc noſtram munire ſententiam, ſi ex inſtituto, principalique conſilio, ac non potiùs ex occaſione ſuperioris diſputationis, ac velut in tranſcurſu, hæc à nobis ſuſcepta & tractata eſſet controuerſia.

S. Auguſt. — *Magiſter Sententiarum.* — *S. Auguſt.* — *2. Tim. 2.* — *Gelaſius Papa.*

54.

Quamuis autem ſupradictam opinionem quidam aſſignent Adriano, is tamen eodem ipſo loco, quem illi citant, contrariam opinionem probabiliorẽ ſibi videri

Nec Adrianũ nec Vegã, nec Caietanũ fuiſſe in ſupradicta ſententia. aperte docet his verbis: Sicut damnatis nulla eſt facultas per pœnitentiam reuertendi ad Deum, ita peccatoribus perditæ vitæ, meritò adimitur etiam in hac vita ſæpè facultas, ſine qua non ſunt conuertendi. Dico notanter reſtrictè, ſine qua non conuertentur, non autem dico, ſine quia conuerti non poterunt: quia eam miſericordiam (vt probabiliter teneo) viatoribus exhibet Deus, quòd ſufficienter eis aſſiſtit, & ſuam gratiam offert; qua pro extremo ſaltem virium laborando, poſſent peccatorum indulgentiam promereri: vt in hoc differentia ſit viatorum ab iis, qui tranſierunt terminum. Et idem paulò infrà: Teneo, inquit, probabiliter, quòd nunquam in viatore eſt conſummata ſententia Dei, de ſubtractione auxilij ſufficientis ad pœnitendum. Vega quoque non putat eſſe vllos peccatores in hac vita, qui non poſſint ad Deum conuerti: ſed tantùm ait, quòd aliqui non conuertentur; quia vel nulli eorum cõuertitur, vel certè pauciſſimi, & rariſſimè, vt etiam habent eius verba ſuprà poſita. Et idem libro decimo tertio, ca. 12. Deus, inquit, omnibus peccatoribus perſeuerantibus in peccato ſubtrahit auxilium efficax ad pœnitentiam. Sed quia derogare non nouit legibus communibus, præſertim fauorabilibus, nunquàm alicui ita ſubtrahit, neque quenquam in hoc punit, vt non poſſit hoc auxilium, ſicut generale, habere: hoc enim eſſet legem communem inuertere, & viam facere terminum. Sed in hoc punit peccatores, qui non conuertuntur, vt non habeant auxilium, quo conuertantur.

55. Si quis porrò eſt recentiorum Theologorum, quem poſſet quis non temerè exiſtimare ſuffragari iſti ſententiæ, is maximè videretur eſſe Caietanus, qui in octauo ientaculo, & in quæſtione prima, ſpiritum blaſphemiæ videtur facere peccatum in hac vita irremiſſibile, hoc modo ſcribens: Diſpoſuit diuina iuſtitia, eos, qui peccarunt ſpiritu blaſphemiæ, impœnitentes perſeuerare vſque in finem: itaque ſub hac dominica reuelatione cadit, non ſolùm negatio remiſſionis, ſed etiam negatio doni pœnitentiæ. Tanquàm ſi dictum fuerit, quòd peccantibus ſpiritu blaſphemiæ, nunquàm concedetur remiſſio; quia nunquàm concedetur gratia pœnitendi, exigente hoc maximè illorum nequitia. *Hæc Caietan.* Sed profectò non iſta fuit mens & ſententia Caietani, vt talis peccator ſimpliciter ſit inconuertibilis in hac vita: ſed hoc tantùm docere voluit, talem peccatorem regulariter, & ſecundum viam ordinariam, & ſecundum communem Dei miſericordiam, ſuper peccatores nequaquàm conuerſum iri: eum tamen per ſingularem quandam, atque extraordinariam Dei miſericordiam & poſſe & ſolere aliquando conuerti. Ponam hîc eius verba: Talis, inquit, peccator non debet deſperare: non enim Deus obligauit miſericordiam ſuam communi curſui, ſed præter illum, & ſupra illum plures miſertus eſt peccatorum: vt patet de Latrone, de Paulo, & de Magdalena, quos, ſupra communẽ curſum, ſtatim ita erexit. Talis igitur peccator, omni conatu, & ieiuniis, & eleemoſynis, & orationibus, & alienis ſuffragiis tantò magis conari deberet diuinam implorare miſericordiam, quantò remotiorem ſe ab illa conſtituit. *Sic Caietanus.*

Lucæ 23. Actor. 9. Lucæ 7.

56. Nec ſanè valida eſt argumentatio, qua iſti auctores ſupradictam opinionem probare volunt. Sic enim illi ratiocinantur: ſi inter bonos & ſanctos viros poſſunt eſſe aliqui (*immò iam non pauci fuerint*) ita confirmati in gratia, vt non poſſint declinare ad peccatum mortale, nec auerti à Deo: è contrario igitur, inter peccatores nõ repugnat eſſe aliquos, ita deſtitutos Dei auxilio, vt ſint obfirmati in malo & inflexibiles ad bonum. Sed enim multifariàm iſta eorum antitheſis vitioſa eſt: eſt enim perdiſſimilis ratio confirmationis bonorum in gratia, & omnimodæ derelictionis, & obdurationis malorum in peccatis. Primò, inter iuſtos & ſanctos viros non eſt certus quidam numerus bonorum operum, quem cùm illi impleuerint, confirmentur in gratia; ſed ea confirmatio fit gratuita ſolùm, & ſingulari, exuberantique Dei

Soluitur ratio, quæ eſt firmamẽtũ ſupradictæ opinionis.

miſericor

miſericordia erga aliquos. Iſti vero Auctores ſtatuunt certum numerum peccatorum, quem vbi peccator impleuerit, fiet irreuocabiliter, atque inconuertibiliter malus. Deinde, qui fuerunt in hac vita confirmati in gratia, nihilominùs fuerunt viatores, & in ſtatu merendi, ac demerendi, ſaltem quantùm ad peccata venialia, vt patet in aliis, præter B. Virginem, quòd in ſtatum illum peccatorum, quem Thoſtatus facit, minimè conuenit, vt ſuprà oſtendimus. Ad hæc diuerſa eſt ratio miſericordiæ diuinæ in hac vita, atque iuſtitiæ eius punientis in hac vita peccata hominum: eſt enim Deus & promptior, & copioſior ad benefaciendum, quàm ad puniendum: *Miſericordia quippè ſuperexaltat iudicium.* Nec Deus in hac vita peccata Iacob. 2.
hominum punit, ſine admixtione miſericordiæ: quod enim dixit Dauid: *Numquid* Pſalm. 87.
obliuiſcetur miſereri Deus? aut continebit in ira ſua miſericordias ſuas? in hac potiſſimùm vita locum habet; ſicut illa ſententia Iob, cap. 35. *Nunc non infert Deus furorem ſuum, nec vlciſcitur ſcelus valde.* Verùm ſuper hac controuerſia, pro ratione inſtituti operis, quæ dicta ſunt, ea ſatis, ſuperque Lectori eſſe debent: & nos ad tractandum reliquas expoſitiones illorum verborum: *Ego induraui cor Pharaonis,* reuertamur.

OCTAVA DISPVTATIO.

An propterea Deus indurare dicatur hominem, quòd multa circa ipſum facit, è quibus capit is occaſionem magis obdurandi cor ſuum.

SEXTA via & ratio interpretandi, quemadmodùm Deus indurat hominem, huiuſmodi eſt. Multa Deus circa hominem facit interiùs & 57.
exteriùs, è quibus capit is occaſionem grauiùs peccandi, & pertinaciùs inhærendi peccatis: cùm enim iamdiu, multumque peccando, deprauatum animum habeat, tam bona, quàm mala in ſuam vertit perniciem. Sic profectò res eſt: qui ſunt deſerti à Deo, vitiiſque corrupti, nulla re iuuantur: ſed ſi bona eis offerantur, ea, vel contemnendo, vel etiam oppugnando, peiores euadunt: ſi mala, ea protinùs, toto affectu, complectendo, ſceleratiores exiſtunt: non ſecus quàm ægrotus, qui ſalutaria medicamenta contemnens, & cibos, potúſve noxios ſumens, morbum ſuum facit inſanabilem. Denique, quali quiſque eſt animo, talia fiunt ei omnia: malo quippè omnia vertuntur in malum, etiam bona: bono autem omnia proficiunt ad bonum, etiam mala. Audi de malis quod in libro Sapientiæ ſcriptum eſt cap. 14. *Creaturæ Dei, in odium factæ ſunt, & in tentationem animabus hominum, & in muſcipulam pedibus inſipientium.* De bonis extat celebris illa beati Pauli ſententia: *Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum.* Manna Hebræos, qui viri Ad Rō. 8.
boni erant, mira ſuauitate ſaporis, voluptatéque afficiebat: mali autem, tanquàm inſipidum cibum & vilem faſtidiebant. Miraculis à Deo factis in Ægypto, Pharaò magis efferatus eſt ad reſiſtendum Deo: Hebræi autem ad credendum

Sexta expoſitio. Indurat Deus, quia facit multa, è quibus iā corruptus peccatoris animus, occaſionē materiæ capit indurationis.

Digitized by Google

Deo,& ſeruo eius Moſi vehementiùs permoti.

58. Facit porrò Deus multa intra eum hominem,qui obduratur, quibus,vitio ſuo, is fit deterior. Excitat in eo varios affectus, vel metus,vel ſpei, ac fiduciæ, vel cupiditatis, vel iræ: varias item imaginationes & perplexas, ac dubias cogitationes immittit:etiam ſomnia & viſa nocturna inıicit, quibus ille, nimiò plus credulus, incitatur,ac præcipitatur in malum. Similiter circa eundem hominem multa facit exteriùs,vel bona,vel mala:bona,vt ſunt admonitiones,correctiones,flagella, beneficia,miracula:quibus ille contemptis fit peior. Facit etiam quædam exteriùs, quæ ad malum poſſunt inclinare,atque eò inclinatura ſunt eius animum,cuiuſmodi ſunt varia obiecta voluptatum, vel honorū:quibus iam corruptus animus, Deiq; gratia & auxilio ſpoliatus,protinùs aſſentietur & adhæreſcet. Hæc autem Deus vel facit, vel fieri permittit,ſciens, peccatorem abuſurum illis ad maiorem animæ ſuę perniciem, & exitium:tum in pœnam præcedentium peccatorū;quibus meruit ita deſeri & tractari à Deo: tum ad manifeſtandum ſæueritatem ſuæ iuſtitiæ, & ad incutiendum aliis ſalutarem quendam timorem, quo & qui ſunt in peccatis, confeſtim reſipiſcere ſtudeant, & qui ſunt in gratia Dei, caueant ſollicitè, ne deſerti à Deo, in miſerrimum incidant induratorum hominum ſtatum.

59. Pharao igitur, & flagellis Dei, & miraculis vehementiùs obduratus eſt.Flagellis quidem, quia Deus non eum percutiebat, ſed quæ extra ipſum erant: & quia paulatim & moderatè flagellabat, nec continenter, ſed per interualla, requiem ei dans, ſubtracto ad tempus flagello.Miraculis etiam Dei obduratus eſt,quia vidit Magos ſuos facere ſimilia prodigia eorum,quæ Moſes,Dei nomine, faciebat. Ad hæc,altè,penitúſque inſederat in animo Pharaonis hic ſenſus,fore ſibi, & regno ſuo maximè detrimentoſum,atque ignominioſum, ſi Hebræos abire ſineret. Deus verò multiplicauit in Ægypto prodigia & flagella, non propter Pharaonem, cui ſciebat ea nihil profutura:ſed propter Hebræos,qui magis Deo creduli, & fideles, atque obedientes futuri erant.Nec propter Hebræos ſolùm, ſed propter alias gentes,eas præcipuè,quas Iudęi tranſituri erant proficiſcentes in terram Chanaan:quæ tot & tantis auditis prodigiis ingenti obſeruantia & timore Dei, quem colebant Hebræi, eorum animi occuparentur,atque complerentur. Patet hoc ex his, quæ dixit Achior Holoferni,vt relatum eſt in libro Iudith, capite quinto, & Raab exploratoribus,vt tradit liber Ioſue,capite ſecundo, & ex his, quæ dixerunt Philiſtæorum ſapientes,ſicut habet primus liber Regum,cap.6.

60. Hanc porrò ſextam viam, omnium maximè approbauit, maximéque inſtitit
B. Auguſt. beatus Auguſtinus. Is enim cùm alibi,tum præcipuè libro quinto aduerſus Iulianum,capite tertio copioſè diſputat, Deum in Scriptura dici quoſdam indurare, & excæcare,& tradere in reprobum ſenſum non ſolùm per patientiam & permiſſionem,ſed per quandam potentiam, & quaſi actionem. Facit hæc Deus, inquit Auguſtinus, miris & ineffabilibus modis, qui nouit iuſta iudicia ſua non ſolùm in corporibus hominum,ſed etiam in ipſis cordibus operari:qui non facit voluntates malas, ſed eis iam malis vtitur vt voluerit, cùm ipſe aliquid iniquè velle non poſſit. *Sic ibi Auguſtinus.* Sed hoc ipſum enucleatiùs traditur ab eodem in quadam quæſtione,quam ſuper hac re tractauit.Eſt autem inter quæſtiones eius in librum Exodi, quæſt. 18. Verba S.Auguſtini ſic habent: Vtitur Deus benè cordibus malis,ad id quod vult oſtendere bonis,vel quod facturus eſt bonis. Et quamuis vniuſcuiuſque cordis in malitia qualitas,ſuo fiat vitio,quod inoleuit ex arbitrio voluntatis:vt tamē qualitate mala huc vel illuc moueatur,cauſis fit, quibus animus propellitur:quæ cauſæ vt exiſtant, vel non exiſtant, non eſt in hominis poteſtate, ſed veniunt ex occulta prouidentia, iuſtiſſima planè, & ſapientiſſima, vniuerſum,

uerſum,quod creauit,diſponentis & adminiſtrantis Dei. Vt ergo tale cor haberet Pharao,quod patientia Dei non moueretur ad pietatem, ſed potiùs ad impietatem, vitij proprij fuit: Quòd verò facta ſunt ea, quibus cor ſuo vitio iam malignum,reſiſteret iuſſionibus Dei(hoc eſt enim quod dicitur induratum, quia non flexibiliter conſentiebat,ſed inflexibiliter reſiſtebat)diſpẽſationis fuit diuinæ, qua tali cordi,non ſolùm iuſta,ſed euidenter iuſta pœna parabatur, qua pœna timentes Deum corrigerentur.Propoſito quippè lucro,verbi gratia, propter quod homicidium committatur,aliter auarus,aliter pecuniæ contemptor mouentur: ille ſcilicet ad facinus perpetrandum, hic ad cauendum. Ipſius tamen lucri propoſitio in alicuius illorum non fuit poteſtate.Ita cauſæ veniunt hominibus malis, quæ non ſunt in eorum poteſtate,ſed hoc de illis faciunt, quales eos inuenerint iam factos propriis vitiis ex præteritâ voluntate.*Ita B. Auguſtinus.*

Huic ſextæ interpretationi affinis eſt, quam tradit Rupertus libro 7. Commentariorum in Exodum, cap.21. Ait enim Deum induraſſe cor Pharaonis, non propriè, ac directè: ſed vehementer multiplicando Hebræos, eoſque mitè proſperando,quodãmodo fecit,vt Ægyptij inuidentes eorũ fœlicitati,nullo modo paterẽtur eos ſubtrahi dominationi,& imperio ſuo:ſed indurarentur contumaciter reſiſtendo iuſſis Dei. Ponam hîc verba Ruperti: Quid eſt,inquit, *Ego indurabo cor eius*? Nunquid iniquitas eſt apud Deum, vt cor Pharaonis priùs tenerum, fecerit ipſe durum, quo per occaſionem duritiæ eius, mirabilia faciendo, glorificaretur? Abſit. Sed oderat Pharao, & Ægyptij Hebræos, eorumque odium incenſum fuerat ex inuidia dicentium: *Ecce populus Iſraël multus, & fortior nobis eſt*.Nec enim aliter accipiendum eſt, quod Dauid de Deo dixit:*Conuertit cor eorum,vt odirent populum ſuum*: niſi quia dum benedixit, & multiplicauit populum ſuum, creuit Ægyptiorum inuidia, eaque mox profecit in aſperum odium. Eſt autem inuidiæ proprium, vt quantò maiora tribuuntur beneficia eis, quibus inuidetur, tantò magis confirmetur inuidia, & quò ampliùs ſplendeſcit, cui inuidetur; tantò magis inuidus indureſcat. Ergo Deus indurauit cor Pharaonis non ipſum corrumpendo, ſed Hebræos, quos illi oderant iniquè, compatienti charitate viſitando. Hoc, ego, inquit Deus, facio intentione charitatis, ſed Pharaoni inuidenti proficiet ad incrementum odij, & duritiam cordis. Sic vno eodemque ſolis iucundo lumine & glacies dura liqueſcit, & lutum molle dureſcit. *Sic Rupertus*. Hanc ego ſextam B. Auguſtini expoſitionem, ante omnes laudo & amplector: ad quam propè accedit ſeptima expoſitio, quæ conſequenti proximè Diſputatione tractabitur.

61. *Rupertus.*

Pſal. 104.

NONA DISPVTATIO.

An dicens Scriptura, Deum indurare cor hominis, non loquatur propriè: ſed figuratè, quod eſt euentus, cauſæ ipſi attribuens.

Septima expoſitio. Cum dicitur Deus indurare cor hominis, quod eſt euentus, tribuitur ipſi cauſæ, ſecundũ Scripturæ morẽ. Chryſoſtomus. Damaſcenus.

62. CHRYSOSTOMVS explanans verba illa Domini noſtri, quę refert B. Ioannes cap. 17. *Nemo ex eis periit, niſi filius perditionis, vt Scriptura impleretur*, ita ſcribit: Non propterea periit, vt impleretur Scriptura: ſed proprius Scripturæ modus eſt, vt quæ euentus ſunt, pro cauſa ponat. Omnia igitur diligenter inueſtiganda ſunt, & dicentis mos, & ſubiectum, & Scripturæ lex. *Sic Chryſoſtomus.* Hunc Scripturæ morem enucleatiùs declarans Damaſcenus libro quarto de Fide orthodoxa, capite 20. Animaduertere, inquit, oportet, quòd mos ſacræ Scripturæ eſt, quædam, quæ ſecundum euentum debent intelligi, cauſaliter dicere; vt illud: *Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci: vt iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas, cùm iudicaris.* Non enim propterea peccauit Dauid, vt vinceret Deus peccatum ſuum: neque indigebat Deus peccato eius: vt ex illo victor appareret. Sed quia nobis peccantibus non affert iram ſuam, ſed pœnitentibus parcit, victor mali noſtri demonſtratur. Non ad hoc autem nos peccamus, ſed ita euenit res. Quemadmodùm ſi quis ſedeat operans, & ſuperueniat eius magnus quiſpiam amicus, ait: Ne operer hodie, aduenit hic meus amicus: nec tamen amicus ideò venit, vt ille non operaretur, ſed occupatus circa amici ſuſceptionem, euenit vt non operaretur: & dicuntur hæc euentus, quia ita eueniunt res. *Sic Damaſcenus.*

Iacob Pſ. 10. Geneſ. 43.

63. Hoc ipſum nos etiam, ſed aliquantò planiùs docentes, vſitatum eſſe dicimus in Scriptura, & in communi, ac vulgari conſuetudine loquendi frequenter vſurpatum, vt cùm ex dicto, aut facto alicuius perſonæ aliquid euenit, etiam præter conſilium & voluntatem eius, vulgò credatur & dicatur id factum eſſe ab illa perſona; quaſi ea illud voluerit, ac deſignauerit. Exempli cauſa, ex peccato mortali ſequitur mors animi æterna: quamuis igitur qui peccat, non intendat mortem æternam animæ ſuæ, nec eam habeat odio: quia tamen facit id, ex quo ſequitur mors animæ: dicitur odiſſe animam ſuam, & velle perditionem eius. Ad quem ſenſum ſcriptum eſt Pſalm. 10. *Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam.* Sit alterum hoc eiuſdem rei exemplum. Dixit Iacob filiis ſuis: *In meam hoc feciſtis miſeriam, vt indicaretis ei, & alium habere vos fratrem.* At enim perſpicuè conſtabat, filios Iacob non indicaſſe Præfecto Ægypti, ſe habere fratrem alium minimum, eo conſilio & voluntate, vt miſerum facerent patrem ſuum: ſed quia ex eo, quod illi fecerant loquentes Præfecto de fratre ſuo minimo, ſecutum eſt, vt Præfectus iuberet eum duci ad ſe, eoque abducto, Iacob in dolore & luctu miſer fuit: idcircò hoc, quod euenit, attribuit filiis ſuis, quaſi id ipſi ad eum finem conſultò feciſſent. Quoniam igitur ex longa Dei patientia erga peccatores, & ex eo, quòd Deus nõ dat eis gratiam ſuam, & quo

& quoniam circa eos multa facit, quibus illi peiores fiunt, atque hinc euenit eorum obduratio: idcircò, ſecundum morem illum loquendi, & Scripturę, & omnium ferè gentium, induratio peccatorum attribuitur Deo, non propriè, ſed figuratè loquendo. Sic etiam vulgò dicere ſolemus de ægroto intemperanti, & præcepta medici contemnenti, & de eo, qui ſæpiùs ſeſe in pericula magna temerè conicit, iſtos quærere ac velle mortem ſuam. Et hæc quidem ſeptima expoſitio, tres vltimas, maximè verò ſextam complectens, eſt omnium optima & abſolutiſſima.

Illud præthereà hîc annotandum eſt, *Excæcare*, & *Indurare*, verba eſſe actiua, & 65.
propriè ſumpta ſignificare actionem quandam, & effectũ in ea perſona, in quam dicuntur: Siquidem excæcare aliquem, eſt cæcitatem in eo facere, & Indurare aliquem, duritiem in eo efficere. Non tamen ſemper ita ſumuntur: nec in cõmuni vſu loquendi, nec in Scriptura: interdum quippè ponitur excæcare aliquem, non pro eo, quod eſt efficere in eo cæcitatem: ſed pro eo, quod eſt, occaſionem quandam & incitamentum præbere ad id faciendum, per quod, animo quiſpiam, & iudicio excæcetur. Hoc ita eſſe, demonſtrat euidenter celebris illa Scripturæ ſententia, quæ eſt in libro Exodi, cap. 23. & Deuteron. cap. 16. & Eccleſiaſt. 20. *Ne accipias munera, quæ excæcant prudentes, & ſubuertunt verba iuſtorum.* Manifeſtum eſt, munera, cùm ſint res corporeæ & ſenſibiles, non poſſe efficienter attingere corda hominum, nec propriè facere ea cæca: Dicuntur tamen excæcare, quòd non nullis occaſionem præbeant, & incitamento ſint ad peruertendũ & excæcandum iudiciũ. Reperimus autẽ in Sacris literis quatuor res dici excæcare hominẽ: Primò munera, vt dictum eſt: tum, ipſum Diabolum, ſicut dixit Paulus 2. Corinth. 4. *Deus huius ſeculi excæcauit mentes infidelium, vt non fulgeat eis illuminatio Euangelij.* Deinde, propriam ipſius hominis malitiam: ſicut legimus Sapientiæ 2. *Excæcauit eos malitia eorum.* Ac demum apud Iſaiam, cap. 6. legimus Deum excæcaſſe populum Hebræorum. Munera excæcant per occaſionem: Malitia hominis excæcat eum meritoriè, quia per eam meretur excæcari à Deo: diabolus excæcat hominem incitando eum ad peccata, & ad perſeuerandum in peccatis, vnde accidit ei cæcitas cordis: Deus excæcare dicitur hominem eo modo, quo expoſuimus in ſuperioribus diſputationibus: quod dictum eſt de excæcatione, idem de induratione ſentiendum eſt.

Locus Deuter. cap. 16.

Quatuor res excæcãt hominem.

DECIMA DISPVTATIO.

Quemadmodùm Deus tractet peccatores, quos indurare dicitur.

QVo vniuerſam eius doctrinæ, quæ eſt de induratione hominis, tractationem tandem concludamus, iuuat in hac extrema diſputatione indicare 65.
Lectori, quemadmodùm ſe gerat Deus erga eos, quos indurare dicitur: ſuper qua re omnem hanc diſputationem ex variis diuinæ Scripturæ locis expromemus. Principiò ſinit Deus eiuſmodi peccatores induratos, ſequi cupiditates & libidines ſuas, nec ab illis remouet illecebras, & irritamenta voluptatum, atque

Decẽ res, quas Deus agit circa peccatores induratos.

vitiorum, nec largitur eis gratiam efficacem, qua concupiſcentiæ & libidinũ ardor eorum reſtinguatur. Vnde in Pſalm. 80. ſcriptum eſt: *Non audiuit populus meus vocem meam, & Iſraël non intendit mihi. Dimiſi eos ſecundum deſi-*
Locus Pſ. 72. *deria cordis eorum, ibunt in adinuentionibus ſuis.* Et in Pſal 72. *Tranſierunt in affectum cordis*: id eſt: Quicquid corde affectauerunt, & concupierunt, aſſecuti ſunt, omniáque eis ex ſententia ſucceſſerunt. Et Paulus ad Rom. 1. diſputat, Deum quoſdam propter execrandum idololatriæ ſcelus, tradidiſſe in deſideria cordis eorum. Secundò: dat eis Deus affluentiam bonorum temporalium, & proſperos rerum omnium ſucceſſus: qua illi proſperitate obcæcati, velis (vt aiunt) remiſque ad omnia feruntur flagitia, & in ſuum cæco impetu ruunt exitium. Rectè itaque in illos dictum eſt à Salomone Prouerb. 1. *Proſperitas ſtultorum perdet illos.* Et in Pſalm. 72. *Prodiit quaſi ex adipe iniquitas eorum*: id eſt, ex corde adipato & pingui, propter abundantiam
Prouer. 30. rerum temporalium. Et Ezechiel. 16. *Hæc fuit iniquitas Somodæ, ſaturitas, & abundantia panis & otium.* Idcircò Salomon rogabat Deum: *Diuitias ne dederis mihi, ne fortè ſatiatus illiciar ad negandum, & dicam: Quis eſt Dominus?*

66. Tertiò, aufert illis Deus beneficium tribulationum, per quas miſericorditer ca-
Locus Hierem. c. 31. ſtigans hominum ſcelera, inducit eos ad ſanam mentem. Vnde Hieremias, cap. 31. *Caſtigaſti me, & eruditus ſum.* Et in cap. 1. Lamentationũ: *De excelſo miſit Deus, ignem in oſſibus meis, & erudiuit me.* Et Paulus ad Hebræos, cap. 10. *Caſtigat Deus omnem filium, quem recipit.* Et Eccleſiaſt. 30. *Qui diligit filium ſuum, aſſiduat ei flagella.* E contrario autem, ſignum eſt irati Dei, & indurati peccatoris, ſalutaria eiuſmodi flagella ab eis remoueri: hoc enim minatus eſt Deus, grauiſſimæ inſtar pœnæ, Iudæis per Oſeam, cap. 4. *Non viſitabo*, inquit, *ſuper filias veſtras, cùm fuerint fornicatæ, neque ſuper nurus veſtras, cùm adulterauerint.* Et Prouerb. 13. *Qui parcit virgæ, odit filium ſuum.* Et in Pſal. 72. *In labore hominũ non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur.* Et Paulus ad Hebræos 12. *Si extra diſciplinam eſtis, ergò adulteri eſtis, non filij.* Quartò, vetat Deus ſeruos ſuos orare pro iſtiuſmodi homini-
Locus Hierem. cap. 7. bus induratis: vt hoc etiam auxilio videlicet priuẽtur, quo iuuari maximè poterãt ad reſipiſcendum. Dixit Deus Hieremiæ: *Tu noli orare pro populo hoc, nec aſſumas pro eis laudem & orationem, & non obſiſtas mihi, quia non exaudiam te.* Quòd ſi pro huiuſmodi hominibus orauerint Deum, etiam viri ſanctiſſimi, Deóque chariſſimi, non exaudiuntur tamen, nec quidquam orando proficiunt: quod ita fore prædixit Deus per Hieremiam, cap. 15. *Si ſteterint*, inquit, *Moſes & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populum iſtum.* Et apud Ezechielem, cap. 14. ait Deus, ipſum quidem Noë, Danielem, & Iob, viros vtique ſanctiſſimos, ſibique acceptiſſimos, ſi id temporis viuerent, & pro Hebræis orarent, haudquaquam ſuis meritis, & precibus liberaturos fuiſſe populũ Hebræum à malis, quibus ſua culpa erat obnoxius. Quintò, amouet Deus ab iſtis hominibus medicos ſpirituales, tam viſibiles, vt ſunt boni Confeſſarij, & Prædicatores, aliique ſaluti animarum, & peccatorum conuerſioni ad Deum ſtrenuè operam nauantes: ſiue inuiſibiles ſint, vt ſunt Angeli boni, & hoc ſignificatum eſt per Hieremiam, cap. 51. illis verbis, quæ viden-
Locus Actor. 13. tur eſſe Angelorum deſperantium de ſalute Babylonis, & ab ea recedentiũ: *Curauimus Babylonem, & non eſt ſanata, derelinquamus ergo eam, quoniã peruenit vſque ad cœlum iudiciũ eius.* Hoc ipſum cõtigiſſe incredulis Iudæis, docuit Paulus dicens: *Vobis oportebat primũ loqui verbũ Dei: ſed quoniã repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad Gentes: ſic enim præcepit nobis Dominus.*

67. Sextò, priuat Deus eiuſmodi homines prædicatione verbi ſui, quo humanus animus illuminatur & roboratur aduerſus tentationes, & ſpiritualiter paſcitur, & alitur ad æternitatem, atque ſi fuerit in peccatis, excitatur, & flectitur ad pœniten-

tentiam,curatúrque,& ſanatur à morbis ſpiritualibus. Hanc porrò audiendi verbi Dei priuationem,minatus eſt Deus per Amos, c. 8. *Ecce*, inquit, *dies veniunt, dicit Dominus,& mittam famem in terram:non famem panis,neque ſitim aquæ,ſed audiendi verbum Domini.* Septimò, Dei permiſſu, & ordinatione fit, vt iſtiuſmodi hominum conſiliarij,ſint mendaces,& fallaces,mala & noxia dantes conſilia, quibus illi fidem habeant,& in quibus,ingenti ſua ruina & exitio acquieſcant. Sic Roboam poſthabito ſeniorum conſilio,& ſtultorum iuuenum conſilium ſequens, magna regni parte ſpoliatus eſt. Sic Abſalon neglexit cōſilium Achitophel vtile ſibi,præferens conſilium Chuſai,quod eius cauſa fuit exitij. Vnde in 2. Regum cap. 17. ita ſcriptum eſt: *Domini nutu diſſipatum eſt conſilium Achitophel vtile,vt induceret Dominum ſuper Abſalon malum.* Octauò, ſinit Deus aliquando Pſeudoprophetas, docentes falſa dogmata, prædicere nonnulla, quæ ita eueniant, vt prædictum ab illis fuerat,vt traditur Deuteronomij,cap.13. quinetiam facere prodigia,& portenta,ſicut facturus eſſe dicitur Antichriſtus.Hac re probantur electi, quò magis eorū fidei conſtantia eniteſcat:improbi autem,per ſe iam proni ad flagitia, prædictionibus & portentis Pſeudoprophetarum decepti,vehementiùs in peccata ruunt. Sinit itaque Deus, vt qui habentur ab iſtiuſmodi hominibus tanquàm Prophetæ, ac ſapientes, & ipſi decipiantur, & decipiant ſibi credentes:nam,quia nolunt aſſentiri veritati, iuſto Dei iudicio, mittitur illis ſpiritus erroris, vt acquieſcant falſitati, & probabilior, ac plauſibilior videatur illis falſitas, quàm veritas. Vide quæ ad hanc ſententiam ſcripſit Paulus 2. ad Theſſalonicenſes 3. Huc etiā ſpectat, quod Dominus dixit per Ezechielem, cap.14. *Propheta cùm errauerit, & locutus fuerit verbum: Ego Dominus decepi Prophetam illum*: nimirum, quia vel ſomniis & viſis à Deo miſſis, ſed dubiæ ſignificationis,vel etiam ipſis Dei verbis, ambiguæ ſententiæ decepti ſunt,non verè,ſed ex ſuo ſenſu & arbitrio ea interpretantes, atque intelligentes.

3. Reg. 12.

Locus Ezechiel. c. 14.

68. Nonò, laxat Deus habenas Diabolo, ampliorem dans poteſtatem inſidiandi, & nocendi iſtiuſmodi hominibus: qua ille accepta, omnes ſuas artes, vireſque exercet, variè, atque efficaciter tentando eos homines: tum ſeducendo eorum mentes vanis, & falſis opinionibus: tum obiiciendo varia obiecta voluptatum, variaſque illecebras vitiorum: quinetiam interiùs turbando phantaſmata, & inflammando affectus.Huius rei admirandum, ſimúlque tremendum exemplum habemus in tertio libro Regum, cap.22. vbi narratur talis quædam admirabilis viſio, quam habuit Michæas Propheta: *Vidi Dominum* (ait Michæas) *ſedentem ſuper ſolium ſuum, & omnem exercitum cæli aſſiſtentem à dextris, & à ſiniſtris. Et ait Dominus: Quis decipiet Achab regem Iſraël? & ſtetit quidam ſpiritus coram Domino. Et ait: Ego decipiam illum. Et ait Dominus: In quo decipies? Et ille ait: Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius. Et dixit Dominus, Decipies,& præualebis: Egredere & fac ita. Nunc igitur ecce dedit Dominus ſpiritum mendacij in ore omnium Prophetarū tuorum,qui hic ſunt: & Dominus locutus eſt contra te malum.* Decimò, ab iſtis hominibus obſtinatis remouet Deus omnia præſidia, & adiumenta efficacia, quibus protegebantur,& defendebantur aduerſus incurſus, & inſidias Dæmonum, & tentationes: Aufert etiam quæcunque incitabant eos & promouebāt ad bonum: vt talibus Dei auxiliis orbati,ſibíque permiſſi, nuſquàm non offendant, & cadant, atque in exitium ſuum volentes & ſciētes ruant: quod pulcherrima ſimilitudine vineæ declarauit Dominus per Eſaiam, capite quinto. Sed quia eū locū ſuprà cōmemorauimus in diſputatione ſeptima ad numerum marginalē 45. ſuperuacuū eſſet hîc eum repetere. Non ero longior in huius materiæ tractatu, & de humani cordis induratione, diſputandi finē hîc faciam.

Locus li. 3. Reg. c. 22.

VV 2 BENE

BENEDICTI PERERII IN DVODECIMVM CAPVT EXODI, DISPVTATIONES VIGINTI.

Exponuntur hoc duodecimo capite cæremoniæ circa immolationem, eſúmque agni Paſchalis obſeruandæ: narratur deinde diſceſſus Hebræorum ex Ægypto.

CAPVT DVODECIMVM EXODI.

Verſu 1. DIXIT quoque Dominus ad Moſen & Aaron in
terra Aegypti: * Menſis iſte, vobis principium
2. menſium, primus erit in menſibus anni. * Loqui-
3. mini ad vniuerſum cœtum filiorum Iſraël, & di-
cite eis: Decima die menſis huius tollat quiſque
4. agnum per familias & domos ſuas. * Sin autem
minor eſt numerus, vt ſufficere poſſit ad veſcen-
dum agnum, aſſumat vicinum ſuum, qui iunctus eſt domui ſuæ, iux-
5. ta numerum animarum, quæ ſufficere poſſint ad eſum agni. * Erit
autem agnus abſque macula, maſculus, anniculus, iuxta quē ritum
6. tolletis & hœdum. * Et ſeruabitis eum vſque ad quartam decimam
diem menſis huius: immolabítque eum vniuerſa multitudo filiorum
7. Iſraël vſque ad veſperam. * Et ſument de ſanguine eius, ac ponent
ſuper vtrumque poſtem, & in ſuperliminaribus domorum, in qui-
8. bus comedent illum. * Et edent carnes nocte illa aſſas igni, & azy-
9. mos panes cum lactucis agreſtibus. * Non comedetis ex eo crudum
quid,

Digitized by Google

quid,nec coctum aqua,ſed tantùm aſſum igni: caput cum pedibus
eius & inteſtinis vorabitis. * Nec remanebit quidquam ex eo vſ- 10.
que manè:ſi quid reſiduum fuerit,igne comburetis.* Sic autem co- 11.
medetis illum:Renes veſtros accingetis, & calceamenta habebitis
in pedibus tenentes baculos in manibus, & comedetis feſtinanter:
eſt enim Phaſe(*id eſt Tranſitus*) Domini. * Et tranſibo per terram Æ- 12.
gypti nocte illa,percutiámque omne primogenitum in terra Ægy-
pti ab homine vſque ad pecus:& in cunctis diis Ægypti faciam iu-
dicia, ego Dominus.* Erit autem ſanguis vobis in ſignum in ædi- 13.
bus, in quibus eritis: & videbo ſanguinem,& tranſibo vos: nec
erit in vobis plaga diſperdens, quando percuſſero terram Ægy-
pti. *Habebitis autem hunc diem in monumentum, & celebra- 14.
bitis eum ſolennem Domino in cunctis generationibus veſtris cul-
tu ſempiterno. * Septem diebus azyma comedetis: in die primo 15.
non erit fermentum in domibus veſtris, quicumque comederit
fermentum,peribit anima illa de Iſraël, à primo die vſque ad diem 16.
ſeptimum. * Dies prima erit ſancta atque ſolennis, & dies ſepti-
ma eadem feſtiuitate venerabilis: nihil operis facietis in eis, ex-
ceptis his,quæ ad veſcendum pertinent. * Et obſeruabitis azyma: 17.
in eadem enim ipſa die educam exercitum veſtrum de terra Æ-
gypti: & cuſtodietis diem iſtum in generationes veſtras ritu
perpetuo. * Primo menſe quartadecima die menſis ad veſpe- 18.
ram comedetis azyma vſque ad diem vigeſimam primam eiuſ-
dem menſis ad veſperam. * Septem diebus fermentum non in- 19.
uenietur in domibus veſtris: qui comederit fermentum, peri-
bit anima eius de cœtu Iſraël, tam de aduenis, quàm de in-
digenis terræ. * Omne fermentum non comedetis: in cun- 20.
ctis habitaculis veſtris comedetis azyma. * Vocauit autem Moſes 21.
omnes ſeniores filiorum Iſraël, & dixit ad eos: Ite tollentes animal
per familias veſtras, & immolate Phaſe. * Faſciculúmque hyſſopi 22.
tingite in ſanguine,qui eſt in limine, & aſpergite ex eo ſuperlimi-
nare, & vtrumque poſtem: nullus veſtrum egrediatur oſtium do-
mus ſuæ vſque manè. * Tranſibit enim Dominus percutiens Ae- 23.
gyptios: cúmque viderit ſanguinem in ſuperliminari, & in vtro-
que poſte,tranſibit oſtium domus,& non ſinet percuſſorem ingre-
di domos veſtras, & lædere. * Cuſtodi verbum iſtud legitimum 24.
tibi,& filiis tuis vſque in æternum. * Cúmque introieritis terram, 25.
quam Dominus daturus eſt vobis, vt pollicitus eſt, obſeruabitis
cæremonias iſtas.* Et cùm dixerint vobis filij veſtri: Quæ eſt iſta 26.
religio?*dicetis eis:Victima tranſitus Domini eſt,quando tranſiuit 27.
ſuper domos filiorum Iſraël in Aegypto percutiens Ægyptios,

Digitized by Google

28. & domos noſtras liberans. Incuruatúſque populus adorauit. * Et
egreſſi filij Iſraël fecerunt ſicut præceperat Dominus Moſi,& Aa-
29. ron.* Factum eſt autem in noctis medio, percuſſit Dominus omne
primogenitum in terra Aegypti,à primogenito Pharaonis, qui in
ſolio eius ſedebat,vſque ad primogenitum captiuæ,quæ erat in car-
30. cere,& omne primogenitum iumentorum. * Surrexítque Pharao
nocte,& omnes ſerui eius, cunctáque Aegyptus: & ortus eſt cla-
mor magnus in Aegypto:neque enim erat domus, in qua non iace-
31. ret mortuus. * Vocatíſque Pharao,Moſe & Aaron nocte, ait: Sur-
gite,& egredimini à populo meo, vos & filij Iſraël: ite,immolate
32. Domino,ſicut dicitis. * Oues veſtras,& armenta aſſumite,vt petie-
33. ratis: & abeuntes benedicite mihi.* Vrgebántque Aegyptij popu-
34. lum de terra exire velociter, dicentes: Omnes moriemur. * Tulit
igitur populus conſperſam farinam, antequàm fermentaretur: &
35. ligans in palliis,poſuit ſuper humeros ſuos.* Fecerúntque filij Iſraël,
ſicut præceperat Moſes: & petierunt ab Aegyptiis vaſa argentea
36. & aurea,veſtémque plurimam. * Dominus autem dedit gratiam
populo coram Aegyptiis,vt commodarent eis: & ſpoliauerunt Ae-
37. gyptios. * Profectíque ſunt filij Iſraël de Rameſſe in Socoth,ſex-
38. centa ferè millia peditum virorum, abſque paruulis. * Sed & vul-
gus promiſcuum innumerabile aſcendit cum eis, oues & armenta,
39. & animantia diuerſi generis multa nimis. * Coxerúntque farinam,
quam dudum de Aegypto conſperſam tulerant: & fecerunt ſubci-
nericios panes azymos: neque enim poterant fermentari,cogenti-
bus exire Aegyptiis,& nullam facere ſinentibus moram: nec pul-
40. menti quidquam occurrerat præparare. * Habitatio autem filio-
rum Iſraël, qui manſerunt in Aegypto, fuit quadringentorum
triginta annorum: quibus expletis, eadem die egreſſus eſt omnis
41. exercitus Domini. * Nox iſta eſt obſeruabilis Domino, quando
eduxit eos de terra Aegypti: hanc obſeruare debent omnes filij
42. Iſraël in generationibus ſuis. * Dixítque Dominus ad Moſen &
Aaron:Hæc eſt religio Phaſe: omnis alienigena non comedet ex
43. eo.* Omnis autem ſeruus emptitius circumcidetur, & ſic come-
44. 45. det.* Aduena & mercenarius non edent ex eo. * In vna domo
comedetur,nec efferetis de carnibus eius foras, nec os illius con-
46. 47. fringetis. * Omnis cœtus filiorum Iſraël faciet illud. * Quòd ſi
quis peregrinorum in veſtram voluerit tranſire coloniam, & face-
re Phaſe Domino,circumcidetur priùs omne maſculinum eius, &
tunc ritè celebrabit: erítque ſicut indigena terræ: ſi quis autem
48. circumciſus non fuerit, non veſcetur ex eo. * Eadem lex erit in-
dige

indigenæ, & colono, qui peregrinatur apud vos. * Fecerúntque 49.
omnes filij Iſraël ſicut præceperat Dominus Moſi & Aaron. * Et 50.
eadem die eduxit Dominus filios Iſraël per turmas ſuas.

DE IMMOLATIONE, ATQVE ESV AGNI PASCHALIS.

INTER omnes ſacrarum rerum legales obſeruantias, ea, quæ ad immolationem, eſúmque agni paſchalis pertinebat, plurimùm apud Iudæos religionis, & venerationis, ac celebritatis habuit. Nec immeritò ſanè: ea quippè ſolemnitas plurimis, maximéque inſignibus conſtabat cæremoniis: nec vnius erat tantùm diei, ſed in ſeptem dies extendebatur, quorum primus & vltimus, admodùm religioſus, ſanctúſque habebatur. Inſtituta etiam fuerat ad renouandam, quotquot annis, memoriam maximi illius beneficij, quo Deus Hebræos affecerat, cùm tot & tantis in Ægypto, ipſorum cauſa, editis prodigiis, crudeliſſima eos Ægyptiorum dominatione, aſperrimáque ſeruitute liberauit. Sed illam ego principalem, coram Deo, cauſam tantæ celebritatis fuiſſe reor, quòd immolatio Agni paſchalis, illuſtriſſimam faceret ſignificationem, & figuram præferret paſſionis & mortis Ieſu Chriſti Domini noſtri, per quam humanum genus antiquiſſima, & miſerrima peccati, ac Diaboli ſeruitute, horrendóque mortis æternæ reatu aliquando erat liberandum. Multa porrò de immolatione, ac eſu Agni, præcepta Dei commemorantur in hoc duodecimo capite, ſuper quibus aliquot nobis tractandæ ſunt Diſputationes. Ac primò quidem diſputandum erit de Tempore, quo immolandus erat Agnus. Secundò, de qualitate Agni immolandi. Tertiò, de Perſonis ad edendum Agnum idoneis. Quartò, de Modo comedendi Agnum. Quintò, de Nomine, quo feſta hæc ſolennitas appellabatur. Sextò, cuiúſnam rei, poſteà in nouo Teſtamento gerendæ, immolatio illius Agni ſignificationem, & figuram haberet.

***

PRIMA DISPVTATIO.

De Menſe, quo erat immolandus Agnus, An is fuerit omninò primus Anni menſis.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 2. Menſis iſte, vobis principium menſium, primus erit in menſibus anni.

1. *Simplicius Peripateticus. De Initio anni variæ Gentium conſuetudines.*

TRIA tempora circa immolationem Agni paſchalis deſignantur in hoc capite duodecimo. Primùm enim præcipitur, vt immoletur Agnus in primo menſe anni, vt verba in titulo huius Diſputationis poſita oſtendunt. Deinde iubentur Hebræi, decima die huius menſis tollere Agnum, & ſeruare eum vſque ad decimam quartam eiuſdem menſis: Sic enim eſt in verſu tertio: *Decima die huius menſis tollat vnuſquiſque agnũ, &c.* Et infrà verſu ſexto: *Et ſeruabitis eum vſque ad decimam quartam diem huius menſis.* Adhæc, præcipitur, vt immolatio Agni fiat ad veſperā decimæ quartæ diei primi menſis, ſicut in verſu ſexto ſcriptum eſt illis verbis: *Immolabit eum vniuerſa multitudo filiorum Iſraël ad veſperam.* Nos in hac prima Diſputatione, de Menſe, & de Die decima mēſis diſputabimus: in alterâ verò, quæ proximè hanc ſequetur, de Tempore, quod vocatur, *ad veſperam*, diſſeremus.

Simplicius, nobilis Peripateticus, & locupletiſſimus ſcriptorum Ariſtotelis Commentator atque explanator, ſuper textum vegeſimum quintum libri quinti Phyſicorum Ariſtotelis, docet, apud varias Gentes variè deſignari pricipium anni, primumque eius mēſem. Athenienſes quippè inchoaſſe annum à Solſtitio æſtiuo: Romanos, poſt Numam Pompilium, à Solſtitio hyberno: Aſianos ab Æquinoctio autumnali: Arabas & Damaſcenos ab Æquinoctio verno: vnde etiam Romani ante Numam Pompilium initium anni faciebant, decem tantùm menſibus annum definientes. *Sic ille.* Hebræi duplex quondam habuere initium anni: Ante egreſſionem ex Ægypto, annum inchoabant ab Æquinoctio autumnali: & primus anni menſis erat, qui reſpondebat noſtro Septembri, & poſteà vocatus ab illis eſt, nomine Chaldaico, *Tiſri*. Hoc enim tempore antiqua, & cõmunis omnium Hebræorum fuit opinio, etiam multis Chriſtianorum Doctorum probata, fuiſſe mundum à Deo conditum: qua de re videre poterit Lector, quæ nos in primo Tomo Commentariorum in Geneſim, vbi expoſuimus opus tertiæ diei, copiosè diſputauimus. Diuina certè Scriptura non obſcurè indicat, finem & principium anni eſſe in menſe ſeptimo Hebræorum, qui concurrit cum noſtro Septembri, cùm præcepit celebrari feſtum Tabernaculorum in exitu anni, vel redeunte anno, vt eſt in vigeſimo tertio, & in vigeſimo quarto capite Exodi. Ex quo licet intelligere,

Digitized by Google

ligere,ſeptimum menſem Hebræorum,qui reſpondet noſtro Septembri, & in quo ſolennitas Tabernaculorum celebratur,fuiſſe terminum præcedentis anni, & initium ſequentis. Ioſephus certè in primo libro Antiquitatum, affirmat, Hebræos primò quidem initium anni habuiſſe in menſe,quem diximus vocari *Tiſri*, proximum Æquinoctio autumnali:ſed poſteà, iuſſu Dei, primum anni menſem eſſe cõſtitutum eum, in quo Hebræi liberati ſunt Ægyptiaca ſeruitute, iſque multis pòſt ſeculis Chaldaico vocabulo nominatus eſt *Niſan*. Addit prętereà Ioſephus,in more eſſe apud Hebræos,in celebratione feſtorum,& rerum ſacrarum tractatione,inchoare annum à verno Æquinoctio, & à menſe *Niſan*: in reliquo autem vitæ vſu, rerumque ciuilium, antiqua vti anni computatione, inchoando videlicet eum ab Æquinoctio autumnali, & menſe *Tiſri*, quod apud Chaldæos ſignificat initium. Immò verò iubens hoc loco Deus, primum menſem anni deinceps ab Hebræis haberi *Niſan*, ſatis indicauit,eum anteà non fuiſſe primum apud illos menſem, alioqui nouo non fuiſſet opus præcepto.

Ioſephus.

2. Voluit porrò Deus ab eo tempore inchoari deinceps annum Hebræorum,quò firmior & ſanctior eſſet apud eos memoria beneficij, quo eos ipſe à duriſſima ſeruitute Ægyptiorum aſſeruerat in optatiſſimam libertatem:quæ libertas ipſis,quaſi vitæ quoddam initium eſſe videbatur, cùm anteà ſeruitutem, vel ipſa morte acerbiorem ſeruiſſent:quocircà Iudæi ab hoc inſigni beneficio, deinceps tempora rerum memorabilium dinumerabant, ſicut licet cernere in tertio libro Regum, cap. 6.non ſecus,ac nos Chriſtiani, initium putandi annos à ſalutifero Chriſti Domini ortu ducimus. Tempora igitur celebrandi feſta, Iudæi expendebant ſecundum rationem huius primi menſis: poſteà verò Talmudici exceperunt duo feſta, nimirum Iobilæi, & anni ſeptimi, quo terræ dabatur quies. Nam ſi Iobilæus & annus ſeptimus ab hoc menſe primo, qui dictus eſt *Niſan*, numeratus fuiſſet, neceſſe fuiſſet,Iudæos,duorum annorum prouentu frugum priuari:quando ante eum mẽſem,quo tempore metenda erat meſſis anni ſexti,Martio videlicet menſe, illa nequaquam eſſet planè matura:toto autem ſeptimo anno nec metere, nec facere ſementem fas erat.Cæterùm multis poſteà rebus hic primus menſis inſigniter nobilitatus fuit.Primùm enim,quotquot annis,maximum Iudæorum feſtum,*Phaſe*,& ſimpliciter,ac præcisè in Scriptura vocatum,*feſtum*,celebrabatur.Deinde hoc ipſo menſe Hebræi ingreſſi ſunt in terram promiſſionis, vt colligitur ex quarto capite libri Ioſue.Hoc item menſe Chriſtus Dominus conceptus eſt; & ſecundum antiquam plurimorum Patrum opinionem, in hoc menſe mundus à Deo creatus eſt, qua de re nos benè longam diſputationem tractauimus in primo tomo Commentariorum noſtrorum in Geneſim,cùm exponeremus opus tertiæ diei.

Cur principiũ anni à verno tẽpore ſumptum ſit.

Talmudici & Paulus Burgenſis ſuper hoc caput 12. Exodi.

3. Sed quia ſuprà dictum eſt, primum hunc menſem poſteà vocatum fuiſſe *Niſan*, ſcire conuenit,Hebræos,ante captiuitatem Babylonicam, nulla menſium habuiſſe propria nomina, ſed eos ex ordine appellaſſe, primum menſem & ſecundum, ac tertium,atque ita deinceps: quibus autem nunc ferè vtuntur Iudæi propriis menſium nominibus,ea illi à Perſis, & Medis,maximè verò à Chaldæis in exilio acceperunt: quo fit,vt hiſce nominibus propriis non appellentur menſes, niſi poſt captiuitatem Babylonicam,velut apud Zachariã Prophetam,Eſdram, Eſther,& Machabæos,qui poſt captiuitatem Babylonicam fuerunt, vt pluribus verbis diſputat Paulus Burgenſis in ſua quadam additione ad Poſtillam Lyrani ſuper hoc caput duodecimum Exodi. Non me fugit,in tertio libro Regum, id eſt,multò ante captiuitatem Babylonicam in ſexto capite eius libri, ſecundum menſem appellari *Zio*,quo etiam modo ibi appellatur à ſeptuaginta Interpretibus: & in octauo capite eiuſdem libri, ſeptimum menſem appellari *Ethanim*, à ſeptuaginta verò

Quãdo Hebræi propria nomina ſuorum menſiũ habere cœperint.

XX *Athanim*.

Æthanin. Sedenim illa nomina non fuerunt propria illorum menſium, ſed Epithetanam pro illo nomine *Zio*, Hebraicè eſt *(hodeſziſ)* quod, vt ex Chaldaico Paraphraſte liquet, ſignificat Latinè, quaſi dicas, *menſem apertionis*, ſiue *ſplendoris*, quòd in eo menſe flores ſe aperiant, eorúmque pulchritudo, & venuſtas tunc ſplendeſcat. Vox autem illa *(Ethanin)* tributa ſeptimo menſi, Latinè ſignificat, *fortes*, vt apertè hoc loco oſtendit Paraphraſtes Chaldaicus. Cur autem ſeptimus menſis, qui eſt autumnalis, reſpondens noſtro Septembri, nominatus fuerit ab Hebræis, *menſis fortium*, huiuſmodi cauſam reddit Vatablus, quòd eo menſe, fruges & fructus arborum collecti reponantur in horrea: illis autem rebus confirmatur cor hominis, humanáque roboratur vita: vel propter crebra & inſignia feſta in eo ipſo menſe celebrari ſolita, vt eſt feſtum Tabernaculorum, & Expiationis, & Dedicationis templi Salomonis. Caietanus aliam reddit cauſam: Exponens enim caput octauum tertij libri Regum, ita ſcribit: Suſpicor ideò ſeptimum menſem fuiſſe nuncupatum *menſem fortium*, quòd fortes duntaxat homines reſiſtũt ægritudinibus Autumni, quæ ſeptimo menſe nos præcipuè vexant. A fortitudine itaque vitalis virtutis, menſis ſeptimus apud Hebræos cognominatus eſt *menſis fortium*, tanquam menſe illo manifeſtetur huiuſmodi fortitudo. *Sic ille.*

Cur ſeptimus menſis dictus ſit ab Hebræis menſis fortium.
Vatablus.
Pſalm. 103.
Caietanus.

4. Lubet hîc adſcribere propria omnium menſium nomina, quibus vſi ſunt Hebræi. Primus menſis reſpondens noſtro Martio, dictus eſt *Niſan*, cuius mentio fit ſecundo Eſdræ, capite ſecundo, & in libro Eſther, capite tertio & vndecimo. Secundus, reſpondens Aprili, vocabatur *Tiar*, qui libro tertio Regum, capite ſexto (vt diximus) nominatur *Zius*. Tertius menſis, conueniens cum Maio, dictus eſt *Sinan*, Quartus, reſpondens Iunio, *Tamuz*. Quintus, conueniens cum Iulio, *Ab*. Sextus, concurrens cum Auguſto, *Elul*: qui memoratur ſecundo Eſdræ, capite ſexto, & priori libro Machabæorum, cap. 14. Septimus vocabatur *Tiſri*, reſpondens Septembri. Octauus cum Octobri conueniens dicebatur, *Mar, es, van*. Nonus, qui cum Nouembri concurrit, *Chiſleb*, vel *Caſlen*, cuius mentionem reperiemus ſecundo Eſdræ, & in priori libro Machabæorum, cap. 1. & 4. & in poſteriori libro capite 1. & 10. & apud Zachariam Prophetam, cap. 7. Decimus menſis dicebatur, *Tebeth*, reſpondens noſtro Decembri. Vndecimus cum noſtro Ianuario conueniẽs, vocabatur, *Sebath*. Duodecimus & vltimus menſis reſpondens Februario, vocabatur *Adar*, cuius fit mentio primo libro Eſdræ, c. 6. & pluriſariàm in libro Eſther, & in priori libro Machabæorum. c. 7. & in poſteriori. cap. 15.

Nomina Menſium Hebræorũ.

5. Sed reuertamur ad primum menſem, poſteà dictum *Niſan*, quem Deus fecit principium anni. Hebræi menſibus vtebantur Lunaribus: itaque principium menſis, erat Nouilunium dictum *Neomenia* ſiue *Calendæ*, qui dies in quolibet menſe feſtus erat, ſicut dicitur in Pſalm. 80. *Buccinate in Neomenia tuba, in inſigni die ſolennitatis veſtræ*. Primus igitur anni menſis erat, Prima Luna, ſiue Lunatio anni ferè incidens in Martium, quæ in Scriptura vocatur Exodi vigeſimo tertio & trigeſimo quarto, & Deuteronomij decimo ſexto, *menſis nouorum* vel *primitiuorum*, vel *nouarum frugum*, quòd, circa menſem Martium, in Palæſtina ſegetes matureſcere incipiant. Ratio autem cognoſcendi quiſnam ſit primus anni menſis, primáque Luna, in qua Paſcha celebrandum erat, hęc à pleriſque traditur: primũ eſſe, menſem anni & paſchalem, cuius plenilunium propinquius eſt Æquinoctio verno. Sedenim ea ratio licèt plerunque vera ſit, interdum tamen deficit, quinetiam fallit. Deficit, quidem quia poteſt euenire, vt ſint duo Nouilunia, æquè diſtantia ab Æquinoctio verno, quo fit die vigeſimo primo Martij, & vnum eorum ſit ante Æquinoctium, alterum verò poſt: tunc, ſecundum iſtam rationem, incertum eſſet, vtrum Nouilunium eſſet principium noui menſis. Fallit prætereà iſta ratio: nonnunquàm

Ratio noſcendi & ſtatuendi primum anni menſem, qui erat paſchalis.

Digitized by Google

nũquàm enim euenit, vt ſint duo Nouilunia, & prius quidẽ ſit propinquius Æquinoctio verno, contingens die ſeptimo Martij: alterum verò ſit poſterius, incidens in quintam diem Aprilis, & ideò remotius ab Æquinoctio verno. Tunc igitur, ſecundum iſtam rationem, prius Nouilunium, eſſet initium primi menſis, qui eſt paſchalis, cùm tamen contrà ſit: nam eſt initium vltimi menſis: & illud poſterius Nouilunium, eſt principium primi menſis. Ergò illa ratio interdum deficit, interdum etiam fallit.

Ratio igitur vſquequàque vera, atque omninò certa cognoſcendi, ac ſtatuendi primum anni menſem, hæc eſt, eum menſem eſſe primum & paſchalem, cuius decima quarta dies incidit vel in ipſum Æquinoctium vernum, vel primo poſt ipſum: quo fit vt nouilunium primi menſis nec ante diem octauũ Martij, nec poſt quintum diem Aprilis eſſe queat. Ac licet tempore Chriſti Domini noſtri Æquinoctium vernum in vigeſimum ſecundum Martij competebat: tempore tamen Nicænæ Synodi locatum eſt in vigeſimo primo die Martij, vbi etiam nunc poſt Gregorianam Calendarij correctionem ſedem habet. Ex his porrò, quæ diximus, apparet, menſem primum anni nunquã totum eſſe poſſe intra noſtrum Martium, ſed excurrere ſemper in Aprilem, licet fieri poſſit, vt aliquando totus ſit extra Martium, nunquam tamen totus eſſe poteſt extra Aprilem: poteſt tamen aliquando totus eſſe intra ipſum Aprilem: vt plurimùm tamen partim cum Martio, partim cum Aprili concurrit & interdum excurrit in Maium. Quoniam autem Hebræi tertio quoque anno vnum menſem intercalabant, bis numerantes duodecimum menſem appellatum ab ipſis, *Adar*, in illo anno intercalari, quia ſecundus *Adar* concurrebat cum Martio, idcircò tunc contingebat, vt primus anni menſis, qui vocatur *Niſan*, inciperet ab Aprili. Verùm ſuper hiſce rebus, aliiſque eodẽ ſpectãtibus, plenè, exactéque in Apologia noui Calendarij aduerſus Meſtlinũ, in primo capite primi libri ſcripſit noſter Clauius, Mathematicorũ noſtri tẽporis Coryphus. 6. *Clauius.*

Sequitur vt de altero tempore pertinente ad Agnum, qui erat immolandus, deinceps dicamus. Verba Scripturæ ſuper ea re in verſu tertio & ſexto huius capitis, ſunt huiuſmodi: ***Decima die menſis huius tollat quiſque agnum per familias, & domus ſuas; & ſeruabitis eum, vſque ad quartam decimam diem menſis huius.*** Cur Deus iuſſerit, Hebræos tollere Agnum, & domi ſuæ ſeruare quatuor diebus antequam eſſet immolandus: quatuor cauſas afferunt Hebræi: Primam ne fortè negociorum turba, quibus ad inſtantem profectionem ex Ægypto ſeſe comparabant, impediti, hoc Dei mandatum obliuioni traderent: Alteram, quò meliùs explorare ac diſpicere poſſent, ſi quod eſſet in Agno vitium & defectus; taliſque eſſet, qualem eſſe oportebat, anniculum dico, & integrum, atque omnis expertem maculæ: Tertiam, vt ex frequenti aſpectu Agni, occaſionem haberent inter ſe ſermocinandi de redemptione, ac liberatione ſua ex Ægypto; eóque alacriùs ſe ad profectionem illam accingerent, & Deo tanti beneficij & gratiæ auctori gratias ex animo agerent: Quartam denium, vt fiducia diuinæ protectionis non formidarent Ægyptios. Nam licèt Ægyptij hoſtili odio inſectarentur eos, qui occidebant vel ad eſum, vel ſacrificij cauſa, oues & boues, quibus animalibus diuinum ipſi honorem & cultum adhibebant, adeò vt eos lapidibus obruerent, quemadmodum ſuprà capite octauo ſcriptum eſt: Deus tamen, vt oſtenderet Hebræis, nihil ipſis ſuo munitis præſidio nocere Ægyptios poſſe, mandauit, vt non modò agnum immolarent, ſed quatuor anteà diebus palàm in domos ſuas ducerent, & ante oculos Ægyptiorum toto illo tempore præparatum ad immolationem haberent. Sed enim hoc præceptum de capiendo Agnum tot diebus antè immolationem eius, tunc tantùm obligauit Iudæos: 7. *Cur voluit Deus Agnũ immolandũ decima die primi mẽſis ſumi, & domi ſeruari quatuor ante diebus.*

XX 2 non

non autem in poſterum. Etenim poſteà non erat timendum ne Iudæi obliuiſcerentur accipere ſuo tempore Agnum immolandum, cùm nullum poſteà futurum eſſet ab ea re diſtrahens impedimentum: & ex quotidiano vſu ingis ſacrificij, quo vnus Agnus mane,& alter veſperi immolabatur, ſatis exploratum & compertum habere, ſtatimque internoſcere poſſent quis Agnus eſſet idoneus ad immolationem. Quocirca in c.23.huius libri,& in c.16.Deutero.& vbicúmque de ritu & cæremoniis immolandi Agni paſchalis fit métio, obſeruatio huius cæremoniæ haud quaquàm memoratur. Miror autem cur Ioſephus ſub finem lib.2. Antiquitatum, ſcribat, Dei iuſſu, Agnum præparari debuiſſe à die decimatertia vſque in decimam quartam; cùm apertè Scriptura tradat, à die decima vſque in diem decimam quartam præparatum eſſe oportuiſſe.

Ioſephus.

8. Illud porrò, quod dicitur, *Agnum ſumi debere per domos & familias*, nonnullam deſiderat expoſitionē. Nomen *Domus* variè ſumitur in Scriptura: Aliquando enim vniuerſa congregatio populi Hebræi, nomine *Domus* appellatur, vt in Pſal.113. *In exitu Iſrael de Ægypto, domus Iacob de populo barbaro.* Aliquando pro vndecim tribubus Hebræorum, excepta tribu Leuij, vt in eodem Pſalmo: *Domus Iſrael ſperauit in Domino: adiutor eorum, & protector eorum eſt. Domus Aaron ſperauit in Domino: adiutor eorum, & protector eorum eſt.* Et paulò infrà: *Benedixit domui Iſrael, benedixit domui Aaron.* Interdum pro vna tantùm tribu; ſic dicitur domus Iuda, & domus Leui: vel pro duabus tribubus, vt domus Ioſeph, ſignificans tribum Ephraim, & tribum Manaſſe. Sæpè etiam pro familia & progenie alicuius, vt domus Dauid. Verùm hoc loco non tam amplè accipitur, ſed preſſè ac propriè pro vna congregatione domeſtica, quæ conſtat marito, & vxore, & filiis, & ſeruis. Nomen verò *Familiæ* idem, ſed diuerſa ratione ſignificat, atque domus; niſi fortè adiectum fuit id nominis, quòd interdum contingat in vna ampla domo plures habitare tenues familias. Sumitur autem nomen *Familiæ* in Scriptura nonnunquàm ampliſſimè, multa continens hominum millia. In tribu quippè Ruben, vt legitur Numerorum 26. quatuor duntaxat recenſentur familiæ: virorum autem eius tribus plus quadringenta tria millia. Verùm hic accipitur familia pro perſonis habitantibus in vna communicatione domeſtica, ſub regimine & cura vnius Patris familias. Textus Hebræus habet *domos Patrum*, ſeptuaginta verò Interpretes habent, *Domos patriarum.* Quam locutionem exponens B. Auguſtinus libro de Locutionibus: quæ ſunt in libro Exodi, in numero quinquageſimo ſeptimo, ſic ait: Quare dicat hoc loco patrias, non facile eſt intelligere: vtrùm ciuitates, in quibus illi manebant, an potiùs numeroſas familias, à quibus illi manabāt, an potiùs numeroſas familias, à cuiuſque veluti paternitate propagatas: Hoc enim magis in Græco ſignificari perhibetur. *Sic Auguſtinus.* Latinus interpres vocem Græcam: πατρία, aliquando ſine interpretatione poſuit, in Pſalm.95. *Afferte Domino patriæ Gentium, afferte Domino gloriam & honorem.* Alibi vertit familiam, vt in Pſalm.21. *Adorabunt in conſpectu eius vniuerſæ familiæ Gentium.* In tertio autem capite Epiſtolæ ad Epheſios expreſſit eam vocem vocabulo paternitatis, dicens: *Flecto genua mea ad Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti, ex quo omnis paternitas in cœlis, & in terra nominatur.* Vertit autem ibi paternitatem, vt ſeruaret in vocibus Latinis ſimilem paronomaſiam ei, quę eſt in Græcis vocibus.

Nomen domus quid ſignificet in Scriptura.

Quid in Scriptura nomen (familiæ.)

Locus Pſal. 95.

9. Sed ex ſupradictis oritur dubitatio, vtrùm immolari deberet Agnus ſecundum numerum domorum tantùm, hoc eſt, in vna domo vnus tantùm Agnus: An verò ſi plures in vna domo eſſent familiæ, plures item agni in ea domo ſecundum familiarum numerum immolari oporteret? Verùm illud prius, vt cum Scripturæ verbis congruentius, ſic procliuius creditu, dictúque probabilius videtur. Quòd ſi domus

eſſe c

eſſet exigua, vt non ſufficeret ad comedendum totum agnum, nolebat eam Deus immolare agnum: non ſolùm conſulens eius tenuitati ac paupertati, ſed ob id potiſſimùm, ne bona pars agni ſupereſſet intacta, quòd præcipuè propter myſterium, Deus euenire nolebat. Illa verò domus debebat ex alia viciniori, & numeroſiori domo tot perſonas aſſumere, quæ ſufficerent ad abſumendum agnum. Tradunt autem Rabbini, perſonas ad eſum agni ſufficientes, fuiſſe numero decem: ſed hoc definiri non poteſt propter diſparem agnorum magnitudinem, & variam ætatem, atque affectionem valetudinis & ſtomachi comedentium. Quanquàm illorum Rabbinorum traditioni Ioſephus etiam ſuffragari videtur in lib. 7. de bello Iudaico, ca. 17. ita ſcribens: Ceſtius rector Iudææ, vires ciuitatis, ac florem ſignificare cupiens Neroni, noſtram gentem contemnenti, petiit à Pontificibus, vt ſi quo modo poſſent, multitudinem numerarent. Illi autem, cùm dies feſtus adeſſet, qui Paſcha vocatur, quando à nona hora vſque ad vndecimam hoſtias cædunt: per ſingula verò contubernia, non pauciorum, quàm decem virorum ſunt; ſolùm enim epulari non licet, multi etiam vicini conueniunt. Tunc igitur hoſtiarum quidem ducenta & quinquaginta ſex millia, & quingentas numerauere: fiunt autem vt denos epulatores per ſingulas hoſtias computemus, tricies centena ac ſeptingenta millia: ſancti omnes ac puri; nec enim leproſis, ſiue vitiliginoſis, aut ſanguine fluentibus, nec mulieribus menſtruo cruore pollutis, neque aliis quocumque modo inquinatis participare ſacrificium permittebatur: ſed nec alienigenis quidem, niſi qui religionis cauſa veniſſent. *Hæc Ioſephus.*

Quot numero, vt minimùm eſſe deberent, qui agnum edebant.

Ioſephus.

SECVNDA DISPVTATIO.

Quódnam diei tempus denotetur, cùm dicitur eſſe immolandus Agnus ad veſperam diei decimaquartæ.

SVPER ILLIS VERBIS:

Immolabit eum vniuerſa multitudo filiorum Iſraël ad veſperam.

Verſu 6.

LATINVS Interpres tempus diei decimi quarti, quo immolandus erat Agnus, ferè appellat, *Ad veſperam.* In libro autem Ioſue capite quinto, dixit; *Veſperi.* Deuteronomij autem 16. poſuit, Et *veſperi, & ad ſolis occaſum.* Hebraicè ad verbum; ſi Latinè reddas, eſt; *Inter duas veſperas.* Chaldaicè; *Inter duos ſoles.* LXX. Interpretes Leuitici 23. ad 10.
ſimilitudinem locutionis Hebraicæ verterunt: *Inter medium veſperarum.* Verùm quódnam diei tempus ſignificatur cùm dicitur: *Ad veſperam,* ſiue, *Inter duas veſperas,* diligenter, & cum cura diſquirendum eſt. Sed ante alia ſcire conuenit, nomen *veſpera,* aut *veſperis,* duobus modis in Scriptura ſumi; vno modo preſſè ac propriè: altero modo amplè, & extra propriam ſignificationem. Si propriè ſumatur veſpera, haud dubiè tempus ſignificat, quod eſt poſt ſolis occaſum, & ante noctis tenebras:

Quid nomen veſperæ ſignificet.

Iſidorus. bras:hoc enim probar origo nominis. Veſper enim,vt docet Iſidorus libr. 5. originum,cap.3.dicta eſt à veſpere ſtella,quæ proprio nomine vocatur *ſidus Veneris*:&
Plautus. Virgil. in Eclo.vltim. in fine. ſolis ortum antegrediens,vocatur *Lucifer*,eiuſdem ſolis occaſum ſubſequens, nominatur *Veſper*, vel vt Plautus dixit, *Veſperago*: Virgilius Græco nomine dixit, *Heſperum* illo verſu:

» *Ite domum ſaturæ,venit Heſperus,*
» *ite capellæ.*

Plinius. Scitè igitur Plinius lib.2. cap.8. ſydus hoc vocauit æmulum ſolis, ac lunæ; præueniens quippè exortum ſolis, Luciferi nomen accipit, quaſi ſol alter diem maturans; contrà verò ab occaſu refulgens,nuncupatur veſper, vt prorogans lucem,vicémque Lunæ reddens. *Sic ille.* Veſpera igitur propriè dicitur, Crepuſculum veſpertinum; quod in Iudæa,præcipuè autem Hieroſolymis, vbi altitudo poli fermè eſt graduum trigiuta duorum, in Æquinoctijs continet horam vnam, & minuta viginti quinque. Et quia Veſpera eſt finis diei artificialis, rectè illud dixit Virgi-
Virgilius. lius,librò primo Æneidos:

Ante diem clauſo componet Veſper olympo.

Huc etiam pertinet verſus ille prouerbialis:

Neſcis quid ſerus Veſper vehat.

Eandem quoque ſignificationem habet vox Hebræa(*Hareb*)à verbo (*Harab*)quod ſignificat ligare,vel obligare, ſiue vt alij interpretantur, commiſcere; quod nimirum Veſpera miſceat & nectat diem cum nocte; tempus enim veſpertinum, partim lucidum eſt, & partim obſcurum. Quod autem Veſpera propriè ſit tempus diei poſt occaſum ſolis, & ante principium noctis, dupliciter ex ipſa Scriptura
Locus libri Iudicum c. 19. oſtendi poteſt. In libro enim Iudicum,cap.19.ſunt hæc verba: *Conſidera quod dies ad occaſum decliuior ſit, & propinquet ad veſperam.* Vbi pro eodem tempore ponit & occaſum ſolis, & veſperam. In libro quoque Leuitici, cap.23. præcipitur Hebræis,vt Sabbatha ſua, id eſt, feſtos dies agant à veſpera ad veſperam, id eſt,à ſolis occaſu ad alterum occaſum ſolis. Conſuetudo enim fuit Hebræorum inchoare dies feſtos ab occaſu ſolis, cùm primum videlicet in cœlo apparere conſpiciebant ſtellam Veneris,quam vocamus, *Heſperum.*

II. Altero modo nomen *veſperæ* vſurpatur non propriè,ſed amplè:hoc autem mo-
Tres ſignificationes veſperæ, nõ propriæ à Thoſtato traditæ, diſtinguuntur. do tres eius vocis vſurpationes memorat Thoſtatus quæſt.10.in cap.12. Exodi,Ait enim, veſperam nonnunquàm in Scriptura accipi pro tota nocte. Sic enim accipi Geneſis 1.vbi dicitur: *Factum eſt mane & veſpere dies vnus.* Nam veſpere poſitum eſt pro nocte: mane autem pro die artificiali: dies enim integer & naturalis ex die & nocte artificiali conſiſtit. Affirmat etiam interdum poni veſperam pro mane, ſeu diluculo, ſiue crepuſculo matutino: hoc enim modo vſum eſſe ea voce Matthæum cap. 28.ſcribentem: *Veſpere Sabbathi, quæ luceſcit in prima Sabbathi, Maria Magdalena & altera Maria venerunt videre Dominum.* Quod autem per veſperam Sabbathi, intellexerit diluculum primæ Sabbathi,id eſt,Diei dominicæ, declarauit Marcus, qui narrans idem, ait, mulieres illas valdè mane vna Sabbathorum veniſſe ad monumentum. Quod igitur Matthæus dixit; *Veſperam*, idipſum Marcus vocauit, *valde mane.* Addit præterea Thoſtatus,nomen *veſperæ* ſumi pro toto tempore,quod eſt poſt meridiem vſq; ad occaſum ſolis. Ex quo enim ſol diſcedit à meridie, paulatim declinat ad occaſum:& hac ratione vtitur Eccleſia vocabulo *Veſpere* in hymno,quem dicit in Hora nona,cùm ait:

» *Largire clarum Veſpere,*
» *Quo vita nuſquàm decidat,&c.*

Hæc Thoſtatus. Ego vt de hac vltima ſignificatione nihil ad præſens dicam, vt de qua

qua dicendi mox idoneus magis erit locus, priores certè duas vſurpationes, *veſperæ*, quas tradit Thoſtatus, minimè probo. Nego enim veſperam in Scriptura pro ipſa nocte poni: nam verba illa ex capite primo Geneſis ab eo prolata: *Factum eſt veſpere & mane dies vnus*. Non quam ipſe tradit, ſed quam tradiderunt Baſilius, Ambroſius, Chryſoſtomus, & Auguſtinus, interpretationem habent. Per *veſperam*, enim ſibi ſignificatur dies præcedens artificialis, cuius finis eſt veſpera: & item per *mane* ſignificata eſt nox; cuius terminus eſt mane. Sic autem loqui voluit Moſes, vt ſignificaret completum diem, & plenè terminatam noctem. Ex completo enim die in veſpera, & nocte terminata in mane, conficitur integer dies naturalis viginti quatuor horis conſtans. Sed hoc nos pleniùs tractauimus in primo libro primi Tomi Commentariorum in Geneſim; vbi expoſuimus opus primi diei. Similiter cenſeo nimis durum, atque inſolens eſſe, veſperam poni pro manè, cùm ſint duo tempora inter ſe admodum diuerſa; & quodammodo oppoſita. Nec Thoſtati opinionem adiuuant verba illa Matthæi: *Veſpera Sabbathi, quæ luceſcit in prima Sabbathi*: illud enim, *quæ luceſcit in prima Sabbathi*, non denotat diluculum, vel manè diei Dominici, ſed crepuſculum veſpertinum, quod erat finis Sabbathi: & ideò dicitur veſpera Sabbathi, idémque erat principium primæ Sabbathi, id eſt, diei Dominicæ, ex more ſcilicet Iudçorũ, qui legales dies inchoabant à crepuſculo veſpertino. Illud ergo verbũ (*illuceſcit*) idem valet, quod, *initium facit primæ Sabbathi*, vel *incipere facit prima Sabbathi*. Sic etiam Lucas eſt locutus cap. 23. ſcribens: *Et dies erat Paraſceues, & Sabbathum illuceſcebat*, id eſt, Sabbathum incipiebat, & aduentabat, ſicut bene Ianſenius pluribus expoſuit ſuper c. 144. & 145. Concordiæ Euangelicæ. *Ianſenius.*

Auctoris ſententia de non propria ſignificatione vocis veſpera.

Nos igitur dicamus, vocẽ, *Veſpera*, non propriè acceptã, non rarò vſurpari pro tempore, quod præcedit occaſum ſolis, non quidem pro quolibet tempore poſt meridiem, ſed pro eo præcipuè, in quo ſol iam propè accedit, &, vt Ciceronis vtar verbo, præcipitat ad occaſum: tale autem tempus ferè continet tres diei extremas horas. Vetus enim & celebris eſt quadripartita illa diuiſio diei, in Tertiam, Sextam, & Nonam, qualibet earum ternas horas continente: & quartam quidem diei partem Eccleſia veſpertinis horis dicendis aſſignauit. Quòd autem hæc vltima pars diei ante ſolis occaſum appelletur *Veſpera*, vſus loquendi Eccleſiaſticus ſatis oſtendit. In Hymno enim, qui canitur ad horam Nonam, ſic eſt: 12.

Largire clarum Veſpere:

id autem eſt: Largire nobis bonum finem & exitum Nonæ: quæ nimirum in veſperam exit, atque deſinit. In hymno item, qui ad veſperã dicitur, ſunt hæc verba:

Iam ſol recedit igneus: „

Infunde lumen cordibus: „

quo intelligitur, veſperam dici non modò cùm Sol iam infra horizontem receſſit & occidit: verùm etiam ante occaſum, cùm eſt in ipſo receſſu & deſcenſu ad occaſum. Verùm enimuerò vtramque ſignificationẽ *veſperæ*, tum pro crepuſculo veſpertino, quod eſt poſt occaſum ſolis, & ante initium noctis, tũ etiã pro tempore, quo ſol nondũ occidit, ſed iam tamen propinquat occaſui, nõ obſcurè indicauit B. Matthæus cap. 14. Narrat enim, veſpere facto acceſſiſſe ad Ieſum diſcipulos eius, dicentes: *Deſertus locus eſt, & hora iam præterijt: dimitte turbas, vt euntes in caſtella emant ſibi eſcas*. Et mox narrato miraculo multiplicationis quinque panum & duorum piſcium, quibus quinque millia hominum ſatiata ſunt, ſubdit Euangeliſta: *Et dimiſſa turba aſcendit Ieſus in montem ſolus orare: veſpere autem facto ſolus erat ibi*: Ecce tibi, eodem in die bis Matthæus nominat veſpere: vnum prius: alterum poſterius: priori quidem ſignificans tempus ante ſolis occaſum, quo tempore facta eſt manducatio quinque millium hominum, atque earum dimiſſio: hoc

Duplex veſpera apud ſanctũ Matthæũ.

ipſum verò tempus deſcribens Lucas, capite nono, ait, quòd dies tunc cœperat declinare: Marcus autem capite ſexto, quòd iam hora multa fieret: Poſteriori autem veſpere, denotauit Matthæus tempus poſt occaſum ſolis, & proximum nocti, de quo ſcribens Marcus, dixit: *Et cùm ſerò eſſet*.

13. His breuiter expoſitis, deinceps nobis diſquirendum & pertractandum eſt id, quod in titulo huius Diſputationis poſuimus, Quódnam diei tempus deſignet Scriptura, cùm dixit, *Agnum eſſe immolandum ad veſperam*, vel vt eſt Hebraicè, *inter duas veſperas diei decimaquartæ*. Exponam ſtrictim ſuper ea re Auctorum ſententias. Prima eſt ſententia, Lippomano minimè diſplicens, licèt is cum dubitatione videatur eam ponere: tempus inter duas veſperas, ipſam eſſe noctem, quæ inter veſperam diei decimæ quartæ, & inter crepuſculum matutinum diei decimę quintæ interiecta eſt; nam etiam ipſum crepuſculum matutinum nominari poteſt veſpera. Ponam hîc verba Lippomani: Fortaſſe, inquit, quòd multa eſſent in illa nocte peragenda, quæ breui tempore perfici non quirent, duæ veſperę totam noctem comprehendunt, ab occaſu videlicet ſolis vſque ad eius ortum: iuxta illud Matthęi 28. *Veſpera Sabbathi, quæ luceſcit in prima Sabbathi. Hæc ille*. Cui ego duas ob cauſas non aſſentior: tum quòd facit immolationem Agni paſchalis in ipſa nocte decimi quinti diei, quam Deus tamē ad veſperam diei decimæ quartæ fieri præcepit. Cùm enim decimus quintus dies à veſpera decimæ quartę diei, id eſt, ab occaſu ſolis eius diei inciperet, nox vtique illa non ad decimum quartum diem, ſed decimum quintum pertinebat. Tum etiam quòd crepuſculum matutinum nominet veſperam; quod ſuprà refutauimus, & verba Matthæi, quæ citat, ſecùs, quàm ipſe accipit, interpretanda eſſe docuimus.

Prima ſententia, veſpere, pro nocte. Lippomanus in Catena Exodi ſuper hoc loco.

14. Andreas Maſius, ſcriptor eruditus & diſertus, in caput quintum libri Ioſue ſuper verſu decimo, duas enarrat Iudæorum ſuper hac re ſententias: quarum prior eſt, tempus inter duas veſperas, eſſe totum meridianum tempus vſque ad ſolis occaſum, vt prima veſpera ſit declinatio ſolis à meridie verſus occaſum, tunc enim incipit paulatim plenitudo lucis ſolaris diminui: altera veſpera ſit ipſe ſolis occaſus. Ponam hîc ipſa Maſij verba: Pars, inquit, Hebræorum maior ſtatuit, fas fuiſſe, mactando Agno paſchali operam dare ab hora ſexta, hoc eſt, à meridie diei decimi quarti, vſque ad duodecimam horam eiuſdem diei, hoc eſt, ad ſolis vſque occaſum: pòſt verò id agere nefas: tunc enim inchoato iam die decimo quinto, feſtum agebatur, & agnus cum azymis comedebatur. Hæc opinio, prodita primùm videtur memoriæ, ac literis, in vetuſto quodam Commentario, qui *Mechilta* inſcriptus eſt: etenim inter alia illic legimus: Dixit Rabbi Nathan: Quid cauſæ eſt, cur tempus inter duas veſperas accipiendum ſit de eo tempore, quod à ſexta hora, ad finem vſque diei labitur? Ei reſponſum eſt, non quidem adferri poſſe cauſam, ſed ita eſſe à Maioribus traditum. *Sic ibi*. Eodem ſpectat quod Rabbi Simeon filius Iohai ſcriptum reliquit in libro *Zohar*, veſperam diei, vniuerſum illud temporis interuallum, quo ſol à meridie in Occidentem deuexus fertur: ſimiliter manè dici tempus, quo ſol ortus aſcendit ad cœli vſque faſtigium. Cur autem huiuſmodi tempus vocetur, *Inter duas veſperas*, hanc rationem adfert Rabbi Salomon, quòd id temporis, inter obſcurationem diei hora ſeptima inchoatam, & noctis obſcurationem, quæ facit initium ipſius noctis, decurrat. Atque hanc ipſam habuiſſe opinionem videtur Chaldæus Paraphraſtes Onkelus, qui illud, *Inter duas veſperas*, interpretatur, *Inter ſoles*, Orientem ſcilicet & Occidentem. Idem tradit nobilis Rabbinus Dauid Chinchi. Hanc Hebræorum ſententiam maximè probarunt etiam de noſtris Lyranus & Thoſtatus hoc loco, & Ianſenius in cap. 129. Concordiæ Euangelicæ: quanquàm hic in ſententia non permanſit, vt paulò infrà dicemus. Huic ego ſententiæ

Secūda ſententia, veſpera, pro tēpore meridiano, vſque ad occaſum ſolis. Andreas Maſius.

Rabbi Salomon.

Rabbi Dauid Chinchi.

ſententiæ non habeo aliud opponere, niſi quod mihi quidem nimis durum, atque inſolens videtur, totum pomeridianum tempus appellare veſperam, etiam quod proximum eſt meridiei:id enim nec communis hominum dicendi vſus habet,nec mos loquendi diuinæ Scripturæ.

Alterius Hebræorum ſententiæ princeps eſt Aben Eſra, affirmans; tempus in- 15.
ter duas veſperas,eſſe crepuſculum veſpertinum inter ſolis occaſum,atque initium noctis intercedens,vt prima veſpera,ſit occultatio corporis ſolaris ſub Horizonte; altera veſpera ſit luminis ſolaris, quod aliquandiu poſt occaſum eius in aëre appareret,obſcuratio,ſiue ceſſatio. Hanc opinionem ſecutus videtur Iacobus Stapulenſis in caput 18. Euangelij Ioannis, & Hieronymus Oleaſter ſuper hoc caput Exodi 12.& Hieronymus Vielmus de opere ſex dierũ,lect. 11.Verùm hi poſteriorem veſperam faciunt, ipſam noctem, priorem verò occaſum ſolis. At enim ſupradicti Auctores videntur confundere tempus immolandi Agnum, cum tempore comedendi ipſum ſimul cum panibus azymis:Eſus namque agni, & panum azymorum fiebat die decimo quinto,vt traditur Leuitici 23.& Numerorũ 28.qui dies incipiebat ab occaſu ſolis diei decimæ quartæ. Quocircà crepuſculum illud veſpertinum non erat pars diei decimi quarti,ſed decimi quinti ipſum inchoans.Scriptura verò ſatis apertè diſtinguit iſta duo tempora, *immolandi agnum, atque comedendi ipſum, & panes azymos*:immolationem enim agni refert ſemper ad diem decimum quartum;eſum verò eius,& panum azymorum ad diem decimum quintum. His accedit,quòd iſti Auctores ægrè poſſunt diſtinguere duas veſperas, inter quas interiectum tempus, dicatum erat immolationi agni: niſi fortè poſteriorem veſperam, faciant ipſam noctem diei decimi quinti,quod ſanè ſignificationi huius vocis, *veſpera*,vt ſuprà oſtendimus,alienum eſt.Sed enim,his non obſtantibus,videtur haud improbabilis iſta ſententia:hanc nempe valde adiuuat id,quod ſcriptum eſt in hoc capite 12.verſu 18.his verbis:*Primo menſe quarta decima die menſis ad veſperam comedetis azyma, vſque ad diem vigeſimam primam eiuſdem menſis ad veſperam.* Hic apertè dicitur, initium comedendi azyma, fuiſſe ad veſperam decimi quarti diei: ſed initium comedendi azyma,non fiebat niſi poſt occaſum ſolis diei decimi quarti, incipiente nimirum iam die decimo quinto: ergò cùm ſimili modo locutus ſit de immolatione Agni, dicens in verſu ſexto, immolandum eſſe agnum ad veſperam diei decimæ quartæ;euidenter concluditur, immolationem agni fieri conſueuiſſe poſt occaſum ſolis diei decimi quarti. Niſi fòrtè dicere quiſpiam non vereatur, Moſen duobus in locis huius capitis, breuiſſimo interuallo diſtantibus voce illa,(*ad veſperam*)longè diuerſa ſignificatione vſum eſſe:vt priori loco,id eſt, verſu 6. vbi loquitur de immolatione Agni,dixerit(*ad veſperam*)pro tempore,quod propè antecedit occaſum ſolis:poſteriori autem loco,hoc eſt,in verſu decimo octauo, vbi agit de azymorum eſu,eandem vocem poſuerit pro tempore,quod ſolis occaſum ſubſequitur.

Tertia ſententia, veſperã dici pro crepuſculo veſpertino.

Abẽ Eſra.

Iacobus Stapulenſis.

Oleaſter.

Vielmus.

Quarta, ſuperioribus probabilior, ſententia eſt, Tempus immolandi agnum 16.
paſchalem,quod Scriptura vocat(*ad veſperam*) fuiſſe decimi quarti extremam partem, hoc eſt, à fine nonæ ad vſque ſolis occaſum. Antiquitùs enim apud Iudæos, dies artificialis duodecim horis conſtans, quadripartitò diuidebatur, in Tertiam, Sextam, Nonam, & Veſperam: quarum ſingulæ ternas habebant horas,& à fine ſpatij ſui denominabantur, vt Tertia à fine eius, quæ erat tertia hora, & itidem Sexta & Nona:quarta igitur diei pars,quòd in ſolis occaſu terminaretur,etiam ipſa nomine veſperæ appellabatur. Tempus verò à Nona ad ſolis vſque occaſum, appellari veſperam, & communis hominum loquendi mos, atque vſus item Eccleſiaſticus iampridem obtinuit;de quo plura paulò ſuprà diximus. Huius ego ſen-

Quarta ſententia, veſperã dici pro vltima diei parte ante ſolis occaſũ.

YY tentiæ

Ioſephus. tentiæ principem laudare poſſum auctorem Ioſephũ, virum ſcilicet Hebrææ gentis, id eſt, ſuæ, legum, traditionum, atque conſuetudinum, omniúmque inſtitutorum, & ciuilium, & ſacrorum, multò peritiſſimum. Is quippè in libro 7. de bello Iudaico, cap. 17. ſcriptum reliquit, Sacerdotes conſueuiſſe paſchales hoſtias cædere, atque immolare ab hora diei nona vſque ad vndecimam: fortaſſe in duodecima & vltima diei hora, immolatus anteà agnus aſſabatur, cæteráque ad illam paſchalem cœnã pertinentia comparabantur: poſt occaſum námque ſolis, incipiente nimirum iam die decimo quinto, tempus erat edendi agnum. Huic ſenten-
Caietanus. tiæ Caietanus etiam adhæſit: exponens enim illa verba, quæ ſunt in verſu ſexto: *Immolabit eum vniuerſa multitudo filiorum Iſraël ad veſperam*: ita ſcribit: Iuxta Hebræum habetur: *Inter veſperas*, quibus verbis ſtatuitur horam occidendi eſſe inter veſperas, hoc eſt, inter occaſum ſolis, quæ eſt vna veſpera, & inter declinationem ſolis ad occaſum, quæ eſt altera prior veſpera: ita vt tempus hoc duas circiter horas contineat ante ſolis occaſum, vt ſic tempus haberent cõmodum ad excoriandum, & coquendum agnum, vt ſtatim poſt occaſum ſolis poſſent eum co-
Andreas Maſius. medere. *Hæc Caietanus.* Idem ſenſit, literiſq; prodidit Andreas Maſius, in eo ipſo loco, quem ſuprà memorauimus, ad hanc fermè ſententiam ſcribens; Statuendũ eſt, veſperam in Scriptura, illud dici tempus; quo nondum quidem è noſtro orbe finiente exceſſit ſol, ſed tamẽ inclinatiſſimus propè ab occaſu abeſt. Agnus porrò paſchalis mactari ſolebat extrema parte decimæ quartæ diei: cùm autem iam mactatus, deinde eſſet aſſandus, cœnáque comparanda, noctem intereà adueniſſe, quæ ad diem decimumquintum pertinebat: itáque in epulo paſchali accubuiſſe omnes in ea nocte, quæ lucem diei decimiquinti cùm præcederet, eius diei eſſe pars cenſebatur: hoc enim Euangelicæ etiam hiſtoriæ conſentaneum eſt, quæ memorat, Chriſtum emiſiſſe duos diſcipulos ànte eam noctẽm, quæ diei paſſionis ſuæ imminebat, ſcilicet vt agnum paſchalem mactarent, ipſum autem cum cæteris diſcipulis, tandem ὀψίας δὲ γενομένης, hoc eſt, niſi fallor, *cùm ſerum eſſet,*
Marcellus Francolin. *ſólque dudum occubuiſſet*, aduenisse, & accubuiſſe. *Sic Maſius.* Hanc item ſequitur ſententiam Marcellus Francolinus, meus quondam in Philoſophia diſcipulus, non ſolùm iuris Canonici & ciuilis egregiè conſultus, verùm etiam in Theologia, Philoſophia, & Mathematicis benè doctus: Is ante nouem annos librum edidit de tempore horarum Canonicarum copioſè, accuratéque conſcriptum, in cuius capite vigeſimo, huius ſententiæ, poſthabitis cæteris, adſtipulator, probatórque eſt. Ian-
Ianſenius. ſenius item in cap. 143. Concordiæ Euangelicæ, hanc ſequitur ſententiam, licèt ſuper cap. 129. eam, quæ tertiò loco ſuprà eſt poſita, ſequi viſus ſit.

TERTIA

TERTIA DISPVTATIO.

An eſſet immolandus Agnus in priori veſpera diei decimi quarti, an verò in poſteriori veſpera.

DIES decimus quartus, in quo erat immolandus agnus, incipiebat à 17.
veſpera præcedentis diei, & in diei ſequentis veſpera terminabatur: Iudæi namque feſtos dies agebant à veſpera ad veſperam, vt lex præcipiebat Leuitici 23. Cùm igitur Deus iuſſerit immolari agnum ad veſperam diei decimiquarti, quæritur: An id de priori veſpera eius diei, an de poſteriori ſit intelligendum? Sed intelligi oportere de poſteriori veſpera, probari, & perſuaderi poteſt his argumentis. Principiò, habet hoc communis loquendi conſuetudo, tam diuinæ Scripturæ, quam aliarum gentium & linguarum: Cùm enim dicitur veſpera huius, vel illius diei, non aliud profectò ſignificatur, aut intelligitur tempus, niſi extrema pars illius diei artificialis; cuius duo ſunt termini, quorum vnus inchoat ipſum diem, & vocatur *mane*: alter verò terminat & claudit, & dicitur *veſpera*, nec aliter de veſpera aut ſentiunt, aut loquuntur homines. Id autem in Sacris literis adeò certum eſt, vt cùm feſti dies Iudæorum agerentur à veſpera ad veſperam, ſicut illis traditũ fuerat Leuitici 23. & prior veſpera diei feſti initium eſſet, ac pars eius diei; nihilominùs tamen eam veſperam Scriptura non aſſignet diei feſto, cuius eſt principium, ſed diei præcedenti, cuius erat finis; videlicet vt cõmunem loquendi conſuetudinem ſequeretur, atque conſeruaret.

Prima ratio.

Ponam hîc manifeſtum huius rei exemplum ex verſu decimo octauo huius capitis duodecimi, vbi ſic eſt: *Primo menſe, quartadecima die menſis ad veſperam comedetis azyma vſque ad diem vigeſima prima eiuſdem menſis ad veſperã.* Non eſt dubium, quin azyma non comederentur ante diem decimum quintum: ſcriptum quippè eſt Leuitici 23. & Numerorũ 28. ſolenitatẽ Azymorum fieri debuiſſe die decimo quinto: veſpera igitur quæ initium faciebat edendi azyma, quãtum ad rationẽ temporis Iudaici, proculdubiò pertinebat ad decimum quintum diem. Cur igitur Scriptura nominauit eam veſperam diei decimæ quartæ? ob id nempè, quod in more loquendi eſt apud omnes, referre veſperam ad diem præcedentem, quam illa terminat. Illud præterà in ſupradictis verbis animaduertendum eſt, cùm dicitur veſpera decimæ quartæ diei, non poſſe intelligi priorem veſperam, quæ ipſam inchoabat, ſed poſteriorem veſperam, quæ terminabat diem decimam quartam? Si enim intelligeretur prior veſpera, ſequeretur, per totam diem decimam quartam licuiſſe comedere azyma; quod eſt tamen contra Scripturam, quæ eſum azymorum aſſignat diei decimo quinto. Ergò ſi loquẽs Scriptura eo loco de eſu azymorum, veſperam decimæquartæ diei, intelligit poſteriorem eius diei veſperam, cõſentaneũ eſt, vt cùm paulò antè dixit, immolandũ eſſe agnũ ad veſperã decimæ quartæ diei, ſimiliter ibi oporteat intelligi de poſteriori veſpera eius diei, non autem de priori. Adijce quod pro illo (*ad veſperã decimi quarti diei*) Hebraicè eſt, *inter*

duas veſperas, id autem non poteſt cōmodè intelligi, & exponi, ſi veſpera diei decimæ quartæ, in qua erat immolandus agnus, ponatur eſſe prior veſpera eius diei, non autem poſterior: cùm enim dies à veſpera inciperet, tempus illud inter duas veſperas interiectum non fuiſſet decimiquarti diei, qui nondum incœperat, ſed decimi tertij. Aut igitur agnus immolandus eſſet die decimo tertio contra Dei præceptum; aut ſi die decima quarta inter duas eius veſperas immolatus fuit, propè eius diei poſteriorem veſperam immolari neceſſe fuit.

18. *Secunda ratio.* Iam verò quæ eſt in hoc capite Moſaica narratio eorum, quæ præcepit Deus de immolatione Agni paſchalis, & de cæremoniali comedendi eum multiplici ratione, rituque, apertè conuincunt, agnum eſſe immolatum in poſteriori veſpera decimi quarti diei, non autem in priori: idemque deinceps à Iudæis ſemper eſſe obſeruatum, factitatumque: nam quod in illa prima immolatione agni facere iuſſi ſunt, idem quoque in poſterum, quotannis facere eos præcepit Deus in hoc capite, dicens: *Habebitis hanc diem in monumentum, & celebrabitis eam ſolennem Domino in generationibus veſtris cultu ſempiterno.* Et paulò infrà: *Cuſtodi tibi verbum iſtud legitimum tibi, & filiis tuis, vſque in æternum.* Quod autem ex narratione Moſis eluceat, Hebræos tunc immolaſſe agnum paſchalem in poſteriori veſpera decimi quarti diei: hoc modo concluditur. Præcepit Deus, vt legitur verſu ſexto, vt Hebræi immolarent agnum ad veſperam decimi quarti diei: Mox verò, in verſu octauo, adiungit & alterum hoc præceptum: *Et edent carnes eius nocte illa aſſas igni, & azymos panes cū lactucis agreſtibus.* Quid eſt illud: *Nocte illa*: ea videlicet nocte, quæ proximè ſequebatur immolationem agni factam in veſpera decimi quarti diei. Sed illa nox, erat decimi quinti diei: eſus quippè azymorum non fiebat ante decimum quintum diem, qui incipiebat à poſteriore veſpera, quæ terminabat decimum quartum diem, vt videre licet Leuitici 23. & Numerorum 28. Si nox igitur illa, in qua comedebatur agnus cum azymis, proximè ſequebatur immolationem agni factam ante in veſpera, ſequebatur autem ea nox proximè poſteriorem veſperam diei decimæ quartæ, vnde incipiebat etiam dies decimus quintus: ergò veſpera, in qua fuerat immolatus agnus, erat poſterior veſpera diei decimi quarti ipſum terminans, non autem prior veſpera eum diem inchoans. Si enim agnus immolatus eſſet priori veſpera diei decimi quarti, quæ terminabat diem decimum tertium, & inchoabat diem decimum quartum, alterutrum horum ſequeretur, aut non ea nocte, quæ proximè ſequebatur immolationem agni, fuiſſe manducatum agnum cum azymis, quod, vt dudum diximus, planè aduerſatur narrationi Moſis: aut ſi Hebræi manducaſſent agnum, & azyma ea nocte, quæ proximè conſequebatur priorem veſperam decimæ quartæ diei, comediſſent vtique azyma in die decimo quarto, non autem in die decimo quinto: non enim illa pertinebat ad diem decimum quartum: præcedebat enim lucem diei decimi quarti, à cuius occaſu incipiebat dies decimus quintus. Hoc porro æquè contra præceptum legis erat, iubentis, eſum azymorum fieri decimo quinto, & perdurare ſeptem diebus vſque ad diem vigeſimum primum. Ex quo licet etiam trahere argumentum. Si enim Hebræi comediſſent agnum, & azyma ea nocte, quæ proximè ſecuta fuerat priorem veſperam diei decimi quarti, comediſſent illi azyma, aut certè deinceps comedere debuiſſent, non per ſeptem dies, vt lex iubebat, ſed per octo: tot enim dies numerantur à priori veſpera diei decimi quarti, vſque ad poſteriorem veſperam diei vigeſimi primi. Dicet fortaſſe aliquis, eſum azymorum fuiſſe terminatum in priori veſpera diei vigeſimi primi, non autem in poſteriori, ſic autem ſeptem duntaxat dies computari à priori veſpera decimi quarti vſque ad priorem veſperam diei vigeſimi primi. Sed id falſum eſt: Scriptura enim docet, vigeſimum primum diem

fuiſſe

fuiſſe totum feſtum æquè ac primum diem Azymorum: quocircà ſolennitas Azymorum vſque ad poſteriorem veſperam vigeſimi primi diei perdurabat.

19. Huc accedit, quod Dominus noſter Ieſus Chriſtus poſtremum paſcha, quod immolauit proximè ante mortem ſuam, eo tempore immolauit, quo ſecundum legem Dei, & ſecundum morem publicum Iudæorum immolabatur: id enim apertiſſimis verbis docent Marcus capite 14. & Lucas 22. ſed immolauit paſcha cum diſcipulis in poſteriori veſpera diei decimi quarti: ergò ſecundum legem & conſuetudinem Iudæorum, eo tempore immolari debebat. Quod autem Chriſtus in poſteriori veſpera diei decimi quarti paſcha immolauerit, euidenter oſtendit hiſtoria Euangelica: Docet enim, ea ipſa nocte, in cuius principio paſcha Chriſtus celebrauerat cum diſcipulis, fuiſſe eum à Iudæis captum; & proximè inſequenti die fuiſſe crucifixum, & mortuum. Chriſtus itaq; in ea veſpera immolauit paſcha, quæ proximè anteceſſit & noctem, in qua captus eſt, & diem, in quo eſt mortuus: ſed mortuus eſt in decimo quinto die primi menſis, & in ipſo plenilunio, vt mox oſtendemus, ergò immolauit paſcha in poſteriori veſpera diei decimi quarti; hæc enim proximè anteceſſit noctem diei decimi quinti. Nam ſi agnum immolaſſet in priori veſpera decimi quarti diei, non immolaſſet eum proximè ante noctem, in qua captus eſt, nec ante diem, in quo mortuus eſt: prior namque veſpera diei decimi quarti, proximè antecedit noctem diei decimi quarti, & lucem eius diei. Hoc ſanè declarant verba illa, quæ ſunt in Canone Miſſæ: *Qui pridie quàm pateretur, accepit panem in ſanctas, ac venerabiles manus ſuas, &c.* Chriſtus itaque Sacramentum Euchariſtiæ inſtituit, cùm celebraret paſcha Iudaicum, ad veſperam: id verò dicitur celebraſſe pridiè, quàm pateretur, id eſt, proximè ante diem paſſionis ſuæ, qui fuit dies decimus quintus primi menſis: ergò celebrauit paſcha in poſteriori veſpera diei decimi quarti; ſi enim celebraſſet in priori veſpera eius diei, non vtique celebraſſet pridie, quàm paſſus eſt. Nec verò paruæ ducenda ſunt auctoritatis verba illa Canonis, vtpotè quæ ab initio fidei Chriſtianæ ab ipſis Apoſtolis in Miſſa eſſe dicta tradat Hugo S. Victoris libro 2. de Sacramentis, parte 8. cap. vlt. A pleriſque tamen creditur, ea fuiſſe Canoni appoſita ab Alexandro 1. eius nominis ſummo Pontifice, qui circa annum ab ortu Domini centeſimum & vigeſimum floruit.

Tertia ratio.

Chriſtũ celebraſſe paſcha in poſteriori veſpera diei decimi quarti.

Hugo S. Victoris.

20. Sed agè, doceamus, Chriſtum Dominum eſſe paſſum, & mortuum die decimo quinto primi menſis, & in ipſo plenilunio. Hoc certè habet antiquiſſima & certiſſima Eccleſiæ, & Patrum traditio: quam ſequens B. Ambroſius libro 10. Epiſtolarum, Epiſtola 33. vt rem certam tradit, Chriſtum celebraſſe vltimum paſcha in decima quarta luna primi menſis; & in quinta feria: ſequenti autem die, hoc eſt, luna decima quinta, & in feria ſexta fuiſſe crucifixum & mortuum. Vetuſtiſſimus item & grauiſſimus auctor Dionyſius Areopagita in duabus Epiſtolis, quarum alteram ſcripſit ad Polycarpum, alteram ad Apollophanem Philoſophum, affirmat, oculis ſe ſuis vidiſſe Eclipſim ſolis, quæ contigit in tempore paſſionis & mortis Chriſti, factam decima quinta luna, & in ipſo plenilunio. Sed quid attinet vnum & alterum de Patribus, huius ſententiæ probatores afferre, cùm ea tanto ſit Patrum, & Theologorum firmata conſenſu, vt ei à quoquam, ſine inſigni temeritatis, atque erroris nota contradici non queat? Audiat Lector venerabilem Bedam, hoc ipſum, quod dixi, comprobantem his verbis: Quòd Dominus noſter luna decima quinta, & feria ſexta crucem aſcenderit, & vna Sabbathorum, id eſt, Dominica die ſurrexerit à mortuis, nulli dubitare licet Catholico: ne tam legi, quæ agnum paſchalem decima quarta die primi menſis ad veſperam immolari præcipit, quàm Euangelio, quod Dominum eâdem veſpera tentum à Iudæis, & mane ſexta feria crucifixum, & prima Sabbathi reſurrexiſſe perhibet, videatur incredulus. *Sic Beda.* Huius

Chriſtũ Dominum eſſe mortuũ die decimoquinto primi mẽſis, in plenilunio.

S. Ambroſ.

S. Dionyſius.

Beda li. de Ratione tẽporũ, c. 45.

etiam ſententiæ acer fuit propugnator in libro quinto de Templo, cap. 3. noſter
Franciſcus Ribera. Ribera, vir in Sacrarum literarum tractatione perdiligens & accuratus. Verùm de
tempore, quod ad immolationem Agni paſchalis pertinebat, hactenus quę à nobis
diſputata ſunt, ſatis fore Lectori puto.

QVARTA DISPVTATIO.

Tempus immolandi Agnum paſchalem, quidnam de Chriſto ſecundum myſticum ſenſum præfigurauerit.

21. ANIVERSA hæc ſolennitas Agni paſchalis, expreſſam prætulit
figuram Chriſti Domini noſtri, qui ob hanc etiam cauſam tam in
veteri, quàm in nouo Teſtamento, nomine, ac ſimilitudine Agni
præcipuè inſignitur. Hunc quippè Agnum ad nos mitti, flagrantiſſi-
Iſai. 16. mè cupiebat & deprecabatur à Deo Iſaias, dicens: ***Emitte Agnum,
Domine, dominatorem terræ de petra deſerti ad montem filiæ Sion.*** Idem admirabilem,
atque incomparabilem Chriſti patientiam, & manſuetudinem, quam in ſua paſ-
ſione demonſtraturus erat, Prophetico ſpiritu præuidens, dixit: *Oblatus eſt, quia
ipſe voluit, & non aperuit os ſuum. Sicut ouis ad occiſionem ducetur, & quaſi agnus co-*
Ioan. 1. *ram tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum.* Ioannes quoque Baptiſta videns
ipſum exclamauit: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Paulus etiam allu-
1. Cor. 5. dens ad hanc celebritatem Agni paſchalis, ſcripſit de Chriſto: *Paſcha noſtrum
immolatus eſt Chriſtus: itá, ut epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento ma-
litiæ & nequitiæ; ſed in azymis ſynceritatis & veritatis.* Eodem ſpectat quod reliquit
1. Pet. 1. ſcriptum B. Petrus his verbis: *Scientes quod non corruptibilibus auro & argento re-
dempti eſtis de vana conuerſatione veſtra paternæ traditionis: ſed pretioſo ſanguine
quaſi Agni immaculati Chriſti, & incontaminati, &c.* Huc etiam pertinet, quod in
Apoc. 5. Apocalypſi tradit Ioannes: *Vidi,* inquit, *& ecce in medio Throni, & quatuor anima-
lium, & in medio ſeniorum Agnum ſtantem, tanquam occiſum, habentem cornua ſe-
ptem, & oculos ſeptem: qui ſunt ſeptem ſpiritus Dei miſſi in omnem terram.* Valet etiam
S. Hieron. ad hoc illuſtrandum quod ait B. Hieronymus explanans verba illa Iſaiæ, quæ pau-
lò ſuprà memorauimus: *Quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet, & non aperiet os
ſuum.* Hoc enim modo ſcribit: Hoc Iſaiæ teſtimonium cùm Reginæ Candacis
Actor. 8. Eunuchus legeret, & non intelligeret, vt traditur in Actibus Apoſtolorum, inter-
pretante Philippo ſuper paſſione, & nomine Saluatoris intellexerit: Et ſtatim ba-
ptizatus in ſanguine Agni, quem legebat, vir meruit appellari; & Apoſtolus genti.
Æthiopum miſſus eſt. Qui igitur oblatus eſt Pilato, quia ipſe voluit, & interroga-
tus non reſpondit, vt patibulum pro nobis damnatus aſcenderet; ipſe tanquàm
ouis ad occiſionem ductus eſt, & quaſi agnus coram tondente obmutuit. Etenim
Ioan. 1. Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, quem Ioannes monſtrabat dicens: *Ecce
Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Qui & in Apocalypſi Ioannis, Agnus oc-
ciſus.

eiſus ſæpe memoratur. Qui de ſe ipſo loquens in Hieremia: *Ego ſicut Agnus inno-* Hier 11.
cens, & ductus ad victima, neſciebam. Cùm enim neſciret peccatum, pro nobis pec- 2. Cor. 5.
catum factus eſt, & ſicut agnus cùm ducitur ad victimam, non repugnat: ita Chri- Ad Heb. 2.
ſtus voluntate ſua paſſus eſt, vt deſtrueret eum, qui habebat mortis imperium: hu-
miliàns ſe vſque ad mortem, & mortem Crucis. Hic eſt Agnus ille, in cuius typo Ad Phil. 2.
quòdam ab Hebræis immolatus eſt agnus, cuius cruor linitus in poſtibus, extermi-
natorem fugabat Ægypti. Qui non ſolùm ſanguine ſuo nos redemit, ſed & lanis
operuit, vt algentes infidelitate, ſua veſte calefaceret: & audiremus Apoſtolum
nobis loquentem: *Quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Et in Ad Gal 3.
alio loco: *Induimus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.* Hactenus ex beato Ad Ro 13.
Hieronymo.

Sicut autem illud, quod de Agni paſchalis eſu Deus præceperat Hebræis, & le- 22.
gitur in hoc capite 12. Exodi, verſu 46. *Os non frangetis ex eo,* docet B. Ioannes di- Ioan. 19.
ctum in myſterio fuiſſe de Chriſto, cuius in Cruce mortui non ſunt à militibus
fracta crura: ita cæteras in Agni paſchalis immolatione, atque eſu à Deo præſcri-
ptas, & ab Hebræis obſeruari ſolitas cæremonias, myſticam itidem Chriſti ſigni-
ficationem habuiſſe, haudquaquàm dubitandum eſt. Verùm ad præſens, tempus
immolandi agnum in primo menſe anni, & in primi menſis decimo quarto die
ad veſperam, quemadmodùm myſticè præſignauerit, ac præfigurauerit paſſionem
Domini noſtri, breuiter oſtendamus. In antiquiorum Hebræorum ſcriptis prodi- Hebræorum
tum eſt, quo menſe anni, & qua die eius menſis conſecuti ſunt Hebræi libertatem traditio.
depulſa ſeruitute Ægyptiaca, poſteris deinde conſequentibus temporibus, eo-
dem planè anni menſe, atque eodem die Meſſiam Hebræis perfectam libertatem
eſſe allaturum. Ponam hîc quod ex veteribus Hebræorum monumentis memo-
rat Andreas Maſius ſuper caput 5. Ioſue ad decimum verſum his verbis: Addam Andreas
vnum hoc loco memorabile ſanè, quod in Talmud ſcriptum reperi, vbi de anni Maſius.
principio diſputatur: celebrem fuiſſe, & veterem opinionem apud priſcos Iudæos,
qui dies vertentis anni fuiſſet libertatis Ægyptiacæ initium Hebræis, eundem
olim ipſis fore initium quoque libertatis, quam eſſent à Meſſia recepturi. Quàm
autem id pulchrè cum noſtræ religionis conſentiat doctrina, nemo non videt:
adepti ſunt enim illi in Ægypto libertatem menſe primo medio, hoc eſt, cùm
Luna ex aduerſo oppoſita Soli, toto ſuo luceret orbe: Chriſtus quoque Dominus
eodem illo menſe, lunáque ſimiliter affecta, nobis ex Cruce libertatem ſua morte
dedit. *Hæc ex Maſio.* Similia (niſi fortè ſint eadem) tradit Eugubinus ſuper hoc lo- Eugubinus.
co Exodi ad eandem ferè ſententiam ſcribens: Non eſt hîc ſilentio prætereundum,
hunc diem venerabilem Hebræis fuiſſe, vt in eo multis pòſt annis, præclariſſima
multa eueniſſe commemorem. Sed quod eſt præcipuum, atq; omnem eorum per-
tinaciam conuincere facilè poſſit; ſentiunt nobiſcum, eodem die redimendum eſſe
populum Iſraël à Meſſia, quem ipſi venturum expectant. Ponam hîc eorum ver-
ba, Latinè reddita, ex libris Chabalæ hunc in locum tranſcripta. Sic autem illic eſt:
Et in eadem die, videlicet quinta decima die menſis *Niſan*, qui reſpondet noſtro
Martio, redimendus eſt Iſraël in diebus Meſſiæ: quemadmodum redempti ſunt eo
die ex Ægypto: de quo ſcribitur: *In diebus egreſſionis tuæ ex Ægypto, oſtendam mi-
rabilia.* Sic eſt eo loco. Ecce, refragari gens pertinaciſſima non poteſt, quin ille ſit
verus Meſſias, quem nos colimus, qui eàdem illa die vniuerſum redemit genus
humanum. Condemnabuntur, ipſis contra ſe teſtimonium ferentibus. *Hæc ibi
Eugubinus.*

Rupertus autem benè declarat, quódnam myſterium ad Chriſtum pertinens, 23.
latuerit in eo, quod Hebræi verno tempore; atque ipſo plenilunio, vbi paſchalem Rupertus.

agnum immolaſſent,& comediſſent, Ægyptiaca ſeruitute liberati ſunt. Docet item quid myſterij habeat id, quod præceptum à Deo eſt Hebræis, vt decima die primi menſis tollerent agnum, eumque ſeruarent domi vſque ad decimam quartam diem, in cuius veſpera erat immolandus. Verba Ruperti, viſa mihi ſunt hoc in loco adſcribenda: in libro enim ſecundo Commentariorum in Exodum, ita ſcribit: Primò ipſum, quo immolatur agnus, plenilunium, myſtica illa plenitudo temporis eſt, de qua dixit Apoſtolus ad Galatas quarto: *Vbi venit plenitudo temporis, miſit Deus Filium ſuum factum ex muliere, factum ſub lege, vt eos, qui ſub lege erant, redimeret, & adoptionem filiorum reciperemus.* In plenitudine námque temporis, id eſt, quando multus iam impletus erat Electorum numerus, apud infernalem Ægyptum, redemptionem ſuam expectantium, tunc venit Filius Dei, & Agnus Dei, qui tolleret peccata mundi. Quid illud, quod nō ante, ſed poſt vernum Æquinoctium immolatus eſt legalis agnus? Nempè ab Æquinoctio verno ſuperare incipit dies noctem: nam ante illud tempus prolixiores tenebras, breuioremque habemus lucem. Ergo & in hoc, myſterium eſt, quia videlicet ab immolatione incontaminati & immaculati Agni Chriſti, cœpit lux iuſtitiæ, peccatorum tenebras ſuperare: nam anteà, longa & profunda peccatorum nox; breuis autem & nubiloſa legalis iuſtitiæ lux erat. Sed & ipſa menſis *Niſan*, id eſt, Aprilis verna temperies, cùm tellus refloreſcit, totúſque poſt hyemem, quaſi poſt ſenium, rurſus iuueneſcit orbis, nónne ſenſatum hominem docet, quatenùs ſpiritu mentis ſuæ renouatus, & fide viridis, ſpeque lætus, & charitate floridus, ſpiritualibus Agni paſchalis interſit epulis? Benè igitur verus iſte Agnus, immolationis ſuæ tempus ipſum, quod typico præſcripſerat agno, per omnia prouidit, menſe primo decima die menſis, quo ſecundum legem, agnus in domos Iudæorum tollebatur, intrauit in ſanctam ciuitatem Hieruſalem, turbis deducentibus: & quamdiù item ſecundum legem ille agnus ſeruatus eſt, tamdiù & iſte circa ciuitatem eandem, & circa templum demoratus eſt, id eſt, vſque ad quartam decimam diem menſis eiuſdem: ſanctæ Scripturæ herbam ruminans, & ad vitæ æternæ paſcua interim ſuos auditores iugi balatu inuitans. Tandem, quarta decima die ad veſperam, vbi illum Paſchæ veteris agnum comedit cum Diſcipulis, tunc ipſe noui ſacrificij agnus continuò capiendus, & ducendus ad immolandum, iam in anguſtia paſſionis agonizans, priùs propriis manibus Deo Patri ſe ipſum immolauit, accipiens panem & vinum, & mira atque ineffabili ſanctificationis potentia, transferens hoc in corporis & ſanguinis ſui Sacramentum. Nam, quòd deinde manibus peccatorum crucifixus & mortuus eſt, idem Agnus præteritorum, atque præſentium ſalus omnium continuò fuit: & ad illos, qui in inferiori Ægypto, id eſt, in tenebris infernalibus detinebantur, deſcendit; quique per quinque retroactas mundi ætates, ibidem fuerant collecti. Vnde conſtat, rectè quinque diebus, à decima ſcilicet, vſque ad quartam decimam primi menſis, agnum ſeruari ſolitum: quia videlicet, ex quo in typum eiuſdem Filij Dei, primus Abel agnum obtulit, quinque fluxerunt ætates mundi, quarum in fine immolandus erat hic verus Dei Agnus. *Hactenus ex Ruperto.*

QVIN

QVINTA DISPVTATIO.

Quale animal eſſet immolandum, hoc eſt, de Agno & Hædo.

SVPER ILLIS VERBIS:

Tollat vnuſquiſque agnum per familias & domos ſuas, verſu 3. Et, *Iuxta quem ritum tolletis & hædum.* *Verſu 5.*

VOx Hebræa *(Seh)* indifferenter ſignificat Agnum & Hœdum, vt colligit Oleaſter ex cap. 14. Deuteronomij: quam ob rem nonnulli vertere hìc maluerunt *Pecudem*. LXX. Interpretes tranſtulerunt, *πρόβατον*, id eſt, *ouem*. Verùm, vt annotauit Auguſtinus quæſt. 45. in Exodum, non poterat commodè hoc loco verti *(ouis)* quia præcipitur hìc vt animal illud in Phaſe immolandum, ſit maſculum, nec poterat Latinè verti ouis maſcula: poterat quidem dici pecus maſculum, ſicut Poëta dixit, *thus maſculum*: ſed ita non ſeruabatur Sacramentum, ad Chriſtum videlicet pertinens. 24.

Oleaſter.

B. Auguſt.

Quidam autem Hebræorum arbitrati ſunt, potuiſſe in Phaſe immolari non modò agnum vel hœdum, ſed etiam vaccam, vel taurum, hoc eſt, vitulum anniculum: tum quia Deuteronomij cap. 16. ſcriptum eſt: *Immolabis Domino Phaſe de ouibus & de bobus*: tum etiam, quia in qualibet domo ſufficienti ad edendum, immolari debebat illud animal paſchale: poterat autem eſſe domus aliqua & familia vſque adeò numeroſa, vt ei non ſufficeret ad eſum vnus agnus vel hœdus: plures autem vno, in vna domo immolari fas non erat: quare in eiuſmodi familiis, vitulum immolare licebat: Hæc iſti: quorum falſam opinationem, friuolumq; commentum, parui fuerit negotij refellere. Etenim, nuſquàm in Scriptura, vbi de hac ſolennitate paſchali agitur, aliud vllum animal, niſi agnũ, vel hœdum, immolari poſſe indicatur: nec ſanè id Scriptura tacuiſſet, ſi fieri aliquando potuiſſet, aut etiam debuiſſet. Enimuerò, quæcumque Deus in celebrandis eiuſmodi feſtiuitatibus, obſeruari voluit ab Hebræis, ea ipſe explicatiſſimè, ac ſubtiliſſimè tradidit omnia, quibus nihil addi ab illis, nihilque detrahi iuſſit: ſic enim in Deut. c. 4. ſcriptũ eſt, Deum dixiſſe Hebræis: *Ecce præcepta, quæ ego præcipio vobis: Non addetis ad verbum, quod vobis loquor, nec diminuetis ex eo.* Nec ſanè oſtendi poteſt, fuiſſe illo tempore apud Hebræos in more atque vſu, in celebratione Phaſe aliud immolari animal, quàm vel agnum, vel hœdum.

An præter agnum & hædum potuerit immolari aliud animal in Phaſe.

Verba porrò illa Scripturæ ex cap. 16. Deuteronomij, ab iſtis prolata pro ſuæ opinionis confirmatione, ſecus, quàm ipſi acceperunt, ſunt interpretanda. Eo namque loco nõ agitur de immolatione *Phaſe*, quæ à qualibet familia fieri debebat ad veſperam decimæ quartæ diei primi menſis, ſed agitur de hoſtiis pacificis, quæ erant ex bobus, aut ouibus, aut capris, quas populus offerebat tum aliàs, tum 25.

Locus Deuter. 16.

maximè in tribus illis ſolennitatibus, *Phaſe, Pentecoſte, & Tabernaculorum.* Ter enim in anno lex iubebat Hebræos ire ad templum, ferentes ſecum animalia ad immolandum hoſtias pacificas, vel portantes pecuniam ad ea emenda; tunc autem debebant vocare peregrinos,& aduenas,& Leuitas,& pauperes,vt vnà ſecum veſcerentur:talium enim hoſtiarum pars incendebatur Deo,& pars dabatur ſacerdotibus,pars quoque cedebat in vſum,eſumq; offerentium. Lege caput 12. & 14. Deuteron. Quæ verò ſacrificia per ſingulos illos ſeptem dies ſolennitatis paſchalis offerri deberent,docet Scriptura Numer. 28. Ratio præthereà,qua iſti ad firmandam ſuam opinionem vſi ſunt, leuis, ac nihili eſt. Non enim Hebræi paſchalem agnum edebát ad lautè epulandum, & ſatiandum appetitum, ſed in memoriam & figuram, & ſenſibilem quandam repræſentationem illius maximi, quo Deus in Ægypto affecerat eos, beneficij, cùm mirabiliter eorum domos,& familias ſeruauit à cæde primogenitorum, quæ per omnes domos Ægyptiorum atrociter graſſabatur: atque ea potiſſimùm ratione, aſperrimo ſeruitutis iugo à ceruicibus eorum depulſo, optatiſſimam in libertatem aſſeruit. Quocircà ad immolationem *Phaſe*, ſatis erat, quantumuis paruum agni fruſtum ſingulos edere: ad explendam námque famem,alijs deinde cibis vti poterant. Non igitur impoſſibile erat,vnum agnum ſufficere plurimis: ſicut vnus panis benedictus minutatim diuiſus, ſufficit omnibus qui ſunt in templo,paruum fruſtum quolibet eorum ſumente.

Diſceptatio cum Paulo Burgẽſi, negante, paſchalem immolationem potuiſſe fieri ex hœdo.

26. At enim verò,Paulus Burgenſis in ſua quadam additione ad Poſtillam Lyrani ſuper hoc loco Exodi, pugnaciter contendit, nec fas Hebræis fuiſſe, nec morem, vllo tempore, aut vllam ob cauſam in celebratione *Phaſe* hœdum immolare, ſed agnũ tantummodò immolari debuiſſe. Et quia hoc apertè habet Latina lectio huius loci Exodi,idcircò eã reprehendit tanquàm Hebraicæ veritati minimè reſpondentem,atque conſentientem. Lubet hîc commemorare verba Burgenſis, vt eius ſententiã,ex proprijs ipſius verbis planius Lector agnoſcat. Sic autem ille ſcribit: Hæc immolatio paſchalis,ſecundum doctores Hebræos,de agno tantùm debebat fieri, non autem de hœdo: quod etiam congruit tam cauſæ literali huius ſacrificij, quàm figurali. Primùm patet: nam ſecundum Rabbi Moyſen Gerundenſem, & alios, iubebatur agnus occidi primo menſe, quia ſignum Arietis tunc potiſſimùm eſt in ſuo ſtatu,& tunc ſol eſt communiter in eodem ſigno:& quia Ægyptij Arietem venerabantur, ideò voluit Deus oſtendere, quod non ſolùm Ægyptios, ſed etiam Deos eorum iudicabat, & puniebat, ſicut ipſemet dixit: *Et in cunctis Diis Ægypti faciam iudicia.* Quæ quidem ratio non haberet locum in hœdo: hœdus námque habet proprium ſignum in Cœlo,non in Ariete,ſed in Capricorno,quod eſt decimum ſignum, in quo ſol eſt communiter in decimo menſe, computando à primo. Patet etiam rationem figuralem illius ſacrificij non hœdo, ſed agno conuenire: Chriſtus quippè in ſua paſſione non per hœdum, ſed per agnum ſignificatur, vt apud Iſaiam, capite quinquageſimo tertio: *Tanquàm agnus coram tondente ſe obmutuit.* Et pluſquàm Propheta Ioannes Baptiſta dixit: *Ecce Agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Chriſtus etiam de extremo iudicio loquens, vbi ſeparabuntur iuſti ab iniuſtis,per agnos ſignificauit iuſtos, per hœdos autem iniuſtos,vt dicitur Matthæi 25. Valdè igitur inconſonum rationi figurali illius ſacrificij erat,vt hœdus in eo immolaretur. Quod autem in tranſlatione noſtra Latina habetur Exodi 12. verſu quinto: *Iuxta quem ritum tolletis & hœdum*: id non conſonat Hebraicæ veritati, quæ ſic habet: *Ex arietibus & capris accipietis eum*: quorum verborum ſenſus eſt, quòd agnus ille immolandus,accipiendus erat de aliquo grege,in quo eſſent arietes & capræ,prout communiter ſolent aſſociari. Quod ſanè congruebat rei figuratæ: Ille etenim verus agnus,qui peccata mundi abſtulit,& à iuſtis,

Ioan. 1.

à iuſtis,qui per agnos,& à peccatoribus,qui per hœdos denotantur, ſecundū carnalem generationem, deſcendit, vt Doctores tradunt, exponentes Genealogiam Chriſti, Matthæi 1.& Lucæ 3.& ſuper hunc locum Exodi,ait Gloſſa:De iuſtis & peccatoribus Chriſtus carnem aſſumpſit, vt nemo de venia deſperaret. Nec obſtat quòd aliquando per hœdum Chriſtus figuretur, vt in Leuitico cap. 16. de hirco, qui portabat omnes iniquitates populi in terram ſolitariam: quia ibi per hircum ſignificatur Chriſtus,quatenùs habuit ſimilitudinem carnis peccati: vnde ibi non dicitur quòd hircus ille eſſet ſine macula, ſicut hìc dicitur de agno paſchali, per quem figuratur Chriſtus ſub ratione manſuetudinis & innocentiæ. *Hactenus fuere verba Burgenſis.* *Gloſſa.*

Sed Burgenſi refragantur omnes,tā Hebræi, quàm Latini expoſitores,omnéſq; 27.
patres,qui de myſterio huius paſchalis ſacrificij diſſeruerūt.Immò verò hoc ipſum indicat lectio Hebraica, quam citat Burgenſis; *Ex ouibus & capris accipietis eum.* Illud;*Eum*,refertur ad vocem Hebræam(*Seh*)paulò antè poſitam,quæ,vt diximus, promiſcuè,atq; indifferenter ſignificat agnum & hœdum. Illud itaque: *Accipietis ex ouibus*,indubiè ſignificat agnū: illud verò;*Ex capris*,ſignificat hœdum,idq; clariſſimè oſtendit tranſlatio LXX. Interpretum,quæ habet: *Ab agnis & hœdis ſumetis eum*,id eſt,animal immolandū,vel erit ex agnis;vel ex hœdis. Vox enim Hebraica (*Vaf*) aliquando eſt coniunctiua,& ponitur pro (*&*)nonnunquàm verò eſt diſiunctiua,& ſumitur pro (*aut*)ſiue,(*vel*) quo factum eſt,vt interpretū partim verterint:*Ex ouibus & capris ſumetis eum*,partim verò;*Ex ouibus vel capris ſumetis eum.* Senſus porrò, quem horum verborum tradit Burgenſis, eſt planè friuolus, & ridiculus: ait enim iſtis verbis ſignificari, agnum debere ſumi ex eo grege,in quo vna cum ouibus & arietibus ſint ſeruatæ capræ. Quid enim iſta conſociatio ouiū cum capris facit ad rationem agni paſchalis? Num ſi agnus ex grege tantùm arietum & ouium ſumptus eſſet,ad illud paſchale ſacrificium non fuiſſet idoneus?nugæ. Noſter itaque Latinus interpres ſententiam lectionis Hebraicæ clariùs exprimens,ſeparatim & diſtinctè poſuit electionem agni ad illud ſacrificium paſchale, & item hœdinam vbi dixiſſet de ſumēdo agno,ſubiunxit in verſu quinto verba illa:*Iuxta quem ritum tolletis & hœdum.* Quibus verbis non ſignificatur, immolari debuiſſe vtrumq; animal, agnum dico & hœdum, vel vna ſimul immolatione, vel diuerſis immolationibus:nam & hoc quidam cenſuerunt dicentes, agnum fuiſſe immolatum decima die primi menſis in ſingulis domibus & familijs Hebræorum,hœdum verò vnum ab vniuerſo populo Hebræo immolatū fuiſſe decima quarta die eiuſdem menſis:quorū ſententia meritò, rectéq; confutata eſt à Lyrano, & Thoſtato. Illis ergò verbis hoc tantùm ſignificatur,vt exponit Theodoretus qu.24. in Exodum,agnum eſſe immolandum;ſi cui tamen agnus deeſſet,poſſe immolari hœdū, eodem tamē ritu,iiſdémq; cæremonijs, quibus agnū immolari oportere dictū eſt.

Refellitur Burgenſis.

Friuolum quorundā commentū.

Lyranus. Thoſtatus. Theodoret.

Sed cuperet fortaſſe Lector hoc loco ſcire,cur Deus in paſchali ſacrificio, agnū 28.
vel hœdum immolari voluerit potiùs, quàm vitulum, aut quodcumque aliud animal? Reſpondet Lyranus, id eſſe factum in deteſtationem idololatriæ Ægyptiorum, qui Iouem in figura arietis colebant: ſed id futile eſt:ob eam nàmque cauſam non agnum,ſed arietem immolare debuiſſent Hebræi; vel potiùs bouem,aut taurum, in quo Ægyptij maximum numen ſuum *Apim* colebant. Videtur igitur illa potiùs fuiſſe cauſa,quòd agnum,vel hœdum,cùm ſit paruum animal, quilibet,exiguo pretio habere poterat. Quanquàm principalis cauſa,& principaliter à Spiritu ſancto intenta fuit propter figuram Meſſię,qui ſacrificio illo paſchali multifariàm præfigurandus eſt. Meſſias autem ob manſuetudinem, atque innocentiam,aptiſſimè præſignabatur per agnum, ob idque ſic appellatus eſt ab Iſaia, capite 53. & à

Cur voluerit Deus in ſacrificio paſchali agnū vel hœdum potiùs, quā vllum aliud animal immolari.

Digitized by Google

Rom. 8. 2 Corint. 5. Iſaiæ 53.

Ioanne Baptiſta Ioan. 1. Quoniam autem Chriſtus habuit ſimilitudinem carnis peccati, & factus eſt pro nobis peccatum, vt ait Paulus, & vt dixit Iſaias: *Cum iniquis reputatus eſt*, & carnem accepit, tam ex iuſtis, quam ex peccatoribus generationis ſuæ carnalis originem trahens, & mortuus eſt pro peccatoribus; hac ratione etiam per hœdum adumbratus & præfiguratus eſt.

Qualem eſſe oporteret Agnũ paſchalem.

29. Sequitur vt videamus, qualem eſſe oportuerit agnum, qui erat in paſchali ſacrificio immolandus. Hoc docet Scriptura in hoc capite 12. Exodi, verſu 5. illis verbis: *Erit agnus ſine macula, maſculus, anniculus.* Tria igitur præcipiuntur de Agno, qui futurus eſt idoneus ſacrificio paſchali, vt ſit abſque macula, & ſit maſculus, & ſit anniculus. Pro illo *(ſine macula)* Græcè eſt ἄμωμος, id eſt, irreprehenſibilis. Non autem hic vocatur *macula* varietas coloris in corpore; ſed defectus aliquis, vel vitium, vel morbus, vel deformitas, vel monſtroſitas, vel in toto, vel in parte corporis. Quibus verò maculis carere oporteret pecora, Deo immolanda, diſtinctè, expreſſeque docet Scriptura in vigeſimo ſecundo capite Leuitici, his verbis: *Homo, qui obtulerit victimam pacificorum Domino, vel vota ſoluens, vel ſponte offerens tam de bobus, quàm de ouibus, immaculatum offeret, vt acceptabile ſit; omnis macula non erit in eo. Si cæcum fuerit, ſi fractum, ſi cicatricem habens, ſi papulas, aut ſcabiem, aut impetiginem: non offeretis ea Domino, & in terra veſtra hoc omninò non faciatis.* Cùm dicitur porrò, agnum eſſe debere anniculum, non eſt intelligendum, exacto iam vno anno agnum eſſe debuiſſe: ſic enim non agnus fuiſſet, ſed aries: nec ſignificatur, toto illo ſpatio primi anni ab ortu vſque eius; potuiſſe immolari; apertis namque verbis Scriptura vetat, ante octo dies ab ortu vllum animal Deo immolari, ita præcipiens in libro Exodi, cap. 22. *Septem diebus ſit cum matre ſua; die octaua reddes illum mihi.* Et in Leuitico, cap. 22. *Bos,* inquit, *& ouis, & capra, cùm genita fuerint, ſeptem diebus erunt ſub vberibus matris ſuæ: die autem octauo, & deinceps offerri poterunt Domino.* Senſus igitur eſt, agnum in paſchali ſacrificio immolandum, eſſe debere anniculum, id eſt, exactis iam ſeptem diebus ab ortu, & ante finem primi anni.

Si nomen Agni ſignificat marẽ, cur dictum eſt, agnum debere eſſe maſculum.

30. Sed nonnihil habet diſputationis, quod in hoc loco dicitur, *agnum eſſe maſculum oportere*: Si enim agnus eſt, maſculum item eſſe neceſſe eſt: ſuperuacuè igitur Latinus interpres, cùm præmiſiſſet nomen *Agni*, adiecit poſteà nomen *maſculi.* Quidam aiunt, vocem Hebræam *(Seh)* de qua dictum eſt ſuprà, propriè ſignificare pecudem, ſiue ſit ex ouibus, ſiue ex capris, id eſt, ſiue agnum, ſiue hœdum: nec certum denotare ſexum, ſed indifferenter tam marem, quàm fœminam. Hoc itáque ſecutus Latinus interpres, vocem Hebræam reddidit nomine *Agni*, non quidem vt eſt nomen ſexus, ſed ætatis: ſcilicet, genitum ex ouibus, dum eſt teneræ ætatis, & ante finem primi anni, ſiue mas fuerit, ſiue fœmina, ſignificans; ideóque ſignificatio reſtringi debuit ad ſignificandum ſexum maſculinum, mox appoſita voce, *maſculus*: & vt verbo dicam, Latinus interpres, ſecundum iſtos, nomen *agni* poſuit pro nomine *pecudis*. Horum ſententiæ perquàm affinis eſt reſponſio Thoſtati ad propoſitam dubitationem. Sic enim ſcribit ſuper caput 12. Exodi in quæſt. 7.

Thoſtatus.

Reſpondetur poſitum fuiſſe nomen *maſculi* poſt nomen *agni*, ad tollendam ambiguitatem: talia quippè nomina aliquando ponuntur ad ſignificandam ſpeciem, & aliquando ad ſignificandum ſexum. Sicut nomen ouis, & vaccæ vſurpantur ferè vulgò prout ſignificant ſexum fœmininum; interdum tamen ponuntur ad denotandam ſpeciem, non autem ſexum, vt cùm dicimus; Ille homo habet oues ac vaccas, ſic enim loquentes nolumus ſignificare fœminas tantùm, ſed nomine ouium tam oues fœmellas, quàm arietes, & agnos; & item nomine vaccarum, non tantùm fœminas, ſed etiam tauros, & boues caſtratos denotamus. Similiter igi-

tur no

Digitized by Google

tur nomen agni poſitum eſt,non vt ſignificat ſexum maſculinum, ſed vt ſignificat promiſcuè vel agnum, vel agnam, id eſt, prolem ouis & arietis: quapropter ad denotandum ſexum maſculinum aptè nomen *maſculi* additum eſt. *Hæc Toſtatus.*

Sed cur iuſſit Deus animal immolandum in ſacrificio paſchali, eſſe maſculum, eiecta fœmina? An quia, ſicut Deus eſt perfectus,ita decebat animalia,quæ ei ſacrificanda erant,perfecta eſſe? Sed enim cùm planè conſtet,præcepiſſe Deum, vt legitur in Leuitico,in quibuſdam ſacrificiis,ſibi & oues & capras immolari, idcircò probabilius dictu videtur,id eſſe factum propter myſterium & figuram Chriſti, ad quem ſcilicet myſticè repræſentandum,& præfigurãdum, præcipuè inſtitutum eſt paſchale illud ſacrificium. Chriſtum autẽ ſingulariter vocari maſculum in Sacris literis,ſatis oſtendit inſignis illa viſio,quam habuit B.Ioãnes,& ab eo in c 12. Apocalypſis enarratur admirandæ illius mulieris,quæ erat amicta ſole,lunámque pedibus ſuis ſubiectã habebat,& geſtabat capite coronam duodecim ſtellarum:& hanc mulierem ſcribit peperiſſe filium maſculum,qui recturus erat gentes in virga ferrea. Nec ſolùm Chriſtus vocatur maſculus,ſed etiamnũ latens in vtero matris,appellatur vir:quod,maximi inſtar cuiuſdam miraculi,prænũtiauit Hieremias illis verbis: *Creauit Dominus nouum ſuper terram: fœmina circumdabit virum.* Quẽadmodùm porrò agnus paſchalis ſupradictis tribus proprietatibus inſignitus, quòd eſſet immaculatus,& maſculus,& anniculus,præfiguraucrit Chriſtum, hoc modo declarat Rupertus libro 2.in Exodum,capite 8. Macula, inquit, peccatum eſt:at Chriſtus peccatum non fecit,nec inuentus eſt dolus in ore eius. Erat igitur agnus,inquit Scriptura,abſque macula,id eſt,figura eius, qui futurus eſt ſanctus, & innocens,& impollutus,& ſegregatus à peccatoribus. Sed parùm haberet gloriæ ſola innocentia,niſi adeſſet fortitudo quoque ad faciẽda perfecta iuſtitiæ opera:& ideò ſubditur: *Erit maſculus.* Id autem in myſterio eſt,erit fortis, nihil habens fœmineum,hoc eſt,molle,& fluxum,& inſtabile:vnde & in Apocalypſi dicitur de muliere magna, quia peperit filium maſculum, qui recturus erat gentes in virga ferrea. Additur prætereà, *vt agnus ille ſit anniculus*,vel, vt eſt Hebraicè, *filius vnius anni*,id eſt,ſimplex & ſincerus,atque innocens:ſicut etiam in primo Regum dicitur fuiſſe Saul filius vnius anni, cùm regnare cœpiſſet. Chriſtus etiam anniculus dici poteſt,quia vt ipſe dixit per Iſaiam,cap.61. *Spiritus Domini ſuper me, eò quod vnxerit me:ad annunciandum manſuetis miſit me,vt mederer contritis corde, & prædicarem captiuis indulgentiam,& clauſis apertionem, vt prædicarem annum placabilem Domini,& diem vltionis Deo noſtro.* Annum vocat placabilem pro iis,quos ipſe præparauit ad gloriam:& diem vltionis appellat pro iis, quos in iram deſtinauit. Annum quippè placabilem, ſiue acceptabilem, plenam dicit acceptionem,quam & Apoſtolus prædicat illis verbis: *Ecce nunc tempus acceptabile,ecce nunc dies ſalutis*: ac de huius anni plenitudine dicitur ei per Pſalmiſtam: *Benedices coronæ anni begnitatis tuæ.* Subauditur, cùm venerit ad te omnis caro,remuneranda in illa dierum æternorum longitudine. *Hæc Rupertus.*

31.
Cur maſculus & non fœmina in paſchali ſacrificio immolaretur.
Hier. 31.
Rupertus.
Iſaia 53.
Hebr. 7.
2. Corint. 6.
Pſalm. 64.

SEXTA DISPVTATIO.

De perſonis, quibus edere Agnum paſchalem fas erat.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 45. vſque ad 48.

Hæc eſt religio Phaſe: Omnis alienigena non comedet ex eo: omnis autem ſeruus emptitius circumcidetur, & ſic comedet. Aduena & mercenarius non edent ex eo. In vna domo comedetur: nec efferetis de carnibus eius foras: nec os illius confringetis. Si quis peregrinorum in veſtram voluerit tranſire coloniam, & facere Phaſe Domino, circumcidetur priùs omne maſculinum eius, & tunc ritè celebrabit, erítque ſicut indigena terræ. Si quis autem circumciſus non fuerit, non veſcetur ex eo.

32. DE perſonis ad edendum agnum paſchalem idoneis & non idoneis, duo præcepit Deus, vt ex ſupradictis verbis apparet. Vetuit enim quénquam hominum, qui eſſet incircumciſus, ad eſum agni paſchalis admitti. Voluit autem omnibus, qui circumciſi eſſent, ſiue indigenæ, ſiue alienigenæ, ſiue peregrini, vel aduenæ, vel mercenarij, vel coloni eſſent, etiamſi eſſent ſerui, comedere agnum paſchalem, fas, & ius, & poteſtatem eſſe. Cauſa verò cur Deus tam grauiter vetuit, Phaſe celebrari ab incircumciſis, duplex, ſecundum ſenſum literalem, afferri poteſt. Primò enim id vetuit, quòd Phaſe principale eſſet ſacramẽtum religionis Iudaicæ: ideóque nefas erat, id percipi à quoquam, qui religione illa non eſſet initiatus: initiatio autem illa fiebat per circumciſionem. Adiice, quod Deus celebrari voluit Phaſe, ob memoriam illius beneficij, quo populum Hebraicum quondam in Ægypto affecerat: tum ſeruando eum à cæde primogenitorum, tum aſperrima & tyrannica Ægyptiorum dominatione mirabiliter liberando: non poterat autem eiuſmodi cõmemoratio ad incircumciſos ritè pertinere, quòd non eſſent ex eo populo, in quem propriè beneficiũ illud fuerat collatũ. Sed illud mihi quiſpiam fortaſſe obiecerit, altero anno poſt egreſſionem ex Ægypto, Hebræos in deſerto, quo tempore conſiſtebant ad montem Sina, celebraſſe Phaſe, vt traditur in libro Numerorum, capite nono: inter illos autem non paucos fuiſſe incircumciſos, procliue creditu eſt: cùm in libro Ioſue, ca. 5. proditum ſit, per totos illos quadraginta annos, quibus morati ſunt Hebræi in deſerto, neminem eorum fuiſſe circumciſum. Verùm facilis eſt iſtius obiectionis confutatio. Vtrúmque ſcilicet verum eſt, & neminem Hebræorum in deſerto, toto eo tempore fuiſſe circumciſum: & neminem incircumciſum comediſſe Phaſe in deſerto: omnes enim, qui celebrarunt

Cur Deus vetuit incircũciſos celebrare Phaſe.

brarunt illud Phaſe iuxta montem Sina,circumciſi fuerant in Ægypto ante egreſſum populi Hebræi:qui autem nati ſunt primo illo poſt egreſſionem anno, nõ comederunt Phaſe,non enim per ætatem comedere potuerunt: qui verò reliquis triginta nouem annis nati ſunt in deſerto,hi non comederũt Phaſe, priuſquàm trãſmiſſo Iordane,& ingreſſi terram promiſſionis illud celebrarunt: ante cuius celebrationem,omnis ille populus incircumciſus, Dei iuſſu, cultris petrinis circumciſus eſt.Nemo igitur oſtendere poterit, quenquam hominum, qui incircumciſus eſſet,admiſſum eſſe ad celebrationem Phaſe:nimirum Phaſe Iudaicum, Sacramenti Euchariſtiæ figura fuit,quam cuiquam non baptizato dari fas non eſt.

Cęterùm verba illa,quę ſunt in verſu quadrageſimo quarto:*Omnis ſeruus emptitius* 33.
*circumcidetur,& ſic comedet:*quæſtionem excitãt huiuſmodi: Num apud Hebræos, domini deberent omninò circumcidere ſeruos ſuos etiam nõ volentes? Thoſtatus certè in quæſt. 56. ſuper hoc caput 12. Exodi, id affirmat, ſcribens, alienigenas, qui inter Hebræos verſabantur, quia liberi erant, non potuiſſe inuitos cogi ad circumciſionem:at verò ſeruos emptitios Hebræorum, quòd in ſuorum dominorum iure ac poteſtate eſſent, potuiſſe à dominis ſuis cogi ad circumciſionem. Hoc probat Thoſtatus dupliciter.Scriptura enim manifeſtum ponit diſcrimen inter ſeruos & alienigenas,quod attinet ad circumciſionem,& celebrationem.Nam de ſeruis ſimpliciter & abſolutè dixit in verſu 44. *Omnis ſeruus emptitius circumcidetur, & ita comedet:*de peregrinis verò & alienigenis non ſimpliciter,ſed ſub conditione id præcepit, dicens in verſu 48.*Si quis peregrinorum in veſtram voluerit tranſire coloniam,& facere Phaſe Domino,circumcidetur primò omne maſculinum eius:& tunc ritè celebrabit,eritq; ſicut indigena terræ.* Hinc apparet, diſcrimen poni à Deo inter alienigenas,atque ſeruos.Si autem ſeruus non erat circumcidendus, niſi ea conditione,ſi vellet comedere Phaſe,cùm idem præcipiatur de peregrinis, atque alienigenis:ſequeretur nullum fuiſſe(quod ſpectat ad circumciſionem & celebrationem Phaſe)alienigenarum,atque ſeruorum diſcrimen. Deinde,in decimo ſeptimo capite libri Geneſis,vbi primùm legitur datum eſſe à Deo præceptum Circũciſionis,ſimiliter lata eſt lex circumciſionis obligans poſteros Abrahę,atque ipſius ſeruos:ſic enim ibi ſcriptum eſt: *Circumcidetur omne maſculinum in generationibus veſtris:tam vernaculus,quàm emptitius circumcidetur,& quicũmque non fuerit de ſtirpe veſtra.* Et hoc obſeruaſſe Abraham,apertè declarant extrema illa verba eius capitis:*Et omnes viri domus illius,tam vernaculi, quàm emptitij, & alienigenæ pariter circumciſi ſunt.* Cumq; ſeruus ſit aliquid domini,& ſub eius iure,ac poteſtate, non minùs,quàm filius: ſicut pater Hebræus omninò debebat circumcidere filium ſuum,ita debebat & ſeruum.*Sic Thoſtatus.*

An Hebræi ſeruos ſuos emptitios,vel inuitos, cogere deberent ad circumciſionem. Thoſtatus.

Sed Thoſtati opinio minimè probabilis eſt.Etenim ſeruus licèt in iure,ac pote- 34.
ſtate domini ſit,quantùm ad ea,quæ ſunt corporis,& quæ pertinent ad corporale domini obſequium,& famulatum,atque vſum:non tamen à voluntate,ac poteſtate domini pendet,quantùm ad ea,quæ propria ſunt animi,vti ſunt virtutes & peccata,præcipuè verò quantùm ad fidem & religionem.Enimuerò, talis erat apud Hebræos Circumciſio,qualis eſt nunc apud Chriſtianos Baptiſmus: at Chriſtianus dominus non poteſt cogere ſeruum ſuum ad Baptiſmum accipiendum. Cumq; is, qui circumcidebatur,poſt legem Moſis,debitor eſſet obſeruandi vniuerſam eam legem,vt docet B.Paulus ad Galatas quinto, durum nimis ac violentum fuiſſet, hominem non ex parentibus Hebræis natum,ſed alienigenam, vellet nollet, ad vniuerſam legem Moſis obſeruandam iure cogi potuiſſe. Nec ratio Thoſtati, in contrariæ opinionis confirmationem ab eo poſita, vim vllam & momentũ habet. Etenim falſum eſt,quod ſumit,Scripturã diſcernere hoc loco ſeruũ ab alienigena,

Refellitur. Thoſtatus.

quòd ille ſimpliciter eſſet circumcidendus: hic autem, ea tantùm ratione, ſi vellet comedere Phaſe. Nullum enim eſt tale diſcrimen, ſed de vtriſque ſimiliter intelligendum eſt conditionaliter, ſi nimirum vellent comedere Phaſe: hunc enim ſenſum habent illa verba: *Seruus emptitius circumcidetur, & ſic comedet Phaſe.* Illud enim: *Et ſic comedet Phaſe*, perinde eſt, quaſi dictum fuiſſet: *Si volueris comedere Phaſe.* Significat enim Deus iſtis verbis, ne ipſos quidem ſeruos ab eſu agni paſchalis arcendos eſſe, ſed priùs tamen eos circumcidi debere. Seruilis nánque conditio nihil de libertate animi diminuit, quantùm ad ea, quæ ſunt fidei & religionis erga Deum. Iam verò quod affert Thoſtatus ex capite 17. Geneſis, id profectò aduerſatur eius ſententiæ, tantùm abeſt vt eam adiuuet. Eo nánique loco dicitur Deus præcepiſſe, vt circumciderentur omnes tam ſerui, quàm alienigenę, nullo inter eos poſito diſcrimine: atque inibi etiam dicitur Abraham circumcidiſſe omnes viros domus ſuæ tam ſeruos vernaculos & emptitios, quàm alienigenas: Ecce tibi, ſine diſcrimine loquitur ibi Scriptura de circumciſione ſeruorum, & alienigenarum: ergò vel alienigenæ cogendi erant ad circumciſionem ſimiliter vt ſerui, quod negat Thoſtatus, vel ſerui non erant circumcidendi, niſi volentes tranſire in religionem Iudæorum, quod quidem nos arbitramur, ſed eſt contrarium Thoſtati ſententiæ. Cùm igitur Scriptura dicit, & in cap. 17. Geneſis, & in hoc loco Exodi, ſeruos & alienigenas circumcidi debere, non eſt id accipiendum tanquàm præceptum cogentis ad circumciſionem vel inuitos, ſed quaſi documentum non excludentis eos à bono circumciſionis, quinetiam obliquè inuitantis.

35. *Caietanus.* At enimuerò propria quædam, & noua Caietani opinio de ſeruis Hebræorum diſcutienda eſt. Is enim hunc locum Exodi in ſuis Commentariis explanans, duas res, quæ erant in circumciſione, diſtinguit, alteram corporalem & ſenſibilem, abſciſſionem dico præputij genitalis, quo ſigno poſteri Abrahæ à cæteris gentibus diſcernebantur: alteram verò ſpiritualem, & illi corporali adiunctam: ea verò fuit proteſtatio quædam, & profeſſio fidei & religionis, quam colebant Iudæi. Putat itaque Caietanus, quantùm ad priorem illam rem corporalem, potuiſſe ſeruos, vel inuitos, à dominis ſuis Hebræis cogi ad circumciſionem: ſicut etiam nunc apud Chriſtianos ſerui ſtigmaticis notis cauterio inuſtis ſignantur, vt eos & ſeruos eſſe, & item cuius ſint ſerui, liquidò appareat. Quantùm verò ad alteram rem, quę erat ſpiritualis, ſerui non poterant à dominis ſuis cogi ad percipiendam Circumciſionem. Verum iſta Caietani ſententia non videtur probabilis: nam duæ illæ res ita erant in circumciſione Iudaica coniunctæ, vt inuicem disiungi non poſſent, cùm ex vtriſque integra & completa Circumciſionis ratio conſiſteret. Quemadmodum abſurdum eſſet arbitrari, Sacramentum Baptiſmi poſſe cuipiam impendi vel inuito, quantùm ad exteriorem corporis lotionem, non tamen quantùm ad ſpiritualem Baptiſmi vim, & Chriſtianæ fidei, ac religionis profeſſionem. Sed benè habet, quod Caietanus, quaſi diffidens huic ſententiæ, proximè adiunxit hæc verba: Crediderim tamen legem circumciſionis erga ſeruos, nunquàm intellectam, nec ſeruatam fuiſſe vnquàm in ſeruo penitùs inuito: ſed ſufficiebat eum non abnuere, ſed permittere ſe circumcidi. Mercenarius autem, & alius quilibet, qui ſeruus non eſſet, debebat vltrò expetere, ac poſtulare circumciſionem. *Et* hæc diſparilitas mercenarij, atque ſerui ſufficit ad tuendam differentiam inter eos, quantùm ad circumciſionem, traditam ſupradicto loco Exodi. *Hæc Caietanus.*

36. Sequitur vt exponamus verba illa, quæ ſunt in verſu 46. huius capitis, & continentur in verbis ſuprà poſitis in titulo huius Diſputationis: *In vna domo comedetur, nec efferetis de carnibus eius foras, nec os illius confringetis.* Debebat itaque Agnus paſchalis in ea domo totus comedi, in qua immolatus & allatus erat, nec

vlla eius pars mitti poterat ad eos, qui erant in aliis domibus. Huius præcepti rationem hanc reddit Lyranus: Hoc, inquit, mandabatur ob recordationem primæ immolationis factæ in Ægypto: tunc enim tanta fuit Hebræis ſolicitudo parandi ea, quæ pertinebant ad inſtantem profectionem ipſorum ex Ægypto, vt nõn vacaret eis, concurſare aliorum domos, vel inuicem munera mittere. Verùm hanc Lyrani rationem meritò improbat Thoſtatus. Non enim tunc Hebræi omiſerunt diſcurrere per domos, propter ſolicitudinem profectionis: ſed quia Deus vetuerat quenquam eorum ea nocte domo ſua egredi. Deinde, non potuerunt tunc inuicem mittere munera, non quidem propter illam ſolicitudinem profectionis, ſed quia id repugnabat Dei iuſſis: ab eo quippè præceptum fuerat, vt in vna domo totus agnus comederetur: ſi quæ autem domus non eſſet ſufficiens ad comedendum totum agnum, tot ex aliis domibus aſſumerentur perſonæ, quot eſſent ad id ſatis. At ſi de agno potuiſſent mittere munera ad alios, tali præcepto non fuiſſet opus, ſicut quia Deus præcepit, vt omne, quod eſſet reſiduum agni, cremaretur igni, liquidò intelligitur, non potuiſſe aliquid ex agno mitti ad alios: ſic enim nunquàm ſuperfuiſſet aliquid agni cremandum. Hoc igitur præceptum pertinet ad myſterium, latenter ſignificans Sacramentum Euchariſtiæ: cuius, illuſtris fuit, eſus illius agni, figura. Significabatur enim, Euchariſtiam non eſſe dandam cuipiam extra domum vnitatis Eccleſiaſticæ manenti: qui enim extra communionem & vnitatem fidei ac religionis Catholicæ Eccleſiæ verſantur, eos myſteriorum & Sacramentorum Eccleſiæ participes fieri nefas eſt. Sed cur Deus vetuit oſſa illius agni confringi? An ne mora frangendi oſſa, quò medullas ex illis extraherent, feſtinatam profectionem ex Ægypto ne minimùm quidem remoraretur? Verùm præcipuè id propter myſticam ſignificationem Chriſti præceptum fuit: cuius in Cruce, pro ſalute humani generis, Deo immolati, non ſunt fracta crura; & ideò Ioannes hoc narrans capite decimo nono hiſtoriæ ſuæ Euangelicæ, mox adiecit illud: *Vt impleretur Scriptura, quæ dicit: Os non comminuetis ex eo.*

Lyranus.

Thoſtatus.

Digitized by Google

SEPTIMA DISPVTATIO.

De ritu, & modo edendi Agnum paſchalem.

SVPER ILLIS VERBIS:

A verſu 5. vſque ad 11.

Et edent carnes nocte illa aſſas igni, & azymos panes cum lactucis agreſtibus. Non comedetis ex eo crudum quid, nec coctum aqua: ſed aſſum tantùm igni. Caput cum pedibus eius, & inteſtinis vorabitis, nec remanebit quicquam ex eo vſque mane: ſi quid reſiduum fuerit, igni comburetis. Sic autem comedetis illum: Renes veſtros accingetis, & calceamenta habebitis in pedibus, & baculos in manibus, & comedetis feſtinanter.

37. ANTE omnia ſcire conuenit, voluiſſe Deum celebrari quotquot annis, paſchale hoc conuiuium ab Hebræis, vt in eorum animis frequēter renouaretur memoria duplicis beneficij, quo eos affecerat in Ægypto: tum eorum domos, tinctas ſanguine agni paſchalis, tranſeundo intactas à cæde primogenitorum, quæ in omni Ægypro exercebatur: tum ipſos à diuturna & aſpera ſeruitute, in optatiſſimam & lætiſſimam libertatem mirabiliter aſſerendo. Atque huius poſterioris beneficij crebrior fit in Sacris literis commemoratio; adeò vt obſeruatum à quibuſdam fuerit, quinquagies in Sacris in literis memorari beneficium liberationis Hebrȩorum ex Ægypto. Duo autem potiſſimùm in cæremonijs circa eſum paſchalis agni adhibendis repræſentabantur Iudæis. Alterum fuit feſtinatio, qua ipſi ex Ægypto profecti ſunt, partim ſua ſponte, cùm ſummo arderent deſiderio decedendi ex Ægypto, eundique in terram promiſſionis: partim vrgentibus eos, & compellentibus ad diſceſſum Ægyptijs; qui propter cædem primogenitorum, veriti ne ſi diutiùs in Ægypto detinerentur Hebræi, omnes ipſi perirent, maturare eos, & accelerare diſceſſum, inſtanter cogebant. Hæc autem feſtinatio dupliciter in eſu paſchalis agni repræſentabatur: primùm per ea, quæ comedebantur: debebant enim comedere panes azymos, quia præ nimia diſcedendi feſtinatione, non potuerant eos fermentare: Debebant item agnum comedere aſſum igni, citiùs namque aſſantur carnes. Nec poterant frangere oſſa agni; feſtinanter quippè abſcedentibus non vacabat oſſa frangere ad ſugendum medullas. Eandem prætereà feſtinationem ſignificabant illa, accinctos, & cum baculis in manibus comedere agnum; nec reſidua agni ſeruare, ſed igni comburere. Eodem pertinet, quòd iuſſi ſunt in vna domo comedere, nec quicquam de carnibus agni foras efferre: nimirum in tanta feſtinatione

tione non vacabat, inuicem mittere munera. Alterum, quod volebat Deus per hoc paſchale cõuiuium repræſentari Hebræis, fuit acerba illa ſeruitus, quam diũ, multumq; perpeſſi fuerant in Ægypto. Et ad hoc repræſentandũ pertinebant panes azymi, & aſſatio agni, & lactucæ agreſtes. Vide B. Thomam in Prima Secundæ *S. Thom.* quæſt. 102. art. 5. in reſponſione ad 2. Sed quia omnia penè verba, quibus paſchale conuiuium enarratur hoc loco à Moſe, nõ indiligentem depoſcunt expoſitionem, ſingulatim ea ſunt expendenda, ac pertractanda.

Primùm itaq; præcipitur illud: ***Edent carnes nocte illa aſſas igni, & azymos panes cum lactucis agreſtibus.*** Sciẽdum primò eſt, celebrationem agni paſchalis hoc mo- 38. do, atq; ordine eſſe factam à Iudæis. Primùm immolabatur, id eſt, iugulabatur agnus: tum eius ſanguine tingebantur poſtes, & ſuperliminare earum domorum, in quibus comedendus erat: deinde detracta pelle extrahebantur inteſtina, & lauabantur à ſordibus: mandatum quippè fuerat Hebræis, vt caput, & caudam, & inteſtina agni, & oſſa ederent: Adhæc, lota & purgata inteſtina rurſus inſerebantur in agnum, & ſimul cum eo aſſabantur. Poſtremò agnus integer, atque indiuiſus, hoc eſt, nec per dimidium, nec quadripartitò diſſectus, non abſciſſo capite, vel amputatis cruribus, ſed, vt dixi, totus integer aſſabatur. Hæc Thoſtatus ex conſuetudine Hebræorum tradit. Cum quo Caietanus diſſentit in eo, quod putat, inteſtina non fuiſſe extracta ex ventre, ſed tantùm euulſo felle, eiectiſque viſceribus ſordes cõtinentibus, reliqua in ipſo agno eſſe relicta, cũ eo ſimul aſſanda.

Edent carnes nocte illa. Quia fit hîc tantùm mentio carnium, quidam Hebræo- 39. rum putarunt, non licuiſſe eis comedere neruos, aut cartilagines agni: quod non ſit tamen veriſimile Thoſtato. Deus enim id propriè, & apertè vetuiſſet, ſicut vetuit frangere agni oſſa, ex quo ſequebatur, prohiberi eos medullarum eſu, vt potè, quas non licet ex oſſibus non fractis elicere. Videtur igitur nomine carnium intelligi debere hoc loco, omne id, quod in agno idoneum erat ad eſum, & vt ita loquar, erat comeſtibile: nam quæ propter eorum immũditiam, & amaritudinem horrent communiter homines, ea præcepiſſe Deũ in agno paſchali comedi oportere, haudquaquàm exiſtimandum eſt. Dictum eſt, ***nocte illa:*** nam immolatio agni paſchalis facta fuerat ad veſperam decimæ quartæ diei, id eſt, paulò ante ſolis occaſum: ſequenti tempore vſque ad initium noctis proximæ, aſſabatur agnus, & parabatur: initio noctis edebatur agnus. Hæc autem nox pertinebat ad diem decimum quintum: quippè qui ab occaſu ſolis diei decimæ quartæ incœperat: nã Hebræi huiuſmodi ſolennitates à veſpera ad veſperam celebrabant, id eſt, ab occaſu ſolis vnius diei, vſque ad alterum proximè ſequentis diei occaſum ſolis.

Aſſas igni: Paulò infrà poſt hæc verba ſubditur: *Non comedetis ex eo crudũ quid,* 40. *nec coctum aqua, ſed aſſum tantùm igni.* Vetuit Deus quidquam illius agni ab Hebræis comedi crudum, id autem eſt, ſemicrudum, vel non benecoctum: nam cùm naturalis ſit homini horror edendi carnes crudas, ſuperuacuum fuiſſet id Hebræis præcipere de agno paſchali. Sic expoſuit Rabbi Salomon vocem illam, *Crudum,* *Rabbi Salomon.* ſcribens eo nomine appellaſſe Moſen id, quod non eſt, quantum neceſſe eſt ad comedendum, benecoctum, voce vſum Arabica. At enim Oleaſter ſuper ea voce *Oleaſter.* ad hunc modum ſcribit. Dictio, *Na,* ſignificat, *quaſo,* aut *nunc,* & nunquàm in Scriptura inuenitur ſignificare crudum, niſi hîc: ideo ſemper mihi ſuſpecta fuit hæc ſignificatio. Et puto radicem eius nominis eſſe, *Nana,* quod eſt frangere, vel diſſecare: vt ſit hic ſenſus: *Non comedetis ex eo fractum, vel diſſectum:* ita vt nolit in fruſta diuidi ad coquendum eum in aqua, ſed integrum aſſari, & comedi. Alioqui iam nouerant Iudæi non eſſe comedendam carnem crudam. *Sic ille.* Cui aduerſantur omnes interpretes, reddentes ex Hebræo, *crudum,* & ante omnes

Digitized by Google

ipſi LXX. Interpretes. Aduerſantur etiam expoſitores tam Hebræi, quàm Chriſtiani, qui legentes, *crudum*, interpretantur, *ſemicoctum*. Vetuit autem Deus comedi ſemicrudum, cùm ob alia, tum ne poſteà inter edendum, id faſtidientes, abiicerent. Sed cur non coctum aqua, ſed tantùm igni aſſatum? duas ſcilicet ob cauſas: tum quia hoc fiebat ad ſignificãdam feſtinationem diſceſſus Hebræorum ex Ægypto, carnium verò aſſatio citiùs perficitur, quàm elixatio. Tum etiam quòd elixæ carnes, licèt facilioris ſint concoctionis, tenuïoris tamen ſunt alimenti, ideoque non tantùm conducunt valdè laborantibus corpore, vt ſunt qui pedibus iter faciunt. Cuius rei cauſa hæc eſt, quòd carnes elixatæ, multum ex ſe ſuccum, vt vocant, ſubſtantialem emittunt foras, humore aqueo, in quo elixantur, penetrante partes earum vi caloris apertas. Contra verò, aſſæ carnes, ignis calore exteriores partes conſtringente, ſolidioris ſunt nutrimenti.

41. B. Martyr Iuſtinus in eo ſermone, quem habuit cum Tryphone Iudæo, hunc Exodi locum memorans: Quòd agnus, inquit, paſchalis aſſari iubetur, crucifigendum Chriſtum ſignificabat, ſiquidem agnus in crucis formam expanſus aſſabatur: alter enim rectus paxillus ab imo vſque ad caput traiiciebatur: alter verò tranſuerſus per occiput, cui armi agni alligabantur. *Sic ille.* Chriſtus ſanè exhibuit ſe nobis non crudum, ſed coctum: nec aqua coctum, quæ ardorem ignis minuit, ac refrigerat: in paſſione enim Chriſti nulla fuit aquæ gutta, nihilque ſolatij, quod acerbitatem eius mitigaret. Martyres Chriſti cocti ſunt aqua: paſſiones enim eorum multis modis refrigeratæ & mitigatæ ſunt: Chriſtus nullam tunc habuit in parte inferiori conſolationem, nec à parte ſuperiori animæ, nec à Deo: quod ſignificauit ipſe dicens: *Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me?* Aſſatus igitur eſt igne, tum propter hoc, tum quia propter nimiam charitatem ſuam mortuus eſt pro nobis. Et ſunt nonnulli, qui Chriſtum comedũt crudum, alij coctum aqua, alij aſſatum igni. Iudæi legentes quæ in veteri Teſtamento de Chriſti magnificentia, & gloria, & regno tradita ſunt, & intelligentes ea carnaliter, comedunt Chriſtum crudum. Hæretici, qui volunt de Chriſto credere quæ placent ipſis, myſteria eius ſuo ingenio, & iudicio, atque humana ratione perſcrutantes & intelligentes, neque aliter credere ea, & amplecti volentes, Chriſtum comedunt aqua coctum. Catholici verò, & pij homines non curioſè, nec ſuperbè: ſed ſobriè, & humiliter, & piè myſteria Chriſti meditantes, eaque meditatione fidem, & charitatem nutrientes, eique feruenter ſeruientes, Chriſtum comedunt igne aſſatum.

S. Iuſtinus Martyr. Myſtica expoſitio.

Locus Mat. 27.

42. Sequitur: *Et azymos panes*, hoc eſt, panes ſine fermento, quod Græcè dicitur, ζύμη. Eſt autem fermentum, farina, quæ ſubigitur, priuſquàm addatur ſal, ad pultis modum decocta: dictum eſt autem fermentum, quòd quaſi feruendo creſcat: Panis autem azymus promptè, & citò conficitur: ſtatim enim vt farina mixta eſt aquæ, coqui poſſunt panes azymi: at fermentati panes non ita: tantiſper enim expectare oportet, dum fermẽtum digerat, & attenuet materiam panis. Quocircà Abraham, & Lot, quò citius, Angelis, quos hoſpitio acceperant, panes recenter coctos apponerent, fecerunt panes azymos, vt legitur Geneſ. 18. & 19. ſimileſque panes legitur in libro Iudicum Gedeon obtuliſſe Angelo, qui ſibi apparuerat. Porrò azymus panis, & inſipidus eſt, & grauis, nec ſalubris ſtomacho, ægreque concoquitur; quamobrem in Scriptura, Deuteronomij cap. 16. appellatur panis afflictionis. Theodoretus in quæſtio. 24. in Exodum: Per *azyma*, inquit, ſignificatur non tantùm diligentia, & inſtantia proficiſcendi, & cibi parandi facilitas, & promptitudo, ſed etiam quòd nullum Ægyptiacæ vitę veſtigium tenere ipſos conueniebat: Sic enim Dominus noſter fermenti nomen interpretatus eſt, cùm diſcipulus ſuis dixit: *Cauete à fermento Scribarum & Phariſæorum.* Et B. Paulus hortatur nos ad epulandum

Quid ſit, & qualis ſit panis azymus.

Digitized by Google

landum Chriſtum in azymis ſinceritatis, & veritatis: non autem in fermento ne- *Matt. 16.*
quitiæ, ac malitiæ. *Marc. 8.*
Aduertendum porrò Lectori eſt, Hebræos, ea nocte, qua primùm comederunt *Luca 12.* *1. Corint. 5.*
agnum paſchalem, feciſſe paucos panes azymos: quot nimirum opus tantùm erat 43.
ad edendum cum illo agno. Nec tunc cogitarunt, aut ſtatuerunt in poſterum come-
dere azyma: Cumque ſequenti die receſſuri eſſent ex Ægypto, parauerunt fari-
nam mixtam cum aqua, & fecerunt, quam vulgò vocant, *paſtam*, volentes eam no-
cte illa fermentare & coquere: ſed Ægyptiis, propter cædem primogenitorum, ve-
hementer vrgentibus eorum profectionem, & ſine vlla mora quamprimùm exce-
dere cogentibus: non potuerunt maſſam illam fermentare: ſed eam, vti erat, ſecum
tulerunt, & coacti ſunt etiam deinde comedere panes azymos, præter conſilium &
voluntatem ſuam. Quocircà vbi primùm peruenerunt in Socoth, vbi facta eſt
prima eorum manſio poſt diſceſſum ex Rameſſe, vt legitur in libro Numerorum,
cap. 33. ex illa maſſa, quam tulerant ſecum diſcedentes Ægypto, fecerunt panes azy-
mos ſubcinericios. Sic enim in hoc ipſo capite paulò infrà ſcriptum eſt: *Profecti
ſunt filij Iſraël de Rameſſe in Socoth.* Et interpoſitis quibuſdam aliis, ſequitur: *Coxe-
runtque farinam, quam dudum de Ægypto conſperſam tulerant, & fecerunt ſubcineri-
cios panes azymos: neque enim poterat fermentari vrgentibus exire Ægyptiis, & nul-
lam facere ſinentibus moram.* Ioſephus libro ſecũdo Antiquitatum, ait, Hebræos per *Ioſephus.*
triginta dies comediſſe panes azymos, ita ſcribens: Cùm abeuntes, iter ſtrenuè cõ-
tinuarent, tertia die peruenerunt Beelſephontem ad Rubrum mare ſitam: cumque
nihil per viam inuenirent, propter ſolitudinem, macerata farina, & modico calore
in panis ſpeciem ſolidata, ſe ſuſtentabant. Hoc autem victu per triginta dies ſunt
vſi, neque enim plus commeatus Ægypto extulerant, atque eum ipſum parcè di-
ſpenſabant, ad neceſſitatem magis, quàm ad ſatietatem: quapropter, in memoriam
eius inopiæ, feſta per octo dies celebramus, quos vocamus *Azymorum. Sic Ioſe-
phus.* Ergò præceptum, quod infrà legitur Hebræis datum de panibus azymis per
ſeptem dies comedendis in celebratione Phaſe, id non pertinuit ad primam illam
celebrationem in Ægypto factam, ſed ad alias omnes deinceps ſingulis annis fa-
ciendas. Eſt igitur diligenter obſeruandum, omnia, quæ hîc præcipiuntur de cele-
brando Phaſe, vſque ad ea verba, quæ ſunt in verſu 14. huius capitis: *Habebitis hũc
diem in monumentum, & celebrabitis eum ſolennem Domino in ſolennitatibus veſtris
cultu ſempiterno*, ea fuiſſe obſeruata in prima illa celebratione, quæ facta eſt in Æ-
gypto: cætera verò, quæ poſt illa verba præcipiuntur, nõ ad primam illam celebra-
tionem referenda ſunt: ſed ad alias, quæ conſequentibus tẽporibus fieri debebant.
Cum lactucis agreſtibus. Vocantur hoc loco, vt ait Thoſtatus, lactucæ agreſtes,
herbæ quædam ad ſimilitudinem lactucarum hortenſium, minores tamen illis, &
aſperi, amarique ſaporis. Hebraicè eſt, *Almerorim*, id eſt, *cum amaritudinibus*: & 44. *Thoſtatus.*
complures huius temporis hebraizantes interpretantur non lactucas: ſed quaſlibet *Lactucæ*
herbas amari ſaporis: & vertendùm eſſe putant, *cum amarulentis herbis*, ſicut habet *agreſtes.*
Paraphraſis Chaldaica, & tranſlatio Pagnini. Audi Lyranum: In Hebræo, inquit,
habetur (*cum amaritudinibus*) & per hoc intelliguntur herbæ amaræ indifferenter: *Lyranus.*
nec plus fuit præceptum de lactucis, quàm de aliis herbis. *Sic ille.* Significari porrò
ea voce amaritudinem in commune, ſatis indicat locus ille Hieremiæ Threnorum
3. *Repleuit me amaritudinibus.* Et Iob 9. *Saturauit me amaritudinibus.* LXX. Inter- *Theodorus*
pretes Grecè verterunt, ἐπὶ πικρίδων, id eſt, (*ſuper picrides*) vt habet eorum tranſla- *Gaza.*
tio Latina, vel vt à S. Cypriano citatur (*cum picridibus*) Theodorus Gaza apud *Defenditur*
Ariſtotelem, & Theophraſtum, πικρίδα, vertit, *amaraginem.* Eſt autẽ genus intybi, *Latina le-*
ſiue, vt vulgò vocatur, *endiuia.* Sed idem tamen apud Ariſtotelem libro nono, de *ctio huius loci.*

Hiſtoria animalium, cap.7. *πικρίδα*, vertit, *ſylueſtrem lactucam*. Locus Ariſtotelis, ab eo Latinè conuerſus, ita habet: Draco cùm per eſum pomorum nauſea infeſtatur, ſuccum ſylueſtris lactucæ (*πικρίδος*) exſorbet: quod ita facere viſus ſæpius eſt. Certè Rabbi Salomon, minimè ignobilis apud Hebræos auctor, ſimiliter vt Latinus noſter interpres vocem illam Hebræam, *lactucas agreſtes* interpretatus eſt. S. Ambroſius legit; *Cùm amaritudine*, fortaſſe referens ad amaritudinem animi, quaſi præceptum eſſet Hebræis, vt agnum ederent cum amaritudine quadam animi. Et ſic eſſe intelligendum hunc locum, arbitratur Oleaſter. Enimuerò amaritudo lactucarum, reducebat in memoriam Hebræis amaritudinem ſeruitutis, quam in Ægypto tamdiù perpeſſi fuerant; quò acriùs excitarentur ad laudes Dei, gratiſſimis animis celebrandas, cuius benignitate, tanta fuerant calamitate liberati.

Rabbi Salomon.

S. Ambroſ.

Oleaſter.

45. *Caput cum pedibus eius, & inteſtinis vorabitis.* Illud (*vorabitis*) de ſuo addidit Latinus interpres, quò apertiorem redderet ſententiam: orationis certè contextus tale quodpiam verbum hîc ſubintelligi exigit: Hebraicè tamen, & Chaldaicè, & Græcè nullum eſt verbum, ſed præciſè legitur: *Caput cum pedibus eius, & inteſtinis.* Nomine autem iſtarum trium partium, ſignificatur quicquid in agno ad eſum erat idoneum, fuiſſe aſſandum, & comedendum. Sed enim in huiuſmodi aſſatione paſchalis agni fiebat præter morem, & modum aliarum aſſationum. In alijs namque aſſationibus detrahebantur pedes rei aſſandæ; cùm enim ſint admodùm ſicci, & neruoſi, ſi aſſantur, citò comburuntur, & ideò magis idonei ſunt elixationi, quàm aſſationi. Inteſtina quoque, propter teneritudinem, non aſſantur commodè: habent quippè humorem, & multum & tenacem incluſum pellibus, quare ad eum expellendum, abſumendúmque, magno eſſet opus calore: Contrà verò, propter mollitiem, & teneritudinem, ſi aſſarentur, nimiùm contraherentur, atque adurerentur, quocircà elixantur commodiùs, quàm aſſantur. Cur igitur Deus iſta voluit aſſari? In prima quidem illa celebratione Phaſe, id fieri voluit, ne vlla interponeretur mora, ſi ab agni aſſatione ſeorſum iſta elixarentur: néve Hebræi varijs coctionibus diſtenti, minùs, quàm opus futurum erat, prompti & expediti eſſent ad iter, quod celeriter arripiendum ipſis erat, Ægyptijs ad profectionem inſtantiſſimè eos vrgentibus.

Cur Deus iuſſit vnà cum agno aſſari pedes & inteſtina.

46. Sequitur, *Non remanebit ex eo quidquam vſque mane.* Hoc præcepit Deus Hebræis, ne putantes ipſi, moraturos ſe in Ægypto vſque ad diem ſequentem, in eum diem ſeruarent reliquias agni poſtridiè comedendas; cùm tamen valdè diluculo receſſuri eſſent; vel potiùs id præcepit Deus, quòd immolatio agni, erat de genere ſacrificiorum, in quibus aliquid animalis oblati comedere licebat; id autem iubebatur vel eodem die comedi, vel non vltra proximè ſequentem diem differri, vt traditur Leuitici, cap.7. Cauſa igitur & huius cæremoniæ, & ſuperioris, in prima quidem celebratione Phaſe, fuit feſtinatio, & celeritas egreſſionis ex Ægypto; in alijs autem, eiuſdem ſolennitatis celebrationibus in poſterum faciendis, cauſa fuit, vt illius primæ celebrationis congruens fieret recordatio, & commemoratio. Ergò ſi, qui conuenerant in vnam domum ad edendum agnum, non poſſent totum comedere, quod reſiduum erat, oportebat igni comburere; quod in alijs quoque ſacrificijs fiebat. Cùm enim ſacrificium ſit res diuina, haudquaquàm decebat, vel ſinere id putreſcere, vel dare animalibus, aut his, qui non erant Hebræi, aut tanquàm cibum profanum extra tempus ſacrificij comedere. Sciat porrò Lector, inter eſum Agni paſchalis, atque aliarum carnium duplex fuiſſe diſcrimen: alijs quippè carnibus, etiamſi vitium aliquod haberent, aliúmve defectum, Hebræis tamen licebat arbitratu ſuo veſci: Agnus autem paſchalis non poterat immolari, niſi eſſet mundus, & immaculatus, & ſine vllo defectu: nec eum poterant edere, qui

Differentia eſus Agni paſchalis, atque aliarum carnium.

qui erant immundi legali aliqua immunditia, qui tamen eſu aliarum carnium mi-
nimè prohibebantur. Hoc diſcrimen reperiet Lector explicatum in cap.16. Deu-
teronomij. Alterum diſcrimen erat,quod cæteris carnibus promiſcuè in quocum-
que loco veſci poterant Hebræi: Agnus verò paſchalis non poterat immolari
& comedi, niſi vno in loco, in quo videlicet erat Tabernaculum & Arca, & in
quem omnis populus conuenire debebat religionis ergò. Quòd autem immola-
tio eſúſque agni paſchalis, ſacrificium & victima Dei eſſet, dubitare non li-
cet, cùm ob alia, tum quòd nominatim ita vocetur infrà cap.13. & in libro
Numerorum, cap. 9.

Sic autem comedetis eum: Renes veſtros accingetis, & calceamenta habebitis in pe- 47.
dibus,tenentes baculos in manibus,& comedetis feſtinanter. Totus iſte habitus,& pa- *Quid accin*
ratus corporalis Hebræorum in edendo agno paſchali, ſignificabat eos ad iter fe- *gere lum-*
ſtinanter faciendum promptiſſimos eſſe debere. Accingere renes, eſt hominis pa- *bos.*
rati ad iter promptè, expeditéque perficiendum:nam laxæ,ac defluentes veſtes, fe-
ſtinationem itineris faciendi præpediunt. Ideóque legitur in lib.4. Regum, cap.
4. dixiſſe puero ſuo Eliſæum: *Accinge lumbos tuos, & tolle baculum meum in ma-*
nu tua, & vade. Si occurrerit tibi homo,non ſalutes eum: & ſi ſalutauerit te quiſpiam,
non reſpondeas illi. Et Hieremiæ dixit Deus: *Accinge lumbos tuos,& ſurge,& loque-*
re ad eos omnia, quæ ego præcipio tibi. Sed cur opus fuit præcipere, vt haberent cal- *Hierem. 1.*
ceamenta in pedibus?num ſine calceamentis incedebant Hebræi? Quidam putant
id eſſe præceptum illis, quòd ſolerent illi accubantes in lectis, nudis pedibus con-
uiuari,ne lectorum ſtragula calceorum ſordibus polluerentur.Sed videndum eſſet,
an eo tempore mos fuerit Ægyptiorum, & Hebræorum accubantes conuiuari:
contrarium enim videtur elici poſſe ex libro Geneſis, in cuius quadrageſimo ter-
tio capite legimus, tam Hebræos, quàm primarios viros Ægyptiorum, in eo con-
uiuio, quod Ioſeph fecit fratribus ſuis, non accubantes fuiſſe, ſed ſedentes: in cu-
ius loci expoſitione nos in quarto tomo Commentariorum noſtrorum in Gene-
ſim docuimus, antiquiorem fuiſſe morem ſedendi in conuiuijs,quàm accubandi.
Videtur igitur illud Dei præceptum intelligendum eſſe de calceamentis non qui-
buſlibet,id eſt,vel domeſticis,vel vrbanis; ſed de ijs,qui vſui eſſe poſſent ipſis,qui
ingreſſuri eſſent pedibus ſuis iter longum,& laborioſum.

Supradicta verba Scripturæ,Philo allegoricè,vt ferè ſolet, ſacra eloquia,tractat 48.
in eo libro,cui titulum fecit, *De ſacrificio Abel, & Cain.* Primùm autem diſputat; *Allegorica*
Tria eſſe genera ingratorum hominum aduerſus Deum: Trifariàm,inquit,ingrati *expoſitio*
animi crimine,mortalium plerique in Deum peccant,aut enim,per beneficiorum *Philonis.*
obliuionem, gratiarum actione ſe priuant,qua nihil eſt pretioſius. Quidam verò, *Tria genera*
per nimiam arrogantiam, ſe ipſos auctores bonorum ſuorum exiſtimant, non il- *ingratorum*
lum verum auctorem rerum omnium. Tertij leuiùs peccant,quàm proximi: gra- *hominum*
uiùs tamen,quàm primi;hi ſua bona referunt ad auctorem Deum,ſed aiunt ſe ſuo *aduerſus*
merito, ea conſequi: eſſe enim prudentes ſe, ac fortes, & temperantes, iuſtóſque, *Deum.*
ideóq; dignos diuina gratiâ,& munificentiâ.Horum omnium improbitatem,cum
Philo grauiſſimis diuinæ Scripturę ſententijs,ex Deuteronomij libro depromptis
confutaſſet, pòſt ſubdit hęc verba:Accingamus igitur,& expediamus nos ad agen-
das Omnipotenti gratias, reddendúmque illi ſine mora honorem debitum:præce-
ptum enim eſt celebrantibus paſcha, id eſt, ab affectu corporis, & terrenarum re-
rum tranſeuntibus,ad meditationem & cultum virtutum, vt accincti lumbos Paſ-
cha celebrent:expediti ad miniſtrandũ, & in virtutum exercitio laborandum:ſint-
que induti calceamentis,quibus carneam molem ratione contineant:ſtentq; recti,
firmatis pedibus;& diſciplinâ habeant quaſi virgam in manibus, ad dirigẽda,citra

errorem,omnia vitæ negotia. Poſtremò iubentur properando cibum edere, quia Paſcha, creaturæ mortalis tranſitus ad Deum dicitur:& valdè profectò cõuenienter: nullum enim bonum eſt, quod Dei non ſit, & diuinum,à Deo nempè petendum, & pro quo accepto gratias Deo agere oporteat, atque id in Dei cultum, & obſequium conferre. *Hæc Philo.*Sed in eo,quod ait,præceptum fuiſſe Hebræis, vt ſtantes comederent agnum,videtur lapſus vel incogitantia, vel obliuione eorum, quæ præcepit Deus obſeruanda in eſu Agni paſchalis:nuſquàm enim in Scriptura legitur,præcepiſſe Deum,vt agnum paſchalem Hebræi comederent ſtantes. Certè Dominus noſter in cœna paſchali, quam proximè ante mortem ſuam egit cum diſcipulis ſuis, proculdubiò & legis præcepta, & ſolennem Iudæorum morem ſeruando,dicitur accubuiſſe,hoc enim oſtendunt verba illa B. Ioannis,cap.13. *Surgit à cœna,& ponit veſtimenta ſua.* Et paulò poſt: *Cùm recubuiſſet iterum,dixit eis, &c.* Sed Philo fortaſſe putauit,id colligi ex eo, quod Hebræi iuſſi ſunt tenere baculos in manibus,& comedere feſtinanter: ſtatio enim in comedendo,magis,quàm ſeſſio vel acubatio,declarat feſtinationem comedentium,& ad profectionem properantium.

An Hebræi ſtãtes ederẽt agnũ paſchalem.

Locus Euãgelij Ioannis,cap.13.

49. B.Gregorius in homilia 22.in Euangelia,ſuperiorum Scripturæ verborum myſticam expoſitionem tradit huiuſmodi. Quid in renibus, niſi delectatio carnis accipitur?Vnde & Pſalmiſta poſtulat, dicens: *Vre renes meos.*Si enim voluptatem libidinis in renibus eſſe neſciret, eos vri minimè petiiſſet. Et quia poteſtas diaboli, in humano genere maximè per luxuriam præualuit; ideò voce Dei dictũ de eo eſt: *Poteſtas eius in lumbis eius.* Qui ergo Paſcha comedit, habere renes accinctos debet,vt correctioni iam per vitia nulla ſubiaceat,voluptates edomet,carnem à luxuria reſtringat.Poſthæc ſubditur: *Calceamenta habebitis in pedibus.* Qui ſunt pedes noſtri,niſi opera?Quid verò calceamenta,niſi pelles mortuorum animalium?Quæ verò ſunt mortua animalia,ex quorum pellibus noſtri muniuntur pedes, niſi antiqui Patres,qui nos ad æternam patriam præceſſerunt?Quorum dum exempla conſpicimus,noſtri operis pedes munimus. Calceamenta ergò in pedibus habere, eſt Sanctorum mortuorum vitam conſpicere, & noſtra veſtigia à peccati vulnere cuſtodire.Sequitur:*Tenentes baculos in manibus.*Quid per baculum,niſi paſtoralis cuſtodia deſignatur?Et notandum, quod priùs iubemur renes accingere, & poſtmodùm baculos tenere: quia illi debent paſtoralem curam ſuſcipere, qui iam in ſuo corpore ſciunt fluxum domare,vt cùm aliis fortia prædicant, ipſi deſideriis mollibus eneruiter non ſuccumbant.Benè autem ſubditur:*Comedetis feſtinanter.*Notate, chariſſimi fratres:notate quod dicitur,*feſtinanter.* Mandata Dei, myſteria Redemptoris,cœleſtis patriæ gaudia,cum feſtinatione cognoſcite: & præcepta vitæ, cum feſtinatione implere curate. Quod enim adhuc hodie licet benè agere, ſcimus:vtrùm autem cras liceat,ignoramus.Feſtinantes ergò Paſcha comedite:id eſt, ad ſolennitatem patriæ cœleſtis anhelate.Nemo in huius vitæ itinere torpeat,ne in patria locum perdat.Nemo moras,vana appetendo ſtudia,innectat: ſed cœpta perficiat,ne minimè liceat implere,quod inchoat.Si ad amorem Dei pigri non ſumus, adiuuabit ipſe,quem amamus Ieſus Chriſtus Dominus noſter. *Ita B. Gregorius.*

B.Gregorij myſtica expoſitio.

Pſal.25.

OCTA

OCTAVA DISPVTATIO.

De voce, Phaſe, ſiue Paſcha, *& de propria eius vocis ſignificatione.*

SVPER ILLIS VERBIS:

Eſt enim Phaſe, *id eſt, Tranſitus Domini.* Et tranſibo per terram Aegypti nocte illa: percutiamq́; omne primogenitum ab homine vſque ad pecus. *Verſu 12. & 12.*

IN illis verbis: *Eſt enim Phaſe*, illa coniunctio, *enim*, rationem expo- 50.
nit, cur quæ de modo edendi agnum ſuprà dicta ſunt, ea diligenter
ab Hebræis obſeruari Deus mandauerit: illa enim ſignificabant, vt
diximus, celerem & præproperum tranſitum, quem facturus erat
Angelus Dei, percutiens primogenita Ægyptiorum: is enim cernens
domos Iudæorum tinctas ſanguine agni, tranſibat eas minimè nocens Hebræis.
Illud verò, *id eſt, Tranſitus*, non ſunt verba Scripturæ, nec Hebraicæ, nec Græcæ:
ſed additamentũ quoddam à Latino interprete prudenter factum, quò vocis illius,
Phaſe, Latinis incognitæ, ſignificationem exponeret, vnde ſententia huius loci
magis enoteſceret. Sciendum porrò eſt, à pleriſque appellari nõ *Phaſe*, ſed *Paſcha*, *Paſcha, nõ*
& putari eſſe nomen Græcum dictum ἀπὸ τοῦ πάσχειν, quod eſt pati, eáque voce *eſſe nomen*
ſalutarem Chriſti paſſionem eſſe præſignatam. Verùm hos reprehendit ſanctus *Græcum.*
Hieronymus ſuper caput 20. Matthæi, ita ſcribens: Paſcha, non eſt vox Græca: nam *S. Hierony-*
Hebræa vox eſt, *Peſach*, ſignificans, non paſſionem, vt pleríque arbitrantur, ſed trã- *mus.*
ſitum; eò quòd Angelus exterminator, videns ſanguinem in foribus Hebræorum,
pertranſierit, nec percuſſerit eos. Nec diſſonat Auguſtinus ſuper Pſalmum 68. Paſ- *S. Auguſt.*
cha, inquit, Latinè *Tranſitus* interpretatur: non eſt enim Paſcha Græcum nomẽ, ſed
Hebræum. Reſonat quidem in Græca lingua paſſionem, quia πάσχειν Latinè pati
dicitur: ſed conſultum Hebræum eloquium, aliud indicat, & *Tranſitum* commen-
dat. Hoc admonuit etiam Ioannes Euangeliſta, qui imminente paſſione, cùm veni-
ret Dominus ad cœnam, qua commendauit Sacramentum corporis, & ſanguinis
ſui, ita loquitur: *Cùm veniſſet hora vt tranſiret Ieſus de hoc mundo ad Patrem*, quibus *Ioan. 13.*
verbis expreſſit tranſitum Paſchæ. *Sic Auguſtinus.*

Non diſſimilia ſunt, quæ Nazianzenus in oratione de ſancto Paſcha ſcripta re- 51.
liquit his verbis: Hoc venerabile, ac diuinum Paſcha, ab Hebræis, *Phaſcha*, ſecun- *Gregorius*
dum eorum linguam vocatur, quę vox ſignificat, *Tranſitum*, hiſtoricè quidem eum, *Nazian-*
quo ex Ægypto in terram Chanaan commigrarunt Hebræi; ſecundum ſpiritum *zenus.*
verò eum *Traſitum*, quo nos ab his caliginoſis locis euolamus ad Superos: & quod
ſolet ſæpè in Diuinis literis vſu venire, idem accidiſſe etiam in hoc vocabulo com-
perimus: ſcilicet, transferri aliqua nomina, quæ aut obſcura ſunt, aut horrida, in
alia nomina, quæ ſint illuſtriora, & venuſtiora. Namque hoc nomine putarunt

quidam notari ipſam ſalutarem Saluatoris noſtri paſſionem, & ad Græcam lin-
guam eam vocem accommodantes, fecerunt ex *Phaſcha*, Paſcha; quod cùm vſus
recepiſſet, iam vehementer inoleuit, aſſentientibus ipſis auribus, vtpotè ſanctiori
nomini. *Hæc Nazianzenus.* Cuius illud, vocari ab Hebræis *(Phaſcha)* minimè
congruit cum lingua Hebræa, quæ non aliter vocat, quàm *Peſach.* Theodoretus
in quæſt. 24. in Exodum ſuper eâdē re diſſerens, hæc ſcribit: Paſcha Philo inter-
Theodoret. pretatus eſt *διαβατήρια*, id eſt, *ſacrificia*, quæ pro tranſitu fiunt: Ioſephus autem
ὑπέρβασιν, id eſt *tranſgreſſionem*: Symmachus *ὑπερβάσεις*, id eſt, *tranſgreſſiones*. Theo-
dotio *φασὲχ*, Hebraica voce non mutata: ſignificat autem nomen Hebræum *ſal-*
1. Phaſech. *uationem primogenitorum.* Nam qui percutiebat primogenita Ægyptiorum, aſper-
ſo ſanguine in foribus Hebræorum, domus eorum innoxias prateribat. *Sic Theo-*
doretus. Sed nec verum eſt, ab Hebræis vocari *φασὲχ*, vt ipſe ait, cùm vocetur,
Peſach, nec ea vox ſignificat ſaluationem primogenitorum, vt inquit Theodore-
tus, ſed tranſitum Angeli, domos Hebræorū ſine læſione vlla tranſilientis: quo
factum eſt, vt Hebræorum primogenita ſeruarentur à cæde.

52. Philo ait *Paſcha* vocem eſſe Chaldaicam, hoc eſt, etiam Hebraicam: is enim
Philo. pluribus locis ſcripſit, eandem eſſe linguam Hebraicam, atque Chaldaicam, qua
de re à B. Hieronymo cùm exponit ſecundum caput Danielis reprehenſus eſt, &
à nobis opinio eius confutata eſt in libro ſecundo Commentariorum noſtrorum
in Danielem ſuper illis verbis capitis ſecundi: *Reſponderunt Chaldæi regi Syriacè.*
Sed lubet hîc ponere verba Philonis, quòd ea nonnihil hunc Paſchalis ſolenni-
tatis tractatum illuſtrare poſſint: ea verò in libro eius tertio de vita Moſis, ſunt
huiuſmodi: Moſes primum anni menſem facit eum, qui in vernum æquinoctium
incidit: non ſicut quidam, qui præcedentibus id honoris tribuunt non obſerua-
to naturę beneficio. Tunc enim matureſcunt ſegetes ad victum neceſſariæ; tūc ar-
borum fœtus pubeſcunt recens editi, ſecundis inferendi menſis. Sine tritico autē
& hordeo, cæteriſque ſimilibus frugibus non viuitur: at ſine vino, & oleo, fructi-
buſque arboreis, quædam gentes ætatem producunt in annos plurimos. Eius men-
ſis die quarta decima, ſub ipſum tempus, quo Luna ſolet ſuum orbem complere
lumine, & celebratur apud nos migrationis publicæ feſtiuitas, quam Chaldaicè
Paſcha nominant: quo tempore, non vt alias, plebei homines victimas adducunt
ad altare mactandas à ſacerdotibus, ſed iubente lege, tota gens ſacrificat, dum
pro ſe quiſque mactans hoſtiam ſuis manibus: & vniuerſus populus concelebrat
Ioſephus. lætitiam, dum quiſque in eo ſacrificio gerit ſe pro ſacerdote. *Sic Philo.* Ioſephus
verò libro ſecundo Antiquitatum, eâdem de re hunc in modum ſcribit: Iuſſit Deus
Moſen edicere populo, vt paratum haberent ſacrificium, præparatum tertia de-
cima menſis *Niſan* die, in quartam decimam diem. Ille inſtructos priùs ad profe-
ctionem, & per ſodalitia diſtributos, in vno loco continebat. Illuceſcente verò
quarta decima die, omnes ad exitum animati, ſacrificabant, & ſanguine domos
luſtrabāt, aſperſas hyſſopo. Peracta verò cœna reliquias carnium exuſſerunt, tan-
quàm mox inde abſceſſuri. Vnde nunc quoque ſolenne manet nobis idem ſacrifi-
ciū, eamque feſtiuitatem vocamus, *Paſcha.* Id nominis *tranſitum* ſignificat, quòd
Deus illa die, præteritis illæſis Hebræis, Ægyptios morbo percuſſit, peſte primo-
genita eorū conſumēte. *Sic ibi.* Et lib. 17. Antiquit. ſic ait: Inſtabat feſtū, quo, patriū
Iudæis eſt inſtitutū, veſci non fermentatis panibus: Paſcha vocant, monumētum
veteris ex Ægypto effugij, quo ſumma alacritate, maiorem ſolito populus mactat
victimarū numerū: & infinita turba, nōnulliq; etiā extra regionis terminos habitā-
tes, cōfluūt, religionis gratia. *Hæc Ioſephus.* Ergò LXX. interpretes vocarūt *(Paſcha)*
quos & Philo, & Ioſephus, & Patres ſecuti ſūt. Theodotio appellauit *(Paſech,)* quē
ſecutus

ſecutus Latinus interpres,in veteri Teſtamento ſemper appellauit *Phaſe*, præter-
quàm libro 1.Eſdræ,cap.6.& Ezechielis 45.vbi vocauit *Paſcha* quo nomine ſem-
per appellauit in nouo Teſtamento:Hebraicè autem eſt,vt diximus,*Peſach*, ſigni-
ficans Latinè *tranſitum.*

Sed triplex in Scriptura celebratur tranſitus:vnus Angeli vaſtatoris,in occidēdo 53.
primogenita Ægyptiorū,tranſeuntis innocuè domos Hebræorū:alter trāſitus fuit *Triplex trā-*
Hebræorū,ex Ægypto,vel ex Ægyptiaca ſeruitute triſtiſſima,in lætiſſimam liber- *ſitus,& quē*
tatem,deſertáque abominabili Ægypto,in optatiſſimam terrā promiſſionis tranſ- *eorum præ-*
migrantium:Tertius demùm trāſitus,fuit admirandus ille populi Hebræi per ma- *cipuè ſigni-*
re Rubrum tranſitus,frequenter in Scriptura magnificè decantatus. Videndum *ficet vox* Phaſe, *vel*
itaque eſt,ſi *Phaſe*,vel *Peſach* ſignificet *tranſitum*,quem horum trium potiſſimùm Peſach.
ſignificet,& ad quem eorum trium commemorandum, inſtituta fuerit ſolennitas
Paſchalis in poſterum ab Hebræis celebranda.Sanctus Auguſtinus in Tract.55.in *S. Auguſt.*
Euangelium Ioannis,docet,vocabulo *Paſcha*,ſignificari *tranſitum* Hebræi popu-
li per mare Rubrum,ſub initium eius Tractatus ita ſcribens : *Paſcha*,non,vt qui-
dam exiſtimant,Græcum nomen eſt,ſed Hebræum:opportuniſſimè tamen occur-
rit in hoc nomine quædam congruentia vtarúmque linguarum : nam quia pati
Græcè πάσχειν dicitur,ideò *Paſcha*,paſſio putata eſt ; quaſi hoc nomen à paſſione
ſit appellatum:ſed in Hebraica lingua *Paſcha* tranſitus dicitur,quòd tunc primum
Paſcha celebrauit populus Dei,quando ex Ægypto fugientes,Rubrum mare trā-
ſierunt.Nunc ergo figura illa Prophetica,in veritate completa eſt , cùm tanquàm
ouis ad immolandum ducitur Chriſtus:cuius ſanguine illitis poſtibus noſtris, id
eſt,cuius ſigno Crucis ſignatis frontibus noſtris , à perditione huius ſeculi, tan-
quàm à captiuitate,vel interemptione Aegyptiaca liberamur:& agimus ſaluberri-
mum tranſitum,cum à Diabolo tranſimus ad Chriſtum,& ab hoc inſtabili ſeculo *1. Cor. 1.*
ad fundatiſſimum eius regnum:*Qui eruit nos de poteſtate tenebrarum,& tranſtulit in*
regnum ſue claritatis,&c.

At verò Philo in libro tertio de vita Moſis,& Ioſephus in libro 17.Antiquita- 54.
tum,& Gregorius Nazianzenus in oratione de ſancto Paſcha,tradiderunt , voca- *Philo.*
bulum *Paſcha* ſignificare tranſitum,& tranſmigrationem Hebræorum ex Aegy- *Ioſephus.* *Naziazn.*
pto in terram promiſſionis,vt ex verbis eorum ſuprà memoratis licet cognoſcere:
quibus ſuffragari videtur Scriptura,docēs,*Phaſe* celebrandum eſſe ad commemo-
randum egreſſum Hebræi populi ex Ægypto:ſic eſt enim in Deuteronomij capite
16. *Obſerua menſem nouarum frugū, & verni primùm temporis, vt facias Phaſe Do-*
mino Deo tuo : quoniam in iſto menſe eduxit te Dominus Deus tuus de Ægypto nocte.
Et paulò infrà;*Septē diebus comedes abſque fermento, afflictionis panem : quoniam in*
pauore egreſſus es de Ægypto : vt memineris diei egreſſionis tua de Ægypto omnibus
*diebus vita tua.*Sed enim Ioſephus libro 2.Antiquit.c.5.& S.Hieronym. in cap.27. *Ioſephus.*
Matthæi,ſcriptū reliquerunt, Phaſe ſignificare tranſitū Angeli, occidentis primo- *Hieronym.*
genita Ægyptiorum , tranſitum dico per domos Hebræorum , ab illa cæde inta-
ctas.Quorū auctorum congruentior videtur ſacræ Scripturæ,veriórque ſententia.
Nam cum in hoc capite dixiſſet Deus:*Eſt enim Phaſe Domini,id eſt,tranſitus*, pro-
ximè addidit,*Et tranſibo per terram Ægypti nocte illa,percutiámque omne primoge-*
nitū in terra Ægypti ab homine vſq; ad pecus:& in cunctis dijs Ægypti faciā iudicia,
ego Dominus.Erit autem ſanguis vobis ſignum in ædibus , in quibus eritis : & videbo
ſanguinē,& trāſibo vos:nec erit in vobis plaga diſperdens,quādo percuſſero terrā Ægy-
*pti.*Ego crediderim,in prima celebratione *Phaſe* Hebræorū in Aegypto,fuiſſe prin-
cipaliter ſignificatū tranſitū Angeli per domos Hebræorū,nihil eis nocendo,ſicut *Auctoris*
apertè declaratur in hoc loco Exodi.In alijs verò celebrationib.*Phaſe*,quę per ſin- *ſententia.*

gulos annos fieri debebant ab Hebræis, præcipuè, ac principaliter commemorabatur tranſitus vel egreſſus Hebræorum ex Ægypto, vt perſpicuè traditur in ca.16. Deuteronomij iis verbis, quæ paulò antè retulimus.

Vocem Paſcha tribus modis ſumi in Sacris literis.

55. Nomen porrò *Phaſe*, vel *Paſcha* trifariàm vſurpatur in Sacris literis: Vno modo pro ipſo Agno paſchali, & ita ſumitur Lucæ 22. cùm dicitur immolare, vel comedere Paſcha: & primæ ad Corinthios cap.5. Paulus dixit: *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus*. Et in 2. libro Paralipomenon, cap. 35. ſic eſt: *Et aſſauerunt Phaſe ſuper ignem, ſicut in lege ſcriptum eſt*. Altero modo nomen *Paſcha* poſitum legimus pro ipſo feſto Paſchali, & appellatur feſtum *Paſcha*: vt apud Ioan. ca.6. & 13. & 18. quin etiam pro vniuerſa ſolennitate Azymorum, quæ in ſeptem dies extēdebatur. Hoc modo accepit B. Lucas Actor. cap.12. ſcribens de Herode: *Appoſuit vt apprehenderet & Petrum: Erant autem dies Azymorum: Quem cùm apprehendiſſet, miſit in carcerem, tradens quatuor quaternionibus militum cuſtodiendum, volens poſt Paſcha producere eum populo. Poſt Paſcha*, dixit, id eſt, poſt ſeptiduanam celebritatem Paſchalem, & ſolennitatem Azymorum. Tertio modo vocabulum *Paſcha* interdùm accipitur pro ſacrificiis Paſchalibus, per ſingulos ſeptem illorum dierum fieri ſolitis: quorum vbi fuerunt oblata Deo, pars etiam ad eſum pertinebat offerentium. Quænam verò ſingulis illis ſeptem diebus Paſchalibus ſolennia eſſent ſacrificia, diſtinctè & propriè narratur in libro Numerorum, cap.28. Hoc tertio modo accipitur nomen *Paſcha*, vel quod idem eſt, *Phaſe*, in libro Deuteronomij, ca. 16. in illis verbis: *Immolabis Phaſe Domino Deo tuo de ouibus & de bobus*: At enim, Paſchale ſacrificium, propriè dictum, non poterat fieri niſi de agno, vel hœdo, vt ſuprà dictum eſt. Neceſſe igitur eſt hoc loco nomen *Phaſe* tam ad agnum Paſchalem immolari ſolitum ad veſperā decimi quarti diei, quàm ad ſacrificia, quæ aliis ſeptem diebus fiebant, extendere. Hoc etiam modo interpretari oportet, quod in Euangelio Ioannis, cap. 18. ſcriptum eſt, Iudæos noluiſſe introire prætorium Pilati, ne contaminarentur, & vt poſſent comedere *Paſcha*, id eſt, de Paſchalibus ſacrificiis per illos ſeptem dies Paſchales fieri ſolitis, quorum pars tradebatur ad eſum offerentium. Nam cùm dies ille, quo Dominus noſter eſt crucifixus, eſſet decimus quintus primi menſis, & primus dies Azymorum feſtus, iam ipſi pridiè immolauerant agnum paſchalem, ad veſperam ſcilicet diei decimi quarti, eumque comederant nocte proximè antecedente decimum illum quintum diem.

Locus Ioānis cap.18.

Ruperti myſtica expoſitio vocis Paſcha.

56. Quemadmodùm autem tranſitus ille Angeli per domos Hebræorum intactas cæde primogenitorum prefigurauerit Chriſtum Dominum, qui tranſitu ſuo, id eſt, morte ſua, nos miſerrima ſeruitute peccati, & crudeliſſima Diaboli dominatione liberauit, ad hunc modum declarat Rupertus libro ſecundo in Exodum, ca. 14. Dixit Dominus: *Tranſibo per terram Ægypti nocte illa, percutiámque omne primogenitum in terra Ægypti ab homine vſque ad pecus*. Porrò tranſire de loco ad locum, Dei non eſt, quippè qui loco nullo tenetur: ſed vbique eſt: ergò quod dixit: *Tranſibo*, ſecundum figuram temporis illius, per quandam ſimilitudinem dictum eſt, ad hunc nempè intellectum: Egrediar in ſimilitudinem gigantis, ingenti fortitudine contra hoſtem irruentis, & poſt abſceſſum ſuum, victoriæ ſuæ veſtigia plena relinquentis planctibus. Quocircà in libro Sapientiæ ſcriptum eſt de hac ipſa hiſtoria, quæ narratur in hoc loco Exodi: *Cum quietum ſilentium tenerent omnia, & nox in ſuo curſu medium iter haberet: Omnipotens ſermo tunc exiliens de cœlo, à regalibus ſedibus venit: & durus bellator in mediam exterminij terram proſiliuit: gladius acutus in ſimulatum imperium tuum portans, & ſtans repleuit omnia morte, & vſque ad cœlum attingebat ſtans in terra*. Cæterùm de illo tranſitu, qui per iſtum figuratur, dixit B. Ioannes cap.13. *Ante diem feſtum Paſcha ſciens Ieſus, quia eius hora venit, vt tranſeat*

Sapien.18.

ex

ex hoc mundo ad Patrem. Ille enim verè tranſitus Domini, immò omnium noſtrum tranſitus eſt. Nam illo tranſeunte ex hoc mundo ad Patrem, tranſiuimus & nos, eiuſdem Patris gratia, de vinculis ad abſolutionem, & de tenebris ad oculorum noſtrorum reuelationem, atque illuminationem. Tranſiuit ille de hoc mundo, qui quodam modo vocatur Ægyptus: & tranſiuit per Ægyptum inferiorem, id eſt, per infernum, qui iuxta nomen Ægypti, verè tenebroſus, & horridus locus eſt. Et quoſcumque inuenit illic dignos filios Iſraël, ſignatos fide ſanguinis ſui, à iuſto vſque Geneſ. 4.
Abel, qui primùm, in typum illius, obtulit agnum, vſque ad latronem, quem ſanguine ſuo ſignauit in ipſa hora tranſitus ſui, cunctos liberauit: percutiendo primogenita Pharaonis, id eſt, peccatum primæ præuaricationis, quod originale dicitur, Lucæ 23.
& quod perſuaſio Diaboli generauit. Ergò poſtes certatim ſanguine ſignandi, & carnes agni feſtinanter edendæ ſunt: tranſit enim Dominus, vltrà non reuerſurus: Geneſ. 3.
Mortuus enim ſemel, reſurrexit, & iam non moritur, & mors illi vltrà non dominabitur. Iſto tranſitu eius, contenti eſtote, & poſtes ſignate omnes filij Iſraël, alium enim tranſitum ſperare non licet. Veniet, veniet quidem iterum Dominus, ſed per Ægyptum inferni non tranſibit ampliùs: nec vltrà pro illis, qui nunc exire de tenebris iuſſi ſunt, morietur. *Hactenus verba ſunt Ruperti.* Ad Rom. 6.

NONA DISPVTATIO.

De ſolennitate Azymorum.

SVPER ILLIS VERBIS:

Septem diebus azyma comedetis: in die primo non erit fermentum in domibus veſtris: quicumque comederit fermentum, peribit anima illa de Iſraël, à primo die vſque ad diem ſeptimum. Dies prima erit ſancta, atque ſolennis, & dies ſeptima eâdem feſtiuitate venerabilis: nihil operis facietis in eis, exceptis iis, quæ ad veſcendum pertinent. Primo menſe, quarta decima die menſis ad veſperam comedetis azyma vſque ad diem vigeſimā primam eiuſdem menſis ad veſperam. Verſu 15. vſque ad 19.

QVATVOR erant apud Hebræos legalium cæremoniatum genera: Vnum eorum, quæ vocabantur ſacrificia, in quibus immolabantur Deo oues, arietes, hirci, agni, capræ, vituli: & item oblationes panum, & primitiarum frugum, atque fructuum. Alterum erat genus eorum, quæ appellantur ſacra, vt vaſa, & veſtimenta, atque ornamenta Sacerdotum, & Pōtificis: nec non & dies feſti, ſiue feſtiuitates, & ſolennitates. Tertij generis erant, quæ dicuntur Sacramenta; hæc autem erant, Circumciſio, & Agnus paſchalis, & 57. Quatuor genera legalium cæremoniarū.

Digitized by Google

conſecratio ſacerdotum. Quartum genus continebat legales quaſdam obſeruantias, quæ pertinebant ad ſingularem quandā ſanctitatem conuerſationis Hebræorum, & ad ſingularem perſonarum munditiā, & ſanctitatem quandam legalem; ea verò præcipue in delectu ciborum, & veſtium, atq; huius generis alijs quibuſdam poſita erant. Solennitas itaque Azymorum ad tertium genus pertinebat, inter publicas eius populi feſtiuitates numeranda. Cæterùm ſimilia eorū, quæ præcipiuntur in hoc loco Exodi de ſolennitate Azymorum, etiam traduntur in Leuit. c. 23. & in lib. Numer. c. 28. & in Deuter. c. 16. In Leuitico quidem ſic eſt: *Menſe primo, quarta decima die menſis ad veſperam, Phaſe Domino eſt: & quinta decima die menſis huius, ſolennitas Azymorum Domini eſt: ſeptem diebus azyma comedetis. Dies primus erit vobis celeberrimus, ſanctusq́; omne opus ſeruile non facietis in eo: ſed offeretis ſacrificium in igne Domino ſeptem diebus. Dies autem ſeptimus erit celebrior, & ſanctior, nullumq; opus ſeruile facietis in eo.* In libro Numerorum hæc ſunt verba: *Menſe primo, quarta decima die menſis, Phaſe Domini erit: & quinta decima, ſolennitas, ſeptem dies veſcentur azymis: quarum dies prima, venerabilis & ſancta erit: omne opus ſeruile non facietis in ea. Dies quoque ſeptimus celeberrimus, & ſanctus erit vobis: omne opus ſeruile non facietis in eo.* In Deuteronomio ita ſcriptum eſt: *Septem diebus comedes azyma abſque fermento, afflictionis panem, quoniam in pauore egreſſus es de Ægypto, vt memineris dies egreſſionis tuæ de Ægypto omnibus diebus vitæ tuæ.* Et quibuſdam interpoſitis paulò infrà ſubditur: *Sex diebus comedes azyma: & in die ſeptima, quia Collecta eſt Domini Dei tui, non facies opus.*

Cur voluerit Deus celebrari azyma.

58. Ex omnibus ſupradictis Scripturæ locis vnum illud, inter alia, liquidò apparet, ſeptem fuiſſe dies Azymorum, in quibus veſci pane fermentato, capitale erat. Sed cur voluit Deus, Hebræos, quotquot annis, in primo menſe, per ſeptem dies abſtinere fermentato, nec alio pane, quàm azymo veſci? Nimirū ea re voluit Hebræos perpetuam habere memoriam, & facere commemorationem eius, quod ipſis acciderat Ægypto diſcedentibus. Cùm enim illa nocte farinam miſcéres cum aqua, paſtam feciſſent, volentes eam fermentare, & panes ad edendum fermentatos coquere; compellentibus Ægyptijs ſine vlla mora abire eos Ægypto, coacti ſunt paſtam illam in mactris, ſeu pallijs ſecum ferre, & poſteà coquere panes azymos, quibus deinde per aliquot dies vſi ſunt. Quòd ergò in egreſſu ipſorum ex Ægypto, nō conſulta opera, nec Dei præcepto: ſed compulſu Ægyptiorum, & neceſſitate fecerunt, id poſteà in cæteris celebritatibus omni anno faciendis, iuſſi à Deo ſunt obſeruare.

Cur ſeptem diebus ederentur azyma.

Ioſephus.

Sed cur per ſeptem dies iuſſi ſunt id facere? An quia totidem diebus tunc, Ægypto egreſſi, comederunt azyma? At enim Ioſephus ait per triginta dies, azymos panes comediſſe tunc Hebræos, ita ſcribens in lib. 2. Antiquit. cap. 5. Cùm abeuntes, ſtrenuè iter continuarent, & nihil in via inuenirent propter ſolitudinem, macerata farina, & modico calore in panis ſpeciem ſolidata ſe ſuſtentabant, quo victu per triginta dies ſunt vſi: neq; enim plus commeatus Ægypto extulerant; atque eum ipſum parcè diſpenſabant, ad neceſſitatē magis, quàm ad ſatietatem, quapropter in memoriam eius inopiæ, feſta per octo dies celebramus, quæ vocamus, *Azymorum. Sic ille.* Cui ſi fidem habemus, credibile fit, Hebræos comediſſe azymos panes vſque ad id temporis, quo, deficiente prorſus farina Ægyptiaca, datum eſt eis manna de cœlo, ſicut narratur infrà cap. 16. Namque hoc ipſum perſpicuè

Ioſephus.

docet Ioſephus in cap. 1. lib. 3. Antiquit. hunc in modum ſcribens: Triginta dierum itinere confecto, commeatum omnem, quem ſecum extulerant, iam abſumptum deſiderabant: Et cùm nihil alimentorum in terra deſerta inuenirent, minimùm à deſperatione aberant. Itaq; præſenti egeſtate, præteritorum tam Dei, quàm Moſis beneficiorum memoriam excutiente, in iram concitati, videbantur iamiam corre-

pris ſi.

ptis ſaxis, in ſuum Imperatorem inuaſuri, auctorem miſerrimi omnium ipſorum interitus clamitantes. *Sic Ioſephus.* Poſt quæ narrat, quemadmodùm ad ſubleuandam eorũ famem, Deus eis miſerit primùm quidem coturnices, mox deinde manna. Sicut igitur cùm primùm Hebræi comedere potuerunt fruges Terrę promiſſionis, defecit ipſis manna, per annos ante quadraginta dari ipſis ſolitum: ſic enim in libro Ioſue, c. 5. ſcriptum eſt: *Defecit manna, poſtquam comederant de frugibus terræ, nec vſi ſunt vltrà cibo illo filij Iſraël.* Ita quoq; vbi defecerunt Hebræos cibaria, quæ ſecũ ex Ægypto aſportauerunt, nec in deſerto reperirent, vnde ſibi victũ pararent; Deus eos cœleſti manna pauit. Nimirũ Deus, nec deeſt homini, vbi neceſſum eſt; nec ſupereſt, vbi nõ eſt opus. Sed reuertamur eò, vnde huc paulìſper ſumus digreſſi.

59. Quoniam Hebræi multis diebus, vt oſtendimus, cùm egreſſi ſunt Ægypto, panes azymos comederunt; ideò Deus ad renouandam, & perpetuò conſeruandam eius rei memoriam, iuſſit eos in celebratione *Phaſe*, panibus azymis per ſeptem dies veſci: nõ quia tunc ſeptem tantùm diebus panes azymos comederint: ſed quia multis diebus comederunt; ad quorum dierum multitudinem repręſentandã, poſteà ipſi per ſingulos annos ſeptiduano Azymorum eſu vtebantur. Etenim ſeptenarius numerus ſæpè in Scriptura ſignificat indefinitè multitudinẽ quampiam, cuius rei licèt multa ſint exempla; hîc tamẽ ego tribus vel quatuor illuſtrabo quod dixi. In 4. cap. libri Ruth, mulieres gratulabundæ Nohemi, propter natum ex nuru eius filium, dixerunt: *De nuru tua natus eſt, qui te diliget: & multò tibi melior eſt, quàm ſi ſeptem haberes filios.* Septem dixerunt, id eſt, multos. Et in lib. Prouerb. c. 26. *Sapientior ſtultus videtur ſibi ſeptem viris loquentibus ſententias.* Et propè finem eiuſdẽ capitis: *Labijs ſuis intelligitur inimicus, cùm in corde tractauerit dolos: quando ſubmiſerit vocem ſuam, ne credideris ei: quoniam ſeptem nequitiæ ſunt in corde illius.* Et item illud ſatis vulgatum: *Septies in die cadit iuſtus.* Conſimili etiam ratione, quoniam Hebræi quadraginta annis, quoad peregrinati ſunt in deſerto, manſerunt in tabernaculis; idcircò Deus, ad commemorandam, ſimũlque quodammodò repræſentandam illam in Tabernaculis tot annorum manſionem, iuſſit eos ſingulis annis celebrare feſtum *Scenopegiæ*, id eſt, *Tabernaculorum*, per ſeptem dies.

Septenarius ſæpenumero ſignificat indefinitè multitudinem.

Eccleſ. 1.

60. Sed enim ijs, quæ dicta ſunt, aduerſari videtur auctoritas Ioſephi: nec Ioſephi ſolùm, ſed ipſius etiam ſacræ Scripturæ. Ioſephus quippè in lib. 2. Antiquitatum, cap. 5. ita ſcribit: Quapropter in memoriam eius inopiæ, feſta per octo dies celebramus, quos vocamus *Azymorum. Sic ille.* Non igitur ſeptem tantùm diebus, ſed octo celebrabatur ſolennitas Azymorum. Cum Ioſepho conſentit Rupertus in libro 2. Commentariorum, in Exodum, cap. 15. affirmans octo fuiſſe dies Azymorum, idque probat dupliciter. Primùm citans hæc verba Scripturæ ex hoc loco Exodi: *Primus dies ſanctus erit tibi, & octauus dies æquè venerabilis erit.* Deinde, quia Exodi 12. capite, verſu 18. traditur, Hebræos comedere azyma debere, à decima quarta die primi menſis, vſque ad vigeſimam primam eiuſdem menſis; quibus verbis perſpicuè indicantur octo dies Azymorum: tot enim dies numerantur à decimo quarto vſque ad vigeſimum primum. *Ita Rupertus.* Sed iſti ſententiæ apertiſſimis verbis diuina Scriptura contradicit, quæ in quatuor locis ſuprà memoratis Exodi 12. Leuitici 23. Numerorum 28. & Deuteronomij 16. vbi diſtinctè, atque expreſsè agit de diebus Azymorũ, ſeptem dies numerat, & ſeptimum diem facit vltimum Azymorum; nec vſpiam in Sacris literis de octauo Azymorum die vllũ fit verbum. Nam verba illa, quę citat Rupertus ex lib. Exo. *Dies primus, & dies octauus huius feſtiuitatis erit æquè venerabilis.* In quo libro legerit Rupertus, equidẽ neſcio: hoc ſcio, in li. Exod. vel alio quopiã lib. Pentateuchi ea verba nec in Latina trãſlatione, nec in Græca, nec in Paraphraſi Chaldaica, nec in Scriptura Hebraica

Dies Azymorũ nec plures nec pauciores fuerint, quàm ſeptem. Ioſephus. Rupertus.

reperiri. Quin potiùs (quod facit apertè contra opinionem Ruperti) in hoc cap. 12. Exodi, verſu 16. leguntur hæc verba: *Dies prima erit ſancta, atque ſolennis: & dies ſeptima eadem feſtiuitate venerabilis.* Deinde Rupertus argumentatur, eſſe octo dies Azymorum, eò quòd Exodi 12. verſu 18. ſcriptum ſit, dies azymorum obſeruari debere à die decima quarta primi menſis vſque ad vigeſimam primam diem eiuſdem menſis, hoc autem temporis ſpatium continere octo dies. Rectè ſanè, ſi dicimus quartus dies in dierum Azymorum numero includeretur at excludi debet, neque enim in decima quarta die comedebât Hebręi Azyma, ſed poſt ſolis occaſum eius diei incipiebat decimus quintus dies, qui erat primus Azymorum. Quocircà non præcepit Deus vt comederentur Azyma à decimo quarto die, ſed ab eius veſpera, id eſt, fine: terminabatur enim decimus quartus dies in occaſu ſolis, & inde fiebat initium & decimi quinti diei, & comedendi Azyma.

61. *Locus Deuteronomij, capite 16.* Sed quid reſpondebimus Scripturæ, quæ in Deuteronomio, cap. 16. ſex tantùm facit dies Azymorum? Cuius hęc ſunt verba: *Sex diebus comedes Azyma: & in die ſeptima, quæ collecta eſt Domini Dei tui, non facies opus.* Eſt ſanè facilis & prompta reſponſio: Sex enim dies nominando, non excluſit ſeptimum: nam paulò antè iſta verba dixerat: *Septem dies comedes abſque fermento afflictionis panem.* Sed quia in ſeptimo die azymorum, fiebat collecta Domini, qui erat dies feſtus, & feriatus ab omni opere ſeruili, & hoc ipſo nomine collectæ, dies ille celebrior erat, quàm nomine Azymorum; idcircò Scriptura eum diem appellare maluit à collecta, quàm ab Azymis. Et húc, eius loci verum eſſe intellectum, veramque interpretationem, mecum Lyranus, & Thoſtatus, & Caietanus, alijque conſentiunt. *Lyranus. Thoſtatus. Caietanus.*

62. Verùm fortaſſe Lector ſcire cuperet, quid ſignificet eo loco nomen, *Collecta*, quæ in die ſeptimo Azymorum, agebatur: duo enim dies hoc nomine appellantur in Scriptura, & dies ſeptimus Azymorum, & vigeſimus ſecundus dies ſeptimi menſis, qui proximè ſequebatur ſeptiduanam Tabernaculorum ſolennitatem, vt eſt in Leuitico, cap. 23. S. Thomas, Prima Secundæ quæſt. 102. artic. 4. in reſponſione ad 10. ſic exponit. *Quid ſignificet dies Collectæ. S. Thomas.* In die *Collecta* colligebantur ea, quæ erant neceſſaria ad expenſas cultus diuini: & item ſignificabatur adunatio populi, & pax præſtita in terra promiſſionis. *Sic ille.* Idemque fieri ſolitum in collecta, quæ agebatur vigeſimo ſecundo die ſeptimi menſis, & Lyranus, & Thoſtatus ſuper vigeſimum tertium caput Leuitici arbitrantur. Hac certè ſignificatione, prout fiebat in pauperum ſubſidium, vſus eſt beatus Paulus in prioris epiſtolę ad Corinthios capite decimo ſexto his verbis ſcribens: *Locus Pauli ad Cor. 1. ca. 16.* *De Collectis autem, quæ fiunt in Sanctos, ſicut ordinaui Eccleſiis Galatiæ, ita & vos facietis.* At enim Lyranus ſuper caput 16. Deuteronomij, argumentatur, *Lyranus.* in ſeptimo die Azymorum non fuiſſe factam collectam ad colligendam pecuniam à populo in vſus templi collatam: eò quòd licebat Hebræis in ſecundo die Azymorum diſcedere, & ad domos ſuas reuerti: ſic enim eſt in Deuteronomio, cap. 16. *Et coques, & comedes* (Phaſe) *in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus, manéque conſurgens, vades in tabernacula tua.* Non igitur ſeptimus dies Azymorum opportunus fuiſſet, & commodus ad colligendas pecunias: ſed potiùs primus dies, aut ſecundus, priuſquàm populus diſcederet. *Paulus Burgenſis.* Paulus quoque Burgenſis ſuper vigeſimum tertium caput Leuitici, probat ex ſententia doctorum Hebræorum, collectionem pecuniarũ in vſus tẽpli, per totã terram promiſſionis fieri ſolitam fuiſſe, duodecimi menſis die primo. Verùm lubet hìc apponere verba Lyrani, quæ præcipuè attingunt id, quod nunc à nobis tractatur: ea ſic habent: Dicunt aliqui, ſeptima die Azymorũ ſolitã fieri collectã pecuniæ pro ſuſtẽtatione pauperũ, ſicut in menſe Septembri fiebat Collecta in vſum ſacrificiorum templi. Sed hoc non eſt conſonum Scripturæ, quæ paulò antè dixit, licitum fuiſſe Hebræis, in ſecunda die Azymorum

morum redire ad domos ſuos. Probabilius igitur erat, debuiſſe fieri ante receſſum populi. Sciendum igitur in Hebræo ſic legi: *In die ſeptimo retentio eſt Domini Dei tui.* Quòd ab Hebræis exponitur de retentione ab operibus ſeruilibus,quæ eo die fieri vetabantur. Tranſlator autem noſter accepit pro retentione populi ad Collectam pecuniarum faciendam, & ideò tranſtulit *Collectam*:prior tamem expoſitio communior eſt apud noſtros Auctores. Poſſet etiam dici, quòd dies ſeptimus erat dies Collectæ, eò quòd tunc numerabatur pecunia, & reponebatur in theſauro templi; quæ tamen pecunia, recepta fuerat ab offerentibus in principio feſtiuitatis. *Sic Lyranus.*

Miror ego, Lyranum non vidiſſe, quid ſibi verè obiici poſſet. Cur enim vult 63. ipſe in vigeſimo ſecundo ſeptimi menſis, id eſt, poſtridie ſolennitatis Tabernaculorum factam eſſe Collectam, ſiue retentionem populi ad recipiendum ab eo pecunias in vſum templi: in vigeſimo autem primo die primi menſis, id eſt, in ſeptimo & vltimo die Azymorum, dicit factam eſſe Collectam, ſiue retentionē populi, non ad colligendas ex eo pecunias, ſed ad retinendum & cohibendū ipſum ab omni opere ſeruili: Cur, inquam, Lyranus diſſimilem vult fuiſſe Collectæ, ſiue retentionis populi rationem in duobus iſtis diebus, cùm in vtróque die ſimilis ageretur feſtiuitas, eodemque nomine tam Latino, & Græco, quàm Hebræo vtrumq; diem appellet Scriptura, & ſimiliter de vtróque die loquatur? Vel igitur in vtróque die ſimiliter fiebat Collecta,ſiue retentio populi ad recipiendum pecunias, quod negat Lyranus: vel in neutro die fiebat talis Collecta,ſiue retentio populi, quod ſimilius vero eſt. Ad id porrò perſuadendum ſatis argumenti eſſe poſſet, quod de Salomone ſcriptum eſt in poſteriori libro Paralipomenon, capite ſeptimo, his verbis: *Fecit die octauo Collectam, eò quòd dedicaſſet ſeptem diebus, & ſolennitatem celebraſſet diebus ſeptem.* Quo in loco nomen *Collecta*, haudquaquàm ſignificare poteſt collectionem pecuniarum ex populo, in vſus templi. Non enim Rex ille ditiſſimus, qui tanta magnificētia, & opulentia templū perfecerat,pecunias in vſus templi accipi à populo iuſſiſſet: ſed,*Collectam* is fecit,id eſt, cōgregari iuſſit omnes ad celebrandas Dei laudes, eique gratias agendas pro talis, tantique templi abſolutione.

Sciat igitur lector, pro illa voce Latina (*Collecta*) Hebraicè vocem eſſe (*Azareth*,) quæ ſignificat conuocationem,conuentum,cœtum,congregationem hominum:& ad hanc ſignificationem accommodanda eſt vox Latina, *Collecta*, vt ſignificet collectionem populi in vnū locum:nam quod Latinus interpres dixit:*Collecta eſt Domini*, Chaldæus vertit:*Collecti eritis Domini*.Fiebat igitur in ſeptimo die Azymorū *Collecta*,id eſt,congregatio populi Hebræi in vnū locum,ſiue vbi erat Tabernaculum Domini:ſiue vbi poſteà fuit tēplum,ad celebrādas Dei laudes,& tum verbis,tum ſolennibus quibuſdā ſacrificiis,gratias Deo agendas,quòd ipſos eo pauore & afflictione liberaſſet,quā in egreſſu ex Ægypto ſenſerant, & quā in celebrando ſolennitatē Azymorū,& comedendo panem azymū (quē Scriptura vocat panem afflictionis)per quandam ſimilitudinem repræſentabant.Cōſimili ratione, poſtridie ſolennitatis Tabernaculorū fiebat Collecta,ſiue collectio, & congregatio populi,ad gratias Deo agendas,quòd poſt longam illam quadraginta annorum in deſerto peregrinationē, & manſionem in Tabernaculis,optatiſſimā ipſis terræ promiſſionis poſſeſſionem,quietámq; habitationē dediſſet. Septuaginta Interpretes pro Latina voce,*Collecta*,& Hebræa,*Azareth*,Græcè poſuerunt, ἐξόδιον, id eſt, exitum,ſiue finem,quòd iſti duo dies lætum darent exitum, & finem præcedentis ſolennitatis tam Azymorum,quàm Tabernaculorum. Verùm hæc, per digreſſionem quandam dicta,ſatis Lectori eſſe debent.

DECIMA DISPVTATIO.

De primo, & ſecundo, & vltimo die Azymorum.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 16. Dies prima erit ſancta, atque ſolennis, & dies ſeptima eâdem feſtiuitate venerabilis: nihil operis facietis in eo, exceptis iis, quæ ad veſcendum pertinent.

64. QVONIAM circa primum, & ſecundum, atque vltimum diem Azymorum nonnullæ ſunt quæſtiones, nec leues, nec faciles explicatu, miniméque hoc loco prætermittendæ, viſum eſt commodius fore, ſeorſim, ac propriè ſuper his diſputare. Et prima, quæ ſe nobis ante alias offert, quæſtio, eſt huiuſmodi, quis cenſeri debeat primus dies Azymorum, num decimus quartus dies primi menſis, an potiùs decimus quintus eiuſdem menſis dies? Fuiſſe decimum quartum diem, & ſenſit Rupertus, & ſcriptum reliquit in libro ſecundo Commentariorum in Exodum, hac vſus ratione, quòd in hoc duodecimo capite Exodi, & in verſu decimo octauo ſcriptum ſit, azyma comedi debere à Die decimo quarto primi menſis vſque ad diem vigeſimum primum eiuſdem menſis. Verum iſta opinio nec vera eſt, nec ſimilis vero, eíque ſacra Scriptura planè contradicit. Principiò, ſeptem fuiſſe tantùm dies Azymorum, in proximè ſuperiori diſputatione concluſum eſt: Si autem primus dies Azymorum fuiſſet decimus quartus primi menſis, non ſeptê, ſed octo fuiſſent dies Azymorum: ſolennitas quippè Azymorum extendebatur in diem vſque vigeſimum primum menſis primi. Deinde, primus dies Azymorum erat feſtus, & in eo vacabatur ab omni ſeruili opere, vt dicitur in hoc capite duodecimo, & in verbis ſuprà poſitis in titulo huius Diſputationis: dies autem decimus quartus non erat feſtus, nec diſſimilis aliorum communium dierum, niſi quòd in veſpera eius immolabatur Agnus paſchalis: quocircà Dominus noſter, qui decima quarta die primi mêſis ad veſperam celebrauit Phaſe, dicitur Ioannis cap. 13. celebraſſe ante diem feſtũ Paſchæ; id eſt, ante primum diem ſolennitatis Paſchalis, ſiue Azymorum. Ioſephus libro tertio Antiquitatum, ca. 15. ait, nullum haberi feſtum à Iudæis abſque holocauſtomate, & laborum vacatione: ſed in omnibus feſtis hæc duo, ſecundum legem obſeruari oportere. Nuſquàm verò legitur in Sacris literis præceptum eſſe Hebræis, vt in decimo quarto die primi menſis, ab omni vacarent ſeruili opere; quod tamen non ſemel præceptum eſt de primo die Azymorũ. His accedit Innocentij III. auctoritas in libro quarto de ſacro Altaris myſterio, capite quarto, ita ſcribentis: Dies feſtus Paſchalis erat decima quinta Luna ſecundum illud: *Et in quinta decima ſolennitatẽ celebrabitis altiſſimo Domino.* Nam quarta decima nõ erat ſolennis, niſi tantùm à veſpera. Ante diẽ feſtum hunc Dominus Paſcha cũ Apoſtolis

Quotus, dies primi menſis fuerit dies primus Azymorum. *Rupertus.* *Ioſephus.* *Innoc. III.*

Digitized by Google

lis celebrauit. *Sic Innocentius.* Adhæc, hoc ipſum, quod dicimus; apertè traditur in Leuitico, cap. 23. vbi ſunt hæc verba: *Menſe primo quarta decima die menſis, ad veſperam Phaſe Domini eſt, & decimo quinto die ſolennitas Azymorum.* Hinc apparet, ſolennitatem Azymorum non à decimo quarto die, ſed à decimo quinto incipere. Poſtremò, Scriptura docet, Hebręos ex Ægypto diſceſſiſſe primo die Azymorum: *Exodi. 12.* ſic enim ait: *Et obſeruabitis azyma: in eadem enim ipſa die educam exercitum veſtrum de terra Ægypti.* Conſtat autem ex capite trigeſimo tertio libri Numerorum, Hebræos decima quinta die primi menſis ex Ægypto profectos eſſe: *Profecti,* inquit, *ſunt de Rameſſe menſe primo, quinta decima die menſis primi, altera die Phaſe,* id eſt, poſtridie quàm fecerant Phaſe: fecerãt enim ad veſperam diei decimi quarti, profecti verò ſunt die decimo quinto ante lucem. Hebræos porrò ex Ægypto nõ eſſe profectos decima quarta die, narratio ipſa Moſis, quę eſt in hoc capite duodecimo, clariſſimè demonſtrat. Etenim decimo quarto die ad veſperã mactatus ab illis eſt Agnus paſchalis: pòſt, ineunte nocte, quæ iã pertinebat ad decimũ quintũ diem, inchoatum nempe ab occaſu ſolis decimi quarti diei, epulati ſunt, Paſchale conuiuium agitantes. Adhæc, media illa nocte occiſa ſunt ab Angelo primogenita Ægyptiorum: propter quam cædem, concurrentes Ægyptij ad domos Hebræorum, inſtantiſſimè compulerunt eos quamprimùm ex Ægypto diſcedere. Haud dubiè igitur, diſceſſerunt decimo quinto die, quem diem fuiſſe primum Azymorum diem, dudum oſtenſum eſt.

Nec verum eſt, quod putauit & tradidit Rupertus, ſolennitatem Azymorũ incipere à decimo quarto die primi menſis incluſiuè: Scriptura quippè ait, incipere à veſpera decimi quarti diei, vnde initiũ fiebat decimi quinti diei, ſimúlque comedendi azyma. Nec me præterit, quid ſuper hac re ſcriptum reliquerit Thoſtatus: Exiſtimat enim in vltima decimi quarti diei particula, quę erat prope occaſum ſolis, & vocatur à Latino interprete, *(ad veſperam)* Hebraicè verò *inter duas veſperas)* in quo tẽporis ſpatio immolabatur Agnus paſchalis: in illa, inquam, extrema parte diei decimi quarti exiſtimat Thoſtatus, Hebræos eſſe ſolitos, eiecto prorſus omni fermento, incipere comedere azyma. Illud tamen tempus, ob paruitatem, computabatur cũ die decimo quinto, & nõ cũ decimo quarto: Et quod primo diei Azymorũ adiunctũ fuerat ex decimo quarto, poſteà in die ſeptimo, qui erat vigeſimus primus eiuſdẽ menſis, detrahebatur ex vigeſimo primo die: in illo enim comedebãtur azyma vſque ad veſperã: & paulò ante ſolis occaſum, incipiebant rurſum veſci fermẽtatis panibus. Hæc eſt Thoſtati opinatio: quam ego nũc examinare ſuperſedeo. Scriptura certè nõ videtur ſuffragari Thoſtato: ea namq; primũ diẽ Azymorũ facit decimũ quintũ diẽ mẽſis: is verò, cùm eſſet dies feſtus, more aliorũ feſtorũ, incipiebat à veſpera, id eſt, ab occaſu ſolis decimi quarti diei. Nõ fit igitur veriſimile, Hebręos ante veſperã decimi quarti diei, id eſt, ante primũ diẽ Azymorũ, cœpiſſe comedere azyma, etiã priuſquàm ad id pręcepto Dei obligarẽtur. Sed, vt dixi; nõ libet, ad pręſens, ſuper iſta opinione Thoſtati ſubtiliter, & accuratè diſputare. *65.* *Thoſtatus in cap. 12. Exodi.*

Altera quæſtio eſt de primo die Azymorum. Cur primus dies Azymorum dicatur ſanctus & ſolennis? Sanctum in Scriptura vocatur, quicquid eſt à communi, & profano vſu hominum remotum, & applicatum, ac dicatum Deo: hac ratione & loca quædam, & vaſa, & veſtimenta, & homines appellantur ſancti. Primogenita quoque Hebræorum dicebantur ſancta, quia dicabantur & aſſerebantur Deo: primogenita enim animalium immolabantur Deo: primogenita verò hominum redimebantur quinque ſiclis, qui offerebantur Deo, vt ſcriptum eſt in libro Numerorum capite tertio. Dies igitur ſancta dicebatur, quia erat dicata Deo, & ab omni opere ſeculi ſoluta, quippè quæ in cultu Dei, non autem in corporalibus *66.* *De primo die Azymorum.* *Quid ſit in Scriptura eſſe aliquid ſanctum, & ſolenne.*

humanæ vitæ laboribus conſumebatur. Quocircà cùm dixiſſet Scriptura, primum & vltimum diem Azymorum eſſe ſanctum, continuò, quaſi rationem eiuſmodi ſanctitatis exponens, adiunxit: *Nihil operis facietis in eis, exceptis ijs, quæ ad veſcendum pertinent.* Sciendum porrò eſt, de quibuſdam diebus feſtis, & ſanctis, præcipi ſimpliciter, & præcisè, vt in illis nihil operis fiat; ſic enim præcipitur de Sabbatho Leuitici 23. *Omne opus non facietis in eo, Sabbathum enim eſt.* Et in huiuſmodi diebus non ſolùm facere opus ſeruile non licebat, ſed nec cibos coquere, nec ignẽ accendere. De alijs verò feſtis non præcipitur ſimpliciter, ſed cum quadam exceptione: iubentur enim ab omni opere ſeruili abſtinere, exceptis ijs, quæ ad veſcendum pertinent, vt hîc dicitur. De primo & vltimo die Azymorum. Solennis autem dies vocatur, quòd in ea fierent præcipuè, ac ſpecialiter aliqua in cultum & honorem Dei, quæ non fiebãt in alijs diebus: erant enim quidam dies ſancti, qui non erant ſolennes, ſicut dies Sabbathi erat ſanctiſſimus, cùm in eo nec cibos parare, nec ignem accendere liceret, quod tamen licebat in alijs diebus ſanctis: non dicebatur tamen dies Sabbathi ſolennis, quia in eo non fiebant præcipua, nec peculiaria aliqua ſacrificia. Quænam autem fierent in primo die Azymorum in cultum Dei, explicatur in libro Numerorum, capite 28. his verbis: *Septem diebus veſcentur azymis. Quarum dies prima venerabilis, & ſancta erit: omne opus ſeruile non facietis in ea. Offeretiſq́; incenſum Domino, vitulos de armento duos, arietem vnum, agnos anniculos immaculatos ſeptem: & ſacrificia ſingulorum, ex ſimila, quæ conſperſa ſit oleo, tres decimas per ſingulos vitulos, & duas decimas per arietem, & decimam decimæ per agnos ſingulos, id eſt, per ſeptem agnos. Et hircum pro peccato vnum, vt expietur pro vobis, præter holocauſtum matutinum, quod ſemper offeretis.* Hæc itaque fiebant in prima die Azymorum, quo etiam die Hebræi elegantiori, & ornatiori cultu, atque habitu corporis vtebantur, lautiúſque epulabantur, quàm cæteris diebus. Hic enim fiebat, quod de alio feſto dixit Iudæis Nehemias, vt eſt in libro ſecundo Eſdræ, capite octauo: *Ite*, inquit, *& comedite pinguia, & bibite mulſum, & mittite ijs, qui non præparauerunt ſibi: quia ſanctus dies Domini eſt: & nolite contriſtari, gaudium enim Domini, eſt fortitudo noſtra.* At enim, licet vocabulum *(ſolenne)* ita, vt dictum eſt, accipiatur in Scriptura: apud veteres tamen Latinæ linguæ ſcriptores, *ſolenne* dicebatur, quod certo quodam tempore fieri ſolitum erat; interdum etiam, atque adeò ſæpenumerò vſurpatur pro ſolito & conſueto, ſicut apud Suetonium in Auguſto; Gladiatores promiſcuè ſpectari, *ſolenne* olim erat: Et apud Ciceronem libro ſeptimo epiſtolarum ad Atticum: Noſtrum, inquit, illud *ſolenne* ſeruemus.

Suetonius. Cicero.

Tertia quæſtio eſt de ſecundo die Azymorum, quemadmodùm intelligenda ſint, quæ de eo præcipiuntur Leuitici 23. illis verbis: *Cùm ingreſſi fueritis terram, quam ego dabo vobis, & meſſueritis ſegetem, feretis manipulos ſpicarum, primitias meſſis veſtræ ad ſacerdotem coram Domino, vt acceptabile ſit pro vobis, altero die Sabbathi, & ſanctificabit is illum.* Et poſt hæc ſubiungit, quænam eo die ſacrificia offerri deberent. Sed verba hæc per partes carptim exponenda ſunt: *Cùm ingreſſi fueritis terram, quam ego dabo vobis.* Non igitur hæc lex obligabat Hebræos priuſquàm intraſſent, & poſſediſſent terram promiſſionis. *Et meſſueritis ſegetem.* Non eſt intelligendum, in illo primo anni menſe fuiſſe in Palæſtina totam ſegetem iam maturam meſſi: ſed lex iubebat, ſpicas tantùm quaſdam metere, quæ grandiores eſſent, & maturitati propiores, quod in aliqua parte Palæſtinæ citiùs fiebat, quàm in alijs, ſicut in ſorte Nephthalim, vnde, ſicut tradunt Hebræi, huiuſmodi manipuli ſpicarum præcipuè ſumebantur, & ad paſchalem hanc ſolennitatem deferebantur. Nec loquitur Scriptura hoc loco de ſegete triticea, ſed de hordeacea: ſegetis enim triticeæ primitiæ offerebantur in feſto Pentecoſtæ. Sic enim

De ſecundo die Azymorum.

eſt

eſt Exodi 34. *Solennitatem hebdomadarum facies tibi in primitijs meſſis tuæ triticeæ.* Licèt autem apportarentur ſpicæ pro primitijs, priuſquàm tamen ex ipſis fieret ſacrificium, torrebantur igni, vt traditur Leuitici 1. & per confricationem excutiebanr grana, quibus implebatur *gomor*, quæ continet decimam partem *Ephi. Altero die Sabbathi*: Hebræa ſonant: *In craſtino Sabbathi.* Nec Sabbathum ſumitur hic propriè pro ſeptimo die ſeptimanæ; ſed amplè, & promiſcuè pro quolibet die feſto: qua ſignificatione vtitur Scriptura Leuitici 23. dicens: *A veſpera vſque ad veſperam celebrabitis Sabbatha veſtra*: id eſt, feſtos dies: Cùm igitur primus dies Azymorum, qui erat decimus quintus primi menſis, eſſet feſtus, hîc vocatur Sabbathum: & dies, qui hunc proximè ſequitur, eſtque decimus ſextus primi menſis, vocatur hîc alter dies Sabbathi. Ergò oblatio illa ſpicarum fiebat in ſecundo die Azymorum, & in decimo ſexto primi menſis. Licet enim eſſet facienda in prima die, quia tamen in ea non licebat operari, in diem proximè ſequentem differebatur. Fiebat porrò talis oblatio, & grati animi erga Deum declaratio, quòd eodẽ ipſo tempore, virentibus nempè frugibus, eduxiſſet Deus Hebræos ex Ægypto: Sic enim ſcriptũ eſt Exodi 13. *Hodie egrediemini, menſe nouarũ frugum.* Quemadmodùm autem hæc oblatio ſpicarum fieret, perſpicuè docet Ioſephus lib. 3. Antiquit. cap. 10. his verbis: *Ioſephus.* Secundo azymorũ die, quæ eſt menſis primi decima ſexta, frugibus, quas meſſuerunt, hactenùs intactis, incipiunt frui: æquúmq; rati, Deum huius vbertatis auctorem, per gratitudinẽ honorari, hordei primitias ei offerunt in hunc modũ: ſpicarum manipulum ei torrent; hordeũ deinde pinſunt, atq; ita in alicæ modũ fracti, aſſaronem (menſura eſt continens quatuor libras) ad aram offerũt: inde pugillo vno in eam iniecto, reliquum vſui cedit ſacerdotũ: & ex eo fit licitum, publicas, ac priuatas ſegetes demetere. Hæc Ioſephus. Quibus conſonant quæ traduntur Leuit. cap. 2. *Si obtuleris munus primitiarum frugum tuarum Domino de ſpicis adhuc virentibus, torrebis igni, & confringes in modum farris, & ſic offeres primitias tuas Domino, fundens ſuper eas oleum, & thus imponens, quia oblatio Domino eſt: de qua adolebit ſacerdos, in memoriam muneris, partem farris fracti, & olei, ac totum thus.*

68. Quarta quæſtio eſt de ſeptimo & vltimo die Azymorum. Videtur circa hunc diem nonnulla eſſe in Scriptura contradictio, contraria de eo (vt videtur) in diuerſis locis tradente. In hoc enim loco Exodi diem ſeptimum Azymorum facit parem diei primo, quantùm ad ſanctitatem, & celebritatem: ſic enim ait: *Dies prima erit ſancta, atque ſolennis: & dies ſeptima eadem feſtiuitate venerabilis: nihil operis facietis in eis, exceptis ijs, quæ ad veſcendum pertinent.* At verò in cap. 23. Leuitici, ſeptimum diem facit celebriorem, & ſanctiorem primo, dicens: *Dies primus erit vobis celeberrimus, ſanctúſque: omne opus ſeruile non facietis in eo: ſed offeretis ſacrificium in igne Domino ſeptem diebus. Dies autem ſeptimus erit celebrior, & ſanctior: nullúmque ſeruile opus facietis in eo.* Verùm hæc, licet in ſpeciem videatur, verè, nulla eſt contradictio.

De vltimo die Azymorũ, An fuerit celebrior, quàm primus dies

Locus Leuitici c. 23.

Tribus enim modis propoſita diluitur obiectio. Primùm, dies ſeptimus Azymorum dicitur celebrior, & ſanctior prioribus ſex diebus, quòd haberet aliquid celebritatis, & ſanctitatis præcipuum, ac ſingulare, quod non eſſet in alijs diebus: fiebat enim in eo collecta, id eſt, congregatio populi ad vacandum laudibus Dei, & gratiarum actioni: ſicut paulò ſupra expoſitum eſt: hoc autem in alijs diebus Azymorum non fiebat. Lyranus autem ita reſpondet eidem obiectioni: *Lyranus.* Septimus dies vocatur hîc celebrior non quidem reſpectu primi diei, ſed reſpectu aliorum dierum, qui intermedij ſunt inter primum & ſeptimum: in quibus non ſolùm erat licitum præparare ea, quæ ad victum pertinent, ſed etiam alia opera facere. Si verò dies Sabbathi incidebat in primum, vel ſeptimum diem, tunc in illis diebus vacandum erat nõ ſolùm ab omni opere ſeruili, ſed ab omni prorſus opere,

ſicut in die Sabbathi fieri ſolebat. *Sic ille.* Tertia tamen reſponſio, videtur probabilior. Pro eo, quod Latina lectio habet: *Celebrior, & ſanctior*, quæ formam habent comparationis, in Hebræo nulla planè eſt comparatio: Sic enim ad verbum legitur: *In die ſeptimo, vocatio ſanctitatis*: Id eſt erit ſanctus: Vnde ſeptuaginta verterunt: *Dies ſeptima, vocata ſancta erit vobis.* Similiter etiam vbicumque Latinus interpres vertit de primo vel ſeptimo die: *Vocabitur celeberrimus, atque ſanctiſſimus*: In Hebræo nulla eſt ſuperlatio, neque comparatio: ſed vbique eſt, vt diximus: *Erit vobis vocatio ſanctitatis.* Si enim cùm dicitur primus dies celeberrimus, ſumeretur propriè hoc nomen, vt ſuperlatiuum, ſequeretur primum diem eſſe omnibus alijs diebus, etiam ſeptimo, celebriorem; cuius tamen contrarium probat propoſita obiectio. Ergò in lectione Latina nomina comparatiua, & ſuperlatiua, quæ hîc ponuntur, pro poſitiuis accipienda ſunt; quemadmodùm frequenter etiam vſurpant elegantes Latinæ, & Græcæ linguæ ſcriptores.

VNDECIMA DISPVTATIO.

An in ijs, quæ præcepit Deus de celebratione Phaſe, potuerit aliqua fieri diſpenſatio.

69. QVÆSTIO eſt, An quæ præcepit Deus circa celebrationem Phaſe, poſſent aliqua de cauſa vel prætermitti, vel in aliud commutari? Reſpondendum eſt, eorum, quæ in celebratione Phaſe erant per ſingulos annos facienda, nonnulla fuiſſe quæ certas ob cauſas differri, & commutari poterant. Huiuſmodi fuit, celebrationem Phaſe, quam Deus in primo menſe anni, fieri iuſſerat, tunc omitti, & in proximè ſequentē menſem ſecundum differri: talis verò diſpenſatio legis diuinæ, & dilatio celebrationis Phaſe, non auctoritate humana eſt facta, ſed à Deo ipſo, qui legem condiderat, ſancita eſt; cuius rei, diſertis verbis, narratur hiſtoria in libro Numerorum, capite nono. Duæ porrò cauſæ à Deo præſcribuntur, ob quas differri poſſet celebratio Phaſe in ſequentem menſem: quarum vna eſt, ſi quis, tempore legitimo huius ſolennitatis, immundus eſſet ſuper anima mortui; námque immundus non poterat immolare, & comedere agnum paſchalem; idcircò differebatur ei Phaſe in ſecundum menſem in decimo quarto die ad veſperam, & cum alijs omnibus cæremonijs, quibus in primo menſe legitimè celebrabatur. Altera cauſa erat, ſi quis tunc eſſet in itinere, nec legitimo tempore poſſet venire ad celebrationem Phaſe, quæ ſolenniter fiebat ab Hebræis in loco ſanctuarij; ei quoque conceſſum erat celebrare Phaſe in ſecundo menſe. Huius rei exempla reperiet Lector in libro Numerorum, cap. 9. & in libro 2. Paralipomenon, cap. 30. Aliarum verò cæremoniarum indiſpenſabilis fuit obſeruatio, præſertim verò eius, quòd præcepit Deus ne Phaſe celebrarent alio in loco, quàm in eo, quem Deus elegiſſet, vt à populo publicè coleretur, id eſt, in loco Tabernaculi, & Sanctuarij. Præceptum Dei hac de re videat Lector in Deuteronomio, cap. 12. & 16. & in Leuitico cap. 17. In cap. 9. libri Numerorum, ex quo loco ſumpta ſunt, quæ hîc docuimus, ita ſcriptum eſt: *Homo, qui fuerit immundus ſuper anima, ſiue in via procul in gente veſtra, faciat Phaſe Domino in menſe ſecundo, quarta*

quarta decima die menſis ad veſperam: cum azymis & lactucis agreſtibus comedent illud: non relinquent ex eo quippiam vſque mane, & os eius non confringent. Omnem ritum Phaſe obſeruabunt. Hæc ibi. In poſteriori autem libro Paralipomenon, cap. 30. ad eandem ſententiam, ſcripta hæc ſunt: *Iniso ergò conſilio regis, & principum, & vniuerſi cœtus Hieruſalem, decreuerunt, vt facerent Phaſe ſecundo menſe: non enim potuerunt facere in tempore ſuo, quia ſacerdotes, qui poſſent ſufficere, ſanctificati non fuerant: & populus nondum congregatus fuerat in Hieruſalem.* Ex his duo licet concludere: vnum eſt, numquàm licuiſſe Iudæis celebrare Paſcha ante decimum quartum diem primi menſis; nihil enim de hoc Deus mandauit; ſi autem id fieri ob aliquam cauſam, aliquando licuiſſet, ſicut edixit, quando differri oporteret; ita edixiſſet, quando anticipari deberet. Non igitur vera eſt opinio quorundam, Chriſtum Dominum celebraſſe vltimum ſuum in terris Paſcha, decima tertia die primi menſis. Alterum eſt, Iudæos aliquando ſolitos celebrare Paſcha decima quinta die primi menſis ad veſperam eius diei, vt putarunt quidam, falſum eſſe; id enim feciſſent contra præceptum Dei, qui dilationem mandauit fieri in duobus tantùm ſupradictis caſibus, & in ſecundi menſis diem decimum quartum.

Chryſoſt. Theophyl. Euthym. Auctor Quæſtionũ noui & veteris Teſtamenti.

Sed huic diſputationi affinis quæſtio illa eſt, An celebritas ſolennitatis Azymorum potuerit olim fieri ab Hebræis extra locum Sanctuarij, aut etiam extra terram promiſſionis, hodiéque ab ipſis fiat? Non ſolùm circa ſolennitatem Azymorum, verùm etiam circa obſeruationem aliarum legalium cæremoniarum, vt notum ſit quænam earum obſeruari potuerint à Iudæis extra terram promiſſionis, 70.
quænam verò non; generalis hæc regula tenenda eſt. Quæcumq; cæremoniæ neceſſarium habebant ordinem, ac relationem ad locum Sanctuarij, eas extra locum illum vſurpare, ac exercere nefas erat. Quocircà poſt eiectionem Iudæorum ex terra ſancta, cùm nec altare holocauſtorum, nec tabernaculum Domini habeant, tales cæremonias Hebræi nequaquàm celebrant. Huius generis fuerunt, oblationes, immolationes, ac ſacrificia, quæ non poterant fieri, niſi in loco Sanctuarij. Decimæ item, quæ quolibet anno duæ, & tertio quoque anno tres dabantur ſacerdotibus, in tabernaculo Domini miniſtrãtibus: præter ea annus Iubilæi; omnes etiam purgationes, & purificationes, & abſterſio omnis immunditiæ legalis, quæ erat velut quædam irregularitas: adhæc, immolatio primogenitorum animalium, & redemptio primogenitorum hominum; primogeniti enim hominum redimebantur quinque ſiclis, qui dabantur Sanctuario. Hæc igitur omnia, & ſi quæ ſunt huius generis alia, quæ neceſſariò ſpectant locum Sanctuarij, extra ipſum fieri non poſſunt; ideóque non obſeruantur nunc à Iudæis.

Rupertus. Paulus Burgenſis. Ianſenius.

Alia porrò ſunt præcepta cæremonialia, quæ definitè, & propriè non ſpectant 71.
locum Sanctuarij; & idcircò extra terrã promiſſionis obſeruari poterant, hodiéque obſeruantur à Iudæis. Huius generis erant circumciſio, obſeruatio Azymorum, vacationes ab omni opere ſeruili in Sabbatho, & quibuſdam alijs feſtis; ieiunia & afflictationes corporis; Præcepta etiam iudiciaria obſeruarentur etiam à Iudæis, ſi habere poſſent ex ſua gente miniſtros, & iudices, habentes ius & poteſtatem puniendi. Veteres itaque Rabbini, facta diſtinctione legalium cæremoniarum, quaſdam ſemper, & vbique locorum obſeruari ab ipſis debere tradiderunt, quæcumque nimirum ordinem non habent neceſſarium ad locum Sanctuarij. Alias verò obſeruari prohibuerunt, quia, ſecundum legem, extra locũ Sanctuarij, quo nunc ipſi carent, obſeruari non poterant. Ergò Iudæi poſt euerſionem templi, & amiſſionẽ Sanctuarij, feſtiuitates legales partim obſeruant, ſecundum ea videlicet, quæ extra locum Sanctuarij fieri non repugnat: partim verò non obſeruãt, omiſſis nimirum oblationibus, & ſacrificijs, quæ fieri in feſtiuitatibus illis ſolenne

CCc 4 erat,

erat, quòd ea pertinerent ad locum Sanctuarij. Præcipuè autem interdixit Deus immolari, & comedi agnum paſchalem extra locum Sanctuarij, apertiſſimis verbis id vetans in Deuteronomio, cap. 12. Nec ſolùm paſchale ſacrificium, ſed alia quoque ſacrificia vetans. *Ad locum*, inquit *quem elegerit Dominus Deus veſter de cunctis tribubus veſtris, vt ponat nomen ſuum ibi, & habitet in eo, venietis, & offeretis in loco illo holocauſta, & victimas veſtras: decimas & primitias manuum veſtrarum, & vota, atque donaria: primogenita etiam boum & ouium: & comedetis ibi in conſpectu Domini Dei veſtri.* Et paulò infrà: *Caue ne offeras holocauſta tua in omni loco, quem videris, ſed in eo, quem elegerit Dominus: in vna tribuum tuarum offeres hoſtias, & facies quæcunque præcipio tibi.* At verò propriè de celebratione Phaſe hæc præcipit in eiuſdem libri capite ſexto: *Non poteris immolare Phaſe in qualibet vrbium tuarum, quas Dominus Deus tuus daturus eſt tibi: ſed in loco, quē elegerit Dominus Deus tuus, vt habitet nomen eius ibi.* Iuſtinus Martyr in eo ſermone, quem habuit cum Tryphone Iudæo, ſcripto prodidit, ex eo quod vetuit Deus ſolennitatem paſchalem agi, niſi in loco Sanctuarij, argumentatur, Deum eo præcepto ſatis indicaſſe, celebrationem agni paſchalis, aliarúmque ſimiliū cæremoniarum, aliquando ceſſaturam fuiſſe: ſciebat enim fore, vt aliquando templum Hieroſolymitanum, & locus Sanctuarij funditùs, & in perpetuum deſolaretur: nec haberent Iudæi locum, in quo ritè poſſent ſacrificare. Iuſtini verba ſunt hæc: Myſterium ſolēnis ſacrificij, quo in Paſchæ feſto mactatur Agnus ex Dei præcepto, figura Chriſti erat, cuius ſanguine fideles freti, vngunt domos ſuas, id eſt, ſemetipſos. Id præceptum fuiſſe temporaneum, hinc apparet, quia Deus nuſquàm permittit mactari agnū paſchalem, præter locum, in quo inuocatur nomen ipſius: nimirum quia ſciuit, venturos dies poſt paſſionem Chriſti, quando vrbs Hieroſolymitana tradenda eſſet hoſtibus, ceſſantibus ſemel omnibus victimis. *Sic ibi Iuſtinus.* Iuſtino tamen, videntur aduerſari verba Dei, quæ ſunt in verſu 14. & 17. duodecimi capitis Exodi: quibus ipſemet indicit Hebræis æternam paſchalis celebritatis obſeruationem. Verùm quia huiuſmodi verba præcipuam habent quandam difficultatem, propria ſuper ipſis diſputatio à nobis tractanda eſt.

Locus Deuteronomij c. 12.

Iuſtinus.

DVODECIMA DISPVTATIO.

An obſeruatio ſolennitatis paſchalis futura eſſe deberet æterna.

172. VIDETVR futura fuiſſe æterna: hoc enim apertis verbis edixit Deus, ita præcipiens Hebræis, vt eſt in verſu 14. *Habebitis hunc diem in monimentum, & celebrabitis eum ſolennem Domino in generationibus veſtris, cultu ſempiterno.* Et in verſu 17. *Cuſtodietis diem iſtum in generationibus veſtris ritu perpetuo.* Ex aduerſo autem non videtur id verum eſſe poſſe: non enim celebratio legalium cæremoniarum, vltra conſummationem ſeculi, & diem iudicij extendi poterat: immò verò cæremonialia legis Moſaicæ, poſt aduentum Meſſiæ, atque eius ſalutiferam paſſionem ceſſaturæ erant.

erant. Tota itaque difficultas huius quæſtionis in eo eſt, vt noteſcat, quo ſenſu, atque intellectu dixerit Deus, obſeruationem ſolennitatis paſchalis, æternam fore. Exponam primùm ſententiam Thoſtati, qui quæſtione 18. in hoc caput duodecimum Exodi, ad hunc modum ſuper ea re diſputat. Nonnulli, inquit, celebrationem paſchalem vocari æternam putant, non in ſe, ſed in eo, quod per eam figuratur: Eſt enim figura Chriſti, quo electi frui debent in æternum: nam hîc eum habent in ſymbolis, & Sacramentis, & per ænigma, & quaſi in ſpeculo cognoſcunt eum; poſt hanc autem vitam facie ad faciem, & ſicuti eſt, videbunt eum, eiúſque viſione beati erunt. Sed hoc (ait Thoſtatus) licet piè dictum ſit, non admodùm tamen videtur firmum & ſolidum. Etenim complures cæremoniæ veteris legis traduntur Hebræis obſeruandæ in æternum, quibus non reſpondent res aliquæ in noua lege, quarum illæ fuerint figuræ. Atque huius generis, fuit ſeptiduana obſeruatio Azymorum, & feſtiuitas hebdomadarum, in qua offerebantur primitiæ meſſis triticeæ, & feſtum Tabernaculorum, & Tubarum, & Expiationis, quarum omnium obſeruatio appellatur in Sacris literis æterna; nec tamen iſtis ſimiles aliquæ, apteque reſpondentes ſolennitates in noua lege ſucceſſerunt. Dicendum igitur eſt, cæremonias illas Moſaicas præcipi à Deo obſeruari in æternum, hoc eſt, quoad ex natura ſua non repugnat eas obſeruari, donec autem non repugnabat, ſemper obſeruatæ ſunt. Sed quia poſt aduentum Meſſiæ, repugnabat eas obſeruari, quippè cùm per eas illas populus Hebræus ſymbolicè, & implicitè proteſtaretur venturum Meſſiam; idcircò poſt aduentum Meſſiæ, prorſus exoleuerunt. Sciendum porrò eſt, vocem Hebræam (*Holam*) pro qua Latinè legitur (*æternum*,) vel (*perpetuum*) non ſemper in Scriptura ſignificare durationem, verè, ac propriè æternam, id eſt, principio, ac fine carentem: ſed nonnunquàm ſignificare tempus Iobilei, quod erat quinquaginta annorũ. Si quis enim dominus habebat ſeruum Hebræum, is Dei præcepto debebat eum in anno ſeptimo remiſſionis dimittere liberum: ſi autem ſeruus, amore domini ſui, vellet apud eum manere, perforanda erat eius auricula, & tunc manebat eius ſeruus in ſempiternum, vt dicitur Exodi vigeſimo primo: vel vſque in ſeculum, vt dicitur Deuteronom. 15. quanquàm in vtroque loco, quoniam eadem eſt vox Hebræa (*Holam*) eadem quoque eſt ſententia. Atqui ſeruus ille, adueniente anno Iobilei, nihilominus liber cum vxore, & filiis, ſi haberet, dimittendus erat, vt traditur Leuitici decimo quinto. *Hæc Thoſtatus.*

Thoſtatus.

1. Cor. 13.

Sed enim, quam refutat Thoſtatus, ea ipſa eſt B. Auguſtini ſententia: quæ ab eo in quæſt. 43. in Exodum traditur his verbis: Quod ſcriptum eſt: *Et facietis diem hunc in progenies veſtras legitimum æternum, vel æternalem*: quod Græcè dicitur *αἰώνιον*, non ſic accipiendum eſt, tanquàm poſſit iſtorum prætereuntium dierum eſſe aliquis æternus: ſed illud æternum eſt, quod iſte ſignificat dies: velut cùm dicimus Deum æternum, non vtique iſtas duas ſyllabas æternas dicimus: ſed quod iſtæ ſyllabæ ſignificant. Et hæc eſt vna Auguſtini ſolutio eius quæſtionis: poſtquàm proximè adiecit alteram Auguſtinus haud paulò ſanè probabiliorem, ita ſcribens: Scrutandum eſt, quomodò Scriptura ſoleat appellare æternum: ne fortè dixerit diem æternum, quem nefas haberent Hebræi prætermittere, aut ſua ſpõte mutare. Aliud eſt enim cum præcipitur, quouſque aliquid fieri debeat, ſicut præceptum eſt, vt ſepties muros Hiericho circuiret Arca: Aliud verò eſt, cùm præcipitur ſic obſeruari aliquid, vt nullus terminus præfiniatur obſeruationis eius, ſiue quotidie, ſiue per menſes, ſiue per annos ſolenniter, ſiue per multorum, vel aliquorum annorum certa interualla fiat. Aut ergò ſic appellauit æternum, quod non ſua ſponte audeant prætermittere: aut ſicut dixi, vt non ipſa ſigna rerum, ſed res, quæ ſignis illis ſignificantur, æternæ intelligantur. Hæc Auguſtinus: qui has ipſas duas ſolutiones tradit

73.
S. Auguſti.
Ioſue 6.

Digitized by Google

in libro Quæſtionum in Geneſim, quæſtione 31. & in libro, quem contra Priſcillianiſtas & Origeniſtas ad Oroſium ſcripſit.

Auctoris ſententia. Nos igitur breuiter dicamus, in hoc loco Scripturæ vocem Hebræam(*Holam*) & Latinam(*æternum*) vel(*perpetuum*) non ſignificare interminatam quampiam durationem, ſed longiſſimum quodlibet tempus: cuius temporis, quoniam certus aliquis terminus non præfinitur, idcircò, ratione eorum hominum, quibus præſtituitur, eſt quaſi æternum, quod eius temporis finis ab illis neſciatur. Quoniam igitur obſeruatio celebritatis paſchalis, & aliarum ſimilium cæremoniarum legalium, ſine vlla determinatione temporis indicta eſt Hebræis, eamque illi per annos mille quingentos ſeptuaginta obſeruare debebant, (tot enim anni præterierunt ab eo tempore, quo præcepta huiuſmodi cæremonialia data ſunt Hebræis, vſque ad id temporis, quo Dominus noſter ſalutiferam humano generi Crucis mortem obeundo, cæremoniarum legalium obſeruationi finem impoſuit) idcircò obſeruatio huiuſmodi cæremoniarum legalium appellatur æterna, ſignificatione & vſurpatione eius vocis in Sacris literis minimè inſolenti. Verùm de multiplici ſignificatione vocis Hebrææ(*Holam*) & Græcę(*αἰὼν*)&(*αἰώνιον*) & Latinæ (*æternum*) vel(*ſeculum*) & quo modo promiſſiones rerum terrenarum in veteri Teſtamento, & obſeruationes legalium cæremoniarum, futuræ dicantur æternæ, copioſè diſputauimus in tertio Tomo Commentariorum noſtrorum in Geneſim ſuper caput 13. in Diſputatione quarta.

74\. *Myſtica expoſitio ſolennitatis Azymorū.* Reſtat vt de myſtica expoſitione ſeptiduanæ ſolennitatis Azymorum nonnihil dicamus. Septenarius numerus in Scriptura interdum ſignificat vniuerſitatem quandam: & hoc loco denotare poteſt omne tempus præſentis vitæ humanæ, quæ ſeptem diſtincta, & circumſcripta eſt ætatibus, Infantia, Pueritia, Adoleſcentia, Iuuentute, Ætate virili, Senectute, & Decrepita ætate. Quid autem myſticè ſignificet Fermentum & Azyma, non conuenit aliter interpretari nos, quàm interpretatus eſt B. Paulus, fermentum interpretans malitiam & nequitiam: azyma verò ſynceritatem & veritatem. Sic enim ait in priori epiſtola ad Corinth. cap. 5. *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus: itáque epulemur non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ & nequitiæ, ſed in azymis ſynceritatis & veritatis.* Veritas & ſynceritas complectuntur vniuerſam hominis perfectionem: cuius partim eſt in intellectu, & ſignificatur nomine veritatis: partim eſt in affectu, & vocabulo ſynceritatis denotatur. *Locus 1. ad Corint. c. 5.* Iam verò malitia & nequitia, omnia continent peccata & flagitia. Veteres enim Romani, qui propriè, atque integrè Latina lingua vſi ſunt, iſtis duobus nominibus omnia cōprehendebant hominū vitia & flagitia. Hoc ſanè apertè oſtēdunt verba illa Publij Africani: *Omnia mala, probra, flagitia, quæ homines faciunt, in duabus rebus ſunt, malitia, atque nequitia.* *A. Gelius lib. 7. c. 11.* Septiduana igitur ſolēnitas Azymorū prohibēs eſum fermēti, & indicēs eſum Azymorū, ſignificabat, eū, qui dignè celebrādo Paſcha, id eſt, colendo Chriſtum, dignéq; Sacramento Euchariſtiæ percipiēdo, peruenire vult ad terram promiſſionis, & beatam illam regionem viuentium, quæ eſt in cœlis, abſtinere oportere ab omni peccato: & ſyncero affectu, & vero, rectóque intellectu, & ſpiritu, Deo ſeruire vſque in finem. Primus dies Azymorum erat feſtus: ſimiliter etiam primus dies conuerſionis hominum ad Deum, feſtus agitur in cœlis coram Deo & Angelis eius: Dominus enim dixit: *Gaudium eſt in cœlo, & corā Angelis eius ſuper vno peccatore pœnitentiam agente. Et pater ille filij prodigi, filium ſuum ſerio pœnitentem; & ad ſe reuertentem, errataque ſua humiliter confitentē, deprecantémque ſuppliciter veniam, ingenti gaudio & conuiuio accepit*: ob idque alteri filio queritanti & expoſtulanti dixit: *Epulari & gaudere oportebat, quia frater tuus hic mortuus erat, & reuixit: perierat, & inuentus eſt.* *Locus Luc. 11 & Matt. 18. Ibidem.* Vltimus quoque dies

Azymorum

Azymorum,pari feſtiuitate celebrabatur: conſimiliter finis vitæ Sanctorum, feſtus eſt:tunc enim ex hac miſera mortalitate, tranſeunt in illam cœleſtis vitæ, ac fœlicitatis æternitatem: *Beati enim mortui, qui in Domino moriuntur.* Quapropter *Apoc. 19.*
ſancta Eccleſia obitus Sanctorum, quaſi natales eorum, feſta ſolennitate & gaudio celebrat.

Sed audiamus quid ſuper hac ipſa re à Ruperto in lib. 2. Commentariorum in 75.
Exodum cap. 15. piè, ſcitéque ſcriptum ſit: diſputans enim cur Deus toties præceperit in hoc ipſo capite duodecimo Exodi, ne quid fermenti, per ſeptem illos dies Paſchales in domibus Hebræorum inueniretur, ſic ait: Numquid de fermen- *Rupertus.*
to panum cura eſt Deo? an hoc dixit propter peccatum diabolicæ ſuperbiæ, quo fermentatum eſt genus humanum in primi parentis præuaricatione? Septem ergò diebus, id eſt, tota vita noſtra ab hoc fermento caueamus. Nam primo die, per gratiam Dei fit, vt non inueniatur in nobis: deinceps noſtri ſtudij eſt, ne iterum corrumpamur. Etenim primo die ſolennitatis noſtræ, id eſt, mox vt quiſque noſtrum ſignatus eſt Chriſti ſanguine, hoc eſt, baptizatus in illius morte, omne peccati veteris fermentum vacuatum eſt, veſtigia eius nulla ſuperſunt. Hæc dies, planè Chriſti eſt, dies profectò magnus & præclarus, in quo de Ægypto exiuimus, in quo de tenebris vocati, in admirabile lumen, educti ſumus. Hanc diem ſequuntur alij dies eiuſdem ſolennitatis, & vltimus, pari atque primus feſtiuitate venerabilis: tota namque vita noſtra ſic agenda eſt, vt in eo conſummetur, à quo cœpit: Tantæ porrò obſeruandæ feſtiuitatis cauſam exponens, dixit: *Eadem enim ipſa die educam exercitum veſtrum de terra Ægypti.* Signanter dixit, *Exercitum veſtrum,* videlicet quia non ad otia, neque ad ludicra exiuimus de terra Agypti, & de domo antiquæ ſeruitutis, ſed ad pugnandum contra principes & poteſtates, & mundi huius rectores tenebrarum harum, contra ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus, quippè cùm tempus iam ſit, vt regnum Dei vim patiatur, & nos violenter, *Ephes. 6.*
benè agendo, rapiamus illud. Rectè itaque conſequenter adiunxit illud: *Nihil operis facietis in eo, exceptis iis, quæ ad veſcendum pertinent.* Propugnatoribus nam- *Matth. 11.*
que regni Dei, nihil de omni mundo curandum eſt: ſed, iuxta Apoſtolum, habentes victum & veſtitum, his contenti ſint, præoptantes tamen & primùm quærentes panem verbi Dei, & interim *1. ad Tim. 6.*
ſine vlla obliuione comedentes azyma ſynceritatis & veritatis, ſicut dictum eſt. *Hæc Rupertus.*

***

TRACTATVS AD IDEM CAPVT DVODECIMVM EXODI PERTINENS,

De Egreſſu filiorum Iſraël, duce Moſe, ex Ægypto,

CONTINENS DISPVTATIONES OCTO.

De hoc egreſſu Hebræorum ex Ægypto tres res admodùm memorabiles in hoc duodecimo capite Exodi tradit Scriptura. Primùm docet, exiſſe Hebræos non inopes, neque inermes: ſed multo auro, & argento, aliiſque rebus pretioſis, quas acceperant ab Ægyptiis, copioſos & abundantes: & inſuper armatos, & inſtructo agmine, in modum exercitus, procedentes. Deinde numerum exeuntium recenſens, ait, fuiſſe ſexcenta ferè millia peditum virorum, præter paruulos, & mulieres, & vulgus promiſcuum innumerabile. Ad hæc, tradit egreſſos eſſe Hebræos ex Ægypto poſt triginta, & quadringentos annos, quàm illuc venerant habitatum; eoſque de nocte exiſſe de Ægypto ſignificat. Atque hæc fermè ſunt præcipua, quæ de egreſſu Hebræorum enarrat hoc loco Scriptura: cum quibus rebus, quia complures & graues difficultates complicatæ ſunt, eas nos per varias Diſputationes, ſingulis illis quatuor rebus propriè, apteque reſpondentes, explicare, atque enodare pro virili enitemur.

DECIMATERTIA DISPVTATIO.

An Hebræi, ſine peccato, Ægyptios propriis ipſorum bonis ſpoliauerint.

SVPER ILLIS VERBIS:

Exodi 12. Verſu 35. & 36. Fecerunt filij Iſraël ſicut præceperat Dominus Moſi, & petierunt ab Ægyptiis vaſa argẽtea, & aurea, veſtemq́; plurimam. Dominus autem dedit gratiã populo corã Aegyptiis, vt commodarent eis, & ſpoliauerunt Aegyptios.

76. QVOD hìc dicitur, Hebræos ex præcepto Dei, dato Moſi, petiiſſe ab Ægyptiis iſta bona, id ſuprà declaratum eſt: nam in extremo capite tertio Exodi dixit Deus Moſi: *Dabo gratiam populo huic coram Ægyptiis: & cum egrediemini, non exibitis vacui, ſed poſtulabit mulier a vicina ſua, & ab*

ab hoſpita ſua vaſa argentea, & aurea, & veſtes, ponetiſq; eas ſuper filios, & filias veſtras, & ſpoliabitis Ægyptios. Idemque dixit iterum Deus Moſi, vt eſt proditum initio capitis vndecimi his verbis: *Dices omni populo vt poſtulet vir ab amico ſuo, & mulier à vicina ſua vaſa argentea & aurea. Dabit autem Dominus gratiam populo ſuo coram Ægyptiis.* Ex his tribus locis Scripturæ liquidò apparet, non eſſe verum, quod quidam dixerunt, Ægyptios vltrò donaſſe illa dona Hebræis, præueniendo eorum petitionem: nec commodaſſe eis, quaſi poſt vſum eorum in ſacrificio, quod in ſolitudine facturi erant Deo ſuo, reddenda ipſis: ſed gratuitò, ac liberaliter ea donaſſe. Hoc enim eſſe falſum, euidenter oſtendunt verba Scripturæ, quæ ſuprà ex capite duodecimo, in titulo huius Diſputationis poſuimus: illis enim verbis dicitur, & Hebræos petiiſſe ab Ægyptiis, & Ægyptios commodaſſe ea Hebręis, & Hebræos ſpoliaſſe Ægyptios: ſi enim bona illa fuiſſent liberaliter donata Hebræis, non dicerentur ea commodata Hebræis: aliud enim eſt commodare alicui quippiam, & aliud, donare ei: nec Hebræi dicerentur ſpoliaſſe Ægyptios, ſi ea bona liberaliter, & dono accepiſſent ab ipſis. Ergò non eſt probabile, quod Ioſephus libro ſecundo Antiquitatum, conuenienter ei ſententiæ, quam refutauimus, ſcripſit his verbis: Tunc Rex, accito Moſe, mandat, vt abeant, ratus poſt eorum exitum, regionem, ceſſantibus calamitatibus, ſubleuatum iri: donis etiam Hebræos honorabant: alij, quo celeriùs diſcederent: alij propter vicinitatis conſuetudinem: atq; hoc pacto egreſſi ſunt Hebræi, flentibus Ægyptiis & pœnitentibus ob præteritam malam eorum tractationem. *Sic Ioſephus.*

Ægyptios, nec vltrò, nec liberaliter bona illa donaſſe Hebræis.

Ioſephus.

Sed nos propoſitam diſputationem diligenter tractare aggrediamur. Quæritur 77.
itaque, An ſpoliatio illa Ægyptiorum facta ab Hebræis, fuerit iniqua & meritò culpanda. Videtur enim fuiſſe furtum: quid enim aliud eſt furari, niſi rem auferre domino inſcio, nec volenti, & quæ commodata ſunt, perinde quaſi donata eſſent, nunquàm reddere, ſed tanquam propria retinere? Hoc autem fecerunt Hebræi ſpoliantes Ægyptios. Deinde, non videntur Hebræi poſſe vindicari à peccato doli & fraudis, per quam circumuenerunt Ægyptios, petentes ab eis commodata bona ipſorum, cùm in animo haberent, nunquàm ea reddere. Hanc quæſtionem tractarunt multi, & in primis clari ſcriptores, vt Philo libro primo de vita Moſis, Irenæus libro quarto contra Hæreſes capite quadrageſimo nono, Tertullianus libro ſecundo aduerſus Marcionem, Clemens Alexandrinus in primo libro Stromatum, S. Auguſtinus in libro Quæſtionum in Exodum, tribus in locis, in quæſt. 6. & 39. & 45. ſed copioſiſſimè in libro 22. contra Fauſtum, capit. 71. Rupertus libro primo Commentariorum in Exodum, cap. 15. S. Thomas in Secunda Secundæ quæſt. 66. artic. 5. ad primum, & quæſt. 104. artic. 4. ad 2. Thoſtatus in tertium caput Exodi quæſtione decima. Hi omnes concordi ſententia arbitrati ſunt, factum illud Hebræorum, nec furtum fuiſſe, nec vllius generis peccatum: quinetiam iuſtum fuiſſe, meritoque laudandum.

Hoc autem Lectori multis argumentis facilè perſuaderi poterit. Principiò, quòd fit iubente Deo, id eſſe peccatum nō poteſt, cùm in eo ſit peccati ratio, quod Dei præceptis, & voluntati contrarium ſit: immò non facere quod Deus præcipit, id veriſſimum eſſet peccatum. Hebræos verò ſpoliaſſe bonis Ægyptios, non auctoritate ſua, proprioque conſilio, ſed Dei non ſolùm inſtinctu, ſed etiam expreſſo præcepto & iuſſu, ex tribus locis Scripturæ paulò ſuprà memoratis manifeſtum, atque indubitatum eſt. Hanc rationem breuiter, & pulchrè comprehendit, expoſuitque S. Auguſtinus in quæſtione 39. in Exodum his verbis: Nō ex hoc Hebræorum facto, quiſquam ſumendum exemplum putare debet ad expoliãdum iſto modo proximum. Illud enim Deus Hebræis præcepit, qui nouerat quid quemque pati

Hebræi ſpoliãtes bonis Ægyptios, nihil peccarunt.

S. Auguſt.

 oporteret:

oporteret:nec Hebræi furtum fecerunt, ſed Deo iubenti miniſterium præbuerunt: quemadmodùm, cùm miniſter iudicis, occidit eum, quem iudex iuſſit occidi, profectò ſi id ſponte faciat, homicida eſt, etiamſi eum occidat, quem ſcit à iudice occidi debuiſſe. *Sic Auguſtinus.* Cur autem vellet Deus iſtis bonis ſpoliari Ægyptios, præter abſolutam Dei poteſtatem, & dominium omnium, fuit etiam in ipſis Ægyptijs iuſtiſſima cauſa, cur id pati mererentur; plurima videlicet, & grauiſſima eorum ſcelera, & multiplex, atque abominabilis idololatria; ſed præcipuè intoleranda eorum contra Deum ſuperbia, & contumacia, iuſſis eius obtemperare obſtinatiſſimis animis recuſantium. Sicut etiam terram Chanaan abſtulit Deus antiquis eius terræ habitatoribus, propter maxima eorum ſcelera, vt ſcriptum eſt in Leuitico, cap. 18. atque illis exterminatis, eius terræ poſſeſſionem tradidit Hebræis.

78. Nec verò ſolum Dei præceptum honeſtat, & commendat factum illud Hebræorum: ſed licèt nullum fuiſſet Dei præceptum, idem tamen ipſi inculpatè, iuſtéque facere potuiſſent. Etenim Hebræi diu, multúmque ſeruierat Ægyptijs, cùm eſſent tamen liberi, atque ingenui homines, nec vllam tam laborioſæ & diuturnæ ſeruitutis mercedem acceperant: poterant igitur bona illa, in loco mercedis ſibi debitæ retinere. Hæc autem ratio traditur in libro Sapientiæ, capite 10. illis verbis: *Reddidit Deus iuſtis mercedem laborum ſuorum.* Adhæc, Ægyptij contumelioſè, ac crudeliter tractauerant Hebræos, & præter alia mala, quibus eos vehementer afflixerant, filios eorum necauerant: quapropter Hebræi poterant iuſtum bellum inferre illis, & vlciſcendo iniurias ſibi factas, tanto eos damno afficere, quantum ab eis ipſi acceperant: cùm igitur non aliter tunc poſſent vlciſci eos, licitum fuit tanquàm contra publicos hoſtes ſuos procedendo, bonis illis eos ſpoliare.

Etiam abſque tali præcepto Dei iuſta fuiſſet illa ſpoliatio Ægyptiorum.

Locus Sapientiæ c. 10.

Philo. Has etiam rationes luculentè tractat Philo in 1. lib. de vita Moſis, ita ſcribens: Expulſi, extruſíque ab Ægyptijs Hebræi, memores ingenuitatis priſtinæ, auſi ſunt facinus, quo iniurias acceptas rependerêt: multùm enim prædæ nacti, ſarcinas partim ſuis humeris, partim iumentis impoſuerunt. Nec id præ auaritia fecerunt (vt obtrectatores fortaſſe dicent) nec alienarum fortunarũ cupiditate: ſed primùm, vt diuturni laboris neceſſariam mercedem reciperent: deinde, vt pro acceptis in tempore ſeruitutis iniurijs, ſi non pro merito, aliquid ſaltem damni reponerent. Nec enim par eſt iactura libertatis, ac pecuniæ: nemo quippe ſanus nõ malit vitæ, quàm libertatis adire periculum. Itaq; vtrumq; factum iure tueri poſſunt: ſiue, vt in pace, mercedem receperunt, qua tamdiu fruſtrati fuerãt: ſiue, vt in bello victores, victos bonis ſpoliauerunt: ab illis enim orta fuerat iniuria, qui viros ingenuos, hoſpitéſq; ſuos, quaſi captiuos in ſeruitutem redegerunt: ſed vbi ſe obtulit occaſio meliorum temporum, populus inermis, illatam ſibi vim vltus eſt, ipſa protegente eum iuſti-

Irenæus. tia. *Hæc Philo.* Irenæus porrò, præter cauſas à Philone cõmemoratas, cauſatur etiam grauiſſimũ ingratiſſimi animi Ægyptiorũ in Hebræos crimen, ob quod ſuis illi bonis meritò ſpoliati fuerint, ampliſſima enim beneficia acceperant à ſancto Patriarcha Ioſeph, qui per octoginta annos vniuerſam Ægyptũ, admirabili prudentia, & inæſtimabili eius gentis vtilitate, ſummo cum imperio adminiſtrauerat: quamobrẽ Ægyptios in eius gentem humaniſſimos, & benigniſſimos eſſe oportuit, cui tamen illi fuere inhumaniſſimi, atque crudeliſſimi. Scribit autem hunc in modum Irenæus: Quidã ex exprobrant & imputant, quod profecturus populus, iuſſu Dei, vaſa omnis generis, & veſtimenta accepit ab Ægyptijs, & ſic abiecit, ex quibus tabernaculum factum eſt in eremo; ignorantes profectò iuſtificationes Dei, & diſpoſitiones eius. Et quibuſdam interpoſitis, ſubdit rationem, cur factum illud Hebræorum iuſtum cenſeri debeat, ita ſcribens: Ægyptij enim populi, debitores erant Hebræis non ſolùm rerum, ſed & vitæ ſuæ propter Patriarchæ Ioſeph præcedentem be-

tem benignitatem. Adhæc, populus Hebræus peſſimam ſeruitutem ſeruierat Ægy-
ptijs, vitam eorum acerbam facientibus in duriſſimis operibus luti, & laterum, &
in ædificandis ciuitatibus munitis, & multis, ac diuturnis laboribus ſuis facultates
eorum vehementer auxerant; cùm illi tamen non ſolùm ingrati eſſent aduerſus
eos, verùm & vniuerſos eos perdere vellent. Quid igitur iniuſtè factum ab illis eſt,
ſi ex multis pauca ſumpſerunt, & qui potuiſſent multas ſubſtantias ſuas habere, ſi
non ſeruiſſent eis, & diuites abire; pauciſſimam mercedem pro magna ſeruitute
accipientes, inopes abierunt? *Hæc Irenæus.*

Sanctus verò Auguſtinus in lib. 22. contra Fauſtum, cap. 71. ſuper eadem re ita 79.
ſcribit: Quid ergò iam de ſpoliatis Ægyptijs Fauſtus obijcit, neſciens quid loqua- *S. Auguſt.*
tur? quod ſanè faciendo Moſes, vſque adeò non peccauit, vt non faciendo, pecca-
ret. Deus enim iuſſerat, qui vtique nouerat non ſolùm ſecundum facta, verùm
etiam ſecundum cor hominis quid vnuſquiſque vel per quem perpeti debeat.
Carnalis itaque adhuc ille populus erat, & rerum terrenarum cupiditate occupa-
tus. Ægyptij verò ſacrilegi & iniqui erant, qui & auro illo, hoc eſt, Dei creatura,
malè vtentes ad Creatoris iniuriam, ſuis idolis ſeruiebant; & homines peregrinos
labore gratuito iniuſtè, & vehementer afflixerant. Digni ergò erant & Hebræi
quibus talia iuberentur; & Ægyptij, qui talia paterentur. *Sic Auguſtinus.* Ex his
perſpicuum fit, ſpoliationem illam Ægyptiorum non fuiſſe furtum Hebræorum.
Furari enim eſt, rem alienam non volente domino rapere, vel ſibi retinere: At ve-
rus dominus & illorum bonorum, omniúmque bonorum, quæ homines poſſidet,
Deus eſt; qui talia bona, cuicumque vult, auferre, & cuicumque vult, largiri iuſtiſ-
ſimè poteſt. *Domini enim eſt terra, & plenitudo eius, orbis terrarum & vniuerſi, qui* *Pſalm. 23.*
habitant in eo. Nec ſolùm iſta bona, quæ diuitiarũ nomine cenſentur; verùm etiam
regna, & imperia, ab vno homine ad aliũ, & ab vna gente ad aliam iuſtiſſimè Deus
transferre ſolet. Adijce, quod bona Ægyptiorum, iuſtè potuerunt Hebræi auferre,
tum quaſi partem mercedis ſibi debitæ, tum tanquàm publicorum, & crudeliſſi-
morum hoſtium ſuorum ſpolia, & prædam.

DECIMAQVARTA DISPVTATIO.

An Deus iuſſerit Hebræis petere bona illa commodato ab Ægyptijs, idq́, fecerint illi ſine mendacio & fraude.

ALTERA quæſtio ſuper hac ipſa materia, quam tractamus, eſt, 80.
Quomodò præcipiens Deus, vt Hebræi commodato peterent bo-
na illa ab Ægyptijs, quibus ea reddi nec Deus volebat, nec in animo
habebant Hebræi; quomodò, inquam, id præcipiens, non docuerit
& fecerit Hebræos mentiri, & fraudulenter agere cum Ægyptijs?
Multa ſuper hac quæſtione diſputat in loco paulò ante citato S. Auguſt. omnéſque
ſeſe verſat in partes, vt ex hac difficultate, quaſi è quodã ſcopulo euadat: cuius ſen-
tentiam paulò pòſt indicabimus. Nos arbitramur, quatuor modis huic quæſtioni

poſſe reſponderi. Primò enim verè dici poteſt, Deum non præcepiſſe Hebræis, vt ipſi commodato peterent bona illa ab Ægyptiis, ſed abſolutè tantùm, & præcisè iuſſit eos petere bona illa: hoc liquidò cernet Lector conſiderans præceptum illud Dei in tribus illis ſuprà memoratis libri Exodi locis: id eſt, in extremo capite tertio, & in principio capitis vndecimi, & in medio fermè capitis duodecimi: in quibus locis hoc Dei præceptum traditur, nec dicitur, aut ſignificatur Deum præcepiſſe vt commodato peterent ab Ægyptiis. Prædixit quidem Deus fore, vt Ægyptij bona illa commodarent Hebræis: ſed non edixit, vt Hebræi commodato peterent ab ipſis: fieri enim potuit, vt petentibus Hebræis dicerent Ægyptij, libenter ſe tradere ea bona Hebræis, non quidem dono, ſed commodato, reddenda vtique ſibi, abſoluto illo ſacrificio, quod facturi erant in ſolitudine: idque non abnuerint Hebræi: Fieri etiam poteſt, vt Hebræi, licèt iuſſi à Deo eſſent ſimpliciter petere, ipſi tamen peterent commodato, quò faciliùs impetrarent.

81. Altero modo ſic eidem quæſtioni occurri poteſt: Deum dici præcepiſſe Hebræis, vt commodatò peterent illa bona, non propriè accipiendo verbum præcipiendi: ſed prout in Scriptura interdùm idem ſignificat, atque permittere, vel ordinare, vt ſit ſenſus, Præcepit Deus vt Hebræi commodato peterent bona illa, id eſt, permiſit iſto modo peti: vt petitio fuerit præcepta, modus autem petendi commodato, fuerit tantùm permiſſio: Hoc autem fieri ab illis permiſit Deus, & ordinauit, atque conuertit in ſpoliationem Ægyptiorum, quam illi iuſtiſſimè merebantur pati. Interdum porrò quæ videntur in Sacris literis habere ſpeciem quandam imperij, & præcepti, ea permiſſionem tantùm Dei ſignificare, duobus, in præſens, tantùm exemplis oſtendam. Ad hanc nempe locutionem pertinet quod Dominus noſter, vt legitur Ioannis 13. dixit Iudæ: *Quod facis, fac citiùs*. Non enim ſunt hæc verba imperantis teterrimum illud facinus Iudæ, ſed non prohibentis, & tanquàm permittentis: vt ſit hic ſenſus. Poſſem equidem impedire, ne perficeres, quod in me machinatus es: ſed ego non prohibeo, neque obſto, quò minùs quamprimùm id conficias. Quamuis mihi non planè diſplicet expoſitio Caietani, aientis, verba illa eſſe imperantis, nō quidem facinus ipſum Iudæ, ſed circumſtantiam temporis, quo fieri debebat: nam etſi Deus non voluit ſcelus illud Iudæ, voluit tamen, vt tempore à ſe definito, & non antè, nec pòſt perduceretur ad effectum. Caietani verba ita ſe habent: Dicendo, *Fac citiùs*, non præcipit, vt faciat quod facit: ſed præcipit circumſtantiā tēporis ſignificatā per, *citiùs*, vt ſcilicet eo tēpore ille faceret, quo tēpore fieri decreuerat Deus. Quāuis enim Deus nō præceperit vt Iudas proderet Ieſū: præcepit tamen, vt non alio id tēpore faceret, quàm eo, quod ipſe decreuerat. Et quia illud tēpus iā aduenerat, ideò præcipitur vt citiùs faciat, & impleat tunc quod erat tempus decretum à Deo. *Sic ille*. Conſimilem ſententiam atque interpretationem habet, quod in lib. 3. Regum, cap. 22. ſcriptum eſt, Satanæ pollicenti ſe decepturum regem Achab, dixiſſe Deum: *In quo*, ſcilicet, *decipies*? Et ille dixit: *Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum eius*. Et dixit Dominus: *Decipies & praualebis, egredere, & fac ita*. Illa verba: *Egredere, & fac ita*, nō cōtinent propriè imperiū Dei præcipientis Satanę, vt deciperet Achab, ſed permiſſionem, & non prohibitionem: quem locum explanans Caietanus: Verba, inquit, hæc relata ad malum culpæ, actionem ſcilicet iniquam Dæmonis, permiſſiua ſunt: relata verò ad punitionem ipſius Achab, præceptum ſunt. Et præter hæc, ſignificant relaxationem vinculorum, hoc eſt, ablationem impedimenti poteſtatis Dæmonis quantùm [illegible] hæc facienda. Habet enim Dęmon poteſtatem ligatam ob peccatum ſuum. *Ita Caietanus*.

Locus Ioānis ca. 13.

Locus 3. Regū, cap. 22.

Caietanus

82. Hanc præcipuè rationem quæſtionis huius exoluendæ videtur commendare ac ſequi Auguſtinus in eo, quem proximè memoraui loco, hoc modo ſcribens.

S. Auguſt.

Forſaſſe

Digitized by Google

Fortaſſe ſecundum ſuas voluntates,& cogitationes Hebręi magis permiſſi ſunt facere iſta,quàm iuſſi:ſed eis Deus permiſſionem hanc per famulum ſuum Moſen innoteſcere voluit,quando mandauit vt illud diceret Hebræis.Fieri etiam poteſt, vt ſint alię cauſę occultiſſimę,cur hoc illi populo diuinitùs dictum ſit:ſed diuinis imperiis cedendum eſt obtemperando, non reſiſtendum eſt diſputando, dicente Apoſtolo:*Quis cognouit ſenſum Domini,aut quis conſiliarius eius fuit?*Siue ergò iſta ſit cauſa,quam dixi, ſiue alia quæcumque in ſecreta & abdita diſpoſitione Dei lateat, cur per Moſen illi populo dixerit,vt ab Ægyptiis ſibi commodanda peterent,quæ auferrent:hoc tamen confirmo, nec fruſtrà, nec iniquè dictum illud fuiſſe, nec licuiſſe Moſi aliter, quàm Deus dixerat facere, vt penes Dominum eſſet conſilium iubendi,penes famulum autem obſequium peragendi. Et paulò infrà ſubdit hæc: Quid abſurdum eſt,ſi Ægyptij ab Hebræis,homines iniquè dominantes,ab hominibus liberis, quorum etiam mercedis pro eorum tam duris, & iniuſtis laboribus fuerant debitores,rebus terrenis,quibus etiam ritu ſacrilego in Creatoris iniuriam vtebantur, priuari meruerunt? Quod tamen ſi Moſes ſua ſponte feciſſet, aut hoc Hebræi ſua ſponte feciſſent,profectò peccaſſent: quanquàm illi non quidem hoc faciendo,quod vel iuſſerat,vel permiſerat Deus:ſed tamen talia fortaſſe cupiendo, peccauerunt.Quod autem hoc facere diuina diſpenſatione permiſſi ſunt, illius iudicio iuſto,bonoque permiſſi ſunt,qui nouit & pœnis coërcere improbos,vel erudire ſubiectos,& pręcepta validiora dare ſanioribus,& quoſdam medicinales gradus infirmioribus ordinare.Moſes verò neque cupiditatis arguendus eſt in illis rebus deſideratis,nec contumaciæ in diuinis quibuſque imperiis contemptis.*Hactenus ex Auguſtino.* Ad Rō. 11.

Tertium reſponſum eidem quæſtioni dari poteſt huiuſmodi.Deum reuerà iuſſiſſe Hebræos bona illa commodato petere ab Ægyptiis, & ipſos Hebræos ita petiiſſe, & quidem ſine vllo fuco & mendacio,aut fallacia. Illi enim in animo habebant (ſaltem qui probi erant viri) ea bona reddere Ægyptiis:ſed poſteà, quia illi, contra fidem datam,abeuntes illos hoſtiliter inſectati ſunt,cenſuerunt Hebræi,& ſe officio reddendi ea bona ſolutos eſſe,& indigniſſimos eſſe Ægyptios,quibus ea redderentur.Tribus hiſce reſponſis quartum etiam reſponſum adiici poſſet ex traditione quadam antiqua expromptum, quod Tertullianus enarrat in libro ſecundo contra Marcionem.Id verò ſic eſt. Poſtquàm Hebræi tranſmiſerant mare rubrum,Ægyptij miſerunt legatos ad Moſen,repoſcentes ea bona,quæ commodato dederant Hebræis:reſponderunt autem Moſes,atque Hebræorum principes, ea ſe libenter reddituros,ſi tamen viciſſim illi, tot, tantorumque laborum, quibus Hebræi perfuncti fuerant duriſſimam Ægyptiis ſeruitutem, tot annis ſeruientes, iuſtam ipſis rependerent mercedem. Cúmque ab Aegyptiis, mercedis perſoluendæ computatio fieret, ſubducta ratio, in tantam euaſit ſummam, vt ſatiùs eſſe duxerint Aegyptij, remittere bona illa Hebræis, quàm debitam illis mercedem perſoluere.Sed verba,quibus hanc traditionem refert Tertullianus,lubet hîc adſcribere. Obiiciunt,inquit,Creatori vel maximè fraudem illam,& rapinam auri & argenti, mandatam ab illo Hebræis in Aegyptios. Agè,infœliciſſime hęretice,teipſum expoſtulo arbitrum,cognoſce in vtramque gentem priùs, & ita de auctore præcepti iudicabis. Repoſcunt Aegyptij de Hebræis vaſa aurea & argentea:contrà Hebræi, mutuas petitiones inſtituunt, allegantes, ſibi quoque ſuorum patrum nomine ex eodem Scripturæ inſtrumento, mercedes inſtitui oportere illius operariæ ſeruitutis pro laterinis deductis,pro ciuitatibus,& villis ædificatis. Quid iudicabis, optimi Dei elector?Hebręóſne fraudem agnoſcere debere,an Aegyptios compenſationem?Nam & aiunt ita actum per legatos vtrinque,Aegyptiorum quidem repeten- 83. Tertullianus.

tium vaſa, Iudæorum verò repoſcentium operas ſuas. Et tamen has, iuſtitia, renuntiauerunt ſibi Ægyptij. Hodie aduerſus Marcionitas amplius allegant Hebrȩi, negantes compenſationi ſatis eſſe, quantumuis illud auri, & argenti, ſi ſexcentorum millium opera per tot annos, vel ſingulis nummis diurnis æſtimentur. Quæ autem pars maior, repræſentantiúmne vaſa, an incolentium villas & vrbes? querelane maior Aegyptiorum, an gratia Hebræorum? vt ſolo iniuriarum iudicio, Hebræi Aegyptios repercuterent. Liberi homines in ergaſtulum ſubiecti, vt ſolas ſcapulas ſuas ſcribæ eorum apud ſubſellia ſua oſtenderent flagellorum contumelioſa atrocitate laceratas: non paucis lancibus & ſcyphis pauciorum vtique diuitum vbique, ſed totis & ipſorum facultatibus, & populorum omnium collationibus ſatisfaciendum Hebrȩus pronuntiaſſet. Ergò, ſi bona Hebrȩorum cauſa fuit, bonum etiam fuit mandatum Creatoris, qui & Aegyptios gratos fecit neſcientes: & ſuum populum, in tempore expeditionis, anguſto aliquo ſolatio tacitæ compenſationis expunxit, planè minùs exigi iuſſit: Hebræis enim etiam filios Aegyptij (quos in flumine necauerant) reſtituere debuerant. *Hæc Tertullianus.*

DECIMA QVINTA DISPVTATIO.

Qualis ea fuerit gratia, quam dicitur Deus Hebræis dediſſe coram Aegyptijs, vt hi libenter bona ſua illis commodarent.

SVPER ILLIS VERBIS:

Exod. 12. Verſ. 26. Dominus autem dedit gratiam populo ſuo coram Ægyptiis, vt commodarent eis: & ſpoliauerunt Aegyptios.

84. QVONIAM mirandum cuipiam accidere poterat, Aegyptios, acerrimos ſcilicet Hebrȩorum hoſtes, induxiſſe in animum ſuum, pretioſiſſima quæque bonorum ſuorum abeuntibus illis commodare: idcircò Moſes, qua ratione id factum fuerit, non vtique humana induſtria & prudentia, ſed diuina poteſtate, indicans, ſcribit, Deũ talem gratiam dediſſe Hebræis apud Aegyptios, vt illi petentibus Hebræis libentiſſimè, largiſſiméque commodarent. Sed quæritur, qualis illa fuerit gratia, & num in Hebræis eſſet, an verò in Aegyptiis: vt vel Hebræos faceret amabiles Aegyptiis, vel Aegyptios beneuolos, & benignos Hebræis. Thoſtatus duas refert ſententias: *Thoſtatus.* quarum vna eſt, gratiam illam fuiſſe qualitatẽ quandã, productã à Deo ſupernaturaliter in Hebræis, mirificè lucentem in vultu, totóque corpore, & in verbis, & in moribus factiſq; eorum: quæ gratia Hebræos faciebat amabiles, & iucundos, atque

Digitized by Google

que gratioſos Ægyptiis, ad eundem vtique modum, quo dediſſe legimus Deum ſanctæ illi fœminæ Iudith, præter naturalem eius pulchritudinem, ſingularem, eximiumque decorem quendam atque venuſtatem. Sic enim ait Scriptura in libro Iudith cap. 10. de Iudith loquens: *Omnibus ornamentis ſuis ornauit ſe: cui etiam Dominus contulit ſplendorem, quoniam omnis iſta compoſitio non ex libidine, ſed ex virtute pendebat: & ideò Dominus hanc in illa pulchritudinem ampliauit, vt incomparabili decore omnium oculis appareret.* Altera ſententia eſt, gratiam illam non fuiſſe productam in Hebræis, ſed in Ægyptiis, nec fuiſſe aliud, niſi quod Deus corda Ægyptiorum inflexit ad tenerum quendam amorem Hebræorum, eiſque beneuolendum, beneque faciendum: Eſt enim cor hominis in manu Dei, qui facilè ipſum in quemcumque humani animi affectum, ſiue amoris, ſiue odij, ſiue timoris, ſiue ſpei, ſiue gaudij, ſiue triſtitiæ inclinare poteſt. Amor itaque erga Hebræos, quem Deus excitauit, atq; accendit in cordibus Ægyptiorum, efficiebat, vt Hebræi viderentur Ægyptiis non ſolùm commiſeratione, verùm amore, atque honore, quinetiam quibuſlibet beneficiis, muneribusq; digniſſimi. Quo factũ eſt, vt Hebræis bona illa petentibus, lubenter ea, prompteq; ac largiter tribuerent Ægyptij. Quidam putant, maximam fuiſſe Ægyptiis occaſionem, atque incitamentum, commodandi bona illa Hebræis, quòd ea petierunt Hebræi ſtatim poſt atrocem, & luctuoſam cædem primogenitorum, ob quam Aegyptij acerbiſſimo percuſſi dolore, in maxima erant perturbatione, animique confuſione, atque ingenti metu, ne ſi diutiùs in Aegypto detinerentur Hebræi, ſupremũ Aegyptiis omnibus exitium contingeret: quamobrem inſtantiſſimè diſceſſum eorum vrgebant, ſed illis negãtibus habere ſe, quibus opus erat ad ſacrificandũ Deo ſuo, petentibusq; vaſa aurea, & argentea, veſteſq; pretioſas, cõfeſtim dedere omnia, quò illi ocyùs abirent.

Locus Iudith, c. 10.

Sed enim iſta opinio minimè probatur Caietano, qui exponens hunc, quem 85.
tractamus, locum Exodi de ſpoliatione Aegyptiorum, ita ſcribit: Non intelligas hoc tunc factum in illo impetu: ſed narrari factum priùs, ex eo quòd tunc in impetu illo, effectus ſecutus eſt expoliationis Aegyptiorum. Aegyptij namque obliti eorum, quæ commodauerant Hebræis, impellebant eos, vt recederent: & ſic receſſerunt cum rebus Aegyptiorum, quas commodauerant eis. Et mox de gratia illa, quam Hebræis dedit Deus corã Aegyptiis, ſic ait Caietanus. Tanta gratia narratur data Iſraëlitis in oculis Aegyptiorum, vt non ſolùm cõmodauerint: ſed etiam induxerint eos ad petendum, offerendo benignè ſua, & incitando vt confidenter peterẽt. Nam pro eo, quod Latinus interpres vertit: *Vt cõmodarent eis*, Hebraicè ad verbũ eſt: *Et fecerunt petere eos. Sic Caietanus.* Vult itaque Caietanus petitionem illam bonorum, factam fuiſſe ab Hebræis, non poſt (vt multi putarunt) ſed ante vltimam plagam, & cædem primogenitorum, idemque viſum eſſe probabilius B. Auguſtino: qui hæc ipſa verba huius loci Exodi tractans in quæſtione 45. in Exodũ, hoc modo ſcribit: Iam hoc factũ fuerat ante mortẽ primogenitorum Ægyptiorum: ſed nunc per recapitulationem repetitur: nam narratũ eſt, quando factum eſt: modò enim fieri quomodò poſſet, vt in tanto luctu ex mortibus ſuorum, commodarent iſta filiis Iſraël? niſi fortè quis dicat, etiã iſta plaga nõ fuiſſe percuſſos Aegyptios, qui cum Hebræis inhabitabant terrã Geſſen. *Ita S. Auguſtinus.* Sed hoc extremum, Aegyptios conterraneos Hebræorũ, fuiſſe immunes à cæde primogenitorũ, haudquaquàm veriſimile eſt. Nam & ipſemet Auguſtinus in quæſt. 44. in Exodum, id apertè refutauit: & nos falſum eſſe oſtendimus ſuprà, cùm ſuper caput ſeptimum Exodi diſputationem tractauimus de plagis Ægypti in vniuerſum. Diuina profectò Scriptura nequaquàm ſinit nos id exiſtimare, in capite enim vndecimo & duodecimo Exodi, vbi plaga vltima, quæ fuit cædes primogenitorũ,

Quando Hebrais dederint bona ſua Aegyptij, & an poſt cadem primogenitorum.

Caietanus.

S. Auguſt.

Aegyptios, qui habitabant in terra Geſſen vnà cũ Hebrais, non fuiſſe immunes à cade primogenitorum.

& prædicitur futura,& iam facta narratur, apertiſſimis verbis ait cædem illam factam eſſe in omni Aegypto, & in omnibus primogenitis tam hominum, quàm animalium, nullamque fuiſſe in vniuerſa Aegypto domum, in qua non iaceret mortuus aliquis,ſoloſque Hebræos tali plaga fuiſſe intactos.

86. *Auctoris ſententia.* Nos igitur exiſtimamus, Hebræos petiiſſe bona illa ab Aegyptiis eo temporis interuallo,quod fuit poſt nonam plagam,& ante decimam,cædemque primogenitorum.Hoc ſanè ſatis apertè videntur oſtendere verba illa Dei, poſt nonam plagã dicta Moſi, quæ ſunt in principio capitis vndecimi: *Et dixit Dominus ad Moſen: Adhuc vna plaga tangam Pharaonem,& Ægyptum,& poſt hæc dimittet vos,& exire compellet.Dices ergo omni plebi, vt poſtulet vir ab amico ſuo, & mulier à vicina ſua vaſa argentea & aurea:dabit autem Dominus gratiam populo ſuo coram Ægyptiis.* Ergo bona illa petierunt Hebræi poſt nonam plagam:poſt decimam verò plagam, Aegyptij ob cædem ſuorum primogenitorum vehementer perturbati animo,confuſique,grauioraque ſibi mala pertimeſcentes, dum tota intentione animi vrgent abſceſſum Hebræorum, vel obliti ſunt bona ſua ab eis repetere: vel, vt quamprimùm,& ſine vlla mora abirent,ne repetere quidem curarunt.Satis verò argumenti eſſe poteſt,perturbationem & dolorem, quo ex cæde ſuorum primogenitorum affecti ſunt Aegyptij, non fuiſſe cauſam, cur tam facilè bona ſua commodarent Hebræis,quòd Moſes,cùm eam cauſam indicare vellet, non eam tribuit dolori & perturbationi Aegyptiorum,de ea re ne verbum quidem faciens;ſed ſolùm cauſam tribuit gratiæ,quam Deus dedit Hebræis coram Aegyptiis.

DECIMASEXTA DISPVTATIO.

A quibus Aegyptiis bona illa petierint Hebrei:& quidnam præfigurauerit illa ſpoliatio Ægyptiorum.

87. NE c verò eſt ſupprimenda hîc ſilentio, quæſtio illa, A quibus Aegyptiis bona illa petierint Hebræi.A principio enim, cùm intrauit Iacob Aegyptum ſuadente Ioſeph,petierunt Hebræi à Pharaone, dari ſibi terram Geſſen ad habitandum, quòd artem paſtoralem exercerent:reuerà autem, vt magis à conſuetudine & conuictu Aegyptiorum ſeparati eſſent. Plagæ item Aegypti, cùm vniuerſis Aegyptiis contingerent, terram tamen Geſſen,vbi habitabant Hebræi, nequaquàm attigerunt. Non igitur in terra illa Geſſen verſabantur Aegyptij.Conſtat autem Hebræos,cùm exire iuſſi ſunt à Pharaone ex Aegypto, profectos eſſe è Rameſſes, quæ eſt in terra Geſſen, vt dicitur Exodi capite 12.verſu 37.Meritò igitur quæritur, à quibus Aegyptiis bona illa petierint Hebræi. Sed falſum eſt, Aegyptios non habitaſſe in terra Geſſen vnà cum Hebræis: id enim duplici Scripturæ teſtimonio confutatur. Primùm enim,iuſſit Deus,vt legitur Exodi 12.Hebræos ſanguine agni paſchalis immolati, tingere poſtes domorum ſuarum,vt eo ſigno domus ipſorum diſcernerentur à domibus Aegyptiorum:& Angelus percutiens primogenita Aegypti, videns domos ſangui

Aegyptios vnà cũ Hebræis inhabitaſſe terrã Geſſen.

Digitized by Google

ſanguine illo tinctas, tranſiret eas innoxiè. Habitabant igitur in eodem oppido, vel ciuitate Hebræi cum Ægyptiis mixti. Deinde, legimus Exodi 11. & 12. ante exceſſum Hebræorum ex Aegypto, petiiſſe Hebræos & Hebræas mulieres à vicinis Aegyptiis vaſa aurea & argentea, multamque, ac pretioſam veſtem: vnde apparet, Hebræos & Aegyptios in eâdem etiam vicinia habitaſſe. Hoc ipſum firmare poſſum auctoritate B. Auguſtini id affirmantis in quæſt. 39. in Exodum: vbi hæc ſunt eius verba: Eſt & illa nonnulla quæſtio, ſi ſeorſum habitabant Hebræi in terra Geſſen, vbi nec plagæ fiebant, quibus regnum Pharaonis affligebatur, quomodò quiſque Hebræorum petiit à proximo, vel à proxima aurum, argentum & veſtem? præſertim quia vbi primùm hoc mādatur per Moſen, ſic poſitū eſt: *Et mulier à vicina ſua & concellaria, vel concellanea* (ſi ita dicendum eſt) *vel cohabitatrice ſua*. Vnde intelligendum eſt, etiam in terra Geſſen non ſolos Hebræos habitaſſe, ſed eis aliquos Aegyptios in illa terra cohabitatores fuiſſe: ad quos potuerunt, merito Hebræorum, etiam diuina illa beneficia peruenire: vt hinc eos & diligerent Ægyptij cohabitatores, & quod petebant, facilè ipſis commodarent. Nec tamen Deus iudicauit ita fuiſſe illos ab iniuriis, & vexationibus populi ſui alienos, vt nec iſto damno ferirentur, qui plagis illis, propterea quod terræ illi parcebatur, percuſſi non erant. *Sic Auguſtinus*. Cuius extremum dictum, Aegyptios habitantes in terra Geſſen, non fuiſſe plagis illis percuſſos, nec conſentaneum eſt diuinæ Scripturæ, vt paulò ſuprà oſtēdimus, & paulò infrà refellitur ab ipſomet Auguſtino in quæſtione quadrageſima tertia in Exodum. Ergò Hebræi bona illa potiſſimùm ab illis Aegyptiis petierunt, qui ſecum vnà commorabantur in terra Geſſen: dixi, potiſſimùm, quia veriſimile eſt, plures alios Aegyptios extra terram Geſſen notos & beneuolos Hebræis fuiſſe: in illo enim tempore longiſſimæ ſeruitutis eorum, credibile ſit, multos Hebræorum, & Hebræarum fuiſſe in domibus potentiorum, & ditiorum Ægyptiorum, more ſeruorum & ancillarum ſeruientes eis. His quoque crediderim datam fuiſſe à Deo gratiam coram dominis ſuis, vt quæcunque ab eis peterent, libenter tribuerint. *S. Auguſt.*

88. Oleaſter ſuper extremis verbis capitis tertij Exodi, quibus narratur hæc petitio Hebræorum, & ſpoliatio Aegyptiorum, à quibus Aegyptiis bona illa petierint Hebræi, ita declarat: Magna pars Hebræorum ancillabantur apud Aegyptios, & pauci ex Hebræis domos proprias habebant ſeorſum: quemadmodùm apud nos Aethiopes & Saraceni, ſeruituti Chriſtianorum addicti. Dicit autem Scriptura, huiuſmodi ancillas Hebræas petituras à ſuis dominabus, in quarum domibus morabantur, vaſa: quoniam ſolent dominæ, cùm feſtum celebrant ſerui, aut ancillæ ſuæ, ornare eas, & induere eleganter: arbitrantes ſe in ornatu ancillarum oſtendere diuitias & ornamenta ſua: ſicut apud nos fieri ſolet in feſto diuæ Virginis de Roſario: tunc enim omnes Aethiopes ſericis inuoluuntur, & torquibus, & aliis iocalibus ornantur à dominis ſuis. Iubet ergo Deus Hebræas petere à vicina ſua, propter Hebræas habentes proprias domos: iubet item petere à cohabitatrice ſua, propter eas, quæ velut ſeruæ in domibus alienis habitabant. Hebraicè dicitur: *Ab habitatrice ſua, & à peregrina domus ſuæ*. Et eſt ſenſus, vt petat ab ea, in cuius domo habitat, & ab ea, in cuius domo peregrinatur, id eſt, tanquàm peregrina manet non habens propriam domum. *Hæc Oleaſter*. Sed quod ait Oleaſter, perpaucos Hebræorum habuiſſe proprias domos, & pleroſque habitaſſe in domibus Aegyptiorum, id profectò minimè congruit, immò planè diſſentit cum ipſa ſacra Scriptura. Hæc enim docet in libro Geneſis, cap. 47. à primo, cùm Hebræi intrarunt Aegyptum, aſſignatam eis à rege ad habitandum fuiſſe terram Geſſen, & in ea proprias domos habuiſſe, ibique habitaſſe vſque ad exitum eorum ex Aegypto: atque indi- *Hieronymus ab Oleaſtro.* *Hebræos habuiſſe tunc proprias domos à domibus Aegyptiorū ſeparatas.*

 dem

Digitized by Google

dem exceſſiſſe, cùm egreſſi ſunt, indicat liber Exodi cap. 12. vbi proditum eſt, Hebræos cùm ſunt egreſſi ex Aegypto, profectos eſſe ex Rameſſes, quæ erat in terra Geſſen. Deinde cap. 12. Exodi traditur, Hebræos per ſingulas familias, & per ſingulas domos immolaſſe agnum, & celebraſſe Phaſe; id autem facere in domibus Aegyptiorum, nec ipſi auſi eſſent, nec, contra ſuam ipſorum religionem paſſi fuiſſent Aegyptij. Adijce, quòd niſi plerique omnes Hebræi domos proprias habuiſſent diſtinctas à domibus Aegyptiorum, nullum prorſus illud fuiſſet diſcerniculum domorum tinctarum ſanguine agni, in quibus habitabant Hebræi, à domibus non tinctis eo ſanguine, quæ erant Ægyptiorum. Verùm his omiſſis, agè de myſtica etiam huius hiſtoriæ ſignificatione, quaſi pro clauſula huius tractatus, quem de ſpoliatione Aegypriorum fecimus, breuiter doceamus.

89. Quemadmodùm Hebræi, cùm egreſſi ſunt ex Aegypto, pretioſiſſimis quibúſq; bonis ipſos ſpoliauerunt Aegyptios, quæ bona illi poſteà ad effectionē, ornatúmque Tabernaculi Dei, aliósq; ſacros vſus dederunt; ita Doctores Chriſtianæ diſciplinæ, ex Gentiliſmo tranſeuntes ad Chriſtianiſmum, omnibus fermè bonis artibus, & diſciplinis ſpoliauerunt Ethnicos; eáq; ſpolia magnificè, atq; vtiliter ad fidei Chriſtianæ defenſionem, ad eruditionem fidelis populi, ad explanationem, atque illuſtrationem diuinæ Scripturę, ac demùm ad confutationem errorum, veritatíſque confirmationem & perſuaſionem contulerunt. Ac me quidem hæc ipſa commentantem ingens ſubiit admiratio Dei prouidentię: Is enim per Eccleſię ſuę Doctores ita omnium penè diſciplinarum opibus, & ornamentis ſpoliauit Ethnicos, vt iampridem illi, tam copioſæ ac opulentæ ſupellectilis, inopes & prorſus expertes ſint: ſolus autem omnium nationum, populus Chriſtianus, illum omnem doctrinatum theſaurum ſecurè, iucundéq; poſſideat. Videre profectò eſt, cunctarū ferè ſcientiarum, optimarúmque artium inuentores, principéſque doctores, fuiſſe Ethnicos; vt Philoſophiæ Socratem, Platonem, Ariſtotelem: Mathematicarum artium, Euclidem, Archimedem, Ptolemæum: Medicinę, Hippocratem, & Galenum: Rhetoricæ artis, Iſocratem, Demoſthenem, Ciceronem: Poëticæ, Homerum, Pindarum, Virgilium: Hiſtoricæ denique, Herodotum, Thucydidem, Salluſtium, & Liuium. Hos autem veri Dei cognitione caruiſſe conſtat, aut certè debitum vero Deo cultum & venerationem non adhibuiſſe. Tranſijt ab iſtis ad eorum poſteros, etiam Ethnicos, iſtarum artium ſtudium, & cultus, & apud eos aliquandiu manſit: ſedenim iam pridem apud eos planè obſoletum & extinctū eſt, & in ſolo Chriſtiano populo floret & viget. Equidē cùm ſcripta lego Iuſtini Martyris, Tertulliani, Clemētis Alexandrini, Origenis, Arnobij, Lactantij, Euſebij, Hieronymi, Auguſtini, Cyrilli, Theodoreti, & aliorum venerandorum Eccleſiæ Patrum, ſapientiúmq; Doctorum; cùm horū, inquam, ſcripta lego, & multiiugem in his eruditionē de penu Ethnicorū depromptā contemplor, videre mihi videor Hebræos illos ex Ægypto, ditiſſimis ac pretioſiſſimis Ægyptiorum ſpolijs ornatos exire.

Quid præfigurauerit futurum in Eccleſia Chriſti ſpoliatio illa Aegyptiorum.

90. Audiat, queſo, Lector B. Auguſtinum, pulcherrimè in libro 2. de doctrina Chriſtiana, cap. 40. ſuper hac re ita diſſerentem. Philoſophi, inquit, ſi qua fortè vera, & fidei noſtræ accommodata dixerunt, maximè Platonici, non ſolùm formidandi non ſunt, ſed ab eis etiam, tanquàm iniuſtis poſſeſſoribus, in vſum noſtrum vendicanda. Sicut enim Ægyptij non ſolùm idola habebant, & onera grauia, quæ populus Iſraël deteſtaretur, & fugeret; ſed etiā vaſa & ornamenta, ex auro, & argento, & veſtem, quæ populus Dei exiens de Ægypto, ſibi potiùs tanquàm ad vſum meliorem clanculò vendicauit, non auctoritate propria, ſed præcepto Dei, ipſis Ægyptijs neſcienter commodantibus ea, quibus non benè vtebantur: Sic doctrinæ omnes Gentilium non ſolum ſimulata, & ſuperſtitioſa figmenta, grauéſq; ſarcinas

S. Auguſt.

ſuperua

Digitized by Google

ſupetuacanei laboris habent, quæ vnuſquiſque noſtrum, duce Chriſto, de ſocietate Gentilium exiens, debet abominari, ac deuitare: ſed etiam liberales diſciplinas vſui veritatis aptiores, & quædam morum præcepta vtiliſſima continent, deque ipſo vno Deo colendo nonnulla vera inueniuntur apud eos: quod eorum tanquàm aurum & argentum, quod non ipſi inſtituerunt, ſed de quibuſdam quaſi metallis diuinæ prouidentiæ, quæ vbique infuſa eſt, eruerunt, quo peruersè, atque iniuriosè ad obſequia Dæmonum abutuntur; cùm ab eorum miſera ſocietate ſeſe animo ſeparat, debet ab eis auferre Chriſtianus, ad vſum iuſtũ prædicandi Euangelij. Veſtẽ quoque illorum, id eſt, hominum quidem inſtituta, ſed tamen accommodata humanæ ſocietati, qua in hac vita carere non poſſumus, accipere atque habere licuerit, in vſum conuertenda Chriſtianum. Nam quid aliud fecerunt multi boni fideles noſtri? nónne aſpicimus, quanto auro, & argento, & veſte ſuffarcinatus exierit de Aegypto Cyprianus, Doctor ſuauiſſimus, & Martyr beatiſſimus? Quanto Lactantius, Victorinus, Hilarius, vt de viuis taceam? Quanto innumerabiles Græci? Quod prior ipſe fideliſſimus Dei famulus Moſes fecerat: qui, vt ſcriptum eſt, eruditus fuerat omni ſapientia Aegyptiorum. *Actor.7.* Quibus omnibus viris ſuperſtitioſa Gentium conſuetudo, maximè illis temporibus, cùm Chriſti iugum decutiens, Chriſtianos perſequebatur, diſciplinas, quas vtiles habebat, nunquàm commodaſſet, ſi eas in vſum vnius Dei colendi, quo vanus idolorum cultus extingueretur, conuerſum iri ſuſpicata fuiſſet. Sed dederunt tamen aurum, & argentũ, & veſtem ſuam exeunti populo Dei ex Aegypto, neſcientes quemadmodùm ea, quæ dabant, in Chriſti obſequium redderentur. Illud enim in Exodo factum, ſine dubio figuratum eſt, vt hoc præſignaret: quod ego ſine præiudicio alterius vel paris, vel melioris intelligentiæ dixerim. *Hactenus verba ſunt B. Auguſtini.*

Quocircà impius ille Chriſtianorum hoſtis Porphyrius, gloriæ noſtræ religionis inuidẽs, de Origene dictitabat, eum diuitias omnes Græcorum ad locupletandum Iudaicæ & Chriſtianæ fabuloſæ, & ſuperſtitioſæ, vt ipſe aiebat, doctrinæ paupertatem contuliſſe. In tertio enim libro eorũ, quos aduerſus Chriſtianos ſcripſit, inter alia, quę de Origene, vituperabundus eum malignè dixit, hoc etiam ait, vt refert Euſebius libro 6. hiſtoriæ Eccleſiaſt. cap. 13. Quod ſpectat, inquit, ad opiniones, quas cùm de alijs rebus, tum de diuino numine tenebat Origenes, in illis Gręcorum conſuetudinem imitatus, etiam eorum doctrinam ad peregrinas & commentitias Iudæorum fabulas confirmandas, tanquàm ſubſidium ſibi comparauit. Platonis enim libros ſemper habebat in manibus: in Numenij & Cronij ſcriptis multùm verſabatur: Apollophane, Longino & Moderato vtebatur familiariter: Nicomachi & aliorum illuſtrium Pythagoræorum monimenta terebat ſedulò. Cheremõtis Stoici, & Cornuti libros crebrò vſurpabat; ex quibus cùm rationem, ac modum myſteriorum per allegorias explicandorum, quo Græci ſcriptores vti ſolebant, accuratè didiciſſet; eum ipſum ad Iudaicas Scripturas accommodauit. Hæc Porphyrius, quaſi reprehendens Origenem; reuerà tamen, eius viri prudentiam & induſtriam, ac pietatem maiorem in modum commendans. 91.

Porphyrij teſtimoniũ de Origenis eruditione.

Euſebius.

Nec ſolùm Doctores Eccleſiæ ſpoliarunt Ethnicos humanis diſciplinis; verùm etiam Prophetas & Apoſtolos cernere eſt, hoc genere ſpoliorum eſſe delectatos. *Actor.7.* Moſen enim B. Stephanus teſtatur, fuiſſe in omni Aegyptiorum diſciplina inſtitutum: *Daniel.1.* Danielem quoque, ac tres eius ſocios, percalluiſſe legimus omnem Chaldæorum ſapientiam: quinetiam B. Paulum, morales quaſdam Ethnicorum ſententias, & Epimenidis, & Arati, & Menandri, ſacris Epiſtolis ſuis inſerere non puduit. Hoc itaque animaduertens Iulianus Apoſtata, interdixit Chriſtianis ſtudium, & profeſſionem publicam humanarum diſciplinarum, nulla ſe alia re magis ratus

Chriſtianæ religioni incommodare, ac nocere poſſe. De quo ita ſcriptum eſt à Socrate in libro 3. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, cap. 10. cùm videret Iulianus magno eſſe apud Chriſtianos in honore eos, qui regnante Diocletiano, martyrio occubuiſſent: cumque pro certo cognoſceret, complures eorum prompto, atque alacri animo ad martyrium velle contendere: ille, perinde quaſi Chriſtianos eſſet ab hoc beneficio repulſurus, alia via ad eos affligendos aggreditur. Et quanquam inſatiabilem crudelitatem, Diocletiani temporibus, vſurpatam omittebat, non tamen ſe à perſequendo penitùs continuit. Eſt enim mea quidem ſententia, perſecutionis genus, homines quietè, ac trãquillè viuentes, omni ratione conturbare: quo modo Iulianus non paruam Chriſtianis moleſtiam exhibuit. Sanciuit enim legem ne Chriſtiani literis humanioribus inſtituerentur: nam cùm ſint, inquit, *lingua ad dicendum exercitata*, facilè Dialecticorum, qui ſunt apud Gentiles, argutiis occurrere poterunt. *Sic ille.*

DECIMASEPTIMA DISPVTATIO.

De numero Hebræorum, qui duce Moſe, egreſſi ſunt ex Ægypto.

SVPER ILLIS VERBIS:

Exodi 12. Verſu 37. Profecti ſunt filij Iſraël de Rameſſe in Socoth, ſexcenta ferè millia peditũ virorũ, abſq; paruulis & mulieribus, ſed & vulgus promiſcuũ innumerabile aſcendit cũ eis: & oues, & armenta, & animantia diuerſi generis multa nimis.

92. NVSQVAM ſacra Scriptura omnium Hebræorum, qui tũc, duce Moſe, ſunt egreſſi ex Aegypto, numerum expreſſè, diſtinctéque tradidit: ſed in libro Exodi, cap. 12. exponit numerum virorum peditum, id eſt, qui, per ætatem, idonei erant ad bellandum, dicens fuiſſe ſexcenta ferè millia peditum virorum. Mos autem fuit apud Hebręos, diuino oraculo inſtitutus, neminem ante vigeſimum ætatis annum, cenſendi ad militiam idoneum: milites itaque à vigeſimo anno & ſuprà conſcribere, moris apud eos fuit. Particula verò illa, *ferè*, cùm dicitur fuiſſe ſexcenta ferè millia, ſolet in communi vſu loquendi ſignificare diminutionem quandam, & defectum eius numeri, cui præponitur: vt intelligatur, non fuiſſe numerum illum quidem completum, ſed perparùm tamen abfuiſſe ab eius complemento. Si itaque fuerunt illi ſexcenta ferè millia, ſecundum vulgarem loquendi morem, intelligere deberemus non fuiſſe tot præcisè, verùm
Ioſephus. paulò minùs. Ioſephus tamen extremis verbis capitis quinti libri ſecundi Antiquitatum, ſcribit, eos, qui ætatem habebant militarem, expleuiſſe numerum ſexcentorum millium.

93. *Thoſtatus.* Sed enim Thoſtatus ait, illud, *ferè*, non ſignificare defectum aliquem illius numeri ſexcentorum millium, immò contrà potiùs, exceſſum quendã, & exuberantiã eius

eius numeri. Arbitratur enim, qui egreſſi ſunt ex Ægypto bellatores, & à vigeſimo anno & ſuprà, fuiſſe eos multò plures ſexcentis millibus; quod ipſe hunc in modū ratiocinando probat. Legitur in libro Numer. cap. 2. factâ diligenti enumeratione bellatorum hominum, per ſingulas tribus enumerando à vigeſimo anno & ſuprà, inuenta eſſe ſexcenta tria millia virorum, & inſuper quingentos quinquaginta: facta eſt autem enumeratio illa in primo die ſecūdi menſis ſecundi anni poſt egreſſionē ex Ægypto, id eſt, vno anno, & quatuordecim circiter diebus poſt egreſſum eorum. Nec eſt credibile, illos ter mille quingentos quinquaginta bellatores, in vno anno ſupercreuiſſe illi numero ſexcentorum millium, quos exiſſe de Ægypto ait Scriptura, Exodi 12. Iſtis prætereà oportet addere quaſi viginti tria millia virorum, qui hortatu, iuſſuq; Moſis cæſa ſunt à Leuitis propter adoratū vitulum, iuxta montem Sina, vt proditum eſt in libro Exodi, cap. 32. facta verò eſt cædes illa in quarto menſe poſt egreſſionem Hebræorum ex Ægypto, vt facilè colligi poteſt ex cap. 19. & 24. Exodi. Oportet item adiicere iſtis, viros bellatores tribus Leui, qui anteà cum alijs tribubus numerati non fuerant. Leuitarum autem, à trigeſimo anno vſque ad annum quinquageſimum, cenſa ſunt octo millia, & quingenti atque octoginta, vt eſt in libro Numerorum. Ex prædictis porrò omnibus numeris conficitur omnium Hebræorum bellatorum, qui egreſſi ſunt ex Ægypto, ſumma ſexcentorum millium & inſuper triginta quinque millium, additis centum triginta. Scriptura verò in libro Exodi, cap. 12. contenta magno illo numero ſexcentorum millium, non curauit explicare minorem illum numerum triginta quinque millium. Hoc itaque modo ratiocinatur, & argumentatur Thoſtatus, bellatores Hebræos de Aegypto egreſſos, fuiſſe plures ſexcentis millibus.

Verùm iſta ratiocinatio & computatio Thoſtati, videtur obnoxia eſſe repre- 94.
henſioni; & vel manifeſtæ falſitatis, vel certè non exploratæ veritatis argui poſſe. *Expeditur opinio Thoſtati.*
Ait, illa tria millia bellatorum, qui ſuper ſexcenta millia recenſentur in libro Numerorum, non potuiſſe vno anno ſupercreſcere illis ſexcentis millibus, quorum numerus ponitur in libro Exodi, cap. 12. Aſt ego non video, cur id incredibile, atque impoſſibile viſum ſit Thoſtato. Si enim illi ſexcēti mille bellatores, qui egreſſi ſunt ex Ægypto, erant tantùm, qui à vigeſimo ætatis anno & ſuprà, cenſebantur; cur non potuit fieri, vt in tempore illius egreſſus Hebræorum bellatorum, fuerint in reliqua multitudine, tria millia hominum, qui tunc annum quidem vigeſimum non attigerant, ſed agebant tamen annum decimum nonum, quare numero eorū, qui egreſſi ſunt ex Aegypto, non ſunt comprehenſi: poſt vnum verò annum ab egreſſu ex Aegypto, cùm eſt facta enumeratio Hebræorum, quæ traditur in libro Numerorum, quoniam iam illi annum vigeſimum vel expleuerant, vel attigerant, meritò inter bellatores tūc recenſiti ſunt: & numerus ſexcentorū millium egreſſorū ex Ægypto, tūc auctus eſt tribus illis millibus, & quingentis quinquaginta viris.

Adhæc, Thoſtatus eos, qui propter adoratum vitulum occiſi ſunt, ait fuiſſe quaſi 95.
viginti tria millia virorum: at enim & Scriptura Hebraica, & Paraphraſis Chaldaica, & Græca tranſlatio L X X. Interpretum, in illo trigeſimo ſecundo capite Exodi, vbi cædes iſta narratur, non habent (*viginti tria millia*) ſed (*quaſi tria millia*) vt illud, *viginti*, mendosè additum videatur. Nec ſuffragantur Thoſtato verba B. Pauli, quæ ſunt in priori Epiſtola eius ad Corinthios, cap. 10. vbi occiſorum numerum facit viginti tria millia: non enim Paulus ibi loquitur de occiſis propter crimen idololatriæ iuxta montem Sina; ſed de ijs, qui interfecti ſunt propter fornicationem factam cum mulieribus Madianitis, cùm Hebræi morarentur in Setim, & in campeſtribus Moab, vt ſcriptum eſt in libro Numerorum, cap. 25. Nam de crimine idololatriæ paulò ante loquens Paulus dixerat: *Neque idololatræ efficiamini, ſicut*

Locus Exodi cap. 32.
Locus B. Pauli.
1. Cor. 10.
Exodi 32.

quidam ex ipſis, quemadmodum ſcriptum eſt: Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere. Et poſt hæc ſubdit: *Neq; fornicemur, ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt, & ceciderunt vna die viginti tria millia.* Hinc apparet, Apoſtolum diſtinguere crimen idololatriæ commiſſum iuxta montem Sina, à crimine fornicationis, quod plurimis annis pòſt, admiſſum eſt à populo in campeſtribus Moab. Verùm illud obſtare videtur, quod Apoſtolus ait, ob crimen illud fornicationis, cecidiſſe vna die viginti tria millia: at ob fornicationem populi cum Madianitis cecidiſſe viginti quatuor millia hominum, in libro Numerorum, cap. 25. proditum eſt; non igitur de huiuſmodi fornicatione loquitur in eo loco Apoſtolus. Reſpondet huic obiectioni dupliciter B. Thomas, locum illum *Pauli* explanans in ſuis Commentariis. Vel enim, inquit, eſt mendum Scripturæ in eo loco Pauli, & pro, *viginti tria millia*, legi debet, *viginti quatuor millia*, ſicut eſt in libro Numerorum: vel non eſt mendum Scripturæ, nec tamen vlla eſt diſſonantia: nam in maiori numero includitur etiam minor numerus: Si igitur ceciderunt viginti quatuor millia, vt habet liber Numerorum, verum quoque eſt, quòd dixit Apoſtolus, cecidiſſe tria millia. *Sic B. Thomas: atque itidem reſpondet Lyranus & Caietanus ſuper illum locum Pauli.*

Locus Numer. 25.

96. Sed redeo ad Thoſtatum, qui exiſtimat Latinam tranſlationem, quæ in loco illo Exodi habet, *viginti tria millia*, eſſe integram & veram: Hebraicam autem Scripturam, quę illic habet *tria millia*, eſſe vitiatam & mēdoſam. Nam vel ipſimet Hebræi Talmudiſtæ (inquit Thoſtatus) fatentur Biblia Hebræa eſſe in quindecim locis corrupta per errorem ſcriptorum, quod autem ipſi de quindecim locis confitētur, idem de quibuſdam aliis dici poteſt, quos illi vel non aduerterunt, vel diſſimularūt eſſe corruptos: Latinus verò interpres Pentateuchi, qui creditur fuiſſe B. Hieronymus, habuit incorruptos codices Hebræos, in quibus loco illo Exodi erat, *viginti tria millia*, non vt nunc illi habent, *tria millia*. Ita Thoſtatus. Verùm quod ille ait de librorum Hebræorum deprauatione poſt ætatem B. Hieronymi, verum ſit, an falſum, nunc non laboro: hoc dico, multis, ante S. Hieronymum, non annis modò, verùm etiam ſeculis, Hebræos codices habuiſſe in eo loco Exodi, *tria millia*, non, *viginti tria millia*: ſeptuaginta quippè Interpretes, plus annis ſexcentis Hieronymo antiquiores, in eo loco Exodi verterunt ex Hebræo, *tria millia*, ſicut habent nunc Hebræi codices: illos autem LXX. Interpretes, & habuiſſe incorruptos codices Hebræos, & linguæ, ac Scripturæ Hebraicæ peritiſſimos fuiſſe, minimè dubitandū eſt. Nec idcircò tamen Thoſtati ſententiam prorſus improbare volo: ſtat enim à Thoſtato auctoritas Latinæ tranſlationis, & editionis vulgatæ. Etenim plerique omnes Latini codices, nouiſſimeque Biblia Sixtina, in eo loco Exodi habent, vt legendū eſſe contendit Thoſtatus, *viginti tria millia*. Quāobrem nūc ego & Thoſtati opinionē diſcutere, & de diſſonātia librorum Latinorum à Græcis & Hebræis (ne ab inſtituto diſputationis noſtræ curſu deflectat oratio) diſputare ſuperſedeo.

97. Nos igitur ponamus, quod habet Scriptura, Exodi 12. numerum bellatorum, qui egreſſi ſunt ex Ægypto, fuiſſe ferè ſexcenta millia. His addere oportet vniuerſam turbam imbellium, tam qui propter ſexum, vt mulieres, quàm qui propter ætatem, vt iam decrepiti, & qui nondum peruenerant ad vigeſimum ætatis annum, minimè cenſebantur idonei ad militiam. Tradunt autem huius rei periti, bellatores alicuius populi vel gentis, cenſeri, æſtimarique, tanquàm duas quintas partes illius populi, & habere ſeu quadraginta ad centum. Ergò iuxta huiuſmodi computationem, vniuerſa illa multitudo Hebræi populi habuiſſet decies & quinquies centena millia hominum, quibus aggregatum eſt promiſcuum vulgus Ægyptiorum

Numerus omniū, qui ducti Moſis egreſſi ſunt ex Ægypto.

Digitized by Google

ptiorum, vt ait Scriptura, Exodi 12. innumerabile. Vocat promiſcuum vulgus, turbam Ægyptiorum omnis ætatis, & conditionis, & ſexus: qui cōuerſi ad Iudaiſmum, abeuntes Hebræos comitari voluerunt. Non itaque improbabiliter quidam opinati ſunt, vniuerſam illam multitudinem, fuiſſe ad tricies centena millia hominum. Meritò igitur Scriptura, Exodi duodecimo, inſtar miraculi narrat, vniuerſam iſtam hominum multitudinem eodem die de Ægypto exiſſe, non confusè, aut diſſipatè, ſed per turmas diſpoſitas, & tanquàm inſtructo agmine, in modum benè ordinati exercitus procedentem. Verba Scripturæ ſunt hæc: *Eadem die egreſſus eſt omnis exercitus Domini, de terra Aegypti.* Id porrò ſalutari admodùm conſilio, & prouidentia Dei factum eſt: ne ſi diuerſis diebus, inuicem ſegregati diſcederent Hebræi, mitigato iam dolore, quem ex primogenitorum cæde ceperant Ægyptij, eleuatóque metu Hebræorum, à quibus ſibi vehementer timuerant, aliquas eorum diſcedentium turmas, aut crudeliter interimerent: aut violentè detinerent. 98.

Cæterùm mirabitur fortaſſe Lector, quomodò Aegyptij, præſertim autem cuſtodes portarum, & viarum, paſſi fuerint ſuos Aegyptios, vnà cum Hebræis abire ex Aegypto. Sed eius incuriæ vel incogitantiæ duplex potuit eſſe cauſa. Vel enim Aegyptij ob cædem ſuorum primogenitorum valde mœſti, & turbati, totique in id intenti, vt quamprimùm Hebræos ex Aegypto emitterent, non attenderūt tunc animum ad diſcernendum Aegyptios ab Hebræis. Vel quia per ducentos quindecim annos Hebræi habitauerant permixti cum Aegyptiis, & Hebræi linguā Aegyptiorum, & Aegyptij Hebræorum optimè callebant. Cùm igitur omnes eadem vterentur lingua, eodemque habitu, non facilè poterant Aegyptij conſociati cum Hebræis, diſcerni & internoſci ab ipſis Hebræis. Ex iis verò, quæ dicta ſunt de numero Hebræorum exeuntium ex Aegypto, palàm eſt, quàm longè à verò aberrauerint Manethon & Cheremon ſcriptores vetuſtiſſimi, qui ſcriptis ſuis prodiderunt, vt refert Ioſephus in priori libro contra Apionem, Hebræos ex Aegypto profectos in Palæſtinā, fuiſſe numero duntaxat ad ducenta quadraginta, vel quinquaginta millia hominum. Illud mirum videri poſſit, cùm ex ſexcentis millibus bellatorum, qui ex Aegypto egreſſi ſunt, nullus planè (præter Caleb & Ioſue) ingreſſus fuerit terram promiſſionis, vt ſcriptum eſt in libro Numeror. c. 14. eos tamen, qui terram promiſſionis intrauerūt, cùm paulò ante ingreſſum recenſiti fuiſſent, inuenta eſſe ſexcenta millia, & mille ſeptingentos triginta: præter tribū Leui, cuius tribus inuenta ſunt generis maſculini ab vno anno, & ſuprà, viginti tria millia, vt traditur in libro Numeror. c. 36. vbi poſt expoſitam ſupradictam Hebræorum ſummam, ſubdit Scriptura hæc verba: *Hic eſt numerus filiorum Iſraël, qui deſcripti ſunt à Moſe & Eleazaro ſacerdote in campeſtribus Moab, ſupra Iordanem, contra Iericho. Inter quos nullus fuit eorum, qui ante enumerati fuerant à Moſe & Aaron in deſerto Sinai. Prædixerat enim Dominus quòd omnes morerentur in ſolitudine: nulluſque remanſit ex eis, niſi Caleb filius Iephone, & Ioſue filius Nun.*

Manethonis & Cheremonis mendacium.

DE TEMPORE EGRESSVS HEBRÆORVM EX ÆGYPTO.

DECIMA OCTAVA DISPVTATIO.

Num Hebræi egreſſi de Ægypto ſint de die, an de nocte.

SVPER ILLIS VERBIS:

Exodi 12. Verſu 42. Nox iſta eſt obſeruabilis Domino: quando eduxit eos de terra Aegypti: hanc obſeruare debent filij Iſraël in generationibus ſuis.

99. NOCTV'NE, an die exceſſerint Hebræi ex Aegypto, nonnihil dubitationis facit ipſamet Scriptura, diuersè loquens ea de re in diuerſis locis. Nam in ſupradictis verbis libri Exodi, nocte diſceſſiſſe eos indicat, idemque docet cap. 16. Deuteronomij illis verbis: *Obſerua menſem nouarum frugum, & verni primum temporis, vt facias Phaſe Domino Deo tuo: quoniam in iſto menſe eduxit te Dominus Deus tuus de Aegypto nocte.* Sed enim paulò poſt hęc verba, tradit Scriptura, exiiſſe filios Iſraël de Aegypto, veſpere ad ſolis occaſum: ſic enim ait: *Immolabis Phaſe veſpere ad ſolis occaſum, quãdo egreſſus es de Ægypto.* In libro autem Numerorum, nõ obſcurè ſignificat, abiiſſe eos ex Aegypto mane: *Profecti*, inquit, *de Rameſſe menſe primo filij Iſraël in manu excelſa videntibus cunctis Ægyptijs, & ſepelientibus primogenitos, quos percuſſerat Dominus (nam & in dijs eorum exercuerat vltionem) caſtrametati ſunt in Socoth.* Sed res ita ſe habuit: Summo mane diei decimi quinti primi menſis, plenus, & ordinatus exceſſus Hebræorum ex Aegypto factus eſt: incœptus tamẽ eſt nocte. Verùm quò planiùs hoc intelligatur, rem ipſam, eodem prorſus ordine, exponã, quo ab initio ad vſque finem acta eſt.

100. Principiò, in medio noctis illius, percuſſa eſſe ab Angelo primogenita Aegyptiorum, docet Scriptura, Exodi 12. verſu 29. illis verbis: *Factum eſt in noctis medio, percuſſit Dominus omne primogenitum in terra Ægypti.* Ob hanc tam repentinam, & atrocem, & generalem primogenitorum cædem, maiorem in modũ dolẽtes ac perterriti Aegyptij, concurrerũt ad Pharaonẽ, vociferãtes, vt Hebręos dimitteret: quare Pharao vocans Moſen, & Aaron, poteſtatem dedit abeũdi ex Aegypto. Hoc ita narrat Scriptura eodẽ in loco verſu 30. *Surrexit Pharao nocte, & omnes ſerui eius, cunctáq; Ægyptus: & ortus eſt clamor magnus in Aegypto: neque enim erat domus, in qua nõ iaceret mortuus. Vocatiſq; Pharao, Moſe & Aarõ nocte, ait: Surgite & egredimini à populo meo vos, & filij Iſraëlitæ & immolate Domino, ſicut dicitis.* Hoc ipsũ enarrãs

quoque

quoque Ioſephus libro ſecũdo Antiquitatum: Peſtis, inquit, abſumpſit primogeni- *Ioſephus.*
ta Ægyptiorum: ita vt agminatim ab Ægyptiis concurretur ad Regiam, vociferã-
tibus, non ampliùs detinendos eſſe Hebræos. Tunc Rex, accito Moſe, mandat vt
abeant: ratus poſt eorum exitum, regionem, ceſſantibus calamitatibus, ſubleuan-
dam. Donis etiam Hebræos honorabant: alij, quò celeriùs abirẽt, alij, propter vi-
cinitatis conſuetudinem. Atque hoc pacto egreſſi ſunt Hebręi flentibus Ægyptiis,
& pœnitentibus ob pręteritam malam tractationem. *Sic Ioſephus.* Dato à Rege im-
perio Hebræis abeundi ex Aegypto, Aegyptij vehementer vrgebant, atque inſta-
bant, vt ſine mora, & quanta maxima fieri poſſet celeritate abirent: tantum eis,
præteritarum plagarum calamitas metum præſentię Hebræorum incuſſerat: quod
oſtendunt illa verba Scripturę, quæ ſunt in verſu trigeſimo tertio eiuſdem capi-
tis: *Vrgebant*, inquit, *Ægyptij populum de terra exire velociter, dicentes: Omnes mo-
riemur*: quod ſignificantius eſt in Hebræo, ſic enim eſt ad verbum: *Et præualeſcebat
Ægyptus ſuper populum ad feſtinandum dimittere illos de terra.* Septuaginta verò
Interpretes pro illo (*vrgebant*) Græcè reddidere, κατεβιάσαντο, id eſt, cogebant,
quaſi vim inferentes. Certè tam feſtina, & præceps fuit eorum profectio, vt fari-
nam conſperſam aqua ad coquendos panes, fermentare non potuerint: ſed, vt erat,
tulerint ſecum, donec venirent in Socoth. Sic enim ait Scriptura in trigeſimo no-
no verſu eiuſdem capitis: *Coxerunt farinam, quam dudum de Ægypto conſperſam
tulerant, & fecerunt ſubcinericios panes azymos: neque enim poterant fermentari, co-
gentibus exire Ægyptijs, & nullam facere ſinentibus moram: nec pulmenti quidquam
occurrebat præparare.* Ex his apparet, Hebræos eadem illa nocte, & aliquantò ante
lucem compulſos eſſe ab Ægyptijs exire, & tunc diſceſſum eorũ fuiſſe incœptum.

Sed enim plena, & diſpoſita, atque in modum inſtructi agminis, & ordinati 101.
exercitus profectio facta eſt, cùm iam diluculаret, mane videlicet proximè ſe-
quentis decimi quinti diei primi menſis. Quocircà B. Hieronymus ſuper tertium *S. Hieron.*
caput Oſeæ, ait, quinta decima illuceſcente die menſis Niſan, de Ægypto popu-
lum Iſraëlis eductum eſſe. Ita ſentit etiam Thoſtatus quæſtione ſexta in caput vi- *Thoſtatus.*
geſimum tertium Leuitici; idémque in quæſtione prima ſuper cap. 16. Deuterono-
mij ait, propterea iuſſos eſſe Hebræos nihil ex agno paſchali relinquere vſq; ma-
ne, ne putarent ſe, eo tempore manſuros, ſed ſcirent magna ſibi tunc cum feſtina-
tione abeundum fore. Et hoc ipſum profectò ſatis apertè indicauit in libro Nume-
rorum, cap. 33. cùm dicitur, Hebræos profectos eſſe ex Ægypto, videntibus cun-
ctis Ægyptijs, & ſepelientibus primogenitos ſuos, quos percuſſerat Dominus. Iam
igitur dies illuxerat, ſi clarè viderunt Ægyptij diſcedentes Hebræos; & cùm pri-
mogeniti eorum interfecti ſint media nocte, non eſt credibile, voluiſſe Ægyptios
ſtatim in illis nocturnis tenebris ſepelire mortuos ſuos, ſed expectaſſe dum luceſ-
ceret, aliquandiù anteà plangentes mortuos primogenitos, & funeris officia præ-
parantes. Quoniam igitur Hebræorum diſceſſus ante diem incœptus eſt, ſed pri-
ma luce plenè & ordinatè factus; idcircò aliquando in Scriptura ſignificatur eſſe
factus nocte, aliquando mane.

In libro autem Deuteronomij, cap. 16. ſignificatur, Hebræos diſceſſiſſe, ad ſolis 102.
occaſum, quando celebrarunt Phaſe. Hæc ſunt enim ibi verba Scripturæ: *Immo-* *Locus Deu-*
labis Phaſe veſpere, ad ſolis occaſum, quando egreſſus es de Ægypto. Non quòd tunc *teron. c. 16.*
diſceſſerint, conſtat enim ex cap. 12. Exodi aliquantò poſt mediam noctem, datam
eſſe à Pharaone abeundi poteſtatem Hebræis: ſed quia celebratio ipſa Phaſe, quæ
fiebat ad ſolis occaſum, erat præparatio quædam, & præſignatio mox futuri eo-
rum diſceſſus, & multis cæremonijs præfigurabat feſtinam, iamque inſtantem
Hebræorum profectionem; idcircò Hebræi dicuntur egreſſi de Ægypto veſperi

ad ſolis occaſum. Illud quoque non minus probabiliter dici poteſt, aduerbium illud temporis (*quando*) non ſignificare in eo loco propriè, ac præcisè tempus illud definitum, in quo immolabatur Phaſe, id eſt, *veſperam, & ſolis occaſum*: ſic enim acceptum, falſam, vt diximus, redderet ſententiam: ſed ſignificare tempus illud proximum & cohærens, noctem dico, in cuius principio celebrabatur Phaſe: & ſub cuius finem egreſſi ſunt Hebræi de Ægypto. Et verò, pro eo, quod habet ibi Latina tranſlatio: *Quando egreſſus es de Ægypto*, Hebraicè, ac Græcè eſt, *In tempore exitus tui de Ægypto.*

103. Cæterùm contra id, quod diximus, Hebræos cœpiſſe diſcedere ante lucem, opponi poſſet mandatum à Moſe datum ſenioribus Hebræorum, vt nemo Hebræorum egrederetur domo ſua antè mane. Hæc ſunt enim verba Moſis, Exodi 12. verſu 22. *Nullus veſtrum egrediatur oſtium domus ſuæ, vſque mane.* Reſpondet Rupertus in libro ſecundo Commentariorum in Exodum, cap. 18. quoniã Hebræi egreſſi ſunt iam propinquante & adſpirante luce diurna, idcircò verum fuit, non eos diſceſſiſſe vſque mane. Et Caietanus ſuper illis verbis Exodi 12. *Vrgebantq; Ægyptij.* Hinc, inquit, & ex ſubiunctis in eodem capite apparet, quòd non obſtante mandato Moſis, vt nullus Hebræorum egrederetur domo ſua, vſque mane; vrgentibus tamen Ægyptijs, cœperunt eâdem nocte, verſus diem egredi. *Sic ille.* Quanquàm enim Moſes audierat à Deo, venturũ media nocte Angelum in Ægyptum, & omnia eius primogenita interfecturum: tamen quia neſciebat, quantam in illa cæde primogenitorum facturus eſſet moram Angelus, & quanto tempore poſt illam cædem, Pharao & Aegyptij emiſſuri eſſent Hebræos, ideò cautiſſimè ac prudentiſſimè vetuit Hebræos ea nocte domibus ſuis egredi. Sed vbi vocatus à Pharaone, intellexit iam eſſe factam cædem, & ab eo poteſtatem dari ipſis abeundi, Ægyptióſque vehementer vrgere, vt quamprimùm abirent: mandauit Hebræis, vt non ſolùm ea ipſa nocte domibus egrederentur, ſed etiam ex Ægypto diſcederēt. Sed mirabitur fortaſſe Lector, quî fieri potuerit, vt tanta multitudo Hebræorum, per omnem terram Geſſen ſparsè habitans, tam breui tempore non ſolùm congregaretur, ſed in modum exercitus, benè ordinata & inſtructa ex Aegypto prodiret. Verùm admirationem hanc tollit Ioſephus in libro ſecundo Antiquitatum, capite quinto ita ſcribens: Moſes Hebræos priùs inſtructos ad profectionem, & per ſodalitia diſtributos, in vno loco continebat. *Sic Ioſephus.* Præmonitu igitur Moſis, Hebræi congregati fuerant circa vrbem Rameſſe terræ Geſſen, & inde, ſigno dato, ſine mora, expeditéque profecti ſunt.

Rupertus.

Caietanus.

Ioſephus.

***

DECI

DECIMA NONA DISPVTATIO.

An Hebræi egreſſi ſint ex Ægypto poſt triginta & quadringentos annos, quàm inibi habitauerant.

SVPER ILLIS VERBIS:

Habitatio filiorum Iſraël, qua manſerunt in Aegypto, fuit quadringentorum triginta annorum: Quibus expletis, eadem die egreſſus eſt omnis exercitus Domini de terra Aegypti. *Exodi 14. Verſ. 40.*

HIc locus Exodi tractatus eſt à nobis in tertio Tomo Commenta- 104.
riorum noſtrorum in Geneſim, ſuper caput eius libri decimũ quin-
tum, in Diſputatione ſexta, non tamen plenè, neque ex profeſſo,
ſed ex parte tantùm, & quò meliùs explanaremus verba Dei, quæ
ſunt in eo capite: quibus verbis prædicitur Abrahæ, ſemen eius fo-
re peregrinum & ſeruum per quadringentos annos. Nunc autem ratio noſtri in-
ſtituti poſcit, vt inter alias Diſputationes ſuper hoc caput duodecimum Exodi à
nobis explicandas, hanc etiam valdè grauem & perplexam, conſulta opera, &
cum cura pertractemus. Sicut habet Latina tranſlatio in hoc loco, Hebræos habi-
taſſe in Agypto per quadringentos & triginta annos, ita quoque habet Scriptura
Hebraica, & Paraphraſis Chaldaica. At verò LXX. Interpretes diuersè admodùm
interpretati ſunt hunc locum Exodi. Sic enim habet eorum tranſlatio, Latinè ad
verbum reddita: *Habitatio filiorum Iſraël, qua ipſi, & patres eorum habitauerunt in
Aegypto, & in terra Chanaan, fuit quadringentorum triginta annorum.* Quam trans-
lationem magno ſanè riſu, & contemptu abiudicat, & abiicit Eugubinus in ſua
Recognitione Pentateuchi: tractans enim hunc locum Exodi, ſic ait: Falsò, at-
que otiosè additur in codicibus Græcis: *Quibus manſerunt in Aegypto, in Chana-* *Iuſta in*
an: quis enim non intelligit id eſſe falſum? Amouendum eſt igitur illud: *Et in terra* *Eugubinũ*
Chanaan. Neque enim Hebraicè habetur, & eo modo, eum numerum annorum *animaduer-*
longè ſuperarent. *Ita Eugubinus.* Sanè quàm arroganter, atque inſipienter: nam *ſio.*
neque negari poteſt, eam lectionem eſſe LXX. Interpretum, quos veneranda Ec-
cleſię antiquitas reuerenter coluit & ſecuta eſt, & hanc ipſam lectionẽ huius loci,
omnes fermè ſcriptores antiqui tã Græci, quàm Latini, vt verã citant, & approbãt.
Nulla igitur ratio fuit, cur hoc Eugubini tam inſolenti & indocto annotamento, *Genebrar.*
Genebrardus adeò gauderet, vt in primo ſuæ Chronologię libro hæc verba ſcripta
reliquerit: Cùm iſta, in primis editionibus annotabam, carebã quidem Latino, aut
Græco ſuffragatore: vt poſteà reperi Auguſtinum Eugubinum in cap. 12. Exodi in
ea verſari ſententia, vbi Græcorum Interpretum adiectionem illam: *Et in terra
Chanaan*, cancellat. Sed nos redeamus ad propoſitam quæſtionem.

105. Multa profectò ſunt, quæ huius loci Exodi perobſcurum faciunt intellectum, & perdifficilem explicatum, nam & falſam videtur continere ſententiam, & aduerſari quibuſdam aliis Scripturæ locis. Etenim Hebræos minus quadringentis triginta annis habitaſſe in Ægypto, demonſtrat liber Iudith in cap. 5. illis verbis: *Cumq́; operuiſſet omnem terram fames, deſcenderunt in Ægyptum, illicque per quadringentos annos ſic multiplicati ſunt, vt dinumerari eorum non poſſet exercitus.* Hîc quadringenti tantùm anni numerantur habitationis in Ægypto, omiſſis triginta annis, qui ponuntur in hoc loco Exodi. Immò verò habitaſſe eos in Ægypto paulò ampliùs ducentis annis, exiſtimari poteſt ex iis verbis, quibus Deus prædixit Abrahæ, ſemen eius fore peregrinum in terra non ſua per quadringentos annos, vt traditur in libro Geneſis. cap. 15. Primum autem ſemen Abrahæ, fuit *Iſaac, tum* Iacob, deinde huius poſteri: Iſaac & Iacob peregrinati ſunt in terra non ſua, id eſt, in terra Chanaan, annis centum nonaginta: tot enim effluxerunt ab ortu Iſaac vſque ad deſcenſum Iacob in Ægyptum. Iſaac quippè ſexagenarius genuit ipſum Iacob, vt eſt in cap. 25. Geneſis, Iacob verò natus annos centum triginta intrauit Ægyptum, id enim proditum eſt Geneſ. 47. Ergò ex illis quadringentis annis, quibus peregrinaturum erat ſemen Abrahæ, reliqui ſunt anni duntaxat ducenti & decem, aſſignandi peregrinationi poſterorum Iacob in Ægypto, id autem eſt à deſcenſu Iacob in Aegyptum, vſque ad exitum Hebræorum ex Aegypto.

106. Ex aduerſo autem videntur Hebræi longè ampliùs quadringentis triginta annis habitaſſe in Aegypto. In ſupradicto enim loco Geneſis, cap. 15. dicitur ſemen Abrahæ ſeruiturum & afflictum iri per annos quadringentos: iſta verò ſeruitus & afflictio, non fuit alia, niſi quam in Aegypto perpeſſi ſunt Hebræi, hæc autem cœpta eſt poſt mortem Ioſeph: nam viuente Ioſeph, id eſt, per annos vnum & ſeptuaginta: (tot enim annis vixit Ioſeph poſt ingreſſum Iacob in Aegyptum) in magna libertate, ac tranquillitate, proſperitatéque habitarunt Hebræi in Aegypto. Si coniungantur igitur ſeptuaginta anni liberæ ac proſperæ habitationis in Aegypto, cum aliis quadringentis ſeruilis eorum habitationis & oppreſſionis in eâdem Aegypto, efficietur, vniuerſam habitationem in Aegypto, non tantùm fuiſſe annorum quadringentorum triginta, vt dicitur Exodi 12. ſed pluſquam quadringentorum & ſeptuaginta annorum. Immò verò fuiſſe eam quingentorum annorum, probari poſſet ex verbis B. Stephani, quæ Actorum cap. 7. ita referuntur à B. Luca: *Locutus eſt Abrahæ Deus: quia erit ſemen eius accola in terra aliena, & ſeruituti eos ſubiicient, & malè tractabunt eos annis quadringentis triginta.* Si Hebræi ſeruierunt in Aegypto quadringentis triginta annis, & ante ſeruitutem liberè ac proſperè vixerant ibidem per annos ſeptuaginta, (quoad nempè vixit Ioſeph) neceſſe eſt, habitaſſe eos in Aegypto annos quingentos. Hæc itáque eſt cauſa difficultatis, & obſcuritatis huius loci Exodi: quæ tanta B. Hieronymo viſa eſt, vt ſuper tertium caput Epiſtolæ ad Galatas, exponens verba illa, quibus Paulus docet, legem Moſi fuiſſe datam annis quadringentis triginta, poſtquàm Deus promiſerat Abrahæ, in ſemine eius benedicẽdas fore omnes gẽtes, ita ſcribat: Supputandi ſunt iſti anni quadringenti triginta ab eo tẽpore, quo Deus ad Abrahã locutus eſt, dicens: *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes*: vſque ad legiſlatorem Moſen: & videndum, vtrum verè quadringenti triginti ſint: & quomodò Deus in libro Geneſis polliceatur Abrahæ, quòd poſt quadringentos annos, de terra ſeruitutis filij eius exituri ſint. Non enim parua res eſt, & à multis quæſita, neſcio an ab aliquo ſit inuenta. *Sic ibi B. Hieronymus.* (B. Hieron.)

107. Nos huius diſputationis tractatum ita digeſſimus, vt primo loco demonſtremus, Hebræos non habitaſſe in Aegypto quadringentis triginta annis: ſecundo loco

loco probemus, computando tempus habitationis eorum in Ægypto, à deſcenſu Iacob in Ægyptum vſque ad exitum populi Hebræi ex Ægypto, non manſiſſe eos in Ægypto, niſi annis duntaxat quindecim & ducentis: tertio loco doceamus, huic ſententiæ noſtræ nec aduerſari locum hunc Exodi, neque cum hoc loco pugnare alios Scripturæ locos ſuprà memoratos: extremo demum loco, quorundam auctorum minimè vulgarium ſuper hac re ſententias nequaquàm probabiles, indicemus atque refellamus. Hebræos non quadringentis triginta annis, verumetiam minus trecentis habitaſſe in Ægypto, concors eſt omnium tam Hebræorum, quàm Chriſtianorum (præter Eugubinum & Genebrardum) ſententia: ea verò validè firmatur hac ratione. Caath, nepos Iacob, & auus Moſis intrauit Ægyptum vnà cum auo ſuo Iacob, vt patet ex cap. 46. libri Geneſis; hic vixit centum triginta tribus annis, vt ſcriptum eſt in libro Exodi, cap. 6. & genuit filium Amram, qui vixit centum triginta ſeptem annis, vt in eodem loco Exodi proditum eſt, cuius filius fuit Moſes, qui octoginta natus annos, vt eſt in libro Exodi, cap. 7. eduxit Hebræos ex Ægypto. Horum trium hominum ſupradicti anni, etiam coniunctè ſumpti, efficiunt ſummam annorum trecentorum quinquaginta. Vel ex hoc vno igitur ſatis apparet, habitationem Hebræorum in Ægypto, annorum triginta & quadringentorum eſſe non potuiſſe. At enim, ex illa ſumma annorum ſuperiorum trium perſonarum demere oportet annos, quos vixit Caath poſt genitum filium ſuum Amram: quippè qui pariter currunt cum annis ipſius Amram: quare ſi ſeorſum cenſeantur, bis vtique tempus idem computaretur. Fuerunt autem anni, poſt genitum filium Amram, ſexaginta octo: ſiquidem Caath cùm eſſet ſexaginta quinque annorum, vt tradit Epiphanius in Ancoratu, genuit filium ſuum Amram. Similiter ex annis centum triginta ſeptem vitæ Amram ſuprà memoratis, detrahere oportet annos, quos vixit poſt genitum Moſen, qui fuerunt ſexaginta ſeptem: Amram enim cùm eſſet ſeptuaginta annorum, vt placet Epiphanio, genuit Moſen. Si demas igitur ex annis centum triginta tribus vitæ Caath ſexaginta octo annos, reliqui erunt ſexaginta quinque: & item ex annis centum triginta ſeptem vitæ Amram, detrahas ſexaginta ſeptem, ſupererunt ſeptuaginta, qui coniuncti cum illis ſexaginta quinq; Caath, efficient ſummam annorum centum triginta quinque. His adde octoginta annos Moſis vſque ad exitum Hebræorum ex Ægypto, & habebis ducentos quindecim annos tranſactos ab ingreſſu Caath in Ægyptum cum auo ſuo Iacob, vſq; ad exitum nepotis ſui Moſis & Hebræi populi ex Ægypto: dummodò ponamus Caath fuiſſe natum eo ipſo anno, quo Iacob intrauit Ægyptum, quod à multis traditur, & eſt probabile. Si quis autem repugnet, contendens aliquot annis ante ingreſſum Iacob in Aegyptum fuiſſe natum Caath, is profectò magis confirmabit ſententiam noſtram: tantò enim minorem efficiet ſummam illorum annorum ducentorum quindecim manſionis Hebræorum in Aegypto, quantò plures vitæ annos aſſignabit ipſi Caath ante ingreſſum eius in Aegyptum.

Hebræos minus trecentis annis manſiſſe in Ægypto.

E. Epiphanius.

108. Sed perpende quæſo, Lector, quemadmodùm hanc rationem dupliciter infirmare conatus ſit Genebrardus in libro primo ſuæ Chronologiæ. Ait hanc eſſe argumentationem Hebræorum, ſed eſſe inualidam. Primùm enim, cùm dicitur, annos vitę Amram fuiſſe centum triginta ſeptem: Non eſt, inquit, intelligendum hoc de omnibus annis totius vitæ eius: ſed de annis vitæ, quam agebat cùm amiſit patrem, aut cùm genuit filios. *Sic ille.* At quis non videt, iſtud interpretamentum, violentum eſſe, & contrarium conſuetudini loquendi Scripturæ? Cùm enim ea recenſet annos vitæ alicuius ſimpliciter, & præcisè, vti facit in commemorando annos vitæ Caath, & Amram, haud dubiè loquitur de totius vitę annis, cuius rei tot ſunt exempla in Sacris literis, & ita paſſim obuia, vt legenti eas perſpicuum & indubi-

In Genebrardum.

tatum futurum ſit, quod diximus. Ait prætereà Genebrardus, inter Caath & Amram, & inter Amram & Moſen interceſſiſſe alias perſonas, prætermiſſas in libro Exodi: ſicut Matthęus in deſcribendo genealogiam Saluatoris, dicēs, quòd Ioram genuit Oziā, intermiſit tres reges intermedios, Ochoziam, & Ioas, & Amaſiam. Sed id profectò gratis dictū eſt à Genebrardo: nulla enim ratione oſtendi poteſt, fuiſſe intermedios aliquos homines inter Caath & Amrā, vel inter Amrā & Moſen: Vbicūq; enim Scriptura iſtā ꝓgeniē Leui recenſet, ſemper facit ipſum Amram proximè ſuccedere ipſi Caath, & Moſen, & Aaron ipſi Amram. Tres autem illos reges prætermiſſos fuiſſe à Matthæo, propterea verè dicitur, quia liquidò id conſtat ex libris Regum, & ex libris Paralipomenon, in quibus libris, regum illorum ſcripta eſt hiſtoria. Nec verò ſuperior ratio, qua ſententiam noſtrā muniuimus, propria eſt Hebræorum, (vt putauit Genebrardus) quaſi inuentum quoddam eorum, vel cōmentū: ea námque ratione vſi ſunt ad cōfirmamdā ſententiam noſtram non ſolùm Lyranus, & Thoſtatus in caput 12. Exodi, verumetiā Beda in libro de ſex ætatibus mundi, & S. Auguſt. in libro Quęſtionū in Exodū, quæſt. 47.

Hebræos māſiſſe tantùm in Ægypto annu ducentis quindecim. Locus Pauli ad Gal. 3.

109\. Secundo loco probandum nobis eſt, Hebræos manſiſſe in Aegypto annis duntaxat quindecim & ducentis; nec plures annos præteriiſſe ab eo tempore, quo Iacob cum omni familia ſua deſcendit in Aegyptum, ad id vſque temporis, quo Hebræi, duce Moſe, de Aegypto egreſſi ſunt; id verò euidenter probatur hac ratione. B. Paulus in cap. 3. Epiſtolæ, quam ſcripſit ad Galatas, ait: Legem Moſis eſſe latam quadringentis & triginta annis poſt eam promiſſionem, quam Deus dedit Abrahæ, cùm euocauit eum ex Chaldæa, ſiue Meſopotamia in terram Chanaan, promittens ei & multiplicationem ſeminis, & poſſeſſionem terræ Chanaan, & benedictionem omniū gentium in ipſo, ſiue in ſemine ipſius: tunc verò Abraham, annorum erat ſeptuaginta quinque, vt traditum eſt in libro Geneſis, cap. 12. A ſeptuageſimo autem quinto anno ætatis Abrahæ vſque ad ingreſſum Iacob in Ægyptum, effluxerunt anni ducenti quindecim: ergò reſtant tantùm ducenti quindecim anni à deſcenſu Iacob in Aegyptum vſque ad promulgationē legis Moſis, ſiue vſque ad exitum Hebræorū ex Aegypto: lex enim Moſis, tertio menſe poſt egreſſionem Hebræorum ex Aegypto, data eſt in monte Sina. Fluxiſſe autē ducentos quindecim annos à ſeptuageſimo quinto anno ætatis Abrahæ, vſque ad ingreſſum Iacob in Ægyptum, perſpicuè oſtenditur ex libro Geneſis, ad hunc modū: A ſeptuageſimo quinto anno ætatis Abrahæ, vſque ad ortū Iſaac, præterierunt anni viginti quinque: centenarius enim Abraham erat, cùm genuit Iſaac, vt eſt in c. 21. Geneſis. Hinc numerari debent ſexaginta anni vſq; ad natiuitatē Iacob; ſexageſimū enim agens annum Iſaac genuit filiū ſuum Iacob, vt traditur Geneſ. 25. Iacob porrò annorū erat centū triginta, cùm intrauit Aegyptū: id enim ipſemet dixit regi Pharaoni, vt traditur Geneſ. 47. Ex iſtis omnibus annis efficitur ſumma, quam diximus, annorū ducētorum quindecim à promiſſione data Abrahę ſeptuageſimum quintum annum agenti, vſque ad deſcenſum Iacob in Aegyptum.

110\. Ex his apparet, annos illos quadringentos triginta, qui memorantur in hoc capite 12. Exodi, non eſſe computandos à tempore deſcenſus Iacob in Aegyptum: ſed à tempore promiſſionis, quæ data eſt Abrahæ, cùm ex Meſopotamia primùm venit in terram Chanaan: ſiue ab eius ſeptuageſimo quinto ætatis anno: hoc enim affirmant plurimi & grauiſſimi auctores, Ioſephus lib. 2. Antiquitatum cap. 6. Euſebius in Chronicis, S. Chryſoſtomus in Homil. 37. in Geneſ. B. Hieronymus in cap. 3. Epiſtolæ ad Galatas, Seuerus Sulpitius lib. 1. ſacræ Hiſtoriæ, B. Auguſtinus in lib. 16. de ciuitate Dei, cap. 16. & 24. & in libro Quæſtionum in Exodum, quæſt. 47. Beda in libro de ſex Ætatib. mundi, Gloſſa Interlinearis in caput 3. Epiſtolæ ad

ad Galatas, & ibidem etiam B.Thomas, Rupertus libro 2. Commentariorum in Exodum, cap. 20. Lyranus in capite 12. Exodi, vbi ait hanc eſſe Catholicorum Doctorum ſententiam, & Thoſtatus in idem caput Exodi, quæſtione 54. vt ad præſens taceam omnes ferè noſtræ huius ætatis Chronographos. Sed non abs re fuerit (erit certè gratum Lectori) quorundam de ſupradictis auctoribus verba hîc adſcribere.

Ioſephus ita ſcribit: Reliquerunt Hebræi Ægyptum in menſe Xantico, luna 111. quintadecima, anno quadringenteſimo trigeſimo, poſtquam Abraham, ſator noſter in Chanaan venit: poſt migrationem verò Iacob in Aegyptum, anno ducenteſimo decimo quinto. Euſebij verba ſunt huiuſmodi: Abraham, cùm ſeptuaginta quinque eſſet annorũ diuino dignus habetur colloquio, & ea repromiſſione, quæ ad eum facta eſt. A ſeptuageſimo quinto anno Abrahæ, vſque ad egreſſum Hebræorum ex Aegypto, ſupputantur anni quadringenti triginta (quorum meminit Paulus in Epiſtola ad Galatas, cap.3.) ita dicens: *Teſtamentum confirmatum à Deo, quæ poſt quadringentos triginta annos facta eſt lex, non infirmat ad deſtruendam repromiſſionem.* Ipſe quoque in libro Exodi his congruens ad hunc modum ſcribit (ſecundum tranſlationem LXX. Interpretum:) *Habitatio filiorum Iſraël, qua habitauerunt in Ægypto & in terra Chanaan, ipſi & patres eorum, anni quadringenti triginta. Hæc Euſebius.* Cuius auctoritate idem confirmat B.Auguſtinus in ſupradicto libro de ciuitate Dei; ſed in libro Quæſtionum in Exodum, quæſt.47. hunc in modum ſcribit; Illa nimirùm computatio, quam ſecutus eſt Euſebius in hiſtoria ſua Chronica, perſpicua veritate ſubnixa eſt. Ab illa enim promiſſione computat quadringentos triginta annos vſque ad legem latam, ſicut dicit Apoſtolus in Epiſtola ad Galatas: non igitur ex eo tempore, quo Iacob intrauit Ægyptum, anni illi quadringenti & triginta computandi ſunt. Deinde, etiam ipſa Scriptura Exodi ſatis hoc ſignificauit: non enim dixit; Incolatus filiorum Iſraël, quem incoluerunt in terra Ægypti, anni quadringenti triginta: ſed apertè dixit: *Quem incoluerunt in terra Ægypti, & in terra Chanaan, ipſi & patres eorum.* Ac per hoc manifeſtum eſt, computandum eſſe tempus etiam Patriarcharum, Abrahæ, Iſaac & Iacob, ex quo peregrinari cœpit Abraham in terra Chanaan, id eſt, ex illa promiſſione, in qua eius fidem laudat Apoſtolus, vſque ad illud tempus, quo Iacob ingreſſus eſt in Ægyptum. Toto quippè iſto tempore peregrinati ſunt patres illi in terra Chanaan; Et deinde ſemen Iacob in Ægypto: & ſic completi ſunt quadringenti triginta anni à promiſſione, vſque ad exitum Iſraël de Ægypto, quando facta eſt lex in monte Sina. Fiunt itaque anni viginti quinque à promiſſione Abrahæ vſque ad natum Iſaac. His adduntur omnes anni vitæ Iſaac, qui fuerunt centum octoginta, & ita fiunt ducenti quinque anni. Tunc autem Iacob erat centum viginti annorum: natus enim fuerat patre ſexagenario: poſt decem verò annos intrauit Iacob Ægyptũ, cùm eſſet annorum centum triginta, vbi inuenit filium ſuum Ioſeph natum annos triginta nouem. Fiunt proinde anni à promiſſione Abrahæ vſque ad ingreſſum Iacob in Ægyptum, ducenti quindecim. Ioſeph porrò poſt ingreſſum patris ſui Iacob in Ægyptum, vixit vnum & ſeptuaginta annos: omnes quippè vitæ eius annos Scriptura memorat centum & decem. Cùm itaque ad ducentos quindecim annos, acceſſerint ſeptuaginta vnus, fiunt anni ducenti octoginta ſex, reſtant centum quadraginta quinque anni: quibus intelligitur ſeruiſſe populus Iſraël poſt mortem Ioſeph in Aegypto. *Hæc S. Auguſtinus.*

Ioſephus. *Euſebius.* *S. Auguſt.*

Hanc ipſam beati Auguſtini expoſitionem ſequens Rupertus docet, propterea Hebræos in decuplo pœnas luiſſe ſceleris, quod Patriarchæ eorum admiſerant in fratrem ſuum Ioſeph, vendentes eum alienigenis, per quam venditionem 112. *Rupertus.*

cauſa fuerunt ſeruitutis eius in Aegypto per quatuordecim annos: erat namq; ſexdecim annorum, cùm venditus eſt, & vſque ad trigeſimum annum ſeruiuit in Aegypto. Pro hac igitur ſeruitute, poſteri eorum dignas perſoluendo pœnas, decuplo longiorem ſeruitutem in Aegypto paſſi ſunt. Seruierunt quippè poſt mortem Ioſeph, vſque ad exitum ipſorum ex Aegypto, per annos centum quadraginta quatuor: qui anni continent annos quatuordecim ſeruitutis Ioſeph decuplo multiplicatos, & paulò ampliùs. *Sic Rupertus.* Verùm animaduertat Lector, Rupertum in iſta computatione pro certo ſumere id, quod non eſt certum, imò quod eſt falſum. Putat enim ſeruitutem Hebræorum cœpiſſe ſtatim poſt mortem Ioſeph: at incœptam eſſe eam non paucis annis poſt obitum Ioſeph, fuiſſeque breuiorem centum annis: & ſignificat non obſcure liber Exodi capite primo, & ſatis apertè ac validè probatum à nobis eſt ſuprà in diſputationibus, quas fecimus ſuper primum caput Exodi, in Diſputatione videlicet ſexta. Nec verò beatus Hieronymus, explanans verba illa Pauli ad Galatas, dubitauit de veritate computationis illorum triginta & quadraginta annorum à tempore promiſſionis Abrahæ, vſque ad tempus legis datæ in monte Sina: ſed dubitauit de modo concordandi locum illum Pauli cum loco illo, qui eſt in capite decimo quinto Geneſis, vbi prædicitur futurum Abrahę ſemen eius peregrinum in terra non ſua, & ſeruum annis quadringentis: iſta enim duo Scripturæ loca, inuicem aptè, rectèque componere, atque conciliare, perarduum exiſtimauit, argumento multorum, qui tentarunt id, nec tamen confeciſſe videntur.

Animaduerſio in Rupertum

113\. At enimuerò, Genebrardus, quo ſuprà dixi loco, verba illa Pauli de quadringentis triginta annis, aliorſum detorquere conatus eſt, contendens, Paulum illos quadringentos triginta annos non computare à promiſſione Abrahæ, ſed à principio habitationis Hebręorum in Aegypto, ſiue à deſcenſu Iacob in Aegyptum: totidem enim annos apertè recenſer Scriptura Exodi, tranſactos, dum Hebræi habitarunt in Aegypto. Addit prætereà hoc argumentum: Si Hebræi manſiſſent in Aegypto annis duntaxat quindecim & ducentis: videri prorſus incredibile, potuiſſe eos, tam breui tempore, in tantam excreſcere multitudinem, vt eorum ſoli bellatores, ad ſexcenta millia, præter mulieres & paruulos, imbellemque omnem ætatem, exierint de Aegypto: Sed lubet adſcribere hìc verba ipſa Genebrardi. Nō videtur credibile, (ait Genebrardus) quòd tam paucis annis, ducēis videlicet decem vel quindecim, niſi peculiari aliquo miraculo, adeò propagari potuerint Hebræi, vt ſexcenta armatorum hominum millia, abſq; pueris & mulieribus innumerabilibus, exierint de Aegypto. Sed iſtis impoſuit, quod Paulus, ad Galatas tertio, ſcribere videtur, quadringentis triginta annis poſt promiſſionem factam Abrahæ de ſuſcipiendo ſemine, qui eſt Chriſtus, datam eſſe legem Moſis. Atqui Paulus nos ſuis verbis tantùm remiſit ad Scripturam Exodi, atque ſe non de quolibet teſtamento, ſiue pacto cum Abraham percuſſo: ſed de illo demùm loqui, quod ſcribitur eſſe lex facta poſt quadringētos triginta annos: quos annos locus Exodi, capite duodecimo, non patitur computari à promiſſione Abrahæ: ſed à deſcenſu Hebræorum in Aegyptū. In illis enim Pauli verbis illud *(poſt)* nō refertur ad promiſſionē Abrahæ: ſed ad legem, quæ data eſt poſt quadringentos annos, quàm Hebræi venerant in Aegyptum. Quaſi dicat Paulus: Lex, quæ poſt quadringentos triginta annos facta legitur Exodi capite duodecimo, Teſtamentum Dei priùs Abrahæ factum, non poteſt irritum facere. Alioqui, vt hoc addam, falſum eſſet oraculum Dei, quod traditur Geneſis decimo quinto, prædicens ſemen Abrahæ, quadringentis annis ſeruiturum (in Aegypto videlicet, nam in terra Chanaān nulli ſubactum fuit ſeruituti) deinde illa ſeruitute liberatum iri. *Hæc Genebrardus.*

Genebrardus.

Sed

Digitized by Google

Sed Genebrardo aduerſantur omnes expoſitores eius loci ad Galatas,& omnes 114.
Chronographi omnium temporum: quinetiam verba ipſa Pauli, ſi conſideratè
perpendantur: & item propoſitum Pauli in eo loco,& vis argumentationis, qua
inibi vtitur, neceſſariò depoſcunt, vt illos quadringentos triginta annos ante le-
gem datam,non à deſcenſu Iacob in Ægyptum, ſed à promiſſione Abrahæ facta
ordiamur. Paulus enim benedictionem & ſalutem omnium gentium, non à lege
Moſis:ſed à Chriſto ſperandam & petendam eſſe,ita eo loco argumentatur. Deus
Abrahæ promiſit fore,vt in ſemine eius,hoc eſt,in Chriſto benedicerentur omnes
gentes: quæ promiſſio facta eſt triginta & quadringentis annis priuſquàm dare-
tur lex: nec lex tantò pòſt data infirmare, atque irritam facere potuit promiſſio-
nem illam Deiergò benedictio, & ſalus omnium gentium,non à lege:ſed à Chri-
ſto ſperanda &petenda eſt. Videt,opinor,Lector,robur huius argumentationis pē-
dere à tempore promiſſionis Abrahæ,nō autem à tempore habitationis Hebræo-
rum in Ægypto: cuius nempe, nec vllam ibi ſignificationem facit Paulus, nec ea
iuuat conſilium & propoſitum Pauli.Verum Genebrardus ait,eſſe incredibile,He-
bræos potuiſſe intra quindecim & ducentos annos vſque adeò multiplicari.Beato
tamen Auguſtino,id nequaquàm incredibile viſum eſt,hoc modo ſuper ea re ſcri-
benti in quæſtione quadrageſima ſeptima in Exodum:His annis(ducentis quinde-
cim)quantùm multiplicari potuerint Hebræi, ſi fœcunditas hominis conſideretur
adiuuante illo,qui eos voluit valdè multiplicari,reperietur non eſſe mirum, quod
in ſexcentis millibus peditum egreſſus eſt populus ex Ægypto:Excepto cætero ap-
paratu,vbi & ſeruitia erant,& ſexus muliebris, & imbellis ætas. *Sic Auguſtinus.*
Nos etiam ſuper caput primum Exodi,in Diſputatione prima, copiosè hac de re
diſſeruimus,& oſtendimus, tantam Hebræorum multiplicationem per id tempo-
ris,& poſſibilem fuiſſe,nec humanam fidem excedere.Quemadmodum autem lo-
cus Exodi duodecimus,& locus Geneſis decimus quintus, quos locos contra nos,
& pro ſe affert Genebrardus, nec opinionem eius adiuuent, nec ſententiæ noſtræ
officiant,mox oſtendemus.

Confutatio Genebrardi nō rectè interpretātis locū illū Pauli ad Galatas 3.

Tertiò deinceps,declarandum eſt,quo modo ſententiæ noſtræ, quæ habet, He- 115.
bræos in Ægypto habitaſſe annis duntaxat ducentis quindecim, non apertè con-
tradicat Moſes in hoc capite duodecimo Exodi, ſcribens, filios Iſraël habitaſſe in
Ægypto quadringentis triginta annis. Nos dicimus, ſicut ante nos dixerunt Do-
ctores tam Synagogæ, quàm Eccleſiæ Chriſti:iſtos quadringentos triginta annos
eſſe intelligendos non tantùm de habitatione in Ægypto, ſed etiam in terra Cha-
naan:nec ſolùm de poſteris Iacob, ſed etiam de illis tribus Patriarchis, Abraham,
Iſaac, & Iacob. Hunc porrò germanum eſſe, ac verum Scripturæ illius intelle-
ctum,magni argumenti loco eſſe debet, quòd antiquiſſimi, & ſapientiſſimi Do-
ctores Synagogæ,illos dico duos,& ſeptuaginta Interpretes diuinæ Scripturæ,hūc
ipſum intellectum & ſenſum verborum Moſis in ſua tranſlatione eius loci Exodi
poſuerunt,ita vertentes eum locum: *Habitatio, qua filij Iſraël habitauerunt in Æ-
gypto, & in terra Chanaan, tam ipſi, quàm patres eorum,anni quadringenti triginta.*
Hic ſeptuaginta Interpretū ſenſus & intellectus illius loci Exodi,cōſeruatus eſt in
Synagoga vſque ad Chriſti aduentum:Ioſephus quippè,qui tempore fuit Apoſto-
lorum, eodem modo illum Exodi locum intellexit, & expoſuit, vt ſuprà oſtendi-
mus.Iam verò in Chriſti Eccleſia,omnes tam Græci,quàm Latini,qui ea de re diſ-
ſeruerunt, tranſlationem Septuaginta ſecuti, conſimiliter illius loci Exodi ſenten-
tiam interpretati ſunt.

Quomodò intelligēdū ſit Hebræos habitaſſe in Ægypto 430. annis.

Cæterùm ſcire fortaſſe cuperet Lector,ſi triginta illi & quadringenti anni non 116.
ſolùm pertinent ad habitationem poſterorum Iacob in Ægypto,verùm etiam ad

Digitized by Google

Cur Moſes illos 430. annos tribuit habitationi Hebræorum in Ægypto, quæ reuera non fuit, niſi annorum 215.

Lyranus.

habitationem ſiue peregrinationem Abrahæ, Iſaac, & Iacob in terra Chanaã, cur eos annos Moſes aſſignauit tantùm habitationi in Aegypto poſterorum Iacob, de habitatione illorum trium Patriarcharum in terra Chanaan nullum prorſus verbum faciens? Lyranus cauſam huius rei breuiter declarans, ita ſcribit, locum illum Exodi exponens: Manifeſtum eſt, non manſiſſe in Ægypto Hebræos quadringentis triginta annis: ſed iſte numerus annorum incœpit, ſecundum Doctores Catholicos, ab eo tempore, quo Abraham ex Meſopotamia primùm venit in terram Chanaan, in qua ipſe & filij eius habitauerunt tanquàm peregrini, vſque ad deſcenſum in Ægyptum: & ſic exponendum eſt, quod dicitur in hoc loco Exodi: *Habitatio filiorum Iſrael, qua habitauerunt in Ægypto*, ſcilicet ſimul etiam cum illo tempore, quo manſerunt in terra Chanaan & Aegypti, & Philiſtinorum, tanquàm peregrini, fuit quadringentorum triginta annorum. Ideò autem Moſes omnem habitationem Hebræorum per illos quadringentos triginta annos denominauit ſolùm ab Ægypto, quia manſio eorum in Aegypto & fuit vltima, & fuit diuturnior, quàm alibi: ſolent autem res, interdum denominari & à fine, & à maiori parte. *Sic Lyranus*. Idémq; tradit Thoſtatus in quæſtione quadrageſima quarta ſuper caput duodecimum Exodi. Verùm quò meliùs hoc intelligatur, ſciat Lector, orationẽ Moſis de illis quadringentis triginta annis, non eſſe propriã locutionem, ſed figuratam & ſynecdochicam, qua pars ponitur pro toto. Eſt autem in verbis illis Moſis duplex ſynecdoche: vna eſt, cùm memorat tantùm poſteros Iacob, cùm tamen memorandi eſſent tam illi, quàm patres eorum, Abraham, Iſaac, & Iacob. Altera eſt ſynecdoche in eo, quòd nominat tantùm habitationem in Ægypto, cùm memoranda eſſet, non ſolùm hæc, ſed etiam habitatio trium Patriarcharum in terra Chanaan. Cauſa verò cur Moſes tantùm nominauit manſionem Hebræorũ in Ægypto, fuit triplex. Primò enim totius illius habitationis quadringentorum triginta annorum, & initium fuit in Aegypto, & finis. De fine clarum eſt: de principio patet item ex capite duodecimo libri Geneſis, vbi narratur, ſtatim, vt Abraham venit ex Meſopotamia in terram Chanaan, cogente fame, veniſſe in Ægyptum. Deinde, illius habitationis quadringentorum triginta annorum, maior pars in Ægypto conſumpta eſt: ſiquidem in terra Chanaan, in diuerſis temporibus, manſerunt illi tres Patriarchæ centum nonaginta quinque annis: Iacob verò manſit in Meſopotamia viginti annis. At continua Hebræorum manſio in Aegypto, fuit ducentorum quindecim annorum. His accedit: quòd habitatio Hebræorum in Aegypto, tribus rebus fuit valdè inſignita, & nobilitata. Primùm enim Ioſeph eo tempore, ſummo cum imperio vniuerſam Ægyptum per octoginta annos gubernauit, & eo tempore magna in proſperitate fuerunt Hebræi. Deinde, poſt mortem Ioſeph, perinſignis & admiranda fuit multiplicatio Hebræorum, licèt laborioſiſſima ſeruitute affligerentur ab Aegyptiis. Denique, liberationem eorum, atque exitum ex Aegypto, tot & tanta tunc facta prodigia, valdè memorabilem & admirabilem reddiderunt. Ob has itaque cauſas Moſes ſolam Hebræorum in Aegypto manſionem commemorare voluit.

Quomodo locus Geneſis c. 15. ſit intelligendus.

117. Sed eſt alter ille locus Scripturæ in capite decimo quinto libri Geneſis, qui etiã videtur noſtræ ſententiæ dupliciter contrarius: nam facere videtur ſeruitutem in Aegypto, annorum quadringentorum: cùm tamen nonniſi ducentis quindecim annis dictum ſit mãſiſſe eos in Aegypto. Deinde, vniuerſam peregrinationẽ ſeminis Abrahæ, id eſt, ab ortu Iſaac vſque ad exitum Hebræorum de Aegypto determinat annis tantùm quadringentis: at ſecundum noſtram ſuperiorem computationem, fuerunt quinque & quadringenti. Verùm priori dubitationi ſic eſt occurrendum. Numerus ille quadringentorum annorum, referendus eſt tam

ad

ad peregrinationem ſeminis Abrahæ in terra non ſua, quàm ad eius in Aegyptō ſeruitutem & afflictionem:non quidem diſiunctè,ſed coniunctè. Non enim vtrūlibet iſtorum duorum durauit quadringentis annis: ſeruitus enim & afflictio Hebræorum vel minor fuit ducentis annis,vt quidam tradunt,vel etiam cētum. Senſus itáque illorum verborum hic eſt: Semen tuum erit peregrinum, & ſeruiet, & affligetur:tempus verò hæc tria comprehendens,erit quadringentorum annorum. Poſteriori dubitationi, hunc in modum eſt reſpondendū: Si à promiſſione Abrahæ, qui tunc erat ſeptuaginta quinque annorum, vſque ad legem Moſis datam in monte Sina, numerat Paulus quadringentos triginta annos, vt ſuprà oſtendimus, cùm ab anno ſeptuageſimo quinto Abrahæ vſque ad centeſimum, quo anno generauit Iſaac primum ſemen ſuum,præterierint viginti quinque anni:neceſſe profectò eſt, ab ortu Iſaac vſque ad egreſſionem Hebræorum ex Ægypto, ſiue vſque ad legem latam,præteriiſſe annos quinque & quadringentos. Scriptura tamen,vt aliàs ſolet, magnum illum, & integrum numerum quadringentorum annorum nominans, paruum illum quinque annorum exceſſum addere non curauit. Nam & in tertio libro Regum, capite ſecundo ait, regem Dauid regnaſſe quadraginta annis; cùm ipſamet tamen in libro ſecundo Regum, capite quinto dixiſſet, eum regnaſſe quadraginta annis,& ſex menſibus:ſed minutias iſtas numerorum præterire ſolet non modò ſacra Scriptura;ſed etiam externa & profana hiſtoria. *Geneſ. 18.*

118. Hac item ratione interpretari,atque intelligere conuenit eum locum,quem ſuprà ex libro Iudith produximus: in quo dux Ammonitarum Achior enarrans progeniem, incrementa,variósque caſus populi Hebræi, ſignificat, ex quo in Ægyptum,fame compulſi deſcenderunt,vſque ad eorum egreſſum, per quadringentos annos mirandum in modum eſſe propagatos. Sed nimirùm Achior vniuerſam poſterorum Abrahæ in terra aliena commorationem appellauit Ægyptiacam: totū ſcilicet denominans à principaliori parte.Hebræi quippè diutiùs in Ægypto, quàm vſquàm alibi commorati ſunt,ibique mirabiliter breui tempore multiplicati ſunt:cúmque aſperrima ſeruitute premerentur ab Ægyptijs,multis & magnis à Deo prodigijs liberati ſunt. Locus porrò ille ex capite ſeptimo Actorum Apoſtolicorum, ſuprà contra noſtram ſententiam prolatus, planè mendoſus eſt: nam numerus ille (*triginta*) additus (*quadringentis annis*) planè vacat, falſóque additus eſt. Pleríq; enim codices Latini,quos Beda, Lyranus, aliíq; plures ſecuti ſunt,non habent eo loci illud additamentum(*triginta annorum.*)Omnes præterea Græci codices conſtanter habent illic annos duntaxar quadringentos, nec aliter legerunt eum locum Græci Patres,& expoſitores:& Biblia Sixtina editionis vulgatæ nuper emendatæ, editæque Romæ habent eum locum abſque illo numero *triginta*. Et verò cùm illic B. Stephanus memorauerit iiſdem propemodùm verbis eum locū, qui eſt in cap.15. Geneſis:in eo autem loco numerentur tantùm anni quadringenti peregrinationis,& ſeruitutis poſterorum Abrahæ;totidem quoque commemoraſſe B.Stephanum, ſine dubio putandum eſt. Alioqui verba illa falſam continerent ſententiam.Ab ortu enim Iſaac,vſque ad finem ſeruitutis Hebręorum in Ægypto, quinque tantùm & quadringentos annos præteriiſſe, oſtenſum à nobis ſuprà eſt: quare alij viginti quinque anni,ſuperuacuè,falſóque adiecti fuiſſent. *Exponitur locus Iudith,c.5.* *Locus Act. cap.7.*

119. Sed operæpretium fuerit in quarto, atque vltimo huius Diſputationis loco indicare, ac refellere nonnullas quorundam auctorū circa computationem illorum triginta & quadringentorum annorum opiniones noſtræ ſententiæ contrarias, miniméque veras. S. Epiphanius in Ancorato, orditur computationem illorum quadringentorum triginta annorum ab eo tempore, quo Deus prædixit Abrahæ peregrinum fore ſemen eius, & ſeruum quadringentis annis. At beatus Paulus *Sententia quorundā Auctorū circa illos 430. annos refelluntur. S. Epiph.*

quadringentos triginta illos annos computat à promiſſione facta Abrahæ de benedictione omnium gentium in ſemine eius: quę prædictio, haud paruo tempore antecesſit prædictionem illam Dei de peregrinatione & ſeruitute ſeminis Abrahæ: nam inter vtriuſque tempora, interceſſerunt permulta, quæ narrantur in libro Geneſis ab exordio capitis 12. ad finem vſque capitis 15. Deinde annos illos triginta & quadringentos, Epiphanius terminat in eo tempore, quo terram promiſſionis intrarunt Hebræi: at B. Paulus finem eorum facit, cùm lex in monte Sina lata eſt Hebræis: & in libro Exodi, cap. 12. ſcriptum eſt, iſtos triginta & quadringentos annos fuiſſe tunc expletos, cùm ex Ægypto Hebræi ſunt egreſſi. Adhæc, Epiphanius computat quinquaginta annos ab egreſſu Hebræorum ex Ægypto, vſque ad ingreſſum eorum in terram promiſſionis: cùm Scriptura pluribus locis non fuiſſe plures quadraginta, perſpicuis verbis tradat: idque concludere liceat euidenter ex libro Deuteronomij. Poſtremò Epiphanius facit Moſen triginta annorum fuiſſe, cùm eduxit Hebræos ex Aegypto: liber verò Exodi capite 7. ait, eum fuiſſe id temporis octoginta annorum.

120. *S. Chryſoſt.* B. Chryſoſtomus homil. 37. in Geneſim, benè inchoat illos quadringentos triginta annos à tempore aduentus Abrahæ de Meſopotamia in terram Chanaan, quo tempore data eſt ei à Deo promiſſio illa, de qua loquitur Paulus ad Galatas, cap. 3. ſed in eo deficit, quòd ait Hebræos manſiſſe in Æegypto minùs ducentis annis: ſic enim non ſubſiſteret computatio illa quadringentorum triginta annorum, quam tradit B. Paulus: cùm ab initio eius cōputationis, quòd facit Chryſoſtomus, numerentur vſque ad ingreſſum Iacob in Aegyptum, anni duntaxat quindecim & ducenti, vt ſuprà oſtendimus: quare ſi anni minùs ducentis, tranſacti ſunt in Aegypto, vt putat Chryſoſtomus: à promiſſione Abrahæ vſque ad legem datam, pauciores quadringentis & quindecim annis, numerare oporteret, contra ſententiam Apoſtoli computantis triginta & quadringentos.

121. *Hebræorū opinio falſa.* Hebræorum porrò circa ſupradictam computationem annorum opinio, tripliciter falſa eſt. Primum enim illos quadringentos triginta annos numerare incipiunt à tempore prædictionis de peregrinatione & ſeruitute poſterorum Abrahę, quod ſuprà refutatum eſt. Deinde, ab ortu Iſaac vſque ad exitum Hebræorum ex Aegypto computant annos præciſè tantùm quadringentos: & aiunt Hebræos mãſiſſe in Aegypto ſolùm annos ducentos & decem, quod etiam placuit Lyrano, & Caietano, & quibuſdam alijs: ſed hæc falſa eſſe, paulò ſuprà demonſtratum eſt. Adhæc computant nihilominùs triginta & quadringentos annos à tempore illius prædictionis, vſque ad exitum Hebræorum ex Aegypto: quod nec ſecundum ipſorum opinionem, nec ſecundum veritatem conſiſtere poteſt. Nam ſecundum veritatem, à tempore promiſſionis factæ Abrahæ, cùm primùm venit in terram Chanaan, id eſt, aliquot annis ante iſtam prædictionem, vſque ad ortum Iſaac, fluxerũt tantùm viginti quinque anni, vt ſuprà diximus: ipſi autem Hebræi ab ortu Iſaac numerant tantùm quadringentos annos vſque ad exitum Hebræorum ex Aegypto: ergò à tempore illius prædictionis vſque ad exitum Hebræorum, neceſſe eſt, ſecundum opinionem Hebræorum, pauciores quadringentis viginti quinque annis computari. *Procopius Gazæus.* Procopius Gazæus ſuper caput 15. libri Geneſis, explanans prædictionem illam Domini de futura peregrinatione, & ſeruitute poſterorum Abrahæ per quadringentos annos, videtur illos quadringentos triginta annos inchoare ab ortu ipſius Iſaac: Sic enim ſcribit: Non pugnat hic locus cum eo, quem in libro Exodi habemus, vbi dicitur, poſt quadringẽtos triginta annos populum Hebræum egreſſum fuiſſe ex Aegypto: non enim hoc loco dicitur, ſtatim decurſis, expletiſque quadringentis annis, Iudæos ex Aegypto egreſſuros: ſed ſimpliciter traditur, eos poſt

poſt annos quadringentos egreſſuros eſſe, quibus verbis reliqui etiam triginta anni comprehendi poſſunt. Hoc Procopius: qui ſi vult, vt eius verba præ ſe ferunt: initium illorum quadringentorum triginta annorum eſſe ducēdum ab ortu Iſaac, perſpicuè fallitur: illud enim temporis ſpatium, non ampliùs quadringentos & quinque annos continet, vt ſuprà probatum eſt.

VIGESIMA DISPVTATIO.

De tempore egreſſus Hebræorum ex Ægypto ſecundum externam, & profanam Ethnicorum Chronologiam.

ETsi nonnulla eorum, quæ attingunt hanc diſputationem, tractata ſunt à nobis in tertia diſputatione ſuper caput ſecundum Exodi, hic tamen locus proprium huius rei tractatum ſilentio prætetiri minimè patitur: quinetiam diſtinctiorem, ac dilucidiorem explicatum depoſcit. Principiò, ſciat Lector, varia fuiſſe apud Ethnicos maximè inſignia, & celeberrima tempora, à quibus illi ſuas Chronologias ordiri ſolebant: ſed antiquiſſimum omnium Chronologiæ tempus fuit, quod inchoabatur à temporibus Nini & Semiramidis, qui primam in orbe terrarum Monarchiam, Aſſyriorum appellatam, condiderunt: horum autem principatu vixit ſanctus Patriarcha Abraham. Alterum genus Chronologiæ ducebatur à tempore diluuij Ogygis, & Inachi, ac Phoronei regum; quod tempus incurrit in ætatem beati Iacob Patriarchæ. Tertio generi Chronologiæ principium dedit bellum ſiue excidium Troiæ: quod euenit iuxta tempora Samſonis Iudicis, & Heli pontificis Hebræorum. Quarti generis Chronologiæ principium fuit, idem atq; principium Olympiadum: quod planè competit in octauum annum regni Achaz regis Iuda. Quintum & poſtremum genus Chronologiæ, à Romanis ſcriptoribus præcipuè obſeruatum atque celebratum, ſumit initium ab origine vrbis Romæ, quæ condita eſt in primo anno ſeptimæ Olympiadis: Is porrò annus concurrit, ſecundum ſacram Chronologiam, cum decimo ſexto anno regni Ezechiæ regis Iuda. Hæc nunc ſine probatione, pro veris & certis poſuimus: tum quòd probationem eorum, qualem eſſe oportet, hic locus non caperet: tum quòd ea iampridem à nobis, in aliis ſcriptis noſtris in lucem editis, benè demonſtrata, & conſtituta fuerint. 122.

Quinque celeberrima chronologiarū apud Ethnicos quaſi capita, & principia.

Hæc nos pauca nunc præfati, varias de tempore egreſſus Hebræorum ex Ægypto ſententias Ethnicorum breuiter exponemus, ac refellemus. Sunt enim omnes falſæ: quibuſdam multò minorem, pluribus autem longè maiorem vero, eius temporis antiquitatem prædicantibus. Ac primo loco memoranda eſt opinio Apionis cognomento Grammatici, acerrimi Iudæorum, Iudaicarumq; rerum inſectatoris, & calumniatoris: aduerſus quem duos libros ſcripſit Ioſephus. In horum poſteriore volumine refert, Apionem in ſuis ſcriptis prodidiſſe, à Moſe populum Hebræum ex Ægypto fuiſſe eductum in tempore ſeptimæ Olympiadis: quo etiam tempore, à Tyris in Africa Carthaginem eſſe conditam. Sed hoc, non euidenter modò, ſed etiam ridiculè falſum eſt. Ioſephus enim in priori eorum librorum, ex 123.

Prima opinio Apionis.

HHh vetuſtiſſi

Digitized by Google

vetuſtiſſimis Phœnicum Annalibus probat, templum Salomonis ædificatum eſſe centum quadraginta tribus annis ante Carthaginem. Templi autem Salomonis ædificationem præceſſit egreſſus Hebræorum ex Aegypto, quadringẽtis octoginta annis, vt ſcriptum eſt in libro 3. Regum, cap. 6. Clemens tamen Alexandrinus lib. 1. Stromatum, & Euſebius lib. 10. de præparat. Euangel. cap. vltimo multò ſecùs Apionem de antiquitate Moſis prodidiſſe referunt.

Clemens Alexandr. Euſebius.

124. Altera fuit opinio Porphyrij, qui in libro quarto eorum librorum, quos aduerſus Chriſtianos, mendaciorum, & conuiciorũ plenos euomuit, fuiſſe Moſen tradidit, paulò ante tempora Semiramidis, quæ poſt maritum Ninum Monarchiæ Aſſyriorum fundatorem, regnum & Monarchiam Aſſyriorum obtinuit. Verùm inſigni admodùm Chronologiæ inſcitia, turpiter in hoc lapſus eſt Porphyrius. Explorata quippè, certáque ratione temporum conſtat, natum eſſe Abraham in extremo Nini principatu, & dum imperauit Semiramis, in Chaldæa eum fuiſſe. Ortus porrò Abrahæ, quingentis quinque annis præceſſit egreſſum Hebræorum ex Aegypto, & quadringentis viginti quinq; natiuitatem Moſis. Siquidem ab ortu Abrahæ vſque ad ortum Iſaac numerantur centum anni, Geneſ. 21. hinc vſque ad ortũ Iacob, anni ſexaginta, Geneſ. 25. Iacob verò centum triginta annos natus intrauit Ægyptum, Geneſ. 47. ex quo tempore vſque ad exitum Hebræorum ex Ægypto fluxerunt anni ducẽti quindecim, vſque ad ortũ autem Moſis centũ triginta quinque. Ab iſta etiam opinione Porphyrij propè abeſt ſententia Lactantij qui lib. 4. Diuinar. inſtitut. cap. 5. Moſen nongentis annis bello Troiano priorem fuiſſe tradit: atqui conſtat Moſen trecentis tantùm annis, & paulò ampliùs quinquaginta, excidio Troiano fuiſſe antiquiorem.

Secunda opinio Porphyrij.

Tertia opinio Lactantij.

Quarta opinio fuit Manethonis rerum Aegyptiacarum ſcriptoris, & antiqui,
125. ſatiſque probati, & clari: à quo, vt refert Ioſephus in priori libro aduerſus Apionem, proditum eſt, Hebræos, imperatore Moſe, ex Aegypto profectos eſſe in Palęſtinam, annis trecẽtis nonaginta tribus, priuſquã Danaus Argos peteret, id autẽ eſt, mille circiter annis ante bellum Troianum. Sed hoc etiam falſum eſt: bellum enim Troianum, iudicio meliorũ auctorum, præceſsit Olympiades annis circiter quadringẽtis, & ſeptem: & quia plurium & nobilium conceſſu Chronographorũ, Cyrus, Monarchiæ Perſarum cõditor, regnare cœpit initio quinquageſimæ quintæ Olympiadis, hoc eſt, ducentis & ſexdecim annis poſt exordium Olympiadum exactis; neceſſariò efficitur, eſſe geſtum bellum Troianum ſexcentis & vigintiquatuor annis ante Cyri Monarchiam. Ex ipſa porrò ſacræ hiſtoriæ Chronologia, ab egreſſu Hebræorum ex Aegypto vſque ad regnum Cyri, colliguntur anni dũtaxat nongenti octoginta; verbi gratia, ab egreſſu Hebręorum vſque ad ędificationem templi Salomonis numerantur in libro tertio Regum, cap. 6. anni quadringenti octoginta, hinc vſque ad finem regni Ezechiæ regis Iuda, & Babylonicã Iudæorũ captiuitatem, ex tertio & quarto libro Regum colliguntur anni quadringẽti triginta: quos proximè cõſecuti ſunt ſeptuaginta anni eius captiuitatis vſque ad regnum Cyri, vt proditum eſt in fine poſterioris libri Paralipomenon, & apud Hieremiam cap. 25. & in principio libri prioris Eſdræ. Ex his concluditur, egreſſum
126. Hebræorum ex Aegypto, priorẽ eſſe non potuiſſe Troiano excidio mille annis, vt ex Manethonis ſententia ſuprà deducebatur, cùm prior fuerit annis duntaxat trecentis quinquaginta ſex.

Quarta opinio Manethonis. Ioſephus.

Eſt quinta opinio complurium, & antiquorum, atque in primis Doctorum inter Chriſtianos ſcriptorum, Moſen eo tempore Hebræos ex Ægypto eduxiſſe, quo tempore regnabat Inachus & Phoroneus, & celeberrimum illud euenit diluuium appellatum Ogygis: ita tradiderunt Iuſtinus Martyr in Exhortatorio ſermone ad Gentes,

Quinta opinio Iuſtini Martyris, Tatiani, Clementis Alexandr. Iulij Africani.

Gētes, & Tatianus de antiquitate Moſis, & Clemens Alexādrinus in primo libro Stromatum, & Iulianus Africanus in tertio libro Annalium: idque confirmant iſti auctoritate Polemonis & Ptolemæi Mendeſij, atque Erapionis Grammatici. Sed enim hoc, vero conſentaneum haudquaquàm eſt: ſiquidem ipſemet Iulius Africanus probat teſtimonio Philochori, Hellanici, Caſtoris, Thali, & Diodori Siculi, à diluuio Ogygis vſque ad primam Olympiadem, mille ac viginti annos præteriiſſe: ab egreſſu autem Hebræorum ex Aegypto, vſque ad primam Olympiadem, cuius initium competit in octauum annum regni Achaz regis Iuda, colliguntur ex ipſa Scriptura anni ſeptingenti, & paulò ampliùs ſexaginta. Hinc apparet, Moſen annis plus ducentis quinquaginta, Inacho & Phoroneo, & itē Ogygis diluuio fuiſſe poſteriorem: cuius tamen octogeſimo ætatis anno, factus eſt Hebræorum ex Aegypto exitus.

Si igitur propiorem vero, ac probabiliorem annorum deſcriptionem atque rationem ſequi volumus, ita ſtatuendum eſt de tempore illius egreſſionis Hebræorum ex Aegypto, fuiſſe eam trecentis & quinquaginta ſex annis ante bellum Troianum, & ſeptingentis ſexaginta quatuor ante Olympiades: & ſeptingentis octoginta octo ante Romam conditam: nongentis decem ante Babylonicam Iudæorum captiuitatem: & nongentis octoginta ante imperium Cyri, & ſolutionem Babylonicæ captiuitatis Hebræorum: & item mille ducentis ante imperium Alexādri Magni, & mille quadringētis nonaginta ſex, antequàm primus alienigenarum Herodes, decreto Romanorum, regnum Iudæorum inuaderet, atque obtineret, quo regnante, natus eſt Christus Dominus, eóque tempore completum eſt illud vaticinium Iacob: *Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de fœmore eius, donec veniat, qui mittendus eſt.* Atque omnes fermè iſtæ ſuperiores annorum computationes, ab vno illo maximè pendent fundamento, initium Olympiadum concurriſſe, atque conueniſſe cum octauo anno regni Achas regis Iuda, quod aliàs probatum à nobis eſt. 127. *Sexta opinio Auctoris.* *Gene ſ. 49.*

Iam verò, ſecundum ſacram Chronologiam, exitus Hebræorum ex Aegypto factus eſt poſt mundum conditum, annis bis mille quadringentis quinquaginta tribus: poſt diluuium autem Noëticum, ſeptingentis nonaginta ſeptem: poſt ortum Abrahæ, quingentis quinque: poſt deſcenſum Iacob in Aegyptum, ducentis quindecim: poſt mortem Patriarchæ Ioſeph, centum quadraginta quatuor: ante ædificationem templi Salomonis, annis quadringentis octoginta: ac demùm ante ortum Chriſti Domini noſtri in quarto anno centeſimæ nonageſimæ quartæ Olympiadis, annis mille quingentis triginta ſex. Omnis autem hęc temporum ratio, ex variis Scripturæ locis apertè demonſtrari poteſt, & à nobis alibi demonſtrata, & confirmata eſt. 128.

BENEDICTI PERERII
IN CAPVT DECIMVM TERTIVM EXODI,
DISPVTATIONES OCTO.

Dei præcepta de ſanctificatione Primogenitorum : per quam viam Deus ex Ægypto duxerit Hebræos in terram promiſſionis : De columna nubis, quæ præcedebat Hebræos, tanquàm index, & dux itineris.

CAPVT DECIMVM TERTIVM EXODI.

Verſu 1. LOCVTVSQVE eſt Dominus ad Mo-
ſen, dicens: * Sanctifica mihi omne pri-
2. mogenitum, quod aperit vuluam in fi-
liis Iſraël, tam de hominibus, quàm de
iumentis: mea ſunt enim omnia.* Et ait
3. Moſes ad populum : Mementote diei
huius, in qua egreſſi eſtis de Ægypto, &
de domo ſeruitutis: quoniam in manu
forti eduxit vos Dominus de loco iſto:
vt non comedatis fermentatum panẽ.
4. 5. * Hodie egredimini menſe nouarum frugum. * Cúmque introdu-
xerit te Dominus in terram Chananæi, & Hethæi, & Amorrhæi, &
Heuæi, & Ieſubæi, quam iurauit patribus tuis, vt daret tibi, terram
fluentem lacte, & melle celebrabis hunc morem ſacrorum menſe
6. iſto.* Septem diebus veſceris azymis, & in die ſeptimo erit ſolenni-
7. tas Domini.* Azyma comedetis ſeptem diebus: non apparebit apud
8. te aliquid fermentatum, nec in cunctis finibus tuis. * Narrabiſque
filio tuo in die illo, dicens: Hoc eſt, quod fecit mihi Dominus, quan-
do

Digitized by Google

do egreſſus ſum de Ægypto.*Et erit quaſi ſignum in manu tua,& 9.
quaſi monimentum ante oculos tuos:& vt lex Domini ſemper ſit in
ore tuo:in manu enim forti eduxit te Dominus de Ægypto. *Cu 10.
ſtodies huiuſcemodi cultũ ſtatuto tẽpore à diebus in dies.* Cúm- 11.
que introduxerit te Dominus in terram Chananæi, ſicut iurauit ti-
bi,& patribus tuis:& dederit tibi eam, * ſeparabis omne, quod ape- 12.
rit vuluam Domino,& quod primitiuum eſt in pecoribus tuis:quid-
quid habueris maſculini ſexus, conſecrabis Domino. * Primogeni- 13.
tum aſini mutabis oue:quòd ſi non redemeris,interficies.Omne au-
tem primogenitum hominis de filiis tuis,pretio redimes.*Cúmque 14.
interrogauerit te filius tuus: Quid eſt hoc? reſpondebis ei: In manu
forti eduxit nos Dominus de terra Ægypti, de domo ſeruitutis.
*Nam cùm induratus eſſet Pharao, & nollet nos dimittere,occidit 15.
Dominus omne primogenitum in terra Ægypti,à primogenito ho-
minis vſque ad primogenitum iumentorum:idcircò immolo Domi-
no omne,quod aperit vuluam maſculini ſexus,& omnia primogeni-
ta filiorum meorum redimo. * Erit igitur quaſi ſignum in manu tua, 16.
& quaſi appenſum quid, ob recordationem, ante oculos tuos: eò
quòd in manu forti eduxit nos Dominus de Ægypto. * Igitur cùm 17.
emiſiſſet Pharao populum,non eos duxit Deus per viam terræ Phi-
liſthiim:quæ vicina eſt: reputans ne fortè pœniteret eum, ſi vidiſſet
aduerſum ſe bella conſurgere, & reuerteretur in Ægyptum. * Sed 18.
circumduxit per viam deſerti, quæ eſt iuxta mare Rubrum: &
armati deſcenderunt filij Iſraël de terra Aegypti. * Tulit quoque 19.
Moſes oſſa Ioſeph ſecum:eò quòd adiuraſſet filios Iſraël, dicens: Vi-
ſitabit vos Deus,efferte oſſa mea hinc vobiſcum. * Profectíque de 20.
Socoth caſtrametati ſunt in Etham in extremis finibus ſolitudinis.
* Dominus autem præcedebat eos ad oſtendendam viam per 21.
diem in columna nubis, & per noctem in columna
ignis:vt dux eſſet itineris vtroque tempore.Nun-
quam defuit columna nubis per diem,
nec columna ignis per noctem,
coram populo.

***

PRIMA DISPVTATIO.

Per quam viam duxerit Hebræos Deus in terram promiſsionis.

SVPER ILLIS VERBIS.

Verſu 17. Non eos duxit Deus per viam terræ Philiſthiim, quæ vicina eſt: reputans ne fortè pœniteret eum, ſi vidiſſet aduerſum ſe bella conſurgere: & reuerteretur in Aegyptum: ſed circumduxit per viam deſerti, quæ eſt iuxta mare Rubrum.

Quomodo via ex Aegypto in terram Chanaan per Philiſthinorum regionem eſſet breuior & facilior.

1. SVPER his verbis Scripturæ duæ res explicandæ ſunt. Primò enim declarandum eſt, quo modo via ex Aegypto in terram Chanaan per Philiſthinorum regionem eſſet breuior & facilior. Terra Philiſthinorum erat pars terræ Chanaan, meridiana, & extrema verſus Aegyptum: nam in capite decimo libri Geneſis deſcribuntur termini ſiue fines terræ Chanaan, in quibus nominātur, Gerara, & Gaza, & Sodoma, & Gomorrha, & Seboim, & Adama, & Luza. Conſtat autem Geraram, & Gazam fuiſſe vrbes Philiſthinorū, & homines Geraræ appellantur Philiſthæi, & Iſaac habitans Geraræ, dicitur habitaſſe in terra Philiſthinorū. De Gaza verò idem perſpicuum fit ex capite ſexto primi libri Regum, vbi nominantur quinque principes Philiſthæorum vrbes, Azotus, Gaza, Geth, Aſcalom & Accaronis: & in libro Ioſue capite decimo tertio, terra Chanaan diuiditur in quinq; regulos Philiſthiim; à ſupradictis quinque vrbibus nominatos: Et Iſaac commoranti Geraræ, in terra Philiſthiim apparens Deus, promiſit, daturum ſe ei terras illas, in quibus morabatur, ſicut Abrahæ patri eius fuerat pollicitus. Promiſſa verò fuerat Abrahæ à Deo terra Chanaan. Ex his apparet, terram Geraram, & terram Philiſthiim, fuiſſe partem terræ Chanaan. Gerara porrò ſatis propinqua & vicina erat Ægypto, quippè cū ſita eſſet inter Gades & Sur, vt traditur Geneſis 20. Sur autem proximum erat Ægypto: ſtatim enim vt Hebræi tranſierunt mare Rubrum, dicuntur (vt ſcriptum eſt cap. 15. Exodi) intraſſe deſertum Sur. Quocircà Iſaac in animo habens, propter ortam in Palæſtina famem, proficiſci in Ægyptum, iuit Geraram; quòd illinc via breuior & directior eſſet in Ægyptum. Annotauit Aben Eſra, compēdiariam viam ex Ægypto in terrā Chanaan, eſſe per Philiſthiim regionem; idque iter decem circiter diebus confici poſſe. Sed Philo in libro de vita Moſis, ait, fines terræ Chanaan diſterminati ab Ægypto trium duntaxat dierum itinere. Contrà verò, per quā Deus Hebræos duxit, via fuit multò longior, multoque laborioſior, atq; aſperior: duxit enim eos per ſolitudinem Sur, & Sina, & Pharan: ſolitudines vtiq; vaſtas, atq; horribiles: ſicut dicitur

Rabbi Aben Eſra. Philo.

dicitur in libro Deuteronomij cap.8.duxitque eos per longiſſimos viarum circuitus,vt traditur in libro Deuteron.c.2.

Secundo loco explicandum eſt, cur noluerit Deus Hebræos ducere per viam Philiſthiim,breuiorem nempè,ac faciliorem. Sed reddere licet eius rei complures, ſatis idoneas & probabiles rationes. Primò id fecit, ne Hebræi, pœnitentes egreſſionis ex Ægypto, ob quamcumque occaſionem vellent eò regredi: præſertim cùm via illa,nec longa eſſet,nec difficilis. Nam ſi ducti per alteram viam, magnis terrarum interuallis,vaſtiſque interiectis ſolitudinibus diſtantē ab Aegypto,tentarunt tamen reuerti in Aegyptum, & ducem eligere ſibi voluerunt, qui eos illuc reduceret,vt narratur in libro Numer.c.14. quantò magis id feciſſent, ſi per viam Philiſthinorum ducti eſſent, in qua talia incommoda non occurriſſent, quæ eos à regreſſu tantoperè deterrerent?Deinde,cùm per eam viam ducti,tranſituri eſſent mediam Philiſthinorum regionem,proculdubiò illi,ſcilicet admodùm feroces,ac bellicoſi homines,armati obuiàm proceſſiſſent, quorum formidine, Hebræi vltrà progredi noluiſſent: præſertim autem cùm inde regreſſus in Aegyptum breuis eſſet,nec difficilis.Nimirum Hebræi non fuerant aſſueti bellis: ſed nati,educatiq; in ſeruitute,animos gerebant ſeruiles,ignauos, & formidoloſos videlicet:& haud dubiè feciſſent ſimiliter,vt fecerunt iuxtaCades Barne,vbi cùm ab exploratoribus terræ Chanaan audiſſent,habitatores eius terræ proceriſſimos eſſe,atque bellicoſiſſimos,tanto ſunt pauore,ac terrore percuſſi, conſternatiq; animis,vt progredi vltra ad obtinendam terram promiſſionis nulla ratione vellēt.Et hanc præcipuè rationem enarrauit Moſes in c.13.Exodi,illis verbis: *Reputans, ne fortè pœniteret eum,ſi vidiſſet aduerſum ſe bella conſurgere, & reuerteretur in Ægyptum*.Sed quid eſt illud, *Reputans ne fortè pœniteret eum*:Sed cur dubitanter loquitur Moſes de Dei ſcientia futurorum,quæ Theologi vocant,*contingentia cōditionalia*,quam ſcientiā certiſſimam eſſe,&vt vocant,*infallibilem*,pleriſq; Theologis,& meritò,viſum eſt.Sciebat vtique Deus certiſſimè,ſi Hebræi ducti fuiſſent per viā Philiſthinorum,futurum fuiſſe,vt pœnitētes exitus de Ægypto,illuc reuerti vellēt: ſed Moſes dixit:*Reputans ne fortè*,humano more de Deo loquens, vt ſæpe aliàs ſolet Scriptura:in ſimilitudinem videlicet hominis prudenter proſpicientis futura, & de his,quæ poſſent euenire,prouidè deliberantis. Simúlque ita loqui voluit, vt nulla cuiquam moueretur ſuſpicio neceſſitatis & coactionis liberi arbitrij: ſed libertas eius minimè pugnans cum diuina omnium rerum præſcientia, oſtēderetur. Sic hunc locum interpretatus eſt Thoſtatus.

2. *Cur Deus non duxerit Hebræos in terram promiſſionis per viam breuem, id eſt, per terram Philiſthinorum.*

Thoſtatus.

3. Verùm contra ea,quæ diximus poſſet nobis obiici:Etiam per ſolitudinis viam ductis Hebræis fuiſſe ſtatim pugnandum cum Amalecitis ancipiti aliquandiu certamine,dubióque euentu,vt traditur in cap.17.Exodi.Sedenim longè diuerſa fuit ratio:cum Amalec enim non pugnarunt Hebræi ſtatim poſt exitum ex Ægypto, ſed tranſactis iam quadraginta circiter diebus:quod ex cap. 16. Exodi licet colligere:ea quippè dimicatio facta eſt in Raphidin, vnde venerunt proximè in montem Sina,vnam tantùm manſionē facientes,vt patet ex libro Numer. c.33.ad mōtem autē Sina peruenerunt die quadrageſima ſeptima poſt egreſſum ex Ægypto, & triduo pòſt,die ſcilicet,vt creditur,quinquageſimo,legem acceperūt. At ſi Hebræi iuiſſent per viam Philiſthiim,ſtatim fuiſſet eis dimicādum cum Philiſthæis. Adhæc,quo tempore pugnarunt cū Amalecitis,iam fuerāt in diuini adiutorij fiducia,aliis victoriis ac miraculis confirmati:viderant enim cædē Ægyptiorū in mari Rubro,vnde didicerāt nō formidare hoſtes:viderāt aquas amariſſimas,cōiectu,tactúq; ligni,factas dulcēs,atque potabiles:acceperāt cœlitùs māna, & percuſſa petra,largiſſimus aquæ potabilis fons extiterat.Quid,quod etiāſi tunc in Ægyptum

reuerti voluiſſent, haudquaquam potuiſſent; pertranſeundum enim neceſſariò eis fuiſſet mare Rubrum, nec alia regrediendi dabatur via: ad tranſeundum verò mare, nulla eis ſuppetebant nauigia. Poſtremò etiam in illa pugna cum Amalecitis cernere eſt, quales fuerint Hebræi: non enim comparata eſt victoria, eorum fortitudine, ſed oratione Moſis, Deo, ſublatis in cœlum brachiis, pro victoria ſupplicantis: miraculo itaque victoria illa eſt aſſignanda. Philiſthæi autem multò potentiores & bellicoſiores erant Amalecitis, & per mediam eorum regionem procedendum fuiſſet Hebræis, in terram promiſſionis.

Sicut Deus pro Hebræis pugnauit in Ægypto, cur nõ idem fecit contra Philiſthæos.

4. Cæterùm quiſpiam fortaſſe ita ſecum reputaret: ſicut Deus pro Hebræis pugnauit contra Ægyptios, nónne ſimiliter pro eis pugnare in *Philiſthæos*, atque eos debellare poterat? Poterat ſanè: ſed exemplo ſuo docere nos voluit Deus, licèt ipſius auxilio potiſſimùm nos confidere, ac niti conueniat: nihilominùs tamen humano conſilio, & prudentia, & induſtria, atque diligentia, omniq́ue contentione animi faciendum nobis eſſe quidquid fieri poteſt ad declinanda mala, & pericula imminentia, & ad res arduas, atque difficiles ſuperandas: nec enim expectanda ſunt Dei miracula, vbi ſuppetit humana ratio, & facultas euadendi ex periculis: alioqui id eſſet tentare Deum. Hebræi non poterant Ægyptiaca ſeruitute liberari: niſi, vt inquit Scriptura, in forti manu: excelſoq́ue Dei brachio: multis videlicet, magníſque editis prodigiis, & miraculis: at in terram promiſſionis ſine miraculo duci poterant alia via, nec regionem Philiſthinorum pertranſire neceſſe erat. Non itaque Thraſonicum eſt, ſed prudens dictum illud Thraſonis Terentiani: *Sapientis eſſe, omnia conſilio potiùs experiri, quàm armis.* Veriſſima item eſt, B. Auguſtini, hunc locum Exodi tractantis, in quæſtione quadrageſima nona in Exodum, illa ſententia: Hinc oſtenditur, omnia fieri debere, quæ conſilio rectè fieri poſſunt ad euitanda, quæ aduerſa ſunt, etiam cùm Deus apertiſſimè adiutor eſt. Deinde, vt ait Rupertus, nolebat Deus tunc debellare Philiſthæos, ſed aliquandiù conſeruare eos, tanquàm flagellum, quo Hebræos, cùm à cultu Dei, & obſeruantia legis eius diſcederent, iuſtè caſtigaret, atque puniret: quod feciſſe eum ſæpiùs legitur in libris Iudicum, & in libris Regum. Verba Ruperti in libro ſecundo Commentariorum in Exodum, capit. 26. huiuſmodi ſunt: Numquid Deus contra Pharaonem & Ægyptios pro Iſraël pugnare poterat, & contra Philiſthæos non poterat? Planè, & cõtra iſtos poterat: ſed in hoc ſimiliter, vt in cæteris factis, quæ ſuperficies hiſtorica continet, ſpirituale inſtrumentum rationabiliter prouidebat. Spiritualiter namque hoc agit in omnibus electis ſuis in Aegypti exitu, id eſt, in principio conuerſionis, vel dum nouitius eſt conuerſi animus, nec totus adhuc exiuit de priſtinis erroribus, vt pacatam à vitiis paret viam: quatenùs qui vocati ſunt, tranquillè & delectabiliter egrediantur, nec ſubitis tentationibus pulſati, à ſancto propoſito vix incœpto deterreantur. Prætereà & illa gens Philiſthæorum erat, quam Dominus Iſraëli reſeruare decreuerat vtiliter, vt per illam exerceretur, & quaſi proximo flagello caſtigaretur, quoties legem Dei ſui relinqueret, quod ſæpiùs futurum erat. Ergo Deus non quaſi timidus, vt ſimplex ſermo ſonare videtur: ſed vt benè prouidus, non duxit Hebræos per viam terræ Philiſthiim, ſed per viam deſerti circumduxit, & circumducendo erudiuit: ſicut hîc ipſe Moſes dixit in Cantico Deuteronomij: *Circumduxit eum, & docuit, & cuſtodiuit quaſi pupillam oculi ſui.* Sic Rupertus.

S. Auguſt. — *Rupertus.* — *Rupertus.* — *Deute. 32.*

5. Sed præcipua cauſa cur Deus per tam longam, & aſperam viam Hebræos voluit ducere in terram Promiſſionis, ea videtur fuiſſe, quæ in libro Deuteronomij capite octauo exponitur, illis verbis: *Recordaberis cuncti itineris, per quod duxit te Dominus Deus tuus quadraginta annis per deſertũ, vt affligeret te, atque tẽtaret, & nota fierent, quæ in tuo animo verſabantur, vtrùm cuſtodires mãdata illius, an non: afflixit*

te

te penuria,& dedit tibi cibum Manna,quod ignorabas tu,& patres tui: vt oſtenderet
tibi quòd non in ſolo pane viuit homo:ſed in omni verbo,quod egreditur de ore Domini: *Exod. 16.*
veſtimentum tuum,quo operiebaris,nequaquàm vetuſtate defecit,& pes tuus non eſt ſub- *Math. 4.*
triturien quadrageſimus annus eſt.Vt recogites in corde ſuo,quia ſicut erudit filiũ ſuum
homo,ſic Dominus Deus tuus erudinit te,vt cuſtodias mandata Domini Dei tui, &
ambules in viis eius,& timeas eum. In Cantico Deuteronomij Moſes ait, Deum ſi-
militer feciſſe cum populo Hebræo,atque ſolet facere aquila cum pullis ſuis:aiunt
enim aquilam, non ſtatim è nido pullos ſuos expellere ad volandum & prædan-
dum:ſed primùm fouere aliquãdiù eos in nido:tum eductos inde,paulatim aſſue-
facere volatui,ac demùm ſatis iam exercitatos emittere ad prædandum.Conſimili
quadam ratione Deus noluit Hebræos ſtatim obiicere dimicationibus Philiſthi-
norum : ſed priùs eos paulatim condocefecit res arduas & laborioſas perferre, &
leuioribus prælijs exerceri. Sic mox natus infans, non paſcitur ſolido cibo,ſed la-
cte, nec addicitur labori, ſed molliter, ac delicatè nutritur. Et futurus miles, pri-
mùm exercet ſe in ludicris pugnis, & quaſi ſimulachris præliorum, vt paratior ad
militiam accedat.Verba Moſis in Cantico Deuteronomij,hæc ſunt : *Pars Domini* *Deuter 32.*
populus eius:Iacob funiculus hæreditatis eius.Inuenit eum in terra deſerta, in loco hor-
roris,& vaſtæ ſolitudinis.Circumduxit eum,& docuit,& cuſtodiuit quaſi pupillam oculi
ſui.Sicut aquila prouocans ad volandum pullos ſuos,& ſuper eos volitans,expandit alas
ſuas,& aſſumpſit eum,atque portauit in humeris ſuis.

Super eo, quod dictum eſt, noluiſſe Deum Hebræos ducere per terram Phili- 6.
ſthiim, ne inſurgentibus aduerſus ipſos bellis, incępti pœnitentes itineris, reuerti *B. Gregorij*
vellent in Ægyptum; B. Gregorius pulcherrimam facit diſputationem moralem: *diſputatio moralis,*
in qua docet; Sicut Deus non obiecit ſtatim Hebræos prœlijs Philiſthinorum, ne *quàm variè*
perterriti, deſiſtentes ab incœpto itinere, regrederentur in Ægyptum : ita quoque *tractet*
facere eum ſolere cum ijs, qui nuper ad ipſum conuerſi ſunt, & derelicta ſeculari, *Deus ſer-*
atque improba viuendi ratione,ſobriè,ac iuſtè,piéque ipſi ſeruire primùm aggreſ- *uientes ſibi.*
ſi ſunt. Arcet enim Deus ab iſtiuſmodi hominibus prægraues tentationes Diabo-
li,carnis,& mundi : ne talibus tentamentis, atque oppugnationibus, initio ſtatim
occurrentibus, perterrefacti, ab inchoato Dei ſeruitio deterreantur,atq; reuocen-
tur;& ad priſtina mundi ſtudia, & mores, & vitia reuertantur. Verba Gregorij ex
cap.13. lib. 24. Moralium,huc tranſpoſita,ſunt huiuſmodi:Tres modi ſunt homi-
num conuerſorum ad Deum, Inchoatio,Medietas, atque perfectio. In inchoatio-
ne inueniunt illi blandimenta dulcedinis: in medio tempore,certamina tentatio-
nis:ad extremum verò perfectionem plenitudinis.Priùs ergò illos dulcia ſuſcipiũt,
quæ conſolentur:poſtmodùm,amara, quæ exerceant: & demùm ſuauia,atque ſu-
blimia, quæ confirment. Nam & ſponſam ſuam vir quiſque priùs dulcibus blan-
dimentis fouet; quam tamen iam coniunctam, aſperis increpationibus probat;
probatam verò,ſecuris cogitationibus poſſidet. Vnde & plebs Iſraëlitica cùm de-
ſpondente ſe Deo ad ſacras mentis nuptias ex Ægypto vocaretur, quaſi arrharum
vice,priùs accipit blandimenta ſignorum : coniuncta autem, probationibus exer-
cetur in eremo : probata verò, in repromiſſionis terra, virtutis plenitudine confir-
matur. Antè igitur in miraculis deguſtauit,quod appeteret; poſtmodùm in labore
tentata eſt, ſi cuſtodire noſſet, quod guſtaſſet:ad extremũ quoque pleniùs accipe-
re meruit,quod laboribus probata cuſtodiuit. Ita quoque vitam vniuſcuiuſq; con-
uerſi, & inchoatio blanda permulcet, & aſpera medietas probat, & plena pòſt
perfectio roborat. Nam ſæpè conuerſi quique in ipſo adhuc aditu inchoationis
ſuæ,vel tranquillitatem pacatiſſimã carnis,vel dona prophetiæ, vel prædicamenta
doctrinæ,vel ſignorũ miracula,vel gratiã curationum accipiunt : poſt hæc autem,

duris tentationum probationibus fatigantur, à quibus, cùm inciperent, valdè liberos ſe eſſe crediderunt. Quod diuinæ gratiæ diſpenſatione agitur, ne in ſua inchoatione, tentationum aſperitate frangantur: quia ſi eorum initia amaritudo tentationum exciperet, tam facilè ad ea, quæ reliquerant, redirent, quàm nec longiùs diſceſſerant: nam contemptis priùs vitiis, quaſi iuxtà poſitis, replicarentur.
Exodi 13. Vnde ſcriptum eſt: *Cum emiſiſſet Pharao populum, non eos duxit Dominus per viam terræ Philiſthiim, quæ vicina eſt: reputans ne fortè pœniteret eum, ſi vidiſſet aduerſum ſe bella conſurgere, & reuerteretur in Ægyptum.* Ex Ægypto itaque exeuntibus, è vicino bello ſubtrahuntur, quia derelinquentibus ſeculum, quædam priùs tranquillitas oſtēditur, ne in ipſa ſuæ inchoationis teneritudine turbari, ad hoc territi redeant, quod euaſerunt. Priùs ergò ſuauitatē ſecuritatis ſentiūt: priùs pacis quiete nutriuntur: poſt cognitā verò dulcedinē, tantò iam tolerabiliùs tētationum certamina ſuſtinēt, quātò altiùs in Deo cognouere, quod ament. Vnde & Petrus priùs in montem ducitur, & claritatem transfigurationis Dominicæ contemplatur, &
Matth. 17. Infrà 26. pòſt, ab ancilla tentari permittitur: vt per tentationem factus ſibi ex infirmitate
Matth. 14. conſcius, ad illud flendo & amando recurreret, quod vidiſſet, & cùm eum timoris vnda in peccati pelagus raperet, eſſet prioris dulcedinis anchora, quæ ipſum retineret. Ac ſæpè quidem tam diutina ſunt tentationum certamina, quàm longa inchoationum fuerant blandimenta: ſæpè verò plus datur in inchoatione dulcedinis, minùs autem in labore probationis. Contrà autem, ſæpè minùs in inchoatione dulcedinis, & plus in labore probationis. Nunquàm tamen laborem tentationis, diſpar ſequitur perfectio firmitatis: quia iuxta ſummam certaminis, remuneratur quiſque plenitudine perfectionis. Plerúmque autem in eo quiſque conuerſus labitur, quod cum quibuſdam donis gratiæ, dulcedine inchoationis excipitur, confirmationem accepiſſe ſe perfectionis arbitratur, & plenitudinis conſummationem æſtimat, quæ adhuc blandimenta eſſe inchoationis ignorat, vnde fit vt dum ſubita tentationis procella tangitur, deſpectum ſe Deo, & perditum ſuſpicetur. Qui ſi inchoationis ſuæ dulcedini non paſſim crederet, adhuc in proſperis poſitus mentem ad aduerſa referret: & vitiis venientibus, poſtmodùm tantò firmiùs reſiſteret, quantò ea ſagaciùs præuidiſſet, quæ quidem tranquilliùs, ſi præuidet, tolerat. *Hæc B. Gregorius.*

SECVNDA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Et armati aſcenderunt filij Iſraël de terra Ægypti. *Verſu* 19.

7. OMNIS, quæ tractanda eſt in hac diſputatione difficultas, in varia lectione huius loci vertitur. Nam Aquila, & Symmachus verterun, *καθωπλισμένοι*, id eſt, *armati*, ſicut etiam vertit Latinus interpres. Thedotio vertit, *πεμπταίζοντες*, quaſi dicas, *quintati*, vel *quini & quini*, alij tranſtuleruntt, *accinti*, vt Sanctes Pagninus: ſed LXX. Interpretes, inita lectionis diuerſitate, locum hunc ex Hebræo ſic expreſſerunt, *πέμπτη δὲ γενεὰ*, &c. id eſt: *quinta autem progenie, ſiue generatione, aſcenderunt filij Iſraël ex terra Aegypti.* Aben Eſra interpretatur, Hebræos proceſſiſſe accinctos per ſingulos quinque, ſiue quinos. Rabbi Salomon nihil aliud ſignificari hoc loco ati, niſi quòd Hebræi aſcenderunt ex Ægypto armati: idemque habet Paraphraſis Chaldaica.

8. *Caietanus.* Caietanus hunc locum Exodi in ſuis Commentariis explicans, ita ſcribit: Pro eo, quod Latinus interpres vertit, *Et armati aſcenderunt*: iuxta Hebræum habetur: *Et quini aſcenderunt.* Ordo deſcribitur iſtis verbis, aſcendentium Hebræorum ex Aegypto, quòd nō turmatim, more fugientiū, ſed ordinatè, more exercitus aſcēderunt quini & quini. Quod intelligo de idoneis ab bellandum, hoc eſt, à vigeſimo anno vſque ad quinquageſimum. Et quoniam non omnibus placet hæc interpretatio, & dictio Hebraica quinariū ſonans numerū, inuenitur in libris Regum, ſignificans locum quinque coſtarum in corpore hominis, ideò etiam in hac litera, à locò quinque coſtarum in corpore humano deſcribi intelligitur, quòd filij Iſraël armati aſcēderunt. Et quia ſub ſeptem integris coſtis ex quolibet latere, vnuſquiſque habet quinque coſtas mancas (quas mendoſas, ſeu nothas appellant) ſtomachum hinc & inde terminantes, & ſuper huiuſmodi quinque coſtarum locum in latere ſiniſtro conſueuimus geſtare enſes & pugiones, ideò à loco quinque coſtarum denominati ſunt, ficto vocabulo, *quintati*, hoc eſt, *armati*, ſiue *accincti armis*, in loco quinque coſtarum. *Hac Caietanus.* Qui docens vocabulo Hebræo ſignificari (*quinque*:) duas tamen eſſe poſſe ait interpretationes huius loci, vt vel ſignificetur, Hebræos ordinatè, hoc eſt, quinos & quinos prodiiſſe ex Ægypto, vel eos armis accinctos exiuiſſe.

9. *Oleaſter.* Hieronymus porrò ab Oleaſtro priorem tantùm expoſitionem Caietani approbat, ſuper eodem loco Exodi hunc in modum ſcribens: Verbum Hebræum (*Chamas*) ſignificat propriè quintam partem accipere, ſeu potiùs *quintare*, ſi Latinè ita loqui liceret. Et meo iudicio, vertendum hîc erat: *Et quini aſcenderunt filij Iſraël*, id eſt, quinq; & quinq;. Nā in fine præcedētis capiris dictū erat, Hebręos à Domino eductos eſſe de Ægypto per exercitus ſuos: Ex quo cōſtat, eos exiſſe ordinatos, ſaltē viros, per modū exercitus: ſolent autē homines in exercitu incedere

quinque & quinque, aut quatuor & quatuor, & poſteà ſequi alij ſimiliter quinque, & ita deinceps: & iſto modo exiſſe Iudæos de Ægypto arbitror: neque enim via permittit plures incedere, aliàs agros calcarent & vineas: armatos verò exiſſe Hebræos, propterea non facilè credo: quia non video vnde Iudæi, ad ſexcenta millia hominum, habere tot arma potuiſſent: cùm eſſent ſerui Aegyptiorum, qui nullo modo arma habere eos ſinerent, quorum vel ſolam multitudinem formidabant: neque verò Aegyptij ſua illis arma commodaſſent, cùm poſteà armati inſecuti ſint eos. Illud autem in ſecundo libro Samuelis, cap. 2. quod noſtri vertunt: *Percuſſit eum Abner, cuſpide lanceæ ſuper achomes*, id eſt, quintam coſtam, poſſet etiam verti: *Super quinques, vel ad quinques. Sic Oleaſter.* Sed quòd negat Oleaſter, Hebręos in diſceſſu ex Aegypto habuiſſe arma, ſubſequens hiſtoria huius libri falſum arguit: cùm non multò pòſt acriter præliati ſint cum Amalecitis. Ac licèt cùm eſſent in Aegypto non haberent arma, attamen in diſceſſu, ſicut aurum & ar-

Exodi 12. gentum, & veſtes pretioſas petierunt, & acceperunt ab Aegyptiis: ita quoque arma, quibus bona illa, ſeque ipſos tuerentur, ac defenderent à prædonibus & hoſtibus, in ſolitudine ſibi occurrentibus, poſtulaſſe atque impetraſſe, rectè Lyranus & Thoſtatus exiſtimant.

10. Cæterùm, ante omnes, difficultatem hanc B. Hieronymus accuratè, exactéque

S. Hierony. in epiſtola 125. quam ſcripſit ad Damaſum Papam, in reſponſione ad ſecundam eius quæſtionē, explicauit. Nam cùm declaraſſet veritatem lectionis LXX. Interpretum, qui in hoc loco Exodi verterũt: *Quinta autem generatione aſcenderunt filij Iſraël de terra Ægypti.* Subdit hæc: Puto problema eſſe diſſolutum: quod ſi diſplicet, ad compendium veniam, & dicam in Hebræo non eſſe diuerſum. Aquila námque, qui non contentioſiùs, vt quidam putant, ſed ſtudioſiùs verbum interpretatur ad verbum, in eo loco Exodi ita tranſtulit, ἐνωπλισαμένοι ἀνέβησαν, id autem Latinè ſonat, *Et armati aſcenderunt filij Iſraël*, licèt pro eo, quod nos, *armati*, diximus, ſecundum Græci ſermonis ambiguitatem, *inſtructi* ſiue *muniti*, propter ſupellectilem, qua Aegytios ſpoliauerunt, poſſit intelligi: exiſtimanti curioſitatem eſſe finitam, maior quærendi ardor exoritur: volumen Hebræũ replico, quod

2. ad Tim. 4. Paulus φελόνην iuxta quoſdam vocat, & ipſos characteres ſolicitiùs attendo: & quidem in reliqua parte, interpretationes Aquilæ, ac ſeptuaginta non diſcordant: omnis pugna eſt de vocabulo Hebræo, *Chamiſin*, quod his literis ſcribitur *(het, mem, ſin, iod, mem,)* vtrúmnam *quinque*, an *munitos*, ſiue *armatos* ſonet. Et quidem, *quinque*, hoc ſermone dici, negare non poſſumus: verùm, *quinque*, plurali numero, non, *quinta*, ſingulari numero, vt ſeptuaginta interpretati ſunt. Sed nec vox, *generatio*, inuenitur adiuncta, quam ipſi de ſuo addiderũt, & Hebraicè dicitur *(dor.)* Nam ſi eſſet *quinta generatione*, legeretur Hebraiè, *dor hamiſi*: nũc autē legitur, *hamiſim*, id eſt, quinque: immò, *quinta*, tantum ſcriptum eſt, vt ſit quaſi ſenſus: Quinta autem aſcenderunt filij Iſraël de terra Aegypti: quod quia minus videbatur intelligi, adiuncta eſt vox, *generatio*. Aquilam verò, vt in cæteris, & in hoc maximè loco propriè tranſtuliſſe, omnis Iudæa conclamat, & Synagogarũ conſonant vniuerſa ſubſellia, ꝙ videlicet idē ſermo, & eiſdē literis ſcriptus diuerſas apud eos, & voces, & intelligētias habeat. Vnũ ponā exemplũ, vt hoc perſpicuũ fiat, *Paſtores & Amatores*, eiſdē literis Hebraicè ſcribũtur, *(res, ain, iod, mem:)* ſed *Paſtores* leguntur *(roim) Amatores (reim.)* Vnde euenit, vt vbi Hieruſalē cũ amatoribus fornicationis ſcelere arguitur, ibi in noſtris codicibus pro amatoribus, paſtorũ nomen ſit immutatum. *Hact. ex Hier.* Ex cuius verbis & diſputatione ſatis apparet, licèt LXX. Interpretes in hoc loco Exodi vertentes, *quinta generatione*, occaſionē ſic vertēdi habuerint ex ipſa vocabuli Hebræi varia ſignificatione: taliſque eorũ tranſlatio verā

continet

continet ſententiam, vt mox oſtendemus: probabiliorem tamen eſſe lectionem Latinam, quæ habet *armati aſcenderunt*, quam & Aquila, & Symmachus ante Latinum interpretem tradiderunt, & habet Paraphraſis Chaldaica, & plerique omnes Hebræi olim, hodiéque præcipuè approbant, & ſequuntur.

Sed quia duplici nodo implicatus erat hîc locus Exodi, & alterum iam reſoluimus; ſequitur vt alterum quoque diſſoluamus. Quæritur enim quomodò L X X. Interpretes verterint in hoc loco Exodi, Hebræos quinta generatione aſcendiſſe ex Ægypto in terram Chanaan, cùm in libro Geneſis, cap. 15. ſcriptum ſit; Deum prædixiſſe Abrahæ, poſteros eius, poſt quadringentorum annorum peregrinationem, & ſeruitutem, & afflictionem, liberatum iri; & quarta demum generatione reuerſuros in terram Chanaan? S. Hieronymus etiam hunc nodum in eàdem illa, quam ſuprà dixi, epiſtola, ſic exoluit: Etſi videtur, inquit, Scriptura inter ſeſe eſſe contraria; vtrumque tamen verum eſt, cùm diuerſum ſit. Egreſſi ſunt Hebræi de terra Ægypti quarta generatione, ſi generationes iſtas per tribum Leui replices. Nam Leui genuit Caath: Caath genuit Amram: Amram genuit Aaron, Aaron genuit Eleazar. Caath cum patre ſuo Leui ingreſſus eſt Ægyptum, Geneſ. 46. Eleazar egreſſus eſt Ægypto, Exodi 6. & intrauit terram promiſſionis, vt traditur in libro Ioſue. Hîc habes quatuor generationes Caath, Amram, Aaron: Eleazar. Si verò recenſeas generationes per tribum Iuda, quinque comperies. Nam Iuda genuit Phares, Phares genuit Eſrom, Eſrom genuit Aram, Aram genuit Aminadab, Aminadab genuit Naaſon. Phares cum patre ſuo Iuda ingreſſus eſt Ægyptũ, Geneſ. 46. Naaſon verò princeps tribus Iuda, in deſerto deſcribitur, Numeror. 7. cuius filius Salmon terram promiſſionis intrauit. Hîc habes quinque generationes, Phares, Eſrom, Aram, Aminadab, & Naaſon. *Hæc ex B. Hieronymo.*

11. *An Hebræi exierint quinta generatione, an quarta.*

S. Hieron.

S. Auguſtinus in quæſtione 49. in Exodum duas huius nodi ſolutiones pauciſſimis verbis ponit: vnam, hîc accipi nomen generationis, quæ Græcè dicitur, γενεὰ, pro ſeculo, id eſt, ſpatio centum annorum. Et quia Hebræi exierunt de Ægypto expletis iam quatuor centenarijs annorum, & inchoato iam quinto centenario; idcircò vtrumque verè dictum eſt, ipſos exiſſe de Aegypto, & quarta generatione, ſcilicet iam exacta: & quinta generatione, videlicet iam inchoata. Altera ſolutio eſt, accipiendo nomen generationis pro perſonis ſibi inuicem ſecundum generationem ſuccedentibus, ab ingreſſu Hebræorum in Aegyptum vſque ad exitum eorũ, tales quinque perſonas reperiri, Iacob ſcilicet, & Leui, & Caath, & Amram, & Moſen. Verba B. Auguſtini ſic habent: Vtrùm progeniem in centum annis vult computari? Et ideò quinta progenie dixit Hebræos aſcendiſſe de Ægypto, quia poſt quadringentos & triginta annos inde aſcenderunt? An per hominum generationes hoc potiùs intelligendum eſt? Ab ipſo quippè Iacob, qui intrauit Ægyptum vſque ad Moſen, qui Hebræos inde eduxit, quinque numerantur, Iacob, Leui, Caath, Amram, Moſes. Has autem dixit progenies Latinus interpres, quas γενεὰς Græci vocant, quæ in Euangelio generationes appellantur, nec numerantur per numerum annorum, ſed per ſucceſſiones hominum. *Sic Auguſtinus.* Plura dici hoc loco ſuper hac quæſtione poſſent, ſed nos diligenter ea de re diſputauimus in tertio tomo noſtrorum Commentariorum in Geneſim ſuper caput decimum quintum, ad numerum marginalem 81. & ſequentes.

12. *S. August.*

Math. 1.

Digitized by Google

TRACTATVS

De columna nubis & ignis, quæ præcedebat Hebræos in deſerto, ad idem caput 13. Exodi, pertinens.

PRÆFATIO.

Quas res de columna Nubis doceat nos varijs in locis Scriptura.

SVPER ILLIS VERBIS:

Exodi 13. Verſu 21. Dominus præcedebat eos ad oſtendẽdam viam, per diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis, vt dux eſſet itineris vtroque tempore. Nunquàm defuit colũna nubis per diem, & columna ignis per noctẽ corã populo.

13. *Quas res tradat Scriptura de columna nubis, & ignis.*

QVONIAM dum populus Hebræus in ſolitudine per quadraginta annos verſatus eſt, Deus ei viam, qua ingrederetur, præmonſtrabat: die quidem, per columnam nubis, quæ præibat caſtra: noctu autem, per columnam ignis: de huiuſmodi columnis tractãda à nobis ſunt, quæ præcipuam habent difficultatem, & memoratu, cognitúque digna videntur. Sed ante alia exponere conuenit, quas res de iſtiuſmodi columnis diuina Scriptura, variis in locis, tradiderit. Ac præter verba eius, quæ ſunt in cap. 13. Exodi, & poſita ſunt in titulo huius Diſputationis, in cap. 14. eiuſdem libri ſic eſt: *Tollens ſe Angelus Domini, qui præcedebat caſtra Iſraël, abiit poſt eos, & cum eo pariter columna nubis, & ſtetit inter caſtra Aegyptiorum, & caſtra Iſraël: & erat nubes tenebroſa, & illuminans noctem, ita vt adinuicem, toto noctis tempore accedere non valerent. Iamq; aduenerat vigilia matutina, & ecce reſpiciens Dominus ſuper caſtra Ægyptiorum, per columnam nubis & ignis interfecit exercitum eorum.* In quadrageſimo capite libri Exodi hæc ſunt verba: *Operuit nubes Tabernaculum teſtimonij, & gloria Domini impleuit illud: nec poterat Moſes ingredi tectum fœderis, nube operiente omnia, & maieſtate Domini coruſcante, quia cuncta nubes operuerat. Si quando nubes Tabernaculum deſerebat, proficiſcebantur filij Iſraël per turmas ſuas: nubes quippè Domini incubabat per diem Tabernaculo, & ignis in nocte, videntibus cũctis populis Iſraël per cunctas manſiones ſuas.* In libro Numerorum capite nono ita ſcriptum eſt: *In die, qua erectum eſt Tabernaculum, operuit illud nubes: à veſpere autem ſuper tentorium erat quaſi ſpecies ignis vſque mane. Sic fiebat iugiter: per diem operiebat illud nubes, & per noctem quaſi ſpecies ignis: cúmque ablata fuiſſet nubes, quæ Tabernaculum protegebat, tunc proficiſcebantur filij Iſraël: & vbi ſtetiſſet nubes, ibi caſtrametabantur: ſecundum ergo motum, vel quietem nubis, filij Iſraël aut mouebant caſtra, aut ea ſiſtebant.*

Digitized by Google

bant. In eodem libro Numerorum capit. 14. hæc ſunt verba Moſis : *Audierunt habitatores huius terræ, quod, tu Domine, in populo iſto ſis, & videaris facie ad faciem : & nubes tua protegat illos, & in columna nubis præcedat eos per diem, & in columna ignis per noctem*. In capite primo Deuteronomij : *Dominus Deus veſter* (Moſes inquit) *præceſſit vos in via, & metatus eſt vobis locum, in quo tentoria figere deberetis:nocte oſtendens vobis iter per ignem, & die per columnam nubis*. In 2. libro Eſdræ cap.9. hæc legimus : *Tu Domine, in columna nubis ductor eorum fuiſti per diem, & in columnis ignis per noctem, vt appareret eis via, per quam ingrederentur*. Eòdem quoque ſpectant illa Dauidis in Pſalmo 77. *Eduxit eos in nube diei, & tota nocte in illuminatione ignis*. Et in Pſal.104. *Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem, vt luceret eis per noctem*. Et in Pſal.98. *Inuocabant Dominum, & ipſe exaudiebat eos: in columnâ nubis loquebatur ad eos*. Ad hoc etiam nonnulli referunt illud Pſalmi 120. *Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui cuſtodit Iſraël, Dominus protectio tua: per diem ſol non vret te, neque luna per noctem*. In libro Sapientiæ c. 10. ſuper eadem re ita ſcriptum eſt: *Deduxit eos in via mirabili, & fuit illis in velamento diei, & in luce ſtellarum per noctem*. In capite item 18 eiuſdẽ libri ſic eſt proditum: *Propter quod, ignis ardentem columnam, ducem habuerunt ignotæ viæ: & ſolem ſine læſura boni hoſpitij*. Et in capite ſequenti: *Nubes*, inquit, *caſtra eorũ obumbrabat*.

Atque hæc fermè ſunt de illis columnis nubis & ignis in Scriptura multifariàm tradita: è quibus licet colligere octo proprietates illarum columnarum. Prima proprietas, Columnas illas nũquàm defuiſſe populo Hebræo, ex quo tempore profectus ex Aegypto eſt, & quoad attigit fines terræ promiſſionis. Secunda, datas eſſe columnas illas, vt Hebræis præmonſtrarent viam, quam Deus ingredi eos, ac tenere volebat, ne populus videlicet vagaretur, ac deerraret per loca ſolitudinis inuiæ, eique prorſus incomperta. Tertia, aliquando colũnas illas moueri, & aliquando quieſcere ſolitas, vt ex earum quiete ac motu, populus Hebræus cognoſceret, quando ſibi faciendum iter eſſet, & quando ſiſtendum, atque quieſcendum. Quarta, cùm mouebatur columna, ea ſemper antegrediebatur caſtra Hebræorũ: cùm autem quieſcebat, manebat quaſi ſuſpenſa ſuper Tabernaculum Domini tãquàm incubans ipſi. Quinta, columnæ illæ erant ingentis altitudinis, & longè, latéque ſpectabiles: omnes enim Hebræi ex ſuis Tabernaculis & mãſionibus videbant illas. Sexta, ſicut eſt perpetua viciſſitudo diei atque noctis: ita, per illos quadraginta annos peregrinationis in deſerto, perpetua fuit earũ columnarum viciſſitudo: per diem quippe ſemper apparebat columna nubis: adueniente autem nocte, recedebat illa, atque in eius locum ſuccedebat columna ignis. Septima, motum & quietem illarum columnarum efficiebat, & regebat, ac moderabatur Deus per Angelum. Octaua, ſæpenumerò Deus in illis columnis apparebat Moſi, edebatq; oracula: aut conſultus reſponſa reddebat, ſuámque magnificentiã & gloriam, manifeſtè ſpectantibus Hebræis, declarabat. His addunt quidam nonã hanc proprietatẽ, Columnam illam nubis protexiſſe & inumbraſſe vniuerſa Hebræorum caſtra, & quaſi velamentum quoddam, defendiſſe ab Hebræis æſtum, ardorémque ſolis: ſed verũ id, an falſum ſit, infrà, propria ſuper ea re diſputatione adhibita, diſquiretur. 14. *Octo proprietates illarum columnarum.*

Diſputans Rupertus ſuper allegorica intelligentia illius columnæ nubis & ignis, docet, eam fuiſſe periluſtrem figurã Chriſti Domini. Is enim verè dici poteſt columna, propter rectitudinem, & ſtabilitatem : & quia ipſe ſuſtentat Eccleſiam, & fulcit infirmitates noſtras: in quem vtique competit aptiſſimè, quod de illa columna ſcriptum eſt Numerorum 12. *Deſcendit Dominus in columna*. Et in Pſalmo 98. *In columna nubis loquebatur eis*. Nec ſolùm columna eſt, ſed etiam facit Eccleſiam ſuam, columnam Dei viui, ſicut ſcripſit Paulus 1. ad Timoth. 3. 15. *Ruperti diſputatio allegorica.*

Et de ſanctis viris ſcriptum eſt Apocal.3. *Qui vicerit, faciam eum columnam in templo Dei mei.* Chriſtus item comparatur nubi, quâ homo eſt: igni autem, quâ Deus eſt: ipſe viam monſtrat exeuntibus ex Ægypto, & in terram promiſſionis euntibus, id eſt, diſcedentibus à ſeruitute Diaboli, & Peccati, & Mundi, & ad ſeruitutem Dei, & rerum cœleſtium comparationem pergentibus. Verba Ruperti ex libri ſecundi Commentariorum in Exodum capit. 28. & 29. ſunt huiuſmodi: Vbique in hoc ſanctæ Scripturæ cœlo lucida occurrunt ſidera, omnia in fontem ſui luminis, ſcilicet in verū ſolem Chriſtum reſpicientia, & nullus locus vacuus eſt. Ecce, columna nubis per diem, & columna ignis per noctem, fuit dux itineris vtroque tempore in conſpectu Hebræorum, videlicet iuxta occulorum naturam, qui vt ſequi valeant, & ſub ſole nubem, & in nocte, facilè dignoſcunt ignem. Quiſnam eſt hic dux itineris, niſi qui & dux, & via nobis eſt, Ieſus Chriſtus Filius Dei? Ipſe nimirùm columna ignis, quâ verus Deus, ipſe idem columna nubis, quâ verus homo eſt. Cùm adhuc eſſet nox veteris Teſtamenti, & legis, erat ignis, vbi dies gratiæ, & tempus miſerationis aduenit, nubes factus eſt, qui erat ignis, id eſt, carnem noſtram induit, factus homo, qui erat Deus. Plus eſt ſol igneus, & ſol iuſtitiæ in die, quàm ignis ſplendidus verbi Prophetici in nocte. Sol vt tolerari poſſet, venit in nube, id eſt, Deus, vt cum hominibus verſaretur, venit in carne. Hîc iam opportunè propheticum illud arripimus: *Ecce aſcendet Dominus ſuper nubem leuem, & ingredietur Ægyptum.* Cum præſenti hac hiſtoria Exodi, illa conferatur Prophetia Iſaiæ. Etenim quæ hîc factis, eadem illic myſteria ſignata ſunt dictis: ſiquidem Ægyptus hunc mundum, filij autem Iſraël, electum ſignificant populum Chriſti. Fuit porrò in veteri Teſtamento, nondum reuelata luce gratiæ, columna ignis, exiguè, id eſt, perpaucis, in prophetalem gratiam lucens. Exiguè inquam, videlicet comparatione diei præſentis, quando totus fons ignis, vetus ſol & fons luminis, totus cum nube ſuæ carnis venit. Nam quāuis ſit ſol in nube, clariùs tamen lucet, quàm priùs lucebat ignis in nocte. Sed ad quid huiuſmodi columna nos præceſſit? videlicet vt oſtenderet nobis viam fugiendi à Pharaone rege Ægypti, id eſt, à Diabolo principe huius mundi: & vt aperiret nobis viam maris Rubri, id eſt, gratiam Baptiſmi ſanguine ſuo rubentis, vt ingreſſi cum Pharaone Aegyptij poſt nos in mare, id eſt, baptizatos nos in morte Chriſti, perſequentes idololatræ gentes perirent de memoria noſtra cum Diis, immo cum Dæmoniis ſuis. Vnde poſt ea verba, quæ memorauimus, proximè adiunxit Iſaias: *Et mouebuntur ſimulachra Aegypti à facie eius. Hæc Rupertus.*

Locus Iſaiæ 19.

TER

TERTIA DISPVTATIO.

Cur appellata ſit Columna nubis.

ITA eſt nominata,& quia erat ſimilis columnæ, quantùm ad recti- 16.
tudinem & figuram;& erat ſimilis nubi,quantùm ad colorem, quia erat candida,& lucida:& quãtùm ad qualitatem materiæ:talis enim videbatur eſſe materiæ,qualem habet nubes.Pluriſatiàm tamen differebat à nube naturali.Primò erat purior,& lucidior.Secundò,erat denſior, & ſolidior,atque conſiſtens,nec in modum nubis diffundebatur, ac diſſipabatur. Tertiò,quantùm ad craſſitiem,erat anguſta: baſis enim eius tantùm tegebat & obumbrabat Tabernaculum Domini.Secundum autem altitudinem verſus cœlum,erat admodùm excelſa & ſublimiter porrecta. Quartò,nubes non eandem perpetuò figuram ſeruant,ſed ſubinde,pro varietate ventorum,quibus aguntur,vel acceſſione vaporum è terra,variè figurantur: at illa eandem omni tempore figuram columnæ tenebat. Quintò,nubes, cùm ſint corpus inanimatum,à ſe non mouentur:ſed extrinſecùs impulſæ à ventis, illuc agitantur, quò ventorum eas vis propellit:quocircà non eundem ſemper motum tenent,ſed pro ventorum varietate,in diuerſas partes diſpelluntur.Sextò,nubes nũc maiores,aliàs minores:craſſiores,vel tenuiores:puriores vel impuriores exiſtunt; nempè ſecundum variam affectionem vaporum,quos aqua,vel terra exhalant, quique vi caloris ſurſum per aëra ſubuehuntur:illa verò columna nubis,eodem ſemper modo ſe habuit quantùm ad molem,figuram,denſitatem,lucem, ſiue claritatem. Septimò,aliæ nubes,ſunt res naturales, ex cauſis naturalibus, naturali modo effectæ:illa verò nubes erat à Deo præter naturalem rerum ordinem & curſum facta, nec naturali modo conſeruabatur,& mouebatur.Octauò,aliarum nubium,quia naturalis finis eſt, terram fuſis deorſum imbribus irrigare atque humectare: ideò illæ ſunt humore aqueo quaſi fœtæ, ac grauidæ: quem humorem per condenſationem expreſſum,effundunt, & quaſi pariunt pluuias. Illa autem nubes,non erat inſtituta ad gignendam pluuiam, ſed facta erat ad præmonſtrandum iter, regendumque motum Hebræi populi in deſerto.Nonò,illa columna nubis,poſtquàm extructum eſt Tabernaculum Domini,cùm mouebatur,antecedebat caſtra Hebræorum:quoniam verò cùm mouebantur caſtra,atque iter faciebat populus,Tribus Iuda,cum vexillo ſuo primum tenebat locum,cæteras Tribus antegrediens, vt patet ex capite decimo libri Numerorum,idcircò columna nubis tũc diſcedens à Tabernaculo, ſuper quod quieſcentibus caſtris manebat,collocabat ſe ſuper vexillum Tribus Iuda,vt putat Thoſtatus, *Thoſtatus.*
vel,vt placet aliis, paulò ante ipſum: & verſus eum locum,in quem tendebat columna nubis,vniuerſa caſtra iter ſuum dirigebant. Cùm autem erat quieſcendum, recedebat à vexillo Tribus Iuda, & ab anteriore caſtrorum parte:& referebat ſe in medium locum caſtrorum,manens ſupra Tabernaculum: quod tam cùm quieſcebat, quàm cùm mouebatur, medium ſemper locum caſtrorum tenebat: Vt in capite ſecundo libri Numerorum ſcriptum eſt. Decimò, columna nubis va-

rios habebat motus, & interdum etiam contrarios: mouebatur enim antrorſum, cùm moueri debebant & locum mutare caſtra: mouebatur etiam retrorſum, cùm quieſcere debebant caſtra, referendo ſe ad locum medium caſtrorum, vbi erat Tabernaculum. Quoniam verò iter, quod Hebræi faciebant per illas ſolitudines, non erat ſemper directum, ſed erat ſæpè obliquum, ac flexuoſum, nonnunquàm accliue, vel decliue, aliquando ad dextram, vel ad ſiniſtram; neceſſe profectò erat, columnam illam moueri ſecundùm omnes differentias loci. Ex quo liquet, eam non fuiſſe motam à natura quapiam inanimata, quippè quæ determinata eſt ad vnum motum, vnumque locum, ſed à natura quadam intelligente, quæ multiplicem eius motum efficere, & variè, prout ex vſu erat, moderari poſſet. Vndecimò, neceſſe eſt, columnam illam nubis fuiſſe maiorem in modum excelſam, & in ſublime porrectam, vt poſſet vndequaque, etiam è longinquo, ab omnibus cerni: videbant enim illam omnes Hebræi ex omnibus ſuis Tabernaculis & manſionibus. Caſtra porrò illa, cùm continerent propè tricies centena millia hominum, vt ſuprà oſtenſum eſt, ampliſſimum vtique locum occupabant, non minorem certè, quàm decem vel duodecim milliarium. Duodecimò, erat in ſimilitudinem columnæ, nubes illa figurata: tum quòd ea figura eſſet aptiſſima ad id, quod Deus per eam intendebat. Voluit enim Deus eam à cunctis aſpici, ſed ita vt non impediretur aſpectus aëris & cœli. Ad id verò accommodatiſſima erat figura illa columnaris, quæ eſt, quantùm ad craſſitiem anguſta: & quantùm ad altitudinem, excelſa, & ideò commodè aſpectabilis. Decimotertiò, motus illius columnæ erat omninò accommodatus ad vires Hebræorum iter facientium, vt eam ſcilicet, & omnes facilè videre & commodè ſubſequi poſſent. Si enim nimis celeriter columna nubis fuiſſet mota, non potuiſſent Hebræi motum eius conſequi, atque ita ex oculis eorum euaneſcens, non eis monſtraſſet iter: ſin autem fuiſſet eius motus nimis lentus, id quoque magno Hebræis fuiſſet tædio: erat igitur motus eius conuenienter illorum hominum viribus moderatus. Decimoquartò, aliarum nubium breuis eſt duratio: facilè enim diſſipantur & diſſoluuntur, nec die potiùs exiſtunt, quàm nocte. At nubes illius columnæ, durauit per quadraginta annos, quibus Hebræi peregrinati ſunt in deſerto: neque vnquàm apparuit nocte, ſed ſemper interdiu.

QVAR

QVARTA DISPVTATIO.

Quando primùm illa columna & cœperit,& de-ſierit apparere Hebræis.

SEd quæritur, quando primùm apparere Hebræis cœperit, & quando 17.
primùm apparere deſierit. Putant quidam, ſtatim, vt profecti ſunt
Hebræi de Rameſſe in Socoth, apparuiſſe eis columnam nubis: quia
non videtur ratio vlla, cur non ſtatim in principio diſceſſus appare-
ret, ſed paulò pòſt. Verùm ſententia eſt B. Hieronymi, in epiſtola, quam ſcri- *S. Hierony.*
pſit ad Fabiolam de quadraginta duabus manſionibus Hebræorũ in deſerto, cùm
exponit tertiam manſionem, in tertia manſione primùm apparuiſſe columnam
nubis & ignis: id enim videtur indicare Scriptura ſub finem huius capitis decimi
tertij Exodi illis verbis: *Profectique de Socoth caſtrametati ſunt in Etham, in ex-
tremis finibus ſolitudinis: Dominus autem præcedebat eos ad oſtendendam viam, per
diem in columna nubis, & per noctem in columna ignis.* Non eſſe tamen hanc proba-
tionem ſatis firmam, infrà oſtendemus. Sed quando primũ Hebræis, apparere de-
ſiit? Tradunt Hebræi, columnam nubis & ignis primùm defeciſſe poſt mortem *Hebræi.*
Aaron, qui mortuus eſt in quinto menſe anni quadrageſimi poſt exitum ex Ægy-
pto. Nimirum Maria ſoror Aaron,& Moſis, mortua eſt in primo menſe illius an-
ni quadrageſimi in loco, qui vocatur *Cades*, vt legitur in libro Numerorum, cap.
20. Aaron autem mortuus eſt quinto menſe eiuſdem anni quadrageſimi in mon-
te *Hor*, vt traditur in libro Numerorum, cap.20. & 33. Moſes verò è viuis exceſ-
ſit in fine illius anni quadrageſimi, id eſt, ſecundum Hebræos, in vltimo die il-
lius menſis eius anni. Mortuo igitur Aaron, defecit columna nubis & ignis, & per
ſeptem menſes ſequentes, Hebræi ea caruerunt. In eam porrò ſententiam ducti
ſunt leuiſſimo argumento Hebræi: nã quia (inquiunt) poſt mortem Aaron nul-
la fit ampliùs in Scriptura mentio illius columnæ, propterea exiſtimare conue-
nit, eam tunc primùm defeciſſe: quaſi verò non etiam multò ante mortem Aaron,
ſilentium de ea columna fiat in ſacra Scriptura. Certè opinionem eorum falſam
eſſe, ſatis demonſtrant verba illa Scripturæ extrema cap. 13. *Nunquam defuit co-
lumna nubis per diẽ, nec columna ignis per noctem.* Deinde columnã illam dedit He-
bræis, Deus vt iter eis ignotũ per illas ſolitudines præmonſtraret,& quando quie-
ſcendum ipſis foret, aut iter faciendum, motu & quiete ſua indicaret: ſed à monte
Hor, vbi Aaron obiit, vſque ad campeſtria Moab, id eſt, vſque ad fines terræ pro-
miſſionis, ambulauerunt Hebræi per loca inexplorata, atque ignota ipſis, fece-
rúntque octo manſiones, vt cognoſcere licet ex trigeſimo tertio capite libri Nu-
merorum: ergò tunc columna nubis iter ipſis monſtrante non minùs indigebant,
quàm anteà indiguerant.

Nec illud ſanè in præteritis relinquendum hoc loco eſt, cùm inſtar miraculi 18.
meritò haberi poſſit, in illo egreſſu Hebræorum ex Ægypto, cùm tanta homi-
num multitudo eſſet non modò bellatorum, ſed etiam puerorum, & ſenum,&
mulierum, neminem eſſe tamen inuentum, qui aut propter morbum, remanere

Quatuor inſignia Dei miracula in vtilitate Hebraeorū facta. cogeretur in Ægypto:aut propter debilitatem, iret vnà cum aliis perſequi non poſſet:ſed omnes fuiſſe ſanos, ac valentes ad iter alacriter, & conſtanter peragendum. Nimirum Deus omnibus illis robur & alacritatem ſuggerebat, ac ſubinde redintegrabat:ne laborem itineris grauatè, ac moleſtè ferrent. Hoc nempè mirabundus, Dauid cecinit: *Et eduxit eos cum argento & auro, & non erat in tribubus eorum infirmus.* *Locus Pſalmi 104.* Pro voce illa, *infirmus*, Hebraicè eſt, *coshel*, id autem Latinè eſt, *corruens & labens*, & *propè nutans*, hoc eſt, *debilis*, ſicut Iſaias dixit cap. 35. *Genua debilia roborate.* Quaſi diceret Dauid: Inter eos nullus erat non modò æger, ſed ne debilis quidem, aut imbecillis. Erant enim omnes alacres & expediti. *Illud* quoque ingentis fuit miraculi, quòd per totos quadraginta annos, quibus peregrinati ſunt in deſerto, veſtimenta eorum nec conſumpta, nec attrita fuerint, hoc enim apertis verbis teſtatur Scriptura in cap. 8. Deuteronomij illis verbis: *Veſtimentum tuum, quo operiebaris, nequaquàm vetuſtate defecit, & pes tuus non eſt ſubtritus: en quadrageſimus annus eſt.* Et in vigeſimo nono capite eiuſdem libri: *Adduxit*, inquit, *vos Dominus quadraginta annis per deſertum: non ſunt attrita veſtimenta veſtra, nec calceamenta pedum veſtrorum vetuſtate conſumpta ſunt.* Sed alia duo illa fuère inſigniora miracula, & quidem perpetua in illo quadraginta annorum ſpatio: vnum eorum fuit, hæc, de *Exodi 16.* qua nunc diſputauimus, columna nubis & ignis: alterum fuit manna cœlitùs pluēs quotidie, præter Sabbathum: nec ſolùm tot hominum cibatui ſufficiens, ſed etiam, *Sapien. 16.* vt ait Scriptura: *Omne delectamentum in ſe habens, & omnis ſaporis ſuauitatem.*

QVINTA DISPVTATIO.

An illa columna nubis non ſolùm præmonſtraret iter Hebræis, verùm etiā inūbraret eos, atque protegeret aduerſus ſolis ardores.

19. SVPER hac re duas inuenio auctorum ſententias. Quidam putant, Hebræos nube illa quaſi vmbraculo, fuiſſe per diem in tempore æſtiuo protectos & defenſos ab æſtu ſolis. Nam cùm Hebræi iter facerent per terram Ægypti & Arabiæ, aliaque loca immoderatis caloribus ſolis præferuida, æſtuantiáque, & per depreſſas valles, atque excelſos montes tranſirent, quibus in locis, ob multam radiorum ſolis reflexionem, acrior atque moleſtior eſt ſolis calor: conueniens profectò erat, vt Deus tantam eiuſmodi moleſtiam à populo ſuo defenderet, ac propulſaret. *Gloſſa interlinearis.* Gloſſa interlinearis hanc opinionem Hebræis aſſignat: hæc enim ſunt eius verba: Tradunt Hebræi, quòd per quadraginta annos columna nubis protecti fuerint, ne ſolis ardore vrerentur. Hebræos ſecutus *Lyranus.* eſt Lyranus ſuper caput decimum tertiū Exodi, & ibidem *Hugo S. Victoris.* Hugo S. Victoris: idémque tradit *Ambroſ.* Ambroſius ſuper Pſalmo 118. & *Iuſtinus Martyr.* Iuſtinus Martyr in Dialogo, quem habuit cum Tryphone Iudæo, ita ſcribens: Nubes contra æſtum oppanſa eſt pro vmbraculo, ſimul & à frigore protegens in itinere. Eiuſdem ſententiæ probator eſt *Genebrard.* Genebrardus, qui explanans Pſalmum centeſimum quartum, triplicem fuiſſe dicit vſum illius columnæ nubis: nam iter præmonſtrabat: in illis enim deſertis, nulla viarum

Digitized by Google

viarum extant veſtigia ob arenas leui vêtorum flatu mobiles. Quamobrem viatores, vt nautæ in mari, ſic etiam illic, vti coguntur inſtrumentis quibuſdam, quaſi nauticis quadrantibus, ad indicandas mundi plagas & dirigendum iter. Deinde vſui erat contra feras & hoſtes: Sic enim nubem interpoſuit Deus inter Hebræos & Ægyptios, ne hi propinquarent illis tota nocte. Adhæc, erat in vmbraculum, & tegumentum aduerſus ſolis æſtum; deſerta enim illa Saracenorum & Arabiæ, ſolis ardore torrentur. Idem porrò traditur in libro octauo Apoſtolicarum Conſtitutionum Clementis. Scriptum enim ibi eſt, columnam ignis fuiſſe ad illuminationem noctis, & columnam nubis per diem, in vmbraculum contra æſtum.

Habuiſſe autem Hebræos in deſerto nubem, cuius obiectu, ſolis ardor ab illis arceretur, pluribus locis ſatis apertè indicare videtur diuina Scriptura. Etenim in libro Numerorum cap. 14. ſic eſt: *Nubes gloriæ tuæ protegit eos, & in columna nubis præcedis eos.* Et in Pſal. 104. *Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem, vt luceret eis per noctem.* Et in Pſal. 120. *Dominus cuſtodit te, Dominus protectio tua: Per diem ſol non vret te, neque luna per noctem.* Et in libro Sapientiæ, cap. 10. *Deduxit eos in via mirabili: fuit illis in velamento diei, & in luce ſtellarum per noctem.* Et in eiuſdem libri capite 19. *Caſtra obumbrabat nubes.* Et in capite 18. *Solem ſine læſura boni hoſpitij præſtitiſti eis:* id eſt, Feciſti ne ſol eos læderet; & vt obumbrato per nubem ſole, haberent loca illa ſolitudinis, quaſi pro bono hoſpitio, innoxiè videlicet, atque inoffenſè per ea loca iter facientes. Atque huius opinionis & firmamenta, & propugnatores ſunt, quos diximus. 20.

Locus Pſal. 104.

Locus Sap. 18.

Altera eſt ſententia, illius columnæ nubis non alium fuiſſe vſum, niſi præmonſtrare iter Hebræis, & quando ambulandum ipſis, & quando quieſcendum foret, indicare: ſicut apertè traditur in libro Exodi, cap. 13. & 40. & in libro Numerorum, cap. 9. Hoc ſentit Caietanus exponens vltima verba capitis 13. Exodi; idémque multis rationibus argumentatur Thoſtatus in quæſt. 13. ſuper caput 13. Exodi. Aut enim nubes protegens Hebræos aduerſus æſtum ſolis, erat eadem, atque columna nubis, aut diuerſa: non fuiſſe eandem, videtur his argumentis euidenter concludi. Principiò, columna nubis tantùm integebat & inumbrabat tabernaculum Domini, quod erat in medio caſtrorum, vt legitur Exodi 40. & Numerorum 9. non igitur poterat illa obumbrare omnia caſtra, & ab omnibus Hebræis defendere ſolis æſtum. Deinde, columna nubis præcedebat caſtra, cùm mouebantur: Si autem obumbraſſet omnia caſtra, totúmque exercitum operuiſſet, non potuiſſet præcedere. Prætereà, cùm Pharao inſequebatur Hebræos, columna nubis à parte anteriori exercitus, vbi erat, tranſtulit ſe ad partem poſteriorem: id autem fieri non potuiſſet, ſi columna nubis operuiſſet omnem locum caſtrorum. Adhæc, dupliciter imaginari licet, columnam nubis protexiſſe Hebræos ab ardore ſolis, vel omnem locum caſtrorum, totúmque exercitum obtegendo, quaſi quoddam operimentum: at id fuiſſet Hebræis iniucundum, quinetiam permoleſtum, adempto ſcilicet illis aſpectu aëris, & cœli, & luminis cœleſtis, quod iucundiſſimum eſt hominibus: Scriptum enim eſt in capite 11. libri Eccleſiaſtæ: *Dulce eſt lumen, & delectabile eſt oculis videre ſolem.* Vel imaginari poſſumus, nubem illam non operuiſſe caſtra, ſed in ſublimi aëre obtentam, atque oppanſam fuiſſe ſoli, ex ea parte, qua ſol radiis ſuis feriebat caſtra Hebræorum. Sedenim, hac ratione, nubes illa non præceſſiſſet caſtra, præmonſtrans iter faciendum Hebræis: ſed mota fuiſſet ſecundum motum ſolis, vel ante, vel retro, vel ad latera; ob ídque non præiuiſſet caſtra, tanquàm index & dux itineris. Hoc ipſum etiam arguit nomen columnæ, quæ ſecundum craſſitudinem erat gracilis & anguſta, ſecundum altitudinem autem verſus cœlum, ingentis erat proceritatis. Quapropter non fuiſſet idonea, & accommodata 21.

Altera ſententia Caietani & Thoſtati.

Digitized by Google

ad obumbrandum & obtegendum omnem locum caſtrorum: ad id enim aptior & commodior fuiſſet nubes quoquo verſus ampliſſime diffuſa, & expanſa.

22. Sed quiſpiam fortaſſe diceret, fuiſſe duas nubes: quarum vna, in ſimilitudinem columnæ figurata, quotidie apparebat præmonſtrans iter, cùm erat exercitui proficiſcendum: fixis autem caſtris, manens ſuper tabernaculum Domini. Altera verò ſoli oppoſita & obtenta, inumbrabat caſtra defendens à calore ſolis: ea verò non omni tempore diei apparebat, ſed eo duntaxat tempore, quo ſolis ardor Hebræos offendere, ac lædere poterat, circa meridiem videlicet, & in tempore æſtatis. Verùm hanc opinionem tribus argumentis refellit Thoſtatus. *Scriptura*, inquit ille, *nuſquàm fecit mentionem niſi vnius nubis, quam, plurimùm, nominat columnam nubis, nonnunquàm etiam præciſè, nubem, vt ex locis ſuprà citatis perſpicere licet. Deinde, poſita iſta nube, videtur illa columna nubis fuiſſe ſuperuacanea, cùm illa ſola poſſet vtrúque munus præſtare: tum oſtendendi ac dirigendi iter Hebræorum: tum faciendi illis vmbraculum & velamentum contra ſolem. Præterea, vt nubes illa bene tegeret caſtra contra ſolis ardorem, neceſſe fuiſſet eam valdè craſſam & denſam eſſe, vt impenetrabilis radiis ſolis, æſtum eius penitùs arceret: at ſi talis fuiſſet, ademiſſet Hebræis aſpectum columnæ nubis, quæ præcedebat eos. Sic Thoſtatus.* Sed quia is non poterat inficiari, Hebræos fuiſſe per nubẽ, quaſi per vmbraculum quoddam, ab æſtu ſolis protectos, id enim (vt ex ſupradictis patet) nec vno loco, nec obſcurè docet Scriptura: idcircò ipſe arbitratur, talem protectionem & defenſionem contra calorem ſolis, non eſſe factam, (propriè loquendo) à nube, ſed à Deo: is enim mirabili modo aërẽ omnẽ caſtris Hebræorũ circũfuſum, ita temperabat & afficiebat, vt radij ſolis per illum ad caſtra Hebræorum tranſmiſſi, naturalem illam ſuam ardoris exuberãtiam amitterent, & vt Hebræi cum voluptate ſolem viderent, nec vllam ex eius aſpectu & lumine moleſtiam caperent. Et quia Deus in illa columna præcipuè ſuam præſentiam multifariàm declarans, id efficiebat, idcircò talis protectio & defenſio contra ſolis æſtum, attribuitur illi columnæ.

Thoſtatus.

23. Mihi videtur non improbabilis eſſe prior ſententia, & probabiliter credi poſſe duas fuiſſe nubes: tales videlicet, quales paulò ſuprà deſcripſimus. Et quamuis nullibi Scriptura apertè nominet duas nubes: attamen ex iis, quæ docet, non obſcurè id ſignificat: talia enim dicit, vt ea omnia in columnam nubis conuenire nequaquàm poſſint: cuiuſmodi ſunt illa, quòd nubes obumbrabat caſtra, & protegebat Hebræos, & præſtabat illis ſolem innoxium, minimèque moleſtum. Nam quod obiicit Thoſtatus, ſi ea nubes obumbraſſet caſtra, futurum fuiſſe, vt adimeret Hebræis aſpectum columnæ nubis, facilè diluitur. Non enim cogitãdum eſt, eam nubem obumbraſſe caſtra operiendo ea, quaſi velamentum quoddam omnium caſtrorum supernè oppanſum: ſed cogitare oportet, eam nubem in ſublimiori parte aëris fuiſſe ſoli è regione oppoſitã, eíque, quocumque mouebatur, obtentã, ita vt eius obtentu, ſolis ardor & radij in ea refracti & repreſſi, penetrare ad locum caſtrorum, vbi erant Hebræi, non poſſent. Infra verò iſtã nubem, erat colũna nubis ſemper antecedens caſtra, cùm ea mouebantur, nec ſequens motum ſolis, vt altera illa nubes. Ex quo apparet, non fuiſſe ſuperuacuam columnam nubis, vt putat Thoſtatus. Nam neque columna nubis poterat Hebræis præſtare illam obumbrationem & protectionem aduerſus ſolem: nec altera illa nubes, poterat ſemper antecedere Hebræorum caſtra, monſtrans & dirigens iter eorum: aut fixis caſtris operire tabernaculum Domini ſupra ipſum manens, vt ex prædictis patet. Nec ſanè Thoſtatus inficiari auſus eſt, opinionem hanc eſſe probabilem.

Auctoris ſententia probabiliter credi poſſe, fuiſſe alteram nubem, quæ inumbraret Hebræos.

SEX

SEXTA DISPVTATIO.

An vna, eademque numero re ipſa fuerit columna nubis, atque columna ignis: diuerſo tamen modo ſe habens.

DIGNA planè quæſtio eſt hoc loco tractari, An reipſa fuerit vna & eadẽ columna nubis & ignis, de die lucens tanquàm nubes, & diurnum iter Hebræis monſtrans & dirigens, eadémque per noctem ſplendens ceu ignis, nocturnas tenebras diſcutiens, atque illuminãs Hebræos. An verò duæ fuerint columnæ, ſicut vſu atque effectu, ita re differentes inter ſe, vt nunquàm illæ ſimul fuerint, ſed vna, die tantùm apparẽs; altera tantùm per noctem. Lyranus exponens vltima verba decimi tertij capitis libri Exodi, ſtrictim attingit tres ſuper hac quæſtione ſententias: vnam, fuiſſe eandem columnam, diuerſo modo ſe habentem: alteram, fuiſſe duas numero, reque diſtinctas: tertiam, ex ipſa Scriptura neutrum eſſe compertum, & vtrumque fieri potuiſſe, & probabiliter credi poſſe. Sic enim ille ſcribit: Dicunt aliqui, quòd eadẽ fuerit columna, quæ obumbrabat per diem, & illuminabat per noctem; vocatur tamen duplici nomine, propter duplex officium. Hebræi autem dicunt, quòd fuit duplex: vna per diem, quæ in veſpera recedebat peracto officio: & tunc columna ignis ſubintrabat illuminans per noctem. Quid autem verius ſit, non benè apparet ex ipſo Scripturæ textu: certum eſt tamen, quod vtróque modo potuit eſſe, quia totum illud fiebat diuino miraculo. *Ita Lyranus.* Hugo de S. Victore ſuper hoc ipſo loco Exodi, affirmatè ſcribit, fuiſſe vnam atque eandem. Vna, inquit, & eadem columna erat, contra calorem obumbrans, & contra tenebras illuminans, vt dux eſſet vtriuſque temporis. 24.

Lyranus. Tres opiniones.

Hugo S. Victoris.

Thoſtatus arbitratur, omninò fuiſſe vnam atque eandem, diuersè tamen affectam, & diuerſo munere atque vſu præditam: quod etiam mihi videtur ſimilius vero. Id enim non obſcurè ſignificatur in libro Numerorum, capite nono, illis verbis: *Si fuiſſet nubes à veſpera vſque mane, & ſtatim diluculo Tabernaculum reliquiſſet, proficiſcebantur: & ſi poſt diem & noctem receſſiſſet, diſſipabant tentoria: ſi autem biduo, aut vno menſe, vel longiori tempore fuiſſet ſuper Tabernaculum, manebant filij Iſrael, &c.* Hîc apertè dicitur, nubem ſiue columnam nubis, non ſolùm die, ſed etiam nocte manere ſolitam ſupra Tabernaculum Domini: atqui columna ignis erat, quæ per noctem apparebat Hebræis, & caſtra eorum illuminabat. Idémque ipſum colligi poteſt ex aliis verbis Scripturæ, quæ ſunt in capite decimo quarto libri Exodi: narrat enim Moſes cùm Hebræi, iuxta mare Rubrum, premerentur retrò, & coarctarentur ab exercitu Ægyptiorum, Deum reſpexiſſe caſtra Ægyptiorum per columnam nubis & ignis. Erat igitur vna columna, quæ interdiù apparẽs vt nubes, vocabatur columna nubis; noctu verò lucens vt ignis, appellabatur columna ignis: neque enim dici poteſt, fuiſſe tunc duas columnas: tum quia, qui duas faciunt columnas, nolunt fuiſſe illas ſimul vnquàm, ſed vnã fuiſſe tantùm die, alteram nocte: tum etiam quia nulla erat ratio, cur diceretur Deus per vtramq; colum- 25.

Thoſtatus in qu 114. ſuper c 13. Exodi.

Auctoris ſententia, fuiſſe eandem re ipſa columnam nubis, atque ignis.

nam (ſiquidem diuerſæ numero fuiſſent) reſpexiſſe caſtra Ægyptiorum. Verba Scripturæ eo loci ſunt hæc: *Iamq́; aduenerat vigilia matutina, & ecce reſpiciens Dominus ſuper caſtra Ægyptiorum per columnam nubis & ignis, interfecit exercitum eorum.* Quæ verba explanans Caietanus, ait hinc apertè concludi, fuiſſe vnam reipſa columnam nubis & ignis. Et paulò ante hæc verba inibi traditur, nubem illam fuiſſe partim tenebroſam, nimirum verſus caſtra Ægyptiorum, ita vt adimeret eis aſpectum Hebræorum: partim autem fuiſſe lucentem atque illuminantem noctis tenebras, ſed verſus eam tantùm partem videlicet, vbi erant caſtra Hebræorum, vt illi verſus mare Rubrum, quò tendebant, pergere poſſent. Sicut igitur tunc ſecundum partem anteriorem erat ignis illuminans Hebræos, ſecundum autem partem poſteriorem erat nubes obumbrans & obſcurans caſtra Ægyptiorum: Ita per ſingulos dies eadem erat columna nubis atque ignis, diuerſo affecta modo, diuerſúmque præſtans vſum. Ponam hîc verba Scripturæ: *Tollens ſe Angelus Domini, qui præcedebat caſtra Iſraël, abiit poſt eos, & cum eo pariter columna nubis, priorem dimittens poſt tergum, ſtetit inter caſtra Ægyptiorum & caſtra Iſraël: & erat nubes tenebroſa, & illuminans noctem: ita vt ad ſe inuicem toto noctis tempore accedere non valerent.*

Caietanus.

26\. Atenim dicet fortaſſe aliquis: Quomodò tunc colũna illa ſubſequebatur caſtra Hebræorum, quam Scriptura tradit, præire ea ſolitam: & quomodò ſubſequens caſtra Hebræorum, poterat iter eorum dirigere verſus partem anteriorem? Reſpondeo, neceſſariam tunc ob cauſam eſſe factum, vt columna nubis ſubſequeretur caſtra Hebræorum, nimirum, vt inter caſtra Hebræorum, atque Ægyptiorum interpoſita, obſtaret ne Ægyptij, cùm Hebræos cernere non poſſent, eos inſequerentur. Licet autem eſſet poſt exercitum Hebræorum, non modò tamen antrorſum illuminabat omnia caſtra; ſed etiam vltra primum vexillum, quod in anteriore parte exercitus ferebat Tribus Iuda, per aliquod ſpatium porrigebatur eius lumen, & radij, tanquàm in modùm cuiuſdam ſemitæ coanguſtati, efficiebant inter medias noctis tenebras anguſtam quandam viam luminoſam: quam viam ſequebatur Tribus Iuda: huius autem motum cæteræ tribus ſectabantur. Ac licet columna ignis data eſſet vt nocte illuminaret caſtra Hebræorum, ac ſi quando opus eſſet, inter obſcuriſſimas etiam tenebras clariſſimè illis iter oſtenderet; nuſquàm tamen memini legere in Scriptura, Hebræos iter feciſſe noctu, vel mouiſſe caſtra in deſerto, niſi ſemel tantùm; cùm Pharao eos inſectabatur, & quoad tranſierunt mare Rubrum: hoc autem periculo defuncti, nulla deinceps neceſſitate coacti ſunt de nocte caſtra mouere. Iter nempe nocturnum eſt homini admodùm laborioſum & moleſtum: tum reſpectu ipſius noctis, quæ videtur in quietem conceſſa mortalibus, ad reficiendas & recreandas vires, vt diurnis relaxati curis, atque laboribus, placidè, iucundéque conquieſcant: tum ob alia incommoda, pluréſque moleſtias, quas nocturnum tempus, præſertim iter facientibus per ſolitudines, afferre ſolet. Verùm de hoc iterùm infrà dicturi ſumus.

SEPTIMA

SEPTIMA DISPVTATIO.

An columna ignis fuerit verus & naturalis ignis: & de cauſa mouente columnam nubis & ignis.

ILLVD quoque non indignam explicatu quæſtionem habet: An illa 27.
columna ignis, eſſet verus & naturalis ignis, an verò ſpeciem tantùm
habens & ſimilitudinem ignis: ex iis enim, quæ de illa columna tradit
Scriptura, vtrumque videtur exiſtimari poſſe. Nam præter quàm, quòd
multis in locis appellat illam columnam ignis: in libro Exodi capite quadrageſi-
mo vocat eam præcisè ignem: *Nubes*, inquit, *incubabat per diem tabernaculo, & ignis
in nocte, videntibus cunctis populis Iſraël per cunctas manſiones ſuas.* Et in Pſalmo cẽ-
teſimo quarto: *Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem vt luceret eis per no-
ctem.* Et in libro Sapientiæ cap. 18. loquens de hac columna ignis, quam Hebræi ha-
buerunt in deſerto, ſic ait: *Ignis ardentem columnam ducem habuerunt ignotæ viæ: &
ſolem ſine læſura boni hoſpitij præſtitiſti.* Ex aduerſo autem in libro Numerorum ca-
pite nono, columna illa ignis, bis appellatur (*quaſi ſpecies*) ignis, tanquam non eſſet
verus ignis. Scripturæ verba ſunt hæc: *Igitur die, qua erectum eſt Tabernaculum, ope-
ruit illud nubes: veſpere autem ſuper tentorium erat quaſi ſpecies ignis vſque mane. Sic
fiebat iugiter, per diem operiebat illud nubes, & per noctem quaſi ſpecies ignis.* Si ratio-
nem præterea ſpectes, &, vt ita loquar, poſſibilitatem facti, vtrumlibet, factum eſſe
credi poſſet: vtrumuis enim factum fuerit, ſine miraculo fieri non potuit; & Dei
omnipotentiæ vtrumque fuit æquè facile factu: atque vt ſapienter dixit Auguſti- *S. Auguſt.*
nus, In iis, quæ ſupra naturam ſunt, tota ratio facti, eſt omnipotentia fa-
cientis.

Equidem, licet putem vtrumlibet probabiliter credi, ac defendi poſſe, propen- 28.
ſior tamen ſum ad credendum, non fuiſſe eum verum ignem: talem nempe, qualis *Auctoris ſentẽtia colũnã ignis non fuiſſe ignem noſtrati ſimilem.*
eſt noſter ignis, ſiue elementaris. Ac me quidem hàud leuiter mouet ſententia illa
Scripturæ, ſuprà ex capite nono libri Numerorum prolata: vbi vocatur ea colum-
na, *quaſi ſpecies ignis*, quod non dixiſſet Scriptura, ſi fuiſſet ille verus ignis: nam
quod eſt verus ignis; nec propriè, nec verè dici poteſt habere ſpeciem ignis.
Adhæc, ſententia eſt vera ſanè Philoſophorum, Fruſtrà fieri per plura, quod æquè
benè fieri poteſt per pauciora: nec abſque neceſſitate, eſſe multiplicanda entia. Eſt
quoque Theologorum conſenſu probatum eam ſententiam eſſe probabiliorem,
quæ idem præſtat, paucioribus poſitis miraculis. At ſi fuiſſet ille verus ignis, præ-
ter miracula ei communia cum columna nubis, plura eſſent alia propria eius, ne-
ceſſariò ponenda miracula. Primùm enim, ignis ille, qui ſpontè naturæ capeſſere
debebat ſupera loca, manſiſſet in illa ſemper columna, extra locum ſuum natura-
lem, nullo extrinſecùs obſtante impedimento. Et, qui naturaliter in figuram pyra-
midis formari debebat, ſurſum tendens, æquabilem perpetuò columnæ figuram re-
tinebat. Naturale item eſt, noſtratem ignem pabulo aliquo continenter ali & ſu-
ſtentari: ille verò ignis, ſine vllo alimento, tot annos, ſine defectu aliquo, per-

durauit. Et, quod caput eſt, atque in magno ponendum miraculo, ſi verus ille fuiſſet ignis, naturalem vim ſuam calefaciendi atque vrendi, cùm tamen eſſet agens ex neceſſitate naturæ, vt vocant Philoſophi, tanto tempore, ab actu ſecundo, id eſt, ab vrendo & calefaciendo cohibuiſſet. Nam cùm ingentis eſſet molis, & in medio caſtrorum reſideret ſupra Tabernaculum Domini, proculdubiò, niſi magno fuiſſet miraculo impeditus ac repreſſus, exuperanti calore ſuo, ſanè quàm moleſtus, ac noxius fuiſſet Hebræis. Quinetiam, cùm per totam noctem incubaret Tabernaculo Domini, & ligna, & cortinas, & cætera, quæ illic erãt, aduſſiſſet: fuiſſetq; perinſigne miraculum, tantæ molis ignẽ, tam naturali, propriaq; ſibi actione calefaciẽdi & vrendi, per totos quadraginta annos, fuiſſe omninò priuatũ.

29. *Plato.* *Ariſtoteles.* Nos itaque ſic exiſtimamus, tres eſſe Ignis ſpecies, vel potiùs modos, vt Plato in Timæo, & Ariſtoteles in libris Topicorum tradiderunt. Eſt enim ignis vt carbo, & ferrum, aliúdue quodpiam denſum corpus ignitum, quod multùm quidem vrit, ſed parùm lucet. Eſt item alius ignis tanquàm flamma, non minùs vrens, quàm lucens. Eſt demùm ignis, quaſi lux ſolis & ſtellarum, nihil per ſe vrens, plurimumq; lucens: nam & ſydera vocare ignes cœleſtes, frequẽs eſt apud Eccleſiaſticos & profanos ſcriptores. Cùm igitur ſint tres huiuſmodi ſpecies ignis, columna illa ignis, ad tertiam ſpeciem pertinebat: erat enim ignis ille nihil vrens, ſed maiorem in modum lucens. Vſque adeò autem columna illa ignis ſplendebat, & longè, lateque illuminabat, vt cuncta Hebræorum caſtra vſquequaque colluſtraret, nec indigerent Hebræi lumine lucernarum, ſed clarè omnia viderent, ſimiliter vt in die. Id porrò columna illa præſtabat, tum ob ingentem copiam lucis, ſibi diuinitùs impreſſæ: tum ob excellentem illius lucis qualitatem, & virtutẽ, præſtantemq; claritatem. Qua igitur facilitate Deus, in mundi creatione, inæſtimabilem lucis abundantiam & præſtantiam impreſſit globo ſolis, qua poſſit is vniuerſo mundo collucere, eadem facilitate, talem, tantamque columnæ illi lucem indidit, vt per eam omnibus caſtris Hebræorum clarè illuminandis ſufficeret.

30. *Motum illius columnæ non fuiſſe naturalẽ, nec à cauſa naturali.* Non eſt omittendus in hoc loco breuis tractatus illius quæſtionis, An colũna illa naturaliter moueretur ab aliqua cauſa naturali. Verùm non magni fuerit negotij eam quæſtionem expedire. Non enim motus, nec quies illius columnæ poterat eſſe naturalis, neque à cauſa naturali factus. Ignis quippè, motu naturali, directò fertur ſurſum: nubes autem vel trahitur etiam ſurſum, cùm vapor, ex quo nubes conſtat, vi radiorum ſolis ſubuehitur in ſublime, vel in quamcumque partem fertur, quacumque nimirùm tendit ventus nubem propellens. Ex eo quoque patet, non fuiſſe motum illius columnæ naturalem, quòd nõ potuiſſet nubes motu naturali oſtendere iter, quod faciendum erat Hebræis, cùm id eſſet admodùm varium & multiforme. Supra naturam etiam nubis erat, vt cùm mouenda eſſent caſtra, ſemper ipſa partem anteriorem exercitus præcederet, cùm autem quieſcendum eſſet & caſtrametandum, eadem referret ſe in medium locum caſtrorum, & maneret ſupra Tabernaculum Domini. Motus item columnæ illius, non qualiſcumq; erat, nec quomodocumq; factus, ſed modificatus, & accommodatus ad motum, quem facere poterat multitudo illa Hebræorum, habita nempe ratione tot mulierum, & paruulorum, & ſenum, & imbecillium animaliũ, vti ſunt oues, & agni, & hoc genus alia, quæ lento motu procedunt. Idem quoque indicabat figura illius nubis in formã columnæ factæ: talis enim figura in nube, nõ eſt naturæ artificiũ, ſed diuinũ opificium. Sed quid ego in ea re probanda, longiorẽ orationẽ pono, cùm id perſpicuè, explicateq; doceat diuina Scriptura. Etenim in cap. 14. Exodi, traditur, cùm Pharao inſequeretur Hebræos, iam propinquãtes mari Rubro, Angelũ, qui mouebat videlicet columnã illam, ab anteriore parte exercitus, tranſtuliſſe

ſtuliſſe eam ad partem poſteriorem: quo indubiè ſignificatur, Angelum fuiſſe, qui motum illius columnæ faciebat, regebat, ac moderabatur. In libro etiam Numeror. c. 9. ſcriptum eſt, Hebræos nunquàm caſtra moniſſe, vel fixiſſe, vel quieuiſſe, niſi ad imperium Domini, hoc autem eſt, ad motum, & quietem illius columnæ. Columna igitur, Dei potentia, & imperio mouebatur & quieſcebat. Atque ob hanc ipſam cauſam Scriptura compluribus locis, quæ ſuprà commemorata ſunt, ait, Deum in deſerto præceſſiſſe Hebræos iter illis oſtendendo per columnam nubis & ignis: quod ideò verum eſt, quia columna illa non ab aliqua cauſa naturali: ſed Dei voluntate, ac poteſtate, atque imperio per Angelum mouebatur. Hoc ipſum ſenſit & ſcripſit Philo libro primo de vita Moſis, his verbis: Fertur, illo tempore accidiſſe ingens naturæ miraculum, quale nunquàm auditum fuerat poſt hominum memoriam. Præcedebat populum nubes in magnæ columnæ ſpeciem, ſolari ſplendore lucens interdiù, noctu autem flammeo, vt eius ductu abſque periculo erroris incederent. Credi tamen poteſt, aliquē è ſummi Regis præfectis Angelum nube inuolutū, eos duxiſſe, quem nefas ſit aſpici mortalibus oculis. *Philo.*

OCTAVA DISPVTATIO.

De motu & quiete illius columnæ.

QVÆDAM in hac Diſputatione carptim ſunt tractāda, nec indigna, opinor, explicatu, & ad noſcendam motus, ac quietis illius columnæ rationem ſatis accommodata. Principiò, nuſquàm memini legere, columnam ignis fuiſſe motam, niſi ſemel, eo ſcilicet tempore, quo Ægyptij inſequebantur Hebræos iuxta mare Rubrum: tunc enim recedens in partem caſtrorum poſteriorem, interpoſuit ſe inter caſtra Ægyptiorum, atque Hebræorum, illis tenebroſam ſpeciem præſtans, his autem clariſſimam lucem præbens: poſt id temporis, nuſquàm legi (quantulum mihi quidem memoriæ eſt) columnam ignis fuiſſe aliquando motam. Vnde probabilis fit, meo iudicio, coniectura, præcipuum columnæ ignis vſum fuiſſe, vt nocte monſtraret loca, in quibus manendum eſſet Hebræis: atque, in remedium tenebrarum noctis, eorum caſtra illuminaret, ſicut cecinit Dauid: *Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem, vt luceret eis per noctem.* Enimuerò, nocturnum tempus minimè idoneum, immò valde incommodum eſt, faciendo itineri, præſertim autem per ſolitudines, & tantæ multitudini hominum atque animalium, quanta erat in illo exercitu Hebræorum. Cumque neceſſaria Hebræis quotidie eſſet quies: non enim continenter die ac nocte iter continuare poterant: tempus maximè idoneū quieti, proculdubiò eſt nocturnum. Cùm itaque columna ignis, nonniſi noctu appareret, ſatis liquet, apparitionem eius non ad capeſſendum motum, ſed ad capiendam, fruendamque quietem pertinuiſſe.

31. Columnam ignis ſemel tantùm eſſe motam legimus.

Locus Pſalmi 104.

Deinde, ſciendum eſt, columnam nubis, quotidie ſemel, vel etiam bis quieuiſſe. Non enim poterant Hebræi, totum diem continenter facere iter ſine perceptione cibi: ergò neceſſarium erat, ſaltem in die ſemel, columnam quieſcere, vt

32. Columna nubis quotidie quieſcebat.

Hebræi aliquandiù quieſcentes, cibo ſe reficerent: nam inter faciendum iter cibum capere, valdè iniucundum & moleſtum fuiſſet, nec id fieri potuiſſet in ouibus, & agnis, aliiſque animalibus, quæ paſcuntur carpendo herbas, vel ſugendo lac maternum, quod ſine quiete fieri non poteſt. Et cùm haberent ſecum multa genera animalium ad eſum idonea, ea coquebant & parabant in cibum, ad quod erat opus quiete. Sed enim obiiciet quiſpiam, Hebræos non eſſe vſos coctis cibis in deſerto, ſed comediſſe Manna, quod eis Deus quotidie pluebat. Verùm non ita eſt: nam præter Manna, etiam veſcebantur aliis cibis coctis. Moſes enim, vt ſcriptum eſt in libro Exodi cap. 16. præmonuit Hebræos, etiam poſtquàm Manna dari eis cœptum eſt, vt in die Sabbathi nullum opus facerent, ſed pridie coquerent & pararent quæ in cibum coquenda & paranda erant in diem Sabbathi. Immò verò ipſum etiam Manna, non comedebant illi crudum, atque incoctum: nam etiamſi crudum, idoneum eſſet ad eſum, & ſuaue guſtatui, habebat enim ſaporem ſimilæ mixtæ cum melle, vt ſcriptum eſt Exodi cap. 16. ipſum tamen nihilominùs Hebræi coquebant, & coctum manducabant. Sic enim de eo proditum eſt in libro Numerorum, capite vndecimo: *Erat Man quaſi ſemen coriandri coloris bdelly. Circuibátque populus, & colligens illud, frangebat molá, ſiue terebat in mortario, coquens in olla, & faciens ex eo tortulas ſaporis quaſi panis oleati.*

Hebræi præter Mana, etiam cibis coctis in deſerto veſcebantur.

Locus libri Numerorũ cap. 11. Quomodò coquerent Manna.

33\. Sciendum porrò eſt duplicem fuiſſe quietem columnæ nubis: vna erat temporaria, id eſt, breui tempore durans, quæ fiebat vt daretur Hebræis tempus idoneum ad comedendum & quieſcendum: & hæc quies columnæ bis quotidie, aut ſaltem ſemel fiebat. Altera erat quies columnæ diuturnior, quæ ſignificabat, aliquandiù eſſe in eo loco, poſitis caſtris, fixiſque tentoriis quieſcendum. Talis autem quies vocatur in Scriptura manſio, à manendo: nec per totos illos quadraginta annos, quibus in deſerto fuerunt Hebræi, plures habuere huiuſmodi quietes & manſiones, quàm duas & quadraginta. Etenim Moſes in libro Numerorum, cap. 33. recenſens manſiones Hebræorum in deſerto, quæ deſignabantur per quietem columnæ, duas tantùm & quadraginta commemorat: quod verè dici non poſſet de priori genere quotidianæ quietis columnæ. Hoc autem liquidò patet ex iis, quæ prodita ſunt in capite decimo quinto Exodi: vbi legitur, Hebræos, cùm egreſſi ſunt ex mari Rubro, tribus diebus ambulaſſe per deſertum Sur, quoad venerunt in locum appellatum Marà, vbi etiam manſionem fecerunt. Ergò à mari Rubro vſque ad Marà, vna tantùm facta eſt Hebræorum manſio, idque traditur etiam Numerorum 33. Cùm tamen à mari Rubro, vſque ad Marà, dicantur Hebræi ambulaſſe tribus diebus: non vtique ſine quotidiana quiete, cibo & ſomno capiẽdo neceſſaria: ſed quia in illo triduo non ſunt caſtrametati, nec vſpiàm fixis tentoriis quieuerunt. Manſio itaque Hebræorum pendebat quidem à quiete columnæ, non tamen à priori genere quietis eius, ſed à poſteriori.

Duplex ratio quietis columnæ nubis.

Cùm dicũtur fuiſſe 42. mãſiones Hebræorũ in deſerto, quid nomine manſionis intelligere oporteat.

Sed vnde (nam & hoc Lector ſcire cupiet) certò ſcire poterant Hebræi, quando quies columnæ ſignificaret ipſis eſſe breui quieſcendum, aut eſſe aliquandiù manendum fixis tentoriis, poſitiſque caſtris? Reſpondeo, id fuiſſe eis hac ratione notum. Quando columna, circa meridiem quieſcebat, tunc Hebræi etiam quieſcebãt ad cibum ſumendum: ſi autem poſt meridiem, nihilominùs tamẽ manebat columna: habebant id pro ſigno, ſibi eſſe aliquandiù ibi manendum, & tunc figebant tentoria, & metabantur caſtra. Similiter veſperi quieſcebat columna, vt nocturnam Hebræis daret quietem: vnde tunc non figebant tentoria, neque caſtrametabantur. Si autem mane etiam quieſcebat columna, id erat indicium, Hebræis eſſe fixis tentoriis eo loco manendum.

Quomodò Hebræi ex quiete colũnæ cognoſcebant eſſe ſibi quieſcẽdum fixis caſtris, aut non.

34\. Quoties porrò columna mouebatur, antecedens exercitum, Sacerdotes & Leuitæ

uitę eleuabant arcam Domini,& illam portabant:Moſes autem inuocabat Deum, hos verſus præcinens:*Surge, Domine,& diſſipentur inimici noſtri,& fugiant qui oderunt te à facie tua.* Cùm verò rurſus colùmna quieſcebat, tunc deponebatur arca Domini,& Moſes, quaſi Dominum inuitans ad inibi manendum, ſic eum orabat: *Reuertere, Domine,ad multitudinem exercitus Iſra l.* Hæc ipſa reperiet Lector ſcripta in libro Numerorum,cap.10.Ad hunc morem, & ritum ſpectaſſe videtur Dauid ijs verbis,quibus exorſus eſt Pſalmum 67.dicens. *Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius,& fugiant qui oderunt eum, à facie eius.*Columnam illam primùm apparuiſſe Hebræis in tertia eorum manſione, quæ facta eſt in Etham, docet ſanctus Hieronymus in epiſtola, quam ſcripſit ad Fabiolam de quadraginta duabus manſionibus:non alio videlicet argumento ductus, niſi quia tunc primùm eius columnæ mentionem fecit Scriptura, vt pátet Exodi 13.ſed ea ratio non eſt admodùm firma.Nam tunc etiam ait Scriptura, Moſen tuliſſe oſſa Ioſeph ſecum:quod tamen in primo diſceſſu ex Ægypto feciſſe eum,minimè dubitandum eſt. Nimirùm,frequens eſt in Scriptura,poſteriori locò narrare per recapitulationem, ea, quæ priùs geſta priori fuerant loco narrāda.Quocircà placet aliis,columnam nubis & ignis, ſtatim vt è terra Geſſen, ſiue ex Rameſſes profecti ſunt Hebræi, apparuiſſe eis. Quòd autem nugātur Hebræi,defeciſſe columnam nubis & ignis ſtatim poſt mortem Aaron,quæ accidit in quinto menſe anni quadrageſimi, falſum eſſe, ſuprà, ad numerum marginalem 26. demonſtratum eſt. Et argumentis ibi allatis illud addi poteſt,quod euidenter iſtam opinionem falſitatis conuincit,ſeptem menſibus poſt mortem Aaron,& cùm iam proximus morti eſſet Moſes, Scripturam facere mentionem columnæ nubis.Nam in libro Deuteronomij, ca.31.ita ſcriptum eſt:*Abierunt itaque Moſes & Ioſue,& ſteterunt in tabernaculo teſtimonij:apparuitque Dominus ibi in columna nubis,quæ ſtetit in introitu tabernaculi.*

Locus Pſa. 67.

Colũna nubis primùm apparuerit Hebræis in tertia eorũ mãſione, vt placet S. Hieronymo.

Non defeciſſe columnam nubis ſtatim poſt mortem Aaron, vt tradũt Hebræi.

Locus Deuteronomij cap.31.

Beatus Gregorius in Homil. 21.in Euangelia,tractans verba illa Matthæi, cap. 35.
28.de Angelo, qui apparuit mulieribus in die Reſurrectionis Domini:*Erat aſpectus eius ſicut fulgur,& veſtimenta eius ſicut nix*, docet, Deum viris iuſtis & ſanctis exhibere ſe blandum,& amabilem,ac benignum:peccatoribus autem ſeuerum,& terribilem: idque ſignatum eſſe ait per blandimentum niuei candoris veſtium Angeli,& per terrorem fulgurantis aſpectus eius:idemque putat fuiſſe olim præſignatum in populo Hebræo,per columnam nubis,quæ apparebat die,& per columnam ignis,quæ videbatur nocte.Ponam hîc verba ipſa Gregorij: In fulgure,inquit,terror timoris eſt, in niue autem blandimentum candoris. Nam quia Deus & terribilis peccatoribus,& blandus eſt iuſtis: rectè Angelus teſtis reſurrectionis eius, & in fulgure vultus,& in candore habitus demonſtratur, vt de ipſa ſua ſpecie, & terreret reprobos,& mulceret pios. Vnde populum Hebræum per deſerta gradientem, columna ignis in nocte,& columna nubis præibat in die. In igne enim terror eſt: in nube, viſionis lene blandimentum: dies autem,vita iuſti: & nox accipitur vita peccatoris.Vnde conuerſis peccatoribus dixit Paulus; *Fuiſtis aliquando tenebræ,nunc autem lux in Domino.*In die igitur columna nubis monſtrata eſt,& in nocte columna ignis: quia Deus in iudicio veniens, per lenitatis manſuetudinem blandè iuſtos demulcebit:peccatores autem,per iuſtitiæ diſtrictionem, terrebit. *Sic Gregorius.*

B.Gregorij expoſitio Myſtica.

Epheſ.5.

BENEDICTI PERERII
IN CAPVT DECIMVM QVARTVM EXODI,
DISPVTATIONES OCTO.

Narratur Hebræorum admirandus per mare Rubrum tranſitus, atque eos inſequentium Ægyptiorum in eodem mari demerſorum interitus.

CAPVT DECIMVM QVARTVM EXODI.

Verſu 1. LOCVTVS eſt autem Dominus ad Moſen, di-
2. cens:* Loquere filiis Iſraël: Reuerſi caſtrame-
tentur è regione Phihahiroth, quæ eſt inter
Magdalum, & mare contra Beelſephon, in
conſpectu eius caſtra ponetis ſuper mare.*Di-
3. cturúſque eſt Pharao ſuper filiis Iſraël:Coarcta-
ti ſunt in terra,concluſit eos deſertum.* Et in-
4. durabo cor eius,ac perſequetur vos:& glorificabor in Pharaone, &
in omni exercitu eius.Sciéntque Ægyptij quia ego ſum Dominus.
5. Feceruntque ita. * Et nunciatum eſt regi Ægyptiorum quòd fu-
giſſet populus:immutatúmque eſt cor Pharaonis, & ſeruorum eius
ſuper populo,& dixerunt : Quid voluimus facere,vt dimitteremus
6. Iſraël,ne ſeruiret nobis?* Iunxit ergò currum, & omnem populum
7. ſuum aſſumpſit ſecum. * Tulítque ſexcentos currus electos, &
8. quidquid in Ægypto curruum fuit,& duces totius exercitus. * In-
durauítque Dominus cor Pharaonis regis Aegypti, & perſecutus
9. eſt filios Iſraël:at illi egreſſi erant in manu excelſa.* Cúmque perſe-
querentur Ægyptij veſtigia perſequentium, repererunt eos in
caſtris.

caſtris ſuper mare:omnis equitatus,& currus Pharaonis,& vniuer- 10.
ſus exercitus erant in Phihahiroth contra Beelſephon. * Cúmque
appropinquaſſet Pharao,leuantes filij Iſraël oculos,viderunt Ægy-
ptios poſt ſe, & timuerunt valdè : clamauerúntque ad Dominum. 11.
* Et dixerunt ad Moſen: Forſitan non erant ſepulchra in Aegy-
pto: ideò tuliſti nos, vt moreremur in ſolitudine: quid hoc face- 12.
cere voluiſti,vt educeres nos ex Aegypto? * Nónne iſte eſt ſer-
mo,quem loquebamur ad te in Aegypto,dicentes:Recede à nobis,
vt ſeruiamus Aegyptiis? multò enim melius erat ſeruire eis, quàm 13.
mori in ſolitudine.* Et ait Moſes ad populum:Nolite timere:ſtate,
& videte magnalia Domini, quæ facturus eſt hodie: Ægyptios
enim,quos nunc videtis,nequaquàm vltrà videbitis vſque in ſem- 14. 15.
piternum.* Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. * Di-
xítque Dominus ad Moſen: Quid clamas ad me? loquere filiis Iſ- 16.
raël, vt proficiſcantur. * Tu autem eleua virgam tuam, & exten-
de manum tuam ſuper mare, & diuide illud, vt gradiantur fi- 17.
lij Iſraël in medio mari per ſiccum. * Ego autem indurabo cor
Aegyptiorum, vt perſequatur vos: glorificabor in Pharaone, & 18.
in omni exercitu eius, & in curribus, & in equitibus illius: * &
ſcient Aegyptij quia ego Dominus,cùm glorificatus fuero in Pha- 19.
raone,& in curribus,atque equitibus eius. * Tollénſque ſe Ange-
lus Dei, qui præcedebat caſtra Iſraël, abiit poſt eos: & cum eo 20.
pariter columna nubis, priora dimittens,poſt tergum * ſtetit,inter
caſtra Aegyptiorum, & caſtra Iſraël: & erat nubes tenebroſa, &
illuminans noctem, ita vt ad ſe inuicem toto noctis tempore acce- 21.
dere non valerent. * Cúmque extendiſſet Moſes manum ſu-
per mare, abſtulit illud Dominus flante vento vehementi, & 22.
vrente tota nocte, & vertit in ſiccum: diuiſáque eſt aqua. * Et
ingreſſi ſunt filij Iſraël per medium ſicci maris: erat enim aqua 23.
quaſi murus à dextra eorum, & læua. * Perſequentéſque Ae-
gyptij, ingreſſi ſunt poſt eos, & omnis equitatus Pharaonis, cur- 24.
rus eius, & equites per medium maris. * Iámque aduenerat
vigilia matutina, & ecce reſpiciens Dominus ſuper caſtra Ae-
gyptiorum per columnam nubis & ignis, interfecit exercitum eo- 25.
rum: * Et ſubuertit rotas curruum, ferebantúrque in profundum.
Dixerúntque Aegyptij: Fugiamus Iſraël: Dominus enim pugnat 26.
pro eis contra nos. * Et ait Dominus ad Moſen: Extende manum
tuam ſuper mare,vt reuertantur aquæ ad Aegyptios ſuper currus 27.
& equites eorum. * Cúmque extendiſſet Moſes manum contra
mare, reuerſum eſt primo diluculo ad priorem locum: fugienti-
búſque Aegyptiis occurrerunt aquæ, & inuoluit eos Dominus in

 mediis

28. mediis fluctibus.* Reuerſæq́; ſunt aquæ, & operuerunt currus &
equites cuncti exercitus Pharaonis, qui ſequentes ingreſſi fuerant
29. mare: nec vnus quidem ſuperfuit ex eis. * Filij autem Iſraël perre-
xunt per medium ſicci maris :& aquæ eis erant quaſi murus à dex-
30. tris & à ſiniſtris. * Liberauítque Dominus in die illa Iſraël de manu
31. Ægyptiorum. * Et viderunt Aegyptios mortuos ſuper littus maris,
& manum magnam, quam exercuerat Dominus contra eos:
timuitque populus Dominum,& crediderunt Domino,& Moſi ſer-
uo eius.

PRAEFATIO.

Ioſephi per illuſtris enarratio hiſtoriæ Moſis, quæ de tranſitu Hebraorũ per mare Rubrum ſcripta eſt Exodi 14.

1. HISTORIAM tanti huius miraculi, & toties in diuina Scriptura, meritoque celebrati, quemadmodùm narret Ioſephus in extremo libro ſecundo Antiquitatum, viſum eſt hîc adſcribere : habet enim paraphraſticam eius rei expoſitionem, ſanè quàm illuſtrem, atque concinnam, ſimulque periucundam. Verba Ioſephi hanc hiſtoriam commemorantis, huiuſmodi ſunt: Ægyptios mox pœnituit, quòd Hebræos dimiſiſſent: cumque rex præ cæteris id ægre ferret, præſtigiis Moſis imputans, quod factum erat, decretum eſt, vt quamprimùm correptis armis, omnique bellico apparatu eos inſequerentur, retracturi ſi poſſent aſſequi : ſperabant autem fore, vt faciiè in poteſtatem ſuam redigerent homines inermes, & de via laſſos. Itaque obuium quemque rogantes, quà tenderent raptim inſequebantur, tametſi per viam difficilem non ſolum exercitibus, ſed expeditis quoque viatoribus. Moſes namque per huiuſmodi viam Hebræos deduxerat, vt ſi Ægyptij, mutata ſententia, ſequi eos vellent, pœnas malitiæ, violatique pacti perſoluerent: néve Palæſtini, qui ob veterem ſimultatem infenſi erant Hebræis, de profectione ipſorum certiores fieri poſſent: eſt enim regio illorum Ægypto contermina. Sed vbi ad Rubrum mare peruentum eſt, ecce Ægyptiorum multitudo circumfuſa, in arctum Hebræos compellebat. Aderant enim ſeptingenti currus cum equitum quinquaginta millibus, & præterea ſcutatorum peditum ducenta millia. Hi vias omnes obſederant, quibus effugiũ Hebręis patêre poterat inter rupes & mare concluſis, quo loco mõs etiam præruptis rupibus inuius, ad littus vſque procurrebat : atque ita ne fugæ quidem ſpe relicta, Hebræos mare inter & montem obſidione premebant; oppoſitis armatis: quà exitus in campos aperiebatur. In hac locorum iniquitate concluſi Hebræi, cùm nec obſidionem præ inopia diu tolerare, nec exitum & fugam inuenire poſſent, nec armis admodùm inſtructi eſſent, etiamſi maxime pugnare cuperent, nihil ſupereſſe videbant, niſi vt turpi deditione ſaluti conſulerent. Quò factum eſt, vt Moſen grauiſſimis verbis accuſarent, obliti prodigiorum, quibus libertatem eis Deus promiſerat, minimumque aberat, quin Propheta lapidato, ſpretiſque per incredulitatem diuinis promiſſis, oblata Ægyptiis deditione in priſtinam eorum ſeruitutem redirent: nam & lamentis mulierum & puerorum exaſperabantur. Moſes

autem

autem efferata licet contra ſe turba, nulli ſuccũmbens difficultati, non ceſſabat eis proſpicere, Deo fretus, quem poſt tot libertatis præſagia, probabile non erat, permiſſurum, vt aut delerentur, aut in poteſtatem inimicorum redigerentur.

Oratio Moſis ad Hebræos.

Cùm itaque Moſes medius in concione conſtitiſſet; tali ad Hebræos oratione vſus eſt: Si homo quiſpiam res veſtras benè, ac prudenter hactenus adminiſtraſſet, oportebat & in poſterum ſimilem eius curam & diligentiam expectare: nunc autem cùm Deus ipſe gubernandos vos, tuendóſque ſuſceperit, quantæ fuerit inſaniæ non ſperare opem eius, qui per me vltrò vobis præſtitit, quicquid ad veſtram ſalutem ac libertatem conferre videbatur? Immò verò hæc ipſa difficultas & anguſtia, magis vos ad ſperandum accendere debuerat: Deus enim vos in arctum hunc locum concludi voluit, vt ex tanta neceſſitate, præter veſtram, & omnium opinionem, ſeruaret; atque ita declararet non ſolùm potentiam ſuam, ſed fauorem etiam, quo vos perpetuò proſequitur. Non enim in paruis rebus, Deus propitius, tantùm ferre auxiliũ ſolet; ſed in arduis maximè, & tunc potiſſimùm, quando ſpei ſupereſt minimum. Ergò huius ope freti, qui poteſt ex paruis magna facere, & hoſtium potentiam infringere, ne terreamini Ægyptiorum apparatu, neque, propter fugam mari & montibus impeditam, animum deſpondete: poteſt enim Deus & montes in planitiem, & mare in terram vertere. Moſes hæc effatus, ad mare Hebræos Ægyptiis ſpectantibus, ducebat. Habẽtes enim illi eos ſub oculos, quòd eſſent in ſequendo defatigati, pugnam in ſequentem diem differre conſultiùs putabant. Vbi verò ad extremum littus maris ventum eſt, tunc Moſes, ſumpta virga, Deum in auxilium ſupplex inuocat, dicens: Tu Domine, ſcis, quod nec viribus, nec artibus humanis vllũ nobis hinc patet effugium: ſupereſt vt ipſe ſalutem huic populo expedias, qui relicta Ægypto huc eſt delatus, tuam voluntatẽ, tuámq; fidẽ ſecutus. Ad te ſolum, omni alia ſpe, omniq; conſilio deſtituti, confugimus: ad tuã tantùm prouidentiã reſpicimus, quæ ſola nos iratis Ægyptiis eripere poteſt. Succurre nobis properè, & populum tuum, iam deſperantem ſalutem, ad fiduciam & ſpem tui auxilij excita: in difficultatibus conſtituti ſumus, ſed noſtris, non tuis. Tuũ eſt, Domine, hoc mare, tuus eſt & hic mons, qui nos claudit: ſi vis, & hic poteſt, iubente te, aperiri, & illud in terram verti: poſſumus & per aërem ſublimes effugere, ſi ita ſeruare nos, tibi placeat. Hæc Moſes precatus, mare virga percutit, quo ictu repentè ſciſſum, & retrorſum ſe recipiens nudũ ſolũ Hebræis ad fugam capeſſendã reliquit. Videns porrò Moſes adeſſe Deum, & mare de ſuo loco ceſſiſſe, primus progreditur, hortaturq; Hebræos, vt alacriter ſequantur per viam diuinitùs datam, & læti peracto periculo gratias agant, ob tam incredibilem ſalutis rationem tam ſubitò exortam. Illis verò impigre ſubſequentibus, nimirum diuina ope fretis, Aegyptij primùm inſanire eos putabant, in manifeſtã perniciem ruentes, ſed poſtquàm viderũt eos longè proceſſiſſe, & impunè, atq; expedite iter facere, impetu facto inſequi eos cœperũt, quaſi & ipſi tutum per mare iter habituri: & præmiſſis equitibus, à littore in mare deſcenderunt. Iamque in aduerſum littus euaſerant Hebræi, hoſtibus à tergo relictis, quos armis graues, ipſa etiam miraculi nouitas nonnihil eſt remorata: ſed cùm incolumes illos terram tenere viderent, eundẽ ſibi quoque pollicebantur euentũ. Verùm eos talis fefellit opinio, neſciẽtes nõ quorũlibet talem eſſe viã, ſed Hebræorũ tantùm, & fugientibus eam ſolùm patere ad ſalutem, non hoſtibus, qui eos perdendi animo inſectabantur. Ergò cùm iam vniuerſus exercitus introgreſſus eſſet mare, refunditur iterùm, & Aegyptios fluctibus inuoluit, ventis etiam eodem impellentibus: acceſſerunt & imbres de cœlo, & aſpera tonitrua fulguribus ſimul intermicantibus, fulmina quoque deferebantur, & nihil omninò deerat eorum, quæ ab irato Deo,

Oratio Moſis ad Deũ.

hominibus ad perniciem immitti ſolent. Etenim nox caliginoſa nimis, ac tenebroſa hoſtes conprehendit, atque ita totus ille deletus eſt exercitus, vt ne nuncius quidem cladis domum reuerteretur.

2. Hebræi autem vix ſui compotes erant præ gaudio ex tam inopinata ſalute concepto: accedebat huc etiam ſpectabilis hoſtium interitus, nemine ſuperſtite, qui eos in ſeruitutem vindicare cuperet, & Deo ipſis ex profeſſo auxilium ſubmittente. Quapropter tum ſua ſalute, tum inimicorum ſupplicio læti, magis quàm vlli anteà homines in hymnis, atque hilaritate totam noctem exegerunt: & Moſes carmen, laudes Dei, & ob præſentem fauorem, gratiarum actiones continens, hexametro verſu compoſuit.

Hæc ego, vt in ſacris Codicibus inueni, ita ſigillatim conſcripſi. Nemo autem mirari debet tanquàm incredibile, ſi priſcis hominibus, & ad militiam etiam tunc rudibus, de ſalute periclitantibus via per mare patuit, ſiue Dei voluntate, ſiue naturæ ſponte. *Memorabilis hiſtoria.* Etenim heri & nudiuſtertiùs, Alexandri Magni ductu, Macedonibus Pamphylium mare ceſſit, ac aliam viam non habentibus, per ſeipſum iter aperuit, cùm Deus eius opera ad deſtruendum Perſarum imperium vti decreuiſſet: id quod omnes teſtantur, qui res geſtas illius Regis ſcripto prodiderunt. Verùm de his, vt cuique libet, ita ſentiat. *Philo.* *Hactenus fuêre Ioſephi verba, quæ hic commemorata ſunt.* Horum autem ſimilia ſcribit etiam Philo & in libro primo & in tertio de vita Moſis, vbi mirabilitatem huius tranſitus per mare Rubrum deſcribit: ſed mihi narratio, & deſcriptio Ioſephi, copioſior & luculentior viſa eſt.

PRIMA DISPVTATIO.

An diuiſio illa maris Rubri à Deo per ventum facta ſit: & quo tempore ea maris diuiſio contigerit.

SVPER ILLIS VERBIS
Scripturæ, Exodi 14.

Verſu 21. Cùm extendiſſet Moſes manum ſuper mare, abſtulit illud Dominus flante vento vehementi, & vrente tota nocte, & vertit in ſiccum.

5. *Ventus non diuiſit aquas maris Rubri.* NON eſt putandum, diuiſionem illam maris eſſe à Deo factam virtute alicuius venti, tànquàm inſtrumento diuinæ potentiæ. Dupliciter enim cogitare licet ventum fuiſſe cauſam eius diuiſionis: vel per vim propulſiuam, qua ventus magno impetu aquas extruſerit ex loco ſuo. Sed hoc exiſtimare non conuenit: tum quia ventus propellit ſuperiores tantùm partes aquæ: non poteſt autem facere talem expulſionem & diuiſionem aquarum,

rum,vſque ad profundum:tum etiam,quia ventus non ſic diuiſiſſet aquas,vt diuiſæ ſunt, faciendo ſcilicet viam mediam nudatam aquis, ſed protruſiſſet aquam maris extra alueum ſuum in alium locum, nec tenuiſſet aquas vtrinque in morem parietum conſiſtentes. Aut cogitare licet, ventum diuiſiſſe aquas, non per motum localē expellendo:ſed naturali qualitate ſua, virtuteq; vrendi,ſiccando & abſumendo aquas. At enim non eſt facilè creditu, potuiſſe vento impertiri tantā vim ſiccandi, vt tanta breuitate temporis, quanta diuiſio illa maris facta eſt,tantam aquarum molem ſiccaret, & abſumeret. Deinde, vt demus potuiſſe id à Deo concedi vento, attamen ſtatim vt ventus ceſſāſſet, aquæ refluxiſſent in ſuū priſtinum & naturalem locū:oportuit autem tunc ventū ceſſaſſe,cùm Hebræi intrarunt mare, alioqui cùm ventus ille è regione ipſorum flaret, proculdubiò magno illis incommodo & moleſtiæ fuiſſet, ſimulque magno impedimento ad tranſeundum mare.

Ergò diuiſio aquarū illius maris, earumque conſiſtentia inſtar muri ex vtràque parte, relicta in medio via ad tranſeundum, à Deo facta eſt miniſterio Angelorū: ventus porrò adhibitus eſt ad ſiccandum fundum maris, quod, diuiſis & amotis vtrinque aquis, relictum fuerat humidum, & limoſum,ac lutulentum.Idem ſenſit Caietanus ſuper hoc loco Exodi ita ſcribens: Pro eo, quod Latina tranſlatio habet:*Et abſtulit illud Dominus*,iuxta Hebræum habetur:*Et duxit Iehouah mare*.Quibus verbis non conſumptio aquarum,ſed ductio ſignificatur:vt intelligamus,quēadmodùm ſtante Iordanis flumine, tempore Ioſue, tumuerunt aquæ in parte ſuperiori:ita in hoc Hebræorum tranſitu,aquas maris ad dexteram & ad ſiniſtram ductas eſſe, tumeſcentes in altitudine hinc & inde. Et attribuitur hoc miraculum Iehouah: vt ſummi Dei operatio etiam in mari, contra naturam aquarum, manifeſtetur. Cauſa verò ſecunda ad exſiccandam terram, quæ fuerat ſub mari, adhibita narratur fuiſſe orientalis ventus fortis, non tamen ad diuidendum mare. Nam ſeparatio aquarum in tanta latitudine,vt vniuerſam multitudinem Hebræorum turmatim proficiſcentem caperet, ſubitò facta eſt: exſiccatio autem fundi maris per ventum ſucceſſiuè facta eſt. *Sic Caietanus.* 4. *Caietanus.* *Ioſue 3.*

Sed quis, aut qualis fuit ventus ille adeò potens, atque efficax, vt breuiſſimo tempore, fundum maris exſiccando, cōmodum illàc Hebræis iter, & tranſitum præbuerit? Quidam putarunt, fuiſſe eum ventum Borealem & Aquilonarem, quippè qui magnam habet vim exſiccandi, quæ humida ſunt. Sed hoc minimè verum eſt.A parte enim ſeptentrionali maris Rubri, erant maximæ rupes, celſiſſimique ſcopuli ſolitudinis Ethan:qui ſicut impedimento fuerunt Hebræis, ne illàc per terram iter facerent, quod alioquin eis cōmodiſſimum fuiſſet:ita vel impediſſent flatum Boreæ, vel certè impetum eius valdè fregiſſent, ac repreſſiſſent, ne ab eo talis effectus prouenire, & mari accidere poſſet. LXX. Interpretes eum ventum appellant Notum, id eſt, Auſtrum: quos Philo ſecutus, ventum flantem in diuiſione maris Rubri, appellat itidem Auſtrum, eum verò, quo aquæ rurſus in ſuum priſtinum locum repulſæ, ac reductæ ſunt, nominat Aquilonē. Sic enim ſcribit in libro primo de vita Moſis: Poſt ſolis occaſum,exortus eſt Auſter vehementiſſimus: qui mare tunc ſolitum cum æſtu decedere, protruſit etiam vlteriùs nudatis littoribus: ſicut fit in torrentū eluuie. Et paulò pòſt:Hoſtes, inquit,vndis marinis rurſus in vnū coëuntibus,mergebātur cū ſuis equis,& curribus,ęſtū refluum voluētibus etiā Aquilonis flatibus,vt ne ſignifer quidē ſuperſtes relinqueretur nūtiaturus acceptā cladē Ægyptiis. *Hæc Philo.* Sed enim eum ventū fuiſſe orientalem,ſatis argumēti eſt, quod Scriptura Hebraica ſic eum appellat: ita enim habet hoc loco ad verbū Latinè reddita: *Et duxit Dominus mare in vento orientali forti.* 5. *Quis ventus fuerit, quo ſiccatum eſt maris fundum.* *Philo.*

Eodem quoque modo vocat Paraphraſis Chaldaica. Quod etiam per ſe ſatis credibile eſt: Hebræi námque tunc iter faciebant contra orientem, & contra mare rubrum, quod eſt Ægypto orientale.

6. Sed quo tempore diuiſio illa maris Rubri facta eſt? Nocte videlicet: id enim apertè docet Scriptura illis verbis: *Abſtulit illud Dominus flante vento vehementi, & vrente tota nocte*. Veteres porrò noctem quatuor in partes diuidebant, ternas cuique parti horas aſſignando, easque partes vocabulis ex militari diſciplina ductis appellabant vigilias, noctemque quatuor in vigilias diſtribuebant. Hebræi acceſſerunt ad mare Rubrum initio noctis, & primæ vigiliæ: quo tempore, Moſe virga percutiente aquas, diuiſum eſt mare Rubrum, patente via per eius profundum. Sed quia vadum, & profundum maris, admodùm erat humidum, & limoſum, nec benè pedibus meabile, ſubſtiterunt Hebræi in littore: tunc Deus immiſit ventum vrentem vehementiſſimum, cuius perpetuo flatu, ab initio noctis vſque ad mediam noctem, & vltrà, ſiccatum eſt ſolum maris. Tunc autem, ceſſante vento, Hebræi, in tertia vigilia ingreſſi ſunt per viam illam maris, & circa initium quartæ vigilię, euaſerunt omnes ad littus incolumes. Ægyptij porrò, circa finem tertiæ vigiliæ, auſi ſunt etiam ipſi viam ingredi factam in mari, cæco impetu, ac furore inſequendi Hebræos: ſed circa initium quartæ vigiliæ, quam Scriptura hìc vocat matutinam, quòd ea terminetur in Aurora. Cùm verò iam propè eſſet diluculum & mane, Hebræique iam egreſſi eſſent ex mari, vniuerſusque Ægyptiorum exercitus in medio eſſet mari, tunc, iuſſu Dei, & Moſe virga percutiente aquas, reuerſæ iterùm ſunt maris aquæ in priorem locum ſuum, opprimentes atque operientes omnem exercitum Ægyptiorum. Itáque, tota ferè nox in effectione huius miraculi conſumpta eſt: nam quòd Scriptura ait in hoc decimo quarto capite Exodi, ventum illum flauiſſe tota nocte, proptereà ſic dictum eſſe putandum eſt, quia flauit maxima noctis parte: cœpit enim flare initio noctis, & perdurauit vltra mediam noctem.

Quando facta ſit diuiſio maris.

SECVN

SECVNDA DISPVTATIO.

An per vnam tantùm viam vniuerſus Hebræorum exercitus tranſierit mare Rubrum, an verò per duodecim vias.

SVPER ILLIS VERBIS:

Diuiſa eſt aqua, & ingreſſi ſunt filij Iſraël per medium ſicci maris: erat enim aqua, quaſi murus à dextra eorum, & læua. *Verſu 11.*

PERANTIQVAM fuiſſe traditionem tum Hebræorum, tum 7.
etiam Chriſtianorum, diuiſum eſſe tunc mare Rubrum in duode-
cim vias, pro numero videlicet duodecim tribuum populi Hebræi,
vt ſuam quæque tribus viam ingrederetur ad tranſeundum mare, à
multis eſt proditum. Origenes certè in Homilia ſuper hunc locum
Exodi, eiuſmodi traditionem tanquàm à maioribus acceptã commemorat, his ver- *Origenes.*
bis: Mira Dei potentia. Cogitur fluctus in cumulum, & vnda in ſemetipſam repreſ-
ſa curuatur: ſoliditatem recipit liquor, & ſolum maris areſcit in puluerem, vt ſicca
plãta populus Dei tranſiret. Bonitatem Dei creatoris intellige: ſi voluntati eius ob-
temperes, ſi legem eius ſequaris, ipſe tibi elementa, etiam contra naturam ſuam,
ſeruire compellet. Audiui à maioribus traditum, quòd in iſta diuiſione maris, ſin-
gulis quibuſque tribubus Hebræorum, ſingulæ aquarum diuiſiones factæ ſunt, &
propria vnicuique tribui in mari aperta eſt via. Idque oſtendi aiunt ex eo, quod in
Pſalmo 135. ſcriptum eſt: *Qui diuiſit mare Rubrum in diuiſiones.* Per quod multæ
diuiſiones docentur factæ, & non vna tantùm. Idémque oſtendi per illud: *Renia-*
min iunior in ſtupore: Principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, & principes Ne- *Pſal. 67.*
phthalim. Significatur enim, proprium vnicuique tribui datum eſſe ingreſſum in
mare. Hæc à maioribus obſeruata in Scripturis diuinis, religioſum credidi non ta-
cere. *Sic Origenes.* Hanc traditionem ſequens Thoſtatus, arbitratur, factas eſſe in *Thoſtatus.*
mari Rubro duodecim vias, vt proprius cuique tribui per mare tranſitus pateret:
nec alio firmat argumento, quàm teſtimonio Dauidis ex Pſal. 135. proximè allato.
Eiuſdem quoque traditionis, & opinionis probator, & adſtipulator eſt Genebrar- *Genebrar.*
dus, verba illa: *Qui diuiſit mare Rubrum in diuiſiones:* ſic explanans: Diuiſum eſt ma-
re Rubrum in multas partes & ſectiones, tanquàm in muros multos, coagulatis &
condenſatis aquis: in duodecim nempè ſectiones pro numero tribuum, vt quæque
ſuum haberet iter, & celeriùs traiiceret. Hebræi hoc habent in ſuis traditionibus,
vt narrat Aben Eſra ſuper hoc decimum quartum caput Exodi, & Epiphanius con- *Aben Eſr.* *Epiphan.*
tra Origenem in Hæreſi ſexageſima quarta. *Ita Genebrardus.*

8. At enim Theodoretus in quæſtione 25. in Exodũ, licèt iſtam traditionem dicat
Theodoret. nec fidei, nec pietati Chriſtianæ aduerſari: congruentiùs tamen diuinæ Scripturæ, ac probabiliùs eſſe cenſet, vnam tantùm in mari Rubro factam eſſe viam in tranſitu Hebræorum ampliſſimè patentem. Verba Theodoreti hæc ſunt. Quidam ferunt diuiſum eſſe mare Rubrum duodecim ſectionibus, & vnã quamque tribum ſeorſim tranſiuiſſe: idque putant indicaſſe Dauid verbis illis: *Qui diuiſit mare Rubrum in diuiſiones.* Ego autem exiſtimo, bifariàm tantùm fuiſſe mare diuiſum, hoc indicante Scriptura, cùm ait: *Aqua erat tanquàm murus à dextris, & à ſiniſtris:* Latámque viam fuiſſe, & numero tranſeuntium conuenientem, ſicut dixit Scriptura in Pſal. 105. *Deduxit eos in abyſſo ſicut in deſerto:* quod videtur indicare facilitatem viæ patentis. Non tamen prior ille intellectus, verbo pietatis aduerſatur: vtrumque enim eſt opus diuinum & admirandum: ſequi tamen debemus indubitatæ Scripturæ veritatẽ. Tradidit porrò iuſtiſſimus Iudex exitio aquarum Pharaonem cum toto exercitu, quia per aquas interemerat infantes Hebræorum. *Hæc ibi Theodoretus.* Idem verò explanans verba illa Pſalmi 135. *Qui diuiſit mare Rubrum in diuiſiones:* iſtiuſmodi diuiſiones vocat fabulam Iudæorum, hunc in modum ſcribens: Nonnulli, Iudæorum fabulas ſecuti, dixerunt, diuiſiones maris Rubri, æqualis numeri duodecim tribubus Hebræorum eſſe factas: quoniam Dauid non *diuiſionem*, ſed *diuiſiones* dixit. Verùm ſcire iſtos oportuit, mari bifariàm ſecto, duo pro vno facta eſſe maria: nam aqua ipſis murus erat à dextris & à ſiniſtris: quapropter diuiſionem in duo maria, diuiſiones appellauit. *Sic Theodoretus.* Idémque ſcribit
Euthym. Euthymius eundem Pſalmum exponens.

9. Cum Theodoreto conſentiens Lyranus cenſet, vnam tantùm in mari Rubro
Lyranus. factam eſſe viam capacem totius exercitus Hebræorum. Quod autem Dauid appellauit diuiſiones maris Rubri, id dupliciter interpretatur, vel enim vſurpaſſe cũ pluralem numerum pro ſingulari, quod frequenter in Scriptura fieri ſolet: vel, quòd vnica illa diuiſio maris, cùm propter amplitudinem inſtar eſſet plurium, ad hoc ſignificandum, appellata fuerit plurali numero, *diuiſiones.* Addit præterea veterem quandam huiuſmodi traditionem Hebræorum: cùm Hebræi vidiſſent mare diuiſum, attonitos obſtupuiſſe, nec ſe illi viæ committere auſos eſſe: ſed Aminadab principem tribus Iuda, ante omnes, magno animo eſſe ingreſſum mare: cuius exemplo animatos cæteros omnes ſequi non dubitaſſe. Atque eo facto dicunt tribũ Iuda promeruiſſe principatum, & primatum in populo Hebręo, iam ante promiſſum & prædictum ei à Iacob, Geneſ. 49. Huc etiam ſpectare putant illa verba,
Cantic. 6. quæ ſunt in Canticis Canticorum: *Anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab. Ita Lyranus.* S. Hieronymus traditionem iſtam vocat fabulam. Nam exponens illa verba Oſeæ cap. 11. *Iuda autem teſtis deſcendit cum Deo, & cum Sanctis, fidelis,* hoc modo ſcribit: Tradunt Hebræi huiuſcemodi fabulam: In exitu Iſraël ex Ægypto, quando ex vna parte mons, ex alia Rubrum mare, & ex alia Pharaonis cingebat exercitus, & incluſus populus tenebatur: cæteris tribubus deſperantibus ſalutem, & aut reuerti in Ægyptum, aut bellare cupientibus, ſolus Iuda fideliter ingreſſus eſt mare, vnde & regnum meruit accipere. Et hoc eſſe, quod nunc dicitur: *Iuda teſtis ſermonum Dei, & adſtipulator ac vindex, deſcendit cum Deo in mare, & inter Sanctos fuit fideliſſimus, vt verbis iubentis crederet Dei.* Hoc illi dicunt. *Sic Hieronymus.* Ioſephus tamen in extremo libro ſecundo Antiquitatum, apertè ſcribit, diuiſo mari Rubro, primum omnium eſſe ingreſſum Moſen, vt præeundo, animum faceret omnibus ad tranſcundum.

10. Ego vnã tantùm in mari viam eſſe factã cenſeo: idque tribus hiſce argumentis mihi ipſe perſuadeo. Si nõ vna via, ſed duodecim eſſent factæ, id profectò miraculum

culum fuiſſet multò inſignius & memorabilius,& illuſtrius diuinæ poteſtatis, & prouidentiæ teſtimonium:non igitur id tacuiſſet diuina Scriptura, vt quod magis declararet,atque illuſtraret Dei poteſtatem,& ſingularem erga Hebræos beneuolentiam eius atque curam.Diuina porrò Scriptura non ſolùm id tacuit, ſed vnam potiùs viam eſſe in mari factam non obſcurè ſignificauit,dicens Exodi 14. *Diuiſa eſt aqua,& ingreſſi ſunt filij Iſraël per medium ſicci maris: erat enim aqua quaſi murus à dextra eorum & læua.* Et alibi cùm de hoc miraculo loquitur ſingulari numero diuiſionem maris,& viam in eo factam nominat: præter locum illum Pſal. 135. de quo mox dicemus.Deinde,ſententia eſt Theologorum firmata conſenſu:Non eſſe ſine neceſſitate multiplicanda miracula: ſed ad tranſitum Hebræorũ per mare,ſatis erat vnam fieri viã ita patentem, vt commodè vniuerſus populus vadum maris permeare poſſet:nec opus erat tãta multiplicatione & diſtinctione viarũ in mari. Adhæc, illa diſtinctio duodecim viarum, nòn ſolùm non fuiſſet duodecim tribubus ad tranſeundum mare commoda & grata, ſed etiam fuiſſet incommodiſſima & moleſtiſſima,& ingentis cauſa confuſionis & perturbationis. Erant enim tũc,propter anguſtias locorum,& trepidationem,metúmque Ægyptiorum, Hebræi omnes,confuſis tribubus inuicem permixti: non itáque tam facilè, nec tam expeditè,nec tam citò:quàm opus tunc erat,potuiſſent omnes tribus inuicem ſegregari,& ſuam vnaquæque viam maris ingredi.Quinetiam,cùm Moſes nonniſi per vnam viam ire potuiſſet,quam teneret videlicet aut tribus Iuda, aut potiùs tribus Leui,cuius ipſe erat,acerbiſſimum profectò cæteris omnibus fuiſſet, tali anteſignano & duce priuari,cùm omnium ſpes & fiducia,in eo vno maximè, inclinata recumberet:abſentia itáque eius,cæterorum omnium alacritatem,& fiduciam tranſeundi mare,vehementer debilitaſſet.

Auctoris ſententia, vnam tantùm eſſe factam in mari Rubro viam.

Sed opponunt nobis verba illa Dauidis Pſalmi 135. *Qui diuiſit mare Rubrum in diuiſiones.* Verùm id haudquaquàm officit ſententiæ noſtræ:dicit enim numero multitudinis *diuiſiones*, vel vſurpando plurale pro ſingulari,vt fit ſæpè in Sacris literis:vel,ſicut interpretatus eſt Theodoretus,quia facta vna via per medium mare,bifariàm diuiſum eſt mare,& duo maria inter ſe diuiſa extiterunt. Audiat Lector quemadmodùm locum iſtum Dauidis,ita vt nos diximus, expoſuerit Caietanus.Is pro, *Qui diuiſit mare Rubrum in diuiſiones:* ſic legit iuxta Hebraicam veritatem:*Incidenti mare Rubrum inciſionibus.* Quam lectionem exponens,ita ſcribit: Hic textus materiã præbet opinandi, quòd filij Iſraël per mare Rubrum multis viis trãſierint,& vt aiunt,duodecim viis,iuxta numerum duodecim tribuum:quia hîc dicitur mare Rubrum inciſum inciſionibus: ex eo enim quòd plurali numero memorantur inciſiones,argumentum ſumptum eſt, quòd in pluribus locis mare diuiſum fuerit.Sed hoc argumentum non cogit:quoniam vna inciſio plures facit inciſiones.Incidendo enim panem in duas partes, relinquuntur ex vno incidendi actu,duæ inciſiones: vna in vna parte, & altera in reliqua. Et explicauit hoc Propheta ad ſignificandum,quòd Deus ſic incidit mare Rubrum, vt inciſiones remanſerint hinc & inde in partibus ſeorſim. Quod Scriptura ſub aliis verbis dixit Exodi 14.quòd Deus ita diuiſit mare,vt aquæ eſſent pro muro, à dextris & à ſiniſtris.Vnde ex iſto textu Dauidis,non habetur pluralitas diuiſionum:ſed vna diuiſio remanens in duabus inciſionibus à dextris & à ſiniſtris.

Ita Caietanus.

11. Locus Pſ. 135.

Caietanus.

Tertia Disputatio.

An Hebræi totam maris Rubri latitudinem tranſmeauerint, vſque ad littus oppoſitum peruenientes.

12. Satis litigioſa inter huius hiſtoriæ tractatores diſceptatio eſt, An Hebræi tranſeuntes mare Rubrum, ex vno littore ad alterum vſq; littus aduerſum euaſerint: an potiùs parte aliqua latitudinis maris directò traiecta, reflexo poſteà itinere, reuerſi fuerint ad idem littus, per quod ingreſſi mare fuerant, non tamen ad eundem littoris locum. Hebræorum opinio eſt, filios Iſraël aliquanta maris parte directò tranſmiſſa, poſteà retrocedentes, rediiſſe ad idem littus, vnde ingreſſi fuerant mare: quam ſententiam & cupidè ſequitur, & pugnaciter defendit, multiſque argumentis firmare conatur Thoſtatus in quæſtione nona ſuper caput 14. Exodi. Principiò, inquit, directum iter Hebræis in terram promiſſionis, futuſſ erat per terram, quæ erat à parte Septentrionali maris Rubri: ſed quia impeditum erat, atque inuium illud iter propter ingentes, prærupt áſque rupes, celſóſque ſcopulos ſolitudinis Ethan, imminentes mari Rubro, & impedientes illac tranſitum; idcircò Hebræi, dirigente Deo, emenſi aliquantam maris partem, reflexo gradu redierunt ad idem littus, vltra illas ſcilicet rupes & ſcopulos, vt inde per terram iter facerent. Hinc ſatis apparet, fuiſſe ſuperuacaneum futurum, ſi totam illi maris latitudinem tranſgreſſi fuiſſent. Deinde, inſequentes Ægyptij Hebræos, & ingreſſi mare, obruti ſunt aquis, & eorum cadauera eiecta ſunt in littus, haud dubiè propinquius; ſolet enim mare cadauera ſubmerſorum hominum quaſi euomendo, in propinquius eiicere littus: ſed Ægyptiis propinquius erat littus, per quod ingreſſi ſunt in mare & ipſi, & Hebræi, quos inſequebantur: in illud igitur littus cadauera eorum delata ſunt. Ea porrò cadauera non potuiſſent ab Hebræis ex mari iam egreſſis videri & ſpectari, ſicut vidiſſe eos & ſpectaſſe narrat Scriptura Exodi 14. niſi & ipſi ad idem littus fuiſſent regreſſi.

Hebræorum opinio.

Thoſtatus.

13. Prætereà, Hebræi vix quatuor, vel ſummum, quinque horis morati ſunt intra mare: quod ex narratione ipſius Scripturæ ita poteſt colligi: Vltra mediam noctem flauit ventus vrens & deſiccans fundum maris: poſteà ingreſſi ſunt Hebræi mare, quippè qui per medium ſicci maris, vt tradit Scriptura, iter fecerunt: Egreſſis porrò ipſis ex mari, occiſi ſunt Ægyptij, ante finem videlicet vigiliæ matutinæ, hoc eſt, propè ipſum diluculum: ſpatio autem quinque horarum, non potuiſſet tota maris Rubri latitudo, quæ ſatis magna eſt, tranſmitti. Adhæc, in capite 13. Exodi ſcriptum eſt, Hebræos caſtrametatos eſſe in extremitate ſolitudinis Ethan, & inde veniſſe ad mare Rubrum. Mari autem traiecto, rurſus intraſſe Hebræos eandem ſolitudinem Ethan, & per eam tribus diebus iter feciſſe, quoad venerunt ad locum dictum Marà, perſpicuè in libro Numerorum, cap. 33. proditum eſt his verbis: ***De Socoth venerunt in Ethan, quæ eſt in extremis finibus ſolitudinis, & tranſierunt per medium mare in ſolitudinem: & ambulantes tribus diebus per deſertum Ethan, caſtrametati ſunt in Marà.*** Intrarunt igitur per Ethan in mare; & ex mari egreſſi rurſus iter fecerunt

fecerunt per Ethan: ergò redierunt ad eundem locum, ex quo mare intrauerant. Ex compoſitione autem & collatione eorum, quæ dicuntur in capite 15. Exodi, cum iis, quæ narrantur in libro Numerorum, cap. 33. intelligere licet, eundem locum fuiſſe deſertum Sur, & ſolitudinem Ethan. Nam Exodi 15. ſcriptum eſt, Hebræos è mari egreſſos primùm veniſſe in deſertum Sur, & per id, confecto trium dierum itinere, veniſſe in locum nominatum Marà: hoc autem idem triduanum iter feciſſe Hebræos per ſolitudinem Ethan, narratur in dicto libro Numerorum, cap. 33. vt hinc manifeſtum ſit, eandem ſolitudinem Exodi 15. appellari Sur, & in libro Numerorum, cap. 33. vocari Ethan. Deceptus igitur eſt Lyranus, iſtas ſolitudines ratus diuerſas eſſe: & inde argumentans, Hebræos mari egreſſos, non rediiſſe ad eundem locum, quoniam intrauerant mare per ſolitudinem Ethan, & egreſſi mari, venerunt in ſolitudinem Sur, vt traditur Exodi 15.

His adde, quòd ſi Hebræi tranſiſſent ad oppoſitum littus maris Rubri, neceſſe 14.
fuiſſet eos bis idem mare tranſire: & tunc oportuiſſet iterum fieri diuiſionem maris Rubri: nam loca circumiacentia oppoſita littori, non erant habitata, vt poſſent ibi nauigia inuenire, quibus tota illa multitudo tranſnauigaret mare, nec ea tranſnauigatio breui tempore fieri potuiſſet. At ſacra Scriptura non tacuiſſet, ſi vel iterùm mare fuiſſet diuiſum, vel ſi populus Hebræus ipſum nauigiis tranſmiſiſſet. Sed cur neceſſum erat, dicet quiſpiam, iterùm Hebręos regredi per mare Rubrum? Quia mare Rubrum non tranſit per terram promiſſam, ſed eam terminat: nam Exodi 23. termini terræ Chanaan ſtatuuntur à mari Rubro vſque ad mare Palæſtinorum. Nec mare Rubrum determinat terram promiſſionis verſus Occidentem, ſed verſus Orientem: nam Paulus Oroſius in Proœmio ſuæ hiſtoriæ, agens de di- *Oroſius.*
uiſione Aſiæ: Mare Rubrum, inquit, venit à partibus Indiæ, & fluit iuxta latus meridionale montis Caucaſi apud Aracuſiam, Perſidem, Mediam, & alias gentes: deinde deſcendit in Arabiam, & poſteà in Ægyptum. Sed caput Arabiæ, per quod intrat mare Rubrum, magis eſt Orientale, quàm terra Chanaan. Si igitur Hebræi tranſiſſent mare ad oppoſitum littus, oportuiſſet iterùm eos tranſire idem mare, vt venirent in terram Chanaan. Ergò cum paruo itineris circumflexu per mare Rubrum facto, poſſent pertranſire ſcopulos ſolitudinis Ethan, directum iter eorum impedientes: quid attinebat ſemel, atque iterùm totam maris Rubri latitudinem pertranſire? Fuit itaque Hebræorum iter per mare Rubrum in modum & figuram ſemicirculi: cuius vna extremitas erat in littore, ex quo Hebræi intrauerant mare: altera extremitas erat in eodem littore, ſed in diuerſo, & remotiori loco, hoc eſt, vltra ſupradictum montem & ſcopulos: vnde nimirùm abſque impedimento iter ſuum in terram Chanaan tenere poterant. Atq; hæc fermè eſt diſputatio Thoſtati,
pro ea, quam ſuprà expoſuimus, Hebræorum opinione acriter propugnantis. Ean- *Paulus Burgen.*
demque ſententiam probat & ſequitur Paulus Burgenſis, cuius verba paulò infrà *S. Thomas.*
commemorabuntur. Etiam B. Thomas videtur idem ſenſiſſe in Commentario capitis decimi prioris epiſtolæ ad Corinthios.

At verò Lyranus iſtam Hebræorum opinionem refellit, arbitratus Hebræos ex 15.
vno littore in alterum oppoſitum tranſiſſe mare Rubrum. Exponens enim illa ver- *Lyrani opinio.*
ba Exodi decimo quarto: *Viderunt Ægyptios mortuos ſuper littus maris:* hunc in modum ſcribit: Hinc dixerunt aliqui Doctores, Hebræos non tranſiſſe mare Rubrum venientes ad littus oppoſitum, ſed ad idem littus, per quod intrauerant rediiſſe. Ità vt mare fuerit eis diuiſum, quouſque tranſierunt montem aſperum, cuius magna pars intrabat mare, & tunc diuiſio maris, in modum ſemicirculi, rediit ad idem littus, vltra tamen illum montem. Cuius rationem aſſignant, quòd ſit natura maris eiicere mortuos in propinquius littus: Ægyptii verò fuerunt ſubmerſi propè

littus, per quod intrauerant mare, quia non longè receſſerant ab eo littore: Vnde concludunt Hebræos rediiſſe ad idem littus, quia ibi viderũt mortuorum Ægyptiorum cadauera. Ad hoc etiam confirmãdum adferunt id, quod ſcriptum eſt in libro Numerorum, capite trigeſimo tertio, Hebræos poſt tranſitum maris Rubri veniſſe in deſertum Ethan, in quo tamen deſerto fuerant priùs cùm intrauerunt mare, vt traditur Exodi 13. *Sic iſt.* At verò Ioſephus dicit, expreſsè contrarium, ſcribens, Hebræos tranſiſſe mare ad littus vſque oppoſitum: & hoc videtur magis probabile, quia non eſt veriſimile Deum voluiſſe reducere Hebræos ad terrã hoſtium ſuorum. Quod autem dicitur de mortuis in littus propinquius eiectis, non valet, quia non poteſt colligi ex Scriptura, Ægyptios fuiſſe tunc propinquiores vni littori, quàm alteri. Adde quòd, vt Ioſephus ait, Dei ordinatione factum eſt, vt Ægyptij eiicerentur in littus oppoſitum, ad conſolationem nempè, & ſecuritatem Hebræorum, ne ampliùs timerent Ægyptios, & vt haberent eorum arma, quibus aduerſus inſurgentes poſteà hoſtes vti poſſent. Ad illud verò, quod ex libro Numerorum allatũ eſt, reſpondetur, non eſſe idem deſertũ Ethan, ex quo Hebræi intrarunt mare Rubrũ, & in quod tranſito mari, veniſſe dicuntur, ſed diuerſum, eiuſdẽ tamen nominis, frequens enim eſt in Scriptura, diuerſas ciuitates & loca, eodẽ nomine appellari. Deſertum autem, in quod Hebræi, tranſito mari, venerũt, proprio nomine appellatũ eſſe deſertum Sur, apertè traditur infrà Exodi decimo quinto, illis verbis: *Tulit Moſes Iſraël de mari Rubro, & ingreſſi ſunt in deſertum Sur, ambulaueruntque tribus diebus per ſolitudinem, & non inueniebant aquam. Hæc Lyranus.*

Ioſephus.

16. Ad hanc autem Lyrani Poſtillam Paulus Burgenſis additionem quandam fecit, in qua ſupradictam eius ſententiam confutat, ad hunc modum ſcribens: Opinio Ioſephi in hoc loco non videtur tenenda, nam ſecundum eam oporteret dicere, Deſertum Ethan eſſe duplex, vnum citra mare Rubrum, & alterum vltra: cùm tamen Scriptura potiùs ſonet eſſe vnum, atque idem deſertum Ethan, in quo fuerunt ante ingreſſum in mare Rubrum, & in quod venerunt ſtatim poſt egreſſum ex mari Rubro. Quod autem Poſtillator, ſequendo opinionẽ Ioſephi, argumentatur, Hebræos non rediiſſe ad idem littus maris, ex eo quòd non ſit veriſimile, voluiſſe Deum reducere Hebræos ad terram ſuorum hoſtium, concedendum eſt: ſed ex eo non concludit ipſe quod intendit. Etenim mare Rubrum erat aliqua ex parte propinquum terræ Ægypti, quippè cùm triduo ad id peruenerint Hebræi, licet feſſi & onuſti: idemque mare extendebatur vſque ad terram promiſſionis, terminando eam ſecundum plagam orientalem, vt traditur Exodi 23. Et ideò filij Iſraël tranſeuntes per littus eius maris, ſecundum longitudinem, longiùs receſſerunt ab Ægypto. Itaque intelligere oportet, deſertum Ethan fuiſſe idem, & totum exiſtens propè mare Rubrum: & fuiſſe magnum deſertum, cuius vna pars erat propinqua Ægypto, per quam ſcilicet Hebræi ſunt ingreſſi mare: & altera pars erat remotior ab Ægypto, in quam deuenerunt Hebræi poſt egreſſum è mari Rubro, & in ea parte continebatur deſertum Sur, tanquàm particula in toto: ex quo patet quod dicitur Exodi decimo quinto, Hebræos mari egreſſos, veniſſe in deſertum Sur: & quod dicitur Numerorum trigeſimo tertio, Hebræos ſtatim poſt mare Rubrum veniſſe in deſertum Ethan, eſſe vtrumque verum: nam Sur eſt pars quædam ipſius Ethan, quod longiùs diſtat ab Ægypto. *Hæc Burgenſis.*

Paulus Burgenſis.

17. At verò Caietanus, Lyrani ſententiæ accedens, breuiter docet, Hebræos tranſiſſe mare Rubrum vſque in littus oppoſitum, & duabus præcipuis Thoſtati rationibus, vni de cadaueribus Ægyptiorum in propinquius littus abiectis, & ibi viſis à populo Hebræo, alteri de ſolitudine Ethan, in qua fuiſſe dicuntur Hebræi, & ante

Caietanus in cap. 14. Exodi.

ante ingreſſum in mare, & poſt egreſſum ex ipſo mari expeditè, appoſiteque reſpondet, ad hunc modum ſcribens: Magna tractatur quæſtio à nonnullus, de ſitu littoris maris Rubri, in quod Hebræi tranſito mari peruenerũt, tum occaſione cadauerum eiectorum à mari, tum identitate nominis deſerti Ethan. Nonnulli enim argumentantur, eandem fuiſſe ripam maris, ad quam appulerunt Hebræi, & ex qua ingreſſi ſunt mare: quia mare eiicit mortuos ad littus propinquius ſubmerſioni, perſpicuum eſt autem, Ægyptios velociter fugientes, à vigilia matutina vſque ad mare, propinquiores fuiſſe littori, ex quo ingreſſi fuerant, vbi tamen eos viderunt Hebræi iam tranſito mari. Idem quoque teſtificatur nomẽ deſerti Ethan: nam & per hoc dicuntur Exodi 13. veniſſe in mare Rubrum, & in idem veniſſe Hebræos poſt tranſitum maris, ſcriptum eſt in libro Numerorum capite 33. Verùm ſi perſpicaciùs conſiderata fuerit litera Scripturæ, facilè apparebit cõtrarium eſſe verum, videlicet quòd Hebræi tranſeuntes mare Rubrum, in oppoſitã vſq; ripam deuenerunt. Nam ex hoc, quòd Ægyptij, fugiendo Hebræos, ierunt obuiam aquis, quibus obruti ſunt, manifeſtatur, quòd Aegyptij redibant ad ripam, vnde egreſſi fuerant, & filij Iſraël proprium perſequebantur iter ad alteram ripã: ſi enim ad eandem ripam, redeundo præceſſiſſent Aegyptios, non dicerentur Aegyptij fugientes Iſraëlem, ſed potiùs ſequentes eum. Nec obſtat, ſubmerſionem Ægyptiorum propinquiorem fuiſſe littori, vnde ingreſſi fuerant mare, tum quia diuino operi attribuendum eſt, quòd Hebræi viderunt Aegyptios mortuos in littore, in quo morabantur: quod miraculum oportet fateri in quocumque littore viſa ſint ea cadauera ſequenti die, quia naturaliter homo ſuffocatus in aquis non natat vſq; ad tot dies: ſed oportuit, in teſtimonium diuinæ vindictæ, & ad perfectam ſecuritatem Hebræorum, vt viderent ipſi Ægyptios mortuos eiectos ad littus, in quo morabantur ipſi. Ad huius diuini miraculi opus concurrit cauſa ſecũda, mare videlicet, ex littore vnde ingreſſi fuerat Ægyptij, fluens verſus ipſos fugientes. Talis enim impetus maris propellebat Aegyptios: quos ſuffocabat, verſus alterum littus, in quod iam peruenerant Hebræi. Nec verò identitas deſerti Ethan officit huic ſententiæ: quoniam expreſsè dicitur Exodi decimo tertio, Hebræos per Ethan veniſſe ad illã ripam maris Rubri, ex qua ingreſſi ſunt mare: & ibidem etiam dicitur, Ethan fuiſſe locum in extremo illius deſerti. Ex his enim duobus colligitur, quod deſertum cognominatum Ethan, extendebatur ab vna ripa vſque ad alteram ripam maris, ad quam per medium maris venerunt filij Iſraël. Quod etiam confirmatur ex eo, quòd tam vaſtum erat deſertum Ethan, vt Hebræi, poſt egreſſum ex mari, tribus diebus per ipſum ambulauerint vſque ad locum Marà, vt dicitur Numeror. 33. *Hæc Caietanus.*

Cui ego aſſentior potiùs, quàm Thoſtato: & habeo eiuſdem ſententiæ probatorem Gregorium Nyſſenum in Opere, quod ſcripſit de vita Moſis, vbi ſic ait: Deuenerunt Hebræi, ducem ſuum Moſen ſecuti, vſque ad littus: quos Ægyptij perſecuti, vndique ita concludunt, vt fuga nulla humano conſilio poſſet excogitari. Tum Moſes, diuinitùs motus, deſcendit ad littus, mareque Rubrum virga percuſſit, & ſubita velut in vitro facta ſciſſura, facilè ex altera parte in alteram peruenit. Sic ictu Moſaicæ virgæ, in oppoſitam vſque ripam, hinc atque hinc cedentibus aquis, ſciſſura peruenit. Idem quoque Ioſephus apertè tradit propè finem libri ſecundi Antiquitatum. Iam, inquit, in aduerſum littus euaſerant Hebræi, hoſtibus à tergo relictis, &c. Idemque reliquit ſcriptum Philo in libro tertio de vita Moſis, his verbis: Tempeſtas procelloſa in littus aduerſum eiecit enectorum Aegyptiorum cumulos, quò magis ſeruati Hebræi, ſuam à Deo ſalutem agnoſcerent, non ſolùm euadendo pericula: verùm etiam ſpectando hoſtes 18.

Auctoris ſententia. *Gregorius Nyſſenus.* *Ioſephus.* *Philo.*

NNn 2 deletos.

deletos ope diuina ſine humanis viribus.Et notandum eſt, tam Ioſephum, quàm Philonem ſupradictis in locis docere, cadaueta Ægyptiorum fuiſſe proiecta in littus aduerſum,in quod iam venerant Hebræi validiſſimo impetu, & vi vẽtorum, & procelloſarum tempeſtatum illuc verſus ruentium protruſione.

QVARTA DISPVTATIO.

An diuiſio illa maris Rubri,fuerit ſuper naturæ ordinem, effectus diuinæ omnipotentiæ:An ſine miraculo contigerit,tanquàm vel naturæ,vel humanæ prouidentiæ,atque induſtriæ opus.

19. *Artapanus.* ARTAPANVS ſcriptor peruetus, duas fuiſſe apud Ægyptios de ratione, & modo illius diuiſionis maris Rubri ſententias prodidit. Memphitas enim ait dicere, cùm magnam eorum locorum Moſes haberet peritiam,tefluxum maris Rubri obſeruaſſe;& ita populum Hebræum per eum locum maris traduxiſſe: at verò Heliopolitas tradere, propter gazam, quam Iudæi mutuò acceptam ab Ægyptiis, abſtulerant, Regem Ægypti,magna manu perſecutum eſſe Iudeos: Moſen autem baculo percuſſum mate diuiſiſſe, factaq; via per mare, incolumem cum populo ſuo tranſiſſe. *Euſebius.* Hæc ipſa,quæ hîc dixi,Artapani verba, refert Euſebius in libro nono de præparatione Euangelica, capite vltimo. *Ioſephus.* Ioſephus extremo libro ſecundo Antiquitatum, videtur ponere in dubio, an illa diuiſio maris,facta ſit ſingulari quadam Dei voluntate,ac potentia:an ſponte naturæ:quinetiam dicit,ſimile quippiam eius,quod Hebræis contigit in mari Rubro, accidiſſe Macedonibus ductu Alexandri Magni,in mari Pamphilico. Ioſephi verba ſunt huiuſmodi: Nemo mirari debet tanquàm incredibile,ſi priſcis hominibus, & ad militiam etiam tunc rudibus, de ſalute periclitantibus via per mare patuit, ſiue Dei voluntate, ſiue naturæ ſponte. *Memorabilis hiſtoria de tranſitu Alexandri Magni per mare Pamphilicum.* Etenim heri,ac nudiuſtertiùs,Alexandri ductu,Macedonibus Pamphilicum mare ceſſit, & aliam viam non habentibus,illàc iter aperuit: cùm Deus eius opera ad deſtruendum imperium Perſarum vti decreuiſſet: id quod omnes teſtantur, qui res geſtas illius regis ſcripto prodiderunt. *Sic Ioſephus.*

20. *Petrus Crinitus.* Sed Petrus Crinitus in libro decimo ſeptimo de honeſta diſciplina, capite decimo tertio,nec verum eſſe credit, quod de mari Pamphilico narrat Ioſephus: & negat, à quoquam veterum ſcriptorum eſſe traditum memoriæ. Verùm nimis profectò temerè Crinitus ſententiam in Ioſephum pronuntiauit. Cui enim credibile fiet, Ioſephum, grauem nempè, doctumque ſcriptorem, tantæ fuiſſe,vel inſipientiæ,vel impudentiæ, vt rem adeò inſignem & admirabilem, ab omnibus rerum Alexandri ſcriptoribus teſtatam eſſe, mentiri velle? Cogitare item oportuit Crinitum,multorum,qui de rebus Alexandri prodiderant,intercidiſſe ſcripta,quę in Ioſephi tempore extabant. Equidem memini legere, neſcio quid ſimile eius, *Q. Curtius.* quod ait Ioſephus apud Q.Curtium,cuius in libro quinto(niſi me fallit memoria) de rege Alexandro hæc ſunt verba:Inuictus ante eam diem fuerat;nihil fruſtrà auſus:

Digitized by Google

ſus: impunè Ciliciæ fauces inttauerat: mari quoque nouum iter in Pamphiliam aperuerat, &c. Veram tamen eius rei hiſtoriam expoſuit Strabo in libro decimo quarto: nam de mari Pamphilico loquens, ſic ait: Eſt mons nomine Climax, Pamphilico mari adiacens: is tranſitum peranguſtum in littore relinquit: qui, mari trãquillo, aquis ita nudatur, vt iter facientibus ſit peruius: pelago autem affluente, vndis totus contegitur, tranſitus porrò per montem tum arduus eſt, tum etiam prolixus, quare tranquillo mari, via, quæ in littore eſt, capitur ab omnibus. Alexander verò in hyemem incideas, & maximam partem rerum ſuarum fortunæ permittens, priuſquàm fluctus redirent, mouit; ſed oppreſſus à fluctibus contigit, vt tota die iter faceret in aqua, vmbilico tenus. *Hæc Strabo.* Igitur caſum ſiue euentum, quò eſſet admirabilior; ſcriptores rerum Alexandri, plus nimio exaggerantes, tanquàm miraculum quoddam, vndis marinis fortunæ Alexandri cedentibus, atque fauentibus prædicarunt.

Strabo.

21. *Diodorus Tarſenſis.*

Cæterùm ſententiam illam Memphitarum ab Artapano memoratam, diuiſionem illam maris Rubri ad refluxum eius maris referẽtium, etiam Diodorus Tarſenſis præceptor S. Chryſoſtomi, commemorat, atque confutat. Ponam hîc eius verba, vt citantur à Lippomano in Catena ſuper hoc caput decimum quartum Exodi. Propterea quod (*inquit Diodorus*) veſtigia miraculi illius, in mari Rubro facti, adhuc oſtenduntur, mari ſeſe reciprocante, ac littora deſtituente: idcircò nonnulli Gentilium id naturæ maris illius, non diuino miraculo adſcribendum eſſe affirmant. Quod quidem illis dandum & concedendum eſſet, ſi per reciprocationem maris fieri poſſet, vt in medio mari latiſſima via & tranſitus, velut Iſraëlitis accidit, efficeretur. Itemque, ſi mare diuiſum, à dextris, & à ſiniſtris natum, aptumque eſt, vt ſolidus murus, conſiſtere. Nam etiamſi concedatur, mare Rubrum alicubi extra littus vndas effundere, & reciprocando intra littora reſilire: at cùm Hebræi tranſirent; mare illud reciprocando locum eis tranſeundi dediſſe nulla ratione intelligi poteſt, Quî enim fieri poteſt, vt mare, reciprocando, in muri modum, ſolidi, hinc atque hinc tranſeuntem populum circumſteterit? *Hæc Diodorus.*

22. *Diuiſionẽ illam maris Rubri fuiſſe miraculum diuinæ Omnipotentiæ.*

Sed diuiſionem illam maris fuiſſe miraculum diuinæ omnipotentiæ quinque rationibus probari poteſt. Miraculum enim fuit, percuſſu virgæ Moſis, bifariàm diuiſo mari, factam eſſe in medio maris viam ampliſſimam, qua vniuerſus Hebræus populus in aduerſum vſque littus tranſiret incolumis, refluxus enim maris nudat ſolum aquis littora, vel littoribus propinqua loca: medium verò mare nudare aquis, nec refluxus, nec vlla poteſt cauſa naturalis: Miraculum fuit, diuiſo mari, aquas ex vtrâque parte ad dextram & ad ſiniſtram inſtar muri marmorei conſtitiſſe immobiles. Miraculum fuit, ſtatim vt diuiſum eſt mare, exortum eſſe ventum tantæ virtutis, vt tam longum & amplum maris fundum, valdè limoſum, & lutulentum, breuiſſimo tempore ita ſiccaret, vt meabile faceret pedibus tranſeuntium Hebræorum. Miraculum fuit, aquas maris diuiſas, & dum in mari fuerunt Hebræi, vtrinque conſiſtentes immobiliter, ſtatim poſt eorum ex mari egreſſum, ad naturalem ſuum liquorem, & fluorem reuerſas, Ægyptios, qui per mare inſequebantur Hebræos, ad vnum omnes oppreſſiſſe atque obruiſſe.

23. *Expreſſa ſigna tranſitus Hebræorũ per mare Rubrũ manſiſſe in eo mari multis poſt ſeculis. Paulus Oroſius.*

Miraculum etiam fuit eius rei, quæ tunc in mari Rubro geſta eſt, expreſſa veſtigia, & conſpicua monumenta, multis poſt ſeculis mirabiliter permanſiſſe. Quale fuerit huiuſmodi miraculum, ex Diodoro paulò ſuprà indicauimus: ſed diſertis verbis id commemorat Paulus Oroſius in libro primo ſuæ hiſtoriæ, capite decimo, hunc in modum ſcribens: extant etiam nunc certiſſima horum monumenta geſtorũ. Nã tractus curruũ, rotarũmq; orbitæ, nõ ſolũ in littore, ſed etiam in profundo, quoūſq; viſus admittitur, peruidentur. Quòd ſi fortè ad tẽpus, vel caſu, vel

curioſitate turbantur, continuò diuinitùs in priſtinam faciem, ventis & fluctibus reparantur: vt quiſquis non docetur timorem Dei, propalatæ iam religionis ſtudio, iræ eius tranſactæ vltionis terreatur exemplo. Ait poſt hæc Oroſius, circa id temporis, quo miraculum illud contigit in mari Rubro, accidiſſe etiam celebratum illud Phaëtontis incendium, ita enim ſcribit: His etiam temporibus adeò iugis & grauis æſtus incanduit, vt ſol per deuia tranſuectus vniuerſum orbem non calore affeciſſe, ſed igne torruiſſe dicatur: impreſſúmque feruorem & plus ſolito Æthiops, & inſolitum Scytha non tulerit: ex quo etiam quidam, dum non concedunt Deo ineffabilem potentiam ſuam, inanes ratiunculas conquirentes, ridiculam Phaëtontis fabulam texuerunt. *Hæc Oroſius.*

Circa idem tempus & tranſitum Hebræorũ per mare Rubrũ, & Phaëtontis incendium eueniſſe.

QVINTA DISPVTATIO.

De comparatione diuiſionis maris Rubri, duce Moſe, cum diuiſione fluuij Iordanis, imperatore Ioſue, facta.

24\. VTRIVSQVE diuiſionis triplex fuit ſimilitudo & conuenientia. Primùm reſpectu cauſæ efficientis: nam vtraque diuiſio aquarum, fuit diuinæ omnipotentiæ opus, ſupra omnem vim atque ordinem naturæ. Tum reſpectu finis: vtrumque enim miraculum in eum finem factum eſt, vt Hebræis per aquas iter aperiretur, quibus alia ratione tranſitus non patebat. Deinde reſpectu effectus: vtroque enim miraculo factum eſt, vt Hebræi crederent Deo, & imperatori ſuo: illic Moſi, hîc autem Ioſue: & vt fama populi Hebræi, & diuinæ potentiæ, per omnes illas gentes longè, latéque ſpargeretur, & cum timore, ac terrore propagaretur.

25\. Sed vtriuſque miraculi octo differentiæ tradi poſſunt. Prima hæc eſt. Diuiſio maris Rubri facta eſt, vt Hebræi ex Aegypto profecti, Aegyptiorum ipſos hoſtiliter inſequentium manus effugerent. Diuiſio autem Iordanis facta eſt, vt Hebræi terram promiſſionis intrarent, & habitatoribus eius debellatis atque exterminatis, ipſi eam tenerent atque poſſiderent. Secunda: Illud miraculum, percuſſu virgæ Moſis factum eſt: hoc autem præſentia arcæ Domini, quam portabât ſacerdotes. Tertia: Illic aqua ex vtraque parte, tanquàm ſolidi & immobiles muri, conſtiterunt: hîc verò aquæ ſuperiores, verſus fontem fluminis, ſubſtiterunt, ſubinde magis ac magis intumeſcentes: aquæ aûtem inferiores delapſæ in mare ſolitudinis, quod vocatur mare mortuum, intermedium fluminis alueum nudatum aquis reliquerunt. Quarta: Hîc tranſmiſſo Iordane, Ioſue, duodecim in eo flumine ingentes lapides erexit, perpetuum apud poſteros futurum eius miraculi monumẽtum: Tale verò quippiam feciſſe Moſen poſt tranſitum maris Rubri non legimus: videlicet quòd ea loca maris Rubri non erant ab Hebræis habitanda, ob idque nullus eius monumenti vſus apud Hebræos futurus fuiſſet. Quinta: Illic Deus, facta diuiſione maris, ventum immiſit vehementiſſimum atque calidiſſimum, vt limoſum

Octo differentiæ inter diuiſionem maris Rubri atque Iordanis. Ioſue 3.

moſum eius maris fundum ſiccaret, & commodum tranſitum Iudæorum efficeret: In Iordane autem, hoc factum non eſt propter breuitatem aluei, vadúmque arenoſum. Sexta: Illic vſi ſunt Hebræi ductu columnæ nubis & ignis, quòd ea loca incomperta eſſent ipſis, atque incognita: hîc autem tali columna non erat opus, cùm iam attigiſſent fines terræ promiſſionis, ſed pro illa columna habuere comitem, ac ducem in eo tranſitu arcam Domini. Septima: Illic Moſes, & ſoror eius Maria, luculentiſſimo Cantico vnà cum viris omnibus, ac fœminis miraculum illud & victoriam concelebrarunt: hîc verò nihil tale factum eſſe legimus. Octaua: Illic innumerabilis propemodùm multitudo hoſtium interempta eſt à Deo, tum vndis ſuper eos vſquequaque ruentibus ſubmerſa: tum horrendis, ac prodigioſis imbribus, & tonitruis, atque fulminibus occiſa: quorum nihil in tranſitu Iordanis accidiſſe proditum eſt.

Sed vtrum miraculum æſtimari debet maius? Reſpondeo, tranſitum Hebræorũ per mare Rubrum pluribus fuiſſe nominibus, & rationibus inſigniorem & admirabiliorem. Primò quidem, propter maiorem molem aquarum illic diuiſam, lõgiúſque iter per mare factum: Tum propter miraculum venti vrẽtis, & fundum maris exſiccantis: Deinde, ob tot Ægyptiorum necem in eo mari mirabiliter factam. Præterea, illud factum ſalutarius & iucundius fuit Hebræis, qui ea ratione hoſtium impetum, exiſtimatione ipſorum ineuitabilem, fœliciter euaſerunt: eorúmque cædem videntes, maxima voluptate, ac ſecuritate, affecti ſunt: atque eorum opulentiſſimis ſpoliis & armis locupletati, & muniri ſunt. His accedit, quod illud factum, & miraculum fuit apud omnes gentes celebrius & terribilius, ipſique Hebræi cæteris poſteà gentibus formidabiles, & horribiles fuerũt. Atque eius miraculi memoria & fama cum ingenti admiratione, & terrore diù viguit apud omnes illos populos, vt pluribus locis docet Scriptura. In libro enim Ioſue capite ſecundo, de iſto miraculo loquẽs Rahab, hæc dixit exploratoribus: *Irruit in nos terror veſter, & elanguerunt omnes habitatores terræ. Audiuimus quòd ſiccauerit Dominus aquas maris Rubri ad veſtrum introitum, quando egreſſi eſtis ex Ægypto: & quæ feceritis duobus Amorrhæorum regibus, qui erant trans Iordanem, Sehon & Og, quos interfeciſtis, & hæc audientes pertimuimus, & elanguit cor noſtrũ: Dominus enim Deus veſter, ipſe eſt Deus in cœlo ſurſum, & in terra deorſum.* In libro etiam Iudith, cap. 5. ſciſcitanti Holoferni de gente Hebræorum, reſpondit Achior dux Ammonitarum cùm alia, tum præcipuè & hoc: *Cum eieciſſent eos Ægyptij à ſe, & ceſſaſſet plaga ab eis, & iterum eos vellent capere, & ad ſuum ſeruitium reuocare: fugientibus his Deus cœli mare aperuit, ita vt hinc & inde aqua quaſi murus ſolidarentur, & iſti pede ſicco fundum maris perambulando tranſirent: in quo loco dum innumerabilis exercitus Ægyptiorum eos perſequeretur, ita aquis coopertus eſt, vt nõ remaneret vel vnus, qui factum poſteris nunciaret.* Hinc ſatis liquet verum eſſe, quod diximus, miraculum illud in mari Rubro factum multifariàm inſignius & celebrius fuiſſe, quàm quod in fluuio Iordanis patratum eſt. 26.

Tranſitus Hebræorum per mare Rubrum ſimpliciter admirabilior fuit, quàm per Iordanem.

Hoc tamen Iordanis miraculum dupliciter videtur fuiſſe maius. Etenim cùm aqua fluminis perpetuò profluat ex fonte, neceſſe fuit vel iugem illam ſcaturiginem fontis, vnde Iordanis emanat, ita fuiſſe cohibitam, vt aquas tunc non funderet: vel ſi ſcaturigo illa aquæ & fluxus non eſt impeditus, neceſſum eſt aquas fluminis, quæ verſus fontem conſiſtebant, ſubinde intumuiſſe citra vllam ſui diffuſionem, tantamque in molis celſitudinem exceſſiſſe, vt inſtar cuiuſpiam montis, è longinquo aſpectabiles eſſent & conſpicuæ. Deinde, cùm poſteà fluuius Iordanis redactus eſt ad priſtinum curſum, & alueum ſuum, ingens ille tumor, moléſque aquarum conſiſtentium, ita paulatim & moderatè depreſſa, & demiſſa eſt 27.

in reliquum fluminis alueum vacuum aquis, vt non ſuperfluxerit, atque inundauerit ripas:quod ſine ingenti miraculo fieri non potuit: ſecundum enim naturalem vim & propenſionem aquę, illa moles aquarum ſibi relicta, vehementi admodùm impetu ſeſe in illam planitiem ripis adiacentem effudiſſet, cunctáque illa loca obruiſſet, atque vaſtaſſet. Hoc porrò duplex miraculum in mari Rubro non eſt factum, quòd diuerſa ſit aquæ marinæ, atque fluuialis ratio & natura.

SEXTA DISPVTATIO.

De ſubmerſione, atque interitu Ægyptiorum in mari Rubro.

SVPER ILLIS VERBIS:

Verſu 24. Iámque aduenerat vigilia matutina, & ecce reſpiciens Dominus ſuper caſtra Ægyptiorum per columnam nubis & ignis, interfecit exercitum eorum, & ſubuertit rotas curruum, ferebantúrque in profundum.

28. INTERITVM Ægyptiorum in mari Rubro, non ſolùm ſupradictis verbis narrat Scriptura, ſed etiam aliis paulò pòſt ſequentibus: *Cùm extendiſſet Moſes manum contra mare,* (inquit Scriptura) *reuerſum eſt primo diluculo ad priorem locum: fugientibúſque Ægyptiis occurrerunt aquæ, & inuoluit eos Dominus in mediis fluctibus. Reuerſæque ſunt aquæ, & operuerunt currus, & equites cuncti exercitus Pharaonis, qui ſequentes ingreſſi fuerant mare: nec vnus quidem ſuperfuit ex eis.* Et in Cantico Moſis, quod in cap. 15. Exodi traditur, ſic eſt: *Currus Pharaonis & exercitum eius proiecit in mare. Electi principes eius ſubmerſi ſunt in mari Rubro. Abyſſi operuerunt eos, deſcenderunt in profundum quaſi lapis. Dixit inimicus: Perſequar, & comprehendam: diuidam ſpolia, implebitur anima mea. Euaginabo gladium meum, interficiet eos manus mea. Flauit ſpiritus tuus, & operuit eos mare, ſubmerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus. Ingreſſus eſt enim eques Pharao cum curribus & equitibus eius in mare, & reduxit ſuper eos Dominus aquas maris. Filij autem Iſraël ambulauerunt per ſiccum in medio mari.*

29. *Artapanus apud Euſebium.* Artapanus apud Euſebium libro nono de præparatione Euangelica refert, apud Heliopolitas, nobilem Ægypti gentem, de interitu Ægyptiorum in mari Rubro hanc fuiſſe opinionem, Moſen cœleſti præmonitum voce, baculo ſuo mare percuſſiſſe, & ſic diuiſo mari tranſiſſe: Ægyptiós verò, cùm nihilominùs Iudæos per idem mare inſequerentur, tum fulminibus, tum refluentibus aquis periiſſe. Eundem ipſum in mari Rubro Ægyptiorum interitum tragica quadam oratione deſcribens

Digitized by Google

ſcribens Philo in libro tertio de vita Moſis, ſic ait: Mare diſruptum eſt, aquę ſeceſ-
ſerunt, conſtiteruntque in abrupto vtrinque latere, tanquàm muri firmiſſimi: in
medio rectam viam aperuit diuina magnificentia, diuidentem vndas, ad præben-
dum iter ceu congelatas: tota gente ſecurè pedibus traiiciente mare, tanquàm per
ſiccam ſemitam, aut pauimentum conſtratum ſilice: indurverat enim ſabulum,
concretum è ſuis munitiis: huc acceſſit impetus hoſtium ſeſe inuehentium, & in
ſuam ruentium perniciem: acceſſit nubis extremum agmen protegẽtis ſubſidium,
emicante inde Numinis effigie: acceſſit maris paulò ante ſciſſi refluxus, & vix
priùs ſiccatæ repentina inundatio, vnde incredibilis extitit hoſtium internecio, &
à parietibus illis marinis, qui ex aquis conſtiterant, oppreſſio, fluctibus in viam
priùs factam, tanquàm in vallem confluentibus; & inſuper tantæ cladis oſtenta-
tio, fluitantibus cadaueribus, quæ totam maris ſuperficiem texerant: poſtremò
tempeſtas procelloſa, quæ in littus aduerſum eieciт nectorum cumulos, quò ma-
gis, ſeruati Hebræi, ſalutem ſuam agnoſcerent, non ſolùm euadendo pericula, ve-
rùm etiam ſpectando hoſtes ſuos deleros ope diuina, ſine humanis viribus. *Hæc* *Ioſephus.*
Philo. Ioſephus autem breuiter de hac ipſa nece Ægyptiorum ita ſcribit in fine li-
bri ſecundi Antiquitatum: Cùm iam vniuerſus exercitus Ægyptiorum mare in-
trogreſſus eſſet, refunditur iterùm mare, & Ægyptios fluctibus inuoluit, ventis
etiam eòdem impellentibus; acceſſerunt & imbres de cœlo, & aſpera tonitrua, ful-
guribus ſimul intermicantibus: fulmina quoque deferebantur, nihilque omninò
deerat eorum, quæ ab irato Deo hominibus, ad perniciem immitti ſolent: nox
quippè caliginoſa nimis, ac tenebroſa eos comprehendit, atque ita totus ille exer-
citus eſt deletus, vt ne nuncius quidem cladis domum reuerteretur. *Sic Ioſephus.*

Sed quantus fuit ſubmerſorum tunc in mari Ægyptiorum numerus? Certum 30.
aliquem eorum numerum Scriptura nuſquàm tradit: ſed pluriſariàm indicat, nu- *Numerus*
meroſiſſimum, atque robuſtiſſimum fuiſſe eorum exercitum. Nam in decimo- *occiſorum in mari Ru-*
quarto capite Exodi narrat, Pharaonem ſecum duxiſſe ſexcentos currus electos, *bro.*
& quidquid in Ægypto curruum fuit, & duces totius exercitus. Et paulò pòſt ait:
Omnem equitatum Pharaonis ingreſſum eſſe mare: & quòd eos, cunctúmque
exercitum ita operuerint aquæ, vt ne vllus quidem ſuperfuerit. Et in Cantico Mo-
ſis dicitur, electos principes Pharaonis ſubmerſos eſſe in mari. Ioſephus tamen *Ioſephus.*
certum eorum numerum, (ex antiquis opinor Hebræorum traditionibus) expo-
ſuit. Scribit enim, loco proximè citato, fuiſſe in exercitu Ægyptiorum, præter ſe-
ptingentos currus, ſeptuaginta millia equitum, & ſcutatorum peditum ducenta
millia. Paulus Oroſius in libro 1. cap. 10. ampliſſimum & validiſſimum fuiſſe il- *Paulus Oroſius.*
lum exercitum Ægyptiorum, eò argumentatur, quòd ſexcenta millia virorum bel- *Exodi 12.*
latorum, qui erant in exercitu Hebræorum, vſque adeò eum timuerunt, vt non ſo-
lùm pugnandò præualere, ſed etiam reſiſtendo tueri ſeipſos poſſe diffiſi, ſalutem
omninò deſperauerint. Itaque prioribus decem plagis, valdè attritam fuiſſe Ægy-
ptum: hac verò clade, hominibus fuiſſe vacuatam. Voluit porrò Deus cadauera Æ-
gyptiorum in littus eiecta, vbi erant Hebręi, ab ipſis ſpectari: Primò vt gauderent,
ob vindictam hoſtium, à quibus diù, multúmque afflictati fuerant: Tum, vt ſecuri
eſſent ſalutis & libertatis adeptæ, & ab omni prorſus metu Ægyptiorum vacui.
Adhæc vt grato & pio animo gratias Deo agerent, cuius & iuſtitiam in hoſtes
ſuos, & benignitatem erga ſe, perpetua memoria colerent ac celebrarent: Ad ex-
tremum vt ſpoliis hoſtium ſuorum & opibus ditarentur, & armis munirentur, in-
ſtructioreſque forent, mox in Amalecitas pugnaturi. 31.

An rex Pharao tũc in mari perierit.

Quæritur, num etiam rex Pharao tunc in mari ſubmerſus interierit? Manethon
apud Ioſephum, in priori libro contra Apionem, ait, poſt expulſionem Hebræo-

rum ex Ægypto, regem, qui eos expulit, regnaſſe annis viginti quinque, & menſibus quatuor. Sed id falſum eſſe, concluditur ex diuina Scriptura, quæ nec vno loco, nec obſcurè docet, regem illum vnà cum aliis Ægyptiis in mari ſubmerſum periiſſe. Nam in decimoquarto capite Exodi memorantur hæc Dei verba: *Indurabo cor Pharaonis, & perſequetur vos: & glorıabor in Pharaone, & in omni exercitu eius.* Et poſt hæc ſubditur: *Iunxit Pharao currum, & omnem populum ſuum aſſumpſit ſecum. Cúmque appropinquaſſet Pharao, leuantes filij Iſrael oculos, viderunt Ægyptios poſt ſe. Et perſequentes Ægyptij ingreſſi ſunt poſt eos, omnis equitatus Pharaonis, currus eius & equites per medium mare.* Ex his manifeſtum fit, regem ipſum Pharaonem, cum ſuo exercitu, inſequendo Hebræos ingreſſum eſſe mare Rubrum. Sed eadem Scriptura, eodem in loco Exodi ait, omnes, qui inſequebantur Hebræos, & ingreſſi fuerant mare, vndis refluentibus obrutos interiiſſe, ita vt ne vnus quidem ſuperfuerit: Ergò tunc etiam periit Pharao. Hoc etiam declarant verba illa Dauidis in Pſalmo 135. *Excuſſit Pharaonem, & virtutem eius in mari Rubro.* Et in Cantico Moſis dicitur: *Ingreſſus eſt eques Pharao, cum curribus & equitibus eius in mare, & reduxit ſuper eos Dominus aquas maris.* Periit igitur Pharao, id exigentibus eius peccatis, Deique iuſtitia decernente, vt qui princeps auctor fuerat malorum Hebræi populi, etiam præcipuè, atque omnium maximè in communi Ægyptiorum ſupplicio, pœnas perſolueret. Quocircà placet Thoſtato, nec ſanè mihi diſplicet, quorundam opinio Iudæorum, à quibus proditum eſt, in illa generali Ægyptiorum ſubmerſione, nouiſſimum omnium periiſſe Pharaonem: quò nimirùm ſpectata ſuorum omnium clade, acerbiori doloris ſenſu, & cruciabiliori exitu interiret. Quódnam porrò nomen iſti Regi fuerit, diſſentitur. Euſebius in Chronicis ſcribit, fuiſſe Chenchten. Apud Ioſephum priori libro aduerſus Apionem, Manethon ait, fuiſſe Themoſin: ſed idem alio loco dixit, Regem, à quo pulſi ſunt Hebræi, fuiſſe Amenophin, idémque ſcriptum reliquit Chæremon: Lyſimachus verò eum Regem vocat Bocchorin, quo nomine etiam appellat Cornelius Tacitus. Verùm ſuper his rebus, quæ ob Antiquitatis obſcuritatem, à noſtra intelligentia remotæ ſunt, nihil exploratè perceptum tradi poteſt.

Manethonis mendacium.

Euſebius. Chæremon. Lyſimachus. Cornelius Tacitus.

SEPTI

Digitized by Google

SEPTIMA DISPVTATIO.

De mendaciis,quæ ſcriptores Ethnici de cauſa diſceſſus Hebræorum ex Ægypto, tradiderunt.

HANC porrò hiſtotiam egreſſionis Hebræorum ex Aegypto,& ad- 31.
mirandi eorum per mare Rubrum tranſitus, quemadmodùm Ethni-
ci ſcriptores,vel ignoratione veritatis , vel odio gentis contamina-
tam,atque corruptam multis mendaciis prodiderint, vt liquidò cer-
nat Lector,viſum eſt hîc pauca ſubiicere ex Ioſepho , & quibuſdam *Manethon apud Ioſephum.*
aliis. In priori libro contra Apionem Ioſephus Manethonem de profectione
Hebræorum ex Aegypto hæc prodentem inducit: Facta eſt ſuper Paſtores (*ſic vo-
cat Hebraos)* inuaſio,& bellum maximum , ac diuturnum eis illatum eſt. Et cùm
aliquandiù regnaſſent in Aegypto,tandem bello victi imperium Aegypti perdide-
runt:atque incluſi ſunt in locum,cui nomen eſt, *Auaris*, habentem menſuram iu-
gerum decem millium:hunc illi omnem maximo & validiſſimo circũdedere mu-
ro,quatenùs & omnem poſſeſſionem munitam haberent,ſimul & prædam ſuam.
Et rex quidem Ægypti Themoſis, conatus eos vi expugnare , cum quadringentis
octoginta millibus armatorum muros eorum obſedit. Sed cùm deſperaſſet obſi-
dium,pactus cum eis eſt,vt abſcedentes Ægypto,quocumque vellent,innoxij om-
nes abirent. Illi verò,hiſce promiſſionibus impetratis,cum omni domo & poſſeſ-
ſionibus non minus ducenta quadraginta millia numero , ex Ægypto per deſer-
tum in Syriam iter fecerunt. Metuentes porrò Aſſyriorum potentiam (tunc enim
illi Aſiam obtinebant) in terra , quæ nunc Iudæa vocatur , ciuitatem ædificarunt,
quæ tot millibus hominum ſufficere poſſet , quam appellarunt Hieroſolymam.
Hæc Manethon , referente Ioſepho , de cauſa & modo profectionis Hebræorum
ex Ægypto.

Idem Manethon alio in loco,& item Chæremon , ac Lyſimachus rerum Ægy- 33.
ptiacarum ſcriptores,cauſam expulſionis Hebræorum ex Ægypto,fuiſſe dixerunt,
morbum & lepram eorum : cùm enim fœdè morboſi,ac leproſi eſſent, Regem Æ-
gypti,cùm contagionis metu, tum etiam Deorum monitu, ſedibus Ægypti exter-
minaſſe eos. Et quia explicatiùs hoc , quàm cæteri prodidit Lyſimachus, ponam *Lyſimachus.*
hîc eius verba, vt refert ea Ioſephus, qui priori libro contra Apionem hæc ſcribit:
His addam Lyſimachum : idem quidem cum prædictis Auctoribus habentem
mendacij argumentũ, verùm enormitate figmenti, illos vincentem, vnde apparet,
eum, quæ de noſtris ſcripſit, magno odio confinxiſſe: quæ autem ſcribit, ſunt huiuſ-
modi: Qua tempeſtate Boccharis in Ægypto regnabat, populum Iudæorum, quòd
eſſent lepra, ſcabie , & aliis quibuſdam morbis infecti , ad templa confugiſſe , vt
mendicatò aleretur : multis autem hominibus morbo correptis , ſterilitatem in
Ægypto accidiſſe. Boccharim verò regem ad Ammonem ſciſcitatum oracula de
ſterilitate miſiſſe : Reſponſum à Deo eſſe, repurganda eſſe tẽpla ab impuris & im-
piis hominibus, eiectis illis in loca deſerta. Cæterùm ſcabioſos, ac leproſos mer-
gendos, tanquàm ſole vitam eorum auerſante; & templa expianda: atq; ita fore, vt

ſterilitas terræ auferretur. Boccharim accepto oraculo, accerſitiſque ſacerdotibus & ſacrificis, iuſſiſſe impuros homines vndequaque collectos tradi militibus deportandos in deſertum: leproſos verò & impetiginoſos plumbeis laminis in pelagus deiici: quibus ſubmerſis, reliquos congregatos, & in loca deſerta expoſitos eſſe, vt perirent. Sed eos, conſilio habito, conſultaſſe de ſe ipſis, & nocte ſuperueniente, accenſis ignibus & lucernis, cuſtodias agitaſſe, ſequentique nocte ieiunatum ab omnibus, vt Numen propitium eos ſeruaret. Poſtera luce, Moſen quendam, conſilium eis dediſſe, vt conferti vna omnes irent via, vſque dum ad loca culta peruenirent: tum præcepiſſe ne cui hominum in poſterum beneuoli eſſent, atque conſilium malum darent potiùs, quàm bonum, Deorúmque templa & altaria, quotquot inuenirent, euerterent. Quibus comprobatis, ac deſtinatis, multitudinem iter feciſſe per deſertum, & pòſt multa incommoda tandem ad loca culta perueniſſe. Tum verò & hominibus iniurioſè tractatis, & fanis compilatis, atque incenſis, veniſſe in eam, quæ nunc Iudæa dicitur, conditaque ciuitate, ibi habitare: vrbem verò Hieroſyla ex re nominatam: aliquantò verò pòſt, iam auctis viribus, mutaſſe nomen, vitandi probri gratia: & vrbem Hieroſolyma, & ſeipſos Hieroſolymos vocaſſe. *Hæc Lyſimachus.*

34\. Hoc porrò ſecuti, non veritatis, ſed mẽdaciorum Auctores, Trogus Pompeius, *Iuſtinus.* ſiue Iuſtinus, & Cornelius Tacitus, de cauſa diſceſſus Hebræorum ex Ægypto idem figmentum tradiderunt. Iuſtini verba ex libro trigeſimo ſexto, hæc ſunt: Filius Ioſephi fuit Moſes, quem præter paternæ ſcientiæ hæreditatem, etiam formæ pulchritudo commendabat. Sed cùm ſcabiem Ægyptij & pruriginem paterentur, reſponſo moniti, eum cũ ægris, ne peſtis ad plures ſerperet, terminis Ægypti pellunt. Dux igitur exulum factus, ſacra Ægyptiorum furto abſtulit, quæ repetentes armis Ægyptij, domum redire tempeſtatibus compulſi ſunt. Et quoniam metu contagionis, ſe pulſos Ægypto meminerant, ne eâdem cauſa, inuiſi apud incolas forent, cauerunt, ne cum peregrinis communicarent: quod ex cauſa factum, paulatim in diſciplinam, religionemque conuertit. *Sic Iuſtinus.* *Tacitus.* Tacitus verò ad eandem ſententiam, idemque ſecutus commentum in libro vigeſimo primo Annalium, ita ſcribit: Plurimi Auctores conſentiunt, orta per Ægyptum tabe, quæ corpora fœdaret, regem Bocchorim, adito Ammonis oraculo, remedium petentem, purgare regnum, & id genus hominum inuiſum Deis alias in terras auehere iuſſum. Sic conquiſitum, collectumque vulgus, poſtquàm vaſtis locis relictum, ſit, cæteris per lachrymas torpentibus, Moſen vnum exulum, monuiſſe, ne quam Deorum, hominúmve opem expectarent, ab vtriſque deſerti; ſed ſibimet, vt duci cœleſti, crederent, primo cuius auxilio credentes, præſentes miſerias pepuliſſent. Aſſenſere, atque omnium ignari, fortuitum iter incipiunt, &c. *Hæc Tacitus.*

35\. Sed iſtorum de Moſis & Hebræorum lepra mendacium, Ioſephus eo ipſo in *Ioſephus.* libro breuiter ita redarguit. Quod Moſes lepræ corpus expers habuerit, ipſius *Leuitic. 13.* Moſis decreta, legeſque declarant. Leproſis enim acceſſu ad oppida & vicos interdixit, eoſque ſeorſim, in lacero veſtitu agere iuſſit. Quinetiam, quicumque eos attigiſſet, aut ſub idem tectum ſucceſſiſſet, eum pro impuro habuit. At ſi eo morbo *Leuitic. 14.* liberari, & in priſtinum reſtitui contingat, præſcripſit certas purificationes, mundationes, & fontanarum aquarum lauacra, & omnium pilorum abraſiones: multiſque & variis ſacrificiis peractis, ita demùm eos, qui mundati fuerint, ſanctam vrbem adire conceſſit. At enim contrà, par erat, qui talem calamitatem expertus eſſet, prouidentiam aliquam & humanitatem exhibere ſimili preſſis infortunio. Nec verò ſolùm de leproſis tales ſanxit leges, ſed ne minima quidem corporis parte mutilatos, fœdatóſve, ad ſacrorum curam admiſit: ſed etiamſi, iã ſacerdotio fungenti

fungenti tale aliquid contigiſſet,honore eum priuauit.Quomodò igitur veriſimi-
le eſt,illum huiuſmodi,contra ſemetipſum, & cum opprobrio ſuo, damnoq́ue tu-
liſſe leges? *Sic Ioſephus.*

Cæterùm admirandus ille per mare Rubrum tranſitus Hebræorum,& horren- 36.
da in eo mari facta Ægyptiorum cædes , quid ſecundum allegoricam intelligen- *Allegorica*
tiam futurum in nouo Teſtamento præfigurauerit,haudquaquàm decet aliter nos *expoſitio.*
exponere,quàm interpretatus eſt B.Paulus verbis illis, quæ ſunt in capite decimo
prioris epiſtolæ ad Corinthios,dicens: *Nolo vos ignorare,fratres,quoniam patres no-* *Locus B.*
ſtri omnes ſub nube fuerunt , & omnes mare tranſierunt , & omnes in Moſe baptizati *Pauli 1. ad Cor.10.*
ſunt in nube & in mari. Quæ verba tractãs Theodoretus in quæſt.27. in Exodum,
hunc in modum ſcribit:Quomodò intelligendum eſt, illud,quod ab Apoſtolo di-
ctum eſt : *Omnes in Moſe baptizati ſunt in nube & in mari ? & omnes eandem eſcam*
ſpiritalem manducauerunt , & eundem potum ſpiritalem biberunt ? Bibebant autem de
ſpiritali ſequente eos petra:petra autem erat Chriſtus. Vetera typum gerebant præſen- *Hebræ.10.*
tium,& vmbræ lex aſſimilabatur,gratia verò corpori. Cùm igitur Ægyptij perſe-
querentur Hebræos:hi mare Rubrum tranſeuntes, ab Ægyptiorum prægraui do-
minio vindicati ſunt.Mare præ ſe fert ritum lauacri Baptiſmi,nubes autem typum
Spiritus ſancti:Moſes Chriſti Saluatoris:virga eius, crucis Chriſti:Pharao diaboli
typum geſſit.Similiter Ægyptij dæmonum,vel peccatorum figuram præ ſe ferunt: *Exodi 16.*
Manna figuram cibi cœleſtis geſſit : & aqua, quæ de petra effluxit,typum ſangui- *Inf. à 17.*
nis Chriſti. Quemadmodum enim Hebræi poſtquàm mare Rubrum tranſierunt,
cibo peregrino,& aqua inopinata fruebantur:ita nos, poſt ſalutarem Baptiſmum,
participes ſumus diuinorum myſteriorum. Petra autem vocata eſt Chriſtus,quia
typus erat Chriſti:ſic & mare dictum eſt Baptiſma,quamuis nullus in eo ſit bapti-
zatus : nam populus Hebræus , puluere potiùs,quàm aqua aſperſus,illud pertran-
ſiit. Manna item, Dauid in Pſal.77. vocauit Panem Angelorum,non quòd incor- *Pſalm. 77.*
porea natura Angelorum,corporali cibo vtatur : ſed quòd Angelorum miniſterio
datum fuerit Hebræis. Sicut appellatur etiam panis cœli , quòd deſurſum venie-
bat,non quidem ex ipſo cœlo,ſed ex aëre,qui cœli nomine frequenter appellatur.
Dicuntur etiam volucres cœli,quæ per aëra volitant. *Hæc Theodoretus.*

OCTAVA DISPVTATIO.

De mari Rubro,cur ita ſit appellatum.

QVONIAM perinſigne illud miraculum, in mari Rubro factum 37.
eſt,eiuſque maris crebra fit in Sacris literis mentio, congruens vi-
ſum mihi eſt diſquirere hoc loco , cur ita ſit appellatum. Ingens
profectò apud Auctores de cauſa iſtiuſmodi appellationis ſenten-
tiarum eſt varietas. Mare Rubrum Hebraicè dicitur , *Iam Suph,*
quam compoſitionem vocum interpretans beatus Hieronymus in epiſtola 127.ad
Fabiolam,vbi exponit ſeptimam manſionem,ait, *Iam,* ſignificare mare,*(Suph)* au- *S. Hierony.*
tem Rubrum , & ſcirpum vocari. Sed præſtat Hieronymi verba hîc adſcribere.

Declarans enim verba illa Numerorum trigeſimo tertio: ***Profecti de Helim, caſtrametati ſunt ad mare Rubrum***, ita ſcribit: Hoc mare vocatur Hebraicè, ***Iam Suph***, ſed quæritur quomodò poſt tranſitum maris Rubri, & fontes Marà, rurſum ad mare Rubrum venerint: niſi fortè in itinere per gentibus, ſinus quidam maris occurrerit, iuxta quem caſtrametati ſint: aliud enim eſt tranſire mare, aliud in proximo figere tabernacula. Sed verbum, ***Iam Suph***, apud Hebræos ex mari & rubro compoſitum eſt: *Suph* autem & rubrum, & ſcirpus vocatur: vnde poſſumus ſuſpicari, quòd venerint ad paludem quandam, & locum, qui & carecto & iuncis
Geneſ. 1. plenus fuerit: nam quòd congregationes aquarum Scriptura ſacra vocet maria, nulla eſt dubitatio. *Hæc Hieronymus*

38. Hunc beati Hieronymi locum indubiè ſpectans & ſignificans Andreas Maſius,
Andreas Maſius. de cauſa appellationis Rubri maris ita diſſerit ſuper caput ſecundum libri Ioſue: Mare, inquit, Rubrum vocant Hebræi mare Suph, à cuiuſdam herbæ genere, qua littora illius maris abundant. Nam quòd beatus Hieronymus putat, *Suph* ſignificare rubrum, ego vt refellere nolo, ita probare nequeo. Stephanus, qui de vrbibus ſcripſit, citat Vranium ſcriptorem Punicum dicentem, ideò mare illud vocari Rubrum, quòd montium, quibus cingitur, præcipuũ ruborem, quem radiorum ſolis obiectu reciprocatum vndæ excipiunt, repræſentare videatur: atque inſuper defluentem cum pluuia, montes eos abluente, colorem re quoque ipſa bibat, indeque rubeſcat. Neque ab Vranio longè diſſentire videntur noſtri homines, qui per illa loca vagati, referunt, per interualla, rubram ex littore arenam maris con-
Plinius. ſpici, iiſque in locis Curallium quoque reperiri. Et certè Curallium in eo ſinu gigni, auctor eſt Plinius libro trigeſimo ſecundo, capite ſecundo. *Sic Maſius.*

39. Aben Eſra vocari ait mare *(Suph)* quia per circuitum eius copioſæ naſcantur
Abē Eſra. papyri, & carices, quaſi dicas mare papyroſum & caricoſum. Nec diſſimile eſt quod tradit Rabbi Salomon, affirmans *(Suph)* ſignificare iuncum: & eo nomine illud mare vocari, quod ſit iuncorum & calamorũ ferax. Plinius in libro ſecundo,
Plinius. capite 103. ſcribit, in mari Rubro oleas, florenteſque frutices enaſci. Quibus
Strabo. conſentanea tradit Strabo libro decimo ſexto ſcribens, in tota Rubri maris ora, arbores in profundo naſci lauro & oleæ perſimiles, quæ in refluxibus eius maris in totum deteguntur: in affluxibus verò nonnunquàm penitùs obruuntur: quod eo mirabilius videri poteſt, quòd vlterior terra arboribus careat.

Idem Strabo eodemque in libro teſtimonio firmat Artemidori, mare Rubrum dici à colore per reflexionem radiorum expreſſo: vel à ſole, cùm ſupra verticem eſt: vel à montibus ex aduſtione rubentibus. Scribit porrò Cteſiam Gnidium hiſtoriæ mandaſſe, fontem quendam eſſe, qui aquam rubicundam, & minio plenam in illud mare emittat: alios verò tradere, Perſei filium Erythram, qui in illis locis imperauit, ei mari, de ſuo nomine, nomen dediſſe, appellatumque eſſe Erythræum: Nearchus, & Orthagoras prodiderunt Tirinam inſulam in eo pelago, ad Auſtrum iacere, in qua Erythræ ſepulchrum oſtẽditur, ingens ſanè tumulus, & ſylueſtribus palmis conſtitutus: atque Regem in iis locis regnaſſe, & de ſe mari nomen reliquiſſe.

40. Plinius libro ſexto capite vigeſimo tertio: Irrupit deinde, ait, & in hac parte
Plinius. geminum mare in terras, quod Rubrum dixere noſtri, Græci Erythræum à rege Erythra, aut, vt alij, ſolis repercuſſu talem reddi colorem exiſtimantes: Alij ab
Mela. arena, terráque: alij, tali aquæ ipſius natura. Pomponius Mela libro tertio, cap. 7. Rubrum, inquit, mare Græci, ſiue quia eius coloris eſt, ſiue quia ibi Erythra regnauit Ἐρυθρὰν θάλασσαν appellarunt. Procelloſum profectò, & aſperum, ac profundum, & magnorum animalium, magis quàm cætera capax: duóſque ſinus aperit,

aperit, Perſicus vocatur, dictis regionibus propior, Arabicus vlterior. Solinus in capite trigeſimo ſexto, vltra Peluſiacum oſtium, inquit, Arabia eſt, ad Rubrum, pertinens mare: quod Erythræum ab Erythra rege Perſei & Andromedæ filio, non ſolùm, à colore appellatum Varro dicit, in cuius littore affirmat eſſe fontem, quem, oues bibant, mutent vellerum qualitatem: nam vſque ad hauſtum, candidæ, fuluo poſteà nigreſcunt colore. Philoſtratus in libro tertio de vita Apollonij, cap.15. ait, Rubrum mare vehementer cæruleum eſſe, tradere eos qui viderunt: denominati autem Rubrum, vt ipſi perhibent, à rege Erythra, qui ex ſuo nomine mare denominauit. *Solinus.* *Philoſtrat.*

41. *Auctoris ſententia.* Mea hæc eſt ſententia, vocari à Græcis mare Erythræum, non tam à colore, quàm à rege Erythra, qui nobiliter ibi regnauit, cuiúſque memorabile ſepulchrum inibi exſtabat. Hoc enim & per ſe ſatis credibile eſt, & in id plures video auctores conſentire. Tum puto, Hebraicè vocatum eſſe *Suph*, à copia papyrorum, vel caricum, vel iuncorum, ferax eſt. Hoc enim concordi ſententia tradunt Hebræi, ipſo etiam B. Hieronymo nequaquàm diſſentiente. Illud demùm mihi fit veriſimile, propterea Latinum interpretem, vbicumque mare iſtud in Scriptura nominatur, vocaſſe Rubrum, quòd eo vocabulo mare iſtud vel ſemper, vel plurimùm, ab omnibus Latinis ſcriptoribus appellatum, vſurpatúmque fuerit: vt Latina ipſius tranſlatio, Latinis auribus aptior & probabilior accideret.

BENEDICTI PERERII
IN CAPVT DECIMVM
QVINTVM EXODI,
DISPVTATIONES SEPTEM.

Canticum Moſis in Dei laudem, & gratiarum actionem pro liberatione Hebræorum, & hoſtium cæde, ab ipſo Moſe, atque omni populo decantatum.

CAPVT DECIMVM QVINTVM EXODI.

Verſu 1. TVNC cecinit Moſes, & filij Iſraël Canticum
hoc Domino: & dixerunt:
Cantemus Domino: glorioſè enim magnificatus
eſt, equum & aſcenſorem proiecit
in mare.
2. * Fortitudo, & laus mea Dominus, &
factus eſt mihi in ſalutem: iſte Deus meus,
& glorificabo eum: Deus patris mei, &
exaltabo eum.
3. * Dominus quaſi vir pugnator, omnipotens nomen eius.
4. * Currus Pharaonis, & exercitum eius proiecit in mare: electi
principes eius ſubmerſi ſunt in mari Rubro.
5. * Abyſſi operuerunt eos, deſcenderũt in profundum, quaſi lapis.
6. * Dextera tua, Domine, magnificata eſt in fortitudine: dextera
tua, Domine, percuſſit inimicum.
7. * Et in multitudine gloriæ tuæ depoſuiſti aduerſarios tuos: miſiſti
iram tuam, quæ deuorauit eos ſicut ſtipulam.
8. * Et in ſpiritu furoris tui congregatæ ſunt aquæ: ſtetit vnda fluẽs,
congregatæ ſunt aquæ in medio mari.

9. * Dixit

Digitized by Google

* Dixit inimicus,perſequar & comprehendam, diuidam ſpolia, 9.
implebitur anima mea; euaginabo gladium meum, interficiet eos
manus mea.
* Flauit ſpiritus tuus, & operuit eos mare: ſubmerſi ſunt quaſi 10.
plumbum in aquis vehementibus.
* Quis ſimilis tibi in fortibus, Domine? quis ſimilis tibi,magni- 11.
ficus in ſanctitate, terribilis atque laudabilis, & faciens mira-
bilia?
* Extendiſti manum tuam,& deuorauit eos terra. 12.
* Dux fuiſti in miſericordia populo tuo,quem redemiſti: & por- 13.
taſti eum in fortitudine tua ad habitaculum ſanctum tuum.
* Aſcenderunt populi,& irati ſunt: dolores obtinuerunt habita- 14.
tores Philiſthiim.
* Tunc conturbati ſunt principes Edom, robuſtos Moab obti- 15.
nuit tremor,obriguerunt omnes habitatores Chanaan.
* Irruat ſuper eos formido & pauor, in magnitudine brachij tui 16.
fiant immobiles quaſi lapis,donec pertranſeat populus tuus, Domi-
ne,donec pertranſeat populus tuus iſte,quem poſſediſti.
* Introduces eos,& plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmiſſi- 17.
mo habitaculo tuo, quod operatus es, Domine, quod firmauerunt
manus tuæ.
* Dominus regnabit in æternum,& vltrà. 18.
* Ingreſſus eſt enim eques Pharao cum curribus & equitibus 19.
eius in mare:& reduxit ſuper eos Dominus aquas maris:filij autem
Iſraël ambulauerunt per ſiccum in medio eius.
* Sumpſit ergò Maria prophetiſſa,ſoror Aaron,tympanum in 20.
manu ſua: egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam
cum tympanis,& choris,* quibus præcinebat,di- 21.
cens:Cantemus Domino:glorioſè enim
magnificatus eſt,equum & aſcen-
ſorem eius deiecit
in mare.

PRAEFATIO.

1\. TRADVCTO mirabiliter per mare Rubrum Hebræo populo, & hoſtibus eius in eodem mari ad vnum demerſis omnibus, Moſes carmen fecit Epinicion, & id tum ipſe cum filiis Iſraël,tum etiam ſeorſim Maria, eius ſoror, cùm mulieribus, Dei laudes & actionem gratiarum continens,decantarunt.In eo autem Cantico Moſes grauiſſimis verbis celebrat magnificentiam & potentiam Dei, & admirandam Hebræorum liberationem, horrendámque Aegyptiorum necem. Tum introductionem eius populi in terram promiſſionis futuram, mira orationis varietate prophetat. Illa verò Hebræorum liberatio è ſeruitute Aegyptiaca, & tranſitus per mare
1.ad Corint. 10. Rubrum, cùm fuerit illuſtris figura, teſte Paulo, liberationis Chriſtiani populi ex poteſtate & ſeruitute Diaboli per ſanguinem & baptiſmum Chriſti, cumque introductio Hebræi populi in terram promiſſionis, inſignem typum geſſerit eius, quem nos Chriſtiani expectamus, in cæleſtem viuentium terram nobis promiſſam introitus. Conuenit profectò, Canticum hoc, ſecundum allegoricum intellectum, accipere, vt vocem exultantis Chriſtianæ Eccleſiæ, de liberatione humani generis per Chriſti ſanguinem facta, & de ſpe cœleſtis regni hæreditatem
Rupertus. conſequendi lætantis, atque gloriantis. Myſterium porrò huius Moſaici Cantici indicans Rupertus libro ſecundo in Exodum, cap. 36. hæc ſcribit: De huius facti
Sapient. 10. glorioſi myſterio celeberrimo iam ſilere non debemus, habentes tale Canticum Moſis. Quia hæc eſt Sapientia, quæ aperuit os muti, & linguas infantium fecit diſertas,vt victricem manum tuam laudemus pariter, Domine Dèus noſter. Nam quòd ab ore noſtro, quicumque gratiam hanc ſumus conſecuti, Canticum hoc non debeat deficere, non obſcutè ſignificat illud, quod ſcriptum eſt in Apoca-
Locus Apocalyp. c. 15. lypſi, capite decimo quinto: *Et vidi tanquàm mare vitreum mixtum igni, & eos, qui vicerunt beſtiam, & imaginem illius, & numerum nominis eius, ſtantes ſupra mare vitreum, habentes citharas Dei, & cantantes Canticum Moſis ſerui Dei, & Canticum agni, dicentes: Magna, & mirabilia opera tua, Domine Deus noſter omnipotens, &c.* Ecce nos,qui Chriſti ſanguine redempti ſumus, ſtantes ſupra mare vitreum, videlicet laborantes ſeruare innocentiam, quam accepimus per Baptiſmum: mare, inquam, vitreum propter puram, quam ibi fecimus, relinquendorum confeſſionem peccatorum, & quia theſaurum hunc portamus in vaſis fictilibus & fragilibus: ſed mare hoc, etiam igni mixtum eſt, id eſt, Spiritu ſancto viuificatum,
2.Cor. 4. quo peccata ipſa conſumpta ſunt: qui & hoc loco myſticè deſignatur per ventum vrentem, cùm dicitur, Deum abſtuliſſe mare, vento flante vehementi, & vrente tota nocte. Habentes ergò citharas Dei, id eſt, mortificationem carnis, quam Deus præcepit, cantemus Canticum Moſis & Agni: vtrobique exultantes, & pro re geſta, quæ facta eſt per manum Moſis, & pro myſterio Agni immaculati Chriſti, quod Moſes ea re præſignari propheticè intellexit. *Hæc Rupertus.*

PRIMA

Digitized by Google

PRIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Tunc cecinit Moſes, & filij Iſraël Carmen hoc Domino, & dixerunt: Cantemus Domino: glorioſè enim magnificatus eſt. *Verſ.* 1.

DE iſto Carmine, quod cecinit Moſes, & populus Hebræus, ita ſcri- 2.
bit Philo in libro tertio de vita Moſis: Ob tantam victotiam Pro- *Philo.*
pheta celebrauit auctorem tanti beneficij: diſtributa enim omni
gente in duos choros, alterum virorum, & alterum mulierum, ipſe
viris carmen præiuit: ſororem autem dedit præcentricem fœminis,
vt illud in parentem omnium conditorem Deum alternis canerent verſibus, non
diſcrepante à moribus carmine, dum certatim canunt ſuis vicibus, & carmen miſ-
cetur ex ſonis acutis, atque grauibus: virorum enim voces graues ſunt, acutæ mu-
lierum: vnde temperamentum fit commenſuratæ, ſuauiérque coaptatæ melodiæ.
Vt autem tot hominum millia hymnum eundem ore concinerent, in cauſa fuerũt
illa prodigioſa miracula, de quibus diximus: propter quæ Propheta gaudens vnà
cum gaudente populo, & lætitiam intra ſe non continens, exorſus eſt Canticum:
id verò audiẽs populus in duos choros ſeceſſit, & canentem imitatus eſt. *Sic Philo.*

Ioſephus extremo capite libri ſecundi Antiquitatum, de iſto carmine & canti- 3.
co Moſis loquens; Hebræi, inquit, tum ſua ſalute, tum inimicorum ſupplicio læti *Ioſephus.*
magis, quàm vlli anteà homines, in hymnis & hilaritate totam noctem exegerũt.
Moſes verò carmen laudis Dei, ob præſentem fauorem, gratiarum actiones conti-
nens, hexametro verſu compoſuit. *Sic Ioſephus.* Ne cui autem mirandum accidat,
quod Ioſephus dixit de hoc Cantico Moſis, ipſum hexametris verſibus eſſe com-
poſitum; ponam hîc, quod dixit B. Hieronymus de libro Iob in præfatione, quam
in eum librum ſcripſit. In libro Iob (ait Hieronymus) à verbis illis, capitis tertij: *In Sacris*
Pereat dies, in qua natus ſum: vſque ad eum locum capitis quadrageſimi ſecundi, *literis eſſe*
vbi ante finem voluminis ſcriptum eſt: *Idcircò ipſe me reprehendo in fauilla & ci-* *Carmina &*
nere, hexametri verſus ſunt, dactylo, ſpondeóque currentes, & propter idioma *Cantica ra-*
linguæ, crebrò recipientes & alios pedes, non earundem ſyllabarum, ſed corun- *tione metri-*
dem temporum. Interdum quoque tythmus ipſe dulcis & tinnulus fertur, nume- *ca compoſi-*
ris lege ſolutis, quod Metrici magis, quàm ſimplex Lector, intelligunt. Quod ſi *ta.*
cui videtur incredulũ, metra ſcilicet eſſe apud Hebræos, & in morem noſtri Flacci, *S. Hieron.*
Græcique Pindari, & Alcæi, & Sapphus, vel Pſalterium, vel Lamentationes Hiere-
miæ, vel omnia fermè Scripturarum Cantica comprehendi, legat Philonem, Ioſe-
phum, Origenem, & Cæſarienſem Euſebium, & eorum teſtimonio, me verum
dicere, comprobabit. *Hæc Hieronymus.*

Inter alias porrò huius Cantici excellentias, illa profectò perinſignis eſt, quod 4.
eſt primum omniũ Canticorum, quæ fuiſſe vnquã facta, vel cantata, ſiue in ſacris,

ſiue in profanis literarum monumentis proditum ſit. Nam Lini, Muſæi, & Orphei, qui ante bellum Troianum fuerunt, hymnos, carmina, & cantus, plus trecentis annis poſt hoc Canticum Moſis eſſe factos, certa temporum obſeruatione *Origenes.* compertum eſt. Rectè igitur Origenes in homilia ſuper hunc locũ, Multa, inquit, Cantica eſſe antiquitus facta legimus in Sacris literis: omnium tamen primum eſt hoc Canticũ Moſis, quod, Ægyptiis & Pharaone ſubmerſis, Populus Dei poſt victoriã cecinit. Moris quippè Sanctorũ fuit, vbi hoſtes cæſi eſſent, quòd ſcirent non ſua virtute, ſed Dei gratia partã eſſe victoriã, hymnum Deo gratula*Hilarius.* tionis offerre. Hilarius autẽ in Prologo in Pſalmos, de nomine Cantici loquens, Eſt, inquit, Canticum, cùm canentium chorus, libertate ſua vtens, neque in conſonum organi obſtrictus obſequium, hymno tantùm canoræ vocis exultat. S. Bernardus in ſententiis, quatuor facit genera Canticorum à fidelibus vſurpata: Vnum *S. Bernard.* victoriæ, quod ſubmerſo Pharaone cantarunt Hebræi: Alterũ exhortationis, quod iidẽ terrã promiſſionis cõcinunt intraturi: Tertiũ lætitiæ, quod de ſuſceptione filij *1. Reg. 2.* cãtauit Anna: Quartũ fortitudinis, quod Dauid cãtauit de manu Saulis ereptus.

5. Sed quo ordine, quóue modo Canticum hoc Moſis fuerit tunc decantatũ, breuiter declarandũ eſt. Thoſtatus ſuper hunc locũ Exodi, ait priùs Moſen cantaſſe hoc Canticum, & cantare ipſum docuiſſe Hebræos: eos autem poſteà idẽ Canticum ſæpiùs cecinisſe. *Oleaſter hæc ſcribit.* Crediderim equidem, Moſen & viros Hebræos Canticum hoc incœpiſſe, fœminas verò reſpondiſſe: ita quòd Moſes aut ſolus, aut ſimul cum viris Canticum proſequebatur, fœminæ verò reſpondebant, ſeu repetebant illud exordium Cantici: *Cantemus Domino*, vt cõſtat ex fine huius Cantici, vbi talia verba repetuntur à Maria. Hoc enim ſolebat in aliis etiam Canticis fieri, vt patet in Pſal. 135. vbi vnus aut duo dicebãt: *Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius.* Et deinceps proſequebantur alios verſus: Cœtus autem aliorum repetebat ſemper illud: *Quoniam in æternum miſericordia eius.* Idem quoque obſeruare licet in primo libro Samuelis capite decimo octauo. Solebant enim Prophetæ choros canentium ducere, dum laudes Dei *Philo.* celebrarent. *Sic Oleaſter*, Philo tamen in libro tertio de vita Moſis, ait, Moſen diſtribuiſſe omnem populum in duos choros, vnum virorum, in quo ipſe viris præibat Carmen: alterum, in quo ſoror eius Maria præcinebat fœminis. Ergò Moſes prior quemlibet verſum huius Cantici canebat, & deinde populus eun*Idem.* dem verſum cantabat. Sed enim idem Philo in libro de Agricultura, ſcribit, factos eſſe duos choros: vnum mulierum, alterum virorum, è diuerſo ſtantes, & alternis carminibus ſibi inuicem reſpondentes.

Quo ordine, modóque cantatum ſit hoc Moſis canticum.

Thoſtatus.

Oleaſter.

6. Paulò infrà, poſt hoc Canticum à Moſe, & viris Hebræis decantatum, dicitur in verſu vigeſimo, & vigeſimo primo, Mariam propheciſſam, ſororem Aaron, ſumpſiſſe tympanum in manu ſua; & poſt eam egreſſas eſſe omnes mulieres cum tympanis & choris: quibus illa præcinebat cantans idem carmen, quod viri, præcinente Moſe, cantauerant. Hinc ego tractum eſſe morem puto apud Iudæos, vt non ſolùm viri, ſed etiam fœminæ, Dei laudes, & pro beneficiis ab eo acceptis, *Genebrard.* dignas gratiarum actiones, & voce, & inſtrumentis muſicis cantarent atque celebrarent. Huc ſpectare videtur quod dixit Dauid in Pſalmo ſexageſimo ſeptimo: *Conuenerunt principes coniuncti pſallentibus in medio iuuencularum tympaniſtriarum.* Quæ verba explanans Genebrardus, ita ſcribit: Conuenerunt Cantores, & tibicines vtriuſque ſexus ad perſonandas Dei victorias, ita vt alij cantu præirent, & alij ſequerentur. Moris enim erat, vt etiam mulieres canerent Epinicia tam voce, quàm inſtrumentis muſicis: & alludit hoc loco Dauid ad locum Exodi, capite decimo quinto, vbi viri in vno choro cum Moſe, & fœminæ in altero cum Maria

celebra

Digitized by Google

celebrabânt victoriam de Pharaone partam. Apud Eſdram quoque legimus in ca-
pite ſecundo primi libri, inter Hebræos, qui de captiuitate Babylonica redierunt
in Iudæam, fuiſſe ducentos cantores & cantatrices ad itinerum videlicet leuan-
dam moleſtiam, & reducum animos conſolandos atque recreandos. *Hæc ex Ge-
nebrardo.* Salomon quoque in libro Eccleſiaſtæ, capite ſecundo, inter multa, quæ
feciſſe ſe commemorat, ad magnificentiam regiam, & ad varia oblectamenta, &
delicias pertinentia, & hoc dixit: *Feci mihi cantores & cantatrices, & delicias fi-
liorum hominum.*

Sed præterea hîc obſeruandum eſt, quàm fuerint in veteri Teſtamento ſancti 7.
homines pro acceptis beneficiis, grati & religioſi erga Deum, promptique ad fa-
cienda & canenda Cantica in Dei laudem, & gratiarum actionem, non ſolùm
ipſam beneficij accepti ſubſtantiam, ſed omnes eius circumſtantias, vel minimas
celebrando. Quot enim Pſalmos fecit, & cecinit Dauid pro beneficiis à Deo ac-
ceptis, etiam non maximis? Extant in Sacris literis trium illuſtrium fœminarum *1. Regum 2.*
præſtantiſſima Cantica: vnum Annæ matris Samuelis pro impetrata virili prole: *Iudicum 5.*
alterum Debboræ pro parta victoria ex hoſtibus populi Hebræi: Tertium Iudith, *Iudith 16.*
ſimiliter pro interfecto Holoferne, omniúmque Aſſyriorum exercitu profligato.
In Euangelio quoque beati Lucæ ſcripta ſunt tria Cantica, Zachariæ, beatiſſimæ *Luc. 1. &*
virginis Mariæ, ſanctique ſenis Simeonis. Reſtat, vt quemadmodùm, prima ver- *2.*
ba huius Cantici Moſis allegoricè Rupertus exponat, hîc adſcribamus. Prima, in-
quit, vox præcentoris Moſis, eſt admonitio exhortantis omnes, qui in Sunamite
ſunt, choros caſtrorum, vt ſubleuent concentum, ſecundum magnitudinem feſti-
uitatis, & ſecundum qualitatem ſiue quantitatem diuinorum operum: *Cantemus,*
inquit Moſes, *Domino.* Cantemus ſanè, ſed cantemus ſpiritu, cantemus & mente. *Allegorica expoſitio*
Nam & Apoſtolus dixit: *Pſallam ſpiritu, pſallam & mente.* Spiritu cantare vel *Ruperti.*
pſallere, eſt rem geſtam memoriter tenere, eamque ſolam pro materia cantationis *1. Cor. 14.*
habere: Cantare autem mente, eſt in exteriori facto interius myſterium perſenti-
re: *Cantemus igitur Domino: glorioſè enim magnificatus eſt.* Glorioſa profectò magni-
ficentia, etiam ſi ſolum illud factum exterius attendas: ſi autem myſterium inte-
rius perſpicias, ibi glorioſior magnificentia reperietur.

SECVNDA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Equum, & aſcenſorem deiecit in mare. *Verſu. 1.*

DIXIT numero ſingulari: *Equum, & aſcenſorem*, vel præcipuè ſigni- 8.
ficans Pharaonem, totius exercitus ſuperbiſſimum regem, & crude- *Cur in Scri-*
liſſimum hoſtem Hebræorum: vel ſingulari numero vtens pro plu- *ptura equo-*
rali, ſignificare voluit omnem equitatum Ægyptiorum. Sciat autem *rum in bello fiducia*
Lector, equorum vſum in bello, cum vituperatione, & veluti qua- *vituperetur.*
dam opprobratione, in Sacris literis ſæpè nominari: ob eam, opinor, cauſam,
quòd de equorum multitudine ac robore humana ſuperbia præcipuè gloriari, &

 in

Digitized by Google

in valido equitatu magnã præualendi, vincendiq́ue fiduciam potiſſimùm habere
ſoleat. Vult autem Scriptura ſentire nos, & perſuaſum habere, omne firmamen-
tum, & robur noſtrum, omnemq́ue vim debellandi hoſtes, & comparandæ vi-
ctoriæ, à Deo maximè pendere, ab eoq́ue peti, expectariq́ue oportere. Huc ſpe-
Pſalm. 19. 32. 75. 146. ctant illa, quę legimus in Sacris literis: *Hi in curribus, & hi in equis; nos autem in no-*
mine Domini Dei noſtri inuocabimus. Illi obligati ſunt & ceciderunt: nos autem ſurre-
ximus & erecti ſumus. Non ſaluatur rex per multam virtutem, & gigas non ſaluabi-
tur in multitudine virtutis ſuæ. Fallax equus, ad ſalutem, in abundantia autem virtutis
ſuæ non ſaluabitur. Ab increpatione tua, Deus, dormitauerunt, qui aſcenderunt equos.
Tu terribilis es, & quis reſiſtet tibi? Non in fortitudine equi voluntatem habebit: nec
Locus Deuteron. 17. *in tibijs viri beneplacitum erit ei.* Lex quoque Moſis vetabat regem Hebræi populi
habere multitudinem equorum. Sic enim ſcriptum eſt Deuteronomij decimo ſe-
Eſai. 31. ptimo: *Cùmque fuerit (rex) conſtitutus, non multiplicabit ſibi equos, &c.* Apud Iſaiam
minatur Deus Iudæis, ſpem ſuam ponentibus in equitatu Ægyptiorum. Sic enim
ait: *Væ qui deſcendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis ſperantes, & habentes fi-*
duciam ſuper quadrigis, quia multæ ſunt: & ſuper equitibus, quia prævalidi nimis: &
non ſunt confiſi ſuper ſanctum Iſraël, & Dominum non requiſierunt. Et apud eundem
Iſaiam in capite ſecundo inter alia ſcelera Iudæorum, recenſetur multiplicatio
equorum & quadrigarum: *Repleta eſt*, inquit, *terra eius equis, & innumerabiles qua-*
Locus Iſa. cap. 2. S. Baſilius. *drigæ eius.* Hæc verba in Commentario eius loci. Sanctus Baſilius, Nullo, inquit,
non Scripturæ loco obſeruauimus, ſanctos viros deuitaſſe vſum equorum. Quia
enim iubebat Deus, vt toti penderent à ſuo præſidio, nec in medio conflictu con-
ſiſtentes, ſpem ſuam reponerent in ſuo militari apparatu idcircò vetuit multiplica-
re ſibi equos. Ait porrò Iſaias fuiſſe innumerabiles quadrigas, vel hyperbolica lo-
cutione maximam intelligi volens multitudinem, vel quia in Sacris literis, quæ
ignaua & vilia ſunt coram Deo, non veniunt in numerum: ſicut nec mulierem
propter infirmitatem ſexus: nec puerulum propter contemptum ætatis (exceptis
primogenitis, & Leuiticis): nec ſeruum propter vilem & abiectam conditionem.
Sic Baſilius.

9. B. Hieronymus in eundem Iſaiæ locum: Poteſt, inquit, intelligi quòd & popu-
S. Hieron. lus Iudæorum contra præceptum Dei equos ſibi, & quadrigas multiplicauerit: &
quòd terra Iudæorum, victorum equis & curribus fuerit repleta. Dicit autem ſi-
ne numero fuiſſe quadrigas, quia non eſt dignum numero, quod contra Dei im-
Pſal. 32. periũ poſſidetur. Vnde & in Pſalmis dicitur: *Fallax equus ad ſalutem.* Et in Exodo:
Pſalm. 19. *Equum & aſcenſorem deiecit in mare.* Et in alio Pſalmo: *Hi in curribus, & hi in*
Origenes. *equis: nos autem in nomine Domini inuocabimus. Hæc Hieronymus.* Origenes quo-
que in Homil. 15. in librum Ioſue, ita ſcribit: Filij Iſraël nunquàm equis vſi fuiſ-
ſe referuntur, & lex nihil de equis mandat, ſicut de aſinis, vtpotè de animalibus,
quæ ad humanos labores iuuandos, & ad onera portanda videntur cõducere. Equi
verò magis proficiunt ad hominum perditionem, hoc enim eſt, quod per eos in
prælijs geritur. Laſciui prætereà motus, & ſuperbæ ceruicis animal, equus eſt: qua-
propter in Scriptura, per iſtud animal, inordinati affectus animi noſtri, & ad fla-
gitia præcipites, excuſſo rationis, & timoris Dei, fræno, deſignari ſolent: *Nolite*
Pſalm 31. *fieri*, ait Dauid, *ſicut equus & mulus, in quibus non eſt intellectus.*

10. Auctor Commentariorum in Pſalmos, qui præfert nomen beati Hieronymi,
B. Hieron. Pſalm. 75. Deuter. 17. ſuper illis verbis Pſalmi ſeptuageſimi quinti: *Dormitauerunt, qui aſcẽderunt equos:*
hunc in modum ſcribit, Pharao aſcendit equos, & dormitauit, & periit: Ægyptij
quoque habebant equos, ſed ipſi etiam perierunt. In lege præceptum erat, vt He-
bræi non haberent equos. Salomon nõ habebat equũ de Hieruſalẽ, nec de Iudæa,
ſed

Digitized by Google

ſed emebat illum de Ægypto; ſemper in Ægypto venduntur equi. Habet etiam Dominus noſter ſuos equos, habet & Diabolus ſuos. Sed quales ſunt equi Domini? Quo tempore hoſtes venerũt ad Eliſeum comprehendendum, exiit puer eius, & videns exercitum in circuitu, timuit: ſed ei dixit Eliſeus: *Noli timere, quoniam plures nobiſcum ſunt, quàm cum illis.* Et cùm oraſſet Dominum vt aperiret oculos pueri: apertis oculis vidit ille currus multos & equos: illi erant auxiliatores Eliſei. Nec dicitur vidiſſe aſcenſores & inſeſſores equorum, ſed tantùm currus & equos: nimirum illi currus, & equi erant ſancti Angeli, & eorum aſcenſor, atque inſeſſor, erat Deus: Proptereà dicitur in Cantico Habacuc: *Et equitatio tua ſalus.* O, ſi nos eſſemus equi Dei, & ſuper nos dignaretur Dominus aſcendere, & ſedere! Contrarij autem equi ſunt ipſius Diaboli, quorum ipſe aſcenſor & rector eſt, de quibus dicitur: *Dormitauerunt, qui aſcenderunt equos.* *Locus 4. Regum 6.* *Habac. 3.*

11. Audiamus etiam Rupertum luculentè tractantem hæc verba: *Equum, & aſcenſorem proiecit in mare.* Hic mundus, inquit Rupertus, per equum, Diabolus per aſcenſorem ſignificatur. Sed quando illum aſcenſorem, & talem equum proiecit? Tunc videlicet, quando dixit: *Nunc iudicium eſt mundi, nunc princeps huius mundi eijcietur foras.* Et ſubſequenti protinus exponens actu, quod dixerat, accepit cornua crucis in manibus, & ibi abſcondita eſt fortitudo eius; vt obrepere ei auſa mors, deinceps victa, iret ante faciem eius, & egrederetur Diabolus ante pedes eius. Tunc proiecit, & extunc proiicere non deſinit illum aſcenſorem in mare, nobis quidem vitreum, & Spiritus ſancti igne mixtum; illi autem piceum, igneúmque, ac ſulphureum. Olim quidem iſtum aſcenſorẽ ſuperbè dicentem: *Super aſtra Dei exaltabo ſolium meum,* detraxit, & proiecit in hunc aërem caliginoſum. Nunc autem iſtum ipſum aſcenſorem, aſcendentem ſuper equum, id eſt, ſuper effrænatam ſtultitiam ſuperbientium, & à ſe deceptorum hominum, deiecit in profundum laci, in barathrum ardentis inferni. Ecce iam iſtud ex parte videmus, & adhuc pleniùs in die Iudicij viſuri ſumus: tunc enim, cunctis videntibus, iſte præcipitabitur. Cantemus igitur Domino, ait hic doctus, & benè vocalis præcentor: à quo accepta commonitione, chorus vniuerſus, vnum ex multis membris corpus, tali initio ingreditur & proſequitur Carmen delectabile & glorioſum. *Hæc Rupertus.* *Ruperti expoſitio allegorica.* *Ioan. 12.* *Habacuc 3.* *Iſaie 14.*

12. Philo quoque in eo libro, quem inſcripſit de Agricultura, huius loci Exodi, *Equum & aſcenſorem proiecit in mare,* pulcherrimum fecit Tractatum, explicatúmque moralem: quem, mihi viſum eſt hic adſcribere: hauddubiè gratum Lectori futurum. Eius verba ſunt huiuſmodi. Equi ſunt furor, & concupiſcentia, ille mas, hæc fœmina: ideóque ille vt mas, geſtit elata ceruice libertatem appetens: hæc verò ſeruilior & callidior, domum depaſcit & deuorat vt fœmina. Inſeſſor porrò & auriga, vnus eſt, nempè intellectus: ſed auriga tunc, quando aſcendit cum prudentia: quando autem cum imprudentia, inſeſſor tantùm eſt; & præ imperitia, impotẽs retinendi habenas, ſinit eas è manibus elabi. At iumenta, habenis liberata, temere diſcurſant nullo ordine: ſeſſor autem præ imbecillitate, ſuſtinere ſe non valens, decidit: & laceris genibus, manibúſque ac facie, malè mulctatus, miſer deflet ſuum infortunium. Sed illud horribilius, quòd nonnunquàm, pedibus in curru hærens, raptatur ſupinus, & tractum in orbita caput, & ceruicem, & humeros ambos conſauciat. Deinde, huc, illúcque diſtractus, atq; omnibus paſſim obiacentibus illiſus, miſerrimo genere mortis extinguitur: & huic quidem talis obuenit exitus. Currus verò iam leuior, & violentè quaſſatus, vbi in ſolum inæquale inciderit, facilè frangitur, vt inſtaurari non poſſit, & denuò compingi. Iumenta quoque, omni ſoluta retinaculo, concitantur & efferantur; nec priùs deſinũt currere, quàm collabantur, *Philonis ſuper hoc loco Exodi pulchra diſſertatio moralis.*

aut in aliquam rupem delatis, ſimilis etiam contingat interitus. Atque ita currus Animæ, vnà cum vectore totus perit per aurigæ inſcitiam. Tales igitur equos, rectorésque, arte, prudentiáque carentes, tolli præſtat, vt virtus maneat incolumis: Cadente enim imprudétia, ſtare prudentiã neceſſum eſt. Idcircò Moſes inter præcepta tradit: *Si egreſſus fueris in bellum contra inimicos tuos, & videris equum & inſeſſores, & maiorem multitudinem hoſtium, noli timere, quia Dominus Deus tecum eſt.* Furorem enim & concupiſcentiam, & in vniuerſum, affectiones omnes, atque etiam cogitationes, quæ his ſingulis tanquàm equis inſidẽt, etiam ſi fretæ videantur inexpugnabili robore, contemni tamen oportet ab iis, qui proteguntur magni Regis potentia, ſemper & vbique pro ipſis decertantis.

Deuterono. cap. 20.

23. Exercitus porrò Dei, virtutes ſunt propugnatrices piarum animarum: quas, vbi deuictum hoſtem viderint, conuenit pulcherrimum & decentiſſimum hymnum canere datori victoriæ Deo: ita vt duo chori, alter è virili, alter è muliebri conclaui, è diuerſo ſtantes, alternis ſibi carminibus reſpondeant. Ductabat autem virorum chorum Moſes, intellectus perfectus: mulierum verò Maria, ſenſus purificatus. Iuſtum enim eſt, intelligibiliter ac ſenſibiliter Deo hymnos, laudationéſque dici: & vtrumque inſtrumẽtum concinnè pulſari, tam intellectum, quàm ſenſum, in ſolius ſeruatoris Dei honorem & gratiarum actionem. Illud certè littorale carmen canunt omnes viri, non tamen mente cæca, ſed acutè cernente Moſe, eorum præcentore: canunt & mulieres ad veritatem lectiſſimę, virtutum ciuitati adſcriptæ, Maria carmẽ præeunte. Hymnus autem idem à choris ambobus canitur epodon mirabilem habens, quem decantari pulchrum eſt. Sic autem ſe habet: *Cantemus Domino: glorioſè enim magnificatus eſt: equum & aſcẽſorem proiecit in mare.* Meliorem profectò, & perfectiorem victoriam inuenire non licet, quàm qua vincitur petulãtium quadrupedum, & ceruicoſorum agmen validum, hoc eſt, vitiorum & affectuũ. Sunt enim vitia genere quatuor, & affectus totidem: cum quibus & inſcenſor, eorum intellectus, virtutis oſor, & prauorum amans affectuum, collapſus interit: qui priùs voluptatibus, iniuriis, fraudibus, rapinis, ſimilibusq; iumentis delectatur. Pulcherrimè igitur noſter Legiſlator inter præcepta docet, ne Princeps populi eligatur equorum altor: parùm idoneus ratus, ad principatũ, quiſquis ad voluptates & concupiſcentias, impotentesque amores inſaniens, tanquàm infrænis & cõtumax equus œſtro ſuo agitatur. Legiſlatoris verba ſunt hæc: *Non poteris conſtituere ſupra te regem exterum, qui frater tuus non eſt: nec is multiplicabit ſibi equitatum, nec auertet in Aegyptum populum.* Itaque nemo equorum altor, ad principatum natus eſt, ſi ſacro Moſi credimus.

Deuter. 17.

24. At enim, dicat aliquis, magnam eſſe potentiam Regis in equitatu, non minorem vtique, quàm in pedeſtribus vel naualibus copiis, nonnunquàm verò etiam vtiliorem, tunc præſertim, cùm ſine dilatione opus eſt expedita celeritate, temporibus morã non ferentibus, ſed ipſum momentũ occaſionis vrgẽtibus, vt cũctatio nõ damnũ modò, ſed cladẽ quoque illatura videatur, occaſione, tãquàm nube, prætervolãte. Huic nos reſpõdemus, nullũ belli præſidiũ, legiſlatorẽ noſtrũ à Principe ſubmouiſſe, neque copias eius parte aliqua mutilaſſe: immò, quarũ fieri poteſt, augere conatũ eſſe, vt robore ac multitudine freti ſocij, facilè hoſtiũ aciẽ profligarent. Quis enim alius ſic docuit, vel inſidias collocare, vel inſtruere aciẽ, vel ordinatè legiones diſtribuere, eáſque Tribunis & Cẽturionibus aſſignare, vt res poſtulat, nunc pluribus, nunc paucioribus: vt hic noſter legiſlator, ad omnia rei militaris præcepta ritè tradenda, confirmatam habens longo vſu peritiam? Sed ille, in eo, quo dixi, loco, non facit verba de iſto equitatu, qualẽ principes ſolent colligere, ad infeſtandos hoſtes, tuẽdóſque ſocios, neceſſario: ſed de eo, qui animę noſtræ ineſt, immode

Quales equi damnati à Moſe.

immoderato,inobedienteq; impetu,quem refrenare, vtiliſſimum fuerit, ne quando populum in Ægyptum,id eſt,corporis regionem reducat,& voluptatum,& affectuum magis,quàm virtutum,Denique amatorem reddat:quandoquidem neceſſe eſt,vt qui tali equitatu pollet,eumque ſubinde auget,viam,quę in Ægyptum fert, vt vates ait, ingrediatur. Cùm enim animam tanquàm nauem,ab vtroque latere, intellectu & ſenſu,violentæ procellæ affectuum , & vitiorum reluctantem inundant,elatę altiùs,tunc credibile eſt fore,vt intellectus obrutus ſubſidat,mergatúrque : profundum autem,in quod mergitur,corpus eſt, quod cum Ægypto comparatur.Caue igitur ne vnquàm huiuſmodi equorum, in tuam perniciem , ſtudio & cura delecteris. Quòd ſi aurigandi bene teneas artem, vt iam tibi videaris ad regendos equos idoneus,tunc demùm aſcende, & habenas corripe. Sic enim nec illis ſalientibus excuſſus, cum laceratione corporis , riſum mouebis ſpectatoribus, alieno malo gaudentibus ; nec incurſu obuiorum , vel inſequentium hoſtium capieris : hos celeritate à tergo longè relinquens ; illos verò ſecurè vitans per ſcientiam.Meritoque tunc victoriale carmen cum Moſe poteris canere,hoſtium tuorum periculo,metuque liberatus. *Hactenus ex Philone.* A quo tamen illud non rectè dictum eſſe puto, cùm interdixit regi populi Hebræi multiplicationem equorum,non eſſe locutum hiſtoricè de veris equis,ſed myſtologicè de vitioſis affectibus & cupiditatibus coërcendis,atque minuendis:Id enim apertè falſum, & diuinæ Scripturæ contrarium eſt, vt facilè ex iis , quæ ſuprà diſputauimus, Lector intelliget. *Auctoris animaduerſio in Philonem.*

TERTIA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Iſte Deus meus,& glorificabo eum:Deus patris mei,& exaltabo eum. *Verſu 2.*

SANCTVS Baſilius tractans illa verba : *Iſte Deus meus,& glorificabo eum*:Demonſtratiuo,inquit,pronomine,*iſte*, nomen illud , quod cum aliis rebus verè communicari non poteſt , declarauit. Quaſi diceret populus Hebræus:Hic eſt verus Deus,non falſo nomine,non mentita diuinitate Deus nuncupatus , quales erant,quos in Ægypto colebamus. Idcircò hunc ego Deum meum glorificabo,hunc adorabo, huic ſoli ſeruiam. Hunc non nouum , non recentem , nec alienum Deum : ſed Deum patrum noſtrorum colemus,nihil humile vel abiectum de illo cogitatione formantes,ſed illum verum & vnicum Deum eſſe cognoſcentes. *Et glorificabo eum & exaltabo eum.* An non ille omnem gloriam,quæ ſub ſenſum cadit,longè antecellit, qui omnem rem creatam nutu ſuo gubernat,eáque tanquàm miniſtra & operaria,cùm voluerit,vtitur : nec ea ſolùm ſecundum naturam,ſed etiam præter naturam vtens, hoſtes ſuos profligare ac delere poteſt ? Nónne omnem humanæ gloriæ opinionem excedit , quòd populum ſuum per medium mare traxerit , atque eodem in mari , Ægyptiorum 15. *Baſilius.*

exercitum,

exercitum,cædem Hebræorum anhelantem,inuoluit: *Sic Baſilius.*

16. Eadem verba Rupertus in libro ſecundo Commentariorum in Exodum, capite trigeſimo ſeptimo, allegorico ſenſu,& interpretamẽto pulchrè declarat, hunc in modum ſcribẽs:Quid eſt:*Iſte Deus meus,& glorificabo eum.*Iſte,inquam, quondam deſpectus,& nouiſſimus virorum,& vir dolorum,& ſciens infirmitatem, qui moriendo,talem equum,& talem aſcenſorem ſic proiecit in mare: iſte eſt Deus meus:& homo eſt,& Deus meus eſt:glorificabo eum,& non erubeſcam eum.Sed dicunt mihi Synagogæ Iudæorum,& Cõciliabula Hæreticorum:Si iſte homo eſt Deus tuus,ergò Deus tuus,eſt Deus recens,& Deus alienus, & contradicis Scripturæ præcipienti:*Iſrael, ſi audieris me,non erit in te Deus recens, neque adorabis Deum alienum.* Sed ego reſpondebo ad iſta, & cantabo confidenter: Iſte Deus meus,& glorificabo eum: Deus patris mei Abraham, & exaltabo eum. Nam vt ipſemet dixit Iudæis antiquitatem eius, atque æternitatem non intelligentibus: *Abraham pater veſter exultauit vt videret diem meum: vidit & gauiſus eſt. Amen, amen dico vobis,antequàm Abraham fieret,ego ſum.* Igitur non eſt in me Deus recens, neque adoro Deum alienum;ſed Deum patris mei, & Deum antiquum: nã etſi filius eſt, et ſi genitus eſt, ne vno tamen puncto, ſine atomo, iunior eſt Patre ſuo, & Antiquo dierum. Iſtum igitur verum Deum, & Deo vero Patri ſuo conſubſtantialem, & coæternum, & coæqualem, ſemper glorificabo & exaltabo. *Ita pertus.*

Rupertus. *Iſai. 53.* *Pſal. 80.* *Ioan. 8.*

17. Hebræi exponentes hæc ipſa verba: *Iſte Deus meus*, aiunt illo pronomine, *iſte*, denotari viſibilem præſentiã Dei,qui tunc apparuit Hebræis ſupra mare Rubrum, ſimilis fortiſſimo viro bellatori, & ad hoſtes Iudæorum profligandos intentiſſimo. Aiunt prætereà, vniuerſum populum Hebræũ, clarè tunc vidiſſe Deum, & multò perfectiùs,quàm poſteà viderunt eum Prophetæ. Ponam hîc verba Lyrani, hanc opinionem Hebræorũ breuiſſimè cõmemorantis,atque confutantis, quæ ſũt huiuſmodi: Dicunt Hebræi quòd illud pronomen, *iſte*, facit demonſtrationẽ ad ſenſum, quia tunc Iudæi videbant Deum, & oſtendebant eum digito ſuper mare Rubrum: in aliqua tamen ſimilitudine viſibili, quia Deitas non poteſt ſeſibiliter videri. Vnde dicunt, quòd clariùs tunc populus vidit Deum, quàm poſteà viderũt eum Prophetæ.Sed iſtud ex diuina Scriptura non habet auctoritatẽ: ideóq; eadem facilitate contemnitur,qua dicitur.Maximè cùm ille populus contra Moſen acriter & iniuſtè murmuraſſet: nec eſt veriſimile, quòd Scriptura tantã Dei condeſcenſionem tacuiſſet. Quocircà dicendum eſt, quòd illud pronomen, *iſte*, facit ibi demonſtrationẽ ad intellectum, acceptã tamen ex effectu viſibili: ex hoc enim, quòd videbãt opus& factum,ſolius Dei virtuti poſſibile,intelligebãt Dei præſentiam illic adeſſe. *Hæc Lyranus.*

Hebræorum figmentum. *Lyranus.*

18. Nec ſolùm iſtiuſmodi apparitionem Dei, quam dicunt Hebræi, Scriptura omninò tacuit,quam in primis tamen cõmemorare conueniebat: verùm etiã apertè declarauit, qualiter Deus tunc apparuerit ſuper mare Rubrũ. Suprà enim, Exodi c.14.verſu 14.ſic ait: *Iam aduenerat vigilia matutina, & ecce reſpiciens Dominus ſuper caſtra Aegyptiorum per columnam nubis & ignis, interfecit exercitum eorum. & ſubuertit rotas curruũ, ferebantúr que in profundum.* Hæc fuit tunc apparitio Dei, non quidem ſecundũ aliquam ſpeciem viſibilem hominis armati,ſed ſecundum admirabilẽ operationem, ex illa columna nubis quaſi iaculantis tela, id eſt,fulgura, & fulmina,& tonitrua,horribilémque ventum;quibus rebus, currus & equos Ægyptiorũ ſubuerteret,& confringeret, ſuiſq; ipſoſmet Aegyptios inſtrumẽtis bellicis complicaret,atque opprimeret. Et hic vocatur reſpectus Dei per columnan nubis & ignis in caſtra Aegyptiorum;& in hoc Cantico dicitur: *Miſiſti iram tuam, quæ deuora*

Auctoris confutatio iſtius figmenti Hebræorum.

Digitized by Google

deuorauit eos ſicut ſtipulam. Adhæc, Hebræi pro certo dicũt, eum, qui apparuit Hebræis in mari Rubro, fuiſſe Deum: at fuiſſe eum, vt ita dicam, immediatè, ac perſonaliter, Angelum Domini, perſpicuè docet nos Scriptura Exodi, cap. 14. verſu 19. illis verbis: *Tollenſque ſe Angelus Domini, qui præcedebat caſtra Iſra l, abiit poſt eos, & cum eo pariter columna nubis.* Ecce Angelum vocat eum, qui regebat columnam illam nubis, & qui per eã præmonſtrabat iter Hebræis: quẽ tamen & in fine capitis decimi tertij, & in cap. 14. verſ. 24. appellauit ſimpliciter & præcisè Dominum.

Præterea ſciens Deus, gentem Hebræam ingenio, & animo eſſe ad idololatriã procliuiſſimo, diligenter prouidit, & cauit, ne quam ex viſionibus & apparitionibus ſuis ſenſibiliter factis, occaſionem caperet idola colendi: ideoque in maximè inſignibus & celeberrimis apparitionibus vel cùm apparuit in rubo Moſi, vel in monte Sina vniuerſo populo, vel Eliæ in monte Horeb, in nulla ſimilitudine vel imagine ſiue hominis, ſiue animalis apparuit: ſed tantùm ex igne, & in tenuis auræ ſibilo, voces emittens, præſentiam ſuam declarauit. Hoc ipſum Moſes confirmans, dixit Hebræis Deuteronomij 4. *Locutus eſt Dominus ad vos de medio ignis, vocem verborum eius audiſtis, & formam penitus non vidiſtis.* Et paulò infrà. *Non vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die, qua locutus eſt vobis Dominus in Horeb de medio ignis, ne forte decepti faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem, aut imaginem maſculi, vel fœminæ, vel ſimilitudinem iumentorum, quæ ſunt ſuper terram, vel auium ſub cœlo volantium, aut reptilium, quæ mouentur in terra, ſiue piſcium, quæ ſub terra mouentur in aquis.* His verbis perſuadere vult Moſes Hebræis, non debere eos colere Deum in aliqua ſtatua vel imagine, eò quòd cùm Deus apparuit illis, nullam præ ſe tulit ſimilitudinem & imaginem. At enim, ſi vera eſſet iſta Hebræorum opinio, potuiſſent Hebræi reſpondere Moſi, ſe Deum colere velle in tali ſimilitudine ſenſibili, in quali apparuerat ipſis in mari Rubro, ſimilis nempè vero bellatori, pro ſuo populo acriter pugnanti in hoſtes. 19.

Exodi 3. Exodi 19. & 20. 3. Reg 19.

Sed eſto, Deum tunc apparuiſſe in illa ſpecie viſibili: non ex eo tamen ſequitur, Hebræos, qui non ipſam Deitatem, ſed ſpeciem illam ſenſibilem videbant, clariùs & perfectiùs vidiſſe Deum, quàm poſteà viderunt eum Prophetę. Nam cùm Deus ſit omninò incorporeus, ſpecies illa corporalis & viſibilis, nihil erat Dei: quare videntes illam, nihil videbant diuinum. Cumque Deus ſit natura omninò intelligibili, non aliter profectò videri poteſt, quàm intellectu: nec intellectus creatus, naturali ſuo lumine, poteſt eum videre, ſed neceſſe eſt ſupernaturaliter à Deo eleuari, non modò ad videndam Eſſentiam eius, ſed etiam ad cognoſcendum ſupernaturales aliquas veritates de eo. Huiuſmodi porrò eleuationem intellectus, nec habuerunt tunc Hebræi: habuerunt autem Prophetæ, quibus per viſiones vel intellectiuas, vel imaginarias multa, quæ creatã excedebãt intelligentiã, Deus reuelauit. 20.

Sequitur: *Deus patris mei, & exaltabo eum.* Si dixiſſet: *Deus patrum meorum*, intelligeremus tres illos celeberrimos Patriarchas, Abraham, Iſaac, & Iacob, qui præcipuè appellantur in Scripturis Patres Hebræi populi, ſicut etiam Deus ſe vocat præcipuè Deum iſtorum trium. Sed quia in ſingulari numero dixit: *Deus patris mei*, ſine dubio ſignificauit Abraham, qui præcipuè vocatur Pater Hebræorum: tum quia in eo cœpit electio populi Dei, cùm Deus benedixit ei, & ſemini eius: tum quia circumciſionem accepit, tanquàm ſignum diſtinctiuum populi Dei ab aliis populis. Vnde Paulus ad Romanos 4. de Abraham loquens: *Et ſignum*, inquit, *accepit circumciſionis, ſignaculum iuſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio, vt pater eſſet omnium credentium per præputium: vt reputetur & illis ad iuſtitiam, vt ſit pater circumciſionis.* Adijce quòd propter merita ipſius Abrahæ, Deus benefaciebat populo, & complebat in eo promiſſiones, quas dederat Abrahæ, ſicut dixit Deus Gen. ſ. 18. 21.

Cur Abraham præcipuè appellatus ſit pater Hebræorũ. Geneſ. 17.

Scio quod præcepturus ſit filiis ſuis,& domui ſuæ poſt ſe,vt cuſtodiant viam Domini,& faciant iudicium & iuſtitiam. Vt adducat Dominus,propter Abraham,omnia,quæ locutus eſt ad eum. Meritò igitur populus Hebræus in hoc Cantico dicebat: *Deus patris mei,& exaltabo eum.*

22. Sed quid eſt illud: *Exaltabo eum?* Hoc nempè, Altiſſimum eſſe, palàm confitebor, & quantùm potero, prædicabo. Satis patet, nomen Altiſſimi, metaphoricè in Deũ dici, ad denotandam excellentiam eius ſuper omnia: talique Epitheto, tanquàm maximè proprio Dei frequenter ſolet eum Scriptura prædicare. Deus porrò quinque modis Altiſſimus dici poteſt: Primò, altitudine ſubſtantiæ; quòd perfectio diuinæ ſubſtantiæ, naturas omnium rerum infinitè ſupereminear, & quidquid in omnibus aliis rebus boni ſparſum eſt, id omne cum quadam infinita eminentia, vna Dei natura contineat. Deinde Altiſſimus dicitur altitudine ſcientiæ, quæ non ſolùm excedat omnem ſcientiam creatam, verùm etiam omni, ſiue humano, ſiue Angelico intellectui ſit prorſus incomprehenſibilis: propter quam altitudinem Hieremias Deum alloquens, dixit: *Magnus conſilio & incomprehenſibilis cogitatu.* Et Paulus hanc diuinæ ſcientiæ altitudinem mirabundus, exclamauit: *O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſcientiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius? Quis enim cognouit ſenſum Domini, aut quis cõſiliarius eius fuit?*

Quintuplex altitudo Dei in ſacris literis celebratiſſima.

Hiere. 32.

Locus Pauli ad Romanos 11.

23. Adhæc, dicitur Altiſſimus altitudine poteſtatis: Dei enim poteſtas, eſt ſuper omnia, & in omnia, & per omnia: nec ei poteſt quiſpiam reſiſtere, ſed omnia quæ vult, facit, tam in cœlo, quàm in terra. Hanc diuinæ poteſtatis altitudinem agnoſcens & prædicans rex Nabuchodonoſor, dicebat, referente Daniele Propheta: *Ego Nabuchodonoſor benedixi Altiſſimum, & viuentem in ſempiternum laudaui, & glorificaui: quia poteſtas eius, poteſtas ſempiterna: & iuxta voluntatem ſuam facit tam in virtutibus cœli, quàm in habitatoribus terræ: & non eſt qui reſiſtat manui eius, & dicat: Quare feciſti?* Et filio eius Balthaſari dixit Daniel. *O Rex, Deus altiſſimus regnum, & magnificentiam, & gloriam dedit Nabuchodonoſor patri tuo. Quando autem eleuatum eſt cor eius, & ſpiritus eius obfirmatus eſt ad ſuperbiam, depoſitus eſt de ſolio regni ſui, & gloria eius ablata eſt, & à filiis hominum eiectus eſt: donec cognoſceret, quòd poteſtatem haberet Altiſſimus in regno hominum, & quæcunque voluerit ſuſcitabit ſuper illud.* Præterea Deus vocatur Altiſſimus altitudine maieſtatis & dominationis; quòd eius imperio ſubdita ſint omnia, ipſumque omnes adorare & venerari debeant: ſicut ipſe dixit: *Gloriam meam alteri non dabo, ſed mihi curuabitur omne genu.* Et Iob ait: *Coram ipſo curuantur, qui portant orbem*: Et Seraphim, præ magna reuerentia maieſtatis eius, velabant facies ſuas. Et Dauid dixit: *Domine Dominus noſter quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra: quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos.* Poſtremò Deus vocatur Altiſſimus altitudine habitationis: quia licet vbique ſit, præcipuè tamen, quadam ratione, dicitur eſſe in cœlo, quinetiam in altiſſimo cœlorum, quod vocant Theologi cœlum Empyreum: ibi enim eſt regia eius, & cœleſtis curia; ibi regnat perfectiſſimè: ibi omnium cœleſtium ſpirituũ, & beatarum animarum perpetua confeſſione ac laudatione glorificatur: ibi ſe beatis clarè videndum, & iucundè, perfectéque fruendum præbet, in quo ſumma eorum beatitudo conſiſtit. Vnde Scriptura ſæpenumerò dicit Deum habitare in altis, & excelſum eſſe habitaculum eius. Nos itaque, ſicut tunc Hebræus populus, etiam nunc & ſemper exaltemus Deum noſtrum, & ſupradictam eius quintuplicem altitudinem, corde & ore dignis laudibus concelebremus.

Daniel. 4.

Iſaiæ 45. Roman. 14. Iob. 9. Iſaiæ 6. Pſalm. 8.

QVARTA

Digitized by Google

QVARTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Dominus quaſi vir pugnator, Omnipotens nomen eius: Currus Pharaonis, & exercitum eius deiecit in mare. *Verſu 3. & 4.*

SEPTVAGINTA Interpretes, quod Latina tranſlatio habet, *Dominus quaſi vir pugnator, Omnipotens nomen eius*, in hanc ſententiam verterunt: *Dominus conterens bella, Dominus nomen eius*: Paraphraſis Chaldaica hunc reddit ſenſum: *Dominus eſt victor bellorum, Adonai eſt nomen eius*. Hebraice bis ponitur in hoc verſu nomen Dei, *Tetragrammaton*: Primùm pro illo: *Dominus*: ſecundùm pro illo: *Omnipotens*: & pro illo, *quaſi vir pugnator*, Hebraicè eſt, *Vir belli*, qui eſt Hebraiſmus ſignificans virum maximè bellicoſum. Quapropter recentiores Hebræi, & de noſtris, qui vulgò appellantur Hebraizantes, ita legunt hunc locum: *Iehouah vir belli, Iehouah nomen eius*. Quam lectionem explanans Oleaſter, Admonui, inquit, ſuprà capite ſexto, ineffabile nomen Dei Iehouah non indicaſſe Deum Patribus ante Moſen, quantùm ad rem ſignificatam: id enim nomen propriè ſignificat conterentem, ab (*Hauah*) quod eſt contritio. Licet enim priſci patres Deum cognouerint vt beneficum & ſufficientem ſibi, aliiſque ad omnia: non tamen cognouerant eum, vt præliatorem & conterentem inimicos, tanquàm virum belli: quemadmodùm cognitus eſt nunc ab Hebræis in tanta, talique cæde Ægyptiorum. Vnde dicunt: *Dominus eſt vir belli*, quaſi dicerent; Ignorabamus Deum eſſe virum bellatorem, ſeu per ſe pugnare, & cùm vult, inimicos conterere, ſed eum talem eſſe, nunc experti ſumus. Similiter ignorabamus, eum propriè, ac meritò vocari *Iehouah*, id eſt, conterentem; quod tamen nunc manifeſta experientia compertum & cognitum habemus. Quare meo iudicio, hic locus Exodi declarat obſcuritatem eius loci, qui eſt ſuprà capite ſexto, vbi dictum eſt, Deum non indicaſſe nomen ſuum *Tetragrammaton* tribus illis Patriarchis, Abraham, Iſaac, & Iacob. Idem ergò eſſe videtur, cognoſcere Deum virum belli, atque cognoſcere Iehouah eſſe nomen eius. *Sic Oleaſter*. Cuius ſententiam ſuprà fuſiùs tractauimus ſuper ſextum caput Exodi, ad numerum marginalem 20. 24. *Oleaſter.*

Sequitur: *Omnipotens nomen eius*. Dixi pro, *Omnipotens*, in Hebræo eſſe nomen *Tetragrammaton*, quod ſignificare creditur, non tam Omnipotentiam, quàm ipſum *Eſſe* ſubſiſtens atque infinitum. Sed numquid ipſum per ſe Dei nomen vel cogitatione formatum, vel voce prolatum, vel ſcripto expreſſum, eſt omnipotens, habétque vim omnia efficiendi? Minimè verò. Tribus autem modis poteſt intelligi nomen Dei eſſe omnipotēs. Primò quidem, vt nomen Dei poſitum ſit pro ipſo Deo: eſt namque vſitatiſſimum in Scriptura, nomen rei ponere pro ipſa re tali nomine ſignificata & nominata, vt nomen hominis pro ipſo homine, & nomen Dei pro ipſo Deo. Hoc nos quia ſuper caput ſextum Exodi, ad numerum marginalem 25. *Quomodò nomen Dei, verè dicatur Omnipotens.*

21.copioſè declarauimus, multiſque teſtimoniis Scripturæ illuſtrauimus, nihil prætereà nunc ea de re dicendum putamus. Ergò dicitur, *Omnipotens nomen eius*, id eſt, ipſe omnipotens,& verè, meritóque ita nominatur ab omnibus. Deinde poſſumus intelligere, propterea dici nomen Dei omnipotens, quod per inuocationem nominis Dei factam à ſanctis viris, ſæpè Deus ingentia fecerit miracula, per quæ ſuam declarauit omnipotentiam:& hoc ſenſu interpretari atque intelligere licet, quod pluribus locis legimus in Euangelio, & Actibus Apoſtolorum, & alibi, in nomine Ieſu eiecta eſſe Dæmonia ex humanis corporibus, & ſanatos eſſe infirmos, aliaque permulta eſſe facta miracula. Nec eſt non ſatis veriſimile, Moſen inuocando nomen Dei, virga percuſſiſſe mare, & diuiſiſſe; & itẽ inuocato Dei nomine, percuſſiſſe petrã, ex eaque abundantiam aquarũ eduxiſſe. Poſtremò, dicitur nomen Dei eſſe omnipotens, quia inter alia, quæ de Deo dicuntur, hoc videtur maximè proprium Dei, eſſe omnipotentem. Enimverò ſancta Chriſti Eccleſia in ſuis precationibus,& laudationibus Dei, hæc duo nomina Dei, tanquàm eius maximè propria, frequenter vſurpat & celebrat. *Omnipotens & æternus.* Omnipotentia porrò Dei, eo declaratur maximè, quòd ſolus facit mirabilia, quæ non ſolùm alij ſiue homines, ſiue Angeli facere non poſſunt, verùm nec intellectu comprehendere; ideóque dicuntur verè mirabilia; Vnde Dauid: *Magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Deus ſolus.* Et alibi: *Quis magnus ſicut Deus noſter? Tu es Deus, qui facis mirabilia.* Et alio loco: *Benedictus Dominus Deus noſter, qui facit mirabilia ſolus: & benedictum nomen maieſtatis eius in æternum: & replebitur maieſtate eius omnis terra.* Iſaias etiam: *Confitebor nomini tuo, Domine, quia feciſti mirabilia.* Quantum porrò totius Fidei noſtræ fundamentum, firmamentúmque ſit, penitus perſuaſum, firmiſſiméque creditum habere, Deum eſſe omnipotentem, docuimus in tertio Tomo noſtrorum Commentariorum in Geneſim ſuper caput 17. Geneſis, ad numerum marginalem 3.

Pſalm. 85. & 76. & 71.

Iſaia 25.

26. Rupertus perſequens expoſitionẽ huius Cantici, per quam demonſtrare vult, hoc præſtantiſſimo Cantico ſecundum interius myſteriũ præcipuè celebrari glorioſam Chriſti de Diabolo & ſeruis eius, & de ipſo mundo victoriam, ſuper hiſce verbis, quæ nunc tractauimus: *Dominus quaſi vir pugnator*, ſic ait; Quid eſt: *Dominus quaſi vir pugnator*? Hoc nempè ſignificat, Dominum noſtrum, ſe cum Diabolo geſſiſſe in ſimilitudinem & modum fortiſſimi,& prudentiſſimi pugnatoris. Sicut enim vir pugnator, pro modo vel qualitate ſui hoſtis, ſemetipſum aptat, & armis induit: ſic Chriſtus Dominus pro natura & conditione ſui hoſtis, nouis & mirabilibus modis bellum inſtituere, atque ordinare voluit: erat autem hoſtis eius, non caro & ſanguis, ſed principatus & poteſtas aërea, rector mundi huius tenebrarum harum, ſpiritualis nequitia. Non ergo materiali gladio ſuper fœmur ſuum ſemetipſum potentiſſimus accinxit, non loricam & galeam ferro textam induit: ſed contra eiuſmodi principatum & poteſtatem ſuperbiæ, humilitatem & obedientiam induit: contra ſpiritualia nequitiæ, charitatis fortitudine ſeipſum præcinxit. Atque hac ratione, quaſi vir pugnator, currum Pharaonis aërei, quo ſuper nubium altitudinem equitare ſe credidit, vt eſſet Altiſſimo ſimilis, & vniuerſum eius exercitum tam vitiorum, quàm errorum, ipſorumque Dæmonum, quos propoſuerat in templis & delubris Gentium pro Diis adorandos, proiecit in mare. Moriendo quippè recepit omnem poteſtatem in cœlo & in terra, & omnia traxit ad ſe. *Ita Rupertus.*

Rupertus expoſitio, quomodo Chriſtus quaſi vir pugnator infernalis Pharaonis currus & exercitũ proiecerit in mare.

Ad Epheſ. 6.

Pſalm. 44.

Iſaia 4.

Matt. 28.

Ioan. 3.

***

QVINTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Electi principes eius ſubmerſi ſunt in mari Rubro. *Verſu 4.*

QVos Latinus interpres hîc vocat, *Electos principes*, Chaldaica pa-
raphraſis appellat, *Electos fortes.* Secundum autem phraſim linguæ 27.
Hebrææ frequenter vſurpatam in Scriptura, vocantur electa in qua-
libet re,quæ in eo genere ſunt præcipua & pretioſa,meritóque aliis
omnibus eius generis præoptanda & præferenda. Verùm L X X. In-
terpretes ita vertunt hunc locum: *Currum Pharaonis, & exercitum eius proiecit in
mare, Electos aſcenſores Triſtatas*: Quo etiam vocabulo,paulò ſuprà vſi ſunt Exodi
cap.14. Nam pro illo,quod habet Latina tranſlatio in verſu ſeptimo: *Et duces to-
tius exercitus*, ipſi habent, *Triſtatas ſuper omnes.* Quæritur itáque, quid ſignificet *Quid ſigni-*
iſtud nomen *Triſtata*, quo vſi ſunt L X X. Interpretes,& in hoc libro,vt diximus, *ficet vox*
& quarto libro Regum,capite ſeptimo,& in capite vigeſimo tertio Ezechielis. *Triſtata a-*
pud LXX.
Sanctus Hieronymus in quintum caput Danielis ſuper illis verbis: *Et tertius in* *Interpretes.*
regno meo eris, eius vocis ſignificationem indicat potiùs, quàm explanat, ita ſcri- 28.
bens: vel tertius eris poſt me Regem, vel vnus è tribus Principibus, quos alibi, *S. Hieron.*
Triſtatas, legimus. Sed idem explicatiùs edocet vim & notionem eius vocis,hæc
ſcribens ſuper caput vigeſimum tertium Ezechielis: *Triſtatas* vocant L X X. In-
terpretes, quos nos Principes Principum interpretati ſumus:de quibus Exodi 15.
legimus: *Electos aſcenſores,Triſtatas*, pro quibus Latina ſimplicitas, *Ternos ſtatores*
tranſtulit. *Triſtata* verò nomen, eſt apud Græcos ſecundi gradus poſt regiam di-
gnitatem;de quibus in Scriptura dictum eſt: *Veruntamen ad tres primos non perue-
nit.* Qui Principes equitum, peditúmque erant, & tributorum: quos nos, Magi-
ſtros vtriuſq; militiæ, & Præfectos annonarij tituli nominamus. *Hæc Hieronymus.*

Varias tamen eius vocis interpretationes pleniùs cognoſcere licet ex iis, quæ
ſcripſit Gregorius Nyſſenus ſuper hoc Canticum, & item Græcus Scholiaſtes. Ea 29.
verò ferè ſunt huiuſmodi. Contra hoſtiles manus, Antiqui magnos currus facie- *Gregorius*
bant,adeò,vt tres homines ſinguli caperent,& vnus quidem eorum aurigæ officio *Nyſſenus.*
fungebatur;alter verò protegebat;tertius autem pugnabat: vel, vnus quidem au-
riga erat, alij verò certabant. Vel *Triſtatas* dicit eos, qui aſcendebant ſu-
per tres equos: Antiqui enim in bellum exeuntes, ſuper tres equos vehe-
bantur: dixit enim de Pharaone Exodi 14. *Aſſumpſit omnem equum, & Tri-
ſtatas ſuper ipſis.* Vel, *Triſtatas* vocat robuſtos, & eos, qui aduerſus tres poſ-
ſent conſiſtere. Vel eos, qui in acie, tertij ſtabant in phalange, hoc ipſo modo,
exercitu conſiſtente in ſpeciem phalangis: primo enim cadente, vel defeſſo, ac
laborante, *Triſtata* ſuccedebat in locum eius. Vel, *Triſtata* ſignificat eum, qui,
ſedente Rege, tertius ſtat, vel tertiam ſedem habet, qualis erat Dauid apud Saul. *1. Reg. 7.*
De *Triſtata* autem nomine fit mentio 4. Regum, capite ſeptimo, in illis verbis

(ſecundum tranſlationem ſeptuaginta:) *Et reſpondit, Triſtata, ſuper quem rex innitebatur, & quieſcebat ſuper manum eius.* Heſychius. Etymologus. Heſychius porrò, & Etymologus, *Triſtatam* interpretantur ſatellitem regium qui tria vibrabat haſtilia. Et hæc de vocabulo, *Triſtata*, dicta ſint.

30. Origenes. Origenes in Homil. 6. in Exodum de iſtiuſmodi *Triſtatis*, quos interpres eius Latinè vertit, *ternos ſtatores*, tropologico ſenſu loquens, hunc in modum ſcribit: Dominus noſter quadrigas Pharaonis, & exercitum eius, Electos aſcenſores, ternos ſtatores demerſit in Rubrum mare, Pharao (*Diabolus*) velut potentior in malitia, & regnum tenens nequitiæ, quadrigas agit. Non illi ſat eſt, vnum equum aſcẽdere: ſed plures ſimul agitat, pluresque ſimul plagis torti verberis cogit. Quoſcumque videris in luxuria turpiores, in crudelitate ſæuiores, in auaritia tetriores, in impietate ſceleratiores: ſcito eos de quadrigis eſſe Pharaonis; ipſis inſidet, quos curribus ſuis ſubiugat, in ipſis fertur, & volitat, & per apertos ſcelerum campos, effuſis eos agitat habenis. Sunt & alij Electi aſcenſores, electi ſine dubio ad malitiam, de quibus ſuprà diximus: nunc autem quínam ſint (*terni ſtatores*) videamus. Mihi quidem videntur *terni ſtatores* pro eo dici, quòd triplex eſt hominibus peccandi via: aut enim in facto, aut in verbis, aut in cogitatione peccatur. Et ideò *terni ſtatores* per ſingulos quoque dicuntur, qui tres iſtas in nobis peccandi obſideant vias: & ſpeculentur ſemper, atque inſidiis agant, vt aut ex miſero homine ſermonem malum eliciant, aut iniquum opus extorqueant, aut peſſimam ei cogitationem ingerant. Denique & locus, in quem ſemen verbi Dei cadit, ac deperit, triplex Matth. 13. in Euangelio deſcribitur: vnus ſecus viam, qui conculcatur ab omnibus: alius in ſpinis, & alius in petroſis. E contrario autem terra bona triplicem afferre dicitur fructum, vel trigeſimum, vel ſexageſimum, vel centeſimum. Triplex namque eſt etiam benè agẽdi via: nam vel opere, vel cogitatione, vel verbo bonum quodcumque agitur. 1. Corint. 3. Hoc item ſignificauit Apoſtolus dicens: *Qui ædificat ſupra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos*, triplicem hiſce verbis bonorum viam ſignificans: & poſteà ſubiungit, triplicem etiam malorum rationem, dicens, alios ſuperimponere ligna, fœnum, ſtipulam. Iſti ergo *terni ſtatores*, ſunt Angeli nequam de infernali exercitu Pharaonis, qui ſtant in omnibus huius vitæ humanę viis, obſeruantes vnumquemque noſtrum, vt ad peccatum inſtigent & impellant: quos demergit Dominus in Rubrum mare: & ignitis in die iudicij fluctibus tradet, ac pœnarum pelago obruet: ſi tu Deum ſequens, de eorum te poteſtate ſubtraxeris. *Sic Origenes.*

***

SEXTA

SEXTA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, firmiſsimo habitaculo tuo, quod operatus es, Domine: ſanctuarium tuum, Domine, quod firmauerunt manus tuę.

Verſu 17.

HÆc verba benè Caietanus exponit, ita ſcribens: *Introduces & plãtabis eos*, id eſt, ad ſimilitudinem plantarum, nos, altis in terram defixis radicibus ſtabilies, firmabiſque: & quamuis inde non ſimus oriundi, erimus tamen quaſi naturales eius terræ habitatores, ac velut plantæ: *In monte hæreditatis tuæ.* Terram promiſsionis à montibus denominat, eò quòd illuſtrior eius pars, montana erat: nam & terra pertinẽs ad ſortem Iuda, montoſa erat, & Hieruſalem, vbi erat ſedes regia, & templum Domini, & in montibus ſita, & montibus erat circumdata. Vocatur autem *Mons hæreditatis Dei*, quia terra illa fuit electa à Deo in habitationem populi Iſraël aſciti in hæredem Dei, vtpotè adoptati in filium primogenitum Dei, vt ipſemet Deus ſuprà dixit Exodi cap. 4. Vnde apparet ratio iure plantandi populum Hebræum in illa terra. Tribus porrò nominibus terra illa vocatur in hoc loco. Primùm dicitur *Mons hæreditatis Dei*: tum vocatur *firmiſsimum eius habitaculum*; ac demùm nominatur *Sanctuarium eius*. Electa namque fuit terra illa ad triplicem finem: vt eſſet in habitationem & poſſeſsionem populi Hebræi, qui erat tanquam filius & hæres Dei: & vt eſſet in habitaculum ſtabile ipſius Dei, non ſecundum ſeipſum, Deus enim in ſeipſo ſolo habitat: ſed ſecũdum ſimilitudinem, prout ſcilicet Deus, curabat & fouebat, & protegebat locum illum, perinde vt Princeps proprium habitaculum. Denique fuit ille locus præcipuè in eum finem factus, vt ibi eſſet ſanctuarium Dei, id eſt, præ cæteris dicatus adminiſtrando, exercendoque Dei cultui, & ita firmum eſſet, quaſi Dei manibus paratum, & firmatum foret. *Ita Caietanus.* 31. *Caietanus.*

Sed quomodò verum eſt, vel in terra promiſsionis, vel in monte Moria, ſiue in Hieruſalem, fuiſſe firmiſsimum Dei habitaculum, & ſanctuarium, cùm tot iam ſeculis, nec in ea terra, nec in eo monte habitet Deus, exterminatis inde Iudæis, deſolatoque templo? Reſponderi poteſt dupliciter, vel Prophetiam iſtam eſſe conditionalem, non vtique implendam, niſi ſeruata conditione, Iudæis videlicet in veri Dei cultu, & legis eius obſeruatione permanentibus; quod quia obſeruatum non eſt, ideò perfectus Prophetiæ huius & promiſsionis, impeditus eſt effectus. Sed videtur illa ſimplicior & planior reſponſio. Prædicitur hoc loco, firmiſsimum Dei fore habitaculum in monte Moria, vbi ædificatum eſt templum Salomonis, quia ibi longiſsimo tempore manſit Dei cultus. Etenim poſt ingreſſum Hebræorum in terram promiſsionis, arca Dei fuit in Silo: dicebatur autem Deus præcipuè ibi habitare, 32.

Quomodò tẽplum Hieroſolymitanũ firmiſsimum fuerit Dei habitaculum.

Ioſue 18. Iudic. 20.

Varia loca in quibus fuit arca Dei.

ſitare,,vbi erat arca eius,. Fuit, inquam, in Silo vſque ad mortem Heli,per annos
1. Reg. 4 ampliùs trecentos:& tunc à Philiſthæis capta arca, fuit apud eos ſeptem menſi-
2. Reg. 7. bus. A quibus reducta,& in domo Aminadab collocata, permanſit ibi vſque ad
2. Reg. 6. octauum annum regni Dauidis,per annos circiter quinquaginta. Deinde manſit tribus menſibus in domo Obededom:& inde tranſlata in ciuitatem Dauid,mãſit
3. Reg. 8 inibi per annos quadraginta duos quoad deferretur in templum à Salomone fabricatum,anno ſcilicet eius vndecimo. Ab anno autem vndecimo regni Salomonis,manſit arca in templo,vſque ad captiuitatem Babylonicam Sedechiæ per annos quadringentos & viginti. Tunc Hieremias tabernaculum Domini & arcam, & altare incenſi,ne venirent in poteſtatem Chaldæorum,tulit in eum locum,vbi ſepultum fuerat corpus Moſis,ibique abſcondit,nec locus ille vlli mortalium cognitus adhuc fuit. De qua re in libro ſecundo Machabæorum,cap. 2. ita ſcriptum eſt: *Tabernaculum & arcam iuſſit Propheta,diuino reſponſo ad ſe facto comitari ſecum*
Exodi vltimo. *vſquequò exijt in montem,in quo Moſes aſcendit,& vidit Dei hæreditatem. Et veniens ibi Hieremias,inuenit locum ſpeluncæ:& tabernaculum,& arcam, & altare incenſi intulit illuc,& oſtium obſtruxit. Et venerunt quidam ſimul,qui ſequebantur,vt notarent ſibi locum:& non potuerunt inuenire. Vt autem cognouit Hieremias culpans illos*, dixit: *Quòd ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationẽ populi, & propitius fiat*, &c. Sed quamuis poſteà Iudæi non habuerint arcam Domini,attamen poſt reditum ex captiuitate,ædificato, iterùm templo vbi priùs fuerat, verè ibi colebatur Deus,ibique habitauit, vſque ad mortem Domini noſtri per annos circiter quingentos quinquaginta. Poſt mortem autem Chriſti, deſiit locus ille veri Dei eſſe habitaculum & ſanctuarium, quamuis etiam,poſteà per annos duos & quadraginta ſteterit,quoad funditùs ab Imperatore Tito euerſus eſt Ergò quoniam in illo loco Deus habitauit per annos ampliùs mille,ab vndecimo ſcilicet anno Salomonis,vſque ad mortem Chriſti Domini, idcircò verè dictus eſt ille locus firmiſſimum Dei habitaculum.

33. At enim Lyranus arbitratur,per firmiſſimum Dei habitaculum, intelligi debe-
Lyranus. re hoc loco non terrenam illam Hieruſalem, & templum Iudaicum:ſed principaliter, ſecundum literalem ſenſum, ſignificari cœleſtem Hieruſalem,& templum, quod in cœlis eſt,in quo Deus perpetuò adoratur,& laudatur à Beatis. Verba Lyrani ſuper hoc loco Exodi, ſunt huiuſmodi: Vbicumque in Scriptura,pro operibus virtutum promittuntur temporalia, illa non ſunt principaliter intellecta:quia finis ſemper eſſe debet melior iis,quæ ordinantur ad finem: præmium autem, eſt finis operis, quod ordinatur in ipſũ Quocircà ſub nominibus & ſimilitudine bonorum illorum temporalium promiſſorum, intelligi debent bona ſpiritualia & cœleſtia principaliter intenta. Sicut ſub promiſſione terræ promiſſionis, intelligenda eſt terra viuentium & beatorum. Similiter in hoc loco,ſub promiſſione tẽpli materialis,intelligere oportet principaliter promiſſam eſſe domum cœleſtem, vel templum,vbi Deus colitur non per ſpeculum in ænigmate, ſed per iugem Dei laudem,& apertam eius viſionem,vt dicitur Pſalmo 83: *Beati, qui habitant in domo*
Rabbi Salomon. *tua, Domine:in ſecula ſeculorum laudabunt te.* Et hoc ipſum dixit Rabbi Salomon in hoc loco,& dictum eius conſonat fidei noſtræ. Sic igitur benè intelligitur, quod dicitur hîc: *Firmiſſimo habitaculo,quod operatus es, Domine.* Quia cœlum Empyreũ, quod eſt templum,& locus beatorum,& habitaculum Dei,factum eſt à principio creationis mundi,& eius effector & opifex fuit ſolus Deus, *Hæc Lyranus.* Sed nos hanc opinionem Lyrani copioſè tractauimus,pluribuſq́;,ac manifeſtis rationibus cõfutauimus in tertio tomo noſtro in Geneſim,ſuper caput decimũ quintũ eius libri,in prima diſputatione earũ decẽ,quas ſuper illud caput decimũ quintũ fecimus.

SEPTIMA

Digitized by Google

SEPTIMA DISPVTATIO.

SVPER ILLIS VERBIS:

Dominus regnabit in æternum, & vltrà. Verſu 18.

CHALDAICA Paraphraſis Latinè reddit hanc ſententiam: *Dominus regnabit in ſeculum, & in ſecula ſeculorum.* Pagninus ex Hebræo ita vertit: *Dominus regnabit in ſeculum, & vſque in perpetuum.* Lectio huius loci apud LXX. Interpretes ſic habet: *Dominus regnabit in ſeculum, & in ſeculum, & adhuc.* Quam lectionem explanans Origenes ſuper hoc loco Exodi, ſic ait: Quoties *in ſeculum* dicitur; longitudo quidem temporis ſignificatur, ſed eſſe tamē finis aliquis indicatur. Quòd ſi addatur, *& aliud ſeculum*: longior quidem ſignificatur duratio, non tamen ſine fine. Si dicatur, *In ſecula ſeculorum*, longiſſima quidem duratio ſignificatur, ſed habens tamen finem, nobis quidem fortaſſe ignotum, ſed à Deo tamen conſtitutum. Cùm autem in hoc loco additur: *Et adhuc*, id profectò nullum ſenſum termini, aut finis alicuius relinquit. Quodcumque enim cogitaueris, in quo finem aliquem putes poſſe conſiſtere, ſemper tibi dicet ſermo Propheticus: *Et adhuc*, ſiue, *vltra*, regnabit Deus. Velut ſi loquens ad te dicat: Putas in ſeculum ſeculi Deum regnaturum? regnabit adhuc, vel vltrà, & quodcumque dixeris illud, de regni eius ſpatiis, ſemper tibi dicet Propheta: *Et adhuc*, ſiue, *vltra. Sic Origenes.* Verùm lectio Latina huius loci manifeſtam habet difficultatem. Si enim regnabit Deus in æternum, quomodò etiam vltra regnabit? Cum enim æternitas ſit infinita duratio nullum habens finem, nullum profectò ſpatium durationis vltra æternitatem, ne cogitatione quidem fingi poteſt. 34. Origenes.

35. Valde locus hic exercuit ingenia ſcriptorum, qui ad ſoluendum huius difficultatis nodum, varias admodùm interpretationes horum verborum excogitarunt: quas ego hîc breuiter commemorabo. Et vt à nouiſſimis ordiar ſcriptoribus, Ianſenius in Expoſitione huius Cantici, ſuper his verbis: *Dominus regnabit in æternū, & vltrà.* Sic ait: Quod hîc ait Latinus interpres, *vltrà*, aliàs vertere ſolet: *in ſeculum ſeculi.* Vt in illo verſu Pſalmi 9. *Dominus regnabit in æternum, & in ſeculum ſeculi*: vbi eædem ponuntur dictiones, quæ hîc. Pro eo, quod hîc dicitur, *in æternum*, vox Hebræa propriè ſignificat, *in ſeculum*, quo ſignificatur duratio præſentis ſeculi. Pro eo autem, quod dicitur, *in ſeculum ſeculi*, vel *vltrà*, dictio Hebraica æternitatem propriè ſignificare dicitur. Lippomanus in Catena in Exodum ſuper hoc ipſo loco, dictionem inquit Hebraicam, *holam*, quidam vertunt, *in æternum*, alij *in ſeculum*. Nec apud Hebræos eodem ſemper modo ſumitur, ſed aliquando ipſam æternitatem ſignificat: Interdum, verò durationem huius mundi: nonnunquam etiam tempus quinquagintra annorum. Similiter pro illo: *Et vltrà*, dictio Hebræa, *vahed*, quidam vertunt, *in æternum*, alij *in perpetuum*, alij *vſque*: non ergò ſolum regnum Dei perdurat, quoad perdurabit hic mundus, ſicut & regna mortalium: ſed & vltrà & in perpetuas æternitates, & ſine fine regnabit, & erit Deus omnia in omnibus, & omnia ſubiicientur ei. Caietanus, Iuxta Hebræum, inquit, ſic habetur: *Dominus regnabit in ſeculum, & vſque.* Aiunt variam eſſe ſignificationem di- Ianſenius. Lippomanus. 1. Corin. 15. Vide. Caietanus.

Digitized by Google

ctionis interpretatæ, *ſeculum*, ideóque ad vetam perpetuitatem exprimendam adiungi illud: *Et vſque*: infinitatem enim durationis inſinuat. Et ſignificatur ad literam, quòd regnum Dei inchoatum in populo Iſraël, educto ex Ægypto, durabit in æternum: quod quidem verificatur, intelligendo per Iſraël, non tantùm ſecundum carnem, ſed etiam ſecundum iuſtitiam, vt Paulus docet ad Romanos nono.

36. *Lyranus.* *Thoſtatus.* Lyranus: In Hebræo, inquit, ſic habetur: *In ſeculum, & vltrà*: ſeculum autem propriè ſignificat tempus quinquaginta annorũ: ſed quando additur e, i& *vltrà*, ſignificat æternitatem. Et bene dicitur hîc in futuro, *regnabu*: quia non regnabit Deus ab æterno, ſicut nec fuit Creator, nec Dominus ab æterno: talia enim nomina & verba conſignificãt, creaturã ſubiectã, quæ non fuit ab æterno. Thoſtatus in quæſt. 5. ſuper ca. 15. Exodi, declarans hæc verba. *Dominus regnabit in æternũ, & vltrà*, ita ſcribit: Vltra ęternũ nihil eſt, quia Æternũ interminatã durationem dicit tã à parte antè, quàm à parte pòſt: ſed additur illud, *vltrà*, ex abundanti, ad ſignificandũ magnã affectionẽ loquentis: ex abundãtia quippè cordis os loquitur, vt dicitur Lucæ 6. Moſes itaq;, quoniã valdè deſiderabat durationẽ regni Dei, cùm Deũ amore amicitiæ diligeret: proferebat illud per quædã verba ingentẽ ſignificantia cordis affectionẽ. Et ſic frequenter in Scriptura, ex affectione dicentis, ad cõprehendendũ multa, ponũtur aliqua nõ neceſſaria. Sicut Gene. 3. ſerpens dixit Euæ: *Eritis ſicut dij ſcientes bonũ & malũ*. Cõſtat tamẽ, quod tũc nihil erat malũ, quod cognoſci poſſet: ſed ita dictũ eſt, ad ſignificãdũ, valde largè omnia entia, & omnes modos entiũ, & præſentiũ & futurorũ, & qualitercũq; ſe habentiũ, vel poſſibiliũ, ſe habere.

37. *S. Thomas.* S. Thomas in prima parte, quæſt. 10. art. 2. in reſpõſione ad ſecundũ, tractãs verba huius loci: *Dominus regnabit in æternum & vltrà*, hæc ſcribit: Sciendũ eſt, quòd in hoc loco, *Æternum*, accipitur pro ſeculo, ſicut habet alia tranſlatio: Sic igitur dicitur quòd regnabit vltra æternũ, quia regnũ eius durabit vltra quodcũq; ſeculũ, id eſt, vltra quamcũq; durationẽ datã: nihil eſt enim aliud ſeculũ, quàm periodus cuiuſlibet rei, vt dicitur in libro primo de cœlo. Vel dicitur Deus etiã vltra æternum regnare, quia licet aliquid aliud ſemper eſſet, ſicut motũ cœli quidã Philoſophi faciunt æternũ: nihilominùs tamen Deus, vltrà regnat, in quãtùm eius regnũ, eſt totũ ſimul. Similiter auctor libri de cauſis in propoſitione ſecunda dixit, Deũ eſſe ante æternitatẽ; Intelligentias eſſe cũ æternitate; Animã verò noſtrã eſſe poſt æternitatẽ, & ſupra tẽpus. Nã licèt poneremus intelligentias ab ęterno, tamen quia Deus habet in ſe omne eſſe, & totum eſſe ſimul: Intelligentiæ verò habent eſſe ſuum limitatum & participatum à Deo: idcircò verè Deus diceretur eſſe ante æternitatem, participatam videlicet à creaturis. *Hæc S. Thomas.*

38. *Hugo S. Victoris.* *Rupertus.* Hugo de S. Victore ſic ait ſuper hoc loco Exodi: *Dominus regnabit in æternum & vltrà*: Id eſt, regnabit per præſens ſeculum totum, & etiam per futurum: vel per ſpatium totum, quod cũ mundo incœpit, & cũ mundo finietur. *Et vltrà*. Nõ quantùm ad temporis ſpatiũ, ſed quantùm ad dignitatem, ſcilicet ſuper omnes, & ſuper omnia. Rupertus libro ſecundo Commentariorum in Exodum, cap. 37. Pulcherrimi, inquit, huius Cantici clariſſimus, & valdè ſonorus finis hic eſt: *Dominus regnabit in æternum, & vltrà*. Certum hoc habet omnis, qui nouit Dominum, quia Dominus regnabit in æternum: ſed quis hoc ipſum capiat, quod dicitur, *in æternum*? ſignificatum huius vocis nimis ſpatioſum eſt: longitudinem, & latitudinem eius, noſter intuitus permetiri non poteſt. Hac voce audita fortè leuamus capita noſtra, ſed non tota videmus æternitatis ſpatia. Addidit illud, *& vltrà*, velut ſi dicat: Quãtùm videre in longinquum potes, regnabit Deus, & vltrà quàm videre potes, & vltra id, quod ipſa vox, quæ dicitur, *in æternum*, animo, vel intellectui tuo infert.

29. Ego putarem, ita quoque hanc difficultatem breuiter explicari poſſe. Latinus

inter

interpres in tranſlatione huius loci, ſine dubio ſecutus eſt LXX. Interpretes. Nam pro eo, quod illi verterunt, *Dominus regnabit in ſeculum & in ſeculum*: ipſe tranſtulit, *Dominus regnabit in æternum*: pro eo autem, quod illi addiderunt, *& adhuc*, ipſe poſuit *& vltrà*. Hebræam porrò dictionem, *holam*, LXX. Interpretes verterunt in vocem *αἰὼν* ſiue *αἰώνιον*: Latinus autem interpres in vocem *ſeculum*, vel *æternum*. Triplici autem ſignificatione vocem, *holam*, in Scriptura vſurpari animaduertere licet. Sæpenumerò námque adhibetur ad ſignificandam veram æternitatem, Dei propriam, vt in Pſalmo nonageſimo nono de Deo dicitur: *In æternum miſericordia eius*. Et in Pſalmo 106. *Veritas Domini manet in æternum*. Et in Pſal. 44. de Meſſia dicitur: *Benedixit te Deus in æternum*. In his autem locis Hebraicè eſt vox, *holam*. Non rarò etiam ſignificat ea vox non quidem veram æternitatem, ſed longiſſimum tamen tempus, & cuius terminus expreſsè nullus indicatur: ſiue tale tempus ſit præteritum, ſiue futurum. Ad hanc ſignificationem pertinent illa Scripturæ verba Geneſ. 6. *Iſti ſunt potentes à ſeculo, viri famoſi*. Et Hierem. 2. *A ſeculo confregiſti iugum meum*: Vtroque in loco, pro illo, *à ſeculo*, Hebraicè eſt, *holam*: ſolet autem Latinus interpres tempus longiſſimum præteritum appellare dies antiquos: vt Deuteronomij 32. *Memento dierum antiquorum, cogita generationes ſingulas*. Et Pſal. 76. *Et annos æternos in mente habui*. Vbi in eandem ſententiam dixit: *Dies antiquos*, atque *annos æternos*. Nonnunquàm etiam Scriptura vtitur voce, *holam*, ad ſignificandum tempus Iobilæi, quod erat quinquaginta annorum: ſicut Exodi 21. & Deuteron. 14. dicitur, ſeruum, qui auricula perforata, perpetuæ addicebatur ſeruituti domini ſui, ſeruiturum in æternum, ſiue in ſeculum, Hebraicè, *holam*, id autem eſt, vſque ad tempus Iobilęi: eo námque tempore, iubebat lex Moſis, omnibus ſeruis donari libertatem. Sed priores duæ ſignificationes, maximè quadrant ad originem & radicem vocis, *holam*, ſiquidem radix eius putatur eſſe verbum, *alam*, ſignificans abſcondere, latere, occultare. Ex quo intelligere licet, vocem, *holam*, ſignificare tempus, quod ob nimiam longitudinem, ſit abſconditum homini, quantùm ad eius initium, vel finem.

Ergò cùm hîc dicitur: *Dominus regnabit in æternum*, illud *in æternum*: ſiue vt eſt 40.
Hebraicè, *Le holam*, non ſumitur in prima ſignificatione, pro re vera ſcilicet & perfecta æternitate: ſed in ſecunda ſignificatione, nimirum pro longiſſimo tempore, quale eſt tempus vſque ad finem mundi, ob idque meritò additur ei illud, *& vltrà*. Sin autem quis velit, illud, *in æternum*, hîc accipi pro vera æternitate, conſequenter dicere eum neceſſe eſt, vel cum Thoſtato, id dictum eſſe ex abundantia cordis, & magno quodam deſiderio animi deſiderantis durationem regni Dei: vel cum S. Thoma, licèt nihil ſit vltra æternitatem, quantùm ad extenſionem durationis: Deum tamen verè dici vltra, ſiue ſupra æternitatem, & quia habet æternitatem ſine principio, & quia habet eam à ſe, & quia totum eſſe ſuum habet ſimul ſine vlla variatione.

Hîc ego putaui opportunè, congrueque terminari poſſe hunc primum tomum diſputationum in Exodum: ſequitur enim deinceps hiſtoria peregrinationis Hebræorum in deſerto per quadraginta annos: Sequitur item expoſitio legis, quæ in monte Sina per Moſen à Deo Hebræis data eſt: quæ duæ res proprium, atque integrum, & benè longum volumen depoſcunt. Hoc nos volumen habemus, nondum quidem planè confectum, ſed affectum tamen: & in lucem dabimus (ſi Deo placuerit, ipſoque iuuante:) aut poſt hunc tomum proximè: aut interpoſito priùs altero volumine diſputationum in nouum Teſtamentum: quod propiùs abeſt à perfectione, magiſque in promptu nobis eſt.

Auctoris expoſitio

Digitized by Google

INDEX
OMNIVM DISPVTATIONVM, QVAE TRACTANTVR
IN HOC PRIMO TOMO PER ſingula quindecim prima capita Libri Exodi digeſtus:& item Quæſtionum,ac rerum notabilium, quæ in ſingulis diſputationibus explicantur.

Notæ verò numerorum huic Indici adiectæ,indicant numeros marginales,ad Diſputationes ſingulorum capitum Exodi appoſitos.

IN CAPVT PRIMVM EXODI
Diſputationes Decem.

PRIMA *Diſputatio. De mira Hebræorum in Aegypto propagatione.*

1. Quanta fuerit Hebræorum in Aegypto propagatio. numero marginali 2

2. Quanto tempore illa propagatio Hebræorum facta fuerit. 3

3. An illa propagatio facta ſit naturali tantùm modo, an non abſque ſingulari quodam Dei auxilio. 4

4. Illius propagationis Hebræorum allegorica expoſitio. 5

Secunda Diſputatio. Quiſnam fuerit nouus ille rex, qui ignorans Ioſeph auctor fuit duriſſimæ ſeruitutis Hebræorum.

1. Regem illum nouum fuiſſe Regem Amenophin. 10

2. Cur dictus ſit rex nouus. 11

3. Regis illius allegorica interpretatio. 12

Tertia Diſputatio. Quibus rebus, quibúſve cauſis tam atrociter, atque crudeliter aduerſus Hebræos incitati,efferatiq́; ſint Aegyptij. 13

Quarta Diſputatio, ſuper illis verbus: Oderantq; filios Iſraël Aegyptij. 14

Quinta Diſputatio. De ſeruitute Hebræorum, quàm ea fuerit laborioſa & aſpera,& planè tyrannica.

1. Cur vocentur vrbes Tabernaculorum. 20

2. An probabilis ſit tranſlatio LXX. Interpretum, quæ hoc loco tres vrbes memorat ab Hebræis ædificatas. 23

3. An vrbs Rameſſes fuerit in Aegypto etiā ante ingreſſum Hebræorum. 24

Sexta Diſputatio. Quamdiu ſeruitus illa Hebræorum in Aegypto durauerit. 25

Septima Diſputatio. Cur Deus populum ſuum tam aſpera & longa ſeruitute premi & affligi paſſus ſit.

1. An Hebræi in Aegypto ſtuduerint Idololatriæ. 30

2. Cur Deus Hebræos tantoperè vexari ab Aegyptijs paſſus eſt. 32

3. Allego

3. Allegorica expoſitio. 33

Octaua Diſputatio. De obſtetricibus.

1. An illæ obſtetrices fuerint Hebrææ. 34

2. An duæ tantùm obſtetrices vocatæ fuerint à Rege. ibid.

3. Cur Pharao iuſſerit occidi mares, & ſeruare fœminas. 35

4. Hiſtoriæ obſtetricum myſtica expoſitio. 36

Nona Diſputatio. De mendacio obſtetricum.

1. An mendacium poſſit eſſe meritorium vllius boni apud Deum. 41

Decima Diſputatio. De obſtetricum mercede.

1. Quintuplex lectio huius loci. 41

2. Quid ſit ædificare domos, ſex interpretationes. 42

3. An opus illud obſtetricum factum fuerit ex gratia, & meruerit vitam æternam. 45

4. An merces reddita obſtetricibus, fuerit conueniens earum meritis. 57

5. Quinque genera bonorum, quæ Deus in veteri Teſtamento promittebat. 58

IN CAPVT SECVNDVM EXODI

Diſputationes tredecim.

PRima Diſputatio. De Moſis parentibus Amram & Iechabed.

1. An Iechabed fuerit amita vel conſobrina mariti ſui Amram. 4

2. De ſignificatione vocis Hebrææ (Dod.) 8

Secunda Diſputatio. De tempore ortus Moſis.

1. Quatuor inſigniora velut capita, vnde Chronologia profana duci ſolet. 12

Tertia Diſputatio ſuper antiquitate Moſis, comparando eam cum antiquitate inſignium maximè virorum, quorum vetuſtatem Ethnici mirificè celebrarunt.

1. Maxima antiquitas apud Græcos quæ. 14

2. Homeri laus, & de ætate eiuſdem variæ opiniones. 16

3. Quando ſit condita Carthago. 20

4. Comparatio antiquitatis Moſis cum Græcorum antiquitate. 25

Quarta Diſputatio. An Moſes fuerit notus antiquis Ethnicis ſcriptoribus.

1. Cur Ethnici ſcriptores nullam fecerint mentionem librorum Moſis. 27

Quinta Diſputatio. De expoſitione infantis Moſis in flumine.

1. An parentes Moſis peccauerint exponendo eum. 32

Sexta Diſputatio. De Moſis adoptione, & de ipſo nomine Moſis impoſito ei à filia regis.

1. Cur Deus voluerit Moſen nutriri & educari in aula regia. 35

2. An nomen Moſis fuerit Aegyptiacum, an Hebraicum. 36

Septima Diſputatio. Quibus diſciplinis & artibus inſtitutus atque eruditus fuerit Moſes in Aegypto.

1. Nullas fuiſſe in Græcia diſciplinas & doctrinas tempore Moſis. 38

2. Moſen non fuiſſe inuentorem literarum Hebraicarum. 40

3. Ante diluuium fuiſſe vſum literarum Hebraicarum. ibid.

4. Vaticinium Adam de duplici mundi exitio. ibid.

Octaua Diſputatio. De ſapiĕtia Aegyptiorum,

gyptiorum, qua eruditus eſt Moſes, qualiſnam fuerit, & vnde ab Aegyptiis accepta.
1 Moſen non fuiſſe inuentorem literarum apud Aegyptios. 41
2. Qualis & quotuplex fuerit ſapientia Aegyptiorum. 42
3. Quis fuerit ſapientiæ Aegyptiacæ primus doctor, aut inuentor. 43
4. Diſcutitur Chronologia S. Auguſtini vel Varronis, de tempore Iſidis. 44
Nona diſputatio. Cur Deus Aegyptiorum diſciplinis erudiri Moſen voluerit: & quam hæc hiſtoria Moſis habeat allegoricam futurorum ſignificationem.
1. Symbolica Pythagoræ documenta, ex B. Hieronymo. 47
Decima Diſputatio. An Moſes iuſtè occiderit hominem Aegyptium rixantem cum Hebræo.
1. Cædes Aegyptij quomodo fuerit inculpabilis. 52
2. Allegoria huius hiſtoriæ. 57
Vndecima Diſputatio, ſuper illis verbis: Timuit Moſes, & ait: Quomodo palàm factum eſt verbũ iſtud? &c.
1. De terra Madian. 63
Duodecima Diſputatio. De ſocero Moſis, cui nomẽ Raguel, & Iethro, &c.
1. An ſocer Moſis fuerit ſacerdos propriè dictus. 65
2. Vtrum Iethro fuerit ſacerdos veri Dei, an Idolorum. 66
Decima tertia Diſputatio. De vxore & filiis Moſis.
1. Qualis habitus corporis Moſis. 67
2. An Sephora, vxor Moſis, ſit ea, quæ in libro Numer. cap. 12. vocatur Aethiopiſſa. 68
3. Diſcutitur hiſtoria Ioſephi de filia regis Aethiopum ducta in vxorem à Moſe. ibid.
4. Filij Moſis quando nati. 75

IN CAPVT TERTIVM EXODI.

Diſputationes tredecim.

Prima Diſputatio. De tempore, in quo facta eſt illa Dei apparitio in rubo.
1. Quoto ætatis Moſis anno facta ſit hæc apparitio. 1
2. Quid egerit Moſes in terra Madian per quadraginta annos. 2
3. Cur tã ſerò Deus apparuerit Moſi. 3.
4. Quibus gratia contemplationis & diuinæ viſitationis contingat. 4
Secunda Diſputatio. De loco, in quo apparitio Dei in rubo facta eſt.
1. An mons Sina & Horeb vnus fuerit mons, an diuerſi montes. 6
2. Septem res montem Horeb valde celebrem & memorabilem fecerũt. 7
3. Cur Horeb vocetur mons Dei, & cur eò venerit Moſes. 8
Tertia Diſputatio. De rubo ardente & incombuſto, in quo Deus apparuit Moſi.
1. Pulchra deſcriptio illius rubi ex Philone. 9
2. Quid ſignificaret rubus ardens & illæſus. ibid.
3. Quid ſit rubus. 10
4 Quid præfigurauerit ille rubus. 11
Quarta Diſputatio. De flamma ignis, in qua Deus apparuit Moſi.
1. Ignem illũ rubi fuiſſe verũ ignem. 13
2. Quomodo fuerit productus ille ignis. 14

3. Quo

3. Quomodo ignis ille non vrebat rubum. 15
4. Pulchra diſputatio beati Baſilij, quomodo Deus intercidat flammam ignis. ibid.
Quinta Diſputatio. Quid portenderet ac præſignaret admiranda illa viſio rubi ardentis, & non conſumpti.
1. Naturalis ſignificatio illius viſionis. 16.
2. Expoſitio illius viſionis allegorica multiplex. 17
3. Expoſitio proprietatum ignis. 20
Sexta Diſputatio. Quis fuerit is, qui in rubo apparuit Moſi, Angelúſne, an ipſe Deus.
1. Et hanc apparitionem Dei, & alias omnes veteris Teſtamenti immediatè per Angelos eſſe factas. 25
2. Quis Angelorum fuerit, qui apparuit Moſi. 28
Septima. Diſputatio. Cur Moſes iuſſus à Deo fuerit ſoluere calceamenta ſua, propter ſanctitatem loci, in quo erat. 29
Octaua diſputatio, ſuper illis verbis: Ego ſum Deus patris tui, Deus Abrahā, & Deus Iſaac, & Deus Iacob, &c.
1. Cur Deus præcipuè dictus ſit Deus Abraham, Iſaac, & Iacob. 32
2. Cur ter in illis verbis repetitum ſit nomen Dei. 33
3. Cur Moſes, loquente Deo, abſcondit faciem ſuam. 34
4. Documenta moralia. 35
Nona diſputatio, ſuper eiuſdem ſententiæ citatione; qua vſus eſt Saluator noſter, ad probandum reſurrectionem mortuorum contra Sadducæos.
1. Cur Dominus ad probandum Reſurrectionem, hoc Exodi loco potius, quàm aliis Scripturæ locis vti voluerit. 43
Decima Diſputatio. De amplitudine terræ promiſſionis, & numero gentium, quæ ante Hebræos illam terram habitabant.
1. De amplitudine terræ promiſſionis.
2. Eandem gentem eſſe, quam Hebræi Chananæos, & quam Græci Phœnices appellarunt. 47
Vndecima Diſputatio. De fertilitate terræ promiſſionis.
1. Pulcherrima deſcriptio terræ promiſſionis. 50
2. Quam numeroſa fuerit gens Hebræorum. ibidem.
3. An fertilitas terræ promiſſionis fuerit naturalis, an ex ſingulari beneficio Dei. 54
Duodecima Diſputatio, ſuper illis verbis: Ego ſum, qui ſum. 55
Decima tertia Diſputatio, ſuper eiſdē illis verbis: Ego ſum, qui ſum, ex ipſius auctoris ſententia.
1. Solum Deum verè dici eſſe, qui eſt. 58
2. An Plato legerit ſacros libros. 71
3. Peripatetica doctrina ex ſacris literis hauſta. ibid.

IN CAPVT QVARTVM EXODI.

Nouem Diſputationes.

Prima Diſputatio, ſuper tribus prodigiis exhibitis Moſi à Deo.
1. An Moſes tria illa ſigna ibi fecerit. 2.
2. Cur prima duo ſigna ſint facta in virga & manu Moſis. 3
3. Quid illa ſigna ſecundum literalem ſeu

ſenſum ſignificauerint. 4

4. *Expoſitio illorum ſignorum myſtica.* 7

Secunda Diſputatio, ſuper illis verbis: Obſecro Domine, non ſum eloquens ab heri & nudiuſtertius, &c.

1. *Quinque Moſis defectus in lingua & ſermone.* 13
2. *Variæ expoſitiones circa defectum & impedimentum linguæ Moſis.* 14
3. *Quid ſignificet in Scriptura, heri & nudiuſtertius, & item cras.* 16
4. *Cur Moſes indiſertus & rudi ſermone electus à Deo fuerit.* 18
5. *Quanta Moſis eloquentia.* 19

Tertia Diſputatio, ſuper illis verbis: Obſecro, Domine, mitte quem miſſurus es. 20

Quarta Diſputatio. An peccauerit Moſes, tam multiplici excuſatione, & tergiuerſatione, munus ſibi à Deo iniunctum defugiendo ac recuſando.

1. *Moſen diuinæ ad Pharaonem miſsioni reluctando nihil peccaſſe.* 29
2. *An obedientia æquali affectione animi quælibet Superiorum iuſſa capere debeat.* ibid.
3. *Comparatio inter Moſen & Iſaiam luculentè tractata à B. Baſilio.* 30
4. *Cur Moſis virga dicta ſit virga Dei.* 32

Quinta Diſputatio. Quem voluerit Dominus occidere in diuerſorio, Moſénne, an filium eius, & cur.

1. *Quis voluit occidere Moſen.* 33
2. *Quem voluerit Angelus occidere, Moſénne, an filium eius?* ibid.
3. *Quomodo Angelus voluerit occidere Moſen.* 34

Sexta Diſputatio. Cur Sephora filium ſuum petra circumciderit: & an Hebræis vel præceptum, vel mos fuerit vtendi petrinis cultris in circumcidendo.

1. *Nec in præcepto, nec in vſu fuiſſe, petra fieri circumciſionem tantum.* 44
2. *Cur Sephora potius petra, quàm ferro filium ſuum circumciderit.* 46
3. *Cùm Moſes duos filios ſecum haberet, cur vnus tantùm dicatur circumciſus.* 47

Septima Diſputatio, ſuper illis verbis: Tetigitq; pedes eius, & ait: Sponſus ſanguinum tu mihi es, &c. 49

Octaua Diſputatio. Quæ ſit recta & propria illorum verborum ſententia & interpretatio; Sponſus ſanguinum tu mihi es. 50

Nona Diſputatio, ſuper illis verbis: Et dimiſit eum: & item de multiplici expoſitione myſtica huius hiſtoriæ.

1. *Quales eſſe oporteat Eccleſiæ paſtores.* 56
2. *Quomodo Chriſtus ſit nobis ſponſus ſanguinum.* 58

IN CAPVT QVINTVM EXODI

Quatuor Diſputationes.

Prima Diſputatio, ſuper illis verbis: Poſt hæc ingreſſi ſunt Moſes & Aaron, & dixerunt Pharaoni, &c.

1. *Cur ſeniores Iſraël non ſecum duxerit Moſes ad Pharaonem, ſicut ei Deus mandauerat.* 1
2. *Cur Deus iuſſit peti à Pharaone triduanam tantùm Hebræorum projectionem in deſertum, cùm ipſe conſtituiſſet*

Digitized by Google

ſtituiſſet eos perducere in terram Chanaan. 3

3. Varia expoſitio myſtica itineris trium dierum. 4

4. Miracula, quæ Moſi adeunti Pharaonem contigerunt, Artapano auctore. 5

Secunda Diſputatio, ſuper intoleranda Pharaonis ſuperbia & blaſphemia in Deum.

1. An Deum eſſe, ſit per ſe notum cuilibet homini. 7

2. Vnde accidat, vt quis neget Deum. 9

Tertia Diſputatio. De paleis, quibus Hebræi coquebant lateres in Aegypto.

1. De vſu palearum. 10

2. Quid paleæ ſecundum myſticum ſenſum ſignificent. 11

3. Triplex ſignificatio myſtica luti, in Scriptura. 12

4. Fornax Aegyptiaca quid myſticè. ibid.

5. Pharao dans primò paleas Hebræis, poſteà denegans illis, quid ſignificet. 13

6. Fœtere odorem alicuius coram alio, quid ſit. ibid.

Quarta Diſputatio, ſuper illis verbis: Domine, cur afflixiſti populum iſtum? &c.

1. Cur paſſus ſit Deus, cùm Hebræi liberandi erant, tunc vehementius ab Aegyptiis afflictari. 15

2. Mira Dei prouidentia in præſtandis ſuis promiſſis. 16

3. Volentes ad Deum ſeſe conuertere, vehementius à Dæmone tentari. 17

4. Calidiſſimum diaboli in tentando homines artificium. 18

5. Benigniſſima Dei erga ſuos prouidentia. ibid.

IN CAPVT SEXTVM EXODI

Diſputationes quatuor.

Prima Diſputatio, ſuper nomine Dei, quoad vocatur Tetragrammaton.

1. Decem nomina Dei. 1

2. Cur in libro Canticorum prædictum Dei nomen non legatur. 2

3. Quadruplex ratio nominum Dei. 3

4. In ipſo nomine Tetragrammato contineri opertè myſterium Trinitatis. 4

5. Cur nomen Tetragrammaton vocetur nomen expoſitum. ibid.

6. Cur pro nomine Tetragrammato, ponatur in Scriptura nomen Adonai. 5

7. Nomen Tetragrammaton cur diceretur ineffabile. ibid.

8. Alexandri Magni reuerentia aduerſus Iaddum Pontificem Iudæorum. 6

9. Quomodo pronuntiandum ſit nomen Tetragrammaton. 7

Secunda Diſputatio. An nomen Tetragrammaton ſit Iehouah. 10

Tertia Diſputatio. Quomodo intelligendum ſit, Deum nomen ſuum Tetragrammaton non reuelaſſe antiquis ſuis Patriarchis, ſed id primum reuelaſſe Moſi. 14

Quarta Diſputatio, ſuper ætate Leui, qui fuit proauus Moſis: & item de annis vitæ Caath & Amram, quorum ille auus, hic autem pater fuit Moſis.

1. Chronologia vitæ Leui, qui fuit proauus Moſis. 25
2. Chronologia vitæ Caath, qui fuit auus Moſis. 26
3. Chronologia vitæ Amram, qui fuit pater Moſis. 27
4. Quid ſit, incircumciſum eſſe labiis. 28

IN CAPVT SEPTIMVM EXODI

Diſputationes tredecim.

PRima Diſputatio, ſuper illis verbis: Dixit Dominus ad Moſen: Ecce conſtitui te Deum Pharaonis.
1. Quinque modis ex ſacra Scriptura cognoſci Ieſum Chriſtum eſſe Deũ. 2
2. Deum in Scripturis dici vel eſſentialiter, vel nuncupatiuè. 3
3. De multifaria vſurpatione nominis Dei. 4
4. Quid ſecundum B. Dionyſium ſignificet nomen Θεὸς. 5
5. Quinque ſignificationes vocis Prophetæ & prophetare. 9
Secunda Diſputatio. De Magis Pharaonis, qui ſeſe Moſi oppoſuerunt, ſimilia prodigia & ſigna facere conati.
1. Nomina illorum Magorum. 12
2. Variæ ſpecies Magiæ. 15
3. Antiquitas Magiæ. 16
4. Antiquitas Zoroaſtris, qui putatur inuentor Magiæ. 17
5. Cham fuiſſe inuentorem Magiæ, dictum ab Ethnicis Zoroaſtrem. 18
6. Origo Magiæ ante diluuium. ibidem.
7. Magia tempore belli Troiani. 19
8. Vnde tanta Magiæ auctoritas & celebritas. 21
9. Primum Magiæ inuentorem & doctorem fuiſſe Diabolum. 22
Tertia Diſputatio. An opera Magorum omnia ſint ſimulata & fucata, an ſint aliqua vera.
1. Pleraque Magorum opera eſſe falſa. 24
2. Nonnulla opera Magorum eſſe vera. 27
3. Dæmones poſſe facere mira, quæ vulgo putantur miranda. 30
Quarta Diſputatio. Quaſnam res miras, & quæ vulgo putantur miracula, Dæmon aut per ſe ipſe, aut per Magos facere poſſit, & quas res verè non poſſit facere.
1. Quæ opera mira poſſunt facere Dæmones per motum localem. 34
Quinta Diſputatio. Quas res poſſint facere Dæmones per naturalium agentium & patientium, certa quadam ratione applicationem.
1. Triplex ſignificatio vocis Miraculum; & an mira opera Magorum ſint miracula. 36
2. Tres gradus verorum miraculorum. 37
3. Quinque differentiæ verorum atque falſorum miraculorum. 38
4. De differentia miraculorum, quæ faciunt Magi, & mali Chriſtiani, ac ſancti viri. 39
Sexta Diſputatio. Quas res nec Magi, nec Dæmones facere poſſint. 40
Septima Diſputatio. An vera ſit euocatio animarum ab inferis per Necromantiam facta.
1. Confutatur Necromantia. 44
2. Quomodo intelligendum ſit, animas

mortuo

mortuorum aliquando apparuiſſe viuis. ibid.

3. *Egregia Tertulliani contra Necromantas diſputatio.* 45

Octaua diſputatio. An qui apparuit Sauli, verè fuerit anima Samuelis, An Dæmon ſub ſpecie Samuelis. 46

Nona Diſputatio. An fuerint veri dracones, quos ex virgis ſuis fecerunt Magi Pharaonis. 53

Decima Diſputatio. Quo modo facti ſint ſerpentes illi Magorum.

1. *An fuerint tunc generati ſerpentes ex virgis.* 57

2. *An virgæ Magorum verè ſint conuerſæ in ſerpentes.* 59

Vndecima Diſputatio. Cur Deus ſit paſſus, Magos facere ſigna & prodigia, ſimilia miraculis Moſis.

1. *An propter ſigna Magorum, excuſabilis fuerit iniquitas atque inobedientia Pharaonis.* 63

Duodecima Diſputatio. Quæ eſt generalis diſſertatio de plagis Aegypti.

1. *An tantùm decem fuerint plagæ.* 64

2. *Cur fuerint tantum decem plagæ.* 65

3. *De loco plagarum.* 66

4. *Quando contigerint illæ plagæ,* 67

5. *Quanto tempore factæ ſint, & quãdiu durarint plagæ illæ.* 69

6. *Vtrum Angeli effectores plagarum Aegypti fuerint boni an mali Angeli.* 70

7. *Quomodo vtatur Deus miniſterio Angelorum ad puniendum homines.* 71

8. *De fine illarum plagarum, exponuntur ſeptem cauſæ, ob quas ſunt à Deo miſſæ.* 72

9. *An illæ plagæ omnibus tunc in Aegypto verſantibus contigerint.* 73

10. *Plagas illas non accidiſſe aduenis & peregrinis in Aegypto.* 74

11. *An omnibus Aegyptijs contigerint illæ plagæ.* 75

12. *An Aegyptij habitantes in terra Geſſen, vnà cum Hebræis, ſenſerint illas plagas.* 76

13. *Cur Deus tam lentè proceſſit in puniendis Aegyptiis.* 77

14. *Quemadmodum ſe geſſerit Pharao cum illis plagis percuteretur.* 78

Decima tertia Diſputatio. De prima plaga, id eſt, de aquarum conuerſione in ſanguinem.

1. *Cur prima plaga facta eſt in aquis.* 80

2. *Quanta fuerit acerbitas primæ plagæ.* 81

3. *Quod non totus Nilus verſus ſit in ſanguinem.* 82

4. *Vnde Magi habuerint aquam, quam & ipſi mutarunt in ſanguinem.* 83

5. *Aquas marinas non eſſe verſas in ſanguinem.* 87

6. *Quomodo non omnes Aegyptij perierint ex illa ſeptiduana ſiti.* 88

7. *An Magi fecerint verum ſanguinem ex aqua.* 92

8. *Quomodo ceſſauerit prima plaga.* 93

9. *Quæ plagæ per Aaron, & quæ per Moſen, & quæ per neutrum inflictæ ſint.* 94

10. *Myſtica expoſitio primæ plagæ.* 95

IN CAPVT OCTAVVM EXODI

Septem Diſputationes.

PRIMA Diſput. De ſecunda plaga Aegypti, quæ fuit ranarum.
1. Triplex genus ranarum. 1
2. Quanta fuerit acerbitas huius plagæ. 2
3. Clades ciuitatum ac populorum à ranis. ibid.
4. Vnde tanta ranarum multitudo. 3
5. Cur Pharao non orauit Moſen pro depulſione primæ plagæ. 4
6. Cur Pharao depulſionem plagæ diſtulit in craſtinum. ibid.
7. Myſtica expoſitio ſecundæ plagæ. 5.
Secunda Diſputatio. De tertia plaga, quæ fuit ſciniphum.
1. De vocabulo ſciniphes. 8
2. Quodnam animal fuerint ſciniphes. 9
3. Cur Deus in vindictam Aegyptiorum vſus ſit paruis animalibus. ibid.
4. Myſtica expoſitio ſciniphum. 12
Tertia Diſputatio. Cur magi non potuerint facere ſciniphes, qui maiora fecerant, ſerpentes, & ſanguinem, & ranas.
1. An Magi defecerint in tertio ſigno, an in quarto. 15
2. Qualis ſit efficacia incantationum. 15
3. An Gentium ſapientes cognouerint myſterium Trinitatis. 16
4. Myſtica expoſitio. 17
Quarta Diſputatio, ſuper illis verbis: Dixerunt Magi ad Pharaonem: Digitus Dei eſt hic.
1. Quid Magi voluerint ſignificare per digitum Dei. 18
2. An Magi cognouerint verũ Deum. 23
Quinta Diſputatio. An poteſtas, qua mira faciunt Magi, ſit humana, vel naturalis, vel diuina, an verò ſit potius diabolica.
1. Magorum doctores & adiutores eſſe Dæmones. 25
2. Cur Magi & Dæmones certas quaſdam in cœlo conſtellationes priuſquam operentur, curioſè obſeruent. 28
3. Quomodo Dæmones, qui ſunt incorporei, certis quibuſdam rebus corporalibus delectentur. 29
Sexta Diſputatio. De quarta plaga, quæ dicitur fuiſſe muſcarum.
1. An legendum ſit κυνομυῖα an κοινομυῖα. 31
2. Quàm fuerint aliquando exitiales muſcæ. 36
3. Cur Iudæi principem Dæmonum vocauerint Beelzebub. ibid.
4. Cur Deus Accaron vocatus eſt Beelzebub. ibid.
5. Myſtica expoſitio quartæ plagæ. 37
Septima Diſputatio. De germano intellectu & ſententia illorum verborum, quæ Moſes dixit Pharaoni: Non poteſt ita fieri, &c.
1. Tres lectiones huius loci. 39
2. Quid hoc loco per abominationes Aegyptiorum intelligere oporteat. 41
3. Quàm diuerſi bonorum atque improborum ſint ſenſus, ſtudia, & mores. 44

IN CAPVT NONVM EXODI

Diſputationes quinque.

PRima Diſputatio. De quinta plaga, quæ fuit peſtis.

1. Quas

1. *Quas res perdiderit hæc quinta plaga.* 3
2. *Myſtica expoſitio quintæ plagæ.* 6
Secunda Diſputatio. De ſexta plaga, quæ fuit vlcerum.
1. *Malitia Magorum.* 13
2. *Myſtica expoſitio ſextæ plagæ.* 14
Tertia diſputatio, ſuper illis verbis: Nũc extendens manum percutiam te, & populum tuum peſte, &c.
1. *Sex cauſæ, ob quas Deus longo tempore obduratos tolerat.* 20
Quarta Diſputatio. De ſeptima plaga, quæ fuit grandinis, tonitruorum & fulminum.
1. *Quatuor mira in hac plaga.* 24
2. *Expoſitio myſtica ſeptimæ plagæ.* 25
Quinta Diſputatio, ſuper illis verbis: Tantaq; fuit magnitudinis grando, quanta antè nunquam apparuit in vniuerſa terra Aegypti, &c.
1. *Origo appellationis Aegypti & Aegyptiorum.* 30
2. *Ridetur Aegyptiorum antiquitas ab ipſis iactata mendaciter.* 31

IN CAPVT DECIMVM EXODI

Diſputationes duæ.

Prima Diſputatio. De octaua plagá, quæ fuit locuſtarum.
1. *Memorabilia de locuſtis ex Plinio.* 3
2. *Quis fuerit ventus ille vrens, quo locuſtæ delatæ ſunt in Aegyptum.* 5
3. *Cur Pharao tot per Moſen, tantisq; percuſſus malis, non iuſſerit eum occidi.* 6
4. *Myſtica expoſitio harum plagarum.* 7
Secunda Diſputatio. De nona plaga, quæ fuit triduanarum tenebrarum ſuper Aegyptios.
1. *Quomodo factæ ſint illæ tenebræ.* 13
2. *Quomodo illæ tenebræ fuerint palpabiles.* 15
3. *An Aegyptij in illo triduo vſi ſint luminibus artificialibus.* 16
4. *An Aegyptij in illo triduo tenebrarum fuerint omninò immobiles.* 18
5. *An Pharao durantibus tenebris vocauerit ad ſe Moſen, an poſt triduũ tenebrarum.* 19
6. *Myſtica expoſitio nonæ plagæ.* 20

IN CAPVT VNDECIMVM EXODI

Diſputationes quatuordecim.

De plaga decima, id eſt, de cæde primogenitorum Aegypti, quatuor diſputationes.

Prima Diſputatio. Quis fuerit effector decimæ plagæ.
1. *An percuſſor primogenitorum Aegypti fuerit bonus, an malus Angelus.* 2
2. *Fueritne vnus Angelus, an plures effectores huius plagæ.* 3
Secunda Diſputatio. De effectu decimæ plagæ.
1. *Triplex effectus huius plagæ.* 4
2. *An Pharao fuerit primogenitus. ibidem.*
3. *Quî fieri potuit, vt in omni domo fuerit aliquis primogenitus.* 5
4. *Cur voluit Deus cædi primogenitos Aegyptiorum.* 6

5. *Quorum animalium primogenita occiſa ſint, & cur.* 7
6. *Qualis fuerit percuſsio Deorum Aegypti.* ibid.
Tertia Diſputatio. Quomodo Hebræi euaſerint hanc decimam plagam.
1. *Sanguis, quo tingebantur ædes Hebræorum, cuius rei ſignum fuerit.* 8
2. *An omnes Hebræorum ædes fuerint tinctæ ſanguine.* 9
3. *Quis fuerit ſanguis, qui erat in limine.* 10
Quarta Diſputatio. De myſtica ſignificatione decimæ plagæ. 11

De induratione Pharaonis, & in vniuerſum de induratione humani cordis,

Diſputationes decem.

Prima Diſputatio. Quid ſit duritia cordis humani, & quales reddat homines. 15
Secunda Diſputatio. An verè dici queat, Deum eſſe cauſam indurationis hominum. 18
Tertia Diſputatio. An Deum indurare cor hominis, intelligendum ſit manifeſtatiuè tantùm, vel permiſsiuè. 22
Quarta Diſputatio. An dicatur Deus cauſa indurationis, non vt eſt peccatum, ſed prout eſt pœna peccati. 25
Quinta Diſputatio. An propterea dicatur Deus indurare hominem, quod is patientia Dei diſſimulantis peccata, & diu punire differentis, fiat indies peior 29
Sexta Diſputatio. An eo dicatur Deus indurare hominem, quòd non dat ei gratiam, ſine qua ille molliri & inflecti ad bonum non poteſt. 34
Septima Diſputatio. Quemadmodum ſubtrahat Deus peccatoribus gratiam & auxilia ſua, vnde illi obdurantur in malo: & an quis in hac vita omnibus Dei auxilijs priuatus, fieri poſsit impœnitibilis, atque incõuertibilis. 39
Octaua Diſputatio. An propterea Deus indurare dicatur hominem, quod multa circa ipſum facit, è quibus capit is occaſionem magis obdurandi cor ſuum. 57
Nona Diſputatio. An dicens Scriptura, Deum indurare cor hominis, non loquatuor propriè, ſed figuratè, quod eſt euentus, cauſæ ipſi attribuens. 62
Decima Diſputatio. Quemadmodum Deus tractet peccatores, quos indurare dicitur. 65

IN DVODECIMVM CAPVT EXODI

Diſputationes viginti.

Prima Diſputatio. De menſe, quo erat immolandus agnus, an is fuerit omninò primus anni menſis.
1. *De initio anni variæ gentium conſuetudines.*
2. *Cur principium anni à verno tempore ſumptum ſit.* 2
3. *Quando Hebræi propria nomina ſuorum menſium habere cœperint.* 3
4. *Cur ſeptimus menſis dictus ſit ab Hebræis menſis ſortium.* ibid.
5. *Ratio noſcendi & ſtatuendi primum anni menſem, qui erat paſchalis.* 5

6. Cur voluit Deus agnum immolandum decima die primi menſis ſumi, & domi ſeruari, quatuor ante dies. 7
7. Quot numero, vt minimum eſſe deberent, qui agnum edebant. 9
Secunda Diſputatio. Quódnam diei tempus denotetur, cùm dicitur eſſe immolandus agnus ad veſperam diei decimæ quartæ. 10
Tertia Diſputatio. An eſſet immolandus agnus in priori veſpera diei decimi quarti, an verò in poſteriori veſpera.
1. Chriſtum celebraſſe paſcha in poſteriori veſpera diei decimi quarti. 19
2. Chriſtum Dominum eſſe mortuum die decimo quinto primi menſis, in plenilunio. 20
Quarta Diſputatio. Tempus immolandi agnum Paſchalem, quídnam de Chriſto ſecundum myſticum ſenſum præfigurauerit. 21
Quinta Diſputatio. Quale animal eſſet immolandum, hoc eſt, de agno, & hœdo.
1. An præter agnum & hœdũ potuerit immolari aliud animal in Phaſe. 24
2. Cur voluerit Deus in ſacrificio Paſchali agnũ vel hœdum potiùs quàm vllum aliud animal immolari. 28
3. Qualem eſſe oporteret agnum Paſchalem. 29
4. Si nomen agni ſignificat marem, cur dictum eſt, agnum debere eſſe maſculum. 30
5. Cur maſculus & non fœmina in Paſchali ſacrificio immolaretur. 31
Sexta Diſputatio. De perſonis, quibus edere agnum Paſchalem fas erat.
1. Cur Deus vetuit incircumciſos celebrare Phaſe. 32
2. An Hebræi ſeruos ſuos emptitios, vel inuitos, cogere deberent ad circumciſionem. 33
Septima Diſputatio. De ritu & modo edendi agnum paſchalem.
1. Quid ſit & qualis ſit panis azymus. 42
2. Cur Deus iußit vnà cum agno aſſari pedes & inteſtina. 45
3. An Hebræi ſtantes ederent agnum paſchalem. 48
4. Myſtica expoſitio. 49
Octaua Diſputatio. De voce Phaſe ſiue Paſcha, & de propria eius vocis ſignificatione.
1. Paſcha, non eſſe nomen Græcum. 50
2. Triplex tranſitus, & quem eorum præcipuè ſignificet vox Phaſe vel Peſach. 53
3. Vocem Paſcha tribus modis ſumi in ſacris literis. 55
4. Myſtica expoſitio vocis Paſcha. 56
Nona Diſputatio. De ſolennitate Azymorum.
1. Cur voluerit Deus celebrari Azyma. 58
2. Cur ſeptem diebus ederentur Azyma. ibid.
3. An dies Azymorum nec plures, nec pauciores fuerint quàm ſeptem. 60
4. Quid ſignificet dies Collectæ. 62
Decima Diſputatio. De primo & ſecundo & vltimo die Azymorum.
1. Quotus dies primi menſis fuerit dies primus Azymorum. 64
2. Quid ſit in Scriptura eſſe aliquid ſanctum & ſolenne. 66
3. De ſecundo die Azymorum. 67
4. De vltimo die Azymorum, an fuerit celebrior quàm primus dies. 68

Vndecima Diſputatio. An in iis, quæ præcepit Deus de celebratione Phaſe, potuerit aliqua fieri diſpẽſatio. 69

Duodecima Diſputatio. An obſeruatio ſolennitatis Paſchalis futura eſſe deberet æterna. 72

Tractatus de egreſſu filiorum Iſraël, duce Moſe, ex Aegypto, continens diſputationes octo.

Decima tertia Diſputatio. An Hebræi ſine peccato Aegyptios propriis ipſorum bonis ſpoliauerint. 76

Decima quarta Diſputatio. An Deus iuſſerit Hebræis petere bona illa commodatò ab Aegyptijs, idque fecerint illi ſine mendacio & fraude. 80

Decima quinta Diſputatio. Qualis ea fuerit gratia, quam dicitur Deus Hebræis dediſſe coram Aegyptiis, vt hi libenter bona ſua illis commodarent. 84

Decima ſexta Diſputatio. A quibus Aegyptijs bona illa petierint Hebræi: & quidnam præfigurauerit illa ſpoliatio Aegyptiorum. 87

Decima ſeptima Diſputatio. De numero Hebræorũ, qui, duce Moſe, egreſſi ſunt ex Aegypto. 92

De tempore egreſſus Hebræorum ex Aegypto.

Decima octaua Diſputatio. Num Hebræi egreſſi ſint de die, an de nocte. 99

Decima nona Diſputatio. An Hebræi egreſſi ſint ex Aegypto poſt triginta & quadringentos annos quàm inibi habitauerant.

1. Hebræos minus trecentis annis manſiſſe in Aegypto. 107

2. Hebræos manſiſſe tantũ in Aegypto annis ducentis quindecim. 109

3. Quomodo intelligendum ſit, Hebræos habitaſſe in Aegypto quadringentis triginta annis. 115

4. Cur Moſes illos quadringentos triginta annos tribuit habitationi Hebræorum in Aegypto, quæ reuera non fuit niſi annorum ducentorum quindecim. 116

Vigeſima Diſputatio. De tempore egreſſus Hebræorum ex Aegypto, ſecundùm externam & profanam Ethnicorum Chronologiam. 122

IN CAPVT DECIMVM TERTIVM EXODI

Diſputationes Octo.

Prima Diſputatio. Per quam viam duxerit Hebræos Deus in terram promiſſionis.

1. Quomodo via ex Aegypto in terram Chanaan per Philiſthinorum regionem eſſet breuior & facilior. 1

2. Cur Deus non duxerit Hebræos in terram promiſſionis per viam breuẽ, id eſt, per terram Philiſthiim. 2

3. Sicut Deus pro Hebræis pugnauit in Aegypto, cur non idem fecit contra Philiſthæos. 4

4. B. Gregorij diſputatio moralis, quàm variè tractet Deus ſeruientes ſibi. 6

Secunda Diſputatio, ſuper illis verbis: Et armati aſcenderunt filij Iſraël de terra Aegypti.

1. De varia lectione huius loci. 7

2. An Hebræi exierint ex Aegypto quinta generatione, an quarta. 11

Tractatus de columna nubis & ignis, quæ præcedebat Hebræos in deſerto.

1. Quas res tradat Scriptura de columna nubis & ignis. 13

2. Octo

2. *Octo proprietates illarum columnarum.* 14
3. *Allegorica diſputatio.* 15
Tertia Diſputatio. Cur appellata ſit columna nubis. 16
Quarta Diſputatio. Quando primum illa columna & cœperit & deſierit apparere Hebræis. 17
Quinta Diſputatio. An illa columna nubis non ſolùm præmonſtraret iter Hebræis, verùm etiam inumbraret eos, atque protegeret eos aduerſus ſolis ardores. 19
Sexta Diſputatio. An vna eademq́; numero reipſa fuerit columna nubis, atque columna ignis, diuerſo tamen modo ſe habens. 24
Septima Diſputatio. An columna ignis fuerit verus & naturalis ignis: & de cauſa mouente columnam nubis & ignis.
1. *Columnam ignis non fuiſſe ignem noſtrati ſimilem.* 28
2. *Motum illius columnæ non fuiſſe naturalem, nec à cauſa naturali.* 30
Octaua Diſputatio. De motu & quiete illius columnæ.
1. *Columnam ignis ſemel tantùm eſſe motam.* 31
2. *Columnam nubis quotidie quieuiſſe.* 32
3. *Hebræos præter Manna, etiam cibis coctis in deſerto vſos eſſe.* ibid.
4. *Quomodo coquerent Manna.* ibid.
5. *Cùm dicantur fuiſſe 42. manſiones Hebræorum in deſerto, quid nomine manſionis intelligere oporteat.* 33
6. *Quomodo Hebræi ex quiete columnæ cognoſcebant eſſe ſibi quieſcendum fixis caſtris, aut non.* ibid.
7. *An columna nubis primùm apparuerit Hebræis in tertia eorum manſione, vt placet S. Hieronymo.* 34
8. *Non defeciſſe columnam nubis ſtatim poſt mortem Aaron, vt tradunt Hebræi.* ibid.
9. *Beati Gregorij expoſitio myſtica.* 35

IN CAPVT DECIMVM QVARTVM EXODI

Diſputationes octo.

Ioſephi perilluſtris enarratio hiſtoriæ Moſis, de tranſitu Hebræorum per mare rubrum. 1
Prima Diſputatio. An diuiſio illa maris rubri à Deo per ventum facta ſit: & quo tempore ea maris diuiſio contigerit.
1. *Ventum non diuiſiſſe aquas maris rubri.* 3
2. *Quis ventus fuerit, quo ſiccatum eſt maris fundum.* 5
3. *Quando facta ſit diuiſio maris.* 6
Secunda Diſputatio. An per vnam viam vniuerſus Hebræorum exercitus tranſierit mare rubrum, an verò per duodecim vias. 7
Tertia Diſputatio. An Hebræi totam maris rubri latitudinem tranſmeauerint, vſque ad littus oppoſitum peruenientes. 12
Quarta Diſputatio. An diuiſio illa maris rubri fuerit ſuper naturæ ordinem, effectus diuinæ omnipotentiæ: An ſine miraculo contigerit, tanquã vel naturæ, vel humanæ prouidentiæ atque induſtriæ opus.
1. *Memorabilis hiſtoria de tranſitu Alexandri magni per mare Pamphylicum.* 19
2. *Diuiſionem illam maris rubri fuiſſe*

miraculum diuinæ omnipotentiæ. 22
3. Expreſſa ſigna tranſitus Hebræorum per mare rubrum manſiſſe in in eo mari multis poſt ſæculis. 23
4. Circa idem tempus & tranſitũ Hebræorum per mare rubrum, & Phaëtontis incendium eueniſſe. ibid.
Quinta Diſputatio. De comparatione diuiſionis maris rubri, duce Moſe, cum diuiſione fluuij Iordanis, imperatore Ioſue, facta.
1. Octo differentiæ inter diuiſionem maris rubri, atque Iordanis. 25
2. Tranſitum Hebræorum per mare rubrum, ſimpliciter admirabiliorem fuiſſe, quàm per Iordanem. 26
Sexta Diſputatio. De ſubmerſione atq; interitu Aegyptiorũ in mari rubro.
1. Numerus occiſorum in mari rubro. 30
2. An rex Pharao tunc in mari perierit. 31
Septima Diſputatio. De mendaciis: quæ ſcriptores Ethnici de cauſa diſceſſus Hebræorum ex Aegypto, tradiderunt. 32
1. Allegorica expoſitio. 36
Octaua Diſputatio. De mari rubro, cur ita ſit appellatum. 37

IN CAPVT DECIMVM QVINTVM EXODI

Diſputationes Septem.

Prima Diſputatio, ſuper illis verbis: Tunc cecinit Moſes & filij Iſrael, carmen hoc Domino, &c.
1. In ſacris literis eſſe carmina & cantica, ratione metrica compoſita. 3
2. Quo ordine modoq́; cantatum ſit hoc Moſis canticum. 5
3. Allegorica expoſitio Ruperti. 7
Secunda Diſputatio, ſuper illis verbis: Equum & aſcenſorem deiecit in mare.
1. Cur in Scripturis equorum in bello fiducia vituperetur. 8
2. Ruperti expoſitio allegorica. 11
3. Philonis ſuper hoc loco Exodi pulchra diſſertatio moralis. 12
4. Qualis equi damnati à Moſe. 14
Tertia Diſputatio, ſuper illis verbis: Iſte Deus meus, & glorificabo eum, &c.
1. Cur Abraham præcipuè appellatus ſit pater Hebræorum. 21
2. Quintuplex altitudo Dei in ſacris literis celebratiſſima. 22
Quarta Diſputatio, ſuper illis verbis: Dominus quaſi vir pugnator, &c.
1. Quomodo nomen Dei verè dicatur Omnipotens. 25
2. Quomodo Chriſtus quaſi vir pugnator, infernalis Pharaonis currus & exercitum proiecerit in mare. 26
Quinta Diſputatio, ſuper illis verbis: Electi principes eius ſubmerſi ſunt in mari rubro.
1. Quid ſignificet vox Triſtata, apud LXX. Interpretes. 27
Sexta Diſputatio, ſuper illis verbis: Introduces eos, & plantabis in monte hæreditatis tuæ, &c.
1. Quomodo templum Hieroſolymitanum firmiſſimum fuerit Dei habitaculum. 32
2. Varia loca, in quibus fuit arca Dei. ibidem.
Septima Diſputatio, ſuper illis verbis: Dominus regnabit in æternum, & vltra. 34

INDEX

INDEX
LOCORVM SACRÆ
SCRIPTVRÆ, QVI IN HOC PRIMO
TOMO SELECTARVM DISPVTATIO-num in Exodum, vel explicantur, vel illuſtrantur.

Prior numerus caput Exodi: alter numerum in margine annotatum ſignificat.

Ex veteri Teſtamento, Geneſ. 15.

SCITO prænoſcens, quod peregrinum futurum ſit ſemen tuum in terra non ſua: & ſubiicient eos ſeruituti, & affligent quadringentis annis. c.1.n.29. & c.12.n.117

Exodi 32.

Propter adoratum vitulum occiſa quaſi tria millia. c.12.n.95

Leuitici 23.

Dies prima erit ſancta atque ſolennis: & dies ſeptima eâdem feſtiuitate venerabilis. c.12.n.68

25.

Quod ſi dixeritis: Quid comedemus anno ſeptimo? ſi non ſeuerimus, neque colligemus fruges noſtras, &c. c.3.n.54

26.

Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea cuſtodieritis, & feceritis ea, dabo vobis pluuias temporibus ſuis, & terra gignet germen ſuũ, & pomis arbores replebuntur, &c. cap.3.n.54

Numerorum 10.

Hobab fuit cum Moſe, quoad is manſit ad montem Sina: quinetiam inde deſcendentem eum cum populo, rogatu eius, comitatus eſt. c.2.n.64

11.

Quis dabit nobis ad veſcendum carnes? Recordamur piſcium, quos comedebamus in Ægypto gratis: in mentem nobis veniunt cucumeres, & pepones, porriq; & cœpe, & allia. Anima noſtra arida eſt, nihil aliud reſpiciunt oculi noſtri niſi man. ca.1.n.32

11.

Recordamur piſcium, quos in Aegypto comedebamus gratis. c.7.n.81

11.

Erat man quaſi ſemen coriandri coloris bdellij, &c. c.13.n.32

11.

Porta eos in ſinu tuo, ſicut nutrix portare ſolet infantulũ in ſinu ſuo. c.4.n.6

12.

Sephora vxor Moſis appellata eſt Aethiopiſſa. c.2.n.71

14.

Nonne melius eſt reuerti in Ægyptum? Dixeruntque alter ad alterum: Conſtituamus nobis ducem, & reuertamur in Ægyptum. c.1.n.32

22.

Aſina Balaam locuta eſt. c.7.n.34

25.

Madianitides mulieres pellexerunt Hebræos ad fornicationem, & idololatriam. c.2.n.63

25.

Interfecti propter fornicationẽ factã cũ mulieribus Madianitis. c.12.n.95

31.

Madianitæ, Dei iuſſu, omnes vnà cum quinque ſuis regibus, præter virgines, internecione deleti ſunt, combu-

TTt 3 ſtis

ſtis eorum vrbibus, & pagis,& caſtellis omnibus. c.2.nu.63.

Deuteronomij 4.

Non vidiſtis aliquam ſimilitudinem in die, qua locutus eſt vobis Dominus in Horeb, de medio ignis: ne fortè decepti faciatis vobis ſculptam ſimilitudinem,&c. c.3.n.12

11.

Terra ad quam ingredieris poſſidendã, nõ eſt ſicut terra Ægypti,&c.c.7.n.91

12.

Ad locum quẽ elegerit Dominus Deus veſter, de cunctis tribubus veſtris, vt ponat nomen ſuum ibi,& habitet in eo,venietis,&c. c.12.n. 71.

13.

Deus prædixit Hebræis,venturos Pſeudoprophetas, vt tententur, num ſincerè Deum ſuũ diligant,&c.c.7.n.62

Si ſurrexerit in medio tui Propheta, & prædixerit ſignum atque portentum, & euenerit quod locutus eſt, &c. c.7.n.27

16.

Immolabis Domino Phaſe de ouibus & de bobus. c.12.n.14

16.

Immolabis Phaſe veſpere, ad ſolis occaſum, quando egreſſus es de Aegypto. c.12. n. 102

16.

Sex diebus comedes azyma:& in die ſeptima, quæ collecta eſt Domini Dei tui, non facies opus. c.12. n. 61

16.

Ne accipias munera,quæ excæcant prudentes, &c. c.11.n.64

17.

Cumq; fuerit (rex)cõſtitutus,non multiplicabit ſibi equos, &c. c.15.n.8

28.

Det Dominus imbrem ſuper te, puluerem, &c. c.9.n.11

28.

Percutiat te Dominus vlcere Aegypti, &c. c.9.n.13

31.

Abierunt itaque Moſes & Ioſue, & ſteterunt in tabernaculo teſtimonij:apparuitque Dominus ibi in columna nubis, quæ ſtetit in introitu Tabernaculi. c.13.n.34.

31.

Et iraſcetur furor meus contra eum in die illo, & derelinquam eum, & abſcondam faciem meam ab eo, &c. c.3.n.34

33.

In dextera eius ignea lex. c.3.n. 17

33.

Benedictio illius, qui apparuit in rubo, veniat ſuper caput Ioſeph. c.3.n.27

Ioſue 2.

Audiuimus quod ſiccauerit Dominus aquas maris rubri ad veſtrum introitum, &c. c.7.n.72

2.

Fateor, venerunt ad me, ſed ego neſciebam vnde eſſent:cumque porta clauderetur in tenebris, & illi pariter exierunt:neſcio quò abierunt:perſequimini citò, & comprehendetis eos. c.1.n.39

5.

Populus, qui natus eſt in deſerto, per quadraginta annos itineris latiſſimæ ſolitudinis, incircumciſus fuit. c.4.n.40

Iudicum 1.

Septuaginta reges amputatis manuum, ac pedum ſummitatibus,colligebant ſub menſa mea ciborum reliquias, &c. c.7.n.96

19.

Conſidera quòd dies ad occaſum decliuior ſit, & propinquet ad veſperam. c.12.n.10

1. Regum 18.

Inuaſit ſpiritus malus Saul, & prophetauit in medio domus ſuæ. c.7.n.9

28.

Faciet tibi Dominus,ſicut locutus eſt in manu mea.Et: Quare inquietaſti me, vt ſuſcitarer? c.7.n.49

2. Regum 8.

Filij David erant (Chohauim) id eſt, principes. c.2.n.65

3. Re

3. Regum 20.

Syri dicebant, Deum Iſraël, eſſe Deum montium, & non vallium. c.9.n.22

22.

Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium ſuum, & omnem exercitum cœli aſſiſtentem à dextris & ſiniſtris, &c. c.11.n.68

22.

Egrediar, & ero ſpiritus mendax in ore omnium Prophetarum. c.12.n.81

4. Regum. 6.

Noli timere, quoniam plures nobiſcum ſunt, quàm cum illis. c.15.n.8.

1. Paralip. 25.

Filij Aſaph & Heman prophetarunt in cytharis & cymbalis & pſalteriis, &c. c.7.n.9

Iudith 5.

Per quadringentos annos ſic multiplicati ſunt, vt dinumerari eorum non poſſet exercitus. c.12.num.118

7.

Hos quinque dies expectemus à Domino miſericordiam, &c. c.8.n.4

8.

Et qui eſtis vos, qui tentatis Dominum? &c. c.8.n.4

10.

Omnibus ornamentis ſuis ornauit ſe, cui etiam Dominus contulit ſplendorem, &c. cap.12.num.84.

Iob 1.

Cecidit ignis de cælo, & tactas oues, pueroſque conſumpſit, &c. c.7. n.34.

6.

Animæ eſurienti, etiam amara dulcia videntur. c.7.n.89

19.

Scio, quòd Redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum, &c. c.3. n.43

25.

Ipſe ſolus eſt. c.5. n.68

29.

Auris audiens beatificabat me, & oculus videns teſtimonium reddebat mihi, &c. c.2. n.55.

35.

Nunc non infert furorem ſuum, nec vlciſcitur ſcelus valde. ca.8. num.18.

Pſalmo 7.

Deus iudex iuſtus, fortis & patiens. c.7.n.77.

8.

Videbo cælos tuos opera digitorum tuorum. c.8.n.20

10.

Qui diligit iniquitatem, odit animam ſuam. c.11. n.63.

13.

Corrupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in ſtudiis ſuis: non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum. c.5. n.9

17.

Extraxit me de aquis multis. cap.2. num.36.

28.

Vox Domini intercidentis flammam ignis. c.5.n.15

50.

Aſperges me, Domine, hyſſopo, & mūdabor, lauabis me, & ſuper niuem dealbabor. cap.11.num. 10.

50.

Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus, &c. c.8.n.44

52.

Dixit inſipiens in corde ſuo, Non eſt Deus. cap.5.num.8

67.

Exurgat Deus, & diſſipentur inimici eius, & fugiant qui oderunt eum à facie eius. cap.13. num.34.

68.

Intrauerunt aquæ vſque in animam meam: infixus ſum in limo profundi, veni in altitudinem maris, & tempeſtas demerſit me. c.2.n. 48.

72.

Tranſierunt in affectum cordis. c.11. n.65.

73.

Vt quid auertis manum tuam, & dexteram tuam de medio ſinu tuo in

 finem?

finem? c.4.n.9

73.

Dediſti eum eſcam populis Æthiopum. c.2.n.74

77.

Coram patribus eorum fecit mirabilia in terra Ægypti, in campo Taneos. c.7. n.66.

77.

Conuertit in ſanguinem flumina eorum, & imbres eorum ne biberent. c.7.n.91.

77.

Dedit ærugini fructus eorum. Occidit moros eorũ in pruina. Et dedit poſſeſſiones eorum igni. c.7.n.64

77.

Miſit in eos iram indignationis ſuæ, immiſſiones per Angelos malos. c.7.n.70

95.

Afferte Domino patriæ Gentium, afferte Domino gloriam & honorem. c.12.n.8

104.

Conſtituit eum Dominum domus ſuæ, & principem omnis poſſeſſionis ſuę; vt erudiret principes eius ſicut ſemetipſum, & ſenes eius prudentiam doceret. c.2.n.45

104.

Et auxit populum ſuum vehementer, & firmauit eum ſuper inimicos eius. Conuertit cor eorum vt odirent populum eius, & dolum facerent in ſeruos eius. c.1.n.14

104.

Dixit, & venit locuſta & bruchus, cuius non erat numerus. c.10. n. 4

104.

Et eduxit eos cum argento & auro, & non erat in tribubus eorum infirmus. c.13. n. 18

104.

Expandit nubem in protectionem eorum, & ignem, vt luceret eis per noctem. c.13.n.20.& n.31

135.

Qui diuiſit mare rubrum in diuiſiones. c.14.n.11

138.

Dinumerabo eos, & ſuper arenam multiplicabuntur. c.1.n.5

Prouerbiorum 3.

Quẽ diligit Dominus, corripit.c.11.n.32.

18.

Impius cum in profundum venerit peccatorum, contemnit. c.5.n.6.

24.

Erue eos, qui ducuntur ad mortem: Et, qui trahuntur ad interitum, liberare ne ceſſes, &c. c.2. nu.53.

25.

Scrutator Maieſtatis, opprimetur à gloria. c.3. n. 31

30.

Quod eſt nomen eius, & quod eſt nomen filij eius? c.3. nu. 69. & c.6.nu.3.

30.

Mendicitatem & diuitias ne dederis mihi, &c. c.5.n.9

30.

Regem locuſta non habet, & egreditur vniuerſa per turmas ſuas.c.10.n.8.

Eccleſiaſtæ 1.

Dedi cor meum vt ſcirem prudentiam atque doctrinam, erroreſque ac ſtultitiam. c.2. n.46

8.

Quia non profertur citò contra malos ſententia, abſque timore vllo filij hominum perpetrant mala, &c. c.11.n. 29

Canticorum 5.

Ego dormio, & cor meum vigilat. c.3. n.4.

Sapientiæ 10.

Reddidit Deus iuſtis mercedẽ laborum ſuorum. c.12.n. 78

11.

Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur. c.7.n.80

14.

Incommunicabile nomen lapidibus & lignis impoſuerunt. c.7.n.4

16. Lo

16.

Locuſtarum morſus occiderunt eos. c.10.n.4

17.

Horrenda ſpectra Ægyptiis in tenebris occurrebant. c.6.n.65

18.

Solem ſine læſura boni hoſpitij præſtitiſti eis. c.13.n.20

Eccleſiaſtici 3.

In pluribus operibus Dei ne fueris curioſus,&c. c.3.n.31

39.

Sapientiam omnium antiquorum exquiret ſapiens,& in Prophetis vacabit,&c. c.2.n.46

46.

Et poſt hoc dormiuit,& notum fecit regi. c.7.n.50

48.

Mortuum Eliſæi corpus prophetauit. c.7.n.9

Iſaiæ 2.

Repleta eſt terra eius equis, & innumerabiles quadrigæ eius. c.15.n.8.

18.

Væ terræ cymbalo alarum, quæ eſt trãs flumen Æthiopiæ,quæ mittit in mare legatos ſuos in vaſis papyri ſuper aquas. cap.2.num.31

19.

Ecce aſcendet Dominus ſuper nubem leuem,& ingredietur Ægyptum. c.13.n.15

40.

Quis menſus eſt pugillo aquas, & cœlos palmo ponderauit?cap.8.num.20

43.

Cùm tranſieris per aquas,tecum ero, & flumina non operient te:cùm ambulaueris in igne, non combureris, & flamma non ardebit in te. c.3.n.17

51.

Et Aſſur calumniatus eſt eum. c.1.n.7.

53.

Vidimus eum deſpectum, & nouiſſimum virorum, virum dolorum, & ſcientem infirmitatem, &c. c.4.n.11

64.

Abſcondiſti faciem tuam à nobis, & alliſiſti nos in manu iniquitatis noſtræ. c.3.n.34

Hieremiæ 7.

Tu noli orare pro populo hoc,nec aſſumas pro eis laudem & orationem, &c. c.11.n.66

7.

Non ſum locutus cum patribus veſtris, &c. de verbo holocauſtomarum & victimarum, &c. c.8.n.42.

9.

Non glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & non glorietur fortis in fortitudine ſua, &c. c.5.n.6

31.

Caſtigaſti me, & eruditus ſum. c.11. num. 66.

Ezechielis 14.

Propheta cùm errauerit, & locutus fuerit verbum: Ego Dominus decepi Prophetam illum. c.11.n.67

21.

Occidam in te iuſtum & impium. c.7.n.75.

23.

Et factus eſt ſermo Domini ad me dicẽs: Fili hominis, duæ mulieres filiæ vnius matris fuerunt,& fornicatæ ſunt in Ægypto in adoleſcentia ſua. c.1.n.30

Habacuc. 2.

Væ ei, qui multiplicat non ſua; vſquequò aggrauat contra ſe denſum lutum. c.5.n.12.

3.

Pro iniquitate vidi tentoria Æthiopiæ: turbabuntur pelles terræ Madian. c.2 n.74

2. Machabæorum 12.

Benè & religioſè cogitans de reſurrectione: niſi enim eos qui ceciderant, reſurrecturos ſperaret, ſuperfluum videretur & vanum orare pro mortuis. c.5.n.41

EX NOVO TESTAMENTO.

Matthæi 4.

SANAVIT Dominus Lunaticos. c.8.n.28

10.

Cùm perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam. c.2.n.59

11.

Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos. Tollite iugum meum ſuper vos, & inuenietis requiem animabus veſtris. c.1.n.33

12.

Non poteſt Sathanas Sathanam eiicere, &c. c.8.n.25

18.

Non dico tibi, vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties. c.7.n.50

22.

De reſurrectione autem mortuorum non legiſtis quod dictum eſt à Deo dicente vobis: Ego ſum Deus Abraham, &c. c.3.n.36

24.

Surgent Pſeudochriſti & Pſeudoprophetæ, & dabunt ſigna magna & prodigia, &c. c.7.n.28

25.

Ite in ignem æternum, qui paratus eſt Diabolo & Angelis eius. c.11.nu.2

26.

Conuerte gladium tuũ in locum ſuum. Omnes enim, qui acceperint gladium, gladio peribunt. c.2.nu.50

27.

Deus meus, Deus meus, vt quid dereliquiſti me? c.12.n.41

Lucæ 9.

In nomine Chriſti Dæmonia eiiciebat, qui tamen eum non ſequebatur. c.7.n.39

10.

Nolite in hoc gaudere, quoniam ſpiritus vobis ſubiiciuntur, &c. c.7.n.28

10.

Multi Reges & Prophetæ voluerunt videre quæ vos videtis, &c. c.6.n.17

15.

Gaudium eſt in cælo, & coram Angelis eius, ſuper vno peccatore pœnitentiam agente. c.12.n.74

14.

Omnis, qui ſe humiliat, exaltabitur. c.7.n.6

16.

Diues rogat Abraham in inferno, vt mitteret aliquem ad fratres ſuos. c.7.n.44

18.

Nemo eſt bonus, niſi vnus Deus. c.3.num.61

20.

Quia verò reſurgunt mortui, & Moſes oſtendit ſecus rubum, ſicut dicit, Dominum Deum Abraham, &c. c.3.n.36

Ioannis 13.

Surgit à cœna, & ponit veſtimenta ſua. c.12.n.48

13.

Quod facis, fac citius. c.12.n.81

14.

Quæ ventura ſunt, annuntiabit vobis. c.3.n.22

18.

Iudæi non introierunt prætorium Pilati, vt nõ contaminarentur, & vt poſſent comedere Paſcha. c.12.n.95

Actorum 1.

Erat turba hominum ſimul ferè centum viginti. c.6.n.22

7.

Et ſeruituti eos ſubiicient, & malè tractabunt eos annis quadringentis. c.12.n.118

7.

Expoſito autem illo, ſuſtulit eum filia Pharaonis, & nutriuit ſibi eum in filium. c.2.n.33

7.

Et eruditus eſt omni ſapientia Ægyptiorum

Digitized by Google

ptiorum:& erat potens in verbis, & operibus ſuis. cap.2.nu.38.& nu.41.

13.

Vobis oportebat primũ loqui regnum Dei:ſed quoniam repellitis illud,&c. c.11.n.66

19.

Ieſum ſcio,& Paulum noui: vos autem qui eſtis? c. 7.n.39

23.

Sadducæi dicunt non eſſe reſurrectionem, neque Angelum, neque ſpiritum: Phariſæi autem vtraque confitentur. c.3.n.38

Ad Romanos 2.

An diuitias bonitatis Dei,& patientiæ, & longanimitatis contemnis? c.9.n.15

9

Quorum patres,ex quibus Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſecula. c.7.n.3

9.

Quod ſi Deus volens oſtendere iram,& notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia, vaſa iræ, &c. c.9.numero 20.

11.

O altitudo diuitiarum ſapientiæ & ſciẽtiæ Dei, quàm incomprehenſibilia ſunt iudicia eius,& inueſtigabiles viæ eius?&c. c.15.num.22

1. Corinth.5.

Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus,&c. c.12.n.74

10.

Nolo vos ignorare fratres,quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, &c. c.14.n.36

10.

Neque idololatræ efficiamini,ſicut quidam ex ipſis,&c. c.12.n.95

10.

Fidelis Deus, qui non patietur vos tentari ſupra id, quod poteſtis, &c. c.5.n.18

12.

Diuiſiones gratiarum ſunt,vnus autem & idem ſpiritus, diuidens ſingulis prout vult. c.8.n.19

12.

Nunquid omnes virtutes?nunquid omnes dona habent curationum? c.7.n.39

14.

Qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem,&c. capit.7. num.9

16.

De Collectis autem, quæ fiunt in Sanctos, ſicut ordinaui Eccleſiis Galatiæ,ita & vos facietis. cap.12.n.62

2.Corinth.2.

Deo gratias,qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco, &c. c.5.n.13

5.

Scimus, quoniam ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſoluatur,quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, ſed æternam in cælis. c.1.n.44

Ad Galatas 1.

Cùm placuit ei, qui me ſegregauit ex vtero matris meæ,& vocauit per gratiam ſuam,vt reuelaret Filium ſuum in me,&c. c.4.nu.56

Ad Epheſios 3.

Ex quo omnis paternitas in cælis, & in terra nominatur. c.3.n.61

2.Theſſal.2.

In omni virtute, in ſignis & prodigiis mendacibus, & in omni ſeductione iniquitatis, &c. c.7.numer.38

2. Timoth.3.

Iannes & Mambres reſtiterunt Moſi. c.7.n.12

Ad Hebræos.11.

Fide obtulit Abraham Iſaac, cùm tentaretur,&c. c.5.n.16

11.

Fide Moſes grandis factus, negauit

Digitized by Google

ſe eſſe filium filiæ Pharaonis.
c.6.n.33

11

Fide reliquit Ægyptum, non veritus Regis animoſitatem, maiores diuitias æſtimans theſauro Ægyptiorum, improperium Christi. c. 2.n.58.& n.60

1. Ioannis 2.

Omne, quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ. c.5.n.12

5.

Peccantes non ad mortem, & peccantes ad mortem. c.11. n.52

Apocalypſis 3.

Sed habes pauca nomina in Sardis, qui non inquinauerunt veſtimenta ſua. c.6.n.22

13.

Fecit ſigna magna, vt etiam ignem faceret de cœlo deſcendere in terram, in conſpectu hominum. c.7. n.34.

15.

Et vidi tanquam mare vitreum mixtum igni, & eos qui vicerunt beſtiam,&c. cap.15.numero 1.

16.

Iuſtus es,Domine,qui es,& qui eras,&c. c.7.n.80.

INDEX

INDEX
ALPHABETICVS RERVM
MEMORABILIVM, QVÆ IN
HOC PRIMO SELECTARVM DI-
SPVTATIONVM IN EXODVM
tomo continentur.

Prior numerus, capita Exodi, poſterior numerum in margine aduotatum demonſtrabit. Quodſi aliquando vnũ tãtùm numerũ inueneris poſter orẽ intellige marginalẽ, eius capitis, quod proximè notatũ anteceſſit.

A.

Abraham.

ABraham an docuerit Ægyptios diſciplinas. c. 2. n. 44

Cur Deus præcipuè dictus ſit Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob, ſex rationes. c. 3. n. 32

Abraham cur præcipuè pater Hebræorum appellatus ſit. c. 15. n. 21.

Ægyptus.

Mulierum in Ægypto fœcunditas ex Ariſtotele. c. 1. n. 4

Pyramides illas in Ægypto celebres extruxerunt Hebræi. n. 18

Vrbs Rameſſes an fuerit in Ægypto ante ingreſſum Hebræorum. n. 24

In Ægypto Hebræi an ſtuduerint idololatriæ. n. 30

Ægyptiaca fornax quid myſticè. c. 5. n. 12

Origo appellationis Ægypti. c. 9. n. 30

Ægypti primus habitator Meſraim. n. 31

Deorum Ægypti percuſſio qualis fuerit. c. 11. n. 7

Hebræos manſiſſe tantum in Ægypto annis ducentis quindecim. c. 12. n. 109

Quomodo intelligendum ſit, Hebræos habitaſſe in Ægypto quadringentis triginta annis. 115

Ex Aegypto qua generatione Hebræi exierint. c. 13. n. 11

Ægyptij.

Aegyptij Hebræos auerſis à ſe veſtibus vti coëgerunt. c. 1. n. 18

Ab Aegyptiis cur Deus Hebræos tantoperè vexari paſſus ſit, ſex cauſæ. n. 32

Apud Aegyptios non fuiſſe inuentorem literarum Moſen. n. 41

Aegyptij an didicerint diſciplinas ab Abraham. n. 44

Aegyptium an iniuſtè occiderit Moſes. ca. 2. n. 50

Aegyptij cædes quomodo fuerit inculpabilis. n. 52

Aegyptij virgam Moſis religiosè coluerunt. c. 4. n. 32

Ab Aegyptiis cur paſſus ſit Deus Hebræos liberandos vehementius affligi. c. 5. n. 15

Aegyptij habitantes in terra Geſſen, cũ Hebræis, an ſenſerint plagas Aegypti. c. 7. n. 76

In Aegyptiis puniendis cur Deus tam lentè proceſſit. n. 77

Aegyptij quomodo non omnes perierint ex ſeptiduana ſiti. n. 88

Per abominationes Aegyptiorum quid intelligere oporteat. c. 8. n. 40

Origo appellationis Aegyptiorum. ca. 9. n. 30

Aegyptiorum antiquitas ab ipſis mendaciter iactata, ridetur. n. 31

Aegyptij an fuerint percuſſi plaga cæcitatis. c. 10, n 13

An Aegyptij in tenebris illis triduanis, vſi ſint luminibus artificialibus. n. 16

An Aegyptij in illo triduo tenebrarum fuerint omninò immobiles. n. 18

Aegyptios, nec vltrò, nec liberaliter bona ſua donaſſe Hebræis. c. 12, n. 76

Digitized by Google

Aegyptiorum ſpoliatio etiam abſque præcepto Dei iuſta fuiſſet. n.78

Aegyptij quando Hebræis dederint bona ſua, & an poſt cædē primogenitorum. n.85

Aegyptios, qui habitabant in terra Geſſen, vnà cum Hebræis, non fuiſſe immunes à cæde primogenitorum. n.85

Aegyptius vna cum Hebræis inhabitaſſe terram Geſſen. n.87

Aegyptiorum ſpoliatio quid præfigurauerit in Eccleſia Chriſti futurum. n.89

Æthiopia.

Hiſtoria de filia regis Aethiopum ducta in vxorem à Moſe, diſcutitur. c.2.n.68

Aethiopia duplex. n.73

Agnus Paſchalis.

Cur voluit Deus immolandum agnum decima die primi menſis ſumi, & domi ſeruari quatuor antè diebus. c.12.n.7

Quot numero, vt minimum, eſſe deberent, qui agnum edebant. n.9

An præter agnum & hœdum potuerit immolari aliud animal in Phaſe. n.24

Cur voluerit Deus in ſacrificio Paſchali agnum vel hœdum potiùs quàm vllum aliud animal immolari. n.28

Qualem eſſe oporteret agnum paſchalē. n.29

Si nomen Agni ſignificat marem, cur dictum eſt, agnum debere eſſe maſculum. n.30

Cur maſculus, & non fœmina in paſchali ſacrificio immolaretur. n.31

Cur Deus iuſſit vnà cum agno aſſari pedes & inteſtina. n.45

Differentia eſus agni paſchalis, atque aliarum carnium. n.46

An Hebræi ſtantes ederent agnum paſchalem. n.48

Alexander Magnus.

Alexandri Magni reuerētia aduerſus Iaddum pontificem Iudæorum. c.6.n.6

De Alexandri Magni tranſitu per mare Pāphylicum, memorabilis hiſtoria. c.14. n.2. & n.19

Amram.

De longinquitate Amram. c.2.n.2

Viſum & oraculum diuinum oblatum Amram. n.3

An Iochabed fuerit illius amita, vel conſobrina. n.4

Amrā pater Moſis quādiu vixerit. c.6.n.27

Angeli.

Per angelos eſſe factas immediatè omnes apparitiones veteris Teſtamenti. c.3.n.25

Quis Angelorum fuerit, qui apparuit in rubo. n.28

Angelus volueritne Moſen occidere, an filium eius. c.4.n.33

Angelus quomodo voluerit occidere Moſen. n.34

Vtrum Angeli boni, an mali, fuerint effectores plagarum Aegyptiacarum. c.7.n.70

Angelorum miniſterio quomodo vtatur Deus in puniendis hominibus. n.71

Percuſſor primogenitorum Aegypti, an fuerit bonus, an malus angelus. c.11.n.2

Fueritne vnus angelus, qui percuſſit primogenita, an plures. n.3

Animæ mortuorum.

Animas mortuorum aliquando apparuiſſe viuis, quomodo intelligendum ſit. c.7.n.44

Animarum vera poſt mortem apparitio, inter nō minima Dei miracula cēſetur. ibi.

Animas non eſſe, quæ viuis apparent, ſed Dæmones: & cur malint haberi ſe animas mortuorum quàm Dæmones. n.45

Animam Samuelis verè apparuiſſe Sauli. n.48

Animal.

Animal quodnam fuerint ſciniphes. c.8.n.9

Animalibus paruis cur Deus vſus in vindictam Aegyptiorum. ibid.

Quorum animalium primogenita occiſa ſint, & cur. c.11.n.7

An præter agnum & hœdum potuerit immolari aliud animal in Phaſe. c.12.n.24

Cur voluerit Deus in ſacrificio Paſchali agnum vel hœdum potius, quàm vllum aliud animal immolari. n.28

Annus.

De initio anni variæ gentium conſuetudines. c.12.n.1

Cur principium anni à tempore verno ſumptum ſit.

Antiquitas.

Maxima antiquitas apud Græcos, Inachi, Phoronei, & Ogygiani diluuij. c.2.n.14

Antiquitatis rudes Græci. n.19

Com

Comparatio antiquitatis Moſis cum Græcorum antiquitate. n.25
Antiquitas Magiæ. c.7.n.16
Antiquitas Zoroaſtris, qui putatur inuentor Magiæ. n.17
Antiqitas Ægyptiorum, ab ipſis mendaciter iactata ridetur. c.9.n.31

Apparitiones.

Apparitiones omnes veteris Teſtamenti immediatè per angelos eſſe factas. c.3.n.25
Apparitio vera animarum poſt mortem, inter non minima Dei miracula cenſetur. c.7.n.44

Aqua.

Aquam vnde habuerint Magi, quam mutarunt in ſanguinem. c.7.n.83
Aquas marinas non eſſe verſas in ſanguinem. n.87
Ex *aqua an fecerint Magi verum ſanguinem.* n 92

Azyma.

Quid ſit & qualis ſit Azymus panis. cap. 12.n.42
Cur voluerit Deus celebrari azyma. n.58
Cur ſeptem diebus ederentur azyma. ibid.
An dies Azymorum nec plures, nec pauciores fuerint, quàm ſeptem. n.60
Quotus dies primi menſis fuerit dies primus azymorum. n 64
De primo die Azymorum. n.66
De ſecundo die Azymorum. n.67
De vltimo die Azymorum, an fuerit celebrior quàm primus dies. n.68
Myſtica expoſitio ſolennitatis Azymorum. n.74.

B.

Beelzebub.

Beelzebub cur Iudæi vocauerint principem Dæmoniorum. c.8.n.36
Beelzebub cur vocatus Deus Accaronitarum. ibid.

C.

Cantica.

In libro Canticorum cur Dei nomen ineffabile non legatur. c.6.n.2.
Cantica ſeu carmina eſſe in ſacris literis ratione metrica compoſita. c.15.n.3
Canticum Moſis quo ordine, modóque cantatum ſit. c.5

Chriſtus.

Ante Chriſti aduentum an Moſes fuerit ignotus Ethnicis ſcriptoribus. c.2.n.26
De Chriſto exponitur viſio rubi. cap.3.n.17
Chriſtus Dominus ad probandam reſurrectionem quibus Scripturæ verbis vſus ſit. n.43
Chriſtus quomodo ſit nobis ſponſus ſanguinum. c.4.n.58
Chriſtum Ieſum eſſe Deum, quinque modis ex ſacra Scriptura cognoſcitur. c.7.n.2
Chriſtum celebraſſe Paſcha in poſteriori veſpera diei decimi quarti. c.12.n.19
Chriſtum Dominum eſſe mortuum die decimo quinto primi mẽſis, in plenilunio. n.20
Quomodo Chriſtus quaſi vir pugnator, infernalis Pharaonis currus & exercitum proiecit in mare. c.15.n.26

Chronologia.

Quatuor inſigniora velut capita, vnde chronologia profana duci ſolet. c.2.n.12
Diſcutitur Chronologia S. Auguſtini, vel Varronis de tempore Iſidis. n.44
Chronologia vitæ Leui, qui fuit proauus Moſis. c.6.n.25
Chronologia vitæ Caath, qui fuit auus Moſis. n.26
Chronologia vitæ Amram, qui fuit pater Moſis. n.27
Quinque celeberrima chronologiarũ apud Ethnicos quaſi capita & principia. ca.12. n.122

Circumciſio.

Circumciſionem fieri petra tantùm, nec in

in præcepto, nec in vſu fuiſſe. c.4.n.44
Cur Sephora potius petra, quàm ferro filium ſuum circumciderit. n.46
Cum Moſes duos filios ſecum haberet, cur vnus tantùm dicatur circumciſus. n.47
Quid ſit incircumciſum eſſe labiis. ca.6.n.28
Cur Deus vetuit incircumciſos celebrare Phaſe. c.12.n.32
An Hebræi ſeruos ſuos emptitios vel inuitos, cogere deberent ad circumciſionem. n.33

Columna nubis & ignis.

Quid Scriptura tradat de hac columna. ca.13 n.13
Octo proprietates illarũ columnarum. n.14
Diſputatio de illis allegorica. n.15
Quando primùm illa columna cœperit & deſierit apparere Hebræis. n.17
An vna eadémque numero reipſa fuerit, columna nubis atque ignis. n.25
Columnam ignis non fuiſſe ignem noſtrati ſimilem. n.28
Motum illius columnæ non fuiſſe naturalem, nec à cauſa naturali. n.30
Columnam ignis ſemel tantum eſſe motam legimus. n.31
Columna nubis quotidie quieſcebat. n.32
Duplex ratio quietis columnæ nubis. n.33
Ex quiete columnæ quomodo cognouerint Hebræi ſibi quieſcendum eſſe fixis caſtris, aut non. ibidem.
An columna nubis primum apparuerit Hebræis in tertia eorum manſione. n.34
Non defeciſſe columnam nubis ſtatim poſt mortem Aaron. ibid.
Eius expoſitio myſtica. n.35

D.

Dæmon.

Dæmonem volentes ad Deum ſe conuertere, vehementius tentare. cap.5. n.17
Dæmonis calidiſſimum in tentando homines artificium. n.18
Diabolum fuiſſe primum Magiæ inuentorem & doctorem. c.7.n.22
Dæmones poſſe facere mira, quæ vulgò putantur miranda. n.30
Dæmonum duplex actio tranſiens. n.33
Dæmones quæ opera mira poſſunt facere per motum localem. n.34
Dæmones quæ poſſint, & quæ non poſſint facere. n.42
Dæmones eſſe, non animas, quæ viuis apparent: & cur malint haberi ſe animas mortuorum, quam Dæmones. c.7.n.45
Dæmon ſimia Dei. n.62
Dæmones eſſe doctores & adiutores Magorum. c.8.n.25
Dæmones cur certas quaſdam in cœlo conſtellationes priuſquam operentur, obſeruent. n.28
Dæmones qui ſunt incorporei, quomodo certis quibuſdam rebus corporalibus delectentur. n.29
Dæmonum principem cur Iudæi vocauerint Beelzebub. n.36

DEVS.

Deus cur Hebræos tantoperè vexari ab Ægyptiis paſſus ſit, ſex cauſæ. c.1.n.32
An mendacium apud Deum poſſit eſſe meritorium vllius boni. n.40
Deus in veteri Teſtamento quinque bonorum genera promittebat. n.48
Cur Deus voluerit Moſen nutriri & educari in aula regia. c.2.n.35
Deus cur tam ſerò apparuerit Moſi. c.3.n.3
Sex res faciunt ſeruos Dei capaces diuinarum viſitationum & reuelationum. ibid.
Quibus diuinæ viſitationis gratia contingat. n.4
Quomodo Deus intercidat flammam ignis, ſeparans inuicem duas eius virtutes, vrendi & lucendi. ibid.
De diuinæ naturæ conditione. n.20
Deus cur præcipuè dictus ſit Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob. n.32
Cur ter in illis verbis repetitum ſit nomen Dei. n.33

Deo loquente cur Moſes abſcondit faciem ſuam. n.34

Dei admirabilis prouidentia & benignitas erga Iudæos. n.54

Omnium, quæ à Deo procedunt, principaliſſimum eſt ipſum eſſe, ob nouem cauſas. n.57

Solum Deum verè dici eſſe, qui eſt, octo cauſe. n.68

Cur à Deo electus fuerit Moſes indiſertus, & rudi ſermone. c.4.n.18

Diuinæ ad Pharaonem miſſioni reluctātem Moſen non peccaſſe. n.29.

Cur Moſis virga dicta ſit virga Dei. n. 32

Deus mandauerat Moſi vt duceret ſecum ſeniores Iſraël ad Pharaonem. c.5. n.1

Deus cur iuſſit peti à Pharaone triduanam tantùm Hebræorum profectionem in deſertum, cùm ipſe conſtituiſſet eos perducere in terram Chanaan. n.3

Deum eſſe, an ſit per ſe notum cuilibet homini. n.7

Deum vt quis neget, vnde accidat. n.9

Deus cur paſſus ſit Hebræos liberandos vehementius ab Ægyptiis affligi. n.15

Dei mira prouidentia in præſtandis ſuis promiſſis. n.16

Ad Deum ſe conuertere volentes, vehementius à dæmone tentari. n.17

Dei benigniſsima erga ſuos prouidentia. n.18.

Dei nomina decem. c.6.n.1

Dei nominum quadruplex ratio. n.3

De Deo admodum notabilis ſententia Platonis. n.6

Deus in Scripturis dicitur vel eſſentialiter, vel nuncupatiuè. c.7.n.3

De multifaria vſurpatione nominis Dei. n.4

Deus quomodo vtatur miniſterio Angelorum ad puniendum homines. n.71

Deus cur tam lenè proceſſerit in puniendis Ægyptiis. n.77

Deus in puniendis Ægyptiis cur vſus ſit paruis animalibus. c.8.n.9

Deum verum an cognouerint Magi. n.23

Deus quas ob cauſas obduratos tam longo tempore toleret. c.9.n.20

Deum aliter punire homines in hac vita, & aliter poſt mortem. c.11.n.2

Cur voluit Deus cædi primogenitos Ægyptiorum. n.6

Deus quomodo intelligendus induraſſe cor Pharaonis. n.14.& ſeq.

Deum propriè loquendo, nullius peccati cauſam eſſe. n.18

De longanimitate Dei erga peccatores. n. 29. & n.33

Per quam viam duxerit Hebræos in terram promiſsionis. c.13.n.1

Cur non duxerit Hebræos per viam breuem, id eſt, terram Philiſthiim. n.2

Pro Hebræis pugnans in Ægypto, cur non idem fecit contra Philiſthæos. n.4

Quam variè tractet ſeruientes ſibi. n. 6.

Quatuor inſignia Dei miracula in vtilitatem Hebræorum facta. n.18

Ad Deum oratio Moſis. c.14.n.1

Diuinæ omnipotentiæ miraculum fuiſſe diuiſionem illam maris rubri. n.22

Dei altitudo quintuplex in ſacris literis celebratiſsima. c.15.n.22

Dei nomen quomodo verè dicatur Omnipotens. n.25

Dei firmiſsimum habitaculum quomodo fuerit templum Hieroſolymitanum. n.32

Dei arca in quibus & quàm variis locis fuerit. ibid.

Dies.

Dierum trium itineris varia expoſitio myſtica. c.3.n.4

Chriſtum Dominum eſſe mortuum die decimo quinto primi menſis, in plenilunio. c. 12.n.20

Cur ſeptem diebus ederentur azyma. n.58

An dies Azymorum nec plures, nec pauciores fuerint quàm ſeptem. n.60

Quid ſignificet dies Collecta. n.62

Quotus dies primi menſis fuerit dies primus azymorum. n.64

De primo die Azymorum. n.66

De ſecundo die Azymorum. n.67

De vltimo die Azymorum, an fuerit celebrior quàm primus dies. n.68

Digitus.

Digiti expoſitio pro plaga. c.8.n.18

Digitus Dei pro Spiritu ſancto. *n.19*
Digitorum & Spiritus ſancti analogia. ibi.
Digitus Dei pro potentia & ſignis. *n.20*

Diluuium.

Diluuij Ogygiani apud Græcos maxima antiquitas. *c.2.n.14*
Ante diluuium fuiſſe uſum literarum Hebraicarum. *n.40*
Ante diluuium fuit origo Magiæ. *c.7.n.18*
Diluuium Deucalionis quando contigerit. *n.67*

Diſciplinæ.

Diſciplinas vel doctrinas nullas fuiſſe in Græcia tempore Moſis. *c.2.n.38*
Diſciplinas Aegyptij an didicerint ab Abraham. *n.44*

Domus.

Nomen domus quid ſignificet in Scriptura. *c.12.n.8*
Hebræos habuiſſe in Aegypto proprias domos, à domibus Aegyptiorum ſeparatas. *n.88*

E.

Eccleſia.

De Eccleſia Chriſti exponitur viſio rubi. *c.3.n.17*
Eccleſiæ paſtores quales eſſe oporteat. *c.4.n.36*
Quid præfigurauerit futurum in Eccleſia Chriſti, ſpoliatio illa Aegyptiorũ. *c.12.n.89*

Eloquentia.

De duplici eloquentia. *c.4.n.19*
Quanta Moſis eloquentia. *ibid.*
Eloquentia debet eſſe ſocia ſapientiæ. *ibid.*

Equi.

Equorum in bello fiducia cur in Scripturis vituperetur. *c.15.n.8*
Quales equi damnati à Moſe. *n.14*

Ethnici ſcriptores.

Ethnicis ſcriptoribus an Moſes fuerit ignotus, ante Chriſti aduentum. *c.2.n.26*
Cur Ethnici ſcriptores nullam fecerint mentionem librorum Moſis. *n.27*

F.

Facies.

Cur faciem ſuam abſcondit Moſes Deo loquente. *c.3.n.34*
Facies ob quinque cauſas abſcondi ſolet. *ibid.*

Familia.

Quinque res nobilitantes familiam. *c.1.n.47*
Quid ſignificet in Scripturis nomen familiæ. *c.12.n.8*

G.

Græci.

Maxima antiquitas apud Græcos Inachi, & Phoronei, & Ogygiani diluuij. *cap.2.n.14*
Apud Græcos nulla ſcriptio Homeri poëmate vetuſtior. *n.17*
Græci tanquam pueri, id eſt, rudes antiquitatis. *n.19*
Græcorum antiquitatis cum antiquitate Moſis comparatio. *n.25*
Græci eandem gentem Phœnices appellarunt, quam Hebræi Chananæos. *c.3.n.47*

H.

Hebræi.

Quanta fuerit Hebræorum in Aegypto propagatio. *c.1.n.2*
Hebræorum in Aegypto propagatio quanto tempore facta ſit. *n.3*
Hebræi in Aegypto conſtruxerint Pyramides illas celebres. *n.18*
Hebræi diuerſa, quàm Aegyptij, veſte vti ſunt coacti. *ibid.*
Hebræi an tres vrbes in Aegypto ædificarint. *n.23*
Ante ingreſſum Hebræorum in Aegyptum an fuerit vrbs Rameſſes. *n.24*
Hebræi an in Aegypto ſtuduerint idololatriæ. *n.30*

Hebræos cur Deus tamoperè ab Aegyptiis vexari paſſus ſit, ſex cauſæ. num. 32. & c. 5. n. 15
Hebræi Chananæos appellarunt eam gentem, quam Græci Phœnices. c. 3. n. 47
Hebræorum gens quam fuerit numeroſa. nu. 50
Quando Hebræi propria nomina ſuorum menſium habere cœperint. c. 12. n. 3
Hebræi ſpoliantes bonis Aegyptios, nihil peccarunt. n. 77
Hebræis quando dederint bona ſua Aegyptij. n. 85
Aegyptios vnà cum Hebræis inhabitaſſe terram Geſſen. n. 87
Hebræos habuiſſe tunc proprias domos, à domibus Aegyptiorum ſeparatas. n. 88
Numerus omnium, qui ductu Moſis egreſſi ſunt Aegypto. n. 97
Hebræos manſiſſe tantùm in Aegypto annis ducentis quindecim. n. 109
Quomodo intelligendum ſit, Hebræos habitaſſe in Aegypto quadringentis triginta annis. n. 115
Hebræos per quam viam duxerit Deus in terram promiſsionis, & cur non per viam breuem, id eſt, per terram Philiſthiim. ca. 13. n. 1. & n. 2
Pro Hebræis pugnauit Deus in Aegypto, cur non pro iiſdem contra Philiſthæos. n. 4
Hebræi an exierint ex Aegypto quintà generatione, an quarta. n. 11
Hebræis quando primùm cœperit & deſierit apparere columna nubis & ignis. n. 17
Ad Hebræorum vtilitatem quatuor inſignia Dei miracula facta. n. 18
Hebræorum caſtra qualis nubes obumbrarit. n. 23
Hebræi præter Manna, etiam cibis coctis in deſerto veſcebantur. n. 32
Hebræi quomodo coquerent Manna. ibid.
Hebræorum 42. manſiones in deſerto quales fuerint. ibid.
Hebræi quomodo ex quiete columnæ cognoſcebant eſſe ſibi quieſcendum fixis caſtris, aut non. ibid.
Hebræis quando primùm apparuerit columna nubis. ibid.
De Hebræorum tranſitu per mare rubrum perilluſtris enarratio Ioſephi. c. 14. n. 1
Ad Hebræos oratio Moſis. ibid.
Hebræorum tranſitus per mare rubrum expreſſa ſigna manſiſſe in eo mari multis pòſt ſæculis. n. 23
Hebræorum tranſitum per mare rubrum circa idem tempus eueniſſe, quo incendium Phaëtontis. ibid.
Hebræorum tranſitus per mare rubrum ſimpliciter admirabilior fuit quàm per Iordanem. n. 26
Hebræorum in mari rubro occiſorum numerus. n. 30
Hebræorum pater cur præcipuè Abraham ſit appellatus. c. 15. n. 21

Homerus.

Homeri laus. c. 2. n. 16
De Homeri ætate variæ opiniones. ibidem.
Homeri poëmate nulla ſcriptio apud Græcos vetuſtior. n. 17

Homo.

De humanæ naturæ conditione. n. 20
Homini cuilibet an ſit per ſe notum, Deum eſſe. c. 5. n. 7
In hominibus tentandis calidiſsimum Diaboli artificium. c. 5. n. 18
Quatuor res excæcant hominem. cap. 11. nu. 64.
Tria genera ingratorum hominum aduerſus Deum. c. 12. n. 48

Humilitas.

Humilitatis virtus. c. 3. n. 11
Humilitas & ingenuitas Moſis admiranda. c. 4. n. 13

I.

Iethro.

Iethro ſocer Moſis, an fuerit ſacerdos propriè dictus. c. 2. n. 65

Vtrum Iethro fuerit ſacerdos veri Dei, an Idolorum. n.66

Ignis.

Triplex ignis, ex ſententia Platonis, quibus addendus eſt quartus ex Ariſtot. doctrina. c.3.n.13
Ignem rubi incombuſti, fuiſſe verum ignem. ibid.
Quomodo fuerit productus ille ignis. n.14
In quo erat ſubiectiuè illa flamma. ibid.
Quomodo ignis ille non vrebat rubum. n.15
Quomodo Deus intercidat flammam ignis, ſeparans inuicem duas eius virtutes, vrendi & lucendi. ibid.
Ignis proprietatum expoſitio, ex B. Dionyſio. n.20

Iordanis.

Inter Iordanis & maris rubri diuiſionem, octo differentiæ. c.14.n.25
Tranſitus per Iordanem non tam admirabilis fuit, quàm tranſitus Hebræorum per mare rubrum. n.26

L.

Lingua.

Linguæ & ſermonis Moſis quinque defectus. c.4.n.13
Variæ expoſitiones circa defectum & impedimentum linguæ Moſis. n.14
Quid ſit incircumciſum eſſe labijs. c.6.n.28
Linguæ adulantium, ſimiles locuſtis Ægyptiacis. c.10.n.10

Literæ.

Literarum Hebraicarum inuentorem non fuiſſe Moſen. cap.2. num.40
Literarum Hebraicarum vſum fuiſſe ante diluuium. ibid.
Literarum inuentorem apud Aegyptios non fuiſſe Moſen. c.2.n.41

Locuſtæ.

De Locuſtis memorabilia. c.10.n.3.
Quis fuerit ventus ille vrens quo locuſtæ delatæ ſunt in Aegyptum. n.5.
De ſignificatione myſtica locuſtarum. n.8.
Locuſtis Aegyptiacis ſimiles linguæ adulantium. n.10

M.

Magia.

Magiæ variæ ſpecies. c.7.n.15
Magiæ antiquitas. n.16
Magiæ inuentor putatur Zoroaſter. n.17
Magiæ inuentorem fuiſſe Cham. n.18
Magiæ origo fuit ante diluuium. ibidem.
Magia tempore belli Troiani. n.19
Magiæ inſignis doctor & commentator Oſthanes. ibid.
Magiæ vnde tanta auctoritas & celebritas. n.21
Magiæ primum inuentorem & doctorem fuiſſe diabolum. n.22
Mira transformatio Magica. n.24
Magica opera Iarchæ. n.25

Magi.

Magorum pleraque opera eſſe falſa. c.7 n.24
Magorum nonnulla opera eſſe vera. n.27
Magorum mira opera an ſint miracula. n.36
An propter ſigna Magorum excuſabilis fuerit iniquitas atque inobedientia Pharaonis. n.63
Magi vnde habuerint aquam, quam & ipſi mutarunt in ſanguinem. n.83
Magi an ex aqua fecerint verum ſanguinem. n.92
Magi an defecerint in tertio ſigno, an in quarto. c.8.n.13
Magi an cognouerint verum Deum. n.23
Magorum doctores & adiutores eſſe Dæmones. n.25
Magorum impietas coarguitur. nu.27
Cur Magi certas in cælo conſtellationes priuſquam operentur, obſeruent. n.28
Magorum malitia. c.9.n.13
Magi Pharaonis ter victi & confuſi ſunt. ibid.

Man

Manna.

Praeter Manna etiam cibis coctis in deſerto veſcebantur Hebraei. c.13.n.32
Manna quomodo coxerint Hebraei. ibid.

Manſio.

Cum dicuntur fuiſſe 42. manſiones Hebraeorum in deſerto, quid nomine manſionis intelligere oporteat. c.13.n.33
An in tertia manſione columna nubis primū apparuerit Hebraeis. n.34

Mare Rubrum.

Maris rubri aquas non diuiſit ventus, c.14. n.3
Maris rubri fundum quo vento ſiccatum eſt. n.5
Maris rubri diuiſio quomodo facta ſit. n.6
In Mari rubro vnam tantum viam eſſe factam. n.10
Maris rubri diuiſionem fuiſſe miraculum diuinae omnipotentiae. n.22
In Mari rubro expreſſa ſigna tranſitus Hebraeorum manſiſſe multis ſaeculis. n.23
Inter diuiſionem Maris rubri atque Iordanis octo differentiae. n.25
Tranſitus per Mare rubrum ſimpliciter admirabilior fuit quam per Iordanem. n.26
In Mari rubro occiſorum numerus. n.30
In Mari rubro an rex Pharao perierit, n.31
Tranſitus per Mare rubrum Allegorica expoſitio. n.36

Menſes.

Quando Hebraei nomina ſuorum menſium habere coeperint. c.12.n.3
Cur ſeptimus menſis dictus ſit ab Hebraeis menſis fortium. ibid.
Nomina menſium Hebraeorum. n.4
Ratio noſcendi & ſtatuendi primum anni menſem, qui erat paſchalis. n.5
Quo menſe & die menſis Chriſtus Dominus mortuus ſit. c.12.n.20

Miraculum.

Ingens illa Hebraeorum in Aegypto propagatio an per miraculum facta. c.1. n.4
Miracula, quae Moſi adeunti Pharaonem contigerunt. c.5.n.5
Daemones poſſe facere mira, quae vulgo putantur miranda. cap.7.n.30
Mira opera quae facere poſſunt daemones per motum localem. n.34
Triplex ſignificatio huius vocis Miraculum. n.36
An mira Magorum opera ſint miracula. ibid.
Miraculorum verorum tres gradus. n.37
Miraculorum verorum atque falſorū quinque differentiae. n.38
De differentia miraculorum quae faciunt Magi, & mali Chriſtiani, ac ſancti viri. n.39.
Inter miracula Dei non minima cenſetur animarum vera poſt mortem apparitio. n.44
Quatuor inſignia Dei miracula in vtilitatem Hebraeorum facta. c.13.n.18
Miraculum fuiſſe diuinae omnipotentiae diuiſionem illam maris rubri. c.14.n.22

Mons Horeb.

Mons Horeb & Sina, an fuerit vnus mons, an diuerſi. c.3.n.6
Septem res montem Horeb valde celebrem & memorabilem fecerunt. n.7
Cur Horeb vocetur mons Dei & cur eo venerit Moſes. n.8

Moſes.

Tres errores ſuper aetate Moſis. in praefat.
Comparatio antiquitatis Moſis cum Graecorum antiquitate. c.2.n.25
An Moſes ante Chriſti aduentum fuerit ignotus Ethnicis ſcriptoribus. n.26
Cur Ethnici ſcriptores nullam mentionem fecerint librorum Moſis. n.27
Moſis parentes an peccauerint exponendo eum. n.32
Cur Deus voluerit Moſen nutriri & educari in aula regia. n.35
An nomen Moſis fuerit Aegyptiacum, an Hebraicum. n.36
Tempore Moſis nullas fuiſſe in Graecia diſciplinas vel doctrinas. n.38
Moſen non fuiſſe inuentorem literarum

Hebraicarum. n.40
Moſen non fuiſſe inuẽtorem literarum apud Aegyptios. n.41
Moſes an iniuſtè occiderit hominem Aegyptium. n.50
Qualis habitus corporis Moſis. n.67
Moſis vxor Sephora an fuerit Aethiopiſſa. n.68
Moſes an duxerit in vxorem filiam regis Aethiopum, vt ſcribit Ioſephus. ibidem.
Moſis filij quando nati. n.75
Quoto ætatis Moſis anno Deus illi apparuerit in rubo. c.3.n.1
Tripartita ætas Moſis. ibid.
Quid egerit Moſes in terra Madian per quadraginta annos. n.2
Paſtoralis ars Moſis, præludium fuit regalis gubernationis. ibid.
Cur Moſi Deus tam ſerò apparuerit. nu 3.
Moſes cur venerit ad montem Horeb. c.3. n.8.
De Moſe exponitur viſio rubi. n.19
Quis Angelus Moſi in rubo apparuerit. n.28
Cur Moſes loquente Deo abſcondit faciem ſuam. n.34
Moſen prima tria ſigna vbi fecerit. c.4. n 2
Cur prima duo ſigna ſint facta in virga & manu Moſis. n.3
Quinque Moſis defectus in lingua & ſermone. n.13
Moſis admiranda ingenuitas atque humilitas. ibid.
Variæ expoſitiones circa defectum & impedimentum linguæ Moſis. n.14
Cur Moſes indiſertus & rudi ſermone electus à Deo fuerit. n.18
Moſis eloquentia quanta. n.19
Moſes diuinæ ad Pharaonem miſſioni reluctando an peccauerit venialiter. n.28
Comparatio inter Moſen & Iſaiam luculentè tractata à B. Baſilio. n.30
Quis voluit occidere Moſen? n.33
Quem voluerit Angelus occidere, Moſenne, an filium eius? ibid.
Quomodo Angelus voluerit occidere Moſen. n.34
Cum Moſes duos filios ſecum haberet, cur vnus tantùm dicatur circumciſus. n.47
Moſes cur non duxerit ſecum ſeniores Iſraël ad Pharaonem, ſicut ei Deus mandauerat. c.5.n.1
Moſi adeunti Pharaonem, quæ miracula contigerunt. n.5
Moſis proauus Leui, eiúſque vita Chronologia. c.6.n.25
Moſis auus Caath, eiúſque vita Chronologia. n.26
Moſis patris Amram, eiúſque vita Chronologia. n.27
Quæ per Moſen plagæ inflictæ ſint Aegyptiis. c.7.n.94
Cur Moſes à Pharaone tot, tantiſq́; malis percuſſo, non fuerit iuſſus occidi. c.10. n.6
Moſis oratio ad Hebræos. c.14.n.1
Moſis oratio ad Deum. ibid.
Moſis canticum, quo ordine modóq; cantatum ſit. c.15.n.5
A Moſe quales equi damnati. n.14

N.

Natura.

An naturalis fuerit Hebræorum in Aegypto tanta propagatio. c.1.n.4
De natura diuina & humana conditione expoſitio rubi. c.3.n.20
An fertilitas terræ promiſſionis fuerit naturalis. n.54
Naturæ atque artis differentia. c.8.n.13

Nomen.

Nomen Moſis an fuerit Aegyptiacum, vel Hebraicum. c.2.n.36
Nomina Dei decem. c.6.n.1
Nomen Dei ineffabile, cur in libro Canticorum non legatur. n.2
Nominum Dei quadruplex ratio. n.3
Nomen rei pro reipſa ſæpe vſurpatur in Scripturis. c.6.n.22
Nominis Dei multifaria vſurpatio. c.7. num.4

Nomen

Nomen Θεὸς, quid ſignificet. n.5.
Quando Hebræi nomina ſuorum menſium habere cœperint. c.12.n.3
Nomina menſium Hebræorum. n.4
Nomen Dei quomodo verè dicatur omnipotens. c.15.n.25
Nomen Triſtata, quid ſignificet apud LXX. Interpretes. n.27

Nomen Tetragrammaton.

In ipſo nomine Tetragrammato contineri opertè myſterium Trinitatis. c.6.n.4
Cur nomen tetragrammaton vocetur nomen expoſitum. ibid.
Cur pro nomine Tetragrammato ponatur in Scriptura nomen Adonai. n.5
Nomen Tetragrammaton cur diceretur ineffabile. ibid.
Quomodo pronuntiandum ſit nomen tetragrammaton. n.7
An nomen Iehoua ſit verum & proprium nomen tetragrammaton. n.11

O.

Obſtetrices.

Obſtetrices parcentes infantib. Hebræis, an fuerint Hebrææ. c.1.n.34
An duæ tantùm obſtetrices vocatæ fuerint à rege Pharaone. ibid.
Hiſtoria obſtetricum myſtica expoſitio. n.36
An opus illud obſtetricum factum fuerit ex gratia, & meruerit vitam æternam. n.45
An merces reddita obſtetricib. fuerit conueniens earum meritis. n.48

P.

Paleæ.

De palearum vſu. c.5.n.10
Quid paleæ ſecundum myſticum ſenſum ſignificent. n.11
Paleas primò dans Pharao, poſtea denegãs, quid ſignificet. n.13

Paſcha.

Chriſtum celebraſſe Paſcha in poſteriori veſpera diei decimiquarti. c.12.n.19
Cur Deus vetuit incircumciſos celebrare Phaſe. n.32
Paſcha non eſſe nomen Græcum. n.50
Triplex tranſitus, & quem eorum præcipuè ſignificet vox Paſcha. n.53
Vocem Paſcha tribus modis ſumi in ſacris literis. n.55
Myſtica expoſitio vocis Paſcha. n.56

Paſtores.

Paſtoralis ars præludium regalis gubernationis. c.3.n.2
Paſtores Eccleſiæ quales eſſe oporteat. ca.4. n.56

Petra.

Petra fieri circumciſionem tantùm, nec in præcepto, nec in vſu fuiſſe. c.4.n.44
Cur Sephora potius petra, quàm ferro filium ſuum circumciderit. n.46

Phaëtontis incendium.

Phaëtontis incendium contigiſſe circa tempus diluuij Deucalionis. c.7.n.67
Phaëtontis incendium circa idem tempus eueniſſe, quo tranſitum Hebræorum per mare rubrum. c.14.n.23

Pharao.

Cur Pharao iuſſerit occidi mares, & ſeruari fœminas. c.1.n.35
Ad Pharaonem mittenti Deo Moſen reluctantem non peccaſſe. c.4.n.29
Ad Pharaonem cur nõ duxerit ſecum Moſes ſeniores Iſraël, ſicut ei Deus mandauerat. c.5.n.1
A Pharaone cur Deus iuſſerit peti triduanã tãtũ Hebræorũ profectionẽ in deſertũ. n.3
Pharaonem adeunti Moſi quæ miracula contigerunt. n.5
Pharao dans primò paleas Hebræis, poſtea denegans illis, quid ſignificet. n.13
Pharaonis iniquitas atque inobediẽtia an fuerit excuſabilis propter ſigna Magorum. c.7.n.63
Pharao quemadmodum ſe geſſerit cùm plagis percuteretur. n.78
Pharaonis oratio ad Moſen. c.8.n.4
Pharao cur non orauerit Moſen pro depulſione primæ plagæ. ibid.

Digitized by Google

Pharao cur ſecundæ plagæ depulſionem diſtulit in craſtinum. ibid.
Pharaonis Magi ter victi & confuſi. c.9.n.13.
Pharao, quibus rebus maximè debuerat molliri, iis magis obduratus eſt. n.16
Cur Pharao tot per Moſen tantiſque percuſſus malis, non iuſſerit eum occidi. c.10.n.6
An Pharao fuerit primogenitus. cap.11. nu. 4.
De indurat. Pharaonis. n.14.& ſeq.
Pharaonis cum Nabuchodonoſore comparatio. n.33
An rex Pharao in mari rubro perierit. c.14.n.31
Pharaonis infernalis currus & exercitum Chriſtus quaſi vir pugnator, quomodo proiecerit in mare. c.15.n.26

Plagæ Ægyptiacæ.

Plagæ Ægyptiacæ an fuerint tantùm decem. c.7.n.64
Cur fuerint tantum decem plagæ. n.65
De loco plagarum. n.66
Quando contigerint illæ plagæ. n.67
Plagas Ægypti contigiſſe circa tempus diluuij Deucalionis, & incendij Phaëtontis. ibid.
Quanto tempore factæ ſint, & quandiu durauerint illæ plagæ. n.69
De cauſa efficiente illarum plagarum. n.70
Plagarum illarum effectores vtrum fuerint Angeli boni an mali. ibi.
De fine illarum plagarum, & cauſis ob quas ſunt à Deo miſſæ. n.72
An illæ plagæ omnibus tunc in Ægypto verſantibus contigerint. n.73
Plagas illas non accidiſſe aduenis & peregrinis in Ægypto. n.74
An omnibus Ægyptiis cõtigerint illæ plagæ. n.75
An Ægyptij habitantes in terra Geſſen, vnà cum Hebræis, ſenſerint illas plagas. n.76
Quemadmodum ſe geſſerit Pharao, cum plagis illis percuteretur. n.78
Quæ plagæ per Aaron, & quæ per Moſen, & quæ per neutrum inflictæ ſint. n.94

Plato.

An Plato legerit ſacros libros. ca.3.n.71
Platonis de Deo admodum notabilis ſententia. c.3.n.6

Primogenita Ægypti.

Primogenitorum Ægypti percuſſor an fuerit bonus an malus angelus. c.11.n.2
Pharao an fuerit primogenitus. n.4
Qui fieri potuerit, vt in omni domo fuerit aliquis primogenitus. n.5
Cur voluit Deus cædi primogenitos Aegyptiorum. n.6
Quorum animalium primogenita occiſa ſint, & cur. n.7
Aegyptios, qui habitabant in terra Geſſen vnà cum Hebræis, non fuiſſe immunes à cæde primogenitorum. c.12.n.85

R.

Ranæ.

Ranarum triplex genus. c.8.n.1
Ranæ omnes quinque ſenſus infeſtabant. n.2
A Ranis clades populorum & ciuitatum. ibid.
Ranarum tanta multitudo vnde. n.3

Rex.

Rex nouus cur dictus. c.1.n.11
Regalis gubernationis præludium ars paſtoralis. c.3.n.2.
Rector populi qualis eſſe debeat. n.19

Rubus.

Rubi ardentis incombuſti pulchra deſcriptio ex Philone. c.3.n.9
Quid ſignificaret rubus ille ardens & illæſus. ibid.
Quid ſit rubus. n.10
Quid præfigurauerit ille rubus. n.11
Ignem illius rubi fuiſſe verum ignem. n.13
Quomodo ignis ille non vrebat rubum. n.15
Naturalis ſignificatio illius viſionis rubi. n.16
Expoſitiones allegoricæ illius viſionis rubi. n.17

Digitized by Google

S.

Samuel.

Samuelis animam verè apparuiſſe Sauli. c.7.n.48
Samuelis laudes. n.50

Sanguis.

Sanguinem verum an fecerint Magi ex aqua. c.7.n.92
Sanguis, quo tingebantur ædes Hebræorum, cuius rei ſignum fuerit. c.11.n.8
An omnes Hebræorum ædes fuerint tincta ſanguine. n.9
Quis fuerit ſanguis, qui erat in limine. n.10

Sapientia Ægyptiorum.

Sapientia Aegyptiorum qualis & quotuplex fuerit. c.2.n.42
Quis fuerit ſapientiæ Aegyptiacæ primus doctor, aut inuentor. n.43
Sapientiæ Aegyptiacæ auctorem non fuiſſe Mercurium Triſmegiſtum. ibid.

Sciniphes.

Sciniphes quale vocabulum. c.8.n.8
Sciniphes quodnam animal fuerint. n.9
Sciniphum myſtica interpretatio. n.12

Scripturæ.

Quibus Scripturæ locis uſus fuerit Dominus ad probandam mortuorum reſurrectionem. c.3.n.45
Quid ſignificet in Scripturis, heri, & nudiuſtertius, & item cras. c.4.n.16
In Scripturis triplex ſignificatio myſtica luti. c.5.n.12
In Scriptura cur ponatur nomen Adonai pro nomine Tetragrammato. c.6.n.5
Scripturæ mos, nomen rei pro re ipſa ſæpe uſurpamus. n.22
Ex ſacra Scriptura quinque modis cognoſcitur, Chriſtum eſſe Deum. c.7.n.2
In Scripturis Deus dicitur vel eſſentialiter, vel nuncupatiuè. n.3
Quid ſignificet in Scripturis nomen Domus. c.12.n.18
Quid in Scripturis ſignificet nomen Familiæ. ibid.
Quid ſit in Scriptura eſſe aliquid ſanctum & ſolenne. n.66
Scriptura quid tradat de columna nubis & ignis. c.13.n.13
In Scripturis eſſe carmina & cantica ratione metrica compoſita. c.15.n.3
Cur in Scriptura equorum in bello fiducia vituperetur. n.8
In Scripturis quintuplex altitudo Dei celebratiſſima. n.22

Sephora.

Sephora vxor Moſis an fuerit Aethiopiſſa. c.2.n.68
Sephora cur potius petra, quàm ferro filium ſuum circumciderit. c.4.n.46

Signa.

Signa tria prima Moſes vbi fecerit. c.4.n.2
Cur prima duo ſigna ſint facta in virga & manu Moſis. n.3
Quid illa ſigna ſecundum literalem ſenſum ſignificauerint. n.4
Expoſitio illorum ſignorum myſtica. n.7
In quo ſigno defecerint Magi. c.8.n.13
Signa expreſſa tranſitus Hebræorum per mare rubrum manſiſſe in eo mari multis poſt ſæculis. c.14.n.25

T.

Tempus.

Tēpus ante Olympiades fabuloſum. c.2.n.19
Quid ſignificet in Scripturis, heri, & nudiuſtertius, & item cras. c.4.n.16
Circa idem tempus contigiſſe plagas Aegypti, Deucalionis diluuium, & Phaëtontis incendium. c.7.n.67
Cur principium anni à verno tempore ſumptum ſit. c.12.n.2
Circa idem tempus & tranſitum Hebræorum per mare rubrum, & Phaëtontis incendium euenisſe. c.14.n.23

Tenebræ Ægyptiacæ.

Tenebris Aegyptiacis ſimile quid in Sicilia quondam euenisſe. c.10.nu.11
Quomodo factæ ſint illæ tenebræ. n.13
Illas tenebras non eſſe factas ex eclipſi ſolis. ibid.

Digitized by Google

Non accidiſſe tenebras illas, quod Aegypty percuſſi fuerint cæcitate. ibidem.
Quomodo illæ tenebræ fuerint palpabiles. n.15.
An Ægyptij in illis tenebris vſi ſint luminibus artificialibus. n.16
An Aegyptij in illo triduo tenebrarum fuerint omninò immobiles. n.18
An Pharao durantibus tenebris vocauerit ad ſe Moſen, an poſt triduum tenebrarum. n.19

Terra Geſſen.

Terram Geſſen inhabitantes Aegyptij an ſenſerint plagas Aegypti. n.76
Ægyptios, qui habitabant in terra Geſſen, vnà cum Hebræis, non fuiſſe immunes à cæde primogenitorum. c.12.n.85
Aegyptios vnà cum Hebræis inhabitaſſe terram Geſſen. n.87

Terra Madian.

De terra Madian. c.2.n.63
In terra Madian quid egerit Moſes quadraginta annis. c.3.n.2

Terra promiſſionis.

De amplitudine terræ promiſſionis. c.3.n.44
Pulcherrima deſcriptio terræ promiſſionis. n.50
An fertilitas terræ promiſſionis fuerit naturalis, an ex ſingulari beneficio Dei. n.54
Per quam viam Deus Hebræos in terram promiſſionis introduxerit. c.3.n.1
Ad terram promiſsionis via breuis per terram Philiſthiim. n.2

V.

Ventus.

Quis fuerit ventus ille vrens, quo locuſtæ delatæ ſunt in Aegyptum. c.10.n.5
Ventus nō diuiſit aquas maris rubri. c.14.n.3
Quis ventus fuerit, quo ſiccatum eſt maris fundum. n.5

Veſpera.

Quid nomen veſperæ ſignificet. c.12.n.10
Tres ſignificationes veſperæ, non ſatis propriæ. n.11
Chriſtum celebraſſe Paſcha in poſteriori veſpera diei decimiquarti. c.12.n.19

Vetus Teſtamentum.

In veteri Teſtamento Deus quinque bonorū genera promittebat. c.1.n.48
Veteris Teſtamenti apparitiones omnes immediatè per angelos eſſe factas. c.3.n.25

Via.

Per quam viam duxerit Hebræos Deus in terram promiſsionis. c.13.n.1
Via breuior in terram promiſsionis, terra Philiſthiim. n.2
Viam vnam tantùm in mari rubro eſſe factam. c.14.n.10

Virga Moſis.

In virga Moſis ſigna cur facta ſint. c.4.n.3
Cur Moſis virga dicta ſit virga Dei. n.32
Moſis virgā religioſè coluerūt Aegyptij. ibid.

Vrbes.

Vrbes tabernaculorum cur vocentur. c.1.n.20
An tres vrbes in Aegypto ab Hebræis ædificatæ. n.23
An vrbs Rameſſes fuerit in Aegypto etiam ante ingreſſum Hebræorum. n.24
Vrbium & populorum clades à ranis. ca.8. n.2

Z.

Zoroaſter.

Zoroaſtris antiquitas, qui putatur inuentor Magiæ. c.7.n.17
Zoroaſter ab Ethnicis dictus eſt Cham. n.18

Laus Deo, & Dei genitrici ſemper Virgini Mariæ:

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

HVNC PRIMVM TOMVM SELECTARVM DISPVTATIONVM IN EXODVM, INGOLSTADII primò typis excuſum, auctor ipſe quamaccuratiſſimè à ſe recognitum,& à mendis,quæ priori editioni irrepſerant, repurgatum,Horatio Cardon Bibliopolæ Lugdunenſi tranſmiſit recudendum. Anno ætatis ſuæ ſexageſimo ſexto: Ab ortu verò Domini,milleſimo ſexcenteſimo ſecundo.

Digitized by Google

cA

Almi Conuentus F. M. de Itala

Vitis.

uiiiun

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google